

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARK
UNDER BESÆTTELSEN

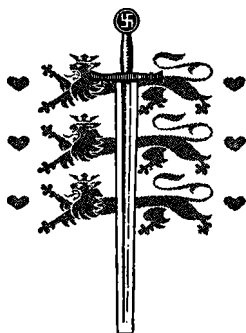
III

DANMARK

UNDER BESÆTTELSEN

Redigeret af
DR. PHIL. VILHELM LA COUR

REDAKTIONSSEKRETÆR
HJALMAR PETERSEN

III

WESTERMANN

KØBENHAVN 1946

COPYRIGHT 1945
by
WESTERMANN'S FORLAG
COPENHAGEN

Omslagstegning og Vignet af
Poul Sæbye

KLICHEER: ILLU-CRAFIA

Trykt i
DYVA & JEPPESENS BOGTRYKKERI A-S
KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

HJEMMEFRONTEN

(fortsat)

DEN ILLEGALE PRESSE	9
<i>Redaktør Børge Outze</i>	
DET NORDJYDSKE HOVEDKVARTER	59
<i>Forsyningschef Toldstrup</i>	
JERNBANESABOTAGEN I JYLLAND	81
<i>Generalmajor V. Bennike</i>	
JERNBANESABOTAGEN OG FORSYNINGSTJENESTEN	
PAA ØERNE	97
<i>Direktør Stig Jensen</i>	
HJÆLPEN FRA R. A. F.	103
<i>The British Air Ministry</i>	
SABOTAGE.	135
<i>Redaktør Børge Outze</i>	
KVINDER I MODSTANDSKAMPEN	211
<i>Lærerinde Signe Sand</i>	
GLIMT AF LIVET UDEN FOR MURENE	259
<i>Forfatterinden Karen Aabye</i>	
FRA DOMSTOLE OG FÆNGSLER	267
<i>Landsdommer Arthur Andersen</i>	
GLIMT AF LIVET INDEN FOR MURENE	321
<i>Sognepræst Harald Sandbæk</i>	
I TYSKE KONCENTRATIONSLEJRE	333
<i>Fuldmægtig Erik Jacobsen</i>	

RAZZIAEN PAA JØDERNE OG FLUGTEN TIL SVERIGE	357
<i>Dr. Marcus Melchior</i>	
JØDERNE I THERESIENSTADT	369
<i>Forfatteren Ralph Oppenhejm</i>	
FORBINDELSEN MED SVERIGE	381
<i>Stud. mag. Arne Sejr</i>	
DANSKE FLYGTNINGE I SVERIGE	407
<i>Redaktør Aage Heinberg</i>	
VORE MARTYRER	441
<i>Redaktør Kate Fleron</i>	

UDEFRONTEN

FORBINDELSEN TIL DE ALLIEREDE REGERINGER	473
<i>Redaktør Ebbe Munck</i>	
DE DANSKE GESANDTSKABER	515
<i>Redaktør Ole Kiilerich</i>	
DET DANSKE RAAD I LONDON.	539
<i>Redaktør E. Blytgen-Petersen</i>	
FORHOLDET TIL SOVJETUNIONEN	595
<i>Civilingeniør Erling Foss</i>	
FÆRØERNE	619
<i>Redaktør Ole Kiilerich</i>	
GRØNLAND.	643
<i>Landsfoged Eske Brun</i>	
DANSKE SØFARENDE I DE FORENEDE NATIONERS TJENESTE	671
<i>Forretningsfører Borge Møller</i>	
DANSKE FRIVILLIGE I DE ALLIEREDES STYRKER	711
<i>Redaktør Paul Palmér</i>	
DANSKE RADIOUDSENDELSER FRA STOCKHOLM OG LONDON	735
<i>Chefredaktør Niels Grønnet</i>	

Redaktionen har foretaget Udvalget af Billederne og redigeret de hertil hørende Billedtekster.

HJEMMEFRONTEN

Broget var denne Presse — men den havde eet Udspring, eet Maal og een Vilje!

DEN ILLEGALE PRESSE

Af Redaktør BØRGE OUTZE

Jag är en tunn liten tidning, fyra sidor, iblandt bara två.
 Jag är hetsad och jagad, blir tagen, men tar alltid mej fri ändå.
 Jag kom till i underjorden, i hemliga källrars nat,
 men var morgon troget och på trots i din dörbrevlåda jag satt.

Jag föddes i smärta med dödens hot runtom på alla håll,
 men jag är livets levande röst och jag ger dej livets paroll,
 jag pekar på våld och på feghet, jag slår ljus i mörkaste vår,
 mitt papper är grovt, jag är illa tryckt, men mitt budskap är bud man förstår.

Ture Nerman.

Intet Arbejde har været lettere end at bekæmpe den tyske Propaganda under Kri-
 gen. Det var nok at sige *Sandheden*.

Intet Arbejde har været taknemmeligere. Et Par duplikerede eller maskinskrevne
 Ord forvandlede den tyske Værnemagts Sejrsbulletiner til intet og undergravede al
 Tillid til danske Myndigheders ængstede og beroligende Opfordringer. Nogle faa
 snurrende Duplikatorer overdøvede det ganske Lands Rotationspresser og lod
 Speakere og Radiokommentatorer tale ud i den tomme Luft.

Paa Frihedsraadets Udstilling »Det kæmpende Danmark« i Befrielsens første
 Aar sagde Modstandsbevægelsen om sin illegale Presse disse Ord, der klang som
 en Sejrsfanfare:

»Gennem den illegale Presse banede vi Vej for Forstaaelsen af, at det var nødvendigt at gøre
 Modstand, aktivt eller passivt. Gennem den illegale Presse overbeviste vi indtil 90 pCt. af den
 danske Befolkning om Nødvendigheden af Sabotagen. Gennem den illegale Presse tilbageviste
 vi ethvert Forsøg paa Splittelse af den danske Modstandsfront, vi paaviste, hvad der var Sabo-
 tage, og hvad der var Schalburgtage, hvad der var Stikkerhenrettelse, og hvad der var gemene
 Mord paa gode danske Mænd. Gennem den illegale Presse formidledes Efterretningerne om det

danske Folks Kamp til Udlandet. Den var med til at skabe Danmarks Ry og sikre vor Anerkendelse som allieret Nation. Gennem den illegale Presse skabte vi Forudsætningerne for Modstandsarenes berømmeligste Aktion: Folkestrejkerne. Gennem den illegale Presse fandt det danske Folk sammen i den Fællesfront paa tværs af Klasser og Partirammer, som muliggjorde Sejren. Derfor tilkommer der den illegale Presse en Hædersplads i Historien om det danske Folks Frihedskamp. Hæder og Ære til dens Tusinder af Medarbejdere.«

Og *Otto Gelsted* skrev til den illegale Presses Fest — »Frit Danmark«s Fest — i Raadhushallen den danske Hyldest til den frie Presse — Danmarks frieste Presse i Danmarks ondeste Aar — til Melodien »Lili Marleen«, den tyske Soldatersang, som dansk Folkevid gav nye Ord, saa onde, at Tyskerne maatte forbyde den:

»Vi var spærret inde
bag en Mur af Is.
Om os hyled Natten
og trued med Forlis.
Hvor fandt vi Haab at bygge paa?
Vi var saa svage, var saa smaa,
og Stemmer til os lod:
Vær klog, bøj Ryg, lig død!

Vi maa dukke Nakken
i Orkanens Sus,
vi maa se at redde
med Lempe Danmarks Hus.
Og skal vi slippe uden Mén,
saa gælder det for hver og en
i denne Stormens Stund:
Giv efter og luk Mund!

Gode Raad var dyre,
men var Raadet godt?
Om os tætned Taagen,
og alt blev dobbelt graat.
Vi følte det, som sank vi ned
i et Morads af Usselhed.
Kom nu en Røst og tal!
Lyd nu et Hornsignal!

Hør! Vi spidsed Øre:
Hvad var det, der klang
frydefuldt at høre
som nyfødt Fuglesang?
En Røst: Vi ved, at Folkets Marv
er eet med vores Friheds Arv.
Den skal de aldrig faa!
Gør Modstand og gaa paa!

Over hele Landet
fløj der Bud paa Bud,
og af Vinterjorden
brød stadig nye Skud.
Hvert Blad var Tegn paa Vaarens Kraft,
men ogsaa Spyd har Blad paa Skaft,
Og de, der kom fra Syd,
de mærked, det var Spyd!

Illegalt og jaget,
tvunget under Jord,
stod paa Vagt i Kampen
det kække, frie Ord.
Saa værn derom til hver en Tid,
det vindes ikke uden Strid.
Hav Ordets Frihed kær,
vi ved, hvad det er værd.«

Smaat begyndte det. En Student, en Reklametegner, en københavnsk Pølsemand, en Digter og en Politiker satte det i Gang, flere kom til, og blandt dem et Par Journalister af Fag. Det tjener ikke den danske Presse til Ære, at Folk, som havde hundrede Gange sværere ved det end Journalister, maatte tage den første Tørn; men i den graa Masse af censurerede Bladfolk lyser enkelte Navne op, øverst blandt dem Navnet *Nicolai Blædel*, Manden, som Tyskerne troede, de gjorde tavs allerede den 10. April med et Skriveforbud. Han blev en af den illegale Presses Pionerer.

Der er en psykologisk Forklaring paa, at Journalisterne ikke var de første. Tyskerne slog ikke den legale Presse ihjel; de strangulerede den saa langsomt, at den sejlivet overlevede Behandlingen. Og Skruen blev drejet meget langsomt rundt i de første Aar. Der var endnu Mulighed for at skrive. Folk som *Helweg-Larsen* paa »Kristeligt Dagblad« skrev saa dristigt, som havde det været illegalt. Der

var længe Mulighed for at skrive ironisk eller mellem Linierne. I en Periode kunde der skydes frit paa de danske Nazister. »Nationaltidende« skrev uantastet om Demonstrationen ved Den lille Hornblæser, at København viste Frits Clausen sin Væmelse. Journalisterne blev først for Alvor illegale, da Censuren strammedes. Det kom saa at sige naturligt for mange af dem, fordi de *maatte* af med Nyhederne. Manden paa Gaden derimod gik med de knyttede Hænder i Lommerne og maatte have Udløsning paa en eller anden Vis. Aviserne fremmede med det, de skrev, og navnlig det, de ikke skrev, Lysten til at skrive Sandheden og faa den spredt ud. Da der begyndte at hænde saa meget, at den mundtlige Avis, Snakken fra Mand til Mand, ikke kunde holde Rede paa det, var Tiden inde for den illegale Presse. Uden Mønster andetsteds fra blev den danske skabt, smedet til et af Besættelsestidens bedste Vaaben imod Tyskerne.

Man kender Navn paa henved 250 *illegale Blade* fra Besættelsestiden. Sagskundskaben vurderer deres samlede Oplag til 26 Millioner, fordelt med 0,2 i 1941, 1,1 i 1942, 4,1 i 1943, 12,3 i 1944 og 8,4 i 1945. Det sidste store Milliontal kom i Løbet af 5 Maaneder. Aaret 1945 vilde altsaa, om Krigen havde varet ved, have sat Rekord.

Der er i en nøgtern Vurdering Grund til at sætte Spørgsmaalstegn ved disse Tal. De er sikkert for høje. Der findes en Fejlkilde, man ikke i tilstrækkelig Grad er opmærksom paa. En Række illegale »Provinsblade« var Filialblade af »Hovedstadsaviser«. Der kendes Eksempler paa, at Hovedstadsbladet har regnet Filialerne med i sine Tal, samtidig med at der fra Provinsen er opgivet Tal uden Hensyn til de københavnske Beregninger. En vis Konkurrence gjorde sig gældende de illegale Blade imellem, og Oplagskontrol eksisterede jo ikke. Men lad saa Tallet 26 *Millioner* være nogle Millioner for stort — det er lige imponerende af den Grund. Dette Tal rummer i een Sum Ofre i saarede og døde, som er større, end ret mange tænker sig, og en Opfindsomhed og et Vovemod, som savner Sidestykke i Pressens Historie. Og saa rummer Tallet en Portion Slid og Slæb, som kun den illegale Presses egne Folk har Mulighed for at vurdere!

Thi det er Sandheden om denne Gren af det illegale Arbejde, at den, midt i Fare, Blod og Sved, var Tusinder af Timers ensformigt, kedeligt Arbejde. Hvad kostede det ikke af Slæb at skrive Konvolutter til en god Portion af de mange Millioner Eksemplarer!

Siden Gutenbergs Dage er ingen Tryksager blevet studeret saa grundigt af saa mange, som de illegale Blade, ikke mindst de første, blev det. Der findes kun faa komplette Samlinger. Mange Eksemplarer er slidt op, og Hundredtusinder er tilintetgjort for ikke at bringe Læseren i Fare. Noget fyldestgørende Materiale til Studium af den illegale Presse findes ikke og vil aldrig kunne skaffes til Veje. F. Eks. mangler hele Maaneder af den daglige »Nyhedstjeneste«, som efterhaanden blev den illegale Presses »Ritzau«, d.v.s. de Nyheder, som illegale Blade bragte eller kommenterede.

Tilfældigt og spredt begyndte det, men allerede før Skæringsdatoen 29. August var den illegale Presse i Danmark bygget op som tro Kopi af den legale — med eget Nyhedsbureau, med rene Efterretningsblade, kommenterende Blade, Kronikblade, Ugeblade, Tidsskrifter. Til sidst kom ogsaa Dagbladene!

II

Her skal bringes en Oversigt over de illegale Blade, man til Dato har Kendskab til. Der er endnu flere! Men de vigtigste er nævnt, og sandsynligvis er det kun en halv Snes Provinsblade, som mangler i Oversigten. I en Redegørelse for de Blade, som fik mest Betydning, vil den illegale Presses Historie kunne ridses op, thi den begynder med kun tre-fire af Bladene og udvikler sig derefter i Ryk og Stød, uden at Arbejdets Karakter ændredes væsentligt. Som i det øvrige Modstandsarbejde gik det saa paradoksalt, at de praktiske Vanskeligheder var størst, da Risikoen var mindst, og mindskedes, efterhaanden som Faren blev større. Det var aldrig lettere at arbejde som illegal Pressemand, end da enhver, som ydede blot den mindste Hjælp, risikerede Lemlæstelse og Død!

Aalborgposten

Aarhus Ekko

Absalon

Aktion

Aktuel Orientering (Udgivet af Nordens Frihed, Januar 1944)

Alliance-Revue

Arbejder Opposition (Maj 1943)

Avisen (Maj 1942)

Baunen (Skive. December 1944)

Bautastenen (Juli 1944)

Bogbinderen (Oktober 1943)

Boycott (April 1942)

Budstikken (Aarhus, Frederikshavn, Kolding. Juni 1943)

Budstikken (Haderslev, Aabenraa, Roskilde)

Budstikken (København. April 1943)

Budstikken (Sønderborg. Juli 1944)

Budstikken gaar (Juli 1944)

Budstikkens Efterretningstjeneste (Randers)

Commentator (Oktober 1943)

Dag og Daad (Askov. November 1944)

Daggry (Ulfborg)

Danebrog (København. 1943. Udgivet af Nationaltidendes Bude)

Dannevirke (Haslev. Januar 1945)

Dannevirke (København. 1943. Senere sammen med Hjemmefronten)

Dannevirkes Nyhedstjeneste (Haslev. April 1945)

Dansk Daad (Midtsjælland. 1943)

Dansk Nyhedsblad (Oktober 1944. For Hærens Officerer)

Dansk Presse (November 1943)

Dansk Rundskrivelse (Næstved)

Dansk Ungdom (August 1943)

Danske Tjenestemænd (November 1943)

Danske Tidende (Januar 1943)

Danskeren (Marts 1943)

Danskeren, (Nyhedstjeneste for Horsens og Omegn. Oktober 1944)

Danskeren (Stockholm. November 1943)

Danskeren (Ugentlig Information. September 1944)

De danske Studenter (Februar 1943)

De frie Danske (December 1941)

De frie Danske (Lokalblad for Vojens. 1944)

De sidste Nyheder (Helsingør. Juni 1943)

Den danske Herold (Oktober 1944)

Den danske Parole (November 1943)

Den sidste Runde (September 1944)

Den Skyldige (Februar 1945. Fra Marts: Den Medskyldige)

Den sorte Bog (Thisted)

Den sorte Liste (Aalborg og Hillerød)

Den tause Dansker

Den tredje Front (Horsens og Randers 1943)

Det frie Ord (Vordingborg. December 1944)

Det ny Frie Danmark (København. Februar 1943. Senere: Danebrog, senere: Nordisk Front)

Det politiske (Udgivet af Ringen fra 1942)

Derudefra (Januar 1945)

Deutsche Nachrichten (August 1943)

Die Wahrheit (1943)

Du danske Bonde

Dybbølposten (Juli 1944)

Døgnets Nyt (August 1944)

Faklen (1941)

Faldskærmen (August 1944)

- Folk og Frihed* (November 1943)
Folkefronten (August 1942)
Folkeviljen (Oktober 1943. Randers, Horsens, Skive etc. København)
Folkets Dagblad (Maj 1945)
Folkets Kamp (Frederikshavn. November 1941)
Folke's Røst (Kalundborg. Juli 1943)
Folkets Røst (København. Juli 1943)
For Fremtid og Frihed (Svinninge. Februar 1945)
Foto Revy (Oversættelse af allieret »Foto Review«, udgivet sammen med »Nyheder fra Storbritannien«)
Fra Frihedskampens Venner (Beder St.)
Frederikssund Kuréren (September 1944)
Frem Bondemand frem (Ribe. Maj 1944)
Fremad (Januar 1943)
Fri dansk Nyhedstjeneste (August 1943)
Fri Jydsk Tidende (Aalborg. August 1943)
Fri Nyhedstjeneste (April 1945)
Fri Presse (Januar 1943)
Fri Presses Kroniktillæg (København. Januar 1943)
Fri Ungdom (Ringsted. November 1944)
Fri Ungdoms Nyhedstjeneste (Ringsted. Januar 1945)
Frihed (November 1943)
Friheden (Stockholm)
Frihedsfronten (Juli 1943)
Frihedsposten (Skjern. Juli 1943)
Frihedsstøtten (København. December 1941.
 Et Aar senere omdøbt til: Dansk Maa-
 nedspost)
Frihedsstøtten (Næstved. Oktober 1943)
Frisk Mod (Sønderjylland. Juli 1944)
Frit Danmark (April 1942)
Frit Danmarks Nyhedstjeneste (August 1943)
Frit Forum (Januar 1945)
Frit Land
Frit Nyt (Marts 1944)
Frit Vestjydsk Fiskeritidende (Hirtshals. Juli 1944)
Frontbericht der Alliierten (Næstved. April 1945)
Fyrtaarnet (Strib)

Gabestokken (Sorø)
Gnisten
Gudenaaposten (Bjerringbro. December 1944)
Gry (Vordingborg)
Grønseposten (Padborg. 1943)
Grønsevagten (Oktober 1944)

Hammer og Segl
Hedeposten (Bjerringbro)
Helsingørposten
Helsingør Oplysningstjeneste
Herning fri Presse (Januar 1945)
Hjemmefronten (Februar 1943)
Hjemmefrontens Nyhedstjeneste (Stockholm. Juni 1944)
Hjemmefrontens specielle Nyhedstjeneste (Kun til Kongen. 1943)
Holger Danske (Helsingør)
Holger Danske jun. (November 1944)
Horsens Ekko

I den 11. Time (November 1944)
I Gabestokken (Haslev)
I Kontakt med Verden (April 1944)

Jævne Meninger (Januar 1944)

Kampen (August 1942)
Kampens Vej (Roskilde)
Kirkelig Pressestjeneste (Juni 1944)
Kirkens Front (Juli 1943)
Kirkens Fronts Nyhedstjeneste (Marts 1944)
Klokken er fem Minutter i 12 (Thisted)
Kommentar (»Nemo« 1943)
Kontakt (Ebeltoft. November 1944)
Krigshumør
Kritisk Maanedstrevy
Kritikus, den illegale Blæksprutte (Juli 1943)
Kronikken
Kulsviernes Nyhedstjeneste (Hillerød. December 1944)
Kurér (Sorø Akademi. Maj 1944)
Kuréren (Bornholm. Juli 1944)
Kuréren (Frederiksværk. Januar 1945)
Kuréren (Kalundborg. Juni 1944)
Kurérens Nyhedstjeneste (Tølløse. December 1944)
København (April 1945)

Land og Folk (Juni 1941)
Landbefolkningens Nyhedstjeneste (September 1944)
Landboen (Marts 1944)
Landsoldaten
Leonis Nyhedstjeneste
Luren (Bjerringbro. Januar 1945)

Morgenbladet (November 1944)
Morsingboen (August 1944)
Morsø-Posten (Nykøbing Mors)

- Muldvarpen* (Eneste eksisterende humoristiske Hæfte)
Mønboen (Stege. Marts 1945)
- National Front* (Skanderborg. Oktober 1944)
Nattens Nyheder (Radiokommentarer. Maj 1944)
Niels Jydes Breve (Oktober 1943)
 9. *August* (September 1943. Fra 20. Marts 1944: Fri Presse)
 1944
Nordens Frihed (September 1943)
Nordisk Front (September 1943)
Nordisk Front (Ugeudgave. September 1944)
Nu (Maj 1945)
Ny Dag
Ny Tid (Nordøstsjælland)
Ny Tid (Skive. September 1943)
Nyheder fra Storbritannien (Januar 1944)
Nyhedstjenesten (Oprindeligt Filial af »Frit Danmark. November 1943. Fra April 1944: Maanedligt Kronikblad)
Nyhedstjenesten (Korsør. Januar 1945)
Nyhedstjenesten (Møn)
Nyt (Ringsted. 1945)
Nyt fra Dansk Samling (1943)
Nyt fra Norden (Marts 1944)
Nyt fra Sovjetunionen (Juni 1943. Udgivet af »Land og Folk«)
Nyt over Atlanten (Juni 1943. Paa Grundlag af amerikansk Propagandamateriale)
- Observatoren* (September 1944)
Observer (Aarhus. Marts 1944)
O.K. Kronik (Skagen. Februar 1945)
O.K. Revy (Skagen. Februar 1945)
Orientering for Haslev (November 1944)
- Paa Falderebet* (Februar 1945)
Paa Vagt
Partisan (Østre Borgerdydskole. April 1943)
Pionéren (1943)
Ploven (Hillerød. August 1944)
Plovfuren (August 1944)
Politiske Maanedsbreve (Februar 1941. Afløst af »Land og Folk«)
Pro pace armatus (Rustet for Fred) (Fredericia)
Provokation
- Quod Felix* (Nyhedsbrev. København. Maj 1943)
- Radio-Nyt* (Udgivet af »De Danske Studenter«. 1944)
Rambukken (Orientering for Byggefaget. Januar 1945)
Randersfronten (Frit Danmark. December 1943)
Randers Kurér (Juli 1943)
Ringens Orientering (Februar 1942)
Roskilde Kuréren (April 1944)
- Saa er By som Borger* (1944)
Sabotøren
Sidste Nyt (Hedehusene og Næstved. Februar 1945)
Sidste Nyt (København)
S.I.T. Københavnerbudstikken (Socialdemokratisk)
Sjællands Kuréren (Roskilde. April 1945)
Sjællandske Breve (Næstved. November 1944)
Skjern-Budstikken (Marts 1945)
- The man in the street* (Vejle. Januar 1944)
Tiden (Maribo. Maj 1942)
Tidende (Kalundborg. April 1945)
Tidens Stemme (Viborg. Maj 1944)
Tidens Tegn (November 1944. Sammensluttet med Dansk Presse)
Tjenestemandssbladet
Trods alt (Odense 1943)
- Uddrag af den danske Frihedspresse* (Januar 1944. Fra Februar 1945: Hver ottende Dag)
Udkiggen (Marts 1945)
Ugen (Hillerød. Oktober 1942)
Ugenyt (Juli 1944)
Ugens Ekko (Udgivet hver Mandag hele Aaret 1943 af »Land og Folk«)
Ugens Nyt (Januar 1943)
Ugens Nyt (Haderslev)
Ugeposten (Slagelse)
Undergrundsposten
Ungdommen og Fremtiden
Ungdommens Røst (Februar 1943)
- V* (December 1944)
Vejen frem (Oktober 1943)
Vendervagt (December 1942)
Verden og Vi (Marts 1945)
Vestjyden (Esbjerg. November 1942)
Vi klipper af den fri Presse (Thisted. 1942)
Viborgposten
Viborg Stifts illegale Tidende (Juni 1944)

National Pressetjeneste

Udgivet af K. U. i København og Frederiksberg — Danmarks nationale Ungdom
 Redaktion: Købmagergade 28 - Central 14860 - Ansvarshavende: Svend Seehusen

Nr. 1.

15. Oktober 1940

Til vore Læsere:

I en skæbnestung Tid for vort Land..., hvor Fortrøstning kun kan findes i vort Fædrelands tusindaarige Historie, ser "K. U. - DANMARKS NATIONALE UNGDOM" det som sin Pligt og Opgave at arbejde for Styrkelse af Kærligheden til vort Land og dens Historie.

K. U. vil gennem dette Skrift gennem nationale Artikler af dygtige nationale Ungdomsførere udbrøde Oplysning og skabe Interesse for den nationale Danskheds Udbredelse.

"National Pressetjeneste" udstedes til en Række Blade Landet over, og det er vort Haab at maatte se vore Artikler blive benyttet i disse Blade; da vil Skriftets Formaal være naaet.

Ogsaa til en Del Landsmænd, der ikke staa i vore Rækker, men som uvivlsomt føler og tænker som vi, tilføjes Bladet. Og det er vort Haab, at ogsaa de maa finde deres Plads blandt den nationale Ungdom, der aktivt vil kæmpe for DANMARKS SAG!!!

Red.

.....
 Formanden for K. U. i København og Frederiksberg og Leder i det sønderjydske Arbejde Løjtnant ADEM MØLLER har skrevet følgende indledende Artikel.

"DET GÆLDER EN DANSK NATIONAL GENREJSNING"

I Iredelige Tider kunde vort Folk maaske interessere sig for mange forskellige Ting, men i disse Dage maa al Evne og Kraft samle sig om atter at skabe et frit Danmark, hvor den Selvovgivelse og Splid, der førte til Landets Besættelse er afløst af fast Tro paa Danmarks Fremtid og ubrydeligt nationalt Sammenhold mellem alle Danske.

I mere end Tusinde Aar har Danmark været en selvstændig Stat, og skulde nogen tro, at Aarsagen var den, at Landet var lille og afsides beliggende, saa tager han grundigt fejl. Gang paa Gang har det danske Omraade været Skuepladsen for fjendlige Hærs voldssomme Sammenstød, og de danske Færvænde har givet Gælden af Kautionen fra talrige Sæslag. Det er heller ikke første Gang at fremmede Tropper har holdt Del af Danmark besat, men hver Gang har det vist sig at Landet efter et kortere Aaremaal atter blev frit, og at Folket igennem de Fremganger det havde gennemgaaet var vokset i Styrke og Sammenhold.

Det Slagsled i den nye Fæstning, Skæmpen Land og Folk sædnu, videt Sødet

ADAM MØLLER
 talar
 Offentligt K. U. - Arbejde
 Frederiksberg d. 25/10. Kl. 20.-
 Redaktion: se D. 14860.

af Danske, der lever lge tidlig i Slagsled. Genrejningen af maa påbegyndes alle I Landets Kogte har mærke som alle kan

Forsiden af »National Pressetjeneste«s først udkomne Nummer.

III

Man kan føre den illegale Presses Historie længere tilbage, end denne Oversigt viser, helt tilbage til selve den 9. April. De Navne, man støder paa i den, man frites til at sige præhistoriske Periode, finder man igen i den egentlige illegale Presses Historie.

Den 9. April om Aftenen besluttede en Dreng i Slagelse Gymnasium, *Arne Sejr*, der med knyttede Næver havde set forvirrede Borgere modtage de tyske Tropper, som passerede mod København, at han vilde gøre noget. Paa sin Lillebrors Værelse fremstillede han med primitive Midler — en Hektograf af dem, man laver Skoleblade paa — en Løbeseddel, »*Danskerens 10 Bud*«. Den blev delt ud næste Dag i Byen, og samtidig begyndte Sejr et illegalt Arbejde. Han fotograferede Tyskerne i Haab om at kunne faa Billederne ud af Landet, og lidt Sabotage i Form af overklippede Telefonledninger blev det ogsaa til. »*Danskerens 10 Bud*« blev om Efteraaret sendt ud i større Oplag i København. Da var Sejr Student i København og med til at kaste Løbesedler paa Gaden i Protest mod Scavenius, der havde føjet Danmarks Navn paa Antikomintern-Pagten. Studenterne omkring Arne Sejr blev til Bladgruppen »*Studenternes Efterretningstjeneste*«.

Da Tyskerne drog ind i Kastellet, gik en ung Mand, *Bjørn Karbo*, omkring imellem Soldaterne for at opsnappe nyt. Tyske Soldaters sortsværtede Hoveder havde givet ham den Idé, at de havde ligget skjult i Kulbaade, og han gav sig i Snak med dem. De fortalte, at de havde ligget under Dæk i tre Dage. Antagelig mente de dermed de tre Dage, som var gaaet siden Indskibningen i Østersøhavnene, men det kunde misforstaas. For at faa yderligere Oplysninger gav Karbo sig — til Venners Raseri — til at dele Æbler ud til Tyskerne. Han blev gode Venner med dem og fik bl. a. Tag i den tyske Opskrift paa Behandling af Danskere, som var uddelt til de tyske Soldaters Orientering. Nogle Dage senere dupligerede han den, og dette Stykke Efterretningstjeneste blev Optakten til den Gren af den illegale Presse, som specialiserede sig i at bringe facts om Tyskerne — den bedste Form for Propaganda! Karbo selv havnede i Kredsen om Arne Sørensen.

En direkte Optakt til illegalt Arbejde, Spiren til Bladet »*De frie Danske*«, Sabotageorganisationen »*Holger Danske*« og det militære Korps »*Korps Ågesen*«, skete om Aftenen den 9. April i Stuelejligheden Vibeholmen 2 i Valby hos Maleren *Gilbert Nielsen*. Han havde i 1939 været genindkaldt som Motorordonnans og havde i de første hektiske Krigsmaaneder aftalt med Kammerater, at de skulde mødes, hvis Krigen naaede Danmark. De mødtes nogle Stykker den Aften og enedes om at stifte en Lejrsklubsklub, der skulde dække over Modstandsarbejdet. Kort efter gav de den Navnet »*Vædderen*«, og der udarbejdedes Love for Foreningen. »*Vædderen*« rekruterede sine Folk blandt CB-Folk og Foreningen af Løjtnanter og Kornetter. Den gik i hidsig Kamp mod Nazisterne, deltog i Hemmelighed i K.U.-Møder som Dækning for K.U.erne, provokerede Optøjer paa nazistiske Møder og kastede sig ud i Slagsmaal under Nazidemonstrationer. Den malede Fyndord paa Nazisters Vinduer og fabrikerede efter kort Tids Forløb Løbesedler. Blandt Medlemmerne af »*Vædderen*« var den tidligere Dansk-Amerikaner og Veteran fra Krigen i Baltikum,

Børge Houmann — Redaktøren af »Land og Folk« — paa sin nu fuldt legale Redaktion.

Cajus Johansen, en Hovmester, der nu klarede sig med tilfældigt Malerarbejde og som Reserve blandt københavnske Pøsemænd. Han blev en af illegale Presses vigtigste Pionerer: »De frie Danske«s Redaktør!

Den første egentlige illegale Pressetjeneste blev til inden for den konservative Ungdom. Forretningsføreren, *Svenn Seehusen*, begyndte i November at sende fortrolige Breve ud til Medlemmerne. De hed »National Pressetjeneste« og havde Form af et legalt Oplysningsblad for Avisredaktioner og Foreninger. En Række Afsløringer af danske Nazister og Omtale af forbudt Stof, bl. a. Forholdene i Norge, gav dog Publikationen et stærkt Skær af Illegalitet. Ledelsen bad Seehusen holde op. Han lovede det, men blev ved. Og dermed var »National Pressetjeneste« illegal. Seehusen kom senere med i »Frit Danmark« og i »Hjemmefronten«. Efter 29. August startede han som Flygtning i Sverige Ugebladet »Danskeren«, og fra Stockholm sendte han »Hjemmefrontens Nyhedstjeneste« hjem til Danmark.

Den næste Publikation af samme Karakter, men af endnu mere illegalt Tilsnit, var det kommunistiske Partis »Politiske Maanedsbreve« med *Aksel Larsen* og *Børge Houmann* som de vigtigste Forfattere. Maanedsbrevene begyndte at komme i Februar 1941. I Juni blev Danmarks kommunistiske Parti forbudt og en Række Kommuniste interneret. Maanedsbrevene gik da direkte over i det første virkelig illegale Blad i Danmark, »Land og Folk«, Besættelsestidens største Blad, som kom hver Maaned fra Juni 1941 og til Maj 1945, alt:d jaget, aldrig fundet — det flotteste Stykke illegale Bladarbejde, som overhovedet er præsteret. Det havde fra Starten hele det Organisationsapparat i Orden, de andre først skulde famle sig frem til, og

det blev skrevet, fremstillet, udsendt og læst af Folk, som kunde tie stille. I Løbet af Efteraaret fik det Aflæggere i Provinsen, hvoraf flere voksede til en vis Selvstændighed: »*Folkets Kamp*« i Frederikshavn, »*Frihedsstøtten*« i København (der senere blev til »*Dansk Maanedspost*«), »*Kampen*« og »*Faklen*«. Og inden Aaret gik til Ende kom saa »*De frie Danske*«, det første upolitiske Blad. Man har kaldt det »Den illegale Presses Ekstrablade«, paa een Gang en Kompliment og en lidt nedsættende Hentydning til den populære Form. Et dristigt Initiativ, Indførelsen af Billedforsider i Farver, gjorde »*De frie Danske*« til det besatte Europas flotteste illegale Organ og gav det Ry Verden over som noget af det frækkest, man havde budt Tyskerne!

I højere Grad end »Land og Folk« viser »*De frie Danske*«s tidlige Historie en Række af de Vanskeligheder, den illegale Presse kæmpede imod. »Land og Folk« gik paa Kuglelejer, i en færdig, trykt Form, som ikke adskilte sig fra legale Tidsskrifters — »*De frie Danske*« snublede sig frem, faldt og rejste sig, blev til under Politirazziaer og indbyrdes Spektakler, lavet af Dilettanter, som maatte lære alt fra Grunden, saadan som illegale Bladgrupper senere Landet over maatte til det.

Cajus Johansen, den første Redaktør, havde i Amerika skrevet Noveller, men havde aldrig kunnet sælge noget herhjemme. Han og de øvrige fra »*Vædderen*« erstattede manglende Viden og faglig Kunnen med en ukuelig Vilje og en brændende Tro. De fik fat i Stencils og en Duplikator. En ung Mand i Ejendommen, hvor Gilbert Nielsen boede, skar »*De frie Danske*«s Hoved i Linoleum, og saa trykte man løs i Gilbert Nielsens Stue. I denne Kreds, som i 1942 blev rullet op ved en alt for energisk Aktion med dansk Politimedvirken, tjente adskillige illegale Folk deres Sporer. Militærfolkene og de senere Sabotører skal nævnes i andre Kapiiler, men der er dog Grund til her at understrege, at den første Holger Danske-Gruppe bestod af Mænd, som var utilfredse med kun at distribuere »*De frie Danske*«, og at Bladgruppen som saadan forsøgte sig med Sabotage. Den var med til at bore Huller i et Par Broer, bl. a. ved Vigerslevvej, for ved Sprængning af Jernbanelinien fra København til Helsingør at stoppe Transittrafikken til Norge. De skulde sprænges med Dynamit, som skulde stjæles fra Wright, Thomsen og Kier, men det mislykkedes.

Der var Fantaster med i »*Vædderen*«. Maaske skulde man være Fantast for at finde paa at begynde illegalt Arbejde! Nogle af Medlemmerne gik ud ret tidligt, andre fortsatte i alle Grene af illegalt Arbejde. Blandt Pionererne var *Jørgen Essemann*, der senere var med i »*Søridder-Kuppet*«, og som vendte tilbage fra Sverige sammen med »*Flamme*«. Han døde i tysk Koncentrationslejr efter paa falsk Navn at have været Fange i over et Aar. Blandt de første, man samarbejdede med, var Overbetjent *Lyst Hansen*, der senere blev Helt i det bombede Shellhus.

Det er ogsaa værd at notere, at Gruppen paa et tidligt Tidspunkt havde Forbindelse med Statsadvokat *Kjalke* og den senere Statsadvokat *Troels Hoff*, Mænd, som skulde bekæmpe illegalt Arbejde, og at en af de første »Meddelere« var Redaktør *Kai Holbech* fra »*B.T.*«, den vigtigste af »*De frie Danske*«s senere Redaktører. Bladet havde i det hele taget i hele sin Levetid en værdifuld Tilknytning til »*B.T.*«, idet det dog i Starten var fra »*Politiken*«, man fik Nyhederne. Den drivende Kraft i Fore-

LAND OG FOLK

Nr. 28.

Udgivet af Danmarks kommunistiske Parti.

April 1943

I. MAJ

I mere end 50 Aar har Arbejderne 1. Maj demonstreret mod Udbetning og Krig, for Socialisme og Fred. Stedse har Arbejdsgivernes Følgelse, Politioverfald, Nedskydning af Demonstranter og Demonstrationsforbud været sat ind for at kvæle 1. Maj. Alt har været forgæves. Majdagen staar urokkelig som Demonstrationsdag, Trods Forbud og Terror demonstreter Arbejderne paa den ene eller den anden Maade deres Tro paa og Kampvilje for Socialismen.

Majdagen 1943 fejres under de vanskeligste Forhold. Hele Menneskeheden, men først og fremmest Arbejdere lider under den Krig, som Hitler af Profit-hensyn har styret Folkene ind i. Folkene — og ikke mindst i Akselelandene — ønsker Fred. Men de fascistiske Herrer har kun een Tanke: at forlænge denne for dem baalbløe Krig. For dette Formaal sender de Hundreatusinder i Døden, Tvinger Mænd i Militærtjen og Kvinder, Børn og Oldinge ind paa Fabrikkerne. For at skaffe de nødvendige Midler presses Arbejdernes Levefod stadig ned. Hitler har ikke alene bragt Forarmelse over sit eget Land, men over hele Europa. I Hitlers Fodspor følger ikke alene Diktator og Barbarer, men ogsaa den bitre Nød og Elendighed, Hungersnøden, snerker lydeligere og lydeligere sig Dødningsnettet frem. Enker og faderløse Børn i oedagte Huse og afbrændte Byer lider under Tabet af deres Mand og Fader, mens Titusinder martres i Fascismens Koncentrationslejre og Fangehuller.

Hitlers Udplyndring og bestialske Fremfærd har overalt rejst Folkene til Modstand. Hverken ved List eller Magt har han kunnet faa de undertrykte Folk til at mække Ret. Den grufulde Terror har blot ydet Næring til Modstandsviljen. Passiv Modstand, Sabotage og aabne Partisanampe møder Hitlers Horder overalt. Og denne Kamp bliver ikke indstillet, for Hitler og Fascismen er styrtet, og Landene atter fri.

De undertrykte Folk staa ikke ene i denne Kamp. Mod de nazistiske Voldsmænd kæmper de fri Nationer med Sovjetunionen, Kina, England og U. S. A. i Spidsen. Folkene ved, at Hitlerbarbariet vil brede sig over hele Verden, dersom Fascismen ikke knækkes. Alle frihedselskende kræver derfor, at alle Kræfter mobiliseres for at slaa Hitler ned og genoprette Freden. I kampen mod Hitlerkræfter staar den voldsomt overfaldne Sovjetunion som et lysende Eksempel. Sovjetfolket har sat alle sine Kræfter ind paa Forsvaret af sit Land og Nedkæmpelsen af Hitler. Derfor, og fordi Sovjetunionen er et socialistisk Samfund, har de kunnet holde Stand overfor de forenede Hitlerhære, drive dem tilbage og i stor Maalestok afhjælte dem. Hvis Demokratiets og Frihedens kræfter Verden over var mobiliseret lige saa effektivt som i Sovjetunionen, vilde det forlangst have været Slut med Hitler og Krigen.

Hitlerfascismen sætter ogsaa sit Præg paa Majdagen i vort Land. Den har røvet og plyndret og er Skyld i, at Elendighed og Underernæring breder sig. Den har sat sig tilrette i vor Administration, knægtet det frie Ord og faaet gennemført drastiske Straffeløanstaltninger for bedre at kunne fuldbyrde sine skændige Hensigter. Paa dens Bud er det kommunistiske Parti opløst, Demonstrationer forbudt, Internteringslejre oprettet og Fængslerne overfyldt med politiske Fanger. Flere Hundrede, hvoraf mange paa andet Aar, sidder indespærret, udelukkende fordi Tyskerne frygter dem paa fri Fod. Blandt de internerede er: Ily Folketingsmand *Martin Nielsen*, Borgerrepræsentant *Johannes Hansen*, Byrådsmedlemmerne *Ths. Christensen*, *Aarhus*, og *Svend Lund*, *Silkeborg*, Sogneraadsmænd *Nikolaj Jensen*, *Roslev*, Fagforeningsformændene *Robert Weiland*, *Inger Gumburg* og *One Petersen*, Forfatteren *Hans Kirk*, Landsretssagførererne *Robert Mikkelsen* og *Carl Madsen* samt Hundreder af øvrige Arbejdere, Mænd som Kvinder.

Flere Hundrede sidder i Straffeløanstalterne dømt for national Virksomhed, mens mange sidder i tysk Fængsel, alene prisgivet de barbariske Nazister, og blandt dem Formanden for Danmarks kommunistiske Parti, *Aksel Larsen*, som nu har siddet indespærret i mere end et halvt Aar, udleveret til Tyskerne af de danske Myndigheder, fordi han kæmpede for Landets Frihed og Selvstændighed.

Det danske Folk hader og foragter Nazismen. Valget den 23. Marts var et Vidnesbyrd herom. Og saa den passive Modstand, Strejkerne og Sabotagen er Udtryk for Reaktionen mod Tyskernes Undertrykkelse og Udplyndring. Danske Arbejdere maa 1. Maj give Udtryk for deres Had til Tyskerne og deres Røveri. Demonstrer for højere Løn og bedre Levevilkaar og mod den tyske Indblanding i vore Forhold. Slut op bag Parolerne, *Frihed for Folkene*, *Nationernes Ret til Selvstændighed*, *Ned med Nazismen*, *Død over Hitler!*, *For Freden!*

Paa denne 1. Majdag sender vi vor Hilsen til alle vore fængslede Kammerater, til alle politiske Fanger i Danmark, til alle dem, der Verden over vammagtes i Fascismens Fangehuller.

Vi hilser og hylder den Røde Hær, de Røde Partisaner, det heltemodige Sovjetfolk og dets store Fører og Feltherre, *Stalin*.

Vi hilser og hylder Partisanerne i de okkuperede og undertrykte Lænde, alle, som'er med i Kampen mod Fascismen.

Leve de undertrykte Folks Frihedskamp!

Leve den frie Verdens Kamp mod Fascismen!

Leve Sovjetunionen!

Leve Socialismen!

Leve et frit Danmark!

Danmarks kommunistiske Parti
Centralkomitéen.

Kaj Gersdorff Holbech (1901—44) fik efter Studentereksamen og Filosofikum Ansættelse inden for Forsikringsbranchen, men gik 1926 over til Journalistikken som Assistent ved B. T.s Politireportage. 1935 blev han Redaktionssekretær og 1938 knyttet til Billedbladets Redaktion. Holbech var tidligt kommet ind i det illegale Arbejde, og hans Indsats falder væsentligt paa Bladvirksomheden som Meddeler til og senere Redaktør af »De frie Danske«. Da Holbech den 14.-10.-1944 skulde deltage i et Møde paa Gl. Kongevej 95 hos Direktør Mikkelsen, Skandia, sammen med Red. Outze og Prof. Mogens Fog, blev han modtaget af Gestapo. Holbech vendte om og forsøgte i et Par raske Spring ned ad Trappen at undslippe, men Gestapo tømte Maskinpistolerne efter ham. Han blev ramt i Ryggen, en Kugle trængte gennem den ene Lunge ind i Hjertet, og han døde paa Stedet.

tagendet blev meget hurtigt Faldskærmsmanden *Mogens Hammer*, der »kom ned« i Slutningen af 1941, og gennem ham fik man Forbindelse med to Mænd paa »Politiken«s Annonceafdeling, Sonny Nielsen og Svend Erik Hammer, Mogens Hammers Broder. De kom hurtigt saa stærkt ind med Foretagendet, at de overtog Redaktionen. En vis Rivalisering fandt Sted, og en enkelt Plet paa illegalt Arbejde stammer fra den Periode. Efter at Gilbert Nielsen var arresteret, fandt man ud af, at han fortalte for meget, skønt man ikke kunde vide, hvor meget Bevismateriale Politiet forelagde ham. Han blev regulært »hængt ud« i »De frie Danske« som Straf, og det ramte ham haardere end den Straf, Domstolene gav ham. Som Kuriosum kan nævnes, at en af de første, der som tyskvenlig nævntes i »De frie Danske«s saakaldte blaa Bog, en Mand ved Navn Gabrielsen, opstøvede Redaktionen og, efter at være rehabiliteret, gik med ind i Arbejdet. Han var bl. a. Kontakten til Troels Hoff!

Det vil føre for vidt at følge »De frie Danske« paa dets Vej videre fremover. Den første Frie Danske-Gruppe blev rullet op af dansk Politi, efter tysk Forlangende og paa Grundlag af Stikkerhenvendelser, i Oktober 1942, og 14 blev dømt, blandt dem alle de første fra »Vædderen«, plus bl. a. Journalist *Bent Demer* fra »B.T.« og den senere Værnemager Henning Rønneberg! I Forbindelse med Sagen fandt den første større Flugt til Sverige Sted, et den Gang meget indviklet Foretagende. *Sonny Nielsen*, *Svend Erik Hammer* og Journalist *Kaj Otting* reddede sig fra Politiet. En Eftersøgning var den Gang en alvorligere Sag end senere, da Tyskerne foretog den. Politiet efterlyste regulært og brugte alle moderne kriminaltekniske Metoder i virkeligt alvorlige Forsøg paa at finde Folk — samtidig med at Enkeltpersoner i Politiet hjalp dem. At Sagen mod »De frie Danske« fik et saa alvorligt Omfang, skyldtes bl. a., at en dansk Kriminalpolitimand i Tjenesteiver viste Tyskerne en Liste med Navne, han fandt hos Cajus Johansen.

DE FRIE DANSKE

Nr. 7.

APRIL, 1944.

3 Aarg.

CHURCHILL ER PAA TRAPPERNE

SE SIDE 3.

MYTTERI i Tysk GARNISON i Danmark

SE SIDE 3

DE FRIE DANSKES STIKKER ALBUM

SE SIDE 2.

SCHALBURG-KORPSETS SIDSTE PARADE

SE SIDE 8

I dette Nummer, i øvrigt Artikler af:
Fhv. Handelsminister **SE SIDE**
CHRISTMAS MØLLER 5.

Professor
MOGENS FOG SE SIDE 7.

Redaktionsekretær **SE**
STEN GUDME SIDE 9.

Redaktøren af de danske Sø-
mænds Blad i England:
„Kuren“ **D.V. AAGAARD**
SE SIDE 11.

Professor i Historie ved
Københavns Universitet
ALBERT OLSEN besidder

OPSIGTSVÆKKENDE INTERVIEW MED EN TYSK DESERTØR

SE
SIDE
6.

Et af de sidste nye Billeder af Premierminister Churchill. Alle Danskeres sande Ven.

En af »De frie Danske«s altid opmuntrende Forsider.

Da Sejren var vundet, og Slørene faldt, blev dette Billede taget af »Frit Danmark«s tre Grundpiller ved Starten: *Christmas Møller, Mogens Fog og Aksel Larsen.*

Dommen vakte kolossal Opsigt. De dømte fik fra 2 Maaneder til 2 Aar, og flere af dem sendtes til Vridsløse. Det oplystes under Sagen, at Christmas Møller havde haft Forbindelse med Faldskærmsfolk, og samtidig dømtes en Række Danskere for Hjælp til Faldskærmsmænd, blandt dem Gilbert Nielsen og Cajus Johansen, der af den Grund fik særligt høje Straffe, 8 og 6 Aar. De sad i Vridsløse, til de efter 19. September 1944 blev befriet.

Nogle af Dommene var milde under Hensyn til de dømtes »aaenbare barnlige Uforstand og tillige fuldstændige Mangel paa Ansvarsbevidsthed og Forstaaelse af Handlingernes betydelige Strafværdighed«.

Dommene faldt ved Københavns Byret i Januar og Februar 1942.

Blad Nr. 3 af Betydning uden for et lokalt Omraade blev »Frihedsstøtten«, der er samtidig med »De frie Danske«. Det udsendtes een Gang om Maaneden af en Kreds af unge Akademikere, som lagde Hovedvægten paa objektiv Orientering, især om udenrigspolitiske Spørgsmaal. Man begyndte beskedent med 300 Eksemplarer og endte med 15.000. I Februar 1943 døbttes Bladet om til »*Dansk Maanedspost*«. Det bragte meget kommenterende Stof, især om de nordiske Problemer. I Perioden Juni-December 1944 udsendtes en ugentlig Nyhedstjeneste.

Paa det Tidspunkt var Forberedelserne til »Frit Danmark«, Krigstidens største upolitiske, illegale Blad, i fuld Gang. Gennem *Mogens Hammer* var der skabt Forbindelse mellem illegale Pressefolk og kendte Personligheder. Det var oprindelig

FRIT DANMARK

Nr. 3

Udgiven af en Kreds af Danske

Juni 1942

Henvendelse til det danske Folk fra FRIT DANMARK

Vi begynde Udsendelsen af vort Blad, FRIT DANMARK, ud fra den Opfattelse, at det altovervældende Flertal her i Landet ikke alene ønsker at se Danmark frit igen, men ogsaa er villig til selv at gøre aktiv Indsats i Befrielseskrigen mod Hitler-Nazismen. Den Modtagelse, vort Blads første to Numre har faaet, har tilfulde bekræftet denne Opfattelse. Bortset fra en lille Klike af usle Landsforrædere er der Enighed herom i det danske Folk. Det er paa dette Grundlag, en virkelig folkelig national Samling i Danmark skal ske.

Som vi straks erklærede, saa vi helst, at Regeringen tog Ledelsen i den Modstand, som maa og skal føres overfor de tyske Undertrykkere. Vi haabede, at den vilde opføre sig med den uæverdige Givens efter for det tyske Tryk. Vi haabede, at den vilde indtillige sig paa at handle i Overensstemmelse med de bredeste Folkemassers Ønsker. Men vi er blevet skuffet.

Tværtimod nu endelig at indtogs en fast og værdig Holdning overfor Tyskerne har Regeringen i Anledning af Buhl's Udnævnelse til Statsminister udsendt en ny Erklæring, hvor den udtaler positiv Sympati for Nazitysklands Krig og bebudner yderligere økonomisk — maaske ogsaa anden — Hjælp til Hitlers Krigsførelse. Regeringen har derpaa udsendt fornyede Opfordringer til det danske Folk om villigt og lydigt at gaa under Aaret, at vise »Loyalitet« overfor Besættelsesmagter og Erhverdighed overfor Hitlers danske Agenter samt at bundlade overvældende Stemningsindfald. Paa samme Tid har Regeringen skæmpet Censur, truffet strengere Politiforbudsbefælgninger overfor danske Patrioter og reist Tilbud efter den berøgtede »Brain Trust« and Christmas Møller, der i England arbejder for Danmarks Sag.

All dette sker paa et Tidspunkt, da vort Land efter to Aars Besæt-

telser er saa udplyndret som aldrig nogensinde før, og da enhver kan se, at hvis virkelig Tyskland skulde sejre, vilde vi for Alvor faa Trællekæder.

Det sker paa et Tidspunkt, da de afgørende Kamp paa Østfronten er ved at udfoldes, og da de Allierede Magter koncentrerer alle deres Kræfter om øndnuinar at hidføre Tysklands Nederlag. Det sker paa et Tidspunkt, da Folkene i alle andre Lande i det undertrykte Europa — og ikke mindst i vort Broderland Norge — med alle Midler rejser sig til Kamp mod det nazistiske Tyranni.

Det sker paa et Tidspunkt, da Hitlers-Tysklands Nederlag — og dermed Danmarks Befrielse — kan hidføres, hvis alle Frihedens, Rettens og Demokratietes Kræfter forener sig og slaar til overalt, hvor der er mindste Mulighed.

I denne Situation har Regeringen udsendt sin Erklæring. Men i en saadan Situation kan det danske Folk ikke sidde roligt afventende, mens andre under de største Ofre udkæmper den Kamp, der ogsaa alfor vor Skæbne. Vi kan ikke slaa os til Tails med Skulderens Argument: »Se, vor godt det trods alt er gæst herhjemme, og hvor meget værre de har det andre Sledere! — Vi kan ikke holde os passive i den vældige Frihedskamp, og vi kan slet ikke fortsætte med direkte og indirekte at yde Bidrag til de nazistiske Voldsmænds Krigsførelse, at levere Materialer til de Lænker, hvori man ønsker at smøde os for Steds.

Vi, der udgive FRIT DANMARK, repræsenterer alle Befolkningslag og alle politiske Ansættelser her i Landet (undtagen naturligtvis Landsforrædelsel). Vi rejser nu en indtrængende og alvorlig Opfordring til hele Folket om at opføre sig med »Loyalitet« overfor de Nazi-Horder, der har besat vort Land. Og vi ønsker at understøtte saa kraftigt som muligt, at det er NU — paa denne

Dag og i denne Time — der skal handles! Det er idag mens den bitre Kamp rasar, at vi som Danske skal vise vort Mod, vor Vilje og vor Evne til at være med i den Kamp, der gælder Frihed og Retfærdighed for Danmark som for hele Verden.

Ingen respekterer den, der først i den 11. Time, naar Sejren praktisk er vundet, kommer løbende for at »hjælpe« Sejrherrerne.

Vi opfordrer indtrængende enhver Danner til, hver paa sin Plads og efter sine Forudsætninger, af yderste Evne og med alle Midler at bidrage til at høre Hitlers Krig de største Vanskeligheder — altsaa at

Ud af Landet med de tyske Besættelsesstyrker og deres Paahæng.

Straf over de Landsforrædere, som er deres Agenter, Danmark atter frit!

Hitler-Tysklands Nederlag i Krig er en Betingelse for, at Danmark kan blive frit igen. Og enhver Indsats, hvor beskeden den end maatte synes, bidrager til hurtigere at hidføre dette Nederlag.

Nu er Tiden inde, da der skal slaas til!

Juni 1942.

Udgiven af FRIT DANMARK.

Hvad kan der gøres?

Enhver Danner kan og bør gøre sit til ikke at hjælpe Hitlers Krigsførelse og til at gøre Tyskerne Opholdet i Danmark saa lidet behageligt, som muligt. I Enkeltheder kan der ikke gives Anvisning paa, hvad den enkelte kan gøre — det maa overlades til hver især — men en Række almindelige Vink kan gives:

LANDBRUGERE: Stands eller begræns Leveringen af Produkter til Tyskland og til Besættelsesstyrkerne. Der er nok, herhjemme, der trænger til at spise sig mætte. Og Tyskerne betaler jo kun med Verdifulde Veksler, som vi selv kommer til at indløse efter Krigens.

INDUSTRIDRIVENDE: Danske Fabrikker er for gode til at lave Krigsmaterialer til Hitler. Er det unu-

diget til at befri vort Land. Timen er inde, da enhver ærlig Danner maa opføre sig ved hidtil af Regeringen forflegtede »loyale« Samarbejde med den tyske Nazisme og dens danske Haandlangere. Timen er inde, da der bør sættes ind med passiv og aktiv Modstand paa alle Felter, hvor der arbejdes for den tyske Nazisme og dens Besættelsesstyrker.

Men lad det ske under Udøvelsen af den stærkeste, alvorligste og dybeste nationale Solidaritet. De 95 Procent af Befolkningen er jo enig i disse Ansættelser. Lad Enigheden komme til Udtryk gennem Organiseringen af en landsomfattende national Folkfront, hvori alle uden Hensyn til Erhverv, Klasse eller politisk Ansættelse forener sig til Kamp mod de tysk-nazistiske Undertrykkere, for det Maal, som er alle sande Danskers:

Ud af Landet med de tyske Besættelsesstyrker og deres Paahæng.

Straf over de Landsforrædere, som er deres Agenter, Danmark atter frit!

Hitler-Tysklands Nederlag i Krig er en Betingelse for, at Danmark kan blive frit igen. Og enhver Indsats, hvor beskeden den end maatte synes, bidrager til hurtigere at hidføre dette Nederlag.

Nu er Tiden inde, da der skal slaas til!

Udgiven af FRIT DANMARK.

ligt helt at standse saadanne Arbejder, saa bør Leverancerne forsinkes mest muligt og Kvaliteten bør ikke være for god. Det kan slet endog gælds Samarbejde med Virksomhedens Arbejdere, hvad dette angaar.

ENTREPRENØRER: Hold Dem tilbage, naar det gælder de tyske Investeringer i Danmark eller Entrepriser i Tyskland. Lad det Arbejde, der i Gang, gaa saa langsomt, som muligt.

FORRETNINGSFOLK: Selvrigt til Tyskland eller til Tyskerne.

ARBEJDERE: Tag ikke Arbejde ved tyske Befæstningsanlæg, Flyvepladser eller i Tyskland og Norge. Frihvort Arbejde, der direkte eller indirekte udføres for Hitler, bør gaa langsomt og være daarligt.

Forsiden af »Frit Danmark«, da Statsminister Buhl var traadt til efter Staunings Død og den 4. Maj 1942 havde afgivet en Regeringserklæring, som helt harmonerede med de scavenianske Synsmaader. Nu kaldte Redaktionen til Kamp: »Tiden er inde, da der skal slaas til!«

Tanken at udgive »Frit Danmark« som legalt Tidsskrift, stærkt antinazistisk, med Brod mod den hjemlige Nazisme. I Drøftelserne deltog bl. a. Professor *Mogens Fog*, *Christmas Møller*, *Bue Bjørner* og *Ellen Hørup*. Planen blev hurtigt opgivet. Gennem Hammer og Christmas Møller overtalte man uden Vanskelighed »Nationaltidende«s politiske Medarbejder, *Ole Küllerich*, til at blive det nye Blads Redaktør.

Ole Kiilerich (f. 1907) havde en lang »legal« Bane som Journalist bag sig, før han i 1942 blev Redaktør af det illegale »Frit Danmark«. Han efterlystes, men undslap 1943, drog via Sverige til London, var 1944 Presseattaché i Island, kom saa atter til Sverige, hvor han var Medredaktør af »Friheden« og blev efter Befrielsen Medredaktør ved »Information«.

I Drøftelserne om Bladet deltog Aksel Larsen, og Bladets Udgivekreds personificerede et Forlig mellem konservative og kommunistiske Kredse i Landet med Bekæmpelsen af Fjenden som Maal. Kredsen havde intim Kontakt med Faldskærmsfolkene, med Efterretningstjenesten og med hele det politiske Liv, og Bladet fik derfor fra Starten et mere autoritativt Præg end de allerede eksisterende Blade.

Det kan have sin Interesse at notere, at man allerede paa det Tidspunkt anvendte den senere Minister for særlige Anliggender, Landsretssagfører *Per Federspiel*, i alle finansielle Anliggender.

I November 1942 fangede dansk Politi Aksel Larsen, som mir nichts dir nichts blev lukket ind i den tyske Afdeling i Vestre Fængsel, hvorefter Gestapo tog sig af ham. I den følgende Tid arbejdede Tyskerne sig ind paa »Frit Danmark«, men selve Aktionen overlodes det danske Politi, der — uden at advare i Forvejen — slog til i December. Uafhængigt af denne Undersøgelse var »Frit Danmark«s Redaktør blevet nødt til at gaa under Jorden. Han var en Aften i Skodsborg sammen med Faldskærmsfolk, som skulde til Sverige. De blev i nyfalden Sne sporet fra en Baad ved Stranden, som de havde set paa, op til en Lejlighed, og Ejendommen omringedes. Kiilerich gik igennem Spærringen umiddelbart før Aktionen, simpelthen ved at vise Pressekort. Og saa gik han under Jorden.

Faa Dage efter, 9. December, arresteredes en Del af »Frit Danmark«s Folk

Kate Fleron Jacobsen.

Elias Bredsdorff.

Blandt dem var Biblioteksdirektør *Døssing*, Professor *Chievitz*, lidt senere Landsretssagfører *Prytz* og Landsretssagfører *Ernst Petersen*, Odense. Offentligheden var paa een Gang rystet og duperet. »Pæne« Folk beskæftigede sig altsaa ogsaa med illegalt Arbejde. De blev dømt — kom ud igen og fortsatte deres Arbejde sammen med Kammerater, som var gaaet under Jorden eller ikke blevet opdaget. For Bladarbejdet fik Arrestationerne ikke katastrofal Betydning. Alvorligere for »Frit Danmark«s Fremtid som Blad var det, at dansk Politi jog Kiilerich og Mogens Fog med alle Midler!

Kiilerich var midt oppe i Faldskærmsfolkenes Arbejde. Den senere Skelnen mellem de forskellige Arter af illegalt Arbejde — aldrig rigtigt overholdt! — var umulig i Begyndelsen, simpelt hen fordi der var for faa med. Kiilerich og Fog blev efterlyst offentligt — Efterlysningerne i den danske Presse, foretaget af dansk Politi er et af de alvorligste Minder om Samarbejdspolitikken i Danmark! — og efter nogen Tids underjordisk Tilværelse rejste Kiilerich i Slutningen af Januar 1943 til England via Sverige for at arbejde sammen med Christmas Møller derovre.

To andre kendte Presse mænd, der havde været inde i illegalt Arbejde, fremfor alt Efterretningsarbejde, var tidligere kaldt til Udlandet: *Ebbe Munck* for at blive de Allieredes Kontakt til Danmark med Domicil i Stockholm, og *Sten Gudme*, »Times« Korrespondent, for at bistaa den allierede Propagandatjeneste. I dem havde det tidligere illegale Arbejde mistet værdifulde Folk. Man maatte ogsaa give Afkald paa *Erik Seidenfaden*, der blev »Politikens« Korrespondent i Stockholm, hvor han efter 29. August blev Leder af den illegale Nyhedstjenestes vigtigste Forbindelse til Omverdenen, Dansk Pressetjeneste.

Kort før sin Afrejse havde Kiilerich forberedt Udsendelsen af endnu et illegalt Blad, »*Hjemmefronten*«, der blev udgivet af K.U.-Kredse. *Poul Meyer* blev Redaktør,

den tidligere nævnte *Svenn Seehusen* »Administrator«. Bladet var tænkt som en Modvægt mod eventuel kommunistisk Indflydelse paa »Frit Danmark«. Det fik dog først paa et langt senere Tidspunkt politisk Karakter.

Som Efterfølger i »Frit Danmark« udpegede Kiilerich sin Kollega paa »Nationaltidende«, *Kate Fleron*.

»Frit Danmark«, som oprindeligt var duplikeret, gik over til Trykning og satte, ved Hjælp af flere selvstændige »Trykgrupper« rundt om i Landet, sit Oplag meget stærkt i Vejret. Til sidst var Bladet ubestridt det største, idet man naaede op paa 150.000 Eksemplarer pr. Nummer. Naar »Land og Folk« alligevel har Krav paa Titlen, skyldes det, at dets Oplag maa vurderes som størst gennemsnitligt pr. Nummer, og at det udkom i længere Tid. »Frit Danmark« var stærkt inspireret af Organisationens Leder, Mogens Fog, og holdt en usædvanlig sober og nøgtern Tone. Undertiden kunde det rent ud være tørt som et legalt Tidsskrift! Dets Betydning kan overhovedet ikke overvurderes. Mere end noget andet var det i Stand til at faa Tag i hele Befolkningen, som hidtil med Skepsis havde set paa det illegale Arbejde og betragtet illegale Kredse som velmenende Stratenrøvere! Den beherskede Form virkede beroligende — og overbevisende. Kate Fleron holdt Stillingen til August 1944, da hun blev arresteret. Hun efterfulgtes af *Elias Bredsdorff*, og Bladet bevarede sin Tone og sit Præg. Dets tekniske Fremstilling var et Eventyr for sig. Man flyttede rundt i København med en regulær Trykpresse, og bevarede den for Gestapos Efterstræbelser. Arbejdet blev gjort af et Ægtepar, som var uden teknisk Uddannelse. Den Mand, som første Gang riggede Rotationspressen op, havde aldrig nogen Sinde set en Rotationspresse i Funktion!

I 1942 og i Begyndelsen af 1943 havde en stadigt voksende Kreds af indflydelsesrige Folk faaet Kontakt med illegalt Arbejde, ikke mindst med Bladarbejdet. Fra denne Kreds rekruteredes senere Frihedsraadet. Bl. a. kom baade *Fog* og Chefredaktør *Aage Schoch*, der tidligt havde Kontakt med Faldskærmsfolk, sammen med Ingeniør *Erling Foss*, »ind« ad den Vej. Foss var den første egentlige Nyhedsformidler ud af Landet, idet han til udenlandske Forbindelser afsendte Rapporter med korte Mellemlum, beregnede til at paavirke Stemningen i Udlandet, i Virkeligheden politisk betonedede Stemningsrapporter af en anden Karakter end det militære Efterretningsarbejde, som var i Gang. Han havde især Kontakt med »De frie Danske«, der efter Sonny Niensens og Svend Erik Hammers Arbejde overgik til *Kai Holbech*, som først og fremmest støttedes af Direktør *Mikkelsen*, Skandia, der fra Foraaret 1943 kan regnes for »De frie Danske«-Gruppens egentlige Chef, frem til den 14. Oktober 1944, da han blev arresteret, mens Holbech dræbtes af Gestapo. I en Periode havde Schoch haft meget med Bladgruppen at gøre. I Krigens sidste Fase bevarede Kontakten med »B.T.«, udvidet til hele det Berlingske Hus, med B.T.-Politireporteren *Peter Petersen* som den egentlige Redaktør og i en Periode med Mikkelsens Sagfører, Landsretssagfører *N. C. A. Nielsen*, som Gruppens Overhoved. Det endte med indbyrdes Vanskeligheder, som mindede noget om Startvanskelighederne, men Bladet paavirkedes ikke deraf. Det kom, som det skulde.

Mens »Frit Danmark« voksede op, gik »Land og Folk« støt videre, paa Vej fra sit Begyndelsesoplag paa 10.000 til et Oplag paa 130.000. Det udkom maanedligt

STUDENTERNES
EFTERRETNINGSTJENESTE.

Meddelelse Nr. 102.
d. 2/6 - 1945.

HERREFOLKETS SÆNESTE BEDRIFTER!

Fra Fredericia.

D. 23/5 var en tysk Oberleutnant, Sprenger, ude at køre med Firspænd i Omegnen af Fredericia. Sandsynligvis var han beruset, ihvert Fald havde han ikke mere Herredamme over Hestene, end at han med sit Køretøj i Hannerup veltede nogle Banke.

Fra Hannerup kørte han videre til Fuglsang-Paviklonen, hvor Haandboldklubben "From" afholdt Foreningsfest. Oberleutnanten forsøgte at komme ind her, men da man naturligvis ikke ønskede hans Selskab, nægtedes han Adgang, hvilket Foreningen selvsagt var i sin gode Ret til. Dette optog Officeren meget fornærmeligt og gav sig til at skubbe til Mønden, som sad ved Kassen, Dogne Mand lod sig imidlertid ikke gaa paa og skubte igen. Nu kom det til Haandgribeligheder, som endte med, at Officeren drog sin Bajonet. Under saa ulige Vilkaar foretrak Danskerne at trække sig tilbage til Salon, hvor man laaste Døren.

Tyskeren forsvandt derpaa - men kun for at hente Forstærkning. Hos en Købmand i Nærheden tiltvang han sig Adgang til Telefonen. Kort Tid efter rullede fire Lastvogne med 30 - 50 tyske Soldater op foran Fuglsang-Pavillonen. De ledsagedes af lette Tanks paa Larvefodder. Tyskerne stormede straks Bygningen, og under Benyttelse af alle Midler smed de Sportsfolkene ud gennem Vinduene. Værten blev slynget en Gålkasse i Hovedet, inden og saa han blev kastet ud af Vinduet for derefter at blive kastet ind af et andet Vindu.

Falck fra Middelfart blev tilkaldt og maatte bringe 14 Danske paa Fredericia Sygehus. To er alvorligere saret. Da Meddelelsen om det hændte naede Fredericia, blev Hærmændene stor hos Befolkningen.

Fra Esbjerg.

Forleden Dag indkom fire Esbjerg Kuttere i stærkt beskadiget Tilstand til Esbjerg Havn. Hermed er ialt 11 danske Kuttere blevet beskudt af tyske Flyvere. Beskydningen er i alle Tilfælde foretaget indnfor den Grænse, hvortil det er Kutterne tilladt at sejle. Ved Havnens til de fire sidste befandt disse sig langt indnfor Grænsen. Ved et Under blev kun een af Fiskerne saret. Han befandt sig under Dækket, da Baudene blev beskudt. Han fik et Projekttil gennem ene Lunge og befinder sig nu paa et Københavnsk Hospital. Hans Tilstand er alvorlig.

Onsdag d. 19/5 spærrede tyske Soldater 5 - 6 danske Skibstørere inde paa en af de Kuttere, som Tyskerne har chartrret til Patruljetjeneste i Esbjerg. Tørnerne havde udført et Arbejde paa Baudens Dæk. Dette Arbejde fandt Tyskerne ikke tilfredsstillende, hvorfor de affyrede flere Skudsækk mod Danskerne. Endvidere tog en af Tyskerne Opstilling bag Formandens Hyg med en Maskinpistol i Haanden. Han truede med at skyde, men nfredes dag med et give Danskeren et Slag i Hovedet. En tysk Skihsinspektør tilkaldtes, men da han godkendte Arbejdet, blev de givet Fri.

Fra Svendborg.

Tirsdag den 12/5 kom en tysk Lastvogn læsset med Telefonsnole ned til Færøen, der fra Svendborg fører over til Torsinge. Ved Færøelejet holdt i Færøjen en Dal Køretøjer, som ventede paa at komme over. Den tyske Vogn kørte imidlertid bare frem foran dem. De Færøepersonalet derefter forsøgte at vinke Vognen tilbage, trak Tyskeren sin Pistol og vød. Hjælp af dette Middel, kom Vognen ombord for de andre. (Færøen, der for Tiden foretager Overførsel af saa lille, at hun et eller to Køretøjer kan nedtages ad Gangen).

Fra København.

Søndag d. 23/5 førte Tilstedeværelsen af tyske Soldater paa Bakken igen en afskyelig Handling med sig. I Dansesalonen "Figaro" blev en dansk Marinier stukket ned af en Tysker. De Mennesker, der saa Marinieren, da han blev båret væk, var overbeviste om, at han ikke vilde kunne overleve det.

ET TYSK FORSLAG.

Forhandlinger af en meget alvorlig Karakter foreser for Øjeblikket mellem Tyskerne og den danske Regering. Tyskerne, der lige har været ønske om at etablere en intimere Forbindelse mellem danske Officerer og Værnemagten, fremsætter nu Forslag, der ikke længere befinder sig paa det blotte ønske færlige Grund, men som tværtimod betragter et Løftebrud af største Rækkevidde. Forslaget gaar ud paa, at et større Antal danske Officerer skal gøres Tjeneste paa Østfronten. Indtil nu har man fra dansk Side afsloet at billige Arrangementet. Der forhandles for Tiden om Sagen.

og i hele Besættelsestiden trykt, med Undtagelse af en 7—8 Numre, som maatte duplikeres, fordi Trykkerierne var taget af Gestapo. Redaktionen var i Virkeligheden temmelig stor, men den endelige Form fik Bladet af Redaktør *Børge Houmann*, identisk med det senere Frihedsraadsmedlem »Nielsen«, den eneste i Frihedsraadet, Tyskerne ikke kendte paa rigtigt Navn! Han arbejdede intimt sammen med Aksel Larsen til dennes Arrestation 5. November 1942, derefter med Alfred Jensen.

I al Stilfærdighed saa, en Maanedstid før »Frit Danmark«, endnu et illegalt Blad *Dagens Lys*, mindre kendt og mindre betydningsfuldt som illegalt Blad, men af stor Betydning som Bindeled, internt Meddelelsesorgan, i den store illegale Organisation »Ringene«, som netop i denne Periode byggedes op af *Frode Jakobsen*. Ringene udsendte en fortrolig »*Orientering*« til sine Medlemmer fra Februar 1942, i vekslende Form. Senere — men først i 1944 — fik det egentligt illegalt Blads Karakter og blev trykt. Det kom hver 14. Dag og naaede op paa et Oplag paa henved 30.000. Fra 1944 udsendtes en Nyhedstjeneste to Gange ugentligt i et Oplag paa 10.000.

Endnu et af de kendte Blade daterer sin Start tilbage i 1942. Det var »*Studenternes Efterretningstjeneste*«, udgivet af Organisationen af samme Navn, den tidligere nævnte Kreds omkring *Arne Sej*r. Organisationen byggede mere paa Gymnasiaster end paa Studenter og talte allerede i 1940 18 forskellige Grupper Landet over. Den arbejdede med Løbesedler etc., udsendte i 8 Maaneder anonyme Skrivelser og begyndte først i August at udsende et egentligt Blad. Det kom hver 14. Dag i 5000 Eksemplarer. Først i 1943 kom man op paa 10.000. Derefter steg Oplaget jævnt med 500 om Maaneden til 29. August, da man sprang op til 24.000. I det sidste Aar naaede man, med Provinsudgaver, 75.000. *Arne Sej*r, der tidligt blev eftersøgt — dansk Politi kom efter ham i December 1942 —, blev kendt som »*Jørgen Jensen*« og havde et eventyrligt Held. Han blev saaret og fanget, tortureret og forhørt, men flygtede fra Feltlazarettet paa Nylandsvej. Kort efter skød Gestapofolk paa ham paa Nørrebros Runddel. Han slap med et Strejfskud i Panden og gennemhullet Tøj og løb atter fra Tyskerne. Senere var han i Sverige, atter hjemme, og endnu engang i Sverige. »*Studenternes Efterretningstjeneste*« blev flere Gange rullet op, især fordi Gruppen ogsaa beskæftigede sig med Rutearbejde. Den er en af de haardest ramte Bladgrupper, idet af Redaktørerne *Bunch-Christensen* blev skudt ned af Gestapo og døde paa Lazarettet paa Nylandsvej, mens »*Lund:ofte*« og *Kjeld Frederiksen* omkom i tysk Koncentrationslejr. En af de ledende i Gruppen, Lærer *Johannes Fosmark*, var den første Dansker, som Tyskerne sendte i Koncentrationslejr efter Kommunistdeportationerne til Stutthof. »*Studenternes Efterretningstjeneste*« var det første Blad, som udelukkende lagde Vægten paa Nyhedsstoffet. En af Bladets Nyhedskilder var »*Nationaltidende*«s Politireporter, *Børge Outze*, der senere ledede »*Information*«. Han leverede samtidig Nyheder til »*Frit Danmark*«.

I 1942 saa en Del »*Provinsblade*« *Dagens Lys* i Samarbejde med de københavnske Bladgrupper. Disse Provinsblade, som senere formerede sig saa rivende, havde den allerstørste Betydning. Det lokale Stof skabte, for saa vidt det var rigtigt, Tillid til alt det øvrige. Naar Bemærkningerne om Slagteren, der handlede med Tyskerne, var rigtig, var der Grund til at fæstne Lid ogsaa til de øvrige Nyheder! Desværre

Erik Strange Bunch-Christensen

Johannes Fosmark.

forsømte Frihedsbevægelsen, der i 1942 tog Form, fuldstændigt *Landboerne*, først og fremmest paa Grund af de vanskelige Distributionsforhold paa Landet, hvor man ikke godt kan fordele Tryksager udenom Landpostbudet!

IV

Vi er dermed, med den Siksakkurs, det giver at følge de enkelte Blade helt frem. naaet til Nytaar 1943 og dermed til det Halvaar, i hvilket det egentlige Net af illegale Blade blev spundet ud over hele Landet, byggende paa de Erfaringer og Forbindelser, de første Blade havde skabt.

En væsentlig Nyhedskilde var fra første Færd *de fortrolige Meddelelser, som Ritzaus Bureau sendte ud til Dagspressen*, de Informationsbreve, som en Række Pressebureauer og Korrespondenter i København udsendte, og Politiets fortrolige Efterretninger — de, som blev til »*Rigspolitiichefens Avis*«. Der var Lækager paa alle Bladredaktioner og i Politiets Rækker!

I 1943 tog Krigsbegivenhederne Fart, de politiske Forhold tilspidsedes indenlands, og mens man før havde haft Arbejde med at skaffe Stof til illegale Blade, blev det nu et Arbejde at presse Stoffet sammen, at resumere, at holde Øje med Begivenhederne.

Straks fra Nytaar saa et Par betydningsfulde Blade Dagens Lys. Det ene var »*Danske Tidende*«, egentlig en Aflægger af »*De frie Danske*«, skabt af *Nicolai Blædel*, der var utilfreds med det illegale Ekstrablads Tone. Bladet bragte en polemisk-saglig Tone ind i den illegale Presse. Man mærkede, at her talte kyndige Folk. Tyskerne opdagede aldrig Blædels illegale Arbejde, skønt han var en af de

DANSKE TIDENDE

Nummer 1

Januar 1943

1. Aargang

DANSKE TIDENDE

Den 9 April 1940 mistede Danmarks Presse sin Frihed og sin Uafhængighed. Skridt for Skridt er vi bragt dertil, at vore Dagblade nu kun er tyske Lydorganer. Hver Linje, der trykkes om udenrigspolitiske Forhold, har et bestemt Formaal: at virke i den tyske Propagandas Tjeneste. Hvert Ord tilsigter at svække vor Modstandsevne, at knække vore Haab, at berøve os Troen paa den Sejr, hvorpaa Danmarks Frihed beror. Dagligt, Ord for Ord og Linje for Linje dryppes denne læmende Gift i Befolkningen, og de Svage modstaar den ikke.

Anderledes forholder det sig heller ikke med indre danske Begivenheder for saa vidt de har blot den fjerneste Berøring med Krigen og de Problemer, den skaber. Om de største og for Landet mest betydningsfulde Hændelser ties der. Eller hvad har vore Dagblade meddelt for Eksempel om den lange Krise, der førte til Dannelsen af Ministeriet Scavenius og om Afleveringen af en stor Del af Hærens Udrustning? Eller hvad faar vi at vide om Fængslinger af gode danske Mænd og Kvinder eller om de for Befolkningen mest vitale Ernæringsproblemaer? Overalt griber Udenrigsministeriets Pressecensur nidkært ind. Et lille Eksempel vil vise, hvor langt vi er kommet ned.

For nogen Tid siden skrev et københavnsk Dagblad en ironisk kritisk, men aldeles upolitisk Artikel om den med tyske Medaljer og andet af den Slags betalte Nazi-Agent Hr. Svend Borbergs dramaturgiske Nevenyttighed. Umiddelbart efter fik Bladets Redaktion fra Udenrigsministeriet en Paamindelse om, at uventlig Omtale af Personer, der stiller sig positivt overfor det nye Tyskland er uønsket.

Under disse Forhold er en fri Presse, der udbredes ad hemmelige Veje, en Nødvendighed. Det er en Pligt at skabe den i saa vidt Omfang som muligt.

DANSKE TIDENDE, der idag udsender sit første Nummer, slutter sig til Rækken af andre illegale Blade. Vi er et ulovligt Blad, og i Dagene Danmark er det vor Livsberettigelse. Om vort Program skal vi sige et Par Ord.

Vi har een Interesse! Det er Danmarks Frihed og Selvstændighed. Vi tilhører get Parti: Det er Frihedens. Vi har een politisk

Livsanskuelse: Det er Demokrati. Vi staar paa et klart nationalt og demokratisk Standpunkt. Det Danmark, vi tror paa, er det frie demokratiske Kongedømme, ubesørget og ubeamtet af de Ideologier, der er det ærlige Folkestyres Fjender.

Og er vor Opgave tilføjer vi: Den skal bestaa i at bringe paalidelige, nøje undersøgte og gennemprøvede Meddelelser om alt det, der sker i Danmark, og hvorom den legale Presse tier. Med de Middel, der staar til vor Raadighed, vil vi søge bag om de lovlige Blades paa tvungne Fortielse og deres hele og halve Usandheder. Vi vil bringe Modgift mod den infame tyske Propaganda, og vi vil bygge op i danske Sind, hvad den udenrigsministerielle Pressecensur dagligt undergraver og ødelægger. Hertil hører endvidere Belysning af, hvad der virkelig sker, politisk og militært, udenfor vore Grænser.

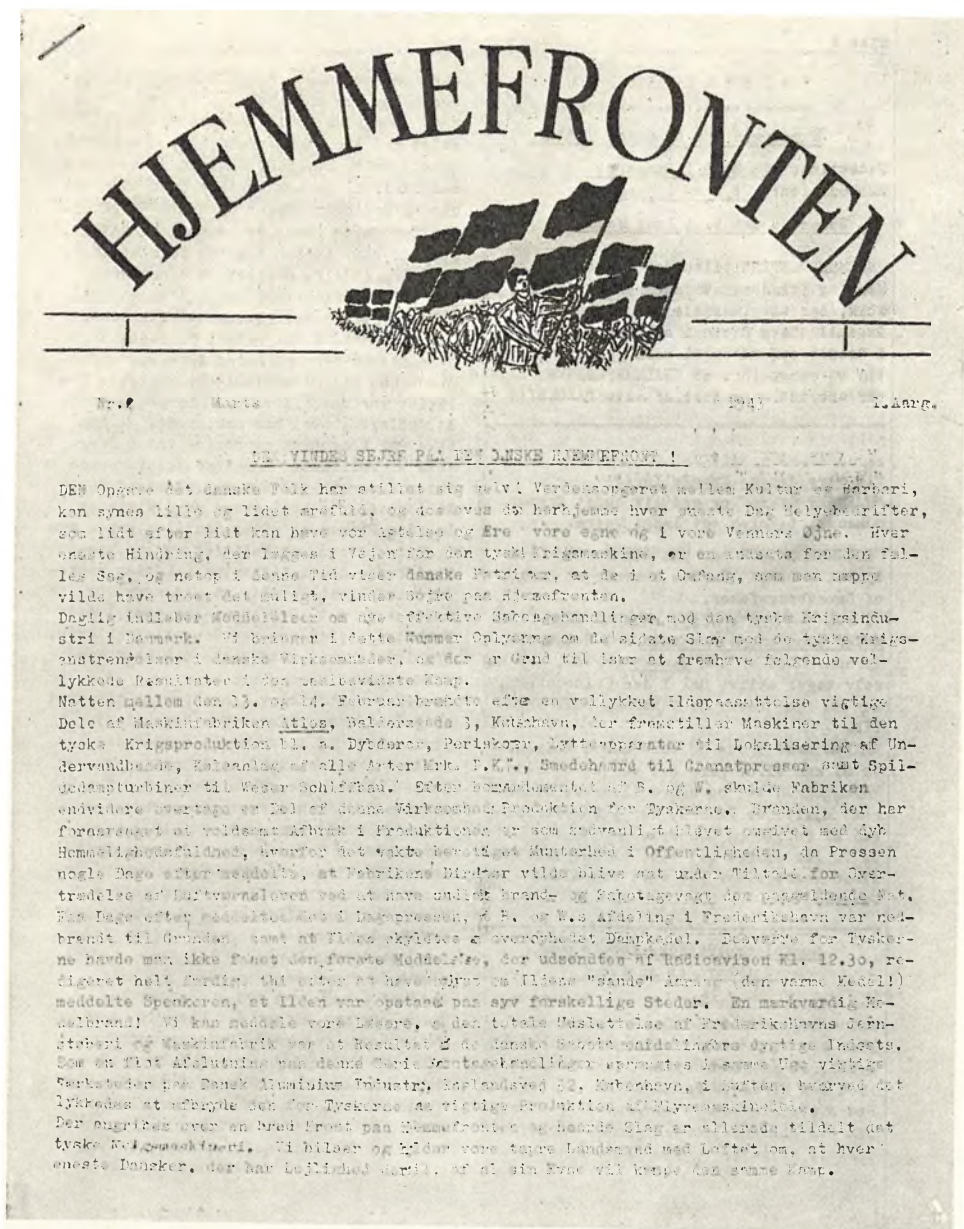
Dette er vort Program, og med det gaar vi ud til gode danske Mænd og Kvinder. Det bliver saa vore Læses Sag at skønne, om vi værdigt løser en Opgave, som vi ved er stor, men som vi agter det en Kære at vie vore Kræfter.

Redaktionen

I DETTE NUMMER BL.A.:

Leder: Under Ministeriet Scavenius...	S.2
Margrethe Nordentofts Arrestation...	S.3
Danske Krigsforlis i vore Farvande...	S.3
Kongebogen, der ikke maa omtales...	S.4
"Mytteri" i Horsørød-Lejren...	S.5
Tysk Underofficer forsvær Røveri...	S.5
Amtslægen og Tyskerne...	S.5
Propaganda og Virkelighed...	S.6
Hyldest til de danske Soldater...	S.7
Faldskærmsfolk udleveret til Tyskerne...	S.7
63 Kg. Sprængstof atjaalet...	S.7
Ind og ud af Fængslet...	S.7
Nyt fra hele Landet...	S.8-9
Den militære Situation belyst gennem Artikel og Situationskort over Krigsskuepladserne...	S.10-12
Den sorte Liste: Kendt København som "Fædrelandet"s Financier...	En
Stor-Bidragyder til Frikorpset...	S.12

Da »Danske Tidende« begyndte at komme, og Nic. Blædel skrev Bladets Program.

»Hjemmefronten« var ikke altid lige smuk. Men var den trukket i Stadstøjet som her — med røde Dannebrog under Navnet — præsenterede den sig meget fornemt.

første, de burde mistænke. 29. August arresterede de ham, rent rutinemæssigt. Det satte Bladet i Staa, men »Udgiveren«, den tidligere Flyver *Drescher* (»Poulsen«), som færdedes hjemmevant mellem Faldskærmsfolk og illegale, fortsatte efter en Pause Udgivelsen med Støtte af forskellige Journalister. Senere traadte *Hans Hedtoft* og *Ole Bjørn Kraft* ind i Redaktionen — et Kompagniskab, som vilde have

FRI PRESSE

1. Aargang

Redaktionen sluttet 20. Marts 1944

Nr. 12

STANDS MASSEARRESTATIONERNE

Større tyske overgreb end nogensinde før.

GLESTAPO fængsler daglig mellem 30 og 50 af vore landsmænd. Det vil sige, at der for tiden afværes danske statsborgere i et omfang som aldrig før. De arresterede skæbne er forskellig. Enkelte løslades forholdsvis hurtigt, mange tilbageholdes længere tid i overfyldte tyske fængsler her i landet. En stor del deporteres til de berygtede tyske koncentrationslejre og fængsler, prisgivet for sult og mishandling. Det drejer sig ikke blot om folk, der har deltaget aktivt i frihedskampen. Tilbage — måske de fleste — bliver arresteret paa grundlag af tuse mistanker og deporteret uden skygge af bevis. Til tider udfører Gestapo sig ikke engang med at rejse nogen anklage. Til andre tider er anklagen fuldstændig latterlig. Kommuneleder Fosmark fra København blev f. Eks. deporteret, fordi han under forberede indrømmede, at hvis han havde kendt navne paa folk, tyskerne vilde tage som gidsler, vilde han have advaret dem!

Vi maa ikke faa det at vide.

Befolkningen holdes i uvilighed om hvilket omfang disse arrestationer har. De danske myndigheder faar kun besked efter tyskernes forgodtbefindende og maa naturligvis ikke offentliggøre den smule, de faar at vide. Den frie presse kan ikke afse plads til at bringe nyhederne paa alle de arresterede.

Dette er netop ogsaa tyskerne mening. De frygter nemlig samlet modstand. Besættelsehistorien her i landet og i de øvrige okkuperede lande viser talrige eksempler paa, at naziserne bøjer af, naar de møder en sluttet front. Massearrestationerne af folk, der kunde tænkes at yde modstand sker for at der ingen ledere skal være, naar der skal ydes modstand mod et nyt større naziovergreb.

Det kan nytte.

I et demokratisk land, hvor hver mand er sin egen fører, er det imidlertid umuligt at udrydde alle de, der kan lede. Det kan vi alle. Det maa vi ogsaa vise nu. De nazistiske massearrestationer og deportationer er det hidtil alvorlige overgreb fra besættelsesmagtens side og de er i flagrant modstrid med dansk ret. De kun standse. Hvis hele folket bliver klar over, hvad der sker og protesterer vil nazisterne baje af for en tid.

Strejk og protester.

Benyt derfor enhver lejlighed. Strejk paa arbejdspladserne naar tyskerne holder arbejds-kammeraler fængslet uden lov og dom. Protester gennem faglige organisationer og andre foreninger mod arrestationerne og krav vore fangne landsmænd i Tyskland tilbage til Danmark. Lad protesterne hælde ned over Dagemarhus. Lad os manifestere vor enighed om at kræve, at de løvløse tilstande maa ophøre! Det kan nytte.

Rundskue . . .

OPTOJER I BERLIN. Paa Potsdamer Platz er det kommet til optøjer og demonstrationer. Møtter blev sat ind. — Hollandske tropper er trukket til hovedstaden, idet de anses for mere pålidelige end de tyske.

3 TYSKE GENERALER af luftvaabnet er blevet skudt foran fronten paa grund af fejhed, Vøk, Fiehs og Heisinger. De nægtede at efterkomme en angrebordre paa grund af manglende materiale. I samme forbindelse er general af luftvaabnet Heepfer degraderet til menig soldat.

CHRISTMAS MOLLER har i »Fri Danmark« skrevet en artikel, hvori det bl. a. hedder, at Danmark efter Tysklands nederlag bør erklære Japan Krig. Friensforskydninger mod syd var ikke ønskelige. Danmark vilde blive vov med at være en nationalstat, uanset hvilke beslutninger der blev taget angaaende Kielkanalens neutralisering.

KAPTAIN I HEBEN C. G. Bartholdy er af tyskerne anholdt, sigtet for at have hjulpet med til at skjule en engelsk flyver. Bartholdy er heder til de to kendte præster. Senere meddeles, at kaptajn Bartholdy sammen med 16 andre fanger er ført bort fra Kolding arrest til ukendt bestemmelsessted.

FORLEGGEBEN, prokuristen og læreren fra Hæse har hver faaet 3 måneders hørserod. Boghandlerne Støffeldt sidder stadig inde.

DEFN DEBETTE polititjener John Chr. Falkenæs far er uvenner med den nazistiske politimand Schustmann Ment, som efter at være dømt i politilæffefferen gik i tysk tjeneste. Der er vinder paa, at Ment har fruet Falkenæs senior med, at han nok engang skulde ramme ham, saa han aldrig glemte det.

SUMNER WELLES: »Finnland kan efter krigen blive medarbejder ved skabelsen af en bedre og mere demokratisk verden. Finland fortjener frihed og uafhængighed.«

KENCHEL skulde have talt i Vorshallen d. 2. Marts, men mødet aflystes af tekniske grunde. . . Der var søgt 65 billetter.

ARTILLEJOSKIBET »Peder Skrams« er som tidligere »Niels Juels« ført til Kiel. Her blev »Niels Juels« sønket og »Peder Skrams« stærkt beskadiget under et amerikansk Luftangreb.

HITLERLÆGENDE har forbudt sine drenge at tage paa skiture i Voralberg distriktet, hvor der i vinter er forsvundet 76 over strømsen til Schweiz.

Til »29. August's« læsere.

De faar denne gang tilsendt »Fri Presse« i stedet for »29. August«. Vi har nemlig efter uoverenskomst med »Fri Presse« indledet et samarbejde, der skulde gøre det muligt for os i fællesskab at udvænde os bedre, blød, tiere og til flere mennesker end vi har for sig magter. Vi håber læserne vil være tilfredse med resultatet.

»29. August's« redaktion.

Allierede soldater, kampgrube, ledninger og anden udrustning udstillet. De sandtindvarende paa en strand nær den japanske base Lue naa Hava Gaiure. Som bekendt blev Lue erobret kort efter.

»Fri Presse« var særdeles let overskuelig, vel disponeret og sat op med journalistisk Dygtighed. Med dette Nummer — 20. Marts 1944 — gik Organet »29. August« op i »Fri Presse«.

DE DANSKE STUDENTER

Nr. 1

1. April 1943

De Danske Studenter har hidtil anset det for sin Hovedopgave at udbrede Frit Danmark blandt Studenter og har kun undtagelsesvis udgivet eget illegalt Materiale, henvendt til Studenter. - I en kort men straalende Epøke for 1 Aar siden viste vore Fagblade med stud. jur. i Spidsen et Skoleeksempel paa en legal Presses Kamp mod Nazismen, og de gjorde derfor et illegalt Blad overflødigt. Men Ensretningen af det officielle Danmark er ubønhørligt skredet videre og har ogsaa lagt sin klamme Haand paa den legale Studenterpresse. De Danske Studenter mener derfor, at et illegalt Studenterblad nu har sin Berettigelse, og udgiver her det første Nummer af "De Danske Studenter, som vil udkomme hver 14. Dag.

Vi vil ikke med Udgivelsen af et nyt illegalt Blad medvirke til en Splittelse i den antinazistiske Kamp, men vil nu som tidligere underordne os den Organisation som vi anser for bedst egnet til at samle de antinazistiske Kræfter i vort Land. - Frit Danmark har bevidst arbejdet for at hidføre denne Samling ved at gaa ind for, at "en national Samling udadtil kan aldrig opnaas uden en social Samling indadtil". Paa dette Grundlag har Frit Danmark efterhaanden spredt sine Forgreninger til alle Dele af vort Land og til alle Lag af vort Samfund og er derfor nu

een af de mest betydende antinazistiske Organisationer i Danmark. De Danske Studenter vil nu som før betragte sig som en Undergruppe af Frit Danmark, hvis Grundsyn derfor ogsaa vil præge Bladet "De Danske Studenter".

Vi vil i vore Artikler gaa en noget anden Vej end de illegale Blade plejer, idet vi, foruden at behandle de Emner, som har direkte Betydning i Kampen mod Nazismen, ogsaa vil bringe Artikler af kulturel Karakter, som har indirekte Betydning i denne Kamp. Det er vor Hensigt at vort Blad, som en Modvægt mod den illegale Presses Ensretning, derved skal bidrage til en bedre Orientering om Tidens Spørgsmaal.

Det er vor Hensigt at skabe et frit Blad, hvor alle Spørgsmaal, der rejser sig i Kampen mod Nazismen, vil blive sat under saglig Debat. Bladets Spalter vil derfor staa aabne for enhver Student, som ærligt ønsker at yde sit Bidrag til den antinazistiske Kamp.

Redaktionen.

Aarets Quisling-Triumf.

Quisling har holdt en Tale, hvori han blandt andet udtalte: "Mit Styre kan glæde sig over en international Priestigning paa 500 %. Et Frimerke med mit Portræt vurderes nu paa den internationale Frimerkebørs til 3,25 Schweizfranc, hvilket vil sige en Stigning paa 500 %.

Nazisterne har selv forklaret Aersagen til det lille Antal Stemmer d. 25.

Den 10. Oktober 1942 erklærede Syssallader for Østre Storkreds i København: "Tilvængen og Stagnationen af Medlemmer til DNSAP afhænger direkte af Frengangen og Tilbagegangen paa Østfronten."

Den 1. April 1943 begyndte »De danske Studenter« at komme — et enkelt af vore unge Akademikeres Bidrag til Modstandsaaendens Rejsning under det politiske Dødvande.

rystet mangan Politiker, om han havde anet dets Eksistens! Bladet havde aldrig noget stort Oplag, men kom i ret vid Udstrækning til Udlandet. Det var teknisk beundringsværdigt, idet Drescher fandt paa at fotografere hele maskinskrevne Sider og fotokopiere.

I Februar kom det tidligere omtalte »Hjemmefronten«, forberedt af »Frit Dan-

mark«s Redaktør. Kort efter begyndte »Fri Presse« som Maanedsbld. Det blev i 1944 et 14-Dages Blad, med Oplag op til 50.000. Det redigeredes af en ung Akademiker, *Bent Jørgensen*, der kom til at spille en Rolle i Frihedsraadets Bladudvalg. Det var upolitisk og sagligt. I samme Periode saa Bladet »Ungdommens Røst«, der var ungenkommunistisk, men ikke særligt præget af politisk Farve, Dagens Lys. Og saa Studenterne rørte paa sig igen, med Bladet »De danske Studenter«, som hurtigt vandt sig en Position. For første Gang klang sønderjydske Toner — Bladet »Dannevirke« begyndte at udkomme. Fra Marts kom »Danskeren«, der som et smukt trykt Blad i Lilleputformat med Stregklicheer hurtigt placerede sig. Den illegale Presse begyndte at ligne den legale i Udstyr!

Paa dette Tidspunkt havde en Række illegale Bladfolk faaet Kontakt med hinanden. Det blev til et Nyhedsbureau. Ideen var en Enkeltmands; en ung stud. med *Hakon Zimsen*, som bl. a. kendte Sejr og Sonny Nielsen, viste særlige Evner til at finde de illegale Redaktører i deres Smuthuller. Han drøftede med dem en Plan om at lade alt illegalt Stof tilflyde alle. Da Bladene udkom paa mange forskellige Tidspunkter, var der ingen Risiko for, at de af den Grund skulde komme til at ligne hinanden. Der var rigeligt Stof. Blot een Dags Begivenheder var nok til at fylde et illegalt Blad. Alt for meget gik tabt. Man enedes om at danne »Den illegale Presses Fællesorganisation, Reportageafdelingen«, og det praktiske Arbejde med at behandle indsamlet Stof og sende det ud blev overdraget Zimsen og »Brødrene Møller«, d. v. s. LRS. Prytz' Fuldmægtig, *Aksel Richard Møller*, og hans Broder. Man bevægede sig fortsat indenfor ret snævre Kredse. »Nordisk Nyhedstjeneste« saa Dagens Lys 1. Juni 1943. Manuskripterne — for som Manuskripter til illegale Blade maatte Publikationen betragtes — var oprindelig maskinskrevne. I August begyndte man at duplikere. Man fik hurtigt Kontakt med kendte Modstandsfolk, bl. a. Skoleinspektør *Ryefelt* og *Peter de Hemmer Gudme*, og skaffede Stof dels gennem Sejrs gamle Kontakt paa »Nationaltidende«, dels gennem »De fr.e Danske«s Forbindelser paa »Politiken«. Desuden fik man Kilder paa offentlige Kontorer og hos Politiet. Efter 29. August overtog den løsladte LRS. Prytz og den efter Aktionen mod »Frit Danmark« efterlyste Afdelingsleder Christoffersen det praktiske Arbejde, og »Nordisk Nyhedstjeneste«s Abonenter i København dannede den saakaldte »Bladkreds«, som senere spillede en Rolle, da Frihedsraadet dannede sit Bladudvalg i Februar 1944, idet den fik to Repræsentanter, *Niels Jørgensen* og *Peter de Hemmer Gudme* ind i Udvalget. En senere meget kendt Modstandsmænd, Pastor *Sandbæk*, be rejste Provinsen og tegnede Abonnementer til »Nordisk Nyhedstjeneste« og, senere, til »Information«.

Da Begivenhederne løb helt løbsk i August, blev det bl. a. af Hensyn til illegale Løbesedler og af Hensyn til den udadventde, endnu primitive, men dog eksisterende Nyhedstjeneste, nødvendigt at give daglige Rapporter, simpelt hen for at kunne holde Rede paa Stoffet. Leverandøren fra »Nationaltidende« sendte derfor direkte Meldinger til de vigtigste af »Nordisk Nyhedstjeneste«s Abonenter, der saa fik en samlet og udvidet Forsendelse fra Bureauet een eller to Gange om Ugen. Til Sverige og dermed til England gik disse Nyheder, der var for udførlige til at kunne radiosendes af Faldskærmsfolkene, og for lidt militære til at gaa ind i den mili-

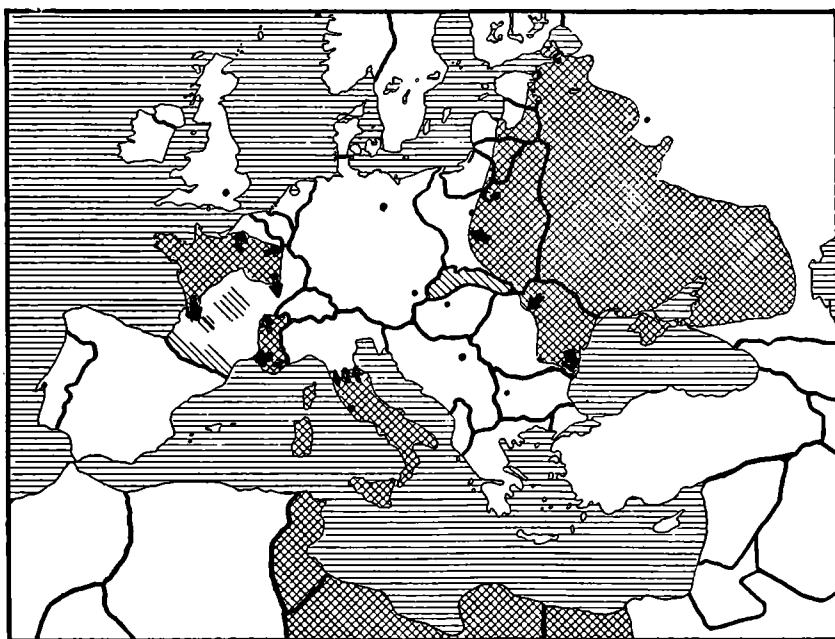
DANSKEREN

2. AARGANG

4. SEPTEMBER

NR. 8

Hele den tyske Hær i Opløsning

FRONTKORT PR. 1. SEPTEMBER 1944

De kryds-skraverede Omraader betegner de allierede Hæres Fremrykning, de enkelt-skraverede Omraader viser Frihedskæmpernes Resultater. (Kampene i Jugoslavien og Grækenland er ikke anført). — Situationen er iøvrigt i Dag: Rumænien har kapitulert, Bulgarien søger Fred, Regeringskrise i Ungarn, Opstand i Slovakiet, Jugoslavien og Grækenland frigøres for bulgarske Tropper, Finland i Fredsforhandlinger med Moskva. — Russiske Tropper er efter at have overtaget de rumænske Oliefelter naaet frem til Bulgariens Grænser, og i Vest- og Sydfrankrig gennemfører de allierede Fremrykningen i et Tempo, som fuldstændigt overskygger Tysklands Forestilling om Lynkrig. — Indkredsningen fra Øst, Syd og Vest er fuldkommen.
SKAL RINGEN SLUTES?

I den »legale« Presse var Krigskort forbudt. Saa var det da et Held, at den illegale Presse — bl. a. »Danskeren« — kunde bringe dem!

Bent Jørgensen.

Niels Jørgensen.

tære Efterretningstjenestes Materiale, i Begyndelsen ad forskellige Veje, hvoraf den vigtigste var den saakaldte »Tuborg rute«, formidlet af *Henrik Kraft*. De havnede ret tilfældige Steder i Sverige.

Disse Nyhedsbreve fra »Nationaltidende«s Politiredaktion havde oprindelig intet Navn. En væsentlig Del af Stoffet var fortrolige, indtelefonerede Meddelelser til Bladets Telegramredaktion, som, for at de ikke skulde gaa i Trykken ved en Fejltagelse, forsynede dem med Overskriften »Til Information«, efterhaanden blot »Information«. Denne Betegnelse blev lidt efter lidt brugt ogsaa til de illegale Forsendelser. Kort før 29. August bad »Nationaltidende«s Bestyrelse, først og fremmest T. K. Thomsen, om »Informationer« fra Politimedarbejderen, og det var derfor i lang Tid muligt at camouflere de illegale Meddelelser ved simpelt hen at fremstille flere Eksemplarer end dem, Bestyrelsen fik, og føje udpræget illegale Meddelelser paa til sidst. Man har senere fundet det ganske pudsigt, at T. K. Thomsen var med til at døbe »Information«!

I flere Maaneder fungerede den illegale Presses Nyhedstjeneste da paa den Vis, at »Information« kom daglig, mens en væsentlig Del af Stoffet genoptryktes af »Nordisk Nyhedstjeneste«, yderligere suppleret med andet Stof. Abonnentkredsen var praktisk talt den samme. Først i 1944 enedes man om en Deling af Stoffet, saa »Information« bragte alt indenlandsk, »Nordisk Nyhedstjeneste« alt udenlandsk. Paa dette Tidspunkt havde Prytz og Christoffersen maattet hellige sig andet Arbejde. Gudme og Ryfeldt skaffede en Afløser i cand. jur. *Oliver Olesen*. I Maj Maaned blev de to Bureauer slaaet sammen til eet med begge Navne som Titel, men med »Information« brugt i daglig Tale, fordi det var det mest mundrette. Bureauernes eller Bureauets Nyhedsmeddelelser kom alle Hverdage fra Starten og til og med 5. Maj 1945.

Peter de Hemmer Gudme (1897—1944) tog Studentereksamen 1915, blev Løjtnant ved Wasa Bataillon under Finlands Frihedskrig 1918 og deltog Aaret efter i Dansk Baltisk Auxiliær Corps under Kampene i Estland. Derefter fortsatte Gudme sine Studier, blev 1922 cand. theol. og foretog Studierejser til Udlandet. 1925—29 var han Medarbejder ved Ekstrabladet, 1929—34 ved Berlingske Tidende og fra 1934—40 udenrigspolitisk Redaktør ved Nationaltidende. I Finlandskrigene 1939—1940 og 1941 var han Krigskorrespondent. Efter den 9. April fandt Gudme hurtigt sin Plads i Kampen mod Nazismen; i inspirerende Foredrag talte han Nordens Sag saa stærkt, at han d. 27. November 1942 af Højesteret blev idømt 4 Maaneders Hæfte. Han arbejdede ivrigt i Efterretningstjenesten, skrev Artikler i de illegale Blade, og især »Hjemmefronten« og »Nordisk Front« bar umiskendelige Præg af hans Personlighed. Gudmes Maade at gaa under Jordan paa er legendarisk: Han blev boende, ændrede Udseende og var nu »Lassen«, som havde overtaget Gudmes Opholdssted, mens denne var i Sverige! En skønne Dag gik det galt. For ikke at røbe sine Kammerater valgte han Døden. Den 3. December 1944 styrtede han sig ud fra 5. Sal i Shellhuset og dræbtes paa Stedet.

Det var en Pulje, alle illegale Blade puttede Nyheder i, idet Redaktionerne paa een Gang var Meddelere og Læsere. Takket være dette Samlested, gik Nyhederne ikke mere til Spilde, men der udsendtes dog væsentlig mere, end den samlede illegale Presse kunde trykke, idet mange Blade jo lagde Hovedvægten paa Kommentarer. Paa Grundlag af Informationerne opstod efterhaanden en Række »Nyhedstjenester«, som i Krigens sidste Fase kom dagligt. Af endnu større Betydning var det, at Bureauet hurtigt fik Kontakt med »Dansk Pressetjeneste«, som lagde ud i Stockholm efter 29. August. Denne Kontakt var til Krigens sidste Dag *daglig*, og Stoffet gik videre til Londonradioen og til udenlandske Bureauer og Blade. Resultatet var, at en meget stor Del af Nyhederne, i Bearbejdning fra Dansk Presse-tjeneste, tryktes i den frie Verdens Presse i en stadigt glidende Strøm.

Æren for den intime Kontakt med Omverdenen tilkommer, næst efter Dansk Pressetjeneste, en Enkeltmand, Radioforhandler *Robert Jensen*, kaldet »Tom«, der indlagde sig uvisnelig Fortjeneste som Arrangør af flere illegale Ruter. Hans Radioforretning, Gyberg & Jensen paa Vesterbrogade, var længe før den 29. August et illegalt Postkontor. Han faldt paa sin Vagt i Eftersommeren 1944, da Tyskerne stormede hans »Postkontor« paa Forchhammersvej. Hundreder af Mennesker havde han sendt over, Tons af Post havde han afsendt eller modtaget. »Tom« indsaa Betydningen af en daglig Nyhedstjeneste til Sverige, længe før den illegale Presses egne Folk var klar over det. Han havde arbejdet sammen med Gyberg, Hendil og Kraft og fortsatte Arbejdet i øget Maalestok, da de tre andre var kommet til Sverige og paatog sig Arbejdet paa den anden Side Sundet. I Forholdet til »Information« nøjedes han ikke med at være den passive Postmester. Han supplerede selv Stoffet, hvis der hændte noget »efter Redaktionens Slutning«, han sørgede for Fotografier til de udenlandske Aviser, og han gjorde det, som fik den mest afgørende

Betydning af alt: Han samarbejdede med andre Ruter, saa »Information« altid kom af Sted med først afgaaende Baad, og han bad om »Ekstraudgaver«, hvis der hændte noget vigtigt. En »Ekstraudgave« i eet Eksemplar har adskillige Gange betydet, at »Tom« lod en Baad afsejle alene af den Grund, med al den Risiko, en illegal Transport ved højlys Dag betød. »Tom« — og hans vigtigste Kontaktmand paa den anden Side, Leif B. Hendil, — havde den rette journalistiske Glød, og forstod, at selvom ethvert Konkurrencemoment var udelukket og Nyhederne altid Nyheder for Udlandet, hvor sent de end naaede frem, saa var den friske Nyhed langt mere værd end den, som var 24 Timer gammel. En Nyhed om en Ting, som lige var hændt, eller, endnu bedre, som var i Udvikling i det besatte Danmark, var sikker paa at komme i Udlandets Aviser. En flere Dage gammel Nyhed var Historie! Saadan gik det til, at mindre Begivenheder i Danmark ofte af allierede Aviser blev foretrukket for større Begivenheder i Norge eller andre besatte Lande, simpelthen, fordi de kunde skrive, at det skete i Gaar eller i Formiddag eller i Aftes.

Da Samarbejdet mellem »Information« og »Dansk Pressetjeneste« fungerede helt knirkefrit i Løbet af Efteraaret 1943, arbejdedes der i Virkeligheden som paa et legalt Pressebureau. Pressetjenesten supplerede Stoffet med Meddelelser fra egne Korrespondenter, bl. a. Journalist *Chantelou* fra »B.T.« (»Paul«), og det svenske Tidningarnes Telegrambureau fik Nyheder ud af det besatte Danmark dels gennem sin legale Korrespondent, *Hermansson*, dels, naar han var i Unaade, fra en hemmelig Korrespondent, den tidligere omtalte *Peter Petersen*, der blev Redaktør af »De frie Danske« efter Holbech. Fra Nordjylland gik Meddelelser direkte over ad de nordjyske Ruter. »Toldstrup«s Hovedkvarter havde saaledes i Krigens sidste Periode næsten daglig direkte »Nyhedskontakt« via Göteborg.

Det var paa et meget tidligt Tidspunkt ingen Hemmelighed for dansk Politi, hvem »Information« var, og hvad det bestilte. Men Tiderne havde nu ændret sig saa meget, at Politiet samarbejdede direkte med de illegale. Kontorer, som havde til Opgave at bekæmpe Illegaliteten i alle dens Former, var Nyhedsleverandører i største Stil. Eksempelvis gik Dagmarhuslisterne over anholdte fra det forløbne Døgn direkte til »Information«. Selv efter at Bureauets Leder var gaaet under Jorden — i Marts 1944 — fungerede alle disse Kontakter effektivt, ja, fremtrædende Politifolk havde den efterlystes Telefonnummer og ringede Nyheder ind i de sidste Formiddagstimer, før »Bladet« gik i Trykken. Et intimt Samarbejde med Centraladministrationen og med Udenrigsministeriet fandt ogsaa Sted, og »Information« fik af den Grund et mere autoritativt Præg. Fra Frihedsraadets Start var det Raadets Meddelelsesmiddel til den illegale Presse. Raadets Meddelelser blev givet af Mogens Fog eller Aage Schoch, dels beregnet til fortrolig Orientering for de illegale Grupper, dels til Offentliggørelse. Bureauet fastholdt dog en vis Selvstændighed og gik i en enkelt Sag, Forholdet til den finske Krig, direkte imod Frihedsraadet. Paa samme Vis fastholdt hvert enkelt af de illegale Blade sine demokratiske Rettigheder. Frihedsraadet gav Paroler, ikke Ordre, og det hændte, at Bladene var uenige, men Polemik blev i videst muligt Omfang undgaaet.

»Information« — »Nordisk Nyhedstjeneste« fik aldrig Karakteren af et illegalt

Robert Jensen.

Peter Petersen.

Blad. Dets Oplag blev af Sikkerhedsgrunde holdt nede med alle Midler. Alligevel voksede det langsomt til ca. 1000 pr. Dag, idet man efterhaanden kom ind paa at sende de daglige Breve til en Række indflydelsesrige Personer for ligesom at »illegalisere« dem. Blandt Modtagerne var derfor efterhaanden en hel Række Politikere, og det førte hurtigt til intim Kontakt med den saakaldte »farligste« illegale Klike, og dermed til flere Nyheder. Endvidere kom man ind paa at give alle illegale Grupper, som bad om det, de daglige Breve, saaledes at den intime Kontakt med Sabotage-, Militær- og Efterretningsgrupper paa den Maade sikredes.

Blandt de første Abonnenter var *Kongen*, hvis Forhold til den illegale Presse hurtigt var blevet ret hjerteligt. Til den allerførste »Frie Danske«-Gruppe havde Kongen sendt Bud, at det var ønskeligt, om man holdt inde, da Arbejdet vilde skade. Fra gammel Tid havde Kai Holbech imidlertid Kontakt med Kongehuset, og han gik uden videre selv op paa Amalienborg med »De frie Danske«. Fra den Tid blev Kongehuset trofaste Læsere. »Information« og »Hjemmefronten« leverede i de hektiske Efteraarsmaaneder 1943 i Samarbejde under Navnet »Hjemmefrontens specielle Nyhedstjeneste« Kongen maskinskrevne Nyhedsrapporter til Sorgenfri, formidlet gennem Lederen af Politivagten. Samtidig paabegyndtes Leverancen af »Information«, og man gik endda et Skridt videre. Mens illegale Blades Læsere normalt ikke havde Mulighed for at finde Bladets Redaktion, var det for Bureauets Arbejde nødvendigt med Kontakt baade den ene og den anden Vej. Man tildelte derfor alle Abonnenter et Nummer og gav dem en Dækadresse at henvende sig til. De skulde saa blot undertegne Breve med Nummeret. Ogsaa Kongen, og kort efter en Række af Kongehusets andre Medlemmer med Dronningen og Kronprinsen i Spidsen, fik Numre og Muligheden for at naa Redaktionen med Meddelelser! Mulighederne blev ved et Par Lejligheder benyttet.

Takket være en forstaaende Forbindelse i Postvæsenet kunde Postboks-Systemet benyttes. Bureauet havde helt enkelt sin egen Postboks, og var der Fare paa Færde, blev en bestemt Plakat paa Købmagergades Posthus flyttet! Posten indleveredes hver Eftermiddag paa skiftende københavnske Posthuse. Et Par Konvolutter uden Adresse indeholdt Numre til Postvæsenet. Det hændte, at Forsendelser blev beskadiget eller forsvandt. I de fleste Tilfælde var Aarsagen Nysgerrighed i Postvæsenet.

Den illegale Nyhedstjeneste fik sin Ilddaab under *Folkestrejken i København i Juni—Juli 1944*, da det tyske Militær besatte Fæstningsterrænet omkring København og alle Udfaldsveje. Da Telefonerne blev spærret, var det forbundet med de største Vanskeligheder at opretholde Forbindelsen mellem Provinsen og København og livsfarligt at faa Nyhedsstoffet sendt til Udlandet. Den tyske Spærring var meget effektiv; det var nødvendigt at naa helt til Roskilde, før man kunde komme videre til det øvrige Land. Baade Provinsens Bladgrupper og Bladgrupperne i København kom ud for Situationer, der krævede Konduite og Opfindsomhed.

Det lykkedes *Information* at arbejde videre, og der etableredes nøje Kontakt mellem de københavnske Bladgrupper, der med faa Timers Mellemlum afhentede Nyhedsstoffet paa forud aftalte Steder. Disse Nyheder blev meddelt den københavnske Befolkning gennem Løbesedler og sendtes til Sverige med særlige Ruter. »Tom« havde paa det Tidspunkt Postkontor paa Forchammersvej, og alene fra dette Kontor afsendtes Post til Sverige *fire* Gange i Døgnet, saaledes at den svenske Radio i sin Middagsudsendelse kunde meddele, hvad der var sket i København i Formiddagstimerne. De Erfaringer, som blev indhøstet i disse hektiske Dage, blev Grundlaget for den senere Udbygning af Nyhedstjenesten. Man fik, efter militært Mønster, trukket særlige Telefonledninger, saaledes at det var muligt at telefonere uden om Centralerne — ud gennem det Omraade, som Tyskerne under Strejken holdt spærret, og der blev truffet Aftaler om, at de militære Radio- og Telefonforbindelser til Sverige maatte benyttes af Nyhedstjenesten.

Da Tyskerne lagde Jernring omkring Hovedstaden, befandt kun eet af Frihedsraadets Medlemmer sig inde i Byen, og han maatte i de første Døgn ene Mand tage Ansvar for de Opraab, som gennem Nyhedstjenesten blev udsendt til Befolkningen. Senere lykkedes det de fleste af Medlemmerne at snige sig gennem de tyske Linier, og forud for Afblæsningen af Strejken gik Møder, i hvilke næsten hele Raadet deltog.

Takket være den Kendsgerning, at Statens civile Luftværns Ledningsnet stadig kunde benyttes, var det muligt at faa Rapporter ind fra Provinsen, og ad de samme Linier gik Meldingerne tilbage om, hvad der skete i København. Det varede ogsaa et Stykke Tid, før Tyskerne fandt paa at standse Fjernskriverforbindelsen, og trods Risikoen i Spærrelinierne lykkedes det at opretholde Kurertjenesten. Det kan nu bagefter røbes, at Posten til bl. a. »Sorgenfri« gik ud med det svenske Gesandtskabs Bil.

En stor Del af Posten til Sverige afgik fra Amager og maatte passere fem tyske Spærrelinier paa Knippelsbro, hvor tyske Soldater foretog Kropsvisitation. Ikke des mindre lykkedes det at faa saavel Post som Billeder igennem og at faa friske svenske Aviser ind i Byen. »Tom«s Folk viste den største Opfindsomhed og en

15 Juni 1944 INFORMATION NR 199 I NORDISK NYHEDSTJENESTE NR 163

Gestapo har i Nat gennemført en større Razzia, rettet mod den københavnske Lægeverden. Saavidt man i Formiddag har Oversigt over Situationen, er 25 til 30 Læger ført til Dargmarchus og Shellhuset. Det er dog vanskeligt at skelne imellem, hvem der er sat fast, og hvem der er flygtet. Af Navne kender man i det øjeblik, disse Linier skriver, kun: Lægeforeningens Formand, Kongens Livmedicus, Dr. Mogens Fenger, Børnelægen Dr. Kistrup, Øjenlægen Dr. Steffen Lund, Havnegade. Det forlyder, at man ogsaa eftersøgte Professor Chievlitz, men det menes ikke, at han er fundet. Tyskerne hævder at have en konkret Sigtelse imod de arresterede i Forbindelse med en Sag imod Dr. Lehmann. Denne Sags nærmere Einzelheder kendes ikke. Arresterationerne har, da de blev kendt i Morgesvakt, enorm Opsigt, og de danske Myndigheder er stærkt foruroligede. En saa omfattende Razzia imod Læger vil kunne mærkes i vide Kredse, og i Tilfælde af en Skærpselse af Krigssituationen er det en meget alvorlig Ting, at saa mange Læger er sat ud af Spillet.

Gestapo var i det hele taget travlt beskæftiget i Aftes og i Nat. Man foranstaltede paa Amtssygehuset i Gentofte stor Efterforskning efter Professor Morville, som man ikke fandt, og i ABC Gaden paa Vesterbo var der en timelang Underøgelse, hvorunder hele Gaden var afspærret. Resultatet kendes ikke. Desuden var der storstilte Mansagninger i Firmaerne Nilfisk og Graballe (Allegade). Det sidste arbejde for Værnemagten og har været udsat for Sabotage. Man mener, der er søgt efter Vaaben, men ved endnu intet positivt. En Arresteration af Dr. Grut paa Hygiejnisk Institut har næppe Forbindelse med Mattens Begivenheder. Dr. Grut er anholdt for Forbindelse med Anders Georg, Politiken (Mansagning hos Faderen, Generalen, tidl. omtalt. i Inf.).

Den døde Pastor Severinsen er blevet benådet. I den Forbindelse kan følgende, der dog ikke bør offentligt omtales, have Interesse, evt. danne Skole: Da en Kreds af Mand i Midtjylland erfarede, at Pastor Severinsen havde en ikke ubetydelig Gæld fra Studietiden, dannede de en Komite, der skal skaffe denne Gæld ud af Verden, saa i hvert Fald denne Byrde lettes fra den dømtes Skuldre. Det er ment som et Handelslag til en god dansk Mand fra Landsmand.

Til Jylland er ankommet en Styrke paa ca 500 SS Folk og tysk Feldpoliti med Biler og Ambulancer etc. Det drejer sig om et af de fra vestfronten og Balkan kendte flyvende Korps, der bekæmper Partisaner. Det var indkvarteret i Ribe Tirsdag, men er sendt videre Nord paa. Det skal sættes ind i Tilfælde af Uroligheder under Invasion.

En tysk Soldat blev i Aftes skudt ned paa Valby Station. Han ramtes i Underlivet og saaredes livsfarligt. Gerningsmanden, der er ukendt, forsvandt. Der skal i denne Forbindelse atter advares imod Overfald af denne Art. De er nytteløse og faar højst uheldige Følger. Det skal dog tilføjes, at det i en Række Tilfælde drejer sig om private Opgør. Tyskere imellem. Under alle Omstændigheder gaar det ud over den danske Befolkning.

Stikkeren Pelving er ankommet til Flensborg, hvor han skal arbejde indtil videre. Han, der er fra Ribe, har været stærkt medvirkende til Afsjeringen af Sabotagegruppen i Ribe og til Arresterationerne i Haderslev.

DNSAP har som Forrædere ekskluderet: Folketingsmand Einar Jørgensen, Direktør OC Fischer, København, Translatør Aage H. Andersen (Redaktøren af Kamptegnet), Portier Felix Lennholm, Berlin (Sysselleder for danske Nazister i Tyskland), Kaj Liljengreen, Nakskov (kendt fra det saakaldte Attentat, udført af Provokatøren Louis Segato), Adolf Rud, København, Bankfuldmægtig Lerche, København, Viceskolinspektør Brodthagen, København (Stifter og Leder af Lærer-Faggruppen), Barbermester Enkebølle, Hørsholm, og Gdr Heilesen, Hørsholm (hvilket Navn for en Nazist).

Der er udstedt Instruks om, at intet Medlem af DNSAP kan indtræde som Medlem af Schalburgkorpset, Dansk Folkeværn eller nogen dertil knyttet Organisation, derunder Antijødisk Liga. Medlemmer med dobbelt Medlemskab maa vælge Schalburgfolk, som er Medlemmer af DNSAP, og som ikke kan løses fra Tjenesten, skal tage Orlov og maa under Orloven ikke omgaa Partifæller. Partiet vil i Stedet udvide sin SS-Styrke og praegynge Medevirksomhed. "Fædrelandet"s Stilling er usikker, men det er i hvert Fald ikke mere Partiorgan. Derimod er Ugebladet "Nationalsocialisten" Partiets Kampblad. Eksklusionen af Aage H. Andersen betyder, at Kamptegnet, der i nogen Tid har været en Del af "Nationalsocialisten" to-talt udryddes.

Her — i »Information — Nordisk Nyhedstjeneste« — var det den rene Saglighed, der førte Ordet. De tøtskrevne Sider vrimlede med Oplysninger, som ingen inden for Pressearbejdet kunde undvære.

undertiden helt eventyrlig Dristighed for at faa Materialet gennem de tyske Linier. En ung Mand ved Navn »Thorkild«, som senere blev skudt i Forbindelse med Aktionen mod Forchhammersvejkontoret, cyklede saaledes over Knippelsbro med Posten ubeskyttet anbragt paa Styret. Han fortalte Tyskerne, at det drejede sig om gamle Aviser til at pakke Fisk ind i, og da Tyskerne ikke kontrollerede Datoen paa Aviserne, ja end ikke pakkede Avispakken op, gik den glat igennem. Paa Vesterbrogade blev en af Løbeseddeluddelerne paagrebet af to tyske Soldater. Det lykkedes ham at slaa den ene i Jorden og at bide den anden saa alvorligt i Struben, at han maatte slippe sit Tag. Manden slap uskadt bort, men blev senere dræbt paa Kafé »Odin« paa Østerbro. *Uddeling af Løbesedler* var i det hele taget forbundet med den allerstørste Risiko, idet der fra de tyske Patrouillebiler og fra Schalburg- og Sommerkorpsets Vogne blev skudt mod alle Opløb og mod alle mistænkelige Personer. De Nætter, da Baalene flammede paa Gaderne, og da der smældede Skud paa hvert Gadehjørne i København, var de illegale Bladgrupper i bogstavelig Forstand i Ildlinien. Deres Tab var procentvis uhyre ringe; men paa Grund af den Dristighed, som maatte vises af Ruternes Personale i en Situation, hvor Hurtigheden maatte gaa forud for Sikkerheden, fik Tyskerne et alt for godt Indblik i, hvorledes Nyhedstjenesten fungerede, og det lykkedes dem senere, da Forholdene faldt mere til Ro i Byen, at slaa ned paa flere af de Kontorer, som havde været mest brugt under Strejken. Man maa heller ikke se bort fra, at Nyhedstjenestens Sukces i de urolige Døgn havde ophidset Ministerierne i Berlin. Man ved, at Gestapo i Danmark fik alvorlig Paatale fra Hovedkvarteret, der daglig blev irriteret af Rapporter om, hvad der var sagt i svensk og engelsk Radio. I August—September—Oktober koncentrerede Gestapo derfor sine Anstrengelser for at komme hele Nyhedstjenesten til Livs, og man havde i nogen Grad Heldet med sig. Der var dog sørget for, at Reserver stod parat, og det lykkedes aldrig Tyskerne at finde ud af, hvorledes Nyhedsstoffet blev fordelt Landet over. Hele den Del af den illegale Nyhedstjeneste var intakt lige til den Dag, Krigen sluttede.

Paa et ret tidligt Tidspunkt fik man arrangeret nogle specielle daglige Forsendelser til Sverige ad de normale Trafikruter. Fra Overbetjentene *Madsens* og *Dinesens* Kontor paa Politigaarden, et illegalt Centrum, gik et »Information«s-Eksemplar til Færgen i Frihavnen. Et andet besørgedes hver Dag, gemt i en Madkasse, om Bord paa Helsingørfærgen, og et tredje gik til Malmø med Ruteflyveren, skjult i en hul Bremseklods.

Bureauet blev i omtrent et Aar drevet af en ganske lille Kreds. Det blev revet op første Gang, da K.U.s Næstformand i København, *O. E. Christensen*, »stak« et illegalt Møde i Tivoli og blev Skyld i *Birger Mouritzens* og S.E.-Redaktøren *Kjeld Frederiksens* Død, anden Gang, da Gestapo i Oktober 1944 rullede »De frie Danske« op, dræbte *Holbech* og fangede *Fog*, *Mikkelsen* og *Outze* paa Gl. Kongevej. I Tilslutning til *Outzes* Anholdelse og hele den øvrige velforberejede Aktion fik man fat i nogle af »Information«s Folk, bl. a. *Olesen* og *Ebbesen-Sørensen*. Heldigvis var Aflosere straks parat. Efter Folkestrejken havde en hel Gruppe af københavnske Journalister, som havde fundet sammen for i en Invasions-Situation at samarbejde om en Avis, arbejdet intimt sammen med »Information«, og den traadte

til saa hurtigt, at »Bladet« udkom, som det skulde, næste Dag, om end i noget mindre Format end sædvanligt. Arbejdet lededes af en af Bureauets bedste »Kilder« indtil da, »Social-Demokraten«s Politimedarbejder, *Sigvald Kristensen*, der havde førsteklases politiske og politimæssige Forbindelser. Han blev imidlertid ogsaa hurtigt eftersøgt saa skarpt, saa han maatte flygte, og han afløstes da af et Triumvirat: Redaktør *Kai Johansen*, Landbrugsraadet, en Veteran i Efterretnings-tjeneste og Nyhedstjeneste, Redaktionssekretær *Eigil Steinmetz*, »Nationaltidende«, en af »Information«s Hjælpere fra Starten, og Politimedarbejder ved »Politiken« *Næsh-Henriksen*, der ogsaa havde arbejdet længe i Nyhedstjenesten. Kai Johansen dyrkede især de politiske Forbindelser. Tilknytningen til Frihedsraadet blev samtidigt endnu intimere, man fik Arbejdet bedre fordelt og systematiseret, en Række nye Sikkerhedsforanstaltninger blev indført og en hel Række erfarne Journalister, bl. a. *Overgaard Nielsen*, *Kai Christiansen* fra Aalborg, *Bidstrup* fra Skagen, *Carl Roos* etc., knyttet til Bureauets daglige Arbejde. Decentralisering blev gennemført. Mens man hidtil havde skrevet, duplikeret og lagt i Konvolutter i samme Lokale, fik man nu Redaktion et Sted, Trykkeri et andet, Pakkested et tredje, Kuvertskrivestue et fjerde og Distributionscentral et femte Sted. Den ene Gruppe anede ikke den andens Eksistens. Finansieringen blev ogsaa gjort lettere, idet man simpelt hen gennem den senere Finansminister *H. C. Hansen* fik, hvad man skulde bruge, af — Statskassen! Arbejdet var hidtil udført for helt private Midler. Efter 19. September havde »Information« faaet den intimeste Tilknytning til det illegale Politi. Den blev nu udbygget yderligere, og Bureauet blev Abonnent paa et af de ganske faa Eksemplarer af Politiets fortrolige Meddelelser, som daglig udsendtes. Resultatet blev, at alle Meddelelser om Stikkerlikvideringer, Mord og alle Slags Forbrydelser, simpelthen var selve den autentiske Meddelelse fra det illegale Politis Ledelse. Misforstaaelser kunde stadig ske, men det har bagefter vist sig, at det kun drejer sig om en forsvindende lille Procentdel. I det store og hele kunde Materialet direkte benyttes i Efterforskningsarbejdet mod Landsforræderne. Forbindelsen til Omverdenen blev yderligere udbygget, bl. a. fik man Tilladelse til at benytte Radio til vigtige Nyheder. Bureauet fik i øvrigt af Studenternes Efterretningstjeneste egen Radiostation, som benyttedes i de sidste Dage før Kapitulationen. Med Militærets Efterretningstjeneste blev Samarbejdet saa intimt, at man i Krigens sidste Fase ligefrem delte Kontorer! Gestapo, som ikke efter Aktionerne i Oktober havde faaet fat i Abonnementerne eller opdaget, hvordan Arbejdet foregik, var paa vild Jagt efter Nyhedsbureauet og fik fat i dets Trykkeri i Ryesgade, men ikke i Redaktionen.

Arbejdet med »Information« kostede Menneskeliv. *Birger Mouritsen* er allerede nævnt. *Peter de Hemmer Gudme*, som hele Tiden stod Bureauet nær, begik Selvmord i Shellhuset for ikke at røbe noget. To af Bureauets bedste Medarbejdere i Forbindelsen med Udlandet, *Peter Fyhn* og *Grev Ludvig Reventlow*, blev henrettet.

Den danske Nyhedstjeneste havde den Glæde gentagne Gange at modtage Hilsner fra England med Ros og Opmuntring. Det blev over for de Danske i London fremhævet, at den danske Nyhedstjeneste havde udviklet sig til den bedste, hurtigste, fyldigste og mest paalidelige i noget besat Land. For denne Hyldest har ikke mindst

Bureauets sidste Redaktion Æren. De forvandlede Enkeltpersoners Nyhedsindsamling til noget, man med fuld Ret kan kalde *den danske Stats illegale Telegrambureau*.

Som et Eksempel paa, i hvor høj Grad Nyhederne naaede frem, skal nævnes, at Reportagen om Folkestrejken hver Dag en Uge igennem stod paa Forsiden af 2200 Aviser i Nord- og Sydamerika. Af endnu større Betydning var det, at Meddelelserne saa prompte blev sendt hjem igen til Offentligheden via London og Stockholm Radio. De kunde her kontrolleres, og eftersom det blev konstateret, at de var tilforladelige, fik de stor Betydning for Befolkningens Vurdering af de stadigt alvorligere Begivenheder og forhindrede bl. a., at Tyskernes Forsøg paa med Terror at vildlede Danskerne, saa de blandede Modstandskamp og Forbrydelser sammen, helt slog fejl. Hele Landet vidste med faa Timers Forsinkelse præcist, hvad der var Schalburgtage, og hvad der var Sabotage, hvad der var Mord, og hvad der var Likvidation.

Forfatteren af dette Afsnit giver ved Afslutningen af Omtalen af den illegale Nyhedstjeneste en Undskyldning, fordi han saa udførligt har skildret et Arbejde, han selv var med til at udføre. Det har været nødvendigt, hvis man skal forstaa Gangen i det illegale Pressearbejde i Perioden efter Forsommeren 1943, da Arbejdet fik den Form, som viste sig heldig og holdbar Resten af Krigen.

Og hermed vender vi saa tilbage til den egentlige illegale Presse og tager den Traad op, som til Dels blev sluppet til Fordel for Omtalen af Bureauvirksomheden.

V

Den illegale Presses rivende Udvikling fremgaar tydeligt af Listen over Bladene. Man har med en slidt Kliché sagt, at Bladene skød op som Paddehatte af Undergrunden. Men det er i hvert Fald rigtigt og rammende. Tyskerne slog om sig i Blinde. Trods Stikkerarbejde var det meget faa Blade, de fik stoppet. Den illegale Presse havde, forholdsmæssigt, større Tab end andre Grene af det illegale Arbejde, Rutearbejdet ene undtaget. Det var uundgaaeligt, fordi dens Mænd *maatte* i Forbindelse med Offentligheden. Et illegalt Nyhedsbureau maatte arbejde som ethvert andet Bureau med Telefoner, Telegrammer, Breve og allehaande Interviews og Møder. En Bladredaktion kunde maaske dække sig, men saa snart Bladene skulde fremstilles, var Risikoen meget stor. Sabotørerne kunde dukke op fra Mørket og forsvinde igen, endnu før Eksplosionen havde lydt. Bladfolkene maatte blive paa samme Sted i Timevis, ja, Dagevis. Selv en elektrisk Duplikator gør Støj. Blade i Tusindvis lader sig ikke transportere usete. Megen Fantasi blev udfoldet, og Postvæsenet var utroligt dygtigt til at klare Forsendelserne, men at fare rundt i Byerne med Maskiner, store Papirlagre og svulmende Postsække var livsfarligt. Der blev arbejdet under alle tænkelige og utænkelige Former for Camouflage; men de romantiske Forestillinger, som næredes af visse konstruerede Fotografier, om Arbejdet, udført i en Art københavnske Katakomber, var forkert. Oftest arbejdede man i almindelige Lejligheder og udførte Trykning og Pakning i Lokaler, hvor Arbejde af

Det ikke altid morsomme Arbejde paa et illegalt Redaktionskontor *skulde* gøres. Og en vis Spænding kunde naturligvis være over det — selv om det nærmest var til Ære for den Fotograf, som tog ovenstaaende Billede, at Revolverne dominerede saa stærkt i Ensemblet!

den Art normalt kunde foregaa. »Frit Danmark« havde dog i lang Tid sit Trykkeri i et almindeligt Vaskehus i en Villa, og der blev trykt saa mærkelige Steder som i en Kirke. I en Periode, Foraaret og Forsommeren 1943, arbejdede adskillige Blade i legale Bogtrykkerier; men da Tyskerne i Løbet af kort Tid fandt og ødelagde 18 Trykkerier, blev det uhyre vanskeligt at fortsætte paa denne Maade, hvad ingen kan hebrejde Bogtrykkerstanden. Tyskerne demonterede som Hævn Trykkerierne. De dupligerede Blade var og blev de sikreste at fremstille. Der blev forbrugt Tons og atter Tons af Duplikatorpapir. Ufatteligt, at Tyskerne ikke forbød Duplikatorer og Salg af Duplikatorpapir, saa meget mere, som man faktisk forhøjede Importen af dette Papir, hvoraf det meste kom fra Tyskland selv, netop paa Grund af den illegale Presses glubske Forbrug.

Bladene havde allehaande Former, fra det mest primitive, elendige Duplikatortryk til typografisk helt upaaklagelige Tryksager. Det var dyrt at fremstille illegale Blade, og det var navnlig dyrt at forsende dem, fordi man maatte ofre fuld Porto. Der var intet Bladkompagni og ingen billig Tryksagstakst! Adskillige Bladgrupper tjente Penge ind ved Salg af illegal Literatur, andre arbejdede med Penge, tjent paa Flygtningetransporter, og atter andre solgte Mærkater eller samlede ind. Udgifterne var dog ofte fordelt over mange Forsendelsesgrupper, idet man fordelte Bladene i store Portioner til Lokalgrupper, som igen fordelte dem videre, indtil et overkommeligt Antal havnede hos een Mand eller een Gruppe. Af allerstørste Betydning blev Organisationen *D.S.O.*, »Den sjællandske Organisation«, som, ved Siden af visse meget aktive Aktioner, specialiserede sig i at fordele illegale Blade.

Organisationen dækkede store Dele af Sjælland med et Net, som Postvæsenet ikke havde bedre.

En af Grundene til, at den illegale Presse blomstrede saa stærkt i det sidste Krigsjaar, var — og dette er en Kendsgerning, bekræftet af Gestapofolk — *den øvrige illegale Virksomheds Aktivisering*. Gestapo havde simpelt hen ikke Tid til at tage sig af alt og ansaa med god Grund Sabotørerne for de farligste, efter at »Kampen om det danske Folks Sjæl« alligevel var tabt for Tyskland. Man regnede ikke det illegale Pressearbejde for saa farligt og saa strafværdigt som det øvrige Arbejde, Likvidationerne først og fremmest. Det gav — det være sagt uden i øvrigt at forklejne Indsatsen — en vis Arbejdsro. Gestapofolkene var ivrige Læsere af illegale Blade og ikke upaavirkelige. Baade *Bovensiepen* og *Hoffmann* erklærede i Samtale med Fanger, at man var duperet over den overlegent ironiske Tone, som den illegale Presse havde tillagt sig efter de første Aars, som Hoffmann udtrykte det, mere »ha-stemte« Tone. Der var sket det, at det foragtelige Samarbejde med Tyskerne var ophørt, og at Friis Clausen var ophørt med at være en Fare. Den 29. August havde rensset Luften, og der var Tid til at skrive om Ting med videre Perspektiv og Raad til at behandle Tyskerne med en vis overbærende Foragt. Det er af udenlandske Iagttagere rigtigt blevet bemærket, at noget af det, som imponerede mest, var den illegale Presses nøgterne Drøftelse af Efterkrigstidsproblemer, en Diskussion, som paa værdig Vis blev indledet af Frihedsraadet med Pjecen »*Naar Danmark atter er frit*«. Især i det neutrale Sverige havde den illegale Presses Tone og hele Karakter en forbløffende beroligende Virkning, hvorimod man til det sidste stod helt uforstaaende over for den »Kynisme«, hvormed Stikkerdrab etc. blev omtalt. Det gik de fleste af de aktive Pressefolk saadan, at de i Virkeligheden ikke hadede Tyskerne nær saa intenst, som Bladenes Læsere gjorde — vel sagtens, fordi de i Arbejde fandt Udløsning for deres Følelser.

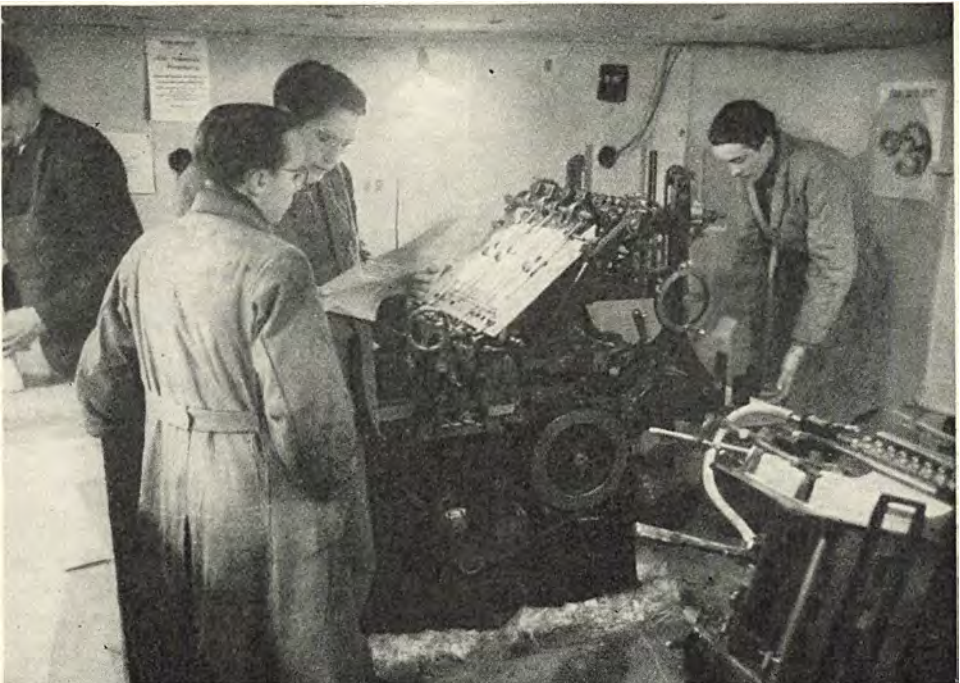
Fra Sommeren 1943 var den illegale Presses egentlige Opgave løst — det vil sige, at den store Opgave: at vende Stemningen fra Frygt til det, som i Nationalsangene udtrykkes med Strofen »at møde Faren med Foragt«, var løst tilfredsstillende. Derfor menes det berettiget, at denne Redegørelse udførligst har beskæftiget sig med de første, og først nu, efter at have omtalt Nyhedstjenesten, kommer til det store Flertal af illegale Blade. Danmark fik efter 29. August en Sejrvished, som gav den Sindets Tryghed, der betingede, at illegale Blade i Stedet for at rase og skælde, kunde nøjes med at drille og haane — og med at informere. Samtidig, og *det* er vigtigt, blev der Raad til at tage sig af hidtil forsømte Dele af Befolkningen, fremfor alt *Landbefolkningen*, og til at lade en vis politisk Tone, som spaaede om Efterkrigstidens Brydninger, farve Pressen.

Det var i Arbejdet en stor Hjælp, at Pressen var svejset sammen til en Organisation; hang den end aldrig saa løst sammen med »Kontakter«, saa var den dog sejt forbundet. I Spidsen for hele den illegale Presse stod fra Februar 1944 *Frihedsraadets Bladudvalg*, dannet, fordi en Række Bladgrupper med den tidligere nævnte »Bladkreds« i Spidsen var utilfreds med, at visse Blade var direkte repræsenteret i Frihedsraadet, andre ikke.

Det første Bladudvalg bestod af to Frihedsraadsmedlemmer: *Mogens Fog* og

»Dansk Presse« er færdigtrykt, og Resultatet har været tilfredsstillende. Nu skal Nummeret afhentes og spredes.

I »Morgenbladet«s Trykkeri har Sætteren tilkaldt Redaktøren »Svend Trøst« for at konferere med ham om en eller anden uløselig Gaade.

Arne Sørensen, tre Repræsentanter for Bladgrupperne: *Niels Jørgensen*, *Bent Jørgensen* og *Peter de Hemmer Gudme*, og det supplerede sig efter kort Tids Forløb med »Information«s Redaktør. »Hjemmefronten« blev revet op i Maj, og *Niels Jørgensen* arresteret. Bladet genskabtes af Redaktør *Martinsen* fra »Nationaltidende« og af Sagførerfuldmægtig *Per Marcussen*. Bladudvalget blev meget haardt ramt. Efterhaanden arresteredes alle dets Medlemmer undtagen *Arne Sørensen*. Den, som klarede sig længst, var *Bent Jørgensen*, der først indhentedes af Skæbnen paa den berømte Bornholmerrejse, hvor en hel Række illegale Folk maatte passere Revy for Gestapofolk, mens Baaden sejlede mod Bornholm (Blandt dem, som slap igennem uden at blive genkendt var *Aksel Møller*, *Aage Stentoft* og *Karen Aabye*).

Efterhaanden blev Bladudvalget da helt omdannet. I 1945 bestod det af: *Arne Sørensen* fra Raadet, som opgav sin ene Repræsentant, cand. jur. *Per Marcussen*, der havde afløst *Niels Jørgensen*, stud. jur. *Otto Borch*, som afløste *Bent Jørgensen*, stud. jur. *Bent Brier*, som Repræsentant for en hel Gruppe Blade og Antikvarboghandler *Kaaber* for »Information«. Dette Udvalg fungerede til Kapitulationen og undgik Gestapos Efterstræbelser. Det fungerede endnu mere efter Hensigten end det oprindelige Udvalg, idet man efterhaanden havde oparbejdet et helt rutinemæssigt Samarbejde med Bladene og havde intimere Kontakt med Frihedsraadet end nogen Sinde før.

Dette Udvalg drøftede mere principielle Spørgsmaal, gav Frihedsraadets mere almindelige Retningslinier videre, mæglede i Stridigheder, formidlede Bladgruppernes Henvendelser til Raadet o.s.v. Om Diktat af nogen Art var der ikke Tale.

Det hele Væld af illegale Blade i de to sidste Besættelsesaar lader sig bedst overse, hvis man deler dem ind i Grupper og skildrer nogle typiske Eksempler.

Der var *kirkeligt prægede illegale Blade*. Bedst kendt blev »*Kirkens Front*«, udgivet af unge Mænd fra de studerende Teologers og de yngre Præsters Rækker, et Blad, som fortsatte efter Krigen. Kredsen omkring det blev ligefrem en kirkelig Retning, saa lille den var. Det første Nummer af Bladet kom i Juli 1943 og vakte meget stor Opmærksomhed, skønt Oplaget kun var paa 6000. Det behandlede, ud fra et kristent, men ikke just fredsommeligt Synspunkt Krigens Problemer og gav som Speciale Underretning om, hvad der blev af Præster i Danmark og Norge, ligesom det var inde paa Kirkens Forhold i det øvrige besatte Europa og i Tyskland. Oplaget steg støt til 35,000, og i Marts 1944 begyndte man, i direkte Samarbejde med »Information«, en Nyhedstjeneste. Bladet blev bl. a. sendt til Læsere paa Landet og havde utvivlsomt ved sine Synspunkter den allerstørste Betydning.

Et vist alvorligt, næsten religiøst Præg havde Bladet »*Folk og Frihed*«, maaske det fineste af de illegale Blade, fordi det midt i den værste Kamptid holdt en meget høj Standard og tog virkelige Problemer op, saa de interesserede et intellektuelt Publikum. Bladet hørte til Kredsen omkring Hammerich-Familien. Det ignorerede til en vis Grad Nyhedsstoffet og beskæftigede sig med Tingene paa længere Sigt ud fra Mottoet: »Det er hverken raadeligt eller ufarligt at handle mod Samvittigheden« (Luther i Worms). Det begyndte at komme i November 1943 med kun 3000 Eksemplarer pr. Nummer, men Oplaget steg til 20,000, inden Krigen sluttede.

KIRKEN S FRONT

† HVOR DER ER KRIG ER DER FRONTER
DEN ENER ER KRISTUS † DEN ANDEN ER
TYSKLAND †

Nr. 5 - 12/12 1943

(GOTT V. VOLK)

KRONIK

JØDEFØLFØLGELSEN I DANMARK

Jødefølfølgelsen i Danmark er nu en historisk Kendsgerning: man kan ogsaa udtrykke det saadan: Mange er saa smaat ved at glemme det, der skete Natton mellem den 1. og 2. Oktober. Vi maa imidlertid ikke glemme Skændselsgerninger af denne Art, Forbrydelser, som viser, hvilke Afgrunde af Had og Bestialitet, der findes i Menneskesindet og som frænkaldes ved og uddybes af den nazistiske Ordregulac.

Vi maa ikke glemme vore jødiske Landsmænd. Det lidt, vi kan gøre for dem, hjælper dem vel ikke stort, men tænkt paa dem er da det mindste, vi kan gøre. Vi vil tænke paa dem, vi vil mindes dem, og vi gør det ved sammen at læse et Stykke skrevet af en loo % Jøde, Profeten Amos. Stykket staar Kap. 5, Vers 11 - 15, og det lyder i en ret fri Oversættelse:

"Derfor, fordi I tramper paa den lille og kræver ublu Skatter af ham, skal I vel bygge Kvaderstenshuse, men ikke komme til at bo i dem, og plante Vingaaede uden at komme til at drikke Vinen. For jeg ved, at jeres Overtrudselser er mange og jeres Foreselsler grove, I der er Fjender af Retfærdigheden, tager imod Bestikkelser og jager den retfærdige fra Ting. Derfor tier den, der handler fornuftigt i denne Tid, for det er en ond Tid.

Søg det Gode og ikke det Onde, for at I kan leve; saa skal JAHVE, Hærskarernes Gud, være med Jer, som I snakker saa meget om, Had det Onde og elsk det Gode og hold Retten paa Ting i Hævd, maaske JAHVE, Hærskarernes Gud, da vil forbarne sig over Josefs Rost."

Mærkeligt, at disse Linier er 2500 Aar gamle. Et Raab, et Budekab er de til os Danske i Dag. Men hør vi det?

For at forstaa disse Ord rigtigt, maa vi for os se Manden, der taler, og Situationen, han taler udfra. Amos er en uforfærdet Mand, hans Ord er korte og knappe, men de slaar haardt og rammer præcis. Han er en jævn Faarshyrde, men den sociale Uretfærdighed og den gennemførte Forløjthed i Folket har vaekt ham. Han lider med de undertrykte og harmes over de frække Løgne, der blomstrer som aldrig før, synes han. Tilslidet bliver Pinen han uddholdelig. Det kan ikke være Guds Mening med Folket, at Vold og Løgn skal herske i det. Folket

Situation fra de danske Skove;
Danske vender tilbage til Danmark efter endt Uddannelee i England.
Bemærk Ammunitionskassen paa det ene Billede.

Forsiden af »Kirkens Front« den 12. Decbr 1943, da Redaktionen kommenterede de oprørende tyske Jødefølfølgelser. Om Bladet selv se forøvrigt i. Bind, Side 495 f. og 499.

Et rent ud indremissionsk illegalt Blad var »Den Skyldige«, som desværre først kom i Februar 1945. Dets næste Nummer hed »Den Medskyldige«! Tilgivelsens Aand prædiker, endnu før Kampen var afsluttet.

Det vakte i det øvrige Skandinavien megen Opmærksomhed, at den illegale danske Presse midt i Kampen havde Raad til at ofre den nordiske Tanke Opmærksomhed, ja, at man endog var large nok til at interessere sig for Finlands Kamp, skønt Finland var Tysklands Vaabenbroder. To Blade »Nordisk Front« og »Nordens

FOLK OG FRIHED

Det er hverken raadeligt eller ufarligt at handle mod Samvittigheden. (Luther i Worms)

2. Aargang

20. Marts 1944

Nr. 8

Problemet Hal Koch

Hvor staar dansk Ungdomssamvirke og dets Formand Hal Koch i Dag? Ikke at der spørges meget efter det. Tværtimod, der er blevet saa forunderligt stille om D. U. og dets for saa succesombruste Formand.

Hvordan kan det gaa til, at det, som saa mange satte deres Lid til, i Landets alvorligste Time saa at sige kan smuldre væk og ikke være der? At svare med, at D. U. aldrig var andet end en Afspjeling af de samarbejdende Partier og deres Politik — om man vil, at D. U. var Partiernes Mand at holde Ungdommen nede i det gamle Hjulspor paa — at dets Holdning og Skabne derfor i alle Enkeltled maatte blive som Partiernes, dette er altsummen rigtigt, men i og for sig kun en Udskyldning af Spørgsmaalet. At svare, at det altsaa altsammen var *Snak*, er en kort og grov, meget uretfærdig Forklaring — som alligevel rammer noget af det centrale.

Der spørges ikke meget efter D. U. idag, som for et Par Aar siden modtes med saa stolte Forhåbninger. Alligevel er der Grund til et Tilbageblik for at se, hvordan vi er kommet derhen, hvor vi nu befinder os.

D. U.'s Tilværelse falder i tre tydelige Hovedafsnit, alle afspejlet klart hos dets sympatiske Formand, hvis Evne netop synes at være at kunne finde Udtryk, ikke at kunne finde Veje. En stor og uvurderlig Indsats blev gjort i Aarene 40 og 41. En ren ideologisk Kamp fortes da ud over Landet. Vi havde paa dette Tidspunkt Grund til at befrygte en vis Nazifisering. Mod den kaldte DU og dens Formand til Modstand. Ved denne Lejlighed, hvor alle stod enige, erhvervede Professor Hal Koch sig med Rette et godt Navn og en umaadelig Berømmelse.

Anden Etape indledtes Efteraaret 1942 med Regeringen Seavenius.

— — — Sin Mangel paa politisk Lederevne demonstrerede Hal Koch ved denne Lejlighed — ikke saa meget ved det Standpunkt, han kom til som ved det, at han ikke af sig selv kunde komme til noget Standpunkt. Hermed begynde den mest ydmygende Epoke i de sidste Aars Historie. Hal Koch drog ved Valget den 25. Marts 1943 Konsekvenserne af sin Holdning. Ved dette Valg sagde han i højere Grad end Politikere (mod Udtagelse af de Radikale) god for Regeringen Seavenius. Det vakte Misstemning, men tjener i Virkeligheden Hal Koch til Hæder. Han var ærligere end Politikerne. Han vilde ikke drive det Spil, som de drev; paa Rigsdagen støtte Regeringen Seavenius og samtidig rejse Landet rundt og huste Popularitet ved at rukke ned paa denne Regerings Leder. Han vilde ikke som de medvirke til, at den billigste Politik blev ført — og samtidig i Krogene fratagge sig ethvert Ansvar. Han saa Hueløggen i den Agitation, at man kunde gaa ind for Politikerne uden at gaa ind for den Regering, hvis parlamentariske Basis de samme Politikere dannede.

En større Ærlighed end Politikernes. Men allig er relativt. Selvs Seavenius-Politikken var en saadan Ærlighed, at den drev ogsaa Hal Koch ud i det, der ikke pynter. Mest berygtet er med Rette hans Artikel om „at klare Eftterne“. Dette er den gamle Knussetelse af Dolbehtmoralen, den Dolbehtmoral, som vel faktisk altid er en Realitet, men som Folk ikke plejer at bekende sig til, men at skamme sig ved. Befolkningens deler i denne Artikel i to Grupper; en, der skal tale Sandhed og Ret, og en, der bare skal faa det til at glide. Vel at mærke saaledes, at det er de ansvarlige, der skal tale Sandhed og Ret, de, hvis Ord ikke har Konsekvenser. Vel at mær-

ke saaledes, at det er de ansvarlige, der paa Forhaand faar Tilsagn om, at de „saa maatte gribe til Foranstaltninger, der krenker Retten, ofte maatte foretage Indgreb, der er en Flaan imod Friheden, ofte maatte komme med Udtalelser, der ikke harmonerer med Sandheden.“

Her har vi Patentløsningen paa det tilskyndende udselige Spørgsmaal: Hvorledes paa en Gang staa sig godt haardt med Sandheden og Trykterne? Vkl skal det danske Folk tale Sandhed og Ret. Det skal bare ikke være de ansvarlige, der gør det. Det kunde medføre Ubehageligheder. Vist skal Sandheden siges — blot paa en saadan Maade, at det ikke gør noget. „Det er ikke vor Opgave at handle klogt og tie stille“ — Det har vi Statsmændene til.

Vor Opgave er det at tale sandt og derigennem forberede Vejen tilbage til den klare og utvetydige Bundhed af Retten og Sandheden.“ staar der i denne Artikel. *Det har vi Statsmændene til*. Det er som Indrenisslamske Hjem, der søger ikke-troende Placer til at arbejde for sig om Søndagen. *At forberede Vejen tilbage*. — Hvor beroligende. Der skal altsaa ingen tales Sandhed og Ret — naar der ingen Fare er ved det længere.

Megaan Hæst er der gjort af denne Artikel om den gratis Sandfærdighed. Naar der er Grund til det, saa er det fordi den er saa symptomatisk.

Med sædvanlig Aabenhed er Hal Koch plump ud med det, der var hele Landets Politik, men som Massen ikke gjorde sig klar, og Politikerne forstod at tie med. Artiklen er saa vigtig, fordi den var ikke-Politikernes naive og velmente Afsløring af sig selv og Politikerne.

I dette andet Afsnit var Hal Koch en af de forløste Mænd i Landet. Faren ved Hal Koch var den Berømmelse, han med Rette havde vundet i den foregaaende Periode — da det

En karakteristisk Forside af »Folk og Frihed« med en baade klar og rolig Bedømmelse af »Problemet Hal Koch« - et af Besættelsestidens stærkt debatterede Spørgsmaal.

Frihed holdt de nordiske Interesser — som den legale Presse ikke kunde dyrke — levende i Befolkningen, og Sjælen i dette Arbejde var Finlands Ven, *Peter de Hemmer Gudme*. Han og de to Blades øvrige Redaktionsmedlemmer kæmpede for en antitysk Holdning fra Skelbækken til Systerbækken uden at forfalde til Russisk-

23/11-1943.

Udgivet af FRIT NORDISK FORLAG

26/11-1943.

SVERIGE OG NORDEN.

Sveriges Stilling i Tidens Kamp og i det kommende Norden er måske det Spørgsmaal, der trænger mest paa i Danmark i Dag.- Længe var vi om at tage officiel Stilling imod de tyske Overfaldsmænd, men vor Indstilling forud kunde ingen tage fejl af: Folkets store Flertal delte ikke de skiftende Regeringers Eftergivneheds-Politik, og nu, da Danmark har udtalt sit utvetydige Nej, føler vi os befriet, læst fra et ydmygende Aag-sølv om vi vod, at sværere Tider vil oprinde for os, før end vi faar Fjenden ud af Land.

Vi glæder os over den Sympati, der udefra er blevet vort Land til Del,- vi er stolte, men ikke selvglade, over at være Danske,- stolte, fordi vi vod, at Danmark bliver frit ikke bare ved en Gunstbevisning fra Stormagterne, men fordi vi vil det selv og vil betale Frihedens Pris.

Men i denne vor Stolthed og Glæde blander sig en Frvgt. Frygten for, at vort Broderland Sverige for sent vil vise det øvrige Norden, hvor det i Virkeligheden staa,- måske saa sent, at Tilkøndegivelsen vil være uden Værdi, fordi Tysklands Nederlag til den Tid er umiddelbart forestaaende. Ingen tvivler om det svenske Folks Indstilling, men Sverige har, ligesom Danmark, ledet sig lede af en Regering, der i høj Grad har lidt og ondnulider af Naziskræk. Skønt Sverige ofte har haft fulgyldige Grunde til et Brud med Tyskland, har Regeringen optraadt som den fuldendte Linedanser, der hejt oppe i det tomme Rum præsenterer sin diplomatiske Balancelunst. Ofte har det set ud, som om Sverige vilde opgive domme sin Kunst og stige ned vod et af Linens Yderpunkter: England eller Tyskland, men Sverige balancerer stadig i ensom Ubeslutsomhed og vover tilskyndende mindst af alt at Spring ud i det Uvisse.

Sveriges Gæstevenskab overfor de danske Jæder vil aldrig blive glemt; vi følte nød Glæde, at Sverige delte vor Afsky for Nazismen, men Afskyen kunde blot ikke overvinde Frygten for Tyskland, og vi blev staaende i vort Haab om, at Situationen måske vilde medvirke til at fremkalde en Afgørelse i Forholdet til Tyskland.

Vi haaber dog fortsat paa en fastere Holdning fra Sveriges Side, thi det nordiske Samarbejde, som man kunne efter Krigen, kun kun opbygges paa Ægteske, paa gensidig Respekt, og vi tvivler meget stærkt paa, om navnlig Norge kan respektere et Sverige, som ikke forud gennem Handling har vist sig villigt til at bære sin Del af Krigen's Byrder. Et Land, som præsiger sin Fremtid for Øjeblikkets Fordole, vil næppe blive hørt, naar Fredens Arbejde sætter ind; thi det er i Nødens Stund, man skal kunde sine Venner.

Maatte dette vort Haab for Sveriges egen Skyld ikke blive gjort til Skamme!

For det nordiske Samarbejdes Skyld ønsker vi inderligt, at Sverige snart vil bemande Kuler, saa dets Fremtid stadig man berettigede de Linier i dets smukke National-sang, hvori det hedder:

"Du tronar på minnen från fornstora da'r,
då årat dit namn flög över jorden."

Det var ingen helt let Kurs, et illegalt nordisk Blad maatte følge under Besættelsen. Ikke alene det finske Spørgsmaal kunde volde stort Besvær, men Sveriges Neutralitet - »med Skønhedspletter« - voldte ogsaa Vanskeligheder. Vi saa og maatte se Sagen ud fra et norsk Synspunkt. Alligevel - Peter de Hemmer Gudmes brændende varme Følelse for det, som båndt de nordiske Riger sammen midt i Splittelsen, kunde ikke kølnes. I »Nordisk Front« og »Nordens Frihed« gav han Udtryk for sin sikre Tro paa den fælles Fremtid i Frihed og under gensidig Respekt.

fjendtlighed af nogen Art. Udtil havde denne Indsats den største Betydning, idet de Eksemplarer af Bladene, som kom til Sverige, vakte mere end almindelig Interesse. Alene det islandske, norske, svenske og finske Flag paa »Nordisk Front« Forside var en Fanfare.

Vigtigst af alt var de illegale Blade til Læsere paa Landet, skrevet af Folk, som kendte Stemningerne i Landbrugskredse, fortrinsvis Mænd fra Landbrugsskolerne. Inden for Landbrugsraadet og blandt Mænd fra det større Landbrug, som var med i illegalt Arbejde, havde man længe forberedt en saadan Aktion. Den kom sent, først hen i 1944, men den fik stor Virkning. Landbokredse havde paa deres Vis ikke staaet det illegale Arbejde fjernt. I saa Fald var der blevet fanget adskilligt flere nodlandede Flyvere og opdaget adskilligt flere Vaabenlagre. Men en vis L.S.-Mentalitet var en Kendsgerning i mange Egne, og en vis Ængstelse for eller ligefrem Uvidenhed om, hvad der egentlig gik for sig i Byerne, voldte Frihedsbevægelsen Bekymring. Nu modtog man paa Landet »Frit Danmark« i en særlig Udgave og desuden Blade som »Landboen«, »Ploven«, »Plovfuren« o.s.v. Bladet »Budstikken gaar« var ogsaa skrevet af Folk, som kendte til Stemningerne paa Landet. I den øvrige illegale Presse lykkedes det Bladudvalget at faa bortluget de lidt overlegne Bemærkninger om Landboerne, som nu og da havde skadet Samarbejdet mellem By og Land. Det udmærkede Blad »Frit Nyt« lagde sin Distribution til Rette, saa en stor Del af Oplaget kom ud paa Landet. Inden for særlige Erhverv arbejdedes der meget ihærdigt, og »Frit Danmark« øvede med sit *Tjenestemandsbled*, som bl. a. paatog sig at skille Bukkene fra Faarene, en meget stor Indflydelse.

Blade med politisk Præg blomstrede op. Dansk Samling havde længe i »Niels Jydes Breve«, som Gud og Hvermand vidste var skrevet af den efterlyste Arne Sørensen, øvet et selvstændigt og betydeligt Propagandaarbejde, om end der et Par enkelte Gange sprang et Par Skruptudser. En Hyldest til Gadens Domstol blev saaledes imødegaaet af den øvrige illegale Presse. Paa flere illegale Blade havde Arne Sørensen i lang Tid meget stor Indflydelse. Han arbejdede med en Dristighed, som grænsede til Dumdristighed. Hans illegale Rejser frem og tilbage over Øresund vakte ikke blot Beundring, men nu og da ligefrem Forargelse! I November 1944 lagde han og hans Folk ud med et regulært Dagblad. Nyhedsstoffet byggede paa »Information«, men man præsterede — for første Gang i den illegale Presses Historie — at lave en virkelig Miniaturavis, med ledende Artikler, Kronik og det hele. Bladets Oplag steg fra 800 op til 7000. Trods voldsom Forfølgelse og nogle Uheld kom det til Befrielsens Dag og fortsatte derefter, ligesom »Land og Folk« og »Information«, som Dagblad, indtil Modvind i det politiske Arbejde og vanskelige økonomiske Forhold tvang det til at blive Ugeblad. »Morgenbladet« havde stor Betydning, alene derved, at dets daglige Tilsynekomst var et triumferende Hanegal paa Stortysklands Ruiner: Se, saa afmægtig er Gestapo!

Fra socialdemokratisk Side lagde man først — bortset fra Enkeltpersoners Aktivitet — ud efter den 29. August. I Oktober kom »Folkeviljen« i Randers, og Navnet sagde rent ud, at Bladet var socialdemokratisk, idet det var laant fra Socialdemokratiets Valgavis. Det blev det eneste af de store illegale Blade, som havde Hovedsæde i Provinsen. Man valgte Aalborg som Hjemby og fik snart det lille Randersblad forvandlet til et Landsblad. Oplaget blev 6000 pr. Maaned. Med *Frode Jakobsen* som primus motor fik man i 1944 Kontakt med »Ringens Arbejdergrupper«. En hel Række illegale Blade med »De frie Danske« i Spidsen havde sluttet sig til Organisationens »Ring«, og i København var »Fri Presse« Hovedorganet.

Landboen

I. Aarg.

OKTOBER

Nr. 7

Penge, der lugter, farlige Penge!

Lidt Nationaløkonomi.

• De Penge, som Tyskerne køber for, eller de Penge, som de der arbejder for Tyskerne giver ud, er hentet i Nationalbanken under Form af Laan eller Betaling for at de »værner os«. Det drejer sig efterhaanden om 6-7 Milliarder Kr., desuden er mange Regninger ikke betalt, og mange nye kan endnu blive skrevne. — Hvis Staten og Nationalbanken ikke sætter alt ind paa at faa disse Penge ud af Omløbet, laver de odelægger vor Krone, saa den tilsidst ingenting kan købe. Jo mindre Tyskerne faar Lejlighed til at give ud des bedre. Kunde disse Penge endda anvendes til at købe Varer hjem fra Tyskland. Men hvem tror paa det, det bliver ihvertfald kun i begrænset Omfang. Resten maa tilintetgøres, for de vil kun lave Dyrtdid og — under Væremangel — Sortbørs, hvis de faar Lov at cirkulere. Og Vejen til at faa fat i dem — for at putte de overflødige i Ovnen — er Skattevejen, evt. i Form af Formuekonfiskation. — Jo flere der strømmer ud nu des større Skatter bagefter, det er uundgåeligt. — Tyskerne kan det være ligemeget, om de betaler 100 eller 200 Kr. for en Vare eller en Tjenesteydelse, det er os, der faar Smækket, men jo mere de betaler, des flere Varer lokker de fra os, det er kort sagt Plyndring — Tyveri. Og da vi desuden af mange Varer ikke har for meget, og det er de Borgere med de mange Penge, som især faar Væremne, medfører det en uhyre ulige Fordeling d. v. s. Skærpelse af de sociale Uligheder. Mange Menneskers Indtægter er ikke steget ret meget under Krigen (Rentenydere, Embeds- og Bestillingsmænd) — ja, nogles er endog gaaet tilbage f. Eks. de passive Kapitalisters, fordi Renten er gaaet ned. Mange Mennesker har derfor meget svært ved at skaffe sig det nødvendige. Der gives derfor ingen mere usocial Handling i Dag end at modtage store Penge fra Tyskerne for Varer eller Tjenester. I sig selv er enhver Ydelse til Tyskerne en upatriotisk Handling, men vi er med Magt tvungne dertil. Dog — enhver kan gøre sit til at nedsætte disse Ydelser — og ihvertfald har enhver det i sin Magt at begrænse Pengefloden. Men hvad ser vi. — Handlende, Fabrikanter, Entreprenører, Vognmænd og Jordbrugere i stort Tal kappes om at sælge mest muligt til Tyskerne til den højst mulige Pris. En stor Del af disse Penge strømmer videre til Arbejderne i disses Bedrifter, fordi Mængden paa Arbejdskraft presser Lønnen meningsløst og uhammet i Vejret. Masser af Arbejdere kan derfor heller ikke sige sig fri for Medansvarlighed, selvom de selvfølgelig staar i andet Geled. Med den dybeste Bekymring maa man se paa denne Udvikling, der kan føre lige ind i økonomisk Ruin og sosialt Kaos, om der ikke bremses op. Og saa længe vi ikke er Herrer i eget Hus, har vor Administration kun ringe Udsigter til at afværge, hvis den enkelte Borger ikke hjælper med. Vi maa fordømme enhver, der gør sig skyldig i Angreb paa vor Økonomi.

Fra Begyndelsen har mange Mennesker ikke forstaaet Rækkevidden af deres Handlinger, men nu maa da selv de hidtil svageste have faaet Synet op: At vi er udsøgt for Varer, at der er Overflod af Penge, at Sortbørshandelen florerer, at den sociale Ulighed vokser, og at mange Mennesker lider Nød, ikke alene paa Grund af Forfølgelse fra tysk Side, men fordi deres Penge ikke strækker til, de kan ikke købe det nødvendige — det kan enhver se, som vil se.

Ude paa Landet kan man nemt glemme dette, der har man nok af de almindelige daglige Livsforødenheder, man fornemmer ikke umiddelbart som i Byerne Tidens haarde Vilkaar, økonomisk set er det praktisk talt godt for alle derude. Alene det er tilstrækkeligt til at skabe bitre Følelser hos Byboerne, og naar disse saa yderlig hører om, hvorledes mange Landmænd lader sig friste til at sælge Æg, Kød, Kartofler, Heste osv. til Tyskerne til høje Priser, højere end de officielt fastsatte, saa hører Bitterheden sig yderligere en Tak ind i Sindet. Maaske retfærdiggør Landmanden sig med, at i 1930'erne var det ham der led, og Bybefolkningen var økonomisk ovenpaa, men selv om det er rigtigt,

»Landboen« hørte ikke til den illegale Presses store Organer, men den havde sin ganske bestemte og højst nødvendige Mission: at lære den danske Jordbruger, at »Penge, der lugter, er farlige Penge!«

Ogsaa »Dansk Presse« hørte til Kredsen. Det lededes af »Social-Demokraten«s Pressefotograf, den haardt eftersøgte *Eigil Lafontaine*. Fra Nytaar 1945 blev »Folkeviljen« og »Dansk Presse« slaaget sammen, idet »Folkeviljen« dog fortsatte som Lokalblad for Nordjylland. »Dansk Presse«, der var startet i November 1943, var et meget stort og smukt trykt Blad. Dets Oplag var steget til 70.000 pr. Maaneddsnummer. Fra November 1944 udgav »Folkevilje-Gruppen«, som man kaldte den, et

»Niels Jyde« — alias *Arne Sørensen* — skrev ikke sine »Breve« siddende som her i sin egen Kontorstol paa sit eget Kontor. Det var (til at begynde med) en rødsægget »Proprietær Andersen«, der laante Niels Jyde sin Pen — og selv laante Husly, hvor man med Glæde husede ham under hans særdeles korte Besøg. »Proprietær Andersen« holdt ikke meget af at blive paa eet Sted ret længe ad Gangen.

Ugeblad, »Tidens Tegn«, der fra Nytaar 1945 blev Dagblad ligesom »Morgenbladet«. Baade det og »Folkeviljen« fortsattes som Tidsskrifter efter Besættelsen. »Tidens Tegn« maatte standse efter nogen Tids stormfuld Sejlads, »Folkeviljen« fortsatte. Paa socialdemokratiske Arbejderkredse, især de unge, øvede denne Gruppe af Blade meget stor Indflydelse.

Venstre og Det radikale Venstre havde ikke egne illegale Blade, men en hel Del Folk med i Bladarbejdet. Formanden for Radikal Ungdom i København var saaledes meget aktiv. Ogsaa Mænd fra Retsforbundet saas i Rækkerne, blandt dem den senere »Modbevægelses«mand Oluf Pedersens hele Børneflokk!

Det var i høj Grad Ungdommen, som begyndte, ikke mindst *Gymnasiasterne*. Det faldt naturligt, at den fik egne Blade. Hvilken Form for Skoleblade! Vigtigst var, foruden det tidligere omtalte »Ungdommens Røst«, det upolitiske »Fri Ungdom«, som blev udgivet i Ringsted, og nogle illegale Skoleblade, som kom uden for Murene: »Kurér« fra Sorø Akademi og »Partisan« fra Østre Borgerdydskole i København.

Af en ganske særlig og ganske særligt farlig Karakter var de Blade, som henvendte sig til Tyskerne i Danmark. Thi naturligvis blev ogsaa *det* Arbejde taget op i Haab om, at man i en kritisk Situation kunde skabe Defaitisme og — ikke mindst — splitte Tyskere og Østrigere. En Gruppe tyske Emigranter, som havde undgaaet Gestapos Efterstræbelser og vist Mod nok til at blive i Danmark, sendte

NIELS JYDES

Breve

NUMMER 1

OKTOBER

1943

SABOTAGE OG JØDEFORFØLGELSE

Der er stor Forskel paa 1940 og 1943. Og derfor er der stor Forskel paa, da "det skete" i Norge, og da det den 29. August "skete" i Danmark. Dengang var det et rejrende Tyskland; Norge fik sin Quisling, og dermed alle Kultursprog en ny Glose. Naar alle er glemt; Hitler og Stalin, Churchill og Roosevelt, vil Ordet Quisling bestaa som Erindring om en Mand, der satte Rekord i Forræderi.

En saadan blev der ikke Raad til i Danmark. Tyskland er nu i fuld Gang med "planmæssigt" at tabe sin Krig, og derfor er Fritz Clausen lusket af til til Søfronten, om dog en naedig russisk Kugle kunde spare ham for den Højforræderiproces, der venter ham omgang næste Aar.

I en saadan Situation dukker en helt ny Type op - vor private danske Ordbog vil her blive beriget med Glosen "en-Krenchel".

Krenchelerne kommer frem, naar Tyskland i sit Hjerte ved, at det har tabt Krigen, men dog skal forsøge at holde Magten over Lande som Danmark; nu ikke mere med flyvende Faner og blinkende Hagekors og dundronde Stavler - men med snusformuigt Argumentation for det, "der kan betale sig for den besindige Dansker".

I Sønderjylland har vi den Del af de danske Statsborgere, vi plejer at kalde Hjemmetskore. Disse Petoraener og Jensener og Larsener, som just i denne Tid, hvor der er Bødselstraf for at have Vaaben i sit Hus, ustraffet er forsynet med Geværer og Ammunition og Uniformer fra den tyske Hær. Og saa rejser deres Fører, Byrlæge Kjeller, til København og faar de danske Sønderjyder, der er blevet indespærret den 29. August, ledslidt. Dette fortæller klarere end noget andet, at Krigen er tabt, og at de Magthavere, vore Hjemmetskore træner i at være gode Venner med efter Krigen, er Churchill - og et frit Danmark.

Paa denne Baggrund er det man skal se Krenchel. Man skal gaa Tyskernes Erinde, kares til Radioen under Eskorte af tyske Soldater og har Tyskere til at undersøge Studiet for eventuelle Bomber, inden han skal tale. Men det er Erinde maa i denne nye Medgangens Periode klare paa en helt anden Maade end hos Quislingerne.

Krenchel virkede ikke paa Arbejderno; de er for sunde i deres Instinkter. Han virkede heller ikke paa vore gode danske Studenter. Og det er en Fryd at besøge Præstegaard efter Præstegaard og høre vore Theologer tage Afstand fra ham i de mest uparlamentariske Vendinger.

Derimod virkede han nok paa det kære Borgerskab. Han talte dog "fornuftigt og besindigt". Var han dog ikke i Pagt med god dansk Saglighed og Sindighed? Alle, der ejede nogle af de rare Ting, der tager Skade af de Stoffer, som springer i Luften for et godt Ord, fik visse hemmelige Tanker bekræftet ved hans tre Foredrag.

Og det gjorde et stort Indtryk, at han virkelig - paa flere betydende Omraader - havde Mod til at kritisere Tyskerne. Lytterne syntes ikke at kende den særlige Snedighed ved det politiske System, der bestaar i, at den, der først har bøjet Kna for Tyrannen, bliver sat til at kritisere Enkeltheder - af rent dekorative Grunde.

»Niels Jydes Breve« kom uregelmæssigt og var uregelmæssige i Udstyr; men paa eet Punkt var Regelmæssigheden absolut: de var Udtryk for een Mands - Arne Sørensen - Syn paa de store Dagsproblemer, der blev rejst. De var hans »Pjecer«, hans »Noter til Øjeblikket«.

fra August 1943 »Deutsche Nachrichten« ud. Gruppen sluttede sig senere til den europaomspændende Organisation »Freies Deutschland«. I Kontakt med den danske Frihedsbevægelse samlede man Stoffet. Distributionen var afgjort livsfarlig, idet en stor Del af Oplaget fordeltes direkte til tyske Soldater, smugledes ind paa Kaserne eller leveredes direkte til tilfældige Tyskere paa Gaden. Man havde

Elith Helmig.

Halfdan Lefèvre.

Medens Pastor Helmig bar Hovedansvaret for »Morgenbladet«s Redaktion og selv skrev i det under Mærket »Svend Trøst«, var Læge, Dr. med. Halfdan Lefèvre Bladets »2. Styrmand«. Han skrev under Mærket »K. H.« (3: Københavns Kommunehospital).

Kontaktfolk i Værnemagten. Nogle mindre Grupper, bestaaende af Danskere med intimt Kendskab til det tyske Sprog, udgav Bladene »Die Wahrheit« og i Krigens sidste Fase »Frontbericht der Alliierten«. Ogsaa med de ungarske og vlassovrussiske Tropper var der Kontakt, men her maatte man nøjes med at uddele Opraab.

Den illegale Presse afsluttede Krigen med en fantastisk Slutspurt, som var med til at skabe Stemning i Befolkningen, og, fremfor alt, med til at tøjle Kræfterne til det rette Øjeblik. Hvad det havde betydet, hvis der i de sidste Døgn var gaaet Panik i den illegale Nyhedstjeneste, lader sig ikke overskue. Rygterne føg som Sne i Marts, og det var drøjt at skelne Sandheden. »Dansk Pressetjeneste« i Stockholm valgte blindt at stole paa »Information«, og intet af de talrige Rygter om Montgomerys Kampe i Jylland fandt Vej til Radio og udenlandsk Presse. Det følte bogstaveligt talt som at stemme et Vandfald op med en Jordvold. Som Frihedsraadets Kommandoudvalg holdt de væbnede Styrker tilbage, holdt den illegale Presse hele den danske Befolkning i afventende Spænding til det Sekund, Signalet lød. Saa skyllede Vandfaldet over! I de sidste Døgn udsendte en Række Bladgrupper Løbesedler og Nyhedstjenester med faa Timers Mellemrum. »Information« trykte for første Gang under Krigen Løbesedler med »Hoved«. Hidtil havde der været Citeringsforbud, nu lagde man Kortene paa Bordet. Bureauet forberedte samtidig Storm paa det nazistiske »Fædrelandet« i Samarbejde med Korps Ågesen, som havde stillet en hel Gruppe til Raadighed for den militære Aktion. Selve Befrielsesaftenen blev Bladbygningen besat, og »Information« gik ind til en ny Eksi-

MORGENBLADET

slimmer det doges dog paany, hvor Hjerterne Morgen vente:

1. Aargang

Lørdag den 6. Januar 1945

Nummer 46

Det forlyder bestemt, at Tyrkiet i Dag, Lørdag, vil afbryde den diplomatiske Forbindelse med Japan.

Dramatisk Optrin i københavnsk Pensionat.

TUBORGS MASKINHALL ØDELAGT AF BOMBER

Tyskerne i Danmark fik atter i Gaar en alvorlig Krigsforbrydelse at staa til Ansvar for, naar Regnskabets Time er inde

Ødelæggelsen af den centrale Del af TUBORG er et Sideskykke til deres sidste store Bedrift af denne Art — Branden paa Ø. K. Den Opblussen af Sabotagen, rettet mod flere af Tyskernes vigtigste Industrier og Anlæg i Danmark, som har fundet Sted i de første Dage af det nye Aar, har skullet hævnnes. Tuborg har antagelig maattet udgælde for TOROTOR. I Magtesløsheden overfor Sabotørerne har den høje Pancke grebet til en ny Variation af et Slags Tidssystem. Foreløbig er to af landets verdenskendte og verdensomspændende Virksomheder, der udelukkende arbejdede for danske Interessenter, lagt i Ruiner.

Pancke har i Dagens Morgenblade lade kundgøre en ret udførlig Beretning om selve Aktionen. Vi skal derfor nøjes med at fortælle, hvad han ikke faar med:

Fremgangsmaaden ved Tuborgs Ødelæggelse ligner i mange Træk den, der anvendtes ved Ø. K. Sandsynligvis er det den samme Bølge, der har været

paa Færde igen. Af de 30—40 Mand, der ankom i Biler ved 5.30 Tiden Natten til i Gaar, havde flere lange sorte Støvler paa og bar de traditionelle Cotton-Coates over sorte Benklæder. De tvang med Maskinpistoler Vagten og nogle Arbejdere til at bære tunge Bomber ind i Kedelhuset og Maskinhallen. Derpaa gav de Ordre til alle om at forlade Stedet, hvorpaa de kørte bort.

Faa Minutter senere indtraf en Række voldsomme Eksplosioner, der totalt ødelagde Maskinhallen og Kedelanlægget.

Paa Tuborg er der i Øjeblikket et uskadet Lager af Öl, som svarer til ca. 5 Maaneders normalt Forbrug. Produktionen vil ikke kunne komme i Gang før efter Krigen, da Byggematerialer og Maskiner ikke kan skaffes. Mellem 2000 og 3000 Arbejdere, en stor Part kvindelige, bliver arbejdsløse.

I Onsdags var der Optræk til en alvorlig Episode i Pensionatet Fredesriksberg Alle 3 i København. Mens en Snes Mennesker sad og spiste til Middag, kom der 5 Mænd ind i Stuen. De bad om at tale med en af Pensionatrerne, en ung Mand, der er Søn af den nazistiske Balletdanserinde Fru Elna Jørgen Jensen. Mændene var bevæbnede og blev øjeblikkelig beskudt af den unge Jørgen Jensen, der rev en Pistol op af Lommen og fyrede vildt omkring sig. I den Forvirring, der opstod, bragte han sig i Sikkerhed, og Mændene forsvandt. — Den unge Mand bedyrede, at han intet havde med Tyskerne at gøre. Naar han var i Besiddelse af Skydevaaben, skyldtes det »ganske særlige Forhold.

15 Politimænd løsladt fra Københavns Politigaard.

Følgende Politifolk, der alle er syge — de fleste indlagt paa københavnske Hospitaler — er frigivet fra Interneringen paa Politigaarden: Kriminalassistenterne Holton, And. Christensen og Erlandsen, Kriminalbetjentene Bogaard, Ankerstjerne, Louis Larsen, Juel Petersen, Miland og Oluf Jensen. Endvidere Overbetjentene i Kriminalpolitiet Bang, Berg Christensen, Parsdorf og Gytje samt Opdagelsesbetjent Tønder, Kriminalpolitiet. Tilbage paa Politigaarden er der nu af de siden den 19. September internerede ca. 55 Mand.

Udsendelsen af »Morgenbladet« var en virkelig Daad. Ingen havde drømt om, at det trods Gestapo og Stikkere skulde være muligt at sende et illegalt Dagblad ud — punktligt og velredigeret. Men det skete. Og andre fulgte det givne Eksempel.

stems som legalt Dagblad. Planen var forberedt i alle Enkeltheder og klappede med den ene uforudsete Begivenhed, at »Morgenbladet« havde faaet samme Idé. Allerede Natten til 5. Maj fandt de to nye Aviser et Grundlag for Samarbejde om Teknikken, og det varede i flere Maaneder.

Efter Krigen fortsatte ogsaa »Frit Danmark« som Ugeblad, og det blev Organ for Organisationen »Frit Danmark«, der efter nogen Tids Forløb var den eneste

af de illegale Organisationer, som fortsatte Arbejdet paa at føre Frihedsbevægelsens Ideer ud i Livet i Efterkrigstidens Danmark.

I øvrigt rystede den legale Presse i Løbet af faa Dage hele Besættelsestidens Tryk af sig og fortsatte i visse Tilfælde, som om intet var hændt. Nye Ansigter dukkede op hist og her, men forbløffende hurtigt fandt man tilbage til Førkrigstidens Toner og Problemer. Intet andet besat Lands Presse slap saa uskadt gennem Besættelsestiden. I Frankrig løste den tidligere illegale Presse den gamle af. Den var haabløst kompromitteret. I Norge skiftedes Redaktionerne ud.

I 5. Maj-Jubelen takkede den illegale Presse saa af. Hundreder og atter Hundreder af dens Medarbejdere gik tilbage til deres Job, ukendte, som de havde været det under Krigen. Modgang ventede dem, Kritik forsøgte at tage Glansen af deres illegale Indsats.

Men alle ved de, at de ikke kæmpede forgæves. Stortyskland blev ogsaa besejret af det lille Danmarks Duplikatorer og sammenflickede Trykmaskiner.

Sandheden sejrede.

Til Vejledning for R. A. F. opstilledes ofte paa Nedkastningspladserne et Radiopejlefy, en »Eureca«. Billedet viser en »Eureca« i Virksomhed.

DET NORDJYDSKE HOVEDKVARTER

Af den jyske Forsyningschef TOLDSTRUP

Det nordjyske Hovedkvarter var ikke, som Navnet kunde tyde paa, et Sted, hvor man udelukkende beskæftigede sig med det Arbejde, som angik den nordligste Del af Jylland (Region I). Navnet skyldes derimod, at dette Hovedkvarter, bortset fra en kort Periode, var etableret i Nordjylland. Naar Hovedkvarteret kom til at indtage en ganske særlig Plads i den danske Modstandskamp, skyldtes det, at der under det sorterede et mere omfattende og forskelligartet Arbejde end det var Tilfældet andre Steder.

Hovedkvarterets vigtigste Arbejdsomraade var uden Sammenligning *Modtagelsen og Fordelingen af Vaaben- og Sprængstofforsyningerne fra de Allierede*. Den nære Kontakt med Hovedkvarteret i London medførte imidlertid, at man ogsaa blev bekendt med de Allieredes Ønsker vedrørende andre Arbejdsomraader, og den Omstændighed, at vi altid meget hurtigt fra højeste Sted modtog Ros eller Dadel, virkede i høj Grad inspirerende.

Til at holde Forbindelsen med London ved Lige benyttedes *Radiosendere*, og Radiotjenesten fungerede som en særlig Afdeling under Hovedkvarteret. Til Hovedkvarteret var knyttet to Telegrafister samt Reserve-Telegrafister, og hele Arbejdet

var delt mellem to af hinanden fuldstændig uafhængige Sektioner. Til et Radiohold hørte foruden Telegrafisten to eller tre faste Medhjælpere samt et Antal Vagter. Hvert Hold havde Sende- og Modtagetid en eller to Gange i Døgnet. Paa Grund af den store Risiko, der var forbundet med dette Arbejde, var der fastsat meget strenge Bestemmelser med Hensyn til hele Radiotjenestens Virksomhed. Der maatte saaledes kun sendes op til 400 Bogstaver ad Gangen, men Hovedkvarterets omfattende Virksomhed krævede ofte Afsendelse af meget lange Telegrammer, og i nogle Perioder sendte hver af vore Telegrafister flere Tusinde Bogstaver daglig. Dette krævede vidtgaaende Sikkerhedsforanstaltninger, Benyttelse af stadig nye Sendesteder og Anvendelse af meget stort Vagtmandskab. Da Hovedparten af den danske Befolkning ikke netop havde en saadan Indstilling, at den var begejstret for at paatage sig for stor en Risiko, blev Telegrafisternes Arbejde yderligere vanskeliggjort. Imidlertid opfyldte de, trods alle Besværligheder, med stor Koldblodighed de Krav, der stillede til dem, og ydede en beundringsværdig Indsats.

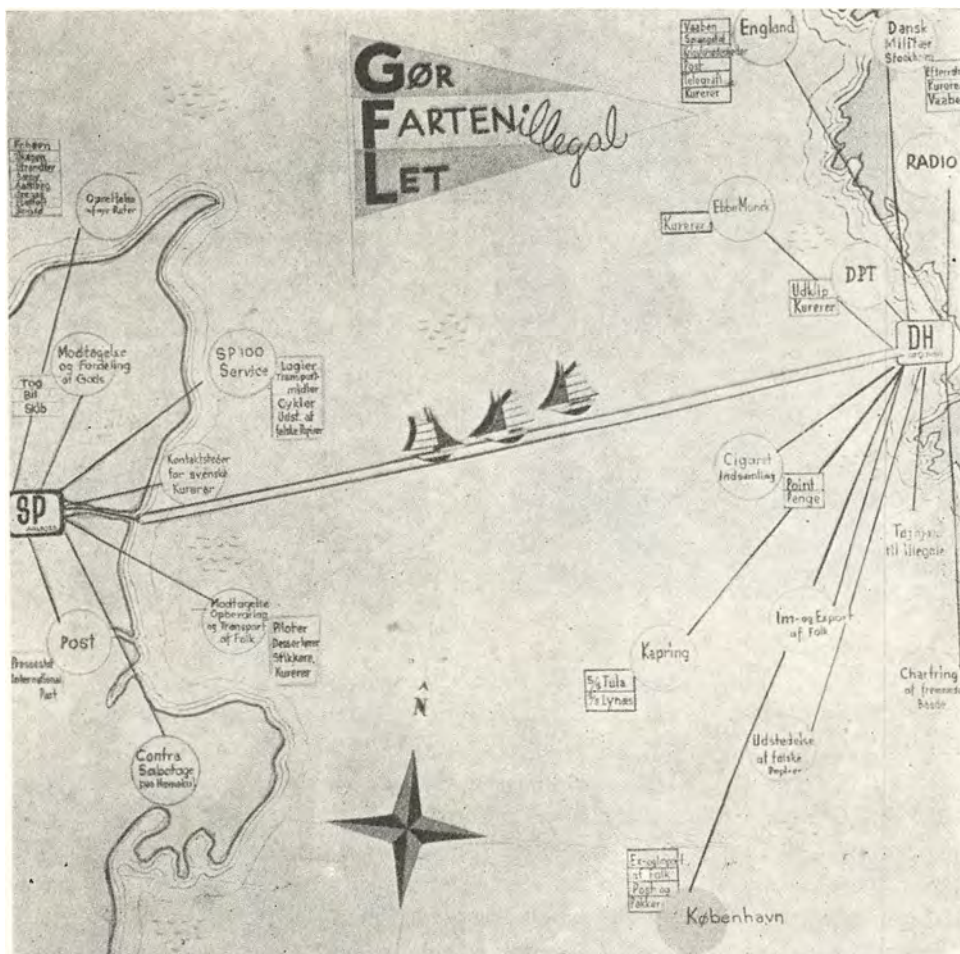
II

Ved Siden af Radioforbindelsen gennemførtes en regelmæssig *Postforbindelse med London*. Naar dette var muligt, skyldtes det, at Hovedkvarteret som et af sine Arbejdsomraader havde *Opretholdelsen af den illegale Sejlads fra Jylland til Sverige*. Denne Rutefart kom i regelmæssig Gænge, da Aktioneren mod de danske Jøder satte ind i Efteraaret 1943. I Begyndelsen benyttedes Ruterne udelukkende til Transport af Personer og Post; men senere gik man over til i udstrakt Grad at anvende dem til Overførsel af Vaaben og Sprængstoffer, samt andre nødvendige Ting, som ikke var til at fremskaffe i Danmark, f. Eks. Skrivemaskiner, Duplikatorer, Papir, Beklædningsgenstande til vore Sabotører o. s. v.

Oprindelig udgik Ruterne udelukkende fra Byer i Vendsyssel, Sæby, Strandby, Frederikshavn og Skagen, men senere blev ogsaa Aalborg, Grenaa og Ebeltoft Udskeibningshavne. De Baade, der blev benyttet, var i første Række Fiskefartøjer, som paa nærmere aftalte Steder i Kattegat mødtes med svenske Baade, hvorefter Omladning fandt Sted. Tillige anvendtes Fragtbaade, som gik i Rutefart mellem de jyske Havne og København, ligesom ogsaa Baade, der tilfældigt anløb en af vore Havne for at indtage Last til Sverige ofte blev chartret.

Henimod Slutningen af Krigen købte man en Baad, som blev udstyret specielt med denne Trafik for Øje. Denne Baad kaldtes »S. P. 100«, den kunde i et hemmeligt Rum medbringe ca. 500 Kilo, og da den var camoufleret paa den Maade, at den i dansk Farvand var dansk Baad med dansk Flag og Kendingsnummer og danske Papirer og i svensk Farvand paa tilsvarende Maade svensk, gik den uhindret ud og ind af alle Havne. Man opretholdt — naar Vejret tillod det — ugentlig to Forbindelser til Sverige alene med denne Baad.

»S.P.100«, som i givet Fald kunde medføre 16 Passagerer i hemmeligt Rum, blev af Sikkerhedshensyn ikke benyttet til de ordinære Flygtningetransporter, men var reserveret for en mere eksklusiv Persontransport, saaledes for nedstyrede Flyvere,

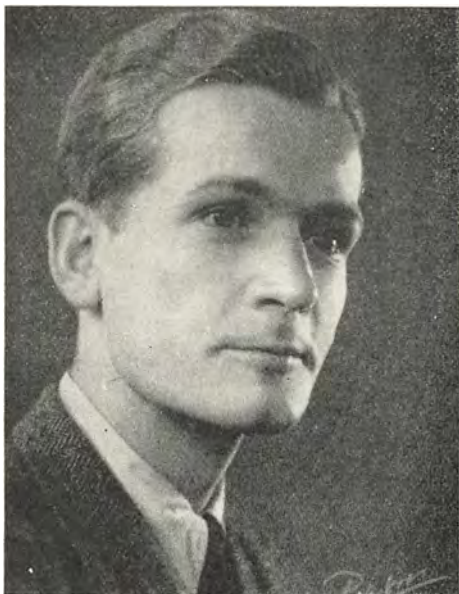
Skematisk Fremstilling af den illegale Forbindelse mellem Nordjylland og Sverige (England, København).

Kurerer og lignende. Foruden Transporten af Jøderne blev der med Rutebaadene overført ca. 1000 Personer fra Jylland til Sverige, og Rutebaadene vendte sjældent tilbage uden at medbringe Vaaben eller Sprængstof.

Takket være denne konstante Forbindelse, var man fra Hovedkvarteret i Stand til stadig at sende omfattende Rapporter og Breve til London, hvorfra der til Gengæld stadig kom udførlige Instruktioner m. v.

III

Ogsaa ad Søvejen vestpaa eksisterede en illegal Forbindelse. Under Hovedkvarteret sorterede de Transporter, der kaldtes *sea-operations* og bestod i, at danske Fiskerbaade nær den engelske Kyst mødtes med Baade fra England og modtog Materiel, Personer og Post. Hver Baad medbragte foruden eventuelle Personer to Tons Vaaben

Michael Christian Rottbøll (1917—42) deltog som Frivillig i den finske Vinterkrig 1939—40, men oplevede den 9. April herhjemme. Han søgte straks at komme til England, og langt om længe opnaede han det via Stockholm, hvorpaa han indtraadte i »The buffs« og uddannedes som Faldskærmsmand. To Gange gik Turen over Danmark, uden at Udspring var muligt, men tredje Gang lykkedes det, selv om hans ene Ben kvæstedes ved Faldet. Hans Gerning som Instruktør for de tidligste illegale Grupper, der varetoget Vaabenmodtagelsen og etablerede illegale Radiosendere, var overordentlig stor, og hans smukke høje Skikkelse, hans rene, faste Blik og hans straalende Humør skaffede ham utallige Venner. Den 26. September 1942 trængte det danske Politi ind i den Lejlighed paa Østerbro, hvor han den Gang holdt til, og han dræbtes af Kriminalassistent Øst, der ikke kendte Landsmandsskabets uskrevne Lov. En af vor Modstandskamps allerførste Pionerer havde bragt sit Offer til Fædrelandets Befrielse.

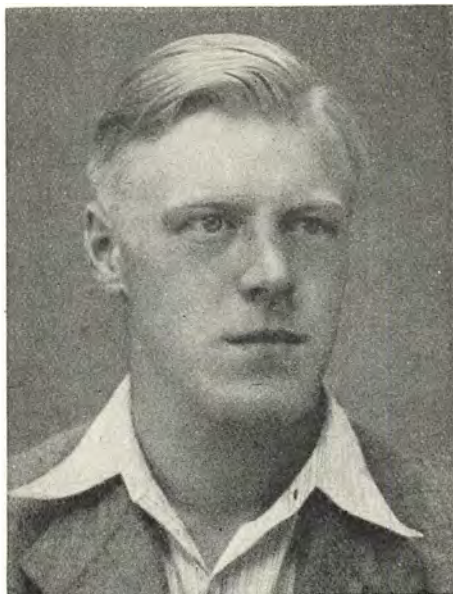
og Sprængstof. Tilrettelæggelsen af disse Transporter krævede et stort Arbejde, særlig paa Grund af den skarpe Kontrol, som Tyskerne førte med Nordsø-Flaaden. En omfattende Telegramudveksling med London gik forud for hver Operation for at aftale Mødested og -tid, Kendingstegn og de Kodeord, der gav Signalet til Operationens Iværksættelse. For hver Operation var aftalt *tre Kodeord*, der — alt efter den foreliggende Situation — blev givet i Særmeldingen gennem BBC. Som Eksempel kan nævnes »Hilsen til Charlotte«, der betød »Operationen er aflyst — Baadene skal vende hjem«, »Hilsen til Claus« betød »Operationen er kompromitteret — Gaa til Humber snarest«. »Hilsen til Christian« betød »Baaden skal gaa til Mødestedet«.

Den snævre Kontakt, som gennem Radiotjenesten, Sejladserne paa Sverige og sea-operations opretholdtes med London, var et Særkende for det nordjydske Hovedkvarter og medførte betydelige Fordele, men stillede til Gengæld ogsaa store Krav.

Den første Nedkastning i Jylland fandt Sted i Sommeren 1942. Operationen foregik i Himmerland, og der ankom ved den Lejlighed fire Faldskærmsfolk. Det var Faldskærmsmanden *Chr. Rottbøll*, som paa et tidligere Tidspunkt var blevet nedkastet paa Sjælland, der ledede Operationen, hjulpet af to unge Studenter *Chr. Ulrik Hansen* fra Viborg og *Erik Nyemann* fra Skive. Foruden de fire Faldskærmsfolk blev nedkastet en Del Materiel, som imidlertid faldt saa langt fra Pladsen, at det ikke var muligt at faa fat paa det. Containerne blev fundet et Par Dage efter af uvedkommende, hvilket foranledigede det danske Politi til at iværksætte en omfattende Eftersøgning.

Fra denne spæde Begyndelse udviklede Nedkastningerne sig i den første Tid især paa Grund af Faldskærmsfolkernes Indsats efterhaanden til et stort Foretagende. I Foraaret 1944 var man naaet op paa seks Nedkastninger om Maanedens. Operationerne blev paa dette Tidspunkt ledet af Godsejer *Flemming Juncker* fra Overgaard,

Christian Ulrik Hansen (1921-44) samlede allerede som Gymnasiast i Viborg Katedralskole sine Kammerater og Byens Borgere til Møder, som var dybt prægede af Viljen til Modstand mod Fjenden, koste hvad det vilde. Den, som skriver disse Linier, blev i 1942 kaldt til Viborg af *Christian Ulrik* og glemmer ikke den faste Ro, den Grebthed og det Tjenersind, som prægede hans Ledelse af Mødet. Samme Aar blev han Student, tilbragte nogle inspirerende Maaneder som Lærer ved Støvring Højskole, kom ind som Soldat og oplevede i Næstved Hærens Ydmygelse den 29. August 1943. Umiddelbart efter Løsladelsen i Oktober dannede han en Sabotørgruppe under »Holger Danske«. Han blev en betroet Mand ved Nedkastningsarbejdet i Jylland, men arresteredes den 27. Februar 1944, da hans Gruppe var blevet sprængt p. G. a. et Medlems Aabenmundethed. I Fængselsmaanederne modnedes hans kristne Barnetro til en dyb og bærende Overbevisning, som prægede hans alvorligt-skrevne Breve til Slægt og Venner. Den 20. Juni dømtes han til Døden, og den 23. henrettedes han i Ryvangen.

assisteret af *Chr. Ulrik Hansen*. *Flemming Juncker* havde i Løbet af 1943 paataget sig at organisere Modstandsarbejdet i Jylland. Da dette Arbejde selvsagt ingen Værdi havde, uden at det nødvendige Materiel i Form af Vaaben og Sprængstof var til Stede, maatte Nedkastningerne naturligvis indtage den mest fremtrædende Plads. Det var da ogsaa dette Omraade, som *Juncker* især kastede sig over, og de Grupper, som det lykkedes ham at faa dannet flere Steder i Jylland, særlig i den nordlige Del, blev i Virkeligheden den egentlige Begyndelse til en fast jydsk Modstandsorganisation.

Forsyningstjenesten havde allerede fra Starten store Tab. I Efteraaret 1943 blev en af de Faldskærmsfolk, som havde arbejdet med Organisationen, arresteret af Gestapo, og dette medførte i Løbet af de næste Maaneder adskillige Arrestationer. Saaledes blev en Gruppe, der var sammensat af Folk fra Distriktet omkring *Viborg og Skive*, fuldstændig revet op, og nogen Tid efter blev den saa meget omtalte *Hvidsten-Gruppe* arresteret. I Perioden mellem disse alvorlige Gestapo-Aktioner var yderligere Gruppen i *Aars* blevet arresteret paa Grundlag af en Stickers Angivelse. Samtidig med *Aars-Gruppen* blev *Chr. Ulrik Hansen* arresteret. Der er Grund til at fremhæve den Betydning, som disse Pionerer i Forsyningstjenesten havde. De meldte sig til Tjeneste paa et Tidspunkt, da kun meget faa af deres Landsmænd var parat til at løbe nogen Risiko af Betydning, og de fleste af dem maatte bøde med Livet; men det var det Grundlag, de havde skabt, som det fremtidige Arbejde kom til at bygge paa.

IV

Ved Chr. Ulrik Hansens Arrestation blev det overdraget mig at fortsætte det praktiske Arbejde i Forbindelse med Tilrettelæggelsen af Nedkastningerne, og kort efter desuden ogsaa at videreføre hele det Arbejde, som Flemming Juncker hidtil havde staaet i Spidsen for. De mange Arrestationer havde nemlig medført, at Gestapo var blevet bekendt med Flemming Junckers Virksomhed, og der blev iværksat en energisk Jagt paa ham. Da hans Udseende var meget særpræget, var det vanskeligt for ham at camouflere sig, og efter at Gestapo havde været lige paa Nippet til at faa fat paa ham, var det nødvendigt, at han forlod Landet. Juncker rejste via Sverige til England og kom til at arbejde i den danske Sektion i Special Forces, det engelske Hovedkvarter for Modstandsarbejdet i de besatte Lande. Hans Ankomst til London var en betydelig Gevinst for Arbejdet i Jylland. Med det Kendskab, han havde til Terrænet og alle de Vanskeligheder, der var forbundet med Nedkastningsoperationerne, var han i Stand til at angive nøjagtige Retningslinier for det Personel, som fra allieret Side var beskæftiget i Forsyningstjenesten.

Fra Sommeren 1944 kom der for Alvor Fart i Operationerne. Arbejdet havde hidtil været hæmmet af, at man ikke i Jylland havde nogen Radiotelegrafist, men dette Savn blev afhjulpet i Juni. Netop i denne Maaned var Operationerne indstillet paa Grund af de lyse Sommernætter, og der var saaledes god Tid til at faa aftalt et betydelig udvidet Nedkastningsprogram med London. I Juli fandt den første store Nedkastningsoperation Sted, idet ca. 20 Pladser var paa Programmet. Allerede i den følgende Maaned kom der nye Udvidelser. Det havde hidtil været Reglen, at der kun blev fløjet til Pladserne paa en enkelt Aften i Løbet af en Maaned, men man kom nu ind paa at gennemføre Operationer flere Gange om Maaned.

Det var i Begyndelsen ligeledes en Regel, at der kun fandt Operationer Sted i maanelyse Nætter, men i Løbet af Efteraaret blev ogsaa denne Regel ændret, saaledes at Operationerne ogsaa fandt Sted i buldrende Mørke. Indtil Foraaret var det desuden en Regel, at der kun blev kastet seks Container ved hver Nedkastning, men man gik nu over til 12 — senere endog til 24 eller flere.

Til et Nedkastningshold hørte fra 10 til 20 Mand. Maskinen kunde ventes indenfor et Tidsrum af fire Timer, og i denne Periode skulde Mandskabet være klar til Modtagelse. Naar Maskinen kom, tændtes fire Lygter paa Pladsen. Lygterne var arrangeret i en særlig Opstilling, og med den ene af dem blev afgivet et nærmere aftalt Morsetegn til Maskinen.

Piloterne afslørede en fænomenal Dygtighed. Naar de ikke var blevet forhindret paa Grund af Uvej, Maskinskade eller lignende, kom de rettidigt til Pladserne og nøjagtigt dertil, hvor Mandskabet stod. Ifølge Instruksen skulde de flyve en Runde, før de kastede Containerne, men efter at vi over for London flere Gange havde beklaget os herover, da dette i mange Tilfælde satte Tyskerne paa Sporet af Nedkastningerne, begyndte en Del af Piloterne at kaste uden overhovedet at cirkle over Pladsen. De kom flyvende i lige Linie ud af Mørket, hen over Pladsen og forsvandt, og endnu inden Faltskærmene med Containerne havde naaet Jorden, var

Flemming Juncker (f. 1905) var oprindelig Forstkandidat, men paabegyndte 1931 en ny Fabrikation af Bøgeparketstaver. Efter at Produktionen var oparbejdet til Succes, traadte Juncker 1938 tilbage som Direktør og købte Godset Overgaard ved Havnaldal i Jylland. Under Besættelsen var Juncker en alsidig og utrættelig Pioner i Kampen mod Tyskerne. Hans Arbejde falder lige fra de første usikre Vaabenmodtagelser og de spredte Sabotagehandlinger til Foraaret 1944, da han — med Chr. Ulrik Hansen som sin højre Haand — ledede Hovedkvarteret for Modtagning og dirigerede Sabotagegrupper. »Faber«, »Ejlersen«, »Ehlers«, »Mandarin«, — ustandselig skiftede Navne, men Gestapo var til sidst saa godt underrettet, at han maatte forlade Landet. 1944 rejste Juncker til London, hvor han fortsatte i Eisenhowers Hovedkvarter. Efter Kapitulationen vendte han tilbage til Danmark som Major i den engelske Hær.

de uden for Synsvidde. — Man havde Lyst til at give dem et Haandtryk med paa Vejen, og man følte sig i Familie med dem deroppe, som — startet fra en lille Plet i Skotland — havde styret i lige Linie over til netop denne Plads og netop det Mandskab, som betjente den. Trods det farefulde Hverv, det var at tage ud om Natten forbi de tyske Kontrolposter for at udføre dette Arbejde, var der ingen, som blot een Gang havde prøvet at staa paa en Nedkastningsplads og se Skærmene folde sig ud, der kunde tænke sig at give Afkald paa at faa Del i denne Oplevelse, der utvivlsomt var mere inspirerende end nogen anden Form for Modstandsarbejde.

Men naar selve den skønne Oplevelse var overstaaet, kaldte et krævende Arbejde paa Mandskabet, og det var altid med den største Spænding, man gik i Gang hermed. Det var ingen Sag at faa Materiellet ned paa Jorden, men det drejede sig om at faa det bragt hjem i Sikkerhed, og Vanskelighederne hermed blev større og større, som Tiden gik, men tillige blev Mandskabet dygtigere og dygtigere, maa-ske burde man sige frækkere og frækkere. Der var een Ting, som kendetegnede alle disse Folk — de *vilde* have Godset sikkert hjem, hvad det saa end kostede, og der blev for at opnaa dette foretaget de mest dumdristige Manøvrer. Det skete ofte, at det var umuligt at komme frem til Pladserne med Lastvogn, ja, det var endog undertiden vanskeligt for Mandskabet at komme frem. Det var vistnok et særlig jydsk Fænomen med *de mange tyske Kontrolposter*. Det kunde i Nedkastningsperioder tage et Omfang, som man næsten ikke forstaaer, Tyskerne kunde afse Mandskab til, og man maatte derfor i høj Grad benytte sig af List. Derfor var de udstillede Vagter ved Pladserne som Regel ikke bevæbnet, og hvis de endelig var det, havde man som oftest paa Forhaand bragt Vaabnene ud til et *Depot i Nærheden af Pladsen*. I Begyndelsen benyttede man den Fremgangsmaade at gemme det ankomne Gods paa Stedet for senere at afhente det; men da det nogle Gange skete, at Tyskerne ankom

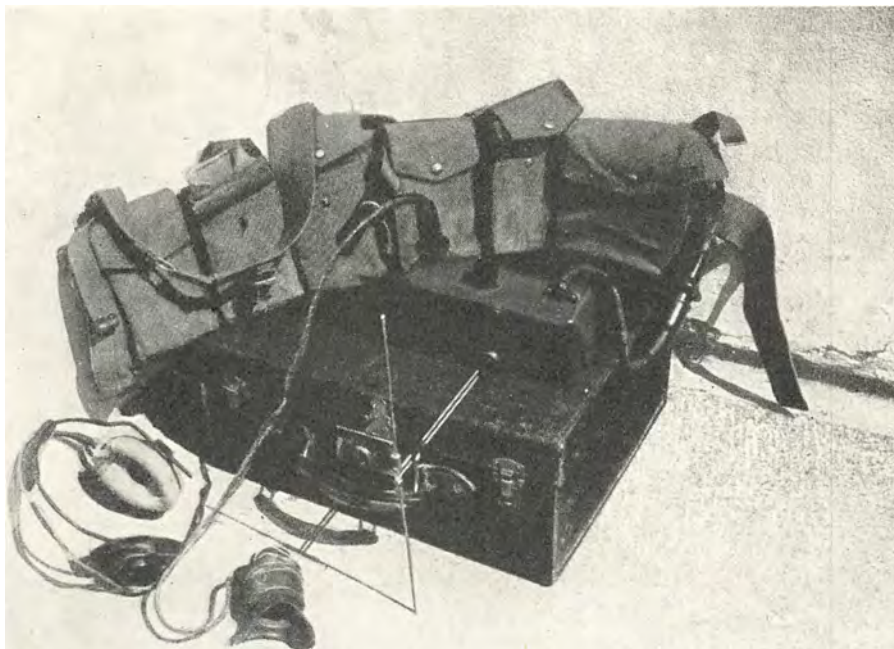

»Toldstrup« (alias A. Jensen, f. 1915) blev Told-assistent 1937, men gik med saa stor Kraft ind i det illegale Arbejde, da Fjenden kom til Landet, at han i Februar 1944 maatte tage Tjenesteorlov for helt at kunne hellige sig Gerningen som Leder af Region I og Forsyningschef i Jylland efter Flemming Junkers Bortrejse. Hans Organisationsevner var enestaaende, hans Koldblodighed og Snarraadighed ligeledes. Gestapo kaldte ham Landets største Lystmorder og Forbryder, var altid ude efter at nappe ham, men fik ham aldrig. »Toldstrup« eller »Kjeldsen« eller »Eskildsen« eller »Støvring« var intet Steds og alle Vegne. Og saa sad han dog til Tider næsten paa Skødet af Gestapo — med Hovedkvarteret i fuldt Sving og Forbindelsen med England intakt. Det er den Slags Ting, man skal tro, fordi de er sande, ikke fordi de er sandsynlige.

til Pladsen Dagen efter Nedkastningen og fandt Containerne, blev det indskærpet, at man saa vidt muligt skulde fjerne Materiellet fra Nedkastningsstedet samme Nat, som Operationen havde fundet Sted. Denne Bestemmelse førte med sig, at man i højere Grad end tidligere kom ind paa at transportere Godset i Depot med det samme pr. Lastvogn eller Hestevogn. Naar det imidlertid viste sig umuligt at komme frem med Køretøjerne paa Grund af tyske Kontrolposter, hændte det, at Mandskabet transportererede de tunge Sager mange Kilometer over Pløjemarken og Hegn paa deres Cykler eller paa Ryggen, og en saadan Nedkastning kunde vare til den lyse Morgen. Da de fleste af Folkene skulde passe deres Arbejde om Dagen og maaske oven i Købet skulde paa Nedkastning igen den følgende Nat eller af Sted for at pakke Vaaben, var det et anstrengende Job at være Nedkastningsmand.

Der indtraf i Forbindelse med Nedkastningerne *adskillige bemærkelsesværdige Episoder*. Ofte var Humøret højt, naar Holdene havde haft en heldig Nat, og ved saadanne Lejligheder maatte Tyskerne være Skydeskive for mange drøje Vittigheder paa Grund af deres Naivitet. Det er sket, at de paa øde Markveje, som kun kunde føre til en afsides liggende Nedkastningsplads, har standset Folkene, den ene efter den anden, naar de ud paa Natten var paa Vej hjem og troskyldigt forklarede, at de kom fra Bryllupper, Fødselsdage eller Jubilæer, og hvad hver især af dem nu kunde finde paa. Det er ogsaa sket, at Holdet fem Minutters Kørsel fra Pladsen med en stor Lastvogn med 12 Containers og en Lægevogn med en Faldskærmsmand passerede to store tyske Udrykningsvogne, som faa Minutter efter omringede Nedkastningspladsen.

Dog var Nedkastningsarbejdet ikke lutter Spøg. Der er mange sørgelige Eksempler paa, at Holdene er blevet overrasket paa Pladsen, og der savnes mange, som ofrede Livet i Forbindelse med dette Arbejde. Undertiden havde Tyskerne ogsaa

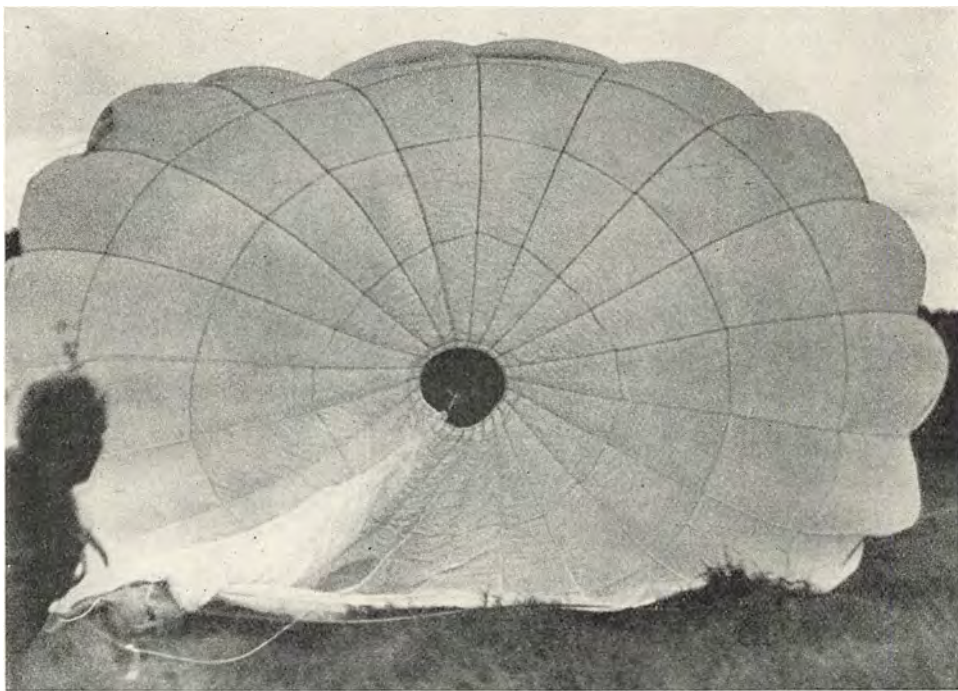
Ved en Radiotelefon som denne var det Mandskabet paa Nedkastningspladsen muligt at samtale med Piloten i Forsyningsmaskinen.

Held til at faa fat i det ankomne Materiel, selvom det i Forhold til den nedkastede Mængde kun var en meget lille Procentdel, der gik tabt.

Trods Flyvernes Præcision kunde forskellige Omstændigheder medføre, at *Kasket ikke altid var 100 pCt. vellykket*. Der fandt saaledes en Nedkastning Sted paa *Troldhede Station*. Flyveren var blevet vildledt af Signalerne paa Stationen, og de 12 Containers faldt lige ned i Favnen paa nogle Tyskere, som arbejdede ved et Tog. Et noget lignende Uheld fandt Sted i en Landsby i Nærheden af *Løgstør*. En Dreng var en Tur uden for i Mørket, da han hørte en Maskine komme, og han blinkede til den med sin Lommelygte. Han blev utvivlsomt noget overrasket, da han hørte en Susen gennem Luften og saa sig omgivet af 12 Containere med tilhørende Skærme.

Selv naar Godset blev kastet paa rette Sted, kunde der indtræffe Uheld. Ved en Nedkastning i Nærheden af *Horsens* eksploderede en Container med et Brag. Et Træ i Nærheden væltede, og der blev et stort Krater i Jorden. Mandskabet fik travlt med at samle de resterende 11 Containere sammen og komme bort, og der skete i øvrigt ikke mere.

En lignende Episode indtraf i Nærheden af *Herning*, hvor en Container med Brandbomber kom i Brand, da den ramte Jorden. Baalet brændte i over en Time med meterhøje Flammer, mens Mandskabet af Frygt for, at en Eksplosion skulde indtræffe laa i en Grøft i Nærheden og hvert Øjeblik ventede Tyskernes Ankomst. Til sidst tog Lederne og et Par af Folkene en rask Beslutning. Trods Faren for, at Containeren hvert Øjeblik kunde eksplodere, vovede de sig hen til den og fik

Faldskærmen lægger sig til Hvile efter at have bragt sin Last.

Nu pakkes den sammen for at bringes af Vejen, saa intet røber Stedet.

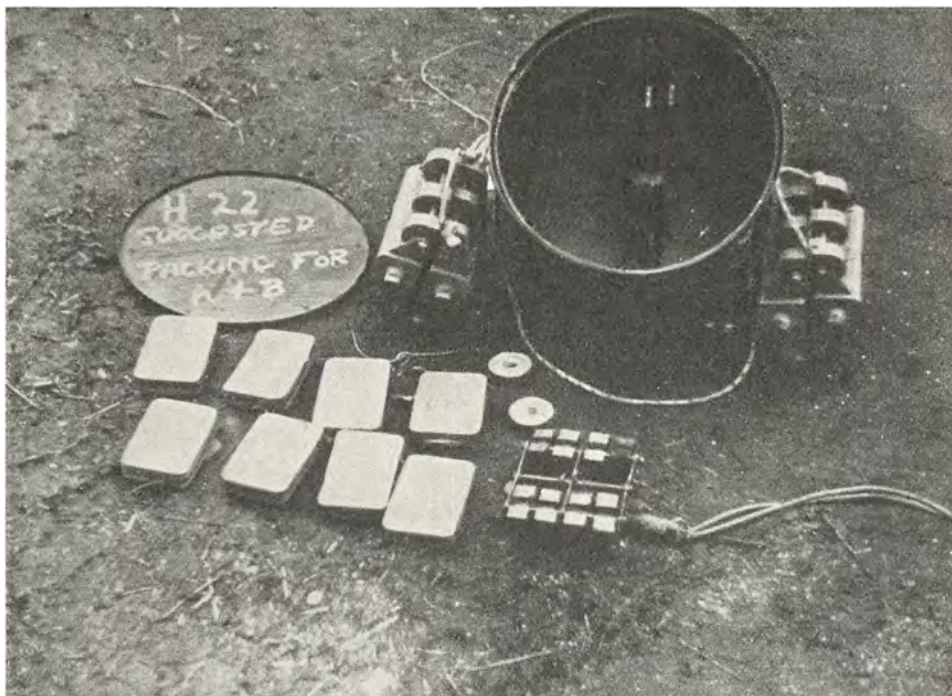
Containerne slæbes hen til Vognene for at køres bort hurtigst muligt.

Naar Tømningen af Containeren har fundet Sted, »druknes« den.

En Container er faldet i Lyngen og aabnet, saa Beholderne med Sprængstof vises. Vægten kunde være henvet et Par Tons. Billedet her er taget paa Udstillingen »Det kæmpende Danmark«, som Frihedsraadet arrangerede i Frimurerlogen i København Sommer 1945.

Her er en enkelt af en Containers fire Beholdere aabnet. Det viser sig, at den har indeholdt fem »Skildpadder«, Sprængelementer, som anvendtes ved Ødelæggelse af Skibe. En »Frømand« svømmede under Vandet hen til det paagældende Skib, hvor han anbragte »Skildpadden« paa Skibsbunden eller Skibssiden, til hvilken den hagede sig fast, takket være kraftige Magneter. Her ses fire »Skildpadder«, anbragt parvis paa hver Side af Beholderen, medens den femte ligger foran denne. Desuden har Beholderen rummet otte Smaapakninger, to Ruller Isoleringsbaand og (de skimtes inde i Beholderen selv) to Maskinpistoler.

Branden slukket ved at skovle Sand over den. Ogsaa her blev Resten af Godset bragt i Sikkerhed uden yderligere Vanskeligheder.

Da man til sidst var oppe paa det meget store Antal Nedkastninger og havde mange nær paa hinanden liggende Pladser i Operation samtidig, skete det nogle Gange, at der paa Pladser blev kastet mere, end der egentlig skulde have været. Dette skyldtes dels den Omstændighed, at de Allierede paa Grund af det store Behov havde været nødt til at indsætte Piloter, som ikke var kendt med denne særlige Form for Operationer, og dels, at vort Mandskab, naar det hørte en Maskine, undertiden lod sig friste til paa ny at tænde Lygterne, selv om der faa Minutter i Forvejen allerede havde fundet en Nedkastning Sted. Paa en Plads i Nærheden af *Fjerritslev* lykkedes det saaledes Holdet at lokke 41 Containere til sig fra tre forskellige Maskiner, hvilket naturligvis ikke morede de Hold, som stod paa andre Pladser og ventede paa Godset, der retteligt tilkom dem.

En usædvanlig Oplevelse havde et Nedkastningshold fra Aalborg, der arbejdede paa en Plads i Nærheden af *Dronninglund*. Her modtog man som normalt 12 Containere en Nat, men stor var Forbavselsen hos de tre Mænd, der den næste Dag med en Lastbil kom ud for at hente Godset hjem, da de et Stykke borte fra Pladsen

fandt endnu 12 Containers, der var faldet inde i Skoven. Flere af Faldskærmene sad oppe i Trætoppene og en tysk Flyvemaskine kredsede over Stedet. Assisteret af en Skovhugger gik de i Gang med at fælde Træer for at fjerne de iøjnefaldende Skærme, hvorpaa man hurtigst muligt kørte til Byen med de Containers, der laa spredt paa Skovbunden. Da Tyskerne altsaa var klar over, at der havde fundet en Nedkastning Sted, gjaldt det om snarest at faa fjernet ogsaa det paa Pladsen skjulte Gods; men da Folkene for anden Gang ankom til Stedet med Bilen, var Tyskerne allerede paa Færde. Motorcykle-Patroljer krydsede gennem Skoven, og mens Vognen blev læsset, hørte Mandskabet flere Gange Tyskerne raabe til hinanden i Nærheden. Som ved et Under kom Bilen uantastet ud af Skoven og i Sikkerhed; men havde Folkene vidst, hvad de senere af Egnens Beboere fik oplyst, at ikke mindre end 200 tyske Soldater var udkommanderet for at gennemtrawle Terrænet, vilde deres Dristighed muligvis have været parret med nogen Nervøsitet.

En uhyggelig Episode fandt Sted paa en Nedkastningsplads i *Frijsenborg Skov*. Containerne var blevet godt modtaget, og Mandskabet havde forladt Pladsen efter at have skjult Godset i Skoven. Nogle Timer senere ankom Gestapo og var saa heldig at finde Depotet. De havde derefter travlt Resten af Natten, og om Morgenen advarede de Folkene paa en nærliggende Gaard mod at færdes i et bestemt Omraade. I Løbet af Dagen passerede tre Skovarbejdere det farlige Omraade, og en af dem opdagede en Container, som laa ret aabenlyst. Han begyndte at pille ved den, men i samme Øjeblik skete en voldsom Eksplosion, og de tre Mænd var dræbt paa Stedet. Gestapo havde efter at have fjernet de 12 Containerne med Vaaben tømt en af dem og fyldt den med Sprængstof. Den var desuden blevet udstyret med en Tændingsanordning, som vilde bringe den til at eksplodere ved den mindste Berøring, hvorefter den blev anbragt i Skoven paa det Sted, hvor Depotet havde været. Naturligvis var denne Dødsmaskine beregnet for Nedkastningsfolkene, men det blev altsaa tre tilfældige Mennesker, som kom til at undgælde for Gestapos Sadisme.

V

Langt det overvejende Antal Nedkastninger fandt Sted i *den nordlige Del af Jylland*. Indtil Sommeren 1944 vilde de Allierede ikke kaste paa Pladser sydligere end en Linie Ringkøbing—Silkeborg—Horsens, men senere blev denne Grænse stadig flyttet sydpaa, og henimod Slutningen af Krigen laa Grænsen et Stykke Syd for Kolding. Det var dog hele Tiden Nordjylland, som var førende paa dette Felt, hvilket forklares ved, at dette Omraade var blevet benyttet lige fra Begyndelsen og derfor laa foran den øvrige Del af Jylland med Hensyn til Antal af Nedkastningspladser og rutinerede Folk.

Det stadigt stigende Antal Nedkastninger var i høj Grad medvirkende til at forøge Arbejdets Omfang og Tempo for *Personalet i Hovedkvarteret*. En fast Stab paa otte Personer var de fleste af Døgnets Timer beskæftiget med at udføre de Tusinder af Ting, som var nødvendige, for at det store Apparat, som sorterede under Hovedkvarteret, kunde holdes i Gang. Fra tidlig Morgen til ud paa Natten blev der arbej-

Kort over de jydske Nedkastningsdistrikter og -pladser.

det, Dag ud og Dag ind. Den Telegramudveksling, som var nødvendig ved Tilrettelæggelsen af en Nedkastningsoperation, var følgende:

Efter at have faaet opgivet Forslag til Nedkastningsplads fra en Distriktsleder blev den foreslaaede Position sendt til England, idet der samtidig blev givet et Kode- navn og det Bogstav, som fra Pladsen vilde blive signaleret til Maskinen under Operationen. Pladsen var herefter paa Programmet 48 Timer senere, med mindre man forinden havde faaet Meddelelse fra London om, at den var kasseret af Royal Air Force. Saa snart der havde fundet Nedkastning Sted paa Pladsen, modtog man fra England Telegram om, hvad der var kastet paa Pladsen, ligesom man fra Hovedkvarteret, saa snart der forelaa Rapport fra Nedkastningsholdet, afsendte Telegram om Nedkastningens Forløb.

Naar Nedkastning skulde finde Sted paa en Plads, blev Kodenavnet den samme Aften givet i en Særmelding i BBC, og Hilsenerne til Annie, Gertrud, Lis, Kirsten, Ejner osv. betød altsaa, at Nedkastningsholdene den samme Nat skulde stille paa Pladserne med de paagældende Navne.

Ligesom Nedkastninger paa en forholdsvis kort Tid havde gennemgaaet en rivende Udvikling, havde ogsaa *Metoderne for Transport af Gods* gjort det. I Begyndelsen foregik denne Transport for en meget stor Del som Forsendelse af Rejsegods i Kuffertyer, men Sendingerne blev stadig større og større. Saa længe der endnu ikke var indført omfattende Restriktioner med Hensyn til Forsendelse af Gods med Jernbanerne, gik det nogenlunde nemt, og de danske Baner transportererede i stor Udstrækning nye stærke Trækasser med Vaaben og Sprængstof. Det varede ikke længe, før Funktionærerne paa Banerne havde Færten af, hvad Indholdet var, og naar man kom og indleverede disse Kasser eller en tung Kuffert, fik man ofte et medvidende Smil eller en lille Bemærkning som: »Naah, det er nok Vaaben«. I ganske enkelte Tilfælde skete det, at Forsendelser blev taget af Gestapo, og det skyldtes undertiden unødigt Tjenstiver fra Banepersonalets Side. Dog var i det store og hele de fleste af Banernes Tjenestemænd rigtigt indstillet og ydede paa mange Maader stor Hjælp. Imidlertid blev Begrænsningerne i Godsbefordringen større, efterhaanden som Togtrafikken blev indskrænket, og de faa Tog, der kørte i meget høj Grad var optaget af tysk Værnemagtsmateriel. Man var kommet dertil, hvor man sendte hele Vognladninger ad Gangen, men det var kun ganske faa Varer, der maatte sendes paa denne Maade — for største Delen Varer som f. Eks. Levnedsmidler, visse Artikler til Brug for Landbruget som f. Eks. Kunstgødning, visse Maskindele, samt Brændsel. Man maatte derfor camouflere Forsendelserne i nøje Overensstemmelse med de gældende Krav, og der blev afsendt mange Vognladninger Kartoffler, Kunstgødning, Hesteko osv., idet der naturligvis altid var sørget for den nødvendige Camouflage. F. Eks. kunde Materiellet staa i Kasser i Bunden af Vognen med et Lag Kartoffler ovenpaa eller være sirligt indpakket og skjult i Sække med Gødningskalk eller lignende. Banerne blev efterhaanden for ustabile, dels paa Grund af de store Krav, Tyskerne stillede til dem, og dels paa Grund af Modstandsbevægelsens Iver efter at ødelægge dem mest muligt til Skade for de tyske Transporter, og man maatte derfor i stor Stil gaa over til Landevejstransporter med Lastvogne. Ved saadanne Forsendelser var Camouflage endnu mere paakrævet, og til at forestaa

Dette er en Samling Vaaben og Redskaber, der tilsammen danner en passende Udrustning for et Mandskab paa en Nedkastningsplads: forsk. Revolvere og Pistoler, Stengun med 2 Magasiner, elektriske Lommelamper m. m.

hele denne Gren af Arbejdet udnævntes en *speciel Transportchef*. Han havde Arbejdet med at sørge for hurtig og sikker Transport af det ankomne Materiel og viste stor Opfindsomhed. Snart rullede paa de jydsk Landeveje Flytteomnibusser, Lastvogne med Trælaster eller Fiskebiler med et uskyldigt Udseende, men med flere Tons Vaaben gemt under Camouflagen. Der blev ogsaa forsøgt Forsendelse ad Søvejen, men efter et Uheld, hvorved en større Ladning Gods gik tabt, blev denne Fremgangsmaade opgivet.

Der ankom stadig *Faldskærmsfolk*, som blev sendt til de Steder i Landet, hvor Opgaverne ventede dem. En af dem var Kaptajn i det engelske Regiment »The Buffs« *F. T. Vang*, som arbejdede i Nordjylland under Dæknavnet *Bent*. De Følelser, som en Faldskærmsmand havde i Forbindelse med Nedkastningen, skildrer Kaptajn Vang paa følgende Maade:

»Vi er to Mand. Tiden gaar med at dose og drøfte de tusinde Problemer, der trænger sig paa. Efter et Par Timers Flyvning tager vi Termoflaskerne frem og drikker Kaffe og doser saa igen. Nøjagtig efter tre Timers Flyvning kommer Dispatcheren ind og giver os et Praj om at være klar. Dørene i Bunden af Maskinen aabnes, vi »hugger Faldskærmen op« og efterser for sidste Gang Udrustningen. Derpaa tager vi Plads paa hver sin Side af Hullet og skæver mod Jorden. Det er Maaneskin og meget sigtbart. Vi følger Overgangen fra Vand til Land og forsøger at finde kendte Steder under os.

Vor Nysgerrighed bliver pludselig afbrudt af Dispatcheren, som giver os den sidste Ordre

til at være klar. Vi rykker nærmere hen til Hullet og sidder nu helt ude paa Kanten, medens Øjnene spændt er rettet mod Lamperne oppe i Maskinen. Saa lyser den ene Pære, og vi har nu et Par Sekunder tilbage i Maskinen. Afgang! Stive som to Statuer ryger vi ud gennem Hullet. Det sidste, vi opfatter, er Dispatcherens: Good luck, boys! og saa hans to opadpegende Tommelfingre.

Vi er i fri Luft. Følelsen er ubeskrivelig. Vi ser Skærmen aabne sig og mærker, hvorledes vi bliver halet opad af den store Skærm. Vi kan se Jorden under os. Farten nedad er stor, og med en vis Ængstelse for Landingen indtager vi den rigtige Position og trækker kraftigt i Skærmens forreste Snore. Under os nærmer en Skov sig, og vi kan beregne, at vi skal lande i den. En ny Position maa derfor indtages, og man beder til, at Træerne ikke er ret høje. Farten nedad formindskes betydeligt over Skoven, og man er tilfreds med Situationen. Saa, før man tror det, mærkes Grenenes Slag, og med et lille Ryk hænger man stille i Træet. Det hele har varet 15 Sekunder, fra vi forlod Maskinen. Vi faar Knivene frem og skal til at skære os ned. Under os staar pludselig to Mand og raaber høfligt, om vi har en Tændstik! Ak, den kære Security!

Vi har naturligvis flere Æsker og kender adskillige engelske Tændstikfabrikker, om nødvendigt. Men lad os komme ned af det forbandede Træ først. Nu er det store Maal naaet, og vi er ivrige efter at komme videre og faa Kontakt.

Vi modtages hjerteligt overalt og bliver behandlet som to Sønner, der er kommet hjem.

Den Nat indtager vi vort Livs bedste Maaltid, og derpaa sover vi som en Sten. Den følgende Morgen starter vi vor illegale Karriere og er hurtigt udplantet blandt de mange Tusinder, som udgør Modstandsbevægelsen.

VI

Da Organiseringen af Nedkastningsarbejdet var tilendebragt, var *Jylland inddelt i 18 Distrikter*. I hvert Distrikt fandtes en Nedkastningsleder udsendt fra Hovedkvarteret og under ham sorterede fra fem til tyve Hold med hver sin Plads. Distriktslederne havde staaende Ordre om at opgive saa mange Pladser som muligt, og det var forbavsende at konstatere den Dygtighed og det Initiativ, der blev lagt for Dagen. Det var overvejende unge Mænd i Alderen 20 til 30 Aar, som varetog disse ansvarsfulde Hverv, og de gjorde ved deres Indsats den specielt danske Opfattelse til Skamme, at kun ældre Mænd kan bestride Lederstillinger.

En speciel Slags Nedkastninger blev paabegyndt i det sene Efteraar 1944. Det var de saakaldte »*Waterdroppings*«, som bestod i Nedkastning i Limfjorden af Vaaben i vandtætte Beholdere. Beholderne var af en ganske særlig Konstruktion og en ganske ny Opfindelse. Desværre naaede disse Operationer ikke at faa et større Omfang.

Til Belysning af den Udvikling, som fandt Sted indenfor Forsyningstjenesten, kan nævnes, at *Antallet af Nedkastningspladser i Marts 1945 var steget til 283*. I denne Maaned fandt der Nedkastninger Sted 16 Nætter, og en af disse Nætter blev der kastet paa ialt 39 Pladser — det højeste Resultat man opnaaede. KapitulationsAftenen den 4. Maj ventede 92 Pladser Nedkastning, og der fandtes paa det Tidspunkt ca. 3000 rutinerede Nedkastningsfolk i Jylland. Af det nedkastede Materiel gik en Del naturligvis tabt, men *Tabsprocenten* svingede fra at være ret stor i Begyndelsen til henimod Krigens Slutning at være minimal. Som Eksempel kan anføres, at der i Perioden fra 21. September 1944 til 1. Januar 1945 gik 14 pCt. tabt,

medens det endnu beroede hos Nedkastningsfolkene, men Tabsprocenten var stærkt faldende i de følgende Maaneder for i April 1945 kun at udgøre ca. 2 pCt. Da tilige Mængden af nedkastet Materiel kulminerede i de sidste Maaneder, bliver den samlede Tabsprocent meget lav.

Det nordjydske Hovedkvarter var Regionshovedkvarter indtil Midten af Februar 1945 og havde som saadant foruden de omfattende Forberedelser, der skulde træffes med Henblik paa en eventuel Invasion, Ansvaret for *Sabotagen i Nordjylland*. Da imidlertid Nedkastningerne og de talrige andre Opgaver, som paaahvilede Hovedkvarteret, efterhaanden var meget omfattende, blev der i Februar gennemført en *Ændring i Kommandoforholdene, idet en Officer fik overdraget Hvervet som Militærchef i Region I*.

De Retningslinier, som man fra Hovedkvarterets Side anlagde med Hensyn til Sabotage, gik ud paa at give de lokale Distriktsledere saa stort et Ansvar og saa frie Hænder som muligt. Der var saaledes staaende Ordre til Udførelse af Jernbanesabotage, naar Transporter fandt Sted, ligesom Lederne uden i Forvejen at have indhentet Hovedkvarterets Billigelse kunde foretage saadanne Aktioner, som de fandt paakrævet i den daglige Kamp mod Tyskerne. Alle udførte Aktioner skulde naturligvis rapporteres til Hovedkvarteret, gennem hvis Presse- og Propagandaafdeling Nyhederne blev bragt videre til hele den allierede Verden.

Jernbanesabotagen gik frem for al anden Form for Sabotage; men derudover var Udviklingen den, at det i Begyndelsen hovedsagelig var danske Virksomheder, man saboterede, saasom Automobilværksteder, Fabrikker og lignende, der arbejdede for Tyskerne, medens det senere i langt højere Grad var rent militære Objekter og tyske Etablissementer af overhovedet enhver Art, der var Genstand for Sabotørernes Anstrengelser. Med Hensyn til Jernbanesabotagen var Reglen den, at der kun maatte saboteres, naar der forestod tyske Transporter paa Banerne. Man havde Forbindelser blandt Funktionærene paa alle større Stationer og blev som oftest i god Tid orienteret, naar Transporter forestod. I Hovedkvarteret blev Efterretningerne fra Forbindelsesmændene de forskellige Steder samlet, men de fleste Distriktschefer havde en lokal Forbindelse, saaledes at de kunde iværksætte Aktion enten paa Grundlag af et lokalt Tips eller efter Hovedkvarterets Ordre. Der var Jernbansprængninger næsten hele Tiden, og naar det ikke var Skinnerne, det gik ud over, blev Lokomotiver, Drejeskiver, Jernbanevogne med tysk Materiel o.s.v. sprængt.

I November 1944 blev der gennemført en større *Jernbanesabotage-Aktion*. Der var visse Ting, som tydede paa en forestaaende Rømning af Norge. Saaledes laa der i Frederikshavn et stort Antal Baade, herimellem de beslaglagte Storebæltsfærger, og det forlød, at disse vilde gaa til Søs, saa snart Vejret tillod det. Der blev ved den Lejlighed indført den Ordning, at Lederne skulde iværksætte Sprængninger, saa fremt de i en eller anden Forbindelse modtog Kodenavnet »*Ferdinand*« fra Hovedkvarteret. Da Transporterne begyndte, blev Kodeordet udsendt til de Byer, hvor man ønskede Sabotagen sat i Gang, og ved at benytte dette System var man i Stand til at placere Sprængningerne netop der, hvor det var paakrævet, og undgik saaledes at ødsle med Sprængstoffet. De følgende Telegrammer fra Hovedkvarteret til London vil i nogen Grad give et Indtryk af det Tempo, man arbejdede i; men

Her staar vi — i Oktober 1944 — i en Villakælder paa Nordvestvej i Hasseris. Deter *Forsynings-tjenestens Hovedkvarter*, som holder til her. Man er vel dækket — og alligevel nær Skuepladsen for saa mange af de store Begivenheder. Med Ryggen til staar Chefen og følger opmærksomt, hvad hans Kammerat — Lægen Bloch — viser ham paa Kortet over Nordjylland, der er slaetet op paa Væggen. Det er Spørgsmaalet om nye Nedkastningspladser, der drøftes. Flere og flere maa tages i Brug, efterhaanden som Forsyningerne vokser. De skal fordeles med praktisk Sans for deres Brugbarhed — ikke bare lokalt, men ogsaa som Led i det samlede Net. Transportforholdene skal undersøges og overvejes, Depoter etableres, Kontakter sikres. I dette lille og aabne og tætbegydede Land er det ikke altid let at faa Tingene til at klappe. Men de *skal* klappe. Og saa gør de det!

førøvrigt blev det selvsagt vanskeligt for Lederne at indsende Rapporter, efterhaanden som Jernbaneforbindelserne og dermed Postgangen totalt svigtede, saaledes at Telegrammerne paa ingen Maade giver noget fuldstændigt Billede af den omfattende Aktion:

10. November — railway sabotage in Northjutland last night — sabotage at following places — Aalborg, Svenstrup, Skalborg, Tylstrup, Brønderslev, Hæstrup, Frederikshavn, Vester Hassing — only trafic in Northjutland Aalborg—Hadsund and Norresundby—Fjerritslev — we will keep the breaks effective as long as possible — papers are not allowed to mention the operations —«

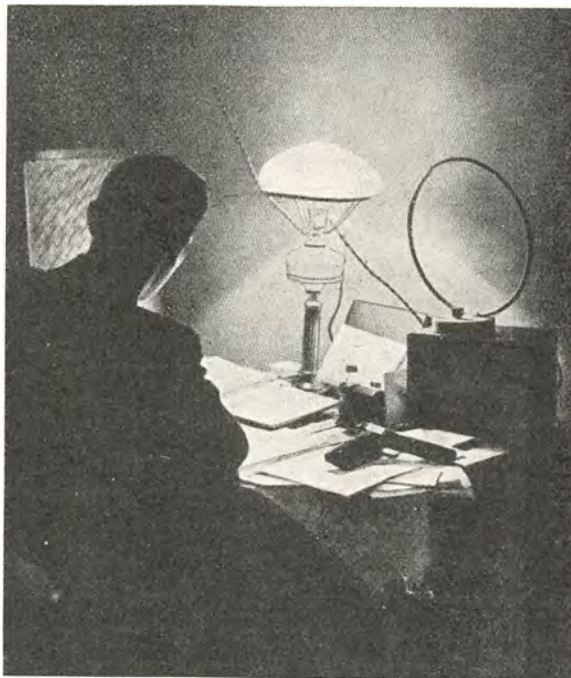
14. November — report of railway sabotage Northjutland — night november 12. about forty rails destroyed at Ellidshøj — night 13. explosions in Vendsyssel and near Hobro — Germans have no reserve materiels and must break up rails from other places — no throughout trafic in Northjutland last five days — german posts for each hundred meters at the local railroads and patrols at all roads — we will continue —«

Den 12. November modtog Hovedkvarteret fra England et Telegram, hvori det bl. a. hed:

»Very pleased to receive report of railsabotage — hope you will keep up this excellent work —«

Transportbaadene fra Norge havde indtil dette Tidspunkt benyttet Frederikshavn som Omladningshavn, hvorfra Tropperne fortsatte videre med Tog til Vestfronten; men der kom en Pause, i hvilken de nordjydske Jernbaner næsten ikke blev benyttet til Transporter, og Baadene fra Norge sejlede længere sydpaa. Efter et Par Maaneders Forløb begyndte Tyskerne igen Transporter paa de nordjydske Jernbaner,

Ved Aftenstid sidder *Forsyningschefen* i det nordjyske Hovedkvarter og lytter opmærksomt til Særmeldingen i B. B. C. Navnene noteres omhyggeligt — saa ved man, hvor Nattens Nedkastninger skal finde Sted, og ude i Grupperne, der ogsaa med Spænding har fulgt Udsendelsen fra London, træffer man nu de hurtigste Forberedelser til at bringe den varslede Høst i Hus. Men for Chefen skal ogsaa andre Spørgsmaal klares. Hvem skal have Del i Nattens Forsyninger? Hvor meget skal der bringes til *den By*? og hvor meget til *den*? Kan Banerne benyttes, eller maa der anvendes Lastbiler til Transporten? Hele Fordelingsspørgsmaalets Afgørelse hviler paa ham, og fra alle Kanter raabes der paa flere Vaaben og mere Sprængstof. Den Beslutning, han træffer, staar imidlertid fast. Alle bøjer sig for den. Man kan gaa gennem Ild og Vand for ham, men man bider ikke Skeer med ham!

og de trak op til at blive større end nogen Sinde tidligere. Der blev derfor paa ny iværksat en omfattende Aktion, som blev højst alvorlig for Tyskerne og *sandsynligvis er den mest effektive og bedst gennemførte Jernbanesabotage, som præsteredes under Besættelsen*. Paa Grundlag af de til England fremsendte Rapporter fra denne Periode kan anføres følgende Oversigt: Den 29. Januar Syd for Aalborg 12 Timers Forsinkelse, den 30. Januar Syd for Aalborg 24 Timers Forsinkelse, den 31. Januar ved Randers 12 Timers Forsinkelse, den 2. Februar en Uges Forsinkelse.

Under disse Operationer blev Hundredvis af Skinner og f. Eks. alle Sporskifter paa Randers Station ødelagt, og paa Hovedkvarterets Initiativ blev der fra England den 2. Februar udsendt en Meddelelse om, at der var placeret Bomber paa hele Strækningen Aalborg—Hobro, skjult under Sneen. Bomberne var tilsindstillet og vilde detonere i Løbet af den følgende Uge.

Den 3. Februar blev der ødelagt 300 Meter Skinne mellem Aalborg og Hobro. Den 5. Februar sendtes et Telegram, hvorefter følgende fremgik: Lørdag Aften blev et fjendtligt Troppetog afsporet ved Svenstrup Syd for Aalborg. Lokomotivet og to Vogne væltede. Af et Telegram den 13. Februar fremgik endelig: Jernbanesabotagen har været fortsat i 14 Dage og mange Kilometer Skinne er ødelagt. Det sydgaaende Spor fra Aalborg er brudt op og brugt til Reparation.

Som det fremgaar af disse Uddrag blev denne Periode af Jernbanesabotage *meget alvorlig for Tyskerne*. Trods et enormt Opbud af Kontrolposter fra Tyskernes Side blev Aktionen gennemført uden Tab af Folk. Tyskerne gik til yderligere Modforanstaltninger end nogen Sinde tidligere. Det var saaledes forbudt at cykle eller køre i Bil paa de nordjyske Landeveje fra Kl. 15 til Kl. 8, og den, der trodsede For-

budet, fik Køretøjet beslaglagt. Sabotørerne overgik hinanden med Hensyn til at bluffe Tyskerne, og i Sabotørkredse raadede et straalende Humør i denne Tid.

En Aktion, der er værdig til særlig Omtale, var *Sabotagen mod General Lindemanns Tog*. Denne Aktion blev gennemført af Nedkastningslederen i Struer Distrikt, som ved sin Snarraadighed og Dristighed havde Held til at afspore Generalens Tog. Generalen, som uheldigvis ikke blev dræbt, blev saa fornærmet, at han satte Ild paa en Gaard, som var beliggende nær Sprængningsstedet, hvilket var Aarsagen til, at Aktionen blev kraftigt diskuteret i Modstandskredse og forøvrigt blev fordømt af de mere forsigtige blandt Lederne; men i den frie Verden blev Affæren rosende om'alt paa Bladenes Forsider.

I Januar—Februar 1945 fandtes der i *Nordjylland saa godt som ingen Værnemagervirksomheder, der ikke var blevet saboteret*, men trods al Travlhed havde Sabotørerne alligevel faaet Tid til ogsaa at tænke venligt paa de *direkte militære Maal*, saaledes blev der sænket 3 tyske Marinefartøjer i Aalborg Havn og en Dampner i Frederikshavn. Desuden fandt der en omfattende Sabotage Sted mod andre Skibe i Havnene og paa Skibsværfterne.

Ogsaa andre vigtige militære Maal maatte holde for. Som Eksempel kan nævnes, at Sabotørerne endog under den store Jernbaneaktion i Begyndelsen af Februar fik Tid til at ødelægge to 75 mm Luftværnskanoner ved Ø. Uttrup, samt to Messerschmidt 109, et Junckers Observationsplan og en Transportvogn for Special-Flyverværktøj paa Flyveplads Øst ved Aalborg.

Sabotagen mod Flyveplads Vest i Aalborg, der af nogle er blevet kaldt »Danmarks betydeligste Sabotageaktion«, indtager imidlertid en Særstilling i den nordjydske Sabotage. Aktionen fandt Sted den 2.—5. November 1944. I lang Tid i Forvejen havde Sabotørerne været beskæftiget med at lave Bomber, som i Løbet af 14 Dage blev smuglet ind paa Flyvepladsen, camoufleret som Madpakker. Der blev i alt anvendt et halvt Hundrede Sprængbomber og en Snes Brandbomber. Skaden var meget omfattende. Et stort Antal Tyskere blev dræbt eller saaret. To Hangarer med ca. 40 Maskiner blev ødelagt. En Værkstedsvogn med uerstatteligt Specialværktøj og et mekanisk Værksted blev ligeledes ødelagt. Desuden blev Officersmessen og en Kasernebygning sprængt i Luften.

Efter Aktionen modtog Hovedkvarteret fra England følgende Telegram:

»Congratulations to you and all concerned in operation against Aalborg Aerodrome stop You could not have made a better acknowledgement to the R.A.F. for their attack on Gestapo Aarhus. stop«

Fra Jernbanesabotagen ved Aulum Station den 23. Aug. 1943.

JERNBANESABOTAGEN I JYLLAND

Af Generalmajor V. BENNIKE

Mens den aktive Modstandsbevægelse i København og andre Industrier fortrinsvis og med glimrende Resultater angreb Fabrikker, der arbejdede for den tyske Krigsindustri, medførte Forholdene, at Jyderne kunde gøre mest Gavn ved at sinke eller hindre de tyske Jernbanetransporter. Efter at Sverige i 1943 havde standset tysk Transit af Tropper og Krigsmateriel, blev det jydsk Jernbanenet af afgørende Betydning for de tyske Forbindelser til Norge og til Dels ogsaa til det nordlige Finland. Ved Siden heraf stillede Forsyningen af de efterhaanden store Troppestykker i selve Jylland og de meget betydelige Befæstningsanlæg, som Tyskerne anlagde særlig langs Vestkysten, store Krav til Jyllands Jernbanenet, og det var Grunden til, at *Jernbanesabotagen blev de jydsk Frihedskæmpers væsentligste Form for Kamp mod Tyskerne.* Sabotagen mod de faa for Tyskerne betydningsfulde Fabrikker, der fandtes i Landsdelen, blev dog ikke glemt, men traadte i anden Række.

Den jydsk Jernbanesabotages Formaal var *at sinke de tyske Transporter*, først og fremmest naturligvis dem, der gik sydpaa, saa meget som muligt. Om at standse dem kunde der kun rent undtagelsesvis være Tale, for dels kan jo alle Skader repareres, og dels vilde man saa ogsaa standse den for os selv livsvigtige Banetrafik, ikke mindst Transporten af Tørv og Brunkul. Man angreb de tyske Transporter ved Afsporinger, Sprængning af Skinner og Sporskifter, Sprængning af Broer og Dæmninger, Ødelæggelse af Signal- og Sporskiftebetjeningsanlæg paa Stationerne, af Vandtaarne og Drejeskiver, af Lokomotiver og andet rullende Materiel samt meget andet.

De Midler, der benyttedes ved Udførelse af Jernbanesabotagen, var først og frem-

mest *Sprængstoffer og Vaaben, der kom fra England*, dels ad Luftvejen, dels ad Søvejen; men heller ikke sjældent benyttedes improviserede Fremgangsmaader, f. Eks. Omstilling af Sporskifter, Udbøjning af en Skinne paa fri Bane, efter at Laskerne var fjernede med Skruenøgle, o.s.v.

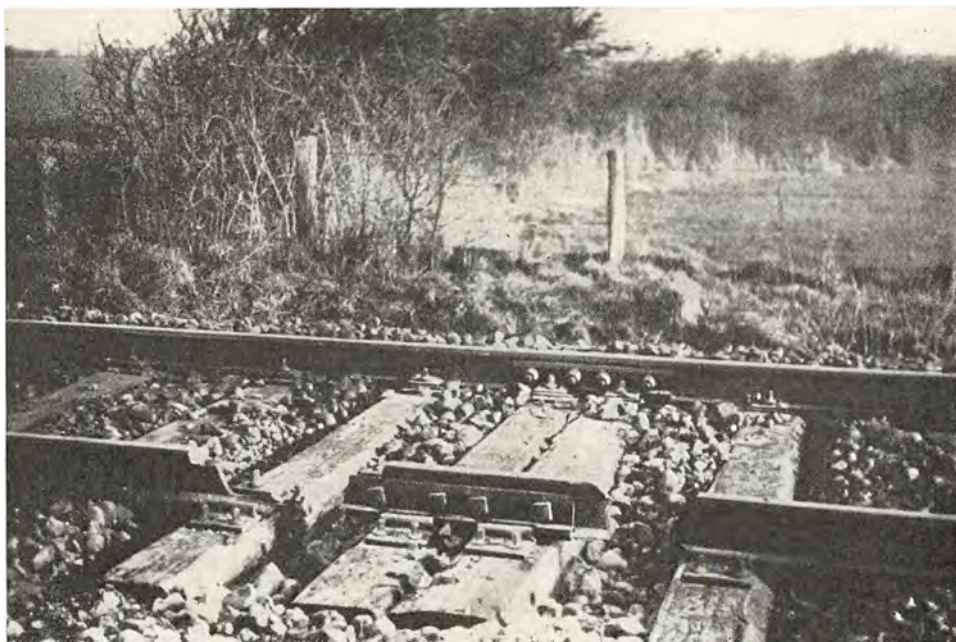
Modtagelsen af Materiellet fra England er beskrevet andetsteds i nærværende Værk. Det nedkastedes paa afsides Steder eller landsattes i større eller mindre Havne, hvorfra det skulde fordeles til Brugerne. Fordelingen var et vanskeligt og farligt Arbejde, der stillede store Krav til de dermed beskæftigede Personers Mod og Snilde; man kan let sætte sig ind i Vanskelighederne ved at afsende 5—10 Tons Vaaben og Sprængstoffer fra en mindre jydsk By med fingeret Afsenderadresse og til en fingeret Modtager i en anden lille By; og alt dette med Jernbanen, hvor hver Station var besat med tysk Personale, eller med Automobiles, der altid var udsat for at blive — og ofte blev — visiterede paa Landevejen. Sagerne sendtes med Jernbanen som Maskingods, Tekstilvarer, pakket i Flyttevogne med Møbler, med Lastautomobil, dækket med Gødning eller Kartoffler, eller pakket i Mælkejunger, som Rejsegods i Haandkufferter eller som Haandbagage i Bagagenettet i en Jernbanekupé, dog oftest i en anden Kupé end den, hvori Manden selv sad, f. Eks. en Kupé, der var godt besat med tyske Soldater.

Det er klart, at alt dette gav Tab saavel af Personel som af Materiel. I Midten af April 1945 viste en summarisk Beregning, at der i alt under Transport og i Depoterne var gaaet tabt til Tyskerne ca. 48 % af de fra England leverede Vaaben og Sprængstoffer, taget under eet, medens de resterende ca. 52 % laa parat til Anvendelse. Tabene under Transporten skete som oftest ved tyske Visiteringer i Godstogene; til Depotterne fandt Tyskerne i Reglen frem ved Stikkere eller ved at aftvinge arresterede Sabotører deres Viden herom.

Foruden Vaaben og Sprængstoffer og de almindelige Tændmidler benyttedes ved Jernbanesabotagen i vid Udstrækning smaa Mekanismer, der ved Lokomotivets Tryk bevirkede Sprængningen, — de saakaldte *Taagesignaler, Tryktændere* m. v. — samt de ogsaa til talrige andre Sabotagehandlinge saa meget anvendte *Sprængblyanter*, der muliggjorde Sprængning en vis Tid, efter at Sabotøren havde forladt Stedet. Sprængblyanterne leveredes med fra 10 Minutters til 24 Timers Forsinkelse. Skulde flere Ladninger sprænges samtidigt, forbandtes de med »*Cordtex*«, en Tændsnor, der brænder (detonerer) med en Hastighed paa ca. 7 km i Sekundet.

II

For med det mindste Forbrug af Sprængstof at opnaa det største Resultat vilde man til at begynde med helst sprænge *Skinnestødene*, idet 2 Skinnelængder da kunde ødelægges paa een Gang. Det viste sig imidlertid ved nogle Forsøgssprængninger, der fandt Sted i April 1944, at selve Skinnestødet, der paa Hovedbaner er udført som et fast Stød paa 2 sammenboltede Sveller, var saa solidt fastgjort, at det kunde ødelægges ved Anvendelse af urimeligt store Ladninger. En af disse Forsøgssprængninger ses paa Billedet. Der er sprængt en Ladning paa lidt under

Man har i April 1944 forsøgt at *sprænge et af Jernbaneliniens Skinnestød*; men det har vist sig, at der paa Grund af Stødets solide Fastgørelse paa to sammenboltede Sveller har skullet bruges en urimelig stor Sprængladning. Den her voldte Skade har ikke haft praktisk Betydning.

$\frac{1}{2}$ kg Plastic (et engelsk, meget kraftigt Sprængstof, der kan æltes som fugtigt Ler og derved bringes til at slutte godt om Tændmidlerne og tæt ind til Sprængobjektet) paa hver Side af Stødet (Laskerne). Som det ses, er der kun udstempet 15—20 cm af Skinnerne, hvad der ikke er nok til at afspore et Tog. Fremgangsmaaden var vel anvendelig, hvor Skinnerne var samlede ved »svævende Stød«, d. v. s. hvor Stødet — hvad der oftest er Tilfældet ved mindre svære Baner — ligger mellem to Sveller. Det viste sig imidlertid hurtigt nødvendigt at bortsprænge langt større Længder af Skinnerne for at fremkalde Afsporing; saaledes kørte i et enkelt Tilfælde et tysk Transporttog uden at afspores over et Sted, hvor der var bortsprængt 192 cm af den ene Skinne. Man gik saa over til *at sprænge flere Ladninger samtidigt*, idet man paa samme detonerende Tændsnor (Cordtex), der af Hensyn til Sikkerheden altid lagdes dobbelt, anbragte 3—4 Sprængladninger, hvoraf den ene endog gjordes særlig stor, helt op til $1\frac{1}{2}$ kg. Der kunde herved bortsprænges indtil 3 m Skinne, og da den store Ladning anbragtes under en Svelle, tilvejebringes tillige et ret stort Hul i Banelegemet, og det kunde Vognene ikke køre over uden at løbe af Sporet; Lokomotivet gik derimod oftest over uden at afspores. For yderligere Sikkerheds Skyld udførtes hyppigt tillige en lignende Sprængning paa den anden Skinne i samme Spor, og saa var Afsporingen sikker. Saa vidt muligt indrettedes Sprængningen saaledes, at Toget selv fremkaldte Sprængningen, der fandt Sted, idet Lokomotivets forreste Hjul ramte et »*Taaesignal*«, som bragte Tændsnoren og dermed Sprængladningerne til Detonation. Ofte tillod Forholdene, f. Eks. den stærke Patrouillering paa Banen, ikke An-

bringelse af Taagesignaler eller lignende automatisk virkende Tændmidler. Man lagde da Sprængladningerne ind under Skinnerne og bragte dem til Sprængning ved »Sprængblyanter«. Disse sidste Sprængninger kunde jo ikke ventes at ville frembringe Afsporing; men de tvang til Togstandsning, indtil Reparationen var endt, og indtil en omhyggelig Gennemgang af Jernbanelinien havde vist, at der ikke fandtes flere forberedte Sprængladninger. Ikke helt sjældent opnaaede man gode Resultater ved de saakaldte »Telefonbomber«, d. v. s. anonyme Opringninger til Stationerne med — falske — Meddelelser om, at der var udlagt Sprængladninger paa den og den Strækning.

Broer ødelagdes ved Sprængning af Dragerne, Vandtaarne ved Sprængning af hele Bygningen, ligesom man ogsaa, naar en Stations Centralbetjeningsanlæg skulde ødelægges, gjorde dette ved Sprængning af hele det Hus eller den Del af det Hus, hvorfra Anlægget betjentes.

III

De første Sprængninger af større Betydning fandt i Jylland Sted i November 1943, da man ødelagde de 3 Jernbanebroer over Gudenaen ved Langaa og — for at vanskeliggøre Omkørsel — samtidig sprængte en Del Skinner paa Jernbanelinien Randers—Ryomgaard—Aarhus. Billedet paa næste Side viser Virkningen af en Sprængning paa en af Gudenaabroerne. Broen faldt ikke ned, men tabte naturligvis sin Bæreevne.

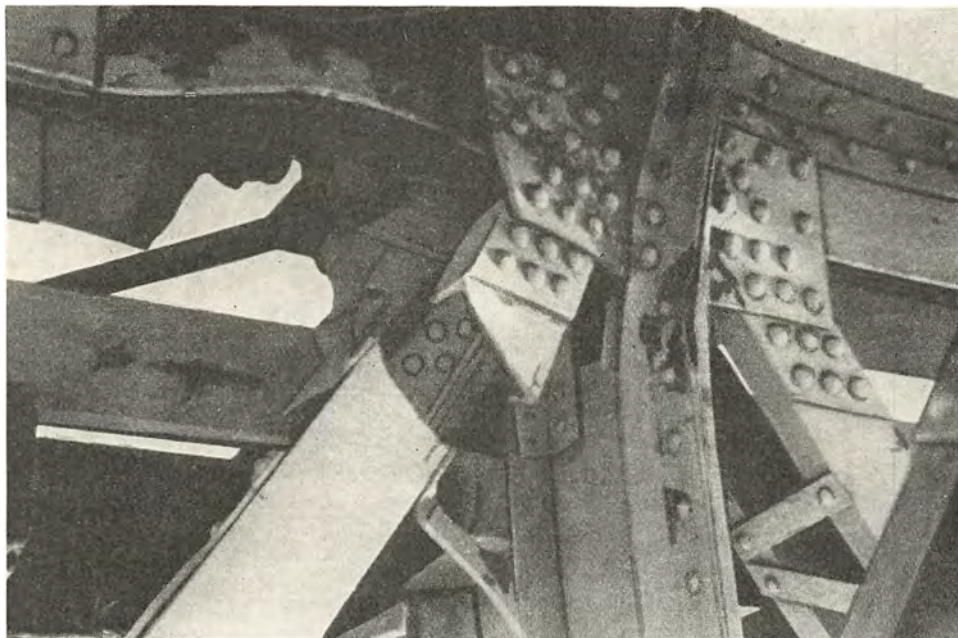
Herefter var der en Periode, hvor der kun fandt mindre betydningsfulde Sabotager Sted, navnlig fordi man manglede Sprængstof og Vaaben. Først da de mørke Nætter satte ind i Eftersommeren 1944, og de engelske Flyvere uden urimelig Risiko kunde flyve til Danmark med Materiel, bedredes Forholdene kendeligt, og fra September 1944 har de jydsk Sabotører stort set faaet, hvad de skulde bruge.

I det følgende skal anføres nogle Eksempler paa vel udført Angreb paa tyske Jernbanetransporter; de viser ikke alene Fremgangsmaaderne ved Sabotagerne, men de tjener i endnu højere Grad til at belyse det Mod og den Koldblodighed, der besjælede Sabotørerne.

Et tysk Orlovstog skulde afspores i Nærheden af Munkebjerg ved Vejle Fjord for at spærre Linien der.

Den Gruppe, der skulde udføre Arbejdet, bestod af en Fører og 3 Mand, hvoraf den ene var Førerens Hjælper ved selve Arbejdet, medens de to andre udstilledes som Poster. Afsporingen skulde ske ved Midnatstid og anordnes saaledes, at Lokomotivet selv fremkaldte Sprængningen.

Medens Føreren hjulpet af den ene Mand var ved at anbringe Sprængladningerne, hørtes Skridt lidt borte, og en udstillet Post advarede hviskende: »Tyskerne er der!« Føreren for Patrouillen ikke saa meget som vendte Hovedet, men sagde blot: »Naa!« og fortsatte Arbejdet med Anbringelsen af Ladningerne. Da han et Øjeblik efter var færdig, kom Tøget med fuld Fart fra den ene Side, den tyske Patrouille under livlig Skydning fra den anden, medens Sabotørerne sprang op ad Jernbaneskraaningen, stærkt beskydt af Tyskerne, som skyndte sig for at komme hen og fjerne

Man gik i November 1943 i Gang med at ødelægge bl. a. de tre Broer over Gudenaen. Her ser man Virkningen paa en af dem. Broen staar ganske vist — men dens Bæreevne er blevet stærkt forringet.

Sprængladningerne, inden Toget kom. Sabotørerne var jo meget spændt paa, om Toget eller den tyske Patrouille kom først. De fortalte senere triumferende, at Toget kom først. 4 store Personvogne væltede, og Banen spærredes for mange Timer.

Et tysk Transporttog skulde opholdes paa *en jydsk Station*. Det var standset der og blev — som altid — bevogtet af Poster paa begge Sider.

En Sabotør sneg sig bagfra ind under den bageste Vogn, krøb mellem Hjulene under hele Toget og anbragte en Sprængladning med passende Forsinkelse under Lokomotivet. Derefter kravlede han samme Vej tilbage og gik sin Vej. Efter nogen Tids Forløb sprang Ladningen, og der bibragtes Transporten en betydelig Forsinkelse.

I August 1944 havde man i Vejle af Mangel paa Sprængstof ofte maattet se tyske Transporttog passere, uden at man kunde gøre noget ved dem. Det var saa endelig lykkedes at faa nogle Hundrede kg af den danske Hærs Sprængstof ført over til Jylland — det var af Københavnerne taget fra Tyskerne, som jo først havde stjålet det fra den danske Hær. Det kom i Papirsække med Paaskriften »Gødningskalk«, og det blev bestemt, at det skulde bruges til Sprængning af en stor *Jernbandedæmning mellem Daugaard og Vejle* tæt Nord for Vejle Fjord. Sprængstoffet blev kørt ud til Stedet i Vejle Politis »Salatfad«. 300 kg Sprængstof blev i Løbet af de første Nattetimer af et Par Mand anbragt i et Gennemløb for en Grøft 4 m under Dæmningens Overkant. Medens Arbejdet stod paa, gik de tyske Patrouiller frem og tilbage oven over Stedet. En af Sabotørerne laa inde i Røret, en anden slæbte Stoffet til. Da Tiden var kommet, antændtes Ladningen med en Lunte med 1½

Minuts Forsinkelse, og de to Mænd løb bort i Mørket. Lys turde de naturligvis ikke bruge. Til Trods for, at de var godt kendt, løb de i Kreds og var ikke ret langt — ca. 150 m — fra Sprængningsstedet, da Ladningen sprang og sendte Jord og Sten ned om Ørerne paa dem. For at orientere sig tændte de en Lommelygte og blev straks beskydt af de tyske Vagtposter, der jo nu var blevet alarmerede. Sprængningen var særdeles vellykket, idet Dæmningen var blæst væk i en Længde af 25—30 m, og Skinnerne hang frit i Luften saa højt over Sprængkraterets Bund, at der var Plads til en Rutebil. Resultatet ses paa Billedet næste Side, der er optaget under Reparationsarbejdet.

En Banearbejder, der om Natten var Jernbanesabotør, skulde en Aften anbringe Sprængladningen paa 12 Sporskifter paa Skanderborg Station. Da han havde anbragt de to og var paa Vej til det tredje Sted, blev han antastet af en tysk Post paa to Mand med Geværer og paasat Bajonet. Han gav den ene et Kæbestød, saa han mistede Bevidstheden, og inden den anden havde taget sig sammen til at bruge sine Vaaben, slog Sabotøren ham ihjel ved at slaa ham i Nakken med de bare Næver. Vor Banearbejder anbragte derefter de resterende 10 Sprængladninger, og da Tiden var gaaet, sprang de alle tolv.

Den 23. Februar *afsporedes et tysk Tog*, bl. a. med Benzin til Karup Flyveplads, *tæt Nord for Herning*. 6 Tankvogne afsporedes, en faldt i Grøften, og Benzinen løb ud. Der rekvireredes en Kørekran fra Aarhus for at sætte Vognene paa Sporet; men Kranen var lige forinden sprængt af Sabotørerne i Aarhus og kunde først komme til Stedet den 11. Marts. I Mellemtiden havde Tyskerne sendt Bud efter en Kran fra Hamborg. Da den var kommet et godt Stykke op i Jylland, blev den imidlertid standset og sendt sydpaa igen, fordi Sabotørerne i Sønderjylland havde afsporet et Tog paa den østlige Længdebane, som jo var vigtigere end Banen ved Herning. Da Kranen fra Aarhus var godt i Gang med Arbejdet, styrtede den i Grøften. Med Møje og Besvær blev den i Løbet af et Døgn sat paa Sporet igen, men samme Aften sendte Herningfolkene en Rangermaskine uden Mandskab med fuld Fart ud mod Stedet. Den fo'r lige ind i Kranen, som atter blev beskadiget og maatte sendes til Reparation. Banen blev nu ryddet derved, at de Vogne, der stod i Vejen, blev væltet i Grøften, og Linien var saa klar til Brug igen den 13. Marts.

Et Resultat af Samarbejde med Kammerater i andre Landsdele viste sig bl. a. derved, at disse — paa Opfordring fra Jylland — i København ødelagde en Fabrik og paa Fyn to, der fremstillede Sporskifter til Erstatning for de sprængte jyske.

Taget hver for sig gav disse Aktioner som Regel ikke lange Forsinkelser, det almindeligste var kun ret faa Timer; men sammenlagt — og der udførtes mange hver Nat, fordelt over hele Landsdelen, ja, visse Nætter flere Hundrede — bragte de et saadant Virvar i det tyske Transportsystem, at Forsinkelserne blev meget følelige.

IV

Det var ofte vanskeligt for Grupperne ude langs Jernbanerne at finde ud af, *hvor og hvornaar Angrebene paa de tyske Transporter skulde sættes ind*. Det kunde jo ikke nytte at sprænge i Tide og Utide, dels af Hensyn til den danske Trafik, og dels

I August 1914 sprængte man *Jernbandedæmningen mellem Daugaard og Vejle*. Her ser man Skinnerne hænge, frit svævende i Luften.

fordi Sabotageaktioner mod Jernbanelinierne var en vanskelig og farlig Sag, som man ikke begyndte paa, uden at der var en vis Udsigt til, at de vilde give Resultater, der stod i rimeligt Forhold til Indsatsen. Naar større Transporter fandt Sted, havde Tyskerne Jernbanerne under meget stærk Bevogtning, idet der paa alle de Linier, der berørtes af Operationen, stod Dobbeltposter for hver 50 m. Et skønsmæssigt Overlag giver, at de i lange Perioder havde 50—80.000 Mand til Jernbanebevogtning.

Til at begynde med klaredes Spørgsmaalet om Tid og Sted for Sabotagen paa den Maade, at man *fra visse Kontorer ved Statsbanerne fik Meddelelse om, hvilke tyske Tog der var anmeldt*. Disse Meddelelser sendtes saa fra Hovedkvarteret eller fra Regionsledelserne ud til de Grupper, der befandt sig langs den paagældende Strækning, med nærmere Instruktion om, hvor og hvorledes Transporten skulde angribes, og der sendtes om fornødent Hjælp i Form af Sprængstof eller Mandskab til Stedet. For at kunne angribe Togene ogsaa paa Steder, hvor der ikke fandtes lokalt Mandskab, eller hvor Opgaven skønnedes særlig vanskelig, var der formeret »*Rejsegrupper*«, der bestod af udsøgte Folk, som havde faaet en særlig Uddannelse, og som ved aftalte Kodemeddelelser pr. Telefon kunde dirigeres hen, hvor det ønskedes. Sendtes f. Eks. fra Hovedkvarteret til en bestemt Kriminalbetjent i en vis jydsk By telefonisk Meddelelse om, at der Tirsdag den 8. Kl. 19 havde fundet et Tyveri Sted i Toget, og at Anmelderen mente, at Tyven, der havde stjaalet 4 Pakker med Madvarer, var staaet af i den paagældende By, betød det, at en Gruppe paa en Fører og

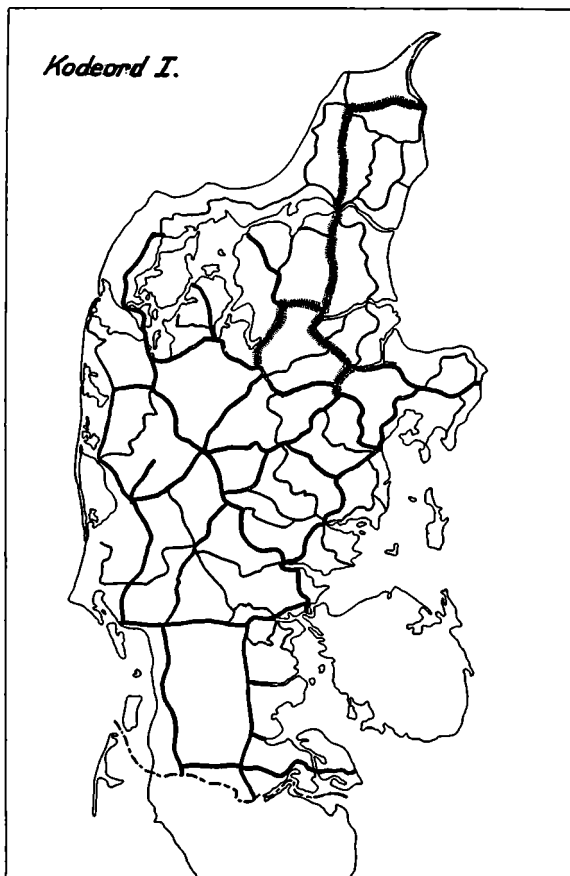
Et karakteristisk Billede af *et Transporttog, som er blevet afsporet ved Sabotage* og nu ikke er stort mere end en Bunke krøllet Jern.

Her ser man *Jernbanebroen ved Jerne nær Esbjerg*. Af den gamle Bro er der intet tilbage. En interimistisk Bro af Staalbjælker er blevet bygget, men den giver ingen sikker Drift — og kan let lokke til nye Attentater!

Et af Togene med Arbejdere fra Randers til Tirstrup Flyveplads blev afsporet ved Floes Station, idet en Skinne blev fjernet. Resultatet ser man her!

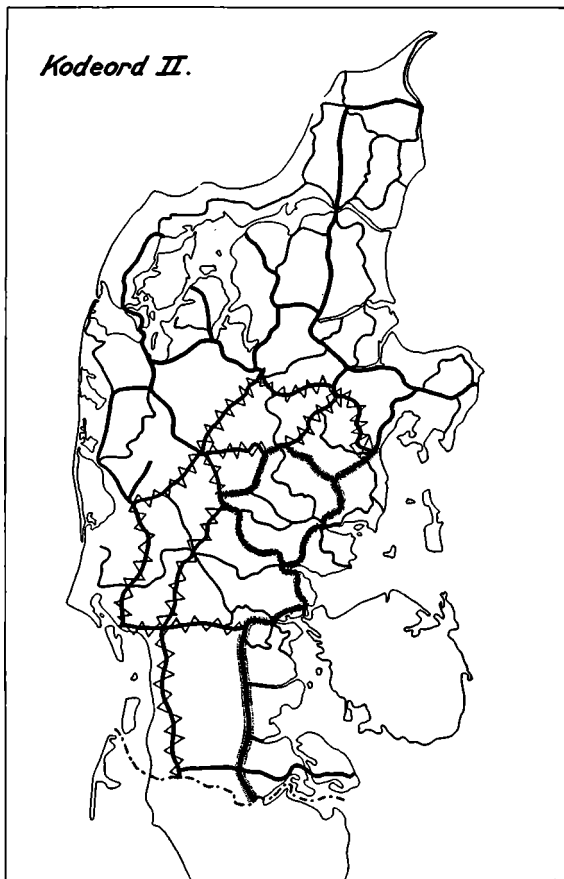

Naar Særmeldingen fra London gav Kodeord I (en Tid lang: »Hilsen til Alsingen«), betød det, at al Trafik — altsaa ogsaa den danske — skulde standses paa Jernbanelinierne Frederikshavn—Laurbjerg og Hobro—Viborg (stærkt optrukket paa Korset).

4 Mand medførende Materiel til Afsporing skulde møde paa Vejle Nordbanegaard Tirsdag den 15. Kl. 19. Hvis der ikke blev nævnt noget om, at Pakkerne indeholdt Madvarer, skulde de paagældende Folk ikke medføre Materiel, men vilde faa det fornødne udleveret efter Ankomsten.

I øvrigt maatte der paa Grund af de vanskelige Meddelelsesforhold — man kunde jo f. Eks. ikke tale i Telefonen i klart Sprog eller sende Breve eller Telegrammer, som ikke maatte læses af enhver, — overlades meget til Gruppernes personlige Initiativ, og disse maatte derfor, hvor det var muligt, *selv holde Forbindelse med Jernbanernes Personale* for at faa Oplysninger om Toggangen. Denne Forbindelse var da ogsaa de fleste Steder god, i nogle Tilfælde endogsaa særdeles intim. Jeg talte saaledes en Gang med en Jernbanemand og paalagde ham indtrængende at sørge for, at de danske Jernbanearbejdere ikke var alt for hurtige til at reparere de Skader, som var frembragt af Sabotørerne; vi skulde jo gerne have størst mulig Nytte af disses Arbejde. »Det behøver De ikke at være bange for«, sagde han, »for det er de samme Folk.«

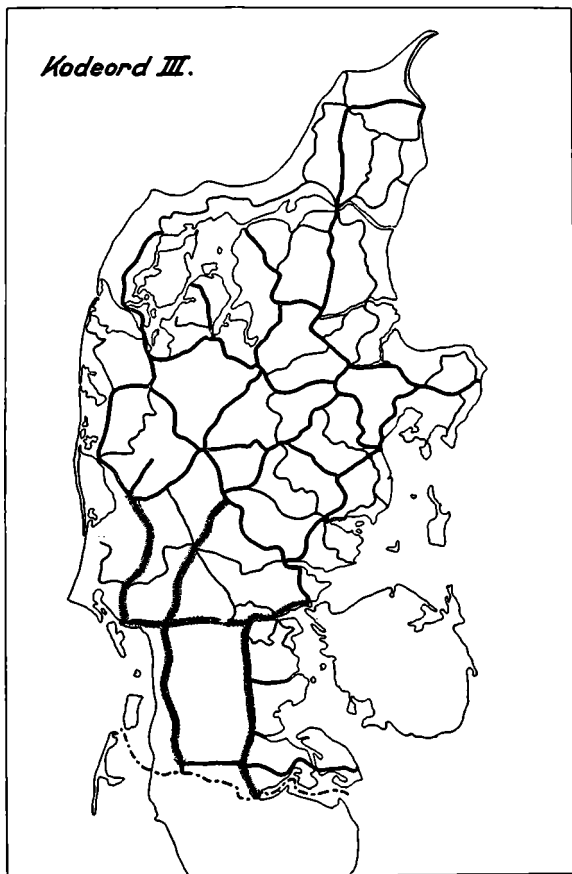
Efterhaanden blev Tyskerne klar over denne Forbindelse mellem Sabotørerne og Jernbanerne, bl. a. efter at de paa en haardt saaret Sabotør paa den østlige Længde-

Kodeord II.

Kom Særmeldingen fra London med Kodeord II (en vis Periode: »Hilsen til Fynboen«) betød det, at Linierne Aarhus—Padborg og Skanderborg—Silkeborg—Brande—Vejle skulde blokeres for enhver Trafik, baade dansk og tysk. Endvidere skulde de Linier, som paa Kortet er markeret med Sikksaklinie, holdes under særlig Observation.

bane havde fundet en fuldstændig Køreplan for en Serie Transporttog mellem Aarhus og Padborg. De sørgede derefter for, at der ikke blev udsendt saadanne Køreplaner; men Transporttogene blev nu først anmeldt, faa Minutter før de kom til den paagældende Strækning, hvad der naturligvis i høj Grad vanskeliggjorde det for Sabotørerne at komme i rette Tid med Ødelæggelserne.

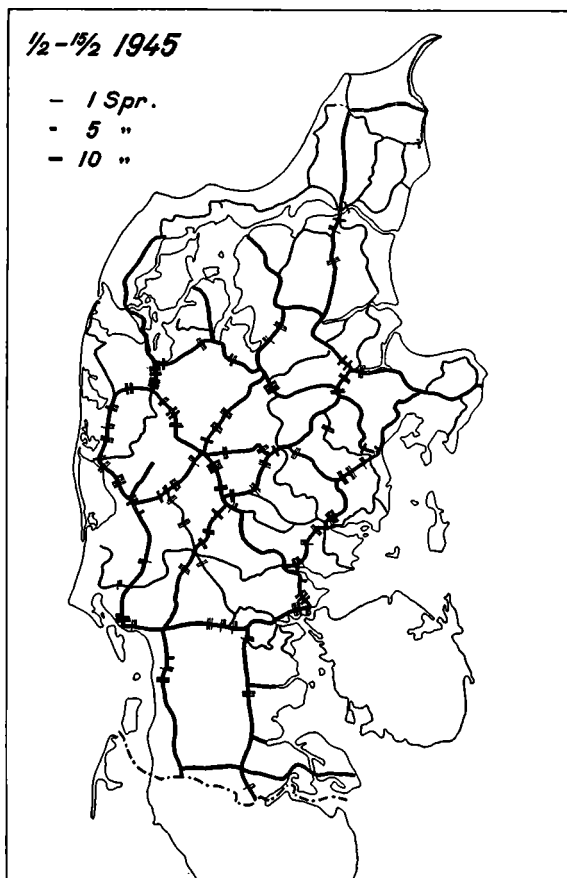
Ved Hovedkvarteret fik vi imidlertid stadig fuldstændige Oplysninger om alle Transporter, og for saa i nogen Grad at kunne bøde paa de nævnte Vanskeligheder blev det indrettet saaledes, at vi herfra, naar der kunde ventes vigtige Transporter, kunde udsende Besked til visse forud fastsatte, vigtige Punkter i Form af uskyldigt udseende Telegrammer, der havde deres bestemte Betydning. Blev der f. Eks. sendt et Telegram til en Dame i Esbjerg med Ordlyden: »Hjertelig til Lykke med Bryllupsdagen, Hans«, saa betød det, at der skulde foretages en Afbrydning — helst naturligvis ved Afsporing af et Tog — af Jernbanen under en Viadukt tæt Syd for Bramminge. Et Telegram med Ordlyden: »Send snarest min Smoking, Jens« og afsendt til en Jernbanemand i Lunderskov betød, at alle Sporskifterne mellem Lunderskov og Hjordkær skulde sprænges, og saaledes var det — hvad der til Tider gav udmærkede Resultater — ordnet over det meste af Jylland.

Ved Kodeord III (en Del af Tiden: »Hilsen til Langelænderen«) i Særmeldingen fra London gjaldt det om at faa standset al Trafik paa Jernbanelinierne Tarm—Esbjerg—Tønder, Fredericia—Padborg, Bramminge—Lunderskov og Bramminge—Brande. Paa Kortet er disse Linier trukket stærkt op.

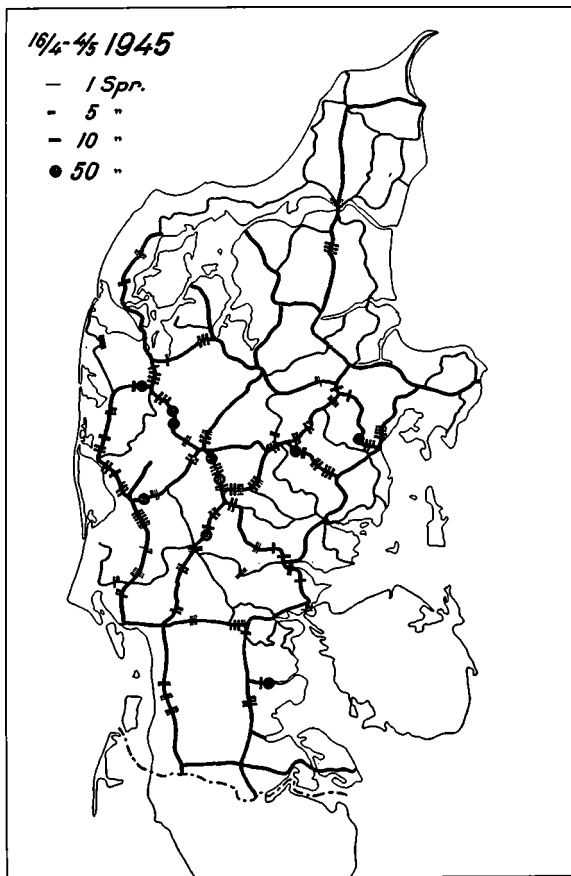
Efterhaanden som Tiden gik, viste denne Fremgangsmaade sig baade usikker og utilstrækkelig, og vi *gik saa over til at benytte Særmeldingerne i B.B.C.* til Udsendelse af Sprængningsordrerne. De vigtige Jernbanelinier inddeltes med det Formaal i *tre Grupper*: en, der tog Sigte paa Landsætning af Tropper fra Norge i Frederikshavn eller Aalborg og paa Troppetransporter fra Vendsyssel, en anden, der fortrinsvis blev anvendt ved Landsætninger i Aarhus — og det var det almindeligste —, og en tredje, der navnlig blev brugt ved Angreb paa Transporter fra Øerne gennem Sønderjylland til Tyskland eller ved Transporter fra det sydlige Jylland.

Til hver af disse Grupper hørte et særligt Kodeord i Særmeldingerne. *Kodeord I* (se Kortet S. 90) betød saaledes, at al Trafik, altsaa ogsaa den danske, skulde standses paa de Jernbanelinier, der er trukket stærkt op paa Figuren, altsaa Linierne fra Frederikshavn til Laurbjerg og fra Hobro over Aalestrup til Viborg. *Kodeord II* og *III* havde tilsvarende Betydning for de paa Kortene S. 91 og 92 stærkt optrukne Jernbaner, medens de Linier, der paa Kortet S. 91 (Kodeord II) er markerede ved en Siksaklinie, samtidig skulde holdes under særlig Observation. De sidste tog Sigte paa, at Forlægninger af Trafikken til Sidelinierne skulde kunne hindres. Kodeordene I og II anvendtes i Reglen sammen med et af de andre eller med begge disse.

I første Halvdel af Februar 1945 fordelte Sprængningerne paa det jydskke Jernbanenet sig som vist her paa Kortet. Der fandt i dette Tidrum ingen større tyske Troppeskydninger Sted paa den nordligste Del af Hølvøen, saa det var kun faa Sprængninger, som nødvendiggjordes her. I Nordslesvig kunde der have været Brug for en Del flere; men Gestapos forudgaaende Indhug i Organisationen havde temporært svækket dens Slagkraft.

Der benyttedes til at begynde med for Simpelhedens Skyld stadig *Navne paa Øboere*. I en vis Periode var saaledes Kodeord I »Hilsen til Alsingen«, Kodeordene II og III henholdsvis »Fynboen« og »Langelænderen«. Ønskedes Arbejdet udstrakt over mere end 3 Døgn, blev samme Hilsen gentaget. Senere maatte disse Særmeldinger gøres noget mere indviklede og mere sikre. Det viste sig nemlig, at Tyskerne opdagede Princippet og forstærkede Jernbanebevogtningen, saa snart de hørte saadanne Hilsener til en eller anden Øbo. Vi gik saa over til mere almindelige Navne og det saaledes, at *et bestemt Navn udsendt paa visse Dage betød en af de nævnte Ødelæggelsesordrer* (Kodeord), medens samme Navn udsendt paa en anden Dag intet betød og altsaa kun skulde virke forvirrende. Sendtes f. Eks. »Hilsen til Franz« paa en lige Dato, betød det (Kodeord II), at Hovedbanerne fra Aarhus til Grænsen skulde spærres og Sidebanerne holdes under særlig skarp Observation, medens samme Hilsen paa en ulige Dato intet betød. Paa ulige Datoer skulde samme Ødelæggelse ske paa Særmeldingen »Hilsen til Olaf«. Hvis vi mente, at Tyskerne gennem Arrestationer eller paa anden Maade havde faaet Kendskab til Koden, maatte Navnene ændres; men Systemet var uforandret og brugtes indtil Kapitulationen — sidste Gang den 26. April.

Kortet viser Omfanget og Fordelingen af Sprængningerne paa det jyd-ske Jernbanenet i Tiden fra 16. April — 4. Maj 1945. Det drejer sig ialt om 1.225 Sprængninger, som er rapporteret; men om en Del flere — navnlig paa den østjydske Længdebane — indløb der ikke Rapporter, saa de har ikke kunnet angives paa Kortet.

Det er klart, at hele denne Del af Arbejdet kun kunde udføres i Kraft af *en stadig Telegrafforbindelse med England*. En saadan gik da ogsaa upaaklageligt som Følge af det dygtige og dristige Arbejde, der udførtes af Telegrafisterne, et Arbejde, som vel nok var et af de allerfarligste, der blev præsteret under Frihedskampen. Disse Telegrafister var hver eneste Dag jagede af Tyskerne med Pejlevogne, Pejling fra Flyvemaskiner og alle andre til Raadighed staaende Midler; men de udførte alligevel deres Arbejde med en saadan Ro og Paalidelighed, at i hvert Fald inden for det Omraade, jeg havde med at gøre, ikke en eneste Depeche gik tabt eller fremkom med Forsinkelse eller Fejl, der havde nogen Betydning.

V

Hvis man nu vil spørge, *hvad der opnaaedes ved denne Jernbanesabotage*, er det ikke muligt at give et blot nogenlunde udtømmende Svar. Den indgik som et Led i hele den danske Kamp mod Tyskerne og var derfor — sammen med alle de andre Kamphandlinger Landet over — medvirkende til, at det danske Folk med Ære kunde modtage Friheden af de Allieredes Haand.

Jernbanesabotage ved Lystrup paa Banelinien Aarhus-Grenaa. 7 af Togets ca. 50 Vogne væltede, og 11 afspreedes, medens flere Tyskere dræbtes eller saaredes.

Et Begreb om dens Omfang faar man ved at høre, at der i *de tre sidste Maaneder før Kapitulationen udførtes næsten 5.000 Jernbanesabotagehandlinger alene i Jylland*. Kortet S. 93 viser Omfanget og Fordelingen af Sprængningerne i første Halvdel af Februar 1945. Det ses, at Sprængningerne er nogenlunde jævnt fordelt over Midtjylland, medens de er færre i Nord og Syd. For det nordlige Omraades Vedkommende skyldes det, at der ikke her har været større tyske Troppeskydninger, og i Sønderjylland er man paa dette Tidspunkt endnu ikke kommet over det sidste alvorlige Slag, som Gestapo i det sene Efteraar 1944 tilføjede Organisationen der. Kortet S. 94 viser Perioden umiddelbart forud for Tyskernes Sammenbrud. Paa Figuren er indtegnet i alt 1.225 Sprængninger, men hertil kommer yderligere en ikke ringe Mængde, om hvilke der ikke er indløbet Rapporter, og dette gælder navnlig den østlige Længdebane. I Dagene før og efter den 5. Maj 1945 havde Frihedskæmperne andet at tænke paa end at skrive Rapporter, og senere var de jo ikke nødvendige. *Ødelæggelserne var navnlig henimod Slutningen af Perioden saa intensive, at der praktisk talt ikke fandt Troppetransporter Sted ad Jernbanerne*. De tyske Soldater gik paa deres Ben ad Landevejen.

Hvor stor direkte Betydning Jernbanesabotagen har haft for Kampene paa Hovedfronterne, kan ikke nøje gøres op, men jeg skal citere nogle Udtalelser fra allieret Side derom:

I Januar 1945 udsendtes fra General *Eisenhowers Hovedkvarter* bl. a. over B.B.C. et Communiqué, hvori der udtaltes den højeste Anerkendelse af den danske Jernbanesabotage. Det fremhævedes, at i mange Maaneder var intet tysk Troppetog naaet over den danske Grænse uden betydelige Forsinkelser.

En højtstaaende engelsk Officer har til mig udtalt, at medens man tidligere regnede med, at Tyskerne kunde føre 2 Divisioner om Maaneden gennem Jylland, saa kunde de, efter at Jernbanesabotagen havde naaet sin fulde Udvikling, kun regne med

½ Division om Maaneden. Eksempelvis skal nævnes, at een tysk Division blev sinket i 4 Døgn, en anden i 16 Døgn.

Der indløb flere *anerkendende Telegrammer fra SHAEF*. Et Par Eksempler skal nævnes i Oversættelse:

Den 22. Oktober 1944, efter at den tyske 416. Division var rykket fra Vendsyssel til Vestfronten, modtoges:

»Der er taget Fanger af 416. Division i Holland. At dømme efter Krigskorrespondenternes Udsagn har Deres Arbejde med Forsinkelsen af den været fortrinligt.«

Den 16. Februar 1945 telegraferedes:

»Lykønskning til alle vedkommende i Anledning af den nyligt stedfundne Jernbanesabotage. Resultaterne er blevet stærkt paaskønnede.«

Den amerikanske Generaløjntant *Cannon* udtalte i September 1945:

»I den sidste Del af Krigen udførte Danskerne saa store Sabotager paa Jernbanelinierne, at de tyske Transporter af Reservetropper fra Norge til Vestfronten blev fuldstændig desorganiserede. Herved reddedes mange amerikanske og allierede Soldaters Liv.«

Den danske Jernbanesabotør, der kom fra alle Samfundslag, har i Mørke, Slud og Kulde Nat efter Nat gjort sit Arbejde i overhængende Livsfare tæt inde paa Livet af de tyske Poster. Han kan som alle hans Kammerater i den danske Frihedskamp med god Samvittighed se tilbage paa den Tid, da han havde den Lykke at kunne give sit Bidrag til vort Fædrelands Befrielse. De forlanger ikke Tak, for de gjorde kun deres Pligt, men hele det danske Folk skylder dem den dybeste Respekt for deres Gerning.

Den stakkels, stakkels Tysker — som skulde forsøge at afværge Jernbanesabotage!

JERNBANESABOTAGEN OG FORSYNINGSTJENESTEN PAA ØERNE

Af Direktør STIG JENSEN

Det var kun faa og *ret betydningsløse Troppetransporter, der gik via Øernes Jernbanenet.* Naturligvis blev det i stor Udstrækning benyttet i Forsyningstjenesten til de garnisonerede Tropper, til Orlovstog, Ammunitionstransporter og Skyts. Men det havde sine Vanskeligheder at konstatere Tidspunkterne for disse uregelmæssige Forsendelser, og medens Jylland havde staaende Ordre fra den Allierede Overkommando til Aktioner mod Jernbanenettet, fik Øerne kun ganske faa saadanne Ordre, der da som Regel drejede sig om Løsningen af meget konkrete Opgaver.

Det passede meget godt i Krammet paa Øerne. Man blev hurtig klar over, at Værdien af systematisk Jernbanesabotage næppe vilde berettigede de Géner, som det vilde medføre for Befolkningen. En Afbrydelse af Stambanerne kunde blive katastrofal for Københavns Forsyninger og vilde muligvis medføre tyske Repressalieaktioner, der vilde blive alt for kostbare i Forhold til de opnaaede Resultater.

Naturligvis fandt der enkelte Aktioner Sted, men kun i de færreste Tilfælde dirigeret af Hovedledelsen. De forskellige Afsnit holdt et vaagent Øje med alle Transporter, og maatte man ikke angribe Jernbanelegemet, var der dog stadig Lejlighed til at uskadeliggøre eller forsinke en Vognladning eller en Togstamme med Fjendens Gods. Det var ikke uden Hjælp af fingernemme Folk, at Luftskyts, bestemt til Ry Flyveplads i Jylland, mellemlandede paa den lille beskedne Station Ryde paa Lolland, hvor det nær havde mødt sin Skæbne. Utallige Togstammer rullede ind paa forkerte Vigespor paa gale Stationer og fandtes først efter megen Besvær og som Regel med beskadiget Indhold. Roskilde—Kalundborg Linien ydede en Tid

lang en fast Tribut til Vaaben-Modtageorganisationen, som den forsynede med Søm og Brædder til Pakkasser, Varer der næsten ikke var til at opdrive paa det paagældende Tidspunkt.

Som Regel gik disse Operationer af uden Sværds slag, men noget risikoløst Foretagende var det sjældent. Transporter af nogen Værdi eller Betydning foregik altid under behørig Bedækning af Værnemagts soldater, og selv om de Herrer trængte til megen Søvn, var det ikke dem alle, der vaagnede op, blot for at stirre ind i et Pistol-løb — og forskrækket lukke Øjnene igen.

Disse Smaaaktioners Betydning maa dog ikke underkendes. For det første nødvendiggjorde det et talrigt Bevogningsmandskab, der ellers havde Fronttjeneste, og dernæst skaffede de den vaaben- og ammunitions hungrende Modstandsbevægelse baade disse og andre Goder.

Selv om en udmærket *Meldetjeneste* efterhaanden var blevet etableret ved Hjælp af gode Folk i Statsbanernes Tjeneste, rummede det dog store Vanskeligheder at faa lokale Grupper alarmerede, naar en vigtig Forsendelse var rapporteret, tidsnok til, at de kunde gribe ind, naar Toget passerede deres Afsnit. Dels af denne Grund, og dels fordi mangelfuld Træning og Erfaring ofte gjorde de lokale Folk uskikkede til at gennemføre en Aktion med Held, oprettedes der en *flyvende Kolonne* med speciel Erfaring og Øvelse i disse Opgavers Løsning. Denne Kolonne havde Hovedstation i København og »Filiaer« i Rungsted, Ringsted og Næstved. Hver »Filiaer« raadede over Transportmidler, Person- og Lastautomobiler, der var garagerede med hurtig og diskret Udrykning for Øje, og i Nærheden et passende Lager af de nødvendige Sprængstoffer og Tændmidler. I de mange og lange ledige Stunder lagde Kolonnen Depoter ud paa Pladser, der ved Rekognosceringer var fundet egnede til Aktioner, saaledes at Mandskabet kunde nærme sig disse Steder uden at medføre kompromitterende Værktøj.

Naturligvis maatte denne Kolonne holde sig i Træning paa talløse mindre Opgaver af den Art, som tidligere er nævnt. Den havde *et fint forgrenet Efterretningsvæsen*, som dog ikke var finere, end at *Bopa* eller *Holger Danske* nogle Gange havde opsuset »Fidusen« og allerede var mødt frem, naar de andre kom. Mærkeligt nok skete der ingen Uheld ved disse Sammentræf, takket være den Forsigtighed begge Parter udviste.

Der skaffedes ved disse Aktioner meget godt og uundværligt Materiel til Huse. En af de mest vellykkede Aktioner i den Henseende blev ledet af en uforglemmelig Vovehals af en ung Læge, som ukuelig gik paa, hvor de fleste andre gav op. Benzin var en meget eftertragtet og nødvendig Vare, og Tyskerne havde et større Depot i Kastrup. Lægen fik opsuset et Antal ledige Jernbane-Tankvogne, og udrustet med de nødvendige Kasketter, Mænd og Papirer arrangerede han et Tog og dampede ud til Kastrup. Her pumpede tjenstvillige Tyskere Toget fuldt med god Flyverbenzin. Toget blev derefter sendt til Sydsjælland, hvor Benzinen foreløbig blev opmagasineret og efterhaanden, ved Hjælp af en Tankbil, kørt ud til samtlige Afsnit paa Sjælland. Det var den Benzin, der klarede hele Modstandstrafikken den første Maaned efter Kapitulationen. Som et Kuriosum skal det nævnes, at Tankbilen, da den efter endt Gerning vendte tilbage til København med en Ladning, bestemt for

Skaden er sket, Mikkel er atter blevet narret, og Mandskab er kommanderet ud for at faa Sporene bragt i Orden — hvis det er muligt! Den tyske Patrouille er i fuld Krigsmaling og fyrer ind i Skoven, skønt Sabotørerne for længst er fløjten — lige med Undtagelse af ham, der er fræk nok til som »Jernbanearbejder« at snupe Billedet.

de oprindelige Afsendere, blev holdt op og Ladningen erobret af — Holger Danske!

Blandt de mere betydningsfulde Jernbanesabotager paa Øerne maa nævnes *Aktionerne mod Færgerne*. Det var af stor Betydning, at disse kostbare og nødvendige Fartøjer blev bragt uden for Tyskernes Rækkevidde og dermed sikrede til senere Brug. En af de sidste Aktionen var Sænkningen af *Gedser—Warnemünde Færgen* i Færgeløbet ved Gedser. Det var Falsterfolkene, der gennemførte Aktionen, meget effektivt og saa stiltfærdigt, at Førstemester, der sov om Bord, blot vendte sig i Køjen og bandede: »Hvordan Fanden er det, de rangerer i Aften«. — Den næste Morgen maatte han gaa paa Fiskeri efter Tøflerne, der svømmede rundt i Kahytten paa næsten to Fod Vand. Det tilføjes, at han har et dejligt Sovehjerte. Samtidig blev Broen ved *Marbæk* sprængt, og Linien var dermed sat ud af Funktion for Resten af Krigen.

En anden Transport-Sabotage var *Ødelæggelsen af Benzinoplag* efter Ordre af den allierede Overkommando. Det skete paa samme Tidspunkt i de forskellige Byer, hvor der fandtes Oplag af Betydning. Disse Aktionen løb af Stabelen som de skulde — under Medvirken af Afsnittenes Styrker, og alle uden at Tyskernes Vagtposter kunde naa at hindre Ødelæggelsen.

Saa sent som Klokken 5,50 den 4. Maj satte den flyvende Kolonne Punktum

for sin krigsmæssige Aktivitet. Shell-Huset var som bekendt blevet erstattet med *Skt. Annæ Palæ* i Borgergade, hvor Gestapo med Dr. *Hoffmann* havde indrettet sig i de før af fredelige Næringsdrivende beboede Lokaler. Det var lykkedes Kolonnen at oprette en Skrivemaskine-Tilsyns-Tjeneste i Løvens Hule, egentlig med Spionage for Øje; men Forholdene udviklede sig saadan, at det var muligt at planlægge en større Aktion.

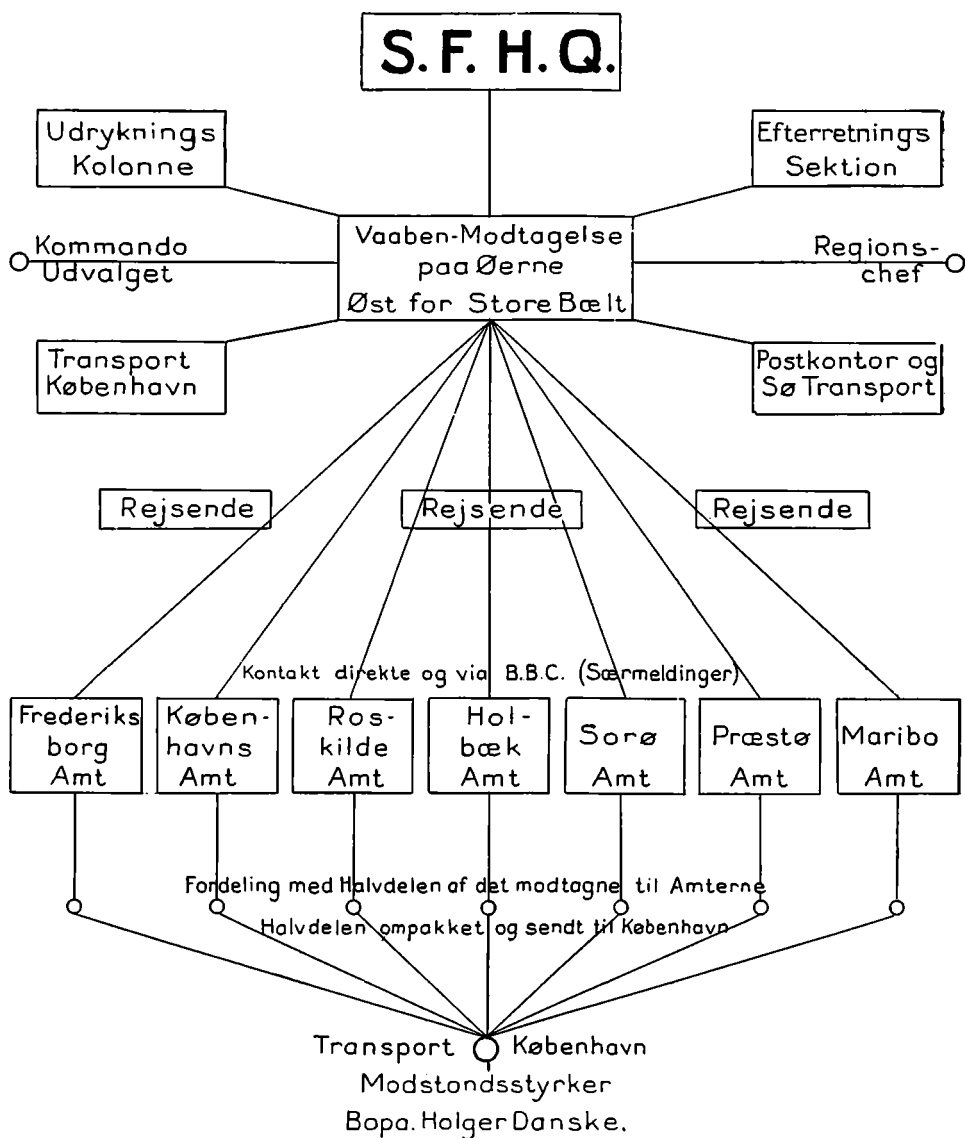
Skrivemaskine-Mekanikeren, der knap nok kunde sætte et Farvebaand paa en Maskine, begav sig den fjerde Maj om Eftermiddagen ind i Huset med en Pandekage af Sprængstof anbragt paa Maven. Pandekagen blev foreløbig gemt bag et Rør i et af de smaa Rum paa et større Toilet. Saa gik han hjem efter noget Værktøj og kom tilbage — med en ny Pandekage. Da han havde foretaget Turen tre Gange, var der tilstrækkeligt med Sprængstof, og derpaa satte han sig ind i det lille Rum for at ælte Pandekagerne sammen. Da dette var gjort, placerede han Sprængladningen mellem Vandrøret og Væggen, og da der et Øjeblik ikke var andre inde paa Toilettet, anbragte han Sprængblyanten, der vilde faa Ladningen til at eksplodere i Løbet af ti Minutter. For at Uvedkommende ikke skulde opdage hans Arrangement, havde han drejet det lille Skilt paa »Optaget«. Det var derefter Mekanikerens Plan at klatre ud af Buret. Uheldigvis kom der i det samme nogle Besøgende paa Toilettet, saa han maatte pænt blive, hvor han var, og medens han skævede hen til Sprængblyanten og Ladningen, tilbragte han nogle nervøse Minutter. Heldigvis var det kun et lille Ærinde. Mekanikeren slap bort lige tidsnok til at komme uden for Sprængningens Rækkevidde. Braget af Eksplosionen hørtes viden om, et stort Stykke af den Del af Bygningen, der vendte mod Gaarden, styrtede sammen og seks Gestapofolk gik med. Klokken syv var der ikke en Sjæl tilbage i det store Hus — de var flygtet for det, som de aabenbart troede var Begyndelsen til Opgøret med Modstandsbevægelsen.

II

En af de først Opgaver, som Faldskærmsmanden *Rottbøll* kastede sig ud i, da han var landet paa Sjælland i Marts 1942, var Organiseringen af *Modtagelsen af Materiel fra Luften i Jylland og paa Sjælland*.

Der var i højeste Grad Brug for baade Sprængstoffer og Vaaben paa Sjælland, og allerede i August 1942 lykkedes det at faa de første Sendinger over. De blev modtaget paa »Gyldenløveshøj«, Sjællands højeste Punkt, og Forsendelserne skete derfra til København med Lastbiler. Enkelte andre Pladser blev oprettet i den nærmeste Omegn, men kun ganske faa Nedkastninger blev foretaget, da det efterhaanden viste sig for risikabelt for de Allierede at beflyve Sjælland. Flere Nedskydninger fandt Sted, og sent paa Efteraaret meddelte England, at de ikke mere vilde komme til Sjælland. Bortset fra nogle Nedsætninger af Personel laa Virksomheden stille indtil August 1944, da England pludselig beordrede et stort Antal Pladser etableret paa den kortest mulige Tid.

Det var naturligvis lettest at arrangere disse Pladser med det forhaandenværende

Organisations-Skema for Vaabenmodtagelsen Øst for Store Bælt.

Personel, der havde Erfaringer fra tidligere Nedkastninger, og de først benyttede Pladser blev derfor lagt i *Midtsjælland*. En Række store Sendinger blev modtaget med Held inden for et meget kort Tidsrum og oplagret paa Egnen, da man paa den korte Tid, der var lævnet til hele Arrangementet, ikke havde kunnet etablere en Transporttjeneste, der kunde afdage de store Mængder.

Nogle enkelte Uheld og den megen Luftaktivitet over Egnen havde medført forøget Interesse fra Tyskernes Side. Hele Egnen blev stærkt afpatrouilleret Dag og Nat, men det lykkedes trods alt at bringe Størsteparten af det modtagne Materiel

i Sikkerhed, før Uheldet skete — for et Uheld *maatte* ske under disse hurtige, improviserede Flytninger af Godset.

En Lastbil skulde afhente et Læs i Skovene ved *Valborup*, den var fuldt legal med Hensyn til Køretilladelse, og Transporten skulde foregaa ved Dagslys. Men desværre eksploderede en Ring, og en ny *maatte* hentes i Ringsted, saa Tiden gik. Senere sad Vognen fast paa en daarlig Skovvej, og i Stedet for at faa Læsset bort Kl. fire om Eftermiddagen, blev Klokken elleve om Aftenen, og paa dette sene Tidspunkt foretrak to Hjælpere at køre med Vognen hjem, skønt det var forbudt, og da man mødte en Patrouille paa Landevejen var Spillet ude.

Hermed rullede en Del af Begivenhederne op, og Tyskerne fik fat i et mindre Parti Vaaben og Sprængstoffer, og en hel Del Folk *maatte* flygte eller blev taget. Som et vældigt Punktum paa Affæren sprængte Tyskerne Skovridergaarden i *Valborup* i Luften. — Forskrækkelsen var dog ikke større, end at man to Maaneder efter modtog en Sending midt i Ruinerne.

Efter dette Uheld, der havde sat saa mange Mænd ud af Spillet og havde skærpet Tyskernes Interesse i betænkelig Grad, *maatte* Arbejdet reorganiseres. Der blev oprettet *specielle Modtage-Sektioner i samtlige Amter*, og Resterne af det trænede Mandskab blev fordelt til Instruktion.

Det varede ikke længe, før Organisationens var i fuld Sving, og Modtagelserne fandt Sted i stærkt stigende Tempo. Transporten og Opbevaringen var stadig Foretagendets Akilleshæl, og især skabtes der mange Vanskeligheder gennem Kravet om en Deling af Forsendelserne, saaledes at Halvdelen skulde indsendes til København. Dette krævede Pakkematerialer og Pakkesteder og farefulde Transporter, og samtidig *maatte* en Transportorganisation oprettes i København til Fordeling af Godset, der i en væsentlig Grad blev sendt med Jernbanen. Mærkeligt nok var der saa godt som intet af det paa denne Maade forsendte Gods, der faldt i Hænderne paa Tyskerne.

Ved Afslutningen af Krigen fandtes der ca. 80 »arbejdende« Pladser med fuldt uddannet Personel til hver enkelt Plads. Da hver Sending omfattede 24 Container, var en betydelig Styrke beskæftiget med Modtagelsen, og næsten lige saa mange med Transport, Ompakning og Videreforsendelse.

Af det nedkastede Materiel gik 8 pCt. tabt, inden det naaede ud af Organisationens Hænder. Heri er inkluderet de Tab, der opstod ved Nedkastninger uden for de opgivne Pladser, saaledes fik Næstved engang 24 Containere i Hovedet, der skulde være kastet ved Tersløse. Næsten hele Sendingen blev reddet i dette Tilfælde, men ofte faldt en Container uden for Rækkevidde og blev anmeldt til Tyskerne, før den kunde reddes.

De Allieredes Tab af Flyvemateriel blev ikke mindre, adskillige Planer blev meldt savnet efter Beflyvning af de sjællandske Pladser. En Maskine, der skulde sætte en Faldskærmsjæger ned paa »Gyldenløveshøj«, blev skudt i Brand af en Jager over Pladsen, og et Par Stykker *maatte* nødlande efter Beskydning af Flak rundt omkring paa Sjælland. Nogle af det beskæftigede Personel blev saaret under Ildkampe i Forbindelse med Modtagelse, en Del blev fanget og sad i Fængsel her eller i Tyskland.

Et straalende Syn, naar Tyskerne frygtede R. A. F.-Bombning!

HJÆLPEN FRA R. A. F.

Af THE BRITISH AIR MINISTRY¹⁾

I 1940 smilede mange ved Tanken om, at Danskerne skulde kunne kæmpe mod Tyskerne. De troede ikke, at en Kamp kunde lykkes, og det var derfor en stor Hjælp, at England tog Sagen alvorligt.«

Dette er et Uddrag af en officiel Rapport fra en dansk Personlighed vedrørende Hjælpen, der blev ydet danske Patrioter, og Rapporten fastslaar, at omtrent $\frac{2}{3}$ af de Vaaben, der blev anvendt af den danske Modstandsbevægelse, kom fra England via de Allieredes Luftstridskræfter. Resten blev enten taget fra Tyskerne, fremstillet i Danmark eller importeret fra Sverige.

I Begyndelsen udøvedes Sabotagen i Danmark hovedsagelig derved, at man fremstillede daarligt Materiale til Tyskerne, og lejlighedsvis stjal man ogsaa Vaaben fra dem; men det skete kun i en meget lille Maalestok, og først da Faldskærmsfolk blev kastet ned af R.A.F., kunde Sabotagen og Modstandsgrupperne organiseres i større Omfang. Fra da af kunde der foretages Arrangementer til paa planmæssig Maade at faa Materiel tilført og faa oprettet Forbindelser, som skabte en fast Organisation. I Løbet af Sommeren 1943 blev Sabotagen saa effektiv, at Scavenius-Regeringen maatte trække sig tilbage under dansk Pres. Den var en Marionetregering, anerkendt af Tyskerne; men Modstanden imod dens Politik var efterhaanden blevet saa stor blandt Folket, at den blev nødt til at gaa af. I Tilslutning til Sabotagen opstod der Strejker, som forhindrede Fabrikkerne i at ar-

¹⁾ De i Parentes indskudte Afsnit skyldes Redaktionen.

bejde, og Butikkerne blev lukket demonstrativt. Folk kunde ikke faa Mad, Forbrugsvarer etc.

Indtil Efteraaret 1943 var det kun forholdsvis smaa Sabotagegrupper, der til Stadighed var aktive. Fra Jul 1943 dannedes derimod de første militære Grupper, og de naaede — efter en svag Begyndelse — omsider op paa 43.000 Mand. For at udruste disse Styrker var det nødvendigt at skaffe store Mængder af Vaaben, og hertil bidrog R.A.F. væsentligt. Sabotagen og den aktive Modstandsbevægelse gjorde det nødvendigt for Tyskerne at opretholde en betydelig Bevogtningsstyrke, som til Tider talte op imod en kvart Million Mand.

II

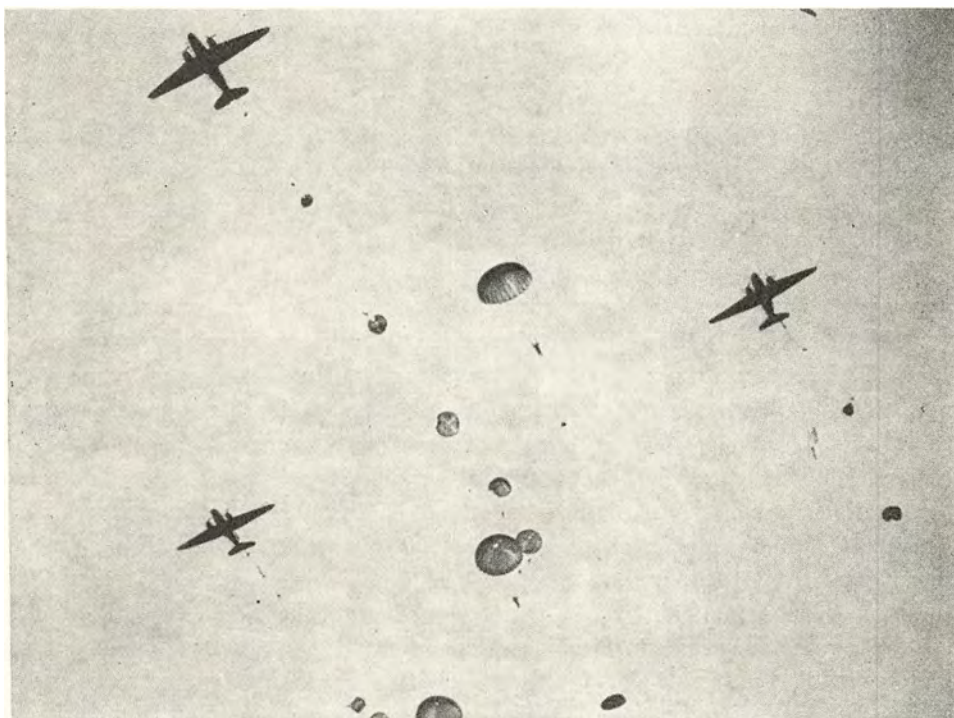
Det var *Gruppe No. 38* i Royal Air Force, som fik til Opgave at bringe Forsyninger fra England til den danske Hjemmefront. Ladningerne omfattede *Vaaben*, saasom Karabiner, Sten- og Bren-Guns, *Sprængstoffer og Ammunition*. Prisen for dette Arbejde blev et Tab paa næsten 5 pCt. af de Styrker, der sendtes af Sted. I alt nedkastede R.A.F. 509 Tons, fordelt paa 4862 Containers og 383 Pakninger. Men tillige blev der kastet *Faldskærmsfolk* ned. Over 50 Danskere sprang ud med Faldskærm fra R.A.F.-Styrkerne, og de gjorde Tjeneste enten som Sabotageinstruktører eller som Forbindelsesofficerer. Hver eneste af dem var blevet uddannet i R.A.F.'s 1. Parachute Training School i Ringway, nær ved Manchester, som hørte til den 38. Gruppe, og ikke een af dem blev dræbt af Tyskerne. Derimod mødte seks deres Skæbne ved andre Aarsager.

Flyvemaskinerne, som blev anvendt af R.A.F. til disse Nedkastninger, benyttede særlige Styreinstrumenter, og Medlemmer af Modstandsbevægelsen markerede Nedkastningszonen ved Lys, sædvanligvis Lommelygter. Piloterne vilde ikke lade deres Forsyninger falde, før det var absolut givet, at alt var i Orden, og at Tyskerne ikke var i Nærheden af Omraadet. Signaler fra Jorden til Flyverne maatte være aldeles sikre, før Ladningen blev »droppet«. En Nat skulde en R.A.F.-Pilot lige til at lade sine Containers falde, da han saa en Vogn med kraftige Forlygter nærme sig Arealet. Han mente, at kun Gestapo brugte saadanne Lys i deres Vogne, og i Stedet for at kaste sine Forsyninger vendte han om og fløj tilbage til sin Base. Næste Dag sendte Modstandsbevægelsen i Danmark Meddelelse om, at de havde hørt Flyvemaskinen oppe i Luften og havde givet de korrekte Signaler, men Flyveren var drejet af, maaske fordi Modstandsbevægelsens Læge netop paa det Tidspunkt havde nærmet sig i sin Vogn! Denne Begivenhed viser, hvor forsigtigt der handlede fra R.A.F.'s Side, for at Tyskerne ikke skulde fange Medlemmer af Modstandsbevægelsen eller tage de Forsyninger, der blev kastet ned. I et Tilfælde som dette var det langt bedre at undgaa Aktionen end at udsætte danske Patrioter for Livsfare.

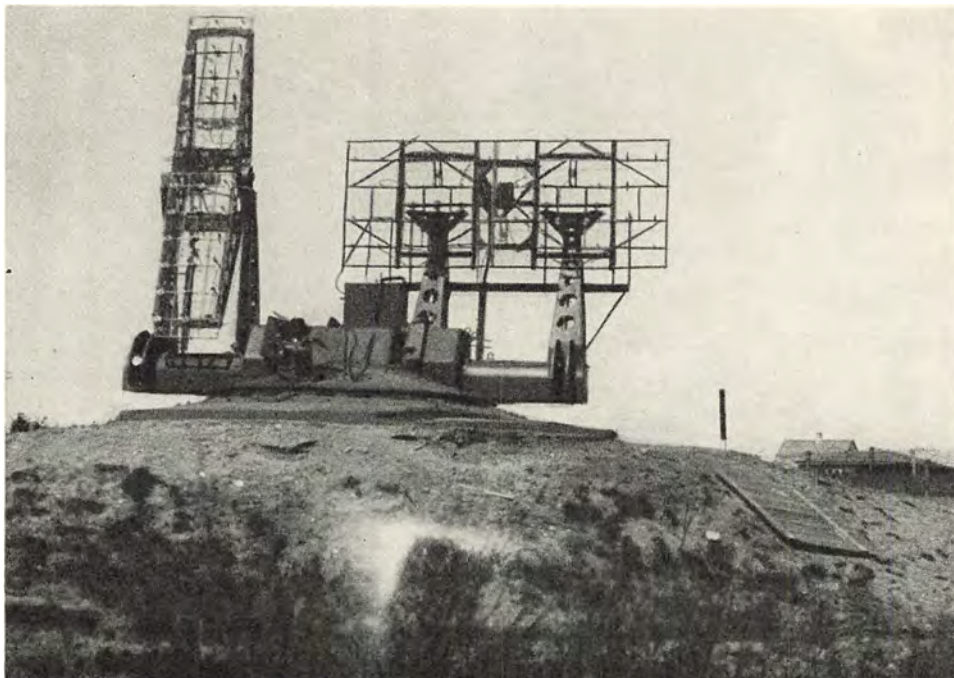
R.A.F.-Piloterne selv slap langt fra altid uskadede fra deres Ekspeditioner. Tyskerne brugte mange Jagere til Patrouillering, og de benyttede et udmærket Advarselssystem, som sædvanligvis meddelte dem en britisk Flyvemaskines Ankomst

Ved en øvelse i England nedkastes Faldskærme med Containers.

Faldskærmsfolk øver sig i England paa Udspring.

Et af de store, komplicerede tyske Pejleapparater, ved hvis Hjælp man søgte at følge R. A. F.-Maskinerne paa deres Flugt mod Danmark.

længe før den naaede ind over Landet. Den Afdeling af R.A.F. Bomber Command, som havde til Opgave at forsyne Danmark med Materiel, fandt, at Landet var et af de mest hasarderede Angrebsobjekter i hele Europa. Mange Flyvemaskiner gik tabt eller blev haardt beskadigede.

Ved en bestemt Lejlighed, fortæller en R.A.F. Bomber-Pilot, der blev skudt ned, medens han leverede Forsyninger til Danmark, blev han angrebet, da han var i Færd med at udføre Nedkastningen. Hans Halifaxbomber havde naaet det Omraade, hvor der var anbragt en Række Signallys, som tilkendegav, at man var rede til Modtagelsen. Han kredsede rundt over Arealet, før han gjorde sig parat til Udløsningen, da en Junker 88 angreb ham fra styrbords Side. For at undgaa at faa Containerne spredt og for at faa et godt Sigte, havde Halifaxbomberen sagtnet Farten ved at sænke Understellet, og da den tyske Maskine angreb, var han stærkt handicapped, medens han søgte at vige ud til Siden. Han drejede skarpt bort fra Jorden, for at Tyskerne ikke skulde se Signallysene, men ved at foretage denne Drejning blev han et let Maal for Fjenden. Den tyske Pilot aabnede Ilden og opnaaede saa virkningsfuld en Træfning, at Piloten paa Bomberen blev nødt til brat at lande. I sidste Øjeblik aabnede Halifaxmaskinens Hale-Kanon Ild mod Fjenden, og danske Partisaner bekræftede senere, at Tyskeren havde faaet sin Bekomst og var styrtet.

Sir Basil Embry (f. 1902) kom ind i R. A. F. i 1921 og blev udkommanderet til Tjeneste i Irak, hvorfra han senere blev forflyttet til Indien. Da Krigen brød ud 1939, var han avanceret til Wing-Commander og var med i talrige Angreb paa det nazistiske besatte Kontinent. Han udmærkede sig ved Angreb bl. a. paa Flyvepladsen i Stavanger og ved Aktioner i Holland og Frankrig. I Juni 1940 blev han meldt savnet, og den 26. Juli rapporteredes han som tysk Krigsfange, men faa Dage efter dukkede han uskadt op i England. Han var undsluppet gennem Spanien efter at have vandret 700 miles. December 1940 blev han Group Captain, 1943 Stabs-officer i Fighter Command og senere Chef for en Gruppe, der blev en Del af 2nd Tactical Air Force. Juni s. A. blev han Air Vice-Marshal. Han deltog i Invasionen som Group Commander i Allied Expeditionary Force. Størst Betydning for Danmark fik Sir Basil Embry gennem Planlægningen og Gennemførelsen af Angrebene paa Gestapo-Hovedkvartererne i Danmark, hvor han personligt havde Ledelsen af de tre heldigt gennemførte Ødelæggelser af Universitetet i Aarhus d. 31. Okt. 1944, Shell-Huset d. 21. Marts 1945 og Husmandsskolen i Odense den 17. April 1945.

III

Foruden ved Forsyninger støttede R.A.F. Modstandsbevægelsen ved *Præcisionsangreb paa Bygninger af stor Betydning for Tyskerne*. De mest bemærkelsesværdige var Angrebene paa Universitetet i Aarhus, Shell-Huset i København og Husmandsskolen ved Odense.

I Aarhus havde Gestapo indrettet sit Hovedkvarter i to af Universitetets Kollegiebygninger. Gennem lang Tid havde Modstandsbevægelsen forberedt et Angreb paa disse, men det havde vist sig meget vanskeligt at gennemføre, og man forespurgte derfor i London, om der ikke kunde gøres noget fra R.A.F.s Side for at fjerne Hovedkvarteret, som rummede de Kartoteker og de Tusinder af Dokumenter, der dannede Grundlaget for Forfølgelsen af Patrioterne i Jylland.

Angrebet blev planlagt indtil den mindste Detaille, og en nøjagtig Model af Maalet blev bygget til Studiebrug for det udtagne Flyvermandskab. Forberedelserne blev omgivet af den største Hemmelighedsfuldhed, saa da Aktionen blev sat i Værk ved Middagstid den 31. Oktober 1944, kom den helt bag paa Tyskerne. Angrebet blev foretaget af 24 lavtgaaende Flyvemaskiner tilhørende »2nd Tac-

tical Air Force«-Gruppen, og de var delt i 4 Sektioner med 6 Maskiner i hver. Nedkastningen af Bomberne var tilrettelagt saaledes, at hver enkelt Afdeling kunde bombe uden Fare for at blive forstyrret af deres egne Bombers Eksplosioner, og der var sørget for en tilstrækkelig lang Pause, inden næste Bølge naaede Maalet. Det tilsigtede Resultat blev naaet til Fuldkommenhed, men foruden et meget stort Antal tyske Gestapofolk fandt desværre 18 danske Patrioter deres Død ved denne Lejlighed. (Angrebsplanen var lagt af Viceluftmarskal Sir *Basil Embry* i Samarbejde bl. a. med den danske Major *S. Truelsen*. Sir B. Embry deltog selv i Togtet, der lededes af Grop Capt. *Bateson*. Om Togtet har Sir B. Embry fortalt i »Aarhus under Besættelsen«:

»Klokken 8.40 kørte vi ud af Hangarerne, og Klokken 8.45 startede vi. Det tog 20 Minutter at danne Formationen, og Klokken 9.20 stod vi ud over den engelske Kyst ved Cromer.

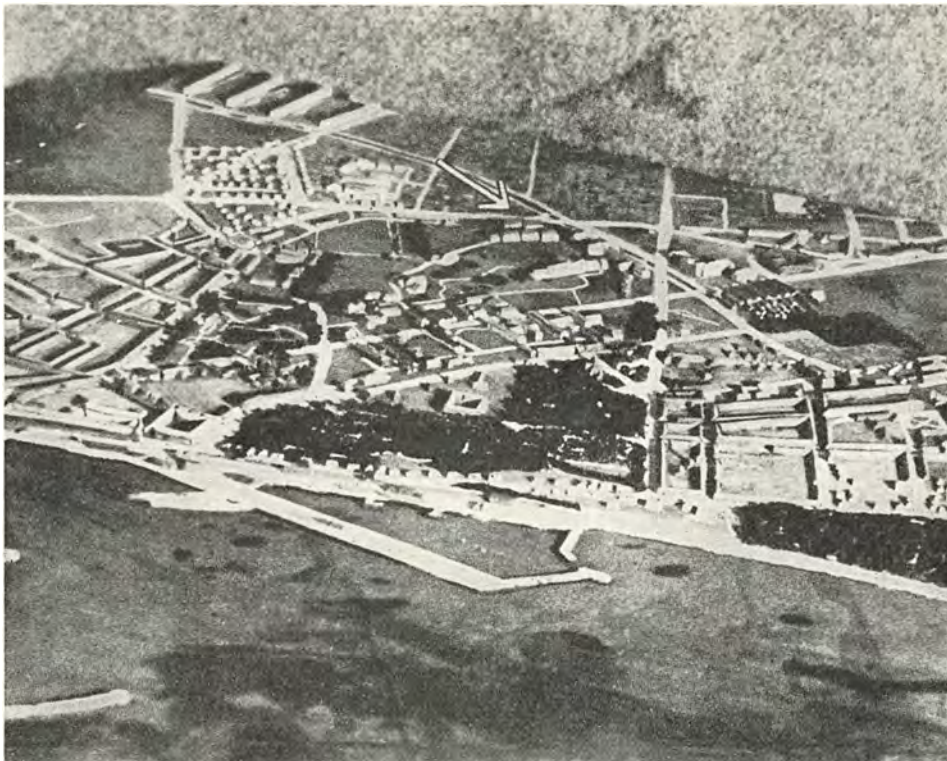
Ikke en Sky paa Himmelen, en svag Krusning paa Havet og Formationens Skygger over Bølgerne — det var et storslaaet Syn. Humøret var højt. Hvordan saa Danmark ud? Ingen af os havde været der før. Vi skulde snart faa det at vide. Det første Glimt af Land var Blaa-vandshuk til Styrbord. Vi fløj ind over Kysten til Nymindegab, idet vi fløj i en Højde af tyve eng. Fod (ca. 6 m) og for ind over Landet. Ude til venstre laa Ringkøbing Fjord. Vi havde Kurs mod Nordøst, da vi haabede, at Tyskerne, hvis de opdagede os, vilde tro, vi skulde til Aalborg. Af Sted fløj vi over Skove og Marker, hvor Køerne og Hestene løb til alle Sider, og Mænd og Kvinder løb i Sikkerhed. Det var dog ikke dem alle. Da vi fløj over en Gaard, gik en Mand og Dreng og pløjede Marken. Mens den ene holdt den skræmte Hest, stod den anden ret og hilste. Det var en smuk Gestus. Da vi var halvvejs over Jylland, dannede vi Angrebsformationerne, den første Bølge gik frem, mens de andre tre holdt tilbage. Skylaget sænkede sig, Sigbarheden var blevet daarligere, og der var begyndt at danne sig Taage; men saa længe det ikke blev værre, vilde vi være tilfredse. Vi var hurtigt over Søerne, styrede mod det endelige Maal. Pludselig kunde vi se Gasbeholderen og Byen foran os. Vi lukkede Bombelemene op og fløj med stærk Fart i Hushøjde frem mod Angrebsstedet. Flyvehøjden var saa lav, at en Maskine ramte Universitetsbygningens Tag og tog betydelig Skade, men Føreren havde Held til at flyve den tilbage til Basen.

I dette Øjeblik kom der flyvende en tysk Maskine imod os tusind eng. Fod (ca. 300 m) oppe, den havde ikke set os. Det var en Lækkerbisker, men vi var nødt til at lade den flyve, for vi var kommet for at bombe og ikke for at skyde. Et Øjeblik senere fløj vi henover de røde Tage, langs med Hovedvejen, og der laa de to Bygninger! Bomberne blev udløst, en Drejning til venstre, og vi var paa Vej hjem. Mod Nord til Søften, saa mod Vest til Grove og endelig mod Sydvest til Ringkøbing Fjord og ud over Havet. Overalt langs Ruten kunde vi se danske Flag vaje — et gribende Syn, et Bevis paa Danmarks Kampaand og Danmarks Tiltro til sin fremtidige Befrielse.

Medens vi fløj hjem, spekulerede vi paa, om vi havde haft Succes med vor Aktion. Vi vidste, at vi havde ramt de rigtige Bygninger; men havde vi opnaaet alt, som vi var blevet sendt ud for at opnaa?

Vi behøvede ikke at vente længe for at kende Resultatet. Da vi landede paa vor hjemlige Flyveplads, kom den første Besked fra Danmark. Angrebet havde været en Succes. Fra det Øjeblik og tre Dage frem fik vi taknemmelige Hilsener fra Danmark hver Time. De gav os en Følelse af, at vi havde gjort noget, som var værd at gøre. Samtidig følte vi Taknemmelighed mod Danmark, fordi det havde bedt os komme. Det var et Privilegium at yde et lille Bidrag til Danmarks Befrielse.«

Den mærkeligste Hændelse under dette Angreb var Pastor *Harald Sandbæks* mirakuløse Redning. I »Den danske Kirke under Besættelsen« fortæller han følgende derom:

Model af Aarhus-Kvarteret omkring Universitetet, fremstillet af R. A. F. til Studiebrug, inden Bombetogtet fandt Sted.

»Det begyndte med to Detonationer, som man egentlig knap hørte, eller som man i alt Fald ikke fæstede sig ved, fordi al Opmærksomhed var fæstet paa »Fjenden«, det vil sige Manden paa den anden Side Bordet, som stillede de Spørgsmaal, jeg skulde svare paa.

Scenen var 3. Sal i Kollegiebygningen ved Aarhus Universitet. Manden, der forhørte mig, var den, jeg frygtede mest af mine Forhørsdommere, Kriminalsekretær *Werner*, Souschef for Gestapo i Aarhus, *Schwietzgiebels* højre Haand. Til Stede var 3 andre Personer, som jeg ikke kendte ...

Var det imidlertid saadan, at jeg ikke tænkte noget ved de to pludselige Detonationer, saa tænkte til Gengæld de andre noget. Knap var Lyden af den anden Detonation forsvundet, før *Werner* for op af Stolen. Det var forbavsende at se, med hvilken fantastisk Fart det store, noget blegfede Menneske kunde komme paa Benene, og inden jeg kunde tænke mig, hvad der overhovedet var paa Færde, var han sprunget som en gal ud ad Døren ud paa den lange Kollegiegang ... De tre andre fulgte pr. omgaaende hans Eksempel. Over Stole og Borde — blot ud af Værelset med al den Fart, det kunde gøres med.

Altsaa maatte jeg ogsaa helst forlade Skuepladsen ... Jeg sprang ud paa Gangen og naaede lige at se, at alle Gestapofolkene, som var løbet hen ad Gangen mod højre, smed sig paa Maven og kravlede hen imod Gavlen af Huset. Jeg smed mig ogsaa omgaaende paa Maven, men da jeg ikke just havde stor Lyst til at kravle efter de fire Herrer, valgte jeg Vejen til venstre ... Jeg naaede imidlertid ikke at kravle mere end nogle faa Skridt — saa kom Bomben. Man mærker ikke meget til dette. Der er ikke engang Tale om nogen særlig høj Lyd. Man har faktisk blot at tænke: Nu ramte den — og saa bliver det mørkt.

Jeg husker, hvorledes man havde en Fornemmelse af, at alt omkring en lukkede sig sammen om en, og saa kom der fem Bombenedslag. Jeg vidste, at det var Bomber; alt det, man laa i,

Saadan tog Angrebet paa Aarhus-Universitetet sig ud fra en af R. A. F.-Maskinerne.

rystede med en paa den mest ejendommelige Maade. Man kan faktisk kun beskrive det, om man tænker sig, hvordan en Sardin i en tætpakket Daase maa føle det, hvis man ryster grundigt med hele Daasen. Alt omkring en dirrer og ryster, og man følger med, sammen med alt det, man ligger i. Man tænker lige, at nu gaar det sandelig løs; men ogsaa dette gaar saa hurtigt, og man er alligevel saa halvt fraværende, at der ikke er noget i Retning af Angstfølelse eller særligt slemt Ubehag forbundet med det. Og saa bliver det mørkt. Man ved ikke mere noget.

Jeg vaagnede lidt efter. Og det var bælgravende mørkt ... Jeg vilde vende mig om, da jeg laa paa Maven og ærlig talt laa noget umageligt. Men da jeg vilde vende mig, kunde jeg ikke ... Aah, Gud ske Lov, tænkte man, saa fik det en Ende. Nu skal man bare kvæles, og det kan vel ikke være saa slemt. Nu skal man ikke dø den svinske Død, som de havde snakket om i en Evindelighed. Ikke pines ihjel af en Bande Sadister ...

Saa pludselig blev Opmærksomheden taget af noget. Der var nemlig en, der begyndte at skribe. Hele Tiden raabte han: Aah Gud, lad mig dø! Aah Gud, lad mig dø! Efter Stemmen at dømme havde han meget stærke Smarter, og det lød ret hjerteskræende ... Jeg bad med meget høj Stemme Fadervor tre Gange i Træk, for at han skulde høre det. Sagde ogsaa lidt faa andre Ord. Man tænker ikke paa, om det er dansk Stikker eller en Medfange. Man hører et Menneske raabe paa Gud, og saa kommer det andet, uden at man tænker noget ved det ...

Der gik igen lidt Tid. Og det blev mindre og mindre behageligt at ligge der. Saa endelig efter næsten tre Timers Forløb hørte jeg en ny Lyd, Lyden af en Hakke. Den kom hastigt nærmere, og da den var nær nok, raabte jeg af al Magt. Saadan er vi Mennesker altsaa, at skønt man et Par Timer før havde været Gud taknemmelig for at faa Lov at dø, saa ønskede jeg nu at leve, at komme fri.

De gravede mig ud, og da jeg ikke havde Haandjern paa, og da jeg svarede dem paa Dansk,

Her har man et andet Billede fra samme Maskine. To Mosquitos ses under Bortflyvningen.

troede de vel, at jeg var en af de danske Stikkere — i alt Fald bragte de mig til et dansk Hospital«).

Angrebet paa *Shell-Huset*, Gestapos Hovedkvarter i København, fandt Sted den 21. Marts 1945 og lykkedes fuldstændigt. Bygningen blev totalt ødelagt, en Mængde Gestapofolk dræbt, og fra da af indtil Krigens Slutning var Gestapo helt desorganiseret i Danmark.

(Paa det Tidspunkt, da Angrebet fandt Sted, var Samarbejdet mellem den engelske Krigsledelse og den danske Modstandsbevægelse meget betydningsfuldt for begge Parter, og man ventede, at den direkte danske Aktion skulde sættes ind inden længe. Imidlertid var Øjeblikkets Situation meget kritisk. Københavnslederen var taget af Gestapo og sammen med ham flere af Kompagnicheferne i København. Tillige var Chefen for Vaabentransporterne og Vaabendepoterne arresteret. Alt dette betød en væsentlig Svækkelse af Modstandsbevægelsen, og Faren for, at de arresteredes store Viden om Bevægelsens interne Forhold og Planer skulde kunne fremtvinges ved Hjælp af Tortur, var nærliggende. Det eneste Middel herimod vilde være at ramme Gestapo saa totalt, at Maskinen ligesom stoppede af sig selv. Gestapos Arkiver maatte ødelægges, og de ledende inden for Korpset lammes. Dette var ikke alene en *dansk* Interesse, det var i høj Grad ogsaa en *britisk*, fordi heller ikke Briterne kunde undvære det dansk-engelske Samarbejde, der fungerede saa fortræffeligt. Initiativet til at angribe og ødelægge Gestapos danske Højborg,

Det brænder paa Maglekildevej efter den styrtede R. A. F.-Maskine.

Shell-Huset, blev derfor taget fra *britisk Side* — uden at Frihedsraadet havde anmodet derom. Ingen her i Landet anede det mindste om Angrebet, før det var gennemført. Forberedelserne var — som da Aarhus-Aktionen fandt Sted — truffet i den dybeste Hemmelighedsfuldhed.

Og den Omhu, hvormed alt var tilrettelagt og overvejet, fortjener den allerstørste Anerkendelse. Kun fem højere Stabsofficerer kendte Planerne, da man gik i Gang med deres Udformning. Man raadede paa dette Tidspunkt over en lang Række Oplysninger vedrørende Shell-Huset, indsamlet gennem Maaneder, og nu blev baade Rapporter og Fotografier systematisk gennemgaaet. En Rekognosceringsmaskine supplerede yderligere Materialet, saa ogsaa Shell-Husets Omgivelser kunde underkastes et nøje Studium. Paa dette Grundlag skabte R.A.F.s tekniske Afdeling en meget detailleret Model af hele Kvarteret omkring Shell-Huset, saa Søer og Parker, Husene og deres Vinduer i alle Enkeltheder blev gengivet. Ganske særligt gjaldt det om at faa markeret de forskellige Hus- og Tagfarver. Og naar hele dette Arbejde var tilendebragt, indlagdes — med rød Farve — alle det tyske Antiluftskytts's Positioner. Saa vidste Flyverne, hvorfra Farerne truede.

Men ikke nok hermed. Samtidig udarbejdedes en plastisk Model af hele Østsjælland, saa Bakker, Floder, Slugter, Aaer, Byer, Veje og Jernbaner traadte klart frem. Ogsaa her angav man Antiluftskytsets Positioner, samt de fjendtlige Flyvepladser og det formodede Antal paa hver enkelt af fjendtlige Maskiner.

Derefter gik man over til den egentlige Planlægning af Angrebet. Der skulde ved Valget af Angrebsvinkel tages Hensyn baade til Civilbefolkningen, idet Risikoen for denne gjordes saa lille som muligt, til det tyske Antiluftskytts og Lytteposter, til Flyvepladserne, let kendelige Genstande i Terrænet og endelig til Shell-

Man er ved at faa Herredømme over Ilden paa Maglekildevej, men Ødelæggelsen er total.

Huset selv. Var Angrebsvinklen fastslaaet, kom Turen til at afgøre Angrebshøjden. Her vilde det af Hensyn til de danske Gidsel-fanger i Tagetagen gælde om at gaa saa lavt som muligt, og da alt, dette Punkt vedrørende, var overvejet saa nøje som muligt, udarbejdedes der store Tegninger af Shell-Huset i Luftperspektiv og med de korrekte Farver, saaledes som Komplekset vilde tage sig ud fra den Vinkel og i den Højde, der var blevet besluttet.

Paa de to Modeller angav man derpaa ved Snore Indflyvningsruterne, som Navigatorerne skulde følge, man drøftede det nødvendige Antal af Bombemaskiner og ledsagende Jagere, og endelig fastsatte man Klokkeslettet for Angrebet — et ikke uvigtigt Punkt, fordi man tilstræbte den størst mulige Ødelæggelse baade af Gestapos Arkiver og af Korpsets Ledelse. Derfor maatte der via den danske Efterretningstjeneste — men uden at den kendte Anledningen — skaffes en lang Række Oplysninger om, hvorledes Gestapo i Almindelighed tilbragte Dagen i Bygningen, hvornaar Arkivets Staalskabe plejede at staa aabne, saa Brandbomberne kunde forudsættes at ødelægge deres Indhold, hvornaar de fleste Gestapoofficere kunde antages at være paa deres respektive Kontorer, o. lign. Resultatet blev, at det bedst egnede Tidspunkt vilde være mellem 11 og 12 om Formiddagen. Da man var naaet saa vidt, kunde Tilflyvningsplanen udarbejdes i alle Enkeltheder, baade hvad Flyveformation, Angrebsformation, Jagernes Beskyttelsesformation, Kodeordet, Radionøglen, Fotograferingsordren o. lign. angik.

Stabsofficererne havde dermed afsluttet deres Arbejde, og det blev Flyvernes Tur at komme til. De blev udtaget, uden at nogen af dem fik den mindste Anelse om, hvorhen deres Togt skulde gaa. Selve Dagen for Angrebet kunde heller ikke fastslaaes endnu, fordi den vilde afhænge af mange ukendte Faktorer — navnlig

Vejrmeldingerne fra hele Ruten og fra selve Angrebsmaalet. Imidlertid blev det slet ikke Vejret, som til syvende og sidst gjorde, at man valgte den 21. Marts. Aarsagen var en helt anden. Den danske Modstandsbevægelse havde omkring den 19. Marts »tappet« General Panckes Telefonledning til Berlin og ad den Vej erfaret, at han anmodede om Tilladelse til i Dagene fra 23.—25. Marts at foretage den mest omfattende Razzia, København endnu havde kendt. Denne Razzia maatte man komme i Forkøbet. Altsaa saa man bort fra Vejret og besluttede at starte Aktionen den 21. Marts.

48 Timer før Angrebet blev Flyverne beordret hen til Operationsbasen. I Lejren her afspærredes de fuldstændigt fra Omverdenen og fra andre Flyvere, saa ingen Oplysninger kunde sive ud. Og først nu fik de selv Meddelelsen om, hvad der var planlagt. Navigatørerne blev inde i Operationsrummet gjort bekendt med Ruten, Piloterne med Angrebets Formaal, Bombeobjektet, Angrebstaktikken o.s.v. Indflyvningsruterne og Angrebsmaalet studeredes grundigt paa de to plastiske Modeller, og Operationsrummets Vægge var dækkede med Billeder af Shell-Huset, set fra alle mulige Vinkler og Højder. Saa rullede en Film af Shell-Huset og af det tyske Antiluftskyts, og det hele blev repeteret tre Gange i de seks første Instruktions-timer.

Derefter fik Flyverne Ordre til hver for sig i de følgende fem Timer nøje at studere Maalet, saa hver Enkelthed kunde »hænge« dem i Øjnene, og efter at de havde sovet om Natten, begyndte Instruktionsen paa ganske den samme Maade forfra Dagen efter. Saaledes arbejdedes der, lige til Starten skulde finde Sted. De sidste to Timer helligedes atter til Flyvernes eget Studium af Modeller og Billeder — saa gik de om Bord i Maskinerne, og Togtet tog sin Begyndelse.

Da var Klokken 9 om Morgenen, og man skrev, som nævnt, den 21. Marts. I alt lettede 20 Mosquitoplaner og 28 Mustangjagere, der skulde tilbagelægge ca. 1800 km København Tur-Retur. To Maskiner skulde kun tjene som Reserve og vende tilbage, naar den danske Kyst var naaet. De øvrige 18 Mosquitos fortsatte, delt i 3 Afdelinger med 6 i hver. Jagerne gik i 7 Grupper à 4 Maskiner paa begge Sider af Bomberne. Man fløj kun 6—8 Meter over Havspejlet for at undgaa fjendtlige Pejleapparater; men derved saltede Maskinernes Vinduesglas til, og Pilot og Navigatør havde vanskeligt ved at klare sig. Deres Synsfelt var ikke større end en Tændstikæske.

Formationen strøg ind over Danmark uden Uheld eller nævneværdig Beskydning. Vejret var imidlertid meget daarligt, og da man naaede København, kom man ind i Storm, hvilket altid fremkalder ubehagelige »Lufthuller«. Da der yderligere skulde flyves i meget lav Højde og med en Marchhastighed paa ca. 600 km i Timen, var Navigationen baade uhyre vanskelig og meget risikabel.

Af denne Grund kom den sidste Bomber i første Afdeling til at kolliderede med en Signalstander paa Godsbanegaardens Terræn. Den blev slaet ud af Kurs, og ved Sammenstødet udløstes to Bomber, der faldt paa Søndre Boulevard, ligesom Maskinens ene Motor blev beskadiget. Piloten vilde nu søge at faa Kontrol over Maskinen paa ny, saa han kunde slutte op bag sin Afdeling, før den næste Bølge, der var ca. 500 m bag ham, naaede ham. Han fløj derfor videre, krydsede Henrik

Brandmændene søger at bekæmpe Ilden i den franske Skole.

Ibens Vej, men havde ringe Magt over Maskinen og ramte vist ogsaa en Skorsten, hvorved to Vingebomber udløstes. De ødelagde fire Ejendomme paa Vejen.

Og nu indtraf Katastrofen. Maskinen styrtede mellem Den franske Skole — Jeanne d'Arc Instituttet — og Garageanlæggene paa Frederiksberg Allé, dens store Benzin- og Oliebeholdning eksploderede, og i et Nu var der antændt en mægtig Brand, ledsaget af en voldsom Røgudvikling. Uden at kunne gøre fra eller til var de øvrige fem Maskiner af 1. Afdeling fortsat mod Shell-Huset, som de bombarderede med fuld Kraft og beundringsværdig Præcision. Men 2. Afdeling, som ikke havde kunnet observere Ulykken, fik nu pludselig Øje paa vældige Røgskyer, og i den stærke Fart var sikker Orientering ikke mulig — det drejede sig om en Brøkdel af et Sekund —, den antog, at Røgskyerne maatte ligge over Shell-Huset, at de altsaa skyldtes Bombardementet af dette, — og saa udløste Afdelingens tre eller fire første Maskiner deres Bomber over Kvarteret ved Den franske Skole. De to eller tre andre Maskiner drejede af og fløj hjem med deres Bombelast. 3. Afdeling, som naaede frem umiddelbart efter, lod sig ligeledes vildlede af Røgskyen, men var dog ikke sikker paa, at Maalet virkelig var det rette. De fleste af Afdelingens Maskiner undlod derfor at bombe, et Par af dem fløj videre og kastede Bomberne i Ingeniørhuset.

Det var i sig selv en forfærdelig Katastrofe, som var hændt. Da den tyske Melde-

tjeneste helt havde svigtet, var der ikke blæst Flyvervarsel, og følgelig var Skolens Børn og Personale ikke gaaet i Beskyttelsesrummet. Derved dræbtes 86 Smaabørn og 13 voksne, som omkom i Flammerne og under de sammenstyrtede Mure.

Men ogsaa Skolens Omgivelser blev harget paa det frygteligste. Fem store Beboelseskarrere paa Maglekildevej blev totalt ødelagt, idet Ilden bredte sig til dem. Garageanlægget og Frederiksberg Allé Nr. 76 brændte delvis ned, medens forskellige Ejendomme paa Hollændervej, Dr. Priemesvej og Amicisvej led store Skader. Ud over Tabene paa Skolen havde 11 voksne og 2 Børn mistet Livet, og 221 Lejligheder var gjort ubeboelige, medens mangfoldige Mennesker havde mistet alt, hvad de ejede og havde. *Ansvar*et for, at saa store Ødelæggelser kunde finde Sted, navnlig paa Grund af de opstaaede Brande, falder ikke alene paa den engelske Pilot. Hans Uheld og hans Vildfarelse er Momenter, som aldrig vil kunne undgaas under et Angreb af denne Art. Men i Beretningen, som det af Frederiksberg Kommunalbestyrelse nedsatte Udvalg til Undersøgelse af Katastrofen afgav den 3. September, hedder det, at den forud lagte Luftværnsplan »maa siges at være brudt sammen i alt Fald for saa vidt angaar de store Brandskader ved Den franske Skole og Maglekildevej,« at der overhovedet ikke indgik Meldinger til Afsnittet fra Meldstederne over Skaderne paa Maglekildevej, og »at der for ingen Del af Luftværnsberedskabet, ej heller Brandvæsenet var dekretet fuldt Beredskab.« Branden paa Maglekildevej maa være brudt ud Kl. ca. 11,30, men Brandchefen blev først »helt klar« over Brandens Omfang Kl. ca. 13,30, da han mente at kunne forlade sit Afsnit »og derefter foretage en personlig Inspektion«.

Begivenheden kaster sin dybe Slagskygge over det, som Dagen den 21. Marts ellers rummer af glædeligt og betydningsfuldt: Shell-Husets totale Udslættelse som Gestapo-Hovedkvarter, Arkivets Ødelæggelse og de mange Gestapofolks Død. Med den største Dygtighed var Angrebet gennemført af R.A.F.s 1. Afdeling. Et virkeligt Præcisionsbombardement havde fundet Sted, og Englænderne havde intet Offer skyet for at bringe denne Hjælp i vor fælles Kamp. I alt likvideredes ved Angrebet 74 Personer i tysk Tjeneste, deraf 15 Mand og 8 Kvinder med dansk Statsborgerret, og yderligere 12 Mand og 11 Kvinder, der betegnedes som »Danskere«, savnedes. Desværre havde Aktionen dog ogsaa bragt Tab blandt de danske Gidsselfanger. Det var med Vemod, man hørte om Kontreadmiral *Carl Hammerichs* og Kaptajn, Baron *Wedel-Wedellsborgs* Død. Men heller ikke Englænderne havde naaet Maalet, uden at Liv var gaaet tabt. Begge Officererne i den nedstyrtede Maskine dræbtes paa Stedet. Dens Fører havde været en af Englands berømteste Flyvere, Wing-Commander *Klebo*. Det tyske Antiluftskyts havde Held til at ramme en Mosquito, der faldt ned ved Hven, en anden blev skudt ned Nord for Nykøbing Sjælland, og en tredje styrtede ned Vest for Samsø, medens to Mustangjagere gik tabt — den ene ved at falde i Fælledparken, den anden ved at nødlande i Ringkøbingomraadet. Endelig blev en Mosquito helt ødelagt, da den efter Hjemflyvningen skulde lande i England. 5 Mosquito- og 2 Jagermaskiner ødelagt, 12 Officerer dræbt og 1 fanget — det var, hvad Hjælpen til os den 21. Marts havde kostet Englænderne.

Men Sorgen over deres og vore Tab kunde ikke overdøve den Glæde, ja, Jubel, som hilste Shell-Husets Ødelæggelse, langt mindre den Stolthed, vi følte, naar vi

R. A. F. har fuldført sin Opgave, og Shell-Huset staar i Flammer!

hørte om, hvorledes langt de fleste af Gidselangerne var blevet befriet. Et Par Øjenvidneberetninger giver et levende Indtryk af Bombardementet og den Situation, det fremkaldte.

Tilfældigt var Departementschef *Jacob Høirup* fra Arbejdsministeriet gaaet op paa Shell-Huset, hvor han havde faaet Tilladelse til at konferere med sin arresterede Fuldmægtig, Jan Casse. Om det, der hændte umiddelbart efter Konferencen, fortalte Departementschefen i »Berlingske Tidende« (28. Maj 1945):

»Klokken var 11,15, da jeg tog Afsked med Fuldmægtig Casse. Jeg fik en Pakke Papirer med. Det var to Legatsager, som laa i hans Mappe, da han blev arresteret. Da jeg var paa Vej ned ad Trappen, hørte jeg pludselig Knitren. Jeg tror, at jeg var naaet ned til første Sal. Først var jeg i Tvivl, om det var Luftværnsskytset, fordi Lyden ikke var særlig kraftig, men faa Sekunder efter hørte jeg en Flyvemotor. Det var tydeligt, at Maskinen gik meget lavt. Pludselig lød et øredøvende Brag og hele Huset rystede. Jeg styrtede ned ad Trappen, saa hurtigt jeg kunde. Jeg hørte tyske Soldater raabe: »Wo ist der Keller?« og »Bombenflieger!« Jeg naaede ikke ret langt, før der lød et forfærdeligt Skrald. Gulvet var helt væk. Jeg styrtede ned et eller andet Sted. Lige forinden tror jeg, at jeg havde hørt Sirenerne tude Luftalarm, det var i hvert Fald ikke sket inden det første Bombenedslag.

Da jeg kom til mig selv, laa jeg i Mørke. Det sidste, jeg kan huske, før jeg mistede Bevidstheden var, at jeg tog efter min Hat, som forsvandt, da jeg styrtede ned. Den Pakke Akter, som jeg havde faaet af Fuldmægtig Casse, havde jeg stadig i Haanden, da jeg kom til mig selv. Foran mig kunde jeg føle Betonbjælker og nede paa Gulvet til højre Hælen af en Mand, formentlig en Soldat.

Jeg havde allerede afskrevet Tilværelsen, og den Tanke for gennem mit Hoved, at jeg maatte

skrive et Afskedsbrev til min Kone. Men det var naturligvis haabløst umuligt i Mørke. Til min Bestyrtelse kunde jeg ikke høre, men det varede dog ikke længe, før Hørelsen vendte tilbage, og jeg kunde høre Jamren og Stønnen baade fra Mænd og Kvinder. Pludselig kom der et nyt Tordenskrald, og derefter blev der en Smule Lys, saa der maatte være slaaet Hul ind til Lokalet. Saa vidt jeg kunde orientere mig, var det ud til Gaarden. Luften var helt hvid af Kalkstøv, saa jeg forstod nu bedre, at jeg havde Aandenød.

Til venstre for mig var der saa megen Plads mellem nedstyrtede Bjælker og meget andet, at jeg kunde knibe mig ud og kravle hen til en Dør, der imidlertid var blokeret af nedfaldne Murbrokker. Der var heldigvis Glas i Dørens øverste Halvdel. Jeg pillede de værste Glasskaar af og sparkede Dørsprosserne ud og kravlede gennem Døren, efter mit Skøn i Retning mod Kampmannsgade.

I en Gang nær Døren laa en tysk Soldat, som Lufttrykket fra en Granat havde flaaet næsten alt Tøjet af. Hans Underliv var sprængt. Ved Siden af sad en anden Soldat, hvis Ansigt var eet blodigt Kød. Han pegede paa Kammeraten og mumlede monotont uden Ophør: »Der ist schwer verwundet — der ist schwer verwundet«. Jeg løb videre forbi de mange, der laa i Ruinerne, kom ud i en Gang, hvor der øjensynligt havde været en Trappe, men den var væk. Jeg hoppede ned oven paa en Dynge Murbrokker og kom derfra ud i Kampmannsgade.

Netop som jeg kom ud paa Gaden, hørte jeg ny Motoralarm. Jeg løb som en besat. Jeg er helt ude af Stand til at fortælle, hvordan jeg kom uden om de Pigtraadsspærringer, der var ude paa Gaden. Jeg løb pr. Instinkt. Lige som jeg var kommet over paa den anden Side af Gaden, lød der et nyt Brag. Jeg kilede ned mod Vesterport Station. Under Farten vendte jeg mig om og saa, at Shell-Husets Façade mod Kampmannsgade stod endnu, og at det, saa vidt jeg kunde se, ikke var begyndt at brænde. Jeg løb ned paa Vesterport Station og fortsatte ad Jernbaneskinneerne gennem Tunnellen ind til Hovedbanegaarden.«

At det lykkedes at befri saa mange danske Patrioter, skyldtes i første Række en af Fangerne, Overbetjent *Lyst Hansen* fra Fælledvejens Politistation. Han skulde et Par Timer før Bombardementet have været ført til Vestre Fængsel, men ved en Fejltagelse var han ikke kommet af Sted, og netop da Angrebet satte ind, laa han paa sin Briks og læste i Cronin: *Tre Slags Kærlighed*. Han sprang op, for hen til Døren og søgte at trykke den ud. Den var dog for solid til at give efter, saa først da han hamrede løs paa den med en Træskammel, lykkedes det at splintre Fyldingen. Hvad derefter hændte, fortalte han i »Politiken« (20. Maj 1945):

»Da jeg kom ud paa Gangen, stod vores Vogter, en halvgammel SS-Mand, og rystede som et Espeløv, trykket op ad Muren. Han var hvid i Ansigtet, da jeg for hen til ham, greb ham i begge Skuldre og ruskede ham frem og tilbage, idet jeg raabte: »Frem med Nøglerne! La' mig faa Nøglerne til Cellerne!« Manden sansede overhovedet intet, Maskine efter Maskine susede ind over Huset, Bomberne bragede under os, til Siden for os, og vi var begge tildyngede med Kalkstøv. SS-Manden var tilsyneladende paralyseret af Rædsel. Han stirrede ud gennem et stort Hul, som en af Bomberne havde revet i Taget, mens han som i Trance gentog: »Es geht schon, es geht schon ...!« Endnu en Gang raabte jeg til ham, at han skulde give mig Nøglerne, og ved De, hvad han gav mig? — En Saks! Saa greb jeg ned i hans Lommer og fik Nøglerne halet frem. I en Fart fik jeg de første Fanger befriet. De gik straks i Gang med at splintre nogle af Celledørene med en Ildslukker, og hvad de ikke naaede, fik jeg aabnet med Nøglerne. I Løbet af utrolig kort Tid var alle ude paa Gangen fra Cellerne mod Kampmannsgade — hvilket vil sige Numrene fra 6 til 12. Derimod var det ikke muligt at naa frem til Cellerne fra 1 til 5. De laa ud mod Nyropsgade, og lige om Hjørnet var en Bombe slaaet ind og havde revet et kæmpe-mæssigt Hul i Gulvet. Det kunde vi ikke hoppe over. For øvrigt var det et rent Vidunder, at Manden i Celle Nr. 6 var i Live. En Bombe havde skrællet hele Ydermuren af Cellen og revet det halve af Gulvet med«).

En R. A.F.-Bombe har flænget hele Shell-Huset op, og Ild og Røg vælder ud af Bygningen.

Sidst i Rækken af R.A.F.-Bombardementerne kom Angrebet paa det fynske Gestapo-Hovedkvarter: *Husmandsskolen ved Odense* — som de to forudgaaende tilrettelagt og gennemført af Viceluftmarskal Sir *Basil Embry*.

Den danske Modstandsbevægelse havde længe ønsket, at ogsaa denne Gestapo-Rede kunde blive ødelagt, og den havde anmodet R.A.F. om at foretage det for-

Et R. A. F.-Fotografi af Husmandsskolen og dens Omgivelser under Angrebet.

nødne. Men Anmodningen fremkom paa et meget sent Tidspunkt, og Viceluftmarskal Embry fik kun fjorten Dage til de minutiøse Forberedelser, som jo ogsaa i dette Tilfælde maatte træffes. Alligevel mente han ved Midten af April 1945 at være parat til Angrebet, og det blev besluttet at sætte det ind paa Skolen fra Nordvest, fordi denne Indfaldsvinkel vilde være den fordelagtigste over for det tyske Luftforsvar. Imidlertid viste det sig, da Dagen var kommet, at Tyskerne ikke var i Stand til at sende en eneste Maskine op til Forsvar for Angrebsobjektet, og ikke en eneste Luftværnskanon traadte i Funktion — det eneste »Projektile«, som Eng-

Den godt camouflerede Husmandsskole efter Bombardementet.

Fangecellerne under den bombede Husmandsskole.

lænderne stiftede Bekendtskab med paa Togtet, var en And, der ovre ved den jyske Vestkyst fløj mod en af Motorerne! R.A.F. kunde for saa vidt have angrebet fra et hvilket som helst Verdenshjørne. Det var blændende og skarpt Solskin, da seks Mosquitomaskiner den 17. April 1945 ud paa Eftermiddagen kom ind over Havet med en Marchhastighed af 300 miles i Timen. Flyvervarsling blev givet Kl. 16,05; men Sirenernes uhyggelige Tuden var næppe hørt op, før Angrebet var i fuld Gang. Selv sagde Sir B. Embry senere, at dette Angreb havde været vanskeligere end noget andet, som var foretaget i Danmark.

Husmandsskolen havde nemlig været aldeles fortræffeligt camoufleret af Tyskerne, saa den var næsten ikke til at øjne fra Luften. Den kastede ikke engang Skygge! Først i 25 Meters Højde kunde man lokalisere enkelte af dens Omgivelser, og da man ved en Drejning havde faaet Solen i Ryggen, blev Maalet endelig klart. Sydfra strøg Maskinerne ind over Komplekset og udløste Bombelasten efter i nogen Tid at have kredset over Maalet. Selve Skolebygningen fik fire Fuldræffere og blev saa godt som pulveriseret. I Skolegaarden landede fem Bomber, som hjalp godt med til Ødelæggelsen, og uden for Maalet taltes tolv Bombekratre. Men Træffe-procenten maa — alt taget i Betragtning — siges at have været særdeles god.

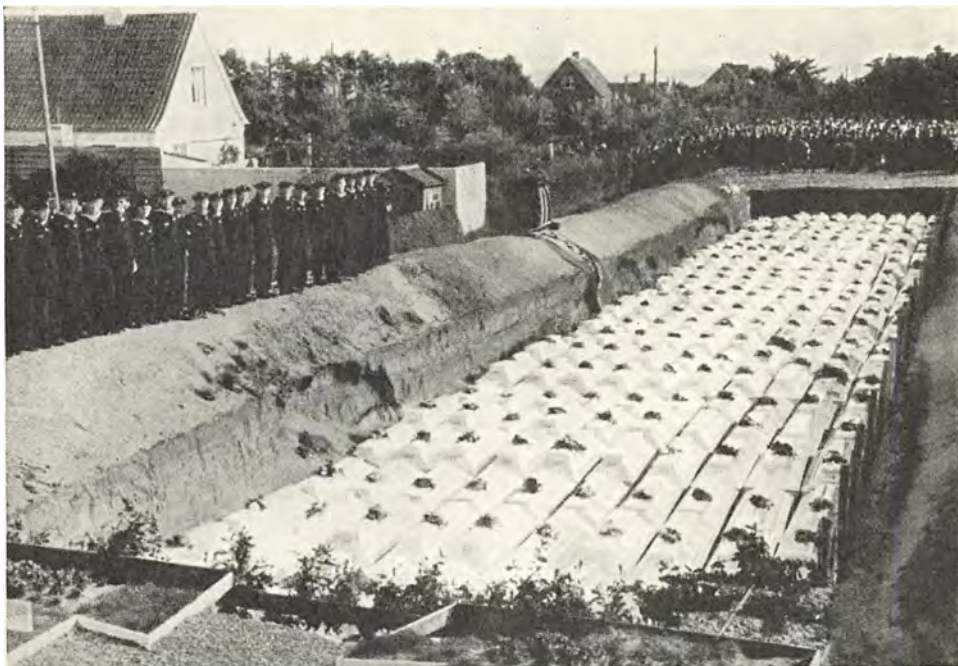
Desværre havde den forudgaaende Orienteringsmanøvre givet Gestapo Tid nok til at storme ud af Skolen og bringe sig i Sikkerhed rundt om paa Markerne. Under Angrebet dræbtes derfor kun een Tysker, medens en anden saaredes. Derimod havde man ikke kunnet fjerne Gestapos Arkiv, og det røg i Luften med Kartoteks-kuffer og Skrivemaskiner og alt andet, som tjente denne Angiveri- og Forfølgelses-centrals velsignelsesrige Virksomhed. Hele Herligheden laa bagefter splittet, brændt og ødelagt mellem Ruinerne. Reddet blev kun de Dele, som Gestapo allerede Dagene forud havde ført fra Husmandsskolen ind til sit nye Hovedkvarter i Odense, fordi Angrebene paa Universitetet i Aarhus og Shell-Huset i København havde givet de Herrer en Anelse om, at ogsaa deres fynske Paulun kunde komme til at staa for Tur. Hvis det havde været muligt at foretage Angrebet en halv Snes Dage tidligere, vilde Resultatet have været endnu bedre. Dog — hvad der var opnaaet, var af ikke ringe Værdi! Meget af det Materiale, som Gestapo rugede over, var for alle Tider tilintetgjort.

Ved et rent Under lykkedes det de fire fynske Frihedskæmpere, som Gestapo paa dette Tidspunkt holdt indespærret i Skolens Kælder, at undgaa Døden. De reddede sig ved at kaste Sovebriksens Madras over sig og derpaa sprænge Celledøren, saa de kunde slippe ud. Men Friheden varede desværre kun kort. De løb lige i Løvens Gab og sad snart efter paa ny fangne. En af dem, en ung Mand, *Leo Lomaz*, fortalte senere »Fyens Stiftstidende« (17. April 1946) følgende om sine Oplevelser under Bombardementet:

»Den 17. April, da Englænderne kom om Eftermiddagen, var der netop om Morgenen sendt et større Antal Fanger til Frøslevlejren, vistnok 30. Vi fire, der blev tilbage, kom derefter ind i samme Celle. Man antydede, at vor Sag endnu ikke var færdig, hvorfor vi maatte blive paa Skolen nogen Tid endnu. Om Eftermiddagen var vi paa Gaardtur, som pludselig blev afbrudt ved, at der blev ringet med en Klokke og raabt, at vi kunde vente Flyvervarsel. Vi blev derfor ført tilbage til Cellen i Kælderen, og paa Vej derned mødte vi flere af Gestapomændene, der kom løbende gennem Gangene med Maskinpistoler og Kufferter. Da begyndte vi at ane, hvad

Det store tyske Transportskib »Wuri« løb den 17. Aug. 1942 paa en engelsk Mine 4 km Sydøst for Hals Barre Fyr, og flere Hundrede af de ombordværende tyske Soldater druknede. Ved Hjælp af en Redningskurv, som ses her paa Billedet, lykkedes det at bjærge en Del, men mange af dem var haardt saarede og maatte indlægges paa Aalborgs Hospitaler.

Af de Lig, som drev i Land fra den minesprængte »Wuri«, begravedes 400 i en kæmpemæssig Fællesgrav paa Frederikshavns Kirkegaard. Rygterne havde travlt med at fortælle om de kolossale Tab, Tyskerne havde lidt baade ved denne og ved andre tilsvarende Lejligheder.

der kunde ventes. Vor Vagtpost, en »dansk« Haandlanger, der gik under Navnet *Egon*, laa os inde i Cellen og satte Skodderne for Døren, idet han bemærkede, at nu kom der nok Overflyvning! Gennem det lille Cellevindue til Haven kunde vi se Maskinerne nærme sig. De kom ganske lavt ind over Træerne, og en Tysker, der dækkede sig i et Hul udenfor, skød efter dem. I Hast blev vi enige om, hvorledes vi bedst kunde dække os, hvis der skete noget. Vi presede os ind mod Muren med Madrassen fra Cellebriksen over vore Hoveder. Det var et fuldkomment Mareridt. Et Øjeblik efter bragede Eksplosionerne uden om os. Da der ikke hørtes flere Bombenedslag, fandt vi os selv mere døde end levende mellem Murbrokkerne, og med Lunger, Øjne, Ører og Næse fyldt med Kalkstøv. Vi blev slaet af Panik, da vi hørte Ilden knitre i Bygningen, og jeg ved daarligt nok, hvorledes det gik til, men med Træbriksen fik vi sprængt Dørkarmen ud, saa vi kunde krybe op fra Cellen.

Vi krøb ud af Ruinerne og vilde løbe ned ad Alleen. Men vi standsede, da vi hørte et voldsomt Skyderi. Var det vore Frihedskæmperkammerater, der var ude for at befri os? Vi turde ikke fortsætte af Frygt for at komme i Skudlinie. Vi løb i Stedet over mod Frugtplantagen, og her viste der sig en Civilist med Maskinpistol. Vi troede, det var en af vore egne, men da han fik Øje paa os, viste det sig, at det var en Tysker! Saa var vi færdige! Der var ikke andet at gøre end at lade, som om vi nu vilde melde os selv, og haabe paa, at dette skulde blive belønnet. Vi blev ført ind i Plantagen, hvor Gestapochef *Dohse* opholdt sig. Det betydedes os, at forsøgte vi at stikke af, vilde det gaa ud over vore Familier, og kort efter blev vi ført til Arresten i Albanigade.«

Desværre medførte Angrebet Tab af ni Menneskeliv, og henved 20 af Kvarterets Beboere saaredes. Flere Villaer i Husmandsskolens Allé og paa Østrupvej jævnedes med Jorden, og adskillige andre i de nærmeste Omgivelser blev mere eller mindre haardt medtagne. I alt ødelagdes 20 Ejendomme totalt, medens ca. 150 beskadigedes.

Ved R. A. F.'s første Dagangreb paa Aalborg den 8. Juli 1940 kom Kl. 19,20 to Eskadriller paa hver 5 Maskiner ind over Byen og lagde deres Bomber i Havneomraadet. Bl. a. blev Lange & Unmacks Lagerbygning helt ødelagt ved Sprængning og paafølgende Brand.

IV

R.A.F.'s Jagerkommando havde ogsaa en indirekte og ikke mindre vigtig Rolle at spille i den danske Kamp. Flyvepatrouiller opererede regelmæssigt over Danmark og dets Farvande med den Opgave dels at *bekæmpe enkelte tyske Militæranlæg*, f. Eks. Flyvepladser, Benzinanlæg o. lign., dels at *spække Sejlruterne med Miner*. Takket være dette sidste gik mangfoldige af Fjendens Skibe tabt. De minesprængtes, og baade Materiel og Mandskab mistedes. (Men selvsagt kunde ogsaa danske Fartøjer støde paa en af de udlagte Miner og gaa til Bunds. Det hændte i ikke faa Tilfælde. Stor var Sorgen, da den lille Dampet »Rise« minesprængtes den 30. August 1940 paa Farten fra Svendborg til Ærø, og 9 Mennesker omkom, medens 8 saaredes. I Virkeligheden var den Risiko, som vor hjemlige Skibsfart blev udsat for, ikke ringe. Forbindelsen med Bornholm led mest derunder, men ogsaa Ruterne fra København til Aalborg og Aarhus var truede, og Færgefarten over Store Bælt maatte ofte indstilles i et halvt eller et helt Døgn, til Minerne var strøget og Faren for Sejladts derved fjernet.

Det afgørende var imidlertid, at Tyskernes Brug af de danske Farvande i høj Grad hindredes, og at deres i Forvejen ikke alt for rigelige Tonnage blev yderligere indskrænket. Ikke mindst blev den søværts Forbindelse med Norge gjort meget risikabel. Det hændte, at *store Troppetransportskibe gik til Bunds med Mand og Mus*, og umiddelbart efter Besættelsen bredte der sig de vildeste Rygter om de

Tab, som Fjenden led paa denne Maade. De danske Kyster fyldtes med ilanddrevne Lig, som klædtes nøgne og læssedes i Jernbanevogne for at transporteres sydpaa, hed det, Mandskabet græd, naar man i Frederikshavn eller andre Steder vilde føre det om Bord for at sejle det til Norge, det ene Selvmord efter det andet fandt Sted ved Udkommandoerne — kort sagt, hvad Befolkningen af Hjertet ønskede, troede det blindt paa fandt Sted, og de stadig gentagne natlige Besøg af R.A.F.-Maskiner satte Forhaabningerne i Vejret. At der virkelig *kunde* indtræffe omfattende Katastrofer under de tyske Værnemagtstransporter til Søs er imidlertid sikkert nok, og Massegrave ved Frederikshavn vidner den Dag i Dag om, at de britiske Luftstridskræfter var paa Vagt.

Endnu mere Opsigt vakte dog de *direkte Angreb paa tyske militære* Maal, som R.A.F. satte ind. Allerede den 22. April 1940 bombarderede en Eskadrille Flyvepladsen ved Aalborg, og et Par Maaneder senere gik det ud over Benzindepoterne ved Nyborg (28. Juni), ligesom Gasværket i Esbjerg, der fremstillede Benzol, blev bombet (1. Decbr.). Men navnlig var *Aalborg* et Maal for R.A.F. Gang paa Gang i Aarenes Løb aflagde britiske Flyvere Limfjordsbyen en Visit, og Sporene efter disse hastige Besøg var ikke til at skjule. Naturligvis gik det ved saadanne Lejligheder ogsaa ud over enkelte Dele af Byen; men det saa man stort paa, naar kun Fjenden samtidig var blevet alvorligt ramt. At disse mange Togter bragte R.A.F. beklagelige Tab, er en Selvfølge. Værnemagten havde allerede den 15. April 1940 krævet 24 danske Luftmaalskanoner udleveret til Opstilling ved Lillebæltsbroen, Store Bælt og Storstrømsbroen, og Regeringen havde imødekommet dens Forlangende. Kun en Uge senere kom den igen. Nu vilde den »laane« alt, hvad vi ejede af moderne Luftskyts, og det nyttede intet, at Regeringen tøvede med Svaret. Tyskerne satte Trumf paa og fik hurtigt deres Vilje.

Blandt de engelske Angreb var der et enkelt, som baade ved sit Omfang og ved sin dygtige Gennemførelse vakte den største Opsigt.

Den 27. Januar 1943 lettede en Afdeling paa 8 Mosquitomaskiner fra England og satte Kurs mod Danmark. Da de i Jylland Kl. 16,27 passerede Jerbanelinien Grindsted-Bramminge, udløste de enkelte Bomber og fortsatte saa ud over Øerne, til de i meget stor Højde over Lolland slog Motorerne fra og i Glideflugt lydløst nærmede sig København. Hertil naaede de en Snes Minutter efter Bombenedkastningen i Jylland, og i rasende Fart strøg de fra Sydøst ind mod Byen, netop paa et Tidspunkt, da Folk var ved at forlade deres Arbejdspladser og Kontorer. Tyskerne havde ikke kunnet følge Flugtlinien, efter at Motorerne var blevet stoppet — nu var Englænderne som et Lyn over dem, Motorerne drøned paa ny, og uden Hindring af nogen Art gik Eskadrillen løs paa Maalet: *Burmeister & Wains Værksteder* i Strandgade paa Christianshavn.

Værkstedet havde i længere Tid bygget Dieselmotorer til tyske U-Baade. Det var derfor en ganske naturlig Opgave for R.A.F. at sætte Anlægget ud af Drift. Men det laa indeklemt mellem andre Virksomheder og Beboelseskarrere, og det var ingen let Sag at placere Bomberne, saa mindst muligt andet end det tilsigtede blev ødelagt. Stort set lykkedes det forbavsende godt. Man fik her et Skoleeksempel paa, hvad et dygtigt Flyvevaaben formaaede, og som ved Shell-Huset var der Tale

Burmeister & Wains vældige Monteringsshal blev totalt ødelagt ved R. A. F.'s Præcisionsbombning den 27. Jan. 1943.

om et virkeligt Præcisionsbombardement, udført i en Højde af ca. 40 m. I alt udløstes 32 Bomber. Heraf faldt 3 i Gunløsgade og 1 i Njalsgade, fordi Udløsningen havde fundet Sted et Par Sekunder for tidligt. I Sukkerfabrikken, som ligger umiddelbart Sydvest for Burmeister & Wain, kun adskilt derfra ved en smal Kanal, faldt 8 Bomber, medens 1 ramte Damperen »Baldur« ved Sukkerfabrikkens Kaj. Og derefter kom Turen til Burmeister & Wain selv, der rammes af 9 Bomber, hvoraf 4 faldt i den vældige Monteringsshal, medens andre traf Kedelhuset, Tegnestuen, Arkivet for Værftets Maaleinstrumenter, Drejeværkstedet og Garageanlægget. En enkelt Bombe faldt mellem Burmeister & Wain og Christianskirken, 5 gik i Havneløbet, 2 ramte en Lommetørklædefabrik ved Knippelsbrogade, 1 slog an mod Knippelsbros sydlige Brohoved, og 1 havnede paa en Tomt, hvor man havde Planer om at rejse en stor Kontorbygning til Brug for den tyske Civiladministration.

Hvor der handles, der spildes. Selv ikke det mest fremragende Angreb kan udvise lutter Fuldræffere. Men at det forholdsvis meget begrænsede Areal, som Burmeister & Wain spændte over, kunde rammes af hele 9 Bomber, skønt Piloten maatte regne med Brøkdele af et Sekund ved Udløsningen, var en virkelig Bedrift. Opgaven var løst. Det tyske U-Baadsvaaben modtog foreløbig ikke flere Dieselmotorer fra det danske Værksted!

En stor Del af Bomberne havde været tidsindstillede. De eksploderede altsaa ikke ved selve Nedslaget, men først senere, enkelte først Dagen efter. Følgelig bestod der i de Timer, som fulgte paa Angrebet, en meget stor Fare for adskillige af de Mennesker, der boede Angrebsmaalet nær, og en Mængde Ejendomme maatte evakueres, samtidig med at danske Sprængningskommandoer søgte at uskadelig-

gøre saa mange af de tidsindstillede Bomber eller af Blindgængerne som muligt. Desværre havde Angrebet krævet Ofre. I Sukkerfabrikken var der dræbt 6 og haardt saaret 26 (af dem een dødeligt), medens 41 var lettere saaret. Selve Bygningen ødelagdes da ogsaa i stort Omfang, dels ved Sprængningen, dels ved Brand. Ogsaa i Gunløsgade og Njalsgade skete der materiel Skade, Christianskirken bar Mærker af Angrebet, skønt den ikke var direkte ramt, og Knippelsbro havde ligeledes faaet *sin* Dravat. Men værst var det gaaet ud over Burmeister & Wain. Monteringshallen var totalt ødelagt, og med den gik tre færdige Dieselmotorer, som netop skulde afleveres til Tyskerne, sig en Tur. Endvidere var Kedelhuset ødelagt, Værftets Maaleinstrumenter ligeledes — i alt regnede man med, at Skaden paa Værftet androg ca. 2 Millioner Kroner. Af lignende Størrelse var sammenlagt Skaderne uden for Værftet. Det var paa sin Vis store Værdier, der gik til Spilde ved et saadant Angreb; men alligevel var de smaa, naar de sammenlignedes med den Skade paa baade Mandskab og Materiel, som kunde have været Følgen af en fortsat Produktion af Dieselmotorer til den tyske Krigsmarine.

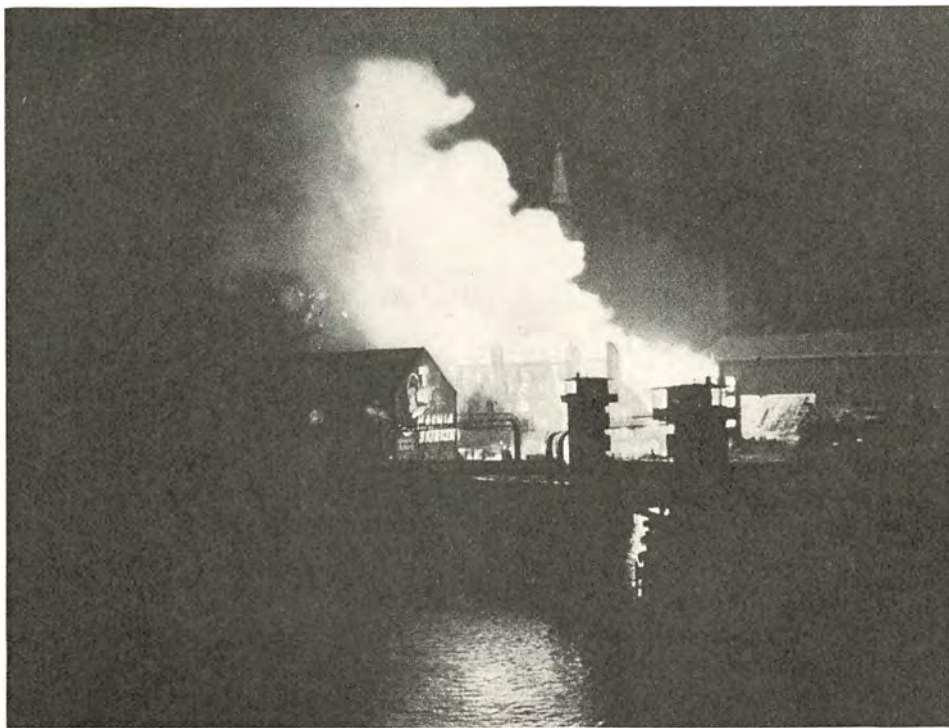
Den tyske Værnemagt havde ikke formaaet at afværge Angrebet. Den aabnede nok Ild mod de britiske Maskiner, da det først var gaaet op for den, hvad der var paa Færde, men da var det for sent. Fra Dagmarhus paa Raadhuspladsen lod Tyskerne i afmægtigt Raseri Maskingeværerne spille mod Briterne — og paastod Dagen efter frejdigt, at det var Briterne, der havde terroriseret den danske Civilbefolkning ved at bestryge den med Maskingeværssalver! Om det i det hele lykkedes Tyskerne at bibringe R.A.F. noget Tab, er usikkert. En engelsk Maskine styrtede ganske vist paa Hjemvejen ned ved Tveje Mørløse, og Værnemagten slog sig for Brystet og sagde, at det var *den*, som havde Æren derfor. Øjenvidner paastaar derimod, at Maskinen under sin Flugt tørnede mod et Træ. Rimeligvis er den dog blevet truffet af Luftsigtset, saa Piloten ikke har haft fuldt Herredømme over den.

Naar R.A.F. saa sjældent gik til Angreb paa danske Virksomheder, der arbejdede for den tyske Krigsmagt, var Forklaringen den, at dette Arbejde i stadig stigende Grad overlodes til den danske Hjemmefront. Det gav i Længden et endnu bedre Resultat, og man undgik saa godt som helt, at Bygninger, der var uden militær Interesse, blev ødelagt sammen med de udpegede Fabrikker og Værksteder. Ligeledes mindskedes paa denne Maade Risikoen for, at Menneskeliv gik tabt ved Aktionerne.

V

Men en saadan Tilbageholdenhed fra R.A.F.s Side hindrede paa ingen Maade, at den britiske Luftstyrke Krigen igennem holdt Kampen gaaende med de tyske Flyvere, som var stationerede i Danmark, og *der fandt Tid efter anden mangen nervepirrende Strid Sted i det danske Luftrum*).

Wing Commander *J. R. D. Braham* (D.S.O. and 2 Bars, D.F.C. and 2 Bars) hørte til dem, der hyppigst »besøgte« Danmark, og før han blev taget til Fange, havde han haft 29 Nedskydninger i Operationer over England og Kontinentet. Et af hans første Besøg i Danmark fandt Sted i Marts 1944, da han i Dagslys

Lommeterklædefabrikken paa Christianshavn brænder efter R. A. F.s Angreb paa Burmeister & Wain den 27. Januar 1943.

fløj ind over Aalborg og skød en Me. 109 og Ju. 52 Transportmaskine ned. Følgende er Uddrag af hans Navigatørs Optegnelser vedrørende denne Tur:

Kl. 15.00 Aalborg. 3 miles NV for Byen, Ju 52 og Me 109 iagttaget. 800 ft. i 3 miles Afstand. Tog Jagten op. 6 miles Syd for Aalborg, Kl. 15.09 angreb vi Me 109, som havde Hjulene nede, og gav den en Salve fra Agter. Der gik Ild i den fjendtlige Maskine, og den eksploderede, da den ramte Jorden«.

»Vi henvendte derefter vor Opmærksomhed paa Ju 52,« sagde Wing Commander Braham, da han landede, »og gav den en Salve fra Agter. Jeg saa Stumper og Gnister flyve ud af Maskinen. Den fortsatte i en rolig Spiraldykning, og jeg foretog endnu 2 Angreb. Ju 52 nødlandede paa en Mark og væltede om paa Siden. Før vi fløj bort, gav vi den endnu en sidste Hilsen med Kanonen.«

Tre Uger senere ødelagde Wing Commander Braham endnu to fjendtlige Maskiner over Danmark.

Det var en jævn, men spændende Fortælling, Braham berettede, da han kom tilbage til sin Base i England efter en Tur paa over 1000 miles. Navigator i Mosquitoen var Flight Lieutenant *W. J. Gregory* (D.F.C. and Bar, D.F.M.), sammen med hvem han havde foretaget mange heldige Operationer. Her er Brahams Beretning:

»Vi fløj meget lavt, og jeg blev nødt til at stige op for at gaa til Angreb. Min første Salve satte Fjendens bagbords Motor og bagbords Plan i Brand, Heinkel'en gik ned og sprang i Luften, da den ramte Havoverfladen. Jeg fortsatte nordpaa. Vi havde naaet et Sted nær ved Aal-

Under en Luftkamp den 13. August 1940 kom en engelsk Maskine i Brand og styrtede ned i Limfjorden tæt ved Egholm i Nærheden af Aalborg.

borg i den nordlige Del af Danmark, da vi saa den næste tyske Flyver. For at være helt ærlig saa vi 3. Den første var en F.W. 58, en Maskine med Dobbelt-Motor. De andre var 10 Me. 109, som dukkede op, netop da jeg var ved at gaa til Angreb paa F.W. 58. De kom sydfra i vældig Fart. Da jeg begyndte at fyre løs paa F.W., tog Messerschmitt'erne fat med Ild mod os. En lang Salve var nok til F.W'eren. Jeg saa den eksplodere, før jeg stak ind i en Sky for at omgaa Messerschmitt'erne. Da jeg kom frem fra Skyen igen, var Messerschmitt'erne forsvundet, saa vi vendte Næsen hjemad igen.«

Wing Commander Braham endte sin Historie med den traditionelle R.A.F.-Kommentar til et Job, der er vel udført: »It was a wizard show!« (Det var et fantastisk Syn).

I den følgende Maaned skød Wing Commander Braham en Ju. 88 ned i Nærheden af København.

En af de første Piloter, der havde Held i Kampene over Danmark, var S/Ldr. *D. H. Blomeley*. En Dag i September 1943 ødelagde han to Ju. 88 ved Aalborg, og to Maaneder senere skød han en Me. 110 ned i samme Egn. Det sidste Sammenstød udkæmpedes lavt over Trætoppene i en Skov, indtil Tyskerne blev sendt til Jorden med et Brag. Her er Blomeleys Beretning:

»Vi fløj lavt under Skyerne, og det regnede kraftigt. Vi fik en varm Modtagelse fra Aalborg Flak, og da vi drejede Maskinen, saa vi en Me. 110 bag ved os. Saa begyndte en Manøvrerings-Fægtning, idet vi begge prøvede paa at dreje rundt for at naa hinandens Hale. Efter et Par Minutters Førløb opdagede Piloten i Me. 110, at han uvægerligt vilde faa Mosquitoen bag ved sig ved næste Manøvrering. Han gik derfor ned i Trætøp-Højde for at slippe bort. Vi forfulgte ham, idet vi drejede og snoede os, indtil han endelig prøvede paa at rette op. Det var hans Plan at forsvinde bagved Skoven og komme bag paa os, men vi forudsaa hans Trick og afskar

Imidlertid lykkedes det Piloten i rette Øjeblik at springe ud med Faldskærm, og et Par tyske Soldater bjærgede ham i Land.

ham Vejen. Da vi aabnede Ilden, saa vi store Huller i hans Benzintank, og han styrtede lige ned i Skoven, mens Vragstumper spredte sig over et stort Areal.«

Fire Canadiere — to Mosquito Jager-Piloter og deres Observatører — gav Nazi'erne i Danmark følgende Oplevelser en Eftermiddag i April 1944:

Over Kattegat fik de Øje paa fire Ju. 52, der fløj i lav Højde. De sendte dem alle fire i Vandet. Ved Kastrup Lufthavn, København, saa de mange Maskiner holde klar. De dykkede to Gange og ødelagde adskillige af dem, inklusive to Do. 217 og een He. 111, der blev efterladt i lys Lue. Begge Piloter havde Observatører med sig, som delte deres Eventyr. Deres Kamp med Junkerne blev udkæmpet forfra. De tre fløj i Formation, lige over Vandet, med den fjerde i Spidsen. Den ene Pilot fløj hen for at binde an med Førermaskinen, og den anden tog sig af de resterende. Med en kort Salve blev den ene sendt i Vandet, og den anden nødlandede. Begge sank. Den tredie dykkede bort, men blev fanget og skudt ned. Saa fløj Canadierne videre til Hovedstaden. I en Dykning over Kastrup blev en Ju. 52 samt en H. 111 sat i Brand. Den anden Maskine foretog to Dykninger og antændte et Par Do. 217 foruden at beskadige en tredie. Saa maatte de vende om og flyve hjem. De løb Spidsrod gennem Fjendens Antiluftskyts over hele Landet, og kort før de naaede ud af det farlige Omraade, blev de jaget af to F.W. 190. De en-motorede fjendtlige Jagere var ikke i Stand til at naa ind paa de hurtige Mosquitos, og F.W.'erne vendte tilbage til Kysten. »Det var en Smule nervepirrende,« sagde en af Piloterne bagefter. »Min Observatør var den første, der fik Øje paa F.W.'erne. Vi satte fuld Fart paa. Fjenden kunde kun komme ind paa en halv miles Afstand af os. Det var virkelig morsomt at se dem, da de opdagede, at de ikke kunde naa os; de prøvede

At R. A. F. havde Tab under sine Overflyvninger over Danmark, lagde de tyskkontrollerede Meddelelser intet Skjul paa. Derimod tav de bomstille om *de tyske Tab*. Her ser man Resterne af en engelsk Maskine, som styrtede ned ved Odense efter en haard Luftkamp.

paa at sætte endnu mere Fart paa, og alle de Skud, de spildte paa os, faldt ned bag os.«

Paa en Tur fra Balticum blev en canadisk Pilot nødt til at dreje ind over den nordlige Del af Danmark for at undgaa Beskydning. Efter at have skudt en fransk to-Motorers Maskine ned, hjalp han to Mustang-Piloter, som fulgte med, med at skyde en anden ned. »Da jeg var færdig med den første,« sagde Canadieren, efter at han var vendt tilbage, »jog en F.W. af Sted efter Bomberen for at advare ham om, at der var fjendtlige Maskiner i Nærheden, men han var for sent paa den. Da han søgte at undvige, ramte vi Bomberens bagbords Motor og Benzintank. Vi drejede fra, og da Bomberen gik ned, maatte vi tage imod F.W.'eren og en Me. 109.«

I Oktober 1944 ødelagde seks Afdelinger af Fighter Command's Mustangs seks Me. 108 paa dansk Territorium. Mustangs, der blev ført af polske Piloter, kom ud for tyske Jagere, der fløj i Formation over det nordlige Danmarks Kyst. De fjendtlige Flyvemaskiner blev »taget« bagfra i 1000 Fods Højde og var ude af Stand til at faa et eneste Skud ind. Efter denne heldige Operation fortsatte Polakkerne deres Patrouillering og belagde en tysk Lejr, som de fandt i en Skov, med virksom Ild. De saa et Projektil fra Flakskytset, der var beregnet for dem, lande i en Kanonstilling i samme Lejr, hvorved mange Soldater dræbtes. Alle Mustangerne vendte i god Behold hjem, kun den ene Flyvemaskine havde faaet en mindre Skade.

Det var over Danmark, Jager-Kommandoen udførte denne Krigs sidste Ødelæggelser. Den 2. Maj dykkede to Mosquitos af den berømte canadiske Invasions-Squadron over en Flyveplads paa en Ø Syd for København, hvor seks tyske Trans-

portflyvere blev fuldstændig ødelagt og adskillige andre alvorligt beskadiget. Og saaledes var Kampen gaaet for sig gennem de mørke Aar, en Kamp, som krævede en ubøjeelig Indsats, baade af de danske Patrioter paa Jorden og i Luften af de allierede Flyvere, der var ivrige efter at se Danmark dukke frem igen, befriet for Hagekorsets Skygge.

Det danske Folk led meget under Tyskernes Voldsherredømme. Det led forholdsvis meget lidt under de Angreb, R.A.F. foretog paa Tyskerne i Danmark. Men ud af alt dette og gennem alt dette blev Venskabsbaand knyttet endnu fastere mellem det frie Danmark og Storbritannien, og R.A.F. er stolt og lykkelig over at have været med til at smede disse Led til en endnu stærkere Kæde.

Fra Rise Kirkegaard i Nordslesvig.

TILLÆG
FORSYNINGER TIL DANMARK

Tidsrum	R. A. F.			U. S. A. Air-Force		
	Tons	Containers	Pakninger	Tons	Containers	Pakngr.
1942	—	—	3			
1943:						
Januar—Marts	1	4	5			
April—Juni	2	14	3			
Juli—September	7	61	8			
Oktober—December	2	21	2			
I alt: 1943	12	100	18			
1944:						
Januar—Marts	3	24	3			
April—Juni	8	72	10			
Juli	—	—	—			
August	7	72	5	4	44	—
September	33	324	7	6	60	—
Oktober	24	234	4	—	—	—
November	87	845	41	—	—	—
December	25	238	16	4	36	7
I alt: 1944	187	1809	86	14	140	7
1945:						
Januar	—	—	—	1	12	1
Februar	58	559	32	14	132	11
Marts	74	713	45	67	627	95
April	178	1681	199	73	668	123
I alt: 1945	310	2953	276	155	1439	230
I alt	509	4862	383	169	1579	237

Tak for Laan af denne Kasse.
Indholdet er lidt anderledes end før,
men det gør vel inger Ting?

Forsvind ud af Landet, din lugede Nazist
dette er sidste Advarsel.

Næste Gang bliver hele Biksen Ødelagt.

En venlig Hilsen fra »Churchill-Klubben« ved en af dens første Aktioner.

SABOTAGE

Af Redaktør BØRGE OUTZE

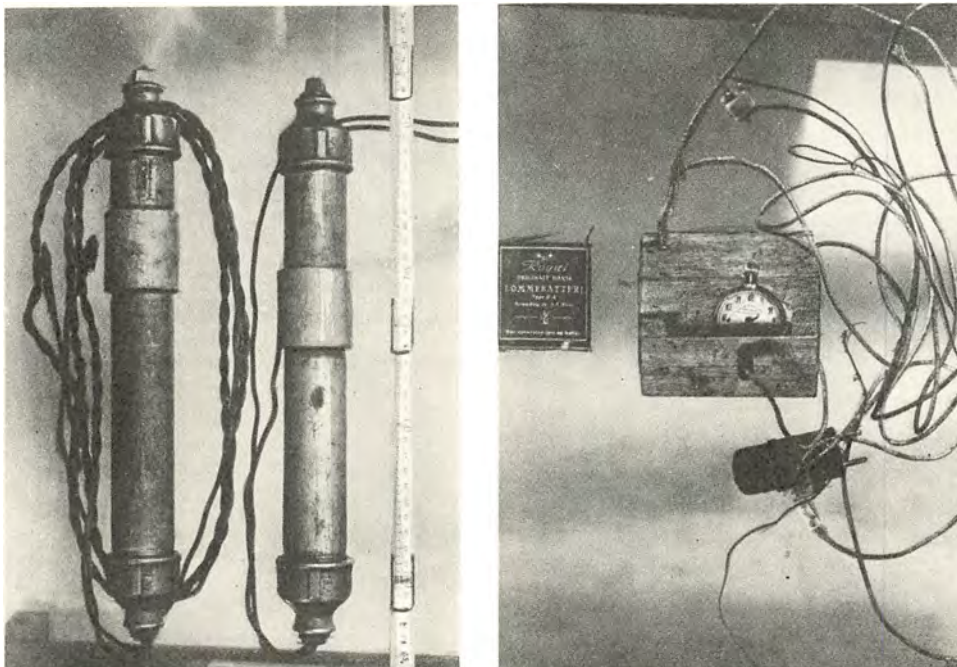
Danmark var det besatte Land, som stærkest og mest virkningsfuldt brugte Sabotagen som Vaaben. Havde nogen i de første Krigsaar spaaet *det*, vilde man ikke have anset ham for vel forvaret! Sent kom Danmark med, men da det endelig skete, viste Landets Ungdom det Overskud af Humør, Fantasi og Vovemod, som var nødvendigt til en Partisanekrig i et tætbeholdt Land, en Krigsførelse, som helt maatte improviseres, fordi den aldrig var prøvet før. Den byggede i sin Begyndelse paa Spaniensfrivilliges Erfaringer fra Borgerkrigen, men de strakte paa langt nær til. Det lykkedes i Løbet af kort Tid Sabotørerne, ligesom hele den øvrige Modstandsbevægelse, at udnytte det, som skulde være Vanskeligheden. Det er sagt før i anden Forbindelse, at Menneskemængden i Danmarks Byer var den Jungle, Partisanerne gemte sig i, og de store Byers Husblokke deres Bjerge. De kunde ikke som Titos Partisaner forskanse sig, og de kunde ikke som norske Frihedskæmpere gaa til Skovs. De maatte blive, og bedst var det, saa længe de kunde passe det daglige Arbejde. Alle Kriminalhistoriens Tricks maatte tages i Brug — og havde Tyskerne ikke haft danske Hjælpere, havde de ikke fundet een Sabotør. Aktionerne var saa veltilrettelagte, at der praktisk talt ikke blev taget Folk, som var i »Arbejde«, og kun faa Gange sporedes de fra Gerningsstedet.

Partisanekrigen i Danmark kom Tyskerne — og Verden omkring os — aldeles uventet. Ingen havde regnet med aktiv Modstand af noget som helst Format i dette Land, som havde oplevet en 9. April og en Scaveniusregering. Modaktionerne kom for tøvende og for sent, og da Tyskerne gik over til Schalburgtagningen, Mod-Sabo-

tagen, som paa een Gang skulde forvirre og skræmme, var det for sent. De opnaaede kun at svejse Modstanden stærkere sammen, at skabe Sabotørerne bedre Muligheder for Skjul og Hjælp.

Intet andet Land naaede paa Højde med Danmark, hvad Sabotageaktioner, i Forhold til Indbyggertallet, angaar. De enkelte Aktioners Dristighed taaler fuldt ud Sammenligning med den store Krigs commandoraid. Alle Former for Aktion blev brugt, fra Forklædningers List til de direkte Stormangreb, hvorunder man endog anvendte Kanonbeskydning. Ikke forgæves staa Tordenskjold og Gøngehøvdingen i Danmarkshistorien! Allerede i 1943 var Ordet Sabotage i Verdens Bevidsthed knyttet til det besatte Danmark! Et stort amerikansk Drengemagasin bragte i farvestraalende Billeder Historien om *Churchill-Klubben*, hvis særlige Bedrift — fra selve Fængslet at fortsætte Sabotagen — fik Verden til at le i Beundring. I talrige Sabotage-Anekdoter, som endog vandt en vis Popularitet i Tyskland, hed Hovedpersonen *Olsen* (Den første danske Sabotør *hed* faktisk Olsen!). Kendt helt ned i Sydamerika blev Historien om Sabotagevagten, som lukkede Porten op og blev spurgt: »Er det Sabotagevagten?« Da han svarede ja, fik han en Pistol i Maven og Svaret: »Det er Sabotøren!« Og hele Verden har let ad Historien om den københavnske Sporvognskonduktør, der raabte: »Titan«, alle Sabotører stiger ud!« og derefter eftertænksomt kiggede efter et ældre Ægtepar, som steg af Vognen, og mumlede til Passagererne: »De var godt forklædt i Aften ...«

Jernbanesabotagen, der fik størst militær Betydning, falder uden for denne Beretnings Rammer, fordi den, ogsaa organisationsmæssigt, var et mere militært Anliggende, selv om den til en Begyndelse udførtes af egentlige Sabotagegrupper, paa hvis Erfaringer man byggede. Her skal berettes om *Fabrikssabotagen*, Ødelæggelsen af den tyske Rustningsindustri's Filialer i Danmark — om det Arbejde, der under Krigen reddede flest danske Menneskeliv, simpelt hen fordi det overflødiggjorde Luftangreb. I lang Tid kneb det at overbevise den danske Befolkning om, at saadan var det. Advarende Røster, fra *Buhl* til *Krenchel*, fik Genklang — i det længste paa Landet, der havde Bulderet i Byerne paa Afstand og en instinktmæssig Modvilje mod Ødelæggelser. Det britiske Luftangreb paa B. & W., 27. Januar 1943, gav mange Forstaaelsen. Saa blændende dristigt og dygtigt Angrebet end var, faldt et stort Antal Bomber dog ved Siden af. Saa hellere Sabotagen! Sabotørerne kunde pille et Rækkehus ud og lade de andre staa. De kunde faa en »Fabrik paa Knæerne« og lade Omegnen slippe med i det højeste knuste Vinduesruder. Gør man Skaderne op og regner Schalburgtagten med (fordi denne Form for Modaktioner næppe var blevet iværksat mod Luftangreb), maa det siges, at Sabotagens Vej var den billigste — og den rigtigste, fordi den placerede Danmark mellem de allierede Nationer. Al dansk Propaganda havde været forgæves, hvis den ikke havde haft fuldbragt Daad at bygge paa. De militære Forberedelser alene havde ikke placeret Danmark rigtigt. Hvad nyttede det os at have en Hær i Befrielsens Øjeblik over for en slagen Fjende? Det, som talte, var Aktioner mod Tyskerne, mens de endnu var stærke. Den Verden, som kæmpede paa Liv og Død, havde andet at lytte til end dansk Alsang og danske Valgresultater. Eksplosionernes Sprog forstod man! Og de militære Eksperter vidste, at 10 Kilo Sprængstof brugt bag Fjendens Front var 10

T. v. to hjemmelavede Bomber, hver indeholdende 3 Pakker Aerolit. T. h. Batteri med Lommeur som Tænder. En Ledning gaar til Urets Bagkapsel, en anden til et Bananstik, som berører Urskiven, der er isoleret. Idet den lille Viser naar frem til Bananstikket, sluttet Kontakten. Den store Viser er klippet over, saa der kan opnaas en Tidsindstilling paa ca. 11 $\frac{1}{2}$ Time.

Gange mere værd end Sprængninger ved selve Fronten. Blot eet Kilo, anbragt rigtigt, kunde veje et helt Luftangreb op. Da Sabotørerne var rigtigt i Gang i Danmark, behøvede det allierede Hovedkvarter blot at trykke paa en Knap — saa sprang en tysk Fabrik eller en tysk Maskine planmæssigt i Luften.

Da man herhjemme gjorde Status efter Befrielsen, viste det sig, at ethvert Objekt, som var beordret ødelagt, var »paa Knæerne«. Større Kompliment kunde den danske Modstandsbevægelse ikke faa.

II

Sabotagen begyndte med tilfældige Hjælpemidler, fremfor alt *Benzin*, som brugtes til Ildspaesættelser, og de »hjemlige« Sprængstoffer *Aerolit* og *Trotyl*. For at opnaa Tid til at slippe væk brugte man oprindeligt lange Lunter, senere fandt man paa Tidsforsinkelser, enten forskellige Former for Helvedesmaskiner (f. Eks. Lommeur med den lange Viser fjernet, saa den korte efter en vis Tids Forløb udløste en Slagstift) eller primitive Anordninger efter det fra Miner kendte Princip med Syre, der ætser sig igennem og antænder. Den første »Holger Danske«-Gruppe brugte noget saa primitivt som Pergamentpapir, der gennemåtsedes. Papirets Tykkelse var afgørende for, hvor lang Tid der gik, inden Eksplosionen skete.

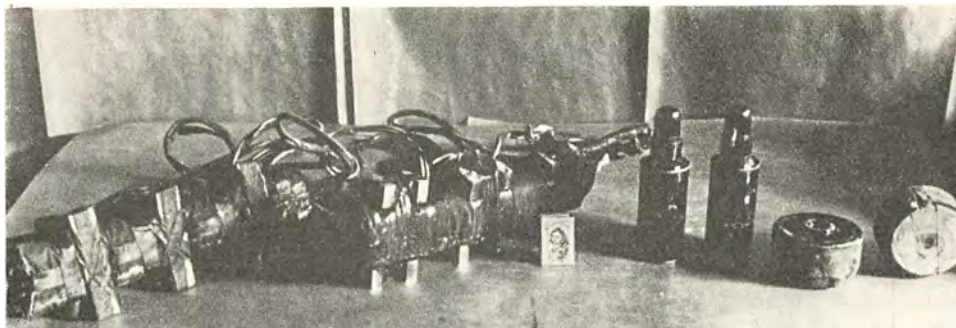
Senere, da *Nedkastningerne fra britiske Flyvemaskiner* kom i Stand, fik man helt

Nedkastet engelsk *Plastic*—*Sprængstof* (P. E. No. 2), t. v. Pakninger (lukkede og aabne) paa 230 g, t. h. Pakninger (ligeledes lukkede og aabne) paa 115 g. Tændstikæsken i Billedets Midte viser Størrelsesforholdet.

andre Ting at arbejde med. Via *Sverige* kom ogsaa moderne *Sprængstoffer*. De blev fløjet til svenske Lufthavne og her pakket om. Danske Kurerer præsterede at rejse i Sovevogn med store Kvanta *Sprængstoffer*. Naar det lod sig gøre, er Forklaringen den, at Stofferne er ufarlige, hvis de ikke antændes direkte. Men der blev en ubehagelig Luft i Sovekupeen!

Det mest anvendte Stof var *P.E. 2*, som kaldes *Plastic*. Englænderne leverede det dels i færdige Ladninger paa halvandet engelsk Pund, dels i Patroner paa 224 Gram. Det kan formes som Marcipan, æltes og stykkes ud i Klumper, som man modellerer til den bedst egnede Façon. Det eksploderer ikke, selv om det kommer ud for Stød — ja, man kan skyde ind i det, uden at der sker noget. I Virkeligheden eksploderer det først, naar der sker en Eksplosion inde i det — Forladningsprincippet, om man vil. Man ælter et Forladningsstof ind i *Sprængstoffet*, eller man anbringer det i Klump indeni, og stikker saa en Detonator ind, d.v.s. en lille, gerne blyantlignende eller tændstiklignende Beholder af Metal, fyldt med uhyre følsomt *Sprængstof*, der antændes med Lunte, med en saakaldt *Sprængblyant* eller med forskellige specielle Tændanordninger. Man havde langsomtbrændende og hurtigtbrændende Lunter — de sidste blev brugt til at forbinde forskellige Bomber med, saa de eksploderede praktisk talt samtidig. Brandhastigheden er ikke mindre end 3 Kilometer i Sekundet! De langsomtbrændende Lunter, som gav Sabotørerne Tid til at slippe bort, brænder kun 1 cm i Sekundet. Mest almindelige var *Sprængblyanterne*, hvis Navn beskriver Udseendet. De var af Metal, og den ene Ende var et Kobberhylster, som skjulte en Glasampul med Syre. Naar *Sprængblyanten* skulde bruges, klemte man med Fingrene Kobberet sammen, saa Glasampullen knustes. Syren ætsede i Løbet af kortere eller længere Tid en Metaltraad over, Fænghætten antændtes, og dermed antændtes Detonatoren, Forladningen, — og først derefter selve *Sprængstoffet*. Blyanterne havde højst forskellig Tændingstid, fra 10 Minutter op til 24 Timer, og de var særligt anvendelige ved Jernbanesabotage eller ved Aktioner, hvor Bomberne skulde skjules. Under direkte Angreb, hvor Sabotørerne blev set, anvendtes oftest *Lunter*. Tidsblyanterne havde forskellig Farve, alt efter Tændingstid. Under Jernbanesabotage brugte man ofte i Stedet for Blyanter en af de sædvanlige *Knaldperler*, som Jernbanerne benytter i Taage, og som spændes fast

T. v. danske, hjemmelavede Bomber af engelsk Materiale, t. h. originale engelske. Mærk ogsaa her Tændstikæsken som Maalestok!

paa Skinnerne. Man fandt ogsaa paa at bruge *Trækudløser* til Sprængladninger, forbundet med en Snor, som blev paakørt af Lokomotiver eller Biler, ja, Aarhus-sabotører drev det til at kaste Staalwirer med en Sprængladning i hver Ende ned over Lokomotiver. En Trækudløser, forbundet med en Snor, som de holdt fast i, besørgede det fornødne. Ved særlige Lejligheder, fremfor alt ved Skibssabotage, brugte man »*Skildpadder*«, d.v.s. en Bombe i Ebonithylster, der er forsynet med to Magneter, saa den bliver siddende fast paa det Metal, man sætter den imod. I Krigens Slutfase kastedes »*Dækbomber*« ned, smaa bitte Bomber, knap saa store som Skosværtæsker og forsynede med en lille Tryktænding. Man lagde dem foran Bilhjul. Naar Hjulet gik over, skete Eksplosionen, og Dækket ødelagdes. »Holger Danske« opfandt til lignende Brug nogle store »*Søm*«, tre Søm, som svejsedes sammen, saa der altid ragede en Spids op, hvordan de end faldt. De brugtes til Vejspærringer og var meget effektive.

Ofte anvendtes *Brandbomber*, enten alene eller sammen med Sprængstof. De første var primitive som de »*Molotov-Cocktails*«, Finnerne brugte i Vinterkrigen, de senere var færdigfabrikerede Termitbomber. Der blev leveret Brandbomber i mange Størrelser, fra de saakaldte Lommebomber, som antændtes ved, at en Metalgenstand, f. Eks. en Mønt, presses ned i en Revne i Bomben, til »*Blomstervaser*«, der brændte kraftigt i 8 Sekunder og kastede en Regn af Gnister til alle Sider.

Forberedelserne til Aktioner foregik oftest i private Lejligheder, og man kunde arbejde sikkert med Sprængstofferne, saa længe man holdt Tidsblyanterne for sig. »*Marcipanduft*« var dog farlig, da den for den sagkyndige kunde røbe, hvad der foregik. Før man naaede saa vidt, skete der enkelte Ulykker under Sabotageforberedelser. De Eksplosioner, som ødelagde en Lejlighed paa Thielesvej og kostede flere Redningsfolk Livet — de vakte i 1943 megen Opsigt Landet over —, fandt Sted i et Bombeværksted.

En helt speciel Form for Sabotagevaaben blev opfundet af en Dansker i Sverige. Det var et Lugtstof, som udsprede en infernalsk Stank. Opfinderen kaldte det »*Sab-odeur*« og kom selv hjem med det. Han afleverede Opfindelsen til BOPA og paaberaabte sig, at den kunde holde Arbejderne væk fra en Virksomhed i Maaned-

vis. Det stank afskyeligt, da man prøvede det i Praksis, men det varede Timer og ikke Maaneder, før der igen kunde arbejdes, saa det blev ved Eksperimenterne.

Sabotørerne var oprindeligt ubevæbnede, senere bevæbnede med helt tilfældige Pistoler og Geværer, men — efter at Nedkastningerne var begyndt — bedre og bedre. De bedst egnede Vaaben var 7,65 og 9 mm *Pistoler*, i sjældne Tilfælde raadede man over Colt-Pistoler, som stopper deres Mand, hvor han end rammes. 6 mm Pistoler maatte man i Almindelighed kassere som for svage. De »*Fyldepenne*«, som blev kastet ned, og som der gik mange Rygter om, var ikke meget bevendt i Praksis, selv om flere kendte Illegale har gaaet med dem. De bestod af et Pistolløb, der var camoufleret som en svær, rød Duofold. Den lille Holder, som spænder Fyldepennen fast til Lommen, var Aftrækker. Fyldepennen kunde kun bruges til eet Skud og var et udpræget Forsvars- eller Snigmordsvaaben. Til Likvidationer fik man *lydløse Pistoler*, d.v.s. Pistoler med Lyddæmper, af en lidt upraktisk, luftpistollignende Type med langt Løb. Der skulde tages en Slags Ladegreb mellem Skuddene, saa noget Kampvaaben var det ikke.

Over for Gestapos Maskinpistoler nyttede almindelige Pistoler kun lidt. Efterhaanden fik Sabotørerne ogsaa *Maskinpistoler*, dels *Husquarna* fra Sverige, dels — og i overvejende Grad — *Stenguns*, som kastedes ned. Det er en meget robust og primitiv Maskinpistol, karakteristisk ved de talrige udborede Huller i Løbet af Hensyn til Afkølingen. Skudhastigheden er 6—700 Skud i Minuttet, og Skæftet er letaftageligt. Den var til at gemme under en Frakke og derfor særligt anvendelig for Sabotører. I Krigens sidste Fase fik man ogsaa de berømte 7,5 mm *amerikanske Karabiner* med 15 Skud, et af de letteste Automatvaaben, der findes, og alligevel effektivt over længere Strækninger end Maskinpistolerne. Det nye Krigsvaaben, *Bazooka*'en, som modsvarede Tyskernes Pansernæver, men var bedre, kastedes ned i de sidste Krigsmaaneder, men blev ikke brugt. Det er, populært forklaret, en Mortér, som slynger en Granat ud fra et Rør, som ikke er tungere, end at en Mand kan bære det paa Skulderen og sigte med det.

Hertil kom de populære »*Ananas*«, britiske Haandgranater, som fik deres Navn paa Grund af det kantede og tavlede Metalhylster, der gav dem en vis Lighed med Frugten, specielt da de var camouflagede i brunt og grønt. De var langt bedre egnede til Aktioner end de tyske (og danske) Stav-Haandgranater, der eengang antændt maa kastes. I »*Ananas*« sidder der en Ring med en Tværstang, som holder en meget lang Slagstift paa Plads. Man kan trække Ringen og Tværstangen ud og med Tommelen holde Slagstiften inde, indtil man vil kaste Haandgranaten, saa svipper Slagstiften selv ud. Opgiver man at kaste, behøver man blot at stikke Tværstangen ind paa Plads igen.

I meget sjældne Tilfælde raadede Sabotørerne over sværere Vaaben, *Maskingeværer* eller *Kanon*er. Kun i eet Tilfælde anvendtes Kanon under en Aktion. Baade »*Holger Danske*« og BOPA fabrikerede i de sidste Krigsmaaneder Maskinpistoler selv, en Fabrikation, Tyskerne aldrig opdagede. Den fandt Sted paa primitive Værksteder i København — Værksteder, det vilde have været dyrt at storme, thi man brugte som Sikkerhedsforanstaltning den Regel at sætte fyldt Magasin i hver færdig Maskinpistol.

III

For at forstaa Kampens Kaar maa man i øvrigt huske paa, at Sabotageorganisationerne var Hære, hvis *Soldater var »kaserneret« enkeltvis*. De mødtes kun til Instruktion eller til Aktioner, og i Mellemtiden klarede hver sig selv, højst holdt to-tre Kammerater sammen. Mens Tyskerne bogstavelig talt aldrig gav sig i Kast med Sabotører under Aktioner, benyttede de sig ofte af det kritiske Punkt, naar man skulde skilles for at komme hver til sit, eller de arbejdede sig ved Hjælp af »Stikkere« ind paa den enkelte Mand. Forklædte, skjulte, forfulgte levede Sabotørerne rundt om i Byerne. Haardere Vilkaar havde ingen Soldat. Det rent psykiske Pres ved at være ensom og jaget formaar kun den at sætte sig ind i, som selv har prøvet at være illegal. Alligevel vænnede man sig forbavsende hurtigt til Tilværelsen som eftersøgt »Forbryder«, og det gik saadan, at jo haardere Tyskerne tog fat, jo dristigere blev Sabotørerne. Oprindeligt flyttede Sabotagelederne rundt i Byen ligesom de »menige«, men i den politiløse Tid, da baade Politi og Militær var med i Modstandsarbejdet, og Tyskernes Nederlag nærmede sig, oprettede man flere Steder *faste Hovedkvarterer*, indrettet til Forsvar mod første »Angrebsbølge« og med skjult Udgang til Tilbagetog. »*Holger Danske*« havde f. Eks. et saadant Hovedkvarter i Villaen Teglgaardsvej 60 i København allerede i Efteraaret 1944. Vinduerne var sikret med Hønsenet — mod Haandgranater —, og der var Murstensbarrikader under hvert Vindue med Standpladser, som altid var forsynet med 10—15 Haandgranater, Rifler og Maskinpistoler. Hver Mand i Huset havde sit Vindue. En elektrisk »Brummer« meldte, hver Gang Havelaagen gik. Fra en Lem i Gulvet førte en underjordisk Gang ind i Nabohaven, og i Tunnelen var en Sprængladning, som kunde antændes af sidste Mand. Der var Vagt Dag og Nat, men man rømmede det i November uden Kamp, og Brøndumbanden sprængte det i Luften. En lignende Bygning fandtes i Odense. Det nordjydske Hovedkvarter (*Toldstrup*) var sikret paa den Vis, at det var mobilt, let at pakke sammen og rigt forsynet med Motorkøretøjer, camouflerede som Dylrægebiler, CB-Vogne etc.

Sabotagen mod Tyskerne begyndte, før de kom til Danmark. Det faar være nok at minde om den saakaldte *Wollweber-Sag*, maaske bedre kendt som *Richard Jensen-Sagen*, en dansk Retssag imod Komintern-Agenten, som havde bekæmpet Nazisme og Fascisme aktivt fra dansk Territorium. Den blev et stort antikommunistisk Propagandanummer, og danske Kommunisten vandrede, mere eller mindre skyldige, i Fængsel, mens Offentligheden først fik Avisreferaterne og senere *Jan Valtins Bog »Ud af Mørket«* at gyse over. Fra officiel tysk Side benyttedes de danske Kommunisters Sabotage mod tyske Skibe etc. som et Led i »Dokumentationen« for Nødvendigheden af Angrebet paa Rusland!

Man kan mene om disse Førkrigs- og Førbesættelses-Sabotører, hvad man vil, men at den Skibssabotage, som begyndte med Trawlerattentaterne i Frederikshavn kort efter den spanske Borgerkrig, var det første Stykke praktisk Krigsførelse mod Danmarks Fjender, kan der ikke være to Meninger om. De dømte Sabotører blev befriet i Besættelsens sidste Aar, og Anklagemyndigheden gjorde efter Befrielsen ikke noget Forsøg paa at faa dem sat ind igen.

Vi havde altsaa Sabotører blandt os, da Tyskerne kom. I Perioden indtil den tysk-russiske Krig holdt de sig i Ro, og det var andre Kredse, som begyndte egentlig Sabotage.

Den første regulære Sabotageaktion, man kender til, blev foretaget 10. April 1940 af en senere navnkundig Sabotør, »*Walther*«, alias Maskinmester *Erik Olsen* fra Odense Elektricitetsværk. Han slyngede paa Jernbanelinien ved Marslev en Haandgranat ind i et forbi kørende tysk Tog. Senere organiserede han en Sabotagegruppe i Odense og viste uhyre stor Opfindsomhed i Valget af Midler. Med et Par Hjælpere forøvede han enkelte Sabotageaktioner i 1940.

Den Kreds, som senere blev til Gruppen »*Vædderen*« — udførligere omtalt under Kapitlet om illegal Presse —, foretog et Vaabentyveri i Forbindelse med selve Begivenhederne den 9. April og forberedte i Sommeren 1940 regulær Sabotage. Gruppen vilde bl. a. sprænge Viadukten ved Vigerslevvej i København. Man skulde hente Sprængstoffer hos Wright, Thomsen & Kier og havde Røveri-Aftale med en Mand i Firmaet. Desværre blev Sprængstoffet — Trotyl — flyttet i Utide og ikke fundet igen. Men man var saa vidt, at man havde boret Huller i Viadukten og anskaffet en Staalhjem til den Mand, som skulde antænde Luntten!

Folk fra »*Vædderen*« kom senere i Forbindelse med aktive K.U.ere, som dannede regulære K.U.-Sabotagegrupper i 1941 uden dog at komme i virkelig Aktion. Det skete først for Alvor i 1942—43. Grupperne blev revet op, og flere af Deltagerne fik Tugthusdomme. Resterne af dem dukkede op igen i Organisationen »*Hjemmefronten*«s væbnede Styrker, hvorfra de senere overgik til »*Holger Danske*« eller Militærgrupperne. Atter andre fra »*Vædderen*« dukkede op i »*Korps Ågesen*«, der var en Militærgruppe, hvis enkelte Grupper dog nu og da deltog i Sabotage, saaledes i den store Aktion imod Riffelsyndikatet.

I 1940—41 organiseredes desuden, med tidligere Spaniskæmpere som Kærne, kommunistiske Sabotagegrupper »*KOPA*« (Kommunistiske Partisaner), der for en stor Del dannede Grundstammen i den senere store Organisation *BOPA* (Borgerlige Partisaner). De organiseredes af to fremtrædende Kommuniste, *Thorkild Holst* og det senere Frihedsraadsmedlem *Børge Houmann*. Fra K.U. og Dansk Samling rekrutteredes de fleste Medlemmer af den anden store Sabotageorganisation »*Holger Danske*«. Nogen egentlig politisk Skillelinie eksisterede dog ikke, og Politik spillede overhovedet ingen Rolle i Arbejdet. Skillelinien var heller ikke mere politisk præget, end at en hel Bopagruppe overgik til »*Holger Danske*«, mens »*Holger Danske*«-Folk i stille Perioder søgte over til *BOPA*.

Opdelingen i de to store Grupper gælder kun for den sidste Del af Besættelsestiden, og flere *Provinsgrupper* blev aldrig placeret i hverken den ene eller den anden, men direkte indrangeret under Regionsledelserne. Sabotørerne i *Odense* gik i den sidste Del af Besættelsen efter flere Aars »Selvstændighed« ind under *BOPA*, mens *Aarhussabotørerne* dannede en egen, stor Organisation, »5. Kolonne«, og de nordjydske Sabotageorganisationer sluttede sig til »*Toldstrup*«s nordjydske Hovedkvarter. Uden for de egentlige Sabotageorganisationer opererede en Række mindre Grupper med »blandede« Opgaver, oftest Bladgrupper, som paatog sig særlige Opgaver. Saaledes maa nævnes Gruppen »1944«, der under »*Knud*« *Ib Mogens Bech*

Ib Mogens Bech Christensen (1921—45) maatte allerede i 1941—42 afsone en Hæftestraf paa 3 Maaneder for illegal Virksomhed, og efter sin Løsladelse kastede han sig med fuld Kraft over de mange Opgaver, der laa for. Han arbejdede med de illegale Blade (begyndte 1. Januar 1944 Udsendelsen af sit eget Organ: »1944«), han deltog i Sabotager, Vaabenkup, illegal Sveriges-Transport m. m. Mest kendt er hans Overrump-ling af Blegdamsvejens Arresthus, som han tømte for Vaaben, hans store Bytte i Boserup Skov i Oktober 1943, hvor han af et nedgravet dansk Militærdepot sikrede sig fuldt Udstyr til mere end 100 Frihedskæmpere, hans Ødelæggelse af tyske Ufa-Film (April 1944), hans Ildkamp mod Schalburgfolkene i Frimurerlogen (18. Juni 1944) og hans værdifulde Indsamling i det tyske Handelskammer af Anklagemateriale mod Værnemagere og Kollaboratører. Han faldt ude ved Hareskoven i Kamp mod en langt overlegen Fjende, da han den 23. April 1945 var paa Vej til Skydeøvelse med sin Gruppe.

Christensen vandt særlig Berømmelse for en hel Række Aktioner, der skaffede den illegale Nyhedstjeneste, Efterretningstjenesten og Politiet vigtige Dokumenter. Det var »1944«, som forøvede Posttyverier og opsnappede Stikkerbreve, det var den, der ødelagde UFAs Kontorer og tog en Mængde Materiale, og det var endelig den, som plyndrede Det tyske Handelskammer for dets Kartoteker lige for Næsen af tyske Vagtposter. Ogsaa i Angrebet paa »Schalburglogen« den 19. Juni 1944 havde denne Gruppe stor Andel¹⁾. Bladgrupperne »Hjemmefronten« og »Studenternes Efterretningstjeneste« havde længe aktive Grupper, som ogsaa bedrev Sabotage, dels alene, dels sammen med »Holger Danske«-Folk, indtil de gik over til »Holger Danske«. Folk fra »Hjemmefronten« forøvede f. Eks. Sabotage mod nazistiske Bogtrykkerier. Saaledes fik den senere saa berygtede Bogtrykker Hammeken og »Fædrelandet« begge deres Maskiner »repareret« af en Fagmand, »Thies«, der senere kom i tysk Koncentrationslejr, hvorfra han flygtede over til Amerikanerne, der puttede ham i Uniform og lod ham deltage i den sidste Del af Krigen. Hammekens Bogtrykkeri kom aldrig i Gang igen efter Reparationen, »Fædrelandet«s Rotationspresse led under den i lange Tider og kom sig aldrig helt.

Nu og da blev Sabotører »udlaant« til mindre voldsomme Opgaver. Det var saaledes Sabotagegrupper, som gennemførte Hold up i Biograferne, hvor tyske Film blev røvet, eller hvor Propagandabilleder blev vist, og det var dem, som spillede Tipperary paa Raadhuspladsen. At gøre Tyskerne til Grin var alle Dage virkningsfuld Sabotage i Danmark!

I de rent militære Aktioner, som aldrig kom i Gang, fordi Befrielsen kom saa helt anderledes, end man havde formodet, havde man tiltænkt »Holger Danske«

¹⁾ Det fremstillede af »taktiske« Grunde af den illegale Nyhedstjeneste som et indre nazistisk Opgør, en af de faa vildledende Meddelelser, man udsendte.

Opgaver, som nærmest maa sammenlignes med de tyske Stormpionerers. De skulde ved Sprængninger have sikret Militærgrupperne i København eller banet Vej for dem. BOPA var udset til det haarde Job at danne Brohoved i Helsingør og sikre Brigadens Landgang.

Antallet af egentlige Sabotører var aldrig stort, paa intet Tidspunkt over 7—800 Mand. »Holger Danske« talte ved Fredens Afslutning 475 Mand, BOPA ca. 175; men disse relativt store Tal var kun fremkommet, fordi der var taget andre Opgaver op, bl. a. tog »Holger Danske« sig af Jagten paa Stikkere, og begge Grupper fabrikerede Vaaben. Paa de Tidspunkter, da Sabotagen gik livligst for sig, havde Tyskerne i Virkeligheden kun at gøre med et Par Hundrede Mand Landet over, og naar der ved de største Aktioner blev sat et Hundrede Mand ind, var det ofte *alt*, hvad man raadede over.

Sabotørernes største Vanskeligheder var ikke de tyske Modaktioner, men *Mangelen paa Penge og Sprængstoffer*, og den undertiden næsten haabløse *Kamp for at bevare Kontakterne*. Det var kun i Besættelsens sidste Aar, at alting dalede ned fra Himmelen! Og naar Sandheden skal siges, saa blev Sabotagegrupperne, de eneste, som virkelig var i Aktion, uretfærdigt behandlet. Paa det Tidspunkt havde Militæret »sat sig« paa en stor Del af Arbejdet, og baade Vaabnene fra Luften og Vaabnene fra Sverige blev i stigende Grad givet til de ventende militære Grupper. Det skabte megen Bitterhed, at Sabotører, som næsten daglig var i Aktion, maatte savne Maskinpistoler og Haandgranater, som Militæret laa med i Massevis, gemt i Depoter, der ikke maatte røres. Det hændte i dette Tidsrum, at man stjal Vaaben fra hinanden. Paa den anden Side voldte det Bitterhed i hjemlige militære Kredse, at Brigaden i Sverige ikke vilde udlevere een Patron af sine Depoter paa Kysten i en Periode, da den svenske Metalarbejderstrejke truede Forsyningerne, saa man maatte overtale den svenske Hær til at levere direkte fra egne Depoter.

Det skete, at Sabotagegrupper mistede »Traaden«. Den tidligere omtalte »Walthergruppe« i Odense var saaledes i flere Maaneder henvist til at fabrikere sit Sprængstof selv, og kommunistiske Sabotører maatte i visse Perioder ikke faa noget af de britiske Forsyninger. Storpolitik bag Kulisserne! Der er til Sabotage i Danmark anvendt »indenlandske« Sprængstoffer i langt større Maalestok, end de fleste tænker sig. Tyskerne leverede deres gode Part, idet man simpelt hen paa forfalskede Papirer importerede tyske Sprængstoffer, bl. a. til BOPA!

Sabotager fandt, da de første forvirrede Aar var forbi, kun Sted efter Ordre, mindre Aktioner fraregnet (naturligvis blev visse oplagte Chancer benyttet!), og det hændte, hvad faa under Krigen gjorde sig klart, at der blev givet *Ordre til Vaabenhvile*. Det skete bl. a. i den Periode, da Militærgrupperne for Alvor organiseredes, idet Frihedsraadet skønnede, at det var betimeligt at dysse Gestapo lidt til Ro. Derimod havde tyske Modaktioner aldrig nogen Forbindelse med den stigende eller faldende Kurve for Sabotagen. Ordre fra det allierede Hovedkvarter blev fulgt snarest muligt, men altid efter hjemligt Skøn om egnet Tidspunkt. Det var, saa utroligt det end lyder, tilfældigt, at den store Aktion mod »Globus« fandt Sted paa Invasionsdagen og Aktionen mod *Riffelsyndikatet* paa Aarsdagen for den tysk-russiske Krigs Udbrud.

Hans Edvard Teglers (f. 1925) var Gymnasiast i Østre Borgerdyd, da Besættelsen kom; med hele Ungdommens Idealisme og uforstaaelige Fond af Kraft gik han ind i Modstandsarbejdet. I sin Bog »Kæmp for alt, hvad du har kært« giver han et autentisk Billede af Kampaarenes Begivenheder, saaledes som han oplevede dem. Først efter 5. Maj kunde Teglers optage den afbrudte Linie og gennemføre Studentereksamen.

Jørn Jespersen (f. 1926) var ligeledes Gymnasiast i Østre Borgerdyd, og han fulgte sin Kammerat i Kampen mod Undertrykkerne. »K. K.« var hans Dæknavn, og i Teglers Bog »Kæmp for alt, hvad du har kært« kan man følge hans dristige Arbejde, indtil deres Veje skiltes, og K. K. gik over til BOPA. K. K. gik efter Befrielsen ind i Hæren, hvor hans Erfaringer fra den underjordiske Hærs Kamptid vil kunne gøre Fyldest.

I Forbindelse med Spørgsmaalet om Ordrer bør det erindres, at man længe før Befrielsen var klar over, at Fabrikssabotagen maatte bremses i den sidste Periode før Krigens Afslutning, saa der ikke skete unødigt Skade paa dansk Ejendom. Det rette Tidspunkt var inde, naar det skønnedes, at ingen krigsvigtig Fabrikation fra Danmark mere havde Mulighed for at naa Fronten. Tidspunktet blev rigtigt valgt — Sabotagen mundede ud i Trafiksabotage og Sabotage mod Tyskernes Flugtmuligheder, Skibe, Havne etc.

IV

De første Sabotager i Danmark var, som allerede sagt, Enkeltmands-Aktioner eller Sabotage i Ordets egentlige Betydning: *daarligt Arbejde*. Der blev arbejdet i drævende Tempo mange Steder. Der blev stjaalet og ødelagt en Del Biler, stjaalet lidt Vaaben, tappet noget Benzin af og puttet Grafit i Lejer, Sukker i Cement etc. Man kender ikke Ophavsmændene til 1940-Sabotagen, knap nok til 1941, og man kender end ikke alle Aktioner. Det kan nævnes, at der blev pillet ved en tysk Flyvebaad ved Kastrup i Maj 1940 og fundet en Bombe paa Islands Brygge i Juni. I August 1940 var der regulær Sabotage mod en Flyvemaskine og en Olietank i Holstebro og mod et Transformatoranlæg i Aalborg, i November udbrød en mindre Brand

i Aalborghallen, og der var i den Periode nogle Sabotager mod Biler og Motorer. I December opstod en mindre Brand i Industrisyndikatet, kun Gnisten til en Sabotage, men dog en Begyndelse. Syndikatet havde naturligvis ikke kunnet undgaa at fortsætte sin Vaabenfabrikation og var derfor af stor Vigtighed for Tyskerne.

1941 bragte nogle Brande i Bygninger, som var beslagnede, to Sabotager mod den tyske Damper »Heisternest« paa Aalborgværftet og nogle Ildspasættelser i Jernbanevogne. Der var senere paa Aaret Skibsbrande i København og i Odense, og to Sabotager mod Fanøfærger. Stort mere blev det ikke til.

Men da vi naaede 1942, var de første regulære Sabotagegrupper indøvet. *Partisanokrigen i Danmark brød ud!*

I udpræget Grad var det de unge under 20 Aar, som gik i Spidsen, da Arbejdet endelig aktiviseredes. I hele Besættelsestiden viste Ungdommen sig bedst egnet til Arbejdet. Paa et vist Tidspunkt var Flertallet af BOPAS Sabotører under 22 Aar, Lederne var dog almindeligvis ældre. En Kombination af ældre, erfarne Folk og helt unge viste sig heldigst. De unge vænnede sig hurtigst til Arbejdet — det blev for dem ligefrem Arbejde i Ordets egentlige Forstand, mens det for de ældre stadigvæk var *Fare*. De ældre hang mere ved Livet og havde Familiehensyn. Faktisk var det en Regel, at Folk var mest nervøse, jo ældre de var. En af de skrappeste Sabotører i Danmark kom fra Skolebænken og gik tilbage til den igen efter Krigen (*Hans Teglers*, Gruppechef i »Holger Danske« og Forfatter til en af de faa virkelige gode Bøger om Modstandskampen). Ogsaa BOPA havde en Skoledreng som Gruppechef. Det var »K.K.«, alias *Jørgen Jespersen*, som 17 Aar gammel var Chef for 60 Mand. Han begyndte selvstændigt i Februar 1943 sammen med to Kammerater, gik i Østre Borgerdydskole om Dagen og saboterede om Natten. Han var siden med ved *alle* de store Sabotager i København — Kløvermarken, Globus, Riffel-syndikatet, Torotor. Endnu ikke naaet Køreortalderen, jog han i Følge med en Gruppe Sabotører tværs gennem en skydende Kreds Hipofolk. Han slap fra det med en Kugle i Foden; hans Folk var uskadte.

Og det lysende Eksempel for hele det aktive Modstandsarbejde i Danmark blev givet af Skoledrengene: »Churchill-Klubben« i Aalborg, vel den bedst kendte af alle illegale Grupper overhovedet. Den var en Broderorganisation til en endnu tidligere, men knapt saa kendt Gruppe i Odense, »Royal Airforce-Klubben«, dannet af Elever fra Odense Katedralskole. De drev det knap saa vidt, men var i Gang med Chikane over for Tyskerne tidligt i 1941. To af Drengene fra denne Gruppe, *Jens* og *Knud Pedersen*, Sønner af Valgmenighedspræsten *Edvard Pedersen*, flyttede i 1941 til Aalborg og kom i Katedralskolen dér. De fortalte Kammeraterne om Arbejdet i Odense — og »Churchill-Klubben« blev en Realitet. I Vinteren 1941 mødtes en halv Snes Drengene fra 1. Gymnasium og 4. Mellem i Præstefløjnen paa Stiftshospitalet (Klosteret). De skulde drøfte Julegave til en Lærer, men kom i Stedet til at diskutere Begivenhederne i Norge. Det endte med, at de — paa Initiativ af Præstesønnerne Knud og Jens Bue Pedersen — dannede en Klub, som udtrykkeligt fik det Maal at skabe »norske Tilstande« i Danmark. Da Anklageren senere i Retten bebrejdede dem, at de kunde bringe norske Tilstande ind over Danmark, sagde de: »Det er det, vi ønsker!«

Til »Churchill-Klubben«s forskellige Job hørte ogsaa Gadepatrouillering. Dels skulde »Terrænet sonderes«, dels skulde Dækning etableres, naar et Kup forestod. Her har man en Gruppe af Klubbens Medlemmer i al deres ungdommelige Uskyldighed. De staar uden for »Hovedkvarteret« — Præstefløjnen i det gamle Kloster — og skal netop ud for at tage Af-fære. En Kammerat har snuppet dem i Farten. Forsigtighed er en Børgmesterdyd — men ikke altid en Sabotørdyd!

Klubben tog Navnet »Churchill-Klubben« og udarbejdede — ligesom »Vædderen« — regulære Vedtægter, som i dette Tilfælde ikke var Camouflage, men virkelige Formaaalsparagraffer. De blev brændt, da Politiet skulde i Gang med Husundersøgelse, og de er aldrig blevet rekonstrueret. Desværre.

Klubben fik hurtigt virkeligt Format. Den raadede over fire Afdelinger under hver sin Leder — en Propagandaafdeling, en teknisk Afdeling, der skulde skaffe eller fabrikere Brand- og Sprængstoffer, en økonomisk Afdeling, som skulde skaffe Finanserne (oprindelig Medlemshonorarer paa 50 Øre om Maanednen!), og endelig en Sabotageafdeling, som bestod af de tre andre Afdelinger tilsammen. I Brønderslev oprettede man en Lokalgruppe, og man havde Kontakt med Royal Airforce-Organisationen i Odense.

Drengene uddelte hektograferede og dupliserede Opraab, malede ildnende Tekster rundt om i Aalborg, og gjorde et mystisk Mærke, et Hagekors med Pilespidser, kendt. Sabotagegruppen lagde ud med Chikanerier — Nedrivning af tyske Skilte, Overklipping af Ledninger etc.; men snart blev man klar over, at man maatte have Vaaben. Og saa systemiseredes Vaabenrøverier i Aalborg og Omegn, saa hele Danmark korsede sig, da det blev afsløret. Tyskerne fattede ikke Mistanke til Børn og opfattede Drengenes Interesse som barnlig Nysgerrighed. De stjal Vaaben fra Garderobes og Biler og veg ikke tilbage for at krybe ind i tyske Barakker og forsvinde med endog Maskinpistoler! Efterhaanden raadete de i Hovedkvarteret i Klosteret over Pistoler, Karabiner, Maskinpistoler, Røgbomber, Ammunition og to Kasser Sprængstof, ja, endog Mortérgranater havde de. De holdt Træningskydning

paa Loftet i Præstefløjen under Gudstjenester, naar Orglet brusede, og de veg ikke tilbage for at øve sig i at ramme tyske Vagtposter paa stor Afstand.

De ramte ikke.

Efterhaanden blev de dristigere. De brændte nogle Værnemagtsbiler af, og i April 1942 stak de Ild paa tyske Jernbanevogne med Flyvemaskindele. Det blev en stor Brand og den hidtil største Sabotage. Drengene blev ikke opdaget. De gen-tog Successen et Par Aftener senere, men saa blev Vagten paa Banegaardsterrænet for stærk, og de kastede sig over den store Flyveplads Vest, i Haab om at faa Ram paa en Hangar.

Inden de naaede saa vidt, fik Politiet — med al tænkelig kriminalteknisk Assistance af Himmelstrups Rejsehold! — Ram paa dem. Den 8. Maj 1942 foretog Politiet de første Aktioner, et Par Anholdelser paa Katedralskolen. Og saa naaede man frem til Vaabenlageret. Kasserne med Sprængstof fældede Brønderslevgruppen. Kun Forbindelsen med Odense blev ikke opdaget.

Men det mest fantastiske og det, som gav Churchill-Klubben Verdensry, var tilbage. Tre af Drengene, *Knud Hornbo* og Brødrene *Houlberg*, fik ved Hjælp af en indsmuglet Fil Cellens Jernstænger filet over. I Stedet for at flygte besluttede de sig til at bruge Cellen som Hovedkontor for fortsat Arbejde! De afleverede hver Aften deres Bukser, hvilket skulde umuliggøre Flugt; men Arrestpersonalet oversaa, at de havde deres pæne Tøj, beregnet til Besøg og Forhør, hos sig. Om Aftenen fjernede de Jernstængerne og krøb, iført det nye Tøj, ud af Arresten og ud i Byen. Ud paa Natten vendte de tilbage. Om Dagen var Jernstængerne hele og fine at se til, takket være Kit, blandet op med Tusch.

19 Gange var de tre Churchill-Drengene ude af Aalborg Arrest. De besøgte Familien, og de saboterede paa Livet løs ude i den mørklagte By. De fortsatte med Ilds-paasættelserne, og de kørte tyske Biler i Havnen. Politiet rodede fortvivlet efter de nye Sabotører, med Truslen om tysk Overtagelse af Politigaarden hængende over Hovedet. Hvem kunde ane, at Drengene fra Arresten var Gerningsmændene! I Cellen laa hver Nat en Seddel: »Vi kommer igen. Meld ikke til Politigaarden. Vi kan træffes paa Telefon Nr.....!«

Den blev der ikke Brug for. En nidkær Politibetjent fangede dem under en Luftalarm. De kunde ikke klare Legitimationskortene. Saa blev de dømt og ført til Horsens. Den ene af dem var dog først et halvt Aar i Hamburg, de øvrige Klubmedlemmer kom til Nyborg Statsfængsel, de yngste Fanger, Fængslet har set. Deres Rektor maatte rejse til København, »fritaget for Tjeneste«, paa tysk Forlangende, og selv maatte de læse videre inden for Ringmuren, hvor Departementschef Eivind Larsen fik dem anbragt i en Funktionærvilla. Her fik de Besøg af Lærere fra Nyborg, og de læste alle flittigt videre med Eksamen som Maal. De af Drengene, som sad længst, maatte tilbringe to Aar i Fangenskab og blev først befriet, da Kuppet mod Fængslet lykkedes i 1944. De naaede alle ud før Kapitulationen — tids nok til at komme med i illegalt Arbejde endnu engang!

V

Den officielle Meddelelse om Churchill-Drengene blev først givet, efter at de var dømt, i Juli 1942. Den virkede — som enhver Ikke-Tysker kunde tænke sig — inspirerende paa den danske Ungdom, fremfor alt i Aalborg. Klubben fik en Efterfølger i »*Danmarks Frihedsliga*«, stiftet i August 1942 og ledet af *Asger Lorentzen*. Den naaede, indtil ogsaa den blev revet op af det danske Politi, at forøve 6 Sabotager, en Del Rudeknusninger og en Del Tyverier. Medlemmerne var fra 15 til 20 Aar. Domme over dem blev offentligt meddelt i Marts 1943. De fik op til 4 Aars Fængsel, og til Dommene knyttedes — fra tysk Side — officielle Advarsler. To Brødre *Hesseldahl* startede en lignende Klub i *Aarhus*. Nye Bedrifter, nye Advarsler. Men da var det for sent at advare. Skønt alle ansvarlige danske Kredse sluttede op bag de tyske Advarsler, *voksede Sabotagen fra Maaned til Maaned*. Her er Cita-ter af, hvad de ansvarlige Kredse sagde:

Buhl i Radioen 2. September 1942:

»Der er forekommet Undtagelsestilfælde, hvor Danske i Uforstand har foretaget sig Handlinger eller i Ord og Skrift er fremkommet med Udtalelser, som er i Strid med den Politik, Regeringen fører, og de Anskuelse, der af det besindige Flertal af Befolkningen næres med Hensyn til den Holdning, vi bør indtage under de herskende Forhold. Til Trods for, at der i adskillige saadanne Tilfælde er grebet alvorligt ind fra Statsmagtens Side, forekommer det dog stadigvæk, at ubesindige Elementer er paa Færde og foretager sig Handlinger, som er egnet til at forstyrre Ro og Orden og dermed volde Landet Vanskeligheder. Der er navnlig i den senere Tid forekommet nogle Tilfælde af Sabotage over for den tyske Værnemagt her i Landet, og det er disse beklagelige Tilfælde, som giver mig Anledning til her at sige nogle alvorlige Ord til Eftertanke. Sabotage i den Forstand, der her er Tale om, er Ødelæggelse eller Beskadigelse af Værdier, som direkte eller indirekte er af krigsmæssig Betydning for en krigsførende Part... Sabotage er en af de alvorligste Forbrydelser, der kan begaas mod et krigsførende Land, og i Almindelighed kendes der for saadanne Forbrydelser i de krigsførende Lande kun een Straf, nemlig Dødsstraf.«

Efter at have understreget, at Danmark ikke var et krigsførende Land, men dog at betragte som et Forbindelsesled i den tyske Front mod Vest, sagde Buhl, at

»det først og fremmest er en dansk Statsinteresse at undgaa Sabotagehandling, og det være sig mod Trafikmidler, offentlige Forsyningsindretninger etc. eller mod den tyske Værnemagts Materiel. Direkte eller indirekte er det vort eget Land, der kommer til at lide mest under Følgerne af saadanne Handlinger. Den danske Regering føler derfor et stort Ansvar med Hensyn til Bekæmpelsen af Sabotage og lignende Forbrydelser, og ud fra dette Ansvar vil det med Rette kunne bebrejdes mig, dersom jeg ikke talte ganske aabent om de her omhandlede meget alvorlige Spørgsmaal.«

Buhl bebudede, at Regeringen med den yderste Strenghed vilde forfølge Sabotage og anden »Forbrydelse« mod den tyske Værnemagt og appellerede til

»Medarbejde af alle gode Kræfter i vort Folk, af alle dem, der har Indsigt og Indflydelse paa andre, af hvem et Lederhverv er betroet... Vær med til at gøre det klart for alle og navnlig for de unge, at den, der begaar Sabotage eller hjælper med dertil eller over for Myndighederne tilbageholder Viden om Sabotageplaner eller undlader at medvirke til Opklaring af Sabotage, handler mod sit Fædrelands Interesser.«¹⁾

¹⁾ I Konsekvens heraf er Angivere, der »stak« Sabotører til dansk Politi, undertiden mod Dusører paa op til 5000 Kr., ikke blevet behandlet som Stikkere efter Befrielsen, og man har overhovedet højst ugerne anerkendt Begrebet Stikkerti som eksisterende før 29. August 1943.

Den 3. April 1943 erklærede *Rigsdagens Samarbejdsudvalg* bl. a. om Sabotagen:

»Disse Handlinger, der forstyrrer Ro og Orden i Strid med Kongens Budskab af 9. April, og som strider mod dansk Lov, betegner en meget farlig Udvikling, der kan drage de alvorligste Følger med sig. Danske Menneskeliv sættes derved i Fare. Dansk Produktion tilføjes en Skade, som baade nu og i Fremtiden vil sætte sine Spor i Arbejdsløshed. Fortsættes disse Sabotagehandlinger, og lykkes det ikke for de danske Myndigheder at bringe disse lovstridige Handlinger til Standsning, kan alt, hvad vi har fastholdt og bevaret, komme i den alvorligste Fare... Rigsdagens Samarbejdsudvalg retter en indtrængende Appel til den danske Befolkning om at forstaa Situationens dybe Alvor og at yde danske Rets- og Politimyndigheder al fornøden Støtte i Arbejdet med den krævende Opgave, der paahviler dem som Embedspligt, og af hvis Løsning saa meget afhænger.«

Ved en Fest i Fællesklubben for B. & W.s Arbejdere 13. September 1942 gav Socialdemokraten *Laurits Hansen*, der efter Befrielsen maatte opgive videre politisk Karriere paa Grund af uheldige Forbindelser under Krigen, Arbejderne dette Raad:

»Lad Provokatorerne passe sig selv; lad, som om de slet ikke eksisterer. Vi kender dem ikke, de er Luft for os. Sabotage har aldrig været og vil heller aldrig blive danske Arbejders Vaaben. Vi skal derimod fortsat styre den Kurs, vi hidtil har fulgt. Det skylder vi vor Bevægelse, vore Hjem og vort Land.«

Under Finanslovsdebatten i December 1942 advarede bl. a. *H. C. Hansen* (S.), der senere udbetalte Penge til Sabotage, imod Sabotørerne, og *Knud Kristensen*, som senere har beklaget sit Standpunkt, advarede stærkt mod alle Former for Provokationer og alt, som vendte sig mod Besættelsesmagten.

Den 28. Marts 1943 sagde *Jørgen Jørgensen* til Radikal Ungdom i Holbæk:

»Jeg maa paa det alvorligste advare imod de Sabotagehandlinger, som i stigende Grad finder Sted. Det er en daarlig dansk Gerning at foretage Handlinger af denne Art, der bringer hele det Grundlag i Fare, som vi hidtil har bygget vor Tilværelse paa, og som Folket nu har givet sin fuldttonende Tilslutning til (!). Den, der foretager disse Handlinger, bryder Fællesskabet og svigter Sammenholdet i vort Folk.«

Nogen Forstaaelse for, at Sabotagen var Handlinger imod den Fjende, som bragte hele Grundlaget for vor Eksistens i Fare, sporedes ikke i politiske Kredse.

23. Juli 1943 sagde Trafikminister *Elgaard* i en Tale i Randers:

»Regeringen maa med Politiets Bistand med alle Midler søge at begrænse Sabotørernes Virksomhed til det mindst mulige. Lad os blot tænke os, at Trafikken i Danmark ikke kunde oprettholdes paa Grund af Sabotagehandling. Dette vilde føre til, at de nødvendige Levnedsmidler da ikke kunde naa frem til Danmarks Hovedstad; det maa være indlysende for enhver, at til at opretholde Ro og Orden i Landet hører ogsaa, at alle Samfundsfunktioner holdes i Gang. Danmark er ikke i Krig, og den Linie, Danmark følger under Storkrigen, er den at bevare vort Folks Ret til Frihed, naar Krigen er endt, samt at bevare vort indre danske Styre i størst mulig Udstrækning under Krigen. Ved at leve vort Liv under Ansvar i denne Tid værner vi Danmarks Jord og det danske Folks Rettigheder; derfor er det enhver dansk Statsborgers Pligt at slutte op i den danske Konges Følge.«

De politiske Udtalelser, som refereredes og kommenteredes i den legale Presse — Sabotørerne blev endog kaldt »Skidtfolk« — afsluttedes med den berømte Udtalelse i Cirkulæret fra *Alsing Andersen* 2. September 1943. Derefter fremsatte kun *Krenchel* den Slags Udtalelser i Radioen, hvilket dog ikke betød, at Modstanden mod Sabotagen ophørte i politiske Kredse, men et stigende Antal officielle Person-

EJNAR KRENCHEL

SABOTAGE

4 TALER HOLDT I DEN DANSKE RADIO
DEN 12., 19., 26. SEPTEMBER OG 3. OKTOBER

1943

*Man hold ud og
bliv ud - saa sejer
Kommunen. Saa bliver
EFTERTRYK TILLADT*

*dit Modstandernes
Tur at faa Sabotage-
Diarrhoe*

KØBENHAVN
EGET FORLAG

1943

*Vendy Nielsen
Ejnar Krenchel*

Til en af ORS. Ejnar Krenchels gode Venner sendte han et Eksemplar af sine herostratisk berømte Anti-Sabotageforedrag, og han skrev paa Titelbladet en Opfordring til at »holde ud«, saa det kunde blive hans Modstanderes Tur at faa »Sabotage-Diarrhoe«. Hans egen Mave taalte afgjort ikke de mange enerverende Brag af Bomber, der ødelagde Virksomheder, som tjente tyske Interesser.

ligheder viste efter det Tidspunkt Kampen Forstaaelse, med *Hartvig Frisch* som en af de faa Undtagelser. I Alsing Andersens Cirkulære hed det:

»Naar det fra chauvinistisk og kommunistisk Side bliver gjort gældende, at den af Samarbejds-partierne siden den 9. April førte Politik ved de sidste Dages Begivenheder har vist sin Uholdbarhed, og at Udviklingen derfor giver disse Chauvinist- og Kommunistkredse Ret i deres Angreb særlig paa Socialdemokratiet, er det — ganske bortset fra disse Aars fabelagtige Svingning i Kommunisternes Politik — en fuldstændig falsk Opstilling af Problemet, en Paastand, der ikke under nogen Omstændighed maa staa uimodsagt, men tværtimod i Sandhedens Interesse og af Hensyn til Udviklingen paa det mest energiske maa imødegaaes og tilbagevises. Vort Formaal siden den 9. April har været at gaa ind for en Politik, der kunde skaane Befolkningen for de Lidelser og Prøvelser, som en anden politisk Linie uundvigelig maatte medføre, og som i andre Lande er blevet Krigens Kaar for Befolkningen.«

Cirkulæret udtrykker Forvisning om, at den »berettigede« Politik kunde have fortsat til Krigens Afslutning, og vender sig mod Christmas Møller og »den Koalition af Chauvinister og Kommuniste, der ansvarsløst og skjult har søgt at mistænkeliggøre Samarbejdets Maal og Midler og at fremskaffe en anden Mentalitet i Dele af Befolkningen.«

Professor *Hartvig Frischs* Rustale 13. November 1943 — den, der anbefalede Frihedsraadet af »Gøngehøvdingen« at lære, at der ogsaa i det Fag kan være Gentlemen — vil det føre for vidt at komme ind paa. Den var inspireret af Sabotage imod en Storebæltsfærge, en engelskinspireret Sabotage, som danske Sabotageorganisationer ikke rigtig vilde kendes ved. I Modsætning til de øvrige Politikere trak Frisch ikke i Land efter Befrielsen. Talen sluttede med følgende Opfordring:

»Her maa Humanismen kende sin Pligt, hvis ikke hele Retsbevidstheden skal nedbrydes i Landet, og en hel Generation af Ungdommen føres ud i en Terrorisme, som vil blive en Skamplet paa vor Kultur.«

Endnu en Gang lod de politiske Partier i øvrigt høre fra sig, vendt mod Sabotørerne, dog mod den specielle Gren af Arbejdet, som hed *Stikkerlikvidationer*. I den maaske farligste Erklæring, Besættelsestiden kender — farlig, fordi den — ligesom Tyskernes Kundgørelser — sammenblandede Stikkerdrab og Clearingmord, advarede de fem Partier (Dansk Samling var ikke med) mod »den Attentatvirksomhed, som har udviklet sig«. Det skete saa sent som 5. Januar 1944, paa et Tidspunkt, da flere fremtrædende Politikere havde nærmet sig Modstandsbevægelsen.

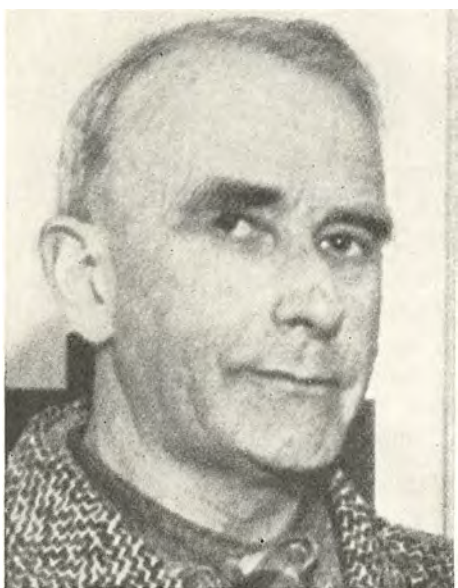
Det er rimeligt at nævne disse Ting for at vise, at Sabotageorganisationerne voksede sig stærke, ikke blot paa Trods af Gestapo, men ogsaa paa Trods af misforstaaet dansk *Politi-Ivrighed*, og alle ansvarlige Instansers indtrængende Advarsler. De Politikere, som efter Befrielsen tiltog sig Æren af Modstandskampen, tog Æren for Ting, de direkte havde bekæmpet. Helt frem til Foraaret 1943 havde Sabotørerne antagelig ogsaa det meste af Folkestemningen imod sig, selv om Sympatien var stærk i Byerne. Efter 29. August slog Stemningen stort set om; men endnu i 1944 var der Tusinder, som lyttede til Overretssagfører Krenchels Angreb paa Sabotørerne — og gav ham Ret. Det bør næppe heller glemmes, at den politisk-militære Støtte til den egentlige Modstandsbevægelse til syvende og sidst var et Forsøg paa at faa Kontrol — et Forsøg, som lige saa meget inspireredes af Frygt som af Beundring og Forstaaelse. Et Forsøg, som lykkedes.

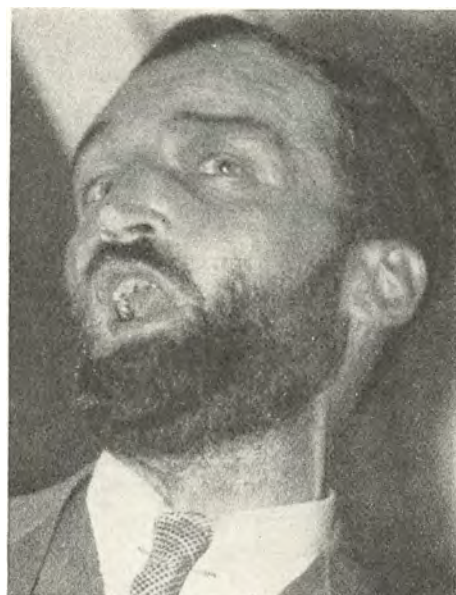
Alsing Andersen.

Vilhelm Buhl.

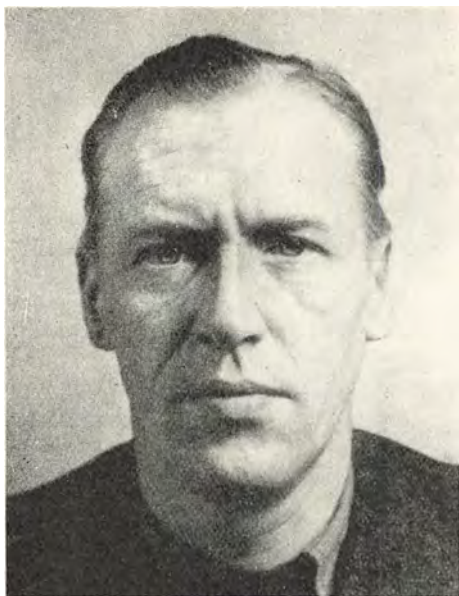

Ejnar Krenchel.

Harlvig Frisch.

Fire af Sabotagens kendte Modstandere.

Eigil Larsen (f. 1903) er oprindelig Skibsværftsarbejder. Han blev arresteret sammen med sine kommunistiske Meningsfæller den 22. Juni 1941 og interneret i Horserød, hvorfra han imidlertid undslap under det fantastiske Flugtforsøg den 10. Juni 1942. Derefter fik han som Opgave at samle de bestaaende smaa Grupper, der arbejdede famlende og usikkert, til en Organisation. Den 6. April 1943 indrykkede Politiet i alle Blade en Efterlysning af ham, i hvilken han sigtedes som Gerningsmand til Jernbaneattentaterne i Espergærde den 1. Sept. og 6. Nov. 1942 og for at have anstiftet Jernbaneattentaterne ved Esbjerg den 11. og 21. Febr. 1943. Det henstilledes, »at han bliver eftersøgt saa energisk som muligt«, og der udlovedes en Dusør paa 5000 Kr. for Oplysninger, som kunde føre til hans Paagribelse. Med det danske Politi i Hælene — og efterstræbt af Gestapo — fuldførte Eigil Larsen uanfægtet sin Opgave, Sabotagen blev organiseret, og han selv var med i forreste Række ved talrige Aktioner. Efter 5. Maj traadte han frem fra den underjordiske Bevægelse som Kompagnifører i BOPA, og fortsatte senere som Sekretær i D. K. P.

VI

Statistikens tørre Tal, som her ser bort baade fra Smaaaktioner og fra Jernbanesabotage, *viser Sabotørernes Arbejde* paa tværs af Gestapos Aktivitet og svigtende Forstaaelse hos officielle danske Kredse.

Der var i alt 2674 egentlige Sabotager i Krigsaarene, deraf 10 i 1940, 19 i 1941, 122 i 1942, 969 i 1943, 867 i 1944 og 687 i 1945. Nedgangen i 1944 skyldes beordret Stilstand i en Periode. Der var i hele Krigsperioden flest Sabotageaktioner i Provinsen, men de største fandt Sted i København og i Københavns Omegn. Provisionsaktionerne fordeler sig med 7 i 1940, 17 i 1941, 88 i 1942, 597 i 1943, 616 i 1944 og 555 i 1945.

Der blev forøvet Sabotage i 581 Tilfælde mod Banegaarde, Biler og Garager, mod 73 Oplag af Benzin og Olie, 116 elektriske Anlæg, 362 Naziforretninger etc., 252 tyske militære Anlæg, Depoter eller Lejre, 840 Værnemagerfabrikker etc., og i 211 Tilfælde mod Værfter, Skibe, Havneanlæg, Kraner etc. Hertil kommer 149 Aktioner mod tyske Restauranter, Fødevardepoter etc. og 90 Aktioner mod Vaske- rier, Skrædderier etc., som arbejdede for Tyskerne.

Skaden vurderes skønsmæssigt til 280 Millioner Kroner, fordelt med ca. 8 Millioner paa Færger, 65 paa Bygninger, 5—6 paa Skibe og 201 paa Løsøre. Jernbanesabotagen beregnes at have kostet 10 Millioner, som ikke er medregnet her. Vil man have en Oversigt over Sabotørernes Virksomhed, maa man medregne Aktionerne imod næsten 350 Stikkere, som dræbtes. Heraf falder de 200 alene paa Organisationen »Holger Danske«.

»Holger Danske« havde noget over 60 faldne, BOPA 38. Hertil kommer det meget store Antal, som blev syge med varigt Men under Fangenskab.

Aage Nielsen (1918-43), der deltog som Frivillig i Kampen mod Fascismen i Spanien fra 1936-38, blev arresteret af det danske Polit 1942. Han blev løsladt fra Horsørød efter et Aars Forløb, men blev skygget, fordi han kunde tænkes at søge Forbindelse med sine Kammerater i de illegale Grupper. Han gik under Jorden og fortsatte Kampen mod Undertrykkerne. Gang paa Gang deltog han i ødelæggende Sabotager eller udførte som Enkeltmandsaktion dristige Sprængninger. Under Aage Nielsens Ledelse udvikledes Havnegrupperne til slagkraftige Organisationer. Da en Sabotageplan mod Lystrup skulde føres ud i Virkeligheden, faldt en af Aage Nielsens Medhjælpere for Fristelsen. Gennem en overordnet (der efter 5. Maj af Frygt for den retfærdige Straf tog sig selv af Dage) arrangeredes Forbindelsen med Gestapo, og den 23. September 1943 blev Aage Nielsen arresteret. Forhør fulgte paa Forhør, Tortur afløstes kun af Tortur, men han var tavs. Legemligt knækket, men rank i Aanden, faldt han til sidst som Offer for Gestapos umenneskelige Bestialitet den 18. Oktober 1943 — 12 Dage efter at hans Gruppe havde likvideret den Landsforræder, der havde solgt ham for Judaspenge.

Det var kun i Krenchels Fantasi, det gav Penge at være Sabotør. Lønnen til Folk, som var under Jorden, var oprindelig 100 Kr. om Maaneden, steg saa til 200 og var i de sidste Maaneder af Krigen 250 Kr. Man synes i visse Kredse at have forekslet Sabotører med de Røvere, som optraadte i den politiløse Tid. Disciplinen var streng, ligetil Dødsstraf, som i et enkelt Tilfælde er eksekveret over for en Mand, der beholdt Vaaben efter en Nedkastning. Om Disciplin i militær Forstand var der ikke Tale. Under Aktioner blev Planer fulgt, men den enkelte maatte i høj Grad handle pr. Konduite.

Begge de to store Sabotageorganisationer er begyndt som smaa Grupper, samlede omkring en enkelt Mand.

Stifteren af den første Gruppe inden for *KOPA*, det senere *BOPA*, var den tidligere Spaniensfrivillige, Støberiarbejder *Harald Nielsen*, der i Efteraaret 1941 samlede en Seksmandsgruppe i København. Den arbejdede i lang Tid ubevæbnet og i alt væsentligt paa eksperimentel Basis, idet man søgte at opbygge en Organisation, at fabrikere Sprængstoffer, at lave Helvedesmaskiner etc. og samtidig at agitere blandt Arbejderne paa større københavnske Virksomheder. I Juni 1942 brød en Del internerede Kommuniste ud fra Horsørødelejen (gennem en gravet Tunnel). Blandt dem var den tidligere Spanienskæmper *Eigil Larsen*, som fik Ledelsen af Sabotagegruppen, da han meldte sig tilbage til Arbejdet. Man eksperimenterede nu i Praksis ved at stikke Ild paa Tømmerlagre, hvorfra Tyskerne fik Materiale til Barakker. Snart var man rede til egentlig Sabotage. 5. August 1942 skete den første egentlige Ødelæggelse. *Cannings Automobilværksted* i Griffenfeldtsgade i København blev afbrændt efter to mislykkede Forsøg. Man maatte bruge Olie, da Termitbomberne svigtede. Derefter fik man skaffet sig teknisk Assistance og fabrikerede Termitbomber, der udviklede op til 3000 Grader, naar man rystede Blandingen, som om den

Josef Søndergaard (1906—46), kendt under Dæknavnet »Tom« Søndergaard, meldte sig tidligt til Kampen for Danmarks Befrielse. Med sine rige Evner blev han naturligt Leder af »Holger Danske«, som han selv var med til at stifte i Marts 1943. Juli s. A. blev han fængslet og ført til Vestre, men hans Kammerater, der ikke kunde undvære ham i Arbejdet, tog en skønne Dag ud og befriede ham. »Tom« ledede mange Aktioner, han var den inspirerende Kraft i hele Arbejdet. Under den navnkundige Sabotage mod »Forum«, som »Tom« havde været med til at planlægge, blev han saaret af en Mur, der styrtede ned, og rejste kort efter til Sverige. Han kunde ikke holde sig i Ro, men blev Kaptajn paa Ruten fra Göteborg til Jylland, der sejlede Vaaben og Ammunition til Modstandshæren. Hans Snarraadighed og hans Dristighed kendte ingen Grænser, og Gestapo kunde i afmægtigt Raseri Gang paa Gang resigneret konstatere, at »Tom Tordenskjold« igen havde holdt dem for Nar. Efter 5. Maj begyndte en haabløs Sygdom, og »Tom« maatte betale med Livet for sin straalende Indsats i Besættelsestiden.

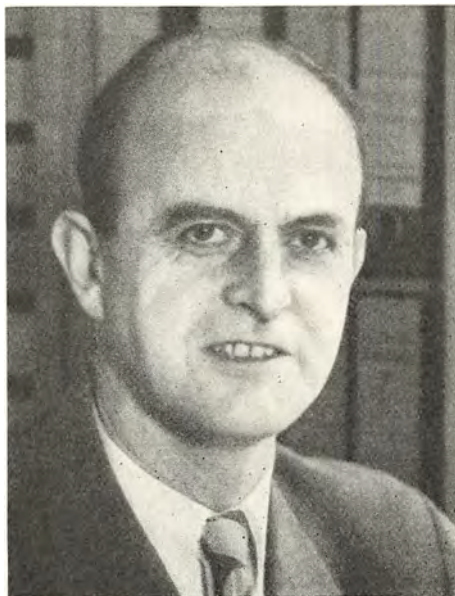
var en Cocktail. Det skulde gøres grundigt i 5—6 Minutter, før Antænding kunde ske med Succes.

En af de mest utrolige Aktioner, de første Sabotører udførte, var *Sænkningen af en Damper* i Københavns Havn Efteraaret 1943, præcis den Dag, da Tyskerne udsendte den berygtede Erklæring om, at der efter Jødernes »Udskillelse« af det danske Samfund atter var skabt Ro. Det var en Tilfældighed, at Eksplosionen ragede over København, nogle Timer efter at Erklæringen var udsendt fra Dagmarhus — men det virkede! Sænkningen udførtes af een Mand, *Aage Nielsen*, der senere som den første blev pint ihjel af Gestapo, hvilket førte til den første Stikkerlikvidation, den illegale Henrettelse af Stikkeren *Jens Olsen*, som var Skyld i Aage Nielsens Anholdelse. Han tilstod under illegalt Forhør. Aage Nielsen udførte sin Bedrift den Efteraarsdag ved at sætte sig paa Kajen i Nærheden af Skibet, der laa tæt ved Nyhavnskanalens Udmunding i Havnen. Ingen opdagede, at han havde dobbelt Snøre, og at Snøren hang meget stramt. Snøren var trukket ind gennem et Øje paa en »Skildpadde«, en magnetisk Bombe. Med smaa Ryk med Medestangen flyttede Aage Nielsen »Skildpadden« nærmere og nærmere til Skibssiden, indtil den hægtede sig fast mod Skibets Staal og blev hængende. Saa løste han op for den dobbelt Snøre, trak den helt igennem, saa den blev fri, viklede den op og gik bort som skuffet Lystfisker . . . Kort efter skete Eksplosionen, som slog Skibssiden ind. Kommunisterne udgav en hel lille Pjece om Bedriften, der i al sin Fikshed var imponerende.

Aage Nielsen havde deltaget i den spanske Borgerkrig, kun 18 Aar gammel.

Den første Sabotagegruppe blev revet op af en Stikker i Efteraaret 1942. Den Spaniensfrivillige *Hans Pedersen* fik Dødsdom, men blev senere benaadet med livsvarigt Tugthus. To andre fik livsvarigt Tugthus, at afsone i Tyskland. Dermed var tre af de første 7 ude af Sagaen. En fjerde blev haardt saaret saa sent som Vinteren

Jens Lillelund (f. 1904) var oprindelig Forretningsmand, men da den 9. April kom, fik han Interesse for andre Ting. I Foraaret 1943 dannede han og Tom Søndergaard sammen med andre ligesindede en Gruppe og gik i Gang med velgennemførte Sabotager, der gav Genlyd i Landet. Efter Toms Arrestation reorganiserede Lillelund Gruppen, der havde faaet Navnet »Holger Danske«. Prisen var høj for Lillelunds Hovede, og Stikkeren Fru Delbo var villig til at sælge ham for 20.000 Kr. — Han undslap dog paa en fantastisk Maade, hvorefter han bragte sin Familie i Sikkerhed i Sverige. Selv *maatte* han tilbage kort efter. Der var Huller i Rækkerne; men »Finsene« satte al sin Energi ind paa at skabe en slagkraftig Hær, og det lykkedes. Gestapo var i Hælene paa ham, han undslap, men maatte til sidst søge Tilflugt i Sverige. Derfra fortsatte han til England, blev Løjtnant i de engelske Faldskærmstropper og ventede paa Ordre til Aktion. Han skulde organisere Samarbejdet mellem de engelske Invasionsstyrker og Modstandshæren. Imidlertid kom Kapitulationen forinden, og den 5. Maj var Kampens Tid forbi for Lillelund.

1944, og en femte dræbtes ved Juletid 1943 i Ildkamp paa Tuborgvej. Af de første 50 Bopafolk var ved Kapitulationen een Mand tilbage i Organisationen!

Rekonstruktionen fandt Sted i Vinteren 1942 med stort Held. Ved Juletid raadede man over 6 Seksmandsgrupper, alle ubevæbnede. Der var Ordre til, at ingen dansk Statsborger maatte forulempes, og ingen danske Værdier ødelægges. Den skærpede Fabrikssabotagevagt gjorde efterhaanden Bevæbning nødvendig, selv om man normalt arbejdede med Bistand af Arbejdere inden for Murene. De fleste Vaaben blev taget fra Sabotagevagter eller tyske Soldater. Ved Nytaarstid lagde man ud med større Sprængningsaktioner og ødelagde *Frederiksberg Metalvarefabrik, Dansk Aluminiumsindustri*, ligesom man forsøgte sig hos *F. L. Smidth*. Her kom man ud for en Funktionær, der rev Lunten over og reddede sig et Guldur. Begivenheden fik Betydning for Sprængningsmetoderne senere hen. Den lod sig ikke gentage! Bl. a. fandt man paa at gemme Sprængstoffet i tilsømmede Skuffer i Værktøjsbænke.

Gruppen forøvede de første Jernbanesabotager, bl. a. paa Kystbanen (den første: 6. November 1942). Man havde ikke Succes med Sprængninger og gik saa over til at fjerne hele Skinner og bære dem ind i Skoven. Der arbejdedes paa det Tidspunkt endnu udelukkende med indenlandske Sprængstoffer, Aerolit og Trotyl. Bl. a. røvedes et større Lager fra Fakse Kalkbrud. En Del blev smuglet ud fra Hærens Ammunitionsbeholdninger. Største Parten af de Sprængstoffer, Kommunisterne raadede over det første Aar, stammede fra disse to Steder. I Begyndelsen af 1943 skaffede man sig de første egentlige Vaabenforsyninger ved et Indbrud paa Holbæk Kaserne. Fra det Tidspunkt var hver Mand bevæbnet under Aktioner. Grupperne udvidedes stadig, og man fik Ikke-Kommunister med. Navnet »Borgerlige Partisaner« (BOPA) stammer fra denne Periode. Eigil Larsen var Chef helt til April 1944. Han afløstes af *Børge Thing* (Brandt), som klarede sig igennem Resten af Krigen.

I Foraaret 1943 fik BOPA Konkurrenter, om man saa maa sige endnu mere borgerlige Partisaner. »Holger Danske« *vaagnede*.

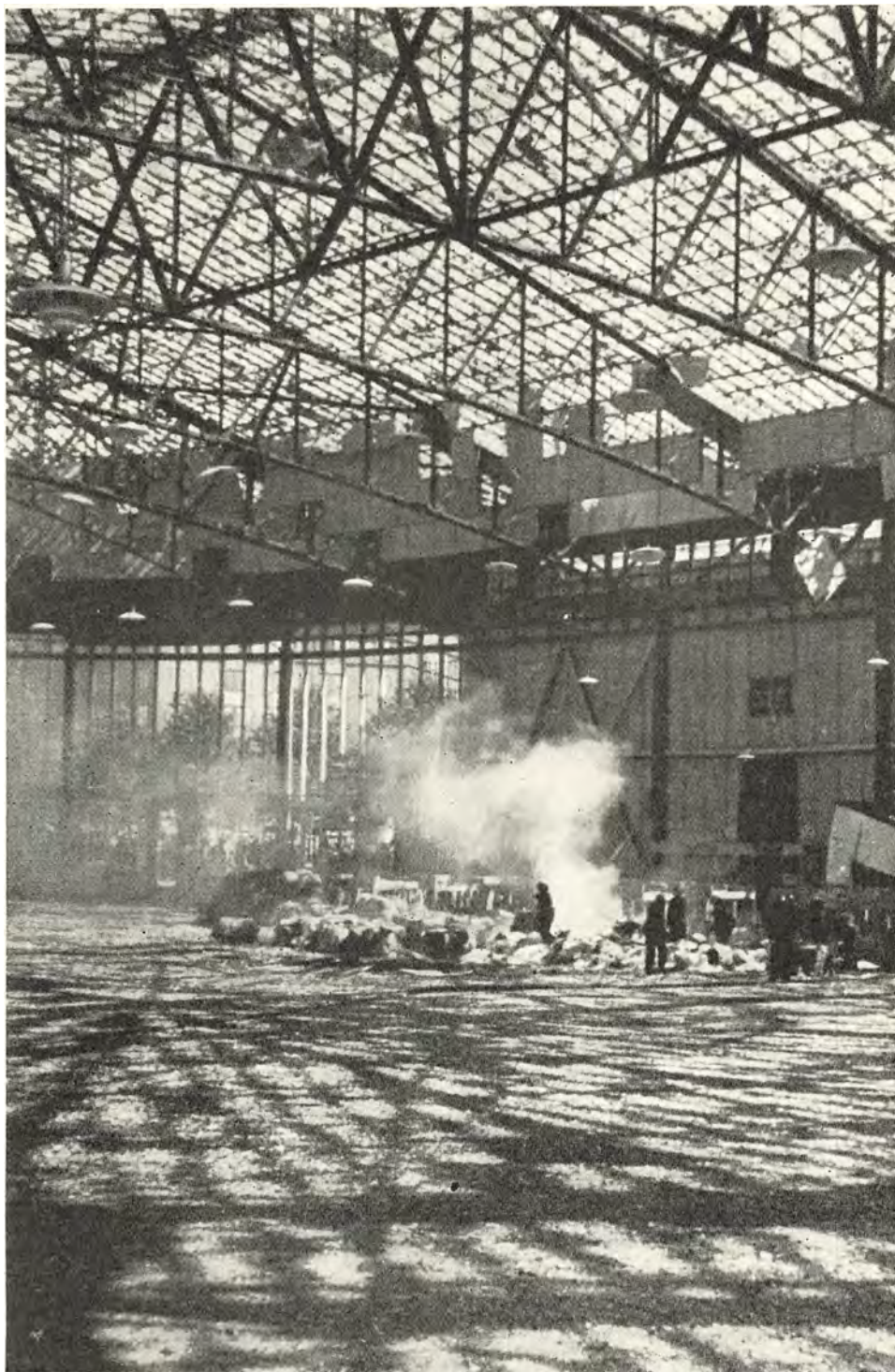
Denne Sabotagegruppes Opvaagnen kan føres tilbage til en bestemt Kreds, Folk, som først havde Tilknytning til »Vædderen«, og som senere gik deres egne Veje. Tusinder af Københavnerne kendte disse Sabotører i Forvejen. Det var Folkene fra den i de første Krigsaar berømte Radioforretning »Stjerne Radio« i Istedgade, kendt for Frontoversigter i Vinduerne og en Højtaler, som havde sær Forkærlighed for allieret Musik, specielt, naar Tyskerne marcherede gennem Gaden. Den blev livligt generet af Nazisterne, og kun en sjælden Gang tørnede Indehavernes humoristiske Sans sammen med tilsvarende Følelser hos Tyskerne. Det skete, da en tysk Soldat engang løb i Forvejen for en marcherende Kolonne, rev Døren til Radioforretningen op og brølede: »Jetzt kommen wir. Spielen Sie sogleich!«

Og saa fik Tyskerne »Tipperary« . . .

Forretningens Ejer hed *Karl Munk*. Han havde to Brødre, *Børge*, som var Politimand, og *Ove* (den sidste omkom efter at have reddet mange Børn fra den franske Skole, deriblandt desværre ikke sin egen lille Datter). Karls Kompagnon hed *Tom Søndergaard*, en tidligere Finlandsfrivillig. I Radioforretningen kom en hel Del Modstandsfolk, deriblandt ogsaa en Bopamand, *Knud Børge Jensen*, kaldet »Spræng-Schmidt«, en Spaniensfrivillig, der havde ydet de kommunistiske Sabotører store Tjenester som teknisk Instruktør. Blandt hans Elever var *Børge Thing*.

Mændene fra Stjerne-Radio arbejdede dengang med »*De frie Danske*«, men ønskede at komme med i Sabotagearbejdet. Under Ledelse af Tom Søndergaard dannede de en endnu navnløs Gruppe, idet de supplerede sig med *Max Bækklund* og Forfatteren *Jack Bøgh*, Globetrotteren (»Rullende Sten samler ikke Mos«). Foruden Spræng-Schmidt havde Gruppen som Instruktør — og senere Sprængstofleverandør — Kaptajn *Sæbye*, der ledede en Sprængkommando, og som tilkaldtes efter Sabotager.

Kort efter kom *Mogens Jarset* (»Bob«), *Poul Moesgaard* (»Evald«), *Jens Lillelund* (»Finsen«) og *Jørgen Schmidt* (»Citronen«) til, og man havde fra første Færd Samarbejde med en Kriminalpolitimand, *O. Berthelsen*, der senere blev Chef. Denne stadigt navnløse Gruppe lagde ud med Aktion mod »*Standard Electric*«. Der skete her det samme som hos F. L. Smidth: en Vagtmand rev Luntten løs og reddede sig et Guldur. Med Held prøvede man saa en Jernbanesabotage ved Taastrup og vandt Erfaring. Saa fulgte Aktioner mod en kemisk Fabrik »*Simi*«, *Auge Petersens Maskinfabrik* ved Finsensvej, hvor Tom Søndergaard optraadte forklædt som Politibetjent, og en stor Sprængning paa »*Nordropa*«. Og saadan gik det Slag i Slag hele Foraaret 1943, frem mod den urolige Sommer og den skæbnsvangre Dato 29. August. Det var skiftevis BOPA og »Holger Danske«, som var paa Færde. »Holger Danske«-Folkene bevæbnede sig paa akkurat samme Vis som Kommunisterne. De røvede Vaaben fra det danske Militær og fik deres i Jægersprislejren. I Sommermaanederne tog »Holger Danske«-Folkene Tøten. De klarede en Sprængning i *Telefoncentralen paa Døgmarhus*, skønt den først antændte Lunte svigtede og maatte skiftes ud med en anden, og en alvorlig Sprængning paa *Citroënfabrikkerne*, hvor »Citronen« havde været ansat, og hvorfra han havde sit senere saa kendte Navn (en Forvanskning af Citroën). Det rystede ikke engang Gruppen, at dens Chef, Tom Søndergaard,

»Forum« efter Sabotagen.

blev arresteret, fordi en Mand, der kendte ham, prøvede at klare en Røverisag ved at fortælle Politiet, at han handlede efter Ordre fra Tom Søndergaard — der endnu boede hjemme. Politiet kom med stort Vaabenopbud og Hunde og hentede ham. Gennem en paalidelig Politimand, *Roland Olsen*, der senere kom i britisk Tjeneste, fik man Kontakt med Fangen og lovede at befri ham. I samme Periode fik man Kontakt med Faldskærmsfolk og dermed med hele det »Special Forces«-Net, som efterhaanden bandt de danske Sabotageorganisationer Landet over sammen og skaffede dem Ordre, Vaaben og Stof. Den 5. August 1943 blev man træt af at vente paa Tom Søndergaard og hentede ham helt enkelt i Vestre Fængsel. To Mand, »Bob« og »Evald«, gik som falske Kriminalbetjente ind i Fængslet og hentede ham til »Afhøring«. Dermed var Gruppen atter intakt.

Man fejrede Befrielsesaktionen, der vakte almindelig Opmærksomhed, med en tre-fire Sabotager og kastede sig saa ud i den Aktion, som maaske blev den mest kendte af alle Krigstidens Sabotagehandling, selv om dens militære Værdi kan diskuteres: Sprængningen af *Forum*, Københavns Kæmpehal, som var beslaglagt af Tyskerne. Det skete den 24. August paa Grundlag af Alarmmelding fra Frederiksberg tekniske Forvaltning, som frygtede for, at Tyskerne vilde lægge et stort Troppekontingent i Bygningen. Gruppen gik i Aktion, fuldt vidende om, at Sprængningen kunde faa storpolitiske Følger. Paa Grund af Urolighederne i Esbjerg, Odense og Aalborg var Stemningen spændt. Forum-Aktionen kunde faa Tyskerne til at slaa til og skabe »norske Tilstande«. Og det var det, man ønskede!

Historien er stort set kendt af hvert Barn i Landet. Forum blev sprængt med 28 Kilo Trotyl, anbragt i en Ølkasse, som placeredes midt i Hallen. *Max Bæklund* kom cyklende med Kassen, som var camoufleret med 6 Pilsnere. *Tom* og *Evald* holdt Inspektøren og en Kontrollør op. Bygningen var ellers tom paa det Tidspunkt. Der var Middagspause og ingen tysk Vagt endnu. Ved en Fejltagelse kom Eksplosionen for tidligt. *Tom* og Inspektøren kom ikke ud. Inspektøren slap uskadt, men *Tom* fik en Mur over sig. Han slap ud af Ruinerne, men fik Mén af Ulykken, og døde efter Befrielsen af Kræft, rimeligvis en Følge af Kvæstelserne. Forums Mure styrtede ned sammen med Taget. Kun det nøgne Staalskelet blev staaende. Nabo-bygningerne led ingen Skade. Murene havde helt taget Lufttrykket. End ikke Radiohusets store Ruder paa den anden Side Gaden var der noget at se paa.

Saa kom den 29. August. Sabotagerne intensiveredes, men »Holger Danske«-Gruppen overlevede ikke Forumaffæren i god Behold. Den vilde Jagt gik paa Forum-sabotørerne, og til sidst maatte Gruppen fortrække til Sverige efter dramatisk Flugtforsøg fra Taarbæk Havn, hvor flere Sabotører blev fanget og befriet igen. Kun *Jens Lillelund* blev tilbage. Han startede i Løbet af Efteraaret en ny »Holger Danske«-Gruppe, som hurtigt voksede til en egentlig Organisations Format. Det var denne anden »Holger Danske«-Gruppe, som klarede sig igennem til Befrielsen, om end med store Tab. Blandt de Mænd, som sluttede sig til »Holger Danske«, var *Bent Fauerschou-Hviid*, landskendt som »Flammen«, den mest eventyrlige Skikkelse i Sabotørernes Rækker. Hans væsentlige Felt blev Stikkerudryddelsen. Han var en blændende Skytte og blev snart den mest hadede Mand i Gestapos Kartotek.

For takket være Stikkerne kendte Gestapo hurtigt Modstandsbevægelsens mere

Jørgen Staffeldt (1912-44) blev i Oktober 1943 udpeget som »Dansk Samling«s Repræsentant i Frihedsraadets Kommandoudvalg og deltog som saadan i de grundlæggende Møder vedr. de civile »Ventegrupper«. Da Lillelund maatte flygte, blev Staffeldt Leder af »Holger Danske«, men i Febr. 1944 blev han arresteret af Gestapo. Staffeldt skulde dømmes af Krigsretten Dagen før Generalstrejken; men Retsmødet blev udsat p. Gr. a. Forholdene. Den 23. August førtes han til Frøslev, 12. Sept. til Neuengamme og videre til Dødslejren Porta Westphalica. De umenneskelige Anstregelser tog haardt paa hans Kræfter, Sygdom stødte til, og 1. Juledag 1944 bukkede han under.

Viggo Villadsen (f. 1913) tog Studentereksamen fra Ribe Katedralskole 1931 og blev cand. polit. 1938. Efter Eksamen blev han ansat i Statistisk Departement, men overtog 1941 Stillingen som Personalechef i Magasin du Nord. Villadsen kom i Forbindelse med »Ringene« i Vinteren 1941-42, blev Medlem af Hovedbestyrelsen og fik som Opgave Organiseringen af Modstandsgrupper over hele Landet med Arbejder- og Industri-grupper som Speciale. 1944 kom han ind i Arrestationsudvalget; s. A. i Sabotageudvalget og endelig i 1945 i Københavnsledelsen. Fra Sommeren 1944 havde Villadsen ligeledes repræsenteret »Holger Danske« over for Frihedsraadet.

fremtrædende Folk, om ikke paa andet, saa paa Dæknavnene, men oftest med fuldt Navn og udførligt Signalement. Til Gengæld kendte Modstandsbevægelsen de farligste Stikkere og de mest fremtrædende Gestapofolk. Den anonyme Krig var ofte en Krig mellem Folk, der vidste fuld Besked med hinanden!

Ogsaa »John«, Matematiklæreren *Svend Otto Nielsen*, sluttede sig til »H. D.«. »Bob« kom tilbage fra Sverige, *Berthelsen* gik endnu stærkere ind i Arbejdet, og man fik Kontakt med en Række Dansk Samling-Folk, først og fremmest *Jørgen Staffeldt*. Hans Broder, *Mogens Staffeldt*, Boghandleren paa Kongens Nytorv, fik Hvervet som Organisationens Kasserer. »Citronen« dukkede op igen, og snart var »H. D.« mere slagkraftig end nogen Sinde før. I Oktober 1943 var den paa 6 Grupper med tilsammen 50 Mand. *Arne Sørensen* blev »H. D.«s Kontaktmand i Frihedsraadet (Han afløstes Juni 1944 af *Frode Jakobsen*).

BOPAs Mand i Raadet var »Land og Folk«s Redaktør *Børge Houmann*. Senere, da det blev ugørligt at have Kontrol med hele Sabotagearbejdet, og da Frode Jakobsen maatte hellige sig de militære Modstandsgruppers Opbygning, dannede man et Sabotageudvalg. Det kom til at bestaa af Arbejdsmand *Wagner* (General Johansen)

Ole Geisler (f. 1913) afbrød 1935 sit Studium til Ingeniørexamen og rejste som Kokkedreng med en af Ø. K.s Baade til Kina. Efter at have prøvet lidt af hvert blev han ansat i et dansk Ingeniørfirma og arbejdede med Brobygning. Da 9. April kom, brød Geisler af og satte Kursen mod Kanada for derfra at være med i Kampen for Danmarks Befrielse. I 4 Mdr. uddannedes han i den norske Lejr »Little Norway«, hvorefter han kom til England og fortsatte den militære Uddannelse. I Februar 1943 landede Geisler i Nordsjælland, og saa begyndte Ingeniør »Axel Nielsen« sit Arbejde. Med enestaaende Dygtighed organiserede han hele det jyske Modstandsarbejde. Gang paa Gang narrede han Gestapo, faldt i Klørne paa Banden, men undslap og fortsatte, som om intet var hændt. Hans Bedrifter kan ikke beskrives i faa Linier, dog skal nævnes, at han for sin Indsats blev belønnet af den engelske Konge med Distinguished Service Order — Ordenen for fremragende Tjeneste.

for BOPA, Prokurist *Villadsen* for »Holger Danske« og Kaptajn *Ole Geisler* for Special Forces.

Kampen mellem Sabotører og Sabotagevagter skærpedes alvorligt i Sommeren 1943, og den 29. August betød ikke Standsning. BOPA sprængte »*Staalhærderiet*« selve den 29. August om Aftenen for at vise Tyskerne, at man ikke lod sig kue. Efter den Tid blev det mere og mere almindeligt at lade de ret harmløse Sabotagevagter ved egentlige Værnemagervirksomheder afløse af svært væbnede Nazister eller ligefrem at placere tysk Vagt. Samtidig blev Pigtraadshegnene tættere, og der indførtes elektrisk ladede Spærringer og sine Steder ligefremme Fortifikationer. Særligt betydningsfulde Fabrikker fik baade Bunkers og Maskingeværreder, Vagtaarne o.s.v., og Vagterne havde Maskinpistoler og Haandgranater. Sabotørerne rustede sig i tilsvarende Grad.

Hen paa Efteraaret 1943 antager Sabotageorganisationerne da en mere militær Karakter med Frihedsraadet som Generalkommando og med de to store Organisationers Chefer, Eigil Larsen og Jens Lillelund, som Generaler. I Provinsen opererer lokale Grupper fortsat noget mere selvstændigt, eventuelt i Samarbejde med Faldskærmsfolk; men Forbindelsen er nu saa god, at de to store Organisationer knytter Provinsgrupperne til sig eller yder dem Assistance med »Rejsehold«. Det hænder, at man saboterer paa B. & W. den ene Nat og i Haderslev eller Varde den næste.

VII

Paa samme Tid kom der for Alvor Fart i *Nedkastningerne*. Kontakten med England blev intim, opretholdt gennem Radio. Dette er ikke Stedet at skildre Nedkastningsarbejdet, men det er rimeligt at minde om hele det organisatoriske Arbejde,

Stig Jensen (f. 1898) tog Studentereksamen fra Sorø Akademi, hvorefter han foretog adskillige Rejser i Studiejemed til Udlandet. Da han kom hjem, optog han Arbejdet som Reklamemand og Journalist. Stig Jensen hører til Pionererne inden for Modstandsbevægelsen. Han kom tidligt i Kontakt med Special Forces og ledede Modtagelsen af Vaaben allerede fra den første Nedkastning i August 1942. Senere blev han Medlem af Frihedsraadets Sabotageudvalg, og under hele Besættelsen var Sjælland hans Operationsomraade m. H. t. Sabotage og Vaabenmodtagelse.

som skabte Sabotagegruppernes Forsyningslinier. Pionerarbejdet var gjort allerede i 1941 af Faldskærmsfolk som *Sneum*, *Mogens Hammer* og *Rottbøll*, i Samarbejde med »Frit Danmark«-Folkene og Kommunisterne, med K.U.-Folk og Dansk Samling. Uden Faldfolk som *Ole Geisler* (»Axel«) var der ikke kommet Gang i Sabotagen i Jylland, og uden en Mand som Godsejer *Flemming Juncker* (»Mandarin«, »Faber«) havde man ikke faaet Nedkastningerne organiseret saa godt. Han afløstes af den berømte *Toldstrup*, da han rejste til England. Fyn var længe forfordelt, men fik gennem Faldskærmsmanden »Knud« fornøden Kontakt. Paa Sjælland arbejdede en af Modstandsbevægelsens Pionerer, nuværende Direktør for Chr. Erichsens Forlag *Stig Jensen*, utrætteligt med Modtagelserne, og Chefredaktør *Aage Schoch* havde fra Foraaret 1943 livlig Kontakt med Faldskærmsfolkene. Major *Flemming Muus*'s Indsats for Sabotagen skal heller ikke glemmes, hvor ulykkeligt det end formede sig med ham siden hen. Special Forces-Folkene var Instruktions- og Forbindelsesofficerer, ikke blot i Efterretningstjenesten, men ogsaa for Sabotørerne. Men de »aktive« Folk kom fra Hjemmefronten. Den danske Sabotage adskiller sig paa det Punkt fra den norske. I Norge udførtes de fleste Sabotager af norske Commandotropper fra England eller af Englændere, som fik norsk Assistance. Naar de havde løst deres Opgaver, blev de hentet tilbage til England. I Danmark satte Faldskærmsfolkene Arbejdet i Gang og sørgede for Forbindelserne, selve Aktionerne sørgede man for herhjemme, og glippede Forbindelserne til England, klarede man sig selv. Netop Lokalkendskabet var ofte afgørende.

Det gjaldt især i Provinsen. Trods mange Arrestationer klarede *Provinsgrupperne*, frem for alt Grupperne i *Odense*, *Aalborg* og *Aarhus*, sig straalende Krigen ud, og de mest fremtrædende Sabotører fik Gestapo aldrig fat i, skønt de var kendt af hele Byen. En Mand som den tidligere nævnte *Erik Olsen* (»Walther«)

førte en helt eventyrlig Tilværelse i sin Fødeby Odense, hvor han og hans Folk til sidst dominerede i den Grad, at Gestapo fra Husmandsskolen bogstavelig talt ikke vovede sig ind i Byen efter Mørkets Frembrud. De rykkede først ud ved Dagslys! »Walther« gik, mens Politiet endnu var ved Styret, ud og ind i dets Kontorer, fremsatte sine Ønsker og stillede sine Krav, fik Raad og Vink og samarbejdede med Politifolk, Arbejdere og Biskoppen selv. Til sidst fangede Gestapo hele hans Familie, sprængte hans Svigerfaders Hus i Luften, sendte de mandlige Familienmedlemmer til Dachau og hans Hustru og Svigermoder til Frøslev. Selv slap han bort, skønt han var i Svigerfaderens Hus, da de stormede det. Han kastede sig bagover mod en lukket Dør til Gaarden, fik en Maskinpistolsalve hen over sig, rullede rundt og løb gennem nogle Haver. Til sidst hang han udmattet paa et Plankeværk, ude af Stand til at rulle sig over og ned paa den anden Side. En Tysker, der var i Hælene paa ham, traadte tilbage, tog Sigte — og skød udenom.

»Walther« slap væk og lod næste Nat nogle Stikkeres Villa sprænge. Han fik Ordre om at melde sig hos BOPA i København for at deltage i Havnesabotage. Man var da naaet frem til 1945. Han havde klaret sig som Sabotør i Provinsbyen fra 1940! Ved en Fejltagelse kom han til Sverige i Stedet for ind i BOPA, men han vendte tilbage før Befrielsen og præsterede det, ingen anden har præsteret: Han hentede sin Kone ud af Frøslevlejren den 3. Maj, simpelt hen ved ene Mand at buldre paa og præsentere sig som »Walther« fra Odense, der forlangte sin Kone udleveret. Han henviste til en Stikker fra Odense, som han vidste havde gemt sig i Lejren, og Vagterne blev aldeles paf og lod ham passere, og han hentede sin Kone ud af Kvindebarakken og ud til en Bil, som han forsvandt med, før nogen fik tænkt sig om. Stikkeren flygtede rædselsslagen ud af Lejren med sin Familie, sikker paa, at Kapitulationen var kommet.

I de fire Aar som Sabotører i Odense udviklede »Walther« og hans Folk sig fra Amatører til nogle af de mest drevne Eksperter i Landet. Det var dem, der sænkede Skibe i Odense Kanal og tappede Benzinen af Tyskernes Beholdere direkte ud i Kanalen. »Walther« kendte Terrænet som sin Bukselomme fra Drengaaarenes Røver- og Soldatertid. Han udnyttede det. Odense Havn er som bekendt forbundet med Fjorden med en lang Kanal, og her passerede tyske Skibe eller Skibe til Tyskerne ofte mellem Scylla og Karybdis. Til sidst maatte Tyskerne lade Soldater marchere langs Kanalbredderne, naar vigtige Skibe skulde ud. Det hjalp endda ikke. Sabotørerne fandt bl. a. paa at fæstne en Sprængladning til et Tov, som Færgemanden ved Landsbyen Stige benytter til at hale sin Baad over med. Naar et tysk Skib var over Tovet, halede de det op og sprængte Skibets Bund! De saboterede paa Skibsværftét og i Værnemagerværksteder, likviderede Stikkere, kom og forsvandt. En af Hemmelighederne var den, at de havde en af deres Folk ved Gestapos Telefonbord paa Husmandsskolen. Han slog Alarm, naar der var Udrykning!

En af »Walther«-Gruppens mest fantastiske Oplevelser var Forsøget paa *Torpedering af tyske Hurtigbaade i Odense Havn Efteraaret 1943*. Baadene laa ved Kaj, stærkt bevogtet, over for Bogenselandevejen ved Næsbyhoved Skov. Sabotørerne fandt da paa at fabrikere Torpedoer, smaa, hurtigsejlende, primitive Baade — blot nogle Planker med en Paahængsmotor — og en stærk Sprængladning, indstillet til

Ekspllosion ved Stød. De satte den første Torpedo i Vandet efter at have cyklet en 10 Kilometers Omvej med den, ud langs Kanalen, over ved Stige og ind igen paa den anden Bred. »Torpedoen« startede nok saa nydeligt. Det var bælgmørk Nat, og de kunde kun se Skumstriben. Ude i Havnebassinet vendte Torpedoen om! For fuld Fart styrede den som en Boomerang tilbage mod sit Startsted, hvor Sabotørerne stod. De sprang for Livet, op over Vejdæmningen, Tyskerne opdagede, at noget var løs, og satte Projektører paa. I samme Nu, de saa de løbende Skikkelser, skød de med Maskinkanoner. Torpedoen ramte Dæmningens Kant og eksploderede. Med Granater og Jord haglende ned over sig forsvandt Sabotørerne ind i Næsbyhoved Skov. Planen var slaaet fejl.

Under Bestræbelserne for at lamme Eksporten fra Odense Havn sænkede Sabotørerne bl. a. »Røsnæs«, der senere kom til at spille en Rolle i Køpenickiaden med de 29 Bugserbaade, som lokkedes til Sverige. Ved en anden Lejlighed sænkedes Eksportbaaden »Lindenau«. Denne Gang brugte man ikke Torpedo, men en hjemmelavet Mine, en flydende Sprængladning i en Bilslange, 50 Kilo engelsk Sprængstof med elektrisk Kontakt. Aktionen lededes af »Walther«, som havde fire Mand med. Belært af tidligere Erfaringer sendte Tyskerne Tropper langs Kanalbredderne. Sabotørerne laa paa de høje Skrænter ved Vejen ud til Odense Staalskibsværft. Ekspllosionen kom Tyskerne helt overraskende. Mandskabet om Bord forsvandt under Dæk i Stedet for at betjene Kanonerne, og Dækningsmandskabet paa Landjorden kastede sig i Grøfterne. Sabotørerne beskød dem med Maskinpistoler og sendte dem en Haandgranat, hvorefter de forsvandt. Trods Overmagten fik Tyskerne ikke engang en »Afværgesejr«.

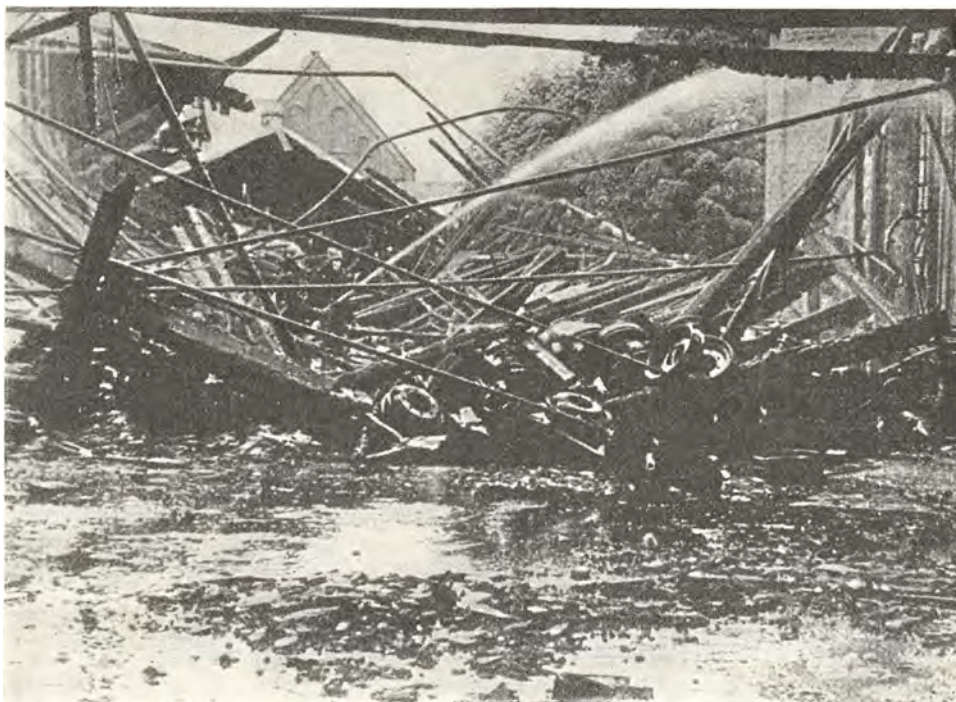
»Walther« var den mest fremtrædende blandt de praktiske Sabotører paa Fyn, tæt fulgt af den Mand, som blev hans Efterfølger, »Tonny«, en ung Kommunist, som allerede i 1942 havde været i dansk Fængsel for illegal Virksomhed. En tredje fremtrædende Sabotør, som dog blev slaaet ud paa et meget tidligt Tidspunkt, var Tysker, oven i Købet tysk Jøde. *Herman Waldmann* hed han, og han var kendt som »Per«. Tyskerne fangede ham allerede i Vinteren 1943, men utroligt nok overlevede han Forhør og Koncentrationslejrhold, endog Auschwitzlejren, den frygtelige Udryddelseslejr. Han blev fundet af Amerikanerne og var da et rent Skelet, men kom sig og vendte tilbage. Man havde for længst troet ham død.

Oven over og ved Siden af disse første Sabotører, som senere blev Kommunisternes Gruppeledere, udviklede Sabotageorganisationen paa Fyn sig hastigt. Største Parten af Æren for, at det hele klappede, tilkommer en Faldskærmsmand, den tidligere nævnte »Knud«, hvis borgerlige Navn er *J. P. Carlsen*. Han var, skønt dansk Statsborger, britisk Artillerikaptajn og droppedes ned i Maj 1943. Han fik Identitet som Ingeniør og kaldte sig Knud Larsen. I Løbet af faa Maaneder var han en kendt Figur i Odense, mistænkt for Værnemageri, en udpræget Dagdriver, som dryssede rundt paa Kafeer og Hoteller. At det var Spionage, Sabotage og andet godt, han aftalte over sin Gin og Vermouth, vidste Odense ikke noget om. Han var ikke længe om at finde de aktive Folk i Byen og heller ikke længe om at skaffe dem Forsyninger og at hverve nye Sabotører. Desuden fik han organiseret Transporterne af nødlandede Flyvere paa det mest effektive, skønt man maatte passere Store Bælt

Holm Jensens Reparationsværksted for Automobileer blev sprængt i Luften den 11. Juni 1944. Om Natten var Odense Esso Service Station blevet angrebet, hvor 10 Lastmotorvogne ødelagdes. Sabotørerne, der skulde tage sig af Holm Jensens Virksomhed, holdt tidligt om Morgen en af Elektricitetsværkets Biler op, tvang dens to Mand ud af Vognen og tog deres Kasketter. Klokken var da 4,45. Tyve Minutter senere røg Reparationsværkstedet i Luften, hvorved to Sabotagevagter mistede Livet.

hver Gang. Knud Larsen fik mere »borgerlige« Kredse interesseret i Sabotage og skabte en Gruppe, som til Forskel for den kommunistiske senere betegnedes som den engelske. Han fik bl. a. fat i to Folk, som senere spillede en stor Rolle i selve Ledelsen af det illegale Arbejde paa Fyn, *Erik Frandsen* og *K. B. Münster*, begge Ingeniører. Som Forbindelsesmand brugte han Forretningsfører *Aage Wil-lumsen*, som senere maatte flygte til Sverige. Man fik ogsaa Kontakt med en Fætter til Faldskærmschefen *Flemming Muus*, Grosserer *Hans Muus*. Mellem de to Sabotagegrupper skabte han et udmærket Samarbejde. Senere suppleredes Grupperne med en særlig Politigruppe under den kendte Sportsmand *Gunnar Christensen*. Politiet var bl. a. fremtrædende i en stor Sabotageaktion mod Lunde Flyveplads i det sidste Krigsjaar. Gravkøer og Lokomotiver blev sprængt, og man fik ogsaa beskadiget Startbaner. Med Militæret fik man Samarbejde efterhaanden, først med Sprængkommandoen, senere, efter 29. August, med M-Grupperne, under Kaptajn *Buch* og Afdelingsleder *Christian Bro*. Da man fik en regulær Byledelse i Odense, blev Ingeniør *K. B. Münster* odenseansk Sabotagechef. Knud Larsen afløstes af Faldskærmsmanden *Hecht Johansen*, som kom fra Sydafrika, og af Kaptajn *Jensen*, der ret sent forlod Danmark for saa at komme hjem igen med Faldskærm. Fynsledelsen holdt til i en »Værnemagervilla« paa Langelinie. Den var omdannet til et verita-

De forenede Automobilfabrikker i Pjentedamsgade, Odense, var første Gang ude for en Bombeeksplosion om Aftenen den 14. September 1943. Der anrettedes ikke ringe materiel Skade, men Virksomheden kom dog hurtigt i Gang paa ny til Glæde for Tyskerne. Anden Gang angreb man Virksomheden Natten mellem den 15. og 16. Juni 1944. Ved den Lejlighed opstod der en heftig Brand, som lagde baade Vestfløjene og den vestlige Del af Værkstedbygningen i Aske.

belt Fort og havde en hemmelig Udgang, en 30 Meter lang Tunnel, som endte i en Bunker, der var camoufleret som Høsehuse. Fra den kunde Villaen sprænges i Luften. Gestapo havde det Held aldrig at opdage »Fæstningen«.

I Krigens sidste Stadium var de odenseanske Sabotører formeret som Udrykningshold, delt op i tre Grupper med hver sin Bil, og Døgnet rundt i Kontakt med særlige Telefonaflyttere. Det var dette Udrykningshold, som medvirkede ved Befrielsen af 20 Sabotører og politiske Fanger, som skulde flyttes fra Nyborg Statsfængsel til tysk Koncentrationslejr, og det blev gentagne Gange sat ind imod Gestapofolk, som havde foretaget Anholdelser eller sat sig til at vente i en Lejlighed. Haardest gik det til, da Udrykningsholdet gik til Kamp mod et Gestapohold i Ejendommen Lahmsgade 17. Syv Minutters rasende Ildkamp gav Gestapo flere faldne. Efter at Gestapos Hovedkvarter, Husmandsskolen, var bombet, rykkede Tyskerne ind paa Grand Hotel — og Sabotørerne ind i Graabrødre Kloster lige over for. Efter en Række Observationer skred de til noget hidtil ukendt — *de fangede Stikkere*, og holdt dem indespærrede, først i Ruinerne af Ejendommen Lahmsgade 17, hvor Ildkampen havde fundet Sted, senere i en Bungalow. Disse Episoder udspillede selvsagt først i Krigens sidste Fase. Man havde til sidst en halv Snes Stikkere som Fanger. De afhørtes af det illegale Kriminalpoliti og blev holdt som Fanger,

til de efter Kapitulationen kunde føres til Arresten. Den illegale Arrest blev opdaget af en Stikker, men hans Brev opsnappedes af Postvæsenet, og han havnede selv i Arresten.

En af de haardeste Aktioner, Odensesabotørerne gennemførte, fandt Sted 11. Juni 1944, da *Holm Jensens store Reparationsværksted* med Tyskernes Vognpark ødelagdes. En falsk Opringning til Elektricitetsværket havde tilkaldt to Mand med en Værkstedsvogn. Den blev standset, og de to Mænd maatte af med Uniformerne til Sabotører, som derefter gik ind til Holm Jensen for at foretage »Undersøgelser«. De lukkede Kammerater ind. En Sabotagevagt satte sig til Modværge og blev dræbt, en anden gemte sig og omkom under Ruinerne. Et stort Antal tyske Biler ødelagdes. Tyskernes Svar var en kraftig Bølge af Schalburgtage, rettet mod Forretningsjendomme i Odense. Sabotørerne svarede med at ødelægge *Dansk Akkumulator- og Elektromotorfabrik* i Odense og at anrette betydelig Skade i *De forenede Automobilfabrikkers* Monteringshal.

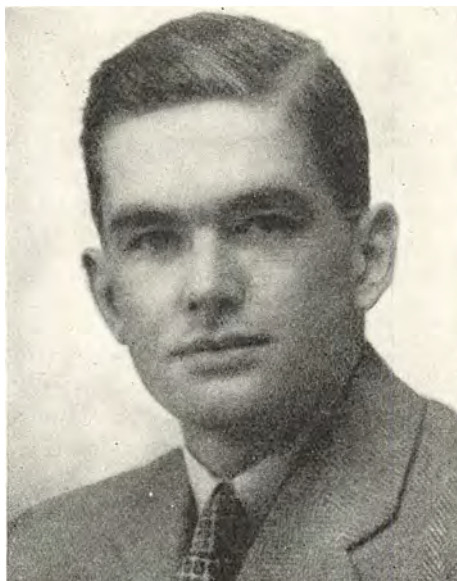
Gentagne Gange rekognoscerede de odenseanske Sabotører omkring Gestapos Hovedkvarter, *Husmandsskolen*, saa tydeligt, at Gestapofolkene ikke kunde undgaa at se dem. Et Par Gange beskød de Skolen. Ved en enkelt Lejlighed stod et Hold Gestapofolk og et Hold Sabotører over for hinanden ved højlys Dag, paa hver sin Side af Vejen uden for Skolen. Gestapofolkene trak sig tilbage!

VIII

Nogle af de mest fantastiske Sabotagebedrifter udførtes i *Svendborg*. Tyskerne benyttede Svendborgværfterne stærkt, og man koncentrerede Sabotagen om tyske Skibe. Grupper under Ledelse af *Stærmosé*, der senere kom i Byledelsen, sænkede allerede 19. December 1943 en tysk »*Sperrbrecher*« paa Svendborg Værft. Den blev hævet — og sænket igen i Februar sammen med en Slæbebaad og en 1800 Tons Minebaad. Kort efter ødelagde Sabotørerne paa andre Værfter ved Svendborgsund to Hurtigbaade, et Minefartøj og en Slæbebaad. I Marts ødelagdes Dieselmotoren til »*Sperrbrecher*«en, et Billager etc., og 6. Juni 1944 gik de, i Samarbejde med en Gruppe blandt Værftsarbejderne, til en storstilet Aktion mod Værftet. I Virkeligheden foretog Værftets egen Gruppe Sprængningerne; men for at camouflere Aktionen krøb to Sabotører fra Odense over Muren og holdt Portneren op. Fire forskellige Skibe fik Sprængladninger og gik til Bunds i Løbet af en Time under vildeste tyske Panik. Den ulyksalige »*Sperrbrecher*« sank for tredie Gang, to Minefartøjer paa ca. 800 Tons gik samme Vej, sammen med en Forpostbaad. Og lidt senere sænkede man i Havnen en tysk Dampner! Svaret blev Gestaporazziaer, som kostede dyrt. Blandt dem, som blev taget, var Sabotøren *Poul Petersen Holm*, der senere flygtede fra Frøslevlejren med hvid Kittel og Uniformskasket. Han blev fanget endnu en Gang — og henrettet.

En Række meget alvorlige Schalburgtager standsede ikke Arbejdet i Svendborg. Sabotørerne gjorde Statsibryderne »*Tyr*« og »*Thor*« ubrugelige ved at fjerne Maskindele, og man sprængte Andelsslagteriets Fedtkedler og Kogeri, Haarby Fjer-

Lennart Greve Ahlefeldt-Laurvig-Lehn (1916-1945) var uddannet ved Landvæsenet og aftjente 1937—39 sin Værnepligt som Gardehusar. I 1939-40 gjorde han Tjeneste som Premierløjtnant. Fra 1943 var han Forvalter paa Brahetrolleborg. Lennart Ahlefeldt var med til at skabe den underjordiske Bevægelse paa Sydfyn og var selv Leder af den indtil sin Arrestation den 8. Marts 1945. For hans store Indsats kendte Tyskerne kun en Straf: Døden. Han blev henrettet den 28. Marts 1945. I hans sidste Brev til Forældrene, skrevet paa selve Dødsdagen, staar disse stolte Ord: »Lov mig, Forældre, at I vil være tapre og glade, tænk paa, at det er godt for vores Stand, at vi havde en, der ofrede sit Liv for Dannebrog«. Det er Ord af en dansk Adelsmand — de gamle Ahlefeldters sande Ætling.

kræslagteri etc. Svendborg udmærkede sig i øvrigt ved et særligt »*Undergrundens Sikkerhedspolitik*«, som bekæmpede Stikkere, og som dannede Skole for Arbejdet i flere Byer.

Paa Sydfyn koncentrerede Sabotørernes Arbejde sig i øvrigt om en tysk Forsøgsstation ved *Bøjden*, nær Faaborg. Her ødelagde man November 1944 en stor Transformator, senere et Lyskasteranlæg.

Aktionen imod Transformatoren, der var Begyndelsen til noget, der opfattedes som en V2-Station, men som sikkert snarere havde noget med et endnu nyere Vaaben at gøre, formede sig aldeles fantastisk. Faaborgsabotørerne, hvoriblandt var den unge Grev *Lennart Ahlefeldt*, som senere henrettedes, slæbte et færdigbygget Trætaarn, hvori dinglede en Sprængladning med »Blyant«, op ad en Skrænt fra Stranden ud for Transformatoren, der var skarpt bevogtet. Den sidste Strækning tilbagelagdes af Ahlefeldt og Bylederen, Løjtnant *Toftager Hansen*, i Løb. »Taarnet« var ca. 3 Meter højt. De anbragte det op ad Transformatoren og sprængte den saa grundigt, at Tyskerne opgav at gøre mere ved den og ødelagde den helt næste Dag. Forberedelserne til en Forsøgsstation blev dog fortsat, og Englænderne fandt efter Kapitulationen en Del Apparater af Interesse i Bøjden.

I *Aalborg* tog voksne hurtigt Arbejdet op, da Drengene var sendt i Fængsel. Man begyndte i det smaa med Sukker i Jernbanevognes Smørekopper og Sukker i Cemen-ten paa Flyvepladsen. Rationerne strakte langtfra til i den Periode — indtil man fik fat i Affaldssukker fra en Brugsforening! En Fysiklærer i Aalborg, *Kjølgaard*, fabrikerede Brandbomber i sit Køkken i Foraaret 1942, og han eksperimenterede sig ogsaa frem til en Art Tids»blyanter« af Kobber. Disse Brandbomber blev skjult i tyske Skibe til Norge. Endnu et Par Fysiklærere hjalp til, en af dem skaffede gult

Svovl til Pilespidser. Aalborgsabotørerne skød med Svovlpile mod tyske Halmvogne paa Jernbaneterrænet — med stor Succes!

Rigtig Fart i Arbejdet satte Faltskærmsmanden *Poul Jensen*, som uddannede 30 Mand fra en Kommunistgruppe. Man forsynedes fra Nedkastninger i Rold Skov. De første virkelige Sabotager var rettet mod tyske Skibe og mod Cementproduktionen. De fandt Sted med Held i Maj 1943. I Juli ødelagde man 6 Lokomotiver og Aalborg Privatbaners Remise. Aktionen var meget dristig. Ti Sabotører optraadte med Masker for Ansigterne, holdt Funktionærerne op og lagde deres Bomber. En Modtagelse i Rold Skov førte til Ildkamp, til Drabet paa Bankassistent *Vangsted* og til de store Augusturoligheder i Aalborg. Efter 29. August arbejdede Sabotørerne med større Dristighed. En af dem svømmede ud til et tysk Kranskib og sænkede det med en Magnetmine. En anden krøb over Tagene frem til den tyske Ortskommandantur om Natten den 14. Oktober og firede Bomber ned gennem Skorstenen, een til hver Etage. De var bundet til et Staaltov. Varmen i Skorstenen fik Bomberne til at eksplodere i Kontortiden, saa 12 blev saaret.

Aalborgsabotørerne blev haardt ramt ved den store Gestapoaktion i *Aars* mod et Modtagehold, som henrettedes. I Forbindelse med denne Sag løb Aalborgsabotørerne en kolossal Risiko, idet de den 21. Marts 1944 løb Storm mod Arresten i Kong Hansgade for at befri Kammeraterne fra Aars. Aktionen mislykkedes, og Sabotagen laa stille til Fordel for Rekonstruktions- og Opbygningsarbejde til hen paa Sommeren 1944, saa gik det løs igen, til Dels med nye Folk. Man ødelagde bl. a. et Par Værnemagervaskerier og en Camouflagefabrik. I August-September gik det ud over egentlige militære Anlæg. Bl. a. ødelagde en svømmende Sabotør 2 tyske Hydroplaner, og man fik, ved at kaste Bomber op paa et Tag, ødelagt en tysk Fjernskrivercentral. 16. September ødelagde en Fuldræffer den tyske Kraftstation ved Havnen. I Begyndelsen af November sprængte en enkelt Mand, som var ansat paa *Flyveplads Vest*, *Thorcel Nielsen*, et tysk Værksted i Luften. Samme Mand fik med 4 Kammeraters Hjælp smuglet ikke mindre end 55 Sprængbomber og 12 Brandbomber ind paa Flyvepladsen den 2. November 1944. Skønt han blev anholdt under Forberedelserne — Tyskerne tog fejl og troede, at han stjal, skønt han jo i Virkeligheden kom med noget! — blev Planen gennemført. Med stor Forsinkelse sprang Bomberne overalt paa Flyveplads Vest. To Hangarer med i alt 40 Flyve-maskiner brændte, og en Del Slukningsmandskab indebrændte. Flere Tyskere omkom under Forsøg paa at demontere Bomber. En Værkstedsvogn, som Tyskerne vaagede fantastisk over, gik med i Løbet sammen med Officersmessen og et Par Værkstedsbbygninger. Et helt Par Dage efter eksploderede tre Flyvemaskiner i Luften. Bomberne havde alle været indstillet paa 12 Timer, men de forskellige Temperaturer havde paa de forskellige Steder — specielt stærk Frost Natten til 3. November — forandret Tidsfristerne, saa de strakte sig over flere Dage. Den arresterede Sabotør blev hurtigt mistænkt og pint paa det forfærdeligste, bl. a. med Salmiakspiritus i Øjnene; men helt klar over hans Andel i Katastrofen blev Tyskerne ikke, og hans Kammerater fik de aldrig fat i. Han overlevede Koncentrationslejrophold. Sabotagen gav det allierede Hovedkvarter Anledning til et Lykønskningstelegram direkte til Toldstrup.

Svend Ulrich Pedersen (1923–45) tog Realeksamen i Silkeborg og gik derefter i Lære som Maskinarbejder. Allerede i 1941 kom han ind i illegal Virksomhed og var med i et af de første Sabotagehold, som dannedes paa Silkeborgegnen. I Okt. 1944 blev »Kjeld« knyttet til en Likvideringsgruppe i Aalborg, hvor han arbejdede sammen med bl. a. Platou og »Leif«, og heroppe overraskede Gestapo ham den 27. Jan. 1945, da tre Mand trængte ind i hans Værelse. Under Ildkampen dræbte han de to og saarede den tredie. Han søgte at undslippe ad en Bagdør, men løb her paa 7–8 Mand og faldt for deres Kugler.

Henrik Wessel Platou (1918–45) blev efter Realeksamen Landvæsenselev. Efter 1½ Aar til Søs aftjente han sin Værnepligt og kom 1940 ind i Politiet. Sammen med »Leif« deltog han i det underjordiske Arbejde, med alt hvad han kunde yde. Da Gestapo havde faaet Nys om hans illegale Arbejde, maatte han tage til Sverige i 1944. Kort Tid efter vendte han dog tilbage og genoptog Arbejdet, men blev 14. Febr. 1945 saaret af den senere dødsdømte HIPO-Mand Frants Erik Toft, og otte Dage efter anholdt af Gestapo. Den 10. Marts 1945 blev den unge Forkæmper for Danmarks Frihed henrettet i Ryvangen.

Aalborgsabotørerne led i 1944—45 meget alvorlige Tab. Bl. a. dræbtes i Ildkamp »Kjeld«, alias *Svend Ulrich Pedersen* fra Silkeborg. Han blev taget paa Sengen, men han havde sin Pistol paa sig. I sin sidste Kamp dræbte han to Gestapomænd og saarede en, før han selv døde. I desperat Hævnfølelse klædte Tyskerne Sabotørens Lig nøgent og kastede det ud paa en Mark med en Sprængladning anbragt i Munden. Hovedet bortsprængtes. Blandt dem, som faldt, var ogsaa Sabotøren *Henrik Platou*, Frederikshavn — Politimesterens Søn. Saaret faldt han i Hænderne paa Gestapo, mens han var gemt hos en Læge. Han blev henrettet i København.

Aalborgsabotørerne præsterede i Vinteren 1944—45 det Kunststykke telegrafisk at love Englænderne at *holde Banen fri for tyske Transporter i 7 Døgn i Træk*. De holdt Løftet. I Dragter af hvid Faldskærmssilke krøb de langs Banelinien og sprængte den Gang paa Gang for Næsen af de desperate Tyskere. Men det er et andet Kapitel.

Vinteren gik til Ende i et Drøn af Sabotage. Det var især Bilværksteder og Kræner, et Valseværk etc., det gik ud over. Man sprængte Værnemagerbiler efter hidtil ukendt Maalestok og sænkede et tysk Orlogsfartøj. Saa dristige blev Sabotørerne

til sidst, at de ikke veg tilbage for at angribe Tyskerne direkte. En Dag i Foraaret, da Tyskerne havde fundet et Vaabenlager, blev de angrebet af 6 Sabotører, som i Bil jog forbi. Tyskerne havde 4 dræbte og flere saarede, Sabotørerne, som blev forfulgt, kun een saaret. Det var ogsaa Aalborgsabotørerne, som en Martsdag 1945 overfaldt Kuskene paa Transportvogne i Skovene ved Skørping for at belære Værnemagerne om, at man ikke ustraffet rydder dansk Skov til Fjenden! De bandt Kuskene og tvang dem til at spise deres eget fiinthakkede Seletøj. Derefter nedskød de nogle Heste og tvang saa Kuskene til bukseløse at ride paa Resten af Hestene ind gennem Skørping By.

Det var næppe uden Betydning for den nordjydske Sabotages Succes, at den som øverste Leder havde *Toldstrup*, Chefen for Region I, en Mand med Fantasi og et helt utroligt Vovemod, som ogsaa gav sig Udslag paa mange andre Felter af illegalt Arbejde. Han arbejdede intimt sammen med Special Forces og havde egne Radio-telegrafister, en hel Vognpark o.s.v. Han satte Rekord i Vaabenmodtagelser. Men det er ogsaa et andet Kapitel.

Rekord i Fantasifuldhed blev sat, da Aalborgsabotørerne i Foraaret 1945 sendte en »Raketbombe« mod et tysk Skib. De læssede en stjaalen Værnemagerbil med Sprængstoffer, tændte Luntten og startede Bilen med Kurs mod et bevogtet Skib ved Havnekajen. Det laa lavere end Kajen, og da Chaufføren var sprunget af Vognen, rullede den lige ned paa Skibsdækket og ødelagde Fartøjet! Hvis Tyskerne havde anet, at *Toldstrup* havde Fantasi nok til at holde *en hel Sabotørskole* i Gang, vilde de ogsaa være eksploderet. Den startede som Lejrskole paa Øen Vænø og fortsattes senere i Hadsten, til Pastor *Sandbæk* blev fanget. Her gik jydske Sabotører paa »Højskole«, op til 15 Mand ad Gangen!

IX

Aarhus var et naturligt Centrum for megen Sabotage, og her opnaaede *Flemming Juncker* og »*Axel*« *Geisler* deres største Resultater, og *Toldstrup* høstede sine første Laurbær, inden han lagde Nordjylland under sig. Det var dog Aarhusianere, som satte Arbejdet i Gang. En af Pionererne var Ingeniør *Torvin*, der sammen med sin Hustru og Svigermoder i et helt Par Aar opererede med en aktiv Gruppe, som han selv skaffede Vaaben og alle andre Forsyninger. Svigermoderen blev bl. a. benyttet til Vaabentransporter — hvem mistænkte vel en pæn ældre Dame for at bære Maskinpistol under Skørtet? En Del af de første Sabotager og Likvidationer i Aarhus blev udført af *Torvins* Folk. Han havde selv direkte Kontakt til København og kunde arbejde selvstændigt. Hen paa Aaret 1944 blev det dog for hedt for ham. Hans Villa i Aabyhøj blev sprængt i Luften af det tyske Politi — den første Aktion i sin Art —, og man udsprede derefter Rygter om, at han var rejst til Sverige. I Virkeligheden blev han i Landet til Befrielsen, men overgik til andre Opgaver.

Da Modstandsarbejdet i Aarhus kom ind under Regionen, dannedes den saakaldte »5. Kolonne«, en udfordrende Titel. Gruppen og dens Arbejde er velkendt fra Sabotagelitteraturen. Den arbejdede som Organisation fra Sommeren 1943 til

Specialarbejderen *Thorkel Nielsen* havde uforstyrret sin Gerning paa *Flyveplads Vest* ved Aalborg, skønt han vilde have befundet sig helt andre Steder — hvis Tyskerne havde kendt hans Meriter! Han havde nemlig sprængt et mekanisk Værksted paa Lindholm i Luften og derved fuldkommen tilintetgjort meget vigtige Maskindele til Reparation af Flyvemotorer og Radiomateriel. Men Tyskerne anede intet derom, og Thorkel Nielsen kunde i Ro forberede Ødelæggelsen af Flyveplads Vest. Mens dette stod paa, standsede man alt andet Sabotagearbejde i Byen, saa man kunde faa tilstrækkelig Ro til Løsningen af denne store Opgave. Planer udarbejdedes over hele Lufthavnen, Beregninger foretoges m. H. t. det nødvendige Sprængmateriale, i 14 Dage sled man med disse Problemer, inden man var parat til at gaa i Gang med Fabrikation af Sprængstoffet.

Saa fulgte en Tid, hvor dette blev tilberedt. Man æltede det oppe paa et lille Loftskammer og fik efterhaanden 55 Sprængbomber og 12 Brandbomber færdige, smukt indpakkede som Frokostpakker. Thorkel Nielsen havde imidlertid faaet dannet en 5-Mands Gruppe af paalidelige Folk blandt Flyvepladsens Arbejdere, og nu begyndte man at lægge »Frokosten« ud — et meget risikabelt Job, da ingen af Arbejderne havde noget at gøre der, hvor Pakkerne skulde anbringes. En Vagtmand fattede Mistanke til en af Gruppemedlemmerne; men han snoede sig fra det under Forhøret, og alt kom paa Plads i rette Tid. Den 2. November 1944 Kl. 12.30 var Forberedelserne afsluttet, og Sprængblyanterne trykket ind. Eksplosionerne skulde finde Sted Kl. 1.30 Nat. Teksten fortæller om det straalende Resultat, der blev opnaaet. Først i Tiden fra 3.—5. November fandt Detonationerne Sted, og et tysk Minørhold, som havde haft Held til at finde en ueksploderet Bombe i en Hangar, kludrede med den ved Demonteringen, saa baade en Oberführmeister og to af hans Hjælpere røg i Luften. — Det var Sabotørernes Tak til R. A. F., fordi Aarhus-Universitetet var blevet bombet. Og fra England kom Overkommandoens Lykønskning til de modige Mænd, som havde gjort nye R. A. F.-Angreb paa Aalborg unødvendige: »Congratulations to you and all concerned in operation against Aalborg Aerodrome stop. You could not have made a better acknowledgement to the R. A. F. for their attack of Gestapo Aarhus«.

Befrielsen og udførte, foruden meget omfattende Jernbanesabotage, ca. 90 Aktioner mod Fabrikker, Skibe, Biler etc. Den udbyggedes til en hel lille Hær paa 14 Afdelinger, hvoraf de 12 var egentlige Sabotagegrupper, hver med sit Arbejdsfelt. Chef var Kaptajnløjtnant *E. Fisker*, der var blevet knyttet til Statsbanernes 2. Distrikt efter 29. August. Hans næstkommanderende var Officiant *Amdisen*. »5. Kolonne« havde et langt mere militært Præg end Landets øvrige Sabotagegrupper, og hvis Befrielsen ikke var kommet, vilde den i Maj Maaned 1945 have udryddet Gestapo i Aarhus ved en regulær militær Aktion. Tyskerne havde, efter Luftangrebet paa Hovedkvarteret paa Aarhus Universitet, slaaet sig ned i Byens Politistation i den indre By. »5. Kolonne« havde planlagt Storm paa Bygningen efter forudgaaende

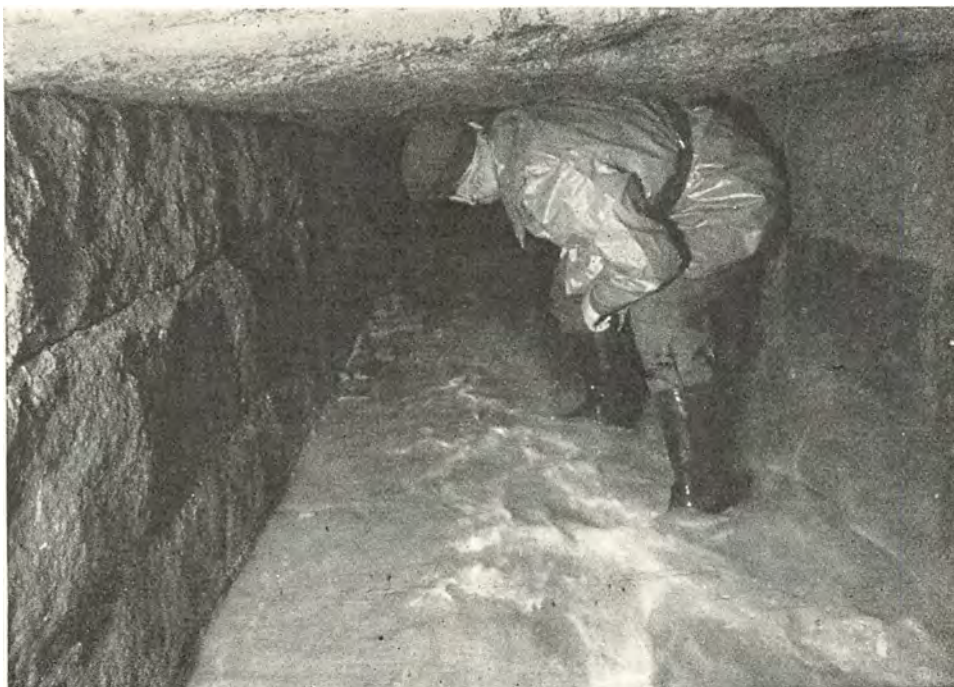
Ernst Fisker (f. 1911) gik efter Studentereksamen 1931 Militærvejen, udnævntes til Premierløjtnant 1936 og specialiserede sig inden for Vaabentechnikken. Efter Interneringen i Efteråret 1943 traadte Fisker ind i det illegale Arbejde og blev p. Gr. a. sine Erfaringer og Dygtighed fra Juni 1944 Leder af Sabotage, Vaabenmodtagning og -fordeling i Aarhus. Efter 5. Maj udnævntes han til Chef for en Sprængningskommando og gjorde siden Tjeneste ved Hærens tekniske Korps i København.

Willy Schmidt (1920—43) blev i Foraaret 1943 fra kommunistisk Side i Aarhus opfordret til at indtræde i en Gruppe med »særlige Opgaver« for Øje. Disse Opgaver bestod i Sabotage, og en Række vellykkede Aktioner blev Resultatet af Gruppens Arbejde, bl. a. flere store Skibssænkninger. Under Sabotageforsøg paa Tyskernes Depot i Ole Rømersgade den 27. Maj 1943 blev Willy Schmidt skudt ned af en Sabotagevagt, som dog selv blev dødelig saaret af sin Modstander.

Beskydning af Bygningen med amerikanske Mortérer. Man var saa stærkt bevæbnet, at man med Lethed kunde have skudt Bygningen i Brand.

Baade i de første Aar, da Kommunisterne, Torvins Gruppe og enkelte andre opererede i Byen, og senere, da »5. Kolonne« besørgede det meste af Arbejdet, blev der gennemført meget dristige Aktioner. De første egentlige Sabotager fandt Sted i Forsommeren 1942. Det var Brandattentater, bl. a. paa Statsbanernes Centralværksted. »Axel« Geisler slog sig ned i Aarhus i Februar 1942 og fik snart i Ordets bogstaveligste Betydning direkte Kontakt med København, idet han benyttede Privatbankens faste Telefonledning mellem de to Byer. Toldstrup tog senere samme Idé op og brugte »Jyllandsposten«s direkte Telefon til Københavnsredaktionen. Geisler fik efterhaanden en hel Stab i Aarhus og arbejdede samtidig intenst i Randers med »Hotel Randers« som Hovedkvarter, idet han især interesserede sig for den jydsk Længdebanes saarbare Punkt: Gudenaabroerne. Tyskerne fik snart Følgerne af denne Interesse at mærke. Samtidig intensiveredes Nedkastningerne. Samarbejdet med Hvidsten-Gruppen vil være kendt. Geisler fik, efter forgæves Forsøg paa at faa sagkyndig militær Assistance, Kontakt med de eksisterende Aarhus-sabotører, og dermed var hele Apparatet i Orden. Navnlig Aarhussabotøren *Willy Schmidt* udførte en Række fremragende Bedrifter. Han faldt i Ildkamp med Vag-

Det var et modbydeligt Job »5. Kolonne« paatog sig, da de skulde sprænge *det tyske Kanonreparationsværksted og Søminedepot* i Aarhus i Luften. Vejen gik gennem en ca. 70 m lang WC-Kloak fra Mejlgade til »Triangel«s Bygning paa Kystvejen, hvor Værkstedet og Depotet var installeret. I næsten uudholdelig Stank maatte de tre Mand, som var udset til Foretagendet, kravle gennem Kloaken for at faa anbragt den store Ladning Donarit (stjaalet fra Tyskerne selv) paa rette Plads. Fem Kvarter varede Opholdet i Kloaken. Saa var det overstaaet. »Kloak-Sabotørerne hoppede paa deres Cykler og forsvandt i spredt Orden mod Svømmehallen«, fortæller Redaktør Sven Hauerbach i sin Bog »5. Kolonne«. »Netop som de stod under den varme Bruse og nød Situationen, rystedes Bygningen af det voldsomme Brag fra Triangel-Bomberne. Tidsblyanten var sprunget lidt senere end beregnet — maaske p. G. a. Fugtigheden i Kloaken. Ved Aktionen gik ingen danske Menneskeliv tabt. Reparationsværkstedet blev ødelagt for adskillige Maaneder, og Østbanen var blevet afbrudt. Kloaken blev slaaet op i 12—15 Meters Længde paa begge Sider af Bygningen, hvorved Kørebanen paa det afspærrede Havneterræn blev ubrugelig for et Stykke Tid. Der var flere saarede Tyskere paa Omraadet, hvor der i øvrigt herskede total Forvirring. Attentatet var kommet fuldstændig bag paa Tyskerne. Ved en Tilfældighed var et stort Parti Søminere, som havde ligget i Værkstedet, netop blevet fjernet Aftenen før — men havde de været der ...!«

terne paa et tysk Militærdepot, efter at et aarhusiansk Kærestepars utidige Nysgerrighed havde bragt Sabotørernes Angrebsplan til at strande. Det skete Natten til den 28. Maj 1943, Aarhussabotørernes hidtil største Nat. Dens Program omfattede 10 forskellige Sabotager. Blandt den følgende Periodes meget virkningsfulde Sabotager skal nævnes Ødelæggelse af *Aarhus Motor Co.s Transformatorstation* og Sprængning af *Havnens 25 Tons Kran*, der blev brugt til Losning og Ladning af Krigsmateriel. Den rutschede ud i Havnebassinet. I samme Periode isoleredes Byen for første Gang helt af Jernbanesabotage, op til 50 Eksplosioner paa een Nat.

Augusturolighederne var ogsaa ret kraftige i Aarhus, hvor de begyndte med Demonstrationer i Anledning af den første Sabotørhenrettelse i Danmark. Den ramte Aarhussabotøren *Poul Kjær Sørensen*, som var blevet fanget i Rold Skov, da Bank-

Børge Thing (f. 1917) er Blikkenslager af Profession. Sit Had til Nazismen omsatte han i aktiv Kamp mod de tyske Undertrykkere. Sammen med nogle Kammerater dannede han en lille Gruppe, der søgte at lægge Tyskerne saa mange Hindringer i Vejen som muligt. »Brandt« lagde efterhaanden alt andet Arbejde til Side. Hans Kone og lille Datter blev sendt til Sverige, mens han selv avancerede i Gruppen fra menig via Grupperfører og Delingsfører til Leder af BOPA, som blev Gruppens Navn. »Brandt« var den fødte Leder, hans Personlighed og Dygtighed i Arbejdet gjorde ham agtet og afholdt. Skønt Chef for BOPA var han med i Ildlinien, sled sammen med sine Kammerater, delte Farer og Spænding — og Glæden efter veludført Handling. Der blev mange Gange stillet store Krav til hans Konduite — eventyrlig er saaledes hans Flugt den 9. Maj 1944 paa Vej mod Dagmarhus under tysk Eskorte og hans Færd henad Vogn-tagene paa et kørende Jernbanetog efter en mislykket Aktion. Som en af de faa, klarede »Brandt« sig gennem hele Kampens Tid. Efter Befrielsen udnyttedes hans gode Evner inden for den danske Hær.

assistent Vangsted fra Aalborg mødte Døden. Det kom her til voldsomme Sammenstød mellem Befolkningen og tyske Tropper. I Perioden efter 29. August havde Gestapo Held med sig, saa Sabotagearbejdet lammodes næsten helt, og hele Efteraaret og Vinteren 1943 blev meget vanskelige, især da Tyskerne fangede tre Faldskærmsfolk og ved Tortur fik mange Oplysninger. Katastrofen i Aarhus fik Virkninger mange andre Steder i Landet, bl. a. for Fru Monica Wichfeld. At Arbejdet kom i Gang igen i de første Maaneder af 1944, skyldtes ikke mindst *Flemming Juncker*. Under Reorganiseringsarbejdet blev han saa haardt eftersøgt, at han til sidst bogstavelig talt flygtede ud af et Hus, naar Gestapo kom ind. Han maatte fortrække via Sverige til England og afløstes først af Toldstrup, senere af Generalmajor *Bennike*, der var kommet til Aarhus som Instruktør nogen Tid før.

Blandt »5. Kolonne«s største Bedrifter var *Ødelæggelsen af den tyske Meldecen-tral* i Handelsbanken over for det nye Raadhus. Forklædt som Teknikere fra Belysningsvæsenet spionerede Sabotørerne i Bygningen, indtil de havde Planen klar. De hængte Sprængstof ned til de tyske Lokaler gennem en Nedfaldsskakt fra Kantinen i De samvirkende danske Mejeriforeningers Kontorer oven over Tyskerne! Til et tysk Værksted for Vaabenreparationer i Aarhus Nordhavn trængte Sabotørerne — ledet af Landinspektør *Westy Larsen* — frem gennem Byens Kloakledninger, en fem Kvarters Vandring og Kravletur i Slam og Affald. Værkstedet gik til Himmels, efter at Sabotørerne havde ledet Vandet bort fra Ledningen under Bygningen. Endnu mere fantastisk var et Forsøg paa at sænke flere tyske Skibe paa een Gang. Man anvendte i denne Aktion ikke Sabotører, men saakaldte »Frømand«, Danskere, som var kommet sejlene fra England med en af Krigens Hemmeligheder, det saakaldte Frømands-Udstyr, som kun særligt uddannede Commando-Tropper benyttede. Det var Gummidragter med særligt konstruerede »Hænder« og »Fødder« og An-

Knud Gamst Pedersen (f. 1919) gik paa Sorø Akademi fra 1936-39, blev 1940 Rekrut i Sønderborg, Kornet 1941 og Løjtnant af Reserven i April 1943. Efter Interneringen paa Hindsgaul kom Gamst Pedersen i Forbindelse med Lillelund og »Holger Danske«. Rask og uforfærdet deltog han i Gruppens Aktioner, hvor hans Skydefærdighed blev udnyttet til fulde. Fra Februar til Juni 1944 var han Gruppens Leder. Skønt kendt og efterlyst af Gestapo naaede han gennem Kamptiden uden at falde i Tyskernes Kløer, og den 5. Maj kunde »Knudsen« igen træde frem i Dagslyset. Senere vendte han tilbage til Hæren og udnævntes 1. Juni 1946 til Premierløjtnant.

ordninger, som gjorde det muligt at blive under Vand — i Virkeligheden en Dykkerdragt til Undervandssvømmere. »Frømandene« fik anbragt deres Bomber og slap levende fra Aktionen, skønt de blev opdaget og beskydt, men Bomberne sprang ikke. Eksperimenter viste senere, at Sprængblyanterne ikke havde kunnet taale Søgangen under Sejladsen fra England! Det er det eneste Tilfælde, hvor »Frømand« har arbejdet selvstændigt uden Kontakt med allierede Styrker.

Aarhussabotørerne gennemførte, i Lighed med Aalborgsabotørerne, en *Straffekspedition mod Arbejdere paa tyske Flyvepladser*. De angreb paa Landevejen Arbejdertransporter fra den store Tirstrup Flyveplads, fangede 54 Mand, røvede og afbrændte alle deres Penge, ødelagde deres Bukser og sendte dem bukseløse paa hovedkuld's Flugt ud i Omegnen med Skræmmeskud. Det virkede meget kraftigt! De erobrede Transportbiler ødelagdes undtagen een, som man tog med sig. Paa Hjemvejen kom denne Bils Mandskab i Kamp med tre tyske Officerer, hvoraf de to dræbtes paa Stedet. Ved en anden Aktion — Anbringelse af tidsindstillede Bomber i de tyske Befæstningsanlæg omkring Aarhus og Udlæggelse af Advarselssedler til Arbejderne — lammede man fuldstændigt det tyske Befæstningsarbejde. Alle Arbejderne flygtede og holdt sig borte Resten af Krigen. 4. April 1945 afsporedes et Tog med Arbejdere paa Djursland. 2 dræbtes og 18 saaredes haardt.

X

Det vil føre for vidt saaledes at gennemgaa By efter By, men det er rimeligt at nævne nogle enkelte større Aktioner. *Esbjergsabotørerne* ødelagde saaledes Gestapos Hovedkvarter og sparede Byen for et Luftangreb. Kort Tid før Kapitulationen gen-

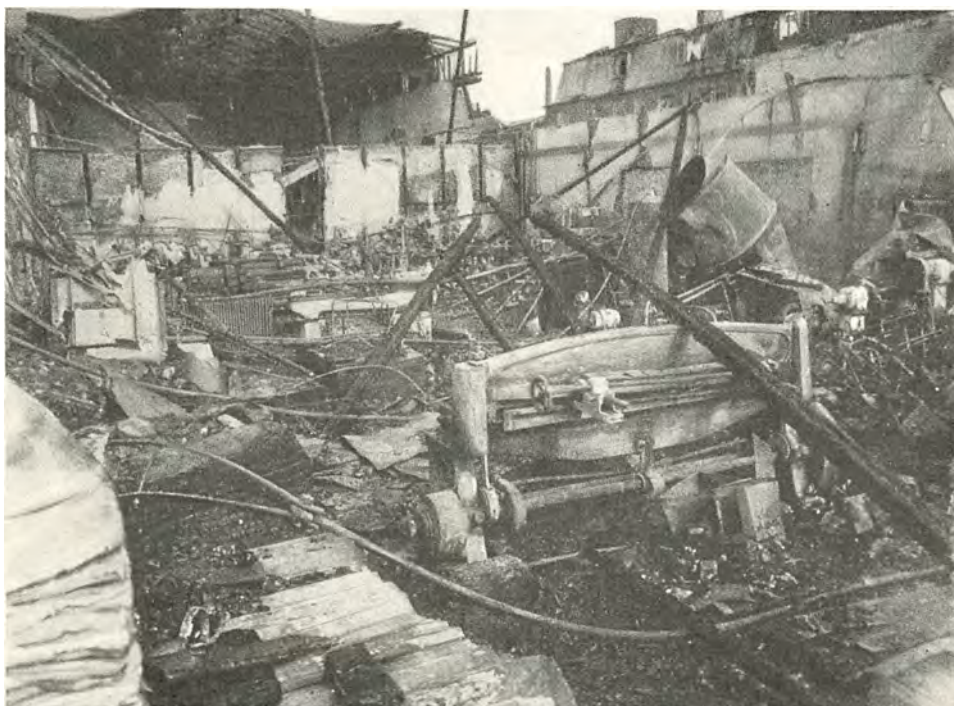
Hvor var vi ikke rasende, naar de *tyske Støjsendere* ødelagde Aflytningen af B. B. C.'s danske Udsendelse for os! Vi triumferede, naar en Støjsender blev ødelagt. Her gaar det ud over en, som laa paa Amager.

Paa Landevejen Øst for Bakkegaard ved Tune oversavedes Telegrafpælene den 30. Maj 1943.

Mod Nordbjærg & Wedels Arbejdspladser blev der gentagne Gange rettet Sabotage. Saaledes brændte den 8. Januar 1943 Baadepladsen i Skovshoved.

Og saadan saa der ud i »Always« efter Bombeeksplosionen den 13. Maj 1944.

nemførte man Aktionen. En Gasværksarbejder, *Børge Andersen* — han var for en Gangs Skyld ægte — tog Tyskernes Gasmaaler ned og satte en anden, der var fyldt med Sprængstof, op. Hovedkvarteret — Højskolehotellet — sprang i Luften, og flere Gestapofolk dræbtes. I Efteraaret 1944 ødelagdes det store Bruhns Autoværksted i Esbjerg med een stor Bombe.

I *Grenaa* standsede man et stort Værnemagerarbejde (Bygning af et undersøisk Bolværk, der skulde spærre Havnen) ved at ødelægge Entreprenørens Ejendom og give ham en endnu alvorligere Trusel med paa Vejen, da han flygtede.

»*Den sjællandske Organisation*« gav sig ogsaa af med Sabotage i den sidste Del af Besættelsestiden og var bl. a. Mester for Tyveriet af 105.000 Liter Benzin fra Kastrup Lufthavn. Dem sendte man helt enkelt ned til Stevns med et af Statsbanernes Godstog, pumpede det op i D.D.P.A.s Tanke og fordelte det senere i Ro og Mag! En Gruppe fra Korsør gennemførte i samme Periode et lige saa fantastisk Ammunitionsrøveri. De satte Stopsignal for et tysk Tog ved Forlev, nedkæmpede det tyske Vagtmandskab og læssede en Lastbil fuld af Ammunition ved en Vejoverskæring nær Stationen.

Tilbage er herefter at berette om de to store Sabotageorganisationers Arbejde efter Rekonstruktionen af »Holger Danske« i Efteraaret 1943 og i store Træk at skildre nogle typiske Aktionen.

BOPA klarede sig bedst fri af Gestapo, skønt denne Organisation i det sidste halvandet Aar af Besættelsen gennemførte de største Aktionen. *Børge Thing* (Brandt) blev fanget een Gang, men slap bag om en Sporvogn og op paa en kørende Taxabil, og væk var han. Han var, sammen med »*Flamme*« og *Flemming Muus* (»*Jørgen*«), den mest jagede af Undergrundens Folk, men blev ikke fundet, skønt han ikke blot planlagde, men ogsaa meget ofte ledede BOPAs Aktionen. En af Grundene til, at BOPA klarede sig saa godt igennem, var den strenge Opdeling i Femmandsgrupper under Gruppeledere, som to og to stod under en Delingsfører, der igen havde Kontakt med *Børge Houmann* eller — senere — med Sabotageudvalget. Blandt de mere kendte Bopafolk skal nævnes Maleren *Folmer Bendtsen* og Politifuldmægtig *Andresen*, som ledede den fantastiske Bortførelse af alle Sjællands Bugserbaade i 1945.

BOPA udførte bl. a. Aktionen mod *Reparationsværkstederne paa Kløvermarken*, *Globus*, *Industrisyndikatet*, *Nordwerk*, *Torotor* og den største af Aktionerne mod *B. & W.*, som ogsaa blev saboteret af en K.U.-Gruppe i Samarbejde med Kadetter, og af »Holger Danske«. Paa BOPAs Liste staar desuden *Always Radio* og Krydseren »*Nürnberg*«. De fleste Bopaaktioner udførtes med Sprængstof, som var røvet herhjemme, franarret Tyskerne eller laant af andre Grupper. Det meste engelske Stof gik til »H. D.« eller Militæret.

»*Holger Danske*« gennemførte Aktionen mod *Always Radio*, *Nordwerk* i Ryesgade, *American Radio Co.*, *Industrisyndikatets Filial i Hellerup*, *Bohnstedt-Petersens Flyvemaskinfabrik* i Frihavnen og kaprede — efter Aftale — *Storebæltssjærgen*, som sejlede til Sverige. Organisationen var særligt virksom i Kampen mod Sommerkorpset, Hipo og Stikkere og dræbte, som tidligere nævnt, over 200 Stikkere. Den kraftigste Aktion af denne Art var et *Angreb paa Værløse Flyveplads*, hvor-

Det var almindeligt at se Brandskær ud over Københavns Havneomraade. Her er det et Pakhus, som Tyskerne har beslaglagt i Frihavnen, der brændes af.

Og her er en Sabotagebrand paa Nordhavnsværftet. En saadan blev antændt mere end en Gang. Og det blussede godt i det gamle Tømmer.

under fangne Sommerfolk ubarmhertigt henrettedes paa Stedet, den mest fantastiske Nedskydningen af Hipochefen *Erik V. Petersen*, som blev skudt fra et af de kendte Gadereparations-Telte, som man simpelt hen slog op uden for hans Gadedør og brugte som Skjul, til han kom ud af Døren med Livvagt!

Som Rejsehold, organiseret af *Jens Lillelund*, deltog »H. D.«-Folk i Aktionen mod *Varde Staalværk, Frichs Fabriker, Schalburgkorpsets Hovedkvarter i Aarhus* etc. plus en Del Jernbanesabotage, derunder den voldsomme Ødelæggelse af et tysk Godstog ved Herning, hvor Tyskerne mistede 8 Mand og havde 109 saarede, medens 40 Godsvogne med Flyvemaskinmotorer og Biler afsporedes.

»Holger Danske«s Ledelse var udsat for haardere Vanskeligheder end BOPAs og skiftedes flere Gange under Krigen. *Jens Lillelund* blev forraadt af Stikkeren *Fru Delbo* og, efter det første Attentatforsøg imod hende, saa haardt eftersøgt, at han blev sendt til Sverige i December 1943. Han vendte tilbage i Foraaret 1944 for at reorganisere »H. D.«, som var i nye Vanskeligheder, rejste saa til Aarhus og skabte to Rejsehold, samtidig med at han paatog sig andet Arbejde, og endelig rejste han — efter at være afløst af Faldskærmsmanden *Hedegaard* — via Stockholm til England for at blive specialuddannet sammen med et Hold danske Sabotører, som skulde kastes ned bag Tyskernes Linier i Tilfælde af Invasion. Han kom hjem i Special Forces-Uniform. De Lillelund-Hedegaardske Rejsehold gik ind i »5. Kolonne« i Aarhus.

Ledelsen af »H. D.« overtoges efter Lillelund af Brødrene Staffeldt, som blev stukket og fanget allerede i Februar 1944. *Jørgen Staffeldt* døde i Koncentrationslejr, mens *Mogens* ved en Fejltagelse blev løsladt fra Frøslev efter 8 Maaneders Fangenskab. Han rejste til Sverige og blev Sekretær for *Ebbe Munck*.

Fra Februar 1944 og til Lillelunds Tilbagekomst lededes »H. D.« af »Knudsen«, Løjtnant *Gamst Pedersen*, der havde tjent sine Sporer ved nogle af de farligste Aktionen, hvorunder det kom an paa Skydefærdighed. Bl. a. var han i lange Tider i Hælene paa *Max Pelving*. I hans Tid gennemførtes bl. a. den kuriøse Demonstration med de 21 Salutskud i Ørstedsparken for den nyfødte Prinsesse, Salutskud med Sprængladninger, lidt for rudeknusende, men vel alligevel nok af en vis Betydning over for de Befolkningslag, som troede, Sabotører og Kommuniste var eet og det samme. »H. D.« kom ud for alvorlige Vanskeligheder, bl. a. fordi Arrestationerne var saa hyppige, at der af Lillelunds 6 Grupper til sidst kun var Resterne af Gruppe V tilbage. Desuden fandt man, at »H. D.« fik for stærkt Præg af Dansk Samling. Da Lillelund kom tilbage, reorganiseredes Grupperne med Tilgang fra illegale Bladgrupper etc., bl. a. suppleredes Gruppe V op med den dræbte *Leif Bruhn Petersens* Gruppe, som før havde samarbejdet med Studenternes Efterretningstjeneste. Noget senere gik to af Organisationen »Hjemmefronten«s aktive Grupper ind i »H. D.«, og fra BOPA kom Skolelæreren *Knud Larsen*, »Bergstrøm«, med en hel Gruppe forrygende Sabotører i god Træning. Han blev »H. D.«s nye Chef.

Det lykkedes Tyskerne at fange *Knud Larsen* i Grosserer Bomhoffs Villa paa Harsdorffsvej i København. De henrettede ham og sprængte Huset i Luften. Hans Død var et meget stort Tab for Sabotagearbejdet.

Nogen direkte Efterfølger fik »Bergstrøm« ikke. Skoledrengen »Anders«, Teg-

Knud Larsen (1911-44) dimitteredes i 1932 fra Tønder Seminarium og virkede saa et Par Aar som Lærer i Nordslesvig, indtil han i 1934 kom til Københavns Skolevæsen, hvor han 1936 fik fast Ansættelse ved Hellig Kors Skole. Hans Evner som Lærer var fremragende og Elevernes Tillid til ham urokkelig. Han var født Idealist. »Skal vi overvinde Scepticismen og Materialismen, maa vi lære at tro og at ofre — ofre alt, om det saa er Livet«, sagde han længe før Besættelsen. Og disse stærke Ord omsatte han i Handling, da Tiden var inde. I Foraaret 1944 traadte han ind i »Holger Danske«, hvis Chef han blev i Juni Maaned. Hans Omsorg for hvert enkelt Medlem af Gruppen knyttede dem alle til ham i dyb Trofasthed. Den 4. September fangede Gestapo ham, og allerede fem Dage efter døde han i Vestre Fængsel. Aarsagen behøver næppe at antydes. Han ligger begravet hos sine Landsmænd og Kammerater i Ryvangen.

lers, var nærmest til det, men ønskede ikke at staa alene, og det blev saa til et Firemandsraad, som nogle Gange skiftede Personer paa Grund af Arrestationer etc., men som holdt Kontakten opefter til Frode Jakobsen gennem Prokurist Villadsen, der saadan set blev den egentlige Chef.

Grupperne arbejdede meget selvstændigt. De fremtrædende Ledere var fra »Bergstrøm«s Arrestation: Overbetjent *Berthelsen*, der senere saaredes og maatte tage til Sverige, »Anders«, *Teglers*, som blev fanget, men spillede sindssyg og senere befriedes af sine Kammerater, Lægen *Jørgen Røjel*, der ogsaa blev fanget, men senere flygtede fra Frøslev, skjult i en Brødkasse, Overbetjent *Harald Petersen* fra Helsingør, Overbetjent *Kieding* fra Frederiksberg, som begge klarede den Krigen ud, og endelig *Kisling* fra Falcks Redningskorps, den eneste, som bevarede Legaliteten til det sidste. Hertil kom Kaptajn *Brondum*, som »deserterede« fra Brigaden, hvis Ledelse chikanerede ham paa Grund af hans »for tidlige« Illegalitet. Han rejste tilbage til Danmark sammen med Røjel, som ogsaa forsvandt fra Brigaden. Man forsøgte efter Krigen at faa dem tiltalt, bl. a. fordi de havde »stjaalet« Vaaben — de eneste Vaaben fra Brigadens Depoter, som under Krigen kom til at koste Tyskere Livet!

I Løbet af Efteraaret 1944 voksede »H. D.« saa til en Organisation med 7 Afdelinger, delt op i Seksmandsgrupper med to Grufførere under en Delingsfører og to Delingsførere under en Afdelingsleder. I Krigens sidste Periode deltes Styrken, som var vokset til 475 Mand, op i 3 Kompagnier, omfattende 10 Afdelinger. Som Bevis paa, hvor stor Tabsprocenten var, skal nævnes, at af de 475 Mand havde *ingen* været med i Tom Søndergaards Gruppe, og kun 2 var fra Lillelunds oprindelige seks Grupper. En stor Del var naturligvis Fanger, men over 60 var faldet. Af dem hviler 29 i Ryvangen, og blandt dem de tre mest kendte Sabotørnavne: »John«,

Svend Otto Nielsen (1908-44) havde prøvet lidt af hvert, bl. a. været ude at sejle, før Lægen paabød ham at søge et stilfærdigt Erhverv. Han tog Lærereksamen fra Ranum og blev senere knyttet til Skovshoved Skole som Matematiklærer. I 1941 traadte »John« ind i Modstandsarbejdet. Hans Uforfærdethed og den Dristighed, hvormed han styrtede sig ud i de store Opgaver, var beundringsværdig. »John« blev fældet af Stikkeren Fru Delbo. Han flygtede fra Gestapo sammen med Lillelund, men blev saaret. I sidste Øjeblik før han styrtede sammen, ramt af 8-9 Skud, naaede han at skyde en af sine Forfølgere ned og saare en anden. For »John« blev de følgende Dage et sandt Helvede. Overladt til sig selv i en Celle i Vestre og uden Lægehjælp led han umenneskelige Smerter; hver Dag blev han hentet til Forhør, hvor man underkastede ham en ubeskrivelig Form for Tortur. Hans Aand, kunde Tyskerne dog ikke knække! Den 26. April om Aftenen blev han baaret op paa Dagmarhus, og Krigsretten dømte ham til Døden. Den 27. om Morgenen slæbte man en af Modstandskampens største Skikkelser ud til Marterpælen, hvor de fik stablet ham op, saa han kunde blive Skive for deres fejge Udaad. (Juncker-Jensen fot.)

»Flamme« og »Citronen«. Det gik paa et vist Tidspunkt, i Oktober—November 1944, saa haardt til, at Gestapo triumferende lod forkynde i Aviserne, at nu var »Holger Danske« rullet op, knust, udsløttet!

Et Par Ord om de fire »Holger Danske«-Folk vil give et lille Indtryk af, hvad det var for Folk, man rekruterede som Sabotører.

XI

»John« var Matematiklærer. *Svend Otto Nielsen* hed han. Han var en moden Mand, en elsket Lærer og et aldeles frygtløst Stykke Mandfolk, der tilsyneladende ikke havde Nerver. Det er vist en anerkendt Sag, at virkeligt Mod er at være bange og at gøre Tingene alligevel. »John« sagde selv noget lignende, engang Problemet blev diskuteret. Selv var han »kold«, den største Kompliment, en Illegal kunde faa under Krigen. Han var en Tordenskjoldtype, der helst skulde have Faren forenet med Humor. Han præsterede — blot for Eksperimentets Skyld — at faa en tysk Soldat paa en Sporvogn til at holde en færdigpakket Sprængladning, mens han fik Ild paa en Cigaret, og da han havde været med til at »lægge« American Radiofabrik »ned«, udgav han sig over for Sabotagevagterne for Journalist fra »B.T.« og interviewede dem om alt det, de havde tænkt sig at gøre ved det fejge Rak til Sabotører, hvis de nogen Sinde saa dem igen. Den næstsidste Nat, han var paa fri Fod, udførte han en Bedrift, Tyskerne aldrig opdagede. Sammen med en Flyvemekaniker, som tilhørte Frihedsbevægelsen, *Knud Helge Hejl*, sneg han sig ved Nattetid ind paa Kastrup Flyveplads for at effektuere en britisk Ordre om et Pejleapparat fra en Natjagerflyver, noget i Retning af Radar. Hejl blev opdaget og ført over til

Jørgen Haagen Schmith (1910—44) begyndte i Isenkræmmerfaget, men hans urolige Natur kunde ikke finde sig i dette stilfærdige Liv. Han førte en omflakkende Tilværelse, der prægedes af hans stadige Søgen efter at finde sig selv. 1942 fik Schmith Arbejde paa Citroën Fabrikken (deraf hans Dæknavn »Citronen«), og ved hver given Lejlighed hældte han Slibepulver i Vognlejerne eller Sukker i Benzinen paa de tyske Biler. Han fortsatte med sine Eksperimenter, men kom i Foraaret 1943 i Forbindelse med »Holger Danske«-Gruppen og udøvede gennem denne sin Indsats i Kampen. Den første større Aktion gjaldt — Citroëns Fabrik i Sydhavnen! »Citronen« arbejdede Dag og Nat — han paatog sig Transporter over Sundet, afslørede Stikkere og likviderede dem. Hans Sans for det barokke gav sig mange Udslag. Hvem glemmer vel hans »Tipperary«-Udsendelse paa Raadhuspladsen? I Angrebet paa Schalburglogen var »Citronen« i første Række, men den 19. Sept. 1944 førte hans sædvanlige Forklædning — Politiformen — til hans Arrestation. »Citronen« 'skød sig' fri, og undslap, skønt haardt saaret; men Skæbnen indhentede ham, og den 16. Okt. 1944 faldt han efter ene Mand at have forsvaret sit Tilflugtssted i mange Timer.

den tyske Vagt, hvor han efter flere Timers Forløb klarede sig fri, fordi han kunde give en Forklaring paa sin Tilstedeværelse. »John«, som ikke var blevet opdaget af Patrouillen, læssede to Mands Oppakning paa sig og krøb paa alle fire fra Hangarerne ned til den sydlige Ende af Flyvepladsen. Natjageren maatte han opgive. Han skød en tysk Vagt med lydløs Pistol og slap ud af Flyvepladsen med Sprængladninger og det hele. En dansk Politimand attrapperede ham, men havde ikke mere at spørge om, da han saa Udrustningen. »John« ringede efter en Bil og forsvandt ind til Byen.

»John« blev haardt saaret, da han og Lillelund blev forraadt af Stikkeren Fru Delbo, som de havde overnattet hos. Det skete den 9. December, og det kom til den kendte Kamp i Ryesgade. Lillelund undslap. »John« saaredes, men dræbte, liggende paa Stenbroen, en Gestapomand. Man slæbte af med ham, og i lange Tider troede Frihedsbevægelsen, at han var død. Det viste sig, at Tyskerne holdt ham indespærret i Vestre Fængsel, uden at han fik Lægehjælp. Han laa lammet paa en Madras, og han havde kun Suppe at vaske sig med. Til sidst, da han var groet til af Materie og Snavs, fik Medfanger Lov at hjælpe ham lidt. De meget alvorlige Skudsaaer udnyttedes af Tyskerne under Forhørene til at skærpe Torturen . . . Til sidst bar de ham paa en Baare til Krigsretten, dømte ham til Døden og bar ham til Retterstedet. I et Afskedsbrev skrev han: »Jeg ønsker at dø med Værdighed. Nu er det Slut. Mon man hører Skraldet, eller er man død forinden? Det vil jo snart vise sig. Jeg er ikke bange for at dø, og jeg haaber heller ikke, at jeg bliver det, men prale skal man ikke for tidligt, og der er Grænser for Mod.«

Endnu mere fantastisk formede »Citronen«s Liv — og Død — sig. »Citronen«, Jørgen Haagen Schmith, hed oprindeligt »Citroën-Schmith«, fordi han arbejdede paa Citroën-Fabrikkerne og til Forskel fra »Sprængschmidt«. Han begyndte helt privat

som Sabotør med at putte Sukker i Benzinen i de tyske Vogne. Han var, som tidligere fortalt, en af de oprindelige »Holger Danske«-Folk, selv om han ikke var blandt de allerførste. I Perioden efter Tom Søndergaards Afrejse arbejdede han med Flygtningetransporterne. Han var gentagne Gange i Sverige og hjalp bl. a. »Tom« (Robert Jensen), men snart vendte han tilbage til Sabotagen, hans egentlige Felt. Mekanisk Snilde, et utroligt Vovemod og en fantastisk Idérigdom gjorde ham til den fødte Sabotør. Han yndede at optræde i Forklædninger og opererede gentagne Gange som O.T.-Mand, tysk Soldat eller dansk Politibetjent. Hans Humør, der var i Pagt med det bedste i ærkekøbenhavnsk Psyke, var smittende, selv i farlige Situationer. Forklædningen blev til sidst hans Ulykke. Med en Vaabentransport kørte han den 19. September, sammen med en Ven, intetanende ind i Tyskernes Jagt paa danske Politifolk. Han var i Politiiuniform! Tyskerne, der ikke havde nogen Mistanke om, at Uniformen ikke var ægte, »internerede« Politibetjenten paa Fællevejens Politistation og satte en Schalburgmand til at passe paa ham. »Citronen« blev fuldstændig hvidglødende af Raseri over Aktionen og besluttede sig til at flygte. Schalburgmanden skød og ramte ham i Ryggen. »Citronen« blev saaret dødeligt. En dansk Ambulance blev tilkaldt for at føre ham til Feltlazarettet. Saa langt kom man aldrig. »Citronen« laa paa Baaren, mens Schalburgmanden sad ved Siden af for at passe paa sit Offer. »Citronen« besluttede at dræbe ham. Han havde ved særlige Lejligheder altid mere end een Pistol paa sig og var, trods Afvæbningen paa Politistationen, stadig bevæbnet. Da han kunde regne ud, at Kuglen vilde gaa gennem Væggen ud til Førerhuset, bad han om Vand og fik Vognen til at stoppe. Mens Ambulancefolkene gik ind i et Hus efter Vand, dræbte den saarede sin Vogter. Han var for svag til at kunne flygte, men Ambulancefolkene tøvede ikke med at bringe »Politibetjenten« i Sikkerhed. Han kom ind paa et dansk Hospital. En Blodtransfusion reddede hans Liv, og man sendte ham til hans Ven, Ingeniør *Strøm Tejsen*, hvor ogsaa »Flamme« holdt til. Herfra udsendte »Citronen« trykte Kort til sine Venner med Teksten:

»J. Schmith, p. t. syg, Vin, Tobak og Blomster modtages. Kranse frabedes.«

»Citronen« kom sig langsomt. Men »den sorte 14. Oktober« ramte Skæbnen ham. Strøm Tejsen var med i Gruppen »Speditøren«, der samarbejdede med »De frie Danske«. Aktionen mod denne Gruppe gik af Stabelen den 14. Oktober og strejfede ogsaa »Speditøren«. Gestapo kom efter Strøm Tejsen hen paa Aftenen. Han var ikke hjemme, da de trængte ind. Til Stede var kun »Citronen«, der laa til Sengs, og en ung Sygeplejerske, som passede ham. Hun blev skubbet til Side nede i Entreen af to Gestapofolk, som begyndte at undersøge Huset. Da de nærmede sig »Citronen«s Soveværelse, smældede Skud, og de kastede sig rædselsslagne til Side. De flygtede og tilkaldte Forstærkning. Sygeplejersken blev sendt bort af »Citronen« og havde Held til at slippe gennem Vagtkæden. Selv samlede han Vaaben sammen — bl. a. rummede Huset en Samling Vaaben, som tilhørte »Flamme«. Saa kom Gestapo igen, forstærket med Soldater fra Jægersborg Kaserne og med Udrykningshold fra Shellhuset, bl. a. Ib Birkedahl Hansens Folk. Det kom til en rasende Ildkamp. »Citronen« raadede over Maskinpistol og Haandgranater, og skønt Tyskerne

Bent Fauerschou-Hviid (1921—44) aftjente sin Værnepligt i Marinen efter udstaaet Læretid i en Købmandshandel. Efter Hjemsendelsen kom han ind i Hotelfaget, men den 9. April betød en afgørende Vending for ham. »Flamme« — Navnet skyldtes hans rødblonde Haar — kom ind i det illegale Bladarbejde, og fra at være en Fritidsbeskæftigelse blev det hurtigt hans Livs Indhold. Snart skulde engelske Piloter lodses til Sverige, snart var det Landsmænd, der trængte til en hjælpende Haand. »Flamme« var altid parat. Hans enestaaende Skydefærdighed førte til, at man overdrog ham en af Besættelsestidens vanskeligste Opgaver: Stikkerlikvideringerne. »Flamme« gjorde sin Pligt som et Mandfolk. Hans eventyrlige Dristighed hjalp ham ud af tilsyneladende umulige Situationer, og Gestapo frygtede ham mere end de fleste andre inden for Modstandsbevægelsen. Den 18. Oktober 1944 fandt Gestapo frem til hans Skjulested. »Flamme« var ubevæbnet, han trak sig tilbage og drog den fulde Konsekvens af sin Indsats: frivilligt at vælge Døden. (Juncker-Jensen fot.)

efterhaanden blev 200, turde de ikke storme Villaen, som under Kampen kom i Brand. I Haven og paa Vejen laa 5 dræbte Tyskere og over 20 saarede. Det sidste, man saa til »Citronen«, var et Glimt, da han i Pyjamas kom frem i Døren, fyrende med Maskinpistol ud i Mørket. De fik ham ikke levende.

Tyskerne var begejstrede over at have dræbt »Citronen« og fandt ikke Ofret under Kampen for stort.

Endnu mere begejstredes Shellhuset, da »Flamme« mødte sin Død. Kun var der Sorg over, at man ikke fik ham levende, han, den mest hadede af alle, »Lystmorderen«, som de kaldte ham. Tyskerne havde ikke farligere Modstander i det besatte Europa end denne unge Dansker, der efterlyst og beskrevet i alle Enkeltheder gik rundt mellem dem i København og skød Stikkere — »Svin«, som han selv sagde. Det er ikke for meget sagt, at han blev et Mareridt for Gestapo, og det var ikke mindst hans Skyld, at Gestapofolk i Sommeren 1944 trak sig ind i Shellhuset, hvor man indrettede Køjpladser i Kontorerne. De turde ikke bo uden for den bevogtede Bygning, og mange af dem kom overhovedet aldrig uden for Murene!

»Flamme«, *Bent Fauerschou-Hviid*, var Søn af Ejeren af Hotel Birkegaarden i Asserbo, en lang, ledeløs, rødhaaret Fyr, der havde uddannet sig til at gaa Hotelvejen, bl. a. som Kok paa »Skydebanen«. Han var bevidst Antinazist allerede før Krigen og havde oplevet Nazismen i Tyskland og Østrig. Men særligt politisk interesseret var han i øvrigt ikke, purung, som han var, kun 18 Aar, da Krigen kom. Det var »John«, som gjorde ham til Sabotør. Den stille, næsten lidt sky unge Mand gjorde sig ikke særlig bemærket i Kredsen af de første »Holger Danske«-Folk. Man vidste, at han var en førsteklases Skytte, som havde trænet i Skydning helt fra Drengaaarene, men Skydning var der ikke Brug for i den første Tid. »John« lagde Mærke til ham og tog sig særligt af ham, men endnu i Efteraaret 1943 var han

ikke noget kendt Sabotørnavn. Han var i Sverige nogle Gange, bl. a. paa en dramatisk Tur, arrangeret af Politimanden Bøghoff, som selv blev fanget med et helt Hold Flygtninge. Det Hold, »Flamme« var paa, sejlede bort med Baaden, da Tyskerne løb ud ad Broen, skydende uden at ramme. »Flamme« kom hjem igen, og da *Stikkerlikvideringerne* tog Fart, paatog han sig en Række farlige Opgaver, som med eet Slag gjorde ham frygtet og respekteret. Han var bl. a. kendt for kun at bruge eet Skud. Samtidig rodede han sig ind i *Kontraspionage*, bl. a. dyrkede han den i illegale Kredse kendte Vinhandler, som kaldtes »Solbærret«, hos hvem bl. a. Dr. Hoffmann fra Shellhuset kom. De to Herrer var ved en bestemt Lejlighed i Butikken samtidig. Hoffmann mindedes det siden hen med Gysen. »Flamme« blev, efterhaanden som Kampen skærpedes, hærdet indtil det helt forvovne. Han færdedes aabenlyst i Byen, stolende paa sin Skydefærdighed, og han veg ikke tilbage fra at fare gennem København i Politibil med blinkende grønne Lygter.

Gestapo fangede ham een Gang, i Forbindelse med Aktionen mod »Holger Danske«s Kontaktsted hos Grønthandler Østergaard (»Gemyse«). »Flamme« kom ind i Butikken og blev holdt op af tre Gestapofolk. Da han skulde visiteres, skød han gennem Lommen paa sin Jakke med en kun 6 mm-Pistol. Han dræbte en Gestapomand og skød derefter Gestapomand Nr. 2 i Hovedet. Saa flygtede han ud paa Gaden, rev en Kvinde af Cyklen og spurtede af Sted, mens Gestapomand Nr. 3 tømte sit Magasin efter ham. »Flamme« blev klar over, at Manden havde skudt sidste Skud, og vendte om! I rasende Fart kørte han lige løs paa den forbløffede Tysker, som famlede med et nyt Magasin, — og skød ham gennem Hovedet! Derpaa cyklede han i Ro og Mag bort.

Aldrig var han »kold«, den fineste Kompliment, man dengang kendte. Han dræbte 22 Stikkere, deriblandt Dr. Bests Chauffør, *Lerche*, som han skød, mens Vognen var i Fart, uden at ane, at *Lerche* havde sin lille Søn hos sig. Han var chokeret, da han hørte om Barnet, som ikke havde været til at se fra Sabotørernes Bil. Best blev fuldstændig ude af sig selv, idet han troede, det var et mislykket Attentatforsøg mod ham selv. Han maatte »beroliges« af »Information«, som fortalte ham, at Danmark ikke ønskede at skabe nogen »Heydrich-Affære«. Den Befuldmægtigede kunde være rolig.

»Flamme« faldt den 18. Oktober 1944, lige saa tilfældigt som »Citronen«. Tyskerne kom efter Prokurist Nygaard i Hellerup, og »Flamme« var tilfældigt i Huset, da det blev omringet. Han vidste, hvad der ventede ham, da Kriminalrat Bunkes og Ib Birkedahl Hansens Folk stormede. Han var for en Gangs Skyld ubevæbnet og trak sig ovenpaa i Soveværelset, hvor han slugte en Giftampulle. Han var død, da Gestapofolkene slæbte ham ned til Bilen. De havde lovet ham en langsom Død.

Gestapolederne mødtes efter Aktionen mod Prokurist Nygaards Villa, skønt det var hen paa Aftenen. De besluttede sig til at faa undersøgt, hvor alvorligt »Flamme«s Død vilde paavirke illegale Kredse, og fik saa det kuriøse Indfald at hente den nyligt fangede Redaktør af »Information« ind fra Cellen og »bede« ham skrive »Flamme«s Nekrolog. Han troede, det var et Trick, og at man havde taget »Flamme« levende, men fik udleveret en Skrivemaskine og skrev saa i en Nattetime Kammeratens Nekrolog til hans Mordere — af Sikkerhedshensyn lagt saadan til Rette, at

Jørgen Røjel (f. 1916) fik i Jan. 1942 Kontakt med den første Faldskærmsmand. Deltog i Organisationen af de tidligste Transporter over Øresund og i Radiotelegraferingen til England og gik saa efter overstaaet medicinsk Eksamen som Turnuskandidat til Randers, hvor han blev et fremtrædende Medlem af de jydsk Sabotørers Kærnetropper. Han var med Natten mellem 17. og 18. Novbr. 1943 til den store Sprængning af Broerne ved Langaa, undslap ved et Held Gestapo, men dømtes in absentia til Døden og maatte ty til Sverige, hvor han tiltraadte som Læge ved Den danske Brigade. I Aug. 1944 vendte han atter hjem til Danmark. Han traadte ind i »Holger Danske«, var med til Aktion efter Aktion, slap stadig heldigt fra Ildkampen med Gestapo, medens mange af hans Venner maatte »ryge Cigaren«, men fangedes dog omsider i Oktober Maaned. Han flygtede, fangedes igen, spillede under Forhøret sin egen Broder og kom paa den Konto til Frøslev — hvorfra han atter flygtede, skjult i en Rugbrødskasse! Først da General Dewing landede i Kastrup Lufthavn, ombyttede han sit Sabotørdress med sin Lægekittel.

Beretningerne om »Flamme« blev fremstillet som Sabotøranekdoter, som man, for at skabe Myte, havde hæftet paa een bestemt Person. Nekrologen blev godkendt, men en eller anden Nazist skrev en anden, som tvangsindlagdes i den danske Presse. I den var »Flamme« blevet til en pervers Lystmorder, som allerede i Barneaaene pinte Dyr!

Som det fjerde Eksempel paa en Sabotørskabne vælges her *Jørgen Røjel*, en af de overlevende »H. D.«-Ledere. Hans »Karriere« var fantastisk.

Røjel var ung medicinsk Student, da Krigen brød ud. I 1941 kom han, der hidtil kun havde deltaget i »Drilleri« af forskellig Art, i Forbindelse med Chievitz paa mere personlig Vis, end en Student normalt kommer det med sin Professor. Chievitz saa, at der var Stof i Fyren, og tog ham med til et Møde, hvori bl. a. deltog Christmas Møller. Hensigten var at danne en Organisation. Planerne blev aldrig rigtigt til noget, men Røjel bevarede Forbindelserne med ledende Modstandsfolk og fik Kontakt med den første Faldskærmsmand, Mogens Hammer, (»Lindberg«), da han, sammen med Ole Kiilerich o. a., prøvede at organisere aktiv Modstand. Røjel var første Gang i »Aktion«, da man sendte Kiilerich over Øresund, noget den Gang meget dristigt. Han kom senere med i den Kreds, som sendte Radorapporter til England, og var ogsaa med til at sende Mogens Hammer til Sverige, da han rejste anden Gang. Røjel fik sin medicinske Embedseksamen i Sommeren 1943. Paa det Tidspunkt var han med i Nedkastningsarbejdet. Efter Anmodning af Flemming Muus tog han til Randers som Turnuskandidat, og her gjorde »Axel« en god Sabotør ud af ham. Han arbejdede sammen med Folk som Johannesen, Hoff og Kroer, der senere henrettedes, og han kom med i de store Aktioner imod Jernbanerne omkring Randers i Efteraaret 1943 (Gudenaabroerne). I Forbindelse med Henrettelserne maatte han gaa under Jorden og returnere til København, hvorfra man

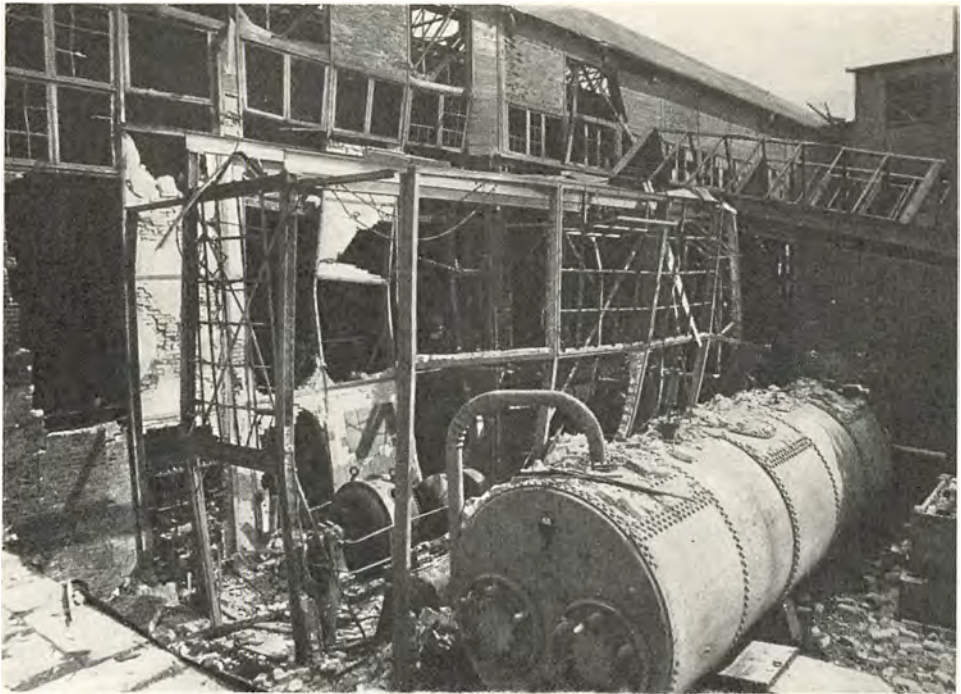
Af Maskinfabrikken »Carltop« var der ikke meget tilbage, da de 30 Bopafolk havde »ordnet« den den 22. April 1944. Alle Virksomhedens Arbejdere blev — foruden flere andre — holdt op og bragt i Sikkerhed inden Eksplosionen fandt Sted; men desværre blev en Mand, som lidt derfra kom trækende med en Cykle, ramt af en nedstyrtende Bjælke og dræbt.

beordrede ham til Sverige (Endnu paa det Tidspunkt sendte man Folk bort, naar de var genkendt). Han slap for at blive interneret som Sabotør, maaske fordi han som Læge maatte anses for et »pænt Menneske«, Forbrydelserne til Trods, og han meldte sig som Militærlæge, da den første Forlægning oprettedes i Sofielund. Da han lærte Forholdene i Brigaden nærmere at kende og opdagede, at det ikke var nogen Kvalifikation at have været illegal, tværtimod, besluttede han sig til at rejse hjem. Han tog af Sted sammen med Kaptajn *Brøndum*. Brigaden begik den utrolige Brøler at nævne de to Mænds Hjemrejse i en Dagsorden, skønt man vidste, at i hvert Fald Røjel var dødsdømt af Tyskerne for Deltagelse i Sabotagen ved Langaa. De to Mænd blev sat over af en svensk Skipper, som forsøgte at lokke dem i Jolle midt i Øresund. De tvang ham med Vaaben til at sejle længere ind, men maatte dog ro mange Kilometer. De landede tæt ved Kastrup Flyveplads, forvekslede en af Startbanerne med Landevejen, men slap lykkeligt bort. De meldte sig tilbage hos Faldskærmschefen og kom ind i »Holger Danske«. Røjel deltog senere bl. a. i Ildkamp med Gestapo, som havde fundet et Vaabenlager paa Richsvej (ved en Tilfældighed blev en Bopavogn ogsaa blandet op i denne Kamp), i et stort Vaabenrøveri fra Grønlandske Handels Plads, og han præsterede ene Mand at slaa sig fra en tysk Cyklistpatrouille, som overraskede ham i Jægersborg Allé. Tyskerne havde een dræbt og to haardt saarede. Røjel var med til at oprette flere »Udryknings-

En af de ødelagte Hangarer fra Flyvertroppersnes Reparationsværksted paa Kløvermarksvej, efter at BOPA havde aflagt Virksomheden Besøg den 6. Oktober 1943.

grupper« i »Holger Danske« og med til at indrette nogle Villaer til Miniaturfæstninger. Han deltog i Aktioneren mod »Nordwerk« i Aldersrogade, en storstilet Aktion, som mislykkedes og endte i voldsom Ildkamp. Under Forsøg paa at komme tilbage til Sverige efter en Ladning Maskinpistoler blev Røjel taget om Bord paa et Skib. Han fik den Idé at udgive sig for sin Broder (som var i Sverige, mens en anden Broder var i Frøslev), og Gestapo hoppede paa en rørende Historie om, at han skulde op til en gravid Kæreste. Hans Identitet blev ikke afsløret, og han sendtes til Frøslev. Her fik han Lov til at bo i en Barak, der havde en hemmelig Hule under Gulvet, beregnet til Radiomodtagning. Det blev aftalt mellem Fangerne, at han skulde skjule sig i denne Hule, hvis der blev varslet Tilbagetransport til Vestre Fængsel — for det betød, at hans Identitet var røbet. Fra Hulen skulde han saa se at flygte — noget, man kun maatte gøre, hvis det gjaldt Livet, idet Flugtforsøg medførte kollektiv Straf. Situationen indtraf. En Mand, der havde finansieret »H. D.« lidt, og som var blevet fanget, fortalte Tyskerne, at han havde set »Ingeniør Jørgen Andersen«, Røjels illegale Navn, i Vestre Fængsel. Røjel fik Besked af en Kammerat, som kom til Frøslev fra Vestre, og forsøgte saa Flugt. Man vilde smugle ham ud i en tom Brødkasse, der returneredes med gammelt Brød. Det første Forsøg mislykkedes, da Kusken opdagede den tunge Kasse og ikke turde køre med den. Anden Gang, 3. April 1945, lykkedes det med meget Besvær; men da Røjel rejste sig op mellem det gamle Brød nede i Frøslev By, blev Vognmanden rædselsslagen ved Tanken om, at han havde en »Provokatør« for sig. Røjel løb da den Risiko at bede

Under et af de mange Sabotageangreb paa *Burmeister & Wain* blev den store Kompressor ødelagt den 8. Maj 1944.

ham hente en Mand fra den danske Fængselsforvaltning, en Mand, som havde hjulpet ham, og som kunde identificere ham. Det skete, og først derefter slap han bort fra Frøslev. Han kom over Store Bælt sammen med to Englændere, som en Graastengruppe skulde smugle til København, og det gik godt. Saa meldte han sig til Tjeneste igen og var med til det sidste. Hans sidste Job var at være med i den Garde af Illegale, som beskyttede General Dewing under hans Ophold i København.

XII

Med Folk som »Axel«, »Brandt«, »Flamme«, »Citronen«, »K.K.«, Røjel, »Anders« o. s. v. gennemførtes Sabotagen i Danmark, en lille Haandfuld »Forbrydere«s Kamp mod Overmagten, List og Fantasi mod Vold og Vaabenmagt. *I de store Linier dirigeredes Sabotagen af Danmarks Frihedsraad*, som godkendte eller forkastede alle større Aktionsforslag; men en lang Række Aktionen, især Jernbanesabotagen, var forud aftalt med de Allierede og forsynet med Kendeord, som, udsendt i Radioen, betød Ordre til Aktionen. Den egentlige Fabrikksabotage maatte dog forberedes i lang Tid og gennemføres ved gunstig Lejlighed. Her betød Godkendelsen eller Ordren fra Raadet eller Parolen fra England altsaa kun, at man snarest muligt skulde løse Opgaven.

Naturligvis hændte det dog, at man maatte handle paa egen Haand, og nu og da

Josef Terboven, »der Herr Reichskommissar«, var ingen imponerende Fremtoning. Biskop Berggrav fortæller, at han — første Gang han saa ham — troede, det var Reichskommissarens Tjener, der stod for ham. »Mannen var spe og lavvækst, blek som en konfirmant, bebrillet«. Men denne lille Storforybder mente alligevel, at han kunde kue Nordmændene — naar han havde Quisling til Drabant. Her staar de to celebre Skurke, flankeret af andre, mere inferiøre Herrer.

tog en Sabotagegruppe eller en enkelt Sabotør et politisk Ansvar, som en Regering vilde være veget tilbage for. De Aktioner, som direkte berørte ledende Tyskere, betød eksempelvis altid en stor Fare for Repræssalier, og her blev der altid handlet efter moden Overvejelse, endog paa Tidspunkter i Sabotagens Historie, hvor Tyskerne endnu ikke havde gennemført egentlig Repræssalierpolitik.

»Beroligelses-Erklæring« til Dr. Best efter Aktionen mod Lerche var ikke det eneste Bevis paa, at man bevidst fredede fremtrædende Tyskere. En hel Række Gestapofolk kunde have været skudt ned, hvis man havde villet; men de blev anset for ufarlige uden Stikker-Assistance og ikke Ofrene værd, idet man var klar over, at der vilde blive taget frygtelige Repræssalier. Kun een Gang var en mere storpolitisk præget Aktion planlagt.

En Faldskærmsmand havde en Novemberaften 1943 paa et stort københavnsk Hotel genkendt selveste *Terboven*, som i al Hemmelighed opholdt sig i Byen. Han havde spioneret saa grundigt, at han vidste Besked med, hvor Vagterne befandt sig, og han havde faaet Tag i en Nøgle, som passede til Døren. Gennem en Journalist paa »Nationaltidende« fik han Kontakt med »Information«, idet hans direkte Kontakter til Sabotører i København ikke var til at opdrive den Aften. Han bad om et Hold Folk, som kunde ordne Sagen, og tilbød to lydløse Pistoler, de første, som

var kommet til Landet, endnu aldrig før set i København. »Information« fik fat i »Holger Danske«-Folk, og en Ambulance samlede dem sammen i Løbet af Natten, trods Spærretiden. Ved Daggry mødtes man paa Hovedbanegaarden. Det viste sig at være Gruppecheferne plus Jens Lillelund, man havde hentet sammen. Planen om at skyde Terboven blev forelagt og drøftet, og de lydløse Pistoler demonstreret, mens søvnige rejsende drak Morgenkaffe rundt om. Spørgsmaalet om Repressalierne kom paa Tale, og efter en regulær Afstemning blev Forslaget om Attentatet forkastet. Man var enige om, at Terboven tusind Gange fortjente Døden, og at man kunde gøre Norge en stor Tjeneste dermed; men man frygtede — og sikkert med Rette — for, at den danske Befolkning ikke vilde billige Aktionen, naar Hævnen kom. Dertil var Terboven alligevel for ukendt her i Landet. Den Morgen hang Terbovens Liv i en Traad. Planen var at sende to Mand med lydløse Pistoler op paa Hotelværelset, kort før Terboven skulde køre til Flyvepladsen. De skulde dræbe Vagten paa Gangen og derefter skyde Norges Bøddel Nr. 1. Maatte de af en eller anden Grund opgive, skulde Skydningen finde Sted ved Hotellets Hovedindgang eller i Vestibulen. Folk med Maskinpistoler skulde dække Tilbagetoget, men Sandsynligheden talte for, at Attentatet først vilde blive opdaget senere, idet Skuddene ikke hørtes mere, end naar man trækker en Prop stilfærdigt op af en Flaske. Sagen blev senere drøftet med Medlemmer af Frihedsraadet, som fuldt ud billigede den Beslutning, som var taget paa »Mødet« om Morgenen.

XIII

I det følgende skal gennemgaas nogle af de »store Sabotager«, der til Dels formede sig som regulære Partisanangreb. En af dem, som vakte mest Opsigt i Efteraaret 1943, var *Aktionen imod Flyvetroppernes beslaglagte Reparationsværksted paa Kløvermarksvej* paa Amager. Den fandt Sted ved højlys Dag, efter at Bopafolk havde lagt sig i Stilling i nærliggende Haver for at dække den egentlige Aktionsgruppe. Man opererede endnu dengang med smaa Styrker, og hele Dækningsgruppen var paa tre Mand, Aktionsgruppen paa seks. De seks Sabotører kryber over Plankeværket ind paa Pladsen i Frokostpausen, Pigtraaden bliver klippet over. I Dækning af Skure naar de frem til den første Hangar. Arbejderne bliver holdt op og ført hen i et Hjørne med Besked om, at de nok skal blive sluppet ud i Tide. To Mand klarer det hele. De fire gaar videre, tager Hangar II og fører Arbejderne i Beskyttelsesrum, hvor den ene passer paa dem, mens den anden lægger Bomber. De to sidste klarer Hangar III, som viser sig at rumme 20 Arbejdere, der ogsaa maa af Sted til Beskyttelsesrummet. Bomberne gøres klar til Sprængning, først i Hangar III, saa i II og til sidst i I, idet Sabotørerne efterhaanden naar tilbage og melder klar. De benytter Arbejdernes Cykler for at komme hurtigt nok over Pladsen. Arbejderne fra Hangar I gives fri og løber til Beskyttelsesrummet. Endnu har Vagterne intet opdaget. De opdager ingenting, før den første Eksplosion slynger dem over Ende i deres Vagtskur. De tre Hangarer brænder! Aktionen vakte uhyre Op-

Dette var Resterne af »Globus«, da Sabotagen havde fundet Sted den 7. Juni 1944.

sigt og gav Anledning til Mytedannelse — især til en Myte om, at Sabotørerne havde hejst Dannebrog, der vagede over de brændende Hangarer, belyst af Ilden.

Efteraaret bragte en helt ny Slags Sabotage: »Telefonbomber«, d. v. s. Opringeringer med Advarsel imod snarlige Eksplosioner. Metoden er vistnok opfundet i *Horsens*. Den brugtes første Gang med virkelig alvorlige Følger imod Aarhus Banegaard, som evakueredes i flere Timer, saa Trafikken standsedes. Størst Succes havde »Telefonbombe«-Systemet imod selve *Dagmarhus*. Tyskerne rømmede rædselsslagne, mens Folk fra Fortovsrestauranterne om Raadhuspladsen nød Synet. Efterhaanden blev Ideen misbrugt af alle mulige Gadedrenge, og til sidst voldte den nærmest Gene, idet det kneb med at faa Folk til at lystre virkelige Advarsler.

Thi det var et Kendetegn for dansk Sabotage, at der altid blev advaret, selv naar det medførte Risiko.

I Januar 1944 gennemførte »Holger Danske« en kraftig Aktion imod det stærkt bevogtede *Burmeister & Wain* paa Christianshavn. De sejlede over Havnen i Baade og gik ind sammen med de Arbejdere, der Kl. 6 afløste Natholdet. De tvang Arbejderne i Tilflugtsrummene og lagde tre kraftige Sprængladninger ud. Det saakaldte »Blokværksted«, Virksomhedens vigtigste Bygning, blev ødelagt sammen med Tegnestuen, en Montagehal og nogle Kontorer. Der udbrød efter Eksplosionerne en meget stor Brand. Faa Dage efter sprang 6 Bomber i Strandgadeværftet. Denne Aktion gav Anledning til den første tydelige *Schalburgtage*, d. v. s. en Eksplosion, som tilsyneladende var Sabotage, men om hvis Oprindelse ingen behøvede at tvivle:

Ekspllosionen i *Studenterforeningen* 16. Januar. Maanedn bragte en hel Bølge af Schalburgtage, bl. a. Aktionerne mod Filmsselskaber og Roklubber, men det stoppede ikke Sabotagen. 29. Januar stormede BOPA *General Motors-Fabrikkerne* i København, kendt som »Nordwerk«, og sprængte en Transformator og et Kraftanlæg. En Sabotagevagt, som vilde telefonere, blev skudt ned, en anden dræbtes under en styrkende Mur. Derpaa var der, efter Frihedsraadets Ordre, en Tids Pause i Sabotageaktionerne, fordi man vilde have Ro, mens Militærorganisationerne opbyggedes, og fordi man regnede med Invasion i Foraaret. Derimod rasede Aktionen mod Stikkerne og Tyskernes Clearingmord-Aktioner Foraaret igennem. Slutningen af April og de første Sommermaaneder bragte de helt store Sabotageaktioner. 30 Bopafolk »ordnede« den 22. April *Maskinfabrikken »Carltop«* paa Roskildevej, der afspærredes, mens Arbejdet stod paa. Næsten 100 Personer blev holdt op. Fabrikken blev meget alvorligt ødelagt. Ulykkeligvis dræbtes en Arbejder, som befandt sig temmelig langt fra Eksplosionsstedet, af en bortslynget Bjælke. Faa Dage efter blev ved en mindre, programmæssigt gennemført Aktion en *Kraftstation i Københavns Frihavn* sat ud af Spillet. Den forsynede bl. a. Industrisyndikatet.

Paa Invasionsdagen, 6. Juni, fandt den hidtil største Sabotage i Danmark Sted, Aktionen mod »Globus«; Datoen var, som tidligere nævnt, en Tilfældighed. Forberedelserne havde staaet paa i meget lang Tid, fordi der blev passet fantastisk godt paa Fabrikken, der var en regulær Krigsindustrivirksomhed, som fabrikerede Flyvemaskindele. Der var til enhver Tid 15 maskinpistolbevæbnede sorte Sommerfolk, som havde fire Skydetaarne med Maskingeværer til Disposition. 450 Meter fra Bygningerne laa den gamle københavnske »Vestvold«, besat af tyske Tropper, og en halv Kilometer Syd for »Globus« boede tyske Soldater i Avedørelejren. Tyskerne var instrueret om at undsætte Sabotagevagterne, naar de hørte Skydning. Alle Planer om at bruge List var opgivet som umulige. Aktionen maatte gennemføres som regulær Militæraktion, med suveræn Foragt for de tyske Soldater, som laa i Nærheden. For at kunne storme Fabrikken maatte man passere de tyske Tropper i Vestvolden og passere tilbage igennem dem igen! BOPA besluttede at se bort fra Risikoen for, at tyske Tropper skulde turde gaa til Angreb. Efter udarbejdede Detailkort placerede man Dækningsgrupper, som kunde holde Tyskerne i Vestvolden i Skak, og Grupper, som kunde spærre Forstærkninger fra Avedørelejren ude fra Roskildevejen. Man gik saa vidt, saa man gav disse Dækningsgrupper Landminer med til Minering af Vejene. Minerne kunde antændes elektrisk, naar Tyskerne nærmede sig. I Vejkrydsene placerede man Rekylgeværskytter, og i øvrigt regnede man med, at de tyske Tropper, som sædvanlig, vilde holde sig i Ro. De nærede en rasende Angst for civilklædte Modstandere!

Det gik efter Planen!

Det egentlige Angreb paa Fabrikken skulde foretages af 48 Mand, som skulde omringe og storme lige paa, nedkæmpende al Modstand hurtigst muligt. De blev fordelt i Seksmandsgrupper, og hver Mand fik to Pistoler og fire Haandgranater. Der var to Maskinpistoler til hver Gruppe.

Sabotørerne tog til Glostrup i Biler eller paa Cykler, forklædt som Spejdere, C.B.-Folk etc. Flertallet rejste ganske enkelt med Toget og stod af paa Glostrup

Erik Hagens (1909—44) var 2. Reservelæge paa Kommunehospitalets medicinske Afdeling C og stillede sig tidligt til Raadighed for det illegale Arbejde, som trivedes saa vel paa vore Hospitaler og i det hele blandt danske Læger. Han samarbejdede med en ung Gruppefører, som kaldtes »Martin«, og som var kommet ind paa Skadestuen den 18. November 1943, haardt saaret i baade Lunge, Lever og Nyre ved en Sabotageaktion i Ryesgade. Dr. Hagens blev Læge for »Martin«s Gruppe og underviste dens Medlemmer i elementær Sanitetstjeneste. Da Aktionen mod »Globus« skulde finde Sted den 6. Juni 1944, bad han selv om at maatte følge Kammeraterne, fordi han regnede med, at der under saa risikabelt et Foretagende let kunde blive Brug for hans Hjælp. Det blev — som Teksten fortæller — hans egen Død. »Forstaar De«, sagde »Martin«, da han kom tilbage fra Turen og aflagde Rapport, »det var nogle haarde Halse, mange af dem. Det var Folk, som havde været med til et og andet, og som havde set adskillige af deres Kammerater dø. Det betød noget, naar de Folk græd«. Det gjorde de, da de mistede Erik Hagens.

Station, strittende af Vaaben (der dog blev baaret skjult). Ved 18-Tiden blev Fabrikken hurtigt og effektivt omringet og alle Villaer i dens Nærhed besat. Beboerne blev sendt bagud eller i Kældrene. Hver Mand vidste præcis, hvor han skulde angribe. Tegninger over Fabrikken og dens Forsvarsanlæg var nøje studeret i Forvejen. Man havde kun medbragt et Par Personbiler, men Dækningsgrupperne »laante«, mens Fremrykningen foregik, ganske simpelt syv Biler i Glostrup, de fleste hos C.B. — og Politiet. Det, der skete, var faktisk, at Glostrup blev besat af danske Partisaner. Spærringerne af Vejene var helt aabenlyse, da det gjaldt om at holde alle uvedkommende borte. Man op slog Hovedkvarter i en Villa i Fabrikkens Nærhed. Telefonnummeret var forud kendt af Gruppelederne. Forberedelserne, som var mere eller mindre aabenlyse, varede en Time. Kl. 19 skulde der stormes, hvis der ikke forinden var blevet skudt fra Fabrikken. Sabotagevagterne vandrede intetanende op og ned inden for Hegnene. Aktionen sinkedes et Par Minutter, i hvert Fald blev der ikke, som aftalt, kastet nogen Haandgranat Kl. 19. Et Par Minutter over Tiden opdagede en Vagtmand noget mistænkeligt og raabte: »Hvem dør!« samtidig med at han pegede med sin Maskinpistol mod et Buskads med Sabotører. En Maskinpistolbyge, som dræbte ham paa Stedet, var Svaret, og dermed gik det løs. Dækket af Maskinpistolskytter, som blev liggende i Stilling udenfor, stormede Sabotørerne over Hegn og Mure, kastende Haandgranater mod alle Døre og Vinduer. Efter 8 Minutters Kamp var Sabotørerne inde overalt. Man havde regnet ud, at der var 10 Minutters Frist, hvis der blev slaaet Alarm. Saa lang Tid vilde det tage Gestapo at komme. Vagtmændene trak sig tilbage i en Vagtbygning, vildt skydende. Bygningen blev omringet og heftigt beskudt, samtidig med at Sabotørerne prøvede at slaa Hul i Muren med Haandgranater. Efter ca. 10 Minutters Ildkamp, stak Sabotagevagterne en Kæp med et hvidt Lommetørklæde ud. De overgav sig,

rystende af Angst, sikre paa, at de ikke fik Pardon. De kom frem, ynkelige at skue, saarede og tænderklaprende. Sabotørerne stillede dem mod Muren og talte dem. Der manglede een! Man saa i det samme en Mand forsøge at smutte om Hjørnet. Fire Maskinpistolsalver fyldte ham med Bly, han rullede død om paa Jorden, mens de andre sank helt sammen af Rædsel. De blev ført bort.

18 Minutter efter Aktionens Start var Bilerne med Sprængstoffer endnu ikke kommet. For at sikre Tilbagetoget sendte Aktionslederen tre Mand ned til Glostrup efter en Statsbanerutebil, han havde set dernede. De kom med den, og samtidig rullede Dækningsgrupperne frem med tre C.B.-Biler med Sprængstoffer. De var blevet opholdt, fordi man havde maattet punktere Dækkene paa en Isbil, hvis Chauffør prøvede at forcere Spærringen. Hans Vogn havde blokeret Vejen nogle kostbare Minutter.

Man gav hver af Globusbygningerne 75 Kilo Sprængstof, slap Vagterne løs — de troede ikke deres egne Øjne — og bemandede Bilerne, der kørte frem til Dækningsgruppen ved Vestvolden og derefter satte fuld Fart paa, mens Hundreder af Tilskuere, som havde samlet sig ved Spærringen, raabte Hurra! En af Sabotørernes Personbiler, ført af Læge *Hagens*, der var med som Læge, kunde ikke starte. Den var blevet ramt af Kugler i Benzintanken. Nogle Sabotører, som havde ventet paa ham for at køre i hans Vogn, sprang sammen med ham ind i Statsbanerutebilen. *Hagens* satte sig ved Rattet. Mens de krøb ind i Vognen, forsvandt Globusfabrikken for deres Øjne med sønderrivende Brag. Saa kørte de. *Hagens* gav den store Vogn alt, hvad den kunde tage. Da de passerede det nyligt ødelagte »Carltorp«, blev Vognen beskudt. »Carltorp«s Sabotagevagter havde hørt Eksplosionerne og dannede Spærrekæde. To Sabotører skød gennem Ruderne, de andre fik Ordre til at kaste sig ned. *Hagens* gav Gas og dukkede sig. De skydende Sabotører blev ved Vognens Slingren slynget omkuld, Sabotagevagnernes Skud knuste alle Ruder. Vognen kørte igennem, men pludselig slingrede den og trak over i venstre Vejbane. *Hagens* var ramt. Gruppelederen, som var forrest i Vognen, satte sig i eet Nu ovenpaa ham og tog Rattet. Lidt længere fremme standsede de og opdagede, at *Hagens* var død, ramt af syv Dum-Dum-Kugler i Hovedet. De kørte Bilen helt ud til Frederikssundsvej og forlod den, *Hagens* blev siddende ved Rattet.

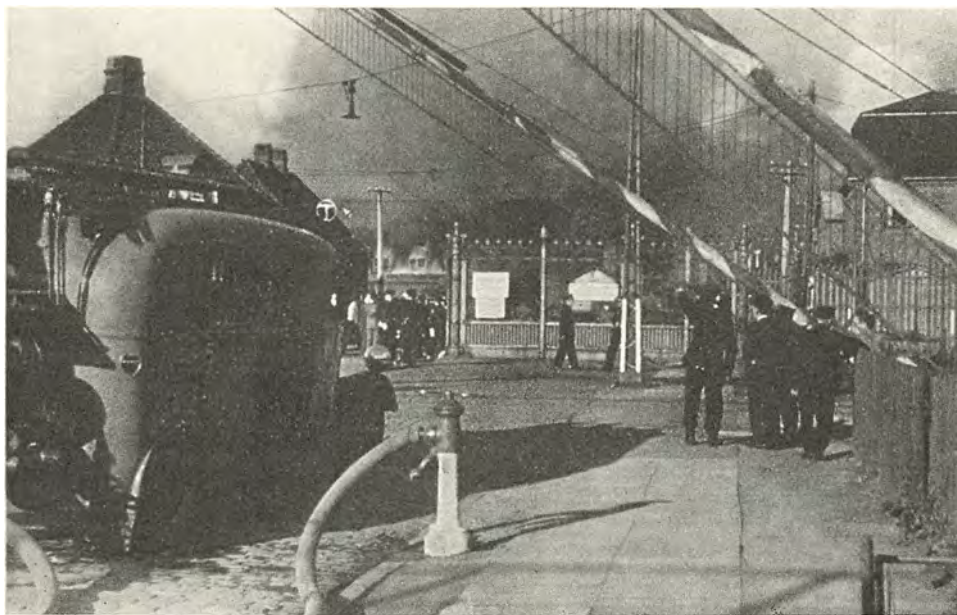
Aktionen fik flere Følger: Sabotagevagterne forlod »Globus«, der aldrig blev genopbygget, men i mindre Maalestok genskabt inde paa »Holmen«. Den allierede Overkommando sendte Lykønskningstelegram — og Tyskerne gennemførte nye Forbud mod Bilkørsel og arresterede en hel Række Læger i København i den Tro, at der altid fulgte Læger med Sabotørerne!

Det gjorde der ikke, men alle Sabotagegrupper havde Lægeforbindelser, illegale Lazaretter, illegale Sygeplejersker o. s. v. Adskillige helt utrolige Operationer blev gennemført paa saarede i de Dage.

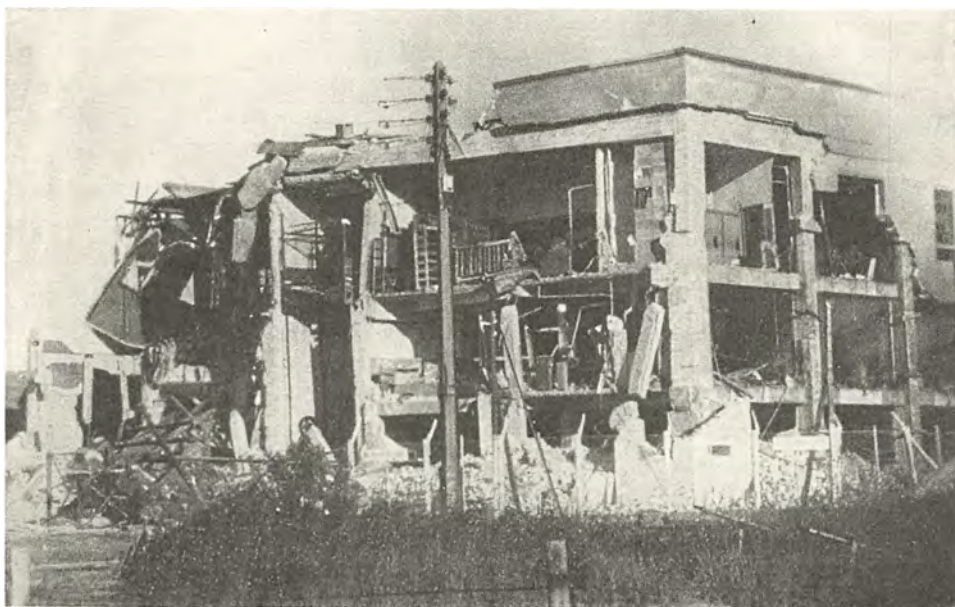
»Globus«-Aktionen kostede kun Lægen Livet.

Efter Befrielsen blev der gjort Forsøg paa at opnaa Tilladelse til, at en Broder til *Hagens* paa hans Vegne forsvarede en Doktordisputats, han havde fuldført før sin Død. Det blev erklæret for ugørligt!

Og saa kom *Aktionen mod Riffelsyndikatet*, Danmarks eneste Rustningsfabrik,

Riffelsyndikatet brænder efter den store Sabotageaktion den 22. Juni 1944 — en Begivenhed, som vakte den største Beundring og den mest usminkede Glæde.

Her er Resterne af Riffelsyndikatet efter Sabotagen. Man ser ind gennem Hovedbygningens fuldstændig ødelagte Gavl, som 200 kg Sprængstof har fejlet bort. Her blev meget kostbare Riffelboremaskiner ødelagt.

som Tyskerne selvsagt udnyttede, i øvrigt uden at ane, at en Del af Produktionen gik deres Næse forbi og blev gemt bort, dels til Militæret, dels til »Korps Ågesen«. Men Kanonerne var Realiteter. Fabrikken maatte stoppes. BOPA havde været der før. Bl. a. havde man en Gang faaet smuglet 75 kg Sprængstof ind med Arbejdere. Eksplosionen ødelagde bl. a. en tysk Luftværnskanonstilling med Mandskab, og en voldsom Brand anrettede Ødelæggelse i Hovedbygningen. Det var fint, men ikke nok. Denne Gang skulde Fabrikken lammes for Resten af Krigen.

Efter uhyre grundige Forberedelser gik det løs den 22. Juni 1944. BOPA løste Opgaven i Samarbejde med *Korps Ågesen*-Folkene, fordi de havde Medlemmer blandt Vagterne, og fordi deres Chef, Grev *Valdemar*, var knyttet til Syndikatet og i høj Grad interesseret i Vaabnene. Terrænet var utroligt godt afspærret med elektriske Hegn og 60-70 trænedede Vagter med de mest moderne Vaaben. Her var det umuligt at storme. Man maatte ind ved List — og tre Vagtmænd erklærede sig villige til at hjælpe. De skaffede først de nødvendige Tegninger og udpegede Tiden mellem Kl. 18 og 19,30 som den bedste. Dagholdet og den tyske Kontrolkommission var borte paa det Tidspunkt. Nyt Vagtmandskab kom Klokken 20, saa for ikke at komme mellem dobbelt Ild maatte man væk inden den Tid.

Der blev sat i alt 120 Mand ind, alle klædt som Arbejdere. Toldvagten blev besat, og to af de Vagtmænd, som var med i Planen, bankede paa en Port, som ellers ikke blev brugt, og forklarede deres Kollega, at de havde glempt noget. Han aabnede tillidsfuldt for dem og fik en Pistol i Maven. Derefter tog de to Vagter sig af endnu en Kollega, mens Sabotørerne listede ind. De to Vagtmænd ordnede endnu en Kollega i samme Nu, som den tredie Vagt i Sammensværgelsen tog sig af en Mand, der var anbragt, saa han kunde se det mystiske, som hændte. Ingen gjorde Anskrig. Sabotørerne tog nu den sidste af de yderste Vagter under Behandling og rykkede samtidig ind i Vagtbygningen. To Vagter, som gjorde Modstand, blev slaet ned, men ingen blev skudt. Portene aabnedes for Sabotørernes Biler. Ågesen-Folkene rykkede ogsaa ind, og mens Eksperterne lagde Sprængladninger, læssede man paa Bilerne, det bedste man havde lært. Der var Vaaben nok at tage af. Det blev til 60 Maskinpistoler, to 20 mm Maskinkanoner, 2000 Granater, Læssevis af Maskinpistolammunition og 30—40 Rekylggeværer. 400 Kilo Sprængstof fordeltes i Hallerne, et Rekordkvantum. Man brugte Trotyl. Bomberne blev serieforbundet. Arbejdet skete i al Stiltfærdighed, og hverken Sabotørerne, der syslede rundt om i Hallerne, eller Mændene, som læssede Biler, vakte større Opsigt. Mange Arbejdere fortsatte uden at ane Uraad, men enkelte, som blev nysgerrige, maatte holdes op og bringes væk. Til sidst satte man Luftværnssirenerne i Gang — og kørte ud gennem Portene, mens Arbejderne strømede ud. Tyskerne i Frihavsterrænet saa undrende til, men begreb ingenting, skønt Lastbilerne var saa fulde af Vaaben, at de strittede uden for Presenningerne. Bl. a. kunde man se Løbet paa en Kanon! Den blev læsset af ganske aabenlyst. Forbipasserende blev enige om, at det var en Skumsprøjte!

Bag Sabotørbilerne, som jog bort gennem Aarhusgade, steg Murværket fra Riffelsyndikatet til Himmels, og Flammerne lyste rødt viden om. Brandvæsenet var magtesløst og prøvede i øvrigt heller ikke her at faa mere Magt end for Skams Skyld! Syndikatet kom først i Gang igen efter Krigen. Tyskerne var skummende af Raseri,

»Totoro« havde gentagne Gange haft Besøg af Sabotører, før det lykkedes dem den 2. Januar 1945 at gøre det af med den. Hele den midterste Del af Bygningen blæstes bort.

og det allierede Hovedkvarter lykønskede endnu en Gang. Københavnerne var saa ellevilde, at Tyskerne beskød S-Tog, fordi Passagererne raabte Hurra. Aktionen var saa meget mere fantastisk, som »Holger Danske« Dagen før havde været inde paa Frihavnsterrænet og sendt Dele af *Bohnstedt-Petersens Fabrik* til Himmels.

Tyskerne afhørte Syndikatets Ledelse og arresterede Grev Valdemar paa Mistanke, ikke fordi de anede noget om »Korps Ågesen«s Medvirken, men fordi han indtil 14 Dage før havde været Chef for — Sabotagevagterne! Han blev dog løsladt kort efter.

Og otte Sabotører, hele Aarsgruppen, blev henrettet som Hævn.

»Borgernes Hus« blev sprængt i Luften som Hævnmagt, og Studentergaarden beskadiget. Men to Dage efter hentede Sabotører 2100 kg *Trotyl*, som fra *Forterne i Avedøre* og *Bagsværd* skulde transporteres til *Arsenalet i Avedøre*. Paa Vej ind i Avedørefortet fik Folkene paa Lastbilen uventet »Assistance« af bevæbnede Mænd, som truede dem til at tie stille. Som Arbejdsfolk kørte de med ind, læssede Sprængstoffet og kørte med ud igen. Folkene blev sat af i Rødovre — og Bilerne forsvandt med Sprængstoffet. Tyskerne svarede samme Dag med Forbud mod Lastbiltrafik mellem Kl. 16 og 5, men om Aftenen gik Sabotører løs paa »*Ambi*« og »*Nordwerk*« i Ryesgade, ødelagde store Dele af de to vigtige Maskinfabrikker og tilføjede SS-Folk og tysk Militær Tab i Ildkampe. De var ikke saadan at spærre inde, selv om man forbød Bilkørsel!

Tyskerne svarede med Ødelæggelsen af Tivoli og Den kgl. Porcelænsfabrik, med

Spærretid og alle de andre Forbud, som førte til Folkestrejken og alle de dramatiske Begivenheder i Juli. Protestbaalene flammede i Gaderne. Sabotørerne kæmpede ikke mere alene!

XIV

Og Sabotagen flammede op som Baalene i Gaderne. Jernbanesabotagen stadigt fraregnet bragte Efteraaret *gennemsniilligt tre Sabotager i Døgnet*. Aktionen imod Politiet skaffede kun Undergrundshæren ny Tilgang.

En Sabotageaktion, som blev verdensberømt, gennemførtes af »Holger Danske«, i Samarbejde med nogle af Statsbanernes Folk. Efter at Tyskerne havde beslaglagt tre Færger, blev man klar over, at Færgerne kunde ventes beslaglagt til Troppe-transporter, og man besluttede at redde den nyeste Færge, »Storebælt«. Ideen blev fostret samtidigt blandt Sabotører, i Frihedsraadet og blandt Overfartens egne Folk. Den, som grundigst arbejdede med Ideen, var Skibsfartsinspektør *Henning Hansen*, dengang Styrmand. Han var 1. Oktober blevet forflyttet netop til »Storebælt« og vidste, at Færgeren skulde til aarligt Eftersyn i November. Den 27. Oktober mødtes han med tre »H.D.«-Folk hos en Kollega, Styrmand *O. Christiansen*. Man aftalte, at fem Mand var nok. Den 31. Oktober fik han Meddelelse om, at Frihedsraadet havde sanktioneret Planen. De fem Sabotører ankom og boede hos Styr mændene, som selv bar deres Vaaben om Bord og gemte dem. Om Aftenen den 3. November gik Sabotørerne om Bord og blev skjult. Styrmanden tog i al Hemmelighed ogsaa sin Hustru om Bord.

Eskorteret af en tysk Ministryger gik »Storebælt« saa norden om Sjælland. Alt gik programmæssigt, undtagen en Overnatning ud for Hundested. Den havde man ikke regnet med. Sabotørerne sultede med Anstand i deres Skjul! Lidt fik Styrmanden, der fungerede som Kaptajn paa Turen, dog stukket til dem. Den 6. November om Eftermiddagen, da Færgeren var inden for Netspærringen ved Indsejlingen til Øresund, gav Styrmanden et aftalt Signal i Færgens Højttalere, bare et Bankesignal, som ingen andre lagde Mærke til. Sabotørerne dukkede op, holdt Besætningen — ogsaa Styrmanden — op, satte en navigationskyndig Sabotør paa Broen og beordrede Færgeren ind til Helsingborg. Med fuld Fart løb den over Sundet, før Besætningen paa den tyske Ministryger, som laa et godt Stykke foran, fik sundet sig. Styrmanden kendte Havnen og løb direkte ind. Senere flyttedes Færgeren ned til Karlskrona, hvor den blev Kaserneskip for den danske Marine, og da Brigaden skulde hjem, sejlede den Lastbiler over en gros. Den kunde rumme en hel Hær!

Aktionen, der lededes af en Sabotør med det i dette Tilfælde passende Navn »Skipper« og af Lægen *Eigil Hatting*, vakte ikke mindst Opsigt i Rusland. Molotov meddelte den danske Gesandt, Døssing, at han ikke mindedes at have oplevet noget saa grinagtigt under hele Krigen!

Den 17. November hentede Sabotører 1000 Maskinpistoler fra Hærens Vaabenarsenal paa Amager Boulevard. De kom ind paa to Lastbiler, forklædt som Murere og Arbejds mænd, der »skulde reparere en Bygning«, og de kørte ud paa syv, for der var saa mange Vaaben, at de ikke kunde have dem paa de to Biler, og saa tog de

Paa Københavns Red ankrede den tyske Krydsler »Nürnberg« op. Det blev den for heldt i Østersøhavnene. Desværre mislykkedes Forsøget paa at sænke den ved Sabotage.

fem til, som tidligere havde tilhørt den danske Hær. Aktionen muliggjordes ved Aftale med to Østrigere, som stod Vagt i Porten. De forsvandt sammen med Sabotørerne. Bilerne blev læsset af Arsenalets egne Arbejdere, som blev tvunget til det, uden at Tyskerne opdagede, hvad der foregik. Da Bilerne havde passeret Langebro, gik Broen op — Sabotørerne havde i det psykologiske Øjeblik aflagt Besøg hos Bromandskabet. Broen forblev oppe i ti Minutter!

Den 9. December ødelagde Sabotørerne en *Støjsender* paa Amager Fælled, og kort før Jul endnu en *Støjsender* paa Islebrovej, saa Københavnerne bedre kunde høre B.B.C. i Julen —! Den 30. December stormede de *Horsens Tugthus* og hjalp de politiske Fanger ud, blandt dem Christmas Møllers Skipper. Altsammen Lyspunkter i en meget dyster Periode, præget af de tyske Modangreb paa Vestfronten, som kun de mest klarsynede forstod var den sidste Krampetrækning.

I det nye Aar lagde man Hovedvægten paa *Jernbanesabotagen* og paa *Aktioner*, som kunde hindre *Tyskernes Retræte*. Rustningsindustrien blev dog ikke helt glemt. Især var man paa Vagt over for alle Muligheder for Leverancer til V-Vaabensfabrikationen. BOPAs Interesse var især knyttet til *Torotor-Fabrikken*, som i Slutningen af 1944 var beordret ødelagt. Det skete 2. Januar, da 32 Mand kom ind i den stærkt bevogtede Fabrik i det smukke gamle Sct. Andreas Kollegium. Man havde været lige ved een Gang før, da man havde udpønset en vældig fin Plan, der byggede paa

den Kendsgerning, at der i Bygningen ogsaa var et Malerværksted, som malede Teaterkulisser. En Bil med Sætstykker fra Frederiksberg Teater kørte op. Mellem Sætstykkerne var der Sabotører og Sprængstof. Men Portneren anede Uraad og slog Alarm. Bilen kom af Vejen i sidste Sekund. 2. Januar gik det lettere. Et Hold Sabotører, ledet af »Skoledrengen« K. K., brugte det gode, gamle Trick med at gaa ind som Arbejdere, sammen med Morgenholdet Kl. 7. De blev paa Fabrikken uden at foretage sig noget, indtil en Lastbil kom ind paa Terrænet, lastet med 350 kg Sprængstof. Det viste sig at være et Handicap for Fabrikken, at en Del af Bevogtningsmandskabet var Tyskere. De opdagede ikke, hvad der foregik. En af dem fik Mistanke til en Sabotør, som telefonerede til Portnerens Familie for at faa dem ud. Han trak Pistol og sigtede paa Sabotøren, der uden at fortrække en Mine sagde: »Mensch doch! Was ist denn los?«

Tyskeren gloede dumt, og Sabotøren gik sin Vej. Da alt var i Orden, slog man Alarm. Vagtmandskabet tumlede ud, slagne med Rædsel. En Tysker, der sad i Fabrikens Vagttaarn, løb i Befippelse i Dækning i Kælderens og dræbtes ved Eksplosionerne. Sabotørerne slap væk. Aktionen kostede endnu et Menneskeliv, idet en Ambulancechauffør ikke respekterede Varselsskud fra en af Dækningsgrupperne paa Tilkørselsvejene. Han vilde forcere Vejen, og i Vintermørket blev Ambulancen ikke identificeret og derfor beskydt.

Tyskerne svarede paa denne Sabotage, som fulgtes af flere andre, rettet mod Maskinfabriker, med Ødelæggelsen paa Tuborg.

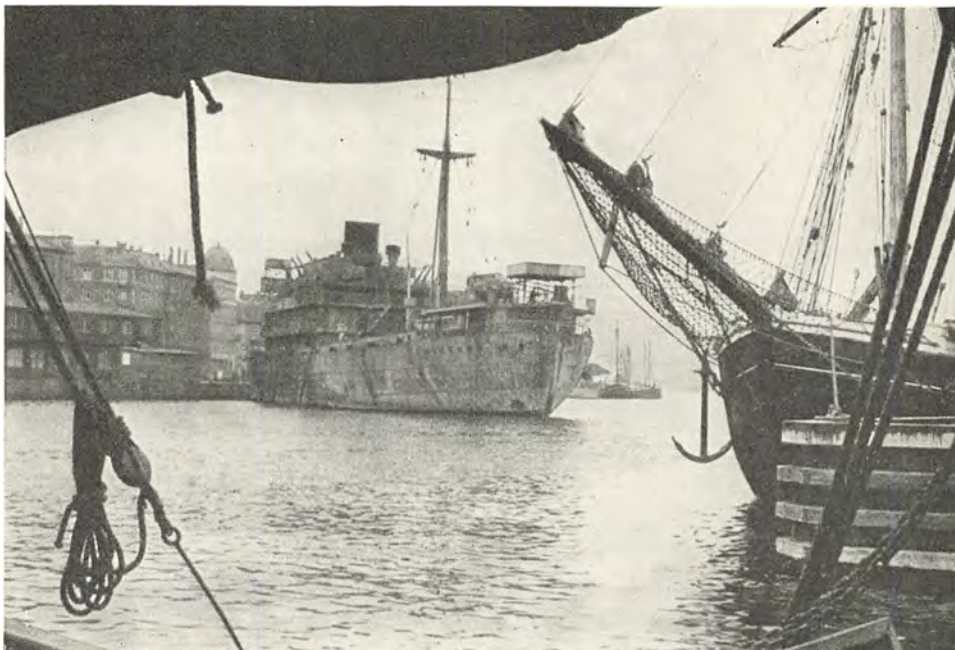
I Forbindelse med Aktionerne mod V2-Vaabnet ødelægdes *Hans Justs Magasiner* i Aarhusgade og *Emmeches Maskinfabrik* paa Grundtvigsvej. Det sidste Sted kom det til langvarig Ildkamp med tyske Vagtposter, og — efter Fabrikens Ødelæggelse — med tyske Forstærkninger.

Perioden prægedes i øvrigt af *blodige Sammenstød med Hipo*. Der blev hverken givet eller taget Pardon. Det lykkedes at ødelægge flere Hipobiler med Mandskab. Den 17. Januar kom det til Kamp paa Operationsgangen paa Gentofte Amtssygehus, da »Holger Danske«-Folk og Hipofolk samtidigt ankom for at hente en saaret Sabotør. Hipo blev slaadet paa Flugt med een dræbt og een saaret. Sabotørerne havde een falden. Den saarede blev ført til Lukasstiftelsen og derefter til et privat Hjem. Hipo holdt baade Amtssygehuset og Lukasstiftelsen besat et Døgn derefter.

Flygtningestrømmen begyndte at komme ind over Danmark, og den tyske Flaade maatte forlade Østersøhavnene. København skulde være Flaadebase. Trods stærk Bevogtning gik Sabotørerne til Aktion mod den tyske Krydser »Nürnberg«, først fra Landjorden. De krøb gennem en Kloak ud til Kajen og fik en Sprængladning anbragt paa Skibssiden. Krydseren fik nogle Plader trykket ind, men den største Sprængvirkning slog indefter, mod Kajen. Krydseren blev flyttet — og saa gik Sabotørerne nedenunder, over Havnens Bund, den eneste Mulighed, som var tilbage. Een Mand angreb et af Tysklands største Krigsskibe! Det var Bopamanden *Schierholm*, som var uddannet Dykker. Man fik fat i den ene af de to Dykkerdragter med selvstændig Iltforsyning, som eksisterer i Danmark. Schierholm trak i en Art Marineuniform og sejlede ud i Havnebassinet med et Par Hjælpere. De skulde »inspicere Sabotagevagter«. Det tyske Politi hoppede paa Historien, og »Havnepolitiet« blev

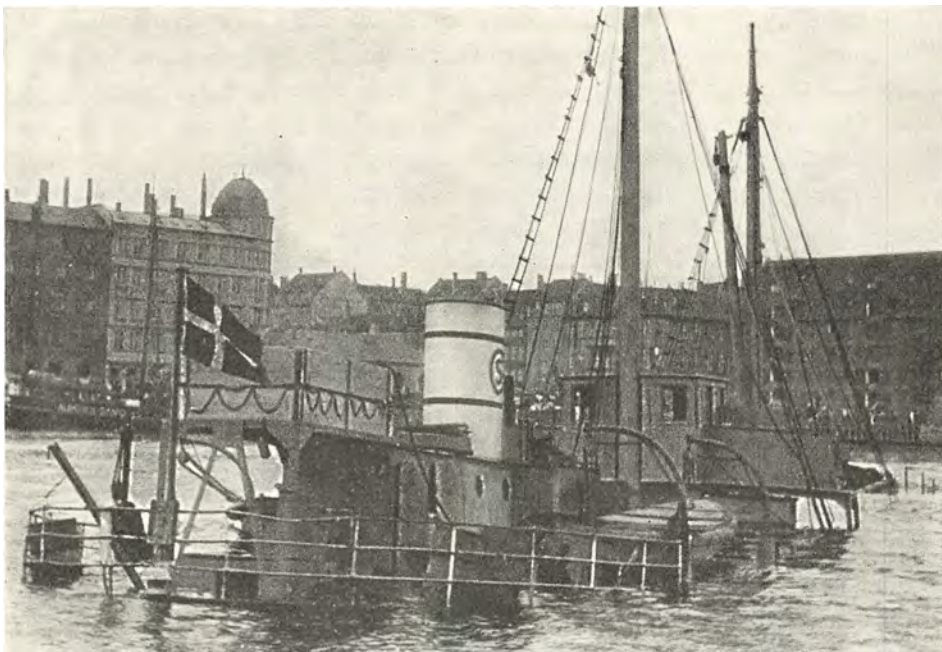
Dette skal forestille en Del af Langebro. Det vil foreløbig være i nogen Grad vanskeligt at faa Broens Mekanisme til at virke, saa Tyskerne kan slæbe røvede danske Skibe igennem den!

Det havarede Troppetransportskib »Wuri« — oprindeligt stjalet fra Hollænderne —, som minesprængtes den 17. Aug. 1942 (se S. 123), maatte gøre Tjeneste ved Sabotørernes Forsøg paa den 20. April 1945 at spærre Københavns Havn for nordgaaende Trafik. »Wuri«s Fortøjninger løsnedes, en Bombe anbragtes i Skibet, som svajedes ud i Havneløbet (se Billedet), og da Bomben sprang, gik stakkels »Wuri« for anden Gang til Bunds.

liggende, til det blev mørkt. Klokken 3 om Natten gik Schierholm ned med 100 Kilo Sprængstof i en Gummipose. Paa 9 Meter Vand vandrede han over Havens Bund, uden Lys i Hjelmen og uden Chance for at redde sig, hvis han ikke fandt tilbage igen inden for de fem Kvarter, Iltbeholdningen tillod ham at blive nede. Kom han op — det kunde ske ved at puste Luft i Dykkerdragten —, vilde han blive skudt. Projektører fejede ustandseligt hen over Vandfladen. Turen frem og tilbage tog ham en Time. Han tumlede lang Tid rundt under »Nürnberg«, hvis Køl kun var en Meter over Bunden, i Haab om at kunne faa Sprængstoffet til at ligge mellem Kajen og Skibsskroget, men det gik ikke. Saa lagde han det lige under Skibet og vandrede tilbage med stort Besvær, fordi han nu var blevet saa let, at han døjede med at holde sig nede! Han fandt tilbage . . . men Bomben, som skulde eksplodere 12 Timer efter, eksploderede af uopklarede Grunde aldrig. Et nyt Forsøg blev overflødiggjort af Kapitulationen. »Korps Ågesen« kom i Kamp med Krydseren, hvis Kanoner anrettede Ravage i Aarhusgade — saa var Krigen Slut for den tyske Marine, og Englænderne tog Krydseren.

Som Svar paa tyske Beslaglæggelser af Skibe gennemførte BOPA en rent ud genial Idé: man spærrede 16 danske Skibe inde i Sydhavnen ved at »laase« Langebro, saa den ikke kunde gaa op. Aktionen var vanskelig, og den hastede. Man fik Ordren sidst i Marts og prøvede først med at sende en Bil med Sprængladning, dækket af Tørv, ind paa den tyskbevogtede Bro. Den gik planmæssigt i Staa under Ma-

Det voldte mere Besvær at faa sænket den lille Fragtdamper »Japos«, som laa ved Kajen lige over for »Wuri«. Den maatte slæbes ud af en Bugserbaad, efter at »Japos« Vagtmandskab var blevet tvunget til at gaa i Land under Sabotørbevogtning. Bomberne fik Skibet til at synke som en Sten; men desværre var det drevet noget bort fra det Sted, hvor Sænkningen skulde være sket, saa Spærningen af Havnen blev ikke helt effektiv.

skinhuset, men da Føreren vilde ud for at tænde Luntten, skubbete Tyskerne i en Blanding af Arrigskab og Høflighed Bilen i Gang for ham!! Man overvejede et Øjeblik at storme Broen, men opgav det. Der var femten Tyskere paa Broen, Hipo faa Hundrede Meter borte paa Politigaarden og Tyskerne ved Hærens Vaabenarsenal paa Amagersiden. Men saa fandt man paa Raad. Bevæbnede Bopafolk tvang paa Islands Brygge Statsbanefolk til at rangere en murstensladet Godsvogn, som man først havde fyldt med Sprængstof, ind som sidste Vogn i en Togstamme. Da »H.D.«-Folk, som ikke anede noget om BOPAs Planer, paa samme Tid sprængte en Fabrik paa Bryggen, ankom Hipo, og det hele var ved at blive ødelagt. Med en Times Forsinkelse kom Toget af Sted. To Sabotører var med, forklædt som Jernbanefolk, en i den bageste Vogn og en paa Lokomotivet. Toget gik i Staa, da den sidste Vogn holdt under Broens Maskinhus. »Jernbanemanden« stod af og gik frem mod Lokomotivet som for at faa Besked om, hvad der var løs. I det samme brød et kolossalt Spektakel løs. En Højtalerbil kørte frem, og en Tordenrøst beordrede alle bort fra Broen. Fra Christianshavns Vold skød Sabotører i god Højde hen over Broen. De tyske Vagfolk gik i Dækning — et Par af dem bag den sidste Vogn i Toget! Længere borte stoppede Bopafolk alle Sporvogne. Da Broen og det tilstødende Areal var ryddet for alle andre end Tyskerne, som stadig skød om sig, løftede en Ildsjøle sig under Maskinhuset. Tyskerne forsvandt sammen med Jernbanevognens øverste Del — og Broens Hejseværk ødelagdes.

De danske Myndigheder var ikke længe om at fatte Aktionens Betydning — Havnedirektøren havde nu selv været med til Planlæggelsen! — og Eksperter erklærede, at det vilde tage lang Tid at reparere Broen. Tyskerne sendte deres egne Eksperter op, og Arbejdet gik foruroligende hurtigt. For en Sikkerheds Skyld gik BOPA saa i Aktion igen 20. April. Man løsnede Fortøjningerne paa et stort tysk Skibsvrag, der laa ved Havnegade, saa det drev paa tværs af Havnen, og sænkede det med Sprængning. Samtidig sænkede man paa Christianshavnsiden en Fragtdamper. Tyskerne paa Knippelsbro skød løs som rasende, da det hele var overstaaet. Men nu var Havnen nogenlunde laaset, og Skibene i Sydhavnen var i hvert Fald reddede.

Tyskerne fortsatte *Flugtforbereelserne*, ikke mindst efter Bombardementet paa Shellhuset, og fra Norge hentedes Tropper til de haardt trængte Fronter, som ubønhørligt nærmede sig hinanden. Samtidig med at Jernbanesabotagen intensiveredes, besluttede man derfor at gøre noget drastisk til Søs. Man vilde *berøve Tyskerne alle Bugserbaade* og derved lamme den overhaandtagende Sejlads til danske Havne med Flygtninge og hindre Flugt. Efter Aftale med Svitzers Direktør, *Hector Kiær*, paatog BOPA sig at gennemføre Flytning af alle Bugserbaade fra Sjællands Havne, saa det saa ud som et Kup, der ikke vilde medføre Repræsalier over for Besætningernes Familier (samme Motiv havde foreligget, da Storebæltfærgen skulde fjernes). Under Ledelse af Politifuldmægtig *Andresen* fra BOPA ordnede fire Sabotører det hele! De gik om Bord den 9. April paa den danske Baad »Røsnæs«, der var repareret efter Sabotage i Odense, og fik den ankret op ved Hven, saa det fra Land saa ud, som om den stod paa Grund. Og saa afsendtes der Alarmtelegrammer om Skibskatastrofe. Alle Bugserbaade, som laa med Dampen oppe, stod ud for at assistere. De blev kaldt op ved Navn og kom omgaaende. Naar de naaede frem, pegede Maskinpistoler ud over »Røsnæs«s Kommandobro, og Højttalere beordrede Skipperne om paa »Svenskesiden« af »Røsnæs«, saa Tyskerne fra Øresundskysten ikke kunde se, at der blev flere og flere Skibe. I alt samlede man 22 Bugser- og Bjergningsbaade sammen. Da det stod klart, at nu kom der ikke flere, blev der givet Besked om at sejle til Sverige. »Røsnæs« »gled af Grunden« og sejlede forrest, og hele Armadaen gik ind paa svensk Farvand, beskyttet af svenske Krigsskibe, før Tyskerne opdagede det mindste!

Trods de store Krigsbegebenheder lo hele Verden ad denne Køpenickiade. Svitzers Direktør var med, da Flaaden stævnede i svensk Havn, og Dagen efter steg Svitzer-Papirerne paa Børsen! Tyskerne dikterede Havnespærring, beslaglagde de faa Bugserbaade, som var tilbage, og forbød Redningsdamperne at gaa ud, et Forbud, de dog maatte hæve igen. Den 24. April tog ogsaa Inspektionsskibene »Aarhus« og »Løvenørn« Vejen over Øresund, saa den danske Brigade til sidst havde en hel Flaade — i Forvejen laa to Isbrydere i svensk Havn, hvortil kom de mindre Marinefartøjer, som var sluppet over den 29. August.

April Maaned bragte nogle dramatiske Sabotageaktioner, deriblandt Krigens blodigste. Den 4. April trængte Sabotører i Hipouniformer ind paa *Hærens Arsenal paa Amager Boulevard*, hvor Tankdele til Værnemagten blev fabrikeret. Ved Eksplosionen dræbtes en halv Snes Mennesker, mens en Snes saaredes — alle Tyskere eller Danske i tysk Sold. Begivenhedens nærmere Detailler blev aldrig opklaret.

Med preussisk Kommandostemme, travlt optaget af at dirigere det tyske Slukningsmandskab, kæmper Gefreiteren sin haabløse Kamp mod den usynlige Hærs Naalestik.

Den danske Menigmand lagde aldrig Skjul paa sine Følelser over for Tyskerne. I Røg og Damp stod han roligt, med begge Hænder dybt begravet i Bukselommerne, og morede sig kosteligt over Tyskerne Anstrengelser.

Den 5. April slog Sabotørerne nogle Jernbanevogne omkuld ved Næstved, og da Statsbanernes store kørende Kran, den eneste Øst for Storebælt, kom til Assistance, standsede de den paa Linien og ødelagde den. Et Par Dage senere sprængte de den elektriske Kran paa Københavns Hovedbanegaard. Det nyttede ikke mere Knutzen at være tjenstvillig over for Tyskerne.

De sidste Uger før Kapitulationen bremsedes Sabotagen som planlagt af undtagen Trafiksabotagen. Sabotørerne blev i Stedet brugt som Instruktører for Militærgrupperne eller træned i Skydning for at løse Opgaverne som »Stormpionerer«. Efter Befrielsen dukkede de frem i Dagens Lys, hilst med større Jubel end andre illegale Grupper. Især var Begejstringen i København øredøvende, naar Biler fra »Holger Danske« eller BOPA viste sig.

Saa længe det varede!

I Karin v. d. Reckes Dagbogsblade fra Vestre Fængsel afbildes denne Pude (her gengivet i Udsnit), som hendes Kammerat, Fru Olga Lund, syede af Restegarn under Fængselsopholdet i 1945.

KVINDER I MODSTANDSKAMPEN

Af Lærerinde SIGNE SAND

I den Verden, som bevæger sig inden for den europæiske, stærkt maskulint prægede Kulturkreds, er det efterhaanden blevet en Tradition at mene, at Kvinder er uegnede til Krigsførelse.

Kvinder er ikke skabt til Krig. De er skabt til at pusle om i et Hus, nynne, tørre Støv af og vaske Børn. Saadan er der blevet sagt om Sammenstillingen Kvinder og Krig i flere Hundrede Aar, baade af Mænd og af mange Kvinder. Roden til Kvindens tilbageholdne Indstilling over for Krigen naar dybt ned. Dette skyldes dels, at Krig kræver Initiativ, og nægtes kan det jo ikke, at mange Kvinder, paa Grund af Mandens Trang til at være Kvinden til Støtte og hendes egen Lyst til at imødekomme den, har tillagt sig en indgroet Magelighed, som mange Steder er traadt hindrende i Vejen for Evnernes Opvaagnen. — Dog bærer dette langtfra alene Skylden.

Mange Kvinder har Mistanke til Krigen. De faar fortalt fra den mandlige Del af deres Omgangskreds, gennem den maskulint styrede Regering, Presse og hele Oplysningsapparat, at Krigen er en Nødvendighed — at den føres for Rettens Skyld, og at al den Uret, den øver, og alt det Blod, den udgyder, kun af smertelig Nødvendighed bliver øvet og udgydt. Og Kvinden er ikke i Stand til at argumentere imod denne Flom af Kendsgerninger — og af kulturelle Indbildninger, der gennem Aarhundreder har været camoufleret som Kendsgerninger.

Men hun tror dem ikke. Hun kender Drengen, fra han var Barn, og kender hans Glæde ved Legen — den Glæde, der vokser i samme Forhold, som Legen vokser i Vildskab og Blodighed. Og hun skulde tage meget fejl af ham, hvis denne vilde Glæde pludselig skulde have ladet sig forvandle til adstadig, men smertelig Indrømmelse af Krigens Uundgaaelighed.

Med dette i Mente er dog ikke nogen Kvinde-Passivitet, hverken i vor Krig mod Tyskerne eller i nogen anden, undskyldt. Kvinderne maa indse, at naar de ikke har været stærke nok til at hindre Manden i at slippe Trolden op af Æsken, er det i hvert Fald intet mindre end deres simple Pligt at være med til at putte ham derned igen.

Var det da ogsaa det, de indsaa, alle de mange, som efterhaanden sivede ind i Modstandsbevægelsens Rækker? Det er svært at svare paa. Den enkelte maa her svare for sig. For mange gælder det sikkert, at de hverken saa eller indsaa noget, før de var langt inde i Arbejdet. En Bølge kom og førte dem med sig: en Ven bad om Husly, eller Besættelsesmagten krydsede deres civile Arbejde. Og naar Bølgen gled tilbage, fandt de sig selv staaende paa Strandbredden til et nyt Land, som de opdagede, de slet ikke havde Lyst til at forlade.

Et Kontingent af fødte Valkyrier vil der dog altid være i et Folk. Der var det ogsaa i det danske i Aarene 1940—1945. Over for dem tier enhver Forklaring. De elsker Kampen for dens egen Skyld. For dem er Maalet enkelt og stort, saavel som det Had, hvormed de omfatter deres Fjender — et Had, som netop ved denne enkle Storhed heldigt skiller sig af med den Selvglade, der har grumset saa stor en Del af Tyskerhadet her i Danmark, og i Stedet giver dem Oldtidens menneskelige Fællesskab med Fjenden, enkelt udtrykt i en saadan Kvindes Tilkendegivelse: ingen staar et Menneske i saa nært et Forhold til som sin Fjende. Saadanne Mennesker respekterer ikke deres eget Liv, hvis ikke de danser paa Kanten af en Afgrund.

Men der er faa af dem i den Hær af Kvinder, som gik i Krig. Og hvad gør saa ogsaa det? Haand i Haand arbejdede de sammen med dem, hvis Motiver var sammensatte, og i Dag staar de dog ikke som mange, men som en samlet Sejrhætte.

II

Naar der her skal følge en Beskrivelse af nogle Kvinders Deltagelse i Krigen, vil det være det naturligste at begynde med denne rene Krigertype. Vi har den her i Danmark repræsenteret saa smukt, som vi kan ønske os den, i Fru *Monica Wichfeld*. Blot maa vi være lidt forbeholdne i vor Betoning af det danske. Da Fru *Wichfelds* Dødsdom blev bekendtgjort i Aviserne i Maj 1944, fremgik det tydeligt nok, at hun var Englænderinde, om end dansk gift og bosat.

Efter Ophold i Udlandet gennem lange Tider vendte hun og hendes Mand kort efter Besættelsen hjem til Godset Engestofte paa Lolland. Her fandt hun med det samme ind i det underjordiske Arbejde, avancerede hurtigt inden for denne sælsomme Etat og gjorde sig afholdt blandt Kammerater og underordnede. Hendes Begavelse var eminent, hendes menneskelige Væsen tillidvækkende, men hendes Sinds glade Ukuelighed vil alle Dage være det, der staar som hendes Særpræg.

Det er svært at se, hvori denne Ukuelighed egentlig bestaar. Sammenbidt Tapperhed vil altid træde frem under Krig, og den er beundringsværdig og al Ærbødighed værd. Men den er som Egenskab betragtet enkel og uden den gaadefulde Oprindelse, den glade Tapperhed har bag sig. Tænker vi os om og mindes

Monica Wichfeld (1894—1944), født *Massy-Beresford*, stammede fra *Ulster*, *Irland*, hvor hun levede de første seksten Aar af sit *Liv*. Hun kom saa et Aars Tid i Pension i *Dresden*, gjorde under *Krigen* 1914—18 som mangfoldige andre Kvinder Tjeneste i den engelske Hjemmefront og mødte i 1915 i *London* den unge *Attaché* ved den danske Legation *Jørgen Wichfeld*, hvem hun ægtede Aaret efter. Derpaa fulgte fra 1918—20 en Tid med mange Rejser; men sidstnævnte Aar slog Ægteparret sig ned paa hendes Mands Gods - *Engestofte* - ved *Maribo*. De blev her dog kun i faa Aar, saa førte Forholdene dem atter ud paa de lange Stræk — fra *Spanien* til *Skotland*, fra *Irland* til *Italien* og kun med korte Besøg i *Danmark*. Efter et fleraarigt Ophold i *Rapallo* (1933—39) drev den nye *Verdenskrig* Familien tilbage til *Engestofte*, hvortil den kom i Slutningen af 1941 — og inden længe var *Monica Wichfeld* indfanget af det illegale Arbejde, der gav hendes Tanker og Dag Indhold, hendes Sind Styrke og hendes *Liv* dets Mening og Ære.

dem, vi kender, som døde foran en *Henrettelsespeloton*, kan vi ikke undgaa at lægge Mærke til, at ingen af dem var livstrætte *Pessimister*, men netop glade, ofte barnligt glade *Mennesker*, og at denne *Glædes Rigdom* ikke bragte dem til *Gru* foran *Døden*, men fulgte dem det sidste *Stykke Vej*.

Sikkert er det i hvert *Fald*, at da *Monica Wichfeld* i 1942 tillige med mange andre gik ind i det farefulde *Arbejde*, havde de et aabent *Blik* for, hvad de indlød sig paa, men nægtede at lade sig skræmme.

Paa det fjerne *Lolland* fik nu denne *Godsejerfrue* — uden sin *Families Vidende* — *Forbindelse* med *Chefen* for *Faldskærmstropperne* i *Danmark*. Han overdrog hende trygt den *Opgave* at organisere de bevæbnede *Sabotagestyrker* paa *Lolland-Falster*. Snart fik hun en dygtig *Kammerat* i sin *Datter Varinka*, og *Pastor Marcussen* i *Vaabensted* hjalp hende med at oprette en *Slags Sabotørscole* i *Præstegaarden*. Fra *København* til *Engestofte* rejste en *Kurér* med *Sprængstoffer* og *Vaaben* i sin *Kuffert*, som ved en anden lokal *Medviders Hjælp* blev transporteret gennem *Godsets Park* og nedgravet i en nærliggende *Skov*.

Man spørger sig selv, hvordan alt dette dog kunde foregaa, uden at *Fru Monicas Familie* bemærkede noget usædvanligt i hendes *Opførsel* og hjemlige *Arbejde*.

Man spørger, hvordan en brandfarlig Illegalist kan sidde skjult i et Hjem i tre Dage, uden at andre end Husmoderen ved det. Og man spørger i det hele taget, hvordan Stillingen som midaldrende Adelsdame lader sig forene med en Stilling og et Arbejde, der svarer til en Officers i første Frontlinie.

Svaret er sikkert at finde paa flere Hold. Dels frembød Godsets store, gamle Hovedbygning en ideel Skueplads for alle de Handlinger og Rørelser, der hører en underjordisk Krig til. Den havde raffinerede Skjulesteder og et Utal af Værelser. Og hvad den ikke kunde rumme af farlige Ting, kunde altid gemmes af Vejen i Parken. Og dog har sikkert en anden Aarsag været den væsentlige: Fru Monicas Diskretion, der her gav sig et særlig logisk Udslag.

Hendes Hjælper, den unge Varinka Wichfeld, rejste sidst paa Sommeren 1943 til København for at overtage Stillingen som Sekretær for Faldskærmschefen, og Moderen blev derved endnu mere isoleret med sit Forehavende. Til sidst bestemte hun sig til at forberede sin Familie paa, at hun en skønne Dag kunde blive arresteret. Hun befandt sig paa det Tidspunkt i denne mærkelige Før-Arrestations-Stemning, som mange Illegalister kender, og som sikkert har sin nøgterne Aarsag i, at man efterhaanden har Hænderne saa langt inde i Maskinen, at det ikke kan gaa andet end galt. Dette forstod hun, og hun vilde ikke udsætte sine nærmeste for en helt uforberedt Forskrækkelse.

Og saa en Dag kom Gestapo. Saadan endte mangen en Løbebane inden for Undergrundsarbejdet, og Fru Wichfeld led samme Skæbne. 13. Januar 1944 ankom Gestapo til Engestofte og arresterede Ægteparret Wichfeld. Forud var der sket det, at en Faldskærmsmand under Tortur havde røbet Fru Wichfelds Navn og Arbejde og endog under Pinslerne givet saa god Besked, at Fru Wichfeld under de kommende Forhør blev præsenteret for saa godt som alle Enkeltheder ved Organisationens og dens Forehavender.

Hvordan det lykkedes hende at gaa gennem utallige Forhør uden en eneste Gang at komme med Indrømmelse, er uklart. Hun var ikke nogen helt ung Kvinde mere, ikke heller særlig robust — sart maaske snarere. Dog stod hun Dag efter Dag i de timelange, af mange Modstandsfolk ubehagelig kendte Optrævlinger af sande og opdigtede Paastande, som Gestapo kaldte Forhør — uden Muligheder for at sno sig bort fra det hele og give Tosserne en lang Næse — og dog uden en eneste Gang at røbe et Navn eller en Begivenhed, der kunde stille Kammerater eller Arbejde i et uheldigt Lys. Alle, der har været den samme Proces igennem, vil stille det Spørgsmaal, hvordan hun dog har kunnet gennemføre dette. Den, der ikke har kendt hende, kan ikke besvare det. — Og de, der har, kan maaske lige saa lidt. Et Menneskes inderste Kærne, som den kommer til Syne i en saa haard og haabløs Situation, er undefinerbar, men sikkert er det, at hendes ukuelige britiske Humør aldrig er kommet til sin Ret saa absolut som ved denne ubehagelige Lejlighed.

»Hvis ikke De kan forhøre mig ordentlig, skal De sende mig tilbage til min Celle. Dette her fører kun til, at vi spilder hinandens Tid,« sagde hun til sine Forhørsdommere efter et ti Timers Forhør, da de to Gestapo-Folk for længst i langt højere Grad end deres Fange var gaaet fra Vid og Sans af Træthed. Hendes Mand og Søn var blevet løsladt efter et overfladisk Forhør. Selv førtes hun nu til

Vestre Fængsel, og den evige Tærskan Langhalm paa Begivenheder, Gestapo kendte lige saa godt som hun selv, fortsattes i tre Maaneder.

Som saa mange andre vekslede hun i denne Tid Breve med Kammerater inden for og uden for Murene. Vi aftrykker her et, som maa være det bedste, da man vanskeligt kan forestille sig et Fængselsbrev, der er i Stand til at gøre stærkere Indtryk paa dets Læser:

»Jeg maa blive stærk for de andres Skyld — jeg har haft saa meget Held med mig — alle dem, jeg elsker, gaar i det Fri, men der er andre, der har dem, de elsker, herinde, eller døde, og det er dem, jeg maa tænke paa og hjælpe. Hvis jeg rejser, bliver der sikkert mange af den Slags med, og derfor maa jeg beholde mit Humør. Jeg vil heller ikke have, at Familien skal huske mig som trist. — Jeg har altid grinet af Skæbnen, — kæmpet altid — mod Fattigdom, Sult, Kritik o.s.v., gjorde, hvad der passede mig, selv om Folk fandt det urimeligt og upassende — og de var nødt til at finde sig i det og tage imod mig paa mine Betingelser. Jeg er født Vagabond og vil altid være det. Jeg gik altid alene, da jeg var en lille Pige, satte mig ud paa en Sten i Søen og drømte om, hvordan jeg vilde bane mig Vej ud af det fattige Land og den snævre Kreds, jeg tilhørte, og se andre Lande, lære Mennesker at kende og kende Livet. Jeg har lært, at der er intet, der hedder sort eller hvidt, kun graat — ingen er ond helt igennem, og heller ingen god. Det kommer an paa Opdragelsen, og hvordan man reagerer over for Livets Vanskeligheder. Det er derfor, jeg ikke er bange for at se min Gud i Ansigtet — han har skabt mig og kender mine Synder, og han ved lige saa godt som jeg selv, at hvis jeg lever, laver jeg dem, jeg holder af, om igen. Og hvis han har humoristisk Sans, og det bliver han nødt til at have, vil han ogsaa grine og sige: »Hende er der ikke noget at stille op med denne Gang.« Jeg foragter dem, der lover Ting, de ikke kommer til at præstere, af bare Angst. Sig derfor til mine Børn, hvis jeg ikke skulde komme igennem det — at jeg ikke var Spor ked af det, og at de heller ikke skal være det. Sig til mine Børn, at jeg altid vil være i Nærheden af dem i deres vanskelige Timer — vi dør ikke — vi sover bare lidt for at leve igen, som Foraaret følger Vinter, og naar de ser mine Øjne eller mine Hænder hos deres Børn, eller hører dem sige noget fjollet eller morsomt med min Stemme, vil de ikke være triste mere. Jeg er Fatalist, og naar min Time slaar, bliver der ingen Vej uden om det.«

I Maj 1944 faldt Monica Wichfelds Dødsdom. Saavel som sine unge mandlige Kammerater, der fik deres forkyndt samtidig, tog hun den med naturlig Ro, uden krampagtig Tapperhed og med det aldrig svigtende Humør.

Hendes Paarørende besøgte hende i Fængslet og bønfuldt hende om at skrive en Benaadningsansøgning. Omsider gav hun efter og lod dem faa deres Vilje. Havde hun indsendt den, hvis de ikke havde bedt hende derom? Sikkert ikke. Denne glade Kvinde, som elskede Livet og saa farverige Oplevelser, hvor andre kun saa en graa Taage, var saa inderlig rede til at tage sin Død. Benaadningsansøgningen blev taget til Følge, og Dommen ændredes til Fængsel paa Livstid — at afsone i tysk Fængsel. Alle Familiens Anstrengelser for at bevirke en Ændring i denne sidste Tilføjelse var forgæves.

Den 2. Juni 1944 — tidlig Morgen — rejste Fru Wichfeld til Tyskland sammen med tre andre kvindelige danske Fanger. De fire var glade ved og taknemmelige for hinandens Selskab. Humøret var nærmest overstadigt gennem Sjælland. Fængselsliv kan blive saa nervepirrende ensformigt, at endog en Forandring til det værre hilses velkommen.

Men paa Lolland, omkring Engestofte, faldt Fru Monica for een eneste Gangs Skyld ned fra sin Styrkes Højde. Hun var en Kvinde ud af gode Kaar, Familieliv

og megen Glæde. Var det nu Slut med alt dette? Men hun fandt hurtigt sig selv igen, da de virkelige Strabadser tog deres Begyndelse. Transporten gik foreløbig til det forfærdeligt ødelagte Kiel, hvor Fangerne efter at være iført Fangedragt, blev indsat i hver sin Celle. Dog lykkedes det senere de Danske at samles igen i en Fællescelle, og Fru Monica Wichfeld begyndte her det Arbejde, som efter hendes Fængselskammeraters Beskrivelse blev det Hverv, hun tog sig paa, nu da hun ikke mere kunde arbejde med paa Danmarks Befrielse: at opmuntre og hjælpe sine Kammerater, enten slet og ret ved sit eget ligevægtige Humør eller ved at være underholdende. Hun havde mange oplevelsesrige Aar bag sig, havde set og kendt mere af andre Lande end de unge Piger, som var hendes Fæller, og det tillige med hendes Begavelse satte hende i Stand til at forkorte de uendelige Fængselstimer med Fortællinger og Causerier. Efter fem Døgns Ophold i Kiel gik Turen til Neumünster og derfra til Hamburg. Overalt saa de danske Fanger et Land i et ubeskriveligt Forfald.

Invasionen i Frankrig var begyndt nogle Dage i Forvejen, og Humøret var højt hos de Danske trods de trættende Transporter fra Fængsel til Fængsel. Man tipsede og diskuterede om, hvor længe det kunde vare, før Hjemturen stod for Døren. Som altid under saadanne Forhold var Optimismen et godt Stykke forud for Virkeligheden.

Findes der det Sted i Verden, hvor Kvinder ikke kan hygge sig? Det lyder ikke sandsynligt. I hvert Fald viste de danske Kvinder i det tyske Tugthus i Cottbus, hvor de endelig fik fast Bopæl, at de sagtens kunde indrette sig og finde frem til en taalelig Tilværelse midt i det utrolige Svineri, med Sulten, Længselen og den haarde Behandling som Baggrund. Fru Wichfeld var en Slags Leder i dette Foretagende. Af Majsblade, som blev bragt ind til Forarbejdning af Maatter, lavede hun smaa Foræringer til Kammeraterne og dem derhjemme, mens hun fortalte Træk fra sit Ophold i andre Lande. Den snavsede Celle maa have haft visse Ting tilfælles med en Fruerstue paa en gammel dansk Kongsgaard. Da Julen kom, blev det ogsaa især Fru Wichfelds Opgave at bringe Stemning til Huse. Mens hendes unge Kammerater var paa Arbejde i en Gasmaskfabrik, forberedte hun, der som ældre havde Lov at blive i Cellen, Højtiden derhjemme. Nogle Papirservietter hjemmefra blev syet sammen til en Dug, et Stykke Bomuldsgarn forvandlet til Julenisser, en Grangren, som var organiseret paa en Gaardtur, pyntet med forskelligt Papirudklip. Kosten, som til daglig bestod af bart Rugbrød og intet andet, fik den Aften den overdaadige Tilsætning af et Stykke Ost. Alle Betingelser skulde saaledes være til Stede for en festlig Jul.

Og saa druknede dog det hele i Taarer. Da Fru Monica havde sunget første Vers af »Glade Jul« med sin Venner, indsaa man, at det vilde være umuligt at gennemføre Resten af Programmet, og enedes om at gaa i Seng. Forgæves søgte hun at faa sine Kontubernaler til at indse, at en Jul i et tysk Fængsel dog i Virkeligheden maa anses for en Oplevelse, naar man aldrig har kendt anden end den danske i sit eget Hjem. Men den Aften kunde hendes positive Maade at se Tingene paa ikke slaa Rod hos de andre.

Nu nærmede sig omsider den Tid, da de russiske Tropper rykkede ind mod Tysk-

lands Hjerte. Det blev bestemt, at de udenlandske Fanger fra Cottbus skulde flyttes til Waldheim ved Leipzig, saa Nazisterne ikke for tidligt skulde gaa Glip af den Fornøjelse at plage dem. Transporten blev haard, maaske det haardeste, de danske Kvinder oplevede under deres Tysklandsophold. I stærk Kulde blev de drevet til Stationen, hvor de sammen med et Par Hundrede andre udenlandske Kvinder blev stuvet ind i Kreaturvogne og sendt ud paa en fem Dages Rejse til Leipzig.

Fru Monicas Kammerater mener, at det var her, hun fik sit Knæk. Kulden, den stadige Mangel paa Hvile, Wachtmeisterinnernes sadistiske Behandling, Sulsten og frem for alt Tørsten har nedbrudt den sidste Smule Styrke, som Tapperheden havde holdt ved lige.

I Waldheim blev hun oven i Købet skilt fra Kammeraterne. Kun paa Gaardtur kunde de nu og da faa Lejlighed til at se og tale lidt med hende. Men en Dag gik hun ikke mere sin Gaardtur. Hendes Venner blev urolige og spurgte sig for hos Cellekammeraterne. Af dem fik de den Besked, at Fru Monica var syg. Faa Dage senere overbragte Fængslets Præst Vennerne hendes Afskedsord til dem.

Den tiende April kom. Bernadotte-Busserne hentede de skandinaviske Fanger. Glæden var stor. Men for dem, der havde kendt Fru Wichfeld og delt Kaar med hende, var den stærkt blandet med Savn. Meget havde denne Kvinde set og oplevet i sin Tid, meget Arbejde havde hun taget sig paa og udført. Hendes Virksomhed under Krigen vil huskes. Det vil huskes, hun var Britte. og at hun gjorde vort Fangenskab og vor Kamp til sin. Men et Menneskes egentlige Kald paa Jorden er ofte indeholdt i saa kort en Tid og saa upaaaagtet et Arbejde. Maaske var Kærnen i Fru Wichfelds Liv, alle andre Oplevelser og alle modige Handlinger til Trods, de faa Maaneder, hun tilbragte i de tyske Fængsler og, upaaaagtet af den øvrige kæmpende Verden, lagde hele sin Personlighed, sin Begavelse og alt, hvad hun havde samlet sig i sit Liv, ind i Bestræbelserne for at lette de onde Kaar for sine Medfanger.

III

Fru Monica Wichfelds Død var en Begivenhed, som fæstnede sig stærkt hos alle de Danske, der blot i nogen Grad havde Opmærksomheden henvendt paa de Begivenheder, som skete omkring dem. Og dog rystede de tre sideløbende Skæbner, der nu skal berettes om, i endnu højere Grad Landet, ja man kan roligt sige, at de tilsammen er den Hændelse, som under Krigen gjorde stærkest Indtryk paa den danske Offentlighed, og lige saa sikkert vil den gaa over i Historien som det bedste Eksempel paa, hvad de danske Kvinder led under Krigen, og hvad de formaaede at sætte igennem og holde ud til.

Krokonen *Gudrun Fiil* og hendes Datter *Kristine Fiil Sørensen* — kaldet Tulle — og *Gerda Fiil* fik Krigen at prøve i lige saa høj Grad som de værst hjemsøgte polske og franske Kvinder, og de bar den paa en Maade, som var saa urdansk og folkeviseagtig rank, at en Nutidsiagttagere er ganske overrumplet over at se, at noget saadant bor i vort mere eller mindre scavenianske og evigt bekymrede Danmark.

Hvidsten Kro paa Randersegnen var landskendt længe før Krigen. Her boede

Ritha og Gerda Fiil sammen med Broderen Niels Fiil.

den morsomme, særprægede Kroejer *Marius Fiil* med sin Hustru *Gudrun*, sin Søn *Niels Fiil* og sine Døtre. Her dyrkede han sine folkloristiske Interesser, modtog Gæster paa sin vittige Maade og serverede dem kraftig Mad efter »Recepten«, som Spisekortet hed der paa Stedet. Det undrer sikkert ikke nogen, der har kendt denne Mand og hans Familie fra tidligere, at de efter Besættelsen hurtigt blev nogle af de førende inden for den organiserede Modstand mod Nazisterne. Og den nordjydske Vaabenmodtagelse kunde ikke finde sig nogen bedre Central end Hvidsten Kro eller nogen bedre Støtte end den Fiilske Familie.

Vaabenmodtagelsen kræver som bekendt Plads — baade naar Nedkastningen skal foregaa, og naar de fundne Sager skal skjules. Den vanskeliggør derved den fuldstændige Diskretion, som for Eksempel Sabotage kan dække sig under med lidt god Vilje. Derfor var det ogsaa nødvendigt, at hele Familien paa Kroen var med i Foretagendet, selv om *Marius Fiil*, hans Søn *Niels* og Svigersønnen *Peter Sørensen* — Tullens Mand — var dem, der gjorde det egentlige Slæbearbejde, naar Containerne skulde tømmes og Byttet bæres hjem. Men Kvinderne, ogsaa den syttenaarige *Gerda* og den fjortenaarige yngste Datter, deltog med Iver i Planlægninger, Opsøgelse af Skjulesteder og andet af den Slags Arbejde. Tillige havde de en Del at gøre af den Art, som ingen kvindelig Illegalist slap for, nemlig med at sørge for de mandliges rent materielle Fornødenheder, som i en saadan Tid var langt større end under civilt Arbejde. Mangen fortumlet, nylig nedkastet Faldskærmsmand har siddet og fundet sig selv foran Tulle Fiils Kakkellovn og ved hendes Kaffebord efter sin Luftrejse og er der blevet gjort bekendt med sine Medarbejdere og sine Opgaver.

Til Lykke for Modstandsarbejdet gik dette godt i lang Tid. Hvidstens Omegn roste sig af at have Europas fineste Nedkastningsplads. en Mark bag Allestrup-

Kristine Fiil Sørensen.

Gerda Fiil.

gaard. Forskellige Forskrækkelser indtraf naturligvis under Vintermaanedernes Forløb som Politiopmærksomhed og Undersøgelser. Men de dunstede dog alle sammen bort igen, og Arbejdet fortsattes. Da var det paa Foraaret 1944, at den samme »Faldmand«, som under en umenneskelig Tortur, ingen har Ret til at mene sig i Stand til at kunne staa for, røbede Fru Wichfeld, ogsaa opgav Hvidsten Kro og dens Beboere. Stedet blev sat under Observation, og snart havde Gestapo samlet sig saa fyldigt et Materiale, at de ved deres Ankomst den 11. Marts 1943 kunde fortælle Hvidsten-Folkene og deres Hjælpere omtrent lige saa meget om Arbejdet, som disse selv kunde have fortalt Gestapo, hvis de havde villet.

Mændene blev belagt med Haandjern og anbragt paa en Lastvogn. Tulle Fiil Sørensen og hendes Søster Gerda blev ligeledes taget med. Derimod fik Fru Gudrun Fiil Lov at blive hjemme.

Familien Fiil og de mange, der var implicerede i deres Sag, tilbragte nu de kommende Maaneder i forskellige Fængsler: Arresten i Aarhus, Horserød, Vestre Fængsel. — Kort før St. Hans faldt Dødsdommen over Marius Fiil, hans Søn Niels og Svigersønnen Peter Sørensen, Tullens Mand. Tulle selv var indstillet til Dødsdom, men fik den i sidste Øjeblik ændret til livsvarigt Fængsel. Gerda fik to Aars Ungdomsfængsel. Det vil sikkert være unødvendigt at oplyse, at alle de dømte tog Forkyndelsen af denne Dom med Ro. Tolken var den eneste, som tabte Humøret. Tulle fortæller, at hun daarligt kunde lade være med at le, da hun saa, at han var den eneste af de tilstedeværende, som havde Taarer i Øjnene, og vi forstaar af denne Udtalelse, at vi staar over for en eksempelløs tapper Kvinde, men tillige en Kvinde, der er drevet ud over sine Grænser — som er gaaet langt ned under Nulpunktet for menneskelige Lidelser.

I de Dage, der nu kom, havde Tulle og Gerda heldigvis Lejlighed til at støtte

hinanden, idet de stadig delte Celle og tillige var sammen under Dagens Arbejde, som bestod af Rengøring i forskellige af Fængslets Lokaler. Det lykkedes herunder Tulle at faa en Samtale med Vagtmesteren, hvorunder han lovede hende, at begge Søstrene skulde faa Lov at være sammen med de dødsdømte Mænd i deres Celle nogle Timer. Fra Klokkeren et til Klokkeren syv havde de to nu Besøg af deres Fader og Broder og Tulle tillige af sin Mand.

En Fortæller gør sikkert bedst i at gaa let hen over en Beskrivelse af et saadant Samvær. Her hjælper ingen Forestillingsevne, ingen Opremsning af Udtalelser og Hændelser. Tulle fortæller selv, at »de havde det rart, snakkede sammen og spiste Chokolade«. — Lad det være nok dermed, og lad os saa i øvrigt nøjes med at staa stille foran de Følelser og Tanker, en saadan Oplevelse kalder til Live, uden at give det Udseende af, at vi er i Stand til at forestille os dem.

Fru Gudrun Fiil var ogsaa inde at sige Farvel til alle Mændene i sin Familie. Hendes Udseende og Gang var, som den plejede at være. Fra en Udtalelse af hendes Søn Niels ved vi, at dette styrkede ham meget. Og som hun derved gav Styrken videre til de dømte, gav de den videre til deres Søstre, før de døde. En sidste Gang, før de blev lukket ind i deres Celle, vendte de sig om og saa paa de to Piger, og det Blik hjalp dem igennem den lange Række af Lidelser, der endnu stod foran dem.

Næste Dag var Navnene paa Hvidsten-Gruppens mandlige Medlemmer taget af Celledørene. Den Dag gik Tulle Fiil ikke paa Rengøringsarbejde, men blev i sin Celle. Da det blev Aften, fik hun Lyst til at skrive et Brev. Det blev sendt til selve Dr. Best og aftrykkes nedenfor. Som den sidste Samtale i Cellen med Mændene skal det blive uden Kommentarer, da det i sig selv ved sit jævne Sprog er i Stand til at sige baade Samtid og Fremtid. saavel det krigsramte som paa anden Maade lidende Menneske saa meget, at alle Tilføjelser kun vil forekomme flove og virke tilovers.

Tyske Afdeling, Vestre Fængsel,
29. Juni 1944

Det tyske Riges Befuldmægtigede,
Dr. Best.

I Anledning af, at De i Dag har henrettet 8 danske Mænd, føler jeg Trang til at sige Deres Excellence min Mening, ikke for min Families Skyld, som i Dag er blevet skudt, men for alle dem, der kommer efter dem, for nogle kommer, det ved vi. Deres Excellence maa da kunne forstaa, at fordi der sker Sabotage ude i Byen, og der bliver henrettet 8 Mand, som ikke har haft noget med det at gøre, saa vil Uroen ikke holde op, den vil tværtimod blive værre.

Deres Excellence har jo ogsaa været saa længe i Danmark og maa vel efterhaanden kunne forstaa dansk Tankegang, det Arbejde, vore Mænd har gjort, er ikke gjort af Had til Tyskland, men fordi Danmark er i Krig, for i Krig er Danmark. Men jeg er ogsaa bange for, at der efterhaanden vil blive et saadant Had til Tyskland, ikke hos os, som sidder indespærret, vi har lært at forstaa Tyskerne en lille Smule, men af alle de Mænd, som er væk, hvis Børn engang vil blive voksne Mænd, og hvad de vil tænke og føle, er ikke svært at gætte sig til, og jeg ved, at disse Børn vil blive opdraget til at være stolte af deres Far.

Jeg har selv en lille Pige, som i Dag har mistet sin Far, Morfar og Morbroder, hun kan heldigvis ikke forstaa det, men kunde hun, vilde hun alligevel være stolt af dem. De havde et Maal her i Livet og var ikke bange for at dø for det, for min Bror sagde den sidste Gang, jeg saa ham: »Vi ved, at Fjæld kan sprænges, og tvinges kan en Elv, men aldrig kan et Folk forgaa, som ikke vil det selv.«

Det vil Danmark ikke, for Danmark og alle dem, der gav deres Liv for Danmark, vil vidne om, at selv et lille Land som Danmark maa have Lov til at tænke selvstændigt. Nu har jeg ikke mere paa Hjerte, kun dette vil jeg sige, at jeg er stolt over, at jeg havde en Mand, Far og Broder, der var værdige til at dø for Danmark.«

Der er en, som den, der beskæftiger sig med Fiil'ernes Historie, føler større Uro for end for nogen af de andre. Det er den lille seksten-syttenaarige Gerda. En Iagt-tager begriber ikke, hvordan et Barn som hun kan være kommet gennem de Op-levelser uden at blive lemlæstet baade aandeligt og legemligt. Alle, der nu kender Gerda Fiil, siger, at der ikke er nogen Grund til at nære Bekymring i saa Hen-seende. Den unge Pige har gennemlevet, hvad hun skulde, og fortsætter derefter sin Tilværelse paa normal Vis. Vi staar atter her over for noget uforklarligt ved Slægten Fiil.

En Nat sidst i Juni blev Fiil-Pigerne vækket og beordret til at gøre sig klar til Transport. Nu gjaldt det altsaa Tyskland. Efter en Rejse, der sikkert ikke har afveget meget fra hverken Fru Wichfelds eller andre Tysklandsfangers, ankom de en Aften til Kiel. Her blev de skilt. Gerda blev anbragt i Stuetagen, Tulle ovenpaa. Samme Nat indledtes et stort engelsk Bombardement. Eksplosioner knaldede, Ilden brød løs, og Fængslet blev ramt flere Steder. I Gerda Fiils Celle blev Døren og en Mur revet ud. Indefra kunde hun se ud paa den mennesketomme Gade, og hun var uden Opsyn, saa det vilde have været hende den letteste Sag at forsvinde. Men hvor skulde hun forsvinde hen — i et fremmed, krigshærgat Land, uden Føde, uden en Øre og uden Tulle? Hun havde Vid nok til at blive.

Der begyndte nu for de to Søstre den sædvanlige Ahasverus-Vandring fra Fængsel til Fængsel. I Bützow blev de atter skilt. Gerda blev sat i det Ungdomsfængsel, hun var dømt til, og hvor hun saa skulde afsone sin Straf — sammen med en halvfjerdsaarig Kone. Heldigvis blev hendes Tid i Tyskland ikke lang. Hendes Ungdom hjalp hende. Hen paa Sommeren fik Moderen Besked om, at hun var løsladt, og en Dag i August kom hun hjem til Hvidsten. Et Medlem af den Familie, der nu efterhaanden bestod af Kvinder, var det altsaa lykkedes at rive ud af Nazisternes Kløer.

Tulle derimod havde langtfra endt sin Modgang. De tre Maaneder, hun sad i Fængslet i Bützow, maa sikkert betragtes som de værste, hun har oplevet. Hendes Celle var et Kælderrum — at sammenligne med en meget sjusket holdt dansk Kartoffelkælder, uden Kartoffler. Spindelvæv hang i lange Gardiner, Lys og Luft var der saa godt som intet af, og Begrebet Toiletrum kendes aabenbart ikke i tyske Fængler. »Kübelen« i Hjørnet maatte gøre det ud, og der skal ikke megen Fantasi til for at forestille sig, at det ikke just var Lavendelduft, hun sad i efterhaanden. Kosten bestod af Rugbrød og intet andet, endda knapt tilmaalt, og i de tre Maaneder, hun opholdt sig i denne Kælder, var hun paa Gaardtur i alt ni Gange. Men alting faar en Ende. Sammen med andre Udlændinge blev hun forflyttet til Cottbus, og her lykkedes det hende at komme i Celle med andre Danske, foruden Fru *Wichfeld Pia Baastrup-Thomsen, Grethe Jensen og Alice Bergmann-Jensen.*

Som ved andre Lejligheder i denne Beretning savner vi, der ikke har været ude for det samme som Tulle Fiil, Forudsætninger for at forestille os, hvad det har været for en Forandring for hende efter al Anspændelse og Sorg og til sidst tre

Maaneders umenneskeligt Ophold i Enecelle igen at være sammen med Landsmænd og ligesindede og blive draget ind i Hyggekredsen omkring Fru Wichfeld. Særlig lang blev den Glæde dog ikke. Under Russernes Fremrykning blev hun sammen med de andre Danske flyttet til Waldheim i Marts. Med Armene om hinanden stod hun og Pia lige op og ned i Kreaturvognen og forsøgte at give hinanden en Smule Støtte paa den fem Dages Rejse.

I Waldheim opholdt Tulle Fiil sig nu, til Svenskerne ankom i deres berømmelige hvide Busser. Allerede en tre Ugers Tid før dette skete, havde hun dog faaet at vide af Myndighederne, at hun var blevet benaadet og skulde hjemsendes ved første Lejlighed. Hun var glad. Men i Krig og Fængsel gør en Ting sig gældende, som udenforstaaende aldrig helt lærer at se til Bunds i: Kammeratskabet. Saa ulogisk det end var, havde Tulle daarlig Samvittighed ved Tanken om, at Friheden nu ventede hende og ikke de andre.

Og saa kom Kammeraterne dog med hjem. Den uventede svenske Aktion kom med Friheden til alle Waldheim-Fængslets skandinaviske Beboere. Omkring den 15. April gensaa Tulle Fiil Hjemmet i Hvidsten. Moderen, den lille Datter og Søstrene modtog hende, hele denne Kvindefamilie, som Fiil-Slægten nu var blevet til. De sidste Dage før Tullens Ankomst havde været fyldt af Spænding for hendes Paarørende. Den, der havde sine Slægtninge hos Gestapo, følte sig aldrig sikker paa at gense dem, før de var saa nær, at man kunde røre ved dem. Altsaa havde Fru Gudrun Fiil — Danmarks haardest ramte Kvinde gennem mange Hundrede Aar — dog faaet sine Piger hjem. Selv havde hun i den Tid, de sad fanget, holdt Hjemmet ved lige, saa godt det lod sig gøre med eet Menneskes Kraft, hvor der før havde været syv. Men det Arbejde, som havde kostet alle mandlige Medlemmer af Familien Livet, havde hun ikke kunnet nærme sig igen siden Katastrofen, og det havde ofte gjort hende ondt.

Nu da to Aar er gaaet efter de voldsomme Begivenheders Afslutning, begynder Livet saa smaat at gaa sin Gang hos Fiil-Kvinderne som sædvanligt. De lader saa vidt muligt som ingen Ting. Sandt er det sikkert ogsaa, at de har genoptaget Livet og efterhaanden igen glædes ved det. Men deres Saga er skrevet. Selv om deres Liv fra nu af og til deres Død skal blive som mange andre jævne Landbokvinders, er der sket det med dem, som vil mindes Side om Side med Oldtidens store Kvindeskæbner. Deres Broder Niels bad dem Aftenen før sin Død om at sørge for, at Navnet Fiil ikke døde ud. Skønt Tulle og Gerda endnu ikke har faaet de Drengene, han der henlyder til, er der dog allerede paa anden Maade sørget for den Ting.

IV

Vi kan roligt gaa ud fra, at Læserne gennem de to Beskrivelser, her er givet, har faaet et Indtryk af, hvordan Nazisterne behandlede deres kvindelige Fanger, og hvad disse i det hele udsatte sig for ved at give sig i Kast med den tyske Besættelsesmagt.

Dog vil der sikkert efter dette som alle Vegne, hvor der har været Tale om Kvinder i Modstandsbevægelsen, lyde denne Bemærkning: »Men rent korporlig

Tortur mod Kvinder har Gestapo dog ikke anvendt«. Her vil det være paa sin Plads at fremkomme med *Marianne Ibsens* Historie. I det underjordiske Arbejdes allerførste Tid før 29. August, omkring den store Rold Skov-Ulykke, var Marianne ansat paa Sagførerkontor i Aalborg. Hun var en frejdig ung Dame med litterære Ambitioner, men absolut ingen militære. Dog ansaas hun af sin Chef og sine øvrige Kolleger, som var mere eller mindre impliceret i illegalt Arbejde, for at være helt ud »god nok«, og ingen nærede Frygt for i en snæver Vending at bede hende om Hjælp.

En skønne Dag stod hun i Fuldmægtigens Kontor og bad ham hjælpe sig ind i illegalt Arbejde. Fuldmægtigen var særdeles beredvillig, og inden længe sad hun i illegale Filmsfremvisninger og Bladarbejde til op over Ørerne. Hendes Arbejde var ikke stort anderledes end de fleste kvindelige Illegalisters. Men hendes Skæbne blev det ud fra de Følger, det fik. En Aften kom Gestapo til hendes Lejlighed. Som mange andre havde hun forudset denne Situation og tog Sagen med Ro. Men de kommende Uger og Maaneder kom ogsaa til at stille store Krav til hendes Beherskelse.

Alle, der har været i Gestapos Hænder, ved, at en Sags Forløb for en stor Del afhæng af, hvem der blev ens »Sachbearbeiter« — om denne var sadistisk eller nogenlunde godlidende. Det synes, som om Marianne Ibsen er faldet i Hænderne paa de værste Djævle, Naziregimet har fostret. Her blev Tale om Tortur. Prygl hørte til de mere uanselige Former. Værre blev det, da Rettens Haandhævere gik i Gang med at mishandle hendes Underliv — tydelig nok en Form for Adspredelse, Folk forfalder til, naar de i Aarevis har plejet Omgang med Djævelen.

Marianne Ibsen var et modigt Menneske, men tillige følsom. Hun udholdt sine Lidelser uden at bringe sine Kammerater i Forlegenhed. Men Torturen foraarsagede en svær Sygdom, og da hun foruden alle Bekvemmeligheder tillige maatte undvære Lægehjælp, forværredes hendes Tilstand, samtidig med at hendes Forstand truede med at lade sig løbe over Ende. Et følelsesbegavet Menneske vil altid have svært ved at sidde fængslet og holde sig klar under Gestapos Ondskabsraffinementer. Hvilken Ulykke var det da ikke, at den mest sataniske Form for Tortur, der vist er blevet anvendt mod nogen dansk Kvinde, skulde ramme Marianne Ibsen.

Alt dette til Trods fandt Gestapo hende dog rask nok til at blive sendt med en af de Transporter, der afgik kort før Jul, til Koncentrationslejren i Rawensbrück. Her opholdt hun sig til den Dag i April 1945, da Grev Bernadotte befriede saavel hende som utallige andre. Forholdene i denne Tilintetgørelseslejr vil blive belyst nærmere gennem en anden Historie, og Marianne Ibsens Tilværelse der adskiller sig sikkert ikke fra de flestes. Kun gav hendes af Torturen halvt ødelagte Underliv hende saa meget Besvær, at det tilligemed hendes modtagelige Sinds voldsomme Reaktionen ved alle de Rædsler, hun saa, flere Gange truede med at gøre det helt forbi med hendes sejge Modstandskraft.

Dog kom hun altsaa hjem. Og glad var hun vel som alle andre. Men for den, som for Alvor optog det i sig, som han eller hun saa under Tysklandsopholdet, vil det tage Tid for Glæden og Lettelsen at vinde Magten. En Dag paa Efteraaret 1945 gik hun paa Gaden i Aalborg. Pludselig besvimed hun. Nogle Betjente kom til og søgte at kalde hende til Live. Men desværre var Uheldet sket umiddelbart uden for en tysk Flygtningelejrs Pigtraad. Betjentene troede da, at hun var en Fange, som

Der er Ro i en Celle i Vestre Fængsel, Arbejdsro — og det, hvad enten den ligger paa Kvinde- eller paa Mandsgangen. Og dog hører man ustandselig al Verdens Lyde, mens man sidder paa sin lille Træbænk og stopper Strømperne. Der fløjtes og kimes og køres og hamres i en Uendelighed ude i den store Midterkorridor, Trætøfler klapper over Stengulvet, Vognene med Madvarer og Arbejdsmaterialer knirker og ruller, Nøgler hugges i de tunge Døre og drejes om med en Larm, som var det Spektaklet, det hele kom an paa. Men der er ogsaa andre Lyde, som fanger Opmærksomheden. Der morses fra Celle til Celle! Der telefoneres til Over- og Underetagen pr. Vandrør! Saa kaster man Stoppetøjet og er lut-ter Øren, giver sit Besyv ned, sluger Nyheder — og Minutterne flyver, til Nøglen rasler i Døren, og man styrter hen til Strømpe og Træbænk.

maaske havde forsøgt at rømme, og tiltalte hende temmelig haardt paa Tysk. I det samme vaagnede Marianne Ibsen, og da hun hørte den strenge tyske Tiltale, svigtede hendes Forstand. Et Par Maaneder laa hun nu paa Hospital, skiftevis i Apati og Forvirring. Dog sejrede hendes Selvopholdelsesdrift. Hun blev udskrevet fra Hospitalets psykiatriske Afdeling og var nu klar til at lade sig indlægge paa den kirurgiske, hvor Lægerne med Mellemrum stadig tumler med det halvt ødelagte Underliv. En Trøst har hun fundet sig under det hele. Hendes digteriske Evne er slaaet igennem alle Forhindringer og har manifesteret sig i Digtsamlingen »Trodsig Sang«. Under hendes apatiske Form for Sindssyge var Versene det eneste, der var tilbage af hende. Maatte det fortsat være denne Evne, som indhøster alt det, hun har maattet betale.

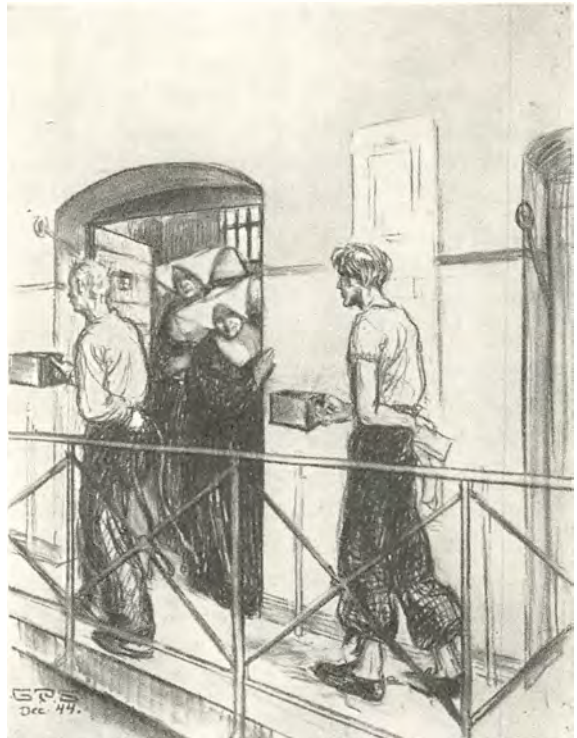
Saadan lyder indtil nu hendes Historie. Men den er langtfra skrevet færdig. Endnu flere Operationer og endnu flere Timer fyldt af Rawensbrück-Tanker skal skrive det sidste. Hvornaar den kan afsluttes, vides ikke.

V

Var Mænd nu aldrig skeptiske over for denne Kvindernes Deltagelse i Krigen? Jo — det var de vist meget ofte. En Mand giver meget nødig fra sig, hvad han mener, der er hans, og hans Forhold til direkte Sabotage og Vaabenmodtagelse var

I sin Bog »Kvinder i Bur«, hvorfra denne og den foregaaende Tegning er laant, skriver *Gerda Ploug Sarp*: »Der er kommet to Nonner ind i Cellen nærmest Toiletterne, deres store, hvide Vingekapper skimtes tit i Døraabningen, de ser ud til at tage det hele med Humør. De bor paa Stribe med Mændene, saa de nyder jo Dagens Optakt—Forbidefileringen med Potterne— fra første Parket.

Vi Kvinder, især vi ældre, ser jo heller ikke bedaarende ud i den Situation; men det er endnu sværere for et Mandfolk at bevare Værdigheden, naar man skal holde den ene Arm paa Ryggen, mens Selerne dasker om Hælene, Potten i den fremstrakte Arm, Haaret strittende og Skægget groende«.

ofte præget af stor Ejendomsbevidsthed. Kvinden kunde holde sig til Middagsmaden og de hullede Sokker. Kom hun der uden for, var hun ofte lidt ilde set.

Ellen Quistgaard er sikkert mange Gange blevet mødt paa denne Maade under sin Karriere som Vaabenmodtager i Jylland. Som mangen anden illegal Løbebane begyndte hendes i det smaa: en Faldskærmsmand trængte til Husly. Fru Quistgaard og hendes Mand, *Georg Quistgaard* paatog sig efter Henstilling fra Bekendte at gemme ham i deres Lejlighed i »Aabenraa« i den indre Bydel i København. Men dette Tilløb blev snart fulgt af Opgaver, der krævede mere aktivt end passivt Mod. *Georg Quistgaard* blev opfordret til at være med ved de store *Vaabenmodtagelser* i Nordjylland, hvis Central var den før omtalte Hvidsten Kro. *Quistgaard* var straks villig, men insisterede energisk paa at tage sin Kone med. Chefen for Foretagendet tøvede med at indvillige. Om Bifald var der i hvert Fald ikke Tale. *Quistgaard* blev ved sit, og omsider fik Fru *Ellen* tildelt den Opgave at afpatrouillere Omkredsen af det Areal, hvor Mennesker og Vaaben skulde lande. Med en Signallygte gik hun denne Vagt i adskillige Nattetimer. Men alt gik vel, og Vagtposterne fik ikke Brug for at signalere Alarm.

Underjordisk Soldatertjeneste kræver selvsagt en helt anden og langt mere raffineret Udvikling af et Menneskes Evne og Egenskaber end den sædvanligt militære, fordi Hindringerne for Gennemførelse af Opgaverne er legio og ud fra en rationel Bedømmelse af Forholdene uovervindelige. Foruden det fysiske og moralske Mod kræver det en Snarraadighed og Paapasselighed, som maa sørge for at være ud-

viklet jævnbyrdigt og i Stand til at arbejde Side om Side. Ellen Quistgaard havde ikke været længe i sin nye Virksomhed, før hendes mandlige Kolleger indrømmede hende disse Egenskaber. Hendes Stjerne steg. Langsomt arbejdede hun sig op i Graderne fra Medhjælper til Chef. En Vaabenmodtagelse er ikke et Foretagende, hvis Succes udelukkende afhænger af Nedkaster og Modtagere. Maanen, som i Fredstid blot er en Slags Himmelbuens Hyggeonkel, tager her Del i Begivenhederne. Uden Maaneskin ingen Modtagelse. Og saa er hele Spillet endda underlagt Vilkaarligheden. Mange Nattetimer gik Fru Quistgaard og hendes Kammerater ved Madum Sø og ventede Signal. Engang var de i deres Biler taget tilbage til Aalborg, fordi det Tidspunkt, da man kunde vente Englænderne, for længst var overskredet. Ved Hjemkomsten laa imidlertid Besked, at der kun var Tale om Forsinkelse. Tilbage igen og endelig Held.

Naar de gode Sager var landet langt om længe, gjaldt det om at være rap paa Hænderne. Der skulde pakkes ud og gemmes bort. Ganske vist valgte man altid øde Egne til det farlige Foretagende, men selv i saadanne og selv i Nattetimerne kunde en uvedkommende nærme sig. Beholderne skulde skilles, tømmes og sænkes i Madum Sø. Derefter skulde alting fjernes i de ventende Biler eller gemmes til et bedre Tidspunkt paa forberedte Skjulesteder. Til sidst maatte saa Grunden gaas efter med en diskret Lygte, at ikke en eller anden glemt Genstand skulde blive fundet næste Dag og ødelægge Pladsen for Resten af Krigen.

Et Kapitel for sig var *Faldskærmsfolkene*. Var en »Faldmand« droppet ned, skulde han bringes i Hus og sædvanligvis sendes til København under behørig Led-sagelse. At lade en saadan udenlandsk Gæst rejse alene og forlange Billet paa ubehjælpsomt Dansk indebar for megen Risiko. Vedkommende maatte kun hænge efter sin Ledsager og kunde desuden tit trænge til advarende Blikke, naar han foldede sin Avis sammen paa langs eller foretog sig noget andet allieret. Ogsaa dette Arbejde blev mange Gange overdraget til Fru Quistgaard. Engang i Marts 1944 kom hun hjem fra en forsigtigt krydsende Jyllandsrejse. Georg Quistgaard var ikke paa Banegaarden efter hende. Det lovede ikke godt. Han var ellers utrættelig til disse Banegaardsmodtagelser. Da hun kom hjem, fandt hun Døren forseglet. Altsaa var der sket noget. Fra et Telefonskab ringede hun til en af sin Gruppes Kontakter, Frøken *Brun de Neergaard* paa Damehotellet i Gammel Mønt, et Sted, der trods sit Præg af sippet Noblesse var en af Landets værste Spioncentraler. Og da hun havde forvissat sig om, at alt i hvert Fald stod vel til paa det Sted, gik hun derhen og fik den Besked, at hendes Mand var arresteret under ret alvorlige Omstændigheder. Kun Rejsen havde reddet hende selv.

Gestapo kendte hendes Navn, Dæknavn, Arbejde og alt, hvad der var værd at vide om hende. Kammeraterne tilraadede straks Sverigesrejse. Fru Quistgaard forstod godt, at hun nu var livsfarlig for sine Omgivelser, men rejste dog nødigt, før hun kunde skønne lidt mere om, hvordan det gik hendes Georg. Maaske kunde hun hjælpe ham i hans Sag paa en eller anden Maade. Det blev dog for hver Dag mere og mere øjensynligt, at saavel Georg Quistgaard som hans Kone var alt for kompromitterede hos Gestapo til, at de Sceneforandringer, som nu og da indtraf i en fængslet Sabotørs Sag paa Grund af Retsgangens Omskiftelighed, ikke kunde ven-

Der er Mennesker, som ikke udfører andet end det, de faar Besked om — enten denne Mangel paa Initiativ skyldes Ladhed eller Beskedenhed. Begge Aarsager er tænkelige. Andre behøver derimod ikke mere end en flygtig Fornemmelse af, at deres Hjælp kan gøres behov — saa reagerer de straks, som var der kaldt paa dem. Og ofte er det Mennesker, hvis vante Tilbageholdenhed gør, at man mindst af alt tænker sig dem som selvstændigt virkende Faktorer, hvor der er haardt Brug for hurtig Overvejelse, klar Bedømmelse og effektiv Udnyttelse af Situationen. Hvad kender de i det hele til den? Ofte mere, end man aner! Det saa man f. Eks., da *Erna Rasmussen* i al Stilfærdighed og med utrolig Hast uopfordret slettede den eftersøgte Arne Sørensens Spor, saa Gestapo blev brændt af. I et Glimt viste det sig, at Husets Frue og Husets Frøken ureflekteret, men overlegent handlede ud fra det samme, sikre kvindelige Instinkt - det, som under Besættelsen kom saa mangfoldige af de aktivt kæmpende Mænd til gode.

tes her. I April Maaned rejste Fru Ellen saa efter Ordre fra sin Organisation til Sverige. Dødsdommen var fældet over hendes Mand. Naturligvis vidste ingen, om den vilde blive eksekveret, men stort var Haabet ikke. Fru Wichfeld blev benaadet ene af den Klan, saavel hun som Georg Quistgaard hørte til. Det varslede ikke godt. I en Jernbanekupé i det fortvivlet fredsommelige Sverige læste Ellen Quistgaard i en Avis, at hun var blevet Enke. »Det hjælper slet ikke, du piber,« siger Søren Kanne i Digtet til sin Ledsager paa den farlige Sejlads. Noget lignende har hun sikkert sagt til sig selv den Dag. Paa det Tidspunkt, da hun fik Meddelelse om sin Mands Henrettelse, var hendes Stilling sikkert ret enestaaende i Sverige. Det blev den dog ikke ved at være længe. Mange unge Flygtninge-Koner fik senere samme Budskab, men for de allerflestes Vedkommende gælder det, at de har været daarligere rustede til at tage Slaget end Ellen Quistgaard. De fleste af disse Sabotørhustruer stod uden for Arbejdet og havde derfor aldrig haft rigtig Lejlighed til at arbejde sig ud af den Fredens Overtro, at det dog nok ikke gaar helt galt. Den derimod, der har givet sig ud paa Livet, ved, at man maa være forberedt paa alt. Men for den stilfærdigt tapre kommer der tit en bitter Smag, naar den egentlige Mundfuld er sunket. Maa-ske var det den, der fratog Fru Quistgaard Lysten til at blive i Danmark — maaske var det Skuffelsen over at se den gamle, uforstandige Sorgløshed komme til Live igen, saa snart den skinbarlige Dødsfare var overstaaet. I hvert Fald rejste hun. En Stilling tilbød sig i Amerika. Hun slog til og rejste med kort Varsel. Krigen har skilt saa meget uadskilleligt. Georg Quistgaard ligger begravet i Mindeparken. Hans Kone sidder nu som Sekretær hos Minister Kauffmann i Washington.

VI

HRS. Gamborg paa Skovvej i Charlottenlund husede en meget eftersøgt Illegalist, Forfatteren Arne Sørensen, Medlem af Frihedsraadet. Husets unge Pige, Frøken *Erna Rasmussen*, blev ikke indviet i de nærmere Omstændigheder med denne Gæst. Ganske vist ansaa hendes Herskab hende for at være fuldt ud til at stole paa. Men det var jo Tidens Lov ikke at omtale de prækære Ting til andre end netop dem, der var nødt til at vide Besked, og Husets Frue gav derfor den unge Pige den Forklaring, at Gæsten, som boede i det lille Værelse i Kælderetagen, var en jydsk Proprietær, som paa Grund af sin Forbindelse med forskellige landbrugsfaglige Organisationer var nødt til at opholde sig i Hovedstaden med Mellemrum, men ikke var saadan stillet pekuniært, at han kunde betale Hotelophold. Frk. Rasmussen udtrykte sin Medfølelse med et Menneske, som sad saa haardt i det, men lod sig ellers ikke mærke med, at hun nærede nogen som helst Interesse for den betrængte Proprietærs Forhold.

En Dag ved Frokosttid stod Arne Sørensen klar til at tage af Sted paa Cykle til et illegalt Møde. Fru *Gamborg* øvede sig ved sit Klaver, og Frk. Rasmussen var optaget af Rengøring i Kælderetagen. Ingen af de to tænkte nærmere over, om Gæsten var taget af Sted eller kun var i Gang med at forberede sig til det. Da ringede det paa Dørklokken. Fruen lukkede selv op. Ind tren en Gestapo-Patrouille paa fire Mand. Husundersøgelse. Fru *Gamborg*, en Dame med Konduite, lod sig ikke mærke med den Panik, hvori hun faktisk følte sig stedt, men spurgte meget tilbageholdende, hvad Herrerne ledte efter. Det fandt de dog ikke nødvendigt at svare paa, men gentog deres Paastand om, at de skulde undersøge hele Huset, og gik straks i Gang. For ikke at drille Dyrene og gøre alt endnu værre svarede hun nøjagtigt og sandfærdigt paa deres Spørgsmaal om, hvad Husets forskellige Skabe indeholdt, og var villig nok til at følge dem i Hælene, da hun meget skulde have sig frabedt at have de Herrer gaaende løse omkring i Huset. Imens ilede hendes Tanker fra den efterlyste Gæst til alle de Ting, der sandsynligvis fandtes i hans Værelse nedenunder. Var han allerede gaaet, eller kunde hun vente, at han pludselig dukkede op fra Kælderen for at begive sig ud paa sin Tur? Havde han taget sine Ting med sig fra Værelset, eller laa de der endnu? Det sidste var det sandsynligste, da han skulde komme igen allerede sidst paa Eftermiddagen. Hvordan skulde hun dog bære sig ad med at slippe ned i Kælderen og rydde op?

Imens havde de nysgerrige Herrer gennemrodet hendes Mands Arbejdsværelse og havde nu kastet deres Øjne paa nogle Garderobeskabe i Hall'en, der sad for højt til, at man kunde naa dem umiddelbart fra Gulvet. Fru *Gamborg* opfattede denne Chance som sendt fra Himmelen. »Jeg skal hente en Stige,« sagde hun med forbavsende Elskværdighed. »Et Øjeblik.« Og ned for hun i Kælderen. Hvem mødte hun der uden en lille ligbleg Frk. Rasmussen med den lige bortdragne Gæsts Mappe i Haanden, stoppet med alle de farlige Ting, han havde efterladt sig. Døren ind til Værelset stod aabent. Det var nydeligt ordnet og halvtomt. »Hvor skal jeg gøre af denne her?« var alt, hvad den snarraadige Hjælpereske havde Tid til at

hviske. »I Drengenes Kaninbur,« hviskede Fru Gamborg tilbage. Frk. Rasmussen havde ingen Tid til at forklare, at hun for længst havde gættet hele Sagens Sammenhæng og var indforstaaet med den Diskretion, der omgav hele Foretagendet, og Fru Gamborg havde endnu mindre Tid til at høre paa Forklaringen. Hun snappede Trappestigen og for op til Sikkerhedspolitiet.

Da Undersøgelsen i Stueetagen var slut, gik man nedenunder. Fru Gamborg slog Dørene op til de velordnede Gæsteværelser, og Gestapo fandt det ikke fornødent at undersøge dem nærmere, da det ikke saa ud til, at der i det hele taget fandtes noget at undersøge. De har sikkert heller ikke tænkt over, hvor bleg og daarlig den unge Husassistent saa ud, som gik og ordnede i Køkkenet.

Senere paa Dagen skulde Arne Sørensens Kurér hente hans Mappe hos Fru Gamborg. Denne gennemsøgte Kaninburet paa Kryds og tværs, men det lykkedes dog ikke at finde Mappen før næste Dag, da Frk. Rasmussen kom tilbage fra sin Fridag og selv kunde finde frem til et raffineret Skjulested bag en Foderdyng.

VII

Vi har nu bragt Beretninger om Vaabenmodtagelse og andet blandet Arbejde inden for Modstandskampen. Mon ikke Tiden er inde til en virkelig rendyrket *Sabotørhistorie*? En saadan er slet ikke vanskelig at finde inden for Emnet. Mange flere Kvinder, end Offentligheden tror, lagde Bomber, blandede Sprængstof, skød og holdt op. Men et mere typisk Udtryk for direkte kvindelig Handlingsmod og Absoluthed end Havebrugskandidat Frk. *Gudrun Johansen* vil vi dog faa svært ved at finde. Hun indledte sin Karriere med at huse en Faldskærmsmand i sin Lejlighed i Jægersborg. Og hun sluttede den som Leder af en Sabotage- og Likvideringsgruppe paa 36 Mand inden for »Holger Danske«-Gruppen.

Fra den Dag, Faldmanden med sin lille mobile Sender drog af fra Gudrun Johansens Hjem, og til Juli 1944 var hun uden egentlig Kontakt med illegalt Arbejde. Men omkring Generalstrejkedagene lykkedes det hende dog at faa en Fod i Dør-aabningen, og hendes Gruppe indsaa snart, at de her stod over for Evner af de sjældne, hvor det gjaldt virkelig farlig Aktivitet. Denne lille Dame havde en Kold-sindighed, en Snarraadighed og en Handlingens Logik, som maatte kvalificere hende som Sabotør af første Grad.

De første Maaneder var hun menigt Medlem af Gruppen. Da man paa Slutningen af 1944 manglede en Leder, gled hun automatisk ind. Men under begge Perioder udførte hun det samme krævende, dødsensfarlige Arbejde. Hendes Forhold til Kammeraterne var baade i hendes Egenskab af Medarbejder og Leder præget af en selvfølgelig og gensidig Tillid. »Drengene fulgte hende overalt,« siger en af de Folk, som stod Gruppen nær i disse Maaneder. Det vilde naturligvis føre for vidt at beskrive alle de Aktioner, Frk. Johansen deltog i. Men et enkelt Eksempel maa nærmere beskrives. Vi vælger her Sabotagen af en Radiofabrik, hendes Gruppe udførte med hende som primus motor og direkte saglig Leder.

Man havde gennem det indviklede Oplysningsnet, Sabotageinstitutionerne trak

hen over alle mistænkelige Foretagender, faaet oplyst, at den omtalte Virksomhed trængte til at blive ødelagt. Der fabrikeredes her Sendere og andet godt til Tyskerne. og det vilde være en slem Kæp i deres Hjul, hvis den røg i Luften. Aktioneren var naturligvis planlagt paa det nøjeste længe i Forvejen og alle tænkelige Forhindringer forudset. Det skete en tidlig Morgenstund i December. Fyrmesteren, som paa den Tid af Døgnet var den eneste, der var paa Stedet, blev holdt op, netop som han intetanende vilde forlade Fabrikken. Og ind vrimlede nu Sabotørerne. Særlig enkelt var det nu ikke at sprænge dette Bygningskompleks i Luften. Det laa i en tæt Bebyggelse af uskyldige Beboelseskarrere, og disse skulde naturligvis ikke gerne beskadiges. For øvrigt var det delt i to Fløje, et Forhus og et Baghus.

Gudrun Johansen blev enig med sin Stab om, at det ikke gik an at lægge Bomber i Forhuset, da det vilde føre alt for meget med sig. Hun nøjedes saa med at lægge en i Baghusets Kælder, og for at ikke Ejeren skulde finde Forhuset og dets Indhold ubeskadiget, gik hendes Hjælper igennem det med Økser og Hamre og slog alt Tyskernes Materiel i Stykker. Imidlertid ankom Fabrikkens Arbejdere. De blev naturligvis straks holdt op af Sabotørerne, og det samme gjorde den forbløffede Ejer ved sin Ankomst. Saa røg Baghuset. Det viste sig hurtigt, at hele Arbejdet var en oplagt Succes, idet Eksplosionen fejede ogsaa Forhuset ud paa Gaden uden at beskadige Husene ved Siden af. Arbejdet med at slaa Materiellet i Stykker havde været forgæves, men dette ekstra Slid havde Gudrun Johansen og hendes Flok dog gerne bekostet, naar Udfaldet i det hele blev saa vellykket, som det gjorde.

Naturligvis maatte en Sabotagegruppe ogsaa foruden de egentlige Sprængninger tage sig af et andet Arbejde, som var mindre tiltalende, men maaske endnu mere nødvendigt, nemlig *Likvidationen af Stikkere*, som var livsfarlige ikke alene for Modstandsfolk, men for al Modstand mod Tyskerne i det hele taget. Dette Arbejde var i allerhøjeste Grad ulækkert, for at bruge et Ord, som Sabotørerne selv yndede at anvende i denne Forbindelse — hvilket naturligvis dækker en helt anden, en gruppefyldt og ledefyldt Opfattelse af Arbejdet.

Ikke saa længe før Befrielsen pejlede Frk. Johansens Gruppe et Stikkerpar i Hvidovre. Manden var ansat paa Shellhuset, og hans Kone hjalp ham med hans Gøremaal efter bedste Evne. Parret havde længe været i Modstandsfolkernes Kikkert, idet det var bevist, at de havde stukket adskillige Danske og derved bragt dem i Døden samt skadet paa anden Maade ved Oplysninger om Arbejdet. Nu stod de paa Listen over de dødsdømte, og en Dag i April drog Frk. Johansen ud med sine Folk for at eksekvere. Paa en Vej i Hvidovre, de vidste Ægteparret skulde passere paa Vej til deres Arbejde, stod de med deres Vaaben og ventede. En stakkels rystende Murerarbejdsmand, der intet begreb af det hele, blev for en Sikkerheds Skyld holdt op. Et Par Klokarbejdere fik ogsaa en Skyder rettet imod sig, men de fortsatte deres Arbejde, som om intet var paa Færde. Som Frk. Johansen selv lunt udtrykte det: »De har formodentlig haft Akkordarbejde«.

Endelig kom Ægteparret gaaende. Et Par Skud lød, og de faldt om. Manden var død med det samme, Konen derimod ikke. Gruppelederen selv gav hende Naadestødet. Frk. Johansen er ikke noget glubsk Vilddyr, mens hun fortæller denne Begivenhed, heller ikke en hadefuld kvindelig Kriger eller en drabelig Amazone.

Gudrun Johansen (f. 1905) blev Student og Hævebrugskandidat, hvorefter hun studerede Botanik ved Universitetet. Netop da hun var i Færd med Udarbejdelsen af sin Opgave til Magisterkonferens, mødte Kravet hende om Deltagelse i Sabotagen. Og hun overhørte det ikke. Hun afbrød Studierne og gav sig i Lag med Opgaven — beskeden, faamælt, men med en Ro og Ligevægt i Sindet, som kunde virke helt suggererende. »Drengene fulgte hende overalt« — det er Ord, som fuldt ud giver hendes Type.

Hun er bare en Pige, der har maattet gøre den Anstrengelse, der var det sværeste af alt for Kvinderne under Krigen: fuldt bevidst at maatte træde sin egentlige Natur under Hælene og lade en anden opstaa i Stedet, en helt anden Gudrun Johansen, som i Grunden saa paa sig selv med uvenlige Øjne, men som kendte sin egen Nødvendighed.

Efter endt Aktion for Gruppemedlemmerne til deres Cykler og af Sted ad en i Forvejen planlagt Rute. Imidlertid var Faren dem langt nærmere, end de anede. Tyskerne var kommet til, og Kuglerne pøb Gudrun Johansen og Kammeraterne om Ørerne, før de egentlig blev klar over, hvad der var paa Færde. Dog blev ingen hverken ramt eller fanget. De slap heldigt bort, og kort Tid efter fik de den Glæde, at en nylig løsladt Bekendt kunde fortælle dem, hvor megen og hvor umiddelbar Nytte den Likvidation havde gjort. En Fange paa Shellhuset havde haft sin Sag for kort før Bombardementet. Den var yderst alvorlig, og han stod efter alt at dømme til Dødsdom. Ved Bombardementet blev imidlertid alt det Materiale, Gestapo havde paa ham, borte, og de havde sikkert maattet opgive Sagen, hvis ikke det nu likviderede Ægtepar tjenstvilligt havde meldt sig med Oplysninger og geskæftigt slidt med at finde flere. Efter deres Død maatte Sagen gaa i Staa, da deres flittige Arbejde kun var halvt fuldført, og før det kom i Gang ved en anden Stikker, kom Befrielsen.

Denne Meddelelse var en stor Lettelse for Frk. Johansen. Vel vidste hun, at hun aldrig paatog sig et saadant Job, uden at det var nødvendigt og efter Organisationens Ordre. Og vel betød saa godt som alle Stikkere Livsfare for andre. Men hvor er et saa konkret Bevis paa et modbydeligt Arbejdes Nødvendighed alligevel en Foræring.

Hvad der naturligvis hørte til Gruppens daglige Arbejde, var de utallige Hold-up,

hvor Modstandsfolkene overraskede bevæbnede Hipofolk eller Tyskere og tog deres Vaaben. Saadanne Aktioner var dog langt fra ufarlige. De Folk, som blev overrumplede, beholdt jo Livet og var senere i Stand til at sladre om Gruppefolkernes Signalement og alt, hvad der i øvrigt kunde røbe dem. Engang var Frk. Johansen og nogle af hendes Fæller paa Færde for at finde Pastor *Strøbech*. De havde sporet ham til Fredensborg, og dertil ankom de nu tal- og vaabenstærke. Strøbech fandt de imidlertid ikke. Derimod Solodanser *Leif Ørnberg* og Journalist *Kjeld Helweg-Larsen*, der aabenbart sad og havde Hyggeaften sammen. Naturligvis kunde der ikke være Tale om at skyde dem, da ingen af dem stod paa nogen Dødsliste, men holdt op blev de, og Udbyttet var heller ikke saa ganske ringe. Desuden var Aktio- nen let, da de to Tyskernes Vaabendragere var alt for skrækslagne til at gøre Mod- stand. Ørnberg var endog paa Vej ud over Altanrækværket, men lod sig dog berolige, da han blev klar over, at det kun var hans Vaaben og ikke hans Liv, man vilde have.

Den største Likvidation, Frk. Johansen medvirkede ved, var en meget berømt mandlig Stickers. Denne prominente Herre var afgjort i øverste Klasse inden for sit Arbejde. Han var en god Ven af Bovensiepen og gav saavel sin Arbejdstid som sin Fritid til Besættelsesmagten, hvem han var en Støtte og Hjælper af de sjældne. Alt dette havde været kendt længe, endog uden for Modstandsfolkernes Grupper. Men endnu havde ingen Lejlighed vist sig til at uskadelliggøre ham. Omsider opdagede »Holger Danske«-Gruppen, at Stikkerens Moder var indlagt paa Gentofte Amts- sygehus, og at Sønnen ret tit besøgte hende. Frk. Johansens Gruppe fik overdraget at konstatere, om dette var rigtigt, og i saa Fald eksekvere Dommen. Valget af Gruppe til dette Hverv var meget heldigt truffet. Frk. Johansen stod ingenlunde paa bar Bund, hvor det gjaldt om at komme ind paa Gentofte Amtssygehus. Hun havde tid- ligere været Forplejningslotte der paa Stedet, og det lykkedes nu ved en Afdelings- sygeplejerskes Hjælp at blive det igen. Hun fik ogsaa Lov til at pleje Stikkerens Moder, der var et venligt og omgængeligt Menneske, men ikke lagde Skjul paa sit nazistiske Sindelag.

Dog var disse Dage haarde for Frk. Johansen. Hun vidste jo, i hvilket Ærinde hun optraadte der som Sygeplejerske, og det var svært for hende at tage imod den gamle Kones Taksigelser, naar hun havde gjort hende Tjenester. Heller ikke var det let for hende at belure hendes Søn med det faste Forsæt at tage ham af Dage. Men Modstandsfolkene maatte risikere Livet i deres Krig. Ingen Sentimentalitet maatte fritage dem, der kæmpede paa Tyskernes Side, for den samme Risiko. Stik- keren lod sig i øvrigt se adskillige Gange, og Chancerne for Likvidation var oplagte. Gudrun Johansen varskoede sin Gruppe, som blev posteret i en Lejlighed i Nær- heden. Dertil skulde hun ringe, naar Tiden var moden.

Næste Gang, Stikkeren kom, var han ledsaget af sin Kone og sit lille Barn. Det gjorde det hele vanskeligere, men ikke umuligt. Da de tre forlod Hospitalet, for Frk. Johansen til Telefonen. Og et Øjeblik efter var Gruppen klar. Den første, der anede Uraad, var den unge Kone. Hun raabte sin Mands Dæknavn, og han skyndte sig at fjerne sig fra Konen og Barnevognen for at komme i Skjul — uden at tænke over, at han derved lettede Arbejdet for Sabotørerne, der nu kunde skyde uden Angst for at ramme Kvinde eller Barn. Skuddet faldt, og Stikkeren faldt død om.

Der blev slaaet Alarm, og i Løbet af et Øjeblik var der vild Forvirring paa hele Hospitalet. Likvideringsfolkene var dog hurtig borte, og Frk. Johansen, der for en Sikkerheds Skyld havde forsynet sig med Haandbomber og en Revolver, og som derfor ikke kunde klare en Visitation, lykkedes det at undslippe ad en Bagvej. Hun var lidt ængstelig for, at Hospitalets Sygeplejersker skulde faa Mistanken rettet imod sig, men paa den anden Side havde hun jo næsten angivet sig selv ved at forsvinde, og der skete da heller ikke de andre noget.

Guðrun Johansen undgik den sædvanlige Sabotørskæbne med Tilfangetagelse, Fængsel og Tortur. Hverken Hipo eller Gestapo fandt nogen Sinde frem til, hvem der egentlig var Leder af denne fändenivoldske Gruppe. Desværre kom hun til Skade ved et Biluheld selve 5. Maj og maatte ligge paa Hospitalet nogle Uger. Festlighederne i Anledning af Befrielsen fik hun saaledes slet ikke med. Derimod naaede hun netop at komme ud, til Kritikken og Surheden mod Modstandsbevægelsen satte ind. Et Held for hende, at det ikke var for Ros og Paaskønnelse, hun havde paataget sig det farlige og ofte for hende selv modbydelige Arbejde.

VIII

Der følger nu en makaber Historie. De sarte Læsere gør bedst i at springe den over. Men for de mere dristige vil den være et godt Billede paa, hvad Kampen kunde finde paa at forlange i Pant af de Kvinder, som gik ind i den.

Den unge Fru *Lise* var en rask ung Dame. Det vidste saavel hendes Venner som hendes nylig fraskilte Mand. Men at hun var saa rask, at hun kunde foretage sig de Ting, der nu skal beskrives, helt suverænt og paa eget Initiativ, havde dog sikkert ingen tænkt sig. Fru *Lise* vilde Nazisterne til Livs. Hun kunde ikke døje hverken dem eller deres Metoder. Altsaa bestemte hun sig for at gaa i Gang med deres Udryddelse. Nogen Organisation kendte hun ikke — det var i Tiden umiddelbart efter 29. August, før disse rigtig var vokset ud. Men det skulde jo heller ikke behøves at have allierede. En Bog om Sprængninger fik hun fat paa, og derefter gjorde hun selv sine Indkøb af Fosfor og lignende og blandede det efter Opskriften. Saa udsaa hun sig de Virksomheder, der arbejdede for de fremmede, og sprængte ganske roligt et Par Steder i Luften.

Dette Arbejde forslog dog ikke til at dække hendes Virkestrang. Hun var uddannet Kontorist, og det lykkedes nu for hende at faa Ansættelse paa Værløse Flyveplads. Nogen bedre Lejlighed til Udvidelse af Arbejdet kunde vanskeligt findes. Her kunde hun frit omgaas alle de Tegninger og Planer, Tyskerne brugte til deres Beregninger, og fjerne dem uden større Risiko — mente hun. Enten nu Risikoen var stor eller lille, saa blev hendes udmærkede Fidus i hvert Fald opdaget. Formodentlig var hun stukket af en Arbejdskammerat. Som en af Gestapos første kvindelige Fanger i Danmark — maaske den allerførste — blev hun ført til Dagmarhus. Og her blev hun udsat for en Grusomhed, der ikke staar tilbage for den, der blev hendes mandlige Kammerater til Del. I mange Timer stod hun op til de evindelige Forhør. Men hun var en lille haard Benægter. Ikke hverken Sult, Fængsel eller noget andet kunde faa Tilstaaelsen over hendes Læber.

Imidlertid var Behandlingen saa haard, at hun forstod, hun maatte forsøge at faa den ændret, hvis hun ikke skulde miste sin Forstand. Hun ventede paa dette Tidspunkt et Barn. Dog var hun ikke mange Maaneder henne paa den Tid. Hvis hun nu aborterede, vilde hun sikkert blive bragt paa Sygehus, og derfra kunde hun nok paa en eller anden Maade slippe bort. Det var endnu paa det Tidspunkt, da Gestapo indlagde sine Ofre paa Hospitalet, hvis de virkelig trængte til det. Lise sad i sin Celle og lagde Planer. De var udsprunget af den yderste Nød, men havde den samme Frejdighed og det samme Mod, hun havde vist under sit ensomme Sabotørarbejde.

Ved et Forhør bad hun pænt om at faa sit Strikketøj ind i Cellen. Det blev omsider bevilget. En Aften foretog hun en Operation paa sig selv med en Strikkepind. Det var selvsagt et voveligt Stykke Arbejde. En Smule Usikkerhed paa Haanden vilde medføre Døden. Men Lise rystede ikke paa Haanden. Næste Dag under Forhør skete Aborten. Hun besvimed og sank sammen paa Gulvet. Netop ved denne Lejlighed var det, hun havde ventet at blive bragt paa Hospitalet. Men hendes Opvaagnen var hende en stor Skuffelse. Over hende stod Gestapo og stænkede hende Vand i Ansigtet. Da de saa, hun var vaagnet, blev hun løftet, stablet op ad Væggen, og Forhøret genoptaget. Aktionen var mislykket. Efter endnu nogle Dages Forhør lykkedes det endelig Gestapo at bringe hende i en Tilstand af momentan Sindsforvirring. Hylende for hun i Kraven paa Forhørsdommeren, rev hans Slips op og vilde kværke ham. Efter dette kom hun i Pipcellen — d.v.s. i mørk Arrest. Der sad hun i fjorten Dage. Saa blev hun igen taget frem til Forhør, men nu var hun omsider saadan tilredt, at Gestapo ikke kunde have nogen Fornøjelse af hende. Svare fornuftigt var hun ude af Stand til, og hyppige Rystelser og Anfald gjorde det saa besværligt at have hende, at Gestapo omsider bestemte sig til at lade hende indlægge paa den psykiatriske Afdeling paa Bispebjerg Hospital. Men hun var da saa langt inde i Sygdommen, at hun daarligt var i Stand til at skønne paa den Forbedring, der blev gjort i hendes Kaar.

Mens alt dette stod paa, var Grupperne inden for de forskellige Sabotage-Organisationer blev opmærksomme paa, hvad denne kvindelige Holger Danske havde udrettet, og paa, hvad hun havde gennemgaaet. De var fulde af Beundring og Medfølelse. Da der nu var begyndt at gaa Rygter om, at hun skulde sendes til Tyskland, syntes nogle Mænd, at det omsider kunde være nok. En Befrielsesaktion blev planlagt. Den mishandlede unge Dame skulde hentes og sendes til Sverige.

Nu var Bispebjerg Hospital ikke det vanskeligste Sted at faa Folk løs fra. Læger og Sygeplejersker havde ved tidligere Lejligheder vist deres velvillige Indstilling over for det underjordiske Arbejde. Det blev besluttet at tage Lise, naar hun sammen med de andre Patienter fra Sindssygeafdelingen gik Gaardtur under Bevogtning af en Sygeplejerske. At holde Plejersken op skulde ikke være særlig vanskeligt, og selv om man var nødt til at give det hele et højdramatisk Præg af Bortførelse for ikke at kaste Mistanke paa Personalet, vilde Dramaets Hovedperson dog nok være klar over, hvad der foregik, og ikke gøre Modstand. Bilen blev parkeret ved Tuborgvej. De tre Mænd gik mellem de øvrige besøgende op til Hospitalet og hen til den Gaardindgang, hvorigennem det om lidt gerne skulde lykkes dem at

bære Lise bort. Den ene havde allerede Dagen i Forvejen taget et stort, rent Lomme-tørklæde i Lommen til at kneble Ofret med.

Alt forløb programmæssigt. Sygeplejersken skreg, ganske som det forlangtes af hende, og Fru Lise lod sig binde og kneble uden Modstand. Hun forstod trods sin Svaghed godt, hvem hun havde for sig, og at hendes Befrielse nu endelig kom. Bagefter opdagede den ene af Aktionens Deltagere, at han i Farten havde grebet et smudsigt Lommestørklæde i Stedet for det rene og brugt det som Knebel. Men det har dog sikkert ikke gjort noget Skaar i hendes Glæde over Friheden. De tre kørte nu bort med deres Bytte, og da Gestapo ankom, var Fuglene for længst fløjet. Den befriedes Glæde over igen at komme i menneskelige Kaar dæmpedes dog en Del, da hun forstod, at det var Sabotørernes bestemte Ønske — eller rettere Forlangende —, at hun tog til Sverige. Der var allerede sikret hende Plads i en Baad. Hun trængte haardt til Lægel hjælp og Rekreation oven paa alt, hvad hun havde været ude for. Desuden kunde hun ikke i den Helbredstilstand, hvori hun befandt sig, være Modstandsfolkene til nogen Nytte. Hun havde gjort et godt Arbejde og taget sin Tørn. Nu skulde hun være fornøjet med det og unde sig Fred.

Fru Lise har sikkert selv udmærket indset det fornuftige i alle disse Argumenter. Men det forhindrede hende ikke i at opponere meget kraftigt. Dels havde hun et Temperament, der havde svært ved at lade sig binde af Fornuftsgrunde, dels ventede hun inden længe at blive saa rask, at hun kunde tage fat, hvor hun slap. Det var ikke langt fra at komme til Scener mellem hende og hendes Befriere, da begge Parter saa stædigt stod paa deres. Men Mændene var her tre mod en. De sejrede, og Fru Lise blev sendt af Sted til Sverige. Her vansmægtede hun i begivenhedsløs Passivitet, til Befrielsen kom, og brugte Tiden til at komme i Orden efter den usædvanlige Operation i Fængslet. Hun var kun en lille Fjer i Krigens store Hønsegaard, men havde alle uden for Tyskland været som hun, havde Hitler og Himmler aldrig naaet at bygge en eneste Koncentrationslejr, før de havde været døde med et Knald.

IX

Trods al Nød og Fare, trods alle Anstrengelser og Besværligheder, det illegale Arbejde bragte dets Folk i, vil dog vist alle, som har været inden for dets Mure, samstemme i, at det var en Glæde og Møjen værd. Alligevel findes der Kvinder — saavel som Mænd —, for hvem Arbejdets ringe Varighed og den Smule Tilfredsstillelse, det naaede at give vedkommende, stod i højst omvendt Forhold til den Betydning, det fik, og det Mod, det gav Udtryk for, — ligesom de Ubehageligheder, det førte med sig.

En Kvinde af denne Art er Dr. med. *Esther Ammundsen*. Hendes illegale Løbebane blev kun kort, hendes Paaskønnelse, mens det stod paa, mindre end ingen, og Følgerne trivielle og langtrukne. Ikke des mindre er hun maaske den af alle kvindelige Modstandsfolk, der har været krævet mest af. For hun var den første, der maatte gaa i Fængsel. Hendes Deltagelse i Krigens faldt allerede i Foraaret 1941.

paa et Tidspunkt, da det endnu var en Forbrydelse at sætte sig op mod Besættelsesmagten. Dennes Lovhaandhævere var, som alle vil huske, dengang endnu den danske Politistab, som ikke rigtig var vaagnet op til den Daad, dens senere Virksomhed under Besættelsen maa kaldes.

Christian Rottbøll var kommet til Landet og manglede Logi. Fhv. Udenrigsminister Christmas Møller henvendte sig til Dr. Ammundsen, om hun kunde finde et sikkert Skjulested for ham. Esther Ammundsen sagde ja. Nu lyder det saa enkelt. Et Par Aar eller bare et Aar senere end dette Tidspunkt var det en Selvfølge at følge en saadan Opfordring. Da løftede man en fælles Byrde. Og selv om Risikoen skulde synes at være større, jo flere der var i S sammenslutningen, varmede Kammeraterne sig ved hinandens blotte Nærhed, da den Tid kom, da det virkelig kom til at gaa løs. Esther Ammundsen havde ingen at lune sig hos. Hun maatte alene tage sin Beslutning og sit Ansvar. Hos hende personligt blev det nu ikke, Rottbøll flyttede ind straks. Af praktiske Grunde kunde hun ikke tage imod ham. Men hun fik sin Familie overtalt dertil, og senere blev han ogsaa hendes egen Gæst, saa vel som hun paa anden Maade støttede ham og hans Medhjælpere her i Landet. Saa enkelt dette lyder, kom det til at staa hende dyrt.

Rottbøll faldt for det danske Politis lidt for store Nidkærhed. Ulykken rev hele den saakaldte Christmas Møller-Gruppe op. Esther Ammundsen blev arresteret 26. September og fik et Fængselsophold paa 11 Maaneder. Naturligvis var hun ikke som senere Gestapos Fanger udsat for Overlast. Men som hun havde været det under sit illegale Arbejde, var hun nu som Fange en Ener blandt sine Kønsfæller. Det store Flertal af Landets Befolkning saa dengang ned paa hende — som en gemen Lovovertræder stod hun for de flestes Øjne — som en ubesindig og taabelig Fusentast for andres.

Ogsaa hendes Kaar i Fængslet var en almindelig Straffefanges, og faa var de, der undte hende dem bedre. Nu begriber vi det ikke. Ja, Offentligheden, hvis Hukommelse som bekendt er kort, vilde vel ikke engang mere vedkende sig, at den nogen Sinde havde haft den Mening om Tingen. Men Maanederne gik, om end langsomt. Esther Ammundsen blev forhørt adskillige Gange. Hendes Optræden var kæk og uforfærdet, hendes Replik i Retten tydede langtfra paa Sønderknuselse. Dommerne stod her over for en Kvinde, der vidste, at hun havde handlet ret, og som tillige følte sig sikker paa, at hun snart ikke mere vilde være ensom paa Slagmarken. — Og deri gav Tiden hende hurtigt Medhold.

Kort efter hendes Løsladelse lagde Modstandsarbejdet for Alvor Kraft i. Efterhaanden blev der utallige paa den Plet, hvor Esther Ammundsen og den lille Gruppe omkring Rottbøll havde staaet. Hun forsøgte at komme ind i Rækkerne igen, men det mislykkedes p. Gr. af den Risiko, det altid indebar at arbejde sammen med den, der var kompromitteret paa saa tidligt et Tidspunkt. — Dog staaer der Glans om hende i de Kredse, der tæller deres Medlemmer blandt dem, der kom senere til. Hun var en Pioner, og dertil kræves der noget ekstra.

Esther Ammundsen (f. 1906) blev Student fra Haderslev Katedralskole 1925, cand. med. 1933 og erhvervede sig Doktorgraden 1939. Aaret efter blev hun Embedslæge. Den 26. Septbr. 1942 blev Esther Ammundsen arresteret af det danske Politi, sigtet for at have skjult en Faldskærmsmand (Chr. Rottbøll), og den 18. Jan. 1943 faldt Dommen, der kom til at lyde paa 1 Aar og 6 Mdrs. Fængsel. Efter et Aars Ophold inden for Murene blev hun løsladt og fortsatte derefter sin Gerning, blev Specialist i intern Medicin 1944 og 1946 Reservelæge ved Blegdamskospitalet og Afdelingschef ved Dansk Røde Kors.

X

Gestapperne var dumme. Det er noget, vi alle ved — en Sandhed, som ikke kan rokkes. Gestapperne havde ingen Respekt for Kvinder. De troede, de var Kyllinger, som intet vidste, eller som i hvert Fald altid straks vilde sige den Smule, de vidste. Sandheden var jo den, at Kyllingehjernerne sad i andre Hoveder, og at uendelig mange Kvinder med grum Vellyst stak Tyskerne paa en Gaffel og dypede dem i deres eget Fedt, hvad de heldigvis aldrig opdagede før længe efter, at det var for sent.

»Naar Mænd er som Dyrene vilde, til Lykke er Kvinderne snilde.« — Hvis den, der skriver denne Historie, overlever Fru *Tove Larsen*, skal disse Linier forsøges indgraveret paa hendes Gravsten. Noget bedre Motto for hendes Liv kan næppe findes. Hendes Virke i illegalt Liv er en Borgen for, at disse Ord gælder nu som paa Grundtvigs Tid.

Tove Larsen er gift med Cigarhandler Bjarne Larsen i Farimagsgade — et Kald, der maa siges at svare i nøje Grad til hendes inderste Anlæg, idet hendes maanedlige Forbrug af Rygevarer vilde gøre det hartad umuligt for hende at beklæde nogen anden Stilling her i Livet.

Til 29. August 1943 var Dagen i Forretningen og hjemme i Lejligheden i H. C. Andersens Gade den rene Idyl. Larsen passede Butikken og sin Hobby, Violinspillet, og Tove søgte med Held at opfylde alle moderne Kvinders Ideal, Alsidigheden, da hun foruden sit Hjem havde en Kontorplads at passe og desuden nu og da tog en Haand med i Butikken. Men faa Dage efter den omtalte Dato var det Slut med Idyllen. Et Par Mænd, Ægteparret kendte og stolede paa, kom til Forretningen en

Morgenstund. Foruden naturligtvis at hamstre Cigaretter havde de noget at drøfte, som var saa hemmeligt, at det ikke kunde siges i selve Butikken, hvorfor Larsens viste dem ind i Baglokalet.

Det viste sig, at de to var Ledere af en større Sabotageorganisation, og de kom nu for at bede Ægteparret Larsen om at overlade dem Bagbutikken, de sad i, til et Slags Kontaktsted — d.v.s. et Mødested, hvor de kunde træffe den kendte Faldmand Jens Peter, og hvem de ellers skulde tale med. Larsens sagde straks ja — og Tak til. De havde længe ventet paa en Lejlighed til at komme med i Karrusellen. Nu fik de den foræret. Det viste sig ogsaa snart, at der var et stort Behov i den illegale Verden for Farimagsgade Nr. 40. Foruden den omtalte Organisationsledelse trak efterhaanden et Utal af Sabotører og andre Illegalister til — draget af en ubestemmelig Magnet. I Begyndelsen troede Tove, at Magneten var Cigaretterne og de fulde Ølkasser. Efterhaanden er hun dog vist blevet klar over, at det snarere var hende selv. Hun var en Sabotørmor af de sjældne — af dem, som kan interessere sig for andet end deres eget Afkom.

Det egentlige illegale foregik stadig i Baglokalet. Dette Rum var i sig selv yderst fordringsløst. Straks man kom ind i det, var man ude af Stand til at skelne noget som helst i den sparsomme Belysning, der trængte ind gennem et Gaardvindue. Man mærkede, at man fik en Carlsberg stukket i Haanden, og efterhaanden som Øjnene vænnede sig til Belysningen, begyndte man at skelne forskellige Mænd og Kvinder, som sad tæt rundt om paa Stole, en Divan og nogle Ølkasser. To og to eller i smaa Grupper drøftede de deres Arbejde og traf Aftaler — eller passiarede hyggeligt, mens de med Mellemrum satte Flasken for Munden.

At der i Krogene laa Pakker med unævneligt Indhold og rundt om ladte eller uladte Revolvere, har Læseren sikkert allerede gættet. En Dag sad en Sabotør og puslede med sin Revolver, der var kommet i Uorden. Pludselig røg den af. »Hovsa! Hvor blev Projektilet af?« — »Det sidder bag ved Radio:oren,« sagde Tove Larsen. Saadan var Tonen i Farimagsgade. Undertiden drøftede de mange besøgende, om dette voldsomme run paa Stedet nu ogsaa kunde vare ved — om man ikke dyrkede det for haardt. Dertil maa siges, at ingen Lejlighed i hele København kunde være mere velegnet til det, der foregik i den, end denne Cigarforretning. De omkringboende var vant til at se en Strøm af Mennesker gaa ud og ind, ikke mindst nu, da man skulde tigge ti Gange for at faa en Cerut. Og bag Disken vogtede Tove som en Argus over, at kun de rette fik Adgang til Bagbutikken.

Dog var alligevel hundrede og et ude en skønne Dag. En stakkels Fyr havde været i Forhør og røbet Stedet. Gestapo kom og hentede Larsen samt tre Pakker Sprængstof. Heldigtvis skete det paa et Tidspunkt, da ingen af Gæsterne var til Stede. skønt det viste sig, at et Par havde været lige paa Trapperne. Tove blev ikke arresteret. Hun var ved denne Lejlighed den lille chokerede, uvidende, ulykkelige, forvirrede Kone, som Tyskerne forlanger, en Kvinde skal være.

Straks Gestapo var kørt med Larsen, for Tove til Telefonskabet og ringede til de Steder, hvorfra hun vidste, der var Forbindelse til de Folk, som plejede at holde Møde hos hende. »Ingen maa komme. Ingen maa komme!« Det var den Besked, hun sendte rundt. I øvrigt havde Begivenheden taget stærkt paa hende. Den

Tove Larsen (f. 1905) uddannedes som Kontorist, men ægtede i 1927 Cigarhandler Bjarne Larsen — og saa gik for hendes Vedkommende Linien lige ind i det illegale Arbejde, da Besættelsen kom. Denne slanke, slagfærdige Københavnerinde, der tilsyneladende aldrig lod sig gaa paa, var inderst inde en helt anden Natur end den, Gestapo lærte at kende. Hun var et varmtførende, blufærdigt-omsorgsfuldt Menneske, som havde Tanker for langt mere end Dagen og Vejen.

er bare dum, som ikke er skrækslagen, naar Begivenhederne er oplagte til det. Det virkelige Mod bestaar i at overvinde denne Skræk.

Og Tove overvandt den. Baglokalet laa nu øde hen, men hun havde sat sig i Hovedet, at hun paa en eller anden Maade maatte se at faa sin Mand ud og atter indføre den gamle Aand i Farimagsgade. Hun gik paa Shellhuset. Naar man saa aabenlyst er den lille, er der ikke andet at gøre end paa en eller anden snedig Maade at prøve paa at blive den store. I sin rørende kvindelige Hjælpeløshed lykkedes det hende at faa Foretræde for Larsens »Sachbearbeiter«. Denne saa ikke lyst paa Situationen. De tre Pakker Sprængstof og de Oplysninger, en stakkels plaget Sabotør var rykket ud med, vejede tungt i hans Vægtskaal.

Der foreligger ikke noget autentisk om det, men alle Formodninger taler for, at Tove Larsen i dette Øjeblik tændte sig en Cigaret. Da hun gennem den havde indsuget Styrken, begyndte hun at tale menneskeligt til Forhørsdommeren. Ja, hun forstod da saa godt, at det var noget slemt, Larsen havde indladt sig paa. Doktoren kunde tro, at hvis hun havde vidst noget om det, saa skulde Piben snart have faaet en anden Lyd. Men saadan var jo mange Mænd, ikke sandt? De kunde aldrig staa for det, der var spændende. Og saa gjorde for Resten ogsaa en anden Ting sig gældende for hendes Mands Vedkommende. Tove bøjede sig fremover mod Dommeren og betroede ham med sagte Stemme, hvad hun i sin hustruelige Loyalitet naturligvis ikke gik og plaprede ud om til alle og enhver, men som hun dog godt kunde sige til den rare Hr. Doktor, der jo tog saa forstaaende paa hendes Vanskeligheder, — at Larsen var den bedste og kærligste Mand, nogen Kvinde kunde ønske sig. Men han *havde* ikke nogen særlig stærk Karakter. De andre havde lokket ham med.

Tove Larsen havde Indtryk af, at dette lille Møde havde gjort et vist Indtryk paa

Tyskeren, saa det blev ikke sidste Gang, hun aflagde Besøg paa Shellhuset. Uden at tabe Taalmodigheden fortsatte hun sin camouflerede Krig, og Larsens Sachbearbejter kom efterhaanden til at synes saa godt om den lille tapre, fornuftige Kone, som saa uforskyldt var kommet ud i alt dette. Han har sikkert tænkt, at hvis Danmark havde haft mange Kvinder af den Art, havde Landet ikke fremtraadt som saa lumsk og forvirrende en Fjende, Tilfældet nu var.

Imidlertid var Larsen blevet forflyttet til Frøslev, saa uden Resultat havde Anstrengelserne ikke været. Dog bestemte Fru Larsen sig til ikke at give op, før han igen stod bag Disken. Hvem hun naturligvis ogsaa savnede, var sine Sabotørdrenge. Saa snart Luften skønnedes ren nok — og det varede ikke længe, før al Mistanke til hende og Forretningen var fjernet —, sendte hun Bud til de forskellige Kontaktsteder, at nu kunde man godt indfinde sig igen. Det lod Sabotørerne sig ikke sige to Gange. Snart var Baglokalet saa broget som nogen Sinde, og mange store Aktioner er blevet udpønset derinde.

En skønne Dag fik Tove Larsen Bud om, at hendes Mand vilde blive løsladt fra Frøslev en bestemt Dato. Den bemeldte Aften var hun naturligvis paa Hovedbane-gaarden til Modtagelse. Hun var saa spændt, saa hendes Hænder rystede, og hun røg en Pakke Cigaretter i den Tid, andre brugte til at ryge en Cerut. Var han nu med? Eller vilde han i sidste Øjeblik blive holdt tilbage, som hun vidste, det nu og da hændte? Larsen var med. I Triumf gik det til Lejligheden i H. C. Andersens Gade, hvor han hvilede sig i nogle Dage. Men saa maatte han under Jorden, for naturligvis skulde han i sit gamle Arbejde igen straks, og med den Fortid, han havde bag sig, vilde det ikke være raadeligt at have ham hjemme.

I Butikken viste han sig dog af og til. Løsladelsen havde nemlig et lille »aber dabeik«, som Tove Larsen havde maattet indsætte for i det hele at trumfe sit Forehavende igennem. Da hun sidste Gang havde været paa Shellhuset hos Sachbearbejteren, og denne havde stillet hende Mandens Løsladelse i Udsigt, havde han naturligvis bestemt krævet hendes Hjælp til, at der ikke skete flere Forbrydelser i Butikken i Farimagsgade.

Tove havde strammet Munden. — »De kan tro, fra nu af bestemmer jeg, hvad der sker i den Butik.« — Tyskeren følte sig beroliget og tilføjede skælmisk: »Men saa vil jeg ogsaa have Lov til at være Kunde i Forretningen.« — Tove lo paa samme Maade som yngste Lærling ler ad Chefens Vittigheder. »Jamen, det skulde Hr. Doktoren da være saa velkommen til.« Maaske hun ogsaa en Gang imellem kunde stikke noget ekstra godt til Side til ham under Disken. Hun skyldte ham jo saa meget. Tove Larsen vidste, at den bedste Maade at holde voldske Mandfolk fra sit Baglokale paa er frivillig at give dem Adgang til Forbutikken.

Af den Grund maatte hun nu forberede Sabotørerne paa, at Gestapo af og til vilde aflægge Besøg i Forretningen. De havde at være lidt diskrete, hvis de opholdt sig i Butikken, og ikke lade nogen se paa, at de gled bagud. Af samme Grund stod Larsen ogsaa nu og da bag sin Disk, saa Tyskerne ikke skulde faa det Indtryk, at der var noget som helst i Vejen med hans Samvittighed.

Fra nu af skete det ret tit, at en af Gestapochefens mest prominente Personer stod og købte Tobak i Butikken og sludrede venskabeligt med Fru Larsen, mens

Baglokalet var fyldt til Trængsel af Sabotører. En stor Gestapobil holdt imens udenfor.

En Dag stod en efterlyst Dame i Forbutikken og udbredte sig med høj Røst og store Armsving om noget, hun havde oplevet. Da kom Larsen farende ind fra Gaden, blaa i Ansigtet af Sindsbevægelse. »Ind — Ind. Nu kommer Gestapo.« Den efterlyste blev flyttet i en Fart, og Forhænget mellem Butik og Baglokale naaede netop at falde til Ro, før Forhørsdommeren stod foran Disken. Tove Larsen modtog ham med et Smil, trak sine bedste Varer frem fra en Hylde, hvortil ellers kun Sabotørerne havde Adgang, og spurgte til Doktorens Befindende. Jo Tak, han havde det godt. Og hun selv? — Jo Tak, udmærket. — Havde hun sin Mand hjemme? — Nej, det havde hun ikke. Der var en Aften kommet nogle mistænkelige Personer til deres Dør. De havde raabt og dundret paa og vilde have fat i Larsen. Hun troede, det var Hipo. Saa hun turde ikke beholde ham hjemme, men havde sat ham i Pleje i Familien. — Hipo. — Forhørsdommeren blev indigneret. — »Jamen, De ved da, Fru Larsen, at De altid kan henvende Dem til mig, hvis nogen generer Dem.« — »Hvad hjælper det, hvis min Mand er skudt forinden,« svarede Fru Larsen. — Det Argument maatte Gestapochefen bøje sig for. Resten af Besættelsen var der ingen, der traadte Forsamlingen i Farimagsgade over Tærne. Befrielsen kom og fandt hele Maskineriet intakt. Tove fik ikke megen Lejlighed til at feste i de store Dage. Hun var optaget ved Forplejningen og smurte Smørrebød i hele Dage. »Men bagefter har jeg taget Revanche,« siger hun.

Butikken i Farimagsgade staar naturligvis endnu, men den er ikke mere det, den har været. Den er øde og tom. Kun ligegyldige Kunder gaar ud og ind. Og saa er den desuden blevet tapetseret og moderniseret. Alligevel sker det, at en gammel Sabotør lægger sin Vej derom ad, og det vil han sikkert blive ved med, til han faar Nisseslæg. For ingen Steder er der som i Tove Larsens Bagbutik.

XI

Mens vi er i Færd med at tale om Snildhed, vil det være paa sin Plads at bringe en Omtale af Ørelæge Fru *Strandbygaard* i Lyngby. Ganske vist var de Metoder, hun brugte over for Gestapo, ikke hendes egne, men laant fra Prins Hamlet af Danmark. Og ganske vist ligger der et Par Tusind Aar mellem ham og hende, ligesom der sikkert ogsaa paa anden Maade end i det tidsbestemte har været store Forskelle imellem dem. Men alligevel kan det have sin Interesse at se, hvordan hans Ideer tager sig ud paa Nutidens Scene.

Fru Strandbygaard havde drevet sit Spil længe, lige fra Jødernes Tid. Mens det stod værst til for dem, var hendes Bungalow fyldt til Trængsel af forskræmte Mennesker, og hun selv og hendes lille graa Vogn var i uafbrudt Aktivitet med at køre til Overfartssteder. Da Jødeforfølgelserne gik i Ro, fortsatte hun med Sabotørerne. Som utallige andre Kvinder husede hun dem og deres Ting og hjalp i mange snævre Vendinger, samtidig med at hun var Med-Reder for en Overfart.

Saa kom Gestapo Sommeren 1944 og hentede baade hende og Vognen. Overfarten

Ebba Strandbygaard (f. 1891) tog medicinsk Embedseksamen i 1920 og virkede derefter flere Aar som Læge paa Java. I denne Periode vændede hun sig til aldrig at vise sig selv nogen Barmhjertighed, men slide for sin Sag og gaa i Brechen for den med et ukueligt Humør, der kunde overvinde alle Vanskeligheder. Hendes opofrende Arbejde i Kampen mod Undertrykkerne og hendes Arrestationshistorie er et tydeligt Vidnesbyrd om Viljekraft og fysisk Styrke.

var blevet opdaget. Paa Vejen til Dagmarhus bestemte hun, at hun ikke vilde sidde i Fængsel. Det manglede bare. Derfor var det en sindssyg Kvinde paa godt halvtreds, Kriminalrat Bunke blev stillet over for ved det første Forhør. Den sindssyge Rolle var Ønskerollen mellem illegale. Men faa turde gaa i Gang med at spille den, fordi man kun forværrede sin Sag, hvis man i Uvidenhed kom uden for Sygdommens Regler. Der var adskillige Læger mellem Tyskerne, og man kunde let komme til at træde ved Siden af og aabenbare sig ved en uoverlagt Bemærkning eller maaske endnu lettere ved en alt for overlagt.

Fru Strandbygaard nærede dog ingen Bekymringer i saa Henseende. Hun kendte Sindssygdом fra sit Studium og skulde nok passe paa at holde sig inden for dens Hegn. Stakkels Bunke kunde ingen Vegne komme med det skøre Kvindemenneske, der svarede i Øst, naar han spurgte i Vest. Til sidst opgav han for den Dag og beordrede hende indsat i en Encelle. Her blev hun trakteret med ganske god Mad, om det dog ikke skulde kunne hjælpe paa Fornuften, men det umulige Menneske vilde overhovedet ikke spise. Hun virrede med Hovedet og rullede med sine forvildede Øjne. Der var Gift i Maden. Hun vidste det. Stemmen deroppe i Hjørnet sagde det til hende. Stemmen sagde hende alt. De kunde slet ikke bilde hende noget ind.

De følgende Forhør bragte ikke Hr. Kriminalrat'en et Skridt videre. Den samme Taagesnak og vilde Forvirring. Til sidst blev han gnaven. Skulde mon et Ophold i mørk Arrest ikke kunne drive Ondet ud? Det var dog et Forsøg værd.

Dr. Strandbygaard kom i mørk Arrest. I et Par Par Uger sad hun der. Mange Mennesker ude i det frie Liv tør slet ikke tænke den Tanke at være indespærret alene i et mørkt Rum i mange Dage. Den bringer dem betænkelig nær til den Tilstand, Fru Strandbygaard simulerede. Men den største Ro bor bag det paataget forvirrede Ydre, og Prins Hamlets Efterfølgerske lod sig ikke bringe ud af Fatning,

Edith Bonnesen (f. 1911) gav et af de mange Eksempler paa kvindelig Snarraadighed og fuldkommen Ro - i en meget prekær Situation. Hun havde *mange* Medsøstre. Hvad der kunde fortælles om - man kalder det »fræk« - Udnyttelse af Omstændighederne, parret med en lynhurtig Intuition og en smilende Selvfølgelighed under Udførelsen af Tricket, vilde ikke være Smaating. Hvor mange Mænd imponeredes ikke af deres kvindelige Kammerater, naar disse slet og ret - gjorde, hvad man syntes var fuldkommen umuligt at give sig i Lag med?

hverken af Mørke eller Laas. Sulte skulde hun naturligvis ogsaa, men hun vidste, at hun i den senere Tid var blevet lidt for svær og kunde have godt af et Vægttab, saa hun lod sig ikke slaa med Panik, selv om Tarmene skreg.

Det værste var naturligvis at faa Timerne til at gaa i denne mørke Ledighed. Men ogsaa for det havde hun Raad. I sin Kjolelomme havde hun længe opbevaret en lille Pose Sovetabletter, som Gestapo ikke havde opdaget ved deres ret overfladiske Visitation. Hun havde medbragt den overalt, hvor hun havde færdedes i sit illegale Liv, fordi det kunde være svært at faa Søvn til at indfinde sig, naar man næsten hver Nat laa i en fremmed Seng.

Hun bestemte nu, at hun vilde sove Tiden væk, mens hun sad her i Skammekrogen. Hun tog en Pille og faldt i Søvn. Naar den havde udvirket, og hun vaagnede, tog hun en til, og paa den Maade gik Tiden udmærket og smertefrit. Vagtsoldaten, som nu og da blev sendt op, dels for at give Fangen lidt Mad, dels for at se, om den slemme Pige var blevet sød, kunde kun melde Hr. Bunke, at den underlige Dame var føjelig og flink, men befandt sig i en Søvntilstand, som aabenbart var helt ægte, selv om den ikke kunde kaldes naturlig. Da Fru Strandbygaard omsider blev hentet ud i Dagslyset, var hun ganske, som da hun blev sat ind, fjollet munter og uden noget Hold paa Kendsgerningerne. I tre Nætter holdt hun det ganske Fængsel vaagen med skrigende Forbandelser over Hitler, Gøring, Himmler og hele Selskabet. Nu følte Hr. Kriminalrat'en sig omsider sikker paa, at her ikke var Tale om Skaberi.

»Hun er skyldig, men hun er gal,« sagde han patetisk til sine Medarbejdere. Og en gal Kvinde ønskede man trods alt ikke at gemme paa. Hun vilde afstedkomme alle tænkelige Besværligheder, og hvad Fornøjelse var der desuden ved at straffe hende, naar hun bare grinede fjollet ad det hele? Fru Strandbygaard kunde knap

tro, det var sandt, da hun ca. 3 Uger efter sin Tilfangetagelse stod som fri paa Københavns Gade.

Det var en Tilfredsstillelse, at hun havde sat sin Vilje igennem og bragt sig ud af Klemmen. Men derude i det fri ventede hende de løsladtes og borttrømtes sædvanlige Skuffelse: Kammeraterne turde ikke sætte hende ind i Arbejdet igen.

Omsider maatte hun lade sig bringe til Sverige. Hun, der selv havde sendt saa mange den Vej, maatte nu bagefter. Derovre søgte hun at fylde en Plads ved at hjælpe syge eller skrantende Flygtninge til Rette og gjorde dermed god Nytte. Dog — hvad var det mod den frie Fare dernede, hvor det gik løs? Men Prins Hamlet maatte jo som bekendt ogsaa flygte ud af Landet en Tid. Aabenbart hører det med i Programmet for dem, der bekæmper Fjenden med et Vaaben, han ikke selv raader over: Snedighed.

En anden, der ogsaa hører hjemme i denne Familie, er »Lotte« — Fru *Edith Bonnesen*. Efter en Løbebane som Kurér blev hun den 10. August 1944 arresteret sammen med en kendt illegal Reder. Paa Shellhuset sad hun til Forhør. Det gik naturligvis trægt. Lotte var ikke i Humør til at give nogen Viden fra sig. Som Fru Strandbygaard sad hun i Stilhed og havde sine egne Planer. Hvorfor skulde hun egentlig blive her? Var det ikke et Forsøg værd at prøve at gaa fra det hele? Lotte rejste sig og gik ud af Døren. Det lyder utroligt, men ingen spurgte, hvor hun gik hen. Dels har Lokalets Virvar begunstiget hendes Forsvinden, dels har Gestapo sikkert formodet, at hun gik paa Toilettet. Maaske har de slet ikke haft nogen Formodning. Gestapo havde som bekendt en Evne til undertiden at lade sig alt Vid blæse ud af Hjernen. I hvert Fald fandt Lotte sig staaende paa Gangen uden Bevogtning.

Derude var en Løben og en Trækvind, for at tale med H. C. Andersen. Flokke af Mennesker gik til og fra Elevatoren og ud og ind gennem Dørene. Lotte saa straks, at Omgivelserne var hende gunstige. Nu gjaldt det kun at slippe ned ad Trappen og gennem det værste, Kontrollen ved Udgangsdøren. I det samme kom en Gruppe Officerer, som skulde ned. Lotte hang paa, idet hun lod, som om det kun var et Tilfælde, at hun kom til at følges med dem. Ved Udgangen sagde en Vagtpost: »Ausweiss«. — »Jeg er med de Herrer der,« sagde Lotte og nikkede mod de grønne Officersrygge, mens hun skyndte sig at se ud, som om hun altid var i Følge med Herrer. Soldaten var villig til at tro hendes Paastand. Lotte gik ud. Trip-Trap hen ad Gaden. Væk var hun.

Egentlig er der noget tragisk-rørende i, at Gestapo trods alt lige til sin Opløsning over for Kvindekønnet bevarede sin enkle Indstilling.

XII

Det gik let saadan mellem de underjordiske, at enkelte Adresser stemplede sig med uaftvættelig Farve i deres Hukommelser. Disse Adresser var Hjem, hvor illegale Episoder af alle Slags fandt Sted, hvor der var Husrum og Hjerterum, altid nogen hjemme og Forhold, der var store nok til at kunne bære en Belastning paa ad-

Marie v. Bornemann blev uddannet som Sygeplejerske og ægtede i 1918 Fideikommisbesidder Wilh. v. Bornemann, der døde i 1930. Hendes Ægteskab var barnløst, men hendes Sind har man i den smukke Vending, hun benyttede: »Den barnløse har mange Børn«. Altid hjælpsom og hurtig til Hjælp, altid uden Krav om Tak og helt uden Tanke paa sig selv — saadan lærte hendes mange »Børn« hende at kende i de trange Aar.

skillige Gæster til Overnatning og Forplejning. Naturligvis stod ofte en hel Familie, gæstfri og paalidelig, bag en saadan Adresse. Men ofte var det en enlig Kvinde.

Fru *Marie von Bornemann*, Gothersgade 141, var i den første Tid efter Sagernes Vending i August 1943 blevet opfordret til at huse en efterlyst. Paa Grund af sit Arbejde med en Plejeforening og af andre praktiske Grunde syntes hun den Gang, hun maatte afslaa. Men aldrig saa snart havde det paagældende Menneske begivet sig paa Vej til det Sted, hun havde anvist, før hun bitterligt fortrød. Hvad havde hun gjort? Vist et Menneske bort. — Enhver, som havde haft Indblik i hendes Forhold, vilde have givet hende Ret i, at de ikke paa det Tidspunkt begunstigede nogen illegal Mevirken. Men hendes egen Samvittighed gav hende ikke Medhold. Hun gik til et Par gode Venner og satte dem ind i Sagen. »Tag en anden Sabotør,« sagde de kloge Mennesker. »Vi kender nogen, som trænger haardt til din Hjælp.« Brutalt blev nu alle private Hensyn skubbet til Side, og den store smukt møblerede Lejlighed gjort i Stand til Bosted og Kontaktsted for en meget efterlyst Herre.

Illegale Personer havde et forbavsende Instinkt i Retning af at opspore, hvor de Mennesker var, der kunde være dem til virkelig Hjælp og Støtte. Snart var der Rykind hos Fru Bornemann. Gik en ud ad Bagdøren, kunde man være sikker paa, at en anden gik ind ad Fordøren. Fru Bornemann er barnløs. Men den barnløse har mange Børn, som hun selv siger. Og Fru Bornemann var Moder i denne Tid — mere end mangan en, der har sat et Kuld paa ti i Verden, for hendes Moderlighed naaede frem til mange, hun knapt kendte, og som forsvandt ud af hendes Kreds igen, før de naaede saa meget som at sige Tak. Den farligste, i hvert Fald den haardest trængende, hun ydede Hjælp i denne Tid, var en Desertør fra den tyske Hær, dansk Sydslesviger og Sabotør inden for Værnemagten.

I otte Aar, siden han var kommet ud af Duborgskolen, havde denne unge Fyr været Soldat under Hitlerregimet, først i Kaserneerne, saa ved Fronterne i Flandern og i Rusland. Hans Øjne var beskadigede af alt det Støv, Tankene pløjede op. Hans Sind og Intellect, der aldrig havde været under den Udvikling, menneskelige Kaar og Afvekslinger byder en ung Mand, var — om ikke afstumpede — saa dog paa en mærkelig Maade sammenfoldede. Han havde lært at standse alting i sig selv ud fra Krigens haarde Nødvendighed og sad nu med halvt lukkede missende Øjne — ikke forstenet just, for Forstening viser hen til smukkere Lidenskaber end dem, Hitler-Krigen kaldte til Live, — men som et Menneske, der har jaget Sjælen ud af sin Krop, fordi den ikke kunde udholde at være der.

Fru Bornemann saa med Forfærdelse paa al den Ødelæggelse. Saa gik hun resolut i Gang med at bøde paa den. Og det er utroligt, hvad smukke Omgivelser, omhyggelig tillavet Mad, Renlighed, livlig Samtale og andre Udslag af kvindelig Omsorg kan kalde til Live af dødt hos en saadan Dreng i Løbet af otte Dage. I denne Tid i Fru Bornemanns Lejlighed, sammen med hende og en ung, fornuftig Mand af Familien, som hun havde sat ind i Sagen, for at han kunde være Sønderjyden til Selskab og Opmuntring, kom han sig baade aandeligt og legemligt, saa den, der havde bragt ham til hendes Dør, knapt kunde kende ham igen. Krigens velindrettede Maskine var blevet til et Menneske. »Fru Bornemann — Fru Bornemann.« — Det var Omkvædet paa alt, hvad han sagde den sidste Morgen hos hende, da Overfartens Kontakter kom for at hente ham til Sverigesbaaden.

Mod Slutningen af Krigens var Fru Bornemanns Hjem en ren Fæstning. De illegale havde besat alle Værelser. Endog sit Sovekammer havde hun givet fra sig, saa hun nu tog til Takke med et Pigeværrelse ved Køkkenet. Frihedsraadets havde været der et Par Gange og havde nu udset sig Lejligheden som »Katastrofested« — d.v.s. det Sted, hvor Medlemmerne automatisk indfandt sig, naar noget uventet skete. En Gang imellem brød dog Græshoppesværmen op og gjorde Fru *Ahlefeldt-Laurvig* i Classensgade den Ære at opæde alt grønt i hendes Hus, som de nys havde gjort det i Gothersgade. Saadanne Dage benyttede Fru Bornemann til at gøre rent i og lufte ud efter de voldsomme Tobaksorgier, før Invasionshæren igen gik i Land hos hende.

De sidste Nætter før Befrielsen sad der Vagt i hendes Lejlighed — fire svært bevæbnede Mand. Kom nogen Fjende, vilde Krigens bryde ud i Gothersgade. Maskinpistolerne laa Side om Side paa Mahognispisestuebordet. I »Guldsøfaen« trillede Haandgranaterne. — Ved Dag og ved Nat betjente Gæsterne sig i det rummelige Køkken og rumsterede med det sachsiske Porcelæn og alle de bøhmiske Glas. »Av — Fru Bornemann — der gik en Kop.« — »Aah, hvad — det er jo dog kun døde Ting.« — En anden nikkede op mod en Tegning af Fideikommisbesidder Wilhelm von Bornemann, der hang paa Væggen. »Hvad vilde han der sige, hvis han nu kunde se sine Stuer, sine Ting og sin Kone.« — »Min Mand,« svarede Fru Bornemann, »han vilde springe lige ned i det.«

Hos Fru Bornemann drak Frihedsraadets Champagne om Aftenen den 4. Maj. Mangesidig havde hendes Hjælp været, og mange Oplevelser havde den bragt hende. Men hendes største Indsats var den meget lidt kendte: Hjælpen til den unge Søn-

Astrid Dam (f. 1891) hørte til den Type, som ingen med Agtelse for sin Forstand kunde anse for illegal. Hun var den absolutte Stilfærdighed i egen Person og passede sit Arbejde, som var der intet andet i hele Verden, der kunde gøre Krav paa hendes Opmærksomhed. Og sine egne Bekymringer - store som smaa - gemte hun, sky for at volde andre Bryderi ved at indvi dem deri. Men hele denne Pligtfølelse og uforstyrrelige Ro dækkede over det Fond af urokkelig Stædighed, som enhver fik Brug for, der stilledes Ansigt til Ansigt med Gestapo. Det var Gestapo, som havde svært ved at tie med sine Bekymringer, da Forhøret over hende endelig blev afsluttet! Hun selv fastholdt bare sin gamle og gode Vane!

derjyde. Hvis Fru Bornemann findes i mange Afskygninger inden for Verdenssamfundet, er der Haab om, at mange af dem, Krigen sugede det menneskelige ud af, igen kan faa denne Saft og finde tilbage til deres egentlige Jeg.

XIII

For de allerfleste Menneskers Vedkommende spiller Forfængeligheden en Rolle — om ikke andet, saa dog en lillebitte underbevidst en. Illegalister var ikke mere end Mennesker. Ogsaa for dem har vel smigrende Opmærksomhed været en Drivfjeder og nu bagefter en Støtte. Men enkelte, ganske enkelte inden for Menneskehedens Fællesskab kender ikke til Glæden ved at blive betragtet og anerkendt. De er dens sande og eneste voksne.

Fru *Astrid Dam* er en af disse voksne. At paatvinge hende Omtale og Anerkendelse er egentlig et ækelt Arbejde. Men det vilde dog være en Uretfærdighed ikke at gøre det. Hun var med paa et meget tidligt Tidspunkt. Dog havde hun den Gang kun ringe Viden om, hvad det egentlig var, hun deltog i. De allerførste Tilløb til illegalt Arbejde her i Landet havde en Hemmelighedsfuldhed over sig, som ikke i Længden kunde holdes. Fru Dam havde udlaant sin Lejlighed i Larslejsstræde til Mennesker inden for de allerførste Sammenslutninger, da et Par af dem var hendes nære Venner, men hvem de øvrige var, der sad rundt om hendes Bord, vidste hun ikke. Hun fik kun Lov at kroge en Arm med en Tebakke ind gennem Dørspærken engang imellem.

Heller ikke vidste hun, at den unge tiltalende Fyr, som sov i hendes Gæsteværelse, var Faldskærmsmanden *Christian Rottboll*. Siden faldt det hemmeligheds-

fulde Skær. Forlaget, hvor Fru Dam var Prokurist, blev Opsamlingsstedet for illegal Post til Sverige og Kontaktsted for alle mulige skumle Fyre, der stod i Badeværelse og Oplagsrum og lagde Planer. Alle paa Forlaget var med paa Holdet, men Fru Dam blev meget snart den egentlige ansvarshavende. Forlagslederen var aktiv Sabotør, efterlyst og under Jorden straks efter 29. August og lod sig kun momentvis se.

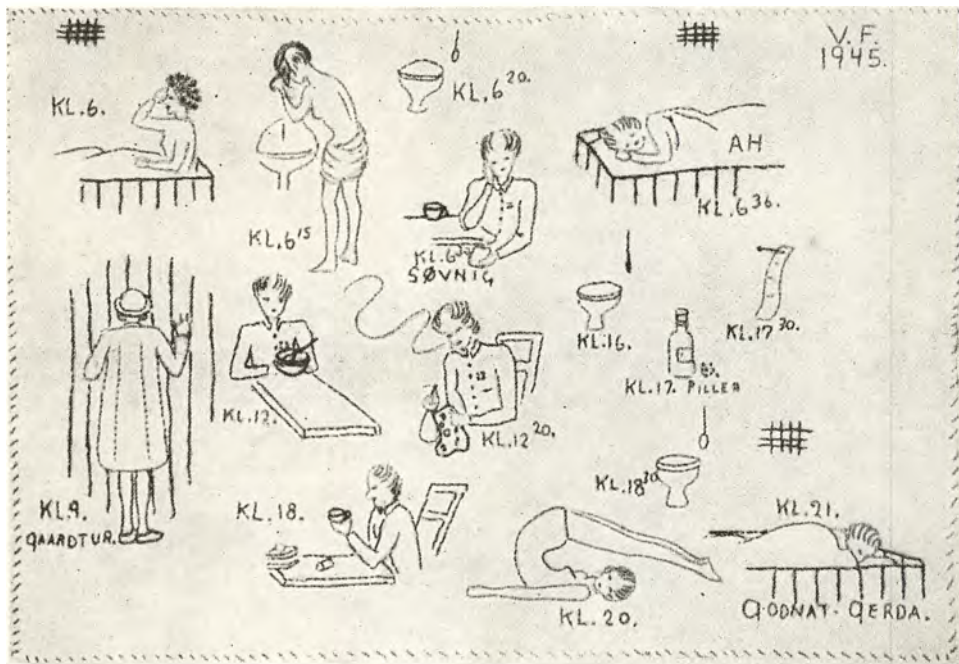
Efterhaanden blev det øjensynligt for alle, der tog Del i Foretagendet, at det maatte gaa galt en skønne Dag. Man prøvede at legalisere Forlaget. Men hvordan bærer man sig ad med at flytte et saa kendt Kontaktsted? Folk, som havde været forsvundet eller vendte tilbage fra Provinsen, opsøgte det alligevel, selv om det aldrig saa mange Gange var nedlagt, og deres Gang til og fra Ejendommen var jo lige farlig, enten de fik Besked der eller ej.

Efter Nytaar 1945 blev Klimaet en ny legal Forlagsleder for varmt. Han fortrak. Men Fru Dam havde ikke i Sinde at flytte sig, skønt hun var saa forberedt paa Arrestation, at hun gik rundt med tykt uldent Undertøj i sin Taske for det Tilfælde, at hun skulde blive sat i en meget kold Celle. Hun sad paa sit Forlag i sit Kald og sin gode Ret og havde ikke i Sinde at fortrække, før hun blev slæbt derfra.

6. Februar kom Gestapo. Den senere henrettede Fuldmægtig *Jørgen Winthers* Arbejde inden for Studenternes Efterretningstjeneste var blevet trevlet op, og derved var Forbindelsen med Samlerens Forlag kommet op i Lyset. De vilde for hylende gennem Kontorerne. Fru Dam havde søgt, saa godt det lod sig gøre, at holde de brandfarlige Ting ude af Huset, saa Byttet var ikke stort. Men der blev dog stillet an til stort Forhør, og de unge Medarbejdere, der stort set var uden for Værket, kunde ikke give nogen Besked, hvorved Gestapo — som jo meget rigtigt var — fik det Indtryk, at det var Fru Dam, som stod for det egentlig forbryderiske.

Hun var paa det Tidspunkt allerede isoleret fra de andre, og ved Forhøret paa Shellhuset, hvortil om Aftenen ca. 30 Mennesker blev bragt hen — deriblandt ogsaa tilfældige Kunder og Bude —, var det ogsaa hende, som kom til at bære Ansvar. Den 50-aarige Kvinde kom i et 16 Timer langt Forhør, uden Mad eller Vand og uden Adgang til Toilet. Ikke engang sidde fik hun Lov til. Gestapo tordnede og skreg hende ind i hendes Ansigt. Men hverken Udskæld, Trusler om Pinsler og Koncentrationslejr eller en Træthed, der ud paa Aftenen fik hende til at vakle paa Benene, kunde faa Bugt med hendes Stædighed. Gestapo var ikke klogere, da de omsider gav op og sendte hende tilbage til Vestre Fængsel, end de havde været om Morgenen, da de gik i Gang med hende.

Shellhusets Bombardement kom til at betyde et stort Plus saavel for Fru Dam som for mange andre. Gestapos i Forvejen uordentlige Materiale blev enten helt rodet mellem hinanden eller gik op i Luer. Fru Dam kom i den aparte Situation, at hun foruden at maatte opgive Fængselsmyndighederne sit Navn ogsaa blev i Stand til frit at vælge, hvad hun helst vilde bilde dem ind, hun sad for. I al Hyggelighed gik nu den sidste Tid i Vestre. Og Befrielsen kom. Smukkere og mere gripende end sikkert noget andet Sted i Landet fejredes den i Fængslet, hvorfra alle blev løsladt ud paa Eftermiddagen den 5. Maj. Venner og Familie tog imod Astrid Dam ved Porten og hjemme i Lejligheden i Larslejsstræde. Hun smilede lidt anstrengt til dem. Hun var ude over den første Ungdoms Kraft. Mange Aars Slid laa

Kort og godt: *Dagligt Liv paa Kvindegangen i Vestre Fængsel Anno 1945.* En af de fangne, Fru Eva Clauson-Kaas, fik den morsomme Idé at tegne Dagens Hovedbegivenheder, saa hendes Medfange, Frk. Gerda Bistrup Petersen, kunde »sy dem ned« paa en lille Stump Tøj.

bag hende — et Slid, der var lige saa stort og stædigt som det, hun havde ofret paa Gestapo i de uendelige Forhør, blot under andre Former. Men dette sidste havde tappet Reserverne.

En Kvinde i den underjordiske Krig var ofte netop det, Fru Dam var det bedste Udtryk for: en stor og stærk Aand i en lille, tynd Krop. Men denne Krop har maattet betale dyrt for det Misforhold, der er mellem de to Tings Størrelse. Faar den mon nogen Sinde sine Kræfter igen og den Reserve, den satte til i Kampen?

XIV

Vi har nu under denne Fremstilling mødt Kvinder, der har baaret en haard, uundgaaelig Skæbne med Tapperhed og taget deres Død, naar den kom til dem. Vi har ogsaa set en Type, hvem Forholdene og et ganske særligt Hjørne i deres Intellekt har hjulpet til at forvandle den tragiske Maskes Dødsgrin til et skøjeragtigt Smil. Men Beretningen om dem, der led mest, og som ingen Krumspring kunde hjælpe, har vi tilbage: de danske Kvinder, som kom til den tyske Tilintgørelseslejr *Rawensbrück*.

Den Kvinde, der her kommer til at føre Ordet, bliver Forstanderinde Frk. *Johanne Hansen* fra Als Husholdningsskole. Men da Kaarene jo var omtrent ens paa det uhyggelige Sted, kommer den til at omfatte alle de elleve, som tilbragte ca. et halvt

Johanne Hansen (f. 1890) uddannedes som Husholdningslærerinde, købte i 1927 Als Husholdningsskole i Vollerup og indrettede i 1936 Vandrehjemmet »Abildgaard«. Dybt præget, som hun er, af sit folkelige og nationale Syn kom hun hurtigt ind i Modstandskampen og undgik ikke sin Skæbne: den 6. Oktbr. 1944 tog Gestapo hende. Om hendes Ophold i Tilintetgørelseslejren Rawensbrück fortæller hun selv i Teksten; men een Ting bør bemærkes: hun hører til de meget faa, der i ganske usentimentale Vendinger kan udtrykke Medfølelse med sine egne Bødler. Maaske var det dette Storsind, som efter en af hendes Kammeraters Udsagn gav hende en vis Magt over dem.

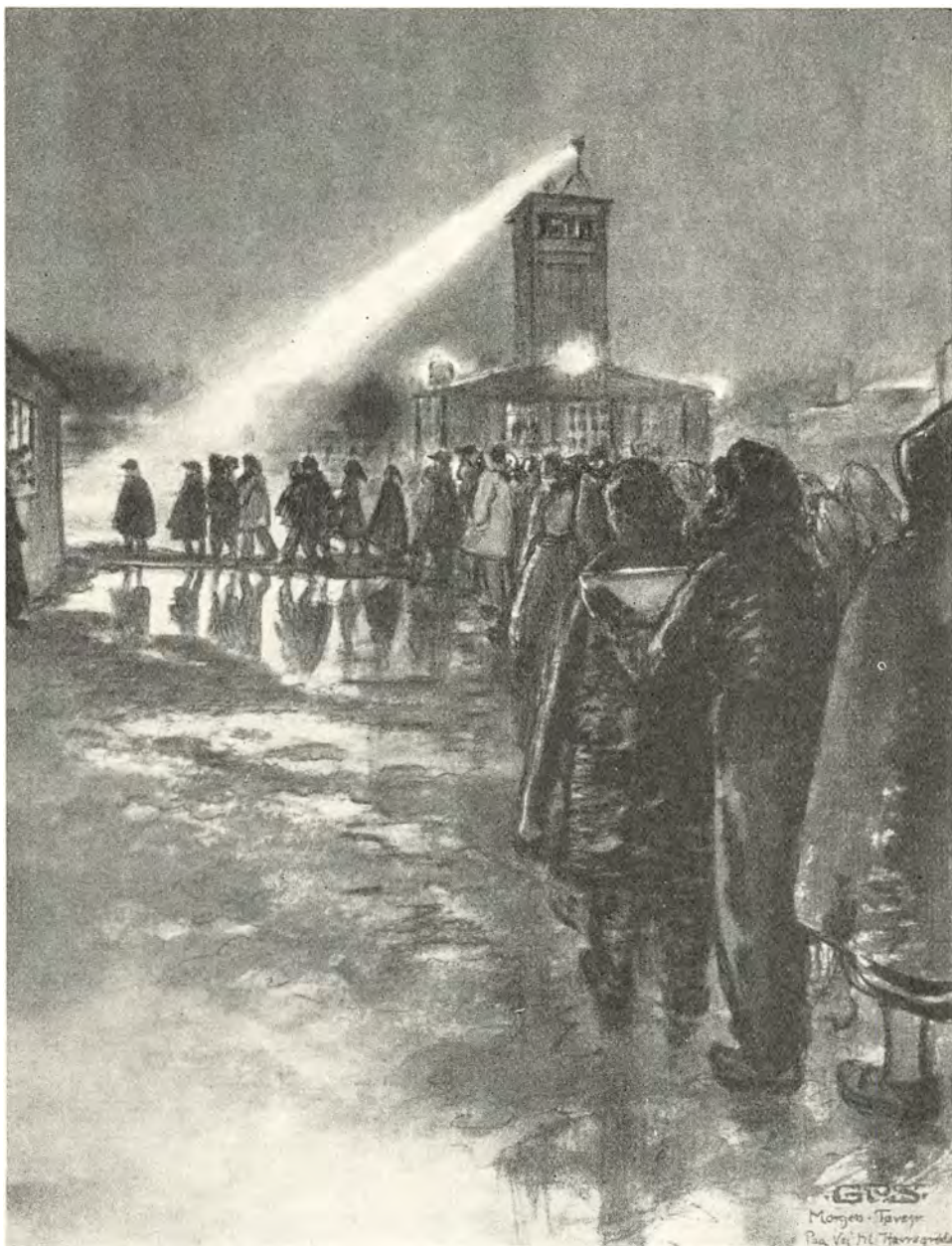
Aar dernede, og det maa under Læsningen erindres, at det ikke er *een* Landsmandsindes Nød, vi lever med i, men manges.

Johanne Hansen blev arresteret en Aften i Oktober 1944. Hendes Tilfangetagelse var en Udløber af Oprævelingen af Pastor Sandbæks Gruppe, som hun havde staaet i nær Forbindelse med og hjulpet paa alle Maader med Husly, Viderebringelse af Besked til Gruppemedlemmer og lign. Den Afdeling af Gestapo, som huserede i Sønderjylland, var usædvanlig ondartet, hvad Frk. Hansen fik at føle straks den første Aften. En større Stab ankom med Hunde og Maskingeværer, omringede Skolen, gennemsøgte den fra Kælder til Kvist og tog til Slut Forstanderinden med for at sætte hende i Arrest i Kælderen til en Villa, de havde beslaglagt i Aabenraa.

Der sad Johanne Hansen nogle Dage. Kælderen var, som en Kulkælder plejer at være, snavset og mørk. Det gik endda an. Hvad der var værre, var Tudserne. Lidt er der om, at Kvinder lettere gaar en voldsom Død i Møde end lader et Kryb løbe hen over deres Sko, og Johanne Hansen lægger ikke Skjul paa, at hun var bange for Tudserne. Dog blev de hendes Venner i Ensomheden, da hun havde kendt dem nogle Dage. Dyrenes Enkelhed virker ofte lægende paa et oprevet Sind, selv om det kræver Tid at vænne sig til visse Arters Udseende. Vagtposten var god imod sin Fange, skaffede hende ekstra Mad og overvaagede nøje, at den blev spist. Han var et af disse hjertensgode, helt ukrigerske Mennesker, som de fleste, der har siddet arresteret hos Tyskerne, kender imellem dem.

Fra Aabenraa gik Transporten til Frøslev. Johanne Hansen var lettet. Hun havde været i et enkelt Forhør, løjet, saa godt hun kunde, havde Følelsen af at være sluppet godt fra det og belavede sig nu paa en rigtig Ferie i det behagelige dansk-styrede Frøslev.

Omkring December begyndte der imidlertid at blive Uro i Lejren. Det forlød

Opholdet i Frøslev var - navnlig for Kvindernes Vedkommende - et Paradis, sammenlignet med Tilstandene i de tyske Koncentrationslejre. Og dog var det en haard Prøve for mange. I raakolde Morgener med Sjap og Søle at stille op til den evindelige »Appel« og bagefter, endnu før Solen var brudt frem, at vandre forfrosne og halvvaade over efter Havregrøden - det var ikke netop den mest opmuntrende Introduktion til Dagen.

rygtevis, at nogle Kvinder skulde frigives, deriblandt Johanne Hansen. Men den danske Lejrledelse troede ikke disse Rygter. Den frygtede noget helt andet.

Omsider kom man saa vidt, at man blev klog paa, at Transporten i hvert Fald først gjaldt Vestre Fængsel. Efter Ankomsten hertil blev Johanne Hansen anbragt i en Celle sammen med to andre Damer, *Lilly* og *Marianne*. Det var en Enecelle og som Følge deraf alt for trang. Men dette og alt Snavset til Trods belavede de tre sig paa en Smule Fængselshygge. Med Neglebørste og Vaskeklud blev det værste Snavs muget ud, og Vinduet blev aabnet af den behændige Marianne, som staaende paa sin Kammerats Skuldre omsider fik det stødt op. Efter vel tilendebragt Dagværk gik man til Køjs og glædede sig til en rolig Søvn.

Men den blev kun kort. Klokkeren halv eet dundrede Vagten paa Døren! Parat med Gepäck om en halv Time! — Altsaa Tyskland. — I Forhallen samledes efterhaanden 11 Kvinder og 58 Mænd. Hver havde sin Bylt. Kl. tre Nat gik Rejsen i Biler til Gedser, derfra med Damper til Warnemünde og endelig med Tog et Stykke ind i Mecklenburg, hvor Rawensbrück ligger ca. 70 km Nord for Berlin. En mørk Decem-beraften kom Flokken endelig under skarp Bevogtning til Bestemmelsesstedet.

Vi har nu efterhaanden alle læst eller hørt mange Beretninger fra de tyske Koncentrationslejre. Alligevel er det vist ikke kommet til at staa klart for nogen af os, som ikke har været der, hvordan en saadan virkede paa et Menneske ved første Bekendtskab og gennem Livet der i længere Tid. En saa raffineret Grusomhed, som havde frit Spil der, er simpelt hen trods al Jordens Synd og Nød helt ny i Verden; og de, der fortæller deres Oplevelser derfra, staar af den Grund uden Ord at tegne det fuldstændige Billede med — saavel som vi andre savner en dertil sva-rende Opfattelse at optage det i. Alligevel skal Johanne Hansens Skildring føjes til de andre, saa vi ogsaa faar Helvedet at se fra *hendes* Side.

Det første, der skete Fangerne ved deres Ankomst til Lejren, var, at deres spar-somme Ejendele blev revet fra dem — sikkert en glimrende Maade at begynde Nedrivningsarbejdet paa. Følelsen af Ejendom stimulerer et Menneske. Naar denne Følelse i pure Ondsind trampes under Fode, er en hel Del naaet. Efter en saadan Plyndring var et Haandklæde, syet om til en Pose, hvori kunde gemmes alt, hvad Fangen nu kunde kalde sit, alt, hvad hun var i Besiddelse af. Det var i Begyndelsen det bare ingen Ting, men efterhaanden som nyankomne lærte Kunsten at »orga-nisere«, kom den i Regelen til at rumme lidt Toiletsager og et Par Strømper, maaske ogsaa lidt Mad. Men den maatte medføres overalt, hvor man gik og stod. Ellers blev den organiseret af andre.

Da det danske Hold var blevet iført den mærkelige Paaklædning, som de tilfæl-digt sammenstillede Klædningsstykker udgjorde — Pjalter og Laser —, blev det overført til Blokken, hvor det skulde bo. Som alle andre af Lejrens Barakker var den saa snavset, at det overgaar enhver fantasifuld Antagelse. Fangernes Skyld var dette dog ikke. I al deres Udslidthed forsøgte de trods Skurenes Kulde og Uhygge at bygge sig Hjem i dem.

Men som onskabsfulde Dreng, der river Fuglenes Reder ned fra Træerne, øde-lagde SS-Folkene alle disse Bestræbelser. Kvinderne nøjedes saa med at vaske — i koldt Vand, uden Sæbe, tit med de bare Hænder.

De nyankomne fik anvist Soveplads paa nogle Træhylder langs Væggen. Tæpper var der ikke noget, der hed. Dem maatte man organisere sig — ellers maatte man ligge uden. En Hylde kunde i Grunden kun give Plads til to, men dog maatte flere klemmes sammen derpaa p. Gr. af Overfyldtheden i Lejren. — Det frøs. En lille elendig Kakkelovn i Hjørnet af Barakken var naturligvis ikke i Stand til at holde de 15—20° Celsius ude af den utætte Barak, hvor de fleste Kvinder laa i deres tynde Fangetøj uden noget over sig.

Det næste store Spørgsmaal var Maden. Dagen efter deres Ankomst saa de danske Kvinder foran Køkkenbarakken en Dyrge Roer, Roetoppe og Grønkaal, som man paa Landet kan se det uden for en Stalddør. »Det er vores Middagsmad,« sagde en stedkendt Fange. — Af denne Dyrge og nogle urensede Kartoffelskræller blev kogt en Suppe. Ved Middagstid kom Fangerne til Uddelingsstedet med deres Krus og fik $\frac{1}{2}$ l øst op. Var vedkommende, der forestod Uddelingen, i daarligt Lune, blev Skeen, der var snavset af Maden, brugt til at lange ud med.

Johanne Hansen og et Par af hendes Kammerater fik ingen Mad de første Dage. De ejede jo ikke noget Krus. Et saadant fik man nemlig ikke uden videre udleveret. Det skulde organiseres, og den Ting havde man jo ingen Øvelse i hjemme fra Danmark. En Dag fangede en lille nævenyttig Kammerat dog et Par Kopper, og nu var alle de nyankomne Danske med i Uddelingskøen. Suppen var rædsom tynd, snavset og salt. Den medførte en ulidelig Tørst, og ældre Fanger i Lejren advarede kraftigt mod at drikke Vand, da det indeholdt Tyfus- og Dysenteribaciller. Saa sultede og tørstede man og nøjedes med den Smule tørt Rugbrød, der blev uddelt om Aftenen.

Men Sult og Kulde var maaske endda ikke det, der sled mest paa Fangernes Modstandskraft. Værre end alt andet var Mangelen paa Hvile. Da Arbejdsholdene først kom hjem sent ud paa Aftenen, og der blev purret ud allerede Kl. fire til Appel, kunde der ikke blive megen Søvn paa de umagelige Lejer. Appellerne var Døgnetts værste Oplevelse. Fanger benævner dem som Djævelens værste Opfindelse. Alt, hvad der kunde krybe og gaa, blev stillet op i de mørke Morgentimer, og var en for svag til at følge Trop, blev hun pisket, til det stod klart, om hun kunde gaa eller ikke. Kunde hun ikke, fik hun i bedste Fald Lov at dø i Ro, i værste blev hun sendt til Revieret og derfra til den eneste Form for Fred, Nazisterne undte deres Fanger, Døden.

Disse Appeller tog mange Timer. Uden at maatte røre sig stod Kvinderne opstillet paa Pladsen i Rækker og Geledder, ordnet af Stue- eller Blokældste, til SS-Kvinderne traadte frem i al deres Magt og Vælde, skreg og skældte ud, slog og holdt Optælling.

Et sundt Menneske kan have stort Besvær med at holde sig oprejst, naar det skal staa uden Støtte i mange Timer. Naturligvis skete det ofte, at de syge og udmattede Kvinder i Rawensbrück faldt om for Øjnene af deres Plageaander og trods al Pisk ikke kunde rejse sig.

Søndagene var de værste. Da stod man Straf-Appel, engang lige til Kl. elleve. En Fange havde lagt sig til at dø i sin Køje Natten forud uden at sige til. En saadan Uorden kunde man ikke taale. Den maatte straffes paa hendes Kammerater. —

Efterhaanden som Tiden gik for de danske Kvinder, blev de udkommanderet til forskellige Arbejdshold. Nogle fik Arbejde paa en Fabrik, som laa ca. 13 Kilometer fra Lejren, hvortil de maatte gaa tidlig Morgen efter Appel og hjem igen sen Aften. Klokken var altid elleve, før de igen var i Lejren. Det slubrende Træfodtøj gnavede Huden paa deres Fødder, som snart sad i blodige Saar.

Disse Maaneders eneste Opmuntring var de danske Røde Kors Pakker. Naar de ankom, fik Sulten en Ende, og med Mætheden steg Kræfter og Livsmod. Ligeledes gav de Anledning til smaa Festligheder og Overraskelser til de ikke-skandinaviske Fanger, som jo ikke fik Pakker fra deres Hjemland. Frk. Hansen fortæller, hvordan *Suneva Sandö*, en norsk Præstedatter, Juleaften kom ind i deres Barak med en stakkels halvvisse Grankvist i Laaget paa en Æske og svang sig op paa en Køje, hvor hun satte sig til at smøre Mad til dem allesammen af sin egen Pakke. Denne Kvinde gør efter Beskrivelserne Indtryk af at have været et Menneske med en særegen Styrke og Uimodtagelighed over for de haarde Kaars Følger. Men det Overskud, hun der nød godt af, delte hun ved enhver Lejlighed ud af til Kammerater og Lidelsesfæller. Kort før Befrielsen listede hun saaledes om ved Pigtraadsindhegningen til en Straffeblok med sin Madpakke. Saa snart et eller andet fik Bevogtningsmandskabet til at se andetsteds hen, stak hun Mad ind under Pigtraaden.

Men ud over hendes Bestræbelser for at skabe Julestemning afveg denne Aften ikke fra andre i Slavelejren. Kort efter Jul blev Johanne Hansen og hendes Venner forflyttet til en Hollænderbarak.

Man var nu naaet hen mod Foraaret. Rygterne gik i Lejren om Russernes Fremrykning og Tyskernes Flugt. Hektiske Haab flammede op den ene Dag og brændte ned den næste. Under alt dette blev Jugendlageret — den nye Tilintetgørelseslejr — bygget faa Kilometer fra Rawensbrück, og herhen flyttedes Johanne Hansen med sin Veninde, den djærve Fiskerkone *Ellen Nielsen* fra Dragør, som de to eneste Danske. I Rawensbrück havde de tænkt sig, at Livets Bundrekord var sat gennem alt det, de der saa og levede med i. Nu forstod de, at de havde regnet fejl. Den nye Lejr var tom for alt. Hvad man skulde bruge, maatte man organisere. Men fra hvem? Briksene var halvvaade, bygget af endnu fugtigt Træ. Intet havde man over eller under sig.

Værre end Kulden var dog den fuldstændige Sult. Røde Kors Pakkerne blev ikke sendt over fra Rawensbrück. Den stoute, kraftige Ellen kunde ikke sove i de korte Nætter for Hunger. Saa begiver hun og Johanne sig i Fantasien paa Vandring til Danmark. »Nu er vi kommet til Krusaa, Ellen. Her bestiller vi en Flæskeæggekage. Den kan vi faa med det samme. Mens vi spiser den, steger de en Kotelet til os. Bagefter skal vi have Kaffe.« — Og saa var dog al den fysiske Nød ingen Ting mod den Gru og Forfærdelse, der stadig holdt Sindene paa Randen af Mørket ved de daglige Udtagelser til Gaskamrene. Fangerne blev stillet op. SS-Lægerne patrullerede forbi og udtog de ældste og svageste. Et Navn blev stemplet paa deres Arm, og saa blev de som Kvæg drevet ind i en Barak, hvor de i Sult og Kulde og under Bevogtning af et Par kvindelige Sadister boede de sidste Par Dage, til de en Aften i Mørket under Hyl og Skraal fra de fulde SS'er blev kostet paa Lastvognene. Bagsmækken blev sat for. De fulde Mænd og Kvinder, der var fra

Vid og Sans af Grusomhed, svang sig op paa Vognens Kant, og under deres vilde Jubelhyl gik det til Gaskamrene.

De Kvinder, der undgik denne Død, gik rundt, tyngtet til Jorden af al den utrolige Elendighed. Sine egne Sorger kan man tage humoristisk, hvis man har Kræfter — og det havde de danske Kvinder i Rawensbrück ofte. Men for andres gælder det ikke. »Kan I dog ikke hjælpe os,« bad de stemplede med Øjnene, naar de blev drevet bort. Engang faldt Loddet paa Ellen. Ogsaa Johanne med sine 50 Aar kunde se frem til at blive udtaget. Men de to havde faaet sig Venner i dette Helvede, og disse Venner var oven i Købet tyske. Grethel hed en 60-aarig tysk Bibelkvinde fra Danzig, som i otte Aar havde siddet i Rawensbrück for sin Tros Skyld. Sammen med Erika var hun Stueældste.

»For saadanne Tyskeres Skyld skal meget tilgives deres Folk,« siger Johanne Hansen. Disse to puttede Ellen ind bag ved i Barakken og kaldte hende Zimmer-Dienst. Johanne gik frejdig til Udtagelse, som Ordren lød. Hun havde efterhaanden lært, at de norske Piger, som havde været i Lejren halvtredie Aar, havde Ret i, at dette Liv var en Slags Bjerglandskab. Naar man omsider var kommet helt ned i Dalens Bund, begyndte det at gaa opad igen, hvis ikke man blev dernede. Hun forsøgte nu at bygge sig et Bolværk mod Grusomheden.

Grusomhed er en Slags Svaghed — Fattigdom og Svaghed. Men mod Svaghed er Styrke et godt Middel. En Aften, Patrouillen nærmede sig, sagde Johannes hollandske Kammerat: »Du er ikke bange?« — »Aah nej.« — »Nej, vi har en Gud i det høje, som vi stoler paa,« sagde Hollænderen. Nu standsede SS-Lægen foran Johanne Hansen. »Jeg er dansk,« sagde hun kækt og selvfølgelig. »Saa skrub ind i Barakken med Dem.« —

Paasken blev en Dødens Fest, Langfredag en sand Korsfæstelsens Dag. Lejrledelsen vidste naturligvis Besked med Krigens Gang og det svenske Røde Kors's nære Aktion. Det gjaldt at naa saa meget som muligt. I disse Dage hang Skyerne lovlig lavt over de danske Kvinders Tanker, for lavt til, at de i Længden kunde bære det. Men det blev heller ikke forlangt af dem. Kammeraterne i Rawensbrück havde trolig arbejdet for deres Sag. Paaskelørdag fik de sat igennem, at en tysk Oversøster hentede dem tilbage til Moderlejren. Stor Gensynsglæde. Dog manede ogsaa dette Gensyn til Alvor. Rawensbrück indeholdt nu saa godt som kun unge Kvinder. De ældre og svagelige var for længst sendt til Gaskamrene. En venlig Blokældste smurte Farve i Johanne Hansens graa Haar og gemte baade hende og Ellen i sin Barak, til hun fik dem i fast Arbejde paa en Tøjfabrik.

Imens verserede Rygterne om Krigsafslutning, svensk Røde Kors og alt andet ufatteligt. Gode Rygter havde i Reglen vist sig at være usande. Disse gjorde en Undtagelse. Lørdag den 7. April kom Bernadottes hvide Busser. »Alle skandinaviske Kvinder ved Hovedbygningen om en halv Time.« — De andre lo og vinkede og græd. Klokkeren tolv samme Aften naaedes Padborg. Saa gik Turen gennem Danmark, og 9. April kom Transporten til Sverige. De undslupne blev baaret paa Hænder, forkælet og opfordret til at komme frem med alle deres Ønsker.

Snart kom Danmarks Befrielse. 16. Maj var alle hjemme. Vi vil bruge saa faa Ord som muligt paa denne Frigivelse, Sveriges-Transport og Hjemkomst. Enten for-

staar en udenforstaaende uden Ord, hvad det har været for disse Kvinder, eller han forstaar intet, ligegyldigt hvor meget han bliver belært.

Mange Beretninger har belært os godt. Men lad os nu alligevel indrømme, at vi intet begriber.

Disse Kvinders Ophold i Koncentrationslejrene skal være Kærnepunktet i Skiltringen af danske Kvinders Deltagelse i Krigen — Side om Side med Erindringen om dem, der af en eller anden tilfældig Grund blev anbragt i Tugthus i Stedet for i Rawensbrück. Alle de andre maa til sidst gerne glemmes. Den, der kun har gjort sin Pligt, er som bekendt kun en unyttig Tjener. Men store Lidelser forlanger Ærbødighed. Og saa store, som deres Lidelser var, der enten udholdt det tyske Fangenskab eller døde under det, har danske Kvindeskæbner ikke kendt dem i mange Hundrede Aar. Derfor bør de huskes med stadig større Opmærksomhed, efterhaanden som Aarene bliver til Tiaar og disse igen til Hundreder.

XV

Men før vi slutter Fortællingen, gives der dog endnu en Art af kvindelige Modstandsfolk, det er værd at rette Søgelyset imod, i særlig Grad da disse i manges Øjne ikke rigtig hører med i Rækkerne — som heller ikke har haft de aktives Tilfredsstillelse og akutte voldsomme Plager, men hvis hele Indsats bestaar i, at de har taget sig et Savn og en Byrde paa, som ikke raaber højt, men som dog kræver al den Styrke, de har, ja i mange Tilfælde langt mere, end de har. Det er de Kvinder, som har mistet deres Mænd, Sønner og Kærester under Besættelsen.

Begrebet den unge Kone, der sad derhjemme med Børnene, var et Problem ganske for sig selv for den modne Sabotør. Det samme var Moderen for den helt unge. Den Mand, som vilde gøre illegalt Arbejde, stod her, om man kan udtrykke det saadan, paa en Maade midt imellem to Samvittigheder. »Det er ikke raadeligt at handle mod sin Samvittighed,« siger Luther. Han har Ret. Men naar der nu er to af dem, hvad gør man saa? Her var det, den Kvinde, til hvem Hensynet var den ene, viste, hvem hun var, og gjorde en Indsats, der ikke krævede færre eller daarligere Egenskaber end en aktiv Sabotrices — om end noget enklere.

Hun var her den eneste, som kunde hjælpe Manden. Tog hun beslutsomt Ansvaret paa sig for den ene af de vinkelret paa hinanden staaende Forpligtelser, ledede hun for det første Manden for en Byrde, han var ude af Stand til at bære samtidig med al den Koncentration, Arbejdet krævede af ham — foruden at hun ved sin stoute Offervilje mange Gange gav Manden en Inspiration, som frigjorde Kræfter i ham, han ikke hidtil havde vidst, han besad. Nægtes kan det ikke, at mange saadanne smaa Hustruers Indstilling tegner en sort Plet paa Krigens og deres Køns Historie. — »Aah nej, gør det ikke. Lad være — for *min* Skyld,« sagde mangan en saadan lille Madamme og opremsede den Modgang, hun derved vilde faa, og hang sig fast ved Manden.

At hun har handlet taabeligt set fra Samfundets Side, er klart. Hun har nu tilbage gennem Aarene at indse, at hun ogsaa handlede taabeligt paa egne og sit Ægte-

»Der var Fødselsdag paa Kvindegangen i Vestre Fængsel, Celle 276, den 8. April 1945,« fortæller Fru Karin v. d. Recke i sine Dagbogsblade, »og da vi kom fra Toiletten, stod »Onkel Theodor« (Vagtmesteren) med en morsom Dukke i Haanden, som han bukkende afleverer til mig med disse Ord: »Jeg skal hilse til Lykke fra 286!« Jeg blev rørt over den smukke Tanke. Dukken havde en lille Buket friske Blomster i den ene Arm og et lille Vers i den anden. Der stod: »Vi sender dette mærkværdige Barn af en Lommeklud og lidt optrevlet Garn. Vi kan desværre ej længre os strække: Hjert'lig til Lykke, kære Karin v. d. Recke!«

De tre fra 286«.

skabs Vegne. I Krigen er Kvinden en Mands Fylgje. Og hvad giver han mon for en Fylgje, der hænger sig paa ham og raaber »for min Skyld«? Men der var mange, der forstod deres Kald. Med en Intuition, der kun søger sin Lige hos Oldtidens stoute Kvindetyper, holdt de sig lige op til dette Kald og afstod, hvor det forlangtes, tit hele Livets Lykke. Modigt saa de et livslangt Savn i Øjnene, modigt tog de mod Gestapo og besøgte Manden i Fængslet, ofte en sidste Gang. Og udholdende — med den Selvovervindelse, der kræver mere, end man kan forestille sig, passede de Husets trivielle Hverdagsarbejde og Børnene uden at lade nogen mærke, hvor godt de vidste, at al deres Ejendom gled dem af Hænde netop i disse Dage.

Megen Visdom kunde dukke frem fra en saadan Hjerne, der ellers har levet i Lediggang hele Livet. — »Jeg kunde godt have holdt min Mand borte fra det Arbejde,« sagde en ung Sabotørkone, hvis Mand stod til Dødsdom, og som aldrig havde set anden Side af Jorden end den, Solen skinner paa, »men jeg vilde ikke. Jeg ved, det er bedre for os begge, at han gør sin Pligt og dør, hvis det endelig skal være, end at vi sidder Resten af vort Liv paa en halv Gren.« — Manden døde. Den unge Enke sidder nu med sine tre smaa Børn. I ti Aar, fra hun knap var voksen, havde hun været en Vedbend, der havde slynget sig op ad ham. Nu skal Vedbenden til at prøve, om den kan gøre en Stamme af sin Stængel.

Hendes Skæbne er manges. Der tales ikke meget om disse Skæbner, og der vil

Jubel blandt Kvinderne i Frøslev, da Befrielsens Dag kom!

blive helt stille om dem, efter som Aarene gaar. Til hvad Nytte ogsaa den megen Snak? Et Menneske maa jo til syvende og sidst bære sin Byrde alene. Den Ting er det altsaa, de har tilbage at lære, alle de unge ensomme og til Ensomhed saa lidet egnede Kvinder. Krigen er forbi og de værste Lidelser slut. Men dens sidste Slag er langt og sejgt. Det bliver udkæmpet uden Avisernes Opmærksomhed, uden Begivenhedernes æggende Stimulans. Det bliver udkæmpet i smaa Tre-Værelses Lejligheder, hvor en, der aldrig har kendt til Kamp, nu udkæmper den i stum Udholdenhed, fra Time til Time. Til hende staar dens endelige, uænsede Sejr eller Nederlag.

Der er Razzia i Gaden, og »Prærievognene« er paa Opsamling!

GLIMT AF LIVET UDEN FOR MURENE

Af Forfatterinden KAREN AABYE

Det er Danmark under Besættelsen.

Det er København. Det er Aftner og Nætter saa sorte, at det kan føles, som om selve Tusmørket angriber en med Kvælertag om Halsen. Man har faaet et nyt Træk over sin Skikkelse, over sin Gang: man er blevet lyttende i alt, hvad man foretager sig. Denne konstante Lytten forplanter sig fra Øjnene og ud over hele Kroppen, det er, som om den staar paa Spring i hver eneste lille Bevægelse.

Man er vant til, at Mennesker ikke mere kaldes ved de Navne, der oprindelig stod paa Daabsattesten. Forholdene kan gøre det nødvendigt, at man glider ind under en ny Betegnelse og at ens Udseende undergaar en Forandring, i Fald man stadig vil færdes blandt Mennesker og ikke ønsker at blive genkendt.

Besættelsens lammende Utryghed er over os.

Danskeren, der før havde saa let ved at fortælle og saa stor en Trang til at give fra sig i Ord, har pludselig faaet Angsten for Ordnes Mangfoldighed. Man knyttes til nye Mennesker, der tror og haaber det samme som en selv, og man mister gamle Venner, fordi det viser sig, at de valgte en Vej, der gik modsat ens egen.

En Dag sker det, at man bliver nødt til at gaa under Jorden. I Norge hedder det at gaa »i Dækning«. Er man eftersøgt, er det nødvendigt at udslette ethvert Spor af sig selv. Bort med alle Papirer, bort med alle Navnetræk paa Lommetørklæder og Undertøj. Jeg husker fra min egen Tid under Jorden, hvordan jeg i den første Uge havde overset Monogrammet paa min Taske, Initialerne paa en lille Lomme-kalender og et Kongemærke, som paa Bagsiden havde indridset mine Forbogstaver.

I Dag — da Krigen er forbi og Besættelsen et overstaaet Stadium — staar denne Tid pludselig saa mærkelig levende for mig.

Jeg husker, hvor underligt jeg følte det, da jeg skulde slette mig selv ud. Det er nok muligt, at det er vanskeligere for en Kvinde end for en Mand paa mange Maader at komme gennem en Tilværelse som »underjordisk«. En Kvinde er afhængig af saa mange smaa Ting. Jeg skammer mig ikke for at tilstaa, at der gik nogle Dage, før jeg til fulde indsaa Nyttens af at færdes i gammelt, ufiks Kluns og med en krøllet Klud omkring Hovedet i Stedet for Hat. I min underjordiske Periode i København — den strakte sig over godt fire Maaneder — boede jeg fjorten forskellige Steder. Man levede pr. Kuffert, og man maatte slaa af paa de mest elementære hygiejniske Krav; da de strenge Gas- og Lysrestriktioner satte ind, maatte man gøre sig det klart, at der kun kunde blive vasket Undertøj omkring Familien og ikke omkring den fremmede, og derefter gjorde man sig fortrolig med aldrig at faa sit Linned i Vaskebaljen. Og selv en illegal bliver jo da snavset.

Jeg boede mange forskellige Steder. Jeg husker et Karlekammer, hvor min Aande stod som hvide Dun i Luften af bare Kulde. Jeg husker Hjem med forfinet Elegance, og jeg mindes Ophold hos enlige i meget smaa Kaar, og hvor jeg egentlig havde det bedst. Et Hjem med Husassistent var altid en farlig Foreteelse. Hvor havde man hende? Var hun rigtig nok? Troede hun paa, at man var Birthe Lund og forhenværende Ekspeditrice? Men det bør siges, at man som underjordisk i Danmark mødte en udstrakt Hjælpsomhed og kun i forsvindende faa Tilfælde Uforstand og svigtende Evne til at yde Gavn til den, der var tvunget ud af de vante Folder.

Aftnerne og Nætterne var de værste.

For de allerfleste betød en underjordisk Tilværelse en haard psykisk Belastning. Man blev nærtagende og vagtsom over for de mindste Detailler. Man saa Utryghed, hvor der maaske ingen Utryghed var. Man blev et omvandrende og meget fintmærkende Barometer, der noterede sig alle Grader af Angst baade hos sig selv og sine Omgivelser.

Naar Mørket faldt paa, naaede enhver fremmed Lyd en med pinlig Præcision. Boede man i et stilfærdigt Strøg og kunde opfange Lyden af forbikørende Biler, tav man uvilkaarlig fra det Øjeblik, Motorstøjen naaede en, til det Sekund, da Lyden atter tabte sig. Man saa paa sine Værtsfolk og noterede til sin store Tilfredshed, at man endnu var ene om at lytte. Men indtraf den Dag, Aften eller Nat, hvor Værtsfolkene tydeligt viste, at de lyttede nøjagtigt paa samme Maade som en selv, og at de naar Motorstøjen havde fjernet sig, blot sagde denne ene Sætning: *Den kørte forbi!!* ja, saa vidste man, at det var paa Tide at finde sig et nyt Logi. Paany pakkede man sit Kluns i en Bunke og søgte i sin Hukommelse efter et nyt Navn, der engang havde lovet at stille en Seng til Disposition, om det skulde blive nødvendigt.

I Skabet hænger en gammel krøllet Frakke, som jeg altid stak i, mens jeg var under Jorden i København. Et Sted ligger en snavset Klud, et Hovedtørklæde, og foran mig ligger et Par Brilller, paatvunget mig for yderligere at bringe Ukendelighed over mit Ansigt, da Ukendelighed var ønskelig. Jeg brugte Brilllerne to Dage. Saa ikke mere. Jeg syntes, det var for latterligt. Og saadan var vi mange, der følte det, — og saadan vil Danske altid føle det. Selv i de alvorligste Situationer maa man

Det var saadanne Landsmænd, man tyede til, naar man levede under Jorden og ikke ønskede sin Identitet konstateret paa Shellhuset. *Udstedelsen af falske Legitimationskort* blev en ligefrem Industri, gennemført efter alle Kunstens Regler og med stor Omhyggelighed. Paa mindre end en Time kunde man blive Ingeniør, Arkitekt, Lærer, Inspektør eller alt muligt andet, faa et splinternyt Navn, en ny Fødselsdag og et nyt Fødselsaar. Et nyt *Udseende* maatte man derimod lade en paalidelig Frisør eller ens egen Fantasi skaffe til Veje.

smile ad sig selv og har ondt ved at betragte Tingene under den markante Synsvinkel, de maaske kan gøre Krav paa.

Men Frakken og Tørklædet holder jeg af. Og alle de Ansigter, der dengang beredvilligt, om end nu og da med Angstens lille Stik i Hjertet, gav Husly til Folk, der havde fremmed Husly tvingende nødigt, — alle de Ansigter passerer i dette Øjeblik forbi mig, gamle, unge, Kvinder og Mænd. Og man faar Lyst til at sige Tak — ikke sentimentalt, men stilfærdigt.

II

Det hed sig under Besættelsen blandt Tyskere — og nu og da ogsaa blandt Danskere —, at en Sabotør var at ligne ved en Gangster, for hvem det var det samme, om han plaffede et Menneske ned, eller han slukkede en Tændstik. Og man forestillede sig naivt et Møde mellem Sabotører, hvor en Aktion planlagdes, som noget i Retning af en Sammenkomst mellem Forbrydere af haardkogt Art, hvor Pistolerne eftersaas hvert tredie Minut, og hvor Samtalen udelukkende drejede sig om Likvideringer og Sabotage.

Intet var mere fejlagtigt.

Af et Aftenmøde paa tre Timer anvendtes maaske et Kvarter til Planlægning af

det, der skulde ske. De paagældende fik deres Ordre, derefter slog man om, fik Ild paa Cigaretterne og kastede sig ind i alle Slags Diskussioner — — og Ordet Sabotage nævntes aldrig! Det var Samtaler om Filosofi, Samfundsproblemer og Musik — — og altid klassisk Musik. Jeg ved ikke, om det var en Tilfældighed — det har det selvfølgelig nok været —, men ingen af dem, jeg har truffet, følte sig i Kontakt med Jazzmusikken. Og naar jeg nu tænker tilbage paa den Tid, der er gaaet, saa husker jeg bedst hver enkelt i Forbindelse med et Stykke Musik. Hører jeg i Dag Tschaikovskys Koncert i B-Mol, mindes jeg uvilkaarligt Werner, som faldt under Kampen. Oles Yndlingsmelodi var Chopins Nocturne, Etude 10, 3die Sats. Husker jeg galt — — men er det ikke tristesse? Og Aage, som altid vilde høre Beethovens Appassionata, og Hans, som ofte nynnede nogle Strofer af Tschaikovskys Nøddeknækkersuite.

Danske Patrioter — og ogsaa norske — maatte nødvendigvis være Mennesker, der bar med sig en hel Del Tro paa Livet. Men for Danskernes Vedkommende ved jeg i hvert Fald, at det ogsaa var Mennesker med Humor.

Før 19. September 1944 — den Dato, paa hvilken Tyskerne foretog deres Overgreb paa det danske Politi, — indfandt sig en Dag to Politibetjente hos en københavnsk Direktør paa dennes Fabrik. De kom for at advare ham, da de havde bragt i Erfaring, at hans Fabrik vilde blive udsat for Sabotage. Havde Direktøren mon noget imod at vise dem Fabrikken? Politiet, sagde Betjentene, var villige til at yde ham Beskyttelse, i Fald det skulde blive nødvendigt.

Direktøren viste beredvilligt de to Politimænd omkring, men da de alle tre befandt sig i Rummet med Transformatorerne, trak de to Politibetjente deres Pistoler frem og præsenterede sig som Sabotører. I samme Øjeblik traadte femten bevæbnede Mænd ind gennem Døren og sluttede Kredsen. Direktøren stod skælvende af Angst med Hænderne strakt i Vejret. Endelig fik han fremstammet: »Er det virkelig Meningen, De vil sprænge min Fabrik i Luften?»

Et Par Sekunder var der dødsstille. Saa lød der en rolig Stemme fra Baggrunden: »Nu kan du jo faa Lov til at gætte tre Gange . . .«

Jeg husker ogsaa Hans og Oles Beretning om Portvagten, som havde sin Bolig i en Fabrik, der arbejdede for Tyskerne. Portvagten, lad os kalde ham Petersen, havde Nøglerne, og det var nødvendigt ved Nattetide at faa ham vækket og kræve Nøglerne udleveret. Da Petersen mærkede Pistolen mod Maveskindet, gik han amok af Rædsel, og med oprakte Hænder udstødte han nogle underlig hylende Lyde.

»Udlever Nøglerne,« sagde Hans og Ole. »Ellers skyder vi . . .«

Petersen var et eneste Bundt af Nerver, hvad der maaske var forklarligt nok. Han fortsatte med at hyle, indtil han pludselig raabte — ikke som Resultat af modig Overvejelse —, men simpelt hen i Desperation. »Saa skyd, for Helvede . . .«

Det var en uventet Situation. Man havde ingen Lyst til at skyde Portvagt Petersen, men Tiden var yderst knap, og Nøglerne skulde skaffes frem. Da gik pludselig Døren til det tilstødende Værelse op, og ind traadte Petersens Kone i dybeste Negligé. Nu rettede Hans Pistolen mod Fru Petersen, og med sit Blik fæstnet paa Portvagten sagde han: »Hvis du ikke udleverer Nøglerne omgaaende, skyder vi din Kone.«

Svaret fra Petersen kom øjeblikkelig: »Saa skyd hende, for Helvede!«

Da var der ikke andet for Hans og Ole at gøre end at kaste Pistolerne og forsøge med kropslig Behandling. Og saa kom Nøglerne frem.

Otte Dage senere stod de to Sabotører paa en Sporvogn, da Hans pludselig brister i Latter. »Vi maa af,« sagde han til Ole. »Der er noget, jeg maa ha' gjort.«

De hoppede af Vognen, og Ole ser Hans gaa frem til en stiltfærdig Mand, der staar og venter ved Stoppestedet. Da Hans er lige bag ved Manden, bøjer han sig frem og hvisker ind i Øret paa ham: »Saa skyd, for Helvede . . .«

Det var Portner Petersen. Og nu fik han et nyt Chok.

— — —

Jeg har ofte spurgt Sabotører, om de ikke kendte til Angst, naar de skulde ud i Aktion. Og jeg har næsten i hvert Tilfælde faaet Svaret: »Jo, vi mærker, det kniber i Maven, inden vi begiver os af Sted. Vi ved ogsaa, hvad det vil sige at føle Angstens Kriblen langs Rygraden. Kommer vi tilbage? Lykkes det — eller lykkes det ikke? Men i samme Sekund, vi staar midt i det, der skal udrettes, er Rædslen borte. Og vi handler uden Angstens Greb omkring Hjertet.«

Danmark havde under Besættelsen ingen Helte i Uniformer.

Det var Mandfolk i Jakketøj og Kvinder, der aldrig blev dekoreret.

Jeg kender en ung Mand paa tre og tyve Aar, som tre Gange blev alvorlig saaret, og hvem det lykkedes at flygte fra et tysk Lazaret i København efter at have været udsat for frygtelig Tortur. Hans Bukser og Sweater bar Mærker af Skud. »Hver Gang jeg gaar ud,« sagde han en Dag, »bærer jeg denne Sweater. Lidt overtroisk er man jo,« lo han undskyldende. »Jeg tror, den er min Sejstrøje. Blot jeg har den paa mig, lykkes det mig altid at vende tilbage.«

Og han havde Ret.

Nej, Helte i Uniformer kendte vi ikke i Danmark saa lidt som i Norge og de øvrige Lande, der fik lært den tyske Besættelsesmagt at kende. Jeg husker et Digt. Det hedder »Fiskerne«, men jeg erindrer ikke Digterens Navn. Med sine Vers siger han os, at disse Mænd virkelig ikke er Helte. Det er jo bare Karl og Peter, som vi kender. Nej, Helte gaar i Uniform. De bærer Udmærkelsestegn, de dekoreres, mens Trommehvirvlerne sætter ind, og de har sømbeslagne Støvler. — Men alle de andre? Alle de, som vi er dus med, og som vi kalder ved Fornavn??

Digterens fine Ironi staar som Symbol for Besættelsens Tid.

Heltebegrebet har undergaaet en Ændring.

I Tankerne rækker man Haanden til alle dem, der ikke fik Uniform, men som gjorde deres Pligt i et slidt Jakkesæt og midt i en ond, ufremkommelig Tid.

III

Vi drømmer alle om engang at kunne gaa paa vor egen Jord, plante vore egne Træer, saa Frø og sætte Stiklinger og en Dag se det vokse. Kanhænde at Drømmen gaar videre, at man i Tankerne bygger sig et Hus, Sten paa Sten, lægger til og trækker fra — og er til Slut klar over, at det faar man aldrig nogen Sinde Raad

til. Og saa gaar man videre i Hverdagen, alligevel lykkelig over, at man trods alt har Raad til at drømme — en Luksus i Livet, som ingen kan tage fra en.

For mig blev Drømmen til Virkelighed, da jeg havde skrevet Trilogien »Det skete ved Kisum Bakke«. Jeg opførte Huset sammen med min gode Ven gennem en Række Aar, Forstanderinde Karen Stoffregen med Elliot Hjuler som Arkitekt.

Vi havde selvfølgelig visse Forestillinger om, hvordan Huset skulde være. Det skulde ikke være stort — men det skulde være hyggeligt. Et Sted, hvor man kunde faa Fred til at skrive og Fred til at være Vært for dem, man holder af. Man syntes, naar man tænkte efter, at man egentlig i sit Liv har haft tilstrækkelig Uro omkring sig, derfor skulde Huset først og fremmest være præget af Ro og — hvis det kunde lykkes — af Harmoni. Og saa blev det bygget!

Vi fulgte Opførelsen af det fra Minut til Minut.

Man begyndte paa det i Efteraaret 1943, i et af Okkupationens Aar, hvor Utryghed, Terror og Mord hørte til Dagens Orden. Men naar jeg gik mellem Mursten og Kalkbaljer og saa, hvordan Huset blev til og tog Form, da var det, som om det lykkedes at tvinge Krigen og Besættelsen et Par Tommer fra Livet.

Den 1ste Maj 1944 flyttede vi ind i Huset, som naturligvis døbttes Kisum Bakke. Det ligger paa Toppen af en Sydskraaning ned mod en lille Sø. Det *laa*, bør jeg sige, for den 22. December samme Aar — altsaa 1944 — sprængte Tyskerne det i Luften. Det var rødt med hvide Skodder, og det var vores Hus.

Lige fra det Øjeblik vi flyttede ind, stillede vi det til Modstandsbevægelsens Disposition.

Sabotører kom og gik. Huset fik sin egen Atmosfære. Og det var blevet akkurat saadan, som jeg havde ønsket mig, at Huset skulde være. Det er sjældent, man oplever det store at faa, hvad man ønsker sig. Jeg oplevede det helt og fuldt med dette første Hus. Man betoges af en barnlig Glæde ved blot at stryge Hænderne hen over det hvidmalede Gelænder. Eller bare det at lukke sig ind ad sin egen Dør, at nyde Belysningen gennem de blyindfattede Ruder (som det havde været djævelsk svært at fremskaffe) og at sove i sit eget Hus, gaa i Seng og vaagne op bag sine egne fire Vægge.

Men den Tid bød som bekendt paa andet end Tryghed.

Jeg mindes særlig en sen Aften, da jeg var alene hjemme.

En Mand kom med Henstilling til mig om straks at gaa under Jorden. En af Gruppens Folk, der kom paa Kisum Bakke, var blevet taget af Tyskerne. Han havde været ude for haard Tortur, og man frygtede, han kunde blive tvunget til at opgive Huset. Manden gik efter at have afleveret sin Besked, og i Løbet af Natten maatte jeg fjerne alle farlige Sager. Jeg husker, som var det for et Øjeblik siden, hvordan jeg fik to store Kufferter fyldt med Pistoler og Ammunition og transporteret det i Sikkerhed et Kvarters Vej derfra. Jeg kan bevidne, at der gives intet i Verden saa tungt som Vaaben og Patroner. Foruden var der Rygsække og Dokumentmapper, der nødvendigvis maatte fjernes. Jeg maatte fire Gange frem og tilbage. Det var en god, kulsort Nat. Ovre paa Landevejen marcherede en Afdeling tyske Soldater forbi, syngende, skønt Klokken var henimod tolv Nat. Jeg husker, at Støjen fra dem paa en underlig Maade beroligede mig. Det lyder tosset. Men saadan var det.

Da Brøndums Bande havde bæret Kisum Bakke med deres Besøg, var der ikke store Ting tilbage af hele Herligheden. Vandalerne havde faaet Udløsning for deres Trang til Ødelæggelse, og Nabovillaen saa betuttet ned paa en Bunke Murbrokker og hvidt Kalkstøv, der laa, hvor Huset før havde staaet.

Der kom andre Perioder, hvor man igen maatte under Jorden. Kisum Bakke stod tom et Par Uger, saa rykkede Sabotører atter ind.

Den 10. November 1944 arresterede Gestapo fire Sabotører i København, som alle boede paa Kisum Bakke. Deres Opholdssted røbedes, og samme Dag nogle Timer senere havde vi den første Razzia i Huset. Det var tomt for Mennesker, Karen Stoffregen og jeg blev begge advaret og gik øjeblikkelig under Jorden.

Ved den første Razzia stjal Tyskerne og deres danske Haandlangere alt brugbart i Huset og førte med sig saa meget, de orkede. Hvad der pinte Karen Stoffregen mest, var Tyveriet af et stort Depot af Sygeplejeartikler, som var indkøbt til Brug for Sabotørerne, og som det paa det Tidspunkt var umuligt at fremskaffe. Og hvad der berørte mig mest, var Tyveriet af hele min Vinkælder og en Masse morsomme smaa Ting, som man er et helt Liv om at samle. Jeg nævner ikke dette, fordi jeg mener, at man ikke kan leve uden Ting og uden Vinkælder, — men fordi dette enkelte lille Træk var saa typisk for den tyske Mentalitet. En politisk Razzia, dikteret af Krigen, maatte man respektere. Men dette var bare gement Tyveri.

I Tiden fra den 10. November til den 22. December holdt Tyskerne Vagt hver Nat ved Huset, og om Dagen gravede de udenfor efter Vaaben. De fire Sabotører blev sendt til Tyskland. Karen Stoffregen, hvis Navn ikke var blevet nævnt ved Forhørene, og om hvis Eksistens Tyskerne intet anede, blev i Landet og genoptog efter en Tid at have været i Dækning sit Arbejde i Modstandsbevægelsen, hvor hun ydede en storartet Indsats lige til Dagen for Tyskernes Kapitulation.

Jeg selv flygtede til Sverige, og Kisum Bakke sprængtes i Luften, som nævnt den 22. December 1944.

Naar jeg tænker paa den Tid, der gik, føler jeg altid en underlig Gysen ned langs Rygraden. Det er rigtigt, at et Hus er gjort af Sten og Træ, af udelukkende døde Ting. Men har man set Tingene blive til, har man set det vokse op som et Resultat af egne Kræfter og Slid, saa er Tingene levende, fulde af Følsomhed. Man kan miste dem, man holder af, — og sidestillet hermed betyder et Hus intet. Men Tabene ved

Ting, man har levet sammen med, har alligevel sin egen langtrækkende Linie, noget kun den forstaar, som selv har mistet.

Jeg glemmer aldrig den Dag, da jeg efter Kapitulationen paa ny stod i Danmark og gik op til Kisum Bakke. Selv Kælderstøbningens Cement var Ruindynger. Det var saadan en smuk Solskinsdag i Maj. Ved at sætte Foden i Jorden stødte jeg paa en Trevl af et Gardin og Resterne af en rød Træsko. Jeg kom til at fryse midt i Solen og skyndte mig bort.

Trods alle Materialevanskeligheder gav Staten Tilladelse til Genopførelsen af de Huse, der var blevet sprængt af Tyskerne. Og saa begyndte jeg Genrejsningen af Kisum Bakke — denne Gang som ene Bygherre. I Dag bor jeg i det nye Kisum Bakke, opført paa nøjagtig samme Sted som det forrige. Jeg flyttede ind den 10. Oktober 1945, medførende en Mascot, en Nisse, som aldrig forlader mig, og hvis Historie er følgende: Jeg er Medlem af en Klub, der tæller tre mandlige Journalister plus undertegnede. Klubbens Formaal er blot det, at vi skal behandle hinanden godt. Vi mødes fire Gange aarligt — aldrig i Juletiden —, og da fester vi for hinanden ved et rigtigt Julegilde. I Sommeren 1944 stod Festen paa Kisum Bakke, og Vennerne medbragte en Nisse, som den Dag, Huset blev sprængt i Luften, laa i en af Sengene paa 1ste Sal. Og da der ikke var helt tilbage af et Hus, opført af Cement og Mursten, stod Nissen, efter at have gjort hele Luftrejsen med, komplet uskadt midt i Ruindyngen med Spidsen af den røde Nissehue stikkende op. End ikke Træskoene eller Skægget havde han mistet undervejs. En Sabotør bragte ham til mig. Han fulgte mig paa Flugten til Sverige, han har senere fulgt mig paa alle mine Rejser.

Naar jeg vender hjem fra mine Rejser og naar til Ringvejen, hvorfra jeg har Udsigt til den morsomme spidse Gavl paa Kisum Bakke, saa nikker jeg altid frem for mig og siger til mig selv: Tænk, ligger det der endnu...

Men Nissemanden overlevede Katastrofen. Hans røde Top-lue lyste som en lille Flamme midt i Ødelæggelsen. »Vi flytter med!« sagde Nissen. Og nu vaager han over den nye »Kisum Bakke«.

Fra Kong Hansgades Arrest i Aalborg. Jfr. Billedet og Teksten S. 313.

FRA DOMSTOLE OG FÆNGSLER

Af Landsdommer ARTHUR ANDERSEN

Paa et Møde den 12. April 1940 i Udenrigsministeriet fandt der en Forhandling Sted med den tyske Gesandt og de tyske Militærmyndigheder angaaende *Forbindelse mellem danske Politimyndigheder og tyske Politimyndigheder*. Fra tysk Side fremsattes Forslag om Udpegelse af en Forbindelsestjenestemand til Sikring af Samarbejdet mellem dansk Politi og tysk Militær i Bestræbelsen for at modvirke Spionage, Sabotage og »nedbrydende Virksomhed«, og man foreslog videre, at selve den politimæssige Undersøgelse og eventuelle Anholdelse og Fængsling skulde foretages af danske Politi- og Retsmyndigheder og eventuel Hensættelse ske i danske Fængsler. Der blev fra tysk Side lagt særlig Vægt paa, at alle Sager af den Art henlagdes under en særlig Embedsmand.

Da man fra dansk Side gik ind herpaa, anmodede Justitsministeriet den 15. April 1940 Rigsadvokaten om at overdrage Behandlingen af slige Straffesager til Statsadvokat *Harald Petersen*, ligesom det blev bestemt, at den retslige Behandling af alle slige Sager henlagdes til *Københavns Byret* til Behandling af en bestemt Dømer, nemlig Forfatteren af nærværende Artikel.

Efter at Statsadvokat Harald Petersen den 8. Juli 1940 var blevet udnævnt til Justitsminister, blev det ham paalagte foran omtalte Hverv overdraget til daværende Politiinspektør *Eivind Larsen*, og da denne den 24. Juni 1941 konstitueredes som Departementschef i Justitsministeriet, blev Politiadvokat *Kjalke* konstitueret som »Statsadvokat for særlige Anliggender«, som Embedet nu hed. Efter at denne, efter tysk Pres i Sommeren 1942, havde maattet fortrække, efterfulgtes han i Embedet fra medio August s. A. af daværende Byretsdommer *Troels Hoff*.

I Skrivelse af 8. Juni 1940 fastsatte Justitsministeriet følgende Retningslinier for Embedet som Statsadvokat for særlige Anliggender:

- 1) Statsadvokaturen skulde behandle alle Sager, der drejede sig om Spionage, Sabotage og »nedbrydende Virksomhed« over for de tyske Besættelsestropper, visse Straffelovsovertrædelser samt Sager om Fornærmelse og Forulempelse af Personer tilhørende den tyske Værnemagt.
- 2) Samtlige Henvendelser fra centrale tyske Myndigheder vedrørende Sager af ovennævnte Beskaffenhed skulde rettes til denne Statsadvokatur, og Forhandlinger desangaaende skulde føres af Statsadvokaturen, eventuelt i Forstaaelse eller Samvirken med Justits- eller Udenrigsministeriet.
- 3) Den politimæssige Behandling af Sagen skulde finde Sted under Ledelse fra Statsadvokaturen og ved de Politimyndigheder, som Statsadvokaturen bestemte.
- 4) Der blev paalagt hele Landets Politi en Indberetningspligt, dels for Sager af den ovenanførte Art, dels om almindelige Forhold eller særlige Begivenheder af Betydning for Statsadvokaturen.

Ved Københavns Byret blev samtlige københavnske Sager samt større Sager fra Provinsen behandlet, medens alle øvrige mindre Lovovertrædelser af den foran nævnte Art blev behandlet ved Provinsens Domstole.

I Tiden fra 9. April 1940 til 1. April 1941 er i alt 447 Personer i hele Landet blevet domfældt eller har vedtaget Bøder i Sager, affødte af de ved Besættelsestroppers Tilstedeværelse skabte særlige Forhold.

For 159 Personers Vedkommende er Afgørelse truffet af Byretten, for de resterende 288 Personers Vedkommende er Afgørelse truffet af Provsindomstolene. For 75 af disse sidstnævnte Personers Vedkommende ankedes til Landsretten. Det kan bemærkes, at det Forhold, der har bevirket Sagen for 114 Personers Vedkommende (altsaa 25,5 pCt.), har fundet Sted i et offentligt Restaurationslokale.

I det nævnte Tidsrum blev 1 — een — dansk Statsborger for militært Tyveri dømt ved tysk Krigsret her i Landet, dog saaledes at Straffen afsonedes i dansk Fængsel. Det drejede sig om en Maskinlærling *Aage Poulsen*, født 20. Januar 1923, som den 24. Maj 1940 af en i København sammentraadt tysk Feltkrigsret paa Grund af Tyveri af et Maskingevær fra den tyske Luftmarinestation i København idømtes Fængsel i 6 Aar.

Poulsen havde en Aften klippet Hul i Traadhegnet omkring nævnte militære Anlæg og var saaledes kommet ind paa Stationens Terræn. Han klatrede op paa Taget af Stabsbygningen, hvor der i øvrigt var en Signalstation, som altid var besat med Vagt, tilvendte sig et der anbragt Maskingevær og klatrede ned igen med dette paa Ryggen. Naar Tyveriet ikke blev bemærket fra Signalstationen, skyldtes det, at man der havde trukket Rullegardinerne ned. Paa Vejen hen imod Hullet i Traadhegnet blev Poulsen imidlertid observeret og paagrebet af den tyske Vagt. Det udtales udtrykkelig i Dommen, at alene den Omstændighed, at Tiltalte ikke var fyldt 18 Aar, har reddet ham fra at blive dømt til Døden.

I det foran omhandlede Tidsrum har Statsadvokaturen i alt behandlet 5684 Sager, hvoraf 3039 kan henføres til København eller Landet som Helhed, 1973 Sager kan

henføres til Provinsen, 411 er Færdselssager, hvor Uheldet er sket i Provinsen, og 261 er Færdselssager, hvor Uheldet er sket i København.

Disse Sager fordeler sig paa nedennævnte Grupper med de ud for hver enkelt anførte Antal, hvorved maa bemærkes, at Statsadvokaturen har maattet behandle en Række Sager, som normalt ikke vedrørte en Statsadvokats Embedsomraade, f. Eks. Mørklægningsforsøelser, hvilket skyldtes, at de paagældende Sager var startet med Anmeldelse fra tysk Side, for Mørklægningsgagnernes Vedkommende f. Eks. under Antydning af, at det drejede sig om »mistænkelige Lyssignaler« under Luftalarm.

<i>Sager vedrørende:</i>	<i>København</i>	<i>Provincen</i>
Spionage	39	51
Forbrydelse mod Kønsædeligheden	5	19
Udbredelse af Køns sygdom (Straffelovens § 256)	7	11
Tyveri, Hæleri og Røveri	47	122
Æresfornærmelser	12	1
Underslæb, Bedrageri, Mandatsvig o. l.	27	25
Afpresning	2	0
Sabotage, Hærværk (Straffelovens § 291)	22	69
Fotografering (Bekendtgørelse af 1. Maj 1940)	9	20
»Landsskadelige« Skrifter (Lov Nr. 388/1940)	36	48
Mørklægningsforsøelser	15	30
Formodede ulovlige Radiosendere	17	12
Fornærmelser ved Ord, Skub, Spytning, Biografdemonstrationer, Vold m. v.	350	592
Motor- og Færdselsslov	7	22
Fremmedlov	31	21
Vaabenlov	10	6
Uniformslov	2	0
Brandsager	3	9
Valuta og Toldlovgivning	6	0
Vraggods, Nødlanding, Krigsulykker	23	44
Erstatningskrav for Formueskade	9	54
Omvandring i spærret Zone	0	34
Oplysninger efter Anmodning vedrørende Personer, Firmaer og Foreninger (ca. 560 Personer)	267	39
Undersøgelse vedrørende hjemvendte danske Arbejdere med uaf- gjorte Forpligtelser i Tyskland	33	1
Rygte	28	0
Truselsbreve	3	0
Mistænkelig Adfærd og Færden	8	0
Afhøring af Danske, der har været anholdt af tyske Myndigheder	5	0
Generelle Forhandlinger vedrørende Politiet	9	0
Breve standset af Censuren	21	0
Vidneindkaldelse til tysk Ret	15	0
Eftersøgning af tyske Desertører	2	0
Drab	1	0
Færdsel paa Isen (Bekendtgørelse Nr. 10/1941)	1	0
Færdselssager	261	411
Emigrantsager (Internering + Udvisning)	320	0
Indberetninger	0	498
Andre Sager	1647	245
	3300	2384

Blandt Politikredse med størst Sagantal kan nævnes:

Aalborg	312	heraf	112	Politivedtægtssager
Esbjerg	85	»	45	»
Aarhus	69	»	45	»
Helsingør	58	»	29	»
Kolding	56	»	22	»
Thisted	50	»	14	»
Ndr. Birk	48	»	8	»
Sdr. Birk	45	»	12	»
Nørre Sundby	44	»	9	»
Frederikshavn	44	»	17	»

I Besættelsestiden indtil den 1. April 1942 har i København alene 952 Personer været sigtede, hvoraf 518 blev dømt eller vedtog Bøder i første Instans. For 103 Personers Vedkommende ankedes til Landsretten og for 3 Personers Vedkommende til Højesteret.

Straffene udgjorde i alt Hæfte i 9922 Dage og Fængsel i 175 Aar, 9 Maaneder, medens 1 fik Fængsel for Livstid og 3 Ungdomsfængsel. Bøderne udgjorde i alt Kr. 11.450; for 290 Personers Vedkommende sluttedes Sagerne uden Tiltale. For 20 Personer indhentedes Anketilladelse i Henhold til Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941, § 6, for 44 Personers Vedkommende indhentedes Tiltaleordre fra Justitsministeriet, og Fritagelse for Lægdommeres Medvirken ved Sagernes retslige Behandling indhentedes for 29 Personers Vedkommende.

I ovenstaaende Tal er ikke indbefattet de 20 Personer, der i den saakaldte Kommunist-Terrorsag ved Underretten i alt idømtes 59½ Aars Fængsel.

I Aaret 1941 har i alt 20 Personer, sigtede for politiske Overtrædelser, været mentalundersøgt af Overlægen i Psykiatri ved Københavns Politi.

I Tiden 1. April 1941 til 1. April 1942 er 502 Personer i Provinsen mod 288 i Aaret 11. April 1940—1. April 1941 blevet dømt eller har vedtaget Bøder. Af disse ankede 75 Personer til Landsretten.

Af Politikredse med størst Sagantal kan nævnes:

Aalborg	639	Sager
Aarhus Købstad	274	»
Esbjerg	219	»
Københavns Amts søndre Birk	139	»
Helsingør	102	»
Kolding	92	»
Ringkøbing	91	»
Københavns Amts nordre Birk	88	»
Odense	86	»
Silkeborg	83	»
Thisted	80	»
Nørre Sundby	76	»

Ved tysk Krigsret her i Landet er 10 danske Statsborgere i Tiden fra 1. April 1941—1. April 1942 dømt, een for Sabotage, een for Tyveri fra en Kammerat paa tysk Arbejdsplads og otte for Bistandsydelse til en flygtet tysk Desertør, medens een er frifundet for Sabotage.

I Sabotagesagen var tiltalt en Bagersvend *Gunnar Nielsen* og en Brøndgraver *Christian Sørensen*, begge fra Rye Stationsby, og født i 1917, for at have overklippet en af Værnemagtens Telefonledninger, der førte fra den af Tyskerne benyttede Rye Flyveplads til den tyske Luftvaabenkommando i Aarhus, og som var anbragt liggende oven paa Jorden ved nævnte Stationsby. Nielsen idømtes af en i Aarhus den 18. Juni 1941 sammentraadt Feltkrigsret Tugthus i 4 Aar, der dog blev afsonet i dansk Fængsel, medens Sørensen frifandtes. Sagen, der, forinden den afgjordes ved tysk Krigsret, havde været behandlet ved dansk Domstol af Forfatteren af nærværen-

de Artikel, vilde formentlig afgjort af dansk Ret være endt med, at begge de nævnte Personer var blevet domfældt med henholdsvis 6 og 3 Maaneders Fængsel. Det fremgaar i øvrigt af den tyske Dom, at Nielsen i Krigsretten skal have udtalt, at de af danske Domstole i slige Sager idømte Straffe forekom ham forholdsvis smaa og paa ingen Maade afskrækkende.

I Sagen om Bistandsydelse til Deserteren, der paadømtes af en den 9. Oktober 1941 sammentraadt tysk Krigsret i Esbjerg, idømtes 7 af de domfældte hver 1 Aars Fængsel, den ottende 6 Maaneders Fængsel, for at have givet Mad og Husly i meget beskedent Omfang til den tyske Deserter. Straffene i denne Sag blev dog aldrig afsonede.

Til Belysning af *Befolkningens Forhold til Medlemmer af »Frikorps Danmark« og »SS Nordland«* i Tidsrummet 1. April 1941—1. April 1942 kan nævnes, at Sammenstød mellem Befolkning og Medlemmer af disse Korps resulterede i, at 10 danske Borgere blev dømt og 1 dansk Borger frifundet, medens 5 Sager den 1. April 1942 endnu ikke var færdigbehandlede.

I 15 Sager var Tiltale ikke blevet rejst, og i 5 Sager havde Medlemmer af de nævnte Korps udvist aggressiv Optræden. I to Tilfælde havde tidligere Medlemmer af disse Korps udvist uheldig Optræden.

I Tidsrummet fra 9. April 1940—1. April 1942 havde *Medlemmer af den tyske Værnemagt* forevret i alt 6 Drab og 319 Overfald paa danske Statsborgere.

Udfaldet af disse 325 alvorlige Sager, hvor Skade var sket, har været saaledes:

Tysk Undersøgelse indstillet, da Gerningsmanden ikke kunde findes: 86 Sager.

Einstellungsverfügung: 69 Sager.

Tysk Straf: 60 Sager.

Tysk Undersøgelse endnu uafsluttet: 44 Sager.

Tysk Frifindelse: 8 Sager.

Enighed om Henlæggelse: 31 Sager.

Udfaldet ukendt af de danske Myndigheder: 8 Sager.

Ingen Henvendelse om Strafforfølgning: 19 Sager.

Bortset fra disse mere alvorlige Tilfælde har der i Tidsrummet 1. April 1941—1. April 1942 været 27 Tilfælde, hvor tyske Soldater har truet eller skudt med Revolver, 75 Tilfælde, hvor tyske Soldater har trukket Bajonetter og i nogle Tilfælde stukket med disse, og 366 Tilfælde af voldsom og aggressiv Optræden fra tyske Soldaters Side. I sidstnævnte Tidsrum var der derhos alene i København 202 Færdselsheld, hvori Medlemmer af den tyske Værnemagt var impliceret.

Den 22. Juni 1941 og følgende Dage *anholdtes over hele Landet ca. 250 danske Kommuniste*. Efter en nøje Signing blev en stor Del af dem igen løsladt, men 107 Mænd blev interneret i Horserød, mens 7 Kvinder hensattes i Vestre Fængsel.

Siden August 1941 og det ovennævnte Tidsrum ud har Antallet af internerede Kommuniste ret konstant været ca. 100. Den 1. Juli 1942 hensad i Lejren i Horserød eller midlertidig i Københavns Fængsler i alt 104 Personer forvarede i Henhold til Lov Nr. 349 af 22. August 1941 (Kommunistloven). I Henhold til denne Lovs Forbud mod kommunistisk Virksomhed er i Tidsrummet til 1. April 1942 domfældt i alt 42 Personer.

I Tiden fra 1. April 1942—1. April 1943 er i alt 559 Personer (mod 502 i Tiden 1. April 1941—1. April 1942) blevet dømt eller har vedtaget Bøder i Provinsen. For 82 Personers Vedkommende ankedes til Landsretten. Af Provinspolitikredse med størst Sagantal i dette Tidsrum:

Aalborg	681 Sager	Silkeborg	141 Sager
Aarhus Købstad	431 »	Helsingør	139 »
Esbjerg	337 »	Ringkøbing	134 »
Thisted	173 »	Kolding	130 »
Københavns Amts søndre Birk	156 »	Odense Købstad	129 »
Københavns Amts nordre Birk	153 »	Frederiksberg Birk	127 »
Frederikshavn	148 »	Graasten	118 »
Nørre Sundby	143 »	Nykøbing F.	103 »

For Københavns Vedkommende er Antallet af Sager med sigtede vokset med 868 til i alt 1586 Sager. I disse ny Sager er i alt sigtet 1296 Personer, saaledes at der siden 9. April 1940 alene i København med de tidligere nævnte 952 Personer den 1. April 1943 i alt havde været sigtet 2248 Personer.

I Tidsrummet 1. April 1942—1. April 1943 er i alt domfældt 435 Personer, medens 45 Personer er frifundne. 118 Personer har i samme Tidsrum vedtaget Bøder, deraf 86 udenretslig, for ulovlig Brevbefordring over Grænserne (Bek. Nr. 266 af 20. Juni 1941).

For 205 Personers Vedkommende er Sagerne i sidstnævnte Tidsrum sluttet uden Tiltale i Medfør af Retsplejelovens § 723, og for to unge Menneskers Vedkommende er Sagerne sluttet med Børneværnsforsorg i Medfør af Straffelovens § 30.

For 80 Personers Vedkommende ankedes til Landsret og for 7 Personers Vedkommende til Højesteret, for 3 af de sidstnævnte Personers Vedkommende med Højesteret som 3. Instans.

De Overtrædelser, der har været rejst Sigtelser for i Tidsrummet 1. April 1942—1. April 1943, fordeles sig, som følger, idet bemærkes, at hver enkelt Person kun er opført for een af de Lovovertrædelser for hvilke han maatte være sigtet, nemlig den, hvis Strafferamme er strengest:

<i>Sagens Art</i>	<i>Antal Sager</i>	<i>Antal sigtede</i>
Sabotage, Spionage m. v. (Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941, § 3)...	21	127
Kommunistisk Virksomhed (Lov Nr. 349 af 22. August 1941, § 1)	121	186
Ulovlig Ind- og Udrejse af Landet (Lov Nr. 123 af 30. Marts 1942, § 3)	67	97
Ulovlig trykte Skrifter m. v. (Lov Nr. 388 af 22. Juli 1940, § 1)...	30	61
Bistand til tyske Desertører	3	22
Ulovlig Postbefordring over Grænserne (Bek. Nr. 266 af 20. Juni 1941)	91	116
Ulovlig Fotografering (Bek. Nr. 220 af 1. Maj 1940)	8	8
Fornærmelse mod den tyske Værnemagt (Bek. Nr. 254 af 9. Juni 1941)	428	501
Efterforskningsforhør	4	1
Forsk. Overtrædelser af Straffeloven	52	95
Øvrige Lovovertrædelser	25	33
Andre Sager	18	49
I alt.....	868	1296

21 Sager vedrørende politiske Lovovertrædelser har i Aaret 1942 været oversendt til Overlægen i Psykiatri ved Københavns Politi til Foretagelse af mental Observation af de deri implicerede Personer.

I Tidsrummet 1. April 1942—13. April 1943 er i alt 138 Personer dømt for Overtrædelse af Kommunistloven. Sammenlagt med de tidligere omtalte 42 Domfældelser er der saaledes til dette Tidspunkt i alt dømt 180 Personer efter nævnte Lov.

I Januar Kvartal 1943 er i alt anholdt 46 Personer sigtet for Sabotage, hvorved bemærkes, at der i Tidsrummet fra Besættelsen til 1. April 1943 er overført 17 danske Statsborgere til tysk Fængsel her i Landet, sigtede for Sabotage.

I Tiden 1. April 1942—1. April 1943 er der af tyske Soldater dræbt 1 dansk Statsborger.

I Tidsrummet 1. April 1942—28. Februar 1943 er der forefaldet 63 Tilfælde, hvor tyske Soldater har truet eller skudt med Revolver, 55 Tilfælde, hvor tyske Soldater har trukket Bajonetter og i nogle Tilfælde stukket med disse, og 222 Tilfælde af voldsom og aggressiv Optræden fra de tyske Soldaters Side.

Den 1. April 1943 hensad 11 danske Statsborgere i tysk Varetægtsfængsel her i Landet, medens 9 danske herboende Statsborgere var ført til Tyskland til Strafafsoning. Desuden var til Tyskland ført 3 danske Statsborgere, der som Faldskærmsagenter var anholdt her i Landet.

Af en den 1. September 1943 udarbejdet Statistik fremgaar, at der nævnte Dag i tysk Fængsel her i Landet havde været eller var anbragt 315 danske Statsborgere.

Medens der den 1. Juli 1942 hensad forvarede i Henhold til Kommunistloven 104 Personer, dels og fortrinsvis i Horserød, dels i Københavns Fængsler, hvilke Tal havde holdt sig ret konstant, anholdtes der i November 1942 et betydeligt Antal Personer til Forvaring i Henhold til nævnte Lov. Den 5. Februar 1943 naaedes Maksium, idet da i alt 370 Personer var forvarede. Den 1. April 1943 var de forvaredes Antal sunket til 360.

I Tiden fra 26. Juni 1942—1. April 1943 indberettedes til Statsadvokaturen i alt 191 Sabotagehandlinger mod Virksomheder, der arbejdede for, benyttedes af eller paa anden Maade havde Forbindelse med den tyske Værnemagt, samt mod Jernbaner, heraf 57 Tilfælde i København. I Tallet er ikke medregnet Sabotage uden Vaaben og Sprængstof, f. Eks. Overklipping af Ledninger, Hærværk mod Skilte o. l.

Ved tysk Krigsret her i Landet er i Tidsrummet 1. April 1942—1. April 1943 dømt 13 Personer for egentlige Krigsforbrydelser, heraf idømtes de 12 Tugthus og 1 Fængsel. Nævnes skal en Krigsretsdom af 19. November 1942, hvorved *Johan Kolling*, født 1884, og *Christian Olsen* idømtes henholdsvis 10 Aars Tugthus at afsone i Tyskland og 5 Aars Tugthus at afsone her i Landet for i Fredericia at have uddelt et paa Tryk affattet Flyveskrift, indeholdende en Tale med defaitistisk og antinazistisk Indhold af en forhenværende Reichstagsabgenordnetør. Straffene udmaales — bemærkedes det i Dommen — under Hensyntagen til, at Kolling, der nægtede at afgive Forklaring, ansaas for Hovedmanden.

Endvidere blev under hele Besættelsen ved tyske Krigsretter i Danmark dømt en Del danske Statsborgere (Wehrmachtsgefolge), der under Ansættelse ved tyske Virksomheder havde begaaet Tyveri, Underslæb eller lignende borgerlige Forseelser, og som ved Kontrakt selv havde underkastet sig tysk Jurisdiktion. Nævnes skal en Vagtmand ved Værløselejren, *Erik Jacobsen*, der fra sine Kammerater i 2 Gange havde stjælet i alt 145 Kr. Ved Krigsretsdom af 11. Februar 1943 idømtes han for »militært Tyveri« 3 Maaneders Fængsel. Det anføres i Dommen, at det betragtedes som en skærpnde Omstændighed, at Tyverierne skete fra Kammerater.

En Maskinassistent *Svend Aage Jensen* blev ved Krigsretsdom af 16. Februar 1943 idømt 1 Aars Fængsel. Han havde i Maskinhuset paa den tyske Flyveplads, hvor han arbejdede, nedrevet og ødelagt et dér ophængt Billede af Hitler. Sluttelig skal nævnes, at en Maskinist *Viggo Hansen* og en Søfyrbøder *Leif Malm*, ved Krigsretsdom af 3. Juni 1944 idømtes henholdsvis 3 Aar og 2 Maaneders Tugthus og 2 Aars Tugthus for Tyveri af 1000 Liter Olie. Det siges i Dommen, at alene den Omstændighed, at de paagældende ikke var tyske Statsborgere og saaledes »ikke har forsyndet sig mod Fædrelandet«, gør, at de ikke har forskyldt Dødsstraf. Største Delen af disse Domme er overladt danske Myndigheder til Straffuldbyrkelse.

I Tiden fra 1. April 1943—29. August 1943 er yderligere ved tysk Krigsret dømt 8 danske Statsborgere. Ogsaa Flertallet af disse afsønde Straffene her i Landet.

Nævnes skal en Krigsretsdom af 15. Juli 1943, ved hvilken Ekspedient *Leon Houlby* og Lærling *Henning Jensen* idømtes henholdsvis 3 og 2 Aars Tugthus, medens *Svend Kurt Petersen* og *Axel Christensen* frifandtes. Houlby havde sammen med Jensen og Petersen dannet en Sabotagegruppe, og for at skaffe Midler til dennes Formaal havde de mangfoldiggjort og solgt en Del Eksemplarer af den kendte illegale Bog »Maanen er skjult«. De planlagde herefter at ødelægge Axel Edsberg Schmidt-Thomsens Maskinfabrik, Peter Andersensvej 17, Frederiksberg, ved Brand, men Sabotageforsøget maatte opgives, da der under Transporten gik Ild i de Brandplader, der skulde have været benyttede hertil. Senere fik Gruppen fra en Person ved Navn Ole Irgens Møller en Del Sprængstof til nævnte Formaal, og de fik ogsaa dette anbragt paa Fabrikken, men Sprængladningen forvoldte ingen Skade ved Eksplosionen. Christensen, der havde stillet et Lokale til Raadighed for Gruppen, frifandtes, da han hævdede ikke at have haft noget Kendskab til Gruppens Formaal, medens Petersen frifandtes, fordi det ansaas bevist, at han var Modstander af Sabotagehandlinger og flere Gange havde udtalt, at han vilde træde ud af Gruppen.

I Tidsrummet fra 1. April 1943—1. April 1944 er Provinsagerne, der den 1. April 1943 var registreret til i alt 11.369 Sager, steget med i alt 9386 nye Sager, saaledes at der til dette Tidspunkt i hele Besættelsestiden har været behandlet 20.755 Sager.

Af Provinspolitikredse med størst Sagantal i dette Tidsrum kan nævnes:

Aarhus	688 Sager	Frederiksberg Birk.....	259 Sager
Esbjerg	518 »	Ringkøbing	222 »
Nordre Birk	460 »	Horsens	220 »
Aalborg	382 »	Thisted	219 »
Odense Købstad	373 »	Rønne	218 »
Helsingør	369 »	Silkeborg	209 »
Søndre Birk	282 »	Fredericia	181 »
Kolding	265 »		

I København tilkom i samme Tidsrum 640 nye Sager med sigtede, saaledes at det samlede Antal blev 2226. I disse nye Sager var i alt sigtet 949 Personer, saaledes at det samlede Antal sigtede for Københavns Vedkommende med de tidligere nævnte 2248 Personer nu i alt var 3197 sigtede.

I det ovennævnte Tidsrum blev i alt 407 Personer domfældt ved Underretten, mens 49 Personer frifandtes, 88 Personer vedtog Bøder, deraf 32 udenretslig for ulovlig Brevbefordring over Grænserne. For 471 Personers Vedkommende sluttede Sagerne i nævnte Tidsrum i Medfør af Retsplejelovens § 723 uden Tiltale, og Sagerne for 5 unge Menneskers Vedkommende sluttedes i Medfør af Retsplejelovens § 730 med Børneværnsforsorg.

For 63 Personers Vedkommende ankedes til Landsretten, og for 7 Personers Vedkommende til Højesteret.

De Overtrædelser, der i Aaret 1. April 1943—1. April 1944 har været rejst Sigtelse for, deler sig som nedenfor anført, idet hver enkelt Person kun er opført for den Forbrydelse, for hvilken der er hjemlet den højeste Strafferamme.

<i>Sagens Art</i>	<i>Antal Sager</i>	<i>Antal sigtede</i>
Fornærmelser (Bek. Nr. 254 af 9. Juni 1941)	288	322
Ulovlig Ud- og Indrejse (Lov Nr. 123 af 30. Marts 1942, § 3).....	100	218
heraf i Tiden fra 29. August—1. Oktober 1943	57	106
og i Tiden 2. Oktober 1943—1. April 1944	17	64
Kommunistisk Virksomhed (alle Tilfælde hidrører fra før 29. August 1943, men for to Sagers Vedkommende er Dom først afsagt efter denne Dato)	68	73
Sabotage, Spionage m. v. (Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941) kun for Tiden 1. April 1943—29. August 1943	28	64
Tyverier	28	61
Ulovlig Brevbefordring (Bek. Nr. 266 af 20. Juni 1941)	27	28
Ulovlig trykte Skrifter (Lov Nr. 388 af 22. Juli 1940, § 1).....	9	21
Ulovlig Fotografering (Bek. Nr. 220 af 1. Maj 1940)	14	21
Vaabenlov	10	14
Andre Lovovertrædelser	68	127
Ialt.....	640	949

I Aaret 1943 har de implicerede i i alt 14 politiske Sager været henvist til mental Underøgelse hos Overlægen i Psykiatri ved Københavns Politi.

Den 1. Juni 1944 havde i alt ca. 3800 Personer været anbragt i eller befandt sig endnu i tyske Fængsler, en Stigning fra 1. September 1943 paa ca. 3500 Personer. Pr. samme Dato var ca. 700 Personer anbragt i Horserødlejren og 529 i Tyskland. Af de sidstnævnte Personer hensad 210 Personer i tysk Fængsel efter afsagt Krigsretsdom, 169 i almindelige Koncentrationslejre (Mændene i Oranienburg og Sachsenhausen, Kvinderne i Rawensbrück bei Fürstenberg/Mecklenburg), samt 150 Personer i Koncentrationslejren ved Stutthof, overført i Begyndelsen af Oktober 1943 fra Horserødlejren, hvor de havde været interneret i Henhold til Kommunistlovens § 2. De øvrige anholdte hensad i tyske Fængsler her i Landet (Vestre Fængsel i København, Aarhus, Esbjerg m. v.). Af de i Koncentrationslejre i Tyskland internerede Per-

soner var 28 afgaaet ved Døden i Tidsrummet 1. April 1943—1. April 1944. Pr. 1. Juni 1944 var der af tyske Krigsretter afsagt Dødsdomme over 43 Personer, domfældte for Deltagelse i Spionage, Sabotage, Vaabentransport m. v., og af disse Personer var pr. 1. Juni 1944 henrettet 22, medens 19 var benaadet med livsvarig Tugthus eller Fængselsstraffe.

Til Sammenligning tjener, at der f. Eks. den 16. August 1943 hensad 17 Personer i tysk Vare-tægtsfængsel i Danmark, medens fire var ført til Tyskland til Strafafsoning.

I Tiden fra den 29. August 1943—1. April 1944 er 8—9000 Personer af jødisk Afstamning enten anholdt af tyske Myndigheder og bortført her fra Landet og hovedsagelig anbragt i Theresien-stadt i Czekoslovakiet eller selv flygtet til Udlandet.

I Tidsrummet 1. April 1943—1. April 1944 blev der af den tyske Værnemagts Medlemmer eller af andre under tysk Jurisdiktion staaende Personer forøvet 135 Drab paa danske Statsborgere, saaledes at det samlede Tal herefter indtil 31. Marts 1944 er 142. I dette Tal er ikke medregnet Hærens Tab den 9. April 1940 af faldne, nemlig 13, ej heller de 24 Mænd af den danske Hær og Flaade, der dræbtes som Følge af Kamphandlingerne den 29. August 1943.

I Dagene 27. August—31. August 1943 dræbtes alene i København 10 og i Provinsen 6 Personer.

I Tidsrummet 1. April 1943—31. Marts 1944 er 301 danske Civilpersoner blevet saarede under Episoder med tyske Soldater eller andre til den tyske Værnemagt, Waffen-SS eller det tyske Politi knyttede Personer, alene i Dagene fra 27. August—31. August 1943 saaredes i København 72 og i Provinsen 6 Civilpersoner. Ved Kamphandlingerne den 29. August 1943 blev saaret 49 Mand i København og 27 Mand i Provinsen af Flaadens Personel, 41 Mand af Hærens Personel.

Antallet af forvarede Kommuniste, der den 1. April 1943 udgjorde 360 Personer, var den 29. August 1943 nedbragt til 248. Da de tyske Myndigheder sidstnævnte Dag under Anvendelse af Vaabenmagt besatte Horserødlejren, hvortil samtlige internerede da var overført, og afvæbnede Lejrens danske Personale, lykkedes det 98 af de internerede at flygte, medens de resterende 150 som ovenfor nævnt i Begyndelsen af Oktober 1943 førtes til Tyskland.

I Tidsrummet 1. April 1943—1. April 1944 fandt der 396 Sabotagehandlinger Sted i Københav, medens Antallet i Provinsen var 690, altsaa i alt 1086 Sabotagehandlinger for hele Landet. Til Sammenligning tjener, at der indtil 1. April 1943 havde fundet 191 Tilfælde af Sabotage Sted. Sabotage uden Vaaben og Sprængstof er ikke medregnet i disse Tal.

Det skal bemærkes, at Tallene for Perioden 1. April 1943—1. April 1944 er stærkt præget af Begivenhederne den 29. August 1943, idet fra denne Dato en hel Række Funktioner, som de danske Myndigheder hidtil havde udøvet, ikke mere blev varetaget af disse, i første Række Efterforskning og Tiltale i Sabotagesager, Sager vedrørende illegale Skrifter og Sager angaaende kommunistisk Virksomhed.

Til Belysning af Stigningen i Sagernes Antal under Besættelsestiden anføres her Sagantallet for de forskellige Aar:

Sager fra København:

I Tiden 9. April 1940—1. April 1941	3493
(heri dog medregnet nogle Provinssager fra Besættelsens første Tid)	
I Tiden 1. April 1941—1. April 1942 steget til	8661
» 1. April 1942—I. April 1943 » »	13877
» 1. April 1943—1. April 1944 » »	22040

Sager fra Provinsen:

Indtil 1. April 1941	1523
(nogle Sager fra Besættelsens første Tid er medregnet ovenfor og derfor ikke medregnet her)	
I Tiden 1. April 1941—1. April 1942 steget til	5509
» 1. April 1942—1. April 1943 » »	11369
» 1. April 1943—1. April 1944 » »	20755

II

Fra den Underret, der har paadømt langt det største Antal Sager vedrørende Lovovertrædelser, forårsagede af Besættelsen, nemlig Københavns Byrets 10. Afdeling A., foreligger en fuldstændig Statistik over samtlige af nævnte Retsafdeling behandlede Sager i Tiden 10. April 1940—19. September 1944. Som det vil ses af nedenstaaende, har Afdelingen foruden de særlige politisk prægede Sager ogsaa behandlet almindelige kriminelle Sager, fortrinsvis i Aaret 1944.

Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941 § 1: 7 domfældte.

Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941 § 2 og 3: 126 domfældte — 55 frifundne. 20 stadfæstedes af Østre Landsret. 4 stadfæstede af Højesteret. 4 ved Byretten frifundne er domfældte ved Østre Landsret. 1 ved Byretten domfældt er frifundet ved Østre Landsret. 2 ved Byretten herfor domfældte har ved Østre Landsrets Afgørelse faaet Overtrædelser henført under Fremmedloven. *Fremmedloven* (herunder Flugt til Sverige m. v. og ulovlig Indrejse fra Tyskland, Sverige og Norge): 187 domfældte. 13 frifundne. 6 stadfæstede ved Østre Landsret. 3 ved Byretten frifundne er domfældte ved Østre Landsret. 1 Dom stadfæstet ved Højesteret.

Lov Nr. 388 af 22. Juli 1940: 98 domfældte, 7 frifundne. 7 stadfæstede af Østre Landsret. 1 stadfæstet af Højesteret. 1 ved Byretten frifundet er dømt ved Højesteret.

Politivedtægten: 215 domfældte, 13 frifundne. 5 stadfæstede af Østre Landsret. 1 ved Byretten dømt frifundet af Østre Landsret.

Bekendtgørelse Nr. 254 af 9. Juni 1940: 218 domfældte, 53 frifundne. 24 stadfæstede af Østre Landsret. 4 ved Byretten frifundne domfældte ved Østre Landsret. 3 ved Byretten domte frifundne ved Østre Landsret.

Lov Nr. 349 af 22. August 1941 § 1 (Kommunistloven): 138 domfældte. 23 stadfæstede af Østre Landsret. 2 stadfæstede af Højesteret. 2 ved Byretten frifundne dømt ved Østre Landsret. 1 dømt ved Byretten efter Lov Nr. 349 af 1941 ved Østre Landsret dømt for Overtrædelse af Lov Nr. 388 af 22. Juli 1940. 90 Sager vedrørende Overtrædelse af Lov Nr. 349 er sluttede uden Dom.

Straffelovens § 105: 4 domfældte.

Straffelovens § 106: 1 domfældt.

Straffelovens § 107: 1 domfældt. Stadfæstet af Østre Landsret.

Straffelovens §§ 119 og 121: 3 domfældte. 2 stadfæstede af Østre Landsret.

Straffelovens § 124: 3 domfældte, 2 frifundne.

Straffelovens § 125: 1 domfældt.

Straffelovens § 130: 3 domfældte.

Straffelovens § 131: (bl. a. udgivet sig for tysk Politimand) 4 domfældte, 1 frifundet.

Straffelovens § 132: 2 domfældte (407/43).

Straffelovens § 163: 1 domfældt.

Straffelovens § 164: 9 domfældte (bl. a. Nr. 52/40: *Else Sørensen*, Kolding, der anmeldte en dansk Fiskeeksportør til det tyske Militær for Spionage til Fordel for England, skønt hun var klar over, at Anmeldelsen var usandfærdig. Nr. 160/42: den kommunistiske Forfatter S. V. *Christensen*, der anmeldte bl. a. sin Logisværtinde for kommunistisk Virksomhed, skønt der saanedes ethvert Grundlag herfor. Nr. 46/43: den berygtede Nazist *Eugen Danner* idømtes 5 Aars Fængsel for ved Hjælp af falske Dokumenter at søge at faa Nazisten Wilfred Petersen anklaget for Spionage, udleveret til Tyskerne og likvideret).

Straffelovens § 165: 3 domfældte.

Straffelovens § 171: 2 domfældte (153/43).

Straffelovens § 181: 4 domfældte (bl. a. 305/41. Forsøg paa Ildspaaesættelse paa Synagogen, anstiftet af den berygtede Nazist Bogtrykker Hammeken). 1 ved Byretten frifundet domfældt ved Østre Landsret. 1 ved Byretten domfældt frifundet ved Østre Landsret.

Straffelovens § 183: 7 domfældte, 13 frifundne. 5 stadfæstede ved Østre Landsret. 1 ved Byretten domfældt frifundet ved Østre Landsret.

Straffelovens § 184: 1 domfældt.

Straffelovens § 194: 1 domfældt.

Straffelovens § 244: 24 domfældte, 2 frifundne. 2 stadfæstet af Østre Landsret.

Straffelovens § 266: 4 domfældte.

Straffelovens § 267: 4 domfældte.

Straffelovens § 276: 2 domfældte.

Straffelovens § 281: 2 domfældte

Straffelovens § 288: 4 domfældte, 2 frifundne.

Straffelovens § 291: 19 domfældte (bl. a. Forfølgelse af Jøder ved Ødelæggelse af disses Ejendomme og Effekter. Ødelæggelse af tyske Telefonledninger).

Militær Straffelov § 68: 3 domfældte. 3 stadfæstede ved Østre Landsret, dog at Straffen væsentlig nedsattes. Sagen vedrørte den berygtede, senere likviderede Nazist Premierløjtnant *T. I. P. O. Madsen* og hans Kammerater.

Bekendtgørelse Nr. 220 af 1. Maj 1940 om Fotografering m. v.: 6 domfældte.

Valutaloven: 5 domfældte (ulovlig Handel med Værnemagten).

Vaubenlovene: 21 domfældte.

Almindelige kriminelle Forhold uden politisk Præg som Falsk, Tyveri, Bedrageri, Underslæb m. v.: 260 domfældte, 10 frifundne. 17 stadfæstede ved Østre Landsret. 2 ved Byretten frifundne domfældte ved Østre Landsret.

Interneringskendelser efter § 2 i Lov Nr. 349 af 22. August 1941: 454. Alle til Højesteret kærede Kendelser er stadfæstede med Undtagelse af 1, ved hvilken Byretten nægtede Internering; denne Kendelse ændredes af Højesteret til Internering. Ved 22 Kendelser, afsagt af Københavns Byret, nægtedes Internering af 22 Personer. Enkelte Personer er internerede 2 Gange.

Ved de foranførte Lovovertrædelser er der idømt 674 Fængselsstraffe, 698 Hæftestrafte og 41 Bødestrafte, medens 88 Sager er afgjort ved Vedtagelse af Bøder. Nogle Fængselsstraffe og Hæftestrafte er gjort betinget. Da saa godt som alle for almindelige kriminelle Forhold uden politisk Præg domfældte Personer er idømt Fængselsstraf, maa disses Antal eller i alt 260 (jfr. ovenfor) fradrages Antallet af Fængselsstraffe, hvorefter det for politiske Lovovertrædelser idømte Antal Fængselsstraffe bliver 414. Herved maa dog bemærkes, at en Række til politiske Lovovertrædere henregnede Personer tillige havde gjort sig skyldige i almindelige kriminelle Forhold, f. Eks. Tyveri eller lignende, hvorfor Fængselsstraf er idømt, uanset at den politiske Lovovertrædelse isoleret set ikke vilde have medført mere end Hæftestraf eller Bøde. Disse sidstnævnte Personer er medregnede under de respektive politiske Lovovertrædelser og ikke under de almindelige kriminelle Forbrydelser.

I alt 579 af nævnte Byretsafdelings Sager er sluttede uden Dom, heraf 90 Sager for Overtrædelse af Kommunistloven (se foran). Ca. 100 af disse Sager vedrører almindelige kriminelle Lovovertrædelser uden politisk Præg. Foruden i de kriminelle Sager har Doms mænd ogsaa medvirket i nogle politisk prægede Sager, f. Eks. i Sager vedrørende Overtrædelse af Straffelovens § 244 St. 4. I samtlige Sager i nævnte Tidsrum ved Københavns Byrets 10. Afdeling A. har der været beskikket tiltalte Forsvarer, uanset om det alene har været Politisager, og det vil af foran opstillede Statistik fremgaa, at Politisagerens Antal har været meget betydeligt.

III

Straks ved Besættelsen interneredes efter tysk Krav i alt 90 *Englændere* og 35 *Franskmænd*. Disse blev først anbragt i Vestre Fængsel og derefter ført til Krigsfangelejren ved Hald, hvorfra de alle den 12. Maj 1940 blev ført til Tyskland med Undtagelse af en ung engelsk Gymnasiast, som det lykkedes de danske Myndigheder, da Transporten allerede var kommet til Padborg, at faa løsladt.

Kort efter blev yderligere 134 Englændere anholdt; af disse blev 28 løsladt og 106 internerede; af de sidstnævnte blev senere 60 udbragt af Riget. Samtidig anholdtes 15 franske Statsborgere; heraf løslodes 3, medens 5 interneredes, og 7 udbragtes af Riget. Senere er kun ganske enkelte engelske eller franske Undersaatter blevet internerede. Fransk mændene blev dog efter Frankrigs Sammenbrud alle løsladt, medens Englænderne blev ført til forannævnte Lejr ved *Hald* og senere til Herregaarden *Store Grunnet*, hvor de sad til Kapitulationen.

Blandt de saaledes internerede Englændere var en Forretningsmand, der var ankommet her til Landet den 8. April 1940 og umiddelbart efter skulde være rejst til Stockholm, men af en herværende Forretningsforbindelse havde ladet sig overtale til at blive en Dag, og som saa paa Grund af Besættelsen ikke kunde komme bort fra Landet og derfor som interneret maatte blive her i 5 lange og drøje Aar.

Ved Besættelsen interneredes ogsaa ca. 80 her i Landet værende *tyske Emigranter*, næsten udelukkende Jøder, Kommuniste, Socialdemokrater og enkelte Anarkister. De blev anbragt i Lejren i *Horserød*, hvor største Delen af dem blev siddende til engang i Juni 1941; en Del af dem var i Mellemtiden lidt efter lidt efter Forestilling fra de danske Myndigheder blevet løsladt. De resterende blev saa ført til Tyskland, hvor der mod nogle af dem blev rejst Højforræderisag, medens andre blev løsladt. Blandt de sidste var i øvrigt nogle Gestapoagenter, som var sendt herop for at udspionere Emigrantbevægelsen.

Den 22. Juni 1941 og følgende Dage anholdtes 135 *russiske Statsborgere* for kortere eller længere Tid til eventuel Internering, men efter en Prøvelse af de forskellige Forhold, blev de alle løsladt.

Da *Amerika* traadte ind i Krigen, stillede Tyskerne over for Udenrigsministeriet Krav om, at flere Hundrede her i Landet værende amerikanske Undersaatter interneredes. Paa de danske Myndigheders Forestilling blev dog kun henvend en Snes Stykker anholdt, og kun 15 interneredes, først i Vestre Fængsel i København, hvorfra de i Maj 1943 overførtes til *Faarevejle* Højskole. Her fik de i øvrigt Lejlighed til at bo sammen med deres Koner og eventuelle Børn, som efter eget Ønske blev interneret sammen med dem. I April 1944 blev de overført til Herregaarden *Lekkende*. Ingen af de internerede fremmede Statsborgere fik Fangekost, men almindelig dansk Mellemstandsmad; de kunde læse og i øvrigt beskæftige sig med, hvad de selv ønskede.

IV

De af danske Domstole i første Instans afsagte Domme indeholder foruden Angivelse af, hvilken Domstol der har afsagt Dommen, og paa hvilken Dag den er afsagt, tiltaltes fulde Navn, Oplysning om hvorvidt Dommen er afsagt under Medvirken af læge Dommere, Tiltalens Genstand, tiltaltes Fødselsdag og -aar, tiltaltes eventuelle tidligere Straffe og sluttede Sager, en Fremstilling af Sagen, en kort Gennemgang af Beviserne og en Konklusion, hvori der tages Stilling til Beviset samt til, hvis dette af Retten maatte anses fældende, den eller de Straffebestemmelser, som tiltalte maatte have overtraadt. Derefter følger Resultatet af en eventuel Læge-

Det var ikke helt let at komme *Dagmarhus* paa Skudvidde med et Kamera, saa længe Herrefolket huserede der. Pigtraadsspærringerne laa helt paa den modsatte Side af Vestre Boulevard, og svært-bevæbnede Bavianer patrullerede frem og tilbage foran Bygningen. Alligevel — her er et hæderligt Forsøg gjort. Det viser i hvert Fald, hvor vel garderet Dr. Best og hans Haandlangere kunde føle sig.

erklæring vedrørende tiltaltes mentale Tilstand og Fastsættelsen af den af tiltalte forskyldte Straf, det Fradrag, der eventuelt maatte ydes tiltalte, hvis han har været fængslet under Sagens Behandling, samt Fastsættelse af Sagsomkostningerne og disses Betaling.

De af de tyske Retter afsagte Domme er dels *Standretsdomme*, dels *Krigsretsdomme*.

Saa vel Krigs- som Standretsdomme indledes med Formlen:

»Im Namen des Deutschen Volkes«.

Derefter følger de tiltaltes fulde Navn, Fødselsdag og -aar, samt Fødestedet, hvorefter Rettens Sættelse angives. Denne bestod af en tysk Jurist som Formand og to Militære som Bisiddere, i Reglen en Officer og en Underofficer. Derefter følger en Angivelse af, dels hvem der var Anklager — ligeledes en Jurist, der havde Officers Charge, — dels hvem der havde været Protokolfører, dels hvilke Forbrydelser de tiltalte er domfældt, eventuelt frifundet for, samt den eventuelle Strafs Størrelse. Sluttelig følger Sagsfremstillingen og Begrundelsen. Medens der i Standretterne saa godt som aldrig var nogen Forsvarer for de tiltalte til Stede, var der i Krigsretterne vistnok altid beskikket Forsvarer for de tiltalte, oftest en Underofficer uden juridisk Uddannelse. Først langt hen under Besættelsen blev der givet enkelte danske Sagførere Tilladelse til at møde i Krigsretterne ved Siden af de tyske Forsvarere.

Ved Sagernes Behandling ved *Standretten*, der nærmest maa betegnes som skandaløs, fik de tiltalte i mange Tilfælde ikke engang Lejlighed til at afgive en fyldestgørende Forklaring, i flere Tilfælde blev de kun spurgt, om de kunde erkende sig skyldige, og efter at de havde benægtet dette, blev der ikke givet dem Lejlighed til at udtale sig yderligere. Tolk var ingenlunde altid til Stede. Mange af de ved Standretterne tiltalte forstod ikke Tysk og fik ikke oversat til Dansk de mod dem afgivne Vidnesbyrd, saaledes at de ikke engang kunde tage til Genmæle herimod eller faa Vidner yderligere udspurgt i Sagens Anledning, og deres egne Udtalelser blev i mange Tilfælde ikke forstaaet af Standrettens Medlemmer, dels fordi disse ikke forstod Dansk, dels fordi mange af de af Tyskerne og især Standretterne benyttede Tolke var uegnede til dette Hverv og ikke over for Rettens Medlemmer paa fyldestgørende Maade kunde oversætte de afgivne Forklaringer.

De tyske Retters almindelige Indstilling over for Vidneudsagnene — og det gælder baade Standretterne og Krigsretterne — var i øvrigt den, at Vidneudsagn til Gunst for den tiltalte betragtedes som fordægtige, medens Vidneudsagn i modsat Retning ansaas for sandfærdige.

De af Standretterne afsagte Domme, der tilmed var meget strenge, var daarligt affattede, meget kortfattede, daarligt begrundede og ikke paa nogen Maade egnede til at give bare et nogenlunde Billede af, hvad Sagen drejede sig om, og hvorfor den paagældende var blevet domfældt. Det vil heraf fremgaa, at *set fra et Retssynspunkt opfyldte hverken Behandlingen af Sagerne eller selve Dommen de ringeste Krav, der i et Retssamfund bør stilles til en Retsafgørelse.*

Den i nærværende Artikel omhandlede Sag vedrørende en Fru Larsens Anmeldelse (se S. 299) om at være blevet klippet og generet i Jærgergade af nogle unge Mennesker, er saaledes et typisk Eksempel paa baade den helt igennem skandaløse Behandling, en Sag kunde faa ved Standret, og den fra et retsplejemæssigt Synspunkt set tilfredsstillende Behandling, samme Sag fik ved en ordinær tysk Krigsret.

I Modsætning til Standretsbehandlingen var Sagernes Behandling ved *Krigsretterne* i det store og hele formelt set upaaklagelig. For saa vidt den tiltalte ikke var det tyske Sprog mægtigt, var der altid en Tolk til Stede, som oversatte saa vel de tiltaltes Forklaring som Vidneudsagnene og Rettens eventuelle Udtalelser under Sagen. Som Tolk fungerede en eller anden tysk Soldat, men nogle af disse var ikke saa sprogkyndige som ønskeligt, hvad der kunde være til nogen Skade for de tiltalte.

De almindelige tyske Krigsretsdomme er i Reglen særdeles velskrevne og velbegrundede. Domsbegrundelsen indledes med en Gennemgang af den tiltaltes tidligere Liv, hvem hans Forældre er, hvor han har gaaet i Skole, hans Uddannelse, hvilke Beskæftigelser han har haft, Oplysning om hans Militærforhold, om hans Helbredstilstand, hans Formueforhold, hans seneste Arbejdspladser og hans Indkomster dersteds. Derefter følger en nøje Gennemgang af Sagen, en Bedømmelse af Beviset, samt Stillingtagen til, hvilke Lovbestemmelser han maatte have overtraadt. Derefter følger i de fleste Tilfælde en udførlig Redegørelse for, hvad der ved Strafuldmaalingen maatte tale baade til Gunst og til Skade for ham, og sluttelig Angivelse af Straffens Størrelse. Dommen blev straks efter Afsigelsen forelagt den

Oppe paa 3. Sal i Dagmarhus laa en af de tyske Krigsretter. Et rent og lyst Lokale til en beskidt og mørkelagt Virksomhed.

Øverstkommanderende i hans Egenskab af »Gerichtsherr«, idet denne skulde stadfæste Dommen, afgive Udtalelser om dens Fuldbgyrdelse samt stadfæste, hvor stor en Del af Varetægtsfængslet der skulde fradrages Straffen.

At denne Stadfæstelse var andet og mere end en Formalitet, viser følgende. Ved tysk Krigsretsdom af 14. Maj 1943 var *Gustav Lumbye*, født 1919, idømt 3 Aars Tugthus for illegal Virksomhed og Opfordring til Attentat. Derimod var Lumbye blevet frifundet for Forøvelse af Bombeattentatet mod Højskolehjemmet i Kolding, hvorved nogle tyske Telefonistinder saaredes, hvilket han ogsaa havde været tiltalt for. Dommen blev ikke »bestätigt«, og der blev anordnet ny Krigsretsbehandling. Ved Krigsretsdom af 18. Juni s. A. blev Lumbye derefter dømt for »Feindbegünstigung«, illegal Virksomhed og Overtrædelse af den tyske Sprængstoflov, og Straffen fastsattes til Tugthus i 5 Aar 4 Maaneder. hvoraf de 4 Maaneder ansaas udstaaet ved Varetægtsfængslet.

De foran omhandlede Krigsretter var de ordinære Krigsretter, men engang i Sommeren 1943 blev Behandlingen af næsten alle Sager, rejst mod danske Statsborgere, unddraget disse Retter og overtaget af den samtidig oprettede »SS- und Polizeigericht XXX. Kopenhagen«. Denne Ret afgjorde herefter bl. a. Sager vedrørende Sabotage og andet illegalt Arbejde, og *det er denne Ret, som i Tiden efter 29. August 1943 afsagde en lang Række Dødsdomme.* De af sidstnævnte Ret afsagte Domme

er betydeligt mere summarisk affattede end de ordinære Krigsretsdomme, og om end de er fyldigere og mere koncist affattede end de forannævnte Standretsdomme, maa de dog set fra et Retsstandpunkt betegnes som utilfredsstillende.

V

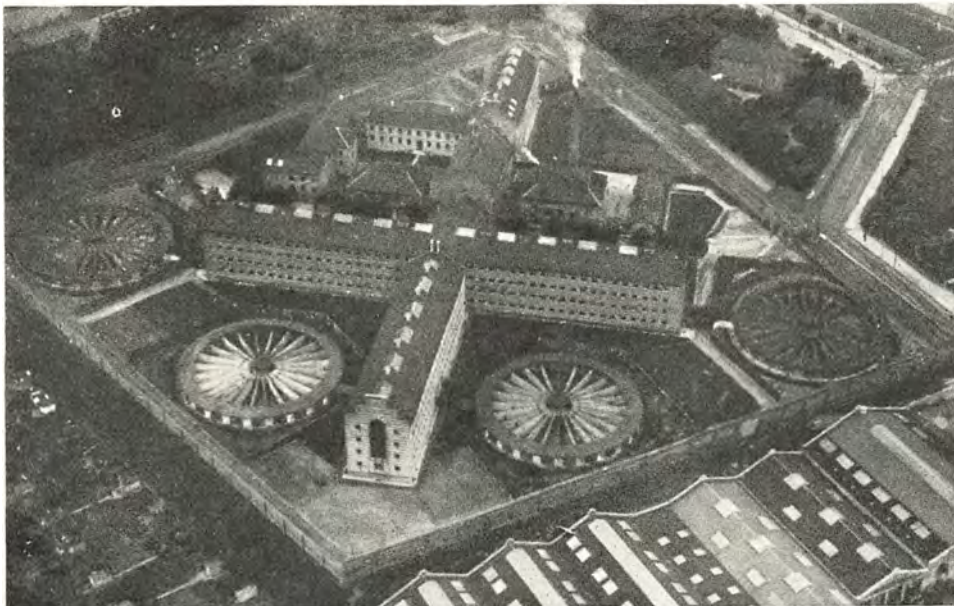
I nærværende Artikel behandles dels Forholdene i *danske og tyske Varetægtsfængsler* her i Landet, dels Behandlingen under Straffeforfølgningen i *danske og tyske Fængsler* her i Landet, dels den Form for Frihedsberøvelse, der betegnes som *Forvaring*, og som gennemførtes over for en Række Kommuniste, dels endelig *Interneringen* af Statsborgere fra i Forhold til Tyskland fjendtlige Nationer.

Rettens Beslutning om en sigtets Hensættelse i Varetægtsfængsel sker ved Kendelse, og samtlige de i danske Fængsler under Krigen hensiddende Varetægtsfanger — selvfølgelig ogsaa de politiske — blev fængslede efter de gældende Bestemmelser i Retsplejelovens § 780. Dog kunde maaske som et Kuriosum nævnes, at Forfatteren *Peter de Hemmer Gudme* hensad i Vestre Fængsel, ogsaa efter at han var blevet frikendt ved Københavns Byret, de facto som Varetægtsfange, skønt der ikke forelaa nogen Fængslingskendelse over ham; men Anklagemyndigheden havde i dette Tilfælde, da man ikke kunde formaa Retten til at afsige en saadan Kendelse, og da Tyskerne havde forlangt straks at faa ham udleveret, saafremt den danske Ret nægtede at holde ham fængslet, truffet Overenskomst med Gudme om, at denne af fri Vilje blev hensiddende i Vestre Fængsel, ogsaa efter at han skulde have været løsladt.

En anden Person, der i Lighed med Gudme hensad i Vestre Fængsel, uden at der forelaa nogen Fængselskendelse, men i Henhold til en lignende frivillig Overenskomst med Anklagemyndigheden, var den berygtede Nazist *Wilfred Petersen*.

Hvad særlig angaar Anholdelsen af Kommunisterne den 21. Juni 1941 og deres paafølgende Indespærring bemærkes, at denne ikke fandt Sted i Henhold til nogen Retskendelse, som det i øvrigt ogsaa vilde have været udelukket at opnaa, idet Frihedsberøvelsen af Kommunisterne var uden Hjemmel. Efter Vedtagelse af Lov Nr. 349 af 22. August 1941 (Kommunistloven) blev samtlige Kommuniste straks fremstillet i Retten, hvor det afgjordes, om de skulde forvares eller ej. Om Grundlovsmæssigheden af Kommunistlovens Bestemmelser i denne Henseende, der alene kan betragtes ud fra Nødretssynspunktet, henvises til Bemærkningerne i nærværende Værks Bind I Pag. 613 ff.

Medens de danske Politi- og Retsmyndigheder havde en Række detaljerede Lovbestemmelser at iagttage ved Afgørelsen af, hvorvidt en sigtet kunde anholdes eller fængsles, *arresterede Tyskerne i Flæng* og uden at iagttage Regler af nogen Art alle Personer, som forekom dem mistænkelige, ganske uden Hensyn til om der forelaa blot den svageste Antydning af, at de paagældende havde foretaget sig noget ulovligt, og efterhaanden som Tiden gik, og det tyske Politi havde Vanskeligheder ved at afhøre den store Mængde Personer, som arresteredes, skete det Gang paa Gang, at fuldstændig sagesløse Personer sad fængslede den ene Uge efter den anden, endda uden at være afhørt, og naar saa Misforstaelsen blev opklaret, fik de i

Vestre Fængsel, som byggedes af Københavns Kommune i 1892—95 og i 1918 var blevet en Del udvidet, havde egentlig kun Plads til 480 mandlige og 80 kvindelige Fanger. Det lyder næsten som et Eventyr, naar man husker paa, hvad der bunkedes sammen i Cellerne, medens Tyskerne regerede i en meget stor Del af Fængslet.

mange Tilfælde bare at vide, at man ikke havde haft tilstrækkeligt Bevis mod dem, men at de paagældende maatte passe paa ikke at komme igen, thi saa vilde det blive meget alvorligere for dem, allerede fordi de havde været arresteret tidligere!

VI

Selve *Behandlingen af Fanger i danske Fængsler* er nøje foreskrevet, og Varetægtsfanger undergives alene de Indskrænkninger, som er nødvendige til Sikring af Fængslingens Øjemed eller til Opretholdelse af Fængselsordenen. Strafafsoningen, hvad enten Straffen var idømt af danske eller tyske Domstole, fandt Sted efter de ogsaa før Besættelsen gældende Bestemmelser, ene med Undtagelse af, at man i *Statsfængslet i Horsens indrettede en Tugthusafdeling efter tysk Mønster*. Naar de danske Myndigheder gik med hertil, var Grunden den, at man haabede, at danske Statsborgere, der af de tyske Krigs- eller Standretter var eller blev idømt Tugthusstraffe, ikke blev ført til Afsoning i Tyskland, men kunde afsone herhjemme og under Bevogtning af danske Fængselsbetjente, ligesom man ogsaa mente, at det saa vilde lykkes at faa de allerede til Tyskland førte danske Statsborgere, der var idømt Tugthusstraf, ført tilbage her til Landet til Afsoning i denne særlige Fængselsafdeling. I Realiteten var Afsoningen i nævnte Tugthusafdeling blandt andet paa Grund af den skaansomme Maade, hvorpaa Gennemførelsen praktiseredes, ikke strengere end i de øvrige danske Statsfængsler, bortset fra, at Arbejdstiden var lidt

længere, at Reglerne for Besøg hos Fangerne var lidt strengere, og at der i Afsoningens første Tid ikke maatte tildeles Fangerne Arbejdsdusører. Ogsaa under Strafafsoningen tog man i de danske Fængsler saa meget Hensyn til de politiske Fanger, som det var muligt.

En Række af disse fik saaledes Lejlighed til at fortsætte deres Studier og tog f. Eks. Studentereksamen og Embedseksamen paa Grundlag af de Studier, de havde faaet Lejlighed til at dyrke i Fængslerne.

En af de væsentligste Aarsager til Varetægtsfængslets Anvendelse er den, at Fangen ikke kan komme i Forbindelse med andre Personer impliceret i samme Sag eller Personer, der skal være Vidner i Sagen, for at de ikke skal faa Lejlighed til at aftale, hvad de vil fortælle eller fortie. At Fangerne paa alle mulige Maader søger at sætte sig i Forbindelse med hinanden, netop for at kunne slutte saadanne Aftaler, siger sig selv. Den i alle Fængsler mest benyttede Meddelelsesmaade er utvivlsomt *Bankesystemet*, hvorved Fangerne ved at banke paa Vægge, Gulve, Rørledninger eller andet, meddeler sig til hinanden efter forskellige Systemer.

Gang paa Gang har det vist sig at have været muligt ved Bankning — ofte efter Morsesystemet — at sende Meddelelser fra den ene Ende af Fængslet til den anden til den eller de Personer, Fangen nu maatte ønske at komme i Forbindelse med. Men ogsaa regulære Breve lykkes det jævnligt Fangerne at faa besørget fra den ene Ende af Fængslet til den anden, uden at det er blevet opklaret, hvorledes det har kunnet lade sig gøre. Kun saa meget staar fast, at Fængselspersonalet under normale Forhold ikke har nogen Andel heri. Ogsaa Folk uden for Fængslet ønsker jævnligt at komme i Forbindelse med Fangerne og give disse Oplysning eller Direktiver til Brug for den mod dem verserende Sag.

Saaledes blev det engang opdaget, at en Bager, der var klar over, at hans Navn og Andel i visse Ulovligheder endnu var ukendt for Anklagemyndigheden, og som var bange for, at hans fængslede Kammerater skulde angive ham, havde sat sig i Forbindelse med nogle af Kammeraterne, der sad fængslet. Han havde bagt nogle Fastelavnsskiver og i en af disse indbagt et Brev til en af Kammeraterne, hvorefter han indleverede Skiverne som ekstra Forplejning til denne. Det gik godt nok første Gang; men da Fængslet efterhaanden fandt det mistænkeligt, at der blev ved at komme Fastelavnsskiver til denne Fange, undersøgte man disse, og derved blev et Brev fundet og Sagen opklaret.

I en anden Sag sendte en Slægtning til en Fange en lækker Lagkage ind til denne; men da Fængslet skar Lagkagen igennem, viste det sig, at den indeholdt en Fil. En Gang havde en Mand, der ønskede at give en Fange en vigtig Meddelelse, skrevet denne paa et Stykke Pergamentpapir, lagt dette oven paa et Stykke Brød og derefter smurt et godt Lag Smør over, som dækkede Papiret, hvorefter han indleverede Smørrebrødet sammen med nogle andre Levnedsmidler til Fangen som Ekstraforplejning. Fængslet opdagede imidlertid Meddelelsen ved Eftersynet.

Et af de mere fiffige Forsøg paa at give en Fange en ulovlig Meddelelse præstere en ung Kone, som en Gang ugentlig kunde besøge sin fængslede Ægtefælle under Opsyn af Fængselspersonalet. Naar Manden blev ført ind i Samtaleværelset til hende, stormede hun ham om Halsen og kyssede ham saa længe og inderligt, at

Sammenlignet med det, der senere blev budt danske Patrioter i tysk Fængsel, var det en ren Sinecure at blive puttet i »Vestre« i 1941 for at afsone en *Hæftestraf*. Det var kun selve Indespærringen, som kom Fangeren paa tværs — og saa det ydmygende, at *danske* Domstole af Loven havde været tvunget til at idømme Straffe for patriotisk Virksomhed. Alle de Lempelser, Fængselsreglementet tillod, blev imidlertid rundeligt tilstaaet de indespærrede, og Arbejdsroen i Cellen kunde særdeles vel udnyttes til Forberedelsen af nye Fremstød, naar Straffen var udstaaet. Og saa lærte man jo paa mange Maader at hjælpe sig selv! Her er f. Eks. *Arne Sørensen* i Efteraaret 1941 alvorligt optaget af det Problem, hvorledes han mest effektivt kan faa vasket op efter Middagen i sin Celle.

Betjenten syntes, at Kysseriet havde været lidt for voldsomt og langvarigt. Han løb hen til Arrestanten, aabnede dennes Mund og saa nu, at Arrestanten havde en temmelig stor Papirkugle i Munden, som hans Kone havde kysset ind. Papirkuglen var et sammenrullet Brev med Meddelelse om Begivenheder, Arrestanten netop ikke maatte faa Underretning om.

Slige Meddelelsesmidler mellem Fangerne indbyrdes eller mellem disse og Omverdenen blev ogsaa i rigt Maal anvendt af de politiske Fanger under Besættelsen, især i de tyske Fængselsafdelinger. I Fængsler med dansk Fængselsbetjening gik det nemmere, idet Fængselsfunktionærerne ikke alene lukkede Øjnene for, at en Række vigtige Meddelelser blev spredt rundt omkring til de politiske Fanger, men Betjentene medvirkede ogsaa selv i betydeligt Omfang ved Videregivelse af Meddelelser til de politiske Fanger m. v. Desuden sørgede Betjentene i mange Tilfælde for, at disse Fanger fik Lejlighed til at ryge og drikke sig et Glas Spiritus eller Vin en Gang imellem, og tidligere politiske Fanger har da ogsaa paa forskellig Maade vist deres Taknemmelighed over for Fængselspersonalet. Et Sted fik saaledes hver enkelt af Personalet en Sølv tallerken fra en Kreds af tidligere Fanger som Tak for deres gode Forhold over for disse.

Da de almindelige Fængselsreglementer og Bestemmelser selvfølgelig var gældende ogsaa under Besættelsen og for de politiske Fanger, forudsatte Afvigelse fra

disse, at saa at sige alle i Fængselsvæsenets Tjeneste fra de højeste til de laveste var nationalt bevidste. Det kan fastslaaes, at baade de forskellige Inspektører rundt om i Fængslerne og Arresthusene som ogsaa Personalet dersteds af egen Drift og alle med Fængselsdirektoratets mere eller mindre stiltiende Billigelse paa bedste Maade forsøgte at skaffe de politiske Fanger en bedre Stilling end den, der efter Anordninger og Regulativer maatte gives dem. Som en kedelig Undtagelse kan nævnes Inspektøren for Statsfængslet i Vridsløselille *Klüver*, der betragtede de politiske Fanger paa samme Maade som almindelige Strafafsonere i kriminelle Sager. Han blev da ogsaa afskediget efter Befrielsen.

Enkelte underordnede Fængselsbetjente viste ogsaa nazistiskprægede Tilbøjeligheder; men da deres Kolleger passede godt paa dem og lod deres Viden om de paagældendes nationale Upaalidelighed gaa videre til alle, der kunde have Interesse af at vide Besked herom, kom det ikke til at betyde noget.

Selv husker jeg fra Fængselsafdelingen paa Nytorv, at »Gamle Larsen«, en fortræffelig Type paa en paapasselig, helt igennem human og forstaaende Fængselsbetjent, en Dag kom og hviskede mig i Øret, at jeg skulde passe paa en nærmere angiven Kollega til ham, som var Nazist og meget ivrig efter at stikke sin Næse netop i den af mig ledede Retsafdeling, hvor de »særlige Sager« behandlede. Larsen og hans Kolleger skulde imidlertid nok holde Nazisten borte netop fra denne Afdeling; men — som Larsen sagde — det Uheld kunde jo indtræffe, at den paagældende under et eller andet Paaskud kom til at overvære et Forhør i Afdelingen, hvorfor jeg ogsaa selv maatte være agtpaagivende heroverfor.

En medvirkende Omstændighed til, at Opholdet i danske Varetægtsfængsler ikke følte saa haardt, var, at Fangerne jævnlgt førtes til *Afhøring paa Politigaarden*, hvilket dels afbrød Ensformigheden, dels affødte visse Behageligheder. Saaledes blev de her i Reglen beværtede med Kaffe, Wienerbrød og Cigaretter, fik Lejlighed til at telefonere til Familie eller Forretningsforbindelser, modtage Besøg af deres Slægtninge og læse Aviser.

Da Afhøringen — modsat de af Tyskerne foretagne dito — blev foretaget elskværdigt og selvfølgelig uden Anvendelse af Trusler, og i alt Fald de fleste følte, de var mellem Landsmænd, der gerne hjalp dem, hvor det var praktisk muligt, var de glade herved.

Et ubehageligt Moment ved disse Besøg paa Politigaarden var det dog, at Fangerne hensattes i de saakaldte »Skabe«, indtil de kunde transporteres op til den Politimand, der havde rekvireret dem ind fra Fængslet for at tale med dem eller for at give dem Lejlighed til at samtale med andre.

Disse saakaldte »Skabe« er en Slags Celler, af hvilke nogle kun maaler 1,35 × 1,12 m i Gulvareal, saa der ikke er megen Plads at røre sig paa, og da Fangerne intet faar at læse i og ikke kommer paa Gaardtur, medens de sidder der, er der betydeligt Ubehag ved at hensidde i disse, især da det kan ske, at Fangerne kan komme til at sidde der i Timevis, f. Eks. fordi en anden Sag uberegneligt er trukket ud. Tilsvarende Celler anvendes i øvrigt ogsaa paa Domhuset til Anbringelse af Fanger før og efter Fremstillingen i Retten.

At man saavel fra Politiets som fra Rettens Side søgte at forkorte ganske særlig

Selv de Patrioter, som ved danske Domstole havde faaet *Fængselsstraf*, søgte Fængselsinspektør Waagensen at skaffe saa gode Kaar i »Vestre«, som Hensynet til Reglementet og eventuelle Stikkere blandt Fængselspersonalet tillod. Juleaften kunde der baade blive givet Ekstraforplejning og tændt Juletræ i Cellen. Her sidder Løjtnant *Lannøe* og Mekaniker *Born* ved Julebordet og hygger sig efter bedste Evne.

de politiske Fangers Hensiddende i »Skabene« er utvivlsomt; men det kunde selvfølgelig ikke helt undgaas, at ogsaa politiske Fanger kunde komme til at sidde i »Skabene« i temmelig lang Tid.

Naar Varetægtsfanger bliver syge, bliver de indlagt paa Fængslets Sygehus eller i visse særlige Tilfælde paa Hospital uden for Fængslet. Mental Observation af Varetægtsfanger finder ligeledes Sted uden for Fængslet. Det hændte, at Fængselslægen gav Tilladelse til, at politiske Fanger med mere eller især mindre Grund indlagdes paa Hospitaler uden for Fængslet, hvorefter disse — efter forudgaaende Aftale — befriedes af *Modstandsbevægelsen*. Saaledes blev Oberstløjtnant *Ørum* indlagt paa Militærhospitalet, hvorfra han ogsaa planmæssigt befriedes af Frihedskæmpere.

Men ogsaa det modsatte fandt Sted. I et af Fængslerne havde man siddende for forskellige grove Forbrydelser en meget farlig Stikker, som det ikke var muligt at faa likvideret, mens han sad i Fængslet. En af Fængslets Læger traf saa Aftale med Frihedsbevægelsen om, at den paagældende Fange skulde indlægges paa et københavnsk Hospital til nærmere Observation, hvorefter Frihedsbevægelsen skulde likvidere den paagældende Fange, som man frygtede, Tyskerne vilde forlange løsladt. Fangen blev ogsaa ganske rigtig afleveret paa Hospitalet, og umiddelbart efter blev han likvideret, uden at Tyskerne anede noget som helst om, hvorledes det hele var gaaet for sig.

I denne Forbindelse bør ogsaa nævnes et Eksempel paa, hvorledes en for en almindelig borgerlig Forbrydelse sigtet og i øvrigt ofte straffet Mandsperson paa Grund af sit Forhold til Frihedsbevægelsen slap ud af Varetægtsfængslet. En af Københavns Byrets Dommere fik en Dag Besøg af en overordnet Politimand, som meget indtrængende henstillede, at forannævnte Varetægtsfange blev løsladt, da han var uundværlig for Modstandsbevægelsen til Indsmugling af Vaaben. Dommeren, der fra tidligere Tid kendte lidt til den paagældende Fange og vidste, at ej heller dennes nationale Holdning altid havde været saa god som ønskelig, gjorde dette gældende over for Politimanden, hvortil denne erklærede, at det var han selv klar over, men at man havde et saa godt Hold paa den paagældende Fange, at man intet behøvede at frygte i denne Henseende. Dommeren lovede saa omgaaende at undersøge Sagen; men inden han endnu havde haft Lejlighed hertil, indfandt der sig en kendt Overlæge, som — uvidende om den tidligere Henvendelse — kom i samme Anledning. Resultatet blev, at Manden mod gældende Praksis blev sat paa fri Fod og i øvrigt indfrie de Løfter, han havde givet Modstandsbevægelsen.

Der blev ogsaa givet de politiske Fanger Lejlighed til at komme paa Besøg i Hjemmet, til nærpaarørendes Begravelse, til Tandlæge o. l.; men da denne Venlighed gentagne Gange blev misbrugt, hvilket kunde medføre alvorlige Konsekvenser bl. a. for de andre politiske Fanger, maatte man i stort Omfang ophøre hermed. To Personer, der var domfældt for deres Medvirken ved *Bladet »De frie Danske«*, var saaledes af Politiet kørt hjem til deres Familie for i Ro og Mag og under hyggelige Former at tage Afsked med disse, inden de førtes til Afsoning af den idømte Straf, hvad de imidlertid benyttede sig af til at undløbe. Frihedsbevægelsen fordømte dog deres Optræden. De blev senere paagrebne og sad i Vridsløse, indtil de efter den 19. September blev befriede.

I et andet Tilfælde bad en Varetægtsfange om at maatte faa Tilladelse til at besøge sit Kontor for der at ordne visse vigtige Forretninger og give Besked om Kontorets Drift til Personalet i hans Fravær. Under Ledsagelse af en Politimand førtes han til Kontoret, hvor tillige hans Bopæl fandtes. Paa Vejen hertil klagede han over stærke Smerter i Ryggen, og Politimanden og Chaufføren hjalp paa bedste Maade den angiveligt syge Mand ud af Bilen og op ad Trappen til Lejligheden. Her vimsede han — tilsyneladende helt rask igen — rundt i Værelserne; men da Politimanden hele Tiden fulgte ham i Hælene, sagde han til denne, at han (Politimanden) bare kunde tage Plads — han kunde da nok forstaa, at han ikke stak af, og Fangen henviste i samme Forbindelse til sin offentlige Position. Politimanden slog sig saa ned i en Stol, men da Fangen lige paa een Gang var væk, spurgte han Kontordamerne, hvor han var blevet af. Disse mente, at den paagældende vel var gaaet paa W. C., men Eftersynet heraf var negativt, og paa Politimandens Forespørgsel, om der var flere Udgange fra Lejligheden end dem, han havde set, svarede nu, at der var yderligere en Hovedtrappe, der førte ned til en anden Gade end den, de var ankommet til. Ad sidstnævnte Trappe maatte den fængslede være undsluppet. Den paagældende Fange kom senere til Sverige og derfra til England. For Politimanden var Sagen en Tid meget alvorlig. Tyskerne forlangte ham straffet strengt, men Sagen løb til sidst ud i Sandet.

Naar der af og til fra politiske Fangers Side har været *Kritik af Behandlingen i de danske Fængsler*, maa det ikke glemmes, at Fængslerne var voldsomt overfyldte, og at Behandlingen af Fangerne — herunder selvfølgelig ogsaa de politiske Fanger — naturligvis vanskeliggjordes i betydelig Grad herved, og Forholdene blev jo ikke bedre af, at Tyskerne til Fængsling af de af dem anholdte danske Statsborgere beslaglagde hele Afdelinger af Fængslerne.

En af de Patrioter, som paa Grund af sit meget betydelige Arbejde for Frihedsbevægelsen maatte vansmægte i den tyske Afdeling af Vestre Fængsel, var Landsretssagfører *Rud. Prytz*. Han har i en fortræffelig skrevet Bog »Min Fængselsdagbog«, foruden at give en malende Skildring af Opholdet hos Tyskerne tillige givet en Beskrivelse af Forholdene i dansk Varetægtsfængsel, hvortil han senere blev overført, og han paapeger heri en Række Mangler i Vestre Fængsel, men betoner udtrykkeligt, at Fængselspersonalet, der netop sondrede mellem almindelige Forbrydere og de »illegale«, som var den staaende Betegnelse i Fængslet for de politiske Fanger, vilde gøre alt saa godt som muligt for de politiske Fanger, men at Personalet, der langt fra var forøget tilstrækkeligt, umuligt kunde overkomme det hele.

Prytz fortæller blandt andet, at han, uden at være spurgt, fik Funktionærkost i Stedet for Fangekost; da han af egen Erfaring vidste, hvor store Kød- og Smørrationerne var i den tyske Fængselsafdeling, kunde han let regne ud, at hvis han havde faaet Kød til Middag hver Dag hos Tyskerne, vilde en hel Uges Forbrug hos disse være dækket og mere til af den Portion Oksesteg, han fik den første Middag i den danske Afdeling. Om Søndagen fik han en Pilsner til sin Frokost, om Hverdagen derimod Mælk, praktisk talt saa meget han kunde drikke, og endvidere Eftermiddags- og Aftenkaffe, ligesom det jævnlige hændte, at han fik en Klat Smør ekstra.

Faktisk havde han ikke megen Brug for sin Ret til ekstra Forplejning.

Til Belysning af de ikke-politiske Fangers tit mærkelige Opfattelse af Situationen fortæller han bl. a. følgende pudsige Træk. Da Professor *Chievitz* en Dag var paa Vej ned ad Trapperne i Fængslet, hvor ogsaa han som »illegal« sad, hørte han en Fange, der gik lige bag ham, sige: »Naar nu Krigen er forbi, kommer baade du og jeg ud, Professor.« »Ja,« svarede Professoren, som tænkte, det var en eller anden politisk Fange, »hvad har du lavet?« »Jeg har ikke lavet noget; jeg er bare kommet til at købe et Par Brillanter.«

Foran er talt om de regulære Fængsler. Men *Modstandsbevægelsen havde ogsaa sine Fængsler*. Naar det lykkedes Modstandsbevægelsen at paagribe en Stikker levende, blev han anbragt som Fange i de af Modstandsbevægelsen dertil indrettede Rum rundt omkring i de større Byer, hvor Stikkerne blev forhørt og senere henrettet efter regulær Dødsdom. Dette skete f. Eks. i Odense, hvor man som foreløbigt Stikkerfængsel anvendte en i øvrigt af Tyskerne til Dels ødelagt Lejlighed i Lahngade 17.

Som de første Fanger indbragtes et Kærestepar, Manden tidligere tilknyttet S.A. og begge taget undervejs til »Grand«, hvor Parret havde til Hensigt at underholde den der residerende Gestapoklike med et helt Causeri af skæbnsvangre Oplysninger. Dette Fængsel blev dog ret hurtigt flyttet til en lille Bungalow i Hjallesevejens

»Prærievojnene« var efterhaanden et vanligt Syn paa Gaderne baade i København og i vore Provinsbyer. De var ikke komfortable, men Køreturen bød til Gengæld paa frisk Luft. Her ser man en Transport med Resultatet af en af Razziaerne den 29. August 1943. Det er danske Officerer og Civilpersoner, som køres bort til Internering, da Befolkningen langt om længe har tvunget Regeringen til at sige det afgørende Nej.

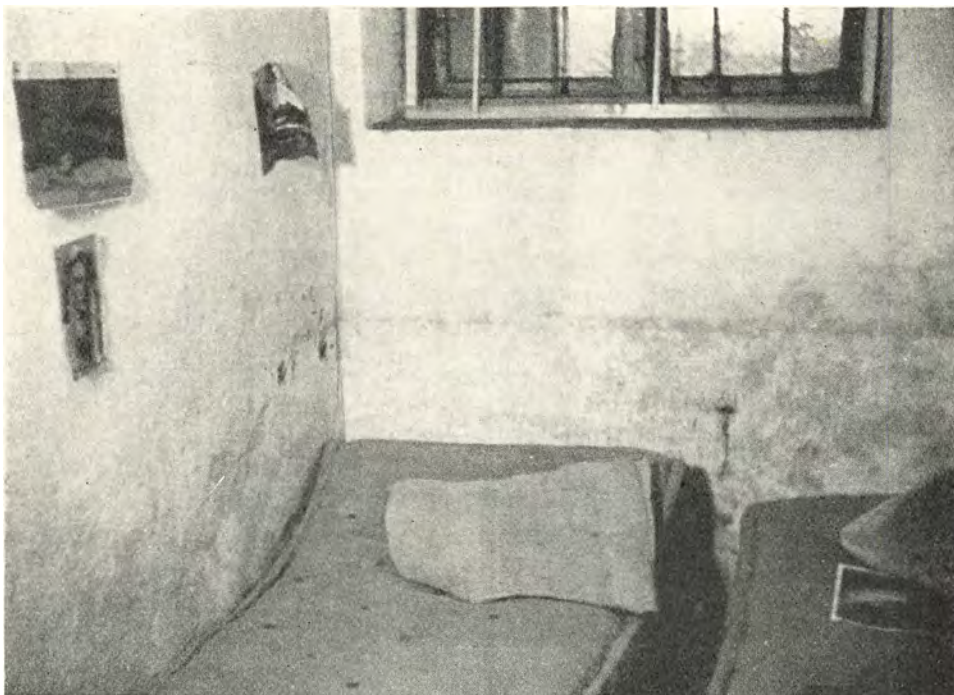
Nybyggerkvarter, hvortil efterhaanden indbragtes en halv Snes samfundsfarlige Individder, der fik Ophold i Husets Kælder og efter Tur hentedes op til Forhør i Stuetagen, foretaget af regulære fynske Kriminalbetjente og i Reglen med Nazipersonernes hidsigt bedyrede Uskyld som Programmets Hovednummer.

Kælderens Beboere beværtedes med almindelig Fangekost, tillavet og udbragt fra et særligt Sted i Byen. Ved Sengetid fik Stikkerne udleveret Tæpper, ligesom der vistes dem en Række andre menneskelige Hensyn, som vilde have været Sensationer for samtidige danske Fanger i tyske Koncentrationslejre.

I et saadant illegalt Kælderlokale blev f. Eks. den københavnske Storstikker og Restauratør *Walthing* forhørt og maatte berette om sine Ugerninger som Souschef for den berygtede Svend Staal-Gruppe og en halv Times Tid efter henrettet af Frihedsbevægelsen.

VII

I de tyske Varetægtsfængsler var Behandlingen af Fangerne anderledes. *Wehrmacht-kommandantur, Kopenhagen*, havde udstedt en Anordning for *Kriegs-Wehrmacht-Haftanstalten* angaaende Varetægtsarrestanter, hvori bestemtes, at Varetægtsarrestanter maatte skrive Breve paa højst to Sider og kun i det Antal, som Under-

I Skotterup, Syd for Helsingør, beslaglagde Gestapo den store Strandvejsejendom »Rosenlund«, som efterhaanden blev omdannet til en veritabel Fæstning. I Kælderen var der indrettet *Fangeceller*, og Billedet viser en af disse.

søgelsesdommeren tillod og under Censur. Det var kun Varetægtsfanger tilladt at modtage 1 — een — Pakke om Ugen, der kun kunde indleveres Onsdag eller Lørdag fra 14—16 i den tyske Fængselsafdeling. Pakkernes Indhold blev kontrolleret, og »Ting, som paatales«, blev vist tilbage. Besøg tillodes kun sjældent — en Gang om Maaneden i Reglen —, de besøgende til Varetægtsfanger havde kun Adgang til Fængslet fire Dage om Ugen, og Samtalerne maatte ikke vare mere end højst 10 Min. Bøger »fra fjendtlige Lande« maatte ikke modtages af Fangerne. Eventuelle »Lettelser« som Modtagelse af Pakker, Rygning o.s.v. inddrogtes, hvis Varetægtsfangens Opførsel retfærdiggjorde dette, eller naar det blev anordnet af de tyske Retter. Renligheden var daarlig, især var det Sengetøj, der stilledes til Fangernes Disposition, griset. Kosten var utilstrækkelig og daarligt tillavet; den vil nedenfor blive nærmere omtalt. Hele Tonen i Fængslet var brutal.

Foruden Vestre Fængsel i København, hvor Tyskerne først fik overladt Sygeafdelingen til de af dem arresterede danske Statsborgere, men efterhaanden beslaglagde ogsaa en stor Del af det øvrige Fængsel, benyttede Tyskerne ogsaa store Dele af Fængslerne i Aarhus, Odense, Slagelse, Kolding, Viborg, Hjørring, Aabenraa, Esbjerg og Aalborg; enkelte Steder raadede de endog over hele Fængslet. Desuden benyttede Tyskerne til Varetægtsfængsel ogsaa Værelser og Kælderrum i de af dem besatte Bygninger, Villaer, militære Anlæg m. v. De fleste af disse Rum var under al Kritik, fugtige, uhumske og uden de simpleste hygiejniske Indretninger. Man

tænke blot paa, at *Hundeburene ved Dagmar Bio* blev benyttede i saadant Øjemed, og at det ogsaa hændte, at man spærrede Fangerne inde i Kosterkabe og lignende mange Timer i Træk. Lejrene i *Horserød* og *Froslev* benyttedes af Tyskerne som egentlige Koncentrationslejre.

At selv Tyskernes jo ikke særlig ømfindtlige Samvittighed af og til reagerede, naar de kom til at tænke paa den Behandling, de lod Fangerne vederfares, fremgaar med al Tydelighed af, at de jævnlige paalagde de af dem løsladte Fanger kun at udtale sig rosende om den Behandling, de havde faaet under Fængselsopholdet, og at de i modsat Fald kunde forvente paa ny at blive fængslede.

Tyskerne anvendte nemlig i udstrakt Grad *saavel aandelig som legemlig Tortur* over for Varetægtsfangerne for at faa disse til at tilstaa sig skyldige i de dem paasigtede Handlinger eller for at faa dem til at angive andre Personer, som saa med mere eller mindre Føje kunde sigtes. Der fandtes endog en formelig *Haandbog i Tortur*. Adskillige Fanger er døde af den umenneskelige Behandling, de blev udsat for. Man spændte glødende Metaltraade om Ansigtet paa dem. Man slog dem med Remme, Piske, Floretter, Blykugler og lignende Torturinstrumenter, baade paa Kønssdelene, Sædepartiet, paa Ryggen og under Fodsaalerne. Der er Patrioter, der har faaet i Snesevis af saadanne Slag, saaledes at Mellemfodsbenet blev knust, Nyrene ødelagt og Rygpartiet oversaaet med brede, blodunderløbne Striber. Selv Tommelskruer anvendte de, saaledes at Fingrene blev knust, ligesom der ogsaa er Eksempler paa, at man har revet Neglene af Fingrene paa de ulykkelige Ofre. Trusler anvendtes i udstrakt Grad over for Fangerne, bl. a. om, at man vilde sprænge deres Ejendom i Luften, at man vilde likvidere deres nærmeste eller sende dem til Tyskland, at man vilde »gøre Kælderer parat«, idømme dem Tugthusstraf til Afsoning i Tyskland eller anbringe dem selv i tysk Koncentrationslejr, ja, Kvinder har man endog truet med at føre til Tyskland og dør lade dem arbejde haardt om Dagen og blive anvendt paa Bordel om Natten.

I Besættelsens allerførste Tid havde Tyskerne anholdt en ældre Mand fra Sønderjylland, som sigtedes for (og for øvrigt ogsaa senere ved dansk Domstol efter Tilstaaelse blev domfældt for) Spionage til Fordel for England, foretaget før Krigens Udbrud. Den paagældende, der sad i Enecelle, hvor det elektriske Lys brændte hele Natten, hørte uafladelig Vagterne ude paa Gangen tale om, hvornaar og paa hvilken Maade han skulde henrettes.

Selvfølgelig sled det ogsaa paa Nerverne hos Varetægtsfangerne, at de Personer, der foretog Afhøringen af dem, var eller foregav at være uligevægtige, til Tider rasende, og ved den mindste Anledning for op mod Fangerne, overøste dem med Ukvemsord, truede dem paa foranførte Maade eller med at blive skudt straks, samtidig med at de viste dem Skydevaabnet. For at martre Fangerne anvendte man ogsaa meget kraftigt elektrisk Lys, som man lod straaale ind i Ansigtet paa Fangen under Afhøringen. Torturen, Angsten for muligvis at blive slæbt til Tyskland og Forhørsmetoderne var selvfølgelig de væsentligste Aarsager til, at Opholdet i tysk Varetægtsfængsel var ulideligt.

Det var selvfølgelig vanskeligt for Varetægtsfanger, som ikke havde noget Arbejde at beskæftige sig med, at faa Tiden til at gaa, især naar de ikke havde noget

I Kælderen under Dagmarhus fandtes en Række Smaabure, som besøgende i Dagmar-Bio kunde benytte til *Opholdssted for deres Hunde*, medens de selv var inde for at se Filmene. Gestapo fandt disse Bure særdeles velegnede til Brug for deres Fanger. Her, hvor et Menneske ikke kunde staa oprejst, og hvor der aldrig blev gjort rent, saa Stanken næsten var uudholdelig, stuedes Fangerne ind, medens de — ofte mangfoldige Timer i Træk — ventede paa at komme i Forhør.

at læse i. Man hæfter sig næsten altid ved de foranbeskrevne mere legemlige Mishandlingsmetoder, men i Virkeligheden er den Form for Mishandling, at man ikke giver Fangerne noget at beskæftige sig med, en ikke mindre raffineret Form for Mishandling. For disse Fanger betød det ikke nær saa meget, at den særlig opulente Søndagsmiddag alene bestod af Sauce med et Par Kødbidder i og et Par Pillekartofler til; hvis de bare kunde faa et Stykke Avispapir, kunde dette benyttes til at slaa Tiden ihjel med paa mange forskellige Maader.

En Fange, der i lang Tid havde været uden Arbejde og Læsning, og som det til sidst lykkedes at faa fat paa en Bibel, fortæller, at det beredte ham en usigelig

Var man tysk Fange i »Vestre«, kunde man ikke gøre Regning paa at opnaa mange Bekvemmeligheder, selv om man var saa heldig at komme i en af Cellerne i den oprindelige Sygeføj, hvor Vinduerne ikke sad helt oppe under Loftet. Det var faktisk en utrolig stor Lettelse at kunne se ud i det frie. Den, som har prøvet begge Cellesystemer, ved, hvor ofte man hang ved Vinduet for at faa et Glimt af det, der foregik ude i Gaarden, selv om ogsaa dette kun var et Udsnit af Livet »inden for Murene«.

Lykke, at han nu havde faaet noget at læse i, og skønt han som en Gnier sparede paa Stoffet, læste han dog den første Eftermiddag og Aften 100 Sider. Det kunde selvfølgelig være svært for ham, naar han i Bøgernes Bog læste om helstege Okser og ædel Vin i bredfyldte Bægre, for det var jo ikke netop det, den tyske Fangekost bestod af; men samtidig følte han en stor Glæde over at være i Selskab med de gamle jødiske Hævnprædikanter, som havde elsket og hadet saa inderligt, at de var levende nok til at blive elsket og hadet den Dag i Dag, skønt de var døde for flere Tusind Aar siden.

I de tyske Varetægtsfængsler kunde enkelte af Fangerne blive *Kalfaktorer*, hvad der nærmest maa forklares som en Art Tillidsmand mellem de politiske Fanger og de tyske Fangevogtere. Det var en af Fangerne meget eftertragtet og vanskelig opnaelig Stilling, idet den dels skaffede den paagældende Fange en mægtig Afveksling i den ensformige Tilværelse i Cellen med Arbejde og en vis Bevægelsesfrihed i Fængslet, dels gav Fangen Mulighed for at gøre en Indsats for sine Medfanger.

I Vestre Fængsels tyske Afdeling var der paa hver Fængselsgang 2 Kalfaktorer, og Fængslets tyske Afdeling bestod af 8 Gange. I alt var der saaledes 16 Kalfaktorer foruden et blandt Fangerne udvalgt Køkkenpersonale paa ca. 10 Mand, hvilke sidstnævnte Stillinger var mindst lige saa eftertragtede som selve Kalfaktorstillin-

De mangfoldige Arrestationer nødvendiggjorde, at Fangerne stuedes sammen i en Grad, som ingen havde tænkt sig mulig, da »Vestre« blev bygget. Her er fire Mand placeret i en Celle, som egentlig kun skulde rumme een, højst to. Det gaar. Men der var Tilfælde, hvor man proppede endnu flere ind i det samme lille Rum — saa maatte Skæbnen og Tilfældet om, hvorledes de indrettede sig. Indbyrdes Underholdning savnede de i hvert Fald ikke!

gen, naturligvis af samme Grunde som foran nævnt for denne Stillings Vedkommende. Man begyndte gerne som Kalfaktor og endte i Køkkenet. Begge Dele skulde man ansøge om gennem den tyske Fængselsforstander, men i enkelte Tilfælde kunde den tyske Læge skønne det nødvendigt, at en eller anden Fange af Helbredshensyn maatte have et Job med at arbejde. Inden man blev Kalfaktor, lærte man selvfølgelig af en anden Kalfaktor eller af en Medfange alle Slags Finesser og Kneb til at narre de tyske Vagter med for at hjælpe Medfangerne saa meget som muligt.

Kalfaktorerne sørgede blandt andet for at smugle Breve rundt til Fangerne, og i visse Tilfælde lykkedes det endog ved at bestikke en af de tyske Vagter eller en Tolk at komme i Forbindelse med Folk uden for Fængslet.

Af og til lykkedes det ogsaa Kalfaktorerne at fremskaffe Tobak. Da det var strengt forbudt uden Tilladelse at ryge i Cellerne, maatte Rygningen ske paa en saadan Maade, at de tyske Fangevogtere ikke kunde lugte noget. Som Regel lagde man sig paa Maven paa Stengulvet med Hovedet næsten helt nede i Hullet til Trækkanalen og pustede saa Røgen herop, saa den hverken kunde ses eller lugtes. Da Cellens Natpote havde sin Plads i samme Hul, kunde det jo nok være en noget blandet Duft, der kildrede Fangen i Næsen, naar han røg, selv om Potten i de fleste Tilfælde var dækket af et hjemmelavet Paplaag.

Kalfaktorens Arbejde bestod for øvrigt i, at han Klokken 6 om Morgenen blev

Gaardturen var Dagens Clou! Saa kom man ud i frisk Luft, og det blev ikke altid nøje paaset, at man ikke fik en Sludder sammen om løst og fast — maaske dog navnlig *fast*! Hvad man ikke havde kunnet naa at meddele pr. Bankesystem, eller hvad man ikke havde faaet rablet ned paa Toilettet, kunde afleveres her, naar det skete tilstrækkelig hurtigt og diskret.

vækket sammen med de andre Fanger, gjorde Toilette, klædte sig paa og gik ned i Køkkenet efter Te i store Kander og Mad, som alt skulde fordeles rundt til Fangerne paa den Gang, hvor han gjorde Tjeneste. Teen og Maden blev læsset paa en Madvogn, der blev trukket af nogle af Køkkenpersonalet, og en tysk Vagt gik saa foran og lukkede Celledørene op, hvorefter Køkkenfolkene uddelte et Par tommetykke Skiver Rugbrød til hver Fange, mens Kalfaktoren samtidigt skænkede en Vædske, der benævnedes Te, op til dem i deres Krus.

Efter Reglementet skulde en tysk Vagt gaa efter Vognen og laase Celledørene igen; men det skete ligesaa ofte, naar Vagterne var flinke, og det blev mange af dem efterhaanden, at de lod en af Kalfaktorerne lukke. Ved disse Lejligheder var det først og fremmest, at de hemmelige Breve blev uddelt og modtaget. Det var et farligt Job, hvis det blev opdaget, men uhyre vigtigt for Fangerne, især mens de forskelliges Sager var til Undersøgelse, idet de i samme Sag implicerede paa denne Maade kunde holde sig à jour med hinanden og faa at vide, hvad den ene eller anden havde nægtet eller indrømmet.

Mange af Vagterne var godt klare over, hvad der foregik, men lukkede Øjnene, hvis de var saa uheldige at se noget, ja, enkelte drev det endog saa vidt, at de sagde til Fangerne, at det maatte gøres mere forsigtigt.

Naar Knive og Affald var indsamlet efter Maaltidet, var det Tiden til W.C.-Turene. Det foregik paa den Maade, at en Kalfaktor — kaldet »Lokumssheiken« —

Stod Middagen for Døren, blev en Spand Kartofler sat ind paa Cellegulvet — hvor der var Plads dertil! Og saa gik Fangerne i Gang med at tilberede Middagen og »servere« den, naar Kalfaktoren var kommen med Resten af Ingredienserne. Stole og Bord havde man i de fleste Tilfælde ikke, hvor der havde skullet skaffes Plads i Cellen til mere end den normerede Styrke. Men hvad gjorde det! En sulten Mand, som har Humøret i Behold, skal nok faa Maden ned, selv om han sidder paa et Stengulv og maa spise med Fingrene.

stod for Enden af Gangen mellem Toiletterne og meldte: »Rechts frei« eller »Links frei«, og ogsaa ved disse Lejligheder blev der udvekslet Breve, Bøger m. m. Naar noget skulde afleveres til en bestemt Fange, gik Kalfaktoren, lige før vedkommende Fange kom ind paa W.C.'et, derind og lagde det, han skulde aflevere, paa Brættet eller klatrede op og lagde det paa Cisternen, idet Kalfaktoren over for de tyske Vagter lod, som om han skulde ordne et eller andet Arbejde, hvorefter han gjorde Tegn eller hviskede til Kammeraten, at der laa noget til ham derinde. En Mængde Nyheder blev kolporterede under W.C.-Turene, men Kalfaktoren skulde passe paa, at Vagten paa Etagen nedenunder eller ovenover intet opdagede.

Væggene paa Toiletterne blev ogsaa anvendt til Meddelelser og Hilsner. En bestemt Væg i Vestre Fængsel gik under Navnet: »Vestre Fængsels officielle Nyhedsbureau«. Som Regel blev disse Nyheder imidlertid hurtigt opdagede af Vagterne og visket ud.

Medens Toiletturen om Formiddagen stod paa, begyndte nogle af Kalfaktorerne at vaske Gulve og pudse, idet de efter Aftale tog hver sin Del af Gangene. Derefter begyndte Gaardturene, og under disse benyttede Kalfaktoren ogsaa Lejligheden til, medens Medfangerne var nede, at smugle Breve, Bøger, Tobak m. m. ind i Cellerne, og naar Medfangerne saa kom op efter de 20 Minutter, Gaardturene varede, gjorde Kalfaktoren Tegn til dem om, at de skulde se godt efter i Cellen.

Derefter var Turen kommet til at dele Tallerkener til Middagen og Diætmaden til de svagelige ud, og saa blev Middagen serveret. Den bestod i Reglen af Suppe, som ikke var andet end Vand med Farve paa og, hvis man var heldig, et Par Kartoffler. Ellers var det mest Maccaroni og Nudler paa forskellig Maade samt uskrællede Kartoffler; Sauce med en tynd Skive Kød af Størrelse som en Tændstikæske og et Par Kartoffler forekom ogsaa paa Menukortet. En bestemt Dag om Ugen fik Fangerne kun Fisk, og da denne mest bestod af Fiskeben, i Reglen med en ulidelig Stank ved, blev Fangerne saa hverken helt eller halvt mætte.

Efter at Middagen og Opvasken i Køkkenet, i Reglen ved 15-Tiden, var færdig, havde Kalfaktorerne Gaardtur en Time sammen med Køkkenpersonalet. Derefter var det Tid at servere Aftensmaden, bestaaende af et Par tykke Skiver Rugbrød og en eller anden Slags Paalæg, et lille Stykke Pølse eller Ost, og dertil saakaldt Te eller Mælkesuppe, hvorefter der paa ny var Toilettur.

Nogle af de tyske Vagter var meget flinke, og enkelte af dem hjalp endog Fangerne paa forskellig Maade. En Undervagtmester i Vestre Fængsel, *Georg Rosse*, drev det, skønt det var forbundet med Dødsstraf, saa vidt, at han for Fangerne selv bar Breve ind og ud af Fængslet. Da det et Par Dage før Kapitulationen opdagedes, at han var ved at hjælpe en Fange til Flugt, hvilket betød Dødsdom for ham, maatte han flygte til Sverige, og han fik senere Arbejde inden for SHAEF. Samme Rosse bragte ogsaa af og til Spiritus med til de politiske Fanger, hvorefter han sammen med dem skaaledede paa Krigens snarlige Afslutning.

Om en Juleaften 1944 i Vestre Fængsels tyske Afdeling fortæller en af de politiske Fanger, der sad i en stor Celle med 12 Mand, at de denne Dag som sædvanlig fik Middagen ved 14—15-Tiden. En Spand upillede Kartoffler blev stillet ind til dem, og i Anledning af Julen fik de ogsaa hver et Stykke Flæskesteg, dog ikke større end, at det mageligt kunde ligge inden i en Tændstikæske, formentlig af Hensyn til, at de ikke skulde blive vænnede til Fraadseri.

Det var Meningen, at de ogsaa skulde have haft Rødkaal til, men den var sluppet op, da Madvognen kom til deres Etage. Deres Paarørende havde sendt to smaa Grangrene ind til dem, og af Papir havde de selv lavet et Par Stjerner til at sætte paa Grenene.

Ved 16-Tiden blev de kommanderet ned ad Trappen i en lang Række, ingenlunde sikre paa, hvad Tyskerne kunde finde paa selv en Juleaften. De marcherede ned i en anden Fløj af Fængslet, hvor der var opstillet et Juletræ, som de defilerede forbi, hvorefter de fik udleveret hver en Røde Kors-Pakke.

Da de senere oppe i Cellen aabnede Pakken, viste den sig at indeholde: 1 Pd. Smør, 1 Stk. Spegepølse, 1 Pd. Ost, 6 Æbler, lidt Slik og 20 Cigaretter til hver. At der var Glæde over Pakkens Indhold behøver næppe at siges, og da Kalfaktoren serverede Aftensmaden, som i Anledning af Højtiden stod paa et Stykke Kød-pølse af den næsten ufattelige Tykkelse af omtrent een Centimeter, som man saa kunde brede ud over lige saa mange Stykker tykt Rugbrød, man havde Lyst til, var Begejstringen for Tyskernes lukkulliske Maaltid derfor ikke saa stor, som den ellers vilde have været. Nu kunde man jo smøre tykt Smør og tage tykke Skiver Spegepølse eller Ost paa hvert Stykke Brød.

Fangerne søgte selvfølgelig paa alle mulige Maader at pudse Tyskerne. bl. a. ved at forstille sig syge og paa denne Maade skaffe sig bedre Behandling eller maaske ligefrem Løsladelse.

I nærværende Bind er der i Afsnittet »Kvinder i Modstandskampen« fortalt om den kvindelige Læge Fru *Strandbygaards* vel gennemførte Trick: at spille sindsygt, indtil de slap hende ud. Men som Regel er det yderst vanskeligt at opnaa Lempelse, endsige Løsladelse ved Simulation, og hvorledes Tyskerne kunde fare frem mod værgeløse Arrestanter eller Fanger, gives der ikke alene rystende Eksempler paa i ovennævnte Afsnit, men det kan ogsaa fortræffeligt belyses ved Referatet af f. Eks. følgende Sag.

En med en Frikorpsmand gift dansk Kvinde, en Fru *Larsen*, anmeldte i Dagene omkring 29. August 1943 til SS, at hun af en Mand og en Kvinde, der begge var hende ubekendt, var blevet »klippet« i sin Lejlighed i Jærgergade i København, ligesom hun ogsaa kort før Anmeldelsestidspunktet et Par Gange var blevet generet af nogle andre unge Mennesker fra Kvarteret, blandt andet ved, at disse havde stillet sig i Vejen for hende, da hun vilde ind i Trappeopgangen i Ejendommen, hvor hun boede. Paa Grundlag af hendes ganske ubestemte Anbringender om, at Gerningsmændene boede i samme Gade, arresteredes 5 unge Mennesker i Alderen 16—20 Aar af nogle »danske SS-Mænd«, som førte dem ud til den Villa paa Frydendalsvej, hvor SS da havde til Huse.

Da de unge Mennesker ikke vilde tilstaa, at de havde begaaet noget som helst ulovligt, tildelte Frikorpsmændene dem Knytnæveslag i Ansigtet og truede dem med at blive skudt. En af Drengene besvimede af Behandlingen og blev slæbt ud i et Køkken, idet man trak ham i Benene igennem Værelserne, hvorefter man hældte koldt Vand over ham, for at han skulde komme til sig selv, hvad han ogsaa gjorde. De blev nu alle kommanderede til at gøre Knæbøjninger, samtidig med at de i udstrakte Arme skulde bære en Stol. Da de efter en halv Times Forløb var saa udmattede, at de næsten ikke kunde staa paa Benene, blev de beordrede til at staa ret med Ansigtet ind mod Væggen og Næsen kun et Par Centimeter derfra, og de, der ikke kunde staa roligt, fik Lussinger.

Nu kom forannævnte Fru *Larsen* til Stede og fik Lejlighed til bagfra at tage de unge Mennesker i Øjesyn. Uden at se nærmere paa dem, og slet ikke paa deres Ansigter, erklærede hun, at en af dem var identisk med den Mandsperson, der havde klippet hende, og de fire andre var nogle af dem, der havde generet hende. Nogle af Frikorpsmændene sprang nu løs paa de unge Mennesker, sparkede dem og slog dem med knyttet Haand og Livrem, saa Blodet flød fra dem og flere besvimede, alt i Fru *Larsens* Overværelse, og uden at hun forsøgte at skride ind herimod. Da de sidstnævnte var kommet til Bevidsthed igen, sagde Frikorpsfolkene til dem, at nu skulde de alle ud at skydes, hvorefter Frikorpsfolkene tog deres Geværer, som de paa demonstrativ Maade ladede.

De unge Mennesker blev ført ud paa Vesterbrogade, der, da Spærretiden for længst var indtraadt, var aldeles mennesketom. Her fik de Ordre til at gaa mellem de to midterste Sporvejsskinner, mens en Vagt af SS-Folk med skarpladte Skydevaaben gik paa begge Fortove, og det blev tilkendegivet dem, at hvis de kom uden

for de nævnte Skinner, blev de skudt ned med det samme. Ved Frihedsstøtten mødte de en tysk Panserbil, i hvilken de blev kørt til Kastellet. Da de kom herud, blev de af SS-Folkene sparket ud af Vognen, saa de faldt ned paa Jorden og slog sig. Derefter blev de frataget alle deres Ejendele, hvorefter de enkeltvis blev ført ned i en Celle, hvor de med Spark og Slag med Remme blev mishandlet paa det voldsomste; de blev saa smidt ind i en fælles Celle, hvor de alle besvimed af Mishandlingerne. Nogle Dage efter blev de stillet for en tysk Standret, hvor hele Retshandlingen varede ca. en halv Time. De forstod selv ikke noget Tysk; der var ingen Tolk, de kunde betjene sig af, og ingen Forsvarer, de kunde støtte sig til; det eneste, de fik sagt, var, at de var uskyldige i de dem paasigtede Gerninger.

Fru Larsen afgav beediget Vidneforklaring og hævdede paa det bestemteste, at hun genkendte samtlige tiltalte, en af dem som identisk med den Mandsperson, der havde klippet hende, de øvrige fire identiske med Personerne, der havde generet hende. Samtidig afgav en tysk Underofficer Vidneforklaring om, at de unge Mennesker over for ham i Fængslet havde aflagt Tilstaaelse om at have forøvet de Handlinger, de nu var tiltalt for. Dommen faldt straks, og ved denne idømtes en af de tiltalte 4 Aars Fængsel, de øvrige fire unge Mennesker hver 2 Aars Fængsel, alle Straffe at afsone i Tyskland.

Imidlertid oplystes det kort efter Dommens Afsigelse, at i alt Fald den af de unge Mennesker, der var idømt 4 Aars Fængsel, ikke kunde have begaaet den Handling, han var dømt for, idet han paa Gerningstidspunktet havde været et helt andet Sted i Byen, og ved energisk Arbejde af Landsretssagfører Michael Reumert, der Gang paa Gang afvist af de tyske Retsmyndigheder, bl. a. med den Motivering, at den Slags Smaatterier kunde man virkelig ikke beskæftige sig med, lykkedes det alligevel at formaa Tyskerne til at genoptage Sagen, denne Gang for en Krigsret, hvor der baade var Tolk og Forsvarer for de anklagede. Fru Larsen afgav paa ny Forklaring som Vidne, og herunder udviklede hun sig i en Række Modsigelser, der tydeligt viste, at hun løj.

Den forannævnte Underofficer blev ogsaa afhørt paa ny og maatte nu erkende, at han ikke kunde tale eller forstaa noget videre Dansk, og at de unge Mennesker ikke forstod Tysk, og han kunde ikke give nogen rimelig Forklaring paa, hvordan han havde kunnet modtage en Tilstaaelse fra de anklagede. Krigsretten frifandt med Bemærkning om, at begge Vidneudsagnene maatte anses for usandfærdige, de unge Mennesker, en af dem med den Begrundelse, at han ikke kunde have begaaet Forbrydelsen, de fire andre med den Begrundelse, at der ikke var ført Bevis for, at de tiltalte havde begaaet de dem paasigtede Handlinger. — De unge Mennesker havde da siddet i tysk Fængsel i 2½ Maaned. Underofficeren blev senere dømt af en Krigsret for falsk Forklaring for Retten, og nogle tyske Soldater, der havde medvirket ved Mishandlinger af de unge Mennesker i Kastellet, blev ligeledes dømt herfor ved en Krigsret.

SS-Mændene derimod foretog man sig intet imod, skønt deres Delagtighed i Mishandlingerne var langt større end Soldaternes. Fru Larsen, der af den danske Fængselslæge i en Erklæring blev betegnet som fræk, afgjort løgnagtig, kynisk demoraliseret, arrogant og overlegen, groft uforskammet, ringe intellektuelt udrustet,

Umiddelbart Nord for Grænsen til Tyskland laa *Frøslevlejren*, omgivet af en tæt Granplantage. Fra Vagttaarnet som Centrum spredtes de tyve Barakker i Straaleform. Udover Opholdsbarakker var der Værksteder, Kantine, Vaskeri, Sygehus og »Isolering«sbarakker — det sidste en pæn Omskrivning for Enceller.

liggende i nederste Halvdel af det normale og udpræget konstitutionel Psykopat af den følelseskolde, selvhævdende, amoralske og asociale Type, blev efter Befrielsen ved dansk Domstol for Mened og falsk Forklaring i nævnte Sag idømt 10 Aars Fængsel.

VIII

Frøslevlejren var blevet bygget i Foraaret 1944 til Brug for Tyskerne. Man havde fra tysk Side lovet, dels at de af Tyskerne arresterede Personer, der ellers skulde være ført til Tyskland, fremtidig skulde blive internerede her, dels at de allerede til Tyskland førte danske Statsborgere, eller i hvert Fald en stor Del af disse skulde blive overført til denne Lejr. At Tyskerne brød ogsaa dette Løfte, kan ikke undre nogen.

Frøslevlejren var ved en gennem hele Lejren ført Vej delt i to Dele, begge med en Række Barakker. I Barakkerne til venstre, regnet fra Indgangen i Lejrens sydvestlige Hjørne, residerede Tyskerne, og her var deres Administration, Køkken, Kaserne m. v. Til højre laa de Barakker, hvor dels Fangerne — baade de politiske og andre — boede, dels Værksteder og Spisesale var indrettede. Midt i Lejren laa en temmelig høj Bygning, hvis midterste Del var indrettet til Vagtstue, Arrestlokale og Tegnstue, og alle, der skulde ud af eller ind i den indre Lejr, hvor Fangerne var anbragt, skulde passere den tyske Vagt her. I denne Bygning, der gik under Navnet »Taarnet«, stod øverst oppe en Soldat Vagt, parat til at skyde, hvis der skulde vise sig det mindste Tegn paa Uro eller Uorden mellem Fangerne, og oven over hans Plads var anbragt en stor Projektør til Belysning af Lejren, naar det blev mørkt, for at Tyskerne paa denne Maade kunde holde Øje med, at intet ureglementsret skete.

Endelig var paa Taarnet anbragt en Sirene, der kaldte til Arbejde, Hvile og Spising samt meldte Luftalarm. Uden om Lejren var der 5 mindre Taarne, alle bemandede med en Udkigspost, der var forsynet med Rekylgævær.

Rundt omkring Lejren var der anbragt Miner, som laa meget tæt, og blot f. Eks. en Hare sprang over dem, eksploderede de. Flere Fanger prøvede at komme igennem dette Minefelt, men kun enkelte lykkedes det for.

I Vifteform ud fra det forannævnte »Taarn« laa foruden alle Barakkerne, hvor de politiske Fanger var anbragt, dels en Barak beboet af Stikkere, som gemte sig her, fordi de frygtede at leve ude blandt ordentlige Mennesker, dels en Barak beboet af asociale Elementer, som Tyskerne havde faaet fat i paa deres Razziaer. Disse var blevet klippet skaldede med en »Hanekam« hen ad Hovedets Midte, saa de var lette at skelne fra — som Tyskerne sagde — »anstændige Leute«; men da Tyskerne ogsaa af og til klippede politiske Fanger paa samme Maade, var den beskrevne Klipping ikke nogen Rettesnor for de danske politiske Fanger.

Af mere prominente, der har siddet i Frøslevlejren, kan nævnes Polititiinspektør *Møllerup*, hvis gode Humør og Hjælpsomhed var berømt mellem Fangerne, Oberstløjtnant *Johnstad Møller*, den kendte Sønderjyde Lærer *Markussen*, Stabslæge *Wøldike*, Folketingsmand *Hoff*, Kaptajn *Bartholdy*, Overlæge *Otto Mikkelsen*, Kunstnerinden Fru *Gerda Ploug Sarp* o. m. fl.

I en Bog, »Kvinder i Bur«, har Fru Ploug Sarp fortalt om sine Oplevelser i Vestre Fængsels tyske Afdeling og i Frøslevlejren.

Efter at have siddet nogen Tid i Vestre Fængsel, hvor Opholdet i det store og hele formede sig som foran beskrevet under Omtalen af Kalfaktorerne, blev hun overført til Frøslevlejren. Rejsen hertil varede 32 Timer og fandt Sted i en gammeldags, snavset Vogn. Transporten omfattede 47 Mand foruden hende selv, og til disse var der ca. 20 Siddepladser. Vognens Vinduer var matte med Jernstænger, foroven forsynet med en lille Lem, der kunde aabnes. Der var ogsaa W.C. i Vognen, men dette var utroligt griset.

Mændene blev, da de kom til Lejren, stuvet ind i en iskold Barak, hvor de kom til at ligge paa Gulvet paa nogle ubeskriveligt snavsede Madrasser, medens Fru Sarp dog i Kvindebarakken fik en Seng at ligge i.

Mænd og Kvinder spiste i den samme Barak, men paa forskellige Tidspunkter, saa de fik ikke Lejlighed til at tale med hinanden. Maden var god, men Omgivelserne i Spisebarakken utiltalende, især var Spisegrejerne uappetitlige.

Opvarmningen var ofte utilstrækkelig, bl. a. fordi Brændslet var vaadt.

Hvad der imidlertid særlig gik Fangerne paa Nerverne, var *Transporten af Medfanger til Tyskland*. Ingen vidste sig sikker for næste Gang, en Transport afgik, at skulle med i denne, og at det kunde betyde Døden for de paagældende, var alle klare over.

Saaledes blev den 15. September 1944 197 af de politiske Fanger i Lejren deporteret til Tyskland, deriblandt Politimestrene *Agersted* og *Simony*, Læge *Knud Nordentoft* og Overlæge *Erik Larsen*, der alle døde i tysk Fangenskab. Deportationen vakte en voldsom Harme i Befolkningen, der gav sig Udslag i Generalstrejke mange Steder i Landet; man følte sig fra dansk Side med Rette ført bag Lyset med Hensyn til Formaalet med Frøslevlejren. Senere fandt der ogsaa jævnligt Deportationer fra Frøslevlejren til Tyskland Sted, og til sidst regnede man med, at der hver 14. Dag foregik Deportationer.

Oppe i Frølevlejrens »Taarn« vaagede de kære, grønne Mennesker over Fangernes Ve og Vel. De havde deres Skydevaaben parate — det er altid det sikreste. Men for øvrigt kedede de sig øjensynligt over alle Grænser. Hvad man jo ikke skal misunde dem.

Hver anden Søndag maatte i Lejren internerede Ægtefæller og nær beslægtede efter Ansøgning mødes i Samtaleværelset og tale med hinanden. Oprindelig havde ogsaa forlovede Tilladelse hertil, men da der pludselig opstod en forbavsende Mængde Forlovelser, blev der nægtet forlovede Par Adgang til saaledes at mødes.

Herefter kunde de kun paa Afstand, og naar Vagterne ikke saa det, gøre Tegn til hinanden. Overtrædelse af Forbudet mod at tale »gennem Pigtraaden« blev strengt straffet med »Einzelhaft« eller endog Tysklandstransport, og en ung Mand, der ikke straks havde lystret en tysk Vagts Ordre til øjeblikkelig Fjernelse fra Pigtraaden, blev endog skudt ned.

Hver 6. Uge havde de Ret til at modtage Breve og Pakker, men Brevene maatte ikke være paa mere end 20 Linier à 16 Stavelser, og blev selvfølgelig censurerede. De 6 Uger forlængede Tyskerne af og til med sædvanlig Grandezza til 2 Mdr. Det skete ogsaa, at de internerede fik Lov at modtage Besøg, men Ansøgning om Tilladelse hertil kunde først indgives, naar man havde været 3 Maaneder i Lejren, og Besøgstiden var kun nogle faa Minutter; da der var tyske Vagter til Stede for at kontrollere Samtalens Indhold, var det i høj Grad begrænset, hvad man kunde sige.

Til stor Gene for de politiske Fanger anbragte Tyskerne ogsaa *almindelige Forbrydere i Lejren*, i Kvindebarakken saaledes Pigeborn, der havde smittet tyske Soldater, og andre lignende tvivlsomme Eksistenser — »Feltmadrasser«, som Befolk-

ningen havde døbt dem. Nogle af disse var saa utrolig snavsede med deres Person, at de ligefrem stank.

Da der begyndte at vise sig smitsomme Sygdomme i Lejren, lykkedes det nogle af de internerede Læger at skaffe Vaccine, og mange af de internerede blev herefter — trods Forbud fra Lejrledelsens Side — vaccineret mod Tyfus, Difteri m. m. Tyskerne selv foretog sig intet i Anledning af Sygdommene.

Efterhaanden som Antallet af Fanger steg, blev Lokaleforholdene elendige. I Mandsbarakkerne kom de saaledes til at ligge i tre Etager over hinanden, og Luftten maatte under saadanne Forhold blive forfærdelig.

Fangerne forsøgte paa alle Maader at holde Humøret oppe. De benyttede flittigt det Bibliotek, der var blevet oprettet i Lejren, holdt Foredrag for hinanden, arrangerede Konkurrencer, Optog m. v. og gjorde Gymnastik. Forholdet mellem dem — her tænkes selvfølgelig alene paa de politiske Fanger — indbyrdes var udmærket, og da en Række af Fangerne var i Besiddelse af godt Humør, som smittede selv deres mest tungsindige Kammerater, lykkedes det de internerede nogenlunde at staa Prøvelserne igennem.

IX

Som tidligere omtalt blev *de mandlige Kommuniste straks efter deres Anholdelse* anbragt i *Horserødlejren*. Lejren er meget smukt beliggende i Udkanten af et Stykke Skov, og de forvarede kunde frit bevæge sig inden for Lejrens Omraade og saaledes dyrke Kammeratskabet efter eget Ønske, ligesom de ogsaa kunde drive Sport. De havde Lejlighed til at beskæftige sig med, hvad de selv ønskede, herunder ubegrænset Ret til Læsning og Studering.

Et talende Bevis paa Ledelsens Liberalitet er, at man tillod de forvarede f. Eks. paa kommunistiske Mærkedage at udsmykke en af Samlingssalene med Malerier, forherligende Kommunismen. Efterhaanden skaffede man ogsaa Eneværelser eller i alt Fald 2-Sengs Stuer til dem alle. De fik Lov til at modtage Besøg og kunde ugenert og i Enrum være sammen med deres nærmeste. Kosten var upaaklagelig, og naar man fra kommunistisk Side gentagne Gange har klaget herover, er det ubegrundet. Ved de uanmeldte Besøg, der er blevet foretaget i Lejren, bl. a. til Konstatering af Forplejningens Bonitet, har det altid vist sig, at denne stod fuldt paa Højde med almindelig dansk Mellestandskost. De forvarede havde endda Tilladelse til at nyde Spiritus, saafremt dette var foreneligt med god Orden i Lejren, herunder Maadehold. De Anker, der fra kommunistisk Side Gang paa Gang blev rejst mod den ansvarshavende Leder af Lejren, Fængselsinspektør *Bentzen*, har ligeledes vist sig at være aldeles ubegrundede. Man maa i denne Forbindelse ikke glemme, at det var en meget vanskelig og utaknemmelig Post at bestride, bl. a. fordi adskillige af de forvarede var Folk, det var meget besværligt for ikke at sige umuligt, at gøre tilpas, selv i et almindeligt borgerligt Samfund. I det store og hele maa det siges, at den »jævne Mand«, blandt de forvarede var tilfreds med de Vilkaar, Lejren bød ham.

En af de forvarede, Forfatteren *Hans Kirk*, blev som Disciplinærstraf overført

Frøslevlejren var særdeles vel indhegnet — baade med Pigtraad og Miner. Og Spærringen ændrede selvsagt ikke Karakter, da Lejren blev til *Faarhuslejren*, og Patrioterne gav Plads til Landssvi-gerne. Det er et Par af disse sidste, som ses paa Billedet. De har meget at tale om — og overveje!

Langt mere idyllisk end Frøslevlejren i det karrige nordslesvigske Grænsesogn laa *Horserødlejren* oppe i det smilende Nordsjælland. Ogsaa Bygningerne selv, som stammede fra Tiden efter forrige Krig, saa helt anderledes venlige og indbydende ud. Men Isoleringen var den samme. Pigtraad, hist og her Miner og saa en beværnet Vagtstyrke sørgede for, at ingen Fange skulde tage fejl af Stedet.

til Vestre Fængsel, idet han dels skabte Uro blandt de forvarede, dels skrev Breve, der fremstillede Forholdene i Lejren paa aldeles usandfærdig Maade. I den Anledning gik de øvrige forvarede i Sultestrejke, hvilket dog ikke betød saa meget, da de havde den dem udefra tilsendte Ekstraforplejning at falde tilbage paa.

En Gruppe af de forvarede begyndte i December 1941 at undersøge *Mulighederne for en Flugt*. Paa Grund af det store Vagtmandskab og den udmærkede Indhegning stod det dem klart, at den eneste Vej ud i Friheden vilde være gennem en Tunnel under Pigtraaden. De besluttede sig til paa denne Maade at forsøge at genvinde Friheden og udarbejdede først en Arbejdstegning. Derefter lavede de i Hjørnet i et Værelse i en af Barakkerne, hvor de sov, en Lem i Gulvet, saaledes at de kunde komme ned i det Rum, der var mellem Jordens Overflade og Gulvbrædderne, hvilket var 60 cm højt, idet Barakken var bygget paa et Betonfundament og ikke direkte paa Jorden. Lemmen var anbragt saaledes, at en Seng stod over den og en Kommode skjulte Udsigten til den.

Da der netop paa dette Tidspunkt var forskellige Bygningsarbejder i Gang i Lejren, ved hvilke i øvrigt de forvarede hjalp til, og da disse kunde færdes overalt i Lejren, var det ikke vanskeligt for dem, uden at det saa mistænkeligt ud, at faa fat i Skovle, Save og Afstivere til Tunnelen, ligesom heller ingen af Vagtmandskabet paa dette Tidspunkt fandt noget mærkeligt i, at de forvarede gik rundt med et Stykke Værktøj. Da selve Arbejdspladsen selvfølgelig var noget kneben, var det nødvendigt at save Skafterne paa de Skovle og Save, man brugte til Arbejdet, kortere.

For at undgaa, at Vagtmandskabet skulde høre Støjen fra Arbejdet, førtes der altid en højroestet Diskussion i Værelset, hvor Lemmen var anbragt, af de Kammerater, der ikke i Øjeblikket deltog i Udgravningen.

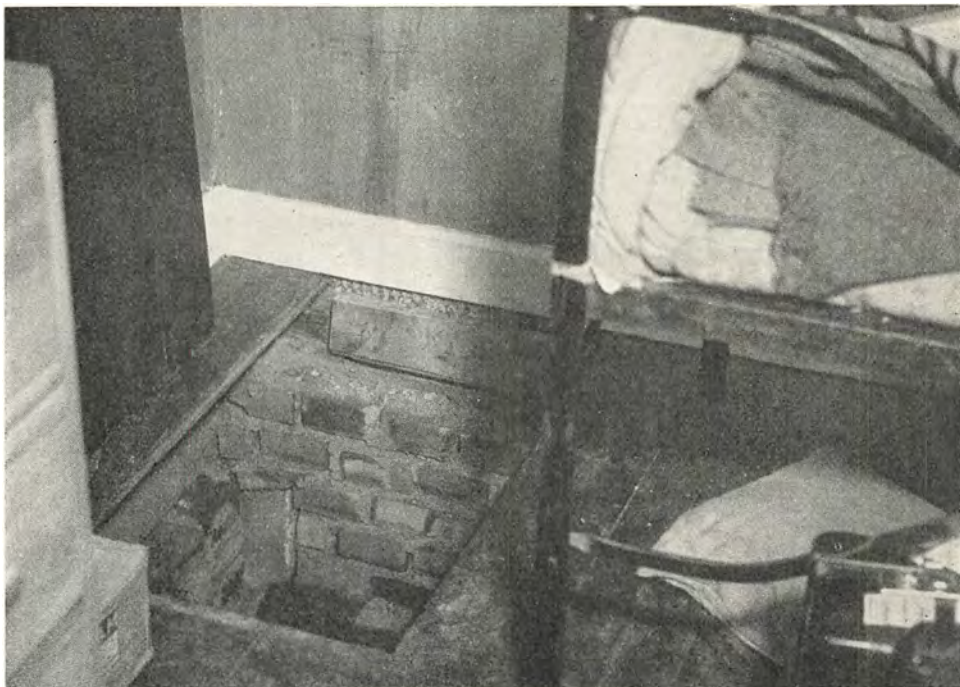
Efter flere Maaneders ihærdig Gravning var det lykkedes at faa Tunnelen færdig. Denne var 19 m lang og $\frac{3}{4}$ m i Højde og Bredde, og man havde i Lejrens Depot faaet fat i elektriske Pærer og Ledninger, hvilke sidstnævnte kunde føres op til en Stikkontakt i Barakken, saaledes at Gangen kunde oplyses. Gangen udmundede paa den anden Side af Pigtraaden ude i Skoven. Udmundingen var godt camoufleret med Kviste, og desuden var der lagt en Maatte med Jord over Hullet, og paa Maatten var der plantet et lille Træ. Udgangen var saa godt skjult, at man ikke vilde kunne finde den, hvis man ikke paa Forhaand vidste, hvor den var. Natten mellem den 9. og 10. Juli 1942 iførte en Del af de forvarede sig deres civile Tøj, og for ikke at faa dette snavset til gled de paa Maven gennem Tunnelen med Sække under sig. Vagterne opdagede imidlertid pludselig, at nogle af de forvarede befandt sig uden for Pigtraadsspærringen, og slog Alarm. I alt lykkedes det kun 5 at slippe bort denne Aften, og af disse blev endda 3 fanget umiddelbart efter, deriblandt Folketingsmand *Martin Nielsen*. Fra Lejrens Ledelses Side troede man, at disse var sluppet ud enten ved at kravle over Pigtraadshegnet eller ved at komme ud gennem en af Dørene, som muligt ved en Forglemmelse ikke havde været aflaaet, hvorfor man ikke foretog indgaaende Undersøgelse af Terræn og Barakker straks. Men da det opdagedes, at yderligere en af de forvarede, *Eigil Larsen*, der var de forvaredes Talsmand over for Myndighederne, forsvandt næste Nat, blev Politiet tilkaldt, og

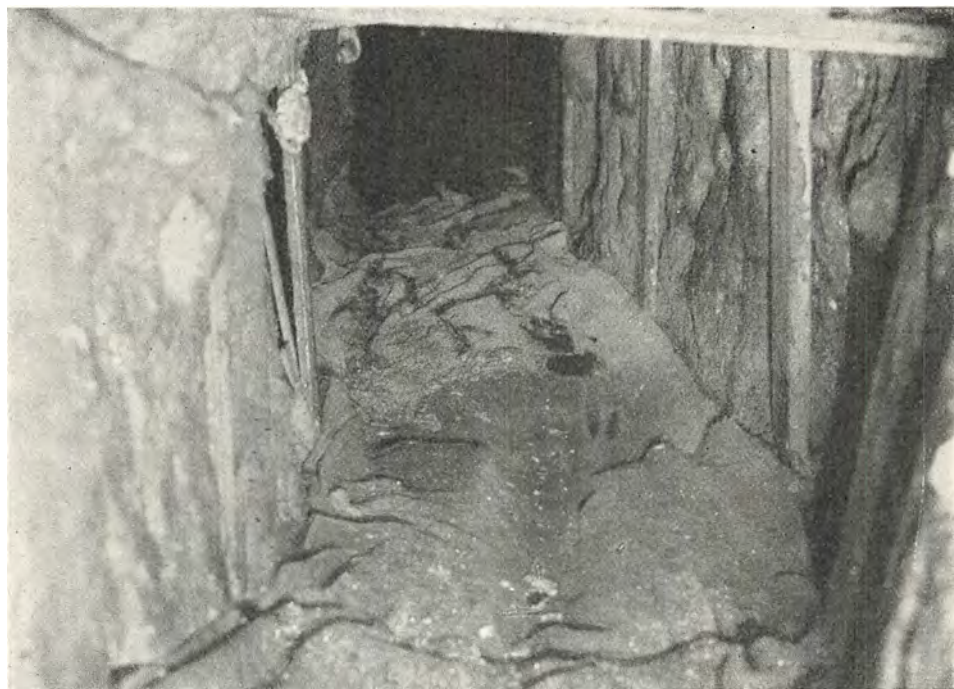
For at skaffe sig Overblik over den ofte lidt anspændte Situation, som ogsaa kunde opstaa i *Horserødlejren*, hvis Herrefolket ikke havde et Øje paa hver Finger, var der bygget et »Taarn« med Plads til Geværstand — og til en Mand, som vidste, at Førerens og Stortysklands Sikkerhed afgang af ubetinget Lydighed »bis in den Tod hinein«.

en omfattende Undersøgelse blev nu iværksat. Lemmen, der lignede en Reparation af Gulvbrædderne, blev ikke fundet straks, men da man havde Mistanke om, at der var en underjordisk Gang netop fra den Barak, hvor Gangen begyndte, brød man Gulvet op et tilfældigt Sted, kravlede ind under dette og fandt derved baade Gangen og Lemmen.

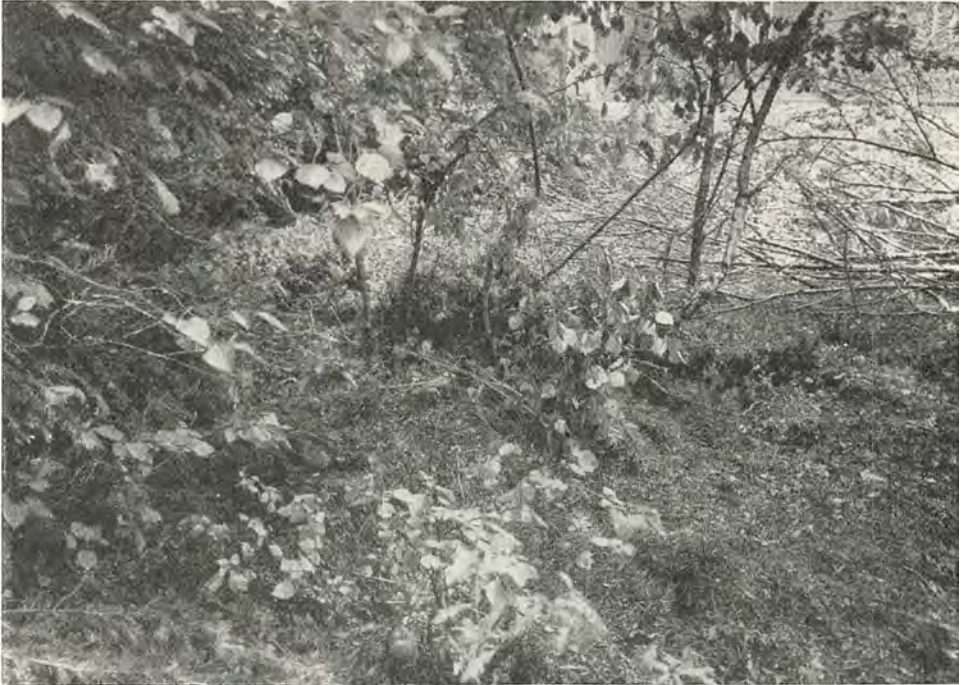
Blandt de forvarede var ogsaa Læge *Kern*. Da Tyskerne forlangte denne og en anden forvaret udleveret til Afhøring, fandt de danske Myndigheder det klogest at samtykke heri og gav Ordre til Udleveringen. Lejrens Ledelse gav herefter de forvarede Meddelelsen herom samt om de Grunde, der havde ført de danske Myndigheder til Ordrens Udstedelse, og endelig om de sandsynlige Konsekvenser, en Nægtelse af Udleveringen vilde have medført. Da Fængselsvæsenet ikke ønskede at foretage Udleveringen, kom et Hold danske Politibetjente til Lejren for at hente de paagældende. De forvarede havde imidlertid vedtaget, at de vilde søge at forhindre eller i alt Fald besværliggøre Afhentningen, og havde i den Anledning delt sig i 2 Hold, der stod eller sad i en Rundkreds uden om hver af de 2 Kammerater, der skulde afhentes. Da ingen af dem var til at formaa til at flytte sig godvilligt, maatte

Nedgangen i Barakken til den lange, underjordiske Gang, som Kommunisterne havde gravet for at slippe bort.

Gangen selv, vel afstivet og belagt med Tæpper fra Sengene, saa Fangerne ikke under Arbejdet skulde faa Tojlet fuldt af Jord — og derved opdages.

Og her er et Fikserbillede. Hvad findes der i den grønne Skov, hvor der slet ingen Røvere er?

Svar: En *Kommunist* — eller flere — som om et Øjeblik dukker op af Hullet!

Politibetjentene bære hver enkelt bort og over i de andre Barakker, før de kunde faa afhentet de 2 Personer, der skulde udleveres. Til større Haandgribelighed kom det ikke, men en af Betjentene blev dog sparket i Hovedet med en Træsko.

Da Lejren den 29. August 1943 blev besat af Tyskerne, lykkedes det 98 af de forvarede at undslippe. De kastede Borde, Stole, Sengetøj m. v. op paa Pigtraadshegnet og kom paa denne Maade bort. Det danske Fængselspersonale, der var til Stede, forholdt sig i denne Anledning passivt.

Efter at *Kommunisterne* var blevet ført til *Stutthoslejren ved Danzig*, internerede Tyskerne i Begyndelsen af September 1943 i Lejren i Horserød en stor Del af de Personer, som de den 29. August og Dagene derefter havde arresteret. De internerede var næsten alle Folk, der indtog fremtrædende Stillinger eller i øvrigt var velkendt i det offentlige Liv, saasom Professorer, bl. a. Studenterforeningens ledende Senior, Professor *Niels Nielsen* og Professor *Hal Koch*, Sagførere, Læger, bl. a. Professor *Warburg*, Kunstnere, kendte Mænd fra Erhvervslivet, Politikere, Præster, bl. a. Pastor *Gunnar Engberg*, m. m.

Efter at disse internerede i Løbet af nogen Tid næsten alle var blevet løsladt, blev Lejren benyttet til Internering af her i Landet *arresterede Jøder*, indtil disse blev ført til Tyskland, og derefter blev Lejren benyttet af Tyskerne som almindelig Koncentrationslejr.

X

Selvfølgelig forsøgte *Frihedsbevægelsen* adskillige Gange at befri politiske Fanger. Den 20. Marts 1944 ved 22-Tiden blev der saaledes foretaget Angreb paa *Arresten i Kong Hansgade i Aalborg*. Der blev ringet paa Arrestens Hovedindgang ud mod Kong Hansgade, hvilken Indgang tillige benyttedes af Arrestforvareren som Adgang til hans private Lejlighed. Arrestforvareren gik til Døren og spurgte uden at lukke op, hvem det var. En Kvindestemme svarede da, at hun gerne vilde tale med Arrestforvareren, og da denne hørte, at det var en Kvinde, det drejede sig om, aabnede han uden Betænelighed Døren; men i samme Øjeblik væltede en halv Snes Mand, nogle af dem med Tørklæder for Ansigtet, ind i Gangen. En af Mændene satte en Maskinpistol i Siden paa Arrestforvareren og drev ham ind i hans private Lejlighed, der laa til venstre for Indgangen, og her blev han sammen med sin Hustru og Datter holdt i Skak. De øvrige Angribere var imidlertid med Revolvere i Hænderne styrtet videre ad Gangen og tværs gennem Bygningen ud i Arrestgaarden, hvortil Vagtlokalet stødte ud.

Vagtmandskabet, der var blevet alarmeret ved Støjen fra Angribernes Indtrængen, styrtede i det samme ud i Gaarden, hvor de modtog de indtrængende med en Salve.

Angriberne besvarede Skydningen, og det kom til en kort Ildkamp, under hvilken dog ingen blev saaret. Derefter trak Angriberne sig tilbage og forsvandt gennem de omliggende Gader, uden at det var lykkedes at befri nogle af Fangerne, og uden at nogle af Angriberne blev paagrebet.

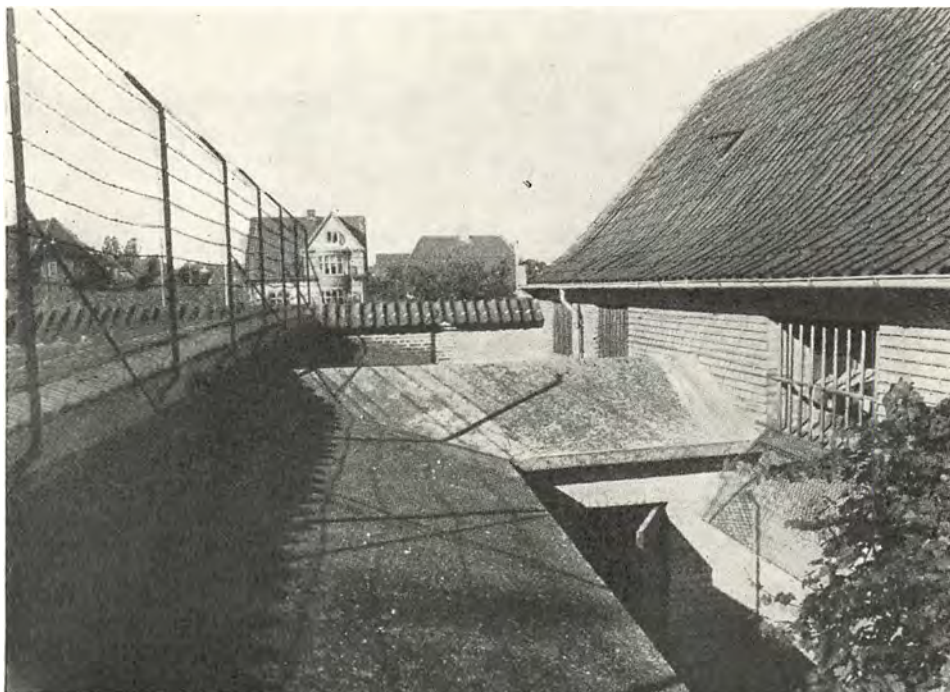
I samme Arrest sad to Aar tidligere Medlemmerne af den berømte »Churchill-Klub«, en halv Snes Dreng, der efter glimrende Planlæggelse i alle Enkeltheder med et næsten utroligt Vovemod havde foretaget Sabotage paa tysk Ejendom, Tilvending af Vaaben og Ammunition m. m. Til Trods for, at de sad fængslede, og alle var ganske klar over, at Tyskerne var opbragte paa dem til det yderste, mistede de dog ikke deres ukuelige Humør.

I Arresten var der en Rengøringspige, der hed *Emma*. En Dag, da der blev gjort rent paa Gangen uden for en Celle, hvori nogle af Drengene sad, troede de, at det var Emma, og lagde sig paa Knæ ved Dørsprækken og kaldte for Sjøv med kælen Stemme paa hende. Pludselig blev en Nøgle sat i Laasen, og Døren røg op i Hovedet paa en af Drengene. Det viste sig, at det var en af Fængselsbetjentene, der gjorde rent, og Drengene fik nu som Straf Ordre til at feje og vaske hele Gangen.

En anden Gang, da de ogsaa havde holdt lidt Sjøv med en Fængselsbetjent, kom denne ind til dem i Cellen og talte formanende til dem om hans Gernings mangfoldige og ikke altid lige morsomme Pligter; men efterhaanden fik Drengenes ukuelige Humør Fængselsbetjenten til at smile, og Fanger og Betjent sad saa sammen inde i Cellen og skrupgrinede ad Drengenes Historier. En af Drengene var nu saa heldig at faa Nøglerne til Celledørene listet ud af Lommen paa Betjenten, og medens denne sad og morede sig over en anden Drengs Vittigheder, gjorde Drengene mystiske Tegn til hinanden, uden at Betjenten saa det, og pludselig for alle Drengene ud af Døren og laasede i en Fart Betjenten inde i Cellen. Nu var det Drengenes Tur til at staa ved Kighullet, medens Betjenten inde i Cellen tryglede dem om at lukke op. Drengene morede sig, saa Taarerne trillede ned ad Kinderne paa dem; nu kunde de stikke af allesammen, hvis de vilde; men som de gæve Gutter, de var, forbarmede de sig over Betjenten og lukkede op, og med et Lettelsens Suk modtog Betjenten sine Nøgler igen.

Efter at Drengene var blevet domfældt, fik en af dem en Dag Besøg af sin Broder, der gav ham et Ugeblad, i hvilket laa en Nedstrygerklinge. Drengen stak hurtigt Bladet i Lommen, men Fængselsbetjenten, der havde set det, spurgte, hvad det var, han havde stukket i Lommen. Drengen trak Bladet op af Lommen, men saaledes, at Nedstrygeren faldt ud og blev nede i Lommen, hvad Betjenten ikke opdagede. Da Drengen og den Kammerat, han delte Celle med, var blevet alene, begyndte de at save Vinduestremmerne over, men særlig hurtigt gik det ikke, idet de kun kunde save, naar en Flyver fløj hen over Arresten og lavede Spektakel, eller naar der var Larm ude paa Gangen bag Celledøren.

Revnen i Tremmerne blev imidlertid, efterhaanden som Arbejdet skred frem, mere og mere synlig, og noget maatte gøres for at skjule den. Da de en Dag var paa Gaardtur, »kom de til« at slaa en Rude i Stykker. En ny Rude blev omgaaende sat i, og Drengene tog nu noget af det vaade Kit, blandede det med Tusch, saa det fik samme Farve som Tremmen, og puttede det i Revnen, de havde frembragt, saaledes at den blev skjult. Da den første Tremme var savet over, savede de et Hak ind i Stumpen, der sad fast i Vindueskarmen, og et Hak op i Tremmen, saaledes at de kunde presse en Kile ind og faa Tremmen til at sidde fast om Dagen. Om Aftenen skulde de prøve, om de kunde komme igennem Hullet. De var i Udgangs-

Gennem det nærmeste Gittervindue var det, at *Churchill-Klubbens* uimponerede Medlemmer foretog deres natlige Eskapader fra Kong Hansgades Arrest, efter at en af Jernstængerne først var fileet over (jfr. Billedet S. 267).

paaklædning, skønt de efter Ordre hver Aften ved Sengetid skulde aflevere deres Benklæder til en Fængselsbetjent. Benklæderne, de afleverede, hørte imidlertid til deres daglige Tøj, men Benklæderne til deres pæne Tøj, var der ingen, der havde tænkt paa, at de ogsaa skulde aflevere, skønt ogsaa disse beroede i Cellen. Den første, der krøb ud, kom godt igennem og satte sig paa Halvtaget uden for Vinduet for at vente paa den anden. Da denne skulde igennem Hullet, blev han imidlertid paa Grund af Tykkelse siddende fast, og ligegyldig hvad man gjorde, kunde han hverken komme frem eller tilbage. Den af Drengene, der var kommet igennem, kunde ikke lade være med at more sig over den komiske Situation, og da det ikke var muligt for ham at faa Kammeraten ud gennem Aabningen, maatte han puffe ham tilbage i Cellen, hvorved Drengen forstuede sin Arm.

Den næste Dag byttede de med Arrestforvarerens Tilladelse Celle med to andre Dreng, der var tyndere, og den næste Nat ved 2-Tiden gled disse to Dreng ud af Vinduet, mavede sig frem over et Tag og hen paa Fængselsgaardens Staaltraadsnet. Medens de kravlede over det knirkende Net, gik en Dør op i Arrestbygningen, og en Fangevogter kom ud og gik rundt i Arrestforvarerens Gaard. Drengene laa muse-stille i 1½ Times Tid, og da de til sidst syntes, at alt var roligt, kravlede de videre hen over et Pigtraadshegn, sprang ned i Arrestforvarerens Frugthave, over en Hæk og gik sig saa en Aftentur i Byen som frie Mennesker. Nogle Timer senere vendte de tilbage og krøb igen ind i Cellen ad samme Vej, som de var kommet ud, og efter

at have sat Tremmen fast i Vinduet, saa ingen kunde se, at de havde været ude, lagde de sig til at sove.

Lige før Drengene var blevet anholdt af Politiet, havde de planlagt Ødelæggelse af to tyske Fokkermaskiner, der stod paa en lille Flyveplads langt ude i den vestlige Del af Byen. De besluttede sig til, at denne Plan passende kunde realiseres nu, og en af de første Nætter herefter kravlede de igen ud af Cellevinduet som foran beskrevet, gik igennem Byen til Flyvepladsen, kravlede over noget Pigtraad, der var omkring denne, gik forbi nogle slumrende tyske Barakker, mavede sig frem over en aaben Mark og naaede saa de to Hangarer, hvor Flyvemaskinerne stod. Til at brænde Maskinerne af med havde de medbragt en Flaske Celluloselak, som en af dem havde faaet ind i Cellen til Brug ved Bygning af en Svæveflyvemaskine, og som brændte lige saa godt som Benzin; men da de var kravlet hen over Marken med Flasken i den ene Haand, var de kommet til at spilde Indholdet, saa Flasken til deres store Skuffelse var tom, da de skulde til at anvende den; saa maatte de vende tilbage til Arresten med uforrettet Sag.

Næste Aften sad tre af Drengene i Cellen med den oversavede Tremme, og om Natten krøb de alle tre ud efter først — som de gjorde, hver Gang de foretog sig en Udgangstur, — at have lagt en lille Seddel paa Bordet i Cellen, hvorpaa stod: »Ring til 3222, før I ringer til Politiet, saa kommer vi straks tilbage«. Ved denne Lejlighed satte de Ild paa en Bil ved de tyske Garager i Sankelmarksgade lige over for en tysk Vagtpost. En anden Aften gik Drengene ud og besøgte deres Forældre, som fik et helt Chok, da de saa dem; først ved 4-Tiden om Morgenen gik de tilbage til Arresten; men inden de kravlede ind i Cellen, plukkede de nogle Pærer af et af Arrestforvarerens bugnende Pæretæer, og den næste Morgen bød de denne en af hans egne Pærer at spise, uden at han selvfølgelig vidste, at Pæren stammede fra hans egen Have.

Aften efter Aften gik de saaledes ud; dels besøgte de Forældrene, som traktered dem med alle mulige gode Sager, dels saboterede de Værnemagtens Ejendom, startede bl. a. en tysk Bil og kørte den ud i Havnen, dels gik de i Biografen til 9-Forestillingerne.

Paa en af deres sidste Ekspeditioner fortalte de Forældrene, at de paa deres »Udflugter« havde saboteret en lille Smule — bare ganske lidt —, og man drøftede saa, at man maatte se at skaffe dem til Sverige, hvorfra de vilde videre til England.

Paa deres nittende natlige Udflugt ødelagde de først en tysk Bil. Glæden over Friheden manifesterede sig i dette Tilfælde saa kraftigt paa Bilen og dens Kølerkappe, at denne — som det hedder i en af de unge Mennesker selv udgivet Bog om »Churchill-Klubben« — kom til at ligne en slukøret Hund. Derefter aflagde de et Besøg hos Forældrene, hvor man sang nationale Sange og drøftede Flugten til Sverige. Da de ved 4-Tiden om Morgenen slentrede »hjemad« mod Arresten, blev der pludselig blæst Luftalarm. De smuttede ind ad en Gadedør, da to Betjente pludselig viste sig og bad om at se deres Legitimationskort, som de selvfølgelig ikke havde. De opgav nogle opdigtede Navne og Adresser, men Betjentene, hvis Mistanke var vakt, tog dem med paa Politistationen, hvor deres Identitet blev fastslaaet. At Politiet var ved at tabe bæde Næse og Mund, da det blev opdaget, hvem

Horsens Tugthus. Ikke nogen indbydende Bygning — undtagen for Sabotører, der planlægger et Kup til Kammeraternes Befrielse!

de var, er ikke til at forundre sig over. De blev omgaaende ført ud i Arresten og indtil videre anbragt i dennes Badeværelse, hvor de om Natten maatte skiftes til at sove i Badekarret. Efter at det var blevet opklaret, hvad Sabotage de unge Mennesker havde lavet, medens de paa egen Haand havde taget Udgangstur fra Arresten om Natten, blev de ved tysk Krigsret idømt 20, 15 og 5 Aars Fængsel, medens den, der havde smuglet Klingen ind i Arresten, fik 11½ Aars Fængsel ved dansk Domstol, og Faderen, som de havde besøgt, og som ikke havde anmeldt det til Politiet, fik 6 Mdr. Fængsel, ligeledes ved dansk Domstol. Alle Straffe blev afsonede i dansk Fængsel med Undtagelse af de to unge Menneskers, der havde faaet den højeste Straf; disse maatte afsone de første 6 Maaneder i et Tugthus i Tyskland; Resten af Fængselstiden tilbragte de i Fængslet i Horsens.

Fra *Horsens Tugthus* lykkedes det at befri samtlige dør ved Udgangen af Aaret 1944 hensiddende politiske Fanger. Omkring den 20. December 1944 fik nogle af de dør forvarede politiske Fanger et Praj om, at der var lagt Planer for deres Befrielse, og den 30. samme Maaned fik de i Middagspausen Besøg af Fængselspræsten, som stak et Par Pistoler til dem og sagde, at Aktionen til deres Befrielse skulde finde Sted, medens de var paa Gaardtur. De begyndte selv straks Forberedelserne. idet de barberede sig og brændte Papirer og Breve. Da Kakkelovnen var indrettet til Paafyring udefra, kunde de ikke benytte denne hertil; men paa en Stribe Cementgulv omkring Kakkelovnen lavede de et Baal, og uden at Opsynet opdagede det, fik de brændt, hvad de ønskede. Kl. 14.30 begyndte Gaardturen, som skulde vare

½ Time. Den Gaard, de gik i, laa mellem Fængslet og Ringmuren og var omgærdet af et lavt Trærækværk. En Fængselsbetjent var posteret inde i Gaarden, og tre andre — den ene bevæbnet med Pistol — var posteret uden for, men saaledes, at de kunde holde Øje med Fangerne, der i øvrigt den Dag selvfølgelig havde taget Sko paa, skønt de ellers plejede at gaa med Træsko, en Omstændighed, som dog ikke syntes at forundre Betjentene. Aftenen forinden var et stærkt Hegn af Traadvæv, som omgav Ringmuren, blevet klippet over ud mod en ubefærdet Markvej og paa ny ganske løst hæftet til Stiverne, saa det nemt kunde løftes af igen. Præcis Kl. 14,45 lød det aftalte Tegn til Befrielsen — et Bump mod Muren. Det var en Stige, der stødte imod, og to Mand dukkede op over Murens Kant og rettede deres Maskinpistoler mod Betjentene, der stod i Nærheden, samtidig med at 3 af Fangerne i en Fart kom over det lave Rækværk for at tage sig af de øvrige Betjente, som de holdt op med Revolvere.

En af disse forsøgte at undløbe og naaede ogsaa Porten; men i Farten kunde han ikke klare Nøglehullet, og et Øjeblik efter havde han en Pistol i Ryggen og fik Ordre til at følge med. En anden Betjent naaede at fløjte i Alarmfløjten og forsøgte at trække Revolveren, men fik saa et Kæbestød og brækkede i Faldet en Arm. En tredie Betjent, der var kommet til, forsøgte ogsaa at løbe, men opgav det, og en af Fangerne stak nu en Shagpipe, der skulde agere Revolver i Siden paa ham, idet man spurgte ham, om han ikke var en god dansk Mand, hvad han højt og helligt bedyrede. Nu var samtlige tilstedeværende Vogtere uskadelliggjort og blev holdt i Skak af de to Frihedskæmpere paa Muren. Stigen blev saa trukket op og sat ned igen paa den indvendige Side af Muren, og Fangerne kom nu op paa Muren, og ved Hjælp af et Reb, fastgjort til Stigens øverste Trin og hængende ned ad Murens udvendige Side gled de ud i Friheden saa hurtigt, at de næsten faldt over hinanden. Uden for Fængslet var posteret en Række bevæbnede Frihedskæmpere ved Murens to Hjørner for at holde eventuelle Betjente eller Fanger, der vilde prøve paa at forhindre Undvigelsen, op.

Uden for Traadhegnet holdt der en C.B.U.-Ambulance Vogn, som Fangerne kravlede ind i, efter at de først havde faaet deres Frakker, som man i Forvejen havde hentet i deres respektive Hjem, paa, saa man kunde skjule den blaa Fængselsjakke.

Selve Befrielsen tog ikke mere end 5 Min., og nøjagtig et Kvarter efter at Frihedskæmperne var hoppet af Vognen uden for Fængslets Mur, blev de befriede Fanger — i alt 15 — i et Fabrikskvarter i Horsens sat ud af Vognen og af stedkendte Mænd bragt i Sikkerhed. En halv Snes Dage efter kunde de alle forlade Horsens. Paa Banegaarden traf de tilfældigt en Fængselsbetjent, som genkendte dem og ønskede dem Lykke paa Rejsen.

Ogsaa fra *Nyborg Statsfængsel* lykkedes det at befri en Række politiske Fanger, bl. a. 20 Sabotører, der truedes af snarlig Overflytning til tysk Koncentrationslejr.

Modstandsbevægelsens Organisation i Nyborg kom i Forbindelse med Fængslets Viceinspektør og Vagtkommandør, som begge straks erklærede, at de vilde medvirke til disse Fangers Flugt, skønt de selvfølgelig begge vidste, at det for dem var et yderst risikabelt Forehavende.

Den 11. Februar 1945 ved 17-Tiden ankom en Bil til Statsfængslet og blev

Vridsløselille gør — trods alt — et venligere Indtryk end Horsens. Men derfor kan det jo være lige nødvendigt at tage sig af de Patrioter, som spilder Tiden med at sidde inden for Murene.

modtaget i Porten af den forannævnte Vagtkommandør, der sammen med Viceinspektøren var indviet i alle Planens Detailler. Samtidig havde Viceinspektøren foranlediget, at de 20 politiske Fanger, der skulde befries, »tilfældigt« var opstillede til Parade for sig i en af Fængslets Fløje. Frihedskæmperne var imidlertid kun lige kommet ind paa Vagtkommandørens Kontor, før Alarmklokkerne traadte i Funktion, idet den Del af Frihedskæmperne, som havde til Opgave at holde Vagten uden for Fængselsporten op, uberegneligt var blevet observerede indefra. Maskinpistolmundingerne overtalte imidlertid samtlige Fængselsbetjente til at holde sig i Ro, selv om en særlig energisk Mand maatte slaas ned. Vagtkommandøren fulgte nu nogle af Frihedskæmperne over i den Fløj, hvor de politiske Fanger var opstillede, og her blev samtlige tilstedeværende Betjente gennet ind i en af Cellerne ved Hjælp af Maskinpistolerne. De politiske Fanger stormede nu ud, og alle Fængselsdøre blev omhyggeligt laasede udefra, saaledes at Alarmering af Gestapo indtil videre var udelukket. Foran Fængselsporten ventede en Række Biler, hvori de implicerede Fængselsfunktionærer og de tyve Fanger blev puttet ind, hvorefter Fangerne, hvis Fængselspaaklædning skulde skjules, og som i øvrigt vilde se lidt for mystiske ud, hvis de midt i Vinterens Hjerte færdedes uden Overtøj i fri Luft, iførte sig Frakker, Hatte og Halstørklæder, som Frihedskæmperne havde medbragt. Bilerne kørte straks mod Odense, og da man frygtede for, at Gestapo allerede kunde have omringet Byen, stoppede de op ca. 5 km fra Bygrænsen, og ad plørede Markveje gik de befriede i forskellige Flokke videre til Fods, enkelte endog paa Strømpefodder.

To og to, og hvert Par kun ledsaget af en enkelt Mand, begav de sig til en Række odenseanske Gadehjørner, hvor hvert Sted to hidtil udenforstaaende Mænd ventede for at føre hver sin forhenværende Fange til sit Hjem. Nogle Dage senere førtes de befriede Patrioter til mere betryggende Opholdssteder, spredte over hele Landet.

Ogsaa fra Statsfængslet i *Vridsløselille* lykkedes det nogle — i alt 18 — politiske Fanger at flygte. De havde faaet overtalt en Fængselsbetjent til at hjælpe sig, og denne samlede nu de nævnte Fanger og formerede heraf et Hold, der angaves at skulle paa Gaardtur. De gik ned til Bagporten, og her fortalte man usandfærdigt Portneren, at Tyskerne var ved Hovedporten og vilde have de politiske Fanger udleverede, og da Portneren troede paa Rigtigheden heraf, lod han dem løbe. Blandt de saaledes undslupne var Kommunisten Søfyrbøder *Richard Jensen*. Kun een af de politiske Fanger vilde man ikke have med paa Flugten, den i den saakaldte Terrorsag domfældte *Longfors*, uvist af hvilken Grund.

Modstandsbevægelsen forsøgte ogsaa at befri Fanger, taget af Gestapo. Saaledes forsøgte man i *Odense* at befri Telefoningeniør *Hjorth*, der havde ydet Modstandsbevægelsen uvurderlig teknisk Assistance, en Dag, da Ingeniøren skulde transporteres til Forhør fra Arresten i Albanigade. Trods kraftig Beskydning fra Fængslets tyske Afdeling opretholdt Frihedskæmperne en voldsom Maskingeværild, som imidlertid blev saa stærk, at Ingeniøren misforstod Situationen og søgte Dækning — i Fængselsgaarden —, hvorfor Befrielsen mislykkedes.

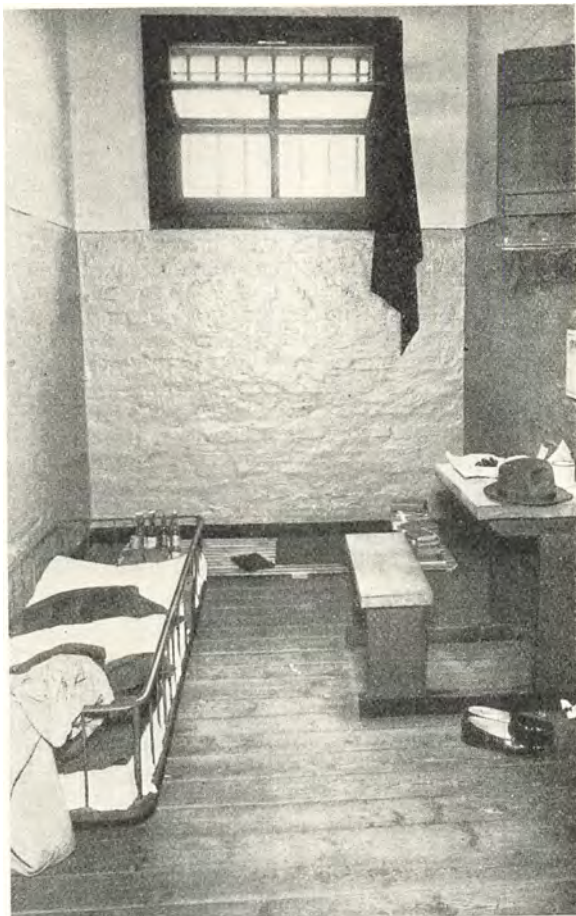
Derimod lykkedes det den tidligere nævnte *Gustav Lumbye*, der sad i *Kolding* Arrests tyske Afdeling, at flygte. Han saa Lejlighed til at slaa en tysk Soldat ned, hvorefter han tog hans Uniform paa, og i denne Forklædning slap han ud.

XII

Nogle af de ved tyske Domstole her i Landet dømte Patrioter afsonede vel i danske Fængsler eller i det ovenfor omtalte i Horsens indrettede særlige Tugthus, mens andre førtes til *Afsoning i Fængsler og Tugthuse i Tyskland eller til tyske Koncentrationslejre*. Forholdene disse Steder behandles andetsteds i nærværende Værk, men at bare Udsigten hertil kunde fylde de politiske Fanger med Skræk og Bæven, vil man forstaa, naar man hører, hvordan en dansk Arbejder, der kun gjorde Krav paa at faa sin kontraktmæssige Løn for sit Arbejde i Tyskland, blev behandlet.

Den paagældende, hvis Navn er *Willy Johansen*, var den 25. November 1942 i den i øvrigt berygtede Café »Tosca« i Frederiksberggade kommet i Samtale med nogle danske Nationalsocialister, der i Cafeen henvendte sig til ham og beskyldte ham for at være Stikker for det danske Politi. De var vidende om, at Johansen et Par Dage forinden havde anmeldt til dansk Politi, at de nævnte Nazister havde talt om at ville genere en Jøde, der havde Forretning paa Købmagergade. Nazisterne gav sig under Samtalen til at forherlige Tyskland, og Johansen fortalte dem saa, hvad han som Arbejder havde oplevet dernede. Han var blevet hvervet til Akkordarbejde paa en Fabrik i Leipzig, men da han kom derned, fik han Timebetaling og

Billedet viser en Celle i *Kolding Arrest*. Man aner ikke, at der Natten i Forvejen er sket en dristig Flugt herfra. Arrestanten, *Gustav Lumbye*, der sad i den tyske Afdeling, dømt efter Attentatet mod Højskolehjemmet, havde faaet løsnet Skruerne ved Dør-laasen saaledes, at han kunde trække Døren ind, mens Laasen blev siddende i Laasehullet. Da han var kommet ud, lykkedes det ham at tilvende sig en Militærjakke med Gradstegn som Obergefreiter i Luftvaabnet, et Par lange Støvler samt en Pistol, foruden en Marineuniform. Saaledes vel udrustet var hans næste Aktion den at faa fat i Nøglen. Ogsaa det lykkedes, og derefter befriede han Fangen *Carl Rasmussen*, der sad i Cellen lige nedenunder hans egen, sigtet for Tyveri af Sprængstoffer. I al Stilhed fjernede de sig fra Arresten og forsvandt sporløst. Et enkelt Spor efterlod de sig dog: 3 Dage senere, den 4. 8. 1943 stod en tysk Værnemagtsbil i en Skov uden for Odense, ødelagt ved en Ildpaasættelse, som man senere kunde konstatere skyldtes de to dristige Patrioter.

kun 68 Pfennig i Timen. Han opsagde sin Kontrakt, men fik saa Paabud om, at han ikke maatte forlade Byen. Dagen efter blev Johansen sammen med 14 andre ført til en Fabrik, hvor en dansk Tolk sagde, at til denne Fabrik, der var stærkt bevogtet, kom alle Kværlanter, og hvis de lavede Vrøvl, blev de internerede. Da Johansen stadig kun fik Timebetaling, omend her dog 80 Pfennig i Timen, besluttede han sig til at komme væk, og han og en Kammerat, der hver havde faaet udbetalt et Forskud paa 5 Mark, saa en Dag deres Snit til at faa fat i deres Pas, som sammen med de andre Arbejderes laa paa et Skrivebord, de passerede. Da de endvidere havde skaffet sig en Passerseddel, rejste de til Hamborg, hvor Johansen arbejdede i 3 Mdr.; men Forholdene blev efterhaanden uudholdelige, fortrinsvis paa Grund af den daarlige Mad og den lange Vej — ikke mindre end 38 km fra Logiet og til hans Arbejdsplads. Johansen udeblev nogle Dage fra Arbejde, men blev nu anholdt og som en Straffeforanstaltning anbragt 3 Uger i en Konzentrationslejr ved Bremen.

Da han ankom hertil, stod der en SS-Mand paa hver Side af Indgangsdøren, og Johansen — ligesom i øvrigt de andre, der skulde anbringes i Lejren — blev kaldt

Svinehund og slaet med Gummiknipler. Nogle, der tidligere havde været i Lejren, fik særlig mange Slag og blev bidt af Schæferhunde. De blev alle kommanderet ind i Spisesalen, hvor de fik Ordre til at lægge sig paa Maven paa Gulvet, og en SS-Mand gik derefter oven paa dem, idet han samtidig smed Vand paa dem, og hvis nogen drejede Hovedet, fik de en Hæl i Nakken. Det var Vinter, og det skete jævnligt, at de om Natten blev jaget op af deres Senge og maatte løbe rundt i Sneen uden om 3 Barakker i det bare Nattøj, idet de samtidig skulde holde et Vandfad fyldt med Vand i Hænderne; hvis de spildte noget, fik de Klø.

Nazisterne morede sig ogsaa med om Natten at jage dem ud af Sengene og ned under disse, hvorefter de slog dem med lange Gummiknipler. Det var forbudt, hvis de ikke kunde spise deres Madration, at give denne til en Kammerat, og da Johansen engang havde faaet noget af en anden Fanges Madration, og dette blev opdaget af en SS-Mand, greb Vagten ham i Nakken og væltede ham baglæns ud af Barakken, saaledes at Johansen slog Hovedet mod Stengulvet, hvorefter SS-Manden med Knæet skubbede Johansen ind i et Værelse i en anden Barak, hvor der sad 4 Tyskere, og hvor Johansen blev beordret til at tage Benklæderne ned og lægge sig over en Stol.

Johansen, der tidligere havde set en SS-Mand slaa en Polak, der hvilede sig lidt, ihjel med en Skovl, tog straks Benklæderne ned, og han blev nu slaet med en Granstav. Da han havde faaet 8 Slag, sprang han op, dels fordi Stolen var gaaet i Stykker, dels paa Grund af de ulidelige Smerter. Nu sagde imidlertid en anden Tysker, at han ogsaa vilde slaa Johansen, der fik Ordre til at lægge sig over en anden Stol. Sidstnævnte Tysker gav ham nu yderligere 6 Slag med en Stok. Medens alt dette skete, havde der staaet to store bidske Hunde ved Johansens Hoved og knurret. Johansen, der næsten var helt vild af Smerter, forsøgte nu at løbe, men en af Tyskerne gav Hundene et Tegn, hvorpaa de løb efter ham og bed ham i Armene og Kønsdelene. Johansen sparkede efter den ene Hund, og en af Tyskerne for nu los paa ham og slog ham med en Gummiknippel. Johansen turde af Frygt for Hundenes Angreb ikke løbe mere, og Tyskerne paagreb ham derefter og beordrede ham til en ordentlig Løbetur, hvorpaa han idømtes mørk Arrest i 24 Timer. Johansen, der ved Københavns Byret var tiltalt for Udspredelse af usandfærdige Rygter om Forholdene i det tredje Rige, afgav forannævnte Forklaring til en Dommer i Københavns Byret, hvilken omgaaende foranledigede en Afskrift af Johansens Forklaring tilstillet de herværende tyske Myndigheder med Forespørgsel, om Johansens Forklaring kunde være rigtig. Da Johansen var paa fri Fod og hans virkelige Bopæl ukendt for baade Tyskerne og de danske Myndigheder, kunde Forespørgslen ikke indebære nogen Fare for ham. 21½ Maaned senere indløb følgende karakteristiske Skrivelse fra de herværende tyske Myndigheder:

»Von einer Weiterverfolgung der Angelegenheit kann abgesehen werden. Es ist Johansen im eigenen Interesse zu empfehlen in Zukunft die Redereien zu unterlassen.«

Som man vil se, indeholder Svaret ikke engang en Benægtelse af Johansens Fremstilling af Forholdene i nævnte Lejr, og bedre Erkendelse af de herværende tyske Myndigheders Kendskab til de forfærdelige Forhold — endda i en af de »milde« Koncentrationslejre i Tyskland — kan vel næppe fremskaffes.

Døde

Sognepræst

Harald Sandbæk

er pludselig gaaet bort.

Hersom, den 9. November 1944.

Familien.

Trist — for Gestapo — at Dødsannoncen var falsk!

GLIMT AF LIVET INDEN FOR MURENE

Af Sognepræst HARALD SANDBÆK

At give en almen Fremstilling af, hvorledes det er at være i tysk Fængsel, er næppe muligt. Sagen er nemlig den, at dels var Behandlingen meget forskellig fra Tid til anden og fra Sted til Sted, og dels kunde man ikke engang være sikker paa, at samme »Forbrydelse« medførte samme Behandling paa samme Sted. Man kunde tværtimod meget snarere være sikker paa, at der hos Gestapo ingen faste Regler var. Det var ganske simpelt et Led i hele Terroren, at ingen paa Forhaand skulde have nogen Mulighed for at regne ud, hvad der ventede ham.

Nedenstaaende Skildring er hentet fra Christiansgade Fængsel i Aarhus Efteraaret 1944. Stort set er den vist ret typisk for Behandlingen paa dette Tidspunkt af Besættelsens Historie.

Det begyndte jo med en Arrestation. Den kunde som alt andet falde meget forskelligt ud, men ofte var de Folk, der var ude efter os, meget ubeherskede, maaske ventede de væbnet Modstand. Det gav saa den Reaktion hos dem, at de optraadte raat og brutalt, naar de havde faaet Tag i os, en Reaktion, som var saa meget mere forstaaelig, som de fleste var raa af Naturen.

Naar det lykkedes dem at tage saa mange, som de tog, skyldtes det to Ting, dels deres Stickersystem, dels det, de fik oplyst ved Hjælp af deres Tortur. Man kan roligt sige, at uden de to Ting havde de ikke fanget en Tiendedel af dem, de fik i deres Magt.

Saa snart de havde overrasket os, blev man selvfølgelig bundet efter alle Kunstens Regler. Man mærkede straks, hvem man var faldet i Hænderne paa, baade paa den Behandling, man fik, og paa de Udtalelser, de kom med.

Da den Gruppe, jeg tilhørte, blev taget paa Hadsten Højskole, gik Turen efter Tilfangetagelsen til Aarhus, til daværende Hovedkvarter paa Aarhus Universitet. Her

blev vi forhørt, fotograferet o. s. v. og fik at vide, hvad de tænkte om os, og hvor mange, eller rettere hvor faa sure Sild vort Liv nu var værd, og at ens eneste Chance var omgaaende og uforbeholden Bekendelse af alle Synderne, samt at de nok skulde faa Sandheden ud af os.

Langt om længe endte man i *Cellen* ovre i Christiansgade Fængsel. Efter al deres Hundsen og Skubben og Slag var det sikkert saadan, at Cellen for de fleste betød det første trøstende Moment. Saa var man da alene et Øjeblik. Jeg tror, at de fleste aandede lettet op, naar Døren lukkede med et lille Smæld. Man kikkede lidt paa denne Dør, som kun havde Haandtag paa den ene Side, og man tog Lokalet i Øjesyn og konstaterede, at det kunde have været meget værre. Der var Bord og Bænk, ganske vist en Bænk uden Rygstød og fasttømret til Bordet og dette igen fasttømret i Muren. Men sidde kunde man da (— at der senere kom en Tid, hvor man daarligt kunde »sidde«, tænkte man ikke paa den første Aften —). Der var endvidere en lille snavset Kumme i Hjørnet af Cellen og oven i Købet Vand at faa. Paa Væggen hang en meget simpel Hylde, hvor man kunde anbringe de faa personlige Effekter, man havde faaet med, — hvis man da havde faaet noget med. Endelig var der en Plakat paa Væggen, der anbefalede en paa det mest indtrængende ikke at synge eller fløjte eller kikke ud ad Vinduet. Hvorledes man skulde komme til at gøre det sidste, naaede jeg aldrig at finde ud af. Det sad nemlig i en Højde, der hindrede ethvert Forsøg, og ingen Genstande var for Haanden til at slæbe hen, saa man kunde naa derop. Udenfor hylede Fængslets Personale op. Det hører jo nu til tysk Kultur, at Ordre skal gives med vilde og uciviliserede Brøl.

Morgenrengøringen besørgedes selv sagt af Fangerne — og naar Aftenen kom, blev »Sengen« (der om Dagen sad slaaet op mod Væggen) taget ned. En Soldat kom ind og beordrede Fangen til at tage imod Sengen, naar han udløste Laasen. Havde man været ude for Mishandling, var det ikke behageligt at skulle gøre dette; men hvis man tabte Sengen, som jeg gjorde det en Gang, skabede Vogteren sig som et vildt Dyr.

I Sengen laa et Par Tæpper saa snavsede, at det trodser enhver Beskrivelse. Der var ingen Lagener, men — hvis man var heldig — var der Mulighed for ved en eller anden Lejlighed at faa et delvis rent Lagen. Det syntes faktisk ganske tilfældigt, om det opnaaedes — saadan som alt syntes tilfældigt, hvor Gestapo raadede.

Kosten var elendig. Om Morgenen noget lunkent Vædske, som skulde kaldes Kaffe. Der var selvfølgelig hverken Kaffe eller Sukker eller Fløde i den. Dertil tørt Rugbrød uden Smør eller Paalæg. Kun om Søndagen fik man lidt Kunsthonning paa Brødet. Middagen bestod mest af Supper, noget sur Kaal og Kartofler. De sidste blev kogt med Skræl paa og leveret os af en tysk Fange. Han bragte dem i en stor »Svinetønde« og afleverede dem paa den Maade, at han jog sine snavsede Hænder ned i Tønden og fiskede nogle helt eller halvt smuldrede Kartofler op, hvorpaa man kunde tage dem i Hænderne eller i Skaalen, saadan som det nu faldt for. At der var alt for lidt Mad, tilføjes blot for en Ordens Skyld. Selv om det ofte smagte forfærdeligt, saa spiste man altid op. Man regnede med, at man var sat paa absolut Minimum — og saa er dette jo, sammenlignet med Koncentrationslejrene, intet at tale om.

Om Aftenen fik man igen »Kaffe« og Brød. To Stykker havde et tyndt Lag Smør skrabet paa. Vilde man have mere end to Stykker, var Resten tørt Brød. Det kunde hænde, at man om Aftenen fik noget ækelt, tyktflydende hvidt noget, som jeg ikke aner hvad hed. Men de fleste Aftener stod den paa »Kaffe og Brød«.

Var der i øvrigt en Dag endelig en Suppe, som smagte godt, kunde man i alt Fald være sikker paa, at den stod saa længe uden for Døren, at den var fuldkommen kold, inden man naaede at faa den.

Endelig er der eet mere at bemærke. Hvis man var i Forhør, var der ikke noget, der hed Spisepause. De, som sad for mere alvorlige Forseelser, var jo i Forhør i en Evidelighed; jeg er sikker paa, at jeg langt over den halve Tid ikke fik Middagsmad. Det betød, at man sad paa Kaffe og Brød, og det var i Længden ikke nok til at holde Kræfterne ved.

Trods alt var dette alt sammen kun Smaating. Smaating var ogsaa Udskældningen, naar man ikke kunde gøre Soldaterne tilpas ved Cellens Rengøring, ganske simpelt fordi de forskellige Vogtere havde forskellige Ideer om, hvorledes Gulvask skulde foregaa.

Mindre rart var det, at man kun maatte komme paa Toilettet 3 Gange om Dagen. Især om Morgenens trak det gerne saa længe ud med ens Tur, at man var nødt til at benytte den lille uhumske Skaal, som stod i en Fordybning i Muren, en Skaal, der bar Præg af ikke at have været ordentlig rensset, siden Tyskerne overtog Magten.

Nej — det, der var det forfærdelige — det var Forhørene.

Man fik aldrig at vide, naar de kom til Døren og beordrede en ud, hvad de kom for, — om man skulde paa Kontoret og f. Eks. kvittere for, at de havde taget saa og saa mange Penge fra en ved Anholdelsen, eller om det gik til Forhør. Først naar man fik Haandjernene paa, vidste man, at man skulde over paa Universitetet, hvor de fleste Forhør foregik.

Mens vi i Fængslet jo mest mødte den almindelige tyske Soldat med hans tillærte slaveagtige Indstilling og hans kendte »Pligtroskab« mod det Regime, der var paa Vej til at gøre Europa til et Helvede, saa mødte vi i Blok 4 paa Universitetet de Folk, der mere end nogen andre var Repræsentanter for den nye Orden: *Hitlers berygtede Gestapo*. Mange af os lærte, at Kendsgerningerne svarede ganske til det, vi havde hørt om dem.

At det selvfølgelig var de samme Folk, som foretog Razziaer og fængslede, og som derefter forhørte og ogsaa idømte Folk Tortur o. s. v., var jo klart. At der ingen Forsvarer var, som man kunde raadføre sig med, og at man Gang paa Gang under Trusler om Vold blev tvunget til at underskrive Protokoller, hvor det, man havde sagt, var fordrejet sprogligt, saa det sagde Tingene anderledes, end man selv havde formet dem, det er ogsaa klart.

Her mødte vi Herrefolkets »Herrer«, dem, alle frygtede — ogsaa Fængslets sølle Subjekt af en Kommandant, en underordnet Officer, som havde slaaet sig paa Flasken, saa han ofte stank langt væk, og som forklarede, at han intet som helst havde haft eller vilde have med »Politik« at gøre. Han var »Soldat«, som gjorde sin Pligt, og dermed Punktum.

Ja, ikke bare frygtede Soldaterne dem, men faktisk frygtede de ogsaa hinanden.

Under Augusturolighederne i Odense 1943 gik Tyskernes Raseri ud over adskillige af de arresterede. De pryglede dem med Læderremme — ganske som det skete under Gestapo-Forhørene.

En vis Rivalisering var ganske tydelig imellem dem. De fleste var usigelig stupide. Ganske enkelte var dygtige i deres »Fag«, dygtige paa den Maade, som saadanne Bødler kan være dygtige. Af Mennesker, der lignede almindelige, ordentlige Mennesker, mødte jeg kun een. Han syntes at befinde sig skidt der. Han paastod, at han var Dr. jur., og han brugtes som Tolk og var nærmest en Slags Hjælper og Kontordreng for Subjekter, som var kommet hjem fra Østfronten, og som nu, takket være passende Brutalitet, havde faaet et Job her i Hovedkvarteret.

Foruden de egentlige Gestapofolk var der en Skare Hjælpere og »Lærlinge« og Kontorpersonale. Ogsaa nogle *unge Kvinder* fandtes der. De syntes at være af ganske samme Støbning som Gestapo. Et Par af dem var tydeligt nok rene Sadister, som morede sig mere, jo værre det gik ud over Offeret. Som saa mange tyske Kvinder lugtede de af billig Sæbe og aandelig smalsporet, letkøbt Farisæisme.

Forhørene begyndte gerne om Formiddagen omkring Kl. 10. Man blev ført til Kollegium 4 og saa ind i et eller andet af Værelserne paa 2. eller 3. Sal. Der sad de forskellige Forhørsdommere. Hver af de lidt mere overordnede Gestapofolk

Billedet paa den foregaaende Side viser en ung Mand paa 18 Aar, Billedet her en ældre paa 32. Begge er lige mishandlede. Ryg og Sæde sidder i blodigt Kød, efter at Banditterne har svunget deres Svøber.

havde sit »Kontor«. Over Forhørslokalernes Døre stod Navnene paa nogle af vore bedste Mænd og Institutioner, dem, der havde skænket vedkommende Værelse til Studenterne i Aarhus. Mere skrigende Disharmoni end den, der var mellem disse Navne og det, Værelserne nu brugtes til, kunde vel ikke godt tænkes.

Forhørene var yderst forskellige. Det kunde foregaa paa en ganske taalelig Maade. Der kunde endda somme Tider blive Lejlighed til at komme ind paa rent ideologiske Emner, hvorved man opnaaede, at Sagen blev trukken i alt Fald noget ud.

Ubegavetheden var somme Tider fantastisk. Jeg husker saaledes en Gestapomand, som vilde eftersøge Boghandlere, jeg havde besøgt. Da jeg selvfølgelig ikke kunde huske Navnene, bad jeg om at faa alle Navne paa Boghandlere i de forskellige Byer for at se, om jeg kunde kende nogle af Navnene! Det lykkedes virkelig at faa ham til i jydsk Telefonbog at begynde en Gennemlæsning — ikke af Fagregistret, men i Navneregisteret (!) — af diverse Byer for at skrive alle Boghandlere ud og saa konfrontere mig med Navnene. Desværre naaede vi ikke ret langt, idet en »Kollega« til

Manden kom ind. Med et meget talende Blik til mig opfordrede han til at anvende Fagregisteret i Stedet for! — og et Par Dages forholdsviis Fred var røget.

At de i øvrigt brugte alle tænkelige Metoder for at bluffe, er klart. Selvfølgelig paastod de i eet væk, at Kammeraterne havde bekendt, og ledsagede det med Brokker, som var aftvunget en eller anden. At de uafsladeligt truede med Død og Tortur, er vel overflødigt at berette, ligesom de paa det mest uforskammede overfusede os og kaldte os ved de mest gemene Betegnelser. Det syntes, som om nogle af dem ligefrem fandt en vis Tilfredsstillelse i at hengive sig til oratoriske Præstationer. Der var jo ogsaa altid lidt Publikum i Form af Vogtere, Kontordamer o.s.v.

At en Præst kunde have med Sabotage og med Stikkerlikvidationer at gøre, hensatte dem selvsagt i næsten ekstatisk moralsk Forargelse — ligesom det forargede dem voldsomt, at man søgte at lyve sig fra det, man havde Mulighed for at lyve sig fra.

Et enkelt særligt utiltalende Træk skal lige berettes. En Dag dukkede en ny Forhørsdommer frem, en stor, tyk, lidt blegfed Herre paa omkring de 50 Aar. Han var især interesseret i kirkelige Emner, syntes det, og han endte da ogsaa med at fortælle, at han var en »troende« Kristen! Han var meget ulykkelig over sine Kammerater, som havde saa lidt Forstaaelse for Kristendommen (!) — og nu vilde det jo blive endnu værre for ham mellem alle de vantro, hvis jeg ikke sagde Sandheden (!). da jeg var Præst. En Præst, som løj, vilde sikkert ødelægge hans sidste Missionsmulighed!! Altsaa maatte jeg for Vorherres Skyld helst bekende omgaaende!!!

Naar man kom i Forhør hos Gestapo, var det sikkert i Almindelighed saadan, at den, som de intet Bevis havde imod, den som var robust og havde Hovedet i Orden, han havde slet ikke saa smaa Chancer. Men — lige saa sikkert som dette, lige saa sikkert er det, at den, der blev taget med Beviser paa sig, var mere end forfærdeligt stillet.

Galt var det at blive taget flere sammen. Det var selvsagt svært at faa Historien til at stemme i Længden, og man vidste jo aldrig, hvor meget de andre havde sagt i de andre Celler.

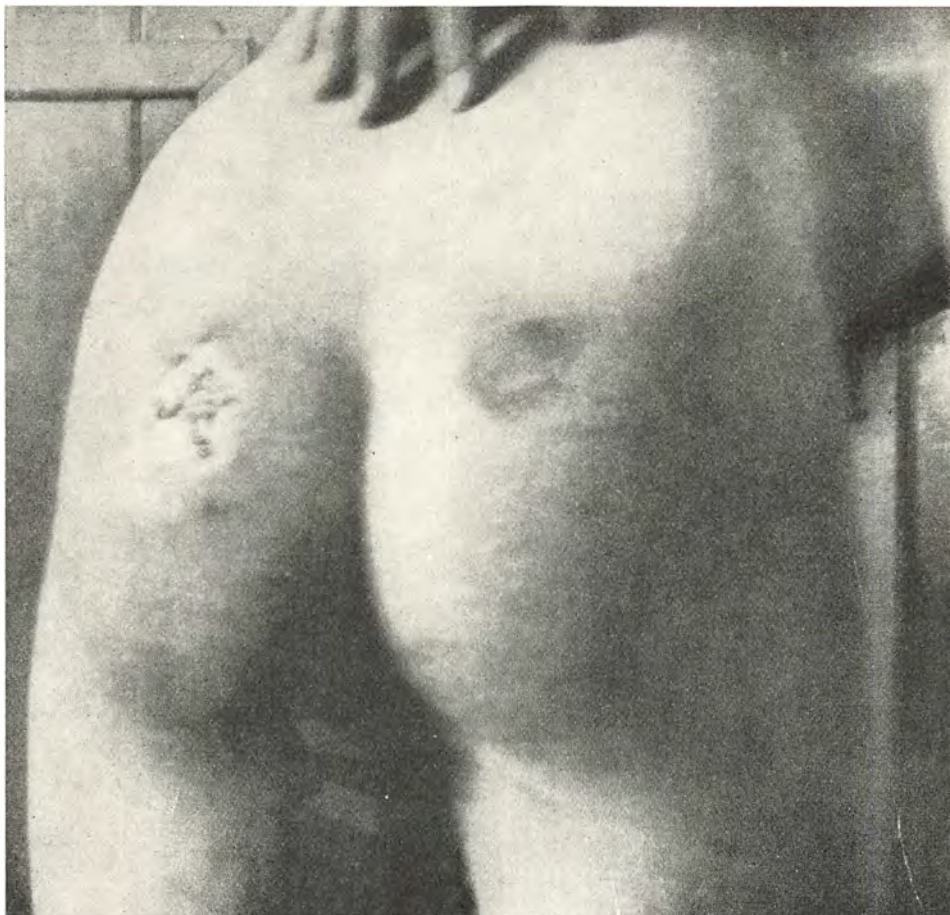
Men værre endnu var det, hvis man blev taget med Papirer paa sig af en eller anden Slags. Da de overraskede os paa Hadsten Højskole ved Hjælp af Stikkere, fandt de baade et Kort og et Par meget slemme Breve. Hvor saadan noget sker, er man næsten haabløst stillet. De ved saa, hvor de skal sætte ind, og de sætter ind. Kan de intet naa ved almindelige Forhør fra Morgen til Aften og intet ved deres sædvanlige Trusler, saa har de, som de selv siger det, »ogsaa andre Metoder«.

De tog disse Metoder i Anvendelse efter nogle Dages Forløb.

De »normale« Forhør foregik mellem Klokkerne 10 og Klokkerne 18; men den femte Dag efter vor Tilfangetagelse opdagede jeg, at der ogsaa var en anden Slags Forhør.

Det var den Dag begyndt Klokkerne 10, og hele Dagen var gaaet med en uendelig Række Spørgsmaal, efterfulgt af de kendte »Sie lügen!!« og diverse Trusler o.s.v.

Jeg husker, hvorledes jeg glædede mig til, da Klokkerne nærmede sig 18, at komme over i Cellen igen!

Under Forhørene var til Tider hverken Læderremme, nihalede Katte eller Gummibattoner nok til, at Gestapisterne kunde føle sig i godt Humør. Saa greb de Herrer til endnu mere raffinerede Udslag af tysk Kultur. Her er en Mand, hvis Sædeparti man gentagne Gange i Løbet af et Døgn har brændt med glødende Jern. Det gav vædskende Saar. Billedet er taget en Maaned efter Torturen.

Men — der skete ingen Forandring Klokken 18. Universitetets Kontorer tømtes — der blev mere og mere stille paa Gangene — men Forhøret fortsattes — snarest en Smule mere brutalt.

Da Klokken blev 21, blev jeg flyttet ned paa 2. Sal. Vi havde ellers været paa 3. Sal — mest i det Værelse, som Bang og Olufsen havde givet Studenterne.

Saa snart jeg kom ned paa 2. Sal, blev jeg lodset ind til et Par ganske unge »Forhørsdommere« — og det varede heller ikke ret længe, før de gik over til Metoder, der mere svarede til hele deres baade aandelige og legemlige habitus —: d.v.s. inden de tog fat med »slaaende Argumenter«.

Det, der indbragte mig det første Slag i Hovedet, var en Usandhed, som jeg afleverede — uden at ane, at en Kammerat havde været nødt til at fortælle Sandheden om dette Punkt. Det var i sig selv en ren Ubetydelighed, om nogle Tegn lavet tværs over Cellegangen.

Det er svært at indstille sig paa at staa stille med Haandjern paa og lade sig slaa i Hovedet. Og da jeg endnu havde for meget i mig af den Opfattelse af Tingene, der raader mellem normale Mennesker udenfor Gestapos Herredømme, løb Hidsigheden af med mig, og jeg sagde dem, hvad jeg mente om Folk, som slog værgeløse Fanger.

Jeg prøvede ikke senere at gøre dette; Reaktionen udeblev ikke. Begge Mand røg paa mig og gennembankede mig.

Forhøret fortsatte nu paa den Manér. Gestapo skiftede, og dermed Graden af Brutalitet, eftersom det var den ene eller anden, der forhørte. Gennemgaaende havde hvert Hold Forhøret i tre Timer. Saa kom et nyt Hold. Jeg var klar over, at nu skulde det ske.

Hele Natten gik, og hele næste Dag. Til sidst er man selv sagt praktisk talt uden Tænkeevne. Ingen Søvn, ingen Mad, intet at drikke, af og til Bank — og endelig, for at gøre det hele saa gement som muligt, stadige Forhørsdommere, der sad og drak Mælk og spiste Æbler o.s.v. foran en. Svares skal der selvsagt *straks*. De spørger om det samme og det samme paa et Utal af forskellige Maader. Saa springer de over til noget helt nyt. Til sidst *kan* man ikke længere huske sin »Historie«.

Man hører sin Stemme begynde paa en Forklaring, og man tænker: Nej, det skal siges lidt anderledes — saa gaar man i Staa, og saa er de over en.

Dette Forhør, som er det længste, jeg har været i, varede aldeles nøjagtigt i 39 Timer i Træk. Da kørte jeg saa fuldkommen fast, at jeg opgav Modstand paa et af de Punkter, hvor min Historie viste sin fuldkomne Mangel paa Troværdighed.

Mærkeligvis førte den første Bekendelse til en næsten helt ufatteligt ændret Indstilling. De blev næsten venlige. Nu var jeg kommet til Fornuft.

I Cellen stod lidt tørt Brød, da jeg kom over. Men det tillod Tænderne nu ikke noget Indgreb i efter de sidste Timers Behandling.

Næste Dag var det igen almindeligt Forhør fra Morgen til Aften, men uden Anvendelse af Vold. Og — næste Nat gik det for Alvor løs.

Jeg var lige faldet i Søvn, da Celledøren gik op. Der stod to af de værste Sadi-ster udenfor. »Schnell aufstehen!« sagde den ene. Selvsagt anede man, hvad der forestod. Ude paa Gangen fik jeg en ny Slags Haandjern paa. De havde skarpe Kanter, og Snoren, som gik ud til begge Jern, var indrettet saadan, at naar man trak ind mod Haandleddene i den, snørede Jernene sig sammen om Haandleddet uden at slækkes igen. Enhver Modstand vilde altsaa automatisk føre til, at Jernet aad sig længere og længere ind i Haandleddene.

De blev sat paa, og Gestapomanden tog et solidt Ryk i Snoren, saa Jernene sluttede sammen om Haandleddene.

Saa gik det ned til Bilen. Som altid, saa man sig fortvivlet om paa Gaden, om dog muligvis en Flok Kammerater kunde dukke op. Man fik et Skub i Ryggen ind i Bilen, og af Sted gik det til Kollegium 4. I et Værelse paa 3. Sal sad *Werner* og *Schwitzgiebel*. Bordet, de sad ved, flød med Papirer. Og saa begyndte det igen. Man fik forelagt for »uigenkaldelig sidste Gang« Spørgsmaalet, om man vil bekende. Beviserne ligger paa Bordet! »Vi har ikke mødt nogen endnu, som vi ikke kunde lukke Munden op paa«. »Nu bliver vi ved, indtil De siger Sandheden«.

Om den unge, mishandlede Mand, som hosstaaende Billede viser, indeholder Hospitalsjournalen følgende faktiske Oplysninger:

Patienten, som den 9. April 1945 blev indbragt til Hospitalet, var om Eftermiddagen den 3. April kommet fra sit Arbejdssted i Reventlowsgade og gik paa det sydlige Fortov over for Vesterport. I det samme kom en af de tidligere Politibiler op fra Reventlowsgade og mødtes i Vesterbrogade med en anden Politibil. En Snes Personer i sorte Uniformer sprang ud og afspærrede Fortovet, hvor alle blev visiteret, men fik Lov at gaa med Undtagelse af 8 tilsyneladende tilfældigt udvalgte unge Mennesker, deriblandt Patienten. De blev kørt ind paa Politigaarden, ført op i Vagtmandslokalet paa 1. Sal og alle visiteret. Papirer, Seddelpenge — for Patientens Vedkommende en Maanedsløn paa ca. 500 Kr. — Legitimationskort o. l. blev samlet i en Bunke paa Gulvet og brændt i en »Spareovn«, som stod inde i Lokalet. En ung arbejdsklædt Mand paa 18—19 Aar blev saa beordret til at anbringe sig i en Slags »Tandlægestol«, hvor Arme og Ben kunde spændes fast. Han satte sig imidlertid til Modværge, og blev

saa skudt gennem Hovedet af 3—4 uniformerede Personer. De tilbageværende 7 Fanger blev lidt senere ført op i et større Lokale paa 2. Sal, hvor de bag tilgitrede Vinduer tilbragte Natten sammen med 5 uniformerede Personer, som passede paa, at de ikke talte sammen.

Fangerne maatte ligge paa Gulvet, da der hverken fandtes Stole eller Brikse til dem. I det Døgn Patienten opholdt sig paa Politigaarden, fik de intet at spise eller drikke. Den næste Formiddag blev hele Holdet ført ned i Vagtlokalet paa 1. Sal, hvor den omtalte Stol stod. De blev nu efter Tur spurgt, om de selv udførte illegalt Arbejde eller kendte Adresser paa Personer, som gjorde det. De svarede alle nej. En af de uniformerede Personer, som alle talte Dansk, forsikrede saa, at det skulde man nok faa ud af dem paa anden Maade.

Der blev øjeblikkelig gjort Alvor af denne Trusel. De 7 Fanger blev en efter en anbragt i Stolen, og fik Arme og Ben spændt fast, henholdsvis til Armlæn og Stoleben. Et tredelt Apparat bestaaende af tre Klapper — svarende til Panden og begge Kinder — blev stukket paa Hovedet. Under hver Klap laa Metaltraad, hvorigennem der sendtes elektrisk Strøm, efter at en Kontakt ved Stolens Fod var udløst. Strømmen fik hurtigt Metaltraadene til at gløde, saa den brændte sig ind i Panden og Kinderne. Spørgsmaalene om illegalt Arbejde blev gentaget, uden at nogen gav Oplysninger, men de var nødt til at sige et eller andet, da Forbrændingen ellers fortsattes. Patienten skønnede, at Processen stod paa 5—10 Minutter for hver, men var i øvrigt klar over, at Tiden vanskelig lod sig bedømme. Da Fangerne havde gennemgaaet denne Behandling, blev de ført op i Lokalet ovenpaa og maatte hele Eftermiddagen staa op under Bevogtning af tre Mand.

Om Aftenen — det var Kl. 22,15 d. 4. April — blev Patienten ene Mand kaldt ud og ført ned i en Politibil. I Vognen sad 4—5 uniformerede Personer, og selv var han den eneste tilstedeværende Fange. Efter en halv Snes Minuters Køretid blev Bagdøren pludselig lukket op og Patienten skubbet ud, alt medens Bilen kørte i fuld Fart.

Efter forskellige Vanskeligheder lykkedes det Patienten at komme hjem. — Først den 9. April blev den mishandlede unge Mand indlagt paa et stort københavnsk Hospital, hvor han blev tilset af Specialister.

Den, der har prøvet Turen, ved, hvorledes Knæene ryster under en. Man ved, at man er uden for den gamle Verden. Man er prisgivet Mennesker, der ikke er Mennesker. Og saa fortæller vel de fleste for sidste Gang deres »Historie« og besværges Bødlerne at tro paa den. Man husker et Par mørke, onde, hadefulde Øjne og et

»Før ham ud!« og en talende Gebærde. Og saa gaar man paa nogle Minutter Aarhundreder tilbage. De klæder Offeret af eller lettere river Tøjet op om Hovedet og krænger Benklæderne ned, og det gaar saa løs med Pисken, indtil vel i de fleste Tilfælde Offeret til sidst bryder sammen. Bøddlerne brøler i øvrigt næsten lige saa meget som den, de mishandler: »Sig Sandheden, Sandheden!« — idet hvert Ord ledsages af et susende Piskeslag.

At der ved Siden af denne Metode har været anvendt en Række andre Former for Tortur, er klart bevist. De fleste, det har været mig muligt at tale med om det, har dog faaet en Behandling nogenlunde som den ovenfor skildrede. En Kammerat, jeg snakkede med, viste mig Haanden, hvor et stort Mærke endnu sad efter en brændende Cigaret. »De spurgte om noget, som jeg tilfældigvis ikke vidste,« sagde han.

Efter at man har været underkastet Tortur, følger saa en Tid, som vel kun en Diger vil kunne skildre saadan, at andre kan forstaa lidt af det. Man ved for det første, at deres Trusler ikke er tomme Ord, men at de intet Middel skyr. Man ved, at de har behandlet en saadan, at de er blevet Krigsforbrydere, om de ikke var det før, og at man derfor maa dø, saa man ikke engang kommer til at vidne imod dem. Spørgsmaalet er blot, hvad Maade man kan faa Lov at dø paa. Om man skal pines i Uge efter Uge, eller om det snart kan faa Ende.

Tanken om Kammeraterne lader en ikke i Fred. Man ved nu, at Gestapo med djævelske Metoder kan bryde en ned, saa man ikke er sig selv mægtig. Man spekulerer paa Selvmord og ser ingen Udvej til det. Man ved, at Forsøg paa Flugt vil blive mødt med et Skud i Benene og nye Pinsler, fordi de saa er klar over, at man endnu skjuler noget.

Det, som det midt i det hele gælder om, er selvsagt at holde Historien i Orden. Er der gaaget Hul nogle Steder, maa det lappes saadan, at det kan »holde« over for dem næste Gang. De *maa* jo bringes til at tro, at man *nu* siger Sandheden. Man grunder og grunder paa, hvad Kammeraterne har sagt, og hvad man kan vove at skjule, uden at det bringer en under Tortur igen.

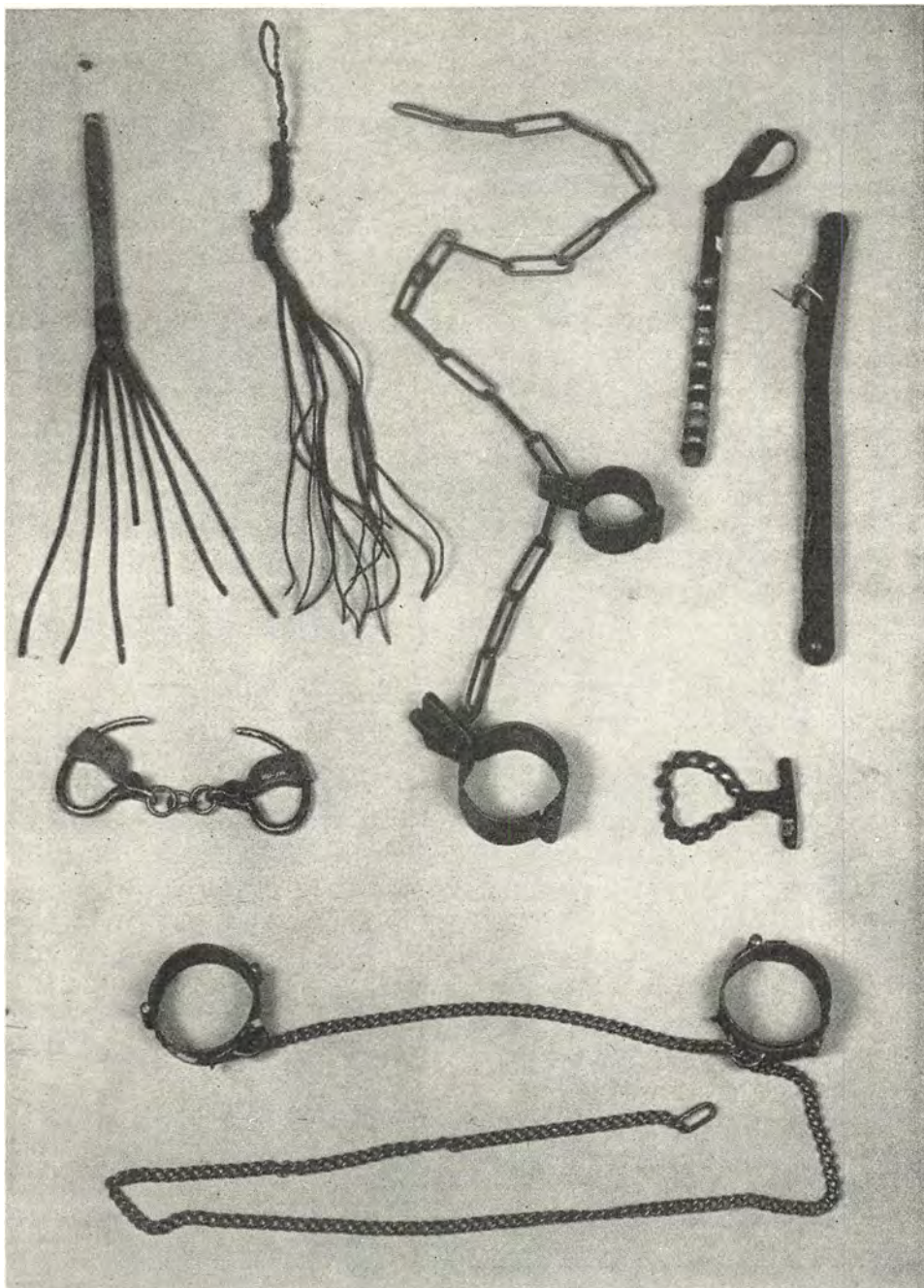
Og saa ligger man i Cellen Nat efter Nat. Og Gitterdøren klapper, naar Klokken er omkring 23 eller 24. Og de tunge Skridt kommer hen ad Gangen.

Hjertet staar stille i Livet paa en. Man ryster for, om de nu har fanget en ny Kammerat, som har fortalt noget om Ting, de ikke ved. Man tænker paa den ene og den anden, som man har arbejdet sammen med. Tænker paa sine bestemte Forsikringer, at man har sagt *alt* — og paa, hvad der sker, hvis Gestapo nu har fanget ham eller ham, og mishandler ham til at fortælle.

Og Skridtene gaar forbi og standser ved en Dør lidt længere henne. Hvem mon det er? Man hører, de gaar med en Kammerat, og Hænderne folder sig for den ukendte Broder.

En Dag gik Celledøren op. Heraus! Udenfor stod en Mand paa ca. 40 Aar. Han gik paa den mærkeligste Maade paa Benene — og hans Øjne var helt uden Liv. Han lignede et Menneske, som var blevet »behandlet«, til al Forstand og al Vilje var taget ud af ham.

»I kender hinanden!« Man forsøger en Protest. Jeg havde aldrig set dette Menneske før.

Enkelte tyske Torturinstrumenter, fundet blandt »Herrefolkets« Efterladenskaber. I øverste Række t. v.: nihalet Kat (to af Læderremmene afslidt) og Svøbe af Ledningstraad; t. h.: to Gummibatoner, den ene beviklet med tynd Kobbertraad, den anden »skrællet«, saa den har faaet en skarp Kant og dens indre Metalkærne er blevet blottet. — Desuden en Haand- og Fodlænke, et selvstrammende Haandjern (t. v.), en Haandledsvrider (t. h.) og en Fodlænke.

ske før. De vender sig imod ham og spørger: »Kender I ikke hinanden?« Han nikkede blot. Men saa meget kunde jeg se, at han vilde sige Ja til *alt*, hvad han blev spurgt om.

»Ind i Cellen!« — og saa stod man der og grundede paa, hvad det nu var. Løsningen fik jeg aldrig, takket være, at jeg undslap, da engelske Bombemaskiner faa Dage senere jævnedes Gestapos Hovedkvarter i Aarhus med Jorden.

Men eet ved man, naar man har været under deres Pisk. Man ved, at *aldrig har en Kamp været mere berettiget og mere nødvendig end den Kamp, som blev ført mod dette Djævelskab.*

Naar man sidder der paa saadan en Maade, at de har faaet fat i en Ende af ens Sag, saa er Døden en Drøm, der er nægtet en. »Saa let slipper De ikke!« som en af dem haanende sagde til mig en Dag, da jeg skottede til et aabent Vindue fra 3. Sal.

Og saa er der vist kun eet mere, som skal nævnes, naar der skal fortælles om Livet »inden for Murene«.

Det er, at midt i al Haabløsheden, midt i sindssyg Angst for at blive mishandlet og mishandlet, til Forlystelse og til Nytte for disse perverse Mennesker, da var der jo dog trods alt een eneste Ting, der var tilbage. Der var een Trøst. Vi kan vist bedst sige det saadan, at det var Fortrøstningen til, at Gestapo fik ikke det sidste Ord.

Vi troede paa, at de vilde tabe til sidst. *Vi* skulde blot ikke opleve at se det.

Og vi troede sikkert ogsaa mange af os, at *med os fik de heller ikke det sidste Ord.* Kun det næstsidste. Det sidste skulde en tale, som var større end Gestapo.

Hvad Hjælp det var for mange, er der Vidnesbyrd nok om.

»Det sidste Skridt skal blive godt — ret lige op til Kongens Slot«. Saadan har det sunget, om maaske ikke lige med de Ord, saa med lignende Ord, i Celle efter Celle i disse Aar. Det var den eneste Trøst, naar Gestapo gjorde det »næstsidste« Skridt til et Helvede.

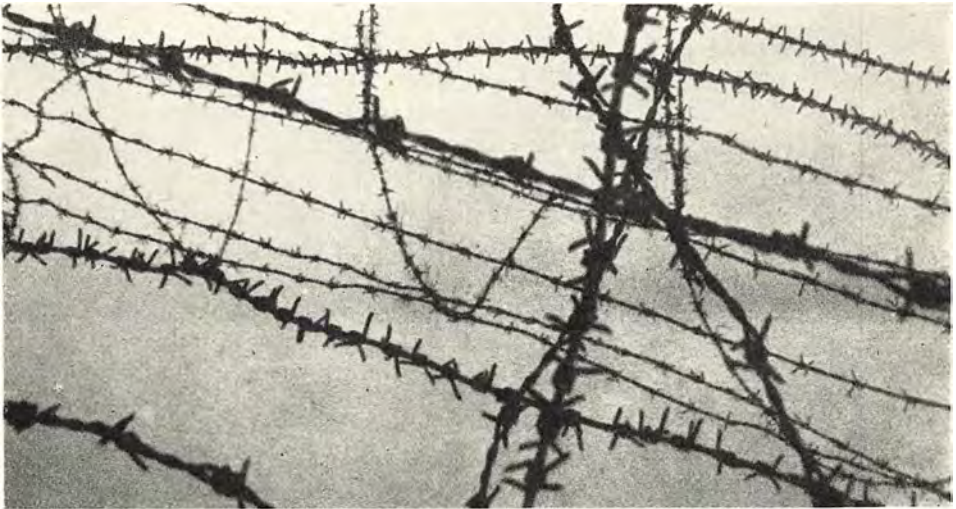
Den Tro tog den ene Sabotør efter den anden med sig til Henrettelsesstedet. Eller skal vi ikke hellere sige, at den tog ham med sig.

Og gik Tanken saa til ens Kære — saa var der utvivlsomt fra Celle til Celle en sikker Forvisning om, at de skulde nok blive hjulpet, saa vidt som Mennesker kan hjælpe og erstatte.

Og gik Tanken til vort Land, saa er der jo Vidnesbyrd nok om, at vore bedste døde i Forvisningen om, at sporløst kunde dette her ikke gaa hen over Danmark. Det staar til os, der lever, om det gaar i Opfyldelse.

Den, der vil kæmpe, han maa tage Kampens Følger. Det kan blive Døden, og det kan blive Nederlag og sviende Saar. Uden Skrammer kommer vel de færreste fra Kamp.

Men de af os, der kom udenfor Murene igen, kom i alt Fald ud med en glødende Kærlighed til Frihed og Sandhed og Ret, til alt det modsatte af den Verden, som vi havde mødt i tysk Fængsel i Danmark.

Skammens Symbol for et Folk, der troede, det kunde lede en Verden.

I TYSKE KONCENTRATIONSLEJRE

Af Fuldmægtig ERIK JACOBSEN

Koncentrationslejr — det Navn vil til evige Tider staa prentet i Menneskenes Bevidsthed, baade hos dem, der selv maatte henslæbe dyrebare Aar af deres Liv i disse Tilintetgørelseslejre, og hos alle, som efter Krigen fik Oplysning om, hvad der var foregaaet i dem.

De første tyske Koncentrationslejre blev oprettet i 1933, og det var Rigsfeltmarskal *Görings* Mening, at enhver, der var farlig for det nyoprettede tyske Rige, skulde tages i Forvaring og anbringes i saadanne Lejre paa ubestemt Tid. Det kom i første Række til at gaa ud over Medlemmer af det kommunistiske Parti, men ogsaa Socialdemokrater og Jøder maatte i Aarene fra 1933, og til Krigen kom i September 1939, vandre den tunge og trøstesløse Gang, hvor kun Døden var at vente for langt største Parten af dem. Foruden ovennævnte, der alle gik ind under Kategorien politiske Fanger, sendtes ogsaa Forbrydere af alle Arter til Koncentrationslejr. Det var Mennesker, der havde gennemgaaet svære Fængselsstraffe for Mord, store Tyverier m. m. Saadanne kunde ikke slippes løs i Det tredje Rige, og de blev derfor overført til Lejrene, for at de ikke skulde gøre sig skyldige i flere Forbrydelser.

Men først fra og med Aaret 1940 har man kontrollerede Meddelelser at holde sig til. Da kom nemlig de første Udlændinge ind. Det var *Polakkerne*, det i første Række kom til at gaa ud over, og det var i Tusindvis. Tyskerne deporterede for enten at anbringe dem ved Arbejde i Krigsindustrien eller tage dem i Brug ved Opførelsen af de store Fæstningsværker, der paabegyndtes efter Frankrigs Kapitulation. Resultatet af disse vældige Deportationer udeblev heller ikke. Da Polak-

kerne ikke kunde faa nok at spise, saa de kunde opretholde Livet, stjal de selvfølgelig Spisevarer, hvor Lejlighed bød sig, og Resultatet af Tyveriet var, at de kom i Koncentrationslejr, — hvis det blev opdaget; men mange af dem, som skulde have været brugt til Arbejde, sendtes til Lejrene, simpelt hen fordi der ikke var Fabrikker at anbringe dem i.

Under Krigen blev efterhaanden alle Europas Nationer repræsenterede i Lejrene, og i 1943 kom de første danske Transporter til Tyskland, til Sachsenhausen (Oranienburg) ved Berlin. Her eller paa denne Lejrs Udetransporter var disse vore Landsmænd i ca. 1½ Aar, og det samme Tidsrum maatte *Stutthof*-Fangerne gennemgaa. Langt den største Del af det danske Kontingent, som kom til Tyskland, maatte igennem *Neuengamme* ved Hamburg. Her var ogsaa det danske Politi, inden det sendtes videre til Rædselslejren *Buchenwalde*, og ligeledes Gendarmerne opholdt sig i *Neuengamme*, inden de kom ud paa videre Transport. *Neuengamme* havde et meget stort Antal »Aussenkommandos«, og der var ingen Tvivl om, at de var Udryddelseslejre alle som een. De tre værste var sandsynligvis *Porta* i Westphalen, *Husum* i Slesvig og *Versen* ved den hollandske Grænse. I disse Lejre døde der et meget stort Antal Danske, uden at der fra Lejrledelsens Side blev gjort det mindste for at redde deres Liv. Det gjaldt slet og ret Arbejde eller Død.

Et andet Spørgsmaal, der er af stor Interesse, er dette: *Hvor meget kendte den tyske Befolkning til Koncentrationslejrene?*

Paa min Rejse til Tyskland efter Kapitulationen prøvede jeg ved mange forskellige Lejligheder at komme til at diskutere dette Spørgsmaal med Tyskere fra alle Kredse, men een Ting vilde de aldrig ind paa: Koncentrationslejrene! De gik uden om Spørgsmaalet, og spurgte man dem direkte, var Svaret altid dette: »Det har vi ikke vidst det mindste om.« Jeg fortalte dem saa, at jeg selv havde været der, at jeg havde set mange Tyskere, naar vi var paa vort Slavearbejde, og at jeg ikke kunde tro, de ikke skulde have set os, — det vilde næsten have været umuligt for dem at undgaa det, da vi i mange Tilfælde arbejdede lige ved Vejen, hvor de gik, og dette gælder baade Oortkaten og Meppen. Det er givet, at det har været saadan overalt, hvor der var Fangelejre. Men det var komplet umuligt at faa Tyskerne til at indrømme det.

Jeg skal nu i det følgende give Læserne en Skildring af, hvordan Tilværelsen formede sig for os fra de første vanskelige Dage, og til den store Undsætnings-ekspedition fra Svensk Røde Kors hentede os hjem.

II

Koncentrationslejren *Neuengamme* ligger ca. 20 km Sydøst for Hamburg. Vi kom der om Natten ved 24-Tiden, og det var et rigtigt Novembervejr med Bælgmørke, Regn og Slud. Vi kunde roligt sige, at Vejret var paa Tyskernes Parti, for det stemte vort i Forvejen ikke alt for straalende Humør ned i Nærheden af Nulpunktet. Vogndørene blev revet op, og pludselig skar en ægte Prøjserrøst igennem Mørket med Kommandoen: »Aussteigen!« — Trætte og stive af Opholdet i

Ca. 20 km Sydøst for Hamburg ligger Koncentrationslejren *Neuengamme*. Den er først oprettet efter 1940, bygget i et meget lavt, fladt Deltaland ved Elben, hvis Hovedaare løber flere Kilometer Sydvest for Lejren, men med en mindre Arm Nordvest om den. Selve Omraadet er fugtigt og usundt. Neuengamme var Hovedstation for Fordeling af Fanger til mindre Lejre, Central for »Aussenkommandos« etc., og fra Midten af Marts 1945, da de første Hjemtransporter begyndte, tillige Opsamlingssted for alle nordiske Fanger. Før Overflytningen til Danmark var der ca. 5000 danske og norske Fanger i Lejrens nordiske Blok. Selve Fangelejren var beskyttet mod nysgerrige Øjne af et Teglværk, som ses her paa Billedet. Der gik dog en Vej forbi den murstensbyggede Blok, hvorfra danske Fanger kunde se Flygtningehorderne paa Vej mod Sydslesvig og Danmark — og hvorfra Tyskerne med egne Øjne kunde overbevise sig om, at det ikke var almindelige Teglværksarbejdere, der boede bag Pigtraaden. Og Skiltet »Giftgas« var vel heller ikke stillet frem til Pynt! — Umiddelbart inden for det yderste Pigtraadshegn gik de dødsdømte og puslede med formfuldendte Blomsteranlæg, mens Krematorieskorstenen stod evigt rygende i Baggrunden.

Kreaturvognen som vi var, kunde vor Reaktion paa Kommandoen ikke ligefrem siges at være spontan, vi kravlede ud i mageligt Tempo — med alt vort Habengut i Favnen. Resultatet af denne Sneglefart udeblev heller ikke, og ukendte som vi var med Forholdene, kom Uvejret i første Omgang som et Chok for os alle. Pludselig fløj en SS-Mand ind i Geledderne og begyndte at slaa vildt om sig med en stor Gummiknippel, alt imedens han sparkede til alle Sider, og tyske Eder og Forbandelser flød fra hans Læber. I samme Øjeblik, det første Slag ramte en Kammerat, var vi klar over, at dette Sted var noget ganske andet end det, vi havde forladt Danmark, — og dog skulde det senere vise sig, at det Indtryk, vi fik ved Ankomsten til Lejren, intet var, sammenlignet med de legemlige og sjælelige Pinsler, som dette djævelske Folk vilde paaføre os i den kommende Tid.

I Geledder paa 5 Mand i hvert blev vi stillet op og derefter talt Gang paa Gang, til Tyskerne mente, at nu kunde der ikke findes flere. Det var jo for os selv givet, at naar vi ved Afgangen fra Frøslevlejren var 193, kunde der umuligt være flere nu, hvis vi ikke skulde have formeret os ved Knopskydning.

Endelig blev de Herrer enige om, at Tallet maatte passe, og Indmarchen til

Lejren kunde begynde. Den foregik ad en asfalteret, tom, bred Vej. Paa hver Side af den var en Lysstribe, som 2 Projektører, der stod oppe ved Hovedindgangen, kastede, og med 5 Meters Mellemrum stod SS-Mænd med Maskinpistoler og Hunde. En Flugt fra Kolonnen vilde være fuldstændig udelukket. Ellers var det umuligt at se noget i det mørke Vejr, kun Tyskernes Raaben indbyrdes kunde vi høre, og det lød ikke særligt tillidvækkende. Ved Indgangen til Lejren blev vi talt endnu en Gang — og Portene smækkede i bag os. Herinde blev vi overtaget af en »Blokformand«, der førte os over en meget stor cementeret Plads, »Appelpladsen« (en af de Ting, vi skulde stifte et meget ubehageligt Bekendtskab med i kommende Tider), til et stort Stenhus, hvor vi anbragtes i Kælderen. »Blokformanden«, der var Sydslesviger, fortalte os nu, at vi skulde klippes og derefter over i en anden Bygning, hvor vi skulde bade og have andet Tøj paa.

Hvilke Tanker der for gennem Hovedet paa os 193, er ikke til at sige; men jeg tror, de fleste følte sig overbevist om, at det var en hygiejnisk Foranstaltning, og som saadan var der jo ikke noget at være ked af. Ligeftrem kønne blev vi dog ikke af denne Omgang.

Badet blev en frygtelig Oplevelse. Vi blev ført ind i et Omklædningsrum, og det første, der skete, var, at alle vore Værdisager blev taget fra os, intet som helst fik vi Lov at beholde. Derefter gik det videre. Vi fik Ordre til at klæde os af og til at lægge alt vort Tøj i en Bylt paa Bænken, hvorefter det blev afhentet sammen med vore Kufferter. Det eneste, vi fik Lov at beholde, var vort Fodtøj og lidt Toiletsager. Selve Badet var en stor Parodi. Vandet var hverken varmt eller koldt, det løb i ca. 2 Minutter, og derefter var det overstaet. Haandklæder var der en halv Snes Stykker af, saa det var morsomt at komme sidst, og selv om Situationen ikke var til at le ad, og Angsten for den næste Overraskelse sad os i Kroppen, kunde vi dog ikke lade være at trække paa Smilebaandet, da en af Kammeraterne sindigt begyndte at vride det drivvaade Haandklæde, han fik smidt i Hovedet. Vi kom nu ind i et nyt Værelse, hvor der var Tøjudlevering, og saa elendigt Tøj har jeg aldrig set i mine Dage. At det var gammelt, kunde endda gaa, hvis det blot havde været rent; men det var baade snavset og halvvaadt, og naar der saa heller ikke blev taget det mindste Hensyn til, om en Mand paa 1,90 Meter fik et Par Bukser, der kunde passe en Dreng paa 12 Aar, og en Stortrøje, der truede med at springe ved den mindste Bevægelse, saa kan man selv tænke sig til Resten. Strømper var der ikke noget, der hed, og da vi havde afleveret dem, vi havde paa, var Resultatet, at vi maatte gaa med bare Ben i Skoene, og det var ikke morsomt for de mange ældre, vi havde i vor Transport. Men ingen klagede sig det mindste over, at de nu saa værre ud end den værste Landstryger, de havde mødt i hele deres Liv.

Saadan udstyrede skulde vi gaa Vinteren i Møde. Noget Tilløb til Panik var der overhovedet ikke Tale om, og vi haabede da ogsaa at faa vort Tøj igen, naar det var gaaet gennem Desinfektionskedlerne.

Blokken, hvori vi sov den første Nat, var en Art Karantæneblok. Det var Meningen, vi skulde blive her et Stykke Tid, saa det kunde kontrolleres, om vi førte smitsomme Sygdomme ind i Lejren, eller vi var sunde og raske.

Nordvest for München, i bekvem Nærhed af Nazismens Højborg, laa Konzentrationslejren *Dachau*, der blev aabnet i Marts 1933 som den første Lejr i sin Art. Lejren var præget af sin Alder. Her blev man »lagerfåhig« — d. v. s. at her blev det tilsigtede Maal — »Vernichtung« — naaet: man blev legemligt nedbrudt, sjæleligt syg og fuldstændig blottet for Følelser, saa det menneskelige Præg udviskedes og kun de usleste og mest nedværdigende Sider af ens Natur kom til Syne. 350 Danskere oplevede i ganske kort Tid dette Helvede, hvor Badekammeret bar den prangende Indskrift: »Es gibt einen Weg zur Freiheit, ihre Meilesteine heissen: Gehorsamkeit, Nüchternheit, Fleiss, Ordnung, Sauberkeit, Ehrlichkeit, Opfersin und Liebe zum Vaterland.« Tre danske Præster var kort før Jul 1944 ankommet til Præsteblokken, hvor 1400 katolske og 50 evangeliske Præster fra hele det underkuede Europa var samlet. Da de allierede var paa Vej over Rhinen, gav Himmler Ordre til, at Fangerne i Dachau-Lejren skulde fuldstændig udryddes; men Ordren blev ikke adlydt, og ca. 35.000 Fanger reddede Livet. I Slutningen af Marts 1945 hentede de hvide Busser Danske og Nordmænd til Neuengamme. — Billedet viser den brede Vandgrav, der omgav Dachau. Langs med Graven spærrede yderligere et over 2 Meter højt, strømførende Pigtraadsnet for Flugtforsøg, mens Vagttaarne, forsynede med svære Maskinkanoner, vaagede Dag og Nat over den mægtige Lejr.

Nu vilde det have været naturligt, om vi alle var faldet i en tung og drømmeløs Søvn oven paa alle disse begivenhedsrige Timer, men saadan gik det ikke. Der var næsten ingen af os, der lukkede et Øje hele Natten. Alle de nye Indtryk sad prentede i Bevidstheden. Haanen ved at blive klippet og barberet over hele Kroppen sved, Kløene, som enkelte af Kammeraterne havde faaet, havde tændt Advarsels-signalet og manede til Forsigtighed. Saadanne Tanker optog Natten, og da vi blev kommanderet op Kl. 6, var det en træt og mistænksom Skare, der fik det første Maaltid udleveret. Det bestod af et Stykke Rugbrød, der var ca. 1 Tomme tykt, og dertil en lille Smule Kaffeestatning i et rustent Blikfad. Ikke ret mange var endnu saa sultne, at det hele gled ned; men der skulde komme Timer, hvor vi vilde give Aar af vort Liv for at kunne spise et Stykke Rugbrød. Efter Maaltidet blev vi jaget ud i en lille indhegnet Gaard, hvor vi skulde gaa et Par Timer, mens Barakken blev gjort ren. Det var meget ubehageligt at gaa der uden at have noget at foretage sig. Bidende koldt var det, og Tøjet var der ingen Varme i, nej,

det eneste, vi tænkte paa, var at komme ind igen. Der var ganske vist ikke hyggeligt i Barakken, men der var dog Læ for Kulde og Regn.

Kl. 9 kom der en SS-Mand med en Stabel Papirer. Der skulde holdes Mandtal. Paa Listen skulde vort Navn, Fødselsaar og -dato samt Stilling staa, og Tyskerne lagde mest Vægt paa vore nærmeste Paarørendes Adresser. Pludselig kom der en »Läufer« ind med en Seddel paa tre af Kammeraternes Navne. De skulde med det samme melde sig til den politiske Afdeling. En halv Time efter kom de tilbage, ukendelige i Ansigtet af Slag og Spark. En af dem fortalte, at saa snart de var kommet inden for Døren, regnede det med Slag ned over dem, og en af Tyskerne havde skreget, at han skulde slaa dem sander og sammen, saadanne Svin, der satte sig til Modværge, naar de skulde arresteres. Dette syntes for os at være et noget tyndt Argument; men Sagen har sikkert været den, at de tre Kammerater, der her er Tale om, i deres Forhør havde drejet Tyskerne en Knap, og nu kvitterede man paa denne umenneskelige og brutale Maade.

Formiddagen fik Ende, og ved Middagstid fik vi en Skaal med en underlig Substans, der bestod af lange Roestrimler og Trævler i noget Vand. Jeg rørte ikke mit, og der var heller ikke mange af Kammeraterne, der kunde faa sig selv til spise det. Dagen gik, og hen under Aften fik vi et Stykke Rugbrød, der var lidt tykkere end det, vi havde faaet om Morgenens, en Smule syntetisk Margarine og et Stykke Blodpølse. Dette var hele Aftensmaaltidet, og naar vi ikke havde arbejdet, kunde det nok gaa an. Lidt senere — jeg vil antage Kl. 19,30 eller der omkring — blev vi alle kaldt sammen, og det blev bekendtgjort, at 70 af os skulde ud paa Transport. Hvem det blev, var Tyskerne ligegyldigt, naar bare der samledes 70 i en Fart. Vi fløj hen i Rækkerne, alle som een enige om, at intet kunde være saa slemt som at gaa i Neuengamme, selv om vi den Gang ikke havde været der i fulde 24 Timer. Jeg var ikke selv mellem dem, der kom med paa Transporten, og heller ingen af de Kammerater, jeg holdt sammen med, deltog i den; men vi oplevede, at gamle Venner blev skilt paa den Maade, og da først Numrene var skrevet op, kunde intet ændres, selv om der var andre, der gerne vilde bytte. Vi anede ikke, hvor Transporten skulde hen. Der gisnedes meget i Krogene om, at det nok var til Husum oppe i Nærheden af den danske Grænse; men saadan var det: vi kunde altid faa Rygterne til at passe ind i vort Kram, saa det hele blev ligesom lidt lysere.

Næste Morgen blev vi kommanderet op Kl. 3,30. Der var ikke længere noget, der hed, at vi var i Karantæneblok, eller at vi kunde smitte hele Lejren med Sygdomme af alle Arter, nej, alt dette var rystende ligegyldigt, naar bare vi kunde arbejde. Kl. 5,30 kom der en »Kapo« og en »Forarbejder« hen til Blokken, mens vi stod ude i Gaarden. Kapoen raabte, at vi skulde træde an paa Geledder med 5 Mand i hvert, saaledes at der blev 100 i det hele. Paa den Maade traadte nu 3000 Mand an ude paa Appelpladsen, hvor vi ventede, til Klokken blev 6. Vi blev talt op en Snes Gange, og Forarbejderen truede med at banke os, hvis vi forlod den Plads, vi havde i Geleddet. Paa Slaget 6 spillede et stort Fangeorkester »Alte Kameraden«, og til Tonerne af denne marcherede vi nu ud af Lejren til en Arbejdsplads, hvis Beliggenhed vi endnu ikke kendte. Vi blev bevogtet af SS-

Tropper — 15 Mand til hver 100 — og de var skarpt bevæbnede, saa der var ikke nogen, der følte Trang til at tage Chancen for at flygte, hvilket ogsaa vilde have været fuldstændig umuligt.

Kolonnen naaede efterhaanden ned til det Ladespor, hvor vi var blevet hentet, da vi kom til Lejren, og her var en lang Række Kreaturvogne, som skulde transportere os til Arbejdsstedet. Efter en Køretur paa ca. $\frac{3}{4}$ Time naaede vi derud. Stedet hed *Oortkaten*, og der var ca. 15 km til Hamburg og ca. 2 km til Floden Elben.

III

Oortkaten var det første Sted, hvortil vi blev sendt paa Arbejde, og det var der, mange af Kammeraterne fik lagt Grundlaget for alle de Sygdomme og Lidelser, der brød ud senere hen paa Efteraaret. Arbejdet, der skulde udføres, var overordentlig haardt paa Grund af den megen Væde, der var i Jorden, og yderligere var det konstant Regnvejr. Da vi begyndte, fandtes der en Vej, som førte fra Jernbanestationen til en lille By 1—2 km derfra. Langs denne Vej skulde der bygges en Tankfælde. Det var nu vort Arbejde at lave denne, og det var ikke med blide Følelser og Bemærkninger, vi skred til Værket. Først havde vi i Danmark hver paa sin Maade gjort, hvad der var muligt for at spænde Ben for Tyskerne, og saa satte de os nu til at arbejde med Befæstningsværker, der maaske vilde sinke de Allieredes Fremrykning og dermed forlænge vort Ophold dernede! Heldigvis blev vi hurtig klar over, at det ikke vilde blive Tilfældet, for lige saa meget Jord, der blev gravet op, lige saa meget skred ned igen. Selve Terrænet var ogsaa meget daarligt til Formaålet. Gravene blev lavet paa den Side af Elben, der vender ind mod Hamburg, og det var indlysende for os, at naar Englænderne først var kommet over Floden, vilde det ikke tage lang Tid for dem at komme forbi disse Jordvolde. Men det kostede megen Sved at faa al den Jord op, og desværre — eller lykkeligvis, skal vi vel sige, — skred den ned igen, naar der kom nogle kraftige Regnskyl. Arbejdet var her som alle Steder ensformigt, men nogen særlig Glæde over, at det var forbi med Dagens Arbejde ved 4—4½ Tiden, var der aldrig at spore. Det betød bare, at vi skulde hjem og staa Appel et Par Timer og derefter i Bunker, naar Flyvervarslingen kom. Nej, der var saamænd lige saa godt ude paa Arbejdspladsen; for naar Luftangrebene paa Hamburg satte ind ved Middagstid, betød det, at vi fik et Pust. Oortkaten var ikke morsom, men Neuengamme trods alt værre.

IV

Selve *Neuengammelejren* ligger i et meget sumpet og fladt Terræn. Der var ikke, efter hvad jeg kunde se, gjort noget særligt for at dræne Omraadet, hvilket resulterede i, at der meget tit var Oversvømmelser inde i Lejren, og disse Oversvømmelser var i høj Grad ubehagelige, da de bevirkede, at Kloakkerne løb over og ikke kunde tage Affaldsvandet. Derfra stammer sikkert ogsaa den modbyde-

lige Lugt, der altid var i Lejren. Hele Lejren var omgivet af et ca. 2½ Meter højt Pigtraadshegn. Det var ladet med Elektricitet, og ved Foden af det Hegn var der nogle »Spanske Ryttere«, der havde en Bredde af ca. 10 Meter. Ved *Hovedindgangen* var der en meget stor Bunker, der havde Skydeskaaret vendt ind mod Lejren, og som altid var bemanded, naar der var Luftalarm. Ved dens Sider fandtes med ca. 50 Meters Mellemrum *Vagttaarne* af Beton, hvor der til Stadighed var velbevæbnede SS-Poster. Paa højre Side af Indgangen laa »*Hauptwache*«, hvor Rapportføreren boede. Der var altid en Blokfører til Stede, og i samme Bygning holdt den politiske Afdeling til. Desuden var der en Art *Posthus* i et Lokale i Vagten. Til venstre for Indgangen havde Obersturmführer *Thumann* sit Kontor i en anden Bygning, og derfra lededes hele Lejren. Imellem de her nævnte Bygninger var Porten og fra den kom vi ind paa *Appelpladsen*, der var en meget stor, cementeret Plads, hvorpaa der holdtes Appel hver Dag, naar Arbejdsholdene kom hjem fra deres respektive Arbejdspladser. Til venstre for Appelpladsen fandtes en meget stor Stenbygning, som ved vor Ankomst til Neuengamme endnu knap var færdig. Den var udmærket indrettet — jeg vil nærmest sammenligne den med en dansk Kasernebygning. Men desværre var der altid et grusomt Svineri derovre, fordi Bygningen var belagt med »Muselmænd«, og ingen bekymrede sig for, hvordan de havde det. Derfor vilde Bygningen gaa i Forfald, ligesom *Træbarakkerne* i Lejren gjorde det. Disse var ganske anderledes. I Midten af hver enkelt var der Vaskerum med 14 Vandhaner og et Toilet, der bestod af to Rækker Tør-Klosetpladser i Midten og ved begge Sider en Urinrende. Inde i Barakken var der et Antal Senge, vel nok omkring 300; men naar der til Stadighed var mellem 6 og 700 Mennesker, som skulde være der, kan det med et mildt Ord siges, at der var nogen Overbelægning. Opvarmningen af Barakken skete ved Hjælp af nogle gamle Jernkaminer. Af Brændsel fandtes der ikke andet, end hvad der kunde »organiseres«. Uden for hver Barak var der en Slags Indhegning, hvor Fangerne kunde færdes, naar Barakken skulde gøres ren, eller naar det var saa godt Vejr, at det var rarere udenfor end inde; men der var ikke megen Plads til at spadsere frem og tilbage paa, det blev nærmest til en March paa Stedet. For Enden af Appelpladsen laa *Køkkenet*, hvor der næsten ikke lavedes andet end Røsuppe, i alt Fald ikke til de gemene Fanger. I en halv Snes Dampkedler blev Maden tilberedt, hvorefter den østes op i Tønder, der kunde tage 50—100 Liter. Paa modsat Side af Barakkerne laa *Revirbygningerne*. Her blev der kæmpet mangel en Kamp mellem Liv og Død, men det var i en stor Del af Tilfældene Døden, der sejrede. Hvordan skulde Læger uden Medikamenter og fornødent Hjælpudstyr klare alle de vanskelige Tilfælde, der fandtes saadan et Sted? Deres Opgave var oftest kun den at maatte se paa Elendigheden uden at kunne hjælpe. I Yderkanten af Lejren laa de mange forskellige *Depoter*, *Fabrikker* m. m.

En af de Ting, der næsten gjorde Lejren uudholdelig, var det tyske System med »Lageraltester«, »Kapo«, »Blockaltester«, »Stubendienst«, »Vorarbeiter« o. s. v. Disse Medfanger, der tyranniserede Lejren paa det grusomste, var Mennesker af værste og laveste Art. Det var som Regel Tyskere, der benyttedes til disse Job, dog var der ogsaa andre, som var faldet for Fristelsen til at faa denne vældige

Et Bjerg af — Sko! Inden de opstabilede Lig blev kastet i Krematoriet, blev *Skoene* fjernet. Hvor usle og ubrugelige de end var, skulde de nye Hold Fanger udstyres med dem, mens deres eget Fodtøj blev »organiseret«. Det ene Par efter det andet blev kastet i Bunken, og snart taarnede den sig op som et talende — maaske lidt barokt — Vidnesbyrd om de mange, som gik den eneste Vej bort fra Lejren, man kendte: gennem Krematoriet.

Magt mellem Hænderne, saa de uden at tænke paa Følgerne havde meldt sig til Tjeneste som Slavepiskere, og givet er det, at mange af disse Vaneforbrydere, der havde opnaaet ledende Stillinger, var halvvejs sindssyge. Magtfordelingen af ovennævnte var følgende: »Lagerälteste« var en Slags Fangechef, der havde med alt det at gøre, som vedrørte Fangerne inden for Pigtraaden, — hele Administrationen af deres Kartotek, alt angaaende Transporter til Udkommandoer o. lign. Han havde faktisk Hals- og Haandsret over samtlige i Lejren og kunde slaa en Fange ihjel, uden at han fik Vrøvl af den Grund. »Kapo«erne var sammen med »Blockältestene« de værste, rene Djævle i Menneskeklæder. Dog maa jeg bemærke, at der altid fandtes Undtagelser. Jeg har aldrig været ude for, at der ikke var nogen imellem, som var gode Kammerater og gerne vilde hjælpe, hvis det var dem muligt. Kapoerne var fortrinsvis Kolonneførere ude paa Arbejdspladserne, og de kunde hver have op til 500 Mand under sig. Til Hjælp havde de 5 »Vorarbeidere«, som hver stod inde for 100 Fanger. Kapoerne var meget haarde og til Tider fuldkommen vanvittige. SS-Officererne jog paa dem og truede dem med Pisk, hvis de ikke kunde faa Arbejdsydelse sat i Vejret. Derfor var man aldrig sikker, for Kapoerne drev igen paa deres Vorarbeidere, og disse var bange for at miste deres Job. saa de slog Fangerne af Hjertens Lyst for at bevare Stillingen. Blockältesteten var Fører hjemme i Barakken, og i den kunde han skalte og valte, som han havde Lyst. Til sine Hjælpere havde han to »Stubendienster«, der

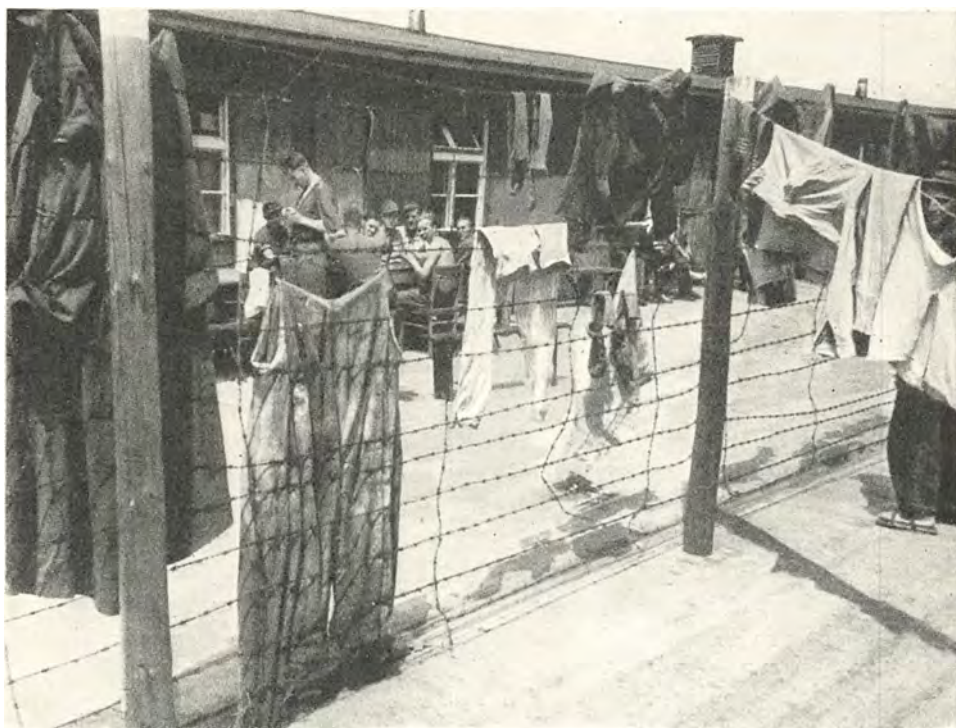
i mange Tilfælde var Polakker, og de var næsten alle gode Fyre, der kun ønskede at maatte gaa i Fred.

Dette var en lille Oversigt over Forholdene i Konzentrationslejren Neuengamme. Naturligvis var der ikke to Lejre, som var ens; men det samme System gik dog igen i dem alle, og Ligeegyldigheden for Menneskeskæbner var deres store, fælles Kendemærke.

V

Om Aftenen den 14. November gik der efter Appellen og Suppespisningen stærke Rygter om, at der skulde en ny Transport af Sted. Ingen vidste hvorhen, for det hørte man aldrig noget om. Men en af »Stubendiensterne« i vor Barak havde set den vældige Travlhed, der var i »Politische Abteilung«, saa han mente, det var sikkert, at der i Nattens Løb vilde blive udtaget en ny »Aussenkommando«. Vi gik dog alle i Seng for at faa saa megen Hvile som muligt efter Dagens strenge Arbejde, og skulde vi med, blev der nok sagt til, naar det skulde foregaa. Der var endnu ikke blevet glemt nogen, som skulde paa »Aussenkommando«. Ved 1-Tiden blev vi kommanderet op. Rygterne havde været rigtige. Det begyndte med, at vi skulde klippes skaldede paa ny; men det spillede ingen større Rolle, for vi havde meget lidt Haar i Forvejen. Derefter fulgte den samme Tørn, som vi havde været igennem, den første Nat vi var i Neuengamme: Bad, andet Tøj, der ikke var Spor bedre end det, vi havde, og til sidst: Træsandaler. Vort private Fodtøj, som vi havde faaet med ind i Lejren, var forsvundet! Under det svære Arbejde i Oortkaten havde vi faaet Gummistøvler udleveret paa Grund af det meget Vand, der var i Pansergraven; men disse skulde nu afleveres, og da vi vilde have vort eget Fodtøj tilbage, svarede »Blockältester« kun, at det var borte. Med dette maatte vi lade os nøje, for der var ingen, der paa det Tidspunkt tog sig af saadan noget.

Træsandalerne, vi fik i Stedet for, var et meget daarligt Bytte. Der er ingen Tvivl om, at det var dette elendige Fodtøjs Skyld, at mange blev syge og derefter døde. Efter at have været oppe hele Natten og Formiddagen fik vi ved Middagstid et Maaltid Mad. Det var noget Fiskesuppe, der var forfærdelig syrlig, men den smagte trods alt udmærket, da den jo betød en Forandring fra Roerne. Efter at været blevet optalt endnu nogle Gange blev vi kommanderet ud paa Appelpladsen, hvor der efterhaanden samledes 2000 Fanger, som skulde afgaa til et eller andet Sted. Endnu en Gang gik Turen ud gennem Porten, for manges Vedkommende for sidste Gang, og ned til de ventende Banevogne, og stor var vor Forbavselse over, at det ikke var Kreaturvogne, men almindelige tyske Personvogne. Da Indstigningen var tilendebragt, kørte Toget med det samme, og allerede nu vilde vi gerne have byttet vor Personvogn om med en af dem, vi havde brugt til Turen frem og tilbage til Oortkaten; der var nemlig ikke Spor Vinduesglas i Kupeerne, saa der var en frygtelig Træk, og det var umuligt at holde Varmen. Togrejsen tog ca. 20 Timer. Da vi passerede Bremen om Aftenen den 15. November, blev vi klare over, at det gik ud mod Grænseområdet ved Holland. Om Formiddagen den 16. November

Barakkerne i en Lejr var adskilt med Pigtraad, for at Fangerne ikke skulde slutte sig for meget sammen. Om Dagen blev Pigtraadshegnet anvendt som Tørresnor: Tæpper og Tøj blev hængt op, maaske med det forfængelige Haab, at de utallige Lopper og Lus vilde finde bort og unde Ejermanden en rolig Nat. Billedet er taget efter Befrielsen. Scenen er den samme, men de optrædende er ikke mere Fanger under Nazismens Aag. Krigsforbrydere, bl. a. danske SS-Folk, sidder nu bagved Pigtraaden og høster Løn efter Fortjeneste. Men SS-Vagterne er borte, Blodhunden Thumann residerer ikke mere, og en streng, men retfærdig Behandling har afløst de umenneskelige Lidelser, der tidligere prægede Lejren.

havde vi naaet det foreløbige Maal, den sidste Jernbanestation før den hollandske Grænse, *Meppen*. Herfra skulde vi nu gaa 8—10 km til en Arbejdslejr, der hed *Versen*, men forinden blev vi ført rundt i Byen. Det var en afskyelig Tur. Indbyggerne generede sig ikke for at kaste med Sten, fløjte og raabe efter os, som om vi var en Flok vilde Dyr, de saa for første Gang. Og dette er et af Beviserne for, at *hele det tyske Folk er skyldigt*, og at man, selv om det nu benægtes, var paa det rene med Konzentrationslejrenes Helvede. Det er bevidst Løgn, naar Tyskerne i Dag paastaar, at de aldrig har anet, at saadan noget fandtes inden for Tysklands Grænser.

Turen ud til Lejren var streng. Træsandalerne gnavede paa Anklerne, og længe varede det ikke, før de var helt hudløse. Det var særlig de Kammerater, der var ret store af Krop, som led meget, fordi Fødderne under disse Omstændigheder havde vanskeligt ved at bære dem. Men ogsaa den Tur fik Ende, og efter at vi var talt op ved Indgangen til Lejren, blev vi anbragt i 5 store Træbaraker. Selve Lejren laa i et meget usundt Terræn. Det var fladt som en Pandekage og næsten altid fugtigt her i Efteraarstiden. To Rækker af Pigtraadshegn omgav

Lejren, men det var ikke elektriske Hegn eller den Slags moderne Ting — alt var uhyre primitivt, og det var tydeligt, at Lejren som Helhed ikke havde været brugt i lange Tider. Paa den modsatte Side af den Barakrække, som vi boede i, var der installeret Krigsfanger, og nogle af dem havde været der i 2—3 Aar. De arbejdede ikke og havde det nogenlunde. Barakken, vi kom ind i, havde Nummer 7. Her skulde vi altsaa nu leve i den kommende Tid. Ingen kunde blot ane noget om, hvor længe det vilde vare. I Blok 7 var vi 30 Danskere, de øvrige af os var fordelt i andre Blokke, og i alt var vi 132 Danske i Lejren. Imellem os udviklede der sig et enestaaende Kammeratskab, Sorger og Savn bragte os nærmere til hinanden, end noget som helst vilde have været i Stand til under normale Forhold. Der var ingen, der spurgte: Hvad er han? Hvor meget ejer han? m. m. Nej, den gensidige Hjælpsomhed kom frem, og den bar os igennem meget.

Allerede næste Dag begyndte vi at arbejde. Det var Skytte- og Løbegrave, der skulde bygges paa en Strækning af mange Kilometer. Terrænet laa ca. 8 km fra Lejren i Kanten af en Skov. Noget af Jorden var Hede og nogenlunde let at arbejde i, værre var det, naar vi arbejdede paa Markerne, som var meget fugtige, og hvor der ikke fandtes noget som helst Læ for den evige kolde Blæst inde fra Holland. Arbejdstiden varede i Vintermaanederne fra Klokkeren 6½ Morgen til omkring 4 om Eftermiddagen. Turen ud til Arbejdspladserne i Vintermorgenerne var bidende kold. Vi marcherede fra Lejren ned til Hovedvejen, hvor vi kom op i et Tipvogntog. Vognene havde Tremmesider, og der var ikke det mindste Læ mod Vind og Vejr. Det tog $\frac{3}{4}$ —1 Time at komme fra Lejren til de forskellige Arbejdssteder, og derefter begyndte Arbejdet, der var haardt og umenneskeligt, naar man tager Hensyn til den Føde, de gav os; men der blev heller aldrig lagt Skjul paa, at jo flere der døde, des bedre var det for Bevogtningsmandskabet — det betød, at de kunde faa flere Fridage. Hvordan vi havde det, var dem ligegyldigt. Bevogtningsmandskabet i Meppen var unge Mennesker paa ca. 20 Aar fra Marineinfanteriet, og der var mange, der var meget begejstrede for »der Führer«, men der fandtes dog ogsaa gode og venlige Mennesker imellem dem. En Dag, da disse unge Fløse mishandlede en ældre Polak, sagde nu afdøde Forlagsboghandler *Bierberg* nogle sande Ord: »Engang vil Tyskland bitterligt fortryde, at de har givet deres unge en saadan Opdragelse; for det vil tage Generationer at oprette det, de nu ødelægger.«

Arbejdet var meget ensformigt. Til sidst tænkte vi næsten ikke mere paa, hvordan det hele skulde ende. Sult og Kulde gjorde os sløve, men trods alt blev Venskabet imellem Kammeraterne bedre og bedre. Vi trængte til hinanden, og det danske Humør og Lune kom da ogsaa fra Tid til anden til sin Ret. Naar Arbejdsdagen var forbi, gik Turen hjem til Lejren paa samme Maade som om Morgenen. Her fik vi nu den traditionelle Liter Roesuppe og kunde hvile os i Halmen inde i Barakken. Derefter kunde de syge komme til Læge — saadan hed det sig i alt Fald —, men det er meget overdrevet. Kammeraterne fra Meppen ved, hvor mange Gange vi gik forgæves. Det var ikke let at faa Indpas der. Ligeledes kunde vi faa repareret vore Træsandaler om Aftenen. Der var bare ikke ret meget Materiale til Raadighed for Skomageren, saa det blev kun til Flikkeri. Da der var gaaet en 14

Dages Tid, mistede vi vor første Mand, og derefter svandt det meget stærkt i Rækkerne. I første Række var det Dysenteri og Lungebetændelse, som slog vore danske Kammerater ihjel; men der blev heller ikke gjort det mindste fra Lejrledelsens Side for at nedsætte Sygelighedsprocenten. Selv kunde vi kun gøre meget lidt. Danskerne i Køkkenet var flinke. De kunde skaffe et og andet. Mest tørstede vi efter Vand; men Vandet var slet, og Køkkenfolkene gav os derfor, naar det var muligt, lidt kogt Vand til de syge. Det hjalp altid en Kende paa deres Humør. En Søndag Eftermiddag var der Storappel i Lejren. Ved denne Lejlighed lykkedes det at faa alle Danskerne ind i Blok 7. Det var en af de første Forbedringer. Nu var det let at holde Kontakt med hinanden, og vi kunde holde Øje med de Kammerater, der ikke var stærke, hverken paa Sjæl eller Legeme, og støtte dem, naar Humøret var daarligt.

Tiden gik, og det lakkede mod Jul. Lige til det sidste haabede vi paa, at de forjættede Røde Kors-Pakker vilde naa igennem til Juleaften, men det lykkedes dem desværre ikke. Vi holdt Juleaften paa nøjagtig den samme Suppe som til Hverdag. Alligevel blev Aftenen den skønneste i vort Liv. Lektor *Holt* forkyndte Juleevangeliet paa en Maade, der kun kan gøres, naar man opholder sig i en Stald, som vi gjorde det, og som Jesus selv gjorde det for Aarhundreder siden. Det greb vore Hjerter, og det var, ligesom Tilværelsen blev lettere. Landsretssagfører *Rambusch* holdt en kort Juletale til os, hvori han indprentede, at hvordan vi end havde det, og hvordan Fremtiden end vilde forme sig for os, maatte det vigtigste for os være at holde sammen og tænke paa det Land, vi kom fra, og de kære, vi havde der. Saa sang vi et Par Salmer, og vor lille Højtidelighed var til Ende. Den var enkel, men der er ingen af os, der nogen Sinde glemmer Stemningen fra denne Juleaften ved den hollandske Grænse.

Første Juledag skulde vi have fri — det troede vi da —, men de kære SS-Officerer havde en nydelig Overraskelse til os. Der skulde være Storappel, og den varede fra Kl. 9 om Morgenen til Kl. 15 om Eftermiddagen — først da fik vi noget at spise og kunde holde fri. Den 8. Januar blev en Mærkedag i vor Tid i Tyskland. De første Røde Kors-Pakker kom til Lejren, og det betød næsten, at vor Trængselstid var til Ende. Var disse Pakker bare kommet to Maaneder før, havde vi haft Midler til at bestikke alle i Lejren, og vi kunde have reddet mange af vore Kammeraters Liv. Men nu var de her langt om længe, og vi, som var tilbage — 76 af 132 —, kunde faa Glæde af dem. Der var to Slags Pakker, nogle, der indeholdt Tøj, og andre, hvori der var Fødevarer. I *Tøjpakkerne* var der et Par Træskostøvler, en Stortrøje, et Par Benklæder, Skjorter, Undertøj, Strømper, Vanter, Skihue og Halstørklæde, og det er givet, at denne Pakke reddede Menneskeliv. At faa varmt Tøj paa i Januar Maaned efter at have frosset, saa det knagede, siden den 20. Oktober, da vi kom til Tyskland, — det betød noget! Humøret steg yderligere et Par Grader, da vi fik *Pakken med Levnedsmidler*. Det var en Pakke, der kunde faa Munden til at løbe i Vand paa os, som ikke havde smagt Menneskeføde i ca. 3 Maaneder. I Pakken var der 1 kg Sukker, Havregryn, Flæsk, Knækbrød, Bouillonterninger, Smør, 1 Rulle Kiks, Sirup, Sardinere og det, vi brugte til Bestikkelse: Tobak og Cigaretter! Naar Pakken blev brugt til at supplere, hvad vi fik i For-

vejen, kunde vi leve udmærket i ca. 2—3 Uger paa den. I den kommende Tid fik vi Indpas mange Steder. Det vigtigste var, at vore syge kunde faa en ordentlig Behandling, blive indlagt, naar det var nødvendigt, og i det hele taget faa Levevilkaar, som i nogen Grad var Mennesker værdige.

VI

Tiden gik, og Vinteren lakkede mod Enden. Med Foraaret strømmede en Mængde Vand ind fra Holland. For vor Skyld gjorde det ikke noget, men alle de ulykkelige, der ikke havde faaet nyt Tøj, led forfærdeligt i det opblødte Terræn. De gik med konstant vaade Fødder, og Sygdommen tog til i Lejren.

Saadan gik Tiden for os derude. Paa den lille Kirkegaard ligger der 18 Danske. Vi lovede os selv, at hvis det paa nogen mulig Maade kunde lade sig gøre, skulde deres jordiske Rester bringes hjem, naar Tiden tillod det.

En Dag omkring den 18. Marts 1945 kom den tyske SS-Lejrkommendant og meddelte, at vi skulde tilbage til Neuengammelejren, og at vi sikkert vilde blive løsladt, naar vi kom dertil. Vore Følelser kan umuligt beskrives, men da der var gaaet et Par Dage, og der intet skete, kom Tvivlen op i os. Var det bare noget, Kommandanten havde slynget ud, eller var der kommet Kontraordre? Der var dog intet i Vejen, det var bare vore Nerver, der ikke længere kunde tage alt for mange Sindsbevægelser, og om Eftermiddagen den 20. Marts tiltraadte vi Afmarchen fra Lejren. Forinden havde vi alle været ude paa Kirkegården til en lille Højtidelighed ved vore Kammeraters Grave. Næsten alle havde en god Ven liggende der, som vi gerne vilde have haft med os hjem; men i Stedet maatte vi nøjes med de Minder, de havde givet os, og vi maatte indfri vort Løfte om, at de trods alt skulde komme tilbage til Danmark. Turen fra Lejren til Banegaarden i Meppen var denne Gang en let Vandring ved Siden af den første, vi havde været paa. Frihedens Sol lyste jo, og ingen vil vel tvivle om, at vi havde lært, hvad Frihed er! Ved Ankomsten til Banegaarden fik vi at vide, at der skulde komme flere Danskere fra en Lejr, der hed *Dalum*, og som laa en halv Snes Kilometer sydligere end Versen. Det blev et glædeligt Gensyn. Kammerater, som vi troede sad hjemme i Frøslev, mødte vi her langt borte fra Danmark. De var kommet til Tyskland tre Dage før Juleaften og var ankommet til Neuengamme Dagen før. Hvor underligt det end lyder, havde vi her et Eksempel paa, at andres Ulykke kunde være til stor Hjælp og Glæde for os. Det var nemlig denne Transport, der havde haft de første Røde Kors-Pakker med til os. Det er mere end tvivlsomt, hvorvidt Tyskerne paa dette Tidspunkt vilde have brugt Banevogne til at sende Pakker i, naar Situationen var saa tilspidset, som den var. Og vi, der var i Meppen, tør slet ikke tænke paa, hvordan vi skulde have klaret Tiden ud, hvis vi ikke havde faaet disse Pakker.

Turen med Banen til Neuengamme tog ikke mere end ca. 20 Timer. Der var nogenlunde med Halm i Vognene, og Mad havde vi ogsaa faaet med. Neuengamme igen! Det var spændende at tænke paa, hvordan Forholdene nu var deroppe paa dette Tidspunkt af Krigen. Vilde SS-Folkene være mere medgørlige end før? Hvad

Sygdom, Sult og Sløvhed var det fælles Kendetegn for Fanger i Lejrene. Menneskekroppen har mistet sine Former, og et gulligt, pergamentagtigt Hudlag strammer hen over det nøgne Skelet. Paa beskidte Træhylder, der er saa lave, at man ikke engang kan sidde oprejst derinde, med en primitiv Blik-skaal som Hovedpude og i elendige Pjalter slæber Fangerne sig gennem en Tilværelse, der ikke er Mennesker værdig. Døden i den mest afskyelige Form henter hver Dag sit Bytte blandt Muselmændene, der vegeterer i en Tilstand, hvor man ikke er klar over, om de er levende eller døde. Billedet her — i al sin malende Gru — formaar næppe at udtrykke den Stemning, der hersker blandt disse Stakler, som føler sig forladt af baade Gud og Mennesker.

skulde der ske med os? Vore Kammerater fra andre Lejre, der ogsaa var kommet tilbage, anede heller intet om det fremtidige Program. Vi blev indkvarteret i Blok 15, hvor vi havde været før. Der var blot i Mellemtiden kommet en ny Blockältester. Han var ikke særlig slem, naar bare han fik, hvad han kunde spise, og ellers fik Lov til at være i Fred. Det blev tydeligere og tydeligere Dag for Dag, at vi paa en eller anden Maade maatte se at tage Kommandoen selv. Der var f. Eks. ingen Mening i, at en Blok, der var fuldt belagt med Danskere, skulde staa under Kommando af en Tysker og to Polakker. Og samme Aften blev der valgt en Tillidsmand, der skulde varetage vore fælles Interesser over for Tyskerne. Dette fik dog i de første Dage kun Betydning ved Organisationen af et Meddelelsessystem mellem de Barakker, hvor der boede Danskere og Nordmænd.

Og saa saa vi for første Gang *de svenske Røde Kors-Biler*. Det var Nordmænd og Danskere fra Sachsenhausen (Oranienburg) ved Berlin, der var blevet hentet af Svenskerne, og de kunde fortælle nyt. Det var Meningen, at alle Skandinaver, der var i Tyskland, skulde samles i Neuengamme — og derfra muligvis senere overføres til

Sverige; men alt var foreløbig kun Gisninger. Transporterne kom nu hver eneste Dag. Fra *Dachau*, *Hannover-Stöcken*, *Osnabrück*, *Porta Westphalica*, fra alle Lejrstrømmede de til. Det siger sig selv, at Skandinaverne maatte komme til at sætte deres Præg paa Lejren, og det skal indrømmes, at der, hvor vi kunde faa sat de tyske Blockältester og Kapoer ud af Spillet, blev det gjort — og det grundigt! Efterhaanden var der op til 6000 Skandinaver samlet i Lejren, og vi havde det egentlig godt, arbejdede ikke, fik Røde Kors-Pakker og kunde hvile paa Sengene, hvis vi vilde. Nordmændene og Danskerne sluttede sig sammen for at faa oprettet et rent skandinavisk Revir, hvor vi kunde tage os af de mange syge, der kom til Lejren fra de frygtelige Udkommandoer. Saaledes var Halvdelen af Fangerne fra Porta sengeliggende, og hurtig Hjælp var paakrævet. Tillidsmændenes Andel i dette Sygehus var ikke noget at tale om. Nej, det var *Lægerne fra de to skandinaviske Lande*, der trak det store Læs i denne dødsensalvorlige Sag, og med Nordmanden, nuværende Socialminister *Sven Oftedal*, i Spidsen arbejdede de Dag og Nat for at gøre Forholdene bedre for vore syge Kammerater. Det er imidlertid nødvendigt at nævne endnu tre Kammerater: de to norske Tillidsmænd *Sverre Løberg* og *John Husted* og den danske Tillidsmand *Hans Erik Kustoft* — tre dygtige og loyale Medarbejdere, af hvilke Sverre Løberg ragede et Hoved op over os andre.

En Eftermiddag blev Tillidsmændene kaldt til Lejrlederen *Thumann*, der beordrede, at vi samme Aften skulde flytte fra de Barakker, vi havde, og op i den store Stenbygning, som jeg før har omtalt. Blokken var i Øjeblikket belagt med 2000 Muselmænd; men saa snart de var borte, skulde vi flytte ind. Efter at vi havde faaet denne Besked, tilkendegav han, at Audiensen var forbi. Vi søgte Samraad med Lægerne, der holdt paa, at det vilde være meget risikabelt at flytte ind, før der var gjort ordentligt rent i Blokken. Det var Patienter med farlige, smitsomme Sygdomme, som laa derinde, og det vilde være et stort Ansvar at tage, hvis vi uden videre gav Ordre til at bytte Gaarde. Det var indlysende, at der kun var een Ting at gøre, nemlig at gaa til *Thumann* endnu en Gang og spørge, om vi maatte gøre rent, før vi flyttede ind. Vi fik det Svar, at Flytningen skulde paabegyndes Klokkeren 20. Hvis der blev Luftalarm, skulde vi starte, naar den var forbi. Intet maatte fjernes fra Barakken, og desuden var han rystende ligeglad med, om vi krepere alle sammen, han havde sine Ordre fra Berlin, og Resten kom ikke ham ved. Med dette Svar gik vi tilbage og ønskede, at der vilde blive Luftalarm, og at den vilde vare hele Natten. Saaan gik det dog ikke, Luftalarm blev der, men ved 23-Tiden blæstes den af, og vi skulde nu, efter de Ordre, vi havde faaet, begynde Flytningen, der skulde være færdig Klokkeren 6 Morgen. Først var der et meget stort Arbejde med at faa alle de syge Muselmænd ud. Det var hjerteskrærende Scener, der udspillede sig for vore Øjne. De kunde ikke selv gaa, vi maatte bære næsten alle ud i store Rulvogne. Derefter skulde de over i Badeanstalten, og den Behandling, de fik der, trodser enhver Beskrivelse. Halvnøgne, som de var, maatte de ligge i Timevis ude i Gaarden, før de kom ind og fik et skoldhedt Bad i et Værelse, hvor alle Vinduer stod paa vid Gab. Saa fik de et Par Bukser og en Skjorte smidt i Hovedet, og derefter maatte de igen staa ude i Kulden et Par Timer paa bare Fødder. Imedens vi bar dem ud af Blokken, fandt vi fire Lig, og da en af Kammeraterne tog fat i et,

Engang kommer det Øjeblik, hvor Kræfterne svigter. Den ulykkelige kan ikke gaa med i Køen efter Mad — Feberen raser i Kroppen, han er uhjælpelig fortabt. Hans nærmeste Medfanger organiserer hans Tæppe og hans tarvelige Ejendele, slæber ham med ud til Appellen, skønt døende, for at Tællingen skal stemme og hans Madrations, som de tilvender sig, ikke skal stryges. Men de elendige Stakler kan ogsaa være saa afkræftede, at de end ikke kan bringes ud af Barakkerne, før Turen gaar til Krematoriet. Saa ligger de — som her paa Billedet — hjælpeløse paa Gulvet, halvt sindssyge af Sult og Sygdom, men ingen har Tanke til overs for dem. Det var saadanne Menneskevrang, Amerikanerne fandt rundt om i Lejrene.

gik Ligets ene Arm af, saa han stod med den i Haanden. Muselmændene, der havde boet derinde, havde ganske simpelt ladet den døde Kammerat ligge, for at de her kunde faa en ekstra Brødrations, der for dem maaske kunde betyde Livet. Det var givet, at i en saadan Tilstand, som disse Sovesale var i, kunde ingen sove eller opholde sig der, uden at det i allerhøjeste Grad vilde være farligt for Sundheden. Vi stod nu i en forfærdelig Situation. Indflytningen skulde være tilendebragt Klokken 6, men i dette Svineri var der ingen, der kunde være, og Resultatet blev, at Tillidsmændene efter Samraad med Lægerne endnu en Gang skulde prøve at faa Thumann i Tale. Klokken var paa dette Tidspunkt ca. 23,30, og det var i sig selv noget, der aldrig før var praktiseret i en Lejr, at Fanger vovede at opsøge en Lejrleder paa dette Tidspunkt. Vi ventede heller ikke, at han vilde tale med os, men det var nødvendigt at opnaa en Udsættelse. Løberg tog Ordet oppe ved Vagten, men Rapportføreren, som var deroppe, sagde, at det vilde være umuligt at komme til Thumann nu paa denne Tid. Efter dette Afslag sagde den norske Læge til Rapportføreren: »Vi tager nu Dem til Vidne paa, at vi har været her. De kan sige til Hr. Thumann, at vi har prøvet paa at faa ham i Tale, og da det ikke er lykkedes, maa

vi selv tage Bestemmelse om, hvad der skal ske, og der kan kun være Tale om, at vi rydder hele Stenblokken, da vi under disse Omstændigheder ikke paa nogen Maade kan tage Ansvaret for vore Kammeraters Liv og Sundhedstilstand.«

Efter denne Salut vandrede vi tilbage til Barakkerne, og der drøftede vi Fremgangsmaaden ved Aktionen. Lægerne holdt paa, at der ikke under nogen Omstændigheder kunde være Tale om at flytte ind, før der var ryddet overalt, og alle gamle Madrasser og Snavs var fjernet. Sengene skulde vaskes. Der var organiseret — jeg aner ikke hvorfra — to store Spande med Desinfektionsvædske, og naar dette blev fortyndet, var der nok til, at det hele kunde faa en Omgang. Derefter gav vi Ordre til vore Kammerater om at tage fat. De begyndte med højt Humør, og Arbejdet gik rask fra Haanden. I Løbet af Natten skiftede Billedet fra den største Elendighed til en rengjort Barak, men der fandtes ikke et eneste Straa derinde, og hvor vi skulde faa noget fra, anede vi ikke. Alle de gamle Halmsække var blevet smidt ud ad Vinduerne, og det er klart, at en saadan Medfart kunde de ikke holde til, halvraadne som de var. Klokkeren 6 præcis var Barakken rengjort, og Indflytningen kunde paa-begyndes. Det var dejligt at se og høre Kammeraterne. Alle var de enige om, at det var bedre at ligge paa de bare Bundbrætter end i alle de Uhumskheder, der var at finde før Rengøringen. Som Tiden gik, og det blev hen ad den Tid, da Thumann kunde ventes, faldt Humøret dog noget hos os. Det var jo spændende, hvordan han vilde tage det, og det var ingenlunde sikkert, at det vilde blive særlig morsomt at mødes med ham. Og ved ca. 9-Tiden kom han. Aldrig har jeg set et Menneske, der var i den Grad ude af Ligevægt, han raabte og skreg, som var han en gal Mand, og da han saa den vældige Dyng af gamle Madrasser, der laa op til første Sals Højde, lovede han, at inden Middag skulde vi sidde i Bunkerens. Dette var ikke hyggeligt, men der var jo intet andet at gøre end at faa det bedst mulige ud af Situationen. Senere paa Dagen blev vi kaldt til Audiens, og efter at Thumann havde holdt et Foredrag om, at vi ikke maatte glemme, vi var i Koncentrationslejr, og at Tyskland ganske vist var haardt engageret paa Fronterne, men at det til syvende og sidst vilde vinde Krigen, blev Resultatet, at vi skulde sørge for, at alt blev kørt bort i Løbet af Eftermiddagen.

Det var tydeligt, at vor Handling havde gjort et stort Indtryk paa de forskellige Blokledere. De var meget afdæmpede og krybende i deres Opførsel, de kolde Fødders Parade var for Alvor begyndt. Den eneste, der ikke havde kolde Fødder, var Thumann selv. Der var intet, der tilsyneladende kunde gøre Indtryk paa denne Mand, og til det sidste Minut, jeg var i Lejren, har jeg aldrig set ham bange en eneste Gang. Da vi naaede over Middag, svingede der nogle store Vogne ind i Lejren med ren Halm, og fra et af Lofterne fik vi udleveret en Papirsæk til hver Mand. Saadan endte vort lille Eventyr i første Omgang. Men at gemt ikke var glemt, fik vi at føle ved senere Lejligheder.

VII

Det var begyndt at svirre med Rygter i Lejren om, at vi i de nærmeste Dage kunde vente Besøg af Greve *Folke Bernadotte* fra Svensk Røde Kors. Nogen Bekræftelse kunde vi ikke faa hos Tyskerne, selv om vi prøvede alle Kilder, der havde Chance

Af praktiske Hensyn anvendte man *Krematorieovne* i Lejrene. Deres Kapacitet var enorm, men dog stabledes der Lig op foran, og naar Bunkerne blev for store, proppedes en Jernbanewaggon fuld og blev kørt ud paa et afsides Sidespor. Over for Døden nærde Bødlerne ingen Respekt; den var kun den naturlige Opfyldelse af Lejrens Formaal.

for at vide noget om dette. Men Dagen efter ved ca. 15-Tiden spredte Meddelelsen sig som en Løbeild, at Greven var ankommet til Lejren med sin Stab, og at han i Øjeblikket befandt sig oppe ved Hovedporten. Det var en Nyhed, der vaskede sig. Overalt var der kun glade og forventningsfulde Ansigter at se, og alle som een haabede vi paa, at nu var endelig vor Trængselstid forbi. Men Greven maatte mere end denne ene Gang ud til os for at opnaa Forbedringer. Da han og de svenske Lotter og Røde Kors-Officerer naaede Indgangen til vor Lejr, kom der Bud fra Kommandanten, at Sverre Løberg og jeg skulde være parat, hvis Greven vilde tale med os. Det vilde han, og vi modtog ham ved Lejrens Port, hvor han bad os om at følges med ham rundt paa Inspektionen, saa han kunde høre, hvad der var galt, og hvad der efter vor Mening kunde rettes uden alt for meget Besvær.

Paa Turen igennem Lejren viste Greven overordentlig stor Interesse for vore Forhold, og Gang paa Gang rystede han paa Hovedet over de Ting, han fik at se og høre. Paa Vejen igennem Barakkerne diskuterede han og Lejrkommandanten livligt de Ting, der skulde udbedres, og det var tydeligt, at Tyskerne var meget imponerede af den rolige Maade, hvorpaa Grev Bernadotte tog enhver Situation. Efter Gennemgangen af Lejren var der en Forhandling paa Thumanns Kontor, og her præciserede Greven, hvordan han ønskede at finde Lejren ved næste Besøg. Efter nogen Diskussion om forskellige Problemer var Besøget forbi for denne Gang, og glade og forventningsfulde vendte vi tilbage til Blokken. Men desværre holdt Tyskerne

ikke i alle Tilfælde deres Løfter til Greven. Der kom flere ubehagelige Bestemmelser angaaende Færdselen imellem de forskellige Barakker, og dette blev en Overgang saa slemt, at det var umuligt at komme paa Reviret med de syge; først efter fornyede Forhandlinger blev Forholdet ordnet.

I Dagene efter Bernadottes første Besøg var der stor Travlhed. Svensk Røde Kors skulde nemlig have Adgang til Reviret hver Dag, og det vilde sige det samme som, at der nu takket være Svenskerne kunde skaffes netop den Medicin og de Instrumenter, der var nødvendige. Professor *Rundberg* og hans Stab gjorde sammen med de norske og danske Læger et vældigt Arbejde. Der var mange Ting at tage Vare paa, og tit var der sikkert en og anden, som tænkte, at skulde dette Tempo vedvare — Dag og Nat —, vilde det ikke vare længe, før nogle maatte melde Pas. Inde i Lejren gjorde Pastor *Sparstedt* et mægtigt Arbejde imellem Kammeraterne. Han arrangerede Oplæsninger m. m., hvortil ogsaa Fangerne ydede deres Bidrag af forskellig Art. Det eneste, der ikke var Tale om, var vor Løsladelse, og de svenske Officerer turde ikke give os Haab, før Fronten rykkede endnu nærmere. Dette kunde jo imidlertid ske ret hurtigt, naar man tog de Allieredes Tempo i Betragtning.

En Dag begyndte Svenskerne at tale om, at det vilde være godt, hvis alle kronisk syge Fanger var flyttet bort, inden den endelige Evakuering skulde finde Sted, og derfor begyndte man at samle ca. 300 svagelige Kammerater sammen, som skulde af Sted i første Omgang, saafremt det lykkedes at faa Tyskerne til at gaa med til denne Form for en foreløbig Evakuering af de værst medtagne Fanger. Stemningen i Lejren var udmærket, og den blev bedre Dag for Dag. Det var tydeligt at mærke, at Svenskernes Nærværelse havde givet alle Mod til ogsaa at tage den sidste Tørn. Sundhedstilstanden blev ligeledes bedre. Det, at vi ikke mere skulde arbejde, og at vi kunde spise alt, hvad vi vilde, gav os ret hurtigt noget af vort Huld tilbage. Røde Kors-Pakkerne skabte næsten et Himmerige her i Koncentrationslejren.

Den 9. April afgik saa den første Sygetransport. Med denne kom ca. 200 Kammerater til Sverige, hvor de blev indlagt paa Sanatorier og Sygehuse for at genvinde det tabte Helbred. Næste Sygetransport afgik faa Dage senere, og i alt naaede tre Transporter ud af Lejren, før Tyskerne en Dag stoppede alt, hvad der havde med dette Arrangement at gøre. Professor Gerhard Rundberg spurgte Thumann om Grunden til, at flere Transporter blev nægtet; men han fik intet andet Svar, end at det skete efter Ordre fra Berlin. Resultatet blev, at Grev Bernadotte maatte til Berlin endnu en Gang, og den 19. April om Aftenen Kl. 22 kom der Besked om, at *den skandinaviske Lejr skulde evakueres Klokken 6 næste Morgen.*

I Løbet af Natten blev alt gjort klart til Hjemtransporten. Hvad vi havde haabet i Maaneder, gik nu i Opfyldelse. Aldrig har 4200 Mennesker været saa spændte og haft en saadan Rejsefeber. Natten vilde næsten ingen Ende faa. Om Morgen blev der givet Ordre til, at alle syge skulde af Sted først og derefter alle danske Fanger. Som Følge heraf opmarcherede alle Danskerne, saa de hurtigt kunde rykke ud, naar Ordren kom. Men Tiden gik, og der kom stadig ingen Biler. Mange begyndte at blive utaalmodige, og den gamle Frygt kom vel ogsaa op i en og anden, men Gudskelov viste den sig denne Gang at være ubegrundet. Ved ca. 7-Tiden rullede de første Ambulancer ind paa Appelpladsen, og Indladningen af vore syge kunde begynde.

Eventyrenes Tid er forbi, mener skeptiske Mennesker, men denne Paastand vil de 13.000 norske og danske Fanger i tyske Koncentrationslejre, som blev befriet gennem Greve Folke Bernadottes Aktion, vise tilbage. Det var nemlig et Eventyr!

— Den 16. Febr. 1945 fløj Folke Bernadotte til Berlin, hvor han efter mange Besværligheder naaede frem til Gestapochefen Himmler og forelagde ham Planerne for Overføringen til Sverige. Hans straalende Personlighed og diplomatiske Evner, som støttedes af en ydmyg og from Gudstro, fik virkelig Himmler til efter mange Betæneligheder at gaa ind paa Planen, og den 12. Marts kørte de hvide Busser over Grænsen til Tyskland. Bernadotte arbejdede videre, ustandselig var han paa Farten — flere Gange i Livsfare — mellem Berlin—Stockholm—København—Hamburg. Ind imellem de vanskelige Forhandlinger, der Gang paa Gang truede med at bryde sammen, naaede han personligt at aflægge Besøg i Neuengammelejren, hvor Fangerne med straalende Smil og forræderiske Taarer i Øjenkrogene gav Udtryk for den dybe Taknemmelighed, de nærede for ham. I en gripende Audiens hos Kong Christian havde han aflagt det Løfte, at han ikke vilde give op, før alle Danske og Nordmænd fra tyske Koncentrationslejre var overført til Sverige. De hvide Busser rullede ustandselig tværs gennem Landet, fyldt med Mennesker, der i Løbet af et Par Dage var kommet fra den usleste Slavetilværelse i elendige Kaar til som frie Mennesker at genvinde Helbred og Kræfter i et overdaadigt Land.

Vogn efter Vogn kørte op, fik sin Last og kørte igen. I Løbet af omkring 3 Timer var Sygebarakken tømt, og de første Danskere stod klare til at tage af Sted, naar Rutebilerne viste sig. Men endnu en Gang røbede Tyskerne deres store Organisationstalent og deres sædvanlige Myndighed, idet de gav Ordre til, at Nordmændene skulde først ud af Lejren. Nordmændene selv protesterede kraftigt med den Begrundelse, at det var dansk Materiel, der var stillet til Raadighed, og at det vilde være urimeligt, vi skulde vente og maaske ikke naa at komme bort, før de Allierede naaede Lejren. Men der var intet at gøre. Derimod kom der Ordre til, at Tillidsmændene skulde vente til sidst. Det var sidste Fase af Nervekrigen, og den var ikke morsom for os.

Ved 11-Tiden kom en ny Konvoj af Biler, og et nyt Kontingent af Fanger kunde køre ud i Friheden. Hele Dagen den 20. April var Direktør *Frants Hvass* og Professor *Rundberg* i Lejren. De overvaagede Hjemtransporten, og hvor der var mindste Gnidninger, fik de Sagerne til at glide paa hurtigste og bedste Maade. Om Formiddagen kom Professor Rundberg løbende og sagde, at vi maatte se at faa de

dødsdømte Danskere ud af Lejren nu, hvor der var nogenlunde Bil-Lejlighed. Jeg studsede over dette og kunde ikke rigtig finde Traaden i, hvad Rundberg mente med »dødsdømte Danskere«. Men jeg fik hurtigt Forstaaelsen af, hvad han tænkte paa, for netop nu kom der vandrende ca. 25 tidligere SS- og Frikorpsfolk over Appelpladsen, og de havde gjort Professoren opmærksom paa, at de vilde være i yderste Livsfare, hvis Lejren skulde blive taget af de Allierede. Tyskerne vilde sandsynligvis skyde eller hænge dem forinden. I Løbet af Formiddagen kom de derfor med ud af Lejren.

Hen paa Eftermiddagen opstod der en lang Pause i Transporterne, og vi gjorde klar til, at alle unge, som var tilbage, kunde begynde at marchere, hvis der ikke hurtigt paa ny kom Biler. Heldigvis gjorde der det, og Klokken 19,30 kørte den sidste Vogn ud af Neuengammelejren. Vi var atter paa Vej mod Danmark!

VIII

Dette er i første Række en Beretning om *Neuengammelejren* og en af dens Udekommandoer. Men der var jo *mange* Koncentrationslejre i Tyskland, og Alverden kender Navne som *Dachau*, *Bergen Belsen*, *Sachsenhausen*, *Buchenwalde* og *Stutthof* o. s. v. I alle disse og mange flere Lejre har der været danske Statsborgere. Jeg har efter Krigen besøgt en Del af Lejrene, og den, der gjorde størst Indtryk paa mig, var ubetinget *Bergen Belsen*. Naar det tages i Betragtning, at Lejren paa dette Tidspunkt var afbrændt af Englænderne, saa der kun var de svættede Tomter tilbage af Bygningerne, skulde det synes umuligt, at alle de uhyggelige Minder fra den Tid, da Lejren var intakt, kunde være bevaret. Men hvor vi gik og stod, fortalte Tingene deres frygtelige Historie om Mord og Død. Selve Lejren var delt i to Afsnit, og ca. midt i det hele ragede en stor Jernskorsten op i Luften. Det var Krematorieovnen, som havde sin Plads dér. Da vi saa den, forstod vi, at Englænderne havde fundet 15.000 ubegravede Lig i Lejren. Den havde nemlig kun haft denne ene Ovn, og da der i de sidste Maaneder, før Lejren blev taget, ikke havde været Brændsel, var Ligene bare blevet stablet op. Sundhedstilstanden var den daarligst mulige. I Løbet af 14 Dage døde der ca. 10.000, og dog gjorde Englænderne alt for at afhjælpe de Savn, der fandtes. I Udkanten af Lejren fandtes der store Massegrave, hvori Antallet af Lig varierede fra 3.500 til 8.000. Ved Siden af Kasernebygningerne var man ved at anlægge en Kirkegaard, og der var allerede mange Fanger begravet, som var døde efter Englændernes Ankomst.

Det lykkedes ikke i denne Lejr at faa det mindste at vide om tidligere danske Fanger. Papirerne, der var paa Lejrkontorerne, viste ikke danske Navne, og der var ingen af de tilstedeværende, der havde nogen som helst Anelse om, hvorvidt der fandtes Danskere mellem alle de døde, som var begravet i selve Lejren.

Koncentrationslejren *Dachau* var den ældste af alle Lejrene fra Hitlerregimets Tid, og den var meget stor. Indgangen var pompøs med en mægtig Ørn over Portalen og Vagtposter ved begge Sider af Porten. Inde i Lejren var det første, vi saa, de store Baderum og Køkkenet. Begge Dele saa haade store og renlige ud; men med

Sjældent har vel en saa lykkelig Flok Mennesker hilst de amerikanske Tropper Velkommen som da *Dachau-Lejren* blev befriet i Foraaret 1945. 32.000 Fanger var med eet fri og ikke længere Slaver under det djævelske Nazityranni. Alle raske Fanger var kommet ud for at være med i Jubelen, de forhadte Overfanger, der svigtede Kammeratskabets uskrevne Love, hænger allerede og dingler i Appelpladsens Træer — men rundt omkring i Barakkerne ligger Menneskevrug, hentærede, sløve, saa de ikke engang fatter det, der er sket. Muselmanden, den ukendte Job, kan ikke rette sig op fra Lejet, men pines af Smerternes Jag gennem hans ynkelige Krop. Hvad nytter det, at der uden for staar de mest moderne Medicinalvarer parat, at venlige Hænder vil hjælpe ham? Maaske er det muligt at redde ham rent legemligt, men hans Sind er sygt, og kun de færreste af dem formaar at blive rigtige Mennesker igen.

den uhyre Belægning, Lejren havde haft, maatte de alligevel have været smaa og usle. Pastor *Madsen* fra Sønderborg, der var med paa Turen, viste os Barakken, hvori der havde været Danskere, og de havde i alt Fald ikke haft ret megen Plads. Der var ogsaa megen Sygdom mellem dem dernede, bl. a. var flere en Overgang angrebet alvorligt af Tyfus. Lægehjælpen var selvfølgelig ikke bedre her end i de andre Lejre, og da Svenskerne hentede de danske Fanger i Dachau, maatte der blive ikke saa faa tilbage, fordi de var for syge til at flyttes paa det daværende Tidspunkt. Heldigvis lykkedes det at hente dem ved en senere Transport, saa de kunde komme til Neuengamme og derfra paa Sygetransport til Sverige.

Krematorieafdelingen i Dachau var en Lejr, der laa helt for sig selv, dog ikke mere end ca. 100 m fra Fangelejren, og Fangerne var derfor i Stand til at se, naar Kammeraterne kom ud paa den sidste Tur i dette Liv — til Gaskamrene eller til Henrettelsespladsen. Selve Krematoriet var meget stort, med fire anselige Ovne, som hver kunde tage to Mand ad Gangen. Fra Krematoriet gik Knoglerne igennem en Kanal ned i Kælderen og direkte i en Benmalemaskine. Hernede saa vi ca. tyve Papirsække, der alle indeholdt Benmel af brændte Fangekammerater. Sadistisk var det hele som alt andet i Nazityskland.

Hvor mange der er døde i Dachaulejren siden dens Oprettelse i 1933, er umuligt at faa opgjort. En fransk Kommission, der har arbejdet med Spørgsmaalet, er naaet til Tallet 26 Millioner og mener at kunne fastslaa, at der paa en enkelt Dag er dræbt 25.000 Mennesker i Gaskamrene. Om dette er de rigtige Tal, vil ingen være i Stand til at sige, men at det virkelig drejer sig om aldeles kolossale Tal, er der ingen Tvivl om. Vi Danske, der har været i tysk Koncentrationslejr, har gennemgaaet meget, men det er ingenting imod, hvad tyske Antinazister, der har siddet der siden 1933, Polakker, Fransk mænd, Hollændere og mange flere har gennemgaaet. De var der, da Tyskland gik fra Sejr til Sejr, — vi, som var der, da det gik. Tyskland daarligt, kan kun vidne, at et Ophold i disse Lejre er noget af det frygteligste, der kan overgaa Mennesker.

Det vil nu være naturligt at spørge: Hvem har da *Ansvar*et for, at dette skete. og at det kunde vedvare helt fra 1933, til Krigen sluttede i 1945?

Først maa *Ansvar*et placeres hos *de Mennesker, der begyndte paa Oprettelsen af Lejrene, men til syvende og sidst maa Ansvar*et være hele det tyske Folks, for i 1943, 44 og 45 var der kun faa Tyskere, som ikke var klare over, hvad der foregik. Det nytter ikke, at de i Dag slaar sig for Brystet og siger: »Vi har intet Kendskab haft til disse Ting!« De har *set* os, naar vi kom paa Transporterne, *set* os, naar vi gik til og fra Arbejde, og *set* os, naar vi var paa selve Arbejdspladsen. Det er mere end tilstrækkeligt til at bevise deres Medskyld. Den afgrundsdybe Nød, de uhorste Lidelser, den sadistiske Mishandling, den uudholdelige Sult, alt dette stod malet i de Ansigter, de forpinte og afmagrede Kroppe, som den jævne Tysker Gang paa Gang havde Anledning til at se, — og som han sjældent eller aldrig røbede den mindste Medlidenhed med.

Et enestaaende Fald i Kultur og i Menneskelighed blev det tyske Folks Lod, da det gav sig Hitler-Banden i Vold. Det kan ikke vise *Ansvar*et fra sig ved at benægte de klare Kendsgerninger.

Synagogen i København.

RAZZIAEN PAA JØDERNE OG FLUGTEN TIL SVERIGE

Af Dr. MARCUS MELCHIOR

Den Sorg og Bestyrtelse som den 9. April 1940 nedkaldte over alle danske Sind, maatte af de danske Jøder af let forstaaelige Grunde føles dobbelt tung. De var ikke blot med i den almindelige danske Skæbne, men den fremmede Magt, der gjorde Vold paa deres Fædreland, var *deres specielle Fjende*. Af politiske Grunde kunde man fra dansk Side slutte Overenskomst med Okkupanten og, til Gengæld for »korrekt og værdig Optræden«, stille i Udsigt, at man ogsaa fra tysk Side turde forvente Loyalitet, endog Respekt for Tilsagnet om, at Tyskerne vilde agte Forfatningen og garantere det danske Folks Frihed og Uafhængighed. For Jøderne var alt dette fra første Færd tomme Ord. De nazistiske Raceteorier havde jo til Formaal i alle Lande at søge virkeliggjort det, der allerede var opnaaet i Tyskland: at sætte Skel mellem et Lands kristne Befolkning og dets Jøder, at søge Jøderne lagt for Had og berøvet deres borgerlige Rettigheder. Den herskende Klike var derudover frygtet og berygtet for sin grænseløse Ubarmhertighed, for sin suveræne Foragt for alle menneskelige Love og Retsbegreber. Under dens Ægide var Middelalderens grusomste Udskejelser vaagnet til nyt Liv. Menneskeliv agtede den for intet. Menneskerettigheder for endnu mindre.

Det var dette Systems Soldater, der nu besatte Danmark. dets Politi, der over-

vaagede det danske Folk, dets Spioner, der lurede i det synlige og usynlige. Stillingen syntes haabløs for de danske Jøder.

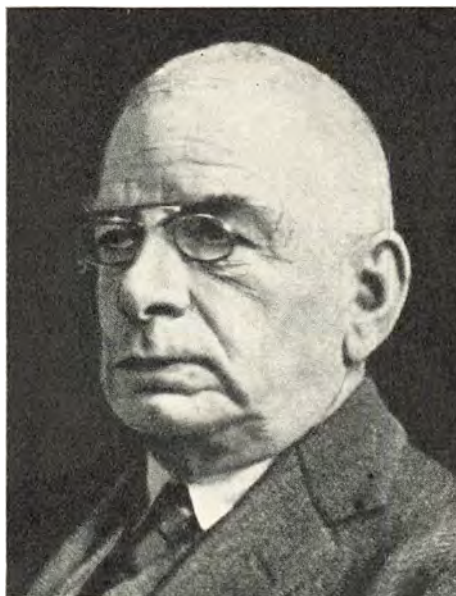
Og saa skete der til at begynde med slet ingen Ting. Eller næsten ingen Ting. Bag Kulisserne intrigeredes der paa fuld Kraft, og hvor Jøderne kunde hemmes og generes, uden at Offentligheden blev opmærksom paa det, skete det. Men officielt var man tilbageholdende. Ikke-Indblandingen i de danske Jøders Retsforhold var endog et vægtigt Argument i den tyske Tesis om »Mønsterprotektoratet«.

Efterhaanden, som Tyskerne lod Masken falde, ændredes dette Billede radikalt. Gang paa Gang havde Rygtet — evig og altid var man jo henvist til Rygter — travlt med Jøderne. Saa ofte det trak op til en Krise mellem Tyskland og Danmark, forlød det ikke blot, at Jøderne skulde ofres for igen at skaffe Balance i Tingene, men endog, at det var tyske Krav om en Undtagelseslovgivning for Jøderne, der var Krisens Aarsag. Vi véd i Dag, at de skiftende danske Regeringer viste prisværdig Fasthed paa dette Punkt. Men den Gang, hvor aaben Besked aldrig kunde eller turde gives, kunde Jøderne kun haabe, aldrig vide. Kongens Ubøjelighed i dette Forhold kendte man til, og Regeringernes gode Vilje stolede man paa. Men hvor længe vilde det vare — saaledes spurgte man sig selv — før Tyskerne vilde gennemtvinge en »Nyordning«, saaledes som de paa saa mange Omraader fik sat deres Vilje igennem? Dertil kom den for Jøderne knugende Bevidsthed, at man var blevet et »Problem«. og Fortvivlelsen over, at Danmarks Status kunde forringes, naar man fra dansk Side stejlt holdt paa, at man ikke vilde sælge de danske Jøder til Tyskerne.

For Mosaisk Troessamfund var det en Selvfølge, at man til det yderste var tilbageholdende for ikke at give Tyskerne et letkøbt Paaskud til Gennemførelse af skumle Planer. Man tænkte ikke kun paa sig selv, men ogsaa paa den Kendsgerning, at hvis der skulde ske noget, vilde Danmarks Anseelse i den frie Verden tage ubodelig Skade. Med Nød og næppe var det lykkedes at opretholde en vis Fiktion om indre Uafhængighed, og den vilde uvægerligt bryde sammen, hvis Tyskerne fik deres Vilje paa dette Punkt. Men Stemningen inden for Troessamfundet blev dog stadig mørkere. I Foraaret 1943 gennemdrøftede Repræsentanterne Problemet, vel vidende, at de danske Jøder — saaledes som Tilfældet havde været med de norske Jøder — maatte synes redningsløst fortabt, hvis Forfølgelserne blev sat i Gang. Hvor skulde man skjule sig i Danmark, og hvor skulde man flygte hen? Det overvejedes at danne en Organisation, der maaske kunde redde en Del af Samfundets Medlemmer, men det maatte jo være hemmeligt, og de fleste tvivlede paa, at en saadan Hemmelighed kunde bevares, og *hvis* den blev kendt, vilde den blive brugt imod Jøderne, ligesom den vilde bringe disse i skævt Forhold til de danske Myndigheder, der altid havde været hjælpsomme og forstaaende i de Forhandlinger, der førtes. Efter de Erfaringer, man havde om overvældende Nervøsitet blandt Samfundets Medlemmer, maatte der ogsaa regnes med Panik, om det blev kendt, at saadanne Forberedelser blev truffet. Derfor skrinlagdes Tanken, og man lod Begivenhederne komme til sig, stadig opfyldt af Haabet om, at den danske Forhandlings- og Forhalingstaktik over for Tyskerne kunde fortsættes og Krigen imidlertid tage en afgørende, for os alle herhjemme gunstig Vending.

Dette Haab brast den 29. August 1943. Den tiltagende Sabotage, der gik forud

C. B. Henriques (f. 1879) blev Student 1888, cand. jur. 1893, ORS. 1897 og HRS. 1906. Den store Anseelse, han nød baade som Menneske og Jurist, bevirkede, at han i Aarenes Løb fik mangfoldige Tillidshverv. Han blev bl. a. Formand for Mosaik Troessamfunds Repræsentantskab, Medlem af den faste Voldgiftsret, Medlem af Den danske Sagførerforenings Hovedstyrelse, indtil Foreningen ophævedes i 1919, Formand i Retsraadet 1919, s. A. Medlem af Retsplejeudvalget og fra 1929—36 Formand for Højesteretsskranken.

for Undtagelsestilstandens Indførelse, kunde nok saa meget billiges af de danske Jøder, men den kunde ikke lade megen Tvivl blive tilbage om, hvor farlig deres egen Situation vilde blive, om det kom til aabent Brud. Tilbageskuende kan det i Dag med Stolthed konstateres, at deres Holdning ikke desto mindre var præget af Fasthed og ægte Fædrelandssind. Hin Tirsdag i August 1943, da Forum var blevet sprængt i Luften, og da det ganske København valfartede til Kæmpehallen for at konstatere, hvilket godt Stykke Arbejde der var blevet gjort, mødtes ogsaa unge danske Jøder derude, og de lykønskede af Hjertet hinanden til Begivenheden. De anede, hvad den nærmeste Fremtid vilde bringe, og de vidste, at de selv vilde komme umiddelbart i Farezonen. Men alle saadanne Reflektioner blev trængt i Baggrunden af Fornemmelsen for, hvad der nu krævedes for at gengive Danmark Ansigt og Anseelse.

Alligevel var den 29. August en mørk Dag — ogsaa set fra en snævrere, jødisk Synsvinkel. Formanden for Troessamfundets Repræsentantskab, Højesteretssagfører *C. B. Henriques*, var blandt de først internerede, og de øvrige Repræsentanter blev gentagne Gange eftersøgt paa deres Bopæl. Foruden OVERRABBINER Dr. *Max Friediger* og dennes unge Søn *Arthur* var ogsaa Synagogeforstander *Axel Margolinsky* blevet afhentet, og det samme gjaldt en Række prominente jødiske Skikkelser i dansk Aands- og Samfundsliv. Noget umiddelbart Indtryk af en Aktion mod Jøder fik man dog ikke. Dels delte de internerede Jøder Skæbne med et meget stort Antal kristne Landsmænd, dels blev det meget snart tilladt Højesteretssagfører Henriques at forlade Alsgades Skole og lade sig indlægge paa et Hospital for at søge Helbredelse for en akut Lidelse.

Men en halv Snes Dage ind i September blev det aabenbart, hvorhen Vinden bar. Tyskerne foretog da en Husundersøgelse i Mosaik Troessamfunds Administrations-

bygning i Ny Kongensgade. Bibliotekar *Josef Fischer* blev under Morgengudstjenesten i Synagogen afhentet af Gestapo, og alt imedens Huset var besat af tysk Politi, blev først Bibliotek og Arkiv, senere ogsaa Bogholderkontoret, gennemrodet, og en Mængde Bøger og Dokumenter bragt til Dagmarhus. Razziaens Leder, *Renner*, opfordrede Fischer til at fremlægge alt Materiale og bemærkede: »Jeg ved meget mere om Jøderne, end De tror.« Denne Udtalelse fortjener Fremhævelse, fordi ogsaa den viser, at det Materiale, Tyskerne behøvede til Gennemførelse af den senere foretagne Aktion mod de danske Jøder, paa dette Tidspunkt i Virkeligheden allerede var dem i Hænde. Dog skal ved denne Lejlighed utvetydigt konstateres, at det Adressemateriale, Tyskerne senere gik frem efter, ikke erhvervedes ved Husundersøgelsen i Ny Kongensgade. I saa Henseende var der truffet Sikkerhedsforanstaltninger, og de Ministerialprotokoller, Stamtavler og længst forældede Skattelister, der ved denne Lejlighed blev beslaglagt, kunde kun være til ringe Nytte. Det samme gælder om Resultatet af et Røveri paa Troessamfundets Sekretariat hos Overretssagfører *Arthur Henriques*. Her var det danske Nazister, der var paa Spil, og deres Udbytte, Ministerialprotokollerne for Fødsler, Vielser, Dødsfald og Konfirmation, var magert. Det er naivt ikke at ville se, at var Deportationen af de danske Jøder først besluttet, kunde ingen Magt i Verden forhindre Tyskerne i at skaffe sig det dertil hørende Materiale, og hvis de havde været henvist til at bruge de i en Bankbox deponerede Medlems- og Ligningskartoteker, vilde en Omgang Tortur nok have faaet disse for Dagens Lys. Sandheden er, at Tyskerne havde haft mange Veje til Raadighed ved Udarbejdelsen af deres Lister. Dels var der et Par danske, nazistisk indstillede Pseudo-Personalhistorikere, der havde tilbudt deres gode Tjenester. I denne Sammenhæng nævnes *Otto Branner* fra Personalhistorisk Institut paa Kultortvet og Genealogen *Paul Hennig*. Den førstnævnte, der i Forvejen var straffet for Misbrug af fremmede Midler og for Udarbejdelse af falske Stamtavler, er imidlertid idømt 6 Aars Fængsel, og den anden, om hvem det vides, at han aktivt deltog i Razziaen den 1. Oktober, og at han var Tyskernes Haandlanger i Horserød-Lejren, er arresteret og afventer sin Dom.

I anden Halvdel af September var Troessamfundets Repræsentanter gentagne Gange samlede til hemmelige Møder, og da Utrygheden i Menigheden stadig steg, og man mente at maatte regne med den Mulighed, at alle Repræsentanterne vilde blive arresteret, traf man i Slutningen af September et Arrangement, saaledes at Troessamfundets Administration kunde fortsættes ved Hjælp af Suppleanter for de valgte Repræsentanter.*) Man mente ogsaa at maatte forberede sig paa den Mulighed, at det kunde komme til en almindelig Aktion imod Jøderne, og man fik det derfor indrettet saaledes, at Højesteretssagfører *H. H. Bruun* under en saadan Eventualitet vilde overtage Troessamfundets Administration. Endelig besluttede man en Henvendelse til den øverste Administrations-Myndighed i Landet for at faa saa autentiske Oplysninger som muligt med Hensyn til Rygterne om Forfølgelser. Den 24. September besøgte derfor Formanden, *HRS. Henriques*, og Næstformanden, Direktør *Karl Lachmann*, Udenrigsministeriets Direktør, *Svenningsen*, og denne er-

*) Oplysningerne om Repræsentanternes Foranstaltninger meddelt af Troessamfundets nuværende Formand, Direktør *Karl Lachmann*.

Max Friediger (f. 1884) er ungarsk Jøde, født i Budapest. Han studerede Germanistik ved Friedrich Wilhelm Universitetet og Teologi ved Rabbinerseminariet. I 1908 blev han Dr. phil. og i 1920 Overrabbiner i København. Af hans litterære Produktion kan nævnes »Lærebog i den jødiske Religion« (1923), »Jødernes Historie« (1934) og »Landet, der genopbygges« (1936).

klærede paa Forespørgsel med Sikkerhed at vide, at der absolut ikke var Tale om nogen Jødeforfølgelse. Da der blev rettet det Spørgsmaal til Direktøren, om han dog ikke vilde anse det for rigtigst, at man tilraadede — eller i hvert Fald ikke fraaadede —, at Troessamfundets Medlemmer forlod Landet, hvis de kunde faa Lejlighed dertil, fik man det Svar, at Repræsentanterne ubetinget maatte følge den hidtidige Linie, og hvis et større Antal Jøder forlod Landet, maatte man frygte, at dette netop vilde fremkalde det, alle ønskede at undgaa. Herefter var alle Repræsentanter enige om, at man ikke kunde foretage sig noget for at animere Samfundets Medlemmer til at forlade Landet.

Man fortsatte med at søge Forbindelse alle de Steder, hvor man mente at kunne faa autentiske Oplysninger, men fik overalt den Besked, at der intet var at frygte. Det fortjener at fremhæves, at Biskop *Fuglsang-Damgaard*, med hvem man stadig havde været i Kontakt, den 28. September om Eftermiddagen aflagde Formanden et Besøg og berettede om alle de Anstrengelser, han havde gjort sig for at skaffe paa-lidelige Oplysninger, og han følte sig ganske overbevist om, at der ikke var planlagt nogen Forfølgelse.

De beroligende Efterretninger, der saaledes ad officiel Vej tilgik Jøderne, formaaede dog ikke at aflive de stedse konkretere Anelser, der ad Rygtevejen naaede til og enerverede Menigmand. En Del foretagsomme unge Mennesker søgte allerede

umiddelbart efter 29. August over til Sverige. Ret mange blev det dog til at begynde med ikke. Turen var med Rette anset for at være livsfarlig, og der nævntes saa høje Priser for Foretagendet, at det for de brede Lag syntes haabløst at søge Redning ad den Vej. Men fra og med den 28. September om Eftermiddagen ændredes Billedet radikalt. I den samme Time, i hvilken der officielt tilgik Menighedens Formand Meddelelse om, at alt stod godt til, erfarede man i socialdemokratiske Rigsdagskredse, at de danske Jøders Skæbnetime var umiddelbart forestaaende. Det er endnu utilstrækkeligt dokumenteret, hvorledes den positive Viden herom naaede frem. Men Navnet *Duckwitz* synes at maatte nævnes i denne Sammenhæng. Det er formentlig ham, der har været i Forbindelse baade med Friheds- og Rigsdagskredse, og det kan sikkert antages, at man fra tysk *politisk* Hold her i Byen har været indforstaaet med, at den Hitler-Himmlerske Ordre om Deportation af de danske Jøder blev saa ineffektiv som mulig.

Den Besked, der fra socialdemokratisk Side Tirsdag Aften d. 28. September tilgik dels Højesteretsassagfører Henriques dels Forfatteren af denne Artikel, lød paa, at der i Nætterne efter den 1. og 2. Oktober vilde blive foranstaltet Razzia i alle jødiske Hjem, og at Jøderne efter Ordre af »Føreren« derefter vilde blive deporteret. Det tilraadedes, at Jøderne i de to nævnte Nætter og nogen Tid fremover ikke skulde være i deres Hjem, men at de — hvad mange for øvrigt allerede i Ugevis havde gjort — skulde søge Tilflugt hos kristne Venner og Bekendte, og det tilføjedes, at naar saa, hvad der var stillet i Udsigt, Undtagelsestilstanden var blevet ophævet, vilde der formentlig falde Fred over Sindene. Hitlers Ordre kunde da siges at være opfyldt, og Jøderne vilde kunne vende tilbage til deres Hjem. Denne Besked fremkom i saa alvorlig og overbevisende Form, at det hidtidige Standpunkt: »det er Rygter, og vi falder ikke om af den Grund,« ikke mere kunde opretholdes. Ved den meget tidlige Morgengudstjeneste den 29. September — det var Dagen før den jødiske Nytaarsfest, der er en meget streng, og i vide jødiske Kredse fejret, Helligdag — blev det triste Budskab givet til Menigheden, idet enhver anmodedes om at give det videre til alle, man kunde komme i Forbindelse med. Man haabede ad denne Vej at faa dækket praktisk talt hele Menigheden med Viden om, hvad der forestod, saa at ingen skulde være uden Mulighed for at bringe sig i Sikkerhed. Det viste sig ogsaa, at tæt op mod 100 pCt. fik Advarslen. Desværre naaede den ikke frem til de relativt faa Jøder, der boede uden for Hovedstaden, og navnlig var en Del af de tysk-jødiske Landvæsenselever, der paa danske Bøndergaarde uddannedes med Udvandring til Palæstina for Øje, uden Efterretning. Det var heller ikke alle, der lod sig paavirke af Advarslen til Trods for den yderst alvorlige Form, hvori den var blevet fremsat.

Det er betegnende for Situationen, at de danske Myndigheder endnu den 29. September om Formiddagen var uden Kendskab til det forestaaende, hvorimod den svenske Gesandt, *Friherre v. Dardel*, bekræftede de den foregaaende Dag erholdte Efterretninger. Bekræftelsen fra svensk Side gjorde i øvrigt stærkt Indtryk. Hidtil havde man herfra nemlig givet Jøderne en vis Beroligelse ved at henvise til, at de belgiske Jøder, i Modsætning til de hollandske og norske, ikke var blevet deporterede, og det skønnedes, at Grunden hertil var Kong Leopolds Tilstedeværelse i

Josef Fischer (f. 1871) er født i Ungarn, som Søn af en jødisk Købmand i Siófok. Han tog Rabbinatseksamen i Eisenstadt 1893 og kom s. A. til København som Bibliotekar og Religionslærer ved Det mosaiske Troessamfund. I 1901—32 var han tillige Fattiginspektør ved Samfundet. Han redigerede 1917—25 Tidsskriftet for jødisk Historie og Litteratur og er selv Forfatter af en lang Række Skrifter, som belyser jødiske Slægter og Personligheder.

Landet. Tyskerne lod sig altsaa af Monarkens Nærværelse bevæge til ikke at gaa til Yderligheder mod et Lands Borgere, selv om Kongen var Krigsfange og aldeles sat ud af Spillet. Hvor meget mere — saaledes analogiserede man fra svensk Side — vilde de danske Jøder turde anse Kong Christian for at kunne beskytte dem ved sin Tilstedeværelse, da Tyskerne jo trods alt nærede den største Respekt for Kongens Person, lod den danske Radio spille Kongesangen om Søndag Aften og paabød Flagning i Anledning af Kongens Fødselsdag. Haabet om Beskyttelse ad denne Vej var altsaa bristet. Det overgik midt i Forvirringen til v. Dardel selv, om hvem man vidste, at han havde været meget virksom for at formaa den svenske Regering til at gribe ind over for Tyskland til Gunst for de danske Jøder. Der kan i denne Sammenhæng erindres om, at det virkelig kom til en svensk Demarche i Berlin, og at den svenske Regering ved den Lejlighed erklærede sig villig til at give alle danske Jøder Fristed i Sverige. Men den svenske Note om de danske Jøder var uden Virkning. I Berlin værdigede man den ikke et Svar.

Medens Troessamfundets Repræsentanter, der selv var yderst virksomme med i saa vidt Omfang som muligt at søge Menigheden orienteret, den 29. September om Eftermiddagen var samlet til Møde og her overdrog Samfundets Sager til Højesteretssagfører H. H. Bruun, traf man i de jødiske Hjem over Hals og Hoved Beslutning om, hvad der skulde foretages. Endnu var kun et ringe Antal rede og økonomisk i Stand til at søge til Sverige. Man foretrak at søge Ly hos ikke-jødiske Bekendte. For Hovedstadens Vedkommende gjaldt det, at mange søgte til Oplandet, især op langs Kysten, men ogsaa til fjernere Byer, helt over til Jylland, gik Strømmen. Med uendelig Sorg i Hjertet lukkede Jøderne deres Hjem. I Huj og Hast søgte man at disponere for Fremtiden. Der skulde over Hals og Hoved træffes Bestemmelse om det fortsatte Lejemaal af Bolig og Erhvervslokaler, om Anbringelse af

Møbler og Værdigenstande, om Virksomheders Overdragelse pro forma eller de facto, om en Uendelighed af Detailler, uvæsentlige set udefra, men livsvigtige for dem, de berørte. I en Fart blev der ogsaa sat store Indsamlinger i Gang for at kunne hjælpe de ubemidlede med Penge, om den videre Udvikling af Begivenhederne skulde gøre Flugten til Sverige til eneste og sidste Udvej.

Det danske Folk vist alle rede i denne første Omgang, at det havde Hjertet paa rette Sted. Med en Gæstfrihed uden Lige aabnede kristne Hjem deres Døre for de ulykkelige, jødiske Familier, der, uden Varsel, bankede paa og bad om Beskyttelse. Der er Eksempler paa, at Familier paa 6—8 Personer fandt kærlig Modtagelse hos deres kristne Landsmænd, dobbelt paaskønnelsesværdig, fordi det slet ikke kunde overses, om det ikke vilde være forbundet med personlig Risiko for Værterne at huse Mennesker, der eftersøgte af det tyske Politi. Det skal ogsaa indrømmes, at Modtagelsen af de fortvivlede Jøder betød et psykisk Pres paa Hjemmene. Det drejede sig her jo ikke om materiel Hjælp saa meget, som om en personlig Ydelse, om en virkelig Kærlighedstjeneste. De danske Jøder var syge helt ind i Sjælen, syge af Sorg over at være blevet hjemløse i deres eget Land, af Skam over at maatte snige sig bort som Tyve om Natten, af Bitterhed over at det, der var oparbejdet, i mange Tilfælde gennem Generationers Flid, var lagt i Ruiner, af Haabløshed med Hensyn til, hvad Fremtiden kunde bringe af Prøvelser og Lidelser.

I denne Situation, fordelt i kristne Hjem over hele Landet, modtog Jøderne den 2. Oktober den tyske Meddelelse om deres »Udskillelse af det offentlige Liv« i Danmark. Saa modbydelig og kynisk denne Meddelelse (offentliggjort i 1. Bind pag. 656) er, er den tillige et fremragende Vidnesbyrd om den specielle tyske Mentalitet, om den Naivitet, hvormed Tyskerne troede at kunne operere i Danmark og faa det danske Folk til at bide paa en Mading, der i Tyskland aldrig vilde have forfejlet sin Virkning. For at faa det danske Folk til at glemme, eller i det mindste se bort fra, det skændige Attentat paa danske Borgere, paa dansk Retsbevidsthed og dansk Suverænitet, skulde nu »Løsladelsen af de internerede danske Soldater begynde«. Det er umuligt andet, end at man i Tyskland i en analog Situation vilde have tilheilet Führeren, prist hans uendelige Naade og uransagelige Visdom. Det danske Folk følte Væmmelse, som aldrig før, og de danske Officerer indlagde sig uvisnelig Hæder ved i en Erklæring at frabede sig Begunstigelser paa deres jødiske Medborgeres Bekostning.

Razziaen i Nætterne efter den 1. og 2. Oktober fandt Sted fra Kl. ca. 21, alt imedens Telefonerne indenfor det storkøbenhavnske Omraade var spærret, saa at Tilkaldelse af Hjælp i enhver Form var umulig. Overalt, hvor Jøder boede, kørte Prærievognene frem, bemanded med Gestapofolk og danske Haandlangere. Fremgangsmaaden var i de enkelte Tilfælde forskellig, alt efter Temperament og politisk Holdning. Det forekom, at Behandlingen af Jøderne var relativt anstændig, at man endog søgte at berolige de opskræmte og forsikre dem, at de i Løbet af faa Timer vilde faa Lov til at tage hjem igen. Men i et Flertal af de berettede og dokumenterede Tilfælde var Fremgangsmaaden saa brutal som tænkelig. Slag og Spark ledsagede de tyske Ordre. Hensynsløst slæbtes gamle og syge, endog dødsyge, fra deres Leje og grove Trusler haglede ned over de hjemsøgte. Uden Undtagelse for-

Karl Lachmann (f. 1878) blev Student 1896, cand. polyt. 1902 og havde Ansættelse som Ingeniør ved Ystad Sukkerraffinaderi 1902—03. Derefter administrerede han Bethlehem Sukkerfabrik paa St. Croix 1903—10, blev Direktør for og Medlem af Bestyrelsen for A/S Den Vestindiske Sukkerfabrik 1910—31, samtidig med at han fra 1927 indtraadte i Bestyrelsen for Porcelainsfabrikkerne Bing & Grøndahl og Norden. I 1940 blev han Formand for A/S D. B. Adler & Co., var Medlem af Sø- og Handelsretten fra 1927 og af Repræsentantskabet for Mosaik Troessamfund fra 1930, dets Næstformand 1939 og dets Formand siden 1. April 1946.

langtes det, at alt, hvad man ejede af Penge, Guld og Smykker, skulde medtages. Ikke mindst de danske Nazister var fingerfærdige og sikrede sig paa Stedet deres Andel i Byttet. En Del af de paagrebne Jøder førtes sammen i Synagogen i Krystalgade. Der var jo mange, der boede umiddelbart i Nærheden, og Menneskehøsten havde været særlig rigelig i den store Stiftelse »Meyers Minde« bag Synagogen, et Hjem fortrinsvis for gamle og svagelige. I Synagogen foretoges Visitation og Registrering. Alt imedens var Tyskerne beskæftigede med at bryde Skabe og Pulte op. Det store Skab med Skriftens hellige Ruller gav først efter, da en Jernstang fra Fyret var taget til Hjælp.

Det ligger nær at spørge, hvem det egentlig var, der blev Razziaens Ofre. I alt drejede det sig om mindre end 500 Personer, altsaa mellem 6—7 pCt. af de Menigheden tilhørende Personer. Der var dels de syge og gamle, der ikke kunde eller vilde forlade deres Hjem, da Advarslen kom. Endvidere de misforstaaet tapre, der vægrede sig ved at fæste Lid til det indtrængende Raad om ikke at lade sig antræffe hjemme. Og endelig var der de ulykkelige, til hvem, alle Beregninger til Trods, Meddelelsen om, hvad der forestod, ikke var naaet frem. I det nævnte Tal er dog ogsaa indeholdt de ikke saa faa, der blev taget af Gestapo under Flugtforsøg til Sverige.

I Løbet af de sene Nattetimer foregik Transporten til Langelinie, hvor de indfangede Mennesker blev bragt om Bord paa et Skib intet anende om, hvilken Skæbne de sejlede i Møde. Med disse ulykkelige var »Føreren« Vilje blevet fuldblyrdet.

Men det store Flertal af de danske Jøder var altsaa ikke hjemme. De sad skjult rundt i Landet og maatte, efter at den officielle Meddelelse om Jødernes »Udskillelse« var fremkommet, søge frem til en afgørende Beslutning om deres egen Skæbne. I mangfoldige Tilfælde tilbød deres Værtsfolk dem ubegrænset Logis. selv

om dette skulde bringe dem selv i Fare. Pastor *Kildeby* i Ørslev tilbød Forfatteren af disse Linier at gaa i Fængsel. om saa skulde være, for hans og hans Families Skyld. Slige Tilbud kunde dog umuligt modtages. Og som Dagene gik, blev Antallet af Jøder. der søgte over Sundet, større og større. Tanken om at vende tilbage til de egne Hjem maatte ogsaa helt opgives. Man vidste, at Tyskerne stadig var paa Lur, at mangfoldige Hjem var blevet plyndret og demoleret af Tyskerne, der, i deres Harme over at finde Fuglene fløjet, lod de døde Ting undgælde, og ikke mindst, at danske Nazister var paa Spil og lod Jøder standse paa Gaden for at overgive dem til Gestapo. I hine Dage var det da, at det danske Folk gjorde sin verdenshistoriske Indsats til Frelse af de danske Jøders Liv. Hjælpeorganisationer grundlagdes i Hast. Frihedsbevægelsen, Studenterne, Lægerne, Præsterne og mangfoldige andre stillede de ledende Kræfter. Man skaffede Penge for at hjælpe dem, der var ubemidlede, til Overfarten. Prisen for en saadan Rejse til Sverige varierede fra 500—10.000 Kroner pr. Person, Gennemsnittet laa omkring 2000 Kr. Nok saa vanskeligt var det at skaffe Fiskere og Skippere, der vilde paatage sig det farefulde Hverv, men ogsaa det lykkedes, og fra samtlige Smaahavne paa Sjælland og Falster, ja endog fra Jylland indrettedes der regelmæssig Fart. Allervanskeligst var det maaske at finde de Jøder, der havde skjult sig langt ude paa Landet og havde mistet enhver Kontakt med Begivenhederne. Men ogsaa det opnaaedes takket være den Enstemmighed, hvormed alle Kredse af Befolkningen gik ind for Sagen. De utroligste Scener udspilledes ved Transporternes Forberedelse og Gennemførelse for Næsen af Tyskerne, og Opfindsomheden kendte ingen Grænser. En Dag bevægede et vældigt Ligtog sig gennem Københavns Gader. Forrest Ligvognen med den florumvundne Kiste og derpaa et umaadeligt Antal Biler med den sørgende Slægt og Vennekreds. Vel ankommen til Havnen kørte Ligvognen muntert hjem igen og ud af Bilerne sprang en Sværm af Mennesker, direkte om Bord paa Baadene, der skulde bringe dem til Broderlandet. Fra Bispegaarden i Nykøbing F. transporteredes daglig et stort Antal Mennesker. Hver Eftermiddag var Gaardspladsen foran Biskop *Plums* Bolig propfuld af Vogne, og Bispen saa sig foranlediget til at gøre Politiet opmærksom paa, at der var lidt livlig Trafik, som man helst ikke skulde bemærke. Politiet svor paa, at man intet havde set og intet havde at bemærke. Politiet var i det hele taget paa den rigtige Side. Anholdte Jøder, der blev bragt til Politigaarden, blev af Politiet selv bragt til Baadene, og om galt skulde være stillede Uniformer til Raadighed for de flygtende.

I næsten alle Tilfælde lykkedes Flugten over Sundet, eller, som det ogsaa er blevet sagt: Slaget om Øresund blev vundet af det danske Folk. Enkelte blev dog, som nævnt, taget af Tyskerne under deres Flugtforsøg, og i nogle tragiske Tilfælde, hvor Starten var lykkedes, skete der Ulykker undervejs, endog Sammenstød med svenske Fartøjer, der ilede de flygtende i Møde, saa at en Del Personer fandt Druknedøden, allerede efter at de var ankommet til svensk Territorialfarvand. I et stort Antal Tilfælde maatte Jøderne gennemgaa frygtelige Timer og Døgn, før de kunde komme af Sted, og ofte, ikke mindst dér, hvor smaa Børn skulde med, var Overfarten forbundet med ubeskrivelige Vanskeligheder. Det hændte ogsaa, at en Del Fiskere og Skippere, der aldrig havde været mere end 1 Kilometer fra Land

Saa naaede ogsaa denne Jødetransport over i svensk Farvand!

og intet forstod af Navigering, med stor Menneskelast begav sig ud paa Østersøen i Mulm og Mørke. Et Selskab, der afsejlede fra Østfalster om Aftenen Kl. 19, var Kl. 6 om Morgenen af den totalt utrænede Skipper blevet bragt direkte til Gedser Fyr, og kun et naadigt Forsyns Bistand lod dem efter 17 Timers Sejlads naa til svensk Farvand, netop som den sidste Draabe Brændselolie var brugt op. Selvfølgelig kan det ikke bebrejdes Organisationerne, at en Del Ture mislykkedes. I den Hast, hvormed alt maatte ordnes, var det umuligt i alle Tilfælde at sikre sig tilforladelige Fiskere. Heller ikke det grove Optrækkeri, der blev anvendt over for en Del af de flygtende, rammer Organisationerne. Det er klart, at Idealisterne for at faa Tingene i Gang maatte gaa i Kompagni med Forretningsfolk og Folk med mere praktisk Sans, og det kunde ikke undgaas, at der blandt disse var nogle, der var lidt for praktiske. Det er i øvrigt beregnet, at de danske Jøders Flugt over Sundet kostede ca. 12 Millioner Kroner, hvoraf Jøderne selv tilvejebragte langt det største Beløb. Det lyder af meget, men er dog billigt for Redning af 7000 Menneskeliv.

Der er blevet spurgt, om alt dette ikke kunde have været organiseret i Forvejen, og i Særdeleshed om den jødiske Menigheds Repræsentanter ikke forsømte deres Pligt ved ikke paa Forhaand at have truffet Foranstaltninger til en samlet Afrejse, der formentlig vilde have været baade billigere og lettere. Men kun Uforstand kan spørge saaledes. Saa oprivende den Form var, under hvilken Flugten til Sverige foregik, saa tilfældigt det formede sig for den enkelte, er det aldeles givet, at i

Manglen paa Organisation laa de danske Jøders Chance for at komme lykkeligt af Sted. I Tilfælde af en organiseret Overfart vilde der have været overvejende Sandsynlighed for tysk Indgriben, og det, der nu blev 500 Menneskers tragiske Lod, vilde da have ramt 7000.

Næst Fremhævelsen af det danske Folks, af hele Verden beundrede, Indsats for de danske Jøder, er der al Grund til at anerkende og sige Tak for den svenske Holdning. Hvad den svenske Regering som et Udslag af ægte nordisk Retsfølelse havde besluttet, gennemførte den jævne svenske Mand hjælpsomt og menneskekærligt. Med inderlig Glæde over at kunne yde ulykkelige Mennesker Bistand i deres Livs tungeste Timer modtog man ved Ankomsten til Sverige de danske Jøder med et bredt og favnende Velkommen. I de store Havne skød Modtagelseskomiteer i en Haandevending op af Jorden, og i de smaa Havne, hvor man var uforberedt paa den tilfældige Landing af Baade, der var kommet ud af Kurs, tog Befolkningen selv Sagen i deres Haand. De danske Jøder kom til Sverige nærmest som en Slags bedre Vraggoods, men Hjælp og Trøst var hurtigt rede. Myndighederne og de brede Lag fortjener i lige Grad Tak for Forstaaelse og Godhed. Saaledes stod Ankomsten i Sverige Maal med Afskeden fra Danmark. I Sorgen og Bitterheden, der fyldte de danske Jøders Sind, kastede medmenneskelig Godhed og Kærlighed sit forsonende Lys. Danmark og Sverige havde, midt under den tunge Adskillelse, rakt hinanden Haanden til en Gerning, der er enestaaende ikke blot i Jødernes, men endog i Menneskehedens Historie.

Jøderne i Theresienstadt havde deres egne Penge. Her ser man en tyve Kroners Seddel.

JØDERNE I THERESIENSTADT

Af Forfatteren RALPH OPPENHEJM

Det var i første Halvdel af Oktober 1943, at de tre Transporter af danske Jøder deporteredes til Theresienstadt. Den første bragte Tyskernes »Fangst« fra Jylland og Fyn, den anden fra København, og i den tredie, som udgik fra Horserød-lejren et Par Uger senere end de to første, fandtes de, som Gestapo rundt omkring paa Sjælland havde overrasket paa Flugt til Sverige.

Af de ca. 460 Mennesker, som saaledes blev voldført, var mange Børn og endnu flere gamle — firs- og halvfemsaarige —, af hvilke adskillige ikke overlevede Rejserne derned, som hovedsageligt foregik i havarerede Kreaturvogne, hvor Folk stuedes sammen, saa kun de ældste og svageste kunde ligge ned, mens alle andre maatte skiftes til at staa og sidde. I Tyskland var der koldt, om Nætterne frøs det, og Kulden stod ind gennem Vognens Sammenføjninger og gennem de fingerbrede Riller mellem Bundbrædderne, som vort eneste Rejsetæppe i hver Vogn — et Læs stinkende Gødning — ikke var i Stand til at tætnes.

Vor Nedfart til det tredie Rige adskiller sig i øvrigt næppe synderligt fra den, andre Danskere før og siden har gennemlevet. Derimod indtager Theresienstadt, som vi blev ført til, en ganske særlig Plads blandt alle tyske Lejre.

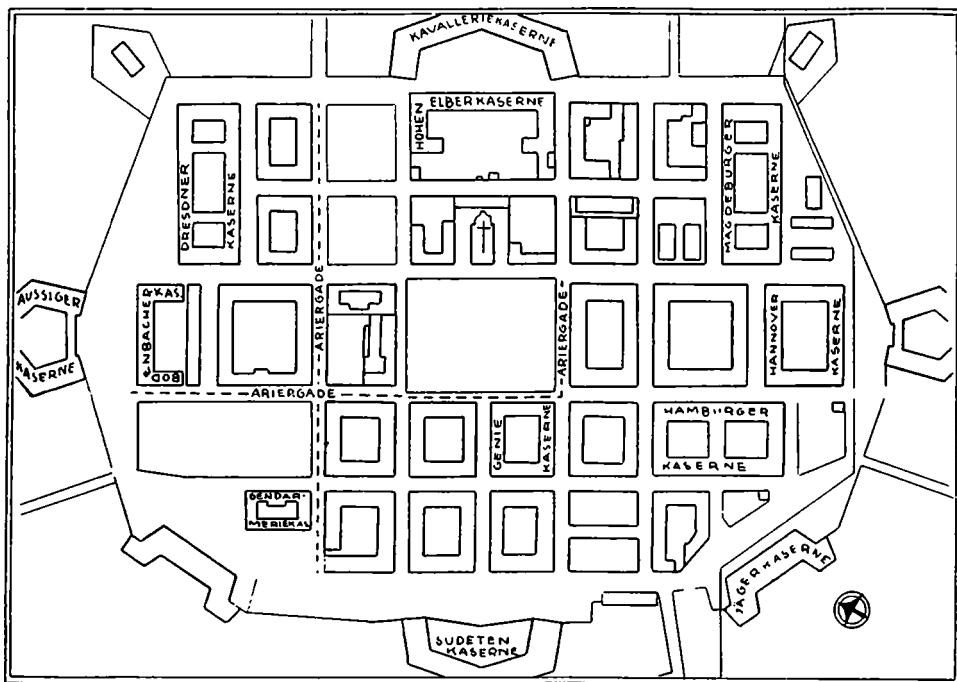
Theresienstadt blev i Slutningen af det attende Aarhundrede grundlagt af Josef d. II. som et Led i en større Kæde af Fæstninger. Den blev bygget, hvor Egerfloden udmunder i Elben, og var saa stærkt et Anlæg, at selv Napoleon indsoo Nødvendigheden af at vige uden om den. I den czechoslovakiske Republiks Tid havde Theresienstadt omkring 4.000 Indbyggere. Foruden store Kaserne, som beherskede Byen, og hvor tidligere Garnisonen havde til Huse, findes nogle tarvelige Stenbygninger, hvor engang Bordeller og Knepper førte en blomstrende Tilværelse. Efter Tyskernes Ind-

march i Czekoslovakiet i 1939 blev Garnisonen hurtigt opløst, og Kaserneerne stod nu tomme indtil hen paa Aaret 1941, da Tyskerne begyndte at føre Jøder og Folk af jødisk Afstamning til Theresienstadt. Saa hurtigt det lod sig gøre, blev hele Byens oprindelige Befolkning tvangsevakueret, og derpaa sendte man for Alvor store Mængder af Mennesker til den lille By.

Paa det Tidspunkt, hvor de danske Jøder ankom til Lejren, fristede 40.469 Mænd, Kvinder og Børn Livet dernede, — altsaa mere end ti Gange saa mange, som Byen oprindeligt havde rummet. Havde man hobet $\frac{3}{4}$ af hele Tysklands Befolkning sammen i Berlin, vilde Forholdet have været det samme. At Theresienstadt i September Aaret før havde maattet rumme 58.491 Fanger, forekom usandsynligt, men saaledes forholdt det sig. I netop den Maaned var der, for blot at nøjes med et Eksempel, død 3.918. Til Trods for saa stor en Dødelighed, der dels skyldtes Sult, dels de Epidemier, som rasede, og til Trods for en stadig Strøm af Transporter, der med faa Maaneders Mellemrum afgik til Udryddelseslejrene Auschwitz og Birkenau, stabiliseredes Befolkningstallet nogenlunde ved Tilførsler af nye Ofre, der hovedsageligt blev rekruteret fra Holland, Tyskland, Østrig og Czekoslovakiet.

I de forfaldne Kasernes kassematagtige Rum, i Smaahusenes stinkende Humre, i Træbaracker, hvor ingen kunde nære sig for Utøj, i fugtige Kældre og paa utætte Lofter, overalt dyngedes Danskerne som de øvrige Indbyggere sammen paa dobbelte treetages Træbrikse. Al den Tid, som det tvungne Arbejde, hver skulde udføre, overlod en — at vi, som de sidstankomne, blev sat til det haardeste og mest sjofle, siger sig selv —, maatte man tilbringe paa en saadan Briks, der, foruden at være sin Ejermands Soveværelse, var hans Dagligstue, Køkken, Spisekammer, Badeværelse og Garderobe. Hvad man ikke kunde foretage sig liggende, maatte gøres med krum Ryg og bøjet Nakke — i stadig Fare for at ramle Hovedet mod »Lejligheden« ovenover. En Undtagelse dannede 13 Danskere, deriblandt den 83-aarige Kommandørinde *Clara Schultz*, den 69 Aar gamle mangeaarige Formand for de danske Soldaterforeninger *Carl D. Heine*, Dommer *Julius Moritz* fra Assens, Civilingeniør *Ove Meyer* og Overretssagfører *M. Oppenheim* fra København, der af Tyskerne blev erklæret for »prominente« og anbragt i et »Prominenthus«. Dette »Prominent«-System, som vel gav de 180, der nød godt af det, adskilligt bedre Boligforhold end de øvrige Fanger, men ikke større Madrationer, som det Mand og Mand imellem hed sig, omfattede de Mennesker, der i Tyskland som i Udlandet havde særlige Forbindelser eller havde indtaget en vis Position, saasom Frankrigs Handels- og Handelsmarine-minister, Borgmester i le Havre *Leon Meïer*, Czekoslovaikiets Socialminister *Ludvig Czech*, dets Justitsminister *Dr. Alfred Meissner*, den tidligere sachsiske Ministerpræsident *Dr. Georg Gradnauer*, Moderen til Prins Heinrich af Tysklands Sønner, der begge sad paa indflydelsesrige Poster i Riget, Formanden for Provinsialsynoden for den evangeliske Kirke i Tyskland, den nazistiske Politipræsident i Münchens Hustru, Gauleiteren af Pommerens Svigerinde, etc. etc.

Men et Problem, der langt overskyggede Spørgsmaalet om Boligforhold, hvis man kan benytte sig af et saadant Udtryk, var Problemet: *Mad*. Hver tredie eller fjerde Dag fik hver udleveret 1 kg sort Brød af Barkmel, Klid, lidt Gær og meget Vand, og hver Uge 60 g syntetisk Margarine og 70 g Sukker. Om Morgen blev man

Plan over Lejren Theresienstadt.

almindeligvis betænkt med Kaffeerstating, om Middagen med 4 à 5 halvraadne Kartofler og lidt ildelugtende Dyppelse samt en Suppe af det Vand, Kartoflerne med Skræl var kogt i (Om Søndagen bestod Dagens Hovedmaaltid dog til Afveksling af en Hvedeknop paa Størrelse med et Kuvertbrød). Om Aftenen stod atter Kaffeerstating eller i bedste Fald Kartoffelsuppe paa Spisesedlen. En saadan Ernæring var kun lidt for meget til straks at dø af, men meget for lidt til at leve af, og 10 pCt. af Danskerne bukkede hurtigt under. Sulten var det første, man huskede om Morgenens, det sidste, man døde bort fra om Natten, og dog havde de, der laa under for den, Kraft til at beskæftige deres Aand. Paa Lofterne holdtes fremragende Foredrag over højtvidenskabelige juridiske, medicinske og filosofiske Emner. Ogsaa Kabaretter opførte man, og Operetter, hvis lette, overfladiske Klange fik mange til at gøre et krampagtigt Forsøg paa for en Stund at skubbe de dystre Omgivelser, den rugende Frygt og den nagende Sult fra sig. Endelig i Marts 1944 begyndte *Mad-sendingerne fra Danmark* at komme, og de blev, med Undtagelse af den halve Snes Mennesker, der døde i Løbet af de næste 12 Maaneder, de øvriges Redning. Uden disse Sendinger, som en Kreds af danske Mænd og Kvinder i København med Fru Ruth Bredsdorff, Professor Richard Ege og Pastor Fritz Lerche i Spidsen tog Initiativet til, og som de sidste Maaneder sendtes gennem »Dansk Røde Kors«, havde ingen af de deporterede Danske haft Mulighed for at opretholde Livet i de 19 Maaneder, Fangenskabet skulde strække sig over.

II

Theresienstadt var under saakaldt *Selvstyre*. I Spidsen for Byens Administration stod »der Judenälteste«. Han var eneste Bindeled mellem Tyskerne og deres Fanger og bar, efter nazistisk Mønster, ethvert Ansvar for sine Medfangers Handel og Vandel. Under ham stod et »Ältestenrat« — en raadgivende Forsamling, hvori en Snes Mand havde Sæde. At disse, der ligesom »der Judenälteste« alle var valgt af Tyskerne, for manges Vedkommende ikke var af Guds bedste Børn og i flere Tilfælde ligefrem lod sig benytte som Nazisternes Kreaturer, er en makaber og sørgelig Sandhed — en Sandhed, som dog sætter den Maade, mange Mennesker reagerede paa under saa voldsomt et psykisk Pres, som Theresienstadt var, i stærkt Relief.

Det psykiske Pres, Trykket, som bortset fra den ustandselige Sult skyldtes en stadig Angst for at blive transporteret til Østen, til de berygtede Lejre der, holdt alle i en latent Usikkerhed, som for mange var mere ødelæggende end den værste Sikkerhed. Rent mirakuløst var Danskerne blandt de godt 10.000, der af flere Hundrede Tusinde var tilbage i Byen i Foraaret 1945. Af de øvrige var alle, der ikke allerede var gaaet til i Theresienstadt, ført bort til Udryddelse. Godt og vel hver fjerde Maaned gentog den pinefulde og nerveslidende Tildragelse sig, som en saadan Transport var. Med eet gik det som en Storm gennem Byen: *Transport!* Først var det blot Rygte, men Rygtet blev altid hurtigt til Virkelighed. Fra den tyske Kommandantur nøjedes man med at opgive Antallet, som ønskedes sendt væk, og gav undertiden Retningslinier for, af hvilke Kategorier Transporten skulde bestaa, f. Eks. saa og saa mange tuberkuløse, saa og saa mange forældreløse, Folk over 60 Aar, Krigsinvalidere (der i forrige Verdenskrig havde ofret Lemmer for deres tyske Fædreland), blinde o. lign. Selve Hvervet at udvælge Ofrene overlodes skaansomt til den jødiske Styrelse. Proskriptionslisterne blev offentliggjort, kort før Transporten skulde afgaa, og saa blev der Kamp — Kamp for Livet — i den store Kaserne, hvortil Byens Administration var henlagt. Alle, der var opførte paa Listen, og som blot havde den svageste Mulighed for at slippe fri — enten paa Grund af Bekendtskab med en af de indflydelsesrige Personer i den indre Styrelse, eller fordi de, ved Hjælp af de Madpakker, som nogle fik sendende udefra, var i Stand til at bestikke en af disse — kæmpede en vanvittig Kamp for at faa deres Navne slettet af Listen. Ingen Midler blev skyet, og ingen Midler maatte skyes. Man vidste, at det var den sidste Chance. Men selv for de fleste, der paa denne Maade adskillige Gange undslap Transporterne, blev det alligevel kun Galgenfrist, idet — med Undtagelse af de tidligere nævnte 10.000 — alle, deriblandt ogsaa fire Femtedele af Ældsteraadets Medlemmer, blev ført af Sted til Auschwitz i Oktober 1944.

Hvorledes Stemningen i Byen var, medens en saadan Transport blev afsendt, og i Ugerne efter dens Afgang, kan man ikke udmale sig, hvis man ikke har oplevet det; og selv da er man ikke i Stand til at sætte sig ind i, hvad Brødre, der blev sendt af Sted fra Søstre, Mænd, der blev sendt bort fra Hustruer, og Mødre, der maatte skilles fra deres Børn, har lidt, før det hele blev forbi. Byens Smaagader genlød af de faldefærdige Kærrers Skrumplen over Brostenene med deres uhyggelige Last af gamle Mænd og Kvinder, der var for svage og svækkede til selv at

Som et karakteristisk Udslag af Nazister-nes smaasindede Trang til at ydmyge deres Modstandere, havde Jøderne Ordre til synligt paa deres Klædedragt at bære en orangefarvet Tøj-Stjerne med et paa-skrevet: »Jude«. Denne gemene Form for offentlig Gabestok kunde endog enkelte intellektuelle Danske, f. Eks. Magister Harald Nielsen, finde baade praktisk og rimelig.

slæbe sig hen til den Kaserne, hvor alle skulde samles før Bortsendelsen. Mange af disse gamle var i Færd med at dø; de, der døde, forsøgte man alligevel at stoppe ind i Transporten. Lykkedes det at narre Tyskerne, havde man derved reddet andres Liv.

III

I det daglige var man egentlig sjældent udsat for legemlige Overgreb fra SS'ernes Side, naar undtages en Lussing nu og da og de ti Stokkeslag, som var Straffen for ikke at hilse paa dem. En enkelt Gang blev der paa Byens Markedsplads hængt 16 Dreng, hvis Forseelse bestod i, at de ud af Ghettoen havde smuglet Breve, hvori de bad om at faa sendt Mad. Større Afstraffelser foregik ellers ikke i selve Theresienstadt, men i den berymtede »Lille Fæstning«, som laa et Stykke uden for Byen. Hvad der skete, kunde man kun gisne om, og det undlod man helst. Hvorom alting er, gensaa man aldrig den, som først var blevet ført derud. Men saa længe Transporterne stod paa, gav de fleste af Tyskerne, og især den sadistiske Scharführer *Heindl*, sig deres naturlige Tilbøjeligheder i Vold. Traf han i de Dage et Menneske paa Gaden, som af en eller anden Aarsag var ham imod, kunde han sende vedkommende direkte i Transporten. Under selve Indladningen i Kreaturvogne, som foregik under hans Ledelse, gik det løs med Piskeslag og Spark, i Særdeleshed til de gamle, der ikke formaaede hurtigt nok at entre de høje Vogne. Danskerne, som mærkværdigvis havde det Held altid kun at være Tilskuere til disse Rædsler, maatte dybt beundre den smertelige, men smukke Beherskelse, den stilfærdige og sammenbidte Given sig hen i det uendgaaelige, som alle de ulykkelige udviste.

Paa Baggrund af disse Transporter, der laa truende over hver Dag og hver Nat,

er det, man maa betragte Tilværelsen i Theresienstadt, der i Grunden udelukkende var anlagt som Gennemgangs- og Sorteringslejr. Aldrig fik Beboerne Lov til at falde til Ro. Var der ikke Transporter, blev der hvert Øjeblik foretaget *Razziaer*, i Reglen efter de meget strengt forbudte Cigaretter, som SS'erne i øvrigt selv smuglede ind i Byen. Naar Prisniveauet ikke var de Herrer tilstrækkelig højt, foretog de en saadan *Razzia* for at øge Risikoen og derigennem hæve Priserne. Eller de anvendte, paa Trods af alle internationale Vedtægter, *kollektive Straffe*, som da engang tre Czekere var flygtet bort. Omgaaende blev der, skønt det var midt i den haardeste Vinter, dekretet Lys- og Fyringsforbud for hele Lejren — selv for Spædbørns-hjemmet og Lazarettet. Denne og lignende Hændelser skulde ikke gøre *Sundhedstilstanden* i Theresienstadt bedre. I Forvejen havde adskillige af de unge og 90 pCt. af de gamle Tuberkulose, Rachitis, Tandudfald og anden Form for Avitaminose og Dysenteri — hyppigt med dødelig Udgang — hørte til Dagens Orden. Mens der kun var faa Tilfælde af Kønssygdomme, grasserede Hudinfektioner som »Impetigo«, der blev hidført af Loppe- og Væggelusstik og var særdeles smertefuld, eftersom det paa Grund af den slette Ernæring næsten var umuligt at faa de Saar, der dannede sig, lægt. Blandt Fangerne fandtes adskillige af de største internationale Lægeberømtheder som den navnkundige Blodspecialist Professor *Hirschfeldt* fra Berlin; men da de Hjælpemidler, der stod til deres Raadighed, var faa og ringe, var den Hjælp, de kunde yde, stærkt begrænset. Ganske vist sendte det schweiziske »Røde Kors« store Lagre af Medicinalvarer til Theresienstadt, men Tyskerne konfiskerede alt, samtidig med at de tvang »der Judenälteste« til at sende en Svarskrivelse, hvori han maatte takke for Sendingen, men meddele, at den var ganske overflødig, eftersom det tyske »Røde Kors« i saa rigelig Grad sørgede for Byens Behov.

IV

Foruden Transporterne var der i den Tid, Danskerne maatte tilbringe i Landflygtighed, to helt forskelligartede Begivenheder, der hævede sig ud over Hverdagens enerverende Trøstesløshed. Den første tildrog sig i 1943 den 11. November — Aarsdagen for Vaabenstilstanden, en Dag, Tyskerne med Forkærlighed benyttede til Chikanerier. Den 10. om Aftenen blev der givet Ordre til, at alle Mænd, Kvinder og Børn — Oldinge som spæde — næste Morgen skulde vandre ud til en Eng et Stykke borte fra Byen for at blive talt. Der skulde være *Folketælling*, og Grunden var, at Tyskerne havde opdaget, at Mandtallet paa den indre Styrelses Lister efter sidste Transport afveg væsentligt fra det Tal, de selv kunde opstille. Man var af den Mening, at nogle af dem, der skulde have været sendt bort, paa en eller anden utrolig Maade havde formaaet at holde sig skjult i Theresienstadt.

I de store Kaserner maatte Folk staa opstillet næsten hele Natten til den 11., og de fleste var mere eller mindre ødelagt af den stærke Frost, da de endelig hen paa Morgen fik Ordre til at begive sig paa Vej ud til Engen. Rygterne svirrede, mange mente, at alle skulde udryddes derude paa Marken, andre, at Lejren Theresienstadt nu blev opløst og Beboerne sendt af Sted, af hvilken Grund de slæbte alt, hvad de

Sygehuset i Theresienstadt var en stor, massiv Bygning, hvor de talrige syge fik en meget nødtørf-tig Behandling, medens Tyskerne »organiserede« de Medicinalvarer, som blev sendt Jøderne af »Røde Kors«.

orkede med sig af deres fattige Ejendele. Det tog adskillig Tid at faa bugseret de 40.000 Mennesker gennem Byens snævre Gader, men efter nogle Timers Forløb lyk-kedes det. Ude paa Marken maatte man atter vente i Timevis før SS'erne, der skulde foretage Optællingen, kom til Stede. Menneskemængden var opstillet i Formationer paa 100, saaledes ogsaa de gamle Mennesker fra Alderdomshjemmet, der paa det Tidspunkt næsten ikke var i Stand til at holde sig oprejst og endnu mindre til at holde deres Rækker snorlige, som det var paabudt. De støttede sig, med et sidste Opbud af Kræfter, som Frygten gav dem, med Ryggen mod hinanden eller til deres Kæppe. De, som stod i Nærheden, vil sent glemme, hvad der tildrog sig, da Nazi-sterne med Scharführer Heindl i Spidsen nærmede sig denne Gruppe. En af de gamle, en lille hærget Olding, var sunket sammen paa den frosne Jord og havde ikke Styrke til at rejse sig igen. Heindl, der med sit Gribbeblik straks blev dette var, vendte sig til Gruppens Leder og overfusede ham, hvorpaa han beordrede ham til at give den, som stod bag ham, en Lussing, som saa skulde gives videre fra Mand til Mand. Da Lussingen var gaaet Raden igennem, nærmede Scharführeren sig paa ny, og i Brøl gav han Udtryk for sin Misfornøjelse med Udførelsen af hans Ordre. Derpaa jog han, til Eksempel, sin Næve brutalt ind i den gamles Ansigt, og Oldin-gene maatte lægge al deres Kraft i de Slag, de endnu en Gang blev tvunget til at give hinanden.

Sent paa Eftermiddagen kom SS'erne efter endt Frokostpause igen kørende ud til Engen, og Tællingen fortsattes. De kørte atter bort, og alle ventede nu, at der vilde

blive givet Ordre til at vende tilbage til Byen. Den kom ikke. Klokkeren blev baade 8 og 9, og med eet udbrød der Panik. Folk trængtes vildt mod Udgangen til den Dal, hvori Engen laa, og flere af de gamle blev klemte ihjel undervejs. Udgangen holdtes spærret af czekiske Gendarmere og SS Soldater, og hvis Tumulten ikke ophørte, var de beordret til at skyde løs. Da den Efterretning bredte sig, ophørte Panikken saa pludseligt, som den var brudt løs, og efter endnu nogle Timer, hvor den eneste Grund til, at de fleste ikke segnede af Sult, Kulde og Frygt, var, at dette simpelthen var umuligt, saa tæt sammentrængt alle stod, blev der givet Tilladelse til at vende tilbage til Byen.

Antallet af Lungebetændelser og Blæresygdomme steg voldsomt i de Uger, der fulgte. Det blev bekendt, at Ideen med »Udflugten« oprindeligt var at lade alle blive paa Marken Natten igennem og siden sende de faa, der vilde overleve den, af Sted til Polen. Men i sidste Øjeblik var der kommet Kontraordre fra Berlin. Det kom os ogsaa for Øre, at der i mange af de omliggende Byer den Dag var blevet afholdt Særgudstjenester, hvor de czekiske Menigheder havde bedt for Jøderne.

Den næste særlige Tildragelse hændte den 23. Juni 1944. Den kom dog ikke som nogen Overraskelse, eftersom Theresienstadt i længere Tid havde maattet forberede sig paa det. Gennem Maaneder havde Byen maattet sætte næsten hele sin Arbejds-kraft ind paa en storstilet »Forskønnelsesaktion«. Alt skulde saa vidt muligt gøres nyt og smukt. Det første Skridt var Nedlæggelse af »Ariergaden«, der strakte sig igennem hele Byen, og som det hele Tiden havde været Jøderne strengt forbudt at betræde. Siden forsvandt de store Telte og Barakker, hvortil forskellige Grene af Krigsproduktion til Værnemagten havde været henlagt, fra Markedspladsen, som dernæst blev beplantet med Græs og talrige Rosenbede. I den ene Ende opstilledes en Musiktribune, hvor et hastigt oprettet Stadsorkester skulde forlyste »Borgerne«. Husene blev malede, og Blomsterkasser sat op overalt. I sidste Øjeblik blev der bygget en stor Glaspavillon til Børnene — ødselt udstyret med Sandkasser, Luftgynger, Karruseller og Gyngeheste. Alderdomshjemmet istandsattes, og paa Lazarettet blev der lagt friske Lagner paa Sengene — et Begreb, der ellers var ukendt, selv hvis en Patient var død af Blodstyrning el. lign. En stor Bygning blev ryddet med det Formaal at skulle gøre det ud for Skole — al Undervisning var i Theresienstadt paa det strengeste forbudt —, og man forsynede deres Værelser med Katedre og Skolebænke. Ved Porten blev der ophængt et stort Skilt: »Knaben-Mädchenschule. Wegen Ferien gesperrt.« Hver Maaned fik alle udbetalt et vist Beløb Ghattokroner, af hvilket dog Halvparten maatte »tvangsopsøres« paa en Konto i Theresienstadt Bank — en Pendant til den hjemlige eberødske. Den anden Del havde man selv fri Raadighed over og kunde efter Smag og Behag anvende den til at købe Paprika, Teerstatning og Sennep i »Levnedsmiddelforretningen« eller gamle Bøjler og aflagte Tandbørster i »Parfumeriet«; nu blev disse Butikkers Vinduer fyldt med prangende Udstillinger, og i et for Tilfældet oprettet »Bageri« blev der anbragt fristende Kager og lyst Brød, i en »Slagterforretning« delikate Pølser og store Stege, som næsten fik Folk til at gaa fra Vid og Sans af Sult. Disse og flere Forberedelser, deriblandt Af-skaffelse af Hilsepligten, blev truffet af Hensyn til *en udenlandsk Kommission, der skulde besigtige »Mønsterlejren«*, som Theresienstadt nu officielt blev kaldt.

En lille Gruppe jødiske Børn er ude paa Legepladsen. Tyskerne har sørget for, at ogsaa disse omhyggeligt er mærket med »Jødestjerner«. Men noget Indtryk af Børnene i Theresienstadt giver Billedet ikke — derimod af den tyske Svinde. Faa Dage før den danske Kommission kom, blev disse Børn hentet til Lejren fra Frankrig og Belgien og præsenteret — til Fotografering! Ingen af dem havde endnu mindste Anelse om, hvad Indespærringen betød.

Den 22. Juni maatte Danskerne give Møde ved en Appel, hvor Lejrkommandanten, *Rahn* — tidligere Smedesvend og en af Dollfusmorderne — og andre SS Officerer var til Stede, og her advarede »Judenälteste« dem paa det strengeste mod at øve nogen som helst Kritik af Forholdene i Byen. Skulde der blive rettet Spørgsmaal til nogle af dem, der havde mistet en Ægtefælle eller en af deres Slægtninge, om, hvoraf denne var død, maatte man under ingen Omstændigheder svare, at det skyldtes Underernæring, Tyfus, Dysenteri eller deslige. Dersom ikke alt forløb til Tyskernes fulde Tilfredshed, vilde Madsendingerne fra Danmark ophøre og alle Danskere øjeblikkelig blive sendt i Transport (De Danskere, som Tyskerne trods alle Trusler frygtede alligevel skulde røbe Tingenes sande Tilstand, blev tidligt næste Morgen bragt uden for Byen). Da Appellen var til Ende, og man vilde fjerne sig, udpegede en højstaaende SS en af de tilstedeværende. Han havde bemærket, at den paagældendes Sko var slidte, hullede og havde Snørebaand af Sejlgarn, og gav Ordre til straks at forsyne ham med nyt Fodtøj. Saaledes blev hele Iscenesættelsen af det store show, hvori 30.000 Statister maatte medvirke, gennemført til de mindste Detailler. Selv en Potemkin kunde have haft mangt og meget at lære af Nazisterne.

Kommissionen kom som ventet og viste sig at bestaa af Afdelingschef *Frants Hvass* fra Udenrigsministeriet og Dr. *Juel Henningsen* fra Sundhedsstyrelsen i Danmark samt af en Læge fra Schweiz. At det store Sceneri i Grunden var iværksat til Ære for de danske Udsendinge, blev man klar over nogle Dage før deres Komme. Pludselig blev nemlig største Parten af de Danske i Byen beordret til omgaaende at flytte hen i tre af Theresienstadts bedste Huse. I Forhold til den Maade, de indtil da havde boet paa, blev de nu anbragt kongeligt. højst 6—7 i hvert Værelse, der blev udstyret med ganske nye Møbler. Enkeltsejle, Borde og Stole. Gardiner, Lampeskærme, Skilderier og Potteplanter — en Luksus, som man nær havde glemt eksisterede — blev sat op overalt i disse Huse, og i et af dem oprettede man til og med en »Opholdsstue« med Bibliotek.

Paa selve Besigtigelsesdagen sendte man alle czekeiske Gendarmer, med Undtagelse

af en enkelt, der stod Vagt ved Kommandanturen, ud af Byen, og SS'erne optraadte i Civil. Madrationen og dens Næringsværdi var den Dag 100 % større end til daglig, og Maden, som man ellers Sommer og Vinter maatte staa opstillet — ofte i Timer — for at faa udleveret, skulde være afhentet, før Forevisningen tog sin Begyndelse. Samtlige tuberkuløse i Byen blev holdt under Laas og Lukke, og alle gamle, Krigsinvalidere og enhver, som havde Saar eller Udslet, var det forbudt at vise sig paa Gaderne, som Aftenen i Forvejen var blevet grundigt skuret med Skrubbe og Klud.

Kommissionens Medlemmer fik af Kommandanten, hans Stab og »Judenälteste«, der i Dagens Anledning var blevet udrustet med en elegant Jaket, forevist de særlige Dele af Byen, der var bestemt og forberedt til Besigtigelse. Paa deres Rute kom de bl. a. til Banken, hvor »Direktøren« skulde byde dem Cigaretter (selv havde han nogen Tid i Forvejen siddet en Maaned indespærret for at ryge en), endvidere til Børnehjemmet, hvor Børnene var instrueret om, saa snart Kommissionen nærmede sig, at omringe Kommandanten og raabe: »Goddag, Onkel Rahm, — kommer Du for at lege med os?« Ogsaa til Danskehusene kom de og fik, i Overværelse af SS'erne, Lejlighed til at veksle et Par Ord med nogle af Danskerne. Idet Samtalen var til Ende, lykkedes det Frants Hvass at tilhviske Overrabbiner Dr. *M. Friediger*, der for øvrigt i sin Egenskab af Præst ved det mosaiske Troessamfund i København var tilknyttet Byens Ældsteraad, en Hilsen til de Danske i Theresienstadt fra Kong *Christian*, hvis Tanker var hos os. Dette og det, at Tyskerne gjorde saa storstiledede Anstalter for, at alt skulde tækkes Udsendingene fra Danmark, gengav os visse Forhaabninger, som det, efter at Maaned paa Maaned var sneget hen, uden at vi fik andre Efterretninger udefra end dem, tilfældige usikre Rygter og faa ordfattige Kort hjemmefra kunde antyde, efterhaanden skortede paa. Men den nyopladede og hektiske Optimisme var trods alt et kunstigt Produkt, som krævede at blive afstivet af nye Realiteter. Da Uger og Maaneder gik hen, uden at der tilsyneladende kom noget større Resultat af Kommissionens Besøg, blev Mismodet større end nogen Sinde. Tyskernes aabenlyse Udtalelser om, at dersom Tyskland tabte Krigen — den Mulighed kunde der dog altsaa regnes med —, skulde i det mindste alle Jøder drages med i Faldet, gjorde ikke Nedtryktheden mindre, og da, som før omtalt, de endeløse Menneskemængder blev sendt af Sted, begyndte man for Alvor at tvivle paa, at netop vi skulde slippe levende fra det hele.

I Foraaret 1945 finkæmmede Gestapo de forskellige Lande for Jøder og lod i denne Omgang alle blandede Ægteskaber tvangsopløse, hvorpaa de jødiske Parter blev sendt til Theresienstadt, mens de ikke-jødiske til Straf for deres »Raceskændsel« blev ført til forskellige Tvangsarbejdslejre i Tyskland. Samtidig ankom til Byen en Transport af Fanger fra Sereth og med den to Tandlæger, hvem det var lykkedes at flygte fra Auschwitz, men som atter var blevet grebet af Tyskerne. Af dem, der, hvor de kom fra, havde haft det Hverv at pille Tandguld ud af alle de Tusinder, som var blevet udryddet, fik vi de første veritable Oplysninger om Forholdene, som de var. Paa det Tidspunkt begyndte Tyskerne at lade de store Stenkamre under Theresienstadts Volde tætnes, hvilket selvfølgelig straks gav Anledning til, at de uhyggeligste Rygter hærgede Byen. At disse ikke har været helt uden Grundlag, fik man

Det hedder sig gerne, at de danske Jøder i Theresienstadt havde det forholdsvis godt, og noget rigtigt er der deri. Alt i denne Verden er jo relativt. Men alligevel —? Se Barakken her, tegnet paa Stedet af et af Ofrene, en Bolig for Mennesker, som var helt uden nogen som helst Skyld!

Beviset for efter Krigens Afslutning, da man i et af Kommandanturens Kontorer fandt en Ordre fra Berlin, som gik ud paa, at samtlige Indbyggere i Theresienstadt skulde tilintetgøres senest den 10. Maj 1945. Ganske uventet kom da den 13. April Budskabet om, at »Svensk Røde Kors« var paa Vej for at føre Danskerne i Theresienstadt til Sverige. Man stod med eet over for det igen at skulle blive fri og igen faa sin Menneskeværdighed tilbage. I den Lettelse, der fyldte os, gød sig dog en Malurt, som vel ikke kunde tage Glæden fra os, men som gjorde den vemodig, — Tanken paa Medfangerne, som vi efterlod i Tyskernes Vold.

Danske Flygtninge, som i Marts 1942 søgte at gaa over Isen til Skaane, bjerges af de svenske Myndigheder ind til Havnen ved Skanør.

FORBINDELSEN MED SVERIGE

Af stud. mag. ARNE SEJR

Det begyndte spontant som al anden Modstand mod Tyskerne. Det var en gløden-
de Antinazist, der maaske følte Trang til at fortælle Bekendte i den frie Ver-
den om de Forhold, vi levede under efter den tyske Okkupation, om Tyskernes sta-
dig hyppigere Løftebrud, eller en Journalist, der — fortvivlet over, at man havde
bundet hans Pen, — vilde have Luft for sin Viden og sin Trang til at fortælle Om-
verdenen, at den danske Kollaborationsregering ikke var et Udtryk for det danske
Folks Følelser og Synspunkter.

Det var tilfældigt, ikke at den paagældende blev Modstandsmand, det maatte han
blive ifølge sin Natur og sin Overbevisning, men det var tilfældigt, at han netop kom
til at deltage i Kampen paa dette Felt, og skyldtes, at han f. Eks. kendte en Sømand
eller en Fisker, der regelmæssigt havde Forbindelse med den frie Verden.

Manden betroede sig til Venner, som var af samme Overbevisning, og som
havde de samme Ønsker og den samme Trang. Posten voksede i Omfang, og en vis
Form for Organisation blev nødvendig. En illegal Organisation kom i Forbindelse
med Manden. Posten fik Betydning, og efterhaanden som Tiden gik, voksede den
illegale Forbindelse til de Allierede sig stor og stærk og indtog sin naturlige Plads
Side om Side med alle de andre Modstandsgrupper i deres forskellige Udformninger.

En skønne Dag stod Organisationen over for det Problem at skulle sende en stærkt

Det var Natten mellem den 5. og den 6. Marts 1942, at tre danske Flygtninge søgte over Isen mod Skaane. Vejret var haardt, og Isen begyndte at gaa op, saa Risikoen var overordentlig stor — den følgende Nat vilde Turen simpelt hen ikke have kunnet gennemføres. Nu lykkedes det ud paa Morgenen den ene af Flygtningene at blive bjerget (se Billede S. 383). De to andre omkom. En af dem havde ikke orket at gaa den lange Strækning, men havde sat sig til Hvile paa Isen i Haab om, at Kammeraterne kunde bringe Undsætning. En svensk Flyvemaskine fandt ham og nedkastede et Tov samt et Tæppe, svøbt om Madvarer og en Termoflaske (se Billedet); men han var allerede da for svag til at udnytte Hjælpeaktionen. Tovet og Tæppet blev liggende, hvor de faldt, selv sank han mere og mere sammen, og i hans Hjælpeløshed frøs begge hans Hænder fast til Isen. Den svenske

eftersøgt Person til Sverige. Sagen blev ordnet og Manden frelst bragt uden for Tyskernes Rækkevidde. Hvad der skete med den paagældende, efter at han var blevet landsat paa den svenske Kyst, havde man ikke Kontrol over, det overlod man til de svenske Myndigheder at ordne. Saa kom Jødeforfølgelserne den 2. Okt. 1943, og Danmark oplevede sit eget lille private Dunkerque. De tidligere illegale Transporter over Sundet og Kattegat blegnede i Sammenligning med, hvad der blev præsteret i Dagene derefter. Det var den illegale Lægeorganisation, der i Samarbejde med alle illegale Organisationer og legale Institutioner ledede denne enorme Evakuering og i Løbet af en enkelt Maaned bragte ikke færre end 7.460 Mennesker i Sikkerhed i Sverige for Næsen af Tyskerne. Robaade, Fiskerbaade, Motorbaade, store Lastdampere, alt blev taget i Brug. Fra hele den danske Kyst stævnedes ved Nattetid Flygtningebaadene over Sundet, afleverede deres levende Last og vendte tilbage for at hente en ny. Nat efter Nat gentog dette sig, til langt den største Procentdel af de danske Jøder var bragt i Sikkerhed i Sverige.

Parallelt med Tyskernes Aktion mod de danske Jøder skærpedes Jagten paa de illegale Grupper.

Det store Kontingent af Mennesker, som i Dagene omkring Jødeforfølgelserne

Flyver kredsede stadig over ham, men kunde ikke bringe Hjælp. Landing paa den skrøbelige Is var umulig; ikke heller lod det sig gøre at føre en Baad frem eller at gaa ud til ham. Da han med en sidste Kraftanstrengelse rev sine Hænder løs af Isen, saa man, hvorledes Huden blev flaaet af, og de blodige Spor af dem sad tilbage. Omsider gav han op, lagde sig ned og mødte sin uundgaaelige Skæbne. Døden havde faaet sit Bytte.

meldte sig til Frihedsbevægelsens Rækker, medførte ogsaa, at Antallet af eftersøgte blev større end nogen Sinds før. Havde det tidligere været nødvendigt nu og da at skaffe en eftersøgt Person ud af Landet, blev dette nu paakrævet med faa Dages Mellemlum. Det var ikke tilstrækkeligt, at der eksisterede en Mulighed for at organisere en Udrejse, naar man blev stillet over for Problemet. Der maatte dannes *specielle Organisationer*, som var forberedt paa regelmæssigt at løse den Slags Opgaver, og for at dette Arbejde skulde kunne udføres med størst mulig Effektivitet og Udbytte for den danske Hjemmefront, maatte der i *Sverige med danske Flygtnings Hjælp organiseres Afdelinger*, der kunde betjene Afsenderapparatet i Danmark.

I Løbet af Vinteren 1943 og 1944 dannedes, udbyggedes og reorganiseredes denne Gren af Frihedsbevægelsen med en Energi og Grundighed, der hurtigt stillede den paa Linie med de mest betydningsfulde Modstandsgrupper. Erfaringerne fra de travle Oktoberdage var det Grundlag, man arbejdede og udviklede Organisationen paa. Modpolerne paa den svenske Side gjorde Ruterne i Stand til den størst mulige Kapacitet. Man famlede sig lidt frem i Begyndelsen, men fandt snart de rigtige Metoder og opnaaede hurtigt en Udbygning og Organisation som vist paa Skemaet S. 385. Lasten, som passerede gennem de forskellige Kontorer, inddelte man rent praktisk i følgende Grupper:

1. *Levende Last:*

Flygtninge, Kurerer og Efterretningsfolk.

2. *Tung Last:*

Vaaben, Haandgranater. Ammunition. Radiosendere og Modtagere. Filmsapparater, Sanitet (ambulante Feltlazaretter) samt Kasser og Pakker indeholdende Propagandamateriale.

3. *Let Last:*

- a) Militær Organisationspost: Efterretningspost og Post om Militærets Arbejde i Danmark og Sverige.
- b) Civil Organisationspost: Post mellem illegale Organisationer i Danmark og deres Repræsentanter i Sverige. herunder Transport af Penge til illegalt Arbejde i Sverige.
- c) Privat Post: Breve. Pakker og Kufferter til Privatpersoner i Danmark og Sverige, herunder Penge til Privatpersoner i Sverige.

Denne Inddeling skyldtes dels Hensynet til de Transportmidler, der stod til Raa-dighed, og Postens Vigtighed, og dels den forskellige Udformning af Organisatio-nerne, der krævedes for at transportere de tre Typer af Last.

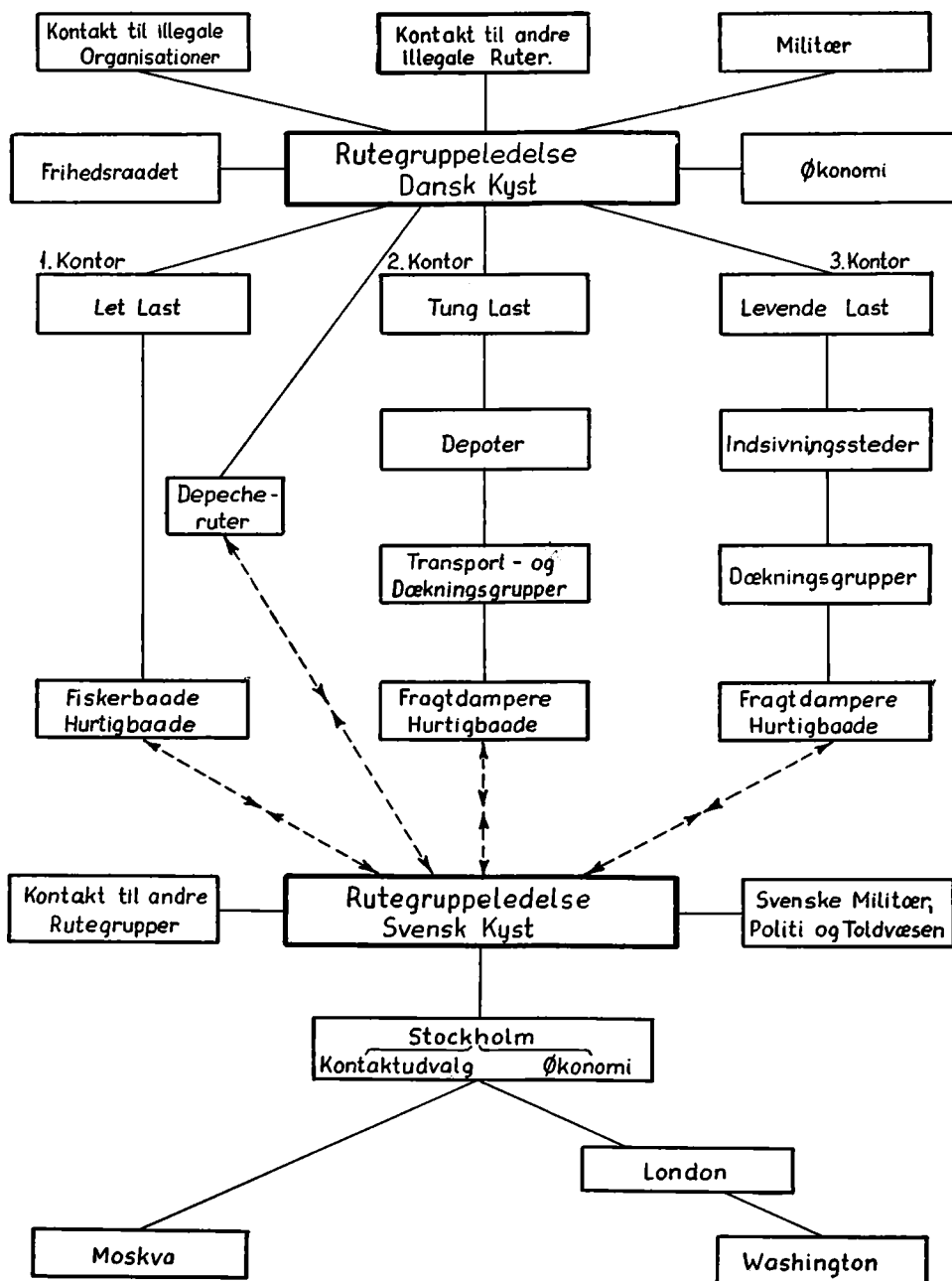
I Rutens Hovedkvarter i Danmark samledes Traadene fra »Speditøren« og de Grupper, som arbejdede sammen med dem. Herfra sendtes Besked via Depeche-ruterne til Afdelingerne i Malmø, Helsingborg og Gøteborg om at være klar til at tage imod saa og saa megen Last af de og de Kategorier, og der fulgte i Kode Meddelelse om Position, Tidspunkt, Dato og Skibets Navn og i Telegramstil Underretning om en Del vigtige Spørgsmaal, som vist i en Depeche fra en S.E.-Transport:

Dep. 1. Tors. 5-10-44.

Kære Trelleborg og Stockholm.

1. Af endnu uopklarede Grunde modtog vi først i Gaar jeres Depecher af 2. og 3./10.
2. Har haft Møde med Hobro. Forstaar, at Erklæringen stadig har Interesse. Har genoptaget For-handlingerne med Klubben. En Mand er sendt til Provinsen for at hente de to Amer. Posten til os bedes fortsat — for at undgaa enhver Misforstaaelse herovre — pakket i separat Pakke til Kbhvn. indeholdende *al Bypost* plus Breve til Vibe.
3. Cornelius gaar herfra ca. Lørdag. Engberg kan forventes at returnere sidst i denne Uge ell. først i næste. Han beregner sin Afgang, saa han kommer til Punktet om Morgenen. Send, hvad I har af tung Last (Sild) til ham. Marius afgaar herfra Mandag eller Tirsdag i næste Uge. Ønsker tung Last med tilbage.
4. Bekræfter Modtagelsen af Koden til Dep. F. Venter Forbindelsesmanden.
5. Opgiv hurtigst pr. Dep. det ændrede Punkt 1.
6. Fast Aftale med Cornelius: *Punkt 3 bruges fast* (medmindre Vejret gør det helt umuligt). Næstbedst, Punkt 2, sidst det nye Punkt 1.
Tid fast: 18—24. Ankomst kort inden Mørkets Frembrud. Afgangstelegr. til mig inden Kl. 13, saa I har Besked et Døgn inden Ankomst. Indløber der Ændringer efter Dep.s Afsendelse sender jeg Besked om disse næste Dag, ellers Bekræftelse paa Aftalen. Dep. 2. naar jer inden 18. Vent med at gaa ud, til den foreligger.
7. Wilson afsendes i Morgen med let Last paa direkte Kontakt. Tobias afsendes Mandag do. do.
8. Kurerer bedes fremtidig henvende sig paa det saakaldte 6. Kontor, som vi har oprettet for at beskytte de øvrige fem mod unødvendige Belastninger. Adresse følger med første Kurer fra Org. en af de første Dage.

Venlig Hilsen Kbhvn. N.

Opbygningen af den illegale Transport - Organisation.

Derefter dirigeredes Lasten alt efter dens Art og Omfang til de Baade eller Skibe, som den paagældende Rute betjente sig af. Drejede det sig om Skibe, der sejlede i indenrigsk Fart, udveksledes Lasten ved halvvejs Kontakter, men drejede det sig om Fiskerbaade, benyttede man som oftest direkte Kontakter.

Var man naaet ind paa svensk Søterritorium, kunde man dukke op fra »Lastens Dyb« og trække frisk Luft paa Dækket. Her sidder Arne Sørensen i Samtale med Henrik Kraft og Kai Sørensen om Bord paa Dansk-svensk Flygningstjenestes Kontaktbaad »LA 127«, Ellen.

Fra Hovedkvarteret havde man *Forbindelse bagud med Frihedsraadet, Militæret, en Række illegale Organisationer* og alle de Institutioner, der var nødvendige, naar man skulde fremskaffe Brændstof til Baadene, falske Papirer paa Baadene og falske Papirer paa de Varer, der blev ført om Bord osv. I de Havne, man benyttede som Udgangspunkter for Trafikken, maatte man have Tilknytning til een eller flere Personer, som stadig kunde holde Ruten underrettet om Forholdene. De enkelte Hovedkontorer under Hovedkvarteret blev udbygget alt efter, hvilken Last der blev lagt mest Vægt paa.

Laa Vægten paa *levende Last*, oprettedes under dette Kontor en Række Indsivningssteder, hvorigenennem man kontaktede Personer, der skulde til Sverige, og lod deres Forhold undersøge nøje, inden de fik Lov til at komme videre. Hvis Flygtningene ikke selv havde sikre Opholdssteder, disponerede man ogsaa over saadanne, og her fik de Ordre til at vente, til de blev afhentet, hvilket ofte kun drejede sig om et Par Timer, medens det i andre Tilfælde kunde vare Dage. Kort før der skulde afsendes en Transport, fik Flygtningene Besked om Mødested og Mødetid. Fra Mødestedet førtes de saa af Organisationens Folk om Bord i Skibet, godt dækkede af vel-camouflerede Folk fra Rutens Dækningsgruppe. Med Skibet førtes de — skjult i Lasten i hemmelige Rum — ud til en aftalt Position. Her laa Kontaktbaaden fra Sverigesafdelingen og ventede. Lasten blev udvekslet, og den farlige Del af Rejsen var overstaet.

Den største af de illegale Baade: »Margit«. Den sejlede for Dansk-svensk Flygtningetjeneste under svensk Flag og klarede stolt Trafikken. Ved en enkelt Lejlighed indbragte den 39 Passagerer. Efter Kapitulationen blev »Margit« købt af den danske Marine.

Havde en Rute specialiseret sig i *tung Last*, var det dette Kontor, der maatte udbygges omhyggeligt. Under Kontoret hørte Depoter, Transportmidler (Last- og Personbiler) samt fuldt bevæbnede Dæknings- og Transportgrupper. Transporten af den tunge Last var som Regel ensrettet, idet det drejede sig om at indføre Ting, som paa Grund af Forholdene ikke kunde fremskaffes herhjemme. Nedenstaaende Depeche viser, hvorledes der arbejdedes, naar en illegal Last af denne Art ankom til Danmark, skjult under den legale Last:

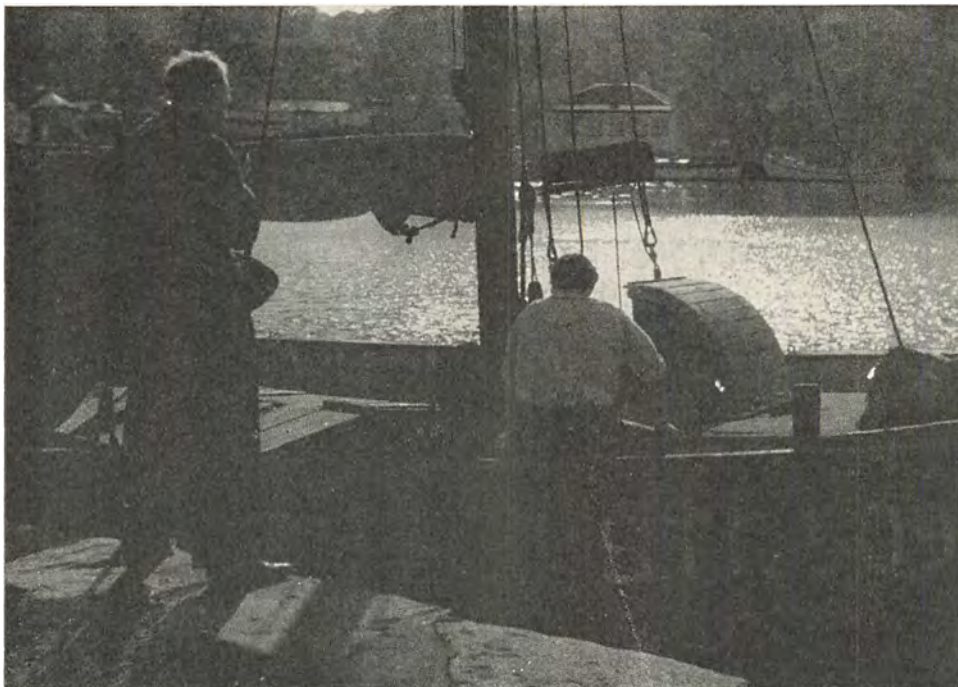
Dep. 2. 13-10-44.

Kære Stockholm og Trelleborg.

Vi bekræfter med største Glæde, at vor fortræffelige Ven Cornelius ankom i Gaar ved Middagstid efter en maaske lidt for dramatisk Tur. Maatte gaa for Sejl til Rødvig, hvor de tre Mand gik i Land. Ventede der paa bedre Vejr. Bekræfter og kvitterer for Modtagelsen af 34 Kasser, 24 store og 10 smaa, med Tilbehør og andet Gods. Godset bragtes i Land Kl. 14 i Dag og paa vor dertil indrettede nye Gengas-Varevogn med Overdækning, dækket af 5 førsteklasses Gutter, kørt til Depot. Lastvognen var fyldt til Randen. Hele Ekspeditionen fra Vognens Ankomst til Kajen inkl. Losning, Kørsel og Aflæsning klappede paa mindre end tre Kvarter, idet Vogn, Dækningshold og Transportgruppe ankom Kl. 14, kørte igen fra Baaden Kl. 14,15 dækket af en Privatvogn. Kl. lidt over 14,30 var det hele overstaaet, hvorefter jeg begav mig op i Byen for at aflægge Rapport.

Venlig Hilsen Kbhvn. N.

Let Last som Speciale forekom ikke separat, men kun sammen med en af de ovennævnte Grupper.

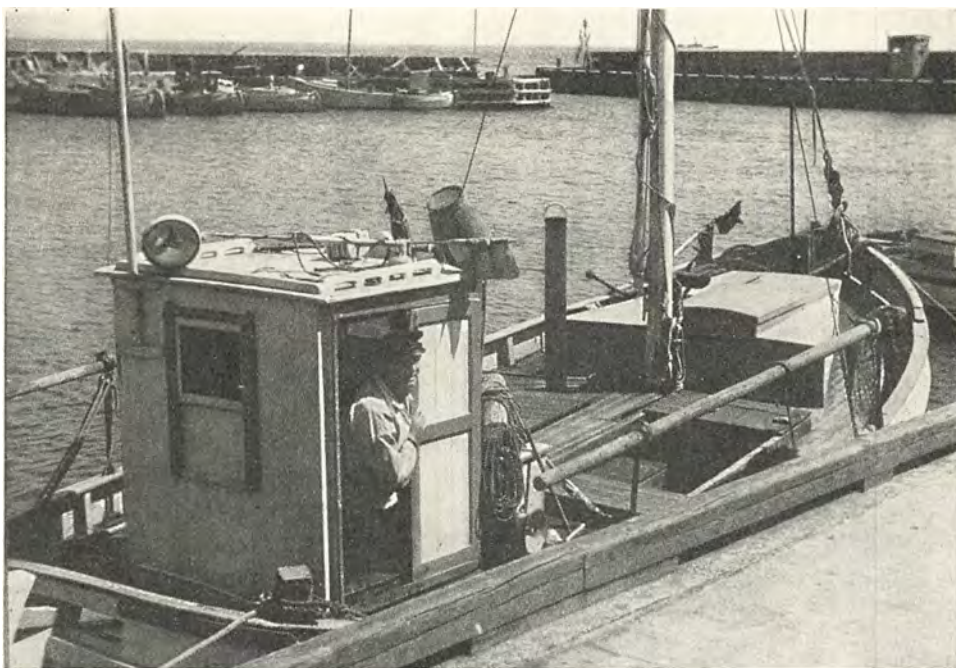

M/S »Stella«, 20 Tons, var bygget til Stenfiskeri, men egnede sig — med lidt Forandring — ret godt til Flygtningetransport. Den kunde medtage ca. 40 Passagerer i Forstavns Lukaf og under Dækket, og den camoufleredes som svensk Baad. Her ligger den ved Aftenstid i Humlebæk Havn, hvor den saa ofte startede sine illegale Ture.

De enkelte Ruters Økonomi ordnedes gennem Hovedkvarteret. I et enkelt Tilfælde for »Dansk-svensk Flygtningstjeneste«s Vedkommende ordnedes den fra den svenske Side, saaledes at det kun drejede sig om Smaabeløb, der skulde samles ind her. Der- ved befriede man ikke alene Hovedorganisationen i Danmark for en stor Byrde, men ogsaa for den Fare, det betød, at gaa rundt til forskellige Mennesker og Insti- tutioner og blotte sig for at faa Penge til Formaålet.

Paa den svenske Side arbejdedes efter lignende Linier, kun havde man ikke her decentraliseret de forskellige Opgaver til flere Kontorer, da man laa uden for de tyske Aktioners Farezone. Det hele var centraliseret til et enkelt Hovedkvarter, hvor- fra Trafikken blev administreret. Det var Sverigesafdelingernes Opgave til enhver Tid at staa til Disposition for dem derhjemme, og alle deres Handlinger dirigeredes under Hensyn til Forholdene i Danmark. Det var et til Tider slidsomt Arbejde, men absolut farefrit, naar de direkte Kontakter paa den danske Kyst undtages. Hver Gruppe i Sverige disponerede over et vist Antal Baade, Fiskerbaade og Hurtigbaade. De første brugtes til Halvvejskontakterne, de sidste til direkte Kontakter.

Fra de svenske Afdelinger havde man *Forbindelse bagud til de svenske Militær-, Politi- og Toldmyndigheder*, til *Kontaktudvalget i Stockholm*, Centralorganet for alt det Hjælpearbejde, der kunde ydes hjemover, og derfra til *London, Washington og Moskva*, og endelig bestod der en mere eller mindre intim Kontakt Afdelingerne imellem.

Snekkersten-Kromanden Thomsens Baad »Margrethe« var en fortræffelig, førsteklases Skude, som nok skulde kunne klare sig over for de tyske Patrouillebaade, naar den kun fik startet sin illegale Fart med Flygtninge i det rette Øjeblik.

Det var store og kostbare Apparater, man havde stabled paa Benene. De nødvendige økonomiske Midler, som skulde bruges, blev for mere end 750.000 Kroners Vedkommende stillet til Raadighed af danske Jøder; Resten blev fremskaffet paa anden Maade, for det meste gennem Red. *Ebbe Munck* og daværende Legationsraad *Torp-Pedersen*, der begge udførte et paaskønnelsesværdigt Arbejde. Den danske Legation med Kammerherre *Kruse* som Chef bidrog kun med 139.800 Kr. til Opretholdelsen af disse livsvigtige Forbindelser, hvilket udelukkende maa lægges Kammerherren til Last.

Det siger sig selv, at man ikke kunde lægge faste Regler for Maader at transportere Lasten til og fra Danmark paa. Metoderne maatte af Hensyn til Tyskerne stadig varieres og var ofte individuelle fra Gang til Gang. Der blev lagt stor Opfindsomhed for Dagen fra dansk Side. Man benyttede sig i stor Udstrækning af hemmelige Rum og i alle tænkelige Skibstyper, vandtætte Gummislanger og Kasser, Hulrum i Lasten, falske Baadpas til Flygtningen forklædt som Sømand, udlagte Bøjer, hvortil Posten var fastgjort, osv.

Depecheruterne var de Nervetraade, der holdt disse Organisationer gaende og muliggjorde den store Kapacitet, ligesom det for en væsentlig Del skyldtes deres Eksistens, at Tabsprocenten inden for Ruterne var saa minimal. Gennem disse Kanaler modtog og afsendte man Besked om Position, Tidspunkt og Dato for Kontakt, Lastens Art og andre vigtige Meddelelser. Med største Hemmelighedsfuldhed vogtede man over, hvad Begrebet *Depecheruter* dækkede. Det var Færgeforbindelser

Kontakt ude i Sundet. Man har naaet svensk Farvand, og Passagerer og Bagage bringes fra den »illegale« Baad over i den ventende svenske.

mellem Helsingør og Helsingborg, mellem København og Malmø og Flyveforbindelsen mellem København og Malmø. Disse udgjorde Grundstammen, men ved Siden af disse Veje benyttedes ogsaa Radio og Telefon.

Deres største Betydning var deres Hurtighed. En Besked sendt med disse Forbindelseslinier om Formiddagen kunde man have Svar paa samme Dags Eftermiddag og saa endda have Mulighed for at sende endnu en Meddelelse af Sted samme Dag med Svar næste Dags Formiddag. Dette var Grunden til, at man i Danmark altid vidste, om alt var forberedt paa en Kontakt, inden man sendte Skibet af Sted, ligesom man i Tide kunde blive underrettet om en direkte Kontakt fra svensk Side og sørge for, at der var sendt Dækningsgrupper ud til det Punkt, Baaden skulde anløbe.

Herunder skal kort omtales de største og mest kendte Ruter.

II

Ruten »Postmesteren«, senere af Hensyn til Gestapo omdøbt til »Postassistenten«, derefter til »Speditøren«, startedes i Oktober 1943 i intimt Samarbejde med Lægeorganisationen og »De Frie Danske«. Efter en Reorganisation den 22. Februar 1944 tog man fat paa Arbejdet efter nye Principper. Ruten isoleredes fra alt andet illegalt Arbejde, naar undtages de Kontakter, der nødvendigvis maatte opretholdes, for at

Kontakt ude i Sundet. Postpakken afleveres til den »illegale« Baad.

de kunde opfylde deres Bestemmelse; dog bibeholdtes Fællesrepræsentanterne med »De Frie Danske« i Malmø og Helsingborg.

»Speditøren« var uden Tvivl den dygtigst arbejdende Afdeling blandt de illegale Forbindelseslinier til Sverige. *Levende Last var dens Hovedopgave*, og i Tiden fra den 22. Februar 1944 til den 5. Maj 1945 transporteredes ca. 2000 Personer til Sverige. Til den illegale Trafik benyttede Organisationen hovedsagelig *de store Paketbaade*, der sejlede mellem danske Havne og paa deres Vej fra den ene til den anden Havn passerede den svenske Kyst. Udskibningerne blev foretaget saavel fra København som fra Provinshavne. Man søgte for det meste at gøre det paa den mest direkte Maade, for at det ikke skulde vække for stor Opmærksomhed, hvilket kunde blive skæbnesvangert for Organisationen. Men man var dog ikke bange for, naar Situationen blev desperat, at gaa over til hurtig Handling. Saaledes kunde det ske, at man stod med 25 Flygtninge, som man gennem længere Tid havde forsøgt at faa afskibet, men Forsøgene var mislykkedes. Man fandt et passende Skib og gik derefter ufortøvet til Aktion, erobrede det ved »hold-up« og tvang Kaptajnen til at sejle til Sverige med Flygtningene. Adskillige Flygtninge kom paa denne Maade til Sverige i Krigens sidste Aar. I Slutningen af Krigen medvirkede »Speditøren« ved Hjemtransporten af for 100.000 Kr. Medikamenter og Lazaretter, som paa Initiativ af S.E.-Transport med en dansk Læges Hjælp var blevet fremskaffet i Sverige.

Ved Siden af det egentlige Rutearbejde beskæftigede »Speditøren« sig i Danmark ogsaa med andre Opgaver, som f. Eks. *Flytning af Vaaben og Benzin, Anbringelse af Radiosendere eller Lastbiler* paa de rigtige Steder. Det var ogsaa den, der fremskaffede og transporterede en stor Del af de mange *Generalstabskort*, som General *Eisenhower* skulde have brugt i Tilfælde af Invasion i Danmark.

Til Trods for »Speditøren«s imponerende Indsats var Tabene relativt smaa. Tre af Rutens bedste Folk maatte dog ofre Livet: *Palm-Petersen*, dræbt ved Bombardementet af Shellhuset, Journalisten og Digteren *Morten Nielsen* og *Jørgen Schmith* (»Citronen«), dræbt under Aktion efter tre Timers Kamp med Tyskerne. Uanset disse og andre sørgelige Begivenheder, som berørte Organisationen kraftigt, fortsatte »Speditøren« Arbejdet med en aldrig svigtende Evne til, hvor sort Situationen end saa ud, at bevare Roen og Ligevægten. Følgende Brev giver maaske det tydeligste Indtryk dels af de Forhold, Organisationen til Tider fortsatte Arbejdet under, og dels af den Aand, der gennemsyrede Arbejdet:

»Bekræftelsen paa Anholdelserne har De formentlig faaet gennem Informationen. Holbech skudt, da han forsøgte at flygte. Der er Rygter fremme om, at Søren Søe er haardt saaret. Det passer ikke. Det var en dyr Week-end for Frihedsbevægelsen. Vi slikker vore Saar og prøver paa at knytte de afbrudte Forbindelser igen. Postbaadene Hans og Axel udeblev, fordi den ene af dem blev opsnappet paa Vej hjem. Han lempede Posten over Bord. Den anden eftersøges af Gestapo. Statsadvokaten er taget i Gaar. Meddelelse om Kontaktpaaden har vi faaet. Vi var klar over, at det laa saadan. Slæberen og Prammen endnu ikke afgaaet. Havnen spærret af Miner. Hovedkontoret gennemrodet Lørdag Aften mellem Kl. 22—24. Alle vore Ting fundet. Kontordamen afhentet af Gestapo Kl. 24,30, truet med al Landsens Ulykker, hvis hun ikke røber, hvem der kom paa Kontoret. Klarede Frisag og løsladt et Par Timer senere. Ellen slap ud af Villaaen i Kampens Hede, har Kontakt med hende, hun er allerede i Sving igen. Nærmere Enkeltheder kan De faa en anden Gang, det fylder en hel Side. »Citronen« dræbt. Kæmpede i tre Timer. Siges at have dræbt fire Gestapomænd, det vides kun rygtevis. Hele Huset brændt ned. Lige nu faaet at vide, at Slæberen og Prammen er dirigeret Syd om Sjælland i Stedet for Nord om. Det er Tyskernes Forlangende. Vi har tolv Flygtninge om Bord, vi sidder og undrer os over, hvordan vi klarer den. Har lige ved samme Lejlighed faaet at vide, at Forpagterens Broder ogsaa er taget. Situationen slem, men ikke haabløs.

Hilsen. »Speditøren«.

III

»Studenternes Efterretningstjeneste« startede omkring den 15. September 1943 sin første Rute, der arbejdede *fra Møn til Trelleborg* paa den svenske Kyst. Der eksisterede i den første Periode ikke nogen Modtagerorganisation paa den anden Side. I de travle Oktoberdage udvidedes Ruten, og fra tre-fire andre Punkter, hvoraf det ene var *Københavns Havn*, sendtes Flygtningene i en tæt Strøm til Sverige. Da Tyskerne i Midten af November Maaned fik Held til at lamme den sydligste Udskibningshavn paa Møn, blev Arbejdet med Flygtningetransporterne nedlagt paa hele Kysten, da der paa daværende Tidspunkt ikke syntes at være Baggrund for en Fortsættelse af Arbejdet paa dette Felt.

I Løbet af Sommeren 1944 genstartedes »S.E.-Transport«. Paa dansk Side blev det den senere af Tyskerne henrettede stud. mag. *Peter Fyhn* og Styrmand *Eiler Hau-*

birk, skudt ned af Brøndum paa Trianglen den 20. Oktober 1944, der overtog Ledelsen, medens to Repræsentanter for S.E. i Sverige fik overdraget at organisere den svenske Afdeling og skabe den nødvendige økonomiske Basis for Arbejdet dér. I Slutningen af Juli Maaned begyndte Ruten at arbejde.

Man lagde mest Vægt paa Transport af *tung Last, Kurerer og civil og militær Organisationspost*. I Danmark disponerede Ruten i Begyndelsen over syv store Skibe paa mellem 50 og 200 Tons, samt to-tre Fiskerbaade. Efter at Peter Fyhn, Axel Christensen, Jørgen Winther og Reventlow var blevet arresteret i December Maaned, saa det en Overgang sort ud for det fortsatte Arbejde. Alle Mellemmændene til de store Baade var væk, og Organisationen maatte faktisk bygges op næsten helt fra Grunden. Det lykkedes at gøre dette i Løbet af Januar Maaned, og derefter fortsattes Arbejdet til Kapitulationen uden store Uheld. »S.E.-Transport« disponerede nu fra dansk Side over fire Fiskerbaade og en stor Kutter paa ca. 45 Tons og paa svensk Side over to Hurtigbaade, som ved et Kup var blevet erobret i København og ført til Sverige, samt over en Fiskerbaad udstyret med en kraftig Chryslermotor, der var lyd-dæmpet. Derudover havde Gruppen i Sverige faste Aftaler med to danske Fiskerbaade, som den delte med »Speditøren«, med hvis Repræsentanter der bestod et intimt Samarbejde.

Fiskerbaadene fra den danske Side sejlede som oftest i direkte Kontakt, medens de store Skibe blev benyttet til Halvvejskontakter, og de to Hurtigbaade og den lyd-løse, som Sverigesgruppen disponerede over, gik i direkte Kontakt paa den danske Kyst med Kurerer, Vaaben, Sanitet og Post.

Organisationen i Danmark raadede paa Landjorden over Depoter, Transportmidler, Dæknings- og Transportgrupper baade i og uden for København og var saaledes fuldt rustet til at tage imod den tunge Last og sørge for den nødvendige Beskyttelse, naar Hurtigbaadene og den lydløse Baad fra den svenske Side gik ind til i Forvejen aftalte Punkter paa den danske Kyst.

Som Depecheruter benyttede »S.E.-Transport« Færgerne, Flyvemaskinen og Radio. Ad disse forskellige Veje modtoges og afsendtes Meddelelserne om Kontakterne. For at vise, hvorledes Hurtigbaadstrafikken arbejdede, gengives en Depeche om-handlende denne Form for Transporter:

8. April 1945.

Kære Købhvn. F, Hellerup og Valde.

1. Fartplanen for V.1., V.2. eller Nilfisken modtaget og noteret og skal blive overholdt. Kode-listen forstaaet. Aflytningen paabegyndt. Kommer efter Fartplanen førstkomende Mandag 23,15 d. Tid til Habakuk med Nilfisken. Uden for Fartplanen vil vi gerne komme Fredag i næste Uge til Samuel 23,30 med V.1. Vil I sørge for kraftig Dækning og Transportmidler, tung L.?

2. Radio er besvaret ved tidligere Skrivelse, der har krydset sidste Forespørgsel.

3. Meddelelse videregivet til 4546. Her er i øvrigt i Dag truffet en ny Ordning, hvorefter vi ogsaa selv betjener Sejlsadsen paa dette Punkt.

4. Vil gerne køre ekstra Tur Onsdag den 11., og paa Grund af indtrufne Forhold ønskes de nævnte Tidspunkter benyttet. V.2. kommer med Passagerer til Samuel, hvorfor I bedes have Mod-tagerapparatet i Orden.

I Tiden fra den 1. August 1944 til den 5. Maj 1945 transporterede Organisationen ca. 350 Personer, hovedsagelig Kurerer, over Sundet. Ca. 700 Stk. Vaaben (Maskin-

pistoler og Pistoler), Radioudstyr, Ammunition, Feltlazaretter, Filmsapparater, Bøger og Propagandamateriale udgjorde Hovedparten af den mange Tusind Kilogram tunge Last, der blev sendt hjem, ligesom største Delen af K.K.-Posten gik gennem disse Kanaler. Fra Danmark overførtes desuden militær og civil Organisationspost. Til Driften af denne Rute modtog Gruppen i Sverige 55.000 Kr., hvoraf de 35.000 Kr. fra det danske Gesandtskab i Stockholm via Red. Ebbe Munck.

Foruden det daglige Rutearbejde beskæftigede Sverigesgruppen sig med adskillige andre Opgaver. Den sørgede for, at *det illegale Blad »S.E.«* blev optrykt og udsendt til danske Flygtninge i Sverige, ligesom den sammen med Organisationerne »1944« forestod en *Indsamling* til Fordel for det Arbejde, Organisationerne S.E. og »1944« udførte i Danmark, og mere end 15.000 Kr. sendtes hjem til *»Svend Erik«*, som Organisationerne populært kaldtes. Det var paa Initiativ af *»S.E.-Transport«*, at der i Sverige blev taget Skridt til at fremskaffe *25 komplet udstyrede Feltlazaretter*, som Ruten skulde ordne Hjemtransporten af, dels gennem egne Kanaler og dels gennem andre Ruter, med hvilke den samarbejdede.

»S.E.-Transport« forsøgte i Efteraaret at *kapre de jem Toldbaade, der laa i Vordingborg*; det lykkedes imidlertid kun at faa en af dem, *»Ørnen«*, til at starte. De andre maatte lades i Stikken, medens *»Ørnen«* ført af Styrmand *Kim Malthe-Bruun* og Styrmand *Knud Rasmussen* naaede til Sverige. For at kunne føre Flygtningene. Post og Kurerer frelst over Store Bælt havde man desuden mellem Korsør og Nyborg en illegal Rute. Kort før Kapitulationen gik Rutens ene Hurtigbaad i Samarbejde med Militæret ud og hentede Bornholmerbaaden *»Østersøen«* ind til Malmø.

IV

I Dagene omkring Tyskernes Aktion mod de danske Jøder modtog *Red. Ebbe Munck* fra en *Kreds af svenske Jøder Tilbud om 160.000 Kr.*, som man stillede til Disposition for en organiseret Hjelpeaktion til Fordel for danske Frihedskæmpere. der var saa stærkt eftersøgte, at det maatte anses for betimeligt at bringe dem i Sikkerhed i Sverige.

Red. Ebbe Munck lod denne Opfordring gaa videre til Red. *Leif B. Hendil*, der netop var ankommet fra Sverige som politisk Flygtning, men allerede forud for 29. August 1943 havde organiseret en Del Overfarer fra Nordsjælland. Denne paatog sig Opgaven og vendte tilbage til Danmark for at finde en Mand, der var i Stand til og villig til at danne en Afskibningsorganisation. Det blev Grosserer *Robert Jensen*, kendt i alle illegale Kredse under Navnet *»Tom«*, der straks var rede til at gøre en Indsats paa dette Omraade, og det var et stort, energisk og beundringsværdigt Arbejde, han naaede at udføre, inden han faldt for de tyske Kugler. Organisationerne blev kaldt *»Dansk-svensk Flygtningetjeneste«* bl. a. for at pointere, at det var en Hjelpeaktion, hvori saavel Danskere som Svenskere ydede deres Indsats og deres Bidrag til Arbejdet.

I København fungerede *»Tom«* som Chef for det omfattende Afskibningsapparat, en Opgave, han bestred energisk og dygtigt uden Hensyn til de Farer, der var for-

Robert Jensen (1900—44) var uddannet som Handelsmand og startede i 1935 Radiofirmaet Gyberg & Jensen sammen med *Werner Gyberg*. Begge Chefer deltog fra første Færd ivrigt i det illegale Arbejde, men medens Gyberg i September 1943 maatte rejse til Sverige, hvorfra han ledede den illegale Göteborgrute »Dansk Hjælpe-tjeneste«, fortsatte Robert Jensen — »Tom« — sit omfattende, dygtige og uforfærdede Arbejde herhjemme i nær Kontakt med »Dansk-svensk Flygningetjeneste« i Malmø. Hans uopslidelige Humør, hans Snarraadighed og hans staalsatte Nerver fejrede utallige Triumfer, og gjorde »Tom« til et Navn, som allerede den Gang mangfoldige ærede. I Ildkamp med Gestapo fandt han og en af hans nære Medarbejdere, *Svend Trondbjerg*, Døden paa Gruppens »Post-kontor«, Forchammersvej 7, den 24. Juli 1944.

Peter Wessel Fyhn (1920—45) tog Studentereksamen i 1939 og virkede derpaa i Ø.K. indtil 1941, da han begyndte at studere Musik. Fra sine tidligste Aar havde han været meget musikalsk. havde sunget i Københavns Drengekor og i Jægersborg Kirkes Kor, nu blev han Vikarlærer ved Sangskolen og fik Ansættelse ved Det kgl. Biblioteks Musikafdeling. Under Besættelsen gik han med al sin Styrke baaret oppe af sit frejdige, glade Sind ind i Undergrundsarbejdet, som Studenternes Efterretningstjeneste udførte, og for sin illegale Transportvirksomhed arresteredes han den 5. December 1944. Han dømedes til Døden og henrettedes den 6. April 1945 sammen med sine tre Kammerater — »prægtige Drengene« kalder han dem i sit Afskedsbrev: *Jørgen Winther*, *Greve Ludvig Reventlow* og *Kim Malthes-Bruun*.

bundet med Arbejdet. Altid var Tom paa Jagt efter nye Baade og nye Muligheder. og altid fandt han det, han søgte. Rutearbejdet var ham ikke altid nok. og han søgte ivrigt at hjælpe paa alle de Omraader, hvor der var Brug for en Haandsrækning, enten af økonomisk eller af moralsk Art. Økonomien havde han ikke mange Spekulationer med. Han modtog langt de fleste Penge fra »Dansk-svensk Flygningetjeneste«s store Fond i Sverige. Det var et stort Tab for Organisationen og for den danske Modstandsbevægelse, da han blev skudt.

En ny Ledelse blev etableret. Ogsaa denne lykkedes det imidlertid Gestapo at slaa i Stykker ved en Stickers Hjælp; men efter dette sidste haarde Slag decentraliseredes Virksomheden, saa der etableredes 7 adskilte Grupper, som kun havde en Kontaktmand fælles. Blandt Grupperne var i første Række »1944«, hvis Leder »Knut«. *Ib Mogens Christensen*, som dræbtes af Tyskerne kort før Kapitulationen.

paa dette saavel som paa alle andre Felter, han beskæftigede sig med. udførte et stort og modigt Arbejde.

Paa den anden Side af Sundet varetog Red. Leif B. Hendil Ledelsen af den svenske Afdeling af »Dansk-svensk Flygtningetjeneste«, hvis Chef han var til Kapitulationen. Parallelt med »Tom«s Arbejde i Danmark for at skaffe Baade til den illegale Trafik gjorde den svenske Afdeling af Ruten et stort Arbejde paa samme Felt.

Gennem Forbindelser inden for D.D.L. organiseredes i Oktober 1943 en af de mest navnkundige og hurtigste Depecheruter mellem de to Kyster, *Flyveforbindelsen mellem København og Malmø*, en Depecherute, der ikke alene kom »Dansk-svensk Flygtningetjeneste« til gode, men ogsaa alle de andre Ruter.

Det var mange og forskellige Opgaver, som »Dansk-svensk Flygtningetjeneste« paatog sig, og det var store og imponerende Tal, den kunde fremvise, da Kapitulationen kom. Her skal kort nævnes nogle af de Ting, man transporterede. Øverst paa Listen stod den *levende Last*, og gennem de 19 Maaneder, Ruten arbejdede, overførtes af den alene 1888 Personer. Desuden beskæftigede den sig med *illegale Postforsendelser* i begge Retninger, saavel militær som civil og privat Post, og transporterede de mange Tusind Skolebøger, som skulde bruges i de danske Skoler rundt omkring i Sverige. Det var ogsaa denne Rute, der hjemsendte de 200 kg *Sprængstof*, der skulde bruges til Sprængningen af den tyske Krydser »Nürnberg«. *Pengetransporterne* fra Danmark til Sverige var en Afdeling, der efterhaanden voksede sig saa stor, at den maa betegnes som en særlig Afdeling blandt de mange andre, idet Ruten transporterede ca. 2 Mill. Kr., hvoraf ca. 750.000 var illegale Penge til Modstandsorganisationernes Repræsentanter i Sverige. Disse Pengeoverførsler betød tillige en Indtægt for Ruten til dens Drift, idet man tog 10 pCt. af de Summer, som passerede, dog undtaget de illegale Midler.

»Dansk-svensk Flygtningetjeneste« varetog endvidere ved den danske Politiafdelings Hjælp i Malmø *Optrykningen af »Information«*, ligesom man sørgede for, at »Information« blev ført over til Sverige saa hurtigt som muligt efter Trykningen af hvert enkelt Nummer.

De mange Penge, som det kostede at drive Ruten og løse de dermed forbundne Opgaver, blev tilvejebragt ved Indsamlinger blandt de danske Jøder i Sverige, der som Tak for at være blevet reddet fra den trange Skæbne, som 500 af deres Landsmænd blev udsat for, skænkede ikke mindre end 750.000 Kr. til Arbejdet. Fra det danske Gesandtskab modtog »Dansk-svensk Flygtningetjeneste« ingen Penge, tværtimod var man i Stand til at afse store Beløb til andre Ruter og til Arbejdet derhjemme. Det var en betydelig Hjælp for Afskiberorganisationen i Danmark, at den ikke behøvede at bekymre sig om Økonomien, men kunde nøjes med at indkassere de Beløb, som tilbød sig gennem de daglige nødvendige Forbindelser, og ellers hellige sig Rutearbejdet.

Til Varetagelse af den illegale Trafik disponerede den svenske Afdeling over et Antal Fiskerbaade og et Par Hurtigbaade, ved Kapitulationen i alt 13 Fartøjer. De første blev hovedsagelig brugt til Halvvejskontakter, medens de sidste blev brugt til direkte Kontakter paa den danske Kyst. Her vises et Par Rapporter dels fra en enkelt af Kontaktbaadene og dels fra en Hurtigbaadstur til den danske Kyst:

Ebbe Munck (f. 1905) blev Student 1922 og cand. polit. 1929. Efter endt Eksamen knyttedes han til »Berlingske Tidende« og var Bladets Korrespondent i Berlin og London 1929—35, dets Redaktionssekretær 1935—36 og dets Krigskorrespondent i Spanien 1936, i Finland 1939—40. I 1938—39 var han Medleder af den danske Nordøstgrønlands-Ekspedition, og da han under Besættelsen virkede som »Berlingske Tidende«s Korrespondent i Stockholm 1940—42, benyttede han samtidig Lejligheden til at organisere den uhyre vigtige Kontakt mellem dansk Hjemmefront og dansk Udefront, som var en Forudsætning for Modstandsbevægelsens Arbejde. I denne Egenskab blev han Frihedsraadets Repræsentant, var med til at etablere »Dansk Pressetjeneste« og »Dansk-svensk Flygtningetjeneste«, ligesom Virksomheden førte med sig, at han fra Sverige illegalt maatte rejse til København til Konference med Frihedsraadet. Han anlagde da falsk Overskæg, glad forvisset om, at ingen saa kunde genkende ham.

Leif B. Hendil (f. 1898) blev Student fra Sorø 1918 og gik derpaa straks ind i Journalistikken, først ved »Aalborg Amtstidende« (1918—1919). Efter en Rejse som Korrespondent i Udlandet knyttedes han til Dagbladet »Politiken« (1919—20), gik herfra over til »Berlingske Tidende« (1920—22), blev saa Redaktør af Dagbladet »Skive Venstreblad« (1922—25) og kom endelig i 1925 til »Ekstrabladet« som dets Medarbejder. Dets Handelsredaktion overtog han i 1933. Under Besættelsen blev hans store Indsats Ledelsen af »Dansk-svensk Flygtningetjeneste« fra Malmø. Han var i Begyndelsen af Oktober 1943 selv kommet som Flygtning til Sverige, traf i Stockholm Ebbe Munck og gik paa dennes Opfordring straks i Gang med at etablere den omfattende illegale Transportvirksomhed, som tog sin Begyndelse allerede den 9. Oktober. — Paa Billedet har Hendil — af Forsigtighedsgrunde — lagt sig Fuldskæg til. Hans Arbejde, som ofte førte ham selv ud over Sundet, krævede en ikke alt for let kendelig Maske.

Sørapport Nr. 5.

»Pimp/Julius«.

Afgik med »Pimp« den 4. November Kl. 14 medbringende Post. Stod S. paa. Vind 4—5, Sø 4, klart. Kl. 15,45 gik o/b i »Julius« S. for Falsterbo, og afgik mod Udskebningssted. — Kl. 20,00 ankrede op uden for aftalte Sted. — Kl. 21,00 observerede aftalte Signaler. — Kl. 21,50 Connection. Aftalte med Afskiberne at føre Passagererne til Afskebningsplads længere østpaa gr. p. høj Sø og lang Rotur paa nuværende Sted. (Roning ind delvis med Søen dog $\frac{3}{4}$ Time, ud med 2 Passagerer $\frac{5}{4}$ Time). — Kl. 22,15 afgik fra Land. — Kl. 23,50 ankom til »Julius«. — Kl. 0,30 lettede og stod E paa. — Kl. 1,30 ankrede paa ny Position, afleverede Post og tog Post og Passagerer o/b (i alt 12 Stk.) — Kl. 2,30 lettede og afgik nordpaa. — Kl. 7,00 ankom til Klagshamn og udskebnede Passagerer. — Kl. 7,10 afgik fra Klagshamn. — Kl. 8,15 ankom til Malmø.

Stærmosø.

SEJLLISTE FOR MAJ 1944

Skibet: *Ellen*, L.A. 127 (en Baad, der kun benyttedes til Kontakter i Sundet).

Tirsdag den 2.:

Møde m. L. 75 p. dansk Vand. Udvekslet Post, modtaget 10 Passagerer.

Afg.: 6,45 ... Sejltid: 4 Timer 5 Minutter.

Om Bord: Larsen, N.-Christensen, Hendil.

Onsdag den 10.:

Møde m. Sander p. sv. Vand. Afleveret 2 Passagerer.

Afg.: 5,55 ... Sejltid: 1 Time 25 Minutter.

Om Bord: Barfoed, N.-Christensen, Hendil.

Onsdag den 10.:

Møde m. L. 107 p. dansk Vand. Udvekslet Post, modt. 9 Passagerer.

Afg.: 8,40 ... Sejltid: 2 Timer 5 Minutter.

Om Bord: Barfoed, N.-Christensen, Hendil.

Fredag den 12.:

Møde m. L. 107 paa dansk Vand. Udvekslet Post, modtaget 10 Passagerer.

Afg.: 6,45 ... Sejltid: 2 Timer 15 Minutter.

Om Bord: Barfoed, N.-Christensen, Hendil og L. 75, der aflv.

Torsdag den 18.:

Møde m. L. 107 p. dansk Vand. Udvekslet Post, modtaget 11 Passagerer.

Afg.: 6,45 ... Sejltid: 2 Timer 30 Minutter.

Om Bord: Barfoed, Hendil.

— — —

Søndag den 21.:

Møde m. baade L.75 og L.107 paa dansk Vand. Udvekslet Post og modtaget i alt 17 Passagerer ... 8 —9.

Afg.: 5,45 ... Sejltid: 2 Timer 45 Minutter.

Om Bord: Barfoed, Hendil.

Tirsdag den 23.:

Forgæves forsøgt Møde p. d. V. m. L. 75.

Afg.: 6,00 ... Sejltid: 4 Timer 15 Minutter.

Om Bord: Barfoed, Christensen.

Onsdag den 24.:

Møde m. L. 75 p. d. V. Udvekslet Post. Modtaget 10 Passagerer.

Afg.: 5,45 ... Sejltid: 2 Timer 55 Minutter.

Om Bord: Barfoed, Christensen.

Torsdag den 25.:

Møde p. d. V. m. L. 75, modtaget 1 Passager.

Afg.: 5,45 ... Sejltid: 2 Timer 55 Minutter.

Om Bord: Barfoed, Christensen.

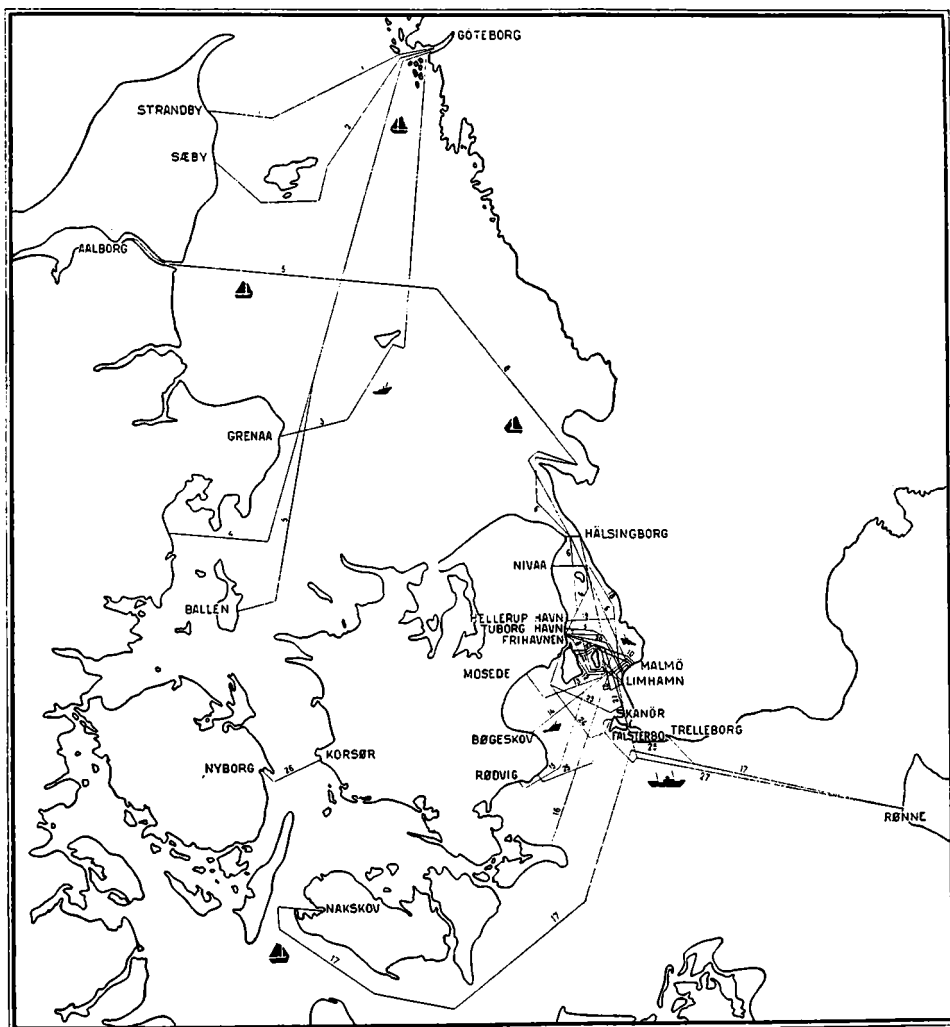
Fredag den 26.:

Ude for at se efter L. 75.

Afg.: 8,45 ... Sejltid: 1 Time.

Om Bord: Barfoed, N.-Christensen, Hendil og selveste Nordholm som Gæst!

Samlet Sejltid i Maj: 26 Timer 10 Minutter.

DE ILLEGALE RUTER

Dansk Hjælpetjeneste: 1, 2, 3, 4, og 5.

Speditøren: 6, 7, 8, 9, og 21.

Dansk-svensk Flygtningetjeneste: 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 og 17.

Studenternes Efterretningstjeneste: 6, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 og 26.

Lise-Ruten (Bornholmsdamperen »Carl« og »Østersøen«): 27.

Løjtnant Kiær's Rute: 28.

V

Dansk Hjælpetjeneste i Göteborg, som paabegyndte sin Virksomhed i April Maa-
ned 1944, var i Virkeligheden et supplerende Led, som føjedes til en Rute, der
havde eksisteret siden Foraaret 1943. Denne Rute, som udgik fra Frederikshavn,
betjentes først af »Wolle«s lille Kutter »Stanley«, og efter at Wolle med »Stanley«
maatte tage til Sverige i 1943, af Kutteren »Musse«, som den nordjydske Modstands-

organisation havde købt. I Løbet af kort Tid viste det sig imidlertid, at »Musse« alene ikke kunde klare det stigende Transportbehov, hvorfor Flaaden forøgedes med adskillige Fiskerbaade, som man betalte pr. Tur, ligesom man fik Kontakt med Sæbypaketterne »Elise« og »Marie«, der ogsaa benyttedes til Transport af Flygtninge til Sverige.

I Begyndelsen af Foraaret 1944 fik den jydsk Ruteledelse i Frederikshavn Tilbud fra Grosserer *Werner Gyberg* og *Albert Gylding-Sabroe* i Göteborg, om at disse vilde skaffe en Baad, som skulde møde de jydsk Baade og transportere Flygtningene over. Selv om man fra jydsk Side naturligvis havde Øjnene aabne for de store Fordele ved en saadan Ordning, var der dog ogsaa mange Vanskeligheder forbundet dermed. Bl. a. var de nordjydske Havne paa det Tidspunkt lukkede om Aftenen og Natten, ligesom de Personer, der skulde transporteres, kom fra et saa stort Omraade og havde deres Indkvarteringssteder spredt saa vidt ud over Vendsyssel, at man mange Gange daarligt kunde fastsætte nogen bestemt Afgangstid. Foreløbig stillede man sig derfor afventende til Spørgsmaalet.

Imidlertid blev der i Nordjylland i Foraaret 1944 et stærkt voksende Behov for Vaaben og Sprængstof. Man besluttede da at forsøge, om ikke det skulde være muligt at skaffe nogle af disse Nødvendighedsartikler fra Sverige. Da samtidig Kontaktmanden for Ruten til Modstandsbevægelsen i Frederikshavn, Sparekasseassistent *Verner Jensen* maatte gaa under Jorden, blev det bestemt, at han skulde tage til Sverige og komme i Forbindelse med Gyberg og Sabroe for at se, om det kunde arrangeres saaledes, at der blev lavet en »Byttehandel« saa de jydsk Baade, samtidig med at de afleverede Flygtninge til en svensk Kontaktbaad, fik Vaaben og Sprængstof tilbage. Det viste sig, at Gyberg og Sabroe med Dansk-svensk Flygtningetjenestes økonomiske Hjælp allerede inden Verner Jensens Ankomst havde faaet anskaffet en god stor Baad, »Marianek«, som maatte anses for velegnet til Formaalet, og det varede derfor ikke mange Dage, inden Virksomheden var i fuld Gang. Det maa dog bemærkes, at allerede 3 Maaneder tidligere havde »Dansk Hjælpetjeneste«, som Virksomhedens Navn blev, haft en direkte Landsætning paa Læsø.

Kort Tid efter at »Dansk Hjælpetjeneste« var kommet rigtig i Gang, blev Arbejdet i Jylland, efter Forhandling mellem den jydsk og den svenske Del af Organisationen, omorganiseret, saaledes at de forskellige Grene af den jydsk Rute blev samlet i en stor Fællesorganisation, saa Kapaciteten kunde udnyttes bedre, og Ledelsen af den jydsk Afdeling overgik til Repræsentant *Arne Elstrøm*, »Nybo«.

Allerede i Begyndelsen af Juni 1944 blev de første Vaaben sendt til Jylland, og den 15. Juni blev den første store Sending, der omfattede 375 Landevejsbomber afskibet fra Göteborg. »Dansk Hjælpetjeneste« var saaledes sikkert en af de første Ruter, som beskæftigede sig med Transport af den Slags Sager, og jo længere Tiden gik, des mere fremtrædende blev denne Side af Sagen. I Begyndelsen drejede det sig særlig om Sabotagemateriel — Plastic, smaa Haandvaaben, Pulver til at komme i Lokomotivernes Kedler, saa der dannedes Kedelsten, Smørelse med Karborundum til Maskiner, lydløse Maskinpistoler o.s.v. Senere — i Begyndelsen af 1945 — blev der større Trang til Vaaben af alle Slags og forholdsvis mindre Efterspørgsel efter Sabotagemateriel, som paa det Tidspunkt kom i rigeligere Mængder fra Luften.

Paa samme Tid begyndte det at blive muligt at faa svenske Vaaben (det tidligere transporterede havde alt været af engelsk og amerikansk Oprindelse). I Foraaret 1945 transporterede Specialbaaden, som gik direkte fra Jylland til Sverige, paa 2 Ture i alt 9 Tons Materiale til de jyske Kontaktbaade, og paa samme Tid bragte Kutterne, der var stationeret i Göteborg, hver Uge, naar Afhentningen af Flygtningene fandt Sted, i Tonsvis af tungt Stof til de jyske Kontaktkuttere. Desuden medbragtes til Danmark en hel Del Efterretningsfolk, og i den sidste Tid var det saaledes, at det Antal Personer, der blev hjemsendte, oversteg det Antal Flygtninge, der bragtes fra Danmark til Sverige.

En anden omfattende Del af Arbejdet var den direkte Hjemsendelse af tungt Stof og Personer, som foretoges med Skonnerter og Dampere, som kom til Göteborg for at hente legal Fragt til Danmark. En enkelt af disse Skonnerter blev oven i Købet i Göteborg udstyret med 2 hemmelige Rum, der hver kunde rumme ca. 3 Tons Materiale.

De vigtigste Havne, hvorfra Flygtninge og Post afskibedes, var *Frederikshavn, Skagen, Strandby og Sæby* samt *Grenaa*, men ogsaa fra *Aalborg* og *Fredericia* afsendes Baade, og disse mødtes saa ude i Kattegat paa aftalte Positioner i Pakhusbugten ved Anholt, Øst for Læsø og adskillige andre Steder med »Dansk Hjælpetjeneste«s Kontaktbaade, medens Post og Vaaben, pakket i Fiskekasser, blev losset over paa de jyske Baade. Flygtningene maatte nemlig i Almindelighed ikke vide noget om Vaabentransporterne, for at der ikke skulde blive for megen »Snak« i Sverige derom.

De store Afstande mellem Udskibningshavnene og Modtagerorganisationen i Göteborg gjorde naturligvis, at der ikke kunde sejles og kontaktes efter helt de samme Principper som i Øresund. Den direkte Afstand mellem Frederikshavn og Göteborg var 8—10 Sejltimer med en Fiskerbaad, og dermed umuliggjordes en hurtig Depecherute. Ofte maatte Kontaktbaadene vente i et Par Døgn paa Kontaktstedet. Man kunde af Sikkerhedshensyn ikke ligge stille paa det samme Sted ret længe ad Gangen, det vilde være alt for mistænkeligt. Et Mødested var derfor aldrig een Position, men to, hvorimellem Baadene sejlede, medens man lod, som om man fiskede. Naar man er klar over disse Forhold og samtidig ved, at der ikke fandtes en direkte Depecherute, hvorigennem man hurtigt kunde aflyse eller anmelde en Kontakt, forstaar man de vanskelige og farlige Omstændigheder, hvorunder man arbejdede paa den nordlige Forbindelseslinie. Her følger en Rapport til Belysning af Sagen:

»Tirsdag den 6. Februar Kl. 7 afsejlede vi fra Göteborg til Farvandet omkring Anholt. Vinden svagt sydlig med let Taage. Styrede med Kending af Fyrene ud gennem Skærgaarden. Kl. 8,30 passeredes Vinga Fyr. Vi satte Patentloggen og styrede Sydsydvest. Tæt Taage. Gav Taage-signal. Kl. 10 ændredes Kursen til Syd, stadig tæt Taage. Kl. 14,30 lidt opklarende, og Anholt Fyrtaarn pejledes i Sydsydost. Tiltagende Taage, styrede Kurs og loddede rundt Anholt Knob, og ankom til Pakhusbugten Kl. 16. Igen lidt opklarende. Fik Forbindelse med FN 211 »Adolf Schou«, som havde syv Flygtninge, som alle kom om Bord til os. Samtidig blev Posten losset over paa FN 211, derimod nægtede Skipperen at tage tre Passagerer, som skulde til Danmark, om Bord paa sit Skib. Det besluttedes nu at sætte Kursen mod Varberg og landsætte Flygtningene der, da der ventedes flere Baade til samme Kontaktsted. Styrede Kurs med tæt Taage og passerede Anholt Knob Fyrskib, satte Patentloggen, styrede Nordost til Nord, udløb Distancen og ankrede ud for Varberg Kl. 21, paa 40 Meter Vand. Stadig tæt Taage. Gik Ankervagt. Kl. 8

Morgen den 7. lidt opklarende, satte Kurs mod Land i Haab om at faa Kending, men det viste sig nu, at den modgaende Strøm havde forsat Skibet, og det grundstødte ud for Galtebæk, fik Assistance af en Fiskerbaad og kom flot ved Middagstid og landsatte Flygtningene. Vinden var nu tiltaget i Styrke med tæt Snefald. Forholdt os ventende. Næste Morgen, altsaa den 8. Februar, opklarende Vejr. Afgik fra Varberg til Farvandet omkring Anholt. Afpatruljerede Kysten omkring Øerne, dog uden Resultat. Kl. 15 besluttedes det at landsætte de tre Passagerer ovre paa Kysten ved Grenaa. Satte Kursen mod Fastlandet og fik Fornæs i Sigte i Mørkningen og fortsatte med sydlig Kurs, til Distancen var udløbet og Landet mellem Grenaa og Havknuden tværs. Satte Kursen mod Land. Ankrede lidt sønden for Kullerevet i tre Favne Vand, satte Baaden i Vandet og bemandede samme med de tre Passagerer og Baadmandskabet, forsynet med Haandvaaben. Efter tre Timers Forløb kom Baadmandskabet tilbage efter at have sørget for Logi til Passagererne og udrettet andre Ærinder i Byen. Lettede og gik til Farvandet omkring Anholt og ankrede for Natten. Næste Dag lettede igen, patruljerede omkring Øen for om muligt at finde Kontaktbaaden, men uden Resultat. Usigtbart Vejr, Vinden sydlig. Ankrede for Natten. Kl. 2 Morgen den 9. lettede vi og afsejlede til Gøteborg. Ankom Kl. 12 Middag og fortøjede paa anvist Plads.

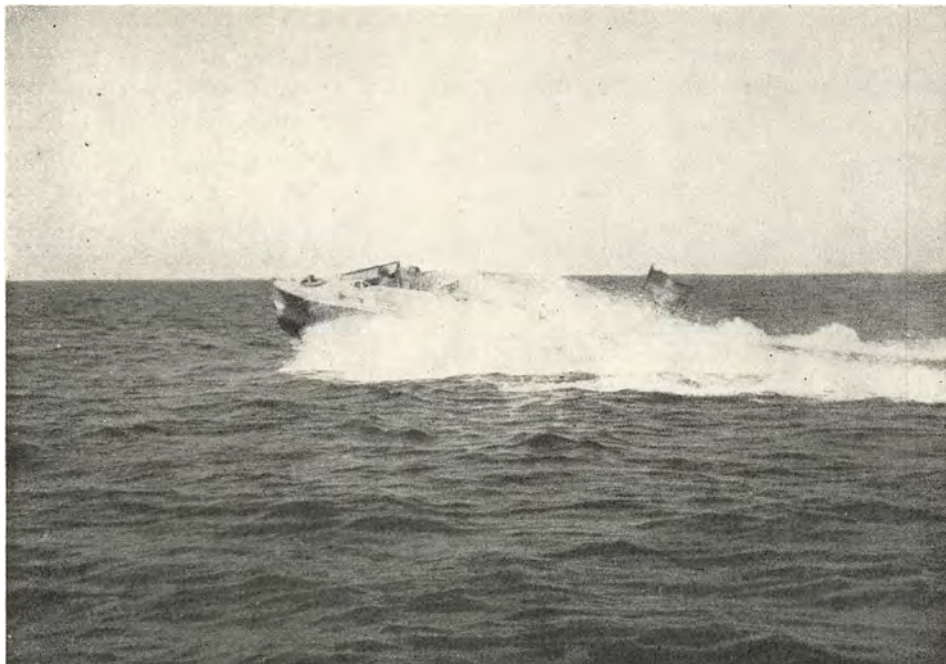
Gøteborg, den 9. Februar 1945.«

En *Depechemeddelelse til Sverige om en Kontakt* sendtes først fra Jylland til London, derfra til Sverige, hvor Sverigesafdelingerne havde en Aftale med Redaktøren af den danske Radioavis i den svenske Radio om at afslutte eller begynde Udsendelserne paa ganske bestemte Maader. Af de forskellige Ord og Ordstillingen kunde Organisationerne i Danmark faa Meddelelse, om Depechen var modtaget, om en ønsket Kontakt, og af hvilken Art Lasten var, samt Dato og Position, og derefter kunde de træffe deres Dispositioner.

En Rute, der arbejdede over et Omraade, der strakte sig fra Skagen til Fredericia, maatte naturligvis være organiseret paa en anden og mere mobil Maade end en Forbindelse, der arbejdede mellem Sverige og København. En *illegal Vognpark* med de nødvendige tyske Køretilladelser, *transportable Telefoner* og *hemmelige Sendere* gjorde dette Arbejde muligt. Alle Hjælpemidler til Transport af Flygtninge maatte tages i Brug, lige fra Tog, Cykler og Biler til plomberede Jernbanevogne og Sygebiler. I de fleste Baade var der indbygget hemmelige Rum (nogle af dem saa store, at de kunde rumme op til fem Tons Last), og her blev Flygtninge og Post skjult. Seks Hundrede og otte og tyve Personer naaede til Sverige gennem den nordligste Rute, og mange Tusinde Kilogram Vaaben, Haandgranater, Ammunition, Sprængstof og Post sendtes tilbage over Kattegat.

Den økonomiske Side af Sagen klarede den svenske og den danske Afdeling hver for sig. I Sverige modtog »Dansk Hjælpetjeneste« fra »Dansk-svensk Flygtningetjeneste«s store Fond et Beløb til Indkøb af Baadmateriel og fik i øvrigt gennem Red. Ebbe Munck i Stockholm et maanedligt Tilskud til Driften af Ruten. I alt kostede Ruten to Hundrede og halvtreds Tusinde sv. Kr., hvilket giver en Gennemsnitspris af tre Hundrede og otte og halvfems Kr. pr. Person.

»Dansk Hjælpetjeneste« paatog sig ogsaa isolerede Opgaver. Det var saaledes Folk herfra, der kort før Kapitulationen ved et dristigt Kup *kaprede to store Lastbaade*, der skulde have været beslaglagt af Tyskerne ved Hjemkomsten til Danmark, og førte dem til Gøteborg.

En af de »illegale« Hurtigbaade i fuld Fart. Det gjaldt kun om at slippe over til svensk Søterritorium — saa kunde Farten sættes ned og Nerverne falde til Ro. (Dansk-svensk Flygtningetjeneste fot.)

VI

»Liseruten« var Kodenavnet, der dækkede over de illegale Transporter, der fra Oktober 1943 til Kapitulationen blev foretaget via Det østbornholmske Dampskibsselskabs lille hvide Damper »Carl«.

Hver Gang Damperen passerede Falsterbokanalen, blev alle Passagerer, ogsaa Tyskere og Gestapofolk, efter Ordre fra de svenske Myndigheder sendt under Dækket. Saa snart den svenske Lodsbaad lagde til, blev Flygtninge, der havde været skjult i et af Mandskabets Lokaler paa Dækket, ført ned i denne sammen med eventuel Post, og Kurerer, som skulde tilbage til Danmark, blev sat om Bord sammen med Kufferter med Post eller Kasser med Vaaben og Ammunition, Radiosendere og anden Returpost, og saa gik Turen tilbage til Danmark. »Liseruten« var en af de sikreste og mest regelmæssige Forbindelseslinier mellem Danmark og Sverige under Besættelsen. Det var derfor ogsaa den, der blev brugt til at transportere de mest eftersøgte Personer frem og tilbage.

I Julen 1944 forlangte Tyskerne, at alle Passagerer skulde medføre *Legitimationskort*, og man kontrollerede Passagerantallet før Afrejsen og ved Ankomsten. Men nye Forholdsregler betød blot nye Modforholdsregler. Man byttede simpelt hen Flygtningene om med Kurerer, der skulde tilbage til Danmark, og sørgede for, at de havde enslydende Legitimationskort. Columbus's Æg om igen, saa var den Sag klar! Adskillige engelske og amerikanske Flyvere blev via »Liseruten« bragt i Sik-

kerhed i Sverige. Ca. tre Hundrede Personer og flere Hundrede Kilogram Post. Vaaben og Ammunition sendtes paa denne Maade henholdsvis frem og tilbage over Sundet, uden at en eneste af de Personer, der var impliceret i Ruten gennem den Tid, Forbindelsen fungerede, fik en Øre for Arbejdet. og de Udgifter, syv Tusinde Kroner, der har været forbundet med Ruten, er udelukkende gaaet til Transportkørsel til og fra Kontaktstedet. For Danmarks Vedkommende ordnedes det fikst paa den Maade, at en Politiassistent camoufleret som Lillebilchauffør med tilhørende Vogn hentede og bragte hele Lasten. »Liseruten« var saaledes ikke blot en af de sikreste og mest regelmæssige, men tillige den afgjort billigste Forbindelse. Dens Drift dækkedes af »Dansk-svensk Flygtningetjeneste«s Fond.

VII

»Øresundstjenesten« var en Reorganisation af »H.-H. Ruten«, bedre kendt under Navnet »Kiærs Rule«, som i Lighed med de fleste andre illegale Transportgrupper startedes i Oktober 1943. Fra dette Tidspunkt og til den 12. Maj 1944 sejlede Løjtnant *Kiær* i sin Motorbaad mange Hundrede Flygtninge over Sundet. Med fast Station i Helsingborg gik han Nat efter Nat over til den danske Kyst, hentede sin levende Last og vendte tilbage til Sverige. Efter hans Arrestation den 12. Maj 1944 reorganiseredes Ruten, og fra den 22. Maj til Kapitulationen arbejdede den støt og sikkert under Navnet »Øresundstjenesten« med den *Hovedopgave at betjene »Speditøren«*. Syv Hundrede og otte og treds af »Speditøren«s Flygtninge og en Mængde Post bragtes i disse Maaneder til Sverige gennem »Øresundstjenesten«s Kontaktbaade. ligesom store Mængder Vaaben, Sprængstof til »Holger Danske«, Kasser med Medikamenter og Post til en Række illegale Organisationer returneredes ad de samme Veje. Ogsaa Kurerer betjentes af Ruten.

»Speditøren« benyttede sig mest af store Skibe, hvorfor »Øresundstjenesten« for det meste hentede Post og Passagerer ved Halvvejskontakter, hvortil man benyttede Fiskerbaade, som man lejede fra Gang til Gang; men Ruten disponerede ogsaa over to Hurtigbaade, som blev brugt til Kurértrafik. Baadene gik i disse Tilfælde helt over til den danske Kyst omkring Gilleleje, hvor Passagererne blev sat i Land. Som Nødrute til samme Formaal havde man desuden en Kajakforbindelse.

Derudover betjente »Øresundstjenesten« en af de vigtigste Forbindelser mellem Danmark og Sverige. *Depecheruten via Færgen Helsingør—Helsingborg*. Fem Mænd af Færgens Besætning udførte under hele Krigen et dygtigt og uvurderligt Arbejde med at bringe vigtig Post og Depecher, skjult i Madkasser med Dobbeltbund, i et Sadelrør paa en Cykle. i eller paa Jernbanevogne. frem og tilbage. I Helsingborg udveksledes Posten i et særligt Rum, stillet til Raadighed af det svenske Toldvæsen.

Ved Rutens Reorganisation fik den fra »Dansk-svensk Flygtningetjeneste«s Fond et Tilskud paa ti Tusinde Kroner. Resten af de Penge, der var nødvendige til Driften af Ruten. fik den fra Stockholm. I alt beløb »Øresundstjenesten«s Omkostninger sig fra Start til Ophør til seks og halvtreds Tusinde og syv Hundrede Kroner.

En stot Skipper i Kroejer Thomsens Skude »Margrethe« var Fisker *Børge Petersen*. Her kigger han ud af Styrehuset. Kan det gaa an at lægge ud nu? Er Farvandet rent? Eller vil det vare lidt, før de tyske Patrouillebaade er blevet kede af Legen og har vendt Næsen hjem?

VIII

Foruden de ovennævnte civile Ruter arbejdede det danske Militær i Sverige med et Komplex af Ruter, hvis Udgangspunkter laa paa hele den svenske Vestkyst fra den norske Grænse i Nord til Skanör og Trelleborg i Syd. Mellem firs og halvfems pCt. af de Mængder Ammunition og de Tusinder af Vaaben, der blev sendt hjem til Undergrundshæren, transportererede Militæret selv gennem sine egne Kanaler.

Men Militæret benyttede sig ogsaa af de civile Ruter i det Omfang, det var muligt, og havde et intimt Samarbejde med samtlige andre illegale Transportorganisationer, og største Delen af Kategorien »militær Organisationspost« naaede frem gennem de civile Ruter.

Ved Siden af disse Transportorganisationer eksisterede der en Række større og mindre illegale Forbindelser, blandt hvilke skal nævnes »De Frie Danske« og »Store Carl«. De mindre Ruter dukkede op snart her og snart der, arbejdede godt og energisk et Stykke Tid og forsvandt saa igen. Mange Mennesker blev transporteret over gennem disse Kanaler. Kun et Faatal af danske Flygtninge naaede over ved egen Hjælp i en Kajak, en Robaad eller lignende.

For de fleste af disse Forbindelsers Vedkommende skyldtes deres korte Eksistens, at de ikke bag sig havde en tilstrækkelig stor Organisation med Økonomi i Ryggen, eller selv var i Stand til at skaffe den nødvendige Kapital og saaledes forny sig, naar noget gik i Stykker. Deres Betydning maa dog ikke overses paa Grund af deres Størrelse.

Alle Forbindelser, store som smaa, var med til at løse en vigtig Opgave i Danmarks Frihedskamp, og det vil være forkert at fremhæve nogen Rute paa de andres Bekostning.

Foruden Ruterens rent materielle Betydning ved Transport af Vaaben, Ammunition, Post m. m. maa man ikke glemme den moralske, idet mange Mennesker, som paatog sig farlige Opgaver i Danmark, meget ofte gjorde det med færre Betæneligheder, end de normalt vilde have haft, fordi de vidste, at gik det galt, havde de — hvis de var saa heldige at undgaa Arrestation — en Chance for at naa i Sikkerhed i Sverige.

En Flygtninge-Transport er lige ankommet og skal have Papirerne i Orden.

DANSKE FLYGTNINGE I SVERIGE

Af Redaktør AAGE HEINBERG

I den graa Morgen den 9. April 1940, da det brutale tyske Overfald paa Danmark allerede var en fastslaet Kendsgerning, og den danske Regering »under Protest« havde givet op over for det fjendtlige Tryk og de mangeartede Trusler, afgik den sidste frie danske Forbindelse med Udlandet fra Helsingørs Havn. Almindelig Forvirring raadede i denne By som overalt i Landet, og det var Aarsagen til, at den danske Færge kunde afsejle med Helsingborg som Maal, saaledes som den var afgaaet hver Morgen. Om Bord var en Skare danske Soldater i Uniform og under Kommando af Oberst *Helge Bennike*. Rygterne, der denne Morgen svirrede voldsommere end nogen Sinde, fortalte, at ogsaa Sverige var i Krig med Tyskland, og at Svenskerne kæmpede mod dem, og i en Slags fortvivlet Protest mod den danske Selvopgivelse havde Bennike besluttet sammen med sine Folk — der alle fulgte ham, saa faa de var — at slutte sig til Svenskerne og kæmpe sammen med dem mod den fælles Fjende.

Disse danske Soldater blev de første, der efter Overfaldet søgte over til Sverige. Sammen med dem rejste nogle tyske Flygtninge og enkelte civile Danskere, der havde forstaaet, hvad Nattens og de tidlige Morgentimers frygtelige Begivenheder indebar. Der var den gamle Religionshistoriker Dr. phil. *Ditlef Nielsen* og hans Hustru, og der var den unge Forfatter *John Frænkel*. Stort flere fulgte ikke med Færgen ud over en Del Svenskere, der i al Hast søgte hjem.

Ved Ankomsten til Helsingborg begyndte Skuffelserne at melde sig for de danske Soldater. Sverige var ikke i Krig, og der var ikke andet for Svenskerne at gøre end afvæbne og internere de danske Soldater og deres Befalingsmænd. Det var bitert; — man kan roligt sige baade for Danskerne og Svenskerne!

En Tid blev de danske Soldater i Sverige og fik Arbejde paa Gaarde eller Fabrikker; men efterhaanden søgte de fleste af dem hjem — ogsaa Oberst Bennike og de Officerskolleger, der var fulgt med ham.

Danmark var besat — men »alt gik jo da saa nogenlunde fredeligt,« sagde man i Sverige. Det var til at begynde med uendelig faa Svenskere, der forstod Situationen i Danmark; men det skal siges, at fra deres lille Kreds udgik den Støtte, der var nødvendig, for at Danmark kunde hævde sig udadtil, simpelt hen bevare Ansigtet — og fra den første Dag var disse Svenskere, hvis Navne vi altid vil mindes med den største Taknemmelighed, villige til at staa os bi med Raad og Daad. Det var heldigvis ikke mindst Pressens Folk, og her i første Række »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning«s uforfærdede Chefredaktør, Professor *Torgny Segerstedt*, der blev informeret af Danske, som kom paa mere eller mindre officielt Besøg i Sverige. Han blev snart klar over, at Danmarks Stilling ikke i alt for høj Grad var forskellig fra Norges og de andre overfaldne Landes, og handlede derefter. Der var videre de fleste af hans Medarbejdere ved de forskellige Blade, Handelstidningen udgav, og her især en gammel Ven af Danmark, Afdelingschef *Ture Andersson*, videre dennes Ven, Dr. *Rurik Holm* fra den internationalt kendte Sløjdscole Nääs uden for Göteborg, Generalkonsul *Julius Hüttner* og den anden store Göteborgavis, »Göteborgsposten«s Chefredaktør *Harry Hjörne*.

Det var i Göteborg, Forstaaelsen af Situationen i Danmark først dæmrede, og det var derfra, den første Hjælp udgik.

Som Forholdene strammedes i Danmark, forsvandt snart den ene, snart den anden hjemmefra, nogle for at bringe sig i Sikkerhed af Frygt for en formodet Jødelovgivning, andre for at tage Arbejdet, det meget vigtige Arbejde, op at gøre Udlandet bekendt med Forholdene og ikke mindst Modstanden mod og Hadet til de fremmede i Danmark.

Den officielle Repræsentation, vi havde i Sverige, maatte naturligvis optræde korrekt i Overensstemmelse med Regeringens Direktiver; men flere af de danske Legationsfolk og Konsulatsfolk forstod dog straks, at der var èt, der hed den officielle Stilling, og noget andet, som hed den virkelige. Den danske Gesandt i Stockholm, Kammerherre *I. C. W. Kruse*, var en Mand af den gamle Skole og yderst forsigtig af Naturen. Han satte sig som Opgave at faa alt til at gaa paa bedste Maade ud fra den Betragtning, at Sverige var det eneste Aandehul ud til den frie Verden, Danmark havde, og unægtelig har det været af uvurderlig Betydning, at dette Aandehul fandtes. Det laa ham fjernt at gøre nogen aktiv Indsats til Gavn for den spirende Modstandsbevægelse i Landet; han var Regeringens Scavenius's Mand og holdt sig til sine Forskrifter. Men selv om han var svag til at begynde med, ændredes Forholdet efter den 29. August 1943. Og der er jo dem, der mener, at vi først fra da af var i Krig med Tyskland!

Nogle Maaneder efter Overfaldet paa Danmark fik Gesandtskabet i Sverige imid-

Torgny Segerstedt (1876-1945) studerede Teologi i Lund, blev cand. theol. 1901, Docent i Religionshistorie og Teologi 1903, Dr. theol. 1912 og flyttede derefter til Stockholm som Professor i almindelig Religionshistorie ved det derværende Universitet (1913-17). Hans største Indsats blev dog Redaktionen af »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning«, som han overtog i 1917 og ledede med eminent Dygtighed til sin Død 1945, en trofast Ven af Frihedens Mærkesmænd.

Ture Andersson (f. 1893) studerede Sprog ved Göteborgs högskola, hvorefter han videreførte sin Uddannelse under langvarigt Ophold i England og Frankrig. Efter sin Hjemkomst virkede han i forskellige svenske Forretningsforetagender, knyttedes imidlertid til »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning« og blev Afdelingschef her i 1931. Han har fra 1925 været aktiv inden for Foreningen »Norden«, til hvis Centralstyre han knyttedes i 1943.

lertid en ny Legationsraad, *Emil Torp-Pedersen*, som kom dertil fra Norge, hvor han havde oplevet Tyskernes brutale Fremfærd, og *han* blev fra den første Dag en af den danske Modstandsbevægelses bedste Mænd. Alle vi Danske, som opholdt os i Sverige, og som havde givet os selv den Opgave at oplyse først Sverige, siden hele den øvrige frie Verden om Forholdene i Danmark, som de virkelig var, fik i ham en uvurderlig Ven og Støtte, der bedre end de fleste Diplomater forstod at skelne mellem det officielle og det egentlige. Men ogsaa den danske Konsul i Göteborg, *Jes Schytt*, fortjener stor Anerkendelse for det Arbejde, han hele Tiden var med til at udføre til Gavn for den danske Modstandsbevægelse. Det samme kan siges om flere af de danske Konsuler i Sverige, deriblandt Konsul *Evert* i Borås og *Herbert Dieden* i Malmö. Adskillige havde lidt vanskeligt ved at forstaa Situationen, og kun Schytt var med fra Begyndelsen; men efterhaanden dæmrede det for de fleste — til Held for Danmark og for øvrigt ogsaa for dem selv. De faa, der svigtede totalt, bør dog heller ikke glemmes.

Det første samlede Vidnesbyrd om, hvordan Forholdene i Danmark virkelig var, fik Svenskerne i den i April 1942 af Pseudonymet *Niels Ebbesen* udsendte Bog. »Danmarks öde efter 9. April«. Indtil da var der kun fremkommet enkelte Avisartikler og helt misvisende officielle Kundgørelser. Bogen blev læst overalt, aner-

kendt i hele den svenske Presse og aabnede efter Sigende Øjnene paa mange Svenskere. Bogens Forfatter fik derigennem Kontakt med vide Kredse i Sverige, og det var mange af Frisindets bedste Mænd, der nu aabent meldte sig Kamp for Danmarks Sag. I de to store Stockholmsaviser »Svenska Dagbladet« og »Dagens Nyheter« bragte henholdsvis Dr. *Otto Järte* og Dr. *Johannes Wickman* djærve Vidnesbyrd til Gavn for Danmarks Stilling udadtil, og foruden Göteborgbladene tog navnlig Redaktør *Selander* i »Eskilstuna Kuriren« fat for Alvor. Det samme gjaldt Mænd som *Gustav Stridsberg* i »Svenska Dagbladet«, *Ivar Harrie* i »Dagens Nyheter«, Redaktør *Harald Wigfors* i »Nordens Frihet«, Dr. *Bo Enander* i »NU«, *Ture Nerman* i »Trotts Allt«, Dr. *Sven Rinman*, Riksantikvarie *Sigurd Curman*, Professor *Niels Ahnlund* og de to uforlignelige kvindelige Fortalere, Professor *Lydia Wahlström* og Forfatterinden, Grevinde *Amelie Posse*. Ja, selv inden for det svenske Kongehus havde Danmark trofaste Venner, og her skal nævnes Prins *Eugen* og Prins *Wilhelm*, som Nazisternes haardeste Modstander i Stockholm, Prinsesse *Ingeborg*, informerede paa bedste Maade.

De i Sverige virkende, ganske uofficielle og meget faa Danskere gjorde opmærksom paa, at der var ydet en virkelig Indsats i Danmark. Man nævnede Dr. *Vilh. la Cours* Arbejde, hans Pjecer, Bøger og Foredrag, *Gunnar Helweg-Larsens* herlige Artikler i »Kristeligt Dagblad«, *John Christmas Møllers* modige Optræden, *Hal Koch*, *Arne Sørensen* og siden *Mogens Fog* — og alle de andre gode danske Mænd, der ikke lod sig kue af Tyskerne. Der var Vidnesbyrd nok, og et af de bedste, man tidligt fik, var den Historie, der gik Verden rundt, og som maaske mere end nogen anden gav Danmark dets tabte *goodwill* tilbage. Det var Historien om »Churchills Venner«, den siden saa ofte omtalte Gymnasiastklub i Aalborg. I alle Enkeltheder udpensledes denne Historie, og de unge Mænd i Aalborg kan med Sandhed sige, at de ikke har kæmpet forgæves.

I Stockholm var i de første Aar samlet nogle faa danske Journalister, der først og fremmest søgte Kontakt med de allierede Gesandtskaber og med de engelske og amerikanske Journalister, som var samlet i den svenske Hovedstad paa det Tidspunkt, og som herfra udføldede en hektisk Korrespondentvirksomhed. De danske Journalister var »Berlingske Tidende«s Korrespondent, *Ebbe Munck*, »Politiken«s *Svend Bahnsen*, Ritzaus Bureaus *Gunnar Næsselund-Hansen* og enkelte andre, deriblandt denne Artikels Forfatter. Vi fik en stor Hjælp fra mange af de udenlandske Journalister, hvoraf navnlig bør nævnes *Gordon Young*, *Valery* fra Reuter, *Ralph Hewins* fra »Daily Mail«, *George Axelson* fra »New York Times« og *Fleischer* fra »Associated Press«. De sendte deres Blade udførlige Meddelelser om Danmark, og vi forsynede dem med alt muligt Stof. Det, der mest interesserede dem, var Kongens Stilling. Mange Anekdoter fik vi sat i Omløb, og de bidrog alle til at ændre Udlandets Syn paa det okkuperede Danmark.

I Stockholm saavel som i Göteborg og Malmö fandtes danske Kolonier, og disse »Udlandsdanske« har gjort en meget stor Indsats til Gavn for deres gamle Land. Det gælder mere end nogen anden Direktør, Civilingeniør *Holger Bruun* fra Monberg & Thorsen i Stockholm. Fra den første Dag understøttede han Modstandsbevægelsen, og han har bl. a. gennem Hjælp til Transport, Oprettelse af hemmelig Radio-

Gustav Stridsberg (f. 1877).

Ivar Harrie (f. 1899).

Bo Enander (f. 1904).

Ture Nerman (f. 1886).

sender paa Hven og desuden Støtte til danske Flygtninge gjort sig fortjent til al mulig Anerkendelse. Det samme gælder den ukronede Konge for alle Danske i Göteborg, Direktør *Sophus Petersen* paa Lorensberg, Formanden for den danske Forening i Stockholm, Direktør *Knud Lauridsen*, Formanden for Foreningen »Dan« i Malmö. Grosserer *A. Henning Jensen*, Direktør *Carl Holtman* i Helsingborg, *Ejnar*

J. C. W. Kruse (f. 1880) blev Student 1899, cand. jur. 1905 og Aaret efter Assistent i Udenrigsministeriet. 1908—09 var han Konsulatssekretær i Bordeaux. I 1913 blev han Kontorchef i Udenrigsministeriet og udnævntes 1919 til dansk Sendemand i Oslo, hvorfra han 1928 overflyttedes til Rom. I 1939 blev han Sendemand i Stockholm. Paa Grund af hans meget reserverede Holdning over for den danske Modstandsbevægelse i hele Scavenius-Perioden, vakte det ikke ringe Opmærksomhed, at han i 1945 udnævntes til dansk Sendemand i Paris.

Hansen, Allhem, Malmö, og mange af de store danske Forretningsmænd i Stockholm og andetsteds.

Imidlertid — det er nødvendigt, naar Talen er om Danske i Sverige, ogsaa her at drage en Grænse mellem Tiden før og efter den 29. August 1943. I Tiden fra den 9. April 1940 indtil da, altsaa over tre Aar, var det forholdsvis lidt, man mærkede til dansk Initiativ i Sverige, men efter den Dag blev Arbejdet organiseret, og de enkelte, der havde taget fat for sig selv, samarbejdede nu med det Maal at opnaa det størst mulige Resultat. Den Støtte, den amerikanske og engelske Legation ydede, var uvurderlig. I den engelske sad den længste Tid en af Danmarks mest trofaste Venner, Ronald Turnbull, som den 9. April 1940 efter kun et halvt Aars Ophold i Danmark som Presseattaché var blevet forjaget sammen med Legationens øvrige Medlemmer, og hos Amerikanerne havde vi i Brewster Morris en anden virkelig Kender og Elsker af vort Land. Det var først og fremmest disse to unge Diplomater, der ydede os Støtte og formidlede vore Meddelelser om Danmark til deres respektive Lande. Men det var mange andre udmærkede Hjælpere, vi havde i begge Gesandtskaber, og personlig havde Forfatteren af denne Artikel den Glæde i to Aar at være ansat i den amerikanske Legations Presseafdeling, hvorfra der udgik alt muligt Stof vedrørende Danmark til Amerika, og hvorfra vi baade til Danske ude og hjemme udgav Bladet »Over Atlanten«, trykt paa Dansk, først i smaa rød-blaa-hvide Hæfter, siden i stort Avisformat som »Nyt over Atlanten«. Det var et Arbejde, vi havde megen Glæde af, og det var den første Publikation af denne Art, der udsendtes i Sverige.

Mens vi danske Journalister indtil den 29. August kun havde været ganske faa, kom omkring denne Tid det store »run«, og dermed skabtes ogsaa den Pressetjeneste, der skulde blive det naturlige Centrum i Nyhedsformidlingen. Det var »Politiken«

Emil Torp-Pedersen (f. 1894) blev Student 1912, cand. jur. 1918. Efter nogle Aar, i hvilke han bl. a. virkede som Sekretær i Ø. K. (1919—21), kom han 1921 til Udenrigsministeriet som Sekretær, blev Fuldmægtig Aaret efter, fungerede i 1923 som Vicekonsul i Hamburg og udnævntes 1924 til Chargé d'Affaires i Reykjavik. Herfra drog han 1924 som Legationssekretær til Moskva, hvor han var til 1932, da han midlertidigt blev knyttet til den danske Delegation ved Folkenes Forbund. I 1932 blev han Fuldmægtig i Udenrigsministeriet, i 1937 Legationssekretær i Oslo, hvor han oplevede det tyske Overfald den 9. April 1940. Han forflyttedes derefter som Legationsraad til Stockholm. I Modsætning til den derværende yderst forsigtige og tilbageholdende Gesandt, der først efter den 29. August 1943 vovede at stille sig til Disposition for Modstandsbevægelsen, var Torp-Pedersen fra første Færd en forstaaende og hjælpsom Støtte for det »illegale« danske Arbejde i Stockholm. Efter den tyske Kapitulation udnævntes han 1945 til dansk Sendemand i Pretoria.

nye Korrespondent, Redaktør *Erik Seidenfaden*, der havde Æren for den, og som først og fremmest fik sat Skik paa den. Forinden havde Ebbe Munck og undertegnede i Forening udsendt en ugentlig Rapport til Bladene i Sverige om Forholdene hjemme, men nu blev det hele sat virkelig i System. Stockholm Stad gav Lokaler gratis, og en Række af de Journalister, der var havnet i Sverige som landflygtige, fik Beskæftigelse ved »Dansk Pressetjeneste«. Omtrent samtidig startedes Bladet »Danskeren«, der med en ung K.U.-Mand, *Svenn Seehusen*, som Redaktør udgik til alle danske Flygtninge i Sverige og støttedes af Legationen. Det havde til at begynde med en ret officiel Karakter og var som Følge deraf kedeligt; men efterhaanden som det fik gode Medarbejdere — bl. a. ogsaa en Række kendte Navne blandt de flygtede Forfattere, saasom Mogens Klitgaard, Ebbe Neergaard, Poul Henningsen og Otto Gelsted — blev det stadig livligere. Det var ligesom »Dansk Pressetjeneste« præget af Seidenfadens.

II

Flygtningene kom nu i store Strømme. Det tog sin Begyndelse straks efter den 29. August, da adskillige Officerer ankom og siden ogsaa en hel Del danske jødiske Forretningsfolk; men for Alvor tog det først fat henimod Slutningen af September Maaned, da det stod klart, at Nazisterne heller ikke i Danmark vilde vige tilbage for deres sindssyge Angreb paa Folk af jødisk Afstamning. Hele denne mægtige Flygtningetransport er et Kapitel for sig, som der andetsteds gøres mere indgaaende Rede for. Den første Rute, der startedes paa svensk Grund, var »*Dansk-svensk Flygtningetjeneste*«, hvis Arbejdsmetoder blev Normen for de senere. Den svenske Advokat *Ivar Philipson* havde blandt sine Venner indsamlet ca. 170.000 Kroner, som han kom med til Ebbe Munck, der mere og mere blev Mellemeddet ved Forbindelsen mellem Danmark og den frie Verden. Man stiftede derefter »*Dansk-svensk Flygtningetjeneste*« med Domicil i Malmö.

Intet gjorde stærkere Indtryk paa Svenskerne end *Forfølgelsen af de danske Jøder*. Heldigvis gik alt jo saa forholdsvis godt, idet omkring 6.000 slap helskindet over til Sverige; men enkelte Baade gik dog tabt, og baade voksne og Børn mistede Livet i Øresund — mens ca. 500—600 af Tyskerne transporteredes til Theresienstadt, hvor omkring 45 døde i Koncentrationslejren. De bestialske Nazister havde sammen med de danske Landsförrædere udført den Gerning, der mere end nogen anden kom til at stemple dem i Svenskernes Øjne. Nu gik det op for de fleste Svenske, at det ikke var Mennesker, men vilde Dyr, der var Danskernes og de andre okkuperede Folks Modstandere.

Ebbe Munck var den, der efterhaanden samlede de fleste Transporter i sin Haand. Hans journalistiske Arbejde blev mindre og mindre; han forstod, at det var nyttigere at være Mellemeddet mellem Modstandsbevægelsen hjemme og Danmarks engelske Venner ude, og det var han paa en forbilledlig Maade. Alle Transporter, al Hjælp i Form af Vaaben og andet Materiel blev til Virkelighed gennem ham, og han fik efterhaanden arrangeret en Organisation med udmærkede Hjælpere baade i Danmark, hvortil han flere Gange rejste illegalt, og i England, som han ogsaa besøgte.

III

Og saa gaar vi da fra dette mere specielle Arbejde, som enkelte var sat til at udføre til Gavn for Danmark, over til Omtale af de mange, de næsten 20.000 danske Flygtninge, der i Løbet af 1½ Aar fra 29. August 1943 til Foraaret 1945 kom til Sverige og der fik en Modtagelse, som de maa skamme sig, hvis de ikke er dybt taknemmelige over. *Sverige var nemlig enestaaende*. Jeg vover at paastaa, at intet Land i Verden vilde have udført lignende filantropisk Arbejde i den Udstrækning, Sverige gjorde det. Den megen Talen blandt Danske, ikke mindst efter Hjemkomsten fra et Ophold, ved hvilket de i flere Tilfælde reddede Livet, om, at Sveriges Politik under Krigen var saadan og saadan og i alt Fald ikke heltemodig, hører

DANSKEREN

UGEBLAD FOR DANSKE I SVERIGE

Nr. 19

Freitag den 20. April 1945

2. Aargang

Den 1. April blev den store befrejelse fejret i København. Her ses den store befrejelsestiltale af den danske Regering foran det gamle Rådhus med Folkets Hus i baggrunden. Den store befrejelse blev fejret med en stor demonstration i alle de danske byer. I København blev der fejret den 1. April.

Fjerde Gestapohovedkvarter i Danmark lagt i Ruiner

Fyns Gestapo-Borg knapnaalsbombet af 6 Mosquitos Tirsdag

Tirsdag formiddag brændte Moskviteknikerne et vellykket Angreb paa Gestapo-Hovedkvarteret paa Fyn, som var beliggende i Hønslevskloster i Tarp ved Odense. Dermed har Royal Air Force afsluttet sine Gestapo-Hovedkvarterer i Danmark, og kun fire er mere end et af Sydt, det tredje er endnu under angreb. Angrebet skete den 8. April.

Mellan 30 og 35 danske Fanger Det var i Begyndelsen med Tarp Hønslevskloster efter 80-90 Fanger og 1000 Fanger. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

Det gamle Hønslevskloster - Gestapohovedkvarteret i Tarp.

alle blev mange Fanger, der blev sendt til alle de andre Hønslevsklostre, der var i alle de andre Hønslevsklostre.

Hovedkvarteret skulde være blevet angrebet paa Hønslevskloster. Det var et af de mest vellykkede Angreb i Danmark. Det blev angrebet af 6 Moskviteknikerne. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

118 civile døde I den tyske Besættelse i Danmark døde 118 civile. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

Indhold:

Kommer Beretningen om...	Side 3
Artikel af Magnus Eng...	3
400.000 Tyskere bliver i Danmark...	3
Veitstien registreret...	6
Hønslevskloster og Pølle...	7
Danmark - Regeringsstat...	7

sheden, hvor det store Skibsfartsselskab havde sit hovedkvarter. Det var et af de mest vellykkede Angreb i Danmark. Det blev angrebet af 6 Moskviteknikerne.

Pik- og Knoppen byggede Tønder i Odense. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

De 10 tyske Gestapoborgere paa Fyn under Ledelse af Kriminalråd Drax og 10 tyske Gestapoborgere i de danske Byer. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

118 civile døde I den tyske Besættelse i Danmark døde 118 civile. De blev alle sendt til Hønslevskloster og senere til Hønslevskloster.

Mod Afslutningen

Bliv ikke grebet af Hjemrejsepsykose!

De fleste af os Flygtninge i Sverige har som Hoffens Aar paa et eller andet Tidspunkt været grebet af forskellige Bælgninger, som ender med at blive kaldt Hjemrejse- eller Flygtningesykdom. De fleste af os har som Hoffens Aar paa et eller andet Tidspunkt været grebet af forskellige Bælgninger, som ender med at blive kaldt Hjemrejse- eller Flygtningesykdom.

Bliv hvor De er!

Den Bølge af de Flygtninge, der rejste til Østtyskland kom som Hoffens Aar paa et eller andet Tidspunkt været grebet af forskellige Bælgninger, som ender med at blive kaldt Hjemrejse- eller Flygtningesykdom.

Er De sikker paa, at Transportafdelingen har deres rigtige Adresse?

Der foretages udvalgte og Brevbuds udvalgte alle ugentlige Oplysninger i Forbindelse med Hjemrejsen. De fleste af os har som Hoffens Aar paa et eller andet Tidspunkt været grebet af forskellige Bælgninger, som ender med at blive kaldt Hjemrejse- eller Flygtningesykdom.

FLYGTNINGEKONTORETS TRANSPORTAFDELING

ANDREJAN S. STORHOLM DUBURGÅRDEN OG MUS SAA

En Side af det »officielle« Organ for de danske Flygtninge i Sverige, præget af hele den Uro, som beherskede Flygtningenes Sind i Maanedens forud for Befrielsen.

ingen Steder hjemme. Christmas Møller har i den Forbindelse sagt det eneste rigtige: »Danmark vilde i Sveriges Situation have ført nøjagtigt samme Politik.« Det er Sandheden i en Nøddeskal. Saa lad os blot ikke være farisæiske!

De danske Flygtninge kom til Sverige ad de illegale Ruter, eller de slap over paa en anden mere eller mindre snedig Maade — og var de der først, blev de vel modtaget, saa meget staa fast. Det svenske Politi samarbejdede paa den bedst mulige Maade med de danske Myndigheder, og der er særlig Grund til at fremhæve forskellige af de svenske Politifolk, der ydede en enestaaende og for dem ikke altid ufarlig Indsats, nemlig den danskfødte Politikommissær *Richard Hansen* i Malmö, Polititendent *Friberg* og Politikommissær *Palm* i Helsingborg samt Polititendent *Uno Hernroth* i Göteborg. Selvfølgelig var der flere andre, men dette er nogle af de Mænd, der ved utallige Lejligheder har vist, at de ikke blot var Politifolk, men ogsaa medfølende Mennesker.

Fordelingen af Danske i de forskellige *Forlægninger* foregik saa gnidningsfrit som muligt. Det var selvfølgelig haabløst at tænke sig, at der ikke skulde opstaa Vanskeligheder. Her kom Mennesker, der var jaget som Dyr, og hvis Nerver stod paa Højkant, og nu skulde de efter maaske flere Døgnns opslidende Hændelser igen i Forbindelse med et borgerligt Samfund. Det var ikke til at undres over, at adskillige reagerede, simpelt hen ikke stod det ud længere. Men langt de fleste opførte sig mønsterværdigt — i det mindste til at begynde med. Der er mange danske Flygtninge i Sverige, der senere hen ikke optraadte eksemplarisk, men lad os i denne Forbindelse gaa let hen over det!

Der var i Sverige to samarbejdende Hovedfunktioner: *Det danske Flygtningekontor* og *det svenske Politi*.

Det vil føre for vidt at nævne alle de Mænd og Kvinder, der fra dansk Side udførte et Arbejde her. Svenskerne er allerede omtalt, og det vil derfor være tilstrækkeligt at sige, at det ganske naturligt blev den danske Legation i Stockholm, der i Tiden efter 29. August tog sig af Organisationen af hele dette mægtige Apparat. Midlerne — og det var mange Millioner — skaffedes delvis ved Laan fra svensk Side, og den danske Minister, Kammerherre *Kruse*, var som Forhandler med de svenske Myndigheder paa sin rette Post. Her har han gjort en betydelig Indsats. Men det store Slid med Organisationen paahvilede i første Række Legationssekretær *Hessellund-Jensen*; alle hjalp til, men han havde, navnlig ved Starten, det store Arbejde.

Situationen var jo fuldkommen usædvanlig. Her var intet Præcedens, her maatte i høj Grad handles efter Konduite. Det er jo ikke altid Diplomaternes stærke Side, men selv om der kan være — og maa være — et og andet at bebrejde dem, der søgte at skabe en saadan helt ny Organisation af simpelt hen gigantisk Omfang, saa fungerede det stort set saa godt, som tænkes kunde.

De fleste Flygtninge fra Danmark kom over saa at sige blottet for alt; mange havde kun det Tøj, de rejste i. Det er gemene Rygter, naar det fortælles, at mange af de rige jødiske Flygtninge havde store Formuer med i Kostbarheder og Kontanter. Enkelte har haft meget og mange noget, men det betød kun lidt. De allerfleste stod uden Tøj og uden Mulighed for at klare sig. Her viste Svenskerne sig straks

Sigurd Wechselmann (f. 1904) blev Student 1922, cand. jur. 1928 og Sekretær i Socialministeriet 1930. Han udnævntes til Fuldmægtig 1936, Ekspeditionssekretær 1938 og Kontorchef i Arbejds- og Socialministeriet 1941, i Socialministeriet 1942. Fra dette Arbejde blev han revet bort, da Forfølgelsen mod Jøderne satte ind, og han flygtede til Sverige, hvor han gjorde en betydelig Indsats som Leder af det danske Flygtningekontor. Efter Kapitulationen udnævnt til fung. Departementschef i Ministeriet for særlige Anliggender.

yderst hjælpsomme. Der blev hurtigt nedsat et af de siden utallige Udvalg, delvis paa Initiativ af Formanden for Foreningen »Norden« i Sverige, Overstatholder *Nothin*, og det blev kaldt »Foreningen »Norden«s danske Flygtningehjælp« og havde Direktør *Borgström* til Formand, mens *Hessellund-Jensen* repræsenterede Gesandtskabet, og det blev da ogsaa ham, der fik den daglige Ledelse. Dette Kontor virkede imidlertid kun ganske kort Tid — for den 1. November oprettedes det store Flygtningekontor; men i denne første Tid var der allermest Brug for Hjælp.

Der var imidlertid allerede inden da arrangeret Hjælp fra dansk Side til de forholdsviis faa Flygtninge, der var kommet over fra Danmark og saa ikke kunde klare sig selv. Den svenske Socialstyrelse hjalp dem, og den unge danske Løjtnant *Troen* fik med bl. a. *Ebbe Muncks* Hjælp skaffet Penge til Oprettelse af de saakaldte — til at begynde med fem — *Skovlejr* rundt om i det midterste Sverige. Hertil kom mange af de unge Danske, der var flygtet over Sundet, de fleste i Haab om straks at kunne komme videre til England. I denne Tid, hvor intet var organiseret, var det Foreningen »Dan« i Malmö og navnlig da dens Formand, Grosserer *Henning-Jensen*, der først traadte hjælpende til. Rygtet om hans Formaaen blev saa stort mellem flygtende Danske, at han en Dag fik Besøg af et Par unge Mænd, der traadte ind paa hans Kontor og spurgte: »Er det her, vi kan faa Billetter til England?«

Men fra 1. November 1943 var alt lagt i faste Rammer; Legationen turde nu bekende Kulør, idet den allerede faa Dage efter den 29. August havde udsendt en officiel Erklæring, hvori det hed:

»Efter at det danske Gesandtskab i Stockholm nu har faaet Underretning om, at den danske Konge som Følge af de tyske Militærmyndigheders Magtindgreb (unægtelig en meget beskeden Betegnelse) er forhindret i at udøve sine forfatningsmæssige Funktioner, og at den konstitutionelle danske Regering er ophørt at fungere, har den kongelige danske Gesandt i Stockholm, Kam-

Straks efter Ankomsten til Sverige bliver Flygtingen fotograferet til Brug for Passet.

Derefter afhøres han af Politiet, saa Omstændighederne ved Flugten kan blive klarlagt.

Og ind imellem faar Flygningene et godt Maaltid Mad — hvad mangfoldige trænger til.

Men ogsaa for Beklædningen sørges der, hvor Flygningen er kommet af Sted uden ordentligt Tøj.

merherre Kruse, med fuld Tilslutning fra sine Medarbejdere, Legationsraad Torp-Pedersen, Legationssekretær Hessellund-Jensen og Handelsattaché Folmer Hansen, meddelt Udenrigsministeriet i København, at han maa betragte sig som fritstillet ved Udøvelsen af sine Embedspligter og ved Varetagelse af danske Interesser i Sverige som kongelig dansk Gesandt i Stockholm.«

Herigennem, kan man godt sige, var der skabt en naturlig Basis for hele Hjælpearbejdet — men selvfølgelig maatte det ogsaa være Legationen, der paatog sig det. Havde den svigtet her, vilde det ikke blot have været katastrofalt, men utilgiveligt.

Den officielle Dato for Aabningen af *Flygtningekontoret i Södra Kyrkogata 11* i Stockholm var 28. Oktober 1943. Til Leder af dette Kontor udpegedes Professor Dr. jur. *Stephan Hurwitz* og til hans nærmeste Medarbejder Kontorchef *Sigurd Wechselmann*, der senere — da Hurwitz tog til England — blev Leder. De samarbejdede i første Række med Hessellund-Jensen som Gesandtskabets Repræsentant, og det hed bl. a. i et officielt Memorandum:

»Flygtningekontorets Arbejde foregaar under Tilsyn af Gesandtskabet, med hvilket man staar i daglig Kontakt gennem dettes Kommitterede. Endvidere opretholdes en snæver Forbindelse med de svenske Myndigheder, særlig inden for Socialstyrelsen og Arbejdsmarkedskommissionen.«

Det gjaldt først og fremmest om at skaffe alle Danske *Arbejde*, saa de kunde eksistere ved det. Men alle, der ikke kunde faa det, fik Hjælp eller, som man kaldte det, »Ventepenge«. Lokalerne, der laa i selve Stockholms Centrum, i Bladkvarteret, blev overdraget Danmark af Stockholm Stad.

Et mægtigt Organisationsapparat blev sat i Gang med Sekretariat og Afdelinger for finansielle Anliggender, Hovedkasse — her var det Direktør *Werner Raffel*, der fik et stort og utaknemmeligt Hverv at udføre —, Forlægningsafdeling, Arkiv, kulturel Afdeling, Politiafdeling, Registreringskontor for Politikorpset, Idrætsafdeling o.s.v.

For den udenforstaaende kunde det synes lidt meget, og det varede heller ikke længe, før man fra mange Sider talte om et Bureaukratismens Eldorado dernede. Naturligvis maatte der komme Kritik, og lige saa sikkert har mange af de Medarbejdere, der her samledes, gjort Fejl og vist Mangel paa Konduite, — men hvem kunde under saadanne Forhold have gjort det bedre?

I *Malmö* oprettedes en Afdeling af Flygtningekontoret, her under Ledelse af Overretssagfører *J. L. Cohen*. Og endelig fik *Göteborg* — hvor Konsul *Schytt* havde udført et stort Pionerarbejde — samtidig med Stockholm sit Flygtningekontor under Ledelse af Direktør *E. M. Weiss*, som imidlertid snart efter blev syg, hvorfor Australien-Flyveren Kaptajn *Michael Hansen* blev Chef.

Ogsaa i *Helsingborg* og *Lund* — hvor de mange Studenter samledes — var der særlige Afdelinger, og da det i saa høj Grad var jødiske Flygtninge, der var Tale om, glemte de forskellige mosaiske Forsamlinger i Sverige heller ikke deres næstede Trosfæller, men hjalp dem i stor Udstrækning.

Da Flygtningeadministrationen havde været i Virksomhed i nogle Maaneder, viste det sig imidlertid, at Kontakten med de Flygtninge, der boede rundt om i Sverige, ikke var tilfredsstillende. Uden for Stockholm og de Byer, hvor der var oprettet Distriktskontorer, havde Flygtningene ikke Lejlighed til Kontakt med Repræsentanter for Kontoret, og de maatte saa skriftligt henvende sig til det eller lade deres

Det danske Flygtningekontor i Klara Södra Kyrkogata 11, Stockholm, aabnedes den 23. Oktbr. 1943 og havde indtil den 15. Novbr. 1944 Prof. Stephan Hurwitz som Leder. Hans Efterfølger blev Kontorchef Sigurd Wechseltmann.

De voksende Opgaver, som Kontoret fik, nødvendiggjorde en stadig Forøgelse af Personalet; men allerede den 1. Novbr. 1943 var der etableret særlige Distriktskontorer i Malmö (under Ledelse af ORS. J. L. Cohen) og Göteborg (Leder: Direktør E. M. Weiss).

Ønsker gaa gennem svenske Arbejdsanvisningskontorer eller lignende. Det var uheldigt, og man indrettede derefter *mindre Lokalkontorer* rundt om i Landet. Siden udnævntes de saakaldte *Lensinspektorer*, der skulde foretage Undersøgelser og modtage Klager og Ønsker, rundt omkring.

Det blev efterhaanden en mægtig Organisation, og over 400 Mennesker var beskæftiget paa Kontorerne. deraf alene 250 i Stockholm.

»Flygtningekontoret« blev til sidst betragtet som en Slags »Regering« af de 20.000 Flygtninge, og en Regering, som man kunde skælde ud paa, insinuere alt muligt om og direkte fornærme. De frygteligste Rygter kom i Omløb. Der var Mennesker, som var forargede over, at det »kun var Jøder, der var ansat paa Flygtningekontoret«, over at man fik en uforskammet Behandling der o.s.v. Hurwitz personlig blev ofte angrebet, men han har sikkert ikke blot gjort sit bedste, men ogsaa været en fortræffelig Mand paa denne vanskelige Post. Han var i Besiddelse af mange charmerende Egenskaber, og ingen vil vel nægte, at han er en højtbegavet Mand. Hans Kontorchef, Wechseltmann, der jo var udgaaet fra Administrationen hjemme, fik Ord for at være en hundrede Procents Bureaukrat, men tog man blot Beskyldningerne med lidt godt Humør, gled det.

Meget højtideligt var det lagt an — det kan ikke nægtes. Det knirkede vel nok ogsaa bureaukratisk af og til, men det maa en saadan Institution formodentlig. Og man maa stadig huske, at det var Mennesker, af hvilke mange levede med Nerverne

paa Højkant. Man var kommet ud af sit daglige Milieu, havde maaske oplevet alle mulige Rædsler under Overfarten, man blev pirrelig, og mange vilde have nogen at lade deres Vrede gaa ud over.

De danske Flygtninge blev for en stor Del anbragt i Lejre, der almindeligt betegnedes som *Forlægninger*, et svensk Ord, der gik over i det danske Sprog.

Forlægningerne var indtil Udgangen af 1943 en rent svensk Foranstaltning. Efterhaanden som Flygtningestrømmen steg, blev det nødvendigt for Svenskerne at anbringe de mange nyankomne et eller andet Sted under samlet Opsigt, indtil deres Forhold var nærmere undersøgt, og der var skaffet dem Arbejde og Opholdssted. Af den Grund indrettede man Forlægningerne, som ganske vist var Genstand for megen Kritik, men som man fra svensk Side gjorde alt for at gøre saa taalelige som muligt.

Der blev i Løbet af de sidste Maaneder i 1943 indrettet 45 *Forlægninger*, hvor i alt 4000 *Flygtninge blev midlertidigt anbragt*. Det var baade Hoteller, Pensionater, Kursteder o. l. rundt om i Landet. En Del af Forlægningerne var i Göteborg, i et Sygehus. Mange af dem laa i Sveriges skønneste Egne, og derigennem blev Opholdet en Oplevelse for mange Mennesker, en herlig Rekreation efter en haard Tid. Saa længe Forlægningerne var en svensk Institution, sorterede de under Socialstyrelsen. Flygtningene blev delt i forskellige Grupper og Forlægningerne inddelt derefter. Ortodokse Jøder blev f. Eks. anbragt paa bestemte Pladser, syge og gamle ligesaa. Endelig var der de Quislinger, der søgte over til Sverige, og hvis Forhold man blev klar over. De interneredes simpelt hen.

Snart blev Forlægningerne imidlertid et dansk Anliggende, og det blev Flygtningekontoret, der varetog deres Opretholdelse og Drift. Det var uundgaeligt, at der rundt i Forlægningerne viste sig Utilfredshed med dette tvungne Ophold, og man gjorde fra Flygtningekontorets Side alt, hvad man kunde, for at raade Bod paa Ensformigheden. Paa flere af Forlægningerne indførte man Sløjdundervisning og Vævning, og overalt blev der vist Film, holdt Foredrag, og forskellige danske Kunstnere drog paa Tourné til samtlige Lejre.

Det vigtigste var imidlertid, at de forskellige Flygtninge hurtigst muligt kom videre fra Forlægningerne ud til et Arbejde, saa de kunde klare sig selv. Her traadte den svenske *Arbejdsmarkedskommission* hjælpende til, saaledes at det lykkedes at skaffe Beskæftigelse til en stor Del saa vel yngre som ældre Mænd og Kvinder, og efterhaanden blev det muligt at nedlægge adskillige Forlægninger, saadan at man den sidste Vinter var nede paa 18. Mange interessante Eksperimenter foretoges i Forbindelse med denne Institution, og det er ikke ringe Erfaringer med Hensyn til Menneskers Omplantningsevne, der her er gjort. I den lille By *Hjo* var der oprettet en Sømandsforlægning. 30 unge Sømænd, der havde maattet flygte fra Danmark, fik ved de svenske Myndigheders Hjælp Lejlighed til at fortsætte deres Uddannelse om Bord paa et svensk Skib og under Ledelse af en dansk Kaptajn, der tidligere havde været Lærer paa Skoleskibet »Georg Stage«.

Alt gik selvfølgelig ikke glat. Menneskene er jo nu engang ikke Engle, og det kan ikke nægtes, at der var kedelige Elementer blandt de Flygtninge, der var anbragt i Forlægningerne. De skaffede baade Kontoret i Stockholm og de svenske Myndigheder mange Bryderier, ja, man kan sige, at en stor Del af Arbejdet blev at raade

De danske »Forlægninger« i Sverige var oprindelig meget talrige (i Efteraaret 1943 ca. 45 med ialt 3—4000 Flygtninge). Senere koncentreredes de adskilligt mere (i Vinteren 1944—45 18 Forlægninger med ca. 800 Flygtninge), og det praktiske Arbejde rundt om i Landet skaffede Systsættelse til en stor Del af vore Landsmænd. — Billedet her viser en Del af Forlægningen i Tyringe.

Bod paa, hvad de forvoldte af Besvær! Men det var ikke foruroligende mange, der saaledes forstyrrede Arbejdet.

De allerfleste kom *ud i normalt Arbejde*, der selvfølgelig ikke altid var lige interessant, men gennemgaaende sundt. I Skovene har ca. 1200 danske Arbejdere været beskæftiget, og den svenske Tekstilindustri gav ca. 2.000 danske Flygtninge Arbejde. Den svenske Regering havde allerede paa et tidligt Tidspunkt besluttet at give de danske Flygtninge en generel Arbejdspligt i den Forstand, at de rent principielt var forpligtet til at forsørge sig selv, dersom de ikke ved Hjælp fra Venner og Bekendte eller ved egne Midler kunde sørge for deres Underhold. Undtagelse for Arbejdspligten gjaldt kun for ikke-arbejdsføre Personer, men Flygtninge under 18 Aar kunde ikke henvises til Arbejde i Skov- eller Vejforlægninger. Det gjaldt saaledes ogsaa, at f. Eks. Musikere, Skræddere o. l. ikke maatte faa deres Hænder ødelagt ved groft, ukvalificeret Arbejde.

Der var utallige Problemer at tage Stilling til, og dette blev overdraget den særlige Arbejdsafdeling under Flygtningekontoret. Det var Kontorchef Wechselmann, der først ledede den, siden efterfulgt af andre.

Nu var Forholdet det, at mange danske Flygtninge ved Ankomsten til Sverige var uheldigt stillet, da de var uden Hjælpemidler og derfor maatte tage det første Til-

bud, der gaves. Der var mange, der ikke kunde faa Arbejde i deres Fag, og de blev derfor sendt paa *Skovarbejde*. Derigennem kom danske Arbejdere og i øvrigt ogsaa andre unge Mænd til at bidrage til Sveriges Brændselsforsyning, en meget vigtig Ting, som de gjorde god Nytte ved at være med i; og det kan maaske i nogen Grad dæmme op for den Utilfredshed, der var ved at »komme i Skoven«. Arbejdet der var haardt, men gennemgaaende var der et godt Kammeratskab, og Livet derude var sundt for dem, der havde Kræfter til det. Mange fik imidlertid ogsaa Lærlingeadannelse, og de danske Arbejdere organiserede sig i en særlig Forening, »*Danske Lønarbejderenes Sammenslutning*«. De valgte *Emil Nissen* til Formand, en original Figur, som gjorde sig meget bemærket under sit Ophold i Sverige og var i Besiddelse af en kolossal Energi og en vældig Organisationsevne — hans øvrige, maaske mindre heldige Egenskaber ufortalt. Denne Sammenslutning fik virkelig stor Betydning og megen Indflydelse; alle havde Respekt for den, og der var en ikke ringe Nervøsitet selv blandt de mest fremstaaende danske Myndighedsrepræsentanter for at lægge sig ud med den en Tid almægtige Formand, som dog til sidst maatte afgaa, tvunget dertil af sine egne. Den nye Formand, der kun virkede ganske kort, inden Befrielsen kom, hed *Kai Hansen*.

Der var selvfølgelig en Del Mennesker, der ikke kunde faa Arbejde, og som ikke kunde arbejde. De blev saa støttet af *Flygtningekontoret*, og det er bedst at slaa fast, hvad de fik, for der gik siden de mest fantastiske Rygter om denne Støtte: Personer, der var konstant uarbejdsdygtige paa Grund af Alder eller Sygdom, kunde i Stockholm faa en maanedlig Understøttelse, der androg 200 Kr. for enlige Personer og 350 Kr. for Ægtepar. Til Børn, der forsørgedes hos deres Forældre, ydedes 45 Kr. maanedligt for hvert af de to første Børn, 40 for de to følgende og 35 for de øvrige. Børnerige Familier kunde faa Huslejetillæg.

Supplering af Arbejdsindtægten, der ofte blev givet i Form af Tilskud til Husleje eller lignende, kunde i Stockholm ydes saaledes, at Lønnen for enlige Personer suppleredes op til 250 Kr., for Ægtepar op til 425 Kr. om Maaneden, hvortil kom Børnetillæg og Huslejetillæg.

Nogen større Finansoperation var det dog ikke at gaa arbejdsløs i Sverige.

Der blev paa mange Maader givet Hjælp, saaledes til syge, — selv Tandlæger praktiserede og gav gratis Behandling, ligesom der ved Dødsfald og mere glædelige Begivenheder kunde paaregnes Hjælp.

Adskillige danske Læger, deraf flere kendte Specialister som Prof. *Ebbe Brandstrup*, Dr. *Polack*, Dr. *John Hertz*, Dr. *Fridericia*, Overlæge *Therp* m. fl., virkede enten som Læge for Flygtningene eller de arbejdede paa de store Stockholmsygehuse. Paa Herregaarden Brevik paa Lidingøen indrettedes et stort Rekreationshjem for danske Flygtninge, hvor saavel danske Læger som Sygeplejersker havde deres Arbejde.

IV

Noget af det, der har sat varigst Spor, og som der er mest Grund til at understrege, er *den danske Skoleundervisning i Sverige*; selv Studentereksamen var der unge Mennesker der tog i Lund, hvor ogsaa en dansk Magister opnaaede at blive

Danske Arbejdere hygger sig i Barakken med et Slag Kort —

og med at lytte til B. B. C., medens Kartofflerne skrælles!

Dr. phil. Det var ikke mindst med Hensyn til Undervisningen, Svenskerne viste en enestaaende Hjælpsomhed. Mange danske Børn fortsatte i de svenske Skoler, og det har sikkert for de fleste været en stor Oplevelse.

Men for de viderekomne var det heldigt, om der kunde skabes en selvstændig dansk Undervisning. *Lund* blev her det naturlige Midtpunkt. Dets Universitets Rektor, Professor *Ejnar Löfstedt*, og Flygtningekomiteen ved Universitetet, saavel som *Göteborgs Högskolas* Rektor, Professor *Kurt Weibull*, interesserede sig alle for at faa dansk Skoleundervisning organiseret, og det lykkedes flere Steder.

I *Lund* blev der saaledes truffet den Ordning, at Folkeseminarieret overlod nogle Lokaler til dansk Skoleundervisning. I *Göteborg* gik Folkeskolestyrelsen ind paa at overlade de landflygtige danske Skolebørn Lokaler i »Landalaskolan«, mens en dansk Underskole indrettedes i den jødiske Menigheds Lokaler i *Östra Larmgatan*.

Elever og Lærere kom fra de forskellige Forlægninger. I *Lund* fik man en dansk Lærerstab, der helt helligede sig Skolen, i *Göteborg* nøjedes man med Eftermiddagsarbejde for den.

Skolen i *Lund* blev ledet af en Bestyrelse med Professor *Frantz Blatt*, siden Lektor *Aage Berthelsen*, som Formand, mens Frøken *Ruth Lachmann* blev Skolens Leder.

Den begyndte med 40 Elever, og ved det første Skoleaars Slutning 1. Juli 1944 havde den 170 Elever og 25 Lærere. 32 Gymnasiaster blev det Aar Studenter fra *Lund*, og det var første Gang, danske Studenter — i *Göteborg* fik ogsaa nogle danske Gymnasiaster Studenterhuen — havde taget deres Eksamen uden for Danmarks Grænser.

Da Krigen sluttede og Skolen kort efter ogsaa, var der i Skolen i *Lund* 275 Elever og 25 Lærere.

I *Lund* oprettedes ogsaa, takket være en svensk Mæcen, Direktør *Timberg*, det saakaldte *danske Skolehjem*. I hans Hus i *Magle Stora Kyrkogatan* indrettedes under Ledelse af Professorinde *Löfstedt* og Dr. *Ragnarsson* et Hjem for danske Skolebørn, som ikke kunde bo hos deres Forældre eller i andre private Hjem. Det var Fru *Gudrun Henriques*, der ledede Skolen sammen med Lektor *Hyldegaard-Jensen*, og her var ved Krigens Slutning ca. 200 Elever og 10 Lærere.

Ogsaa i *Helsingborg* oprettedes der dansk Skole, mens *Stockholm* mærkværdigvis nok ingen havde, idet Børnene der gik i svenske Skoler. Derimod blev der oprettet smaa danske Folkeskoler baade i *Norrköping* og *Jönköping*.

Hvad *Lund* angaar, saa var det i Virkeligheden en ikke ringe Del af dansk Aandslivs Elite, der var samlet her. Professor *Victor Kuhr* og Direktør, Dr. phil. *Hilmar Ødum* var to af Forgrundsfigurerne. Den svenske Rektor magnificus, Professor *Ejnar Löfstedt*, fortjener stor Tak for al den Hjælp, han ydede de danske Gymnasiaster, Studenter og Videnskabsmænd.

Der blev, straks efter at den store Flygtningestrøm var ankommet, gjort store Anstrengelser fra svensk Side for at danske studerende fra de højere Lærestalter kunde fortsætte Studierne i Sverige. Der blev dannet Komiteer i de forskellige Universitetsbyer, og der blev samlet Penge til Understøttelse til Studenterne. De svenske Studenterorganisationer ydede bl. a. store Bidrag, og det danske Flygtningekontor hjalp ogsaa til.

Saadan saa den danske Skole i Helsingborg ud — naar den præsenteredes for Fotografen.

Der blev nedsat et saakaldt Universitetsraad, bestaaende af Professor, Dr. med. *L. S. Fridericia*, Professor, Dr. phil. *Harald Bohr*, Professor, Dr. phil. *O. A. Borum* og Flygtningekontorets Chef, Professor, Dr. jur. *Stephan Hurwitz*. Senere blev Professor Hurwitz og Professor Fridericia afløst af Professor *Aug. Krogh* og Professor *Frantz Blatt*.

Over 250 danske Studenter fik Studieunderstøttelse, og heraf studerede de fleste i Stockholm, men ogsaa en betydelig Del i Lund saavel som i Uppsala og Göteborg. I Sommeren 1944 og i Begyndelsen af 1945 blev der afholdt juridisk Embedseksamen i Stockholm. Professor Borum, Professor Hurwitz, Højesteretssagfører Karsten Meyer og Legationssekretær Hessellund-Jensen medvirkede ved disse Eksamener. 8 unge Jurister blev her Kandidater.

I Göteborg erhvervede den danske Lektor Magister *Sven Henningsen* i Oktober 1944 Doktorgraden paa en Afhandling, »Studier over den økonomiske Liberalismes Gennembrud i Danmark, Landhaandværket«. Denne Begivenheds historiske Karakter blev understreget af Göteborgs Högskolas Rektor, Professor Kurt Weibull, med følgende Udtalelse:

»Da det tyske Voldsregimente brød ind over Danmark, kom ogsaa adskillige danske Forskere til vort Land som Flygtninge. For Göteborgs Högskola var det en stor Tilfredsstillelse at kunne berede en Del af dem en rolig Eksistens og Mulighed for fortsat Arbejde. En af vore danske Gæster har fuldendt sine Studier til en Doktorafhandling, som han nu faar Lejlighed til at forsvare her. Det er første Gang, noget saadant sker i svensk Universitetshistorie, og for Göteborgs Högskola er det en stor Glæde, at vi har kunnet støtte dansk Videnskab.«

I Februar 1945 fik 259 danske Studenter Studieunderstøttelse fra Flygtningekontoret, og af disse studerede 87 i Stockholm, 65 i Lund, 59 i Uppsala og 48 i Göteborg. Overalt dannede de deres egne Organisationer, samtidig med at de vandt Venner og Kammerater blandt de svenske Akademikere. Her paa Billedet sidder den danske Student, som hans Fæller derhjemme paa Regensen tusind Gange har siddet: oppe i Vindueskarmen, hvor Forarsolen varmer, og den blaa Himmel lokker Tankerne paa Langfart. Men i Lund er det ikke Rundetaarn, han har til Nabo, det er selve den gamle Domkirke, som fortæller om de Dage, da Dansken havde fuld Hjemstavnsret i Byen.

Imidlertid var det ikke blot Aandslivet, der støttedes. *Idrætten* blev ikke forsømt. Mange danske Sportsfolk var kommet til Sverige som Flygtninge: Boksere, Fægtere, Hockeyspillere, Fodboldspillere, Skiløbere og Svømmere, for blot at nævne nogle Kategorier, og de fik alle Lejlighed til at fortsætte Dyrkningen af deres specielle Interesse. Nævnes bør ogsaa de store Terrænsports- og Skydeøvelser, der samlede mange Deltagere. Der afholdtes store danske Idrætsstævner, bl. a. i Stockholm paa Kongens Fødselsdag 1944, og ikke mindst de danske Fodboldspillere blev meget populære. Primus motor i alle Idrætsarrangementer var den tidligere Fodboldspiller Landsretssagfører *Leo Dannin*.

Et særligt Kapitel var *Kampen mod Stikkere og Quislinger*. De blev anbragt i særlige Lejre og holdtes interneret der, til Danmark blev befriet. En af de mest uhyggelige af disse skumle Herrer, *Henning Dalsgaard*, vakte flere Gange Opmærksomhed om sit Navn ogsaa i Sverige; men han blev til rette Tid afleveret til Danmark til den Straf, der venter en saadan Landsforræder.

Foreningslivet blomstrede, og ikke mindst Foreningen »*Norden*« tog kraftigt fat. Her var det en af de danske Flygtninge, *Axel Dessau*, der var særlig energisk. *Ungdomsklubben* bør ogsaa nævnes, hvor en Række unge Danske, der var fastboende i Stockholm, sluttede sig sammen med de nyankomne og fik arrangeret en meget energisk og fornøjeligt virkende Klub. Men i øvrigt havde hver By sin danske Forening, saa snart der var tilstrækkeligt med Flygtninge samlet, og der blev fra Flygtningekontorets Side gjort alt for at underholde dem.

Der var nemlig et, man maatte søge at bekæmpe — det var *Flygtningepsykosen*. Den bukkede adskillige under for, bl. a. vor store Dramatiker *Henri Nathansen*, hvis

Som et Led i det omfattende humanitære Arbejde, der hjalp de danske Flygtninge i Sverige over saa mange af Dagens Vanskeligheder, aabnede Foreningen »Rädda Barnen« et Hjem — »Saltsjögårdens« — ved Saltsjöbaden med Plads til 12 Mødre og 20 Børn. Herfra stammer dette smukke Billede. I Vinteren 1944 aabnedes et andet Hjem af samme Art i Västerås.

tragiske Død i Lund vakte oprigtig Sorg blandt Danske i Sverige. De allerfleste længtes jo hjem, hvor fredeligt de saa end havde det. Og mange — man maa huske, at en stor Del var danske Frihedskæmpere, der var blevet tvunget bort fra Danmark — var utaalmodige over, at de ikke kunde komme hjem og deltage videre i Kampen.

Filmen kom til at spille den allerstørste Rolle baade gennem Oplysning og gennem Underholdning. Allerede paa et tidligt Tidspunkt stillede saavel den engelske som den amerikanske Legation Film, som man ikke i det neutrale Sverige vilde opføre offentligt, til Raadighed, ofte med skarpe Angreb paa Nazisterne. Med den afholdte dansk-engelske Forretningsmand *Niels Petersen*, der var ansat i den engelske Legation, som Arrangør forevistes disse »forbudte« Film nu for de danske Flygtninge, i Reglen kun i Grupper paa 6—20. Forskellige legale besøgende fra det okkuperede Danmark havde ogsaa af og til Held til at komme med. Men denne Forevisningsmetode udvidedes, efterhaanden som Flygtningeaantallet steg, og Svenskerne blev mere liberale. Man kunde nu leje store Foreningssale, bl. a. i K.F.U.M., og her fremførtes saa Film som »Pimpernel Smith«, »Diktatoren«, »Piet Hein« om den hollandske Frihedskæmper af dette Navn, Film fra Norges Kamp og meget andet. Endvidere fik man en lang Række skematiske eller Propagandafilm saavel fra England og Amerika som fra Rusland, og de samlede altid fuldt Hus. Der er øvet et stort og udmærket Oplysningsarbejde her til Gavn for mange Danske.

Forfatterinden *Karen Stampe-Bendix* stod for Arrangementet med Forevisningen af de udpræget underholdende engelske og amerikanske Film. Hver Lørdag blev der givet gratis Forestillinger for de danske Flygtninge i en af Stockholms Biografer, og inden Forestillingen holdt Fru Stampe-Bendix i Reglen en Tale til dem.

Taler var i det hele taget ikke det. Flygtningene fik mindst af; men blandt dem, der holdt dem, var til Gengæld nogle af Danmarks bedste. Man gaar næppe nogen for nær ved at sige, at Pastor *Poul Borchsenius* var den, man helst hørte, og hans Betydning i Sverige blev uhyre. Dels virkede han som Præst og Foredragsholder blandt Flygtningene, dels fik han som »Sabotørpræsten« den svenske Offentlighed til at se med helt andre og langt mere forstaaende Øjne paa den danske Sabotage, som Svenskerne til en Begyndelse ikke havde den ringeste Forstaaelse af. Alene her har han øvet en Kæmpeindsats. Siden kom andre Præster til, som ogsaa havde maattet flygte paa Grund af Forbindelse med Sabotørerne; Pastor *Gunnar Sparring-Petersen* var i Krigens sidste Tid en meget søgt Prædikant, men navnlig var det Pastor *Harald Sandbæk*, som man havde troet dræbt under Englændernes Bombardement af Gestapos Højborg i Aarhus, men som efter en eventyrlig Redning og en lige saa eventyrlig Flugt var naaet til Sverige, der rundt om i Politiforlæggningerne vakte stor Opmærksomhed. I den sidste Tid holdt Pastor Borchsenius en Gang om Maanden en dansk Morgengudstjeneste i den svenske Radio.

Men ellers var det i den gamle smukke *Klara Kirke*, han og de andre Præster talte, og her holdtes dansk Julegudstjeneste. Mindegudstjeneste den 9. April og ved Kaj Munks Død. Det var ved Velvilje fra den svenske Kirkes Side, at dette kunde arrangeres, og saavel Biskop *Manfred Björkqvist* som Pastor primarius *Olle Nystedt* viste umaadelig Velvilje over for de danske Flygtninge og Danmarks Sag som Hel-

Poul Borchsenius (f. 1897) virkede efter at have afsluttet sit teologiske Studium som Præst i forskellige Embeder (Ordrup, Esager, Absalon), indtil han 1937 udnævntes til Sognepræst ved Sct. Peders Kirke i Randers. Under Besættelsen maatte han p. Gr. a. illegalt Arbejde søge til Sverige, hvor han organiserede den danske Kirketjeneste blandt Flygtningene og selv var knyttet til Flygtningekredsen i Stockholm. Ligeledes varetog han Hvervet som Brigadefeltpræst.

hed. En anden meget omtalt svensk gejstlig, Pastor *Per Gyberg*, har holdt i Hundredvis af Foredrag og Taler om Kaj Munk og Nordahl Grieg og viet en stor Del af sin Tid til Danmarks og Norges Frihedskamp.

Foruden ved Julegudstjenesten i Klara Kirke højtideligholdtes Julen ved en stor Fest for de danske Flygtninge i Stockholms pragtfulde Raadhus, Stadshuset, det første Aar, 1943, ved en Bespisning paa selve Juleaften, og desuden holdt Dansk Forening i Stockholm under hele Besættelsen store Julefester for de Danske. Ogsaa Kong Christians Fødselsdag højtideligholdtes saavel som Grundlovsdagen, hvor der et Aar paa Skansen blev afholdt en meget stor dansk Børnefest paa Danmarks Frihedsdag.

Mens de fleste danske politiske Partier ikke havde specielle Repræsentanter blandt Flygtningene i Sverige, var »*Dansk Samling*« meget aktiv under Ledelse af Landsretssagfører *Harald Høgsbro* og Sekretær *Aage Krebs*. *Arne Sørensen* kom ofte illegalt over, og hans Hustru, Fru *Nina Sørensen*, der boede som Flygtning i Sverige med sine Børn, var virksom baade i Skrift og Tale. Der afholdtes dog af og til politiske Diskussionsaftener, hvor bl. a. Højesteretssagfører *Karsten Meyer* var meget energisk og livede op med sine Indlæg. Kort inden Okkupationens Ophør fandt der et Prøve-Vælgermøde Sted i Medborgerhuset, og her havde hvert af de politiske Partier sendt sin Kandidat paa Talerstolen. Uden at forklejne nogen kan man sige, at Aftenen blev en stor Sejr for Socialdemokraternes slagfærdige Repræsentant, Redaktør *Sigvald Kristensen*, der havde været et glimrende Mellemed, specielt i Malmö, i Krigens sidste Aar.

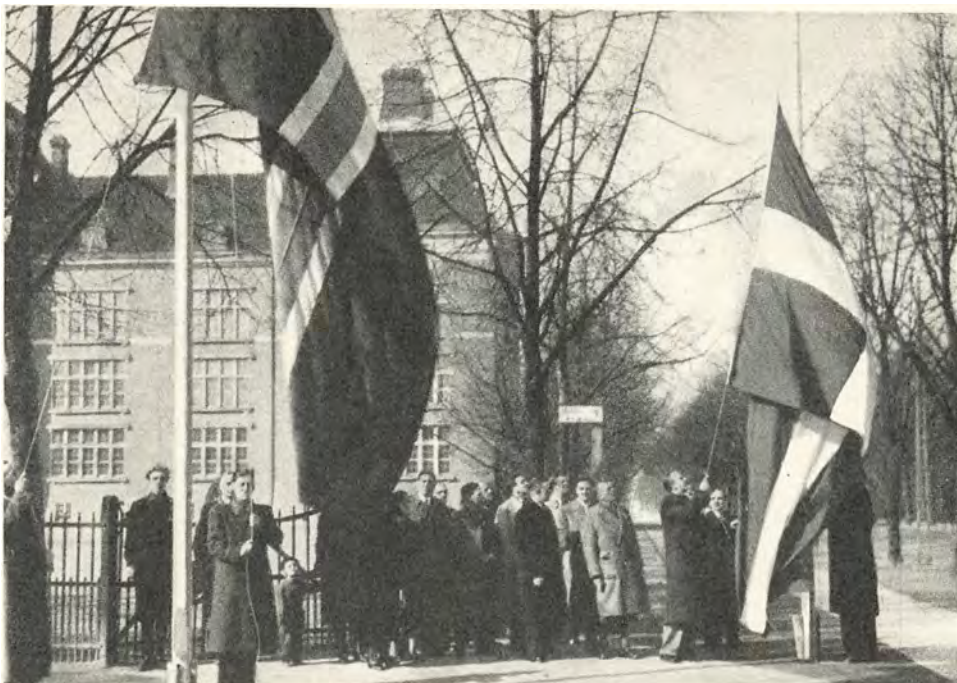

Julefest i Stockholm for danske Flygtningebørn.

V

Og saa er vi naaet til *de enkeltes Indsats i Sverige*. Hermed begyndte vi, og hermed slutter vi. Sabotørernes aktive Indsats kunde selvfølgelig ikke blive stor i Sverige. De var handicappede og deres Opgaver stærkt begrænsede. En af de første, der kom over, var *Tom Søndergaard*, der sammen med Redaktør *Bent Demer* en Dag ankom til Stockholm efter at have været med i nogle af de dristigste Sabotagehandlinger hjemme, bl. a. Sprængningen af Forum. Han var en elskelig og ualmindelig ægte ung Patriot; det var ham næsten umuligt at forlige sig med det stilige officielle Sverige, og gik man med ham i Stockholm, kunde han pludselig standse, se paa en større Bygning og mumle et eller andet om, hvor meget Sprængstof »den behøvede«. Han endte en Tid i Fængsel for ulovlig Overfart til Danmark og meget andet, og han skrev til mig som til flere andre om Assistance; ud kom han og begyndte nye Eventyr. Men han var ogsaa en af Pionererne med Hensyn til Transporterne over Øresund, og han er, sammen med en anden af vore bedste Sabotører, *Bent Fauerschou-Hviid*, bedre kendt under Dæknavnet »Flammen«, for os, der traf dem i Sverige, lærte dem at kende og holde af dem, selve Sindbilledet paa det bedste i den danske Modstandskamp.

Mange individuelle Skæbner, mange eventyrlige Oplevelser, hører denne Periode til. Ja, enhver Dansker, der naaede Sverige, havde i og for sig mere eller mindre uhyggelige Oplevelser at fortælle. Det var svært for mange af disse udprægede Indi-

Ofte fejrede Danskere og Nordmænd deres Fester sammen. De stod hinanden nærmest af alle. Her vil de i Fællesskab mindes Fireaarsdagen for 9. April og hejser de to Nationers Flag paa halv Stang uden for Realskolen i Malmö.

vidualister at indordne sig, men det gik trods alt mærkværdig godt. Svenskerne nærede ikke blot Sympati for Danskerne og deres Skæbne, de hjalp, hvor de overhovedet kunde. De er blevet misbrugt i adskillige Tilfælde, men de har ikke fortrudt det. Danmark havde en godwill i Sverige — og har det stadig.

Det var et stort Antal betydelige danske Kunstnere, Videnskabsmænd og Pressefolk, der samledes i Sverige. Det blev naturligt nok dem, der blev de mest omtalte. Omtalt er allerede Bladet »Danskeren« og »Dansk Pressetjeneste«, der begge udvidede deres Virksomhed i Tidens Løb og knyttede flere og flere Medarbejdere til sig. Det var de mere officielle Organer. Men ved Siden af blev der drevet megen Informationstjeneste gennem de paa »Grand Hotel« stationerede udenlandske Journalister, som mødtes med deres danske Kolleger i det »press room«, som det svenske Udenrigsministerium under hele Krigen stillede til de udenlandske Korrespondenters Disposition, og hvor de fik udmærket Hjælp af de svenske Damer, der i Tidens Løb var sat til at forestaa det. En hel Del danske Journalister gik i Tjeneste hos Amerikanerne og Englænderne og har siden skabt sig en Stilling derigennem.

I Sommeren 1944 begyndte »Friheden« at udkomme — et Ugeblad for Danske ude og hjemme, redigeret af *Aage Heinberg*. Bladet bragte bl. a. Interviews udefra med en Række store Personligheder, behandlede Efterkrigsproblemer og Udviklingen ude i Verden. Christmas Møller bidrog ofte ligesom i »Danskeren« med Artikler, og navnlig vakte Kommentarerne til en stor Artikel, som det russiske Blad »Krigen og

Den sidste danske Grundlovsfest i Udlændigheden — den 5. Juni 1944 — fejredes i Stockholm under stor Tilslutning.

Arbejderklassen« havde bragt om Danmark, og som »Friheden« aftrykte, stor Opmærksomhed.

Dr. *Vilh. la Cour* kom ved Juletid 1944 som Flygtning til Sverige og paabegyndte der en meget paakrævet, men ogsaa fra visse Sider angrebet Oplysningstjeneste med Hensyn til Syslesvig og Grænsespørgsmaalet. Han holdt en Række Foredrag, udgav en Pjece o. l. og bragte hele Problemet ind i et nyt Spor ved at foreslaa en Mandatordning som den rimeligste Løsning. I Debatten deltog mange kendte Danske, bl. a. Departementschef *Wilcke*, der gik stærkt ind for en Grænseflytning i Forbindelse med en Tvangsevakuering af hele den sydslesvigske Befolkning. Det var i Sverige, Spørgsmaalet Sydslesvig først kunde fremlægges for Offentligheden, bl. a. gennem forskellige Artikler i »Friheden«, og det var en stor Skuffelse, at *Christmas Møller* fra en Begyndelse var stærkt imod enhver Grænsediskussion. Ellers vakte hans Besøg i Begyndelsen af 1945 Glæde blandt alle Danske. Han stod paa det Tidspunkt paa Toppen af sin Indflydelse, og alle hyldede den Landsmand, der efter *Henrik Kauffmann* havde gjort mest for, at Danmark kunde genvinde sin Anseelse i Udlandets Øjne, og som gennem sin aktive Indsats for Sabotage havde øvet en Gerning, som alle med Stolthed mindes.

Blandt de Journalister, der kom over i de sidste halvandet Aar, var Chefen for Pressens Radioavis, *Niels Grunnet* og hans nærmeste Medarbejder, *Johannes G. Sørensen*. Grunnet tog med sin medfødte Energi fat for at skabe en Kontakt med Hjemlandet, hvor man hidtil havde haft B.B.C. og de amerikanske ABSIE-Udsendelser at glæde sig over, Udsendelser, som Tyskerne dog gjorde alt for at forstyrre.

FRIHEDEN

ORGAN FOR DANSKE UDE OG HJEMME

Nr 4

17. September 1944

Tste Aargang

UDKOMMER HVER UGE

PRIS 25 ØRE

Invasion i Danmark 21. September?

Vedvarende Rytter angiver den 21de September som en kritisk Dag for Danmark, idet Invasionen da skulde finde Sted, enten gennem Søstrøbet med alt hvad det indebærer eller i Jylland. Muligvis er det kun et Led i Nervekrigen, men man maa ogsaa regne med at denne Dato bliver af de nærmeste skal blive Dagen, hvor de afgørende Begivenheder for Danmarks Vedkommende indtræffer.

NAZISTERNE MØNSTRER HJÆLPEKILDERNE

Illustration af tyske Hærsarbejdere i et fangelejr.

Illustration af en tysk Hærsarbejder i et fangelejr.

DET KAN IKKE VARE RET LÆNGE

Tyskernes voldsomme Svind i Mandskab, Raamaterialer og Transportmidler.

Det har i flere Uger været ganske almindeligt at det skotske Tyskernes købskraft paa Mandskab, Raamaterialer og Transportmidler. Manglen paa Raamaterialer liden i sig selv, dog er det paa den tyske Hjemmefront som de i Kamp fælles. Indbyrdes viser det sig, at de tyske Tyskernes at erfarde Tyskernes i Krigsindustri og de ved Prøvetagning er af stand til at udvide de tryk udgør. Det som stadig opstår i Rusland.

Menneskemateriellet

De Allierede har i det sidste halv Aar været ganske god med hensyn til at staa til en M. til Manglen paa Menneskemateriellet. Man forestår fremgaa denne til Overflod af de sidste Begivenheder i Vesten. De de Allierede lændende i Normandiet den 6de Juni. Med den i Invasionens 8. eller 9. tyske Divisioner. To Mandater senere havde Rommet færdigt koncentreret de 30 Divisioner mellem Berlin og Lüne. Ikke en eneste af disse Forstærkninger kom fra Tyskland. To Divisioner blev trukket til fra Østtyskland, det sydlige og det sydøstlige Preussland og 2 Divisioner kom fra Nordtyskland.

I andre Divisioner blev i Hærs hærte fra andre Dele af Europa. 2. NS-Panzer Divisioner kom fra Belgien og den 1. Panzer Division kom fra Belgien. De Internationale Divisioner fra Danmark og de Leber Divisioner fra Holland. Ikke alene blev Belgien og

af alle Måder for alle Tyskerne for det amerikanske Gennebrud ved Aachen, men ogsaa Kæmpevæsen som det er at staa til at man bliver de de 20 millioner tyske Krigsbyere fra Tyskland selv.

De gamle tyske Divisioner har i længere Tid været ledige paa Østfronten og koncentreret i Italien. Tyskerne som den svenske Front maatte — det Sommerbruddet paa Balkan begynde — erstatte fra de Divisioner fra Ungarn og den sydlige Balkanfront — Forværet af Korpsene og Næste Division blev delvis og reorganisering overført til ungarske og rumænske Divisioner. Divisioner fra Danmark, Norge og Jugoslavien blev overført til Italien for at forstærke de der allerede var i Italien. De Mandater har Tyskerne var stand til at sende til det og de fleste fra Tyskland selv, bestod af nogle få tusende "Reinheitsdivisions" og nogle få tusende "Reinheitsdivisions".

Head

Raamaterialer

Angar at Manglen i ganske mange Grad tydeligt paa Benen og Olieprodukter. Skuffer som anvendes til Hæskning af Mænd og Kæder og Gummier. Man kan se Raamaterialerne i de sidste 3. Mandater har indtaget de for sig tydelige Tanker over store Områder. Skyde de skudt fra en stor Del af Raamateriellet. Det tyske Indsats, hvilket ikke alene er stor Del af de afslatte Byer.

De gamle tyske Divisioner har i længere Tid været ledige paa Østfronten og koncentreret i Italien. Tyskerne som den svenske Front maatte — det Sommerbruddet paa Balkan begynde — erstatte fra de Divisioner fra Ungarn og den sydlige Balkanfront — Forværet af Korpsene og Næste Division blev delvis og reorganisering overført til ungarske og rumænske Divisioner. Divisioner fra Danmark, Norge og Jugoslavien blev overført til Italien for at forstærke de der allerede var i Italien. De Mandater har Tyskerne var stand til at sende til det og de fleste fra Tyskland selv, bestod af nogle få tusende "Reinheitsdivisions" og nogle få tusende "Reinheitsdivisions".

Transportmidlerne

Den tyske Hærs Berøbelighed kom i høj grad i katastrofale Grad af Transportmateriel. Gennebruddet og dette Sommerbrud har omstøttet haade Jernbaneanstalten og den søgørende og indværgede Skibsfart. Transport af civile er praktisk talt helt ophørt paa de tyske Jernbaner. Hvad der endov idag kan stilles til Rædighed af Jernbaneanstalten er udvækkende resultatet af Misstanden og det har i lang Tid været på det sidste strækket. Minningen af Ploeder og Kanaler har i stor Udstrækning bidraget til at forøge det særlige Kam i det tyske Transportmateriel og der er ingen som helst Muligheder for at forøge det udlændes Materiel eller Skibe.

Den tyske ender store Leveringsmængder i Tyskland, ligesom store Mængder i Krig og Marine. Man ser sig det indlydende ved det at disse Materiellet som de alle indlydende reorganisering — i Tyskland — til at staa der bryr de næste hændelse. Man indlydende ikke at være Ploeder for at indlydende om endes. Tilføjet vil ikke kunne være noget længere.

De sidste Begivenheder

Sees Armeer er nu marcheret op ved den TYSK-FRANSKE eller TYSK-LUXEMBOURGSKKE eller TYSK-BELGISCKE Grænse for at rette Situationen med det tredje Rigt. Amerikanske Tropper har paa flere Punkter overstrøet Grænsen og er inde i Siegfriedlinen. De staa ved Ugens Slutning; den 6de Forstærkninger og holder Terrænet vedfor Aachen. De første tyske Byer er erobret. Engledderne er omstøttet paa en bred Front paa den anden Side af Aachenlinen, og man kan i Berlin ikke skjule at Retningsordenen langs Kystran er stærkt troet.

En meget stærkt koncentreret RUSISK OFFENSIV med Gipspræsser og nu i fuld Gang, et russisk Gennebrud er set foran Warszawa, hvor det med det at den tredje polske Arme hænger sammen med Russerne. Den meget koncentreret Løns er faldet og derved har Russerne og Polakke erobret Warszawa stærkt forstærket Forstærkning. Den POLSK-ØSTERSKE Grænse er næst. Langt i Syd nærmer Russerne sig den græske Grænse. Bulgarien er i fuld Gang med at udskele Tyskernes indleder Løns Grænse, og bader Grækerne og TITO i JUCOSLAVIEN rapporterer Fremgang. Det der først og fremmest vil tage Opmærksomheden færdig er indlydende den russiske Offensiv med Jerns Præsser, og den synes at udvide sig med velkommen Kraft. Warszawa Fald synes nu at kunne ske indlydende den nærmeste Fremtid. Den polske Offensiv RØR sig for Indtil Modstand mod Tyskerne, og forhåbentlig vil bota denne vold.

(Fort. side 436.)

En Forside af Heinbergs Blad »Frihedene«. Det var med til at holde Modet oppe blandt de mere og mere utaalmodige Flygtninge.

Langsomt, men støt arbejdede Grunnet for at skabe den danske Radioavis i Sverige, og det lykkedes over Forventning. Til Slut kunde han staa ved sit Maal: en daglig Udsendelse paa et Kvarter paa Dansk — til stor Tilfredshed for Tusinder af hjemlige Lystere — ja, hele Danmark.

Ogsaa Børge Outze kom over — efter en eventyrlig Flugt fra Gestapo, der

havde fanget ham sammen med Professor Mogens Fog og Direktør Mikkelsen fra »Skandia«, mens Redaktør Kaj G. Holbech ved samme Lejlighed blev skudt. Outze havde gennem Skabelsen af »Information«, som dannede Grundlaget for »Dansk Pressetjeneste«s Stof, der ved Leif Hendils Hjælp bragtes over Sundet, skabt sig en smuk Position, og han var, medens han opholdt sig i Stockholm, Genstand for megen Opmærksomhed og gjorde et godt Arbejde ogsaa her. Fra London kom først *Sten Gudme* og siden *Ole Küllerich*, og begge deltog den sidste Tid aktivt i Arbejdet med at informere Udlandet og underrette dem derhjemme.

Anonymiteten prægede i øvrigt alt Arbejde udført i Frihedsbevægelsens Navn, — det gjaldt ogsaa i Sverige. Men alle vidste dog, at *Ebbe Munck* var Midtpunktet i Arbejdet og det vigtigste Forbindelsesled mellem Danmark og Udlandet.

Talrige danske Kunstnere gjorde en Indsats ogsaa for Danmarks Sag i Sverige i disse Aar. Først af alle og som den, der maaske virkede stærkest, skal nævnes *Lulu Ziegler*, hvis Visekunst vakte Begejstring overalt, hendes smaa franske Sange ikke mindst, men navnlig hendes Foredrag af »Det haver saa nyligen regnet —«. Der er ingen dansk Kunstner, der har talt stærkere Ord til Svenskernes Følelser end hun. Men der var mange andre: En Kunstnerinde som *Claire Feldern* blev utroligt populær blandt Svenskerne ved sine musikalske Parodier, hvoraf mange havde politisk Anstrøg, og *Sam Besekow*, der fik sit virkelige Gennembrud som Instruktør i Sverige, hvor bl. a. hans Iscenesættelse af Kaj Munks »Niels Ebbesen« — han var personlig en af Kaj Munks nære Venner — begejstrede Svenskerne. Mange Skuespillerinder og Sangerinder bidrog deres til at gøre Tiden for Flygtningene mindre bitter, samtidig med at de understregede de Stemninger, der raadede hjemme. *Marguerite Viby*, som allerede inden Krigen havde et Navn i Sverige, bør nævnes først; men der var videre *Grete Bendix*, *Ilona Wieselmann*, *Tove Bang*, *Karin Danina*, *Mary Alice Therp* for blot at nævne nogle enkelte Navne. Ogsaa Skuespillere og Sangere virkede; her er det maaske tilstrækkeligt at nævne *Max Hansen*, der ligesom Marguerite Viby havde et stort Navn i Sverige, og som nu ved enhver Lejlighed stillede sig til Disposition for de danske Flygtninge. Flere af vore mest fremragende Musiknavne opholdt sig som Flygtninge i Sverige og kom ikke mindst gennem Radioen i Kontakt med den svenske Offentlighed, men adskillige af dem virkede ogsaa direkte for Flygtningene. Det var *Erik Tuxen*, *Mogens Wöldike*, der blev Dirigent for Dansk Forenings Orkester, men senere afløstes af den unge *John Frandsen*, *Victor Schiøler*, *Siegfried Salomon*, *Julius* og *Hermann D. Koppel*, *Else-Marie Bruun*, *Mogens Heimann* og endnu mange flere.

Alf Henriques og *Ebbe Neergaard* skrev hver en Bog om Kaj Munk, *Otto Gelsted* om Flygtningeliv, og navnlig kom der adskillige Værker om Danmark. Pseudonymet *Niels Ebbesens* første Bog er allerede nævnt — siden udsendte han »*En Konung*«, Bogen om Kong Christian, »*Danmark säger nej*« og »*Danmark under Jordens*«, Pseudonymet *Erik Ring* »*Hübler beskyddar Danmark*«, *Bent Demer* »— men inte förgäves«, *Knud Secher* en Pjece, *Per Møller* »*De reste sig*« og *Ole Juul* »*De röde ängarna*«. Desuden skrev en Række unge Journalister og Forfattere rundt om i Sverige Bøger, der alle blev omtalte, og som hver for sig bidrog til at skabe forøget Interesse for Danmark og dets Kamp.

En Lejlighed til at lære det kæmpende Danmark virkelig at kende fik Stockholmerne, da Udstillingen — »Danmark i Dag« — aabnedes paa Stureplan i Sommeren 1944. Gennem et Væld af Billeder, Piécer, Diagrammer o. a. blev her alle Faser i Befrielseskampen rullet op for de besøgende. De fik et Indtryk af den voksende Modstandsbevægelse, af Indrømmelsespolitikens Fallit og af den aabne Krig mod Fjenden, som besjælede alle førende Lag i det danske Folk efter det afgørende Gennembrud den 29. August 1943.

Forstaaelsen for den begyndte for Alvor at dæmre, og hver Gang en af de kendte Forfattere — som *Soya*, *Peter Freuchen*, *Knud Sønderby* eller *Mogens Klitgaard* — kom over for at fortsætte som Flygtning, bragte Bladene nye Oplysninger om Livet under Jorden i Danmark og de uhyggelige Forhold, der levedes under hjemme.

Et af de mest vellykkede Forsøg paa at gøre den svenske Offentlighed bekendt med, hvad Danmarks Kamp egentlig gik ud paa, var den Udstilling, »Danmark i Dag«, som vistes i Sommeren 1944, først i over en Maaned paa Stureplan i Stockholm og derefter i Norrköping, Göteborg, Malmö og Helsingborg. Initiativet udgik fra en Kreds af Danske, og Redaktørerne *Aage Heinberg*, *Erik Seidenfaden* og *Ebbe Munck* udsendte Indbydelserne; sammen med cand. jur. *Bo Bramsen*, der blev Kommissær, forestod de Udstillingen, der alene i Stockholm fik 50.000 besøgende. Her vistes Fotografier af al mulig Sabotage og Schalburgtage, alle de illegale Blade, en Række af de Bøger, der var trykt under Okkupationen og udsendt ad mærkelige Veje i Danmark, o.s.v. Det Billede, der vakte størst Opmærksomhed, var et dybt gripende af den myrdede *Kaj Munk*. Nu maa man vide, at *Kaj Munk* i Sverige var mindst lige saa beundret som i Danmark. ja, maaske mere, for alle de Indvendinger, der af hans Landsmænd havde været rettet mod ham, kendte Svenskerne ikke til, eller de brød sig ikke om dem. For dem var han Danmarks største litterære Navn,

og den Mand, der mere end nogen anden var blevet ensbetydende med den danske Modstandsbevægelse. Hans gribende »Niels Ebbesen« var blevet opført overalt i Sverige og udsendt her i stort Oplag, hans Bøger spredtes over hele Sverige, og den Dag, Meddelelsen kom om hans Død, om den brutale Afhentning og Ligfundet i den øde Plantage, var det, som om ethvert tænkende Menneske i Sverige fik et Chok. Ingen Begivenhed har som den bidraget til at skærpe Svenskernes Had til Nazisterne, — ingen har som den faaet dem til at vise Sympati for Danmark og dets Modstandskamp. For alle Danske var det et frygteligt Slag, og i Pressen vidnede talrige Danske om, hvor stort et Tab vi havde lidt ved denne usædvanlige Personligheds Bortgang; men samtidig stod det alle klart, at her havde Tyskerne øvet en Udaad, der vilde komme dem dyrt at staa. Hele Verden harmedes med os, — og vi sendte til al Verdens Lande alt, hvad vi vidste om Kaj Munk. Han blev Danmarks Modstands Vartegn, og han vil gaa ind i Historien som den centrale Skikkelse fra disse Aar.

Nogen Utaalmodighed mærkedes efterhaanden hos Flygtningene. Tiden faldt mange lang, og det virkede som en vidunderlig Befrielse, da endelig Invasionen kom den 6. Juni 1944, paa »svenska flaggans dag«. Da forstod man, at nu maatte Enden være nær for det nazistiske Tyranni. Attentatet mod Hitler i den følgende Maaned gjorde sit til at forøge Forhaabningerne, men de skuffedes, og paa ny dukkede Utaalmodigheden frem.

Men da Nytaaret fejredes 31. December 1944, forstod alle, at det Aar, vi nu gik ind i, skulde blive det sidste for Danske i Landflygtighed.

Haabet var tændt for Alvor. De straalende russiske Sejre vakte den dybeste Beundring hos alle, og efterhaanden som ogsaa Patton i Frankrig og Englænderne længere nordpaa gik frem, blev man klar over, at nu klemtes der til, — nu skulde Ondet endelig udryddes.

Med en aandeløs Spænding fulgte man Dramaets videre Udvikling; men samtidig hermed kom saa Beretningerne om, at der *fra svensk Side var gjort et stort Arbejde for at hjælpe de danske Politifolk og de talrige andre Patrioter, der var blevet deporteret til Tyskland*. Hver eneste Dag havde sin Ophidselse, sin Sliden paa Nerverne. Det var svært for mange ikke at kunne være med hjemme, naar man hørte om Henrettelsen af de mange gode danske Mænd, hvis Navne brændte sig ind i ens Bevidsthed, samtidig med at man knyttede Hænderne i ubændigt Raseri over de Bødler, der vovede dette.

I Politiforlæggningerne, Lejrene, hvor den danske Brigade uddannedes, og hvorom der fortælles i et særligt Afsnit af dette Værk, var Forhaabningerne, men ogsaa Had og Harme maaske særligt levende.

Man kan jo nok sige, at de danske Flygtninge havde bragt sig i Sikkerhed; men det var de færreste, der tænkte paa det. Langt flere følte med, levede med i Hjemlandets Kamp, harmedes og begejstredes — og let var Flygtningetilværelsen ikke, selv om den kan synes det for mange af dem, der maatte udstaa den hjemlige Terror i Aarevis.

Og saa kom da Forspillet til Afslutningen: *de til Tyskland deporterede Danskes Ankomst til Sverige*. Langsomt sivede Nyheden ud om Greve Folke Bernadottes Ak-

Da Budskabet om Kapitulationen naaede Stockholm, udløstes Glæden i en spontan Festrus af uanede Dimensioner.

tion for at hjælpe Nordmænd og Danske i de tyske Koncentrationslejre. De første Forhandlinger i den danske Legation var omgivet med størst mulig Hemmelighedsfuldhed, men det var nødvendigt. Og det var et Mirakel, der skete, maaske en af Krigens mest utrolige Begivenheder, naar man tænker paa den Bestialitet, Tyskerne ellers altid udviste.

Det var omkring Nytaar 1944—45, at Aktionen indledtes, og Prins *Carl* var meget aktiv heri. Med den svenske Regerings Samtykke og efter indgaaende Forhandlinger til mange Sider rejste Greve Folke Bernadotte til Tyskland, hvor han den 19. Februar havde sin første Samtale med Himmler. Det første Forsøg paa at redde de Danske og Norske fra de tyske Koncentrationslejre mislykkedes, men Folke Bernadotte opgav ikke, og efterhaanden skred hele denne Hjælpeaktion frem. Det vakte ogsaa blandt Danske i Sverige en Følelse af Lettelse og dyb Glæde.

Men frygtelig var Oplevelsen, da de kom. Alle de Lidelser, disse Mennesker — vore Landsmænd — havde gennemgaaet, kom nu de landflygtige ind paa Livet, selv om kun meget faa fik Lejlighed til at se dem.

Man forstod, at det nu led mod Afslutningen. Alle Forberedelser var gjort. Brigaden var rede, og Forhandlinger førtes til alle Sider. Niels Grunnet og Forfatteren af denne Artikel havde med den danske Legations Støtte truffet en fuldkommen klar Aftale, saaledes at vi, om Ødelæggelserne af de danske Bladtrykkerier fortsatte, som de var begyndt, i Malmö kunde fremstille en dansk Nødavis, der skulde kunne repræsentere hele den danske Presse. Men heldigvis blev der ikke Brug for at føre dette ud i Livet.

Selv om man havde fablet aldrig saa meget om Befrielsen, kom den som den store Overrumpling — den fantastiske Oplevelse om Aftenen den 4. Maj 1945, da det over Radioen meddeltes, at *Tyskland havde kapituleret i Danmark, Holland og Nordvesttyskland*. Det hele var saa ufatteligt . . . Man kunde knap finde Udtryk for, hvad der rørte sig i en. Der blev grædt — af Glæde — som aldrig før den Aften og Nat. Grædt, ja, og gentaget atter og atter: »Alt, hvad Fædrene har kæmpet, Mødrene har grædt, har den Herre stille lempet, saa vi vandt vor Ret« — Retten til Friheden — Danmark paa ny et frit Land takket være vore store Allieredes enestaende Indsats — men ogsaa takket være mange navnløse Danskes Ofren af Liv og Kræfter for det samme store Maal.

»Drag dine Sko af, thi det Sted, du staar paa, er helligt«.

VORE MARTYRER

Af Redaktør KATE FLERON

Martyr er ikke noget, man er født til at være, heller ikke er det noget, man vil være — det er noget, man bliver, fordi man skatter et Begreb, en Idé, en Sag højere end sit Liv: *Martyr er den, der lider og dør for sin Overbevisning.*

Man siger ikke, at den Sag vil man dø for, man tænker det næppe, det naturlige er jo, at man vil leve for den, virke til dens Gavn. Men en Dag kan man det ikke, uden man er villig til at sætte sit Liv i Pant. Det føles ikke, som er man pludselig stillet over for et afgørende Valg, man lader sig ikke tvinge til Overvejelser for eller imod; men det varer ikke længe, før man *har* truffet sin Afgørelse, maaske er den ubevidst, men Reaktionen paa de Begivenheder, der følger, røber for En selv, om man gaar frem, trods alt, eller man drager sig tilbage.

Man er ingen Helt, selv om man gaar frem og ved, det kan koste Livet. Man ved, man kan dø, men man tror ikke paa det — som Soldaten stoler man paa sin Lykke. Tanken om Døden melder sig i Begyndelsen kun pletvis, som sorte Prikker i en fjern Horisont.

Nogle deltog i Frihedsbevægelsen uden at faa Døden paa nært Hold, andre fik den over sig i et Sæt — før de havde faaet Tid til at besinde sig paa andet end *Kampen*, var det forbi. Men mange fik den Skæbne, at opleve, at Døden nærmede sig dem langsomt.

I Fængslernes Dødsceller modtog de den uden Angst, nogle Maaneder i heftig aandelig Udvikling, en Art Sjæletræning, havde beredt dem til at dø.

I Koncentrationslejrene var det helt anderledes: ogsaa her nærmede Døden sig langsomt, men den luskede omkring sit Offer og hentede det stykvis. Man kan ikke

forestille sig, at Døden nogen Sinde noget Steds paa Jorden saa fuldkommen har været berøvet sin Patos og sin Majestæt; stinkende og skabet har den hinket mellem Barakkerne og bjerget sine Menneskerester. Dødens Løftelse, den Helliggørelse, som det lyser af efterladte Breve, at de Unge har følt, som blev skudt ved Pælene i Ryvangen, har næppe været dem beskaaret, der udaandede i Stank og Uhumskheder i nazistiske Dødslejre.

II

En frodig Vegetation er vokset op omkring Gravene i Ryvangen, Breve, Dagbogsblade og Kammeraters Beretninger om disse Unges Daad og Død fortæller os og Eftertiden, hvorledes de mødte deres Skæbne.

Beretningerne fra Konzentrationslejrene er Beretninger om Elendighed og Svineri. Der er saa lidt, Tanken kan trøste sig ved. Dér blev ikke skrevet Breve i den sidste Time — af mange Grunde. De, der døde i de tyske Lejre, krepere mellem Raadenskab og Utøj. Det er ogsaa, som om deres Offer har faaet en anden Betydning for os end de andres: vore Landsmænd, der døde i Konzentrationslejrene har givet os Del i det martrede Europas Fællesskab. De segnede mellem Kammerater fra de andre fornedrede, forpinte Lande, og de drog Danmark tæt ind i disse Nationers Kreds. Det var, det er deres Død, der forpligter os i al Fremtid i Kampen mod Nazismen.

Dr. *Paul Thygesen* skriver i sin Bog »Læger i tyske Konzentrationslejre«:

»Ansigt for ansigt glider forbi. Nogle kan jeg fastholde — andre vil slet ikke tage form.

Ansigtet paa mennesker, der endnu levede — og hvis sjæl endnu var levende. Mennesker, der har givet op, — drenge, der græd, naar de blev indlagt paa revieret og hulkede: Nicht nach Krematorium — nicht nach Krematorium.

Mænd, hvis øjne anklagende og bedende — fulgte en paa den trøstesløse rundgang paa sygestuerne. Øjne, der klæbede.

Dynger af lig ser jeg for mig — aldeles ens lig, og jeg ser blodig afføring, dynger af lasede buxer og jakker med gule kryds, sodede krematorieskorstene, pus, der vælter ud af flegmoner og bylder, feberhede ansigter og knogler og hud med store vædskende saar. Stanken af roer hænger endnu i næsen, og jeg hører slagene af knipler mod blottede kroppe og ser rækker af muselmænd glide forbi — bataljon paa bataljon.

Og man kan ikke gøre dem til helte.«

Og man kan ikke gøre dem til Helte — jamen, et Par Sider længere henne i sin Bog, fortæller Thygesen:

»I sengen nedenunder mig ligger *Knud Nordentoft* — lægen fra Varde, der om natten kørte rundt i sin vogn og samlede nedkastede vaaben op, og i hvis villa Tyskerne fandt et stort sprængstoflager.

Han er magret stærkt af nu og ved, at han skal dø. En rolig og sikker viden. Han bad mig, før han døde, om at fortælle derhjemme, hvordan de behandlede os, og han sagde de ord: »Hvor er det en lykkelig følelse at have faaet bekræftet, at man holdt paa den rigtige hest.«

Ikke Heltedod, men Sjælsstyrke. I de nazistiske Helvedslejre var Maalet dette: at bevare sin menneskelige Værdighed — lykkedes det, som det lykkedes for *Knud Nordentoft* og for mange med ham, saa var Ens Skæbne dog sket Fyldest paa det smukkeste.

Den tidligere Konzentrationslejr fange, Norges store Digter, *Arnulf Øverland*, har i sit Digt »Dysenteribarakken R. 5« sat Muselmanden et Minde, der for bestandig vil nagle Konzentrationslejrenes Rædsel til Slægternes Hukommelse:

Han kommer ind paa skjelvende knær,
han står ved ovnen og venter.
Stanken er tykk, og kropp og klær
er våte av ekskrementer.
En balje blir hentet, en sortbrun svamp,
den vasker de mannen med.
Så går han ind til den sidste kamp,
og den haarde fred.

I tre etasjer er salen full,
til taket full av senger.
En sekk med halm og et teppe av ull
er alt et menneske trenger.
Du hadde så mange behov min venn,
se her er din suppeskål.
Og dagene, dem du har igjen,
får du ta med tål.

Han ligger og gaper gustengrå
med jordslåtte knokkelnever.
Da rejser han sig op og vil gå,
og du kan se, at han lever.

Det var vel noget, han vilde ha gjort;
men han sovner, han kan ikke kny.
I lakenet tar de og bærer ham bort,
og nu har de plass til en ny.

Så anderledes tar livet slutt,
enn alt hvad du hadde ventet.
Det ligger og lokker til siste minutt,
med gaver, du ikke har hentet.
En hage åpner sig underfull,
det leker i gylden lind,
og eplene er av det røde gull,
og nu skal du gå derinn!

Du må bare sove en liten stund;
Du kan ikke se eller høre.
En flue kryper omkring din munn;
det får den heller gjøre.
Der faller løv og der faller sne,
det skumrer over din strand.
Og der er liten forskjell å se
på dig og den døde mann.

III

Der er en vis Fællesrytme i de Følelser og Stemninger, som i de første Besættelsesaar bevægede den Del af den danske Befolkning, der senere skulde gaa ind i den haarde og kompromisløse Kamp mod Tyskerne.

Den unge Gymnasiast, der den 9. April om Aftenen fordelte det første illegale Skrift, som han selv havde skrevet og mangfoldiggjort og selv smed gennem Brevkasserne, er en Undtagelse. I den første Tid efter Besættelsen var vi lammede, før vi vaagnede til en smertefuld Bevidsthed om det, der var sket. Rodløse og raadløse følte vi os, medens Begivenhederne Døgn efter Døgn modellerede vores Vilje til Brug for det, *der var Meningen*.

For den Kategori af Mennesker, det her drejer sig om, var Regeringens og det officielle Danmarks Stilling det bestandige Irritant, Skuffelse paa Skuffelse forøgede stadig deres Ubehag og Uro. Prøvede de urolige at dulme sig med Betragtninger over vor kulturelle Egenart, eller ved Alsang? Maaske, men det skulde ikke lykkes dem, de vidste med sig selv, at de lod sig narre. Bag Talen om ufarlige Begreber og bag Sangens fædrelandsglade Ord hamrede helt andre uformulerede Krav som haarde, paagaende Rytmer.

Under Inspiration fra flere Sider blev de første Organisationer skabt, der skulde blive Rygraden i Modstandsbevægelsen; nogle havde bestaaet i Aarevis og skiftede

nu blot fra Legalitet til Illegalitet, andre nyfødtes med Besættelsen som Ophav. Deres Rækker aabnede sig som Døren til et Hjem for de søgende og raadløse. Befriede og rolige i Sindet gik de til Handling.

Nu — bagefter — er Navnene paa mange af Besættelsestidens Martyrer os saa nære og fortrolige, at vi knapt kan forstaa, vi ikke har kendt dem altid. Men medens Tyskerne var her, var der kun een af dem, der led Martyrdøden, som var kendt af os alle, *Kaj Munk*. Nogle var gaaet før ham, og mange skulde følge ham, men hans Død Natten til den 5. Januar i en Landevejsgrøft nær Silkeborg fik sin særlige Betydning for hele Danmark. selv de dørskeste og de koldeste følte det, som en Rovdyrpote flængede i Landets værgeløse Krop.

Vi skal ikke ved denne Lejlighed foretage en Analyse af Kaj Munks Stilling til Diktaturet; det er rigtigt, at hans sært forvredne Indstilling paa dette Punkt kan faa Billedet af ham under det første Besættelsesaar til at flimre, men det pletter det ikke: Munks oprigtige og retvendte Fædrelandskærlighed kan ikke drages i Tvivl. Den Udvikling, han gennemgik fra 40 til 43, er da ogsaa underkastet Frihedskæmpernes fælles Rytme. Den Lidenskab, der ryster ham og driver ham uimodstaaeligt mod Døden, har maaske hentet Tilskud fra den pinagtige Bevidsthed om hans bitre Fejltagelse.

Efter den 9. April var Kaj Munks Nedtrykthed saa tung, at den grænsede til Lammelse. Han havde i den foregaaende Tid arbejdet med Niels Ebbesen, 600 Aarsdagen for hans Bedrift havde draget Munks Opmærksomhed mod Emnet. Han skrev til en Ven den 25. April, at »Stykket var jo intet værd mere ... Det var et dansk Stykke — og naar Danmark er ophørt ...«

Der gik nogle Maaneder. Lammelsen lettede, og Munk begyndte at arbejde spredt og afbrudt af Perioder, hvor Ligegyldighed eller Fortvivlelse fik Magt med ham. Men i Løbet af det første Besættelsesaar lykkedes det ham dog bl. a. at faa fuldført »Niels Ebbesen«, »det Emne, der i Løbet af de foregaaende Maaneder havde lagt sig i Lave for hans Fod.« som hans Ven. Hans Brix udtrykker det.

Munks Anfald af en Sorg og en Bitterhed, der faar ham til utaalmodigt at længes efter Døden, forlader ham ikke — den Tilfredsstillelse og Ro i Sindet, som blev Frihedskampens handlende Soldater til Del, blev ikke ham beskaaret. Man maa vel tro, at hans Digtning og hans Prædikener for en Stund bragte ham Lindring; men deri adskilte han sig fra sine Brødre i Martyriet, at han — uden at søge det — opfattede det som den eneste Berettigelse for sin Tilværelse.

Naar man læser Kaj Munks Prædikener i 1941, oplever man, hvorledes han nærmer sig til det, der er blevet ham det ene fornødne i Forkyndelsen: at vække Folk til Ansvar for Gud og Land. *for det, der sker i Danmark nu, i Dag.*

I sin Prædiken (13. Søndag efter Trinitatis) aflægger han sit gribende Vidnesbyrd:

»Prækestolen er blevet os et Ansvars Sted, saa vi ryster i vor sorte Kjole, naar vi gaar op ad dens Trappetrin. Thi her, i Guds Hus, er Ordet frit — og ikke frit paa den Maade, at vi selv bestemmer over det, men saadan at det bestemmer over os. Herinde gælder kun den Helligaands Censur — og det er den Censur, der tvinger ikke til at tie, men til at tale: Hvor er det vor Angst, at vi ikke er lydige Tjenere under den! Og hvor er det forpligtende for os, det nye, der er kommet til.

Før var det den enkelte, vi sigtede til, var det Menigheden, og det er det stadig, og for Livs og

I det umagelige Sofahjørne i Vedersø Præstegaards Havestue kunde ingen sætte sig bedre til rette end *Kaj Munk*. Her kunde Samtalerne føres om alt det, som fyldte Sindet med baade Skam og Længsel og Haab — trods alt *mest* med Haab!

Døds og Evighedens Skyld er det vigtigt, at det Arbejde ikke sættes paa nogen anden Plads. . . . Men nu forstaar vi tillige bedre end før, at Gud ogsaa er Danmarks Gud, at Jesus ikke blot er den Enkeltes Frelser, han er ogsaa vort Lands Frelser. Og vel er Kirken ikke Stedet til Ordning af Planøkonomi og Nyeuropa og Statsideologi, men den er dog Stedet, hvor Uret skal handlyses, hvor Løgnen skal afdækkes, hvor Forgiftelse skal paapeges — Stedet, hvor Barmhjertigheden skal dyrkes som Livets Kilde, som Menneskehedens Hjerteslag — og der, hvor de lærer andet end den Tro, lærer de Jungle og Død.«

I et privat Brev skriver han samme Aar i Juli, at »vi trænger til at slaas ihjel. Fra-ser og Selvforgudelse i Stedet for Mod og Alvor.« Det var ham næsten ikke muligt at fastholde Troen paa Folkets Fremtid — og saa »falder der som Skyer af Jern over En: hvad gør du selv derfor?«

Stadig er han delvis lammet og lider grænseløst derunder, medens han ved og siger, at det, man bør, det er at slaa til.

Man kan ikke lade være at tænke paa, om Kaj Munk havde faaet Fred, hvis han var blevet Jernbanesabotør. Han, der hele sit Liv havde fundet Udfoldelse for sine Evner i Aandens Verden, følte sig nu under de vældige Begivenheders Pres fattig dér: det var ikke nok. Før første Gang i hans rige aandelige Tilværelse var det ham ikke nok at tale og skrive. Han vedblev at være uforløst med sin Smerte. Derfor drev han mod Døden. Men hvis Børge Brandt fra Bopa pludselig havde staaet hos ham og sagt: »Kom med!« og Fællesskabet havde favnet ham, og Kammeratskabet havde gjort ham tillidsfuld, var han saa ikke blevet ligesaa lykkelig som alle de andre? ¹⁾

»Her lever vi lunt og godt og venter paa Døden,« skriver Munk i et Brev i Februar 42.

I Kaj Munks Digte, skrevet og udsendt legalt og illegalt under Besættelsen, genoplever man de første Besættelsesaars skiftende Stemninger — Præsten i Vedersø samlede *det* i Vers, som de, der var forudbestemte til at blive hans Medkæmpere, følte og tænkte (De Vers, der her skal citeres, er ikke udvalgt efter litterære Retningslinier).

Den kolde Skulder! Husker De, hvor man daglig gennemsnede den og stak den frem som sit eneste fattige Afværgevaaben? I de Dage skrev Kaj Munk et Digt »Episode fra Landsbyen«. Han indledte med nogle Prosalinier:

»I Sognet sad forleden Aar Pigerne i Forsamlingshuset sammen med bare et Par Karle og klippede Julepynt. Da kom pludselig Karlene fra et Nabosogn kørende i Lastbil, med Harmonikaer og det hele, og vilde have Bal. Den ene af Stedets to Karle sagde da til sin Pige:

Hvad det gælder om er i første Instans at være sur.	Og vil han tvinge dig med et: »Nej, nu er det nok,«
Naar den Slags Folk spiller op til Dans, saa vær en Mur.	saa lad ham træde en Dans med dig som med en Rok.
I Sognet her var det altid Skik, at vi søger selv for vor egen Musik.	Til sidst saa bli'r han af Legen ked, skal du se, min Ven, og la'r dig i Fred.«

¹⁾ Efter at ovenstaaende Linier var skrevet, har Arne Sørensen fortalt mig, at han under et Besøg i Vedersø, Efteraaret 43, spurgte Kaj Munk, om han kunde ønske at være med paa et Nedkastningshold. Kaj Munk svarede i stor Taknemmelighed over Forespørgslen, at det vilde han meget gerne. Efter Munks Død erfarede Arne Sørensen gennem den daværende Chef for Faldskærmstropperne, at der *havde* været truffet Aftale med Kaj Munk om hans Deltagelse ved en nær forestaaende Vaabenmodtagelse. Men denne Oplevelse naaede han altsaa ikke at få med.

Det er god nok, men det har
 betydning for det, at det Pagnopunkt, som
 handlede om for dem, er forkert. Det
 længe efter harkyrdom er til skide, og
 der (det der i præst og past) inget og
 til skide. Selvom det er en dårlig, skæmi-
 det var Kristus nokken nærværende med
 at skulle dø. Nej, lad os gøre det prægti-
 ge skal gøre, uden at skide. Det er
 det og og til hjælp og og og et
 bestemt job. Men hvis skal det.
 Basta.

Til en af sine Venner, der sad i Vestre Fængsel, skrev Kaj Munk den 30. Juni 1942 ovenstaaende Linier i et Brev. De giver hans egen sunde Opfattelse af, hvor urigtigt det vilde være at søge et Martyrium.

Men det varer ikke længe, før han bliver ængstelig, for den trøstende Tale om Egenarten og alt det der:

Nu kommer de og fritter,
 hvad er det at være dansk.
 Jeg tilstaar, dette Spørgsmaal,
 det gør mig næsten spansk.
 Hvorfra skal jeg da vide, hvad
 det er at være dansk?
 — — —

Og ind i alles Hjerter
 gaar Kongens Morgenridt,
 og Flaget, det er prægtigt,

for det er rødt og hvidt.
 Og Sproget — ogsaa prægtigt,
 for det er nemlig mit.

Men vil I stadig fritte,
 saa si'er jeg ikke mer.
 Hvad Dansk er, ved jeg ikke,
 og — tilgiv mig, jeg ler —
 hvis virkelig jeg vidste det,
 var jeg det ikke mer.

Den stærkt opreklamerede passive Modstand, som det var Skik at paastaa nok skulde frelse Landet, fyldte Munk med dyb Mistillid.

»Den skjulte Aand«.

Vi tror i Dag paa Danmarks skjulte Aand.
 Alt det, der viser sig for vore Blikke
 af Eftergivenhed, det tror vi ikke,
 men paa den Trods, der smiler under Baand.
 Vi tror i Dag paa Danmarks skjulte Aand.

Regering, Rigsdag, Domstol, Politi,
 alt det, der just i Mørket skulde lyse,
 men straks lod i et Musehul sig kyse
 og staar de fremmede mod Landsmænd bi,
 er ikke Danmarks Aand til Stede i.

Erkendelsen af Handlingen, som det eneste, der kunde frelse Folket (Niels Ebbesen) — og maaske ogsaa Landet — skulde hurtigt fylde ham helt, og hans Tro

paa Frihedskampen som Renselsens og Genrejsningens eneste Middel voksede sig stor og urokkelig:

Lad dem true, arrestere,
ærestjæle, deportere.
Det er saadan, Danmark gror.

Med sit Frihedsdrama »Niels Ebbesen«, men først og sidst med sine Prædikener og med sine Vers (hvoraf adskillige med hans Vidende og Vilje udsendtes illegalt) opfyldte Munk sit Kald som Danmarks største Digter: da Timen var inde, blev han Profet og Forkynder — mindre kræsen end nogen Sinde i Stil og Ordvalg, men revsende, ildnende, uuds lukkelig.

I Begyndelsen var Tyskerne forbløffende villige til at lukke Øjnene for Munks yderst nødtørfigt camouflerede Skrивerier — det var et Led i Kanariefugle-Politikken, at man nødtigt rørte ved Kulturlivets Store. Men efterhaanden, som han foldede sig ud i aabenlys Trods, sved dem under Næsen med sine Rim og piskede til Oprør med sine Prædikener, blev han indhentet af de sædvanlige Beslaglæggelser og Forbud.

»Niels Ebbesen«, udsendt paa Nyt Nordisk Forlag April 42, blev beslaglagt, men første Oplag var, da det skete, snildeligt udsolgt. Gradvis blev Munks aandelige Bevægelsesfrihed indsnævret: hans Stykker maatte ikke opføres, han maatte ikke skrive i Bladene, hvor hans Navn i øvrigt heller ikke maatte nævnes. Der var Forbud mod, at han talte ved Møder, og til sidst blev det ogsaa forbudt ham at holde Gudstjeneste udenfor sin egen Kirke. Paa Trods heraf lykkedes det ham at komme til at prædike i Domkirken den 5. December 1943.

I sit eget Sogn fandt Munk Danmarks Svagheder og Lavheder klemt sammen inden for snævre Rammer, ikke til at se bort fra, ikke til at komme udenom.

Da han Nytaarsdag 1944 prædikede for sin Menighed, besteg han ikke Prædikestolen, »dette Ansvars Sted«, men blev staaende nedenfor. Saaledes lød Munks Prædiken (den sidste, hvortil Manuskriptet findes bevaret):

»Kære Menighed i Vedersø. Jeg vil først bringe jer en Tak for det gode Juleoffer, som var paa 260 Kr., der nu fordeles med $\frac{1}{3}$ til Bibelselskabet og $\frac{2}{3}$ til Plejehjemsforeningen for Ringkøbing Amt.

I undrer jer over, at jeg staar her ved Siden af Juletræet neden for Prædikestolen i min Overfrakke med mit højroede Tørklæde om Halsen. Men da jeg i Gaar forberedte mig for Guds Ansigt til denne Gudstjeneste, fik jeg det saadan, at jeg vidste, jeg ikke kunde gaa paa Prækestol eller for Alteret i Dag. En dyb Sorg og Smerte har opfyldt mit Sind. I den senere Tid er der begyndt at gaa Skred paa det gode nationale Sammenhold i vort Sogn. Folk, der ikke har det Behov, gaar i Tyskernes Tjeneste. Dette maa i Sandhedens Navn paatales i denne Kirke, der er bygget for at være Sandhedens Tempel. Nogle mener, at slig Tale har ikke hjemme i Guds Hus. Det er forkert. Naar Mennesker synder i Sognet, har Sognet sit Guds-Hus for der at faa paatalet det. Guds Ord holder sig ikke inden for visse Skranker. Det har at gøre med hele vort Liv i alle Forhold.

Danmark er i Krig med Tyskland. Indtil den 29. August kunde vi sige, at vor Stilling var uklar. Den Dag begrundede den tyske General her i Landet selv sin Opræden med Principper, der kun gælder mellem krigsførende Stater. Naar en Dansker godvillig hjælper Tyskerne nu, er det altsaa landsforræderisk Færd. Jeg staar ikke her for at prædike Had mod nogen. Det er mig plat umuligt. Ikke engang Adolf Hitler hader jeg. Jeg ved, hvad Rædsel og Elendighed Verden

I Vedersø Præstegaard med den dejlige, store, skyggefulde Have paa hele 3 Tdr. Land — et Vidunder i Vestjylland, skabt af en af Kaj Munks Forgængere i Embedet, Pastor Plesner — fandt den søre, springende og alligevel inderligt rodfæstede Lollik et Hjem, hvorfra baade Latter og Lyn gik ud over Landet. Men først og sidst de stærke Ord om Livets Enkelhed i trofast Tjeneraand mod Gud og Danmark — saa svære og saa vanskelige at indfri, naar Tingene havde taget deres grå Hverdagsdragt paa, men saa forpligtende og velsignede, naar de store Tider kom, der satte Sindet paa Prøve og krævede Ordene omsat i Handling. Mon noget Menneske, som har siddet i Munks Stuer eller har vandret med ham i Haven og ud over Engen eller ned i Klitterne mod Havet, har lyttet til hans Talestrøm og med Forbavselse mærket, hvor stor en Evne til at lytte han selv havde — mon noget saadant Menneske har kunnet undgaa at gribes af Taknemmelighed over, at vi Danske her i en Afkrog af Landet ejede en Mand, som baade selv tog sin »Jakobskamp« op og krævede, at vi andre, at Danmark skulde gøre det samme?

er kastet ud i, jeg ved, hvad Formædelse mit eget Land har maattet opleve. Jeg ved, at jeg nu i Maaneder ikke har lagt mig til Ro nogen Aften uden at tænke: »Kommer de efter dig i Nat?« Og den Tanke er ikke morsom for en, der elsker Livet, har nok at gøre i sin Gerning og er glad for sin Kone og sine Børn. Og dog kan jeg ikke hade. For Mennesker er saa mange Slags og besættes af alle Slags Aander, og Frelseren har lært os Bønnen: Forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre.

Men derfor bliver det aldrig kristen Gerning at hjælpe Tyskerne med at bygge Fæstningsværker mod Englænderne, for at vort eget Land saa længe som muligt kan holdes i Trældom og Underkuelse. Og det bliver ikke kristen Gerning for dyre Penge at sælge til Tyskerne de Æg og det Flæsk, som vore egne stakkels Arbejdsfolk i Byerne har saa haardt Brug for. Det bliver aldrig kristen Gerning at stille sig til Raadighed for Uretten, enten det saa sker af Fejhed, Griskhed eller tossegod Føjelighed.

Vi ved, hvordan det er gaaet med os og disse Tyskere. De stiftede en Ikke-Angrebspagt med os. Derefter kastede de sig over os med deres Kanoner, Tanks og Flyvemaskiner og gjorde os hjemløse hos os selv og retsløse under vor egen Regering. To Gange har de udgydt vor Ungdoms Blod, vor gamle Konge har de sat fra Magten og under Opsyn, de har slaet om sig med Mishandlinger og Fængslinger, og de har ladet Jødeforfølgelsens Skændsel udfolde sig ogsaa i vor nordiske Stat, slæbt af med hundreedaarige gamle Kvinder, trukket Folk ned fra anden Sal ved Benene med Hovedet bumpende mod Trappetrinene.

Der er mange, mange gode Tyskere. Gud være lovet for det, ellers var Verden uden Haab. Mange brave Drengene er stukket i Trøjen, saa flinke som vore egne. Men saa længe som de

finder sig i, at dette Regimente, de selv har heilet sig til, beholder Magten over dem, maa de staa Last og Brast. Drikker Manden i en Familie, gaar det ud over hele Hjemmet. Saadan er det nu engang. Man kan ikke lade sig bruge til at rive Ulverifter med i andres Legemer og selv forlange at behandles som et skyldfrit Lam. Det er Krigens haarde Vilkaar, og saa længe de varer, er det ikke Mennesker, vi har at gøre med, men Uniformer. Naar vi ser en tysk Soldat i Danmark, *maa* vi sige: det er en Uniform — og huske, hvad den Uniform staaar som Udtryk for.

Jeg siger jer, at en usigelig Kummer har opfyldt mit Hjerte, fordi der imellem mine Sogneborn viser sig Folk, der glemmer deres danske Kristenpligt. I gamle Dage sagde man, at naar Husmanden pløjede om Søndagen med de Heste, han havde laant fra Gaarden, da lukkede Gud det ene Øje. Nuvel, der kan være en fattig Sjæl, der har Kone og Børn og ingen Steder i denne Tigertid at tage Brødet til dem fra. Maaske Gud da er barmhjertig og lukker det ene Øje. Og det sker jo ogsaa, de moder op og trykker os Pistol for Tinding eller Bryst eller Mave. Vi ved godt, at Jesus og hans tapre Apostle lod sig ikke forskrække af sligt. De gik i Døden hellere end at lade sig skræmme til at gøre, hvad der stred mod deres Samvittighed. Det kunde vi ogsaa. Men vi er Smaafolk. Og maaske bor vi ogsaa der haabe paa, at Gud sætter Kikkerten for det blinde Øje. Men naar danske Mænd uden bydende Behov og af egen fri Drift og Valg forraader deres Fædreland og Kristendom af raadent Pengebegær, saa skal de ogsaa her fra Kirken have at vide, at den Rigdom, de paa den Maade tiltusker sig, er Judaspenge, og skal blive dem til Fordærv.

I disse Dage slæbes 1500 Studenter fra vort dyrebare Broderland Norge til Misrøgtning og Undergang i tyske Konzentrationslejre. Og vi her i Danmark skulde intet vove for *vort* Land, for *vor* Tro, for *vore* Ideer. Ofte hører vi sagt om Sabotererne, at det er Ugerningsmænd, og det kommer bare til at gaa ud over os selv. Kommuniste kalder man dem. De er ikke Kommuniste. Der er nogle iblandt dem, der er. Men de er alle Slags Folk. For de er danske. De er Søn af en Biskop, Søn af en Professor, af en skikkelig Husmand, af en Haandværker. Det er den Landets Ungdom, som man snod for at kæmpe, gav Uddannelsen og lod dem saa i Stikken og, da den var beredt til det yderste, staa og være til Grin. Det er dem, der tager sig paa at vise Danmarks Ansigt. Med enestaaende Dygtighed, med en Hensynsfuldhed, der naar Himlen. Næsten ingen danske Menneskeliv har det kostet, mens de selv ustandselig sætter Liv og Lemmer paa Spil — ja, sætter sig i Fare for større Ting end at miste Livet. I Sagen Ret og Uret skal man aldrig spørge, om det betaler sig, for det er i Djævelens Interesse. Men her betaler det sig oven i Købet. »Det gaar ud over os selv«. Nej — og atter nej. Det gik ud over os selv, om vi ingenting gjorde. Om vi ikke selv skaffede de værste Virksomheder af Vejen, var Landet forlængst belagt med et Tæppe af Bomber. Og holdt vi Komedien gaende med gode Miner til Fjendens slette Spil, koblede vi jo blot os selv som en lille Paahængsvogn til Tysklands store Vogn paa dens raslende Færd ned ad Bjerget.

Vi er ikke, som de tror, et Alderdomsfolk, der er nødt til at lade sig byde alt og tvinge til alt. Landmanden køber den dyre Kunstgødning (det gaar ud over ham selv), ja, men den giver Udbytte næste Foraar og Sommer. Paa tyvende-Dagen for at jeg første Gang besteg Prækestolen, staaar jeg nu her. Jeg havde ikke tænkt mig, at Jubilæet skulde fejres paa den Maade. Tyve Aar — mange, mange Minder myldrer frem, og en stor Tak skylder jeg jer for Trofasthed og Overbærenhed mod mig, der har saa helt og holdent mit eget Sind og er saa forskellig fra alle jer herovre. Des mere smerteligt er det for mig, hvad der er sket i disse Dage. Jeg kender ikke Navne og bryder mig heller ikke om at faa dem at vide. Jeg kan ikke andet end bede til Gud om, at *disse* Sogneborn maa vaagne til Erkendelse og gaa i sig selv og finde deres Plads som gode kristne danske Mænd imellem os igen. Amen.«

Dagen efter prædikede Kaj Munk igen i Vedersø Kirke, sin sidste Prædiken. Døden, som han ventede paa, var ham nu ganske nær. Den 4. Januar om Aftenen var han urolig og rastløs, ved 19.30-Tiden rullede en Automobil ind i Præstegaarden. Tre Mænd, civilklædte, erklærede, at de kom fra det tyske Kriminalpoliti og vilde tale med Præsten. Den ene talte Dansk, den anden gebrokket, den tredie Tysk.

Her ned i Grøften slængte brutale Banditter Liget af deres Offer - *Kaj Munk*. De mente at kunne skænde Sandhed, tvinge Frihed og binde Aand. Af deres Forbrydelse sprang først for Alvor Sandheden, Friheden og Aanden ud som Grundelementerne i vor Kamp.

Uden for var endnu to Mænd. Kaj Munk maatte følge dem. Han var helt rolig, da han omfavnede sin Kone til Farvel. »Stol paa Gud«, sagde han.

Kaj Munk blev myrdet ved Midnatstid. Hans Lig blev fundet i Landevejsgrøften næste Morgen.

I det illegale »Frit Danmark«s Nekrolog over Kaj Munk stod bl. a.:

»Dybt og uafadeligt følte han sig som Præst, som Digter, som Menneske forpligtet af »det nye, der er kommet til«. — Det gik ham ikke, som det i disse Aar er gaaet saa mange Kristne, at de slides og svækkes i Spændingen mellem de religiøse og nationale Krav. For Kaj Munk var Nazisterne Guds Fjender — for ham var Gud vort Folks Gud og Jesus vort Folks Frelser. Ud fra dette øvede han sin Digtergerning og sit Præstekald.

Tyskernes Besættelse af Danmark den 9. April 1940 ensrettede Kaj Munks aandelige og digteriske Stræben. Der var næppe Rum i ham for andre Tanker end dem, der kredsede om vor Nød og vor Genrejsning, og mon ikke hans Spekulationer og Udvikling i de forløbne Aar, som vi kender dem fra hans Skrifter og Handlinger, er et klart Udtryk for det, mange gode Danskere har fornemmet og oplevet i samme Tidsrum:

Først var der Skammen og Ydmygelsen over 9. April, som en Tid lammede og gjorde tavs. Men Kaj Munk genfandt sit Mæle og var med til i Digte og Prædikener at forløse os af den mørke Dvaletilstand, hvori vi befandt os. Han sagde os *Sandheden om os selv*. Dette var det første og vigtigste for ham — og det nødvendigeste for os alle. Før vi kunde løfte Hovedet, maatte vi tømme Selverkendelsens Bæger.

Bagefter trængte nye karske Tanker sig frem, og i Takt med de folkelige Følelser gjorde Kaj Munk Front mod Fjenden og styrkede den almindelige Uvilje, der hurtigt skulde vokse til Had. Diplomat var han ikke, og historiske Forklædninger var i det lange Løb ikke nok til at narre Tyskerne fra at kende en farlig Fjende. Det blev ham forbudt at skrive i Bladene.

I 1942 udsendte han Skuespillet om Niels Ebbesen, der blev beslagnet umiddelbart efter, at det var kommet i Handelen. Han er her naaet frem til Daaden, som det eneste, der kan rense os for vor Skyld og befri os fra vore Fjender. Et Sted lader han Grev Gert sige: »Ser du, Niels Ebbesen, du er i mine Øjne Mønsteret paa dit Folk. I beherskes af den svinske Tankegang, at alting kan gaa af sig selv. I vil klare jer ved at gaa udenom, ved at holde jer uden for. I afskyr Kamp for det store, men er lystne nok til Kiv i det smaa, uden Sammenhold, uden Alvor, madkære, selvglade ...« Angsten for vore Skødesynder lader ikke Kaj Munk i Fred, »Scavenuis-Politiken« rider ham som en Mare, kun den aktive, nationale Handling kan berolige ham.

Niels Ebbesen blev vel ikke det store Frihedsdrama, som man havde haabet, vor største Dramatiker vilde skabe, men Værdi fik det alligevel ved sin Bekræftelse af den *Tro paa den aktive Modstand*, som langsomt var ved at modnes i den bedste Del af vort Folk.

Efter Skuespillet om Niels Ebbesen fik den danske Offentlighed kun sporadiske Budskaber fra Digteren i Vedersø, hans »Tre Prædikener« naaede ikke vidt omkring. Men vi behøvede ham heller ikke saa stærkt mere, forsaavidt som Gnisten fængede, og Baalet flammede: Danmark havde fundet sig selv.

Dette betød jo ikke, at vi vilde undvære ham, men blot, at vi havde slaaet os til Taals med, at han levede i sit Sogn i Jylland og uden Frygt, i Tale og Handling, var med i den fælles Kamp for Friheden — og at han var *det*, vidste vi fra talrige Beretninger, der gik fra Mund til Mund. Paa hans Genkomst som Digter ventede vi, som vi venter paa saa meget stort og skønt, vi nu er lukket ude fra.

— *Saa myrdede de ham*, og han kommer ikke mere tilbage til os paa den Maade, vi havde troet. Men han har ikke forladt os: »Kaj Munks Vaaben var ikke det døde Staal, men det levende Ord«, siger den svenske Digter, Vilhelm Moberg. »Det virker endnu, og han kæmper fra et Sted, hvor ingen kan naa ham. Hans Liv og Gerning skal leve som en Legende i Danmarks Historiek.

Kaj Munk kæmper videre for os og for Aandens Frihed.«

Da Vedesø Kirke fyldtes til Trængsel ved Kaj Munks Jordefærd.

IV

I Krig maa det altid blive saadan, at det er Navnene paa nogle faa, der faar Fæste i Folkets Bevidsthed. Saaledes er det ogsaa gaaet med Frihedskampens Martyrer. I de faa æres alle, der led med dem og delte deres Skæbne. Det er et Spil af Tilfældigheder, der bærer de enkeltes Navne frem og gør deres Bedrifter til Historie. Mange andre var ligesaa værdige dertil, men om skrives der ikke, og om dem taler kun de, der stod dem nær. Føles det af deres Efterladte som en Forurettelse? Det vilde være bitter Synd, om det gjorde — og det er næppe heller troligt, at det er saadan.

Det gjaldt mellem Kammeraterne i Frihedskampen: een for alle og alle for een, og det staar ved Magt ogsaa nu, hvor de er døde. Enhver, der har staaet en af dem nær, ved, at dette Fællesskab har en dyb Gyldighed, som ingen ydre Omstændigheder kan rokke: den enes Hæder er alles Hæder. Man ved ogsaa, at det er de mange, der skubber de faa frem foran sig, bag de Udvalgte staar Skaren, og det er den, der giver deres Indsats Rækkevidde og Perspektiv. En enkelt Mands tapre Handlinger kan være rosværdige nok i sig selv, men det er den Sammenhæng, hvori de øves, der betinger deres historiske Værdi, og som løfter dem fra Afsondrethed ind i Fællesskabet, hvor de besegles med en stor Sags Stempel.

Mændene i *Hvidsten-Gruppen* er blevet symbolske for de faldne Frihedskæmpere. Mændene fra Hvidsten har hverken udført mere eller mindre farefuldt Arbejde

end mange andre. Deres illegale Bane er ikke mere dramatisk end andres. De blev fanget, og de forstod at dø — ligesom de andre gjorde det. De var blandt de første, der blev skudt af Tyskerne, og med deres Død gled Tæppet til Side for en heroisk Tragedie, der gjorde et uforglemmeligt Indtryk paa et Folk, der endnu ikke havde vænnet sig til Krigens haarde Handlen med Mennesker.

For Hvidsten-Folkene gælder til en vis Grad det samme som for Kaj Munk; den samme Lov virker i dem omend paa forskellig Vis i Overensstemmelse med deres uensartede Forudsætninger og Temperament. Da Tyskerne besatte deres Fædreland, greb Skæbnen baade Præsten i Vedersø og Kromanden i Hvidsten i Nakken og tvang dem ind i samme Udvikling. I Axel Holms Bog »Hvidsten-Gruppen« findes følgende Samtale gengivet mellem *Marius Fiils* Søn, *Niels*, Møller *Henning Andersen* og Mekaniker *Johan Kjær*, der alle tre blev aktive Medlemmer af Hvidsten-Gruppen og skudt halvandet Aar senere:

»Da de har siddet og røget lidt siger Niels Fiil:

— Det nationale, vi ser mest til i Danmark, er national Humbug.

— Hov, hov, smaa Slag, siger Mølleren.

Niels bliver ivrig.

— Hvor er det nationale Sammenhold? Halvfulde Folk, der staar op og føler sig som Befriere, naar Kong Christian spilles paa Restaurationer, Arbejdsgivere, der beklager sig, naar de skal give fem Øre mere i Timen, skønt det kun er en Bagatel for dem, Arbejdere, som arbejder for Tyskerne, Bønder, der holder Produkter tilbage eller sælger dem til Tyskerne ... er det nationalt, og ser vi andet! Ungdoms-Samvirket er neutralt. Er det nationalt i disse Tider!

Johan Kjær:

— Jeg har tænkt over det. Det er ikke sikkert, at det nationale er det største. Jesus er det største Menneske, der har levet. Jeg vilde gerne vide, om han var national.

Niels Fiil:

— Du ved da, at han var Jøde. Altsaa var han nationalt bestemt.

Johan Kjær:

— Der er nu ogsaa flere nationalt ægte, end Niels tror.

Niels Fiil:

— Saa skulde de vise det.

Johan Kjær:

— Jamen det er ikke saa let at komme til.

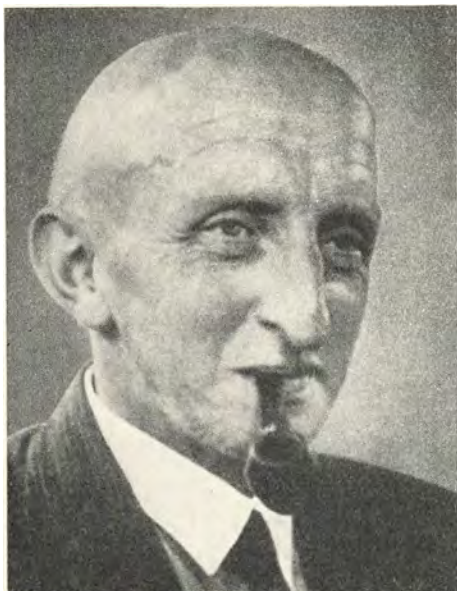
Henning Andersen:

— Nej, hvad skal man finde paa at gøre? Jeg ved, at jeg gav gerne hele min Tobaksration for at komme til at skade Tyskerne.

— Det var nu saa meget igen, sagde Johan Kjær, og saa lo de og gik snart hver til sit ad den mørke Landevej.«

Denne Samtale, usikker i sin Form, spøgende og søgende i sit Indhold, er saare betegnende for den Tilstand de befandt sig i, der var indkaldt til Tjeneste, men endnu ikke vidste, hvori den skulde bestaa.

Paa Hvidsten Kro havde hele Familien i Besættelsens første Aar en utilfredsstillende Fornemmelse af, at de svigtede. Kristine, kaldet *Tulle Fiil*, den ældste Datter, gift med *Peter Sørensen*, har fortalt mig herom: »Hver Aften, naar vi hørte Udsendelserne fra England, og det blev bebrejdet os, at vi ingen Ting gjorde, følte vi det, som om de slog paa os privat. Far havde det lige saadan, men vi vidste ikke, hvordan vi skulde komme i Lag med nogen. den Gang var der ikke saa mange med.«

Marius Fiil.

Gudrun Fiil.

Endelig den 12. Marts 43 lykkedes det Familien Fiil »at komme i Lag med nogen«. *Gudrun Fiil*, Marius' Kone, Niels' Mor fortæller derom (Kate Fleron: »Kvinder i Modstandskampen«):

»Det begyndte den 12. Marts 43. Kromanden sad og talte med sin gode Ven Dr. *Thorup Petersen*. Saa kom der først een Herre ind og saa en anden og gav sig til at snakke med dem. Kromanden syntes, de var noget paatrængende, han holdt ikke af den Slags. Den ene af Herrerne viste sig at være Aksel — Ole Geisler er hans rigtige Navn — Chefen for Faldskærmsfolkene i Jylland. Det viste sig, at der havde været Modtagelse Aftenen i Forvejen, og at der laa en Del Gods i Skrødstrup Mose, som de ikke havde kunnet faa med ind. Om Kromanden vilde hjælpe dem — han kunde færdes paa Egnen, uden at det vakte Opsigt. Kromanden kom op til mig, jeg laa og hvilede mig. Saadan og saadan, sagde han. Ja, saa maa du spænde den lille brogede for, sagde jeg. Min Mand fik Hjælp hos en Vognmand, der var vores Ven ... Godset blev hentet og anbragt hos vores Nabo, *Andreas Stenz*. Aksel havde spurgt, om vi vilde huse Faldskærmsfolk, og jeg sagde dem, at det vilde vi naturligvis.

Der var Uro paa Egnen den Gang, og en af Dagene ringede Politiet fra Randers ud til os og spurgte, om vi havde set noget til Faldskærmsfolk? Jeg lo saa smaat — nej, sagde jeg, men hvis de kommer, skal jeg nok passe godt paa dem. Saa lo de ogsaa og sagde, at saa var de rolige.«

Datteren *Tulle* fortsætter Beretningen:

»Der gik en fjorten Dages Tid, saa kom de og spurgte Far, om han troede, han kunde finde dem en god Modtageplads. Far fandt en ovre bag Allestrup Gaard. Der havde vi mange Modtagelser, det blev sagt, at det var Europas fineste Modtageplads. Senere skete det engang, at en af vore Containers, som vi havde smidt i Mosen, begyndte at stikke Næsen op. Gaardejeren meldte det i Randers, og der kom en Sprængkommando ud til Allestrup Mose. Vi blev kede af det, nu troede vi, Stedet var røget. Far tog ud og talte med Gaardejer Andersen: »Vil du ødelægge Europas fineste Landingsplads?«, spurgte Far. Saa blev Andersen tavs. Lidt efter sagde han: »Bare du dog havde fortalt mig det.« Senere kom Andersen ogsaa med i det med Liv og Sjæl.

Hvidsten Kro.

Niels kom hjem fra Landbrugsskole lige Dagen før, vi skulde have vores første Modtagelse. Far kunde ikke vente med at tale om det, han sagde det til Niels den første Aften. »Ja,« sagde Niels, »det er godt nok, indtil vi bliver taget, hvad saa?« »Ja, det er jo en frivillig Sag,« svarede Far, »nu kan du sove paa det.« Næste Dag fik Niels talt med Aksel, og saa var der ikke mere Tvivl hos ham — han blev den ivrigste af os allesammen. Jeg kan ogsaa huske en Nat, Aksel sagde til Far: »Det er vel nok en dejlig Dreng, du har, i Aften gik han paa Hovedet i Mosen for os.« Saadan var Niels, naar han først var gaet ind for en Sag, var der ingen Grænser for, hvad han vilde yde og ofre . . .«

Det er skildret saa ofte, dette illegale Liv, der rørte sig paa Hvidsten-Eggen i de følgende Maaneder, hvor den uskyldigt udseende, hvide Landevejskro blev Faldskærmsfolkernes jyske Central. Ammunition og Sprængstof er modtaget i Tonsvis paa Kromandens Landingsplads, otte Faldskærmsfolk har fundet Husly hos Tulle og Peter Sørensen og mange, mange illegale Personer har søgt Hjælp hos Marius Fiil og hans Kone.

Modtagelser blev snart en dagligdags Foreteelse.

»Men det holdt ikke op med at være spændende,« siger Tulle. »Far blev hjemme, medens Niels og min Mand tog ud med Stenz og Dyrlæggen og de andre. Mine Søstre og jeg vilde saa gerne have været med ud til Modtagelserne, men vi vovede ikke at bede om det — det blev nemlig meget ofte understreget, at disse Modtagelser ikke var Plæneforestillinger, og at det kunde gælde Livet. Vi maatte nøjes med at gaa hjemme og vente paa, at de andre vendte tilbage. Vi smurte Mad og sørgede for, at der var hyggeligt, til de kom hjem. Tit stod vi udenfor og spejdede gennem Natten, til Maskinen kom. Naar den havde givet Lys og var forsvundet, vidste vi, at nu var vore Folk i fuld Aktivitet ude i Mosen, og saa lyttede og lyttede vi efter hver Bil, der passerede.

Niels Fitt faar sig - i Skjortearmer - en hyggelig Passiar med en Gæst, mens Kaffekoppen, Tobaksdaasen og Brændevinsflasken paraderer opmuntrende paa den hvidskurede Bordplade.

Næste Gang der blev Vrøvl, var en Aften, hvor vi var forberedte paa en større Modtagelse, da vi pludselig saa de tyske Biler komme kørende henad Landevejen med Pejleapparater. Jeg har aldrig set Aksel blive saa rasende og fortvivlet — han rejste sig fra Bordet og smed Servietten fra sig: »Det er ogsaa Satans,« sagde han, »nu er det hele ødelagt.« Far sagde: »Saa, saa giv nu Tid, giv bare Tid.« Det var hans Valgsprog. »Maa jeg give Tyskerne Øl og Snaps paa din Regning?« spurgte han Aksel — ja vær's'go', ligesaa galt han vilde. Klokken halvtolv fik Far dem væk. Nu var Spørgsmaalet, om man skulde tage ud til Modtagededet eller aflyse i Aften. Man blev enige om at tage derud. Den Nat modtog vi tre Mand og seks Containers, medens tusinde Tyskere var paa Øvelser tre Kilometer væk. Hvor var vi lykkelige over, at det var lykkedes for os. Da Drengene var kommet hjem, sad vi længe, længe og sludrede i Krostuen. Der var noget Gods, de ikke havde faaet med hjem fra Skoven, og det kunde Niels ikke lide. »Jeg tror, jeg kører ud og henter det,« sagde han, og forsvandt. Da jeg en Timestid senere hørte hans Vogn uden for, lettede jeg paa Mørklægningen, og opdagede, at det var højlys Dag. Jeg husker endnu saa tydeligt, som var det i Gaar, det Øjeblik, da Niels midt i Solskinnet svingede ind over Gaardspladsen med Bilen fuld af Sprængstof ...«

Hvordan følte de Mennesker, der udførte et Arbejde med Døden hængende over Hovedet? Saadan (citeret fra Axel Holms Bog):

»Hvidstensmændene tænkte sig altid, at gik det galt, vilde det ske ved at blive overrumplet af Tyskerne paa Pladsen ved Allestrupgaard.

Naar de drog ud for at hente de engelske Sendinger, tog de Afsked med deres Koner. En Aften sad nogle af dem i et Krat ude ved Mosen.

— Nu kunde man have ligget godt i sin Seng, sagde Karetmageren (Søren Peter Kristensen).

— Ja, det kunde vi, mumlede de andre.

— Det er mærkeligt, at man fra saadan en stille Tilværelse, som man tænkte sig aldrig vilde høre op, er kommet ud i dette her, sagde Karetmageren igen.

— Det er bare sørgeligt, at mange ikke forstaa os, bemærkede den unge Niels Fiil. Der er ligefrem nogle, som mener, at Folk af vor Slags er landsskadelige.

— De bliver nok klogere, lo Johan Kjær. For et Par Aar siden indmeldte de Fine i Byerne sig i Dansk-tysk Forening, fordi de troede, at det nu skulde til at være det fineste — sikreste. Nu begynder de at ønske, at de var vel ude af den Forening.

— Tys, tys ... det er vist en tysk Bil, som kører ovre paa Vejen, sagde en.

De sad tavse lidt. Saa sagde Karetmageren:

— Vi gaar herud og er klar over, at vi kan risikere at blive skudt ned paa Stedet, men vi vilde alligevel nodig undvære det. Jeg kan li' det.

— Der er jo noget om, at lever man farligt, saa bliver Livet mere værd. Det kære bliver kærere, det store større og ... mon ikke ogsaa Gud bliver nærmere. Men bliver vi knaldet, vil mange kalde os Idioter. Maaske er det heller ikke noget af Betydning, vi gør, sagde Johan Kjær.

Niels Fiil saa ned for sig og sagde som i Drømme:

— Det er maaske større, end vi selv tænker. Somme Tider bilder jeg mig ind, at vi i en Nøddeskal er det stille, skikkelige Danmark, der rejser sig.«

Denne Lykke over Arbejdet, Hengivelse i Skæbnen og Forvisning mindre om Handlingens øjeblikkelige Værdi, end om deres umistelige Betydning for Fremtiden er typisk for den Aand, hvori Frihedskæmperne udførte det, de blev sat til.

Saa en skønne Dag gik det galt. Tulle Fiil fortæller derom:

»Den 10. Marts 44 skulde vi have haft Modtagelse, men den var af en eller anden Grund blevet aflyst. Den 11. Marts om Morgenen kom Gestapo — jeg tror, der var 50 — de sværmede omkring os, som Gæsterne paa en Sommersøndag. Da de kom, havde de baade Dyrslæge Iversen og Stenz med sig, derfor var jeg klar over, hvad det drejede sig om. Det viste sig at være en Faldskærmsmand, de havde arresteret, som havde angivet os allesammen. — Det viste sig, at vi var blevet skyggede i halvanden Maaned. De tog Far, Niels og min Mand med sig, Gerda, min syttenaarige Søster og mig. De vilde ogsaa have Bitten, der dengang var fjorten Aar, men saa gik jeg hen til deres Anfører og sagde, at det kunde vel ikke være hans Mening, at han vilde arrestere et Barn. Hun fik Lov til at blive hjemme. Min Søster Rita var blevet gift anden Juledag og var bosat i Helsingør, hende var der ingen af os, der mølede et Ord om. Underligt nok lod de Mor blive — de sagde, at der skulde jo helst være nogen hjemme, der kunde passe Kroen og den lille Pige. »Det er rigtignok smukt,« sagde Mor.

Det var modbydeligt at se dem sidde der med Hænderne lænkede paa Ryggen — Niels var meget syg, han havde Blodforgiftning i den højre Arm og havde haft høj Feber Aftenen i Forvejen, jeg kunde se paa ham, hvor han led. Vi blev ført ind til Arresten i Aarhus. Jeg kom i Forhør Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag — det var fortvivlende, fordi de vidste alting, Rub og Stub, selv Detailler jeg forlængst havde glemt. Jeg løj, saa godt jeg kunde.

Gerda og jeg sad i Aarhus i to Maaneder, Mændene blev ført til Horsørød efter tre Ugers Forløb. Den 19. Maj blev vi ogsaa ført til Horsørød og saa videre til Vestre Fængsel ...

Den 27. Juni blev der afsagt Dom over vores Gruppe — vi var fjorten. Vi havde allesammen været inde paa Dagmarhus hele den 26. Juni. Vi sad og hørte paa Gennemgangen af vore Sager. Det var naturligvis den rene Parodi paa en Retshandling. Der var tre høje Dommere, en Anklager og en Forsvarer, en Tolk og en Skriver. Vi havde aldrig før set Forsvareren for vore Øjne. Da vi gik fra hinanden den 26. om Eftermiddagen, sagde Niels til Gerda og mig: »Nu haaber jeg, at I, der kommer hjem, vil føre det hele videre.« Det var den illegale Kamp, han mente. Han troede dengang, at Gerda og jeg vilde faa Lov til at komme hjem. Næste Dag Kl. 13 blev Dommene afsagt: Far, Peter, Niels og fem af de andre, Mekaniker Johan Kjær Hansen, Radioforhandler Niels Nielsen Kjær, Karetmager Søren Peter Kristensen, Møller Henning Andersen og Dyrslæge Albert Carlo Iversen fik Dødsdom. Jens Stenz fik livsvarigt Tugthus, Anders Venning Stensgaard og Knud Christensen fik fire Aars Tugthus. Jeg blev indstillet til Dødsdom, men i sidste Øjeblik var det blevet lavet om til livsvarigt Tugthus. Min Søster havde faaet fire Aars Tugthus lavet om til to Aars Ungdomsfængsel. Alle de domfældte var fuldstændig

Peter Sørensen.

Niels Fiil.

rolige — jeg kunde ikke lade være at grine haanligt ad Tolken, han var den eneste af Selskabet, der tudede. Vi blev ført tilbage til Vestre for at afvente Dommenes Stadfæstelse. Det blev betydte Mændene, at Dødsdommens Eksekvering vilde blive gjort afhængig af den almindelige Opførsel ude i Landet. Vi vidste godt, at der var Uro, og at vi maatte være forberedte paa alt muligt ...

Min Søster og jeg nød den Begunstigelse i Vestre Fængsel at faa Lov til at vaske Gulv i Stuen i de Celler, der blev brugt til Kontorer — det betød, at jeg ikke havde nogen Vanskelighed ved at komme til at tale med *Meister*, den Øverstbefalende i Fængslet. Jeg spurgte ham, om der var Mulighed for, vi kunde faa Lov til at være nogle Timer sammen med Mændene, før de skulde henrettes, og det blev saa ordnet. Den 28. kom de op til os i vor Celle, og var der fra Kl. 13 til Kl. 19. Vi havde det rart, vi sad og spiste noget Chokolade, vi havde faaet. Vi talte sammen om Arbejdet og om dem derhjemme. Mest om Mor og om, hvordan hun skulde klare det, der ventede hende. Mor havde lige været inde hos os et Øjeblik den foregaaende Aften. Jeg kan huske, at Niels sagde: »Jamen, Far, lagde du ikke Mærke til, at da Mor gik ud af Døren i Aftes, da gik hun akkurat, ligesom hun plejede at gaa.«

Far bad Fadervor med os allesammen.

Niels sagde: »Ja, nu er Strejken begyndt, det betyder Knald eller Fald for os — maaske bliver Tyskerne bange, og vover ikke at gøre os noget, maaske bliver de helt desperate.«

Vi stod i Celledøren og fulgte vore Mænd med Øjnene, da de gik ned ad Trappen og henad Gangen til deres Celler. De gav hinanden Haanden, — saa vendte de sig om og vinkede og smilede til os. *Jeg glemmer aldrig deres Ansigter.*

Lidt senere fik Mor Lov til at komme ind i ti Minutter og sige Farvel til dem.

Samme Aften Kl. 23 blev de hentet.«

En af Fiilernes Kammerater i Horsørød har fortalt mig, at den Dag, da Kroman- den og hans Søn havde faaet at vide, at de skulde til Vestre, spadserede de en Stund rundt med ham, først Faderen, saa Sønnen. Marius sagde: »Ja, nu skyder de os jo nok. For min Skyld kan det være ligemeget, men jeg er ked af det for Niels.«

Niels sagde: »Nu skyder de os, det er jeg sikker paa. Jeg selv er ligeglad, men for Fars Skyld er jeg ked af det ...«

I Vestre Fængsel levede de i godt en Maaned den forunderlige Tilværelse, hvori man lempes over, naar man venter paa Døden, fordi man har gjort sin Pligt. De tiltvang sig Magt over Haabløsheden ved at vænne sig til Fortrolighed med Tanken om det, der maatte komme.

Hvidsten-Gruppens Mænd havde i Fængslet den store Opmuntring, at de fik Lov at sidde sammen. De kom i Celle med Viborg-Gruppen og var i alt 18 Mand i et Rum paa 6 Gange 4 Meter. To Dage efter blev 7 af Viborg-Gruppens Mænd dømt til Døden og flyttet til andre Celler.

Man gjorde sig ingen Illusioner i Celle 2, man talte lige ud med hinanden om Tingene. Man blev paa et vist Tidspunkt enige om at prøve paa at flygte, men et Brev til en dansk Betjent udenfor blev fundet af en Tysker. Saa var *det* Løb kørt.

I Cellen var Folk fra de mest forskellige Samfundslag, Haandværkere, Bønder, og Akademikere. De sludrede sammen, spillede Kort, sang og bad sammen til Vorherre. Den unge teologiske Student *Chr. U. Hansen* var deres Præst og holdt Andagt for dem.

Da han kom tilbage til Celle 2 efter at have været for Krigsretten, og Kuglen var ham vis, sagde han, ganske stiltfærdigt: »Naa, men nu skal vi vel have et Slag Kort som sædvanlig.« (*Chr. U. Hansen*, der var Medlem af Sabotagegruppen fra Viborg, blev henrettet om Morgenen den 23. Juni).

Efter at Hvidsten-Mændene havde faaet deres Dom ved Krigsretten kom de ikke tilbage til deres gamle Celle, men blev anbragt hver for sig. Om nogle af dem foreligger der Beretninger om den Maade, hvorpaa de mødte deres Skæbne. Ro og Værdighed er ens for dem alle. Karetmager Kristensen sagde til sin Cellekammerat: »Hvis jeg kom ud, gjorde jeg det igen.« Da de kom for at hente ham, sagde han: »Nu skal man altsaa dø — du rejser engang over og hilser min Kone...«

Niels Kjær sagde, at han var ikke bange for at dø, ingen vilde sørge over Tabet af ham, men det var forfærdeligt for Gudrun Fiil, der baade mistede Mand, Søn og Svigersøn og fik to Døtre i Fængsel. Lidt efter tilføjede han: »Jo, jeg er alligevel ked af at dø nu. Jeg vilde saa gerne have oplevet den Dag, da Tyskerne er ude af Landet; men jeg har gjort en Mands Arbejde, og jeg vil dø som en Mand.«

Om Aftenen forklarede Kjær noget højst interessant for sin Kammerat om Radioteknik. Saa faldt de i Søvn. Halvanden Time senere blev de vækket ved, at Politisoldater trængte ind i Cellen. De gebærdede sig paa det voldsomste, men Kjær tog ingen Notits af dem. Han sagde ganske roligt, idet han smilende trak i Tøjet: »Jeg behøver vist ikke at tage Kravetøj paa til det her.«

Niels Fiil sagde til sin Kammerat: »Det er værst for min Mor. Du og jeg ved, at for hver, der falder i Gestapos Klør, er der en anden, der tager fat ... Stillingen i Danmark nu er saadan, at nogle maa dø for at andre kan leve frit, og bedre at dø med Ære end at leve med Skam.« Til sidst, da de førte ham væk, rakte han Kammeraten Haanden: »Farvel Viggo, jeg ved, det bliver hævnnet ...«

Da de hentede Dyrslæge Iversen sagde han: »Naa, saa skal man altsaa skydes. Mig

gør det ikke noget, men det er Synd for dem derhjemme. Det er dem, de rammer og ikke mig.«

Naboer til Møller Henning Andersens Celle hørte ham sige til Tyskerne:

»Hvad er I nervøse for? Det er jo jer, der har Bøsserne.«

De otte dødsdømte Mænd fra Hvidsten blev ved Midnatstid samlet i et Lokale og fik at vide, at Kl. 4 skulde de skydes.

De tilbragte deres sidste Timer med at skrive Breve til deres Kære.

Alle disse Breve er gennemtrængt af Ro over for det, der venter dem selv og Uro over for det, der venter deres Familie. De fleste af Brevene vidner om dyb Religiositet. Af *Marius Fiils* Brev til sin Familie:

... »Husk, der er mange før os, der faldt. Husk, danske Sømænd ude i Verden. Danske herhjemme før os og dem efter os. Alle har vi gjort, hvad vi kunde, om det kun er lidt, men vi skammer os ikke. Vi siger som Blicher: Læ wos olti blyw ve de, Faar sin Baaen ka kennes ve. Og vi kan være vores Børn bekendt, kære Gudrun. Bliv ved med den samme Opdragelse, saa vil de ære vores Minde. Der vil komme sorgfulde Dage for dig, Elskede, med Kamp og Arbejde, men du maa bære det i Herrens Navn og stole paa ham. Han har hjulpet mig i de sidste Dage, læg trygt din Tillid til ham, og han vil hjælpe jer alle. Herren vil bevare jer, Herren vil lyse Fred over jer, og Herren vil alle Dage være med jer, I kære derhjemme. Amen i Herrens Navn.

Jeres Far og din Mand, Marius.«

Fra *Niels Fiil* til hans Mor:

»Kære Mor.

Den sidste Hilsen til dig. Naar du modtager den, er jeg ikke mere blandt de levende, men jeg haaber, min Indsats i Kampen for vort elskede Land vil bære sin Frugt, og jeg haaber og tror, at vort Land inden længe vil være frit, og da er det, det skal vise sig, om vor Indsats har været til Gavn for vort Land. Vi har ført vor Kamp, og vi vidste Prisen, men den skal føres, om det saa gælder Livet.

Jeg tænker paa Bjørnsøns »Vær glad, naar Faren vejer hver Evne, som du ejer, jo større Sag des tyngre Tag, men desto større Sejr.«

Den giver en Ro i Sindet, og jeg gør mig klart, at kun med Livet som Indsats kan jeg fordre den fulde Frihed. Nu maa du ikke være ked af det. Jeg er ganske rolig og fortryder ikke min Handling, og en Krig kræver sine Ofre. Nu haaber jeg, at I alle har det godt, baade Bitten og lille Gulle. Alle mine kære Venner Landet over maa du hilse fra mig.

Og du selv, kære Mor, sender jeg de kærligste Hilsener og Tanker,

din Niels.«

Fra Dyrslæge *Albert Iversen* til hans Hustru og Børn:

Kære Gusta, Ulla, Tove og Helle.

Vestre Fængsel, den 29. Juni 1944.

Ja, saa gaar Far ud paa den lange Rejse. Jeg sender hermed jer alle fire mine sidste kærlige Hilsener og haaber, at I alle maa leve længe og lykkeligt. Tænk kun godt om mig, jeg vilde det bedste og har kun ønsket at gøre det godt for eder.

Kære Gusta, Tak for alt, og Tak for din Overbærenhed, pas godt paa Børnene. Lad Viggo og Laus hjælpe dig, hør efter deres Raad.

Kære Ulla. Du er jo nu en stor Pige, hjælp Mor med de smaa.

Tove og Helle, I skal være gode og kærlige og huske paa, at I engang bliver glade igen. Jeg haaber, at alt bliver ordnet for eder, og at I maa faa det godt igen. Eders Fars sidste Tanker gælder eder og eders Mor. I maa ikke sørge, I skal huske, at der maa være nogle, der falder i Krig. Hils alle fra mig.

Tusinder af Kys og kærlige Hilsener til eder alle.

Jeres Mand og Fader

P. S. De sidste Kys og Hilsener. Hold Humøret oppe. Lev vel alle fire.«

Ejnar Sørensen (1914—45) var Ordensbetjent i Aarhus i Besættelsens første Tid. I Efteraaret 1943 forefaldt en Del Sabotager, men Tyskerne nærede ingen Mistanke til, at »Leif« førte Dobbeltilværelse som stilsfærdig Betjent og Storsabøter. Paa Grund af en mislykket Aktion maatte han i Januar 1944 rejse til Sverige. Han vendte dog kort Tid efter tilbage og blev nu Instruktør i Sabotage for hele Midtjylland, men da Stikkeruvæsenet blev farligt for Arbejdet, blev han udsat til det krævende Job: at likvidere Stikkere. I Kampen mod dette modbydelige Pak vandt han uvisnelig Hæder; mange — og kun dem, der var idømt Døden paa Grund af fældende Bevis — faldt for hans sikre Kugler. — Med den 5. Maj var Spændingen forbi. »Leif« deltog i det allierede Feltpolitisk Arbejde og blev forfremmet til Kriminalbetjent i København. Men den 25. August 1945 udtalte Hartvig Frisch i Radioen, at Stikkerlikvidationer havde været »stet og ret Mord«. Da brast der noget for »Leif« — han var ikke længere den uforfærdede, glade Fyr, og den 20. September tog han sig selv af Dage. Han vilde ikke leve, naar Landsmænd vanærede en Gerning, han selv havde følt som en tung, men nødvendig Byrde.

V

Mange skulde følge Fiil-Gruppens Mænd i Døden, flest unge, men ogsaa ældre Mænd faldt for Tyskernes Kugler i de kommende to Aar, hvor Frihedskampen naaede sin fulde Udfoldelse. Mænd, der kun var store Drengene, da Besættelsesmagten rullede ind over os, gennemgik i Løbet af faa Aar en Udvikling, der førte dem frem til en Modning, som det under almindelige Forhold vilde have taget dem Decennier at naa — om de nogen Sinde havde naaet den.

Nu, efter at Krigen er forbi, er der blevet talt saa meget om Besættelsestidens forraaende Indflydelse paa Ungdommen. Men mindes vi vore Martyrer, springer Vidnesbyrd paa Vidnesbyrd frem om menneskelig Forædling, og lad os i Tilslutning hertil huske paa, at mange, mange Unge, der ved Skæbnens Spil undgik Døden, gennemløb den samme Udvikling som Martyrerne, og dem har vi stadig levende iblandt os. De skal være Saltet i Folkets Liv.

Blev nogen forraaede i Danmark under Krigen, var det i hvert Fald ikke dem, der kæmpede mod Tyskerne. Forraaelsen finder vi — uden for Landsforræddernes gemene Rækker — snarest blandt Opportunisterne, der svigtede nationale og moralske Værdier for den personlige Gevinsts Skyld. Hos dem er der Tale om Forraaelse, saa sikkert som de, Landsknægte, som de var i den groveste Materialismes Sold, sparkede Tilværelsen lige i Hjertet.

Intet kan være mere fejlagtigt end at tro, at de unge Mennesker i Frihedskampen fik undergravet deres Respekt for Menneskeliv, for Humanitet. Det er efter Befrielsen blevet sagt, at naar man likviderede Stikkere, begik man Mord. Naar man forarsagede Sabotage. Brande og Sprængninger, var man besat af grim Ødelæggelseslyst. Naar man trykte Blade eller transporterede Vaaben eller beskæftigede

Kim Malthe-Bruun (1923—45), der blev født i Canada, kom 1932 til Danmark og gik paa Stenhus Kostskole, hvorfra han 1940 tog Realeksamen. Efter et Ophold paa Lauritzens Sømandsskole i Svendborg gik han til Søs i Foraaret 1941. 1943 tog han Studentereksamen og sejlede derefter igen et Aars Tid. I September 1944 gik han i Land og deltog nu helt og fuldt i Kampen mod Tyskerne. Hans Indsats falder væsentlig paa Forbindelsen med Sverige. Frygtløst og tappert gjorde han, hvad han ansaa for sin Pligt som dansk Mand. Den 19. December 1944 blev Kim arresteret af Gestapo, og den 4. April 1945 af Krigsretten dømt til Døden. 2 Dage efter faldt han for Kuglerne i Ryvangen. Hans sidste Breve viser ham som et sjældent modent, rent og alvorligt Menneske med megen Sans for Livets bærende Værdier og med uselvvisk Vilje til at ofre sig for dem. Unge Mænd som ham kan vort Land aldrig undvære.

sig med andre Former for illegal Virksomhed, var det billig Eventyrtrang, i bedste Fald Udslag af pueril Spejdermentalitet. Alt dette bliver aldrig sagt om de døde — derfor vogter man sig vel — men om de levende. Men der er dem, der dør af det: Pastor Borchsenius har i »Bogen om Leif« skildret den unge Politibetjent *Ejnar Sørensens* tragiske Skæbne. Under Besættelsen paatog han sig flere Gange at likvidere Folk, der truede Arbejdets Fortsættelse. Han var overbevist om den uomgængelige Nødvendighed af, at dette blev gjort, men led samtidig svære Sjælekvaler, fordi han berøvede Mennesker Livet. Hans fem nærmeste Kammerater blev skudt under Kamp med Fjenden eller henrettede, han selv slap levende igennem Besættelsestiden. Han blev forfremmet indenfor Politiet, han havde Kone og Barn at leve for — men han tog Livet af sig: den 20. September 1945 skød han sig.

De, der stod Leif nær, ved, at det var under Indtryk af de Anklager, der paa det Tidspunkt blev rejst mod Frihedskampens Folk, han begik Selvmord.

Sandheden har flere Sider, og det er indlysende, at for alvorligt tænkende Mennesker maatte den nye Tilværelses Pligter Gang paa Gang betyde, at de kom i Konflikt med det normale Livs moralske og etiske Forestillinger, men det er ogsaa sandt, at de følte sig befriede og lykkelige ved *at handle*. Det eneste, der kunde forløse deres Sinds Spænding, fri dem fra Fornedrelsen og skænke dem Følelsen af Menneskeværd, var jo Deltagelse i denne Kamp, der var afgørende for Bestaaen eller Undergang af deres Land og deres Ideer.

Dette gjaldt da ogsaa for en følsom Natur som Leif. Da hans illegale Arbejde rigtig havde taget Fart, sagde han: »Hvis det ikke netop var saa farligt, vilde jeg ønske, dette her aldrig holdt op«.

Kim Malthe-Bruun (henrettet 6. April 1945) følte samme Betagelse:

Morten Nielsen (1922—44) blev Student fra Aalborg Katedralskole 1940 og begyndte derefter at studere sammenlignende Litteratur ved Københavns Universitet. Allerede i 1937 debuterede han med et Digt i »Gymnasiastbladet«, men den fulde Udfoldelse af hans digteriske Evner naaede han først under Besættelsen i sine »Krigere uden Vaaben«, i Bidrag til den illegale Antologi »Der brænder en Ild« og i de efter Befrielsen udgivne »Efterladte Digte«. Han førte Kampen mod Tyranniet med Aandens skarpe Vaaben, men det var ham ikke nok. Der hører ogsaa Handling til, og Morten Nielsen gik ind i den aktive Kamp. Under Indøvelse af Vaaben ramtes han af et Vaadeskud, hvorved der sættes et brat Punktum for en lovende Karriere i dansk Digtetekunst.

Her gaar de udad, udad,
 unge Mænd som vi selv,
 og ingen af dem fik levet sit Liv,
 og ingen fik sagt det Farvel.

Digtet »Jeg ser nu i Nat« har allerede fundet sin Plads i dansk Poesi:

Jeg ser nu i Nat, at hans udstrakte Haand
 er rede til stille
 at skille Støv fra Aand.
 Et Snit og lidt Blods Dryppen draabevis ned
 — synk ned og bliv væk
 i den store Sovns Fred.

Intet er mistet. Ingen har kaldt.
 Lig stille — et Suk —
 det er ude med alt,
 det, der er hændt dig, og det, der skal ske.
 Nu sner det med Mørke
 og stilner med Sne.

— Det hvisker i Hjertet, besværligt og hedt:
 du svigter for meget,
 du har bragt mig for lidt.
 Saa hvisker det angst; ufuldbyrdet, forladt,
 staar din Skæbne tilbage,
 hvis du gaar nu i Nat.

Du skal vokse og blomstre og sætte dine Frø.
 Du er endnu for ringe til at dø.

Naar man læser Brevene, offentliggjort i Bogen »De sidste Timer«, skrevet af vore dødsdømte Patrioter til deres Kære, er de hinanden meget lig. Over dem kunde staa skrevet: — *men jeg er ikke bange*. Brevskriverne udtrykker sig forskelligt, men Meningen er den samme: Døden har mistet sin Brod.

Peter Wessel Fyhn (henrettet 6. April 1945) slutter et Brev til sin Familie:

»At jeg skal af Sted nu, kan jeg ikke være glad for, det vilde være unaturligt i min Alder, men Maaden, det sker paa, er helt i Orden. Jeg har altid ønsket at vide det i Forvejen, saa jeg kunde være forberedt.

Og Grunden til, at I maa savne mig, kunde jo ogsaa være værre. Slet ikke saadan, at jeg er stolt og alt det der Sludder. Nu har jeg ikke Tid længere. Alt dette gælder ogsaa Birte, hvem dette Brev ogsaa tilhører.

Kærlig Hilsen. Gud med jer alle. Peter.«

De, der skal dø, giver alle Udtryk for Sorg, ikke for deres egen Skyld, men for deres, der bliver tilbage: »Det piner mig at tænke paa den Sorg, I vil føle...« »Tilbage er kun en utrolig Sorg over, at I vil komme til at lide langt mere end jeg selv.« Væsentligst i Brevenes Indhold er Taknemligheden over det, som de dødsdømte i Løbet af deres Liv, har modtaget af deres Kære, tit fulgt af Selvbebrejdelser, fordi de ikke selv har været, som de burde: »Tak for de lykkelige Stunder, vi har haft sammen, jeg har gcnoplevet mit Liv endnu en Gang i disse ensomme fem Maaneder, og mange Gange har du i den Anledning været i mine Tanker ... Du har været mig en god Moder. Kærligere Menneske end du findes ikke. Jeg har været plaget af Samvittighedsnag disse sidste fem Maaneder over, at jeg ikke har været mere for dig.« (Af *Svend Otto Nielsens*, »John«, Brev til sin Moder). John, Gruppeleder i Holger Danske, blev henrettet 27. April 44. Sine sidste Maaneder tilbragte han stærkt lidende i sin Celle i Vestre Fængsel. Ved Anholdelsen var han blevet haardt saaret, men han fik ikke Lov at faa Lægehjælp. Han maatte bæres til Henrettelsesstedet, hvor han kun med Oplydelse af alle sine Kræfter holdt sig oprejst under Eksekutionen. »Invalid vilde jeg vel altid have været, saa jeg gaar ikke Glip af saa meget ved at dø,« skrev han til sin Broder.

Et meget stort Tal af de henrettede Patrioter har været underkastet Tortur af Tyskerne. Naar de ikke skriver herom, er det vel, fordi de ønsker at skaane deres Kære for Viden om, hvad de har gennemgaaet. Man kan støde paa en enkelt Hentydning, flot drejet, for at mildne den uhyggelige Realitet. *Aksel Jensen* (henrettet 9. August 44) skriver til sin Mor: »Jeg maa af Hensyn til mig selv, og dem, jeg har kær — — og af Hensyn til andre her — og ude — selvsagt veje mine Ord paa en Guldvægt — men samtidig svare omgaaende, hvis jeg skal slippe for at faa mange Bank med Gummikniplen, (under Forhøret har jeg skarpe Haandjern paa, saa man er et taknemligt Offer at klø) for Syns Skyld faar de Lov at banke nogle oplagte Løgne ud, det ser bedre ud, set fra alle Sider.«

Christian Ulrik Hansen strejfer i det sidste Brev til sine Venner, skrevet Dagen før hans Henrettelse, »Gestapos særlige Metoder«, som han roligt fastslaar ikke kunde faa ham til at tale.

Kim skriver 3. Marts 1945 i Optegnelser, som han har gjort uden Tanke om, at de skulde læses af andre: »Endnu en mærkelig Ting. Jeg følte overhovedet intet

Had. Min Krop skete der noget, det var kun en Drengs Krop, og den reagerede som saadan, men min Aand var optaget af noget helt andet, den saa nok de smaa Væsener, der var sammen med mit Legeme, men den var alt for fyldt af sig selv til at fæstne sig nærmere ved dem.« Kim var faa Dage før blevet baaret tilbage til sin Celle i bevidstløs Tilstand efter Tortur.

Det er en Trøst at vide, at Kims Reaktion over for Tortur ikke har været ualmindelig: Ofrene oparbejdede efterhaanden en vis Immunitet mod den legemlige Smerte; de kom over den ved Hjælp af en af disse forunderlige Kombinationer af fysiske og psykiske Kræfter, der i de Stunder, hvor Menneskers Lidelser naar deres Højdepunkt, barmhjertigt kommer os til Undsætning ...

Det sidste Brev, Kim skrev til sin Mor, er ikke typisk for de Breve, som blev sendt fra de dødsdømte Patrioter til deres Nærmeste, paa den Maade, som Fiil-Gruppens Breve er det. Men naar Brevet fra Kim skal gengives her, er det, fordi det alligevel er almengyldigt. De andre, der gik samme Vej som Kim, formulerede oftest deres Følelser jævnt, ja, undertiden ubehjælpeligt og kantet. Ingen af dem har kunnet sublimere sine Følelser og udkrystallisere dem i Tanker, saadan som Kim har formaaet det. Men til Trods for, nej, *fordi* hans Brev er Kunst, faar hans Vidnesbyrd sin almene Gyldighed — som et Digt kan faa Gyldighed for de mange og blive et Monument for deres Tanker:

»Celle 411, 4. April 1945.

Kære Mor.

Jeg er sammen med Jørgen, Niels og Ludvig i Dag stillet for en Krigsret. Vi blev dømt til Døden. Jeg ved, du er en stærk Kvinde, og at du vil tage dette, men hører du, det er ikke nok, at du tager det, du skal ogsaa forstaa det. Jeg er kun en lille Ting, og min Person vil meget snart være glemt, men den Idé, det Liv, den Inspiration, der fyldte mig, vil leve videre. Du vil træffe den overalt, i Træerne om Foraaret, i Mennesker, du møder paa din Vej, i et kærligt lille Smil; du vil møde det, der maaske havde Værdi hos mig, du vil elske det, og du vil ikke glemme mig. Jeg vil faa Lov til at vokse mig stor og moden, jeg vil leve hos jer, hvis Hjerter jeg engang fyldte, og I vil leve videre, for I ved, at jeg er forude og ikke, som du maaske først vil mene, bagude.

Jeg har vandret ad en Vej, som jeg ikke har fortrudt, jeg har aldrig svigtet, hvad der i mit Hjerte stod, og jeg synes nu, at jeg kan se en Sammenhæng. Jeg er ikke gammel, jeg burde ikke dø, og dog synes det mig saa naturligt, saa ligetil. Det er kun den bratte Maade, der afskrækker os i første Nu. Tiden er kort, Tankerne mange. Jeg kan ikke rigtig forklare det, men mit Sind er fuldkomment roligt. Jeg vilde gerne have været en Sokrates, men Publikum mangede. Jeg føler den samme Ro, som han, og vil meget gerne, at I helt forstaa det.

Hvor er det i Grunden mærkeligt at sidde og skrive dette Dokument for Livet. Hvert Ord bliver staaende, det kan aldrig gøres godt igen, aldrig slettes, aldrig forandres.

Jørgen sidder her lige foran mig og skriver, vi har levet sammen, nu dør vi sammen, to Kammerater. Jeg har siddet sammen med Poul, vi havde mange forskellige Meninger, men han ved, hvad jeg indeholdt, og hvad jeg kan give.

Du føler en Skæren i Sindet, det er Sorgen, siger man, men se længere, vi skal dø, og om jeg sover hen lidt før eller senere, det kan hverken du eller jeg sige, om det er godt eller ondt. Husk, og det sværger jeg dig til er sandt, at al Smerte bliver til Lykke, men kun de færreste vil nogen Sinde senere indrømme det overfor sig selv. De hyllede sig i Smerten, og Vanen fik dem til at tro, at det stadig var Smerte, og de hyllede sig stadig i den. Sandheden er, at efter Smerte kommer Dybde, og efter Dybden kommer Frugt.

Der er ikke noget, der skærer mig i Hjertet, saadan er det nu engang, og det skal du indse.

Jeg har noget, der lever og brænder i mig, en Kærlighed, en Inspiration, kald den, hvad du vil, men noget, som jeg slet ikke havde fundet Udtryk for. Nu dør jeg, og jeg ved ikke, om jeg har tændt en lille Flamme i et andet Sind, en Flamme, som skal overleve mig, men endda er jeg rolig, jeg har set og ved, at Naturen er rig, ingen mærker, om nogle enkelte Spirer bliver traadt under Føde og dør derved, hvorfor skulde jeg saa fortvivle, naar jeg ser al den Rigdom, som endda lever.

Endelig er der Børnene, de har staaet mig saa nær i den sidste Tid, og jeg havde glædet mig til at se dem og leve lidt sammen med dem igen. Mit Hjerte har banket af Glæde ved Tanken om dem, og jeg haaber, de maa vokse op som Mænd, der ser andet og dybere end Vejen. Jeg haaber, at deres Sind maa trives frit og aldrig under ensidig Paavirkning. Hils dem fra mig, min Gudsøn og hans Broder.

Jeg ser, hvad Vej det gaar i vort Land, men husk, og det skal I alle huske, at Drømmen ikke maa være at naa tilbage til den Tid inden Krigen, men at Drømmen for jer alle, unge og gamle, skal være at skabe et ikke ensidigt, men rent menneskeligt Ideal for os alle. Det er den store Gave, vort Land tørster efter, noget hver lille Bondesøn kan se hen til og med Glæde føle, at han har Del i og arbejder og kæmper for.

Endelig er der hende, der er min. Faa hende til at se, at Stjernerne endnu tindrer, og at jeg kun var en Milesten. Hjælp hende videre, hun kan nu blive meget lykkelig.

I Hast — din ældste og eneste Søn

Kim.«

VI

Under Frihedskampen spurgte man ikke hinanden om, hvilket politisk Parti man tilhørte, men saa meget vidste vi allesammen, at *Kommunisterne* spillede en stor og vigtig Rolle i Danmarks Frihedskamp, og at bedre Kammerater kunde ingen ønske sig. Det stærkt kristelige Islæt, som man finder hos en Kaj Munk og en Marius Fiil, og som ogsaa er fremtrædende i Flertallet af de dødsdømtes sidste Breve, har maaske ikke spillet nogen Rolle for de dømte Kommunisters Vedkommende. Men andre Former for religiøstprægede Følelser har sikkert ført dem nær til den Sindstilstand, som de kristent troende oplevede. Og alt det andet er de, hvadenten Kommunist eller Konservative, fælles om: Kærligheden til Land og Frihed og de menneskelige Spørgsmaal, der meldte sig med saa stor Styrke. I »De sidste Timer« findes disse

Brudstykker af en Dødsdømts Dagbog.

(Skrevet paa Politigaarden i Foraaret 1945 af en kommunistisk Gruppeleder, der sammen med to af sine Kammerater afventede Dødsdommens Fuldbyrkelse)

»Nu sidder jeg alene og skriver dette efter omsider ved Overvagtimesterens Mellekomst at have faaet mine Ting.

Da jeg kom ned, blev jeg lænket og ført til »Dagmarhus«, hvor der efterhaanden indtraf flere Fanger ... Efter en Times Forløb blev jeg ført ind i et Rum, hvor der stod en halv Snes Fanger, heriblandt mine Kammerater »Svend« og »Jens«, bevogtet af Hipoer.

Tiden sneglede sig af Sted, mens Fangerne en for en blev ført for Retten, der nu endelig var samlet. Hipofolkene, purunge og brovtende Mennesker, underholdt os med raa Tilraab og brutale Opfordringer om at staa ordentlig Ret. Der var ikke Lejlighed til at tale sammen, og jeg stod op ad Væggen og fandt Ansigter i Tapetet og tænkte blot paa, at jeg ikke maatte bryde sammen. En af dem, der kom tilbage fra Retssalen, fik Lov til at tænde sin Pibe. Dette og andre Tegn sagde tydeligere end Ord: Dødsdom. Det blev over Midnat, før Turen naaede en af os,

Den 9. August 1946 rejstes i Ousted en Sten til Minde om de 11 Patrioter, som blev skudt ned fra Baghold af Tyskerne og deres Lejesvende. Stenen bærer paa Forsiden Inskriptionen: »Lovløst dræbtes her den 9. August 1944 elleve danske Mænd, Fædrelandets tapre Sønner«, og paa Bagsiden: »Her skrev med Blod de deres Troskab ind i danske Hjerter og i danske Sind«. De elleves Navne, der ligeledes staar indhugget, er: *Jacob Wolf Martens, Axel Jensen, Gunnar Mogens Dahl, Victor Bering Mehl, Erik Nyemann, Carl Berg Sørensen, Knud Gyldholm, Peer Sonne, Kaj Holger Schiøth, Preben Hagelin og Eduard Frederik Sommer.*

nemlig Jens. Herefter viste det sig, at Svend og jeg ikke skulde for Retten i denne Nat. Vi tre blev ført tilbage til Politigaarden og indsat i samme Celle. Trods alt kunde jeg ikke faa mig selv til at tro paa Dommens Udfald for Jens: Dødsdom. Han var ikke meget for at tale og nærede intet Haab om Benaadning. Paa Grund af Sprogvankeligheder havde han end ikke haft Lejlighed til at sige et eneste Ord til sit Forsvar.

Jens lagde sig til at sove paa Gulvet med sin Kappe over sig, mens Svend ustandselig talte om Døden.

... Ved Middagstid blev Svend kaldt til »Verhandling«, d. v. s. til Doms.

Jeg blev glad over at være alene med Jens. Som Menneske stod han mig langt nærmere end de andre i Gruppen, til Trods for hans religiøse Indstilling. Engang laa vi paa Vagt sammen og diskuterede hele Natten igennem Religion, men til Slut enedes vi om hans Grundsætning, »at Ærlighed og Kærlighed skal være Kernen i ethvert Livssyn.« Og han er heller ikke ortodoks eller Tilhænger af Kirken som saadan. I Forbindelse med Muligheden for Benaadning erklærede jeg, at det var en nærliggende Opgave for Kirken at gennemføre en Aktion for at mildne de krigsførende Fangers Skæbne. »Kirken,« sagde Jens bittert, »er en Institution, og som saadan præget af Halvhed og Lunkenhed.« Kl. 15,30 blev Jens kaldt ned og fik sin Skæbne at vide: Om en halv Time skulde han være rede til at blive ført bort, og Kl. 17,30 skulde han henrettes ved Skydning. Han skrev Breve til sin Familie. Jeg hjalp ham med at pakke, hvorefter vi tog Afsked. Vi omfavnede hinanden, jeg kunde ikke sige noget, men Jens sagde: Gud være med dig...«

Naar vore Børnebørnsbørn om hundrede Aar gaar mellem Gravene i Ryvangen, vil de vel føle det samme, som vi, naar vi staar foran Mindesmærker for de Faldne fra 64: en fjern Ærefrygt — en ærbødig Taknemlighed, der ikke kan sammenlignes

Den 29. August 1945 gav Danmark sine tapre Sønner, der ofrede deres Liv for Fædrelandets Frihed, en værdig Begravelse ved en smuk og gribende Højtidelighed.

med den varme, levende Forbindelse, vi har i Dag med Frihedskampens Martyrer, vore Kammerater, der er en Realitet i vort daglige Liv.

De er Peter, Ole, Søren og Hans, som vi kendte ud og ind med Fortrin og Fejl, og som i Døden hentede en Autoritet, vi støtter os til og henter Kræfter fra.

De døde for vor Skyld, nu kæmper vi videre for deres Skyld. De har forpligtet os til vor sidste Stund.

UDEFRONTEN

Stadshuset — »Mälardrottningen« — i Stockholm.

FORBINDELSEN TIL DE ALLIEREDE REGERINGER

Af Redaktør EBBE MUNCK.

Den 8. Juni 1946 gik Sejrsparaden gennem London. Det var et Tværnsnit af de engelske og amerikanske Tropper, repræsenterende Krigsmaskineriet, saaledes som det havde udfoldet sig i Luften, paa Landjorden og i Søen. Rusland, Jugoslavien og Polen demonstrerede ved deres Udeblivelse, men blandt Vestmagternes andre Allierede var ogsaa de danske Farver med i Geledet. Ganske vist blev Danmark aldrig allieret af Navn — en Krigserklæring til Tyskland forelaa ikke inden Tysklands endelige Sammenbrud — men i integrerende Stabe sad Mænd fra den danske Modstandsbevægelse længe inden Krigen sluttede, og den aktive Modstand paa hjemlig Grund var nøje samarbejdet med den allierede Krigsførelse. I vor Status var vi forlængst blevet et Medlem i De forenede Nationers Række.

Men der var en Tid forinden, hvor det *saa mørkt ud for Danmarks Placering blandt kæmpende Nationer*. Der var en Tid, hvor England stod alene, og hvor mange Begivenheder i Danmark markerede en *Eftergivenhed* over for den Magt, der havde okkuperet Landet, som tændte Krigskabinettets Vrede i London. Da den danske Flaade, som ikke havde haft Lejlighed til at kæmpe ved Overrumplingen den 9. April 1940, maatte udlevere en Del af sine Torpedobaade i Februar 1941, anmodede den engelske Flaademinister *Alexander* sin Repræsentant i Stockholm om at videresende følgende Besked til ansvarlige Kredse i Danmark:

»Stockholm 28th February, 1941. His Majesty's Government are unable to accept reasons advanced by Danish Government for their inability to sabotage or scuttle torpedo boats parti-

cularly as they must have had prior warning of German intentions. It must now be expected that Germans will demand Danish submarines. If Danish Government do not scuttle these His Majesty's Government must regard them as acting voluntarily in German interests and H. M. Government must adapt their policy accordingly both now and when peace comes to be made.«¹⁾

Hverken Amerika eller Rusland var paa dette Tidspunkt indtraadt i Storkrigen, og det laveste Punkt paa Kurven, som vi passerede i Udlandets Omdømme af Danskernes Holdning under Okkupationen, kommer derfor kun til Udtryk i Englands Note. Det engelske Admiralitet, der Historien i Erindring havde høje Tanker om stolte Traditioner i den danske Marine, kunde ikke forstaa, at Eheder af Flaaden blev udleveret uden Kamp. Og naar man senere blev Vidne til den Sabotage, som det var muligt at gennemføre under Modstandskampen i Danmark, er Begivenheden i Februar 1941 heller ikke let at forstaa. I en anden officiel Besked gik man endda saa vidt, at man brugte følgende Vending:

»In light of present information there is public contempt for lack of guts in Danish Navy, for allowing T.B.s to be handed over to Germans«²⁾

Der var saaledes et Stykke Vej at tilbagelægge fra Begivenhederne i den første Okkupationsvinter og til Sejrsparaden gennem »The Mall«, hvor Herskeren over det engelske Rige, Churchill og Krigskabinetets Medlemmer og de højeste Officerer saluterede de danske Farver. Og rent geografisk gik Vejen i slyngede Cirkler gennem det neutrale Sverige ad de Kanaler, der paa denne Maade aabnede sig for Samarbejdet mellem den allierede Krigsførelse og den danske Modstandsbevægelse.

Med den finske Vinterkrigs Afslutning den 13. Marts 1940 og med den fortsatte Stilstand paa Hovedfronten i Vest tilspidsedes Situationen i Nord, og allerede i Slutningen af Marts Maaned kunde man i militære Kredse i Helsingfors høre begrundede Formodninger om, at Storkrigen vilde faa en Udløber mod Atlanterhavet, hvor Tyskerne vilde sikre sig fremskudte Baser for ad Søvejen at udflanke England og afskære Tilførslerne til Moderlandet. Jeg erindrer, at Chefen for den finske Generalstab, General *Heinrich* meget indgaaende forklarede, at Søen vilde blive den næste Skueplads for Krigsbegivenhederne. Knap 14 Dage senere, endnu inden Russerne havde evakueret Petsamoomraadet, blev disse Formodninger bekræftet af Begivenhederne ved Danmarks og Norges Okkupation. Da Besættelsen var fuldblyndet, og de allierede Diplomater havde forladt det indtil for faa Dage siden neutrale København, var Danmarks direkte Forbindelse med England blevet afbrudt, og i Overvejelserne for at genetablere Kontakten mellem Danmark og det britiske Rige faldt Tanken naturligt paa *Trekantvejen via Sverige*, der havde undgaaet de tyske Troppers Angreb. Det er muligt, at et vist forberedende Arbejde var gjort i Hemmelighed mellem de professionelle Organisationer for at opretholde den afbrudte Forbindelse; men det er omvendt lige saa givet, at disse Forberedelser i saa Fald

¹⁾ »Stockholm d. 28. Februar 1941. Hans Majestæts Regering er ikke i Stand til at acceptere de Grunde, der er fremført af den danske Regering, vedrørende Umuligheden i at sabotere eller sænke Torpedobaadene, især da der maa have foreligget Advarsler om de tyske Hensigter. Det kan nu forventes, at Tyskerne vil kræve danske Undervandsbaade udleveret. Hvis den danske Regering ikke sænker disse, maa Hans Majestæts Regering betragte den som handlende frivilligt i tysk Interesse og Hans Majestæts Regering maa indstille sin Politik i Overensstemmelse hermed baade nu, og naar Freden skal sluttes.«

²⁾ »Paa Grund af de foreliggende Oplysninger hersker der almindelig Ringeagt over, at den danske Flaade savner Gutter, eftersom Udleveringen af Torpedobaadene til Tyskerne blev tilladt...«

A. V. Alexander (f. 1885) begyndte som Læredreng i en Forretning, blev 1914 indkaldt til Hæren og traadte ind i Artists Rifles. 1918 vendte han tilbage som Captain. 1922 kom han ind i Parlamentet som Kandidat for Hillsborough i Sheffield, 1924 blev han Parlamentssekretær i Handelsministeriet, og 1929 udpegedes han til First Lord of the Admiralty af MacDonald. Da MacDonalds Regering faldt, trak Alexander sig tilbage, men da Churchill dannede Regering i 1940 kaldte han Alexander til som hans Efterfølger i Marineministerstolen.

kun var af indledende Karakter og ikke paa særlig effektivt Grundlag. Hvis Danmark efter Overfaldet den 9. April i Handling skulde vise det kæmpende England, hvis Sejr var Forudsætningen for Landets senere Befrielse, at Kampviljen ikke var uddøet, var det nødvendigt ad Frivillighedens Vej at træde i Forbindelse med den engelske Krigsledelse og tilbyde sin Hjælp.

Rent umiddelbart maatte der i Kraft af Landets geografiske Beliggenhed naturligvis være stor Interesse for de danske Gennemsejlingsfarvande, hvorigennem tyske Flaadestyrker søgte ud til Havet, og hvorigennem væsentlige Transporter blev befordret til det okkuperede Norge. Ligeledes var der en selvfølgelig Opgave i at følge de tyske Styrkers Formering i Danmark og den Aktivitet, som det tyske Luftvaaben udfoldede fra dansk Territorium. Endelig var der gode Muligheder fra dansk Omraade til at infiltrere i tyske Organisationer Syd for Grænsen. Kort sagt, vort eneste Aktiv i den første Tid efter Landets Besættelse var at *organisere en effektiv Tjeneste* i dette Øjemed, hvis Resultater kunde komme det kæmpende England til gode. Da noget saadant ikke var sammenfaldende med Landets officielle Politik og heller ikke kunde vente stiltiende Samtykke fra den ansvarlige Ledelse, maatte Arbejdet hemmeligholdes ikke alene for den Fjende, man udspionerede, men ogsaa for danske Myndigheder.

Den første spæde Spire til illegalt Arbejde i Danmark blev plantet umiddelbart i Maanederne efter Okkupationen, og da ingen andre Forbindelsesveje stod aabne, var det nødvendigt at søge det nærmeste Sted, hvor England var officielt repræsenteret, nemlig *Stockholm*.

En af de første Opgaver var at afsløre *Tyskernes Interesser for Østkysten af Grønland*, hvortil det var planlagt at udsende Ekspeditioner under dansk Camouflage. Meteorologitjenesten paa Grønlands Østkyst var af stor Betydning for den

tyske Marine og for det tyske Luftvaaben, og med Bistand af den berygtede tyske Agent *Carlis Hansen* forsøgte Tyskerne i Sensommeren 1940 via Norge at udsende en dansk Ekspedition til Franz Joseffjord-Omraadet paa Grønlands Østkyst, hvorfra meteorologiske Observationer i Kode skulde sendes til de tyske Radiostationer i Norge. Dette første Forsøg paa at penetrere disse nordlige Omraader blev afsløret af den lille danske Organisation, der allerede paa dette Tidspunkt var virksom. Forenede engelske og norske Marinestyrker konstaterede den dansk-tyske Ekspeditions Tilstedeværelse ved Østkysten af Grønland og arresterede dens Medlemmer med Undtagelse af *Carlis Hansen*, der forinden var rejst tilbage til Norge og saaledes undslap Fangenskabet. Dette forhindrede ikke Tyskerne i paa et senere Tidspunkt at faa Fodfæste i det arktiske Grønland, men det forhindrede den meteorologiske Tjeneste i det første Aar og fremskyndede de amerikanske Interesser for Bevogtningstjenesten i Grønland og Udlaanet af de danske Baser, saaledes som det blev aftalt i Traktaten af 9. April 1941 mellem Regeringen i Washington og den danske Minister *Henrik Kauffmann*. Denne Afsløring og andre betydningsfulde Oplysninger omend af mere rutinemæssig Karakter vedrørende de tyske Skibes og de tyske Troppers Bevægelser medførte, at man fra engelsk Side ønskede en Forhandling med danske Kredse, der allerede paa dette Tidspunkt havde markeret deres Villighed til Samarbejde i den fælles Interesse.

Danske Anliggender sorterede paa dette Tidspunkt under *Ministry of Economic Warfare*, og den engelske Finansmand *Sir Charles Hambroe*, der fra sin tidligere Virksomhed formodedes at have særlige Forudsætninger for at bedømme Forholdene i Norden, blev som Ministeriets Repræsentant pr. Flyvemaskine sendt til Stockholm, hvortil han ankom i Efteraaret 1940. En Flyverejse over Nordsøen og de tyskokuperede Omraader var paa dette Tidspunkt af Krigen et temmelig hasarderet Foretagende, og den Omstændighed, at Rejsen trods alt blev gennemført, viser, hvilken Betydning man allerede dengang tillagde Kontakten med danske Modstandskredse.

Det var i Krigens mørkeste Maaneder, efter Dunquerque og Luftslaget om England, men i de Forhandlinger, der fandt Sted, gav *Sir Charles* Udtryk for en urokkelig Optimisme, og uden Hensyn til Nederlagenes Rækkefølge blev det for første Gang diskuteret, *hvorledes Modstandsarbejdet i Danmark skulde tilrettelægges*. *Sir Charles* fremhævede, at det engelske Luftvaaben paa nærværende Tidspunkt ikke havde tilstrækkelig med Maskiner til sin Raadighed til Opgaver i Danmark, og at man i øvrigt saa vidt muligt vilde undgaa Bombardementer af okkuperede Lande. saafremt de selv i Handling vilde vise deres Vilje til aktiv Deltagelse i Befrielseskampen.

Bortset fra den Efterretningstjeneste, der var etableret, mente den engelske Regering derfor, at Danskerne selv burde tage Sagen i sin Haand og organisere en Sabotage, der dels kunde overflødiggøre Bombardementerne og dels frigøre engelske Maskiner til Opgaver i Tyskland, der havde højeste Prioritet. Man forstod godt, at Sabotagevirksomhed endnu ikke kunde paaregne almen Støtte i Danmark, og at Tidspunktet for denne Virksomhed under Hensyntagen til eventuelle Repressalier endnu ikke var inde, men at det omvendt vilde være en Fordel at benytte sig af

Tyskernes forholdsvis godartede Fremfærd i Danmark til at organisere Sabotagen, saaledes at den kunde slaa med forøget Slagkraft, naar den allierede Krigsførelse mente, at Tidspunktet var inde til at sætte i Gang. Dette gjaldt baade *den taktiske Sabotage* mod Fabriker, der arbejdede for Tyskernes Regning, og mod tyske Forraad og Depoter, som for *den strategiske Sabotage*, der maatte rettes mod Forbindelseslinierne gennem Danmark, specielt mod Jernbanerne, en Aktivitet, der maatte samarbejdes med Krigsførelsen paa andre Fronter. Sir Charles angav endvidere Retningslinierne til Finansiering af det Arbejde, der forestod, men hvis første Forudsætning var, at det danske Folk blev oplyst om sin Placering i det store Spil og om Krigens Gang uden for Landets Grænser. Det var derfor nødvendigt at forsyne den engelske Radio med Meddelelser om Forholdene i Danmark, saaledes at Lytterne i denne Interesse vilde følge Udsendelserne fra London og samtidig blive underrettet om de engelske Synspunkter.

For at lette Arbejdet i Praksis og yderligere knytte den Forbindelse, der var etableret, meddelte Sir Charles, at Regeringen i London vilde sende en tidligere Bekendt af Danmark til Stockholm, nemlig *Ronnie Turnbull*, der i adskillige Maaneder inden Besættelsen havde gjort Tjeneste som Presseattaché i København. Mr. Turnbull vilde med officielle Beføjelser blive tilmeldt den engelske Legation i Stockholm, hvor han i danske Spørgsmaal skulde gøre Tjeneste som Raadgiver hos Gesandten Sir *Victor Mallet*. Ved Sir Charles Hjemkomst i November 1940 til London — Maskinen var i øvrigt paa et hængende Haar ved at blive nedskudt af det tyske Flak over Sild, hvortil man havde forvildet sig, antagelig efter Sabotage, forøvet mod Navigationsinstrumenterne under Opholdet paa Bromma Flyveplads i Stockholm — blev Mr. Turnbull afsendt med Skib fra England til Sydafrika, hvorfra han pr. Flyvemaskine fortsatte Rejsen via Tyrkiet og Moskva til Stockholm.

Med Mr. Turnbulls Ankomst til Stockholm blev *Grunden lagt til den omfattende og varierede Organisation, der i den daglige Rutine og i talrige betydningsfulde Situationer blev den vigtigste Tap i Forbindelsen mellem Danmark og de allierede krigsførende Nationer*. Da vor officielle Repræsentation i Stockholm, den danske Legation, med Kammerherre *Kruse* i Spidsen fortsat stod under det danske Udenrigsministeriums Direktiver og saaledes var henvist til at følge Scavenius-Politikken, havde England ikke noget Ønske om at træde i Forbindelse med den danske Legations Chef i Sverige. Da den danske Minister i London, Grev *Reventlow*, heller ikke pr. 9. April 1940 havde fulgt Minister *Kauffmanns* Eksempel, var der saaledes fra danske Modstandskredse i Sverige ingen Forbindelse med Legationen i London, samtlige Forhandlinger og Udvekslinger fandt Sted via Mr. Turnbull direkte med de respektive engelske Myndigheder. Dette var naturligvis paa mange Maader at beklage, men medførte i Praksis en hurtig og effektiv Ekspedition af Sagerne Gang.

Da den danske Legation i London fortsat tøvede med at erklære sig fri, var et af de første Spørgsmaal, der meldte sig efter Mr. Turnbulls Ankomst til Stockholm, Muligheden af at faa danske Personligheder, helst fra det politiske Liv, til at rejse fra Danmark til London for at slutte sig til det Arbejde, der paa privat Initiativ var ved at blive organiseret blandt Danskerne i England. De engelske So-

cialdemokrater ønskede gerne at se i hvert Fald een Repræsentant fra Arbejderbefolkningen, der kunde raadgive Regeringen i Spørgsmaal vedrørende Danmark, og som fra Tid til anden med Autoritet kunde tale i Radioen fra London. De engelske Myndigheder var endvidere interesseret i at forhøre om Muligheden af at føre den konservative Politiker *Christmas Møller* til England. Under en Samtale, jeg ved Nytaaret 1940—41 havde med *Christmas Møller* i Danmark, havde jeg indhentet hans Tilladelse til i »Times« og andre Aviser at fortælle om hans politiske Virksomhed og den politiske Mødekampagne, der havde nedkaldt Tyskernes Vrede over ham, og *Christmas Møllers* Navn var allerede paa dette Tidspunkt velkendt i engelske politiske Kredse.

Den første Henvendelse til *Christmas Møller*, der fandt Sted i Marts Maaned 1941, gav imidlertid ikke Resultat. Og Spørgsmaalet blev stillet i Bero indtil Efteraaret, hvor *Christmas Møller* erklærede sig villig til at rejse til London, saafremt det virkelig var et Ønske fra officielle engelske Regeringskredse. Dette blev ved Sir Victor Mallet bekræftet over for Forretningsfører *Borck Johansen*, der ved denne Lejlighed fungerede som *Christmas Møllers* særlige Udsending. En af de faa Baadforbindelser, vi paa dette Tidspunkt havde til Raadighed, nemlig Kaptajn *Schmidt*, der med sit Fartøj ofte besøgte Göteborg, blev efter Forhandling med Kaptajnen stillet til Disposition, men forskellig Beskeder frem og tilbage forsinkede Afrejsen, og en Plan om at hente *Christmas Møller* pr. Flyvemaskine maatte opgives. Vinteren var i Anmarch, og selv om den ikke blev helt saa streng som Aaret i Forvejen, forhindrede Isdannelserne i Kattegat Transportens Gennemførelse.

Ved Danmarks Tilslutning til Antikomintern-Pagten i December 1941 tog den danske Legation i London Anledning til at erklære sig fri, hvad der i nogen Grad forrykkede de Arbejdsmuligheder, der ellers kunde være givet *Christmas Møller*, og da det samtidig viste sig, at Socialdemokraterne var utilbøjelige til at lade sig repræsentere ved en Udsending i London, maa det med Respekt for Sandheden siges, at Spørgsmaalet om *Christmas Møllers* Ankomst eller Udeblivelse efterhaanden som Sagen trak i Langdrag, ikke i særlig Grad interesserede de engelske Myndigheder i Vintermaanederne.

Ved Foraarets Begyndelse, netop omkring den 1. Maj 1942, kom der Besked til Stockholm, at alt nu var klart til *Christmas Møllers* Afrejse, og Natten til den 3. Maj ankom *Christmas Møller* med Frue og Sønnen John til Göteborg, hvor de blev smuglet i Land og straks fik Assistance af de derværende engelske Myndigheder. Af Hensyn til Svenskerne selv og i øvrigt for at undgaa Komplikationer af den ene eller anden Art, var det vedtaget, at Familien *Christmas Møller* skulde smugles gennem Sverige, og at Rejsen, saa vidt det lod sig gøre, skulde hemmeligholdes for de svenske Myndigheder. Det lykkedes for saa vidt, som *Christmas Møller* i sin kun lettere Forklædning: tilbagestrøget Haar, Brilller og Sixpence ikke blev genkendt paa Togrejsen fra Göteborg til Stockholm og heller ikke under sit Ophold i den svenske Hovedstad, hvor han i den engelske Ministers Fravær blev installeret paa eksterriortalt Omraade hos Legationsraaden Mr. *Pollock* i dennes Villa paa Djurgården. Ved Afrejsen fra Bromma med den engelske Kurérmaskine til Skotland var *Christmas Møller* i Besiddelse af et Pas, der var udstedt paa Navnet Mr. Barr.

Mr. Ronnie Turnbull, der før Besættelsen havde været Presseattaché ved den engelske Legation i København og nu virkede ved Legationen i Stockholm, bl. a. som den derværende britiske Gesandts Raadgiver i danske Spørgsmaal.

Endnu var Rejsen fra Danmark ikke blevet kendt, og danske Kredse i London var indtil videre heller ikke blevet underrettet. Den største Bekymring var, hvad Tyskerne muligvis skulde finde paa, naar det blev kendt, at det tidligere konservative Medlem af Samlingsregeringen var rejst til den engelske Hovedstad. Hvem skulde det gaa ud over? Politiet, Hæren, Radioen eller Forbindelserne til Sverige — eller vilde der ikke ske noget særligt? Man var klar over, at naar Stauning skulde begraves den følgende Søndag, og hans tidligere Handelsminister ikke var til Stede, at man i saa Fald vilde komme paa Sporet af Planen, endnu inden Christmas Møller havde forladt Sverige. Flyvevejret var imidlertid gunstigt, og om Natten den 5. Maj fandt Afrejsen Sted fra Stockholm. I samme Maskine var den norske Politiker *Mowinkel*. Fru Christmas Møller og Søn fulgte efter i en senere Maskine. John, der tidligere havde gaaet paa engelsk Skole, var rolig og uimponeret og erklærede allerede paa dette Tidspunkt, at han vilde melde sig som frivillig til de engelske Styrker. Under Kampene i Belgien den 9. April 1945 blev han dræbt under den tyske Kugleregn.

Historien om, at Christmas Møller var transporteret i Undervandsbaad, var allerede gaaet Verden over, da det ved Kaptajn Schmidts og Borck Johansens Arrestation blev opdaget, hvorledes Transporten havde fundet Sted. Det svage Led i Organisationens var Køreturen med Chaufføren fra Middelfart og en Telefonopringning til Vejle.

Allerede paa dette Tidspunkt var der truffet vidtgaende *Forberedelser til Modtagelsen af de første Faldskærmsfolk i Danmark*. De Planer, som Sir Charles havde

udkastet ved Forhandlingerne i Efteraaret 1940, begyndte nu at tage Form, og frivillige Danskere var i det forløbne Aar blevet uddannet paa Specialskolerne i England med det Formaal at træde i Forbindelse med de Grupper, der allerede var blevet dannet i Danmark for at forberede deres Modtagelse. Vi havde forinden i Stockholm haft Forhandling med forskellige Udsendinge hjemme fra, der var parat til at hjælpe ved de paagældendes Underbringelse i Landet, saaledes at det første Instruktionsarbejde, i det Formaal at organisere Sabotagen paa længere Sigt, kunde tage sin Begyndelse.

Den danske Marineflyver *Thomas Sneum*, der efter en dramatisk Flyvning i en lille Sportsmaskine var fløjet over Nordsøen, var den første Faldskærmsoldat, der fra England kom til Danmark. Sneum, der ved sin Tilbagekomst til Danmark havde faaet tildelt særlige Opgaver, var for saa vidt en Undtagelse. Det egentlige Arrangement med Aflevering af danske Faldskærmsoldater bag de tyske Linier blev paabegyndt i December 1941, da Dr. *Bruhn* og *Mogens Hammer* den 28. December sprang ned over Haslev. Dr. Bruhn, der var udset til at være Leder af den Organisation, der skulde opbygges, blev dræbt i Faldet, medens Mogens Hammer straks gik i Gang med Arbejdet og efter paany at være vendt tilbage til England endnu engang sluttede sig til Organisationen efter et Udspring i Vandet ved Sjællands Nordkyst (Mogens Hammer var efter Befrielsen i Tyskland, hvor han omkom ved en Kulosforgiftning).

II

Der skete samtidig paa dette Tidspunkt en *Sammensmeltning af spredte Organisationer*, der alle havde det samme Formaal, nemlig at bekæmpe Fjenden, men hvor de med deres forskellige Oprindelser endnu ikke var kommet i nærmere Forbindelse med hinanden. Den kommunistiske Organisation, som vi paa dette Tidspunkt ikke kendte meget til, og den oprindelige danske Efterretningsorganisation, der startede praktisk talt umiddelbart efter Besættelsen den 9. April, blev gennem *Mogens Fog*, som i Slutningen af Maj 1942 aflagde et Besøg i Stockholm i sin Egenskab af Videnskabsmand, ført i Kontakt med hinanden. Dette var naturligvis noget, der før eller senere vilde være sket, men den direkte Anledning var Borck Johansens Arrestation, idet han ved mange Lejligheder havde tjent som Forbindelsesmand mellem Centralen i Stockholm og den hjemlige Ledelse. Ved Hjemkomsten fra Stockholm traadte Mogens Fog i nærmere Forbindelse med de Personer, der gik under Kodenavnet »Prinserne«. og som indtil dette Tidspunkt var Englændernes nærmeste Tillidsmænd i Danmark.

Modstandsarbejdet begyndte efter denne Koordinering saaledes at tage fastere Form, og efter fortsatte Konferencer med den engelske Regerings Repræsentanter blev Arbejdet delt i to Hovedgrupper, der for Resten af Besættelsestiden blev de dominerende, nemlig *de organiserede Afdelinger*, der beskæftigede sig med de løbende Opgaver: Efterretning, Sabotage, Transporter, Finansiering, illegal Bladvirksomhed, og *den anden Hovedgruppe*, der skulde rekrutere og formere de saakaldte Ventegrupper, der først skulde træde i Aktion i det aabne Opgør med Okkupations-

Mogens Hammer.

Thomas Sneum.

magten. Efterhaanden som Maanederne gik, og Tempoet blev akcellereret, blev der i Stockholm ført talrige Konferencer om disse Spørgsmaal baade med Udsendinge fra Hovedkvarteret i London og fra Modstandskredse derhjemme, ikke mindst efter at Frihedsraadet centraliserede Ledelsen i Danmark. Under disse senere Forhandlinger fungerede Sibyllegatan 13 i Stockholm, hvor Traadene for Virksomheden løb sammen, som *Frihedsraadets lokale Repræsentation*.

Ser vi tilbage paa den Virksomhed, der fra en beskeden Start efterhaanden voksede til en vidtforgrenet Organisation med adskillige Hundrede Personer direkte beskæftiget, er det fortsat *Efterretningstjenesten*, der gaar som en rød Traad gennem Udviklingens forskellige Faser. Det kan ikke være Hensigten at gaa for meget i Enkeltheder om dette Arbejde, men naar man nu efter Befrielsen har Adgang til at konstatere den Strøm af Meddelelser, der er passeret begge Veje, og som fylder mere end adskillige bindstærke Værker, vil man forstaa, at det ikke var en tom Høfligheds-Frase, der blev sagt af den øverste Chef for Special Forces i England, da han efter Krigen havde Adgang til at hilse paa den danske Stab og fremhæve dens Arbejde som »second to none«.

Det har tidligere været nævnt, at Efterretningens første Opgaver var at konstatere tyske Troppebevægelser og tyske Skibes Passage, endvidere at skabe Klarhed om de tyske Organisationer, der arbejdede i Danmark, og alle andre Forhold vedrørende den tyske Krigsførelse. Men den danske Efterretning havde mange andre og betydningsfulde Opgaver. Adskilligt kunde allerede paa dette Tidspunkt læses i den illegale Presse, men en supplerende Tjeneste var nødvendig for at give de allierede Regeringer Indtryk og Viden om danske politiske Forhold. Ligeledes var det erhvervsmæssige af Betydning for de Retningslinier, man vilde anlægge i Krigs-

førelsen over for Danmark, og da ingen Oplysninger af denne Karakter blev sendt gennem det officielle Apparat, der endnu fungerede mellem Danmark og Sverige, var dette ogsaa en Opgave for det frivillige Initiativ. Mange Forhold, der paa Afstand fik den groveste Bedømmelse, og som naturligt fremkaldte kraftige Reaktionen, havde paa denne Maade en Mulighed for nærmere at blive vurderet under Hensyntagen til de ganske specielle Forhold, der raadede i Danmark. Forsendelsesvejene var mangfoldige, men det nemmeste og det hurtigste i den første Tid af Besættelsen var ganske simpelt at »smugle«
Materialet ad de Forbindelsesveje, der fortsat var aabne mellem Danmark og Sverige. Kontrollen var gennemgaaende ikke alt for streng, og selv om den var det, vilde der altid have været Mulighed for med en Smule Opfindsomhed og Dristighed at faa ekspederet de Forsendelser, som man ønskede. Det gik i Uger, i Maaneder og i Aar fuldstændigt programmæssigt, selv om det i flere Perioder var nødvendigt midlertidigt at dreje under for ikke at blive udsat for den Risiko, at en forventet Razzia skulde vikle Organisationens op.

Da Tyskerne endvidere benyttede *Østersøomraadet* ved Eksperimenteringen med nye Vaaben og ved de første Forsøg i Praksis med Opfindelser, specielt for Marinens Vedkommende, blev ogsaa dette Farvand af Betydning for den danske Efterretningstjeneste. Et enkelt Eksempel herpaa var *de tyske Forsøg med V 1-Bomben*. De Allierede havde Kendskab til disse Eksperimenter fra de Flyveobservationer, der var gjort over Peenemündeomraadet, men havde indtil videre ingen nærmere Viden om V 1-Bombens Teknik, og det var derfor ikke saa lidt af en Sensation, da det lykkedes en dansk Officer at give en detailleret Beskrivelse af en saadan Forsøgsbombe, der i August Maaned 1943 landede paa Bornholm. Den paagældende Officer, Søløjtnant *Hassager Christiansen*, blev umiddelbart herefter fanget af Gestapo og undergik en Serie voldsomme Forhør, hvor man anvendte Tortur. Da *Hassager Christiansen* maatte indlægges paa Hospitalet, blev han befriet af en Sabotørgruppe og senere ført ad illegal Vej til Sverige sammen med Kone og Barn. Et Sæt af de værdifulde Tegninger og Fotografier blev fundet af Tyskerne ved Udsugningen fra Danmark, et andet Sæt naaede velbeholdent igennem. Englænderne var saaledes velorienteret om det nye Vaabens Muligheder, inden Angrebet paa London begyndte et Aar senere i Sommeren 1944. Tyskerne var paa den anden Side klar over, at Vaabnet var afsløret og dets Hemmeligheder antagelig kendt af Fjenden.

Ved mange andre Lejligheder opsnappede den danske Efterretningstjeneste, der arbejdede paa frivilligt Grundlag og hvis Fortjenester kom Nationen til gode, Oplysninger om Tyskernes Bevægelser, der foranledigede en omgaaende Udløsning af Stridskræfter fra engelsk Side. Saaledes var det engelske Admiralitet i de fleste Tilfælde underrettet om større tyske Flaadeenheders Passage gennem danske Farvande for udgaaende, og naar de kommanderende i White Hall sendte Flyvere paa Vingerne, lykkedes det ofte at lokalisere de fjendtlige Enheder og optage Forfølgelsen fra Luften, paa Vandet og under Vandet. Meldesystemet fra Danmark var enkelt og primitivt i denne første Periode, men virkede ikke des mindre baade hurtigt og effektivt. Der var ikke mange Ting af Betydning, der fandt Sted inden for danske Omraader, som ikke i Løbet af forholdsvis kort Tid blev afleveret paa rette

Christian Hassager Christiansen (f. 1904) var Kaptajnløjtnant i den danske Marine og stationeret paa Bornholm, da i 1943 en Slags ubemandet Flyvemaskine en skønne Dag faldt uskadet ned paa Øen. Kaptajnløjtnanten forstod straks, at der her var Tale om et nyt sensationelt Vaaben, og før Tyskerne naaede ud til Nedfaldsstedet, havde han været der, opmaalt og fotograferet Genstanden og leveret hele Materialet til Efterretningstjenesten, hvorfra det gik videre til de allierede. Saaledes lærte man i London V1-Bomben at kende, før Tyskerne tog den i Brug! For Hassager Christiansen blev Affæren dyr. Han arresteredes og mishandlede paa det forfærdeligste, saa han — under Gestapovagt — maatte indlægges paa Hospital. Herfra befriedes han imidlertid af Hjemmefronten, slap lykkeligt over til Sverige, og efter et langt Sygeleje traadte han atter i den danske Marines Tjeneste med Station i Malmø.

Sted i den allierede Lejr, og talrige Spørgsmaal, der omvendt blev stillet fra den anden Side, naaede via Stockholm til Forelægelse i Danmark, saafremt de ikke kunde besvares paa staaende Fod.

Blandt mere opsigtsvækkende Meddelelser, der blev kommunikeret fra England til Danmark, var ogsaa en *Henstilling fra Premierminister Churchill til den danske Konge* i de bevægede Dage i Oktober Maaned 1942 efter den saakaldte Telegramkrise.

Den engelske Premierminister tog Anledning af de Rapporter, der var naaet til London, til i en personlig Henvendelse, der mundtlig skulde viderebefordres til det danske Statsoverhoved, at meddele følgende: Saafremt den danske Konge i den nuværende Situation var interesseret i at erfare den engelske Regerings Standpunkt, vilde man tillade sig at henstille, at Kong Christian ikke lod sig tvinge til at abdicere. Man var ikke klar over, om den danske Konge *havde* saadanne Overvejelser, men vilde under Hensyntagen til den Skæbne, der var overgaaet Kong Leopold af Belgien, gerne præcisere denne Opfattelse i Situationen.

Denne mundtlige Besked gik med Kurér til København den 5. Oktober og blev den 7. Oktober afleveret til Kronprinsen ved et Møde i danske Studenter Roklub. Kronprinsen lovede omgaaende at viderebringe dette Budskab fra Churchill til Kongen.

Det er nu almindelig kendt, hvilken Rolle Professor *Niels Bohr* kom til at spille ved Atomenergiernes Udløsning og det nye Vaaben, som man et Aar efter Amerikas Indtræden i Krigen var i fuld Gang med. Professor Niels Bohr holdt som bekendt Stillingen i Danmark indtil Oktober 1943, men var ved adskillige Lejligheder i direkte Kommunikationsforbindelse med de Kredse i England og Amerika, der beskæftigede sig med Verdenshistoriens største videnskabelige Eksperiment. Ad For-

bindelsesveje og ved Hjælp af sindrige smaa Opfindelser udvekslede Verdens førende Atomforskere bag om Fjendens Linier Synspunkter og Erfaringer. Da vi kendte Adressaterne paa begge Sider, var vi naturligvis i det store og hele klar over, hvilke Spørgsmaal, der blev berørt, men vi var paa dette Tidspunkt ikke vidende om, hvilket Stadie Eksperimenterne havde naaet og forstod først bagefter, at de Kommunikationer, som vi dengang ekspederede, hørte til et af Krigens mest fortrolige Kapitler.

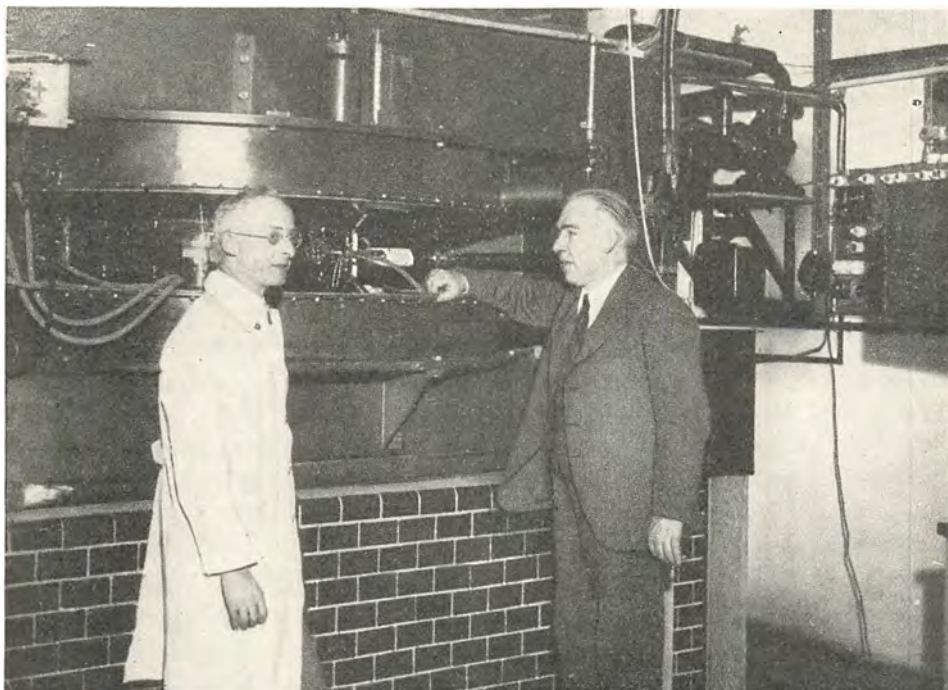
Det blev ved flere Lejligheder henstillet til Professor Bohr, at han skulde forlade Danmark, dels fordi man frygtede et Overgreb imod ham fra fjendtlig Side, og dels fordi man gerne vilde sikre sig hans Arbejdskraft i det vældige Forehavende, der var under Udvikling. Men Niels Bohr foretrak at blive her, hvor han mente at kunne gøre mest Nytte — muligvis ogsaa for ikke at fremkalde en alvorlig Repressalie fra tysk Side; men Lejligheden og Nødvendigheden bød sig ved Optakten til de tyske Jødeforfølgelser i Danmark i Efteraaret 1943.

Organisationen i Danmark drog Omsorg for, at Professor Bohr og Familie som illegale Passagerer i dansk Fiskerbaad blev transporteret fra København til Limhamn, Syd for Malmö. Flugten fra Danmark fandt Sted Natten til den 30. September, og den følgende Eftermiddag ankom Professor Bohr til Stockholm. Det var vor Tanke saa hurtigt, det lod sig gøre, at faa Niels Bohr vidertransporteret ad Luftvejen til England, og den 3. Oktober kunde jeg meddele Niels Bohr følgende Besked fra Lord *Cherwell* (Professor Lindemann, der var Churchills personlige videnskabelige Raadgiver):

»Congratulations on your escape which we long have been hoping for Stop We have arranged for your immediate journey and hope you will come Stop Important work to be done we recommend absolute discretion.«

Professor Bohrs Nærværelse i Stockholm var imidlertid blevet kendt, og af Hensyn til hans egen Sikkerhed og Sagens Betydning var det derfor nødvendigt at organisere en særlig Bevogtningstjeneste ved Hjælp af danske og svenske Sikkerhedsinstanser. Professor Bohr erklærede sig selv villig til at rejse til England: »naar man ønsker min Nærværelse, kommer jeg selvfølgelig,« sagde han; men forinden vilde han først forsøge ved Henvendelse til den svenske Konge, Kronprinsen og Udenrigsminister Günther at udvirke Tilbagesendelse eller i hvert Fald Lettelser for de allerede deporterede danske Jøder. »Kunde han faa Lov til at blive endnu i nogle Dage for at føre disse Samtaler?« Han ønskede, at Sønnen skulde rejse i Forvejen. »Min Søn er min nærmeste Medarbejder og kan fortælle lige saa præcist hvad jeg véd, ja, maaske endnu mere præcist end jeg selv,« tilføjede han beskedent. Men af Hensyn til Professorens egen Sikkerhed maatte vi fastholde, at han skulde rejse med den første Maskine, som Englænderne sendte. Han havde ved denne Lejlighed samme høje Prioritet som et Medlem af den engelske Regering.

Den 6. Oktober om Eftermiddagen meddelte vi Professor Bohr, der under det meste af sit Ophold i Stockholm boede hos Legationsraad Torp-Pedersen paa Strandvägen, at en Moskito-Fighterbomber var klar til Afgang om en Time fra Bromma. Niels Bohr sagde straks, at han var rede. Han havde ingen Bagage bortset fra en Skrivemappe, og han var stadig i det samme Tøj, som han var ankommet i

Prof. Dr. phil. & sc. & techn. *Niels Bohr* i sit »rette Element«: arbejdende i Laboratoriet sammen med Prof., Dr. phil. *J. C. Jacobsen* (t. v.).

fra Danmark til Sverige. Ved den hastige Afsked var foruden Broderen Harald Bohr og Fru Niels Bohr ogsaa Sønnen Aage til Stede. Det blev aftalt, at Aage Bohr skulde komme med den efterfølgende Maskine og slutte sig til Faderen i London. Efter en dramatisk Rejse over Nordsøen i ca. 7.000 Meters Højde, hvor Professor Bohr havde Vanskeligheder med Iltapparatets Benyttelse, ankom han i besvimet Tilstand til Lucas Flyveplads i Skotland samme Aften. Fra sit Ophold i det videnskabelige Hovedkvarter, dels i England, dels i Amerika, stod Professor Bohr via Organisationen i Stockholm gentagne Gange i Forbindelse med sine Medarbejdere i København.

Bortset fra den her omtalte Efterretnings- og Informationstjeneste, som havde sin ganske specielle og farlige Karakter for de paagældende, der indsamlede Materialet og som befordrede det videre, var der med den stigende Interesse for danske Forhold hos de allierede Regeringer en sideløbende Opgave, nemlig at *etablere en særlig Tjeneste for den politiske Vejledning i Foreign Office i London og i State Department i Washington*. Paa dette Tidspunkt var Forbindelsen med Moskva endnu ikke blevet genoptaget.

Efterhaanden som Maanederne gik, og Arbejdet blev mere og mere omspændende, blev de forskellige Grene af Virksomheden holdt ude fra hinanden, selv om de fortsat passerede de samme Centralsteder. Ligeledes paatog vi os *en særlig Rapportvirksomhed for Christmas Møllers Arbejde i London*. Minister Kauffmann i Washington, der ved Siden af sine mange andre Opgaver ogsaa drog Omsorg for, at Med-

delelser af Interesse vedrørende danske Forhold kom til de amerikanske Redaktioner, modtog Materialet fra os via den amerikanske Legation i Stockholm og State Department i Washington.

III

Indtil videre havde vi klaret os med begrænsede Pengemidler, men efterhaanden som Organisationen begyndte at vokse, blev *Pengene et Problem* i Dagens Arbejde, og det var nødvendigt at lægge Sagen i et helt andet Plan end hidtil. Den engelske Organisation i Danmark skulde bruge adskillige Beløb, der antagelig vilde blive endnu større, som Tiden gik, og Aktiviteten voksede. Ligeledes skulde der gives Tilskud til Organisationens øvrige Grupper, og til Finansiering af det samlede Arbejde blev det foreslaaet dels at erhverve Ejendom i Danmark, der kunde realiseres efterhaanden, som det blev nødvendigt, og dels opspare kontante Midler til hurtig Udbetaling. Af Hensyn til Sikkerheden og de øvrige Vanskeligheder forbundet med denne Opgave, var det nødvendigt at samle forholdsvis store Beløb fra Enkeltpersoner frem for at sprede i større Kredse. Det blev fra engelsk Side tilbudt, at Beløb, der blev indbetalt til Organisationen i Danmark, vilde blive krediteret den paagældende i engelsk Valuta i en af Londons Storbanks. Landsretssagfører *Per Federspiel* (den senere Minister for særlige Anliggender i Knud Kristensens Regering) blev i Foraaret 1942 opfordret til at komme til Stockholm for at forhandle om dette Spørgsmaal. Som en første Opgave overtog han Stiftelsen af et Rederi med 3 Skonnerter, der efterhaanden skulde realiseres, om det blev nødvendigt; endvidere blev de fleste Ind- og Udbetalinger besørget via den tilsluttende Organisation, som Federspiel oprettede. Ved Federspiels Arrestation i April 1944 gik Arbejdet over paa andre Hænder. Det drejede sig efterhaanden om 6-cifrede Tal, Beløb, der ved Muus-Skandalen desværre ikke i sit fulde Omfang blev anvendt efter sin Hensigt. I en senere Forhandling i London blev det aftalt at henstille til den kommende Regering i Danmark, at de Beløb, der paa denne Maade blev udlaant af den engelske Regering, senere blev tilbagebetalt af den danske Stat. Dette skete ogsaa.

I den blandede Virksomhed, som Stockholmorganisationen efterhaanden havde udviklet sig til, blev det ved en enkelt Lejlighed, hvor det gjaldt om at skaffe hurtige Penge, nødvendigt at gøre Brug af et engelsk Tilbud om at sælge Diamanter i Formaalets Tjeneste. Diamanterne kom med Flyvemaskinen fra London og blev dels udbudt i Sverige og dels i Danmark. For at sikre engelske Flyvere danske Penge ved Nedskydning eller Nødlanding var det omvendt ønskeligt at skaffe danske Pengesedler til London. Ogsaa i dette Tilfælde drejede det sig om 6-cifrede Beløb, men for ikke at underbyde den danske Krone, var de engelske Myndigheder altid parat til — selv om mere fordelagtige Tilbud var for Haanden — at betale den samme officielle Kurs, som de svenske Banker tilbød for danske Kroner.

Medens Budgettet i den første Tid for den saakaldte »engelske« Organisations Vedkommende laa paa ca. 80.000 danske Kroner om Maanednen, blev det hurtigt nødvendigt at skaffe langt større Beløb. I denne Forbindelse kom det til en Episode, som senere har faaet Betydning for Trafikminister *Gunnar Larsen*. Engelske Venner

Per Federspiel (f. 1905) blev Student fra Harrow i England, og tog juridisk Embedseksamen i 1931. I det følgende Aar virkede han som »Dagens Nyheder«s Korrespondent i London og blev 1937 Landsretssagfører. Paa Grund af sine talrige Forbindelser med engelske Kredse blev Federspiel de Allieredes Tillidsmand her i Landet og ydede som saadan et værdifuldt Bidrag til Kampen for Danmarks Befrielse. Da Problemet om Finansiering af Arbejdet i Stockholm blev aktuelt, fik han i Foraaret 1942 overdraget denne Opgave, og skabte en omspændende Organisation, som fik den allerstørste Betydning for den økonomiske Sikring af Arbejdet. Allerede under Forhandlingerne i 1942 om den finansielle Basis for Udgivelsen af »Frit Danmark« havde Federspiel stillet sine Erfaringer til Raadighed. 3. April 1944 blev han arresteret af Gestapo, som antog ham for være Medlem af Frihedsraadet. Gestapo naaede dog aldrig til Klarhed over de virkelige Forhold, og efter et kort Ophold i Vestre blev han overført til Frøslev, hvorfra han blev løsladt den 19. Marts 1945. Efter Oktobervalget 1945 blev Federspiel udnævnt til Minister for særlige Anliggender.

af Gunnar Larsen, ikke mindst Medlemmer af Kabinettet Lord Selborne, var af den Opfattelse, at Gunnar Larsens officielle Politik ikke dækkede over hans virkelige Hensigter, og at det derfor skulde være muligt at hente betydelige Beløb hos Gunnar Larsen i Danmark til Finansiering af det omtalte Arbejde. Vi modtog saaledes et haandskrevet Brev fra den danske Direktør for F. L. Smidth i London, hvori Gunnar Larsen blev opfordret til at udbetale en halv Million Kroner til Overbringeren. Man lod forstaa, at denne Henvendelse havde officiel Støtte i engelske Regeringskredse. Vi mente imidlertid, at det var upassende at modtage disse Penge fra Gunnar Larsen, da der i øvrigt heller ikke var Beviser for, at den danske Trafikminister førte Dobbeltspil til Fordel for de Allierede, og erklærede derfor, at vi ikke vilde have med Sagen at gøre. Hvis man ikke des mindre ønskede at ekspedere Brevet, maatte man gaa andre Veje. Brevet blev derfor henlagt; men da den engelske Regering et Aar senere, nemlig i Juli Maaned 1943, paany henvendte sig med indtrængende Anmodning om Brevets Ekspedition, da den »engelske« Organisation i Danmark var i akut Pengemangel, indvilgede vi i at lade Brevet gaa igennem med Kurér til Gunnar Larsen, men meddelte baade ham og Lord Selborne, at det i saa Fald maatte være et Mellemværende udelukkende imellem Modtager og Afsender, og at den danske Modstandsbevægelse som saadan ikke vilde tage noget Ansvar i denne Forbindelse. Gunnar Larsen erklærede sig hurtig villig ved Brevets Modtagelse til at betale det ønskede Beløb, der ved en senere Lejlighed yderligere blev suppleret med Kr. 300.000,—.

Tidspunktet nærmede sig i Efteraaret 1942, hvor *man ønskede en større Aktivitet i Danmark*. Der var stillet forskellige større »Numre« i Udsigt, men da Planerne indtil videre ikke var blevet realiseret, pressede London i disse Maaneder mere og mere paa for Handling, der kunde markere Danmarks Placering og som kunde

blive Optakten til de mere systematiske Planer, samarbejdende med den allierede Krigsførelse. Bortset fra Afkastninger ved Hjemflyvning fra Bombardementerne over Tyskland og Mineudlægning i de danske Farvande, havde Royal Airforce indtil videre ikke vist nogen særlig Interesse for danske Omraader. Det var maaske derfor ikke saa mærkeligt, at store Kredse af den danske Befolkning svævede i den Vildfarelse, at de Allierede ikke tillagde tysk Krigsproduktion i Danmark nogen Betydning, og at det af Hensyn til eventuelle Repressalier derfor var formaalsløst at begynde nogen Sabotage mod disse Virksomheder. Men Tidspunktet var nu inde, hvor man ønskede forøget Aktivitet, og det blev derfor besluttet at gennemføre et saakaldt »psykologisk« Bombardement af en større Virksomhed i København, der skulde erindre Danskerne om, at man regnede med deres Deltagelse i Kampen, og hvis man ikke selv var parat dertil, maatte man udsætte sig for Bombardementer i stigende Crescendo, efterhaanden som det nødvendige Flyvemateriale var for Haanden. Hovedsynspunktet var saaledes at vække Danskerne til Forstaaelse af Situationens Alvor og understrege Sabotagens Fordele frem for ødelæggende Bombardementer.

Dette Synspunkt overbeviste Royal Airforce-Kommandoen, der i øvrigt hævdede sin Modvilje mod at bombardere København, og det blev besluttet at gennemføre et »hensynsfuldt« Bombardement af *Burmeister & Wain* i Slutningen af Januar Maaned 1943. Man overvejede, om det var muligt paa en eller anden Maade med kort Varsel at varsko Virksomhedens Arbejdere, men maatte af Sikkerhedsgrunde opgive dette. Den unge australske Flyver *Edwards*, der allerede havde erhvervet Victoria Korset, blev udtaget til at være Eskadrillens Chef, og Bombardementet blev som bekendt gennemført den 27. Januar ved højlys Dag. Den psykologiske Virkning udeblev ikke, idet *Sabotagen efter denne Begivenhed tog et mærkbart Opsving* samtidig med, at Folket i højere Grad forstod Nødvendigheden af denne Form for Krigsførelse. Det viste sig senere, at den organiserede Sabotage kunde samarbejdes med Hovedkvarterets Planer, saaledes at Danmark i det store og hele blev sparet for Luftangreb, og betydelige Værdier blev bevaret for det danske Samfund.

Med den stigende Sabotage meldte automatisk *Forsyningsproblemet* sig. Det var nødvendigt at skaffe Haandvaaben til Sabotørerne og Sprængstoffer til at gennemføre de forskellige Aktioner. Om dette Forhold blev der ført adskillige Forhandlinger i Stockholm, indtil Organisationerne var stillet paa Benene og Apparatet fungerede i Praksis. Disse indledende Afkastninger fra Luften blev Optakten til de meget betydelige Mængder Vaaben og Sprængstoffer, der fra dette Tidspunkt og indtil Befrielsesdatoen blev leveret til de danske Modstandsgrupper, dels via Kontakterne i Nordsøen, dels ved direkte Transporter gennem den tyske Minespærring i Skagerrak og dels ved Afkastninger fra Luften.

IV

I Midten af August Maaned 1943 blev vi klar over, at *en ny Situation var under Opsejling*. Meddelelserne hjemmefra fortalte om de tyske Krav, om Udlevering af Sabotører til det tyske Politi, og da Kravene blev formuleret i en Henvendelse til

Regeringen, uden at det endnu var kendt for den danske Offentlighed, henstillede man hjemmefra, at den tyske Note og Situationens Alvor blev meddelt det danske Folk baade gennem Radioen i London og gennem den svenske Radio.

Indtil nu havde det ikke været muligt at faa det svenske *Tidningarnas Telegrambyrå* (T.T.), der forestod Nyhedsudsendelserne i den svenske Radio til at tage andre Meddelelser end de, som Tyskerne tillod, der blev udsendt fra København. Det var heller ikke lykkedes for norske Kredse i Stockholm at faa T.T. til at bøje sig med Hensyn til illegale Meddelelser fra Norge; men ved denne Lejlighed gjorde vi et ekstra Fremstød, og det lykkedes for første Gang at faa T.T. til at tage en illegal Meddelelse fra Danmark. Det var af stor Betydning, at den ikke alene kom fra London, da Kredsen af Tvivlere altid vilde insinuere, at Londonudsendelserne var Propaganda. Kom den imidlertid samtidig fra Stockholm, hvis officiose Karakter man havde accepteret, var man sikker paa at vinde yderligere Tillid i Danmark. Dette fandt Sted Tirsdag den 17. August, og Meddelelsen om Tyskernes Krav via den engelske og den svenske Radio spredte sig med Lynets Hast over Danmark. Statsminister Scavenius, der som bekendt var paa Ferie, maatte rejse til København, Regeringen blev indkaldt til Møde og optog de Forhandlinger, der den 29. August førte til det definitive Brud, hvor Regeringen indstillede sin Virksomhed og Scavenius-Epoken saaledes ophørte.

Udlandets Opmærksomhed blev i høj Grad fanget af de dramatiske Begivenheder omkring den 29. August. Danmark var nyhedsmæssigt set i Forgrunden, og da vi fra mange forskellige Kilder havde en Serie af tilforladelige Rapporter, var vi i Stand til at fastholde og underbygge den Opmærksomhed, som Modstanden i Danmark havde vakt i de allierede Lande. Man hilste Danmark velkommen i de kæmpende Nationers Række, og selv om der fortsat ikke var nogen dansk Krigserklæring til Tyskland, var Vejen blevet aabnet for den Status, som Modstandsbevægelsen i Danmark tilstræbte. Med den stigende Kampaktivitet i Danmark kunde vi regne med at blive Medlem af De forenede Nationer, saafremt der ikke i den kommende Tid fra officiel Side vilde blive gjort noget Tilbagefald til tidligere Tilstande. (Den Rejse, som nuværende Direktør *Hvass* foretog paa Udenrigsministeriets Vegne for at tale med de danske Gesandter i de neutrale Omraader, blev opfattet som et saadant Tilbagefald og vanskeliggjorde paa et Tidspunkt Forhandlingerne om Landets forbedrede Status).

Faa Dage efter Bruddet den 29. August erklærede den danske Legation i Stockholm sig løst fra sine Forpligtelser over for Udenrigsministeriet i København uden dog dermed at slutte sig til de fri danske Legationer i de vestallierede Lande. Gesandtskabet var derefter frit til at forhandle med de svenske Myndigheder om Hjælpen til de mange danske Flygtninge, der i en stadig stigende Skare havde forladt Hjemlandet for at søge Fristed i det neutrale Sverige. Den officielle Meddelelse om Gesandtskabets Stilling blev udsendt over den svenske Radio den 1. September 1943.

I Forbindelse med den levende Interesse, man kunde spore i Udlandet for Begivenhederne i Danmark, besluttede vi allerede den 29. August at organisere *Dansk Pressetjeneste* (DPT) for at lette Nyhedstjenesten fra Danmark og, i den Grad det

var muligt, at forhindre de værste Fejltagelser, som de utallige Rygter maatte give Anledning til. Da Dansk Pressetjeneste, der saa Dagens Lys i denne særlige Situation, i høj Grad blev medbestemmende for det Indtryk, som Udlandet gjorde sig af Danmarks Stilling under Okkupationen, er det rimeligt at gøre denne Virksomhed til Genstand for nærmere Omtale.

Indtrykket af Danmarks Stilling under Krigen var betinget af forskellige Faktorer, først og fremmest naturligvis af Modstandsbevægelsens Indsats, dernæst af den for et okkuperet Land temmelig enestaaende illegale Efterretningstjeneste, som samlede og viderebefordrede Meddelelser om Aktionerne i Danmark, og endelig af Arbejdet med en systematisk Udnyttelse af Nyhederne ved en hensigtsmæssig Udbredelse til Presse og Radiostationer i den frie Verden. Dansk Pressetjeneste var selvfølgelig uden Indflydelse paa Begivenhedernes Gang som saadan, men rent teknisk var den det Gennemgangsled, der gjorde Arbejdet kendt og saaledes var medvirkende til at forme Trækkene i Danmarks Ansigt, som Verden lærte det at kende i Tiden fra 29. August og til Befrielsen den 5. Maj 1945.

Om Eftermiddagen den 28. August 1943 blev Telefonforbindelsen mellem Danmark og Sverige afbrudt for første Gang siden den 9. April 1940. Begivenhederne var i fuldt Sving, og med Afgørelsen den følgende Dag behøvede man ikke mere i sin Redegørelse over for Udlandet at forklare og forsvare den »ganske særlige Situation«; nu talte Begivenhederne for sig selv, og vore Anstrengelser kunde først og fremmest koncentreres om en paalidelig og omfattende Informations-tjeneste, beregnet paa Offentliggørelse i Presse og Radio.

Initiativet til Dansk Pressetjeneste var rent privat fra første Færd. Det var Medarbejderne selv, som drev det frem og byggede Institutionen op indefra. Den eneste Begrænsning var Nødvendigheden af at holde Udgifterne inden for Indtægternes Række, men da ingen af Medarbejderne modtog Løn for Arbejdet, gik det forholdsvis glat uden yderligere Tilskud de første Maaneder. Under hele sin Eksistens vedblev DPT at være en privat og uafhængig Institution, drevet af de danske Journalister i Sverige, men efterhaanden fik dens Virksomhed Velsignelse ogsaa i Form af kontante Midler fra illegale og legale Myndigheder ude og hjemme. I sin Bog om DPT's Virksomhed skriver Redaktør *Næsselund Hansen*, der var en af de drivende Kræfter i Foretagendet, bl. a. følgende:

»Der blev begaaet mange Fejltagelser i Starten og udsendt mange ukorrekte Nyheder, som sikkert mere end een Gang har faaet bedre vidende Lystere hjemme til at reagere; men hvor forkerte disse Nyheder end har været, kan man være sikker paa, at det vilde have været meget værre, hvis den udenlandske Presse havde faaet Lov til selv at forsøge at skaffe Nyhederne om Danmark uden Hjælp af de Personer, som i hvert Fald kendte Forholdene og Stemningen i Landet.

Fejltagelserne blev rettet efterhaanden. Da Pressetjenesten senere havde faaet Kontakt hjemover og et fast Grundlag for Virksomheden udadtil, blev den en efter Forholdene yderst effektiv og paalidelig Nyhedstjeneste, der som Eksistensgrundlag havde to Foretagender, som den i Virkeligheden kun var et Redskab for. Det ene var hele den hjemlige Efterretningstjeneste, det andet, de Organisationer, der opretholdt den illegale Forbindelse mellem Danmark og Sverige. De Oplysninger, som efter Befrielsen er fremkommet angaaende disse to Foretagender, viser, at 95 pCt. af de Nyheder, som kom ud af Landet, kom skriftligt til Sverige, hvor

Gunnar Næsselund Hansen.

Erik Seidenfaden.

Børge Outze.

Sten Gudme.

Bearbejdelsen af Hensyn til de mange forskellige Modtagere af Nyhedstjenesten meget sjældent berørte deres faktiske Indhold.

Hver Dag kom udførlige Beretninger om alt, hvad der havde tildraget sig i Danmark i det forløbne Døgn, og som ikke maatte meddeles i den danske Presse, og de kom ikke en Uge, men fra 2 til 24 Timer efter, at Begivenheden var indtruffet. Det var en baade fængslende og oplysende Opgave at følge dette Arbejde paa nærmeste Hold.

Bag de Nyheder, som den engelske, amerikanske eller russiske Læser eller Radiolytter modtog som en næsten daglig Paamindelse om Danmarks Deltagelse i den fælles Kamp, laa i hvert enkelt Tilfælde — ikke en journalistisk Telefonopringning — men et Opbud af Mod og Opfindsomhed. Hvert Led i Kæden, den, der opdagede Nyheden, den, der nedskrev den, de, der bragte den videre, alle disse opholdt sig i en Frontlinie. Adskillige af dem faldt paa Vejen og andre kom i tyske Fængsler, men Nyhedsformidlingen fungerede stadig og ikke blot som tilfældige Instanser, men som et fuldkomment støt og regelmæssigt Arbejde Dag for Dag, Maaned for Maaned. Skønt det paa ingen Maade var Pressens Folk alene, der deltog i denne Virksomhed, følte man en professionel Stolthed, naar det paa højeste allierede Sted blev udtalt, at ikke fra noget okkuperet Land har Nyhedstjenesten fungeret saa regelmæssigt og fyldestgørende som fra Danmark.◀

Der var som sagt ingen Instans hjemme eller i Stockholm, der kunde give Bemyndigelse til at udføre det Arbejde, som var taget op. Af saavel praktiske som principielle Grunde blev det derfor besluttet, at DPT skulde staa som en fri og selvstændig Institution, der arbejdede paa rent privat Basis. Dette Princip blev fastholdt under hele Krigen, ogsaa paa det Tidspunkt, hvor DPT udstrakte sin Virksomhed fra svensk Grund til B.B.C. i Londen, til illegale Blade i Norge og til den finske Presse efter Vaabenstilstanden med Rusland. Under Virksomheden var endvidere indbefattet den amerikanske Nyhedstjeneste og en særlig Informationstjeneste til de allierede Legationer i Stockholm, til en Inderkreds i Danmark og en omfattende Nyhedsformidling til den illegale Presse derhjemme. Ogsaa Indsamling og Distribuering af Billedmateriale hørte under DPT, og da Virksomheden maatte flytte fra sine oprindelige Lokaler i Munkbrogatan 2 til Volmer Yxkullsgatan paa Södra — dette skete den 9. Marts 1944 — var der op imod en Snes danske Journalister beskæftiget ved Bureauet. Hertil kommer den særlige Kurertjeneste til Baadene, der besørgede den illegale Tjeneste. DPT hentede sin Nyheder fra talrige Kilder, men Rygraden i hele Nyhedstjenesten var »Information«s Virksomhed i Danmark. Sammen med Redaktørerne *Seidenfaden*, *Gudme* og *Næsselund Hansen* overtog »Information«s Grundlægger, Redaktør *Børge Outze*, senere Ledelsen af DPT, da han maatte flygte til Sverige. Med kun faa Afbrydelser fortsattes dette omfattende Arbejde indtil Befrielsen, hvor Nyhederne og Informationerne om Danmark blev bearbejdet og spredt gennem Centralen i Stockholm, via de omtalte Kanaler, de svenske Aviser og den Stab af udenlandske Specialkorrespondenter, der under Krigen opholdt sig i den svenske Hovedstad. Et fintmærkende Tidsskema var nødvendigt for en nogenlunde samtidig Offentliggørelse af Nyhederne i Øst og Vest. Som et særligt betydningsfuldt Forhold skal nævnes, at det russiske Telegrambureau *Tass*, der ikke tidligere havde vist nogen synderlig Interesse for Forholdene i Danmark, efter Begivenhederne den 29. August gennem DPT's Virksomhed i vid Udstrækning bragte Telegrammer og Artikler om Situationen i Danmark. Dette var uden Tvivl medvirkende til at bane Vejen for den senere Udsendelse af Frihedsraadets Repræsentant til Moskva.

Dansk Pressetjeneste, der havde de ændrede Forhold i Hjemlandet som Forudsætningen, voksede med Maanederne, der gik, og blev efterhaanden ikke alene et nationalt Ønske, men ogsaa en national Nødvendighed. Bortset fra det Raamateriale, der blev indhentet fra Kilde Nummer 1, nemlig den illegale »Information« i Dan-

Svenn Seehusen.

Niels Grunnet.

mark, kom der en Mængde andet supplerende Stof, ofte i regelmæssige store Sendinger, saaledes fra Toldstrups nordjyske Hovedkvarter, fra Studenternes Efterretningstjeneste, De frie Danske, Hjemmefrontens Nyhedstjeneste samt undertiden, men i yderst forsigtig Form, Udenrigsministeriets specielle Meddelelser. I særlige Situationer havde Pressetjenesten udsendte Korrespondenter i København, endelig anvendtes, omend kun i ringe Grad, mundtlige Beretninger fra paalidelige Personer, som DPT's Korrespondenter i Malmö, Helsingborg og Göteborg fik Kontakt med. I Krigens sidste Halvaar laa den faste Medarbejderstab imellem 30 og 40 Personer, og ved Nytaarsskiftet 1944—45 overskred Maanedsbudgettet ca. Kr. 20.000,—. Bortset fra Bureauets egne Indtjeningsmuligheder oppebar DPT bl. a. Tilskud fra Legationen i Stockholm, Danish Council i London og Minister Kauffmann i Washington.

For Fuldstændighedens Skyld skal omtales et Arkiv, der blev bygget op gennem halvandet Aars Arbejde, og som f. Eks. omfattede 6000 Navne paa arresterede, døde, saarede, mistænkte eller eftersøgte Personer i Danmark, ligesom DPT fra Tid til anden kunde udsende udførlige og tilnærmelsesvis Oversigter over Sabotage, Mord og Clearingmord, Schalburgtage, Arresteringer o.s.v.

Som en mere speciel Side af DPT's Virksomhed kan ogsaa nævnes en daglig Rapport med Uddrag af svenske, finske og andre Blades Udtalelser og Artikler om Danmark samt med Referat af Kommentarer i de danske Udsendelser fra England. Rapporten blev i stencileret Udgave tilsendt forskellige Personer i Stockholm og Danmark og giver i sin Helhed ogsaa for Eftertiden et meget interessant Billede af Danmarks Kamp, set udefra.

Efter Redaktør Grunnets Ankomst til Sverige og Oprettelsen af danske Udsen-

delser over svenske Stationer, leveredes ogsaa Materiale hertil fra dansk Presse-tjeneste paa samme Maade, som Forbindelsen var knyttet med T.T., B.B.C. og ABSIE. Virksomheden betjente saaledes 4 danske Radioudsendelser paa Grundlag af den underjordiske Nyhedstjeneste, der fandt Sted over Kattegat og Sundet.

En anden Gren af den danske Presses Virksomhed under Landflygtigheden i Sverige var Tidsskriftet *Danskeren*, der under *Svenn Seehusens* Redaktion blev stiftet i de første Maaneder af 1944, og som gennemsnitlig blev trykt i 11.000 Eksemplarer. Bladet havde som sin faste Læserkreds alle voksne, danske Flygtninge. Dets Opgave var for det første at opretholde Kontakten mellem Danskerne ved at bringe Meddelelser af praktisk Karakter fra Flygtningekontoret, for det andet at bestræbe sig for at holde de landflygtige Danskere underrettet om Begivenhedernes Gang derhjemme, for det tredje at bringe Oplysninger fra de Danske i den frie Verden. Bladet modtog til denne Virksomhed betydelige Tilskud fra den danske Legation, men en Del af det redaktionelle Arbejde blev udført vederlagsfrit. Medens Presse-tjenesten saaledes var udadvendt og søgte at formidle Oplysninger om Begivenhederne i Danmark til Offentligheden i Sverige og den frie Verden, var *Danskeren* indad-vendt med Hovedadresse til det danske Flygtningesamfund i Sverige.

Blandt flere af de faglige Organisationer, der efterhaanden saa Dagens Lys, skal i denne Forbindelse ogsaa nævnes *Dansk Journalistforening i Sverige*, der naaede et Medlemstal paa over 80. Svenske Kolleger ydede væsentlige Bidrag til Hjælp for denne Organisations faglige Interesser.

V

Med Begivenhederne den 29. August 1943 tog Flugten fra Danmark for Alvor fat. Indtil denne Dato havde *Flygtningestrømmen* haft en tilfældig og spredt Karakter. Det var fortrinsvis vaabenføre Mænd, der via Sverige søgte ud til Fronterne; men Vejen var lang og besværlig, og de fleste naaede aldrig deres Maal, men maatte blive paa den østlige Side af Sundet. Dertil var der alt for faa Kurermaskiner paa Vej over Nordsøen, og da man af Sikkerhedsgrunde var paa Vagt over for alle Flygtninge fra okkuperede Lande, krævede det endvidere en nøje Prøvetid af den enkelte Person, inden Tilladelse til Vidererejse blev givet. Der var talrige Eksempler paa, at Fjenden forsøgte at camouflere sine Agenter som Flygtninge fra venligt-sindede Lande. Enkelte var kommet over i Kajak, andre i Foldebaade, og flere havde i Isvinteren gjort Turen paa Ski eller med Slæde over det tillagte Øresund. Flere var druknet, andre var omkommet i Snestorm og Kulde paa Isen. Efter 29. August var der imidlertid i Hundredvis af Personer, ikke mindst Officerer, der foretrak Flugten til Sverige med Haab om Krigstjeneste i det Fremmede, frem for Internering i Danmark, og fra denne Tid begyndte den illegale Trafik med Fiskebaade og andre Fartøjer, der kunde skaffes til Veje. Det var Indledningen til et nyt og besynderligt Kapitel i de danske Begivenheder under Hitler-Regimet. Dette Arbejdsfelt er gjort til Genstand for særlig Omtale andetsteds, og jeg skal

derfor kun omtale de Forhold i denne Forbindelse, der direkte vedrørte Centralorganisationen i Stockholm.

Norske Kredse, der havde Tilslutning til Kvækerne, foreslog umiddelbart efter den 29. August Oprettelsen af en svensk Rute, der skulde sejle paa Stevns eller kontakte dansk Fartøj i samme Farvand. Man tilbød fra norsk Side at stille visse Midler til Raadighed for denne Barmhjertighedsgerning, og et større Fiskefartøj var allerede erhvervet til Formaålet. Det lykkedes imidlertid ikke at faa sluttet Kontakten paa dansk Side, men det omtalte Fartøj kom senere til Anvendelse i Flygtningetjenesten. I Dagene omkring den tyske Jøderazzia i Danmark, altsaa omkring den 1. Oktober 1943, kom den svenske Advokat *Ivar Philipsson* som Repræsentant for en Gruppe af svenske Jøder og tilbød os et større kontant Beløb til Oprettelse af en illegal Rute, med det første særlige Formaal at redde danske Jøder, der ikke var blevet deporteret til Tyskland, og som ikke ved egen Hjælp havde haft Mulighed for at komme i Forbindelse med de Grupper, der allerede i stort Tal afskibede de forfulgte Mennesker fra de danske Strande.

Vi modtog naturligvis dette Tilbud om finansiel Støtte med Tak; men først ved Redaktør *Leif Hendils* Ankomst i Oktober Maaned 1943, kom der en fast Form over dette Arbejde. Paa et Møde hos Advokat Philipsson den 17. Oktober blev det under Redaktør Hendils Ledelse besluttet at oprette dansk-svensk Flygtningetjeneste med Hovedkontor i Malmö. Samtidig var Overbetjent *Weiss* blevet stationeret i Malmö som særlig Repræsentant for den Rute, som Frie Danske, med Restauratør *Mikkelsen* som Ophavsmand, havde startet fra København til Sydsverige. Paa dette Tidspunkt havde Løjtnant *Kiær* allerede optaget en regelmæssig Forbindelse i den nordlige Del af Sundet. Denne Rute, der ved Kiærs Arrestation det følgende Aar, blev tilsluttet det øvrige Net af illegale Baadtjenester, havde Forbindelse med den store Afskiberorganisation i Danmark, der først gik under Navnet af »Postmesteren« og derefter under Navnet »Speditøren«. Samtlige disse Ruter var i god Gænge i Efteraarets sene Maaneder, og da der tilsyneladende ikke vilde blive de samme Isvanskeligheder som de foregaaende Aar, saaledes at Baadtrafikken mellem Danmark og Sverige kunde fortsættes, blev det besluttet at forsøge et nærmere Samarbejde mellem de forskellige Organisationer. I dette Formaalets Tjeneste blev der indkaldt til Møde den 12. Januar 1944 i Malmö. *Robert Jensen* — senere dræbt paa Forchammersvej i København — der repræsenterede de Grupper, der afskibede til dansk-svensk Flygtningetjeneste, og Restauratør Mikkelsen samt cand. polit. *Blichfeldt-Møller* (senere dræbt under Ildkamp paa Asiatisk Plads) ankom programmæssigt fra Danmark for at deltage i Forhandlingerne med Organisationslederne paa den svenske Side. Da det var den almindelige Forventning, at Flygtningestrømmen fra Danmark fortsat vilde stige, skulde Ruterne, stationeret i Sverige, ikke alene holde sig intakte, men ogsaa træffe Forberedelser til Udvidelse af Flaaden. Der blev endvidere taget Bestemmelse om et Samarbejde langs Svenskekysten til en mere effektiv Udnyttelse af det Baadmateriale, der var for Haanden. Post og Passagerforsendelserne og deres nærmere Fordeling blev indgaaende diskuteret, ligesom forskellige Misforstaaelser, der var opstaaet under de senere Maanedes Arbejde, blev ryddet af Vejen. Mødet i Malmö blev afholdt med Tilladelse af den

svenske Politimand *Richard Hansen*, og Rapport om Mødets Forløb blev senere afgivet til Forsvarsstabens Repræsentant i Malmö, Kaptajn *Wahlquist*.

Som det var forudset, fortsatte Flygtningestrømmen, omend ikke i voldsomme Stigninger og aldrig i tilsvarende Omfang som de bevægede Dage omkring Jøderazziaen i Oktober, og der blev for de resterende Maaneder af Krigen overordentlig megen Brug for det store Organisationsapparat, der var stillet paa Benene. I Tilslutning til Arbejdet i Malmö, men under selvstændig Ledelse, virkede Studenternes Efterretningstjeneste med *Arne Sejr* og *Ravnbo* som Chefer, endvidere var Malmö Hjemsted for Bornholmerrutens svenske Aflægger, hvis Hovedmand paa svensk Side blev Forretningsfører *Svend Aage Munck*. Som omtalt var Kiær-Ruten blevet sat ud af Spillet ved Hovedpersonens Arrestation; men fra Sommeren 1944 lykkedes det at skaffe ny Kapital, og med Kriminalbetjent *Ejnar Andersen* som Chef blev Helsingborg Hjemsted for de af Organisationens Baade, der kontaktede »Speditøren«s Afskibninger. I Krigens sidste Maaneder blev Arbejdet fra Helsingborg endvidere udvidet med den Rute, som sejlede under *Jørgen Buhl* og *Erik Mønstedts* Ledelse.

Længere Nord paa langs Kysten, i nøje Samarbejde med forstaaende Mænd indenfor Göteborg-Politiet, sejlede *Werner Gyberg*, *Tom Søndergaard* og *Sabroe* paa Nordjylland, hvor de arbejdede i den nærmeste Tilslutning til Toldstrups Organisation. Denne Rute, der efterhaanden kom i Besiddelse af store, søgaaende Fartøjer, ikke mindst ved Hjælp af de offentlige danske Midler i Sverige, og ved Formidling fra Direktør *Brunkmann* i Svenska Handelsbanken. I Krigens sidste Maaneder udskilte *Tom Søndergaard* og *C. C. Hansen* sig fra Dansk Hjælpetjeneste i Göteborg og etablerede en selvstændig Rute, der blev kaldt for Øernes Hjælpetjeneste.

Hele denne Virksomhed, der langs Kysten havde selvstændige Ledere, egne Kontorer og et stort, søgaaende Personale, sejlede i fast Fart, uden Hensyn til Tyskernes Patruljer og uden Hensyn til Vejrets Luner, og transporterede i begge Veje adskillige Tusind Mennesker, Vaaben og Sprængstoffer til Kampen derhjemme og en Mængde andet Materiale, som de forskellige Grupper havde Brug for, og som kunde fremskaffes i Sverige eller fra England via Sverige. Det var ligeledes disse Ruter, der opretholdt den tidligere omtalte Nyhedsforbindelse mellem Danmark og Udlandet. Enkelte af Ruterne, saaledes Dansk-svensk Flygtningstjeneste, finansierede helt og holdent sig selv ved Indsamlinger og lignende, medens de fleste af de andre Ruter, i hvert Fald for Krigens sidste Maaneder, via Kontoret i Sibyllegatan 13 modtog væsentlige Tilskud fra den Kredit, den svenske Stat havde stillet til Raadighed for den danske Legation i Stockholm.

Bortset fra dette Apparat havde den danske Militærorganisation sine egne Forbindelser frem og tilbage mellem Danmark og Sverige. Opgaverne var i det store og hele adskilte, men en vis Koordinering fandt dog Sted ved det intime Samarbejde, der i Forvejen bestod mellem Sibyllegatan 13 og den militære Organisation. Hovedmængden af de Vaaben, der i Tiden fra den 29. August 1943 og til Landets Befrielse blev afskibet fra Sverige enten ved direkte Leverancer fra svenske Vaabenfabrikker, eller i Krigens sidste Maaneder ved Leverancer fra de svenske Armé-

Werner Gyberg.

Leif B. Hendil.

Arne Sejr.

Max Weiss.

depoter, fandt Skibslejlighed paa Foranledning af den militære Organisation. Dette var ogsaa Tilfældet, da Englænderne i Efteraaret 1944 og endnu engang i Foraaret 1945 afskibede flere Hundrede Tons Vaaben og Ammunition i svensk Havn efter en dristig Blokadebrydning i Skagerrak.

VI

Med de efterhaanden talrige Forgreninger og den mangesidige Arbejdsfordeling, der udviklede sig i Danmark, var det af Hensyn til Arbejdets Koordinering nødvendigt at samle Repræsentanterne for de i Hjemlandet illegalt arbejdende Grupper i et Slags Repræsentantskab, der blev kaldt for *Kontaktudvalget*.

Dette blev paa Arne Sejrs og Svenn Seehusens Initiativ oprettet i Stockholm i det tidlige Foraar 1944, og repræsenterede samtlige Afskygninger af Virksomheden i Danmark. Kontaktudvalget, der afholdt hyppige Møder, traadte ligeledes i Forbindelse med de officielle danske Myndigheder i Sverige, og fungerede snart som Frihedsraadets Arbejdsudvalg i dette Land.

Blandt Udvalgets Funktioner var bl. a. Kontrol med de illegale Hjemrejser til Danmark og Kontrol med mistænkelige Personer, der ad samme Vej fra Danmark kom til Sverige, og i de fleste Tilfælde i den Hensigt at spionere paa det danske Organisationsarbejde.

Endvidere paatog Kontaktudvalget sig ved forskellige Underudvalg at overtage Forsendelsen af Nyhedsstof ude fra Verden til de illegale Blade i Danmark og Forsendelsen af Materiale til de danske Politiforlægninger (den danske Brigade). Det drejede sig først og fremmest om Oplysninger vedrørende danske Politikeres, Diplomaters, Erhvervsfolks og frivilliges Indsats i de kæmpende Lande for Danmarks Sag, og Udtalelser fra ledende allierede Personligheder om Betydningen af den aktive Modstand, Oplysninger om Danmarks Deltagelse i de forskellige internationale Konferencer, der allerede var afholdt, og hvis Maal var den foreløbige Tilrettelæggelse af den Fred, der snart maatte komme. Tanken var, at Grupperne derhjemme og det danske Folk som saadant skulde faa et klart Indtryk af, at de var med i den fælles Kamp, og at ogsaa den danske Indsats var af Betydning for den store Helhed. Hjemmefronten, der Døgnet rundt, Dag ud og Dag ind, maatte kæmpe mod en ubarmhjertig og hensynsløs Overmagt, maatte stadig have nye Impulser ude fra for at kunne fortsætte Kampen. Det gjaldt om at bringe Hjemmefronten og de frie Danske ude omkring i Verden i den snævraste Kontakt, for at opnaa det store Fællesmaal, nemlig Danmarks Befrielse, saaledes at denne ikke udelukkende skulde blive en Gestus fra de Allieredes Side, men at det først og fremmest var en naturlig og retfærdig Følge af et gammelt nordisk Folks Kamp for sin Frihed.

Det lykkedes ad mange forskellige Veje at fremkalde opmuntrende Udtalelser fra verdenskendte Politikere med særlig Adresse til den danske Hjemmefront. En af de første i Rækken var den Udtalelse, som den engelske Udenrigsminister *Anthony Eden* fremsatte den 12. Januar 1944 paa Dorchester Hotel:

»Alle de modige Danske, der sammen med deres Fæller i okkuperede Lande bidrager til at svække det nazistiske Greb, vil vi betragte som Medkæmpere i De forenede Nationers Rækker.«

Senere Udtalelser med lignende Formaal blev fremsat af Mr. *Churchill*, Præsident *Roosevelt* og den amerikanske Udenrigsminister *Hull*.

Kontaktudvalget i Stockholm. Fra v.—h.: LRS. Ernst Petersen, Kaptajn Skov, Købmand Ejnar Davidsen, Redaktionssekretær Sv. Arnvig (for Bordenden), Filmsinstruktør Bjarne Jensen, Redaktør Svenn Seehusen, Arkitekt Edvard Heiberg, Fagforeningsmand Emil Nissen og (med Ryggen til) Redaktør Ebbe Munck.

Alle løbende Rutinesager af Betydning og mange Tivlsspørgsmaal blev afgjort af Kontaktudvalget, der efterhaanden havde faaet en saa alsidig Sammensætning, at det med Rette kunde siges at repræsentere alle Afskygninger af Modstandsarbejdet i Danmark. Udadtil var Kontaktudvalget til en Begyndelse et anonymt Organ, men det var anmeldt over for de svenske Myndigheder, der støttede dets Funktioner, og fra det danske Gesandtskab oppebar Udvalget fra dets Start et betydeligt Tilskud af officielle Midler. Arbejdet forløb i største Harmoni, og selv om mange udenforstaaende fra Tid til anden maaske kunde føle sig irriteret over Kontaktudvalgets Indgriben og Vejledning, er det givet, at denne Organisation i væsentlig Grad var bidragende til, at det lykkedes at samle alle Kræfter i eet Formaaels Tjeneste, og i afgørende Situationer altid at hale i den rigtige Ende af Tovet.

Kontaktudvalget havde naturligvis Forbindelse til alle Sider: til Flygtningekontoret, til Militæret og til Politiet, og blandt mange Opgaver, der blev udført, maa vel særlig fremhæves den Indsats, der blev gjort, da det gjaldt om at rekrutere endnu ca. 1000 Mand til at udfylde den danske Brigades Kadrer i Maanederne inden Befrielsen.

Medlemmer af Frihedsraadet, der besøgte Stockholm, deltog fra Tid til anden i

Møderne, og ligeledes holdt *Christmas Møller* og Minister *Døssing* orienterende Foredrag for Udvalgets Medlemmer under deres Ophold i Sverige. Det var et tværpolitisk Arbejde, der i den store fælles Interesse gav gode Resultater.

VII

Det mere fortrolige Arbejde, der vedrørte de Allieredes Interesser for Modstanden i Danmark, Vaabenforsyningen, den militære Efterretningstjeneste og den politiske Forhandling om Landets Status maatte i Sagens Natur afgøres i snævre Udvalg, og i en fortsat Omtale af det Stabsarbejde, der blev udført fra Stockholm, maa nævnes de talrige Møder, der blev afholdt med *Repræsentanterne for den allierede Krigsførelse*, der opholdt sig i den svenske Hovedstad, og de mange Udsendinge, der i særlige Situationer kom til Sverige for at forelægge Planer og indhente Oplysninger. Saaledes blev der i Foraaret 1944 afholdt en vigtig Konference, hvori deltog *Frode Jakobsen*, som Udsending fra Frihedsraadet, og Commander *Hollingworth*, som Udsending fra Special Forces' danske Sektion i London. Ligeledes deltog *Ole Geister* som Repræsentant fra den danske Faldskærmsorganisation. Den saakaldte »Stockholmsplan«, der blev vedtaget ved denne Lejlighed, angav de nærmere Retningslinier for den taktiske og den strategiske Sabotage. Endvidere blev der udarbejdet Bestemmelser for Ventegruppernes Formering, Udrustning og Deltagelse i Kampopgøret ved Krigens Slutning. Den grundlæggende Plan skulde herefter forelægges til Vedtagelse i SHAEF og i Frihedsraadet. Saa snart dette var sket, blev det besluttet at afholde forskellige Prøver, for at konstatere, hvorledes det aftalte Meldesystem fungerede i Praksis. Samtidig med Frode Jakobsens Tilbagevenden til Danmark blev Planen, under særlig Hensyntagen til Sikkerheden, smuglet ind i Landet, og de store Linier for Arbejdet i Krigens Slutfase var herefter lagt, og i gensidig Forstaaelse var der fastsat ganske bestemte Opgaver, som den danske Modstandsbevægelse skulde løse.

Disse Forhandlinger blev senere fortsat, dels i London og dels i Stockholm. Paa Opfordring af SHAEF rejste jeg i Efteraaret 1944 til London for at forhandle med Special Forces Hovedkvarter og den integrerende engelsk-amerikanske-danske Stab. Godsejer *Flemming Juncker* og Sekretær *Svend Truelsen*, der begge havde faaet Charge af Majorer i den engelske Hær, havde paa dette Tidspunkt allerede opholdt sig i nogen Tid i London, hvor de var raadgivende og initiativtagende i næsten samtlige Forhold vedrørende den danske Modstandskamp. Under disse Forhandlinger blev det besluttet at skaffe endnu flere Vaabensendinger til Danmark. Hovedparten var indtil nu gaaet ad Luftvejen, og det vilde fortsat være pr. Faldskærm, at Grupperne derhjemme skulde modtage de største Mængder af Sprængstoffer, Vaaben og Ammunition; men ved flere Lejligheder var det allerede lykkedes at afskibe Sendinger via Kontakter i Nordsøen, og da Englænderne fortsat var interesseret i at hente Kuglelejer i Sverige, blev det vedtaget, at den særlige Tjeneste, der gennemførte de farefulde Ekspeditioner, uden Hensyn til de tyske Minespærringer i Skagerrak, paa Overfarten skulde medbringe Vaaben til de danske Modstands-

grupper. Sir *George Binney*, som jeg kendte fra Arbejdet i Grønland, var Chef for denne Organisation, der gik under Tilnavnet »*Gays Vikings*«, og paatog sig paa Opfordring at gøre det hasarderede Forsøg. De Baade, der var bygget til Formaalet, var ikke særlig hurtiggaaende, men havde et saa lavt Fribord, at de i daarligt Vejr og i Nattens Mørke vilde være vanskelige at observere, og en Last paa ca. 70 Tons kunde med et Hold paa 3 Baade ad denne Vej leveres i samlet Portion. Ogsaa Amerikanerne viste stor Interesse for dette Forsøg, ikke mindst Churchills Fætter, Mr. *Raymond Guest*, der gjorde Tjeneste i Marinen; men de amerikanske Hurtigbaade havde ikke den nødvendige Aktionsradius, og var i det hele taget ikke saa velegnede til Formaalet som de Specialfartøjer, Englænderne var i Besiddelse af. Man var derfor enige om, at det var Englænderne, der skulde vove Pelsen, og to vellykkede Ekspeditioner blev gennemført med en samlet Afskibning af ca. 140 Tons. Den ene Ekspedition fandt Sted i det sene Efteraar 1944, og den anden Ekspedition naaede sit Bestemmelsessted, nemlig Göteborg, i Begyndelsen af 1945. Ved begge Lejligheder blev der gjort flere forgæves Forsøg; dels havde det paa Grund af Vejret været umuligt at fortsætte, og dels var der observeret for mange fjendtlige Søstridskræfter i Nordsøen og Skagerrak. Den eneste Parallel til disse to Aktioner maa antagelig hentes fra Adriaterhavet, hvor engelske og amerikanske Styrker forsynede den jugoslaviske Modstandsbevægelse med Vaaben bagom Fjendens Ryg. Begge Aktioner blev gennemført uden Tab af Menneskeliv; men for hjemgaaende fra Sverige kolliderede ved den ene Lejlighed to af de tungtlastede Fartøjer, og den ene Baad gik tabt. Den søgaaende Chef, *Bryant*, der efter Befrielsen var paa Vej til Danmark, løb i Nordsøen paa en Mine og forsvandt. Omladningen i svensk Havn til de Fartøjer, der skulde videreføre den værdifulde Last til Danmark, havde naturligvis ikke været mulig uden svensk Forstaaelse af Situationen, og den svenske Tilladelse blev efter Forhandlingerne i London indhentet fra højeste Sted uden Tøven. Af Sikkerhedsgrunde var der naturligvis sørget for særlig Emballage, og kun et Faatal Personer var bekendt med Kassernes virkelige Indhold.

Ved Afrejsen til London i August 1944 havde jeg modtaget en telegrafisk Invitation fra Minister *Kauffmann* til at aflægge Besøg i Washington, men af Hensyn netop til den her omtalte Vaabentransport, der nødvendiggjorde min Tilstedeværelse i Sverige umiddelbart efter Londonforhandlingernes Afslutning, besluttede jeg ved Ankomst til London at anmode Christmas Møller og Grev Reventlow om i Stedet for at opfordre Minister *Kauffmann* til at rejse til London, saaledes at Forhandlingerne kunde føres paa samme Sted mellem Udefrontens forskellige Repræsentanter. For Minister *Kauffmann* vilde det endvidere have den Fordel, at han ved de danske Officerers Tilstedeværelse i London kunde faa en bedre Orientering i Situationen, end hvis en Enkeltperson rejste til Washington. Minister *Kauffmann* fulgte Opfordringen og deltog i Slutningen af August og Begyndelsen af September i et Par Konferencer i den danske Legation i London, hvor der foruden Christmas Møller og de to Missionschefer var følgende til Stede: Legationsraad *Gustav Rasmussen*, Majorerne *Juncker* og *Truelsen*, Kaptajn *Cyth* og Oberst *Hvalkof* samt undertegnede. Det var saaledes et internt dansk Udefront-Møde, hvor

forskellige Forhold vedrørende de Proklamationer, der skulde udsendes af de ansvarlige danske Myndigheder ved Befrielsen, blev diskuteret. Ligeledes Forholdene vedrørende den danske Brigades rettidige Udløsning fra Sverige og Spørgsmaal af økonomisk Mellemværende, dels i Forholdet til de engelske Organisationer og dels imellem de forskellige danske Afdelinger. Jeg paatog mig at viderebringe Mødedeltagernes Henstillinger og Synspunkter til Frihedsraadet i Danmark og til ledende politiske Personer, der var nævnt i Forbindelse med den kommende Regering. Disse Budskaber blev overbragt i den efterfølgende Maaned under forskellige Sammenkomster i København, og Rapporter den modsatte Vej blev afsendt ved Hjemkomst fra Danmark til Sverige.

Under Opholdet i London i August—September 1944 havde jeg endvidere Foretræde for Kong *Haakon* af Norge, den amerikanske Ambassadør *Winant*, den russiske Ambassadør *Gusev*, og førte talrige Forhandlinger med SHAEF-Folkene og det engelske Admiralitet. Endvidere blev Lejligheden benyttet til at udveksle Synspunkter med det danske Raad og de Kredse, der beskæftigede sig med den danske Presse- og Radiotjeneste.

VIII

Indtil videre var alle vore Kontakter gaaet vestpaa, men i Tiden efter den 29. August 1943 var Muligheden for en *Genoptagelse af den afbrudte Forbindelse med Sovjetrusland* paany blevet aktuel. Som det omtales andetsteds, havde vor tidligere Gesandt i Moskva, *Peter Skov*, allerede inden Skæringsdatoen den 29. August forespurgt, via Stockholm, om Muligheden af en dansk Repræsentation i Rusland. Endnu inden Minister Skov ankom ad illegal Vej til Sverige, var der imidlertid ved Forespørgsel hos den engelske Ambassadør, Sir *Stafford Cripps*, kommet det Svar, at Tidspunktet endnu ikke var inde. Dette medførte, at Minister Skov maatte forblive i Sverige, og da Forhandlingerne i April Maaned 1944 for Alvor blev taget op via den russiske Legation i Stockholm — Madame *Kollontay* og Legationsraad *Simonev* — *udpegede Frihedsraadet* som bekendt Biblioteksdirektør *Thomas Døssing* som Repræsentant for det kæmpende Danmark til Opgaven i Moskva.

Da Minister Døssing i Sommeren 1944 ankom til den russiske Hovedstad og fik indrømmet fulde diplomatiske Rettigheder, var Stockholmscentralens Virksomhed yderligere blevet udbygget, idet Minister Døssings nærmeste Rapportsted blev Stockholm. Medlem af Frihedsraadet *Erling Foss*, der i Begyndelsen af Aaret var blevet tvunget til at forlade Danmark, da Tyskerne stræbte ham efter Livet, deltog fra den første Færd efter sin Ankomst til Sverige i samtlige mere betydningsfulde Forhandlinger, der blev ført med de allierede Regeringer, lige saa vel som han nedlagde megen Energi i det daglige Rutinearbejde. I Forhandlingerne med Rusland spillede Foss en afgørende Rolle. I Slutningen af 1944 aflagde Foss endvidere Besøg i England og Amerika, og ved Hjemkomst fra denne Rejse indtraadte han paany i Organisationen, og gjorde et stort Arbejde, ikke mindst med Hensyn til at fremskynde og organisere Vaabentransporterne fra Sverige til Danmark.

IX

Den største Enhedsorganisation i Sverige, der havde de fleste Antal Flygtninge fuldt beskæftiget i Sagens Tjeneste, var *den danske Brigade*, der blev oprettet efter norsk Forbillede i Efteraaret 1943 i Forstaaelse med de svenske Myndigheder.

Tanken var naturligtvis at uddanne og udruste de mange vaabenføre Mænd i Flygtningenes Række til i den givne Situation at komme Hjemmefronten til Hjælp i virkelige Kampopgaver. Maalet var endvidere at faa denne Styrke gjort saa mandsstærk som muligt og at opnaa allieret Status, saaledes at Brigadens Indsats vilde blive en Del af den allierede Krigsførelse. Vidtgaaende Indrømmelser var imidlertid nødvendig af Hensyn til den svenske Neutralitet, og først ved Nytaarsskiftet 1944—45 var det alment kendt, hvad der var Styrkens egentlige Formaal.

Chefen for Brigaden blev Generalmajor *Knudtzon*, der hjemmefra havde faaet tildelt denne Opgave og illegalt ankom til Sverige nogle faa Maaneder efter Beslutningen om Formeringen af disse Styrker. Den tusindtallige Skare af Mænd og Kvinder, der sluttede sig til Brigaden, ønskede i Landflygtighed at udføre et stilfærdigt og beskedent, men haardt krævende Arbejde for at gøre en Indsats for Danmark i nøje Tilslutning til Modstandsbevægelsen derhjemme, og i Haabet om sammen med denne at faa Lov til at kæmpe mod Fjenden. Som Begivenhederne udviklede sig ved Kapitulationen den 5. Maj, blev dette Haab for saa vidt beskæmmet, men Brigaden bidrog i høj Grad til at lette Reorganisationen af den danske Hærs og den danske Flaades Styrker efter Befrielsen.

Det er ligeledes sikkert, at hvis det ved Kaosituationen efter Tysklands Sammenbrud, var kommet til virkelig Kamp, ikke mindst i Hovedstaden, vilde disse veltrænede Soldater, der i Maaneder var opøvede i Gadekampe, have kunnet yde Modstandshæren og det danske Folk en uvurderlig Støtte. Ligeledes maatte det være en Tryghed for dem, der kæmpede derhjemme, at vide, at denne Hjælp stod rede paa den anden Side af Sundet, og at alle Foranstaltninger var truffet til, at næsten 4000 Mand hurtigt kunde sættes over.

Som Repræsentant for Frihedsbevægelsen havde jeg i Sverige ved flere Lejligheder Adgang til direkte at beskæftige mig med Forhold vedrørende den danske Brigade. Som tidligere omtalt, var der allerede inden den 29. August 1943 kommet adskillige danske Flygtninge til Sverige for at melde sig til Krigstjeneste hos de Allierede. Det lykkedes for flere at komme videre med Kurermaskinen fra Stockholm til Skotland, men det var i Forhold til Antallet ikke ret mange. I særlig Grad havde man Kik paa Folk, der paany kunde sendes tilbage til Danmark for at deltage i Arbejdet bag Linierne. Den engelske Skole var haard og lang, og det var ikke alle, der bestod Prøven. Andre blev udtaget til Krigstjeneste foran Linierne, og flere har gjort sig fordelagtigt bemærket; saaledes er det eneste Viktoriakors, den engelske Konge har tildelt en Udlænding i den sidste Verdenskrig, vundet af Danskeren *Anders Lassen* under Kampene i Norditalien, hvor han faldt under Storm paa en fjendtlig Stilling.

Naar der ikke kom flere af Sted, skyldtes det dels, at man paa dette Tidspunkt

mere eller mindre allerede havde stoppet Rekruteringen, og dels, at Transporten fra Sverige til England var saa begrænset, at der kun var Plads til et Faatal af Danskere. Tyskerne havde som bekendt Luftherredømmet over Danmark og Norge. og Maskinerne, der landede i Sverige paa neutralt Omraade, havde ikke Tilladelse til at medføre nogen Bevæbning. Flertallet af de danske Officerer maatte derfor finde sig i at forblive, hvor de var, sammen med de andre Flygtninge, og Tanken om at organisere en Brigadestyrke var dermed født.

Af Hensyn til den svenske Politik blev de omtalte »Politilejre« underlagt den svenske Civiladministration. Dette medførte en Vanskelighed ved at faa de danske Styrker i Sverige anerkendt af den allierede Overledelse som en strategisk Reserve, der kunde regnes med i en given Situation. Det er indlysende, at General Eisenhowers Stab ikke kunde være synderlig interesseret i Mandskab, der udelukkende blev trænet til Politisoldater, og hvis Uddannelse og Udrustning var af en saadan Art, at de ikke umiddelbart kunde indgaa som et Led i det fælles Krigsapparat.

Under det omtalte Besøg i London i August-September 1944, var det ogsaa min Opgave at være med til at udvirke SHAEF's Anerkendelse af den danske Brigade (*Danforce*) samt at overveje den rettidige Udløsning af Korpset fra Sverige, saafremt Situationen skulde kræve Soldaternes Tilstedeværelse paa dansk Grund med kort Varsel. Det lykkedes at faa Sagen afgjort, ikke mindst da man ogsaa hjemme fra havde anerkendt Brigaden som en Kampformation og ikke som et Politikorps.

Det blev bebudet, at den General — General Dewing —, der var udset til at være Chef for den engelske Mission til Danmark, vilde komme til Sverige for nærmere at orientere sig om Forholdene indenfor Brigaden. Ligeledes blev det ordnet, at en vis Del af den manglende Udrustning med forventet Tilladelse fra svensk Side kunde transporteres ad Luftvejen til Sverige.

I December 1944 aflagde General Dewing sit første Besøg i den svenske Hovedstad, og de nødvendige Aftaler blev sluttet. Det kunde herefter meddeles det frivillige danske Mandskab, at de var en Del af den allierede Krigsmaskine, at de var underlagt Frihedsraadet, der igen var underlagt SHAEF, og da General Eisenhower stod i Spidsen for SHAEF, var de ikke alene danske Soldater, men ogsaa Eisenhowers Soldater. Ligeledes kunde man meddele, at der var truffet betryggende Garantier for, at Udløsningen af Korpset vilde finde Sted i det Øjeblik, Frihedsraadet derhjemme og den allierede Overkommando derude ønskede Styrkerne i Aktion.

Med den tyske Modoffensiv i Ardennerne ved Juletid 1944 var det givet, at Krigens endelige Afslutning vilde blive udsat endnu i nogen Tid, og det blev derfor besluttet at gøre en ekstra Anstrengelse for at hverve nyt Mandskab til Brigaden. Indenfor de Kadrer, der var opbygget, var der endnu Plads til over 1000 Mand, og i et Samarbejde mellem samtlige danske Instanser i Sverige lykkedes det at skaffe dette yderligere Kontingent, saaledes at man med fuld Ret kunde anvende Betegnelsen Brigade for denne Styrke, der nu var stillet paa Benene.

De General Dewing den 14. April 1945 paany kom til Sverige og denne Gang ikke som Repræsentant for SHAEF, men som direkte Udsending for Chefen for den 21'de Armégruppe, Feltmarskal Montgomery, var den danske Brigade saaledes

Richard Henry Dewing.

Ebbe Munck.

naet op paa den talmæssige Styrke, som der var Mulighed for i Praksis. Begivenhederne paa Fronterne var nu i fuldt Skred, og ingen kunde mere være i Tvivl om, at den store afgørende Dag nærmede sig i hastigt Tempo.

Ved en Forhandling med General Dewing og General Knudtzon havde vi paany Lejlighed til at gennemgaa Arrangementet for Korpsets Udløsning. Endnu om Tirsdagen den 1. Maj opholdt General Dewing sig i Stockholm, hvor han havde aflagt en Inspektionsrejse til de danske Styrker, der allerede paa dette Tidspunkt laa opmarcheret i Sydsverige. Daarlige Vejr udsatte hans Afrejse endnu en Dag, og først om Torsdagen kom han til London. Fredagen den 4. Maj var han hos Montgomery, og Lørdag Formiddag landede han sammen med sin Stab og Chefen for den Sektion af Special Forces, der havde med Danmark at gøre, Commander *Hollingworth*, paa Flyvepladsen i Kastrup. Den danske Brigade var paa dette Tidspunkt paa Vej over Øresund og gjorde Landgang i Helsingør.

Det blev altsaa ikke den forventede Kampsituation, man havde forberedt sig til, men Brigaden havde i hvert Tilfælde den Tilfredsstillelse ikke at være blevet glemt, hvis det skulde være kommet til Kamp. Den havde ogsaa den Tilfredsstillelse at vide, at den var blevet fuldt anerkendt af de Allierede.

X

Det var uden Tvivl den almindelige Forventning, at det tyske Sammenbrud vilde komme inden Udgangen af 1944. Den hurtige Fremrykning i Frankrig og ikke mindst Gennembrudet i Belgien lod formode, at Tyskerne under Pres baade fra

Vest og Øst ikke vilde være i Stand til at klare de kommende Vintermaaneder, og Modoffensiven i Ardennerbjergene i December Maaned blev derfor en Skuffelse for alle utaalmodige Sjæle. Nerverne begyndte at staa lidt paa Højkant, hvad der naturligvis ikke var saa mærkeligt, da man nu befandt sig i den femte Krigsvinter, og megen Irritation og Utilfredshed indenfor Arbejdet maatte pareres paa dette Tidspunkt. Ligeledes var det paakrævet at omorganisere en Del af Arbejdet, idet det Budget, der var lagt for de efterhaanden meget betydelige Udgifter, der skulde afholdes, ikke vilde række længere end til Aarets Udgang. Det var derfor nødvendigt at tage dette Spørgsmaal op til *en Generaldebat med vore officielle Myndigheder*, der havde Aftalen med Sverige om den løbende Kredit, godkendt af Politikerne i Danmark. Der blev pr. Nytaarsskiftet truffet en Ordning, hvorefter Tilskudene til Baadtjenesterne var sikret for de kommende 6 Maaneder, da vi nu vilde være sikre paa ikke at disponere for kortfristet. Ligeledes blev der fra dette Tidspunkt givet Tilsagn om at støtte det øvrige Organisationsarbejde med de nødvendige Midler, og Danmarks officielle Repræsentation i Stockholm, der i Krigens første Aar ikke havde vist noget Initiativ i de mange Spørgsmaal, der opstod i Forbindelse med vort Forhold til Udlandet og Forbindelserne hjemover, marcherede nu raskt paa Linie med de aktive Kredse i Sverige.

I den første Maaned af 1945 var Vejrforholdene saa daarlige paa Vestfronten, at den sidste store Udvikling i Kampbegivenhederne endnu ikke var blevet indledet. Men paa Østfronten fortsattes Offensiven i forrygende Tempo, og hvis Danmark skulde være forberedt til at gøre en Indsats i den aabne Kamp, hvis Situationen nødvendiggjorde det, var det en Forudsætning, at der blev sat ekstra Pres paa Arbejdet over hele Linien. Paa dette Tidspunkt fik vi Besøg af Minister *Døssing* for første Gang, siden han havde optaget sin Virksomhed i Moskva. Han var fuldt restitueret efter sin alvorlige Sygdom og aflagde interessante Rapporter om den russiske Regerings Forventninger til de politiske Konstellationer i Danmark efter Befrielsen. Han redegjorde i Detailler for sin egen Stilling. Hans Ankomst var naturligvis meddelt til København og til London, og *Christmas Møller*, der tidligere havde haft Vanskeligheder ved at faa Indrejsetilladelse til Sverige, kunde nu meddele, at ogsaa han vilde komme til Stockholm i Løbet af kort Tid. Den 2. Februar om Aftenen ankom Christmas Møller, og i de følgende Dage blev der afholdt adskillige Konferencer, der fik deres yderligere Betydning, da Medlemmerne af Frihedsraadet *Frode Jakobsen* og *Alfred Jensen* ligeledes indfandt sig i den svenske Hovedstad. I Bedømmelsen af den Regeringskonstellation, der var under Opsejling, og som gerne skulde anerkendes i de allieredes Hovedstæder, mente Døssing, at Frihedsraadet havde givet Politikerne for meget, medens Christmas Møller omvendt var af den Opfattelse, at Frihedsraadet havde givet Politikerne for lidt.

Paa dette Tidspunkt passerede samtidig Major *Ole Lippmann* Stockholm. Han havde i adskillige Maaneder opholdt sig i Hovedkvarteret i London, og var nu blevet udset til at overtage Ledelsen af den engelske Organisation i Danmark samtidig med, at han skulde være Hovedkvarterets Forbindelsesmand til Frihedsraadet og Politikerne. Med Lippmann blev der ført en Række Forhandlinger, der særlig drejede sig om Modtagelsen og Fordelingen af de Vaaben, der via Sverige skulde gaa

Frode Jakobsen (t.v.) forhandler med Minister Th. Døssing under Døssings Besøg i Stockholm Febr. 1945.

til Danmark, om Kommandoforholdene i Jylland, hvor der var opstaaet forskellige Uoverensstemmelser mellem den af Raadet udpegede Chef for Modstandsarbejdet, General *Bennike*, og Ledelsen af Styrkerne i Region I. Der blev endvidere aftalt bedre og hurtigere Forbindelsesveje til Frihedsraadet, Grupperne, Politikerne, alt maatte nu gøres klar til, at man saa hurtigt, som det overhovedet var muligt, kunde komme i Kontakt med hinanden. Ingen vidste det nøjagtige Tidspunkt, da Organisationen skulde udfolde sig i hele sin Slagkraft, men man var klar over, at Datoen nærmede sig med hastige Skridt.

Svenske Regeringsmyndigheder, der tidligere havde givet det danske Arbejde god Støtte, om end denne Støtte var ydet mere i det skjulte, anerkendte nu paa mange officielle Maader Frihedsraadets Repræsentanter i Sverige. Dette kom bl. a. til Udtryk ved en officiel Frokost, som Udenrigsministeriet afholdt for de danske Pressefolk, der var beskæftiget med den illegale Nyhedstjeneste fra Danmark. Blot for et Aar siden vilde dette have været helt utænkeligt. I alle Kredse blev der ført forcerede Forhandlinger af den ene og den anden Art, og medens Christmas Møller paa dette Tidspunkt forhandlede med Folketingsmand *Aksel Møller*, der som Repræsentant for det konservative Folkeparti var kommet til Sverige for at slutte Forbindelsen med den tidligere Partiformand, var Minister Døssing og Frihedsraadets Repræsentanter i Sverige Værter ved en Frokost, hvor bl. a. den engelske,

den amerikanske, den norske og den danske Minister i Stockholm var til Stede. Mange af disse Sammenkomster blev fortsat i de kommende Døgn, hvor Christmas Møller og Minister Døssing endnu var i Stockholm, og der blev bl. a. ved denne Lejlighed etableret et nært Forhold til den russiske Legation, der nu ved Madame *Kollontays* svigtende Kræfter i det væsentlige blev ledet af den unge Legationsraad og senere Minister *Tschernikowsky*.

I de fortsatte Bestræbelser for at forcere Vaabenindkøbene modtog Frihedsraadets Repræsentanter i disse Dage en Gave fra den svenske Industri paa Kr. 200.000. Pengene blev anvendt til Indkøb af Maskinpistoler, Magasiner og Ammunition, der hurtigst muligt blev pakket og afskibet ad de Kanaler, der forlængst var aabne.

Men fortsat lød Kravet om endnu flere Vaaben, og en Kreds af Privatpersoner, der ikke tidligere havde været i Forbindelse med Centralledelsen, havde allerede paa dette Tidspunkt ført visse Forhandlinger med den svenske Forsvarsstab om Muligheden af at »trække« direkte fra den svenske Armés Depoter.

General *Knudtzon*, Brigadens Chef, hvis første Opgave det var at uddanne denne Styrke til Kampformation og foretage Indkøb af Vaaben til senere Brug i Danmark, naar Værnene paany skulde stilles paa Benene, blev sat ind i de fornyede Ønsker om Vaaben til øjeblikkelig Brug, og erklærede sig parat til at hjælpe, saaledes at man maaske kunde overtage Partier fra Brigadens Overskud.

Der var ganske vist fra engelsk Side lovet, at Afkastningerne fra Luften vilde blive fremskyndet det mest mulige, men selv om disse Leverancer befandt sig i en bemærkelsesværdig stigende Kurve, var der intet, der garanterede, at Vejret vilde holde, saaledes at Villigheden til at hjælpe ogsaa kunde indfries.

Ifølge Opgivelser hjemmefra var Modstandsgrupperne indtil videre kun 50 pCt. forsynet med Vaaben, og det var derfor nødvendigt at fremkalde yderligere Vaabentransporter fra Depoterne i Sverige. Med Sanktionen hjemmefra vilde Generalen, der af de svenske Myndigheder blev accepteret som den officielle Instans i disse Spørgsmaal, være i Stand til at forøge sine Vaabenindkøb samtidig med, at der blev taget af Depoterne til øjeblikkelig Brug. Den langvarige Metalarbejderstrejke i Sverige greb imidlertid forstyrrende ind i Fabrikernes Virksomhed, og den eneste Mulighed for at efterkomme Kravene om at forøge Gruppernes procentvise Udrustning var derfor at hente Vaabnene der, hvor de fandtes, nemlig i den svenske Hærs egne Depoter. Det blev en kort Overgang undersøgt, om der var Mulighed for at hente større Portioner i Finland, men da Tilladelse i saa Fald skulde indhentes fra den allierede Kontrollkommission, der bestemte om Forholdene i Finland efter Vaabenstilstanden med Rusland, var det paa Forhaand givet, at det vilde blive en langvarig og kompliceret Historie at faa noget saadant udvirket.

Vi besluttede os derfor til at foretage en Henvendelse i Sagen til Forsvarsminister *Sköld* og Chefen for Forsvarsstaben Generalmajor *Ehrensward*. Det drejede sig først og fremmest om Maskinpistoler med tilhørende Ammunition samt Karabiner og Haandgranater. Henvendelsen gav omgaaende Resultat, og selv om Tidspunktet var fremrykket, idet Begivenhederne paa Fronterne meget let kunde distancere Ekspeditionen af disse Forsendelser, kunde man nu fra dette Tidspunkt regne

Per Albin Hansson (1885—1946) begyndte som Handelsmand, men interesserede sig samtidig stærkt for sociale Spørgsmaal og var 1903 Medstifter af Socialdemokratisk Ungdomsforbund, 1923—24 var han Chefredaktør ved Social - Demokraten og 1926—32 ved Bladet Ny Tid i Göteborg. 1920 overtog han Posten som Forsvarsminister i Brantings Regering, et Hverv han med Mellemrum beholdt indtil 1926. Som saadan gennemførte han Militærordningen 1925 i Sandler's Ministerium. Siden Juli 1932 — med en kortvarig Afbrydelse fra Juni 1936 til Slutningen af s. A. har Per Albin Hansson varetaget Statsministerposten indtil sin Død i Efteraaret 1946.

med at afsende Vaaben og Ammunition i det Omfang, som den illegale Baadtrafik var i Stand til at magte. Forsvarsstabens Officerer viste Sagen en overordentlig Interesse og nedlagde et stort personligt Arbejde i Forbindelse med danske Kredse (først og fremmest Direktør *Viggo Bjerregaard* og Ingeniør *Finn Henriksen*) for at fremskynde Vaabenleverancerne det mest mulige. Det lykkedes nogenlunde at holde Trit med Begivenhedernes Udvikling, saaledes at Modstandsgrupperne ved Tyskernes Kapitulation var velforsynet med Vaaben, saafremt det havde været nødvendigt at indlede den aabne Kamp i en forudset Kaossituation.

XI

Under de fortsatte Forhandlinger med Frihedsraadets Repræsentanter i London og Stockholm, der nu havde faaet Tilslutning af Formanden for Raadets Kommandoudvalg *Frode Jakobsen* og Medlem af Frihedsraadet *Alfred Jensen*, blev der nærmere forhandlet om *det Program, der skulde virkeliggøres ved Samlingsregeringens Tiltrædelse* efter Befrielsesdatoen. I December 1944 var der indledet Forhandlinger mellem den tidligere Statsminister *Buhl* og Frihedsraadet ud fra Ønsket

om at bevare den politiske Kontinuitet, og man var blevet enige om en Regering, ligeligt sammensat af Repræsentanter fra de politiske Partier og Modstandsbevægelsen. Allerede paa dette Tidspunkt var der Enighed om de væsentligste Ændringer til den borgerlige Strafferet med tilbagevirkende Kraft fra 9. April til Krigens Ophør. Straffes skal: Personer, der har deltaget i Forberedelserne til den 9. April, Personer, der har hjulpet til Gennemførelsen af den 9. April, Personer, der har foretaget Handlinger, hvorved Danskere har mistet Livet. Endvidere var man allerede paa dette Tidspunkt enige om forskellige Konfiskationsregler og om Erstatningsspørgsmaal.

Det var nu fra alle Sider baade hjemme og ude blevet fastslaaet, at *man anerkendte Frihedsraadet som Landets Ledelse* i Kampen mod Tyskland, indtil Kongen frit kunde vælge Regering. Det var endvidere blevet fastslaaet, at de Kampgrupper, der var organiseret sideløbende med de Organisationer, der beskæftigede sig med Sabotage osv., skulde være Kampgrupper og ikke kun Grupper til Opretholdelse af Lov og Orden. *O-Grupperne*, det vil sige Officersgrupperne, der talte mellem 16—1700 Mand, gjorde Tjeneste som Instruktører for den hemmelige Modstandsarmés ca. 35.000 Mand. Disse Modstandsgrupper var organiseret af den hjemlige Bevægelses 4 Hovedorganer, nemlig Ringen, Frit Danmark, Kommunisterne og Dansk Samling. Det var fastslaaet, at der var to Kommandoveje, een via *K-Udvalget* (Kommandoudvalget, som Frode Jakobsen var Formand for) til Modstandsgrupperne og een via *SHAEF* til Modstandsgrupperne. Det blev aftalt, at SHAEF »saa vidt muligt« skulde konferere med K-Udvalget. Derimod var der ikke paa nuværende Tidspunkt en tredie Kommandovej fra General Gørtz til Officererne. Med andre Ord Frihedsraadet var anerkendt som den øverste Instans, og K-Udvalget var Raadets Forsvarsdepartement.

I Midten af Marts Maaned var disse Forhandlinger i Stockholm tilendebragt, og Mødedeltagerne forsvandt i alle Verdenhjørner til deres respektive Poster. Der var i det store og hele Enighed om det politiske Program, og med de nye Vaabenmuligheder blev alle Kræfter koncentreret om at være saa vel rustet og saa vel forberedt til de kommende Begivenheder som muligt. Ved de fortsatte Forhandlinger med den svenske Forsvarsminister og General Ehrensvärd tog første Omgang af den nye Forsyningstjeneste Sigte paa Bevæbning af 10.000 Mand, og da Transportkapaciteten over Vandet i denne Tid blev væsentligt forbedret, saaledes at man i Gennemsnit kunde tage ca. 20 Tons pr. Uge, kunde vi regne med at faa afviklet en væsentlig Del af Programmet endnu, inden det var for sent.

I den første Halvdel af April blev der i samtlige ansvarlige Kredse spekuleret meget intenst over Forløbet af Begivenhederne i de nærmeste Uger. Væsentligt tilskyndet af Admiral *Holt*, der var paa Orienteringsrejse i Sverige, udkastedes forskellige Planer, hvis Hovedsynspunkt var følgende: Inden der kan blive Tale om Hjælp til Sydnorge med planlagte Afskibninger fra Göteborg, og inden engelske Søstridskræfter for Alvor kan forcere Kattegat, er det nødvendigt at rydde dette Farvand for fjendtlige Enheder. Dette førte logisk til den Overvejelse, at Sjælland maaske kunde blive Porten til Nordens Befrielse. At denne Tankegang heller ikke var fremmed for den svenske Militærledelse, konstaterede man ved samme Lejlig-

Christian Günther (f. 1886) indledte sin diplomatiske Karriere som Sendemand i Buenos Aires 1931. 1937 hjemkaldtes han som Kabinetssekretær, men allerede s. A. blev han udsendt til Oslo, hvor han forblev indtil Udnævnelsen som Udenrigsminister 1939.

Per Edvin Sköld (f. 1891) indvalgte 1918 som Socialdemokrat i 2. Kammer og var 1931–32 Rigsbankfuldmægtig. 1932 overtog han Posten som Landbrugsminister, 1936–38 Handelsminister, hvorefter han udnævntes til Forsvarsminister 1938.

hed. Forskellige P.M.er blev affattet og videregivet til Regeringen. Samtidig modtog vi fra Danmark en Fælleshenvendelse fra Politikerne og Frihedsraadet, der var enige om at opfordre Sverige til at forberede svensk Hjælp i Tilfælde af en Kaos-situation ved Tyskernes Sammenbrud. I denne Anledning arrangeredes selskabelige Sammenkomster med den svenske Øverstkommanderende General *Jung* og med Chefen for Forsvarsstaben General *Ehrensward* og de respektive Stabe. General *Knudtzon* og Frihedsraadets Repræsentanter skiftedes til at være Værter.

Om Lørdagen den 14. April blev der i Sagen fastsat et Møde med den svenske Statsminister *Per Albin Hansson* og Udenrigsminister *Günther*. Mødet fandt Sted i Statsministeriet ved Middagstid. Bortset fra det sædvanlige Udvalg: Oberst *Nordentoft*, Kommandørkaptajn *Mørch*, Ingeniør *Foss* og jeg selv, havde vi anmodet Kammerherre *Kruse*, Legationsraad *Torp-Pedersen* og General *Knudtzon* om at være til Stede.

Kammerherre *Kruse* introducerede, hvorefter jeg oplæste det P.M., som vi havde udarbejdet. Det var strengt taget ikke Meningen at tage nogen Diskussion om Sagen med det samme, men efter endt Oplæsning spillede den svenske Statsminister op til en Samtale. Vi var paa dette Tidspunkt ubekendt med, at Nordmændene i Stockholm Dagen i Forvejen havde foretaget en lignende Henvendelse til den svenske Regering, dog med langt videregaaende Forslag. Vort Andragende var affattet saaledes, at den kun sigtede paa en bestemt Situation, og den havde endvidere til Forudsætning, at alle Parter hjemme var enige om, at noget saadant skulde ske.

Den svenske Statsminister erklærede for det første, at han fandt det uklogt, at man opfordrede Sverige til at træffe Forberedelser, der direkte kunde foranledige Tyskerne til at forlænge Kampen, for det andet, at han ikke ønskede nogen Intervention paa et Tidspunkt, hvor man endnu kunde tale om, »at Sverige gik med i Kri-gen«. Udenrigsminister Günther understøttede Statsministerens Synspunkter og mente, at saafremt man ingenting gjorde, vilde den »modne Pære falde fra Træet 14 Dage efter, at den tyske Centralledelse havde svigtet«. Han mente endvidere, at naar denne Situation indtraadte, vilde Vestmagterne have tilstrækkelig med Tropper inden for Rækkevidde til at klare Opgaverne i Danmark. Per Albin Hansson afsluttede med at sige, »at det var nok bedst, at der blev talt det mindst mulige om denne Henvendelse«. Dette var i Virkeligheden den mest positive Udtalelse, idet den maaske indeholdt, at selv om man sagde officielt Nej, vilde man i al Stilhed alligevel træffe visse Forberedelser.

Dette fik jeg senere bekræftet i en Samtale, som jeg den 21. April havde med Udenrigsminister *Günther* paa dennes Opfordring. Günther meddelte, at de Oplysninger, der var ham tilgængelige, gik ud paa, at meget store Dele af tyske Tropper i Danmark og Norge ikke vilde kæmpe, naar først Centralledelsen i Tyskland havde svigtet. Det var endvidere hans Indtryk, at de Allierede ikke vilde lade de danske og norske Omraader i Stikken, selv om en Kaosituation skulde opstaa. Det var derfor efter hans Mening uklogt at give Tyskerne Indtryk af, at svenske Forberedelser var i Gang, da disse muligvis vilde foranledige desperate Modaktioner; men, tilføjede han, man vil — trods alt, hvad der er sagt — sikkert kunne forstaa, at Tanken paa ingen Maade er den svenske Regering fremmed, blot finder vi det ikke klogt paa nuværende Tidspunkt at forlægge Divisionerne i Opmarchomraadet mod Danmark, da dette i sig selv vilde avertere Hensigterne. Det vilde efter Udenrigsministerens Mening være bedre at tage den Forsinkelse, der maaske vilde opstaa i Praksis frem for at træffe Foranstaltninger, der helt og holdent kunde ødelægge Planen.

Dette var den sidste nærmere Kontakt, som Frihedsraadets Repræsentanter i Sverige havde med Regeringen i Stockholm. Som Begivenhederne udviklede sig omkring den 5. Maj, fik den svenske Udenrigsminister Medhold i sin Profeti om, at de tyske Tropper i Danmark og Norge ikke vilde kæmpe, hverken organiseret eller i spredte Formationer, naar først Hovedkvarteret i Tyskland var bukket under for Sejrherrerne.

XII

Mandag den 23. Oktober 1944 traf jeg under illegalt Ophold i København om Aftenen i den indre By de socialdemokratiske Politikere *Buhl*, *Hedtoft* og *H. C. Hansen*. Jeg havde Lejlighed til at give et indgaaende og udtømmende Referat af Samtaler og Forhandlinger i London. Dette varede ca. 1 Times Tid, hvorefter vi gik over til de enkelte Punkter paa Dagsordenen.

Politikerne forstod, at der ikke i Øjeblikket kunde presses yderligere for Danmarks Statut, og bifaldt Synspunktet om, at det reelle naturligtvis ogsaa var mere

betydningsfuldt end det formelle. Man var klar over, at vor Stilling var god, og at det kun kunde irritere, hvis man fortsat pressede for at opnaa fuld allieret Status.

Samtalen kom herefter ind paa *Minister Døssings Mission i Moskva*, og Buhl omtalte det Telegram, som Kong Christian via ham for ca. 2 Maaneder siden havde sendt til Minister Døssing, hvori Kongen udtalte sin Tilfredshed med hans Mission »repræsenterende danske Interesser«. Man havde brugt denne Terminologi for saa vidt muligt at anerkende Døssing som dansk Minister i Rusland, og man var skuffet over ikke at have faaet Svar paa dette Telegram. Jeg foreslog, at man ved første Lejlighed kommunikerede en ny Meddelelse, hvor de »legale Politikere« i højere Grad, end det var kommet til Udtryk i det første Telegram, allierede sig med Modstandsbevægelsen og under een eller anden Form anvendte Betegnelsen »det kæmpende Danmark«, som var blevet det Begreb, Russerne i særlig Grad opererede med.

I øvrigt benyttede jeg Lejligheden til at sige, at det var mit Indtryk, at man hos Vestmagterne accepterede Buhl som Arbejdsakse, medens det endnu var usikkert, hvilken Stilling Russerne vilde indtage over for ham efter hans forskellige tidligere Udtalelser, bl. a. Antisabotage-Talen. Jeg henviste her til Referatet af den Samtale, som Døssing havde ført med højstaaende Embedsmænd inden for det russiske Udenrigskommissariat, en Samtale, som ikke paa dette Tidspunkt var kendt for de paagældende Politikere. Jeg tilføjede, at det naturligvis var Ude-Danskernes Opgave at understøtte og opbygge Regeringen Buhl, hvis man herhjemme var enige om, at det var Buhl, der skulde være Landets første Statsminister efter Befrielsen. Vedrørende dette sidste Punkt sagde Buhl, at han allerede havde Kongens Fuldmagt i Lommen, og hvis Kongen af en eller anden Grund skulde forsvinde, vilde Udnævnelsen komme fra Kronprinsen, og hvis Kronprinsen skulde forsvinde, vilde den komme fra Prins Knud. Paa dette Punkt var der klare Aftaler, og der var derfor ingen Grund til at realisere en tidligere fremsat Plan om at skaffe den danske Kronprins til Sverige.

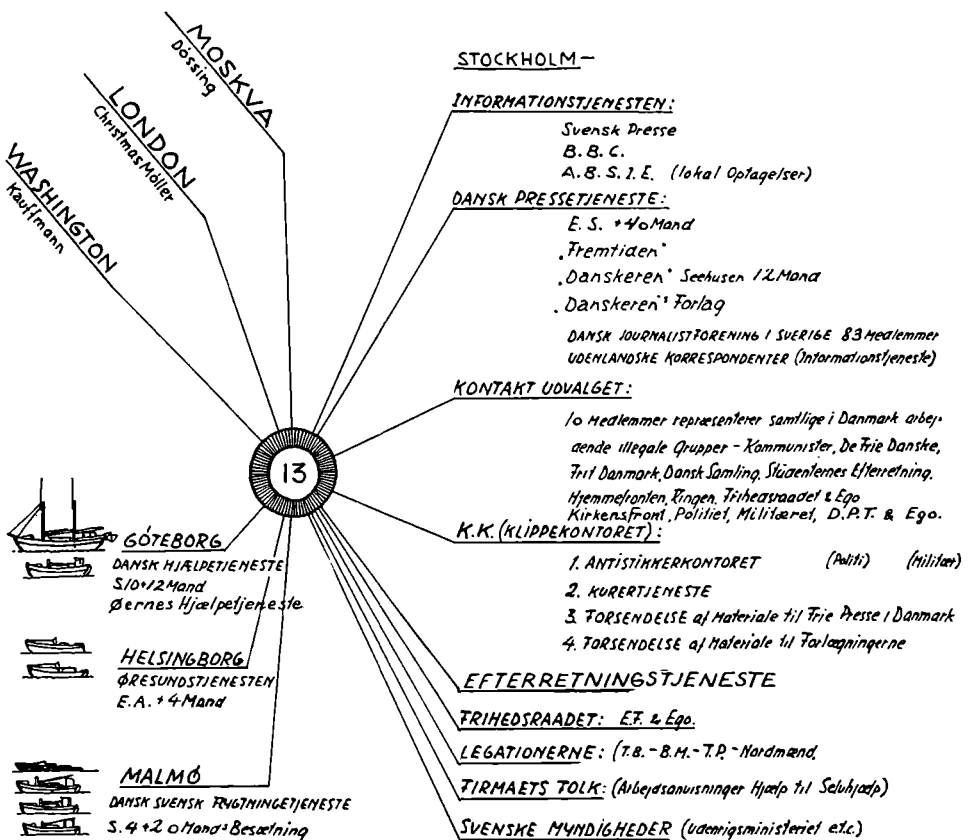
Et af de Punkter, der herefter blev diskuteret var *Udenrigsministerposten i den kommende Regering*. De tilstedeværende var meget interesseret i at høre, om Minister *Kauffmanns* Indsats og Position i Amerika og sagde, at Udviklingen i høj Grad havde givet ham Medhold i de Synspunkter, han havde fremført, og de Beslutninger, han havde taget. Man saa derfor gerne, udtalte man paa dette Tidspunkt, at Minister Kauffmann overtog Udenrigsministerposten i den kommende Samlingsregering. Ligeledes var man af den Opfattelse, at der absolut ikke kunde dannes nogen Regering uden om Christmas Møller. Samtalen faldt herefter paa Spørgsmaalet om Modstandsbevægelsens og Kommunisternes Deltagelse i Regeringen. De tidligere Betænkeligheder i den Anledning var overvundet. Dernæst fortsatte Samtalen i en indgaaende Drøftelse af de Proklamationer, der skulde udstedes af den første Regering efter Befrielsen, og Synspunkter, der var fremført paa Londonmødet, blev diskuteret. Man forstod fuldt ud, at saadanne Erklæringer dels skulde have Virkninger bagud og dels have Virkninger i Tiden fremover.

Jeg fortsatte med en nærmere Redegørelse for Minister Kauffmanns Deltagelse i Forhandlingerne i Hots Springs, Atlantic City og Bretton Woods. Ligeledes redogjorde jeg for Planerne om »the military and technical mission«, der ved Befrielsen

vilde blive udsendt fra London. Man tog dette til Efterretning, men udtalte i øvrigt som sin Overbevisning, at det danske Forvaltningsapparat vilde være intakt i den givne Situation, og at der derfor næppe vilde være nogen større Vanskelighed ved at træde i Forbindelse med de allierede Myndigheder. Man havde i den Hensigt truffet adskillige Forberedelser og givet Fuldmagt til Tillidsmændene Landet over. Spørgsmaalet om Tilbagebetaling af de Midler, der fra engelsk Side var udlagt til Finansiering af den danske Modstand, blev herefter fremført, og man erklærede eenstemmigt, at Tilbagebetalingen naturligvis var en Selvfølge. Forhandlingen sluttede ved Midnatstid efter en Omtale af det danske Arbejde i Sverige.

I de følgende Dage blev lignende Forhandlinger ført med konservative Politikere, de militære Organisationer og naturligvis Frihedsraadet.

Kort Tid efter var jeg tilbage i Sverige og kunde aflægge Rapport til de danske Repræsentationer i de allierede Hovedstæder.

Skematisk Fremstilling af Stockholm som Udefrontens nordiske Central.
(Tallet 13 i Rosetten angiver Hovedkvarteret i Stockholm: Sibyllegatan 13.)

En Repræsentant for uselvisk Venskab »beskytter« det danske Udenrigsministerium paa Christiansborg.

DE DANSKE GESANDTSKABER

Af Redaktør OLE KIILERICH

Efter at den tyske Besættelse af Danmark paa faa Timer var blevet fuldbyrdet, var det danske Udenrigsministerium uden Forbindelse med de fleste af sine Gesandtskaber i Udlandet. En begrænset og for Tyskerne faktisk fuldstændig blotlagt Kommunikation var dog endnu mulig med de danske Gesandtskaber i Akselelandene og i de neutrale Lande, som ikke stod i noget afgjort Venskabsforhold til Storbritannien og Frankrig. At der under hele Krigen tillige paa en eller anden Maade bevaredes en Mulighed for indirekte at komme i Forbindelse med praktisk taget alle de danske Gesandtskaber Verden over, formindskede ingenlunde den øjeblikkelige katastrofale Virkning af Besættelsen, som bestod i en total Lammelse af den danske Regerings udenrigspolitiske Handlekraft.

Mens Regeringen indadtil dog med nogen Ret kunde paaberaabe sig en relativ udstrakt Handlefrihed umiddelbart efter Besættelsen, var den udadtil komplet afskaaret fra at foretage sig det mindste, som Tyskerne ikke blot ikke vidste, men ikke tillige havde billiget. Det var maaske ikke helt gaet op hverken for den danske Regering eller for Befolkningen, i hvor høj Grad de danske Gesandtskaber i Udlandet derved stilledes over for en uløselig Opgave, naar de forventedes at ville give Udtryk for den Neutralitet lige over for Stormagtskrigen, som ikke des mindre

stædigt fastholdtes i Regeringens egne Proklamationer og dannede Udgangspunktet for den Maade, hvorpaa Regeringen straks indrettede sig i Forhold til Besættelsesmagten.

Det var i øvrigt en Neutralitet, som allerede forlængst havde mistet sin Overbevisningskraft over for Udlandet; men man var i København mærkeligt uvidende om eller ligegyldig over for det Indtryk, som allerede inden Besættelsen var saa almindeligt i Udlandet, og som havde placeret Danmark i det Afhængighedsforhold af Tyskland, Besættelsen fuldstændiggjorde. Det ulykkelige var, at man næppe i Udlandet havde taget forsvarsmæssige og geografiske Forhold i Betragtning, men alene havde dannet sig sin Opfattelse paa Grundlag af Sveriges og Norges større Reservation over for Tyskland, og da i første Række den Omstændighed, at Danmark i aabenlys Modsætning til de øvrige skandinaviske Lande indgik den Ikke-Angrebstraktat med Tyskland, som var tilbudt af Adolf Hitler af Grunde, der intet havde med de specielt tysk-nordiske Relationer at gøre.

Danmark havde derfor ikke i Udlandet den Sympati at øse af, som vilde have været nyttig, da det tyske Overfald fik Verdensopinionen, og ikke mindst Offentligheden i De Forenede Stater til at befatte sig endnu mere med Mulighederne for at stoppe dette militære Gangstervælde. I de Regeringskontorer, hvor man vidste noget bedre Besked og fuldtud indsaa Danmarks ganske særligt udsatte Stilling, og hvor de danske Gesandter havde haft og stadig havde deres Gang, var man ikke mere i Stand til at se bort fra den Opinion, hvis Harme skulde give Næring til det vældige Krigsopbud, der var nødvendigt, hvis man skulde gøre sig Haab om at slaa det tyske Naziregime. Kort sagt, det vilde have været aldeles haabløst fortsat at nøjes med at henvise til den danske Neutralitet, efter at Tyskland — i Menigmands Opfattelse — nu havde plukket en moden Frugt ned med et Dask af en Bajonet.

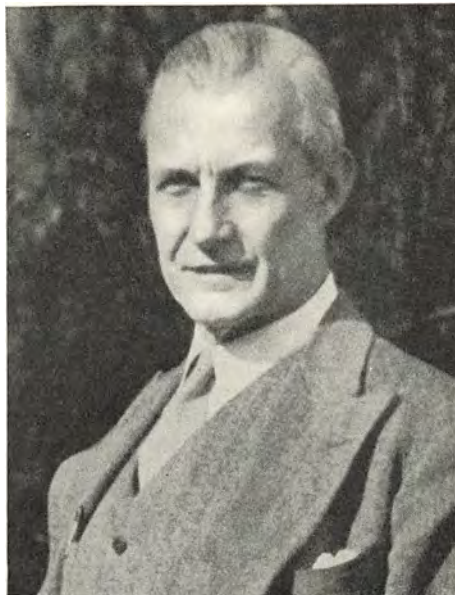
Dansk Neutralitet var brudt sammen, og dansk Udenrigstjeneste var berøvet sine tilbageværende frie Organer; Danmark havde en Verdensopinion, om ikke imod sig, saa dog paa Nippet til ligegyldigt at afskrive det danske Rige som tysk Vasalstat.

Det var op imod denne Situation, at de danske Gesandtskaber, som endnu kunde kalde sig frie, skulde handle og styrke den Ret til Selvstændighed, som de var overbevist om fyldte det danske Folk.

II

Den af de danske Gesandter, som tog Initiativet, og som takket være sine fortrinlige Forbindelser, sin selvstændige Personlighed og sin lige saa velovervejede som beslutsomme Aktion lagde de første Sten til det danske Riges Genrejsning, var Minister *Henrik Kauffmann* i Washington. Han har i en Indberetning, som pudsigt nok senere blev afkrævet ham af Erik Scavenius, skildret Udlandets, og altsaa særligt den amerikanske Offentligheds Syn paa Danmark i følgende Passager, som uheldigvis ikke blev kendt i Danmark af andre end Hr. Scavenius:

Henrik Kauffmann (jfr. I Bd., S. 211) var under og efter Besættelsen en fremragende Repræsentant for sit Land. Det gælder ikke alene hans Virksomhed som Gesandt i U. S. A., hvor han nød en Agtelse, der var af overordentlig Betydning for Danmark; men med lige saa stor Dygtighed deltog han i det internationale Arbejde, der skulde forberede og fuldende Freden. Han repræsenterede det ikke-scavenienske Danmark ved de Forenede Nationers Konferencer i Hot Springs 1943, i Atlantic City 1943 og i Bretton Woods 1944. Han var Formand for den danske Delegation ved Stiftelsen af de Forenede Nationer i San Francisco 1945, ved FAO-Konferencen i Quebec 1945 og ved UNRA-Konferencen i Atlantic City 1946. Uanset Udnævnelse 1945 til Minister uden Portefeuille i Regeringen Buhl fortsatte han sin Virksomhed i Washington. Ved FAO Konferencen i København 1946 blev han valgt til Konferencens Præsident.

»Sammen med de andre skandinaviske Lande har Danmark, omend det ikke har haft den samme Publicitet og Popularitet som Sverige, i en Aarrække i amerikansk Bevidsthed staaet som et typisk Eksempel paa et velstyret ægte demokratisk Samfund. Den Faktor har mere end nogen anden været bestemmende for Sympatien for vort Land i De Forenede Stater.

Kendskabet til Danmark og til dansk Politik er trods alt ringe og overfladisk, og Danmark ansaas ofte som værende afhængig af Tyskland i langt højere Grad end det i Virkeligheden var Tilfældet. — Joachim Jøestens Bog (amerikansk Titel: »Rats in the Larder«), og dens Paastande om, at Danmark havde givet op paa Forhaand, fordi Danskerne er et materialistisk Folk, der ikke interesserer sig for sin Uafhængighed og ikke vil bringe noget Offer, hverken økonomisk eller militært, spillede en ikke ringe Rolle i den sidstnævnte Henseende. Denne Bog har utvivlsomt hverken gavnnet Sympatien for eller Tilliden til Danmark. De udsendte Dementier skænkede man ringe Opmærksomhed her i U. S. A., hvor Bogen, som den eneste nyere Bog paa et Verdenssprog om dansk Politik, desværre er kommet til at staa som en Slags Haandbog i dette Spørgsmaal. Ved Okkupationen optrykte den amerikanske Presse Uddrag, hvis Forhaandsbeskrivelse af selve Detaillerne i Besættelsen i saa høj Grad stemmer med, hvad der faktisk skete, at det forlener hele Bogen med alle dens Urigtigheder med en ufejlbarlig Autoritet, som det er vanskeligt at nedbryde.

Alt i alt kom Landets Besættelse formodentlig mindre uventet for de Forenede Stater, end for den danske Befolkning. I Maanedvis havde Aviserne skrevet om Chancerne for tysk Besættelse af Tysklands neutrale Nabolande. Men Begivenhederne den 9. April i Danmark og Norge kom alligevel som et Chok for den amerikanske Offentlighed og vakte endda større Harmen i det amerikanske Folk end det russiske Angreb paa Finland. Navnlig gjorde det dramatiske norske Forsvar et stærkt Indtryk i U.S.A., hvor Kong Haakon opnaaede stor Popularitet.

Selvom Jordbunden ikke var den bedste i U.S.A. for Modtagelsen af Efterretningerne om, at den danske Regering havde givet efter uden Modstand, tror jeg dog, at det er lykkedes i vide, og i al Fald i de betydende Kredse at opnaa om ikke Anerkendelse af den danske Regerings Holdning, saa dog i al Fald en vis Forstaaelse for denne. Helt har dette dog ikke kunnet lykkes.

I velinformerede Kredse — i første Linje i State Department og iblandt amerikanske Militære — var man ganske vist fuldt bekendt med, at Danmark ikke havde den mindste Chance

for i længere Tid at kunne modstaa et tysk Angreb. At Danmark gav efter saa godt som uden militær Modstand over for det tyske Ultimatum har dog, saa stærk som Animositeten nu engang er her i Landet over for Tyskland, ikke kunnet undgaa i nogen Grad at skade Sympatien for den danske Nation.

Ikke een, men mange Gange har jeg i Dagene efter Okkupationen maattet forklare, hvorfor Danskerne i Modsætning til f. Eks. deres norske Brødre ikke kæmpede; de uniformerede Elever fra Skoleskibet »Danmark« blev mødt med haanende Tilraab, naar de gik i Land; i et Bokse-referat hed det om en Bokser: »Han lagde sig ned uden Kamp som en Dansker.«

Man har søgt Forklaringen paa, at Danmark kun traf lidet omfattende Forsvarsforanstaltninger paa et Tidspunkt, hvor man her i Landet stadig skrev om Muligheden af tyske Overfald paa de smaa neutrale Lande, i en Intimidering fra tysk Side og i en paa Forhaand taget Beslutning om ikke at ville forsvare Landet, naar det kom til Stykket. — Det har været noget vanskeligt at forklare her, at Danmark syntes saa fuldstændig uforberedt, naar den amerikanske Presse Dagen forinden havde lange Telegrammer om den store Skare tyske Skibe, der sejlede op gennem Bælterne. Fra meget betydende Hold har jeg flere Gange maattet høre, at Okkupationen næppe kom helt saa uventet for alle i Danmark, som for den store Befolkning, og selvom jeg selvsagt har gjort mit yderste for at bekæmpe slige Rygter, bliver de desværre ved at holde sig. Man synes ogsaa her i U.S.A. at have ventet en betydelig kraftigere dansk Protest imod Okkupationen. Som jeg i sin Tid telegraferede, har man imidlertid først og fremmest her i Landet ikke fuldtud kunnet værdsætte de Grunde, som bevægede den danske Regering til at blive siddende efter 9. April; mange Amerikanere har derhos faaet det Indtryk, at man i Danmark efter Besættelsen ikke har ydet den passive Modstand, som det trods alt vilde have været muligt at yde, men lovlign hurtigt har søgt at tilpasse sig den nye Tingenes Tilstand, og derved har adskilt sig fra de andre besatte Lande. Jeg er klar over, hvor letkøbt den Slags Opfattelser kan være, men det vilde give et falsk Billede af Amerikas Syn og Indstilling, hvis jeg ikke nævnte dem her. Naar det drejer sig om et lille Land som Danmark, der i disse bevægede Tider ikke kan tiltrække sig en indgaaende Interesse, vil de letkøbte Opfattelser ofte blive de afgørende, og saafremt man i U.S.A. faar Indtryk af, at Danmark nogenlunde frivilligt samarbejder med det her saa forhadte »Nazi-Tyskland«, vil den her, saavel hos den amerikanske Regering som den amerikanske Offentlighed, spirende Følelse af, at den danske Nation mangler Rygrad, ikke kunne undgaa at fremkalde en Reaktion, der i høj Grad vilde være skadelig for danske Interesser og dansk »good-will« i U.S.A. og alvorligt vilde true Mulighederne for at bevare Grønland dansk.

Jeg mener i denne Forbindelse at burde nævne, at Regeringens Rekonstruktion i Juli Maaned af State Department i Almindelighed tages som Udtryk for en voksende Tilbøjelighed i Danmark til, udover hvad Forholdene nødvendigvis kræver, positivt at arbejde i Forstaaelse med Tyskland. Hr. Udenrigsministerens Tiltrædelseserklæring¹⁾ menes at vise dette.«

Den Opfattelse, som altsaa gjorde sig gældende i Amerika, eksisterede ogsaa mange andre Steder. Og den fandt Udtryk ogsaa i Regeringsdepartementer. Hvad hver enkelt Gesandt fra Danmark herefter kunde udrette, afgang derfor af tre Faktorer, den danske Befolknings Reaktion over for Besættelsen, Gesandten Personlighed og Indflydelse, samt endelig af Opholdsregeringens Indstilling over for Danmark og Krigen.

Ikke alle Gesandter var lige heldigt stillede. Mistilliden til Danmark var nogle Steder ikke til at overvinde, eller Gesandten savnede de nødvendige personlige Forbindelser, som kunde hjælpe ham. Gesandten maatte saa nøjes med en tilbagetrukken Stilling og alene søge at undgaa, at Opholdslandets Regering drog den i og for sig ikke unaturlige Konsekvens af Danmarks ydmygende Stilling som tysk Op-

¹⁾ Erik Scavenius' Erklæring af 8. Juli 1940.

Povl Bang-Jensen (f. 1909) blev Student i 1927 og cand. jur. 1933. Paa Studierejser i Geneve 1930, Tyskland og England 1933, Norge, England og Frankrig 1938, og U. S. A. 1939 forberedte han sin Indtræden i Diplomatiet. Han knyttedes i Sept. 1939 som Medarbejder til Legationen i Washington og anmeldtes her i 1943 som Legationsraad. Samtidig varetog han Hvervet som midlertidig Chargé d'Affaires i Mexico City og mellem-amerikanske Stater.

marchbase, at hjemsende ham. Det var nemlig med Haabet om, at Danmark igen engang blev frit og kunde optræde som en uafhængig Stat, saare værdifuldt om Gesandterne dog kunde blive paa deres Poster og bide deres Time. Det lykkedes for dem alle i den frie Verden, med en enkelt delvis Undtagelse, idet Gesandten i Argentina maatte nøjes med at varetage sin anden Post som Gesandt i Argentinas Naboland Uruguay.

Man kan ikke just sige, at Gesandternes Hverv blev gjort dem let hjemmefra. Hvis Udenrigsminister *P. Munch* var forblevet i Regeringen, vilde han formentlig aldrig have afskediget Gesandterne eller blandet sig synderligt ind i deres Dispositioner. Han havde jo nemlig ikke, som Erik Scavenius, der afløste ham, en determineret tyskvenlig Udenrigspolitik, og han knyttede ikke Forhaabninger af nogen Art til en tysk Sejr.

I Stedet for en Regering hjemme, der med haltende Ben dog prøvede sig frem ad Neutralitetens Tornesti, fik Gesandterne fra Juli 1940 en dansk Udenrigspolitik at bakke med, som af Besættelsen tog den stik modsatte Konsekvens af den, man havde kunnet vente i den Del af Verden, der hyldede de samme Retsbegreber, som dem man i Danmark nu blev berøvet Fod for Fod, Paragraf for Paragraf.

Det er paa denne Baggrund man maa bedømme de danske Gesandtskabers Virksomhed i de fem Okkupationsaar. En trist og for den danske Udenrigstjeneste forhaabentlig lærerig Periode. Paa en helt anden Maade end normalt maatte man regne med Folkenes Følelser og de Krav, som Menigmand nu stillede til andre, mens han selv maatte ofre umaadeligt i en Krig, som han opfattede mindre som en Strid om Magt og Territorier end som en Kamp om Idealerne og en menneskeværdig Eksistens. Neutralitet var blevet et dødt Begreb, foragtet af alle dem, der hver Dag oplevede Virkeligheden af Churchills Ord om Blod, Sved og Taarer.

De højeste aandelige Begreber var blevet forenklet og gjort til Hvermandseje. Dem sloges man for, dem døde man for, og dem vilde man skænke de overlevende, der var tilbage i Hitlers trælbandne Europa. Kunde nogen saa forblive neutral? Det var i hvert Fald ikke til at forklare i London, New York eller — siden i Moskva.

III

Danmarks Gesandt i Washington Minister *Henrik Kauffmann* var paa Rejse i Sydøstamerika, da hans Medarbejder, Landsretssagfører *Bang-Jensen* telefonerede til ham, at København var blevet besat, og at tyske Tropper rykkede op i Jylland. Han naaede et Nattog og rejste tilbage til Washington. Hvad han vilde gøre, stod ham klart med det samme. Hans Position var en saadan, at han turde regne med Forstaaelse i det amerikanske Udenrigsministerium og hos Amerikas Præsident *F. D. Roosevelt* for det Skridt, som han var parat til at tage med al den Risiko, det indebar.

Han forklarede først den Embedsmand i Udenrigsministeriet, hvorunder bl. a. danske og grønlandske Sager sorterede, og siden Viceudenrigsministeren *Sumner Welles*, at den danske Regering maatte betragtes som en Fange i et Bur, muligvis med en vis Bevægelsesfrihed, men ude af Stand til at handle suverænt paa Danmarks Vegne. Som Kongen af Danmarks udsendte Gesandt, repræsenterede han selv et frit Danmark, og ansaa det nu for nødvendigt at handle selvstændigt i Danmarks sande Interesse.

Minister Kauffmann berørte tillige *Grønlands Problem*, men da Hr. Kauffmann senere ogsaa berørte det over for Præsidenten, ansaa denne det for at være for tidligt at fremkomme med nogen Erklæring om Amerikas Forpligtelse til at beskytte Grønland mod tysk Aggression. Amerika var jo endnu ikke i Krig. Og Dele af den amerikanske Offentlighed erkendte end ikke, at U.S.A. var »short of war«, saaledes som Præsidenten og hans Meningsfæller betragtede Situationen.

Den amerikanske Regering anerkendte Hr. Kauffmanns Stilling og accepterede helt hans Vurdering af Situationen i Danmark og lovede ham, at man vilde betragte ham som Repræsentant for det frie Danmark, der havde udsendt ham, og som skulde genopstaa. De forenede Stater opfattede nu Danmark som okkuperet Zone, og vilde holde Okkupationsmagten, der var den virkelige Herre indtil videre, ansvarlig for alt, hvad der blev foretaget. Selv om en dansk Regeringshandling udadtil fremtraadte, som om den var foretaget af en fri Regering, vilde den ikke blive anerkendt som saadan, da man maatte regne med, at Regeringen alligevel handlede under Tvang, og hvis Regeringen afskedigede Minister Kauffmann og prøvede paa at sende en ny Gesandt til Staterne, vilde dette Skridt ikke blive anerkendt af De Forenede Staters Regering.

Minister Kauffmann var derefter den første uafhængige frie, danske Gesandt og vilde for alle de Gesandtskaber, som sluttede sig til hans Standpunkt, kunne blive Leder af den eneste frie, danske Udenrigspolitik. En Tid lang maatte han, ihvorvel han fik Sympatitilkendegivelser fra en lang Række af sine Kolleger, dog

Sumner Welles (f. 1892), der siden 1933 havde virket i det amerikanske Udenrigsministeriums Tjeneste som Viceudenrigsminister, udnævntes i Maj 1937 til Understatssekretær. Efter Ordre fra Roosevelt foretog han i Febr.—Marts 1940 en Rundrejse i Europa, hvor han besøgte Rom, Berlin, Paris og London, men hans diplomatiske Aktion fik ikke praktisk Betydning. Sumner Welles deltog ofte i vigtige politiske Konferencer, bl. a. i den panamerikanske Konference i Rio de Janeiro 1942. Sit Syn paa visse sydamerikanske Staters aksevenlige Politik fremsatte han flere Gange skarpt og uforbeholdent i den amerikanske Kongres. I August 1943 traadte han tilbage og efterfulgtes som Understatssekretær af Stettinius.

endnu staa ene. Men efter som Tiden skred frem, blev Kredsen af uafhængige frie, danske Gesandtskaber større, og mens Danmark endnu befandt sig i Hitlers Lænker, beredte Minister Kauffmann, hans Medarbejdere og hans Kolleger Vejen for Danmark til De Forenede Nationers Forsamling i San Francisco, hvor den første Delegation fra Danmark naaede at komme til Stede efter Krigens Afslutning. En Sejr var vundet af Danske hjemme og Danske ude.

For Gesandtskabet i U.S.A. som for Gesandtskabet i Storbritannien blev *de danske Skibe* den første Prøvesten. De var løbet ind til allierede og neutrale Havne, og nu vilde de allierede Krigsførende have dem.

Minister Kauffmann fik nedsat en særlig *Skibsfartskomité* med Medlemmer, der repræsenterede de danske Skibsejere og de allierede Magter, som ivrigt ønskede at udnytte Skibene i Krigsforsyningens Tjeneste. Forhandlingerne blev temmelig langvarige. De danske Forhandlere ønskede at bevare Dispositionsretten blot med de Begrænsninger, som Krigsanstregelserne gjorde naturlige. Skibene skulde selvfølgelig sejle for de Allierede, men under dansk Administration, og helst ogsaa under dansk Flag. Det sidste kunde imidlertid slet ikke lade sig gøre af Hensyn til Forvekslinger med Skibe, som fra Danmark kunde sendes ud som maskerede tyske Blokadebrydere. Heller ikke Administrationen af Skibene, vilde de Allierede overlade til danske, private Rederirepræsentanter, og Spørgsmaalet om en fri dansk diplomatisk Repræsentation var endnu ikke blevet afgjort i Storbritannien. Det britiske Ministerium for Krigstransport *beslaglagde* derfor uden videre de danske Skibe i engelske Havne og lod dem sejle under britisk Flag og britisk Administration, men dog efterhaanden med danske Besætninger og danske Kaptajner. De Skibe, der laa i neutrale Havne fik Opfordring til at gaa af Sted til allieret Havn for at yde en Indsats i Kampen mod Danmarks Undertrykkere.

De Skibe, som blev i amerikansk Havn, er senere rekvisioneret af den amerikanske Regering. Baade den britiske Regering og den amerikanske lovede at tilbagelevere eller ersætte Skibene og at betale Leje af dem. De Penge, som Skibene sejlede ind, blev i Storbritannien tilbageholdt som et dansk Tilgodehavende, med Fradrag af de Omkostninger, som løb paa for den britiske Administration af Skibene og for deres Besætningers sociale Forsorgsordning. I U.S.A. stillede Lovgivningen derimod ingen Hindring for, at den danske Gesandt kunde disponere over Skibsindtægterne.

Et Aar efter Danmarks Besættelse var Tidspunktet kommet, da *Grønlands Skæbne* kunde knyttes til det amerikanske Fastland, saa man kunde undgaa, at Tyskerne indrettede sig dør og benyttede det som Base, hvad de allerede havde gjort Tilløb til.

Den berømte *Aftale mellem Minister Kauffmann og Præsident Roosevelt om Beskyttelsen af Grønland* og Udleje af Baser paa Grønland til den amerikanske Forsvarsmagt blev 9. April 1941 indgaaet og undertegnet i Washington, og fra København reagerede Udenrigsminister Scavenius prompte med at hjemkalde Gesandten; og da han nægtede at komme, blev han afskediget. Det Brud, som Minister Kauffmann havde forudset allerede i April 1940, var dermed kommet. Og en af dets faa beklagelige Virkninger blev, at tre Medarbejdere, Legationsraad *Blechingberg* og Vicekonsulerne *Tscherning* og *H. Møller* meldte fra og erklærede, at de var nødt til at følge Udenrigsministeriets Ordre og forlade Washington for at begive sig hjem til Danmark. De kunde ikke have noget at gøre med den i Unaade værende Gesandt! De faste Træk af en uafhængig og maaltbevidst dansk Udenrigspolitik, og saa Bandullen fra København, havde skræmt dem. Tyskland sejrede jo stadig i Europa, og hverken Rusland eller U.S.A. havde endnu gjort Mine til at indtræde i Krigen paa Storbritanniens Side. Ensomt hævdede kun det britiske Imperium Verdens Vilje til at leve uafhængigt af Hitler. Og ogsaa Kauffmann var endnu ene paa Vagten for det frie Danmark.

IV

I Storbritannien havde det danske Gesandtskab imidlertid ikke mødt den samme Resoluthed hos Regeringen, som Gesandten i Washington havde fundet hos den amerikanske Præsident og hans Udenrigsministerium. Det var i Foraaret 1940 endnu *Chamberlain*, som ledede Hans Majestæts Regering, og der gjorde sig da divergerende Opfattelser gældende med Hensyn til Krigsførelsen og Krigsmaalene. Der var militære Kredse, som nok vilde have hilst en dansk Proklamation mod Hitler med Begejstring, men der var ogsaa Kredse, der med Støtte i Finansverdenen betragtede det som klogt ikke at udelukke en Kompromisfred med Tyskland paa et eller andet Tidspunkt, inden Storbritannien havde engageret sig for stærkt i den Krig, som det ikke økonomisk eller militært havde forberedt med tilstrækkelig Grundighed. Mellem de modstridende Opfattelser og med en ikke uvæsentlig personlig Sympati i det britiske Udenrigsministerium havde den danske Gesandt, Grev *Ed. Reventlow*, foreløbig kunnet indtage en afventende Holdning. Han havde i mange

Eduard Reventlow (jfr. I Bd., S. 329). Først længe efter Modtagelsen af Greve Reventlows Telegram af 1. Decbr. 1941, hvori han erklærede sig »frit stillet« over for den danske Regering (se S. 524), fik det danske Folk officiel Meddelelse om, hvad der var hændt. Det skete den 8. Marts 1942. I Meddelelsen hed det, at Greve Reventlow var blevet tilbagekaldt straks efter Modtagelsen af hans Telegram, og at hans Legationsraad Gustav Rasmussens Forbliven i Statstjenesten var umuliggjort, hvis de havde tiltraadt »Sammenlutningen af frie Danske i Storbritannien og Nordirland«. Den 24. Marts gav Udenrigsministeriet i en ny Meddelelse Offentligheden Oplysning om, at denne Tiltræden havde fundet Sted, og det tilføjedes, at Greve Eduard Reventlow, Legationsraad Gustav Rasmussen og en Række andre af Udenrigsministeriets Tjenestemænd i London den 20. Marts havde faaet deres Afsked. »Spørgsmaalet om yderligere Konsekvenser er for samtlige de ovennævntes Vedkommende forelagt Justitsministeriet«. Naturligvis fandt deres Genansættelser i Statstjenesten Sted efter Befrielsen.

Aar været det danske Udenrigsministeriums øverste Embedsmand, og han var formodentlig den af de danske Diplomater, som Udenrigsminister P. Munch satte højest; selv nærrede Grev Reventlow tilpas Tillid til Dr. Munch, der jo endnu i tre Maaneder efter Besættelsen forblev Udenrigsminister i den danske Regering.

Grev Reventlow lagde stor Vægt paa ikke at bringe Udenrigsministeriet hjemme unødige Vanskeligheder i det ulige og formodentlig dødsens farlige Spil, som han antog, at det havde indledet over for Tyskerne med det Formaal at bevare størst mulig Uafhængighed for den danske Regering i de interne Administrationsanliggender. Saa længe Regeringen hjemme forsøgte at opretholde denne Stilling uden derved for meget at kompromittere sig i den britiske Regerings Øjne, vilde Grev Reventlow afholde sig fra at foretage Handlinger, som maatte forudses at kunne føre til et Brud mellem ham og Regeringen hjemme.

Det skabte ganske vist mellem ham og *Det Danske Raad*, der var oprettet i London, visse Misforstaaelser, og det blev ogsaa i danske Kredse i Storbritannien udlagt som en alt for overdreven Forsigtighed. Men det tjente utvivlsomt til at styrke Regeringen hjemme, at Greven i London holdt sig i Ro. Det blev nemlig, med Rette eller med Urette, forstaaet saadan, at den britiske Regering altsaa ikke rent ud fordømte den danske Regerings Forsøg paa at lempe sig igennem med Tyskerne. Grev Reventlow var jo højt anset, og da omsider Bruddet kom i December 1941 virkede det meget stærkere i Danmark, end det vilde have gjort straks.

Det var Antikomintern-Pagten, som fik Grev Reventlow til at følge Minister Kauffmann ud i de uafhængige frie Gesandters Front mod Tyskland. Denne Pagt, som man hjemme i Danmark nok havde følt som en Forargelse, men aldeles ikke havde tillagt saa stor en Betydning, som man i Virkeligheden gjorde ude i Verden, ikke just paa Grund af dens Indhold, men des mere dens Aand. I den

frie Verden blev Antikomintern-Pagten anset for værre end den 9. Aprils Kapitulation. Pagten opfattedes nemlig som en demonstrativ Haandsrækning til Adolf Hitler, og i norske Kredse i Storbritannien var man endda baade rystet og opbragt. Britiske politiske Kredse saa næsten lige saa alvorligt paa dette Udtryk for en tyskinspireret dansk Regeringshandling, der var værre end Afbrydelsen i Juli 1941 af den diplomatiske Forbindelse med Sovjetrusland efter Hitlers lumpne Overfald.

Denne Omstændighed havde den danske Chargé d'Affaires i Teheran, Kammerjunker *A. C. Fensmark*, dog anset for et saa alvorligt Brud paa den formelle danske Neutralitet, at han, der siden den 9. April 1940 havde forbeholdt sig sin Stilling, nu meddelte, at han helt *afbrød Forbindelsen med Regeringen i København* og erklærede sig som Repræsentant for et frit og uafhængigt Danmark, hvorved han altsaa stillede sig paa Linie med Minister Kauffmann i Washington. Dette skete, uden at den danske Chargé d'Affaires opnaaede fuld Sikkerhed for Anerkendelse hos Opholdslandets Regering, der maatte betegnes som aksevenlig. Først to Aar senere blev der givet et mundtligt Tilsagn fra den iranske Regering. I øvrigt udvidedes paa de Allieredes Tilskyndelse Gesandtskabets Myndighedsomraade til — udover Iran og Irak — ogsaa at omfatte Syrien og Libanon, Ægypten og Belgisk Congo.

Grev Reventlows Brud med den danske Regering indtraf Mandag den 1. December 1941 og fandt sit officielle Udtryk i Form af et Telegram til Regeringen i København, der havde følgende Ordlyd:

»Jeg beder om at maatte bringe nedenstaaende til den danske Regerings Kundskab:

Den danske Regerings Tiltræden af Antikomintern-Pagten er efter min Overbevisning egnet til i høj Grad at skade Danmarks Anseelse i Storbritannien og til at udsætte det hævdvundne Forhold mellem Danmark og det britiske Rige for Fare.

Ved i sin Tid at modtage Udnævnelse som Hs. Majestæt Kongens Gesandt i London paatog jeg mig Pligt til i Overensstemmelse med Forudsætningerne for min Udnævnelse at virke for en Styrkelse af det varme Venskab mellem Danmark og Storbritannien.

En værdig og effektiv Udførelse af denne Embedspligt kan efter den danske Regerings Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten ikke forenes med en Fortsættelse af den nu bestaaende Tilstand, og jeg anser det derfor for nødvendigt at meddele, at jeg ikke kan modtage Ordre fra Udenrigsministeriet, men maa betragte mig som frit stillet til at forholde mig i Overensstemmelse med Forudsætningerne for min Ansættelse.

Jeg vil i dyb undersaatlig Troskab over for Hs. Majestæt bestræbe mig for at opretholde et frit Danmarks diplomatiske Forbindelse med den britiske Regering og at varetage danske Interesser i det britiske Rige.

Jeg beder om, at Indholdet af dette Telegram uopholdeligt maa blive forelagt Hs. Majestæt Kongen.

(sign.) Reventlow.«

Samtlige Gesandtskabets Medarbejdere fulgte ham og erklærede sig indforstaaede med den Beslutning, han havde taget. Og den danske Generalkonsul i Montreal i Canada, *Georg Holler*, meddelte Udenrigsministeriet i København, at han tiltraadte Grev Reventlows Beslutning og frigjorde sig fra Afhængigheden af Udenrigsministeriet i København.

Antikomintern-Pagten fremkaldte i det hele taget stærkt Røre i alle danske Kolonier i den frie Verden og i de fleste danske Gesandtskaber. Hvor vidt disse

Fin Lund (f. 1884) studerede Nationaløkonomi og Finansvæsen i Udlandet og gik 1908 i Udenrigsministeriets Tjeneste (Hamburg, Paris). I 1911—14 var han Direktør for Den dansk-vestindiske Nationalbank St. Thomas, 1916—21 for The National City Bank of New York. Atter traadte han ind i Udenrigstjenesten og blev 1931 Chargé d'Affaires i Mexico (m. fl. Stater), hvor han udnævntes til Gesandt i 1939. I 1939 forflyttedes han som Gesandt til Argentina, Uruguay og Chile, og denne Post beklædte han, til han afskediges den 24. Decbr. 1941.

sidste kunde foretage et Brud med København og slutte sig til Kredsen af de frie danske Gesandtskaber, som stadig voksede, afhang imidlertid ikke alene af deres egen Overbevisning om, at et saadant Skridt var rigtigt, men ogsaa af, om de kunde faa Opholdslandets Regering til at bifalde dette Synspunkt. Var det ikke Tilfældet, maatte de nemlig overveje, om de skulde nedlægge deres Embedspost og rejse deres Vej, eller om de skulde blive af Hensyn til de danske Interesser, der var at varetage, eller som sandsynligvis i hvert Fald paa et eller andet senere Tidspunkt, men inden normal Forbindelse igen kunde etableres med et for Tyskerne befriet Danmark, vilde melde sig.

Den danske Gesandt i Argentina, *Fin Lund*, stod i dette Dilemma. Han sluttede sig til Grev Reventlows Standpunkt med Hensyn til Gesandternes Stilling efter Antikomintern-Pagtens Underskrivelse, ligesom han allerede tidligere havde erklæret sig indforstaaet med Minister Kauffmanns Holdning efter Besættelsen af Danmark. Argentinas Regering var imidlertid aksevenlig og billigede derfor ikke, at en dansk Gesandt bragte sig i Uoverensstemmelse med den danske Regering, som Argentinas Regering stadig anerkendte. Da Minister Lunds Medarbejder, Konsul *Carbel*, saa erklærede sig villig til paa de Betingelser at fungere som Chargé d'Affaires, akcepterede Argentinas Regering ham som den danske Regerings Repræsentant, og Minister *Fin Lund* maatte tage til Uruguay, hvor han ikke havde Vanskeligheder med at opnaa Regeringens Anerkendelse som uafhængig, fri dansk Gesandt. Uruguay var jo som bekendt meget pro-allieret.

Laurits Bolt Bolt-Jørgensen (se S. 597)

J. C. W. Kruse (se S. 412)

V

Ved Nytaarstid 1942 omfattede de frie, danske Gesandtskaber foruden *Washington* og *London*, tillige Gesandtskaberne i *Teheran*, *Mexico* og *Montevideo*. Gesandtskaberne i de af Tyskland erobrede Lande, Norge, Holland, Belgien og Grækenland var nedlagt. I Frankrig havde Gesandtskabet maattet følge Petain til Vichy, men Gesandten var rejst hjem, og den danske Legation førte en Skyggetilværelse. Et nyt Gesandtskab blev oprettet i Ungarn, og den tidligere Gesandt i Moskva, Kaptajn *Bolt-Jørgensen*, var udnævnt til Gesandt ved den ungarske Stefanskroner. Han havde i øvrigt, allerede i 1940, som den eneste af de danske Gesandter sendt en Protest til Minister Kauffmann, hvori han erklærede: »Jeg er komplet uenig i Deres Handling, som er i Modstrid med danske Interesser!« Da Erik Scavenius i 1941 afbrød den diplomatiske Forbindelse med Rusland, blev Bolt-Jørgensen hjemkaldt, og selvom han havde villet blive i Moskva dengang, var det ikke muligt, fordi den russiske Regering nærrede Mistillid til ham og antog ham for at være tyskvenlig. Han havde tidligere været Legationsraad i Berlin og nærrede utvivlsomt stor Beundring for den tyske Hær.

Han blev interneret i Moskva og derefter hjemsendt.

I de neutrale Lande var de danske Gesandters Forhold til de allierede Gesandtskaber de fleste Steder venskabeligt. Og til Gengæld opretholdtes der en stærk Reservation over for Aksens Gesandtskaber de samme Steder. En Undtagelse gjaldt for Gesandten i Helsingfors, som opfattede de dansk-tyske Forbindelser mere efter gotiske end danske Bogstaver. Hans Medarbejder, Legationssekretær *Moltke-Huitfeldt*, søgte at fastholde Forbindelserne til de allierede Legationer og maatte til sidst bryde med Gesandten, Kammerherre *Lerche*, i en officiel Erklæring, og han

Otto Wadsted (f. 1881) blev Student 1898, cand. jur. 1904 og tiltraadte to Aar senere Tjeneste i Udenrigsministeriet. I Aarenes Løb virkede han i New York, Berlin, Buenos Aires, San Francisco og New Zealand, til han i 1919 blev Chargé d'Affaires i Buenos Aires og 1921 Gesandt s.St. (fra 1923 tillige akkrediteret i Montevideo). I 1925 vendte han tilbage til Udenrigsministeriet, men sendtes 1930 som Gesandt til Washington og 1939 til Rom (1940—41 tillige akkrediteret i Budapest).

modtog i 1944 en Opfordring fra Minister Kauffmann om at begive sig til Washington for at tage Del i Legationens Arbejde der, som var svulmet op, ikke mindst paa Grund af Minister Kauffmanns Deltagelse i det internationale Arbejde, der af de Allierede blev iværksat for at forberede Fredens Genrejsningsarbejde.

Den danske Gesandt i Sverige, Kammerherre *Kruse*, befandt sig i en ubehagelig Stilling. Hans Loyalitet mod den danske Regering, den svenske Regerings endnu af Tyskland helt paralyserede Neutralitetskurs, og endelig hans egen Forsigtighed tilsagde ham at bevare Relationerne til København i Orden og ikke at befatte sig med den Virksomhed, der med Washington som Udgangspunkt udfoldedes af de frie, danske Gesandtskaber, endsige med Modstandsbevægelsen, som han bedømte ud fra den danske Regerings Holdning over for den. Han ekspederede mange Meddelelser udefra til København, men han lod dem saa at sige gaa uaabnede forbi sin Dør. Først den 29. August 1943 skabte en Forandring heri, og til Gengæld udfoldedes der efter den Tid en enorm Virksomhed af det danske Gesandtskab i Sverige, som bl. a. fik hele den danske Flygtningeadministration, Uddannelsen af Brigaden og Vaabentransporterne til Danmark at syse med.

I Akselandene havde Gesandtskaberne en yderst delikat Opgave. I Italien skete der dog ikke noget. Nogle Handelsforhandlinger førtes nu og da, men ellers indrettede man sig paa at se Tiden an; og da Mussolini blev styrtet i 1943 syntes Gesandten, Minister *Wadsted*, at have ventet saa længe, at han nu maatte gøre noget, og saa tog han med Tyskerne nordpaa! Resten er Tavshed!

I Japan sad Minister *Lars Tillitse*, som blev en Ven af den amerikanske Ambassadør Joseph Grew, og som med stor Takt manøvrerede mellem Akserepræsentanterne og de allierede Legationer, uden at nogen kunde være i Tvivl om, hvor hans Sympatier laa.

Lars Tillitse (f. 1891) blev cand. jur. 1916 og fik Ansættelse i Udenrigsministeriet 1919, hvor han udnævntes til Fuldmægtig 1921. Efter i 1922 at have været Legationssekretær i Bern, vendte han tilbage til Ministeriet, men gik i 1924 til Peking som Legationssekretær og konstitueredes 1929—30 som Generalkonsul i Shanghai. Endnu en Gang vendte han tilbage til Udenrigsministeriet, før han 1933 blev Legationssekretær i Stockholm, 1935 Legationsraad i London og 1939 overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister i Tokyo, i 1942 tillige i Hsing King, Manchukuo.

Flemming Lerche (f. 1878) blev cand. jur. 1904. I Udenrigsministeriet fik han Ansættelse som Assistent 1905, avancerede til Fuldmægtig og Ekspeditionssekretær 1908 og til Kontorchef 1910. Derpaa tiltraadte han 1913 Stillingen som Chargé d'Affaires i Wien, blev s. St. Ministerresident med Titel af Gesandt 1919 og akkrediteredes fra 1921 tillige i Budapest. Dette Aar forflyttedes han imidlertid til Helsingfors som overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister. I 1922—40 var han tillige akkrediteret i Reval og i 1926—40 i Kowno og Riga.

Endelig var der Gesandtskabet i Tyskland. Det havde vel nok den vanskeligste Mission af samtlige danske Gesandtskaber. Det var paa een Gang et Redskab i den scavenianske Tilpasningspolitik og en Skanse for dansk Suverænitet's beskedne Rester. Af flere af Legationspersonalet udfoldedes der fra Tid til anden en livlig Efterretningsvirksomhed, som en Dag kostede Marineattachéen, Kommandør *Kjøl-sen*, Tyskernes Gunst. Han blev udvist — formelt — fordi han havde omgaaedes Amerikanerne i Berlin for intimt, i Virkeligheden, fordi han havde opsporet tyske militære Hemmeligheder og viderebefordret dem til sin Regering.

Da Tyskerne begyndte at deportere Danske til Tyskland fik Gesandtskabet den Mission at følge deres Skæbne, og nogle af dets fortrolige Indberetninger, som faldt i Modstandsbevægelsens Hænder i København, tjente til at afsløre Tyskernes Bestialitet mod danske Fanger. Der er ikke Tvivl om, at Gesandtskabet i Berlin bestræbte sig af yderste Evne for at dæmme op for Tyskernes Pressioner over for Danmark, og fra Legationen udfoldedes der en ikke ringe Aktivitet for at beskytte og hjælpe danske Borgere. Til Gengæld var Generalkonsulatet i Hamborg, der varetoges af Generalkonsul *Marius Yde*, et sort Kapitel, som efter Befrielsen endte i en dansk Tjenestemand's ret.

Otto Carl Mohr (jfr. I Bd., S. 315). Paa Grund af Krigens lykkelige Gang var Hitler ved Nytaarstid lovlig forhindret i at modtage det diplomatiske Korps til Kur. Her er den danske Gesandt 2. Jan. 1945 oppe i Præsidentkancelliet for dog at indskrive sit Navn i den fremlagte Bog — hvis »der Führer« ellers faar et ledigt Øjeblik til at kigge i den.

Marinus L. Yde (f. 1879) gik den ikke ualmindelige Vej fra Typograf til Journalist, arbejdede ved Blade af meget forskellig Kulør, slog sig i 1909—12 ned i London som Korrespondent og traadte 1916 i Statens Tjeneste som Pressekonsulent for Aaret efter at komme til at lede Udenrigsministeriets Pressebureau. I 1921 udnævntes han til Generalkonsul i Hamburg, hvor han tog Initiativet til Oprettelsen af »Stift Rosenborg«. Under Krigen fik han 1940 Titel af Gesandt og beordredes til delvis Tjeneste i Udenrigsministeriet. Hans Holdning i Besættelsesaarene har imidlertid været Genstand for alvorlig Kritik, og gav Anledning til en Undersøgelse for Tjenestemandsdømstolen, som paa det Tidspunkt, da dette gaar i Trykken, endnu ikke var afsluttet.

VI

Mellem Gesandtskaberne udveksledes der til Stadighed visse Meddelelser, og der bestod en i Henseende til de krigsmæssige Tilstande, i Verden forbavsende god Forbindelse. Den formidledes naturligvis over Gesandtskaberne i de neutrale Lande. Særlig Minister *Boeck* i Lissabon og hans Medarbejdere udviste stor Opfindsomhed og megen Hjælpsomhed. De var enige med Minister *Kauffmann*, men maatte paa Grund af de lokale Forhold bevare en vis Forsigtighed. Deres Mulighed for at gøre Kollegerne Tjenester vilde i modsat Fald være blevet helt forskertset. Og et Forslag fra Gesandten i Madrid om at koordinere Arbejdet med at skabe et Slags »Gesandternes Raad« uden for Danmark, maatte, saa velment det end var, og saa nyttigt det maaske kunde have været for dem, der befandt sig ude i Periferien, opgives omtrent med det samme. Det vilde let have kunnet fremkalde Komplikationer af uoverskuelig Rækkevidde.

Fra København forsøgte man, til Fortrydelse for de mest udsatte Legationer, at knytte en tættere Forbindelse, og da Afdelingschef, senere Direktør, *Hvass* under Rejser til Legationer, som man kunde komme i Forbindelse med, udtalte sin Ængstelse med Hensyn til Forbindelsen med *Kauffmann*, og ikke selv under nogen Omstændigheder vilde etablere Kontakt med Washington-Legationen, førte det københavnske Forsøg ikke til noget Resultat. Men Hr. *Hvass* fik Lejlighed til mundtligt at oplyse om Forholdene i København og om Situationen i Udenrigsministeriet, hvilket ikke vilde have været muligt skriftligt.

Større Betydning havde hans Rejser i Tyskland, hvor han fik Mulighed for at udvirke nogle smaa Lettelser for Koncentrationslejr-fangerne fra Danmark. Saaledes fik Røde Kors-Pakker Lov til at gaa igennem, og en Del Fanger, som ikke

Frantz Boeck (f. 1881) blev Student 1899 og cand. jur. 1905. Efter at have virket bl. a. som Sekretær i Landbrugsministeriet 1908, tiltraadte han 1920 som Fuldmægtig i Udenrigsministeriet, hvor han blev Kontorchef Aaret efter og Chef for Administrationskontoret 1922—26. I 1926—30 var han 1. Legationssekretær i Paris, gik sidstnævnte Aar til Rio de Janeiro som Chargé d'Affaires og blev overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister s. St. 1932. Herfra flyttedes han i samme Egenskab til Madrid og Lissabon 1935 og til Lissabon 1941.

var sigtet for noget, blev der givet Løfte om Frigivelse. Nogle kom ogsaa snart hjem, men de fleste maatte alligevel vente paa Greve Folke Bernadottes Aktion og de svenske Konvojer.

Et Kapitel for sig, men ikke noget ubetydeligt, var Bestræbelserne for igen at etablere en Forbindelse med Moskva. Den diplomatiske Forbindelse var jo blevet afbrudt i 1941, og Indstillingen i Rusland over for Danmark var ugunstig for os. Den danske Chargé d'Affaires i Teheran, Hr. Fensmark, opnaede imidlertid, efter at han helt havde afbrudt Forbindelsen med København og i Stedet optaget den med Minister Kauffmann, Lejlighed til et Par Samtaler med den russiske Udenrigsminister *Molotov*, som passerede forbi Teheran paa Flyverejserne til og fra Rusland. Hr. Molotov lod interesseret i Hr. Fensmarks Forslag om, at han vilde komme til Moskva for at genoptage den diplomatiske Forbindelse mellem Rusland og et frit Danmark repræsenteret ved en fri, dansk Bevægelse og de frie, danske Gesandtskaber. Hovedsagen var, at han repræsenterede den danske Modstandsbevægelse. Forslaget forelagdes Minister Kauffmann og Grev Reventlow, men Vanskeligheder viste sig for at tilfredsstille Russernes Krav om en formel Fuldmagt. Hvilke Akkreditiver skulde den danske Chargé d'Affaires medbringe til Moskva? Da Russerne blev klare over, at der ingen *National-Komité* eller lign. fandtes, som kunde forpligte den samlede frie danske Bevægelse, gik Forhandlingerne om en formel Repræsentation i Staa. I Praksis kom der dog til at bestaa en vis Kontakt, idet den norske Gesandt i Moskva, og senere den islandske Gesandt, var uofficielle Mellemmænd mellem den russiske Regering og de frie danske Gesandtskaber. En Regulering af Forholdet mellem Danmark og Rusland blev ogsaa forsøgt af flere europæiske Statsmænd, særligt af den czekoslovakiske Præsident Ed. Benes, uden at det dog førte til noget definitivt Resultat. Men det tjente dog sammen med de Bestræ-

A. E. C. C. Fensmark (f. 1890) blev Student 1908, gik Aaret efter ind i Hæren, var som Premierløjtnant attacheret de franske Besættelsestropper i Sønderjylland 1920 og udnævntes Aaret efter til Kaptajn. Allerede i 1919 var han indtraadt i Udenrigstjenesten, 1923—25 virkede han som Vizekonsul i New York, 1925—28 som Legationssekretær i Rio de Janeiro og 1928—30 havde han den samme Stilling i Paris og Lissabon. Chargé d'Affaires a. i. i Istanbul 1933, i Athen og Ankara 1937—39. 1939 blev han Legationsraad og Chargé d'Affaires i Bagdad og Teheran og afskedigedes den 20. Nov. 1941 fra denne Stilling.

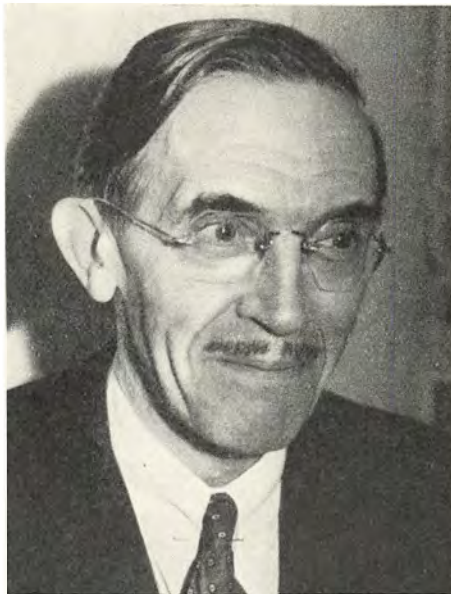
belser, som Christmas Møller med Held udfoldede i London og andre Repræsentanter for den danske Modstandsbevægelse i Stockholm, for at opnaa Kontakt med den russiske Regering til at oplyse Russerne om den danske Modstandsbevægelses Omfang og Virksomhed og om det danske Folks venskabelige Følelser for det russiske Folk. Ogsaa den tidligere danske Gesandt i Warszawa, *Peter Skov*, som havde forladt Udenrigstjenesten i Protest mod Erik Scavenius's Handlinger, opnaaede i Stockholm en vis Kontakt med det russiske Udenrigsministerium. Det var dog først, da Russerne selv fik direkte Forbindelse med Frihedsraadet i København, at de formelle Vanskeligheder blev fejtet til Side, og den russiske Regering erklærede sig parat til at modtage det kæmpende Danmarks Repræsentant, Minister *Thomas Døssing*. Han rejste i 1944 over London, Ægypten og Persien til Kaukasus og videre til Moskva, hvor han blev modtaget meget hjerteligt af den russiske Regering.

VII

Den 29. August gav Luft baade hjemme og ude. Danmark blev Forsidestof i Alverdens Aviser, ja, selv i Akselandenes. Og i den frie Verden var det betydeligt lettere at vinde Lydhørhed for Danmarks Sag, end det før havde været. Næsten al Skepsis forsvandt og afløstes af Beundring. Samtidig sank jo Tysklands Stjerne med stor Fart mod Horisonten, og ingen tvivlede nu mere om, at Tyskland vilde blive slaaet. De forsigtige kom derfor frem af deres Smuthuller, og de dristige modtog omsider den Hjælp, som de tidligere forgæves havde bedt om.

I Washington og London svulmede Arbejdet i Legationerne enormt op. Minister Kauffmann havde hele Grønlands-Administrationen under sig, og han havde op-

Caspar H. W. Hasselriis (f. 1881) uddannedes som Købmand og udvandrede 1906 til U. S. A., hvor hans Navn hurtigt blev kendt, dels p. Gr. a. hans store Arbejde som Sekretær i (senere Formand for) Dansk-amerikansk Selskab, dels som Medlem af den amerikanske Rebildkomité og som Sekretær i Rebild Park-Kommissionen. I talrige dansk-amerikanske Udvalg og Foreninger spillede han en fremtrædende Rolle, og under Krigen gjorde han et lige saa omfattende som dygtigt og uselvsk Arbejde for at sprede Kundskab i U. S. A. til vore hjemlige Forhold og fastholde U. S. A.'s Sympati for vort Folk. Foruden en Række mindre Skrifter om Danmark under Besættelsen var han Leder af American Friends of Danish Freedom and Democracy (1940) og Friends of Denmark's Informationstjeneste (1942), han sad i Bestyrelsen for National America Denmark Association (1940) og var Formand for dennes Danske Flygtningefond (1941). Ligeledes gjorde han en betydelig Indsats i United Nations Information Board (1942—46). Takket være denne aldrig svigtende Trang til at tjene sit gamle Lands Interesser, hvor dette kunde ske, blev han 1946 Konsulent for Danish Information Service i New York.

bygget en fortrinlig Informationstjeneste, der lededes af hans Presseattaché, Hr. *Hasselriis*. Han deltog selv i adskillige internationale Konferencer om Arbejdsspørgsmaal, om Levnedsmiddelforsyningen efter Krigen — og Danmark betragtedes som et af Europas faa løfterige Produktionslande. Desuden var Minister Kauffmann, der allerede i Januar 1942 havde tilsluttet sig det atlantiske Frihedsbrev og de Forenede Nationers Solidaritetserklæring — paa et frit Danmarks Vegne indbudt til de forberedende Drøftelser om den ny Verdensorganisations Rammer. Ved disse og andre Konferencer fik han god Hjælp af sine egne Medarbejdere og af Londonlegationens Medarbejdere, hvoriblandt i første Række af den danske Landbrugsattaché *P. A. Moltesen*, af de danske Sømænds Tillidsmand *Børge Møller*, Newcastle, og af Frk. *Gabriele Rohde*, der døde i Danmark i 1946.

Endelig tilrettelagdes i det Omfang, det var muligt, ogsaa Danmarks Deltagelse efter Krigen i Verdenshandelen, og Skibsfartens Saldo opgjordes.

I London havde Legationen foruden de løbende Forretninger faaet mange administrative Opgaver i Forbindelse med Søfolkens Ophold i Storbritannien, og Rekrutteringen af danske Frivillige lagde nu, foruden paa Det danske Raad, ogsaa Beslag paa Arbejdskraft i Legationen, ligesom endelig en dansk militær Mission hos den allierede Overkommando blev oprettet under Legationens Ledelse med Legationsraaden, *Gustav Rasmussen*, som Chef. Medlemmerne af Missionen hentedes til Dels fra Sverige mellem de Danske dør, og Bud gik ogsaa til Folk hjemme om at komme illegalt over for at stille deres Evner til Raadighed. Forhandlinger om fremtidige Køb i England tilrettelagdes af den danske Legation, og Færøerne, der var besat af britiske Tropper, gav ligeledes Legationen noget Arbejde, idet Færingernes Handelsaftaler med det britiske Rige for en Del forvaltedes af Gesandtskabet.

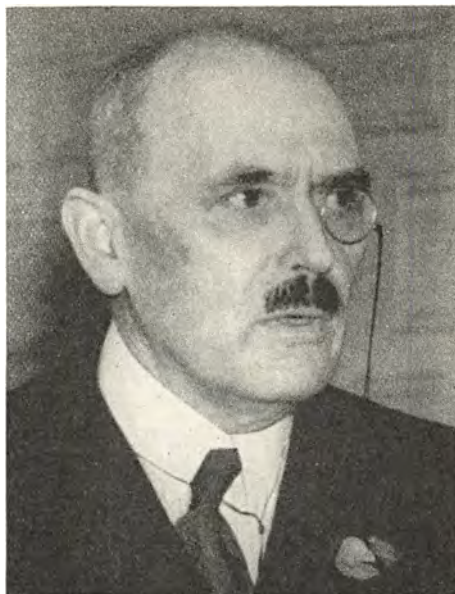
Per Algot Mollesen (f. 1900) blev Student 1918 og lærte derefter i to Aar Landvæsen, hvorpaa han tog Eksamen som Landbrugskandidat 1923. Det følgende Aar levede han som Planter i Federated-Malay States, blev saa Lærer paa Næsgaard Agerbrugsskole i 1925—26, var Forvalter og Inspektør 1926—28 og traadte sidstnævnte Aar til som Sekretær i Landbrugsraadet, hvor han udnævntes til Fuldmægtig 1933 og var Kontorchef 1935—39. I 1940 gik han til London som dansk Statskonsulent i Landbrug.

I Sommeren 1943 foretog *Grev Reventlow en Rejse til Færøerne*, men forhindredes af Sygdom i at fuldføre den Mission, som han intuitivt havde følt det værdifuldt at udføre, og som vilde have medført en Rundrejse til de fleste større Bygder. Baade Færøernes Anliggender og Islands-Spørgsmaalet laa ham stærkt paa Sinde. Og i Sommeren 1944 fik han etableret et *Møde i London mellem Minister Kauffmann, den danske Gesandt i Island, Fr. le Sage de Fontenay, og ham selv*. Det var umiddelbart før Invasionen, som derefter forhindrede selv Diplomater i at forlade Storbritannien, og den danske Gesandt i Reykjavik naede ikke tilbage til de Begivenheder, som fuldbyrdede Islands Skilsmisse fra Danmark og den islandske Republiks Proklamation.

Efter at det danske Gesandtskab i Reykjavik havde formidlet Kongen af Danmarks Budskab til det islandske Folk i Maj 1944, og Afstemningen derefter med en overvældende Majoritet havde givet den islandske Regering og Altinget Medhold i at opsigte Unionen og proklamere Republikken, søgte den danske Repræsentation i Forstaaelse med Minister Kauffmann og Grev Reventlow at skabe endnu en sidste Mulighed for at afbøde den uheldige Virkning af den ensidige Ophevelse af Kongefællesskabet mellem Island og Danmark midt under Verdenskrigen. I en Note, som aldrig blev offentliggjort hverken i Danmark eller Island, henstilledes det, at Island ved Opnaaelse af officiel Anerkendelse hos Udlandet af den nye islandske Republik vilde følge den samme Procedure, som Norge benyttede ved Unionsopløsningen med Sverige i 1905.

Hvis Island havde imødekommet denne Henstilling, vilde det have betydet, at Island, ligesom Norge henvendte sig til Sverige før til nogen anden Magt for at opnaa Anerkendelse af det norske Riges Uafhængighed, nu skulde henvende sig først til den danske Konge og Regering om Anerkendelse, og Spørgsmaalet om

Frank le Sage de Fontenay (f. 1880) blev Student 1899 og cand. mag. 1906 med Historie som Hovedfag. Han knyttedes noget senere til Udenrigsministeriets Arkiv (Underarkivar 1909, Arkivar 1914), men sendtes saa i 1924 som Gesandt til Island, hvor han virkede, til han i 1946 overtog samme Embedsstilling i Ankara. Gennem alle Aarene fortsatte han sine Studier og deltog i adskillige historiske Værkers Udgivelse, dels som Medarbejder, dels som Redaktør.

Anerkendelse vilde da have været udsat, til Danmark atter var frit. Men den islandske Regering svarede end ikke paa denne Henvendelse, men anmodede straks U.S.A., Storbritannien, Rusland, Norge, Sverige og det frie Frankrig om at anerkende den ny islandske Republik, hvad de ogsaa gjorde. Nogen egentlig Begejstring var der i hvert Fald ikke hos Nordmændene, Svenskerne og Briterne for det Hastværk, hvormed den islandske Regering førte Altingets Vedtagelse af Unionsopløsningen til Virkeliggørelse. Hensynet til Danmark spillede nu, efter at Danmark aktivt var kommet med i Krigen mod Hitler, en vis Rolle i de to allerede Regeringer, og Sverige følte unægteligt varmt for Danmark og lagde stor Vægt paa den danske Konges Fremhævelse over for Islændingene af det nordiske Fællesskabs Betydning.

Den russiske Gesandt, *Krassilnikov's* Følelser var det ikke muligt at granske, men det virkede paafaldende, at han under den islandske Højtidelighed paa Nationaldagen den 17. Juni, da Altinget proklamerede Republikken, sad som en Statue med korslagte Arme, og som den eneste af de fremmede Diplomater undlod at fremføre nogen Hyldest fra sin Regering.

Det danske Gesandtskab i Reykjavik, som for øvrigt under det meste af Danmarks Okkupationstid havde en dansk Radioudsendelse for Grønland og de danske Søfarende paa Atlanterhavet, varetog paa udmærket Maade de færøske Fiskeres og Arbejderes Interesser i Island, da de i stigende Tal søgte derop for at faa Arbejde og Fiskelaster til Storbritannien.

VIII

Spørgsmaalet om *Finansieringen af de danske frie Gesandtskaber og en Del Gesandtskaber i neutrale Lande*, efter at Forbindelsen var helt eller delvis afbrudt med København, ordnedes af Minister *Kauffmann*, som var den eneste af Gesandterne, der disponerede over tilstrækkelige Indtægter, dels fra Grønlands Eksport af Kryolit og Fisk, dels fra de danske Skibe, der sejlede i amerikansk Tjeneste. Det islandske Gesandtskab blev dog økonomisk underholdt af den danske Vicekonsul, *Ludvig Storr*, som indtog en fremtrædende Position i Reykjavik.

Forholdet mellem den danske Legation i London og de frie Danskes Organisation udviklede sig efter Nytaar 1942 paa udmærket Maade. De Misforstaaelser, som tidligere havde bestaaet, var udjævnet, og Gesandten overtog Hvervet som Ærespræsident for Raadet i London. Særligt for de danske Sømænd gjorde Grev Reventlow nu et meget stort Arbejde, og han vandt deres Tillid. Spørgsmaalet om Opnaaelse af *Retten til at anvende Dannebrog paa de danske Skibe* havde optaget de Søfarende under hele Krigen, og Grev Reventlow arbejdede utrætteligt for denne Anerkendelse, som da ogsaa Juledag 1944 blev til Virkelighed. Endvidere fik Gesandtskabet, efter at de danske Søfolk havde rejst Ønsket derom, udvirket, at Danskerne fik deres *egne Enheder i den britiske Flaade*, og de blev senere overtaget af den danske Stat.

Saa snart Frankrig og Belgien blev befriet, rejstes Spørgsmaalet om en dansk diplomatisk Repræsentation, og General *de Gaulle* accepterede, at den danske Chargé d'Affaires i Frankrig, som ikke var blevet kompromitteret under Vichy-Regimet, nu anerkendtes som det frie Danmarks første Gesandt hos den frie franske Regering. I Belgien overtog Konsul *Viggo Jensen* Legationen som Chargé d'Affaires, støttet af baade belgiske og danske Modstandskredse, som han havde samarbejdet med under Okkupationen.

Fra *Chang-kai-shek* kom der i 1943 en Opfordring til Minister *Kauffmann* om at overtage den diplomatiske Repræsentation i det frie Kina. Ved Japans Indtræden i Krigen havde det danske Udenrigsministerium beordret Legationen til at flytte til den japanskbesatte Zone, men Minister *Collin* foretrak at nedlægge sin Post og blive i Chungking, saa Generalkonsul *Scheel* overtog den officielle Ledelse af det afhængige danske Gesandtskab. Generalkonsulen, der allerede sad i Shanghai, røgtede vist denne Opgave paa en Maade, der ikke kan give Anledning til særlig Kritik. Men fra de danske Søfolks Side blev han dog bebrejdet for ikke at have gjort nok for dem, naar de afmønstredes i Shanghai, og denne Konflikt blussede op efter Krigens Afslutning.

Det var i det hele taget under Krigen et stadigt tilbagevendende Problem, at *de danske Søfolk følte sig daarligt behandlet saa af det ene, saa af det andet danske Konsulat*. Og Smidighed var maaske heller ikke altid den Egenskab, der prægede alle Konsulaterne. Søfolkene følte sig ikke selv som Helte, omend det blev sagt om dem mange Gange i officielle Taler, at de var det. Men de følte, at de havde ydet et betydeligt Offer ved at gaa i allieret Tjeneste i Stedet for at vende hjem

Ludvig Storr (f. 1897), der var uddannet som Forretningsmand, rejste i Juli 1922 til Island, hvor han startede en Forretning i Bygningsartikler og Bygningsglas. I Løbet af de følgende Aar oparbejdede han denne, saa at han i 1932 kunde udvide med en Fabrik for Glasslibning og Spejlfabrikation. Gennem flere Aar deltog Storr i den danske Forenings Arbejde, og i 1939 udnævntes han til dansk Vicekonsul. Under Adskillelsen med Danmark gjorde han et stort Arbejde for vore Interesser, og opretholdt økonomisk det danske Gesandtskab i Island, samtidig med at han virkede aktivt i Komiteen Frie Danske i Reykjavik.

Poul Scheel (f. 1890) blev Student 1909, cand. jur. 1915 og Assistent i Udenrigsministeriet s. A. Her udnævntes han til Fuldmægtig 1920, gik saa til London som Vicekonsul, blev Legationssekretær i Paris 1922 og vendte to Aar senere tilbage til Udenrigsministeriet som Chef for den politisk-handelspolitiske Afdelings 3. Kontor. I 1928 udsendtes han til Tokyo som Chargé d'Affaires og Legationsraad, vendte atter tilbage til Udenrigsministeriet, hvor han i 1930 blev Chef for den politisk-juridiske Afdelings 1. Kontor, virkede derefter 1932 i London som Legationsraad og ansattes i 1935 som Legationsraad i Shanghai og Konsuldommer for Kina.

til Danmark, og de opnaaede ikke i britisk Tjeneste nær de samme Lønningsvilkaar, som blev givet Søfolkene i andre Handelsflaader. Til Gengæld herfor ønskede de saa visse Lettelser og en vis Hjælp, som de ikke kunde forstaa, at man ikke altid kunde skaffe dem.

Danmark manglede i England den Fordel, at en Eksilregering kunde tage sig af mange Spørgsmaal, som de derværende Eksilregeringer havde Myndighed til at løse for deres Vedkommende, men som nu maatte forblive uløste for Danmarks. Paa den anden Side tjener det de danske Gesandtskaber og de frie danske Organisationer til Hæder, at de ikke bukkede under for den Fristelse, som det meget vel kunde være, at skabe et Organ — som for Eksempel det franske Nationalraad —, der traadte ind i alle en Eksilregerings Rettigheder og Forpligtelser. En saadan Udvikling vilde utvivlsomt have skabt en Spænding mellem den danske Udefront og Hjemmefront, som havde slidt paa Kræfterne og havde givet Danmark Vanskeligheder at kæmpe med, som nu lykkeligt blev undgaaet, saaledes at den Linie, der var begyndt med Minister Kauffmanns Erklæring den 9. og 10. April

1940, og som fortsattes med Det Danske Raads Oprettelse i London noget senere, med Grev Reventlows Uafhængighedserklæring af 1. December 1941, og med de af Begivenhederne i Danmark siden flydende heldige Konsekvenser for det frie danske Arbejde ude i Verden, kunde fastholde Enigheden mellem Hjemmefronten og Udefronten og give den Udenrigspolitik Sejr, som Minister Kauffmann allerede den 9. April 1940 om Aftenen formulerede og kundgjorde for Verden i følgende Ord:

»Som Repræsentant for min Konge og mit Land vil jeg arbejde for een eneste Ting: Genoprettelsen af et frit og uafhængigt Danmark! Mange vil arbejde med mig, og jeg ved, at vi skal naa vort Maal.«

Dette var den eneste værdige Udenrigspolitik, den var aktiv og den var maaltbevidst, og den var tillige ydmyg over for det Fædreland, som vi skylder alt, hvad vi kan udrette.

I Det danske Hus i London er en Del af Det danske Raads Medlemmer samlet den 2. Juni 1943 for at paaheøre Arbejdsudvalgets Beretning.

DET DANSKE RAAD I LONDON

Af Redaktør E. BLYTGEN-PETERSEN

Det var opmuntrende for os i hin mørke Stund, da den endelige Sejr var langt borte, at de Danskere, der ikke var bastede og bundne, saa ubetinget stillede sig paa vor Side i Striden. Vi delte deres Tro paa, at de talte for det bedste i deres Land... Disse Ord skrev den daværende Udenrigsminister *Anthony Eden* om den frie danske Bevægelse i »Frit Danmark«, London, i Bladets 9. April-Nummer 1945 i den Artikel, hvori han bebudede, at »Danmarks stolteste Time« var nær for Haanden. Mr. Eden erklærede videre, at Troen paa Danmark triumferende havde vist sig at være berettiget, og han tilføjede, at »hele det britiske Folk i Kampen for at opbygge en varig Fred ikke kunde ønske en bedre Allieret end det danske Folk.«

Bedre end Mr. Eden her har sagt det, kan Ideen i den frie danske Bevægelse i Storbritannien ikke udtrykkes, og dens egentlige Historie spænder fra de bange Uger og Maaneder i Sommeren 1940 til Sejrens Maaneder og Uger i Foraaret 1945. Opgaven var at være en Danskhedens Forpost ude, at give Udtryk for vor Tro paa, at Danskerne hjemme var »gode nok« og ogsaa vilde bringe Ofre i Kampen for Ret og Frihed, saaledes som de da ogsaa gjorde det gennem Modstandsbevægelsen — *second to none*.

Begyndelsen var i Sommeren 1940. Forud var den 9. April. Den Dag lagde de frie danske Søfolk Grundstenen til en dansk Indsats udefra for Danmarks Befrielse ved praktisk talt alle som een at vende det døve Øre til de tyskkontrolrede »Ordre« fra den danske Radio og følge Opfordringen fra B.B.C. om at gaa

til britisk eller anden allieret Havn. Ret meget om Skibene hørte vi ikke i Land i de første Maaneder. Skibspositionernes Hemmeligholdelse var nødvendig af Sikkerhedshensyn, og først hen paa Sommeren fik de frie Danske i London, der ogsaa ønskede at gøre noget, Kontakt med de Søfarende. Forinden havde vi i Tiden umiddelbart efter Overfaldet paa Danmark kunnet læse i en engelsk Avis, at »et lille Land, der ikke prøver paa at forsvare sig, har ikke Ret til at eksistere«. Husk, Norge kæmpede. Turen kom til Holland og Belgien. Det afledte Opmærksomheden, men alligevel var det sikkert paakrævet, at de Danske, der var frie, benyttede deres Frihed til *straks*, saa godt de kunde, at prøve paa at »forklare og forsvare«, som det senere blev udtrykt af en Mand hjemmefra, *hvor* Danmark stod i det store Opgør med Nazisme og Fascisme.

Der var vel ikke ret mange, der troede paa det tyske Løfte om ikke at blande sig i Danmarks indre Anliggender, og vi ude blev ogsaa snart klar over Tyskernes Hensigt med den tilsyneladende mildere Kurs, de slog ind paa i Danmark. Scavenius's Start som Udenrigsminister saa mærkelig ud, set fra London. Hans Tiltrædelseserklæring af 8. Juli lød næsten, som gik han med til en frivillig Indlemmelse af Danmark i den tyske Nyordning. Den lød som et Diktat til Befolkningen. Og den tyske Propagandamaskine søgte snart at fremstille Danmark som et Land, der frivilligt udviklede sig til et tysk »Mønsterprotektorat«. Vi saa »gode Hjerner« tabe Hovedet eller røbe en daarlig Karakter. Og vi ude fik intet at vide fra Danmark udover, hvad den tyske Censur tillod. Saa lyttede vi til Alsangen, tog Samlingsregeringen som Udtryk for den gode Vilje til nationalt Sammenhold og for Politik paa langt Sigt, og vi opsugede enhver lille national Tilkendegivelse i Taler og Musik med Hyldestdemonstrationerne paa Kongens Fødselsdag som Klimaks. Og saa trængte ogsaa vi til at være sammen med Landsmænd. Ogsaa vi samlede, drak Kaffe, med Wienerbrød til i den danske Klub og sang ind imellem.

Det blev Begyndelsen. Men *de Gaulle* var kommet til England. Han satte et Eksempel, der fik Betydning ogsaa for de frie Danske i London. Først naar vi ubetinget havde stillet os paa Englands Side for Krigsindsatsen, først da, først paa dette Grundlag kunde vi arbejde for de rent *danske* Interesser, der laa os paa Sinde. Der holdtes Møder om Sagen. Nogle bar Ild, andre bar Sværd, nogle pøsede maaske Vand paa, men ud af Processen kom det, der kaldtes »*Det danske Raad*«. Der nedsattes *et Arbejdsudvalg*, bestaaende af Direktør *S. A. Dohm*, der var Næstformand for den danske Klub. Han blev Arbejdsudvalgets første Formand. Næstformand blev Direktør *K. G. Anker-Petersen*, hvis Navn man inden for den Kreds, der arbejdede paa Oprettelsen af Det Danske Raad, var blevet opmærksom paa gennem en Notits i »*The Times*«, der fortalte, at en Dansker, inspireret af Slaget om Storbritannien, havde skænket en Spitfire til Royal Air Force. Redaktør *Robert Jørgensen*, der var blevet Leder af B.B.C.'s danske Udsendelser, var meget virksom for Sagen. Fra sin Virksomhed som Leder af sit eget Publicity Office var han velkendt med Fleet Street, og han knyttede nu ogsaa Forbindelse med officielle engelske Kredse. Han var under sit Ophold i England blevet engelsk Statsborger, og det samme gjaldt et andet Medlem af det nedsatte Arbejdsudvalg, Ingeniør *C. F. Lunøe*. Det spillede i det hele taget en vis Rolle for Tilliden i engelske

F. M. Krøyer Kielberg (f. 1882) blev 1906 udenlandsk Korrespondent i Firmaet Marquis, Clayton & Co. i Liverpool og Medindehaver af Firmaet fra 1909. Seks Aar senere dannede han British Molasses Co. Ltd. og i 1921 The Pure Cane Molasses Co. Ltd., der i 1926 sammensluttedes til The United Molasses Co. Ltd., for hvilket Selskab han er Præsident og administrerende Direktør. Ved Siden heraf er han Præsident eller Direktør i forskellige store Erhvervsvirksomheder. Hans fremskudte Stilling i Forbindelse med hans varme Hjertelag har gjort ham til en ledende Kraft inden for den danske Koloni, som han rundt om haanden har støttet. I 1927—29 var han Formand for The Danish Club i London og i 1928—30 samt fra 1938 Formand for The Anglo-Danish Society. For hans betydningsfulde Indsats under Krigen belønnes han i 1945 af Hs. Maj. Kong Christian med Storkorset af Dannebrog.

Kredse til den frie danske Bevægelse, at ogsaa Danskere, der var blevet engelske Statsborgere og indtog betydelige Stillinger i Samfundet, gik ind i det frie danske Arbejde. Af afgørende Betydning for hele Bevægelsen var det dog, at man var saa heldig straks at faa den ogsaa i Danmark velkendte store Forretningsmand af internationalt Format, Direktør *F. M. Krøyer Kielberg*, til Præsident. Han var i Forvejen Præsident for Anglo-Danish Society, og i de første to vanskelige Aar var det mere end nogen anden Hr. Krøyer Kielberg, der førte Bevægelsen igennem. Den fra Malacca-Halvøen hjemvendte Plantagebestyrer *W. M. Iversen* maa ogsaa nævnes blandt Bevægelsens Stiftere. Han indlagde sig særlig Fortjeneste ved at starte Rekrutteringen af danske Frivillige til de britiske Styrker, og han blev Det Danske Raads Rekruteringsofficer. Direktør *Iver Lunn*, der havde ledet det fælles Kontor, Industriraadet og Grosserersocietetet havde oprettet i London før Krigen. blev Det Danske Raads første Sekretær. I selve Raadet indtraadte i øvrigt bl. a. Repræsentanter for den danske Kirke, Dansk Samvirke, den danske Klub. K.F.U.K.. dansk Presse og en Række førende danske Firmaer og naturligvis for de frie danske Søfarende, Officerer og Mænd.

II

Det Danske Raads Stiftelsesdag er *den 30. September 1940*, og den 10. Oktober blev der gennem B.B.C. givet Meddelelse om Oprettelsen af den frie danske Organisation, der vilde arbejde for følgende Formaal:

»at være Organ for alle Danske og Danskfødte i Storbritannien og Irland og at arbejde for Danmarks absolutte Uafhængighed;

at styrke dansk Nationafølelse ved at samle alle Danske og Danskfødte om Løsningen af særlige Opgaver opstaaet som Følge af Krigen og Afbrydelsen af Forbindelsen med Hjemlandet;

over for den engelske Nation at give praktiske Beviser for den dybe Følelse af Loyalitet og Sympati, som næredes af alle Danske og Danskfødte bosiddende i Storbritannien og Irland

og at samarbejde med alle andre Organisationer, som er interesserede i at støtte The Danish Councils Formaal, og med de allerede bestaaende Organisationer og Komiteer.«

Der forestod nu et stort Arbejde med at faa Forbindelse med de Danske rundt om i Storbritannien, hvoraf mange boede uden for London og ikke var Medlemmer af de allerede bestaaende danske Sammenslutninger, der sluttede op bag Raadet.

Et af de første praktiske Beviser paa, at Bevægelsen støttede England i dets Kamp var, at *Raadet paatog sig at bygge en Pavillon paa Sir Harold Gillies' Røde Kors Hospital i Basingstoke.*

Ingeniør C. F. Lunøe, Firmaet Holst & Co., stillede et Kontorlokale i Victoria Street til Raadighed. Arbejdet opdeltes i *Komiteer*, og flere betydende Mænd gav Tilsagn om at indtræde i Raadet. Nogen Skuffelse var det, at enkelte af disse i Efteraarets Forløb trak sig ud, for dog noget senere at gaa ind igen. Forskellige Synspunkter blev gjort gældende for Raadets Arbejde. Det blev bl. a. hævdet, at der ikke burde sidde Danske, der nu var engelske Statsborgere, i Ledelsen, men det fortjener at fremhæves, at flere af disse var blandt de mest ivrige og aktive i Arbejdet og i hvert Fald i Starten vilde have været næsten uundværlige i Kraft af deres Forbindelser og den Tillid, de nød i engelske Kredse. Takket være Raadets Præsident, Direktør Krøyer Kielberg, og hans aldrig svigtende Taalmodighed og Kærlighed til Sagen, kom Bevægelsen gennem Efteraarsstormene. I en Tale i Raadet den 4. December beroligede han de »enkelte Medlemmer af Raadet, der syntes skræmmet af Frygt for, at Raadet vilde foretage sig noget, som maaske uden at gavne Danmarks Sag vilde volde den danske Regering Vanskeligheder.« Dette var en helt ubegrundet Frygt, udtalte Hr. Krøyer Kielberg videre, men det vilde maaske berolige, hvis Raadet nu fastslog, at Arbejdet vilde blive holdt inden for de Rammer, som bestemtes af den engelske Regerings Politik og Stilling over for den danske Regering og dens akkrediterede Repræsentanter. Den engelske Regering anerkendte den danske Regering som en venligsindet, neutral Regering, der for Tiden var under tysk Tvangskontrol, og den viste det danske Gesandtskab og Generalkonsulat i London et tilsvarende Hensyn. Vi maatte være glade for den engelske Regerings Holdning, men samtidig burde vi klart og utvetydigt over for de engelske Myndigheder tilkendegive, at vi mente det alvorligt, naar det i Raadets Program hed, at vi vilde »arbejde for Danmarks absolutte Uafhængighed« og over

Karl Gustav Anker-Petersen (f. 1898) gik efter Studentereksamen paa Niels Brocks Handelshøjskole, hvorfra han tog Afgangseksamen 1918, opholdt sig i Paris 1924—26 som Underdirektør for Compagnie de la Plume du Nord. Derfra rejste han til London og blev her Direktør for The British Ratin Co. Ltd., London. Som Medlem af det danske Raad gjorde Anker-Petersen en uvurderlig Indsats for Danmarks Sag i Udlandet.

for den engelske Regering give praktiske Beviser paa vor Loyalitet og Sympati. »Hvis vi ikke,« sagde han, »kan blive enige med én Stemme at sige, at vi er beredte paa at sætte Kampen for Danmarks Frihed og Englands Sejr over alle andre Hensyn, saa maa vi hellere tie stille og aabent indrømme, at vi ikke mener det alvorligt, men haaber ved Taler og tomme Ord at opnaa Gunstbevisninger i Fremtiden uden at bringe noget Offer for Sagen, medens Krigen staar paa.« Hr. Krøyer Kielberg sluttede:

»Lad os vise os som værdige Sønner af »gamle Danmark«, villige til at ofre alt for Englands og Danmarks Sag ... saa at vi ikke risikerer, naar Danmark igen er frit, med Skam at maatte indrømme, at vi, der var frie, ikke kunde blive enige om, eller ikke vovede uforbeholdent at tilbyde England vor Hjælp i dets Kamp for Danmarks og andre smaa Landes Frigørelse for det tyske Voldsherreredømme.«

Denne klare Tale kom til at staa som en manende Optakt til det Møde for alle Danske, som Raadet indbød til i London den 29. December 1940 paa Hotel Rembrandt i Kensington for at bede om Mandat til indenfor Rammerne af Raadets Program at handle paa de i Storbritannien boende Danskes Vegne. Mødet paa Hotel Rembrandt den 29. December var en historisk Begivenhed for den danske Koloni. Der var mødt flere Hundrede Deltagere, deraf mange fra Provinsen, og mange andre havde skriftligt tilkendegivet deres Tilslutning til det frie danske Arbejde. Præsidenten, Direktør Krøyer Kielberg, redegjorde for Raadets Arbejde siden Starten: Der var indsamlet flere Tusind Pund til Røde Kors Pavillon, der var udsendt Julepakker til de frie danske Søfarende sammen med et Julehefte, og Bladet »Frit Danmark« var begyndt at udkomme.

I sin Tale paa Mødet fremhævede Hr. Krøyer Kielberg foruden Opgaverne uadtil for at hævde Danmarks Ære og gode Navn, at Danske ude kunde yde Lands-

mænd hjemme en uhyre stor moralsk Hjælp ved at gentage igen og igen, at vi, der boede i Storbritannien og paa nært Hold saa den mægtige Kraftudfoldelse i det britiske Imperium, havde en klippefast Tro paa Storbritanniens Sejr. Præsidenten meddelte, at han var bemyndiget til at sige, at man i høje engelske Rege- ringskredse fulgte vort Arbejde med den største Velvilje og Sympati. Under en Diskussion, hvorunder det blev fremhævet som ønskeligt, at Raadets Arbejdsudvalg udelukkende kom til at bestaa af danske Statsborgere, blev det oplyst, at de dansk- fødte engelske Statsborgere udgjorde mindre end en Sjattedel af det samlede Antal Raadsmedlemmer. Mødet sluttede med, at der vedtoges en Resolution, hvori det praktisk talt enstemmigt vedtoges, at det danske Raad skulde arbejde videre i den Aand, Præsidenten havde givet Udtryk for, og at Raad og Arbejdsudvalg skulde supplere sig.

Spørgsmaalet om *de engelske Statsborgeres Stilling indenfor Raadet* blev yderligere aktuelt ved Straffelovstillægget af 18. Januar 1941, hvorom det hed i Rede- gørelsen for Loven, at det var en Pligt for alle Danske, hvor de end opholdt sig, ikke at overtræde Lovens Bestemmelser.

Et Par Dage før Lovens Vedtagelse hjemme havde Raadet paa sit 5. Møde valgt et nyt Arbejdsudvalg, hvor Hr. K. G. Anker-Petersen valgtes til Formand for Arbejdsudvalget i Stedet for Hr. S. A. Dohm, der blev Næstformand. Arbejdsudvalget kom i øvrigt til at bestaa af Direktør *Emil Bech*, Direktør *E. Hertel*, Redaktør *Robert Jørgensen* og Ingeniør *C. F. Lunøe*. Der nedsattes en *Presse- og Bladkomité*, en *de Frivilliges Komité* og en *Social- og Velfærdskomité*, og der indvalgtes en Række nye Medlemmer i Raadet. Det vedtoges at foretage en Indsamling til Afholdelse af de med Raadets Arbejde forbundne Udgifter, og Hr. *Iver Lunn* ansattes som Sekretær. Paa et Raadsmøde den 4. Februar drøftedes »Dansk-Englændernes« Stilling indenfor Raadet. Hr. Krøyer Kielberg udtalte paa egne og paa Ingeniør Lunøes og Redaktør Robert Jørgensens Vegne, at disse tre engelske Statsborgere efter det nye Straffelovstillæg ansaa Tiden for at være inde til at træde tilbage, idet det ikke maatte kunne siges, at engelske Statsborgere i Raadet gik ind for For- slag, som kunde medføre Strafansvar for danske Statsborgere. Konsekvenserne af det danske Raads Handlinger var ikke længere det samme for de to Kategorier af Medlemmer.

Raadet gav Udtryk for den Opfattelse, at det var overbevist om, at »Straffelovs- tillægget var vedtaget under Tryk fra tysk Side, og at den danske Regering, som hele det danske Folk, staar enige i Ønsket om et frit Danmark.«

»Raadet tilkendegiver herved, at det uanset Forandringen i den danske Straffelov har til Hensigt at fortsætte sin Virksomhed efter det allerede fastlagte Program og ikke i mindste Maade lade sig paavirke af dette Forsøg paa at skabe Usikkerhed blandt Udenlandsdanske, som kæmper for Danmarks Frihed. Raadet henstiller ogsaa til de mange Danske, der paa Søen og paa Land virker for Englands Sag, at de uanfægtet vedbliver hermed.

Det Danske Raad udtrykker samtidig sin dybe Sympati med de Danske hjemme, som allerede er blevet dømt under denne Lov og maa lide for deres Kærlighed og Trofasthed mod Fædre- landet.«

III

Tirsdag den 18. Februar 1941 afholdt *The Anglo-Danish Society*, som Raadets Præsident Krøyer Kielberg ogsaa var Præsident for, sin første Sammenkomst siden Krigen. Der blev indbudt til en Lunch paa Dorchester »to meet the members of the Danish Council«. Ved denne Lejlighed præsenteredes Det Danske Raad for den engelske Offentlighed, og det var denne Præsentation, der gav Anledning til den tyske Paastand om, at Raadet var anerkendt som »dansk Regering«. Intet kunde være mere fejlagtigt. Ingen ansvarlig inden for den frie danske Bevægelse i Udlandet tænkte paa noget saadant. Det, Lunchen kom til at give Udtryk for, var, at Det Danske Raad havde den britiske Regerings Billigelse og dens Sympati under Arbejdet med de Opgaver, de frie Danske havde paataget sig, indtil Danmark var frit igen. Som Æresgæst var indbudt Understatssekretær i Udenrigsministeriet, the Right Hon. *R. A. Butler*. Han naaede imidlertid ikke at komme før senere under Lunchen, da han skulde tage Ordet i Underhuset. I hans Sted talte the Financial Secretary to the Treasury, Captain *Crookshank*. En lang Række Venner af Danmark var mødt, bl. a. Major *Astor*, Mr. *Vernon Bartlett*, Sir *William Brown*, Mr. *Leslie Burgin*, Mr. *Rodney Gallop*, Countess *Granville*, Sir *Charles Hambroe*, Lt.-Com. *R. C. Hollingworth*, Sir *John Kennedy*, Bladkongen Lord *Camrose*, Sir *Frederick Leith-Ross*, Lord *Nathan of Churt*, Parlamentssekretær i Skibsfartsministeriet, Sir *Arthur Salter* og en lang Række Embedsmænd fra Ministerierne. I Spidsen for den officielle danske Repræsentation i London deltog Gesandten, Grev *Edv. Reventlow*, der udbragte de to Kongefamiliers Skaal og rettede en Tak til Embedsmændene i Foreign Office og andre Regeringsdepartementer for aldrig svigtende Venlighed mod Legation og Generalkonsulat. Han udtrykte sin Glæde over at se Sir *Thomas* og Lady *Hohler* og Sir *Hughes Gurney* og andre britiske Diplomater, der havde gjort Tjeneste i Danmark. Præsidenten Hr. *Krøyer Kielberg* udtalte bl. a.:

»I Tilstedeværelsen ved denne Lunch af The Financial Secretary to the Treasury og mange andre fremragende Repræsentanter for forskellige Regeringsdepartementer og af ledende Mænd inden for Presse, Bankverden, Skibsfart og Handel, og i Tilstedeværelsen af den danske Minister og mange af de bedst kendte Danskere i England, vil alle Danskere se et Bevis paa, at Storbritanniens traditionelle Venskab og Sympati mod deres Hjemland ikke er undergaaet nogen Ændring som Følge af den Katastrofe, der er overgaaet Danmark. Det vil blive set paa som en opmuntrende Gestus og Udtryk for venskabelig Forstaaelse af Danmarks vanskelige Situation.

Danske i Storbritannien føler det som et Privilegium at faa Lov til at faa Del i Byrderne og Slidet i de mørke, men inspirerende Kammeratskabets, Farernes og Ofrenes Dage, som dette Land nu gennemlever. Ingen kender mere end de, hvor uendelig lille det Bidrag er, som de kan yde til dette Lands gigantiske Indsats, men at faa Lov til at udfylde selv den mindste Rolle i Britains Kamp for Verdens Frihed, vil bidrage til at holde deres nationale Selvrespekt i Live, mens de lider den bitre Ydmygelse at se Danmark besat af Tyskerne og se deres Ressourcer blive udbyttet af Tyskland ...

I Danskernes Øjne staar Britain som Forsvareren og Forkæmperen for Retfærdighed og Frihed. Det lyser som en Haabets Bavne, der giver dem Styrke og Mod til at bære Aaget og bevare Troen paa Genfødslen af Danmarks ældgamle Frihed.«

Capt. *Crookshank* omtalte i spøgefulde Vendinger, hvordan England i Fortiden havde været Genstand for Invasion, men i Modsætning til den, der var Udsigt til nu, var den blevet gennemført med Held! »Vi har alle i dette Land noget af Deres Blod i os.«

»Jeg har allerede haft to Telefonmeddelelser om at komme tilbage til Underhuset saa hurtigt som muligt, men til Trods for Underhuset vil jeg sige, hvad jeg har i Sinde. Jeg kan forsikre Dem fuldtud om den dybe Sympati, vi i dette Land føler med de Prøvelser, Deres Land saa uforskyldt gennemgaar. De ikke alene har vor Sympati, men vi kan sige, at vi beundrer det Mod og den Udholdenhed, som Kongen og Folket viser under deres Lidelser.

Vi kan sige, at det danske Folk under alle disse Prøvelser klynger sig til dets egne Idealer, dets egne aandelige Værdier, til alt det bedste i dets egen Civilisation. De gennemlever i Sandhed et Liv i Tvivl og Sorg, men jeg kan forsikre Dem, en stor Tid vil komme. Vi kan erklære det, fordi vi har i Sinde sammen med andre at være Midlet, der skaber denne Stortid ... Deres Land vil se sin egen Genrejsning, og med Guds Hjælp vil vi bringe den i Stand, og naar Lysene igen tændes over Europa, tror jeg, at Deres Tivoli maaske mere end noget andet vil være et Eksempel, der viser Verden, hvordan Danmark var i Stand til at bevare sin Sjæl til Trods for alle sine Lidelser.«

Formanden for Det Danske Raads Arbejdsudvalg, Hr. *K. G. Anker-Petersen* gav Udtryk for de frie Danskes Ønske om sammen med Storbritannien at vandre den »lange og tornebestrøede Vej, der fører til Ondets Nederlag.« Understatssekretær *Butler*, der ankom under Lunchen, tog derefter Ordet, og sagde bl. a.:

»Jeg nærer Tillid til Europas Fremtid, ligesom jeg nærer Tillid til Danmarks Fremtid. Det er Grunden til, at »I want to go on associating with you, associating with the many problems which we all have to face together« ... Jeg haaber, De erkender, at vore Følelser i dette Land er dybe og inderlige over for Dem alle, og at jeg i min Tid og i det Arbejde, jeg har udført, altid har været inspireret af Deres Lands Eksempel, og som Tiden gaar, vil disse Følelser blive gjort mere konkrete som Følge af det Eksempel, jeg kan se vil blive givet af Danskere over hele Verden, saaledes som den foregaaende Taler har skitseret.«

Kort før Lunchen paa Dorchester den 18. Februar havde Parlamentssekretær i det britiske Skibsfartsministerium (der senere indgik i Ministry of War Transport), Sir *Arthur Salter* ved Aabningen af de to Sømandsklubber i Newcastle, for danske Officerer og Mænd, udtalt følgende til de frie danske Søfarende:

»Danmark er ikke en Allieret af Navn, men gennem den Indsats, De yder, staar De paa nøjagtig samme Fod som Allierede, og jeg kan ikke stærkt nok fremhæve Værdien af den Hjælp, De yder.«

Denne Udtalelse til Repræsentanter for de 5000 danske Søfarende i britisk Tjeneste og Talerne fra den britiske Regerings Repræsentanter ved Lunchen paa Dorchester, hvor naturligvis ogsaa de Søfarende var repræsenteret, gav De frie Danske og deres Organ, Det Danske Raad, en Status i den britiske Presse og Offentlighed, der naturligvis bidrog til at lette Samarbejdet med de britiske Myndigheder. Det Danske Raad var anerkendt, naturligvis ikke som Regering, men som en fri dansk Organisation som Led i Kampen mod den fælles Fjende. Paa sin Side havde de frie Danske lovet af al Magt at ville støtte det engelske Krigsopbud, og Nedsættelsen af en *Frivilligkomité* i Forbindelse med *Rekruteringskontoret* for at vejlede danske Frivillige var Udtryk for, at Raadet gik ind paa den aktive

Børge Møller (f. 1908) tog Præliminæreksamen ved Mariager Skole i 1923, hvorefter han tog til Sø. Fra August 1924 til August 1925 sejlede han med Skoleskibet »København«. Børge Møller beskæftigede sig med Spørgsmaalet om Sømændenes Organisation, og i 1937 blev han ansat i Antwerpen som Afdelingsrepræsentant for Sømændenes Forbund og for Søfyrbødernes Forbund i Danmark. Da Tyskerne overfaldt Belgien, rejste Børge Møller til England, hvor han ankom den 25. Maj 1940. Han øvede en stor Indsats for danske Søfarende i allieret Tjeneste, ikke mindst hvad disses organisatoriske Forhold angaar, og ligeledes som Medlem af Det danske Raads Udvalg for Søfarende fik han en betydelig Indflydelse under de førte Forhandlinger. Børge Møller vendte først tilbage til Danmark i December 1945 efter at have sultført Afviklingen af Arbejdet.

Linie, og at det danske Straffelovstillæg ikke vilde faa nogen Indflydelse paa det Danske Raads Arbejde, saaledes som Arbejdsudvalgets Formand Hr. Anker-Petersen ogsaa havde erklæret paa Dorchester.

Paa Raadets Møde den 4. Marts fandt man det dog heldigst, af Hensyn til tysk Propaganda, at Arbejdsudvalget, der havde den eksekutive Magt i Raadet, udelukkende kom til at bestaa af danske Statsborgere, og Raadet akcepterede, omend nølende, Ingeniør Lunøes og Redaktør Robert Jørgensens Tilbud om at udtræde. Man anmodede imidlertid Hr. Krøyer Kielberg om at fortsætte som Præsident, da denne ikke var Medlem af Arbejdsudvalget. Hr. Krøyer Kielberg indvilligede i at fortsætte som *fungerende* Præsident, og da det viste sig, at Spørgsmaalet om engelsk eller dansk Statsborger ikke kom til at spille nogen praktisk Rolle — heller ikke i tysk Propaganda — »funderede« Hr. Krøyer Kielberg lige til Raadets Oplosning i 1945. Selv da Hr. Christmas Møller kom over, og han blev Raadets Formand, følte det naturligt, at Hr. Krøyer Kielberg fortsatte som Præsident.

IV

Efter den officielle Anerkendelse af Det Danske Raad knyttedes der *Forbindelser med danske Organisationer og Foreninger den frie Verden over*, og alle Vegne fra tilsagdes der Danish Council Støtte og Sympati. Man sluttede sig helt og fuldt til Raadets Formaal og Program.

Oplivende virkede det at faa at vide, at den første Dansker havde udmærket sig som Frivillig. Det var *Morian Hansen*, der havde faaet D.F.C. (Distinguished Flying Cross). Nedslaaende virkede Statsminister *Th. Staunings* Tale den 8. Marts

i Studenterforeningen, som vi forklarede som Resultat af det tyske Tryk. Det fandtes nødvendigt, at der toges Afstand fra Talen i et Brev til »The Times«, for at den frie Verden ikke skulde tage den som gyldigt Udtryk for Stemningen i Danmark. Paa Pressen hjemme kunde man da ogsaa forstaa, at Stauungs Udtalelser var kommet som et Chok for det danske Folk. Den 31. Marts holdt »en god engelsk Ven af Danmark«, Førstesekretær fra den britiske Legation i Danmark, Mr. *Rodney Gallop*, en Tale til Danmark i B.B.C.s danske Udsendelser, hvori han advarede mod, at Regeringen gav efter over for Tyskerne, advarede mod »Defaitismen«.

Saa oplevede vi *den første 9. April efter Besættelsen*.

Det Danske Raads Mødeudvalg arrangerede nationale Møder i London og Newcastle. Newcastle var Sædet for den danske Sømands-Pool, og her samledes de Søfarende paa den første Aarsdag for Danmarks Besættelse for at mindes de Kammerater, der havde sat Livet til under Kampen og for at give Udtryk for deres Protest mod det tyske Overfald paa Danmark. De danske Sømands Repræsentant i Raadet, Forretningsfører *Børge Møller*, vendte sig mod den tyske Propaganda og tyske Agenter, der forsøgte at indbilde de Søfarende, at de lod sig udnytte af engelske Kapitalister og »Warmongers«. Hitler havde aabnet Øjnene for, at Frihed var noget, man bestandig maatte slaas for og stadig være klar til at forsvare, saa længe Verdensordningen ikke kunde forhindre, at Hitler og lignende Forbrydere tiltvang sig Magten og satte Brutalitet i Stedet for Retfærdighed. Han sagde:

»Ikke mange Danske er i de senere Aar stærkt trænet i at sætte alle personlige Hensyn til Side til Fordel for Sagen og for Helheden. Det er derfor saa meget mere prisværdigt, at Søfolk — de evigt utilfredse — gør netop dette; uden at hænge sig i Paragraffer og Tariffer og Krav om Rettigheder tager de foruden Farerne og Besværlighederne mangt et ekstra Nap, idet vi nemlig fuldt ud er indforstaaet med, at hver halve Time et Skib maatte blive forsinket og hver Half-a-Crown paaført Skibet i Ekstraudgift, er lige saa mange halve Timer, lige saa mange Half-a-Crown foræret til Hitler.

Og for at faa det mest mulige ud af Anstrengelserne, Opofrelserne og Savnene er vi udfra den gamle Kendsgerning, at Enighed gør stærk, sluttet op i den frie danske Bevægelse, som er udtrykt gennem Danish Council, hvori vi har vore Talsmænd.

Men ogsaa inden for vore egne Rammer har vi sluttet os nærmere sammen, idet de menige Søfolk, Dæks-, Fyrbøder- og Restaurationspersonale, som hjemme hørte til hver sit Forbund, nu staar samlede i een Union — her igen udfra Læren om, at Enighed gør stærk. Jo mere samlet vi staar, jo mere Indflydelse kan vi forvente at faa paa Ordningen af den nye Verden, som ikke skal bygge paa Vold, Undertrykkelse og Brutalitet, men paa Frihed, Lighed og Broderskab, en ny Verden, hvor vi skal gøre vort til, at Danmark kan blive berettiget til en Hædersplads som et frit Land i en fri Verden.«

Kaptajn *H. C. Røder*, der var Bestyrelsesmedlem i »Den Almindelige Danske Skibsførerforening«, advarede de danske Søfolk mod at lytte til de nazistiske Lovtaler over tyske Arbejderes paastaaede ideelle Forhold, da disse kun var Skueretter som maatte betales med Tabet af Arbejdernes personlige Frihed, og dette vilde uvægerligt føre til, at den »jernhaarde Lønningslov« snart vilde afsløre sig som en Kendsgerning, og Arbejderne vilde synke ned paa et saa lavt Lønslaveniveau, som vor Generation kun kender fra Historien.

Taleren berørte de alvorlige Forhold hjemme, hvor det danske Folk med Kongen i Spidsen indtager en fast og afvisende Holdning. Angaaende de danske Skibe i

U.S.A. udtrykte Taleren Ønsket om, at de snart maatte komme ud at sejle for Storbritannien under saadanne Former, at de ikke gik tabt for Danmark, og at Besætningerne kunde slutte sig til Rækkerne af de frie danske Søfolk.

»Vi danske Søfolk besøger saa mange smukke Steder Jorden rundt, men vi længes dog alligevel altid tilbage til Landet, der for os staar som det skønneste i Verden. Danmark er vel værd at kæmpe for, og naar Sejren er vundet, og vi med Dannebrog vajende atter kan sætte Kursen mod Danmark — vore Længsler og Drømmes Land — da stilles alle Længsler og Savn. Naar vi ser vore Kære staa vinkende til os derinde, hører deres glade »Velkommen hjem til Danmark« — den Dag faar vi tilfulde Lønnen for alt det, vi nu er ude for.«

Mødet i London med op mod 500 Deltagere samlede sikkert det største Antal Danske i London i den nyeste Tids Historie. Senere var der maaske større Møder. Der saas de første Repræsentanter for de danske Frivillige, og der var dansk-kanadiske Soldater, hvoraf mange meldte sig til Tjeneste, da de hørte om det tyske Overfald paa Danmark. Hovedtalen holdtes af Formanden for Raadets Arbejdsudvalg, idet Præsidenten, Hr. Krøyer Kielberg, var forhindret paa Grund af Sygdom. Præsidenten sendte imidlertid følgende Hilsen fra Mødet hjemtil:

»Lyt ikke til jeres faa defatistiske Politikere, men hold fast ved jeres Idealer, jeres nationale Sammenhold og ærlige danske Sindelag, forbliv tro mod Danmarks ærefulde Traditioner i den klippefaste Overbevisning om, at Danmark vil blive frigjort ved Englands og dets Allieredes Sejr. Kun ved jeres Indsats kan Danmarks gode Navn og Ære frelses, det Navn og den Ære, som ingen Magt paa Jorden og ingen Klike kan tilintetgøre, hvis I forbliver tro mod jer selv.«

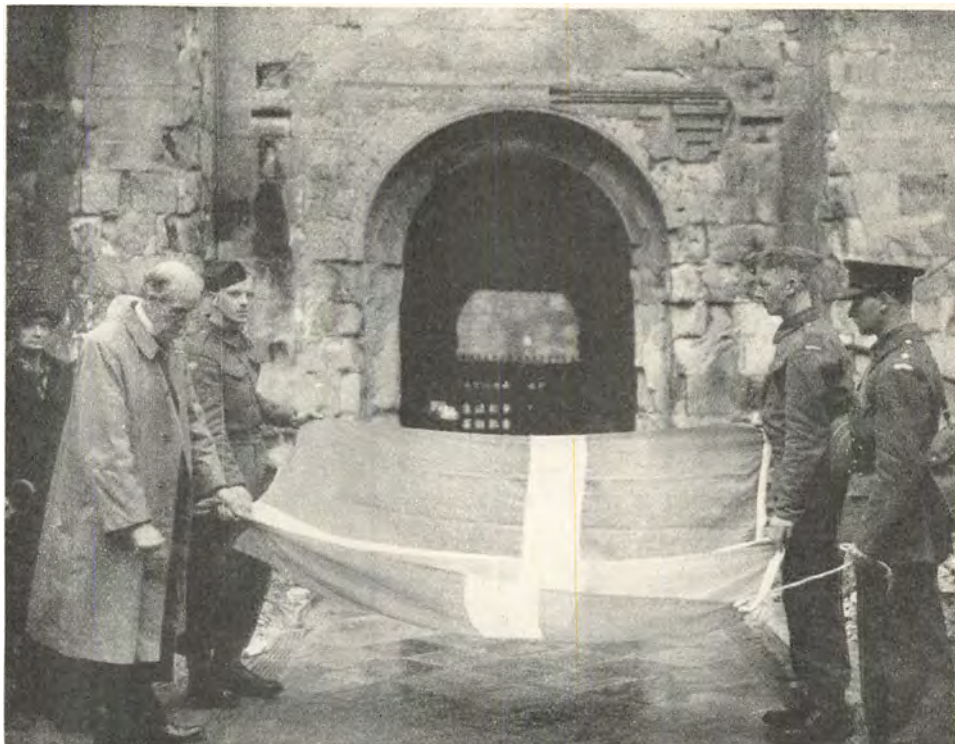
Formanden for Det Danske Raads Arbejdsudvalg, Hr. K. G. Anker-Petersen, holdt Dagens Hovedtale. »Ingen kan være i Tvivl om, at det er Tyskernes Hensigt, hvis de kan, at dræbe Danmarks Sjæl«. Det var meget faa unge Danske, der stod til Raadighed til som de frie danske Søfarende paa Havet at tage Kampen op mod Fjenden paa Landjorden og i Luften, men de havde ikke vist nogen Tøven, og nye kom til, og de, der var for gamle til at slaas ved Fronten, har vist deres Sindelag ved at gaa i Hjemmeværnene. »Vi har Grund til at være England dybt taknemlig for dets Løfte om at gengive Danmark dets Frihed, naar Sejren er vundet, men det vilde ikke være nok, at Danske sad med foldede Hænder og ventede paa at faa vort Fædrelands Frihed tilbage som en storslaet Gave fra en gavmild Sejrherre.

»Vi maa alle kæmpe med og bidrage alt, hvad vi kan, til Kampens sejrige Afslutning, selvom vi er faa og smaa. Thi kun derved kan vi erhverve Retten til at faa vort Fædrelands Frihed tilbage og med oprejst Pande se vore Venner i Øjnene.«

V

Paa Møderne den 9. April vidste vi ikke, at den første Aarsdag for den tyske Besættelse af Danmark vilde faa sin særlige Betydning ved *Overenskomsten om Grønland*, som denne Dag blev underskrevet af den danske Gesandt i Washington, Hr. *Henrik Kauffmann*, og den amerikanske Udenrigsminister Mr. *Cordell Hull*.

Overenskomsten, der sikrede Grønland, medførte Kauffmanns Hjemkaldelse. Vi var naturligvis klar over, at Hjemkaldelsen var Resultatet af nyt tysk Tryk, og Det

Et Dannebrog skænkes paa Grundlovsdagen, 5. Juni 1941 til den bombehærgede St. Clement Danes i London.

Danske Raad sendte Kauffmann et Takke- og Lykønskningstelegram, da den amerikanske Regering erklærede, at den fortsat vilde anerkende ham som Danmarks Repræsentant. Den Meddelelse, som Kalundborg Radio den 16. April bragte fra det danske Udenrigsministerium, og hvori Kauffmann anklagedes for intet mindre end Landsforræderi, var unægtelig meget nedslaaende at lytte til, men det glædede os, at Kauffmann trods Regeringens »Protest« og Pressens ensrettede Kritik blev uhyre populær som den første frie danske Gesandt i Udlandet.

Paa Baggrund af denne Udvikling fandt Det Danske Raads Ledelse, at der burde etableres *en nøjere Kontakt med de frie Danske i Amerika*. Paa et Møde i Raadet den 17. April vedtoges det at sende en Tre-Mands Delegation til Amerika bestaaende af Arbejdsudvalgets Formand, Hr. *K. G. Anker-Petersen*, og Medlem af Arbejdsudvalget, *E. Hertel*, samt Kommandørkaptajn *P. Lembcke*, der samtidig fratraadte som Flaade- og Luftattaché ved det danske Gesandtskab i London og indtraadte i Det Danske Raad. Før Afrejsen udtalte Kommandørkaptajn Lembcke, at han var traadt tilbage »for frit at kunne yde sit lille Bidrag til Danmarks Befrielse, som jeg er sikker paa kun kan opnaas gennem Storbritanniens Sejr. Som Forholdene er i Danmark, føler jeg mig berettiget til at gøre dette uden Ordre og paa eget Ansvar.« Kommandørkaptajn Lembcke indtraadte efter Hjemkomsten fra Amerika i den britiske Flaade, men efter at den danske Gesandt i London, Grev E. Reventlow,

Inde i den ødelagte St. Clement Danes samles de Danske paa Grundlovsdagen 1941 til en højtidelig Gudstjeneste.

havde brudt med København, indtraadte han igen i sin gamle Stilling i Gesandtskabet.

Delegationens Udsendelse skete paa Grundlag af *en Indbydelse fra Danske i Canada og U.S.A.*, og Formaålet med Rejsen var at skabe en samlet Front af alle frie Danske i frie Lande med London som Centrum og at opmuntre Danske, der ønskede at deltage i Kampen paa allieret Side, til at melde sig som Frivillige i London. Under K. G. Anker-Petersens og E. Hertels Rejse indtraadte Lederen af Rekruteringskontoret, Kaptajn *W. M. Iversen*, og Redaktøren af »Frit Danmark«, *E. Blytgen-Petersen* i Arbejdsudvalget.

Grundlovsdagen, den 5. Juni, fejredes med en Højtidelighed i den bomberamte St. Clement Danes Kirke i Strand. Det var her, vi var samlede til en Sørgegudstjeneste efter 9. April 1940. Nu kom Kirken til at rumme et nyt Minde for den danske Koloni. Kirken var blevet ramt under Blitzten, og Danske samledes indenfor de røgsværtede, forbrændte Mure med Vinduerne som gabende Huller og en regntung Himmel som Tag. Dervar ryddet en Passage op gennem Kirkeskibet, men ellers stod man paa Murbrokker og forvredet Jern. Over det nedbrændte Alter var lagt et Union Jack, og i Koret stod opstillet Repræsentanter for de første danske Frivillige i de engelske Styrker; Danske, der gjorde Tjeneste i det civile Forsvar, var mødt i Uniform. Højtideligheden kulminerede med, at Kirken fik overrakt et Danne-

brogflag, og de danske Frivillige bar for første Gang et lille Dannebrogflag paa Armen og »Danmark« i hvidt paa rød Bund paa Ærmet. Det var første Gang, danske Frivillige fremtraadte med Dannebrog paa Ærmet og Danmark paa Skulderen, og en af de Frivilliges Repræsentanter takkede i en speciel Tale Formanden for Det Danske Raads Frivillig-Komité, Kaptajn W. M. Iversen, for det Arbejde, han havde gjort i denne Sag, saaledes at de Frivillige ikke længere behøvede »at dølg Aasyn og Navn«. To danske Frivillige havde baaret et udfoldet Dannebrog op ad Kirkegulvet til Alteret — det Dannebrog, der den 15. Juni 1219 faldt ned fra Himlen og blev Samlingsmærket, der førte Danskerne frem til Sejr.

»Dannebrog skal med« var et Motto, der forenede frie Danske i Storbritannien som i den øvrige frie Verden. Af mange Grunde kunde de danske Skibe, der straks efter Tyskernes Overfald gik i allieret Tjeneste, ikke føre Dannebrog. I Efteraaret 1940 fik de danske Skibe under britisk Flag Tilladelse til at føre det paa Formasten, men de danske Kaptajner holdt paa, at naar Dannebrog skulde op, skulde det vaje paa sin gamle Plads. Der gik tre Aar, før dette skete. Indtil da maatte vi glæde os over, at vore Frivillige i britisk Tjeneste fra Juni 1941 fik Tilladelse til at bære Dannebrog paa Ærmet. Naar Dannebrog i de følgende Aar kom med et eller andet Sted, saa skete det kun af Naade, og officielt havde det ingen Ret, heller ikke paa de forenede Nationers Flagdage i 1942 og 43. Først efter 29. August 1943 kom Dannebrog med. Forhandlinger, ført af den danske Gesandt i London, Grev Reventlow, om Tilladelse for de danske Skibe i britisk Tjeneste til at føre det danske Flag, kronedes med Held, og nogle Dage før Jul 1943 fik de danske Skibsførere Meddelelse om den nye Bestemmelse, der offentliggjordes den 22. December og traadte i Kraft Julemorgen, og hvorefter *Dannebrog afløste det britiske Handelsflag, »the Red Ensign«, paa danske Skibe i britisk Tjeneste.* Tilladelse for danske Skibe til at føre Dannebrog i Stedet for det britiske Flag var naturligvis en Anerkendelse af danske Skibes og Søfarendes Indsats; men vi vilde næppe have set Dannebrog gaa til Tops Julemorgen paa et dansk Skib i Londons Dokker uden Begivenhederne hjemme den 29. August. Det var, som der blev sagt ved Ceremonien den raakolde og taagede Morgen, den danske Hjemmefront, det danske Folk, Kongen og Rigsdagen, der havde gjort dette muligt. Det var en Anerkendelse af, at Danmark, ude som hjemme, tog aktivt Del i Kampen mod Tyranni og Uretfærdighed.

Paa Det Danske Raads Møde den 18. Juni meddelte Forretningsfører Børge Møller, at de danske Søfolk havde dannet deres eget Forbund under Navnet »De Sammensluttede Danske Sømandsorganisationer« (D.S.D.S.). Organisationen havde vedtaget at »søge det nærest mulige Samarbejde med den frie danske Bevægelse, som ledes af Danish Council i London«. Valdemarsdagen havde Det Danske Raad afholdt et nationalt Møde i Newcastle for de Søfarende, og Det Danske Raads Præsident, Hr. Krøyer Kielberg, havde ved denne Lejlighed udtalt, at de danske Sømands Indsats vilde være lige saa meget værd som en Hær paa mindst 125.000 Mand, naar man som Udgangspunkt tog den norske Statsministers Udtalelse om, at norske Søfarende og Skibe repræsenterede en Hær paa en Million Mand. Hr. Krøyer Kielberg havde ogsaa fremhævet Betydningen af, at de Søfarendes Indsats kom til den britiske Offentligheds Kundskab i saa vidt Omfang som muligt og bad de

PRICE 3d.

Free Denmark

WITH BRITAIN TO VICTORY FOR DENMARK'S LIBERTY

Vol. I. No. 5

The Monthly English Supplement of Frit Danmark

London, August, 1942

I HAVE been asked to write an article answering two questions. The first is: What does Denmark mean to me as an Englishman? Second, is it worth while preserving small countries as national entities?

Unlike the majority of my countrymen, I have been to Denmark. I therefore know from personal observation that the Danes are probably the best educated, the most truly classless, the most genuinely democratic people in the world. I have often said that if I had to produce examples of the best results of democracy, I should call upon the Danes, the Norwegians and the Swedes to stand up as the first prize exhibits. I have studied Denmark and travelled fairly extensively in most parts of the country. I also knew Denmark from the fact that I had over 400 subscribers there for my weekly News-Letter, and I used to write articles for the Danish press.

What Denmark Means

Therefore, speaking personally, Denmark means a lot to me. It means some of the most up-to-date shipbuilding and Diesel engine making plants in the world; it means lovely old castles; it means a vast variety of extremely good food; it means the home of the best cherry-brandy in the world; it means the model of co-operative farming; it means the charm of Copenhagen, with wonderful bookshops, better than those in London and New York; it means a nation more highly educated in the mass than any other national group; it means efficiency without dullness; it means a social state which has made a notable contribution to my own national characteristics.

To most Englishmen, Denmark and the Danes mean a place and a people who produce eggs and

The Small Countries

By Commander Stephen King-Hall, M.P.

bacon with great efficiency and devastating cheapness. The Dane is "a good chap," of whom it would not seem extraordinary or unfortunate if he married into the family. The Dane is a man who is descended from a people who used to raid England, and whom Ethelred the Unready used to appease—though appeasement turned out to be no better as a policy in 1000 than it was in 1939. Later on, the Danes made atonement by giving us Queen Alexandra. This popular view about the Danes is no doubt a simple and insular view, but we live on an island and hold insular views.

Value of the Small State

I now come to the second question which, you will remember, was as follows: "Is it worth while, in the modern world, to preserve these small countries?"

The answer is emphatically Yes, from the cultural and social point of view. Every national group, small or great, has its own contribution to make to the totality of world civilization, and the value of the contribution obviously has no relation to the size of the unit, any more than it is true to say that if a noted artist is an inhabitant of a village of 1,000 inhabitants, a town of 10,000 people will produce 10 artists.

The real problem to which we must address our minds is not whether small nations should continue to exist, but *how* they are to continue to exist.

It is certain that they cannot continue to survive in a world in which power politics of the anarchic kind as opposed to power politics of the collective security kind are the basis of international life.

In 1938, I had an interesting

conversation in Copenhagen with the Deputy Chief of Staff of the Danish army. I said to him that I believed that within two years from that date Germany would seize Denmark. He—I said—you heard now, to-night, that the Germans were attacking your country, how many men could you mobilize for instant action?

He said about 20,000.

I replied: "Does not this show that it is waste for a small state to spend money on armaments? When the Germans come, they will threaten you with 200 bombers and you will have to surrender."

The Danish Deputy Chief of Staff said: "What is the alternative?"

I replied that the answer to his question was that Denmark, being the most highly educated country in Europe, should investigate the whole subject of defence by passive resistance. I pointed out that the technique of two or three million passive resisters had never been studied, that a Staff College should be set up to train passive resister leaders and saboteurs and that the whole Danish nation should be trained to fight in this way.

If, I added, the Germans come, you will have to be prepared to have 50,000 casualties, shot in batches over a period, but you would make it necessary for the enemy to keep 500,000 troops in Denmark and that would be a great victory at a cheap price. Furthermore, the Germans would find that it is impossible to go on shooting people, provided your will to resist by passive resistance was proof against the terror.

In the post-war world, Denmark—like every other peace-loving country—will have to become associated into some form of collective security. There is no safety for any power, great or small, which seeks to stand alone.

Such an association should not in the slightest degree impinge upon the individuality of Danish cultural life or lessen the importance of Denmark's contribution to European civilization.

Commander Stephen King-Hall

En Forside af »Frit Danmark«s engelske Maanedsudgave »Free Denmark«.

Søfarende slutte sig til Det Danske Raad, der havde den engelske Regerings Velvilje og Støtte paa mange Omraader og derfor bedre end noget andet Organ var i Stand til at varetage Propagandaen for Danmarks Sag. Hr. Børge Møller meddelte videre, at den nye Sømandsorganisation havde bestemt som konkret Udtryk for Tilslutningen til Det Danske Raad i London at afgive et Tilskud af 1 d pr. Maaned pr. Medlem til Arbejdet. Tilskudet var naturligvis mere symbolsk, idet

det i øvrigt overlodes til de Søfarende enkeltvis at give deres Bidrag til Raadet. Den nye Sømandsorganisation omfattede baade Restaurations-, Dæks- og Fyrbøderbesætningen og traadte i Virksomhed den 1. Juli. Den afløste den Afdeling under den engelske Seamen's Union, som de danske Søfolk blev indbudt til at danne efter Invasionen af Danmark. Ved Mødet gav Redaktør Blytgen-Petersen Meddelelse om, at »Frit Danmark« fra 1. Juli vilde udkomme som Ugeblad.

Udgivelsen af »Frit Danmark« og den dertil knyttede Informationsvirksomhed i den frie Verden tør man vel betegne som en væsentlig Side af Raadets Virksomhed. De britiske Myndigheder viste de Danske i London en stor Tillid, da de i Aaret 1940 gav dem Licens og dermed Papir til Udgivelsen af et Blad paa Dansk. I Løbet af Efteraarsmaanederne var Licensspørgsmaalet i Orden, og man havde faaet et Trykkeri udenfor London. Informationsarbejdet gik dels ud paa at imødekomme engelske og udenlandske Journalisters Efterspørgsel efter Oplysninger fra Danmark og om de frie Danske, og dels var det nyttigt at holde Danske i England og i den øvrige frie Verden informeret om, hvad der skete hjemme i Danmark. Forstaaelsen af dette Arbejdes Betydning voksede, og Pengene til det blev bevilget, efter at det første Aars Virksomhed havde kunnet opvise haandgribelige Resultater. Man ansaa det for en Opgave at fortælle ikke alene om Modstanden hjemme, men ogsaa om den Indsats, der repræsenteredes af de frie danske Søfarende. Det havde efter Raadets Mening sin Betydning at kunne fortælle den menige Englænder, at det lille Danmark, som den tyske Propaganda søgte at gøre til en »Udstillingsgenstand i det nazistiske Nyordningsvindue«, ikke befandt sig saa godt, som Tyskerne ønskede at give det Udseende af, men at Danskerne tværtimod afskyede Tyskerne mere og mere for hver Dag, der gik. Informationsarbejdet tog Form i en udstrakt Foretagsvirksomhed med Film og Lysbilleder og Udgivelse af trykt Propaganda. Der trykkedes en Række Pjecer, hvoraf kan nævnes: *Terkel M. Terkelsen »Denmark — Fight Follows Surrender«*, der udkom i en Række Oplag. Første Oplag udkom i Efteraaret 1941 med Forord af Vicepremierminister Attlee. Dette Forord var en af de første mere betydende Tilkendegivelser fra engelsk Side, der bidrog til at rense Luften om Danmarks Navn. Mr. Attlee fremhævede Danmark som et Land, der de sidste 20 Aar før den 9. April havde bragt sociale Fremskridt i et Omfang næsten uden Sidestykke. Han fremhævede den høje Levestandard og Landets Kultur, som Danskerne med Rette kunde være stolte af. Om Tyskernes Overfald udtalte han, at Modstand vilde være blevet til en selvmorderisk Udslettelse, som ingen sand Ven af Landet nogen Sinde vilde have bedt om; men

»selv om Danmark højede sig for det uundgaelige i April 1940, er vi,« sagde Attlee, »blevet umaadelig opmuntret af de samstemmende Meddelelser om den Enighed, hvormed det danske Folk har samlet sig om dets Konge til Forsvar af dets traditionelle Livssyn og Levevis. Dets Modstand mod den nazistiske Trusel er ikke mindre bestemt, fordi den nødvendigvis maa være passiv, og de Tjenester, som de frivillige Danske og i Særdeleshed de 3—4000 danske Sømand, som sejler under britisk Flag, yder for Frihedens Sag, er talende Vidnesbyrd om deres Landsmænds sande Følelser. Omstændighederne har hidtil forhindret os i at give Danmark det ærefulde Navn af Allieret, men de er allieret i alt — kun ikke af Navn.«

Denne Hilsen til frie danske Søfolk, at de var allieret i alt, kun ikke af Navn, var af stor moralsk Betydning.

Terkel M. Terkelsen (f. 1904) blev Student 1923 og slog straks ind paa Journalistikken. Medarbejder ved Vestkysten, 1927 ved Jyllandsposten, 1933 Redaktionssekretær ved Nationaltidende indtil han i 1934 gik over til Berlingske Tidende. 1938 Bladets London-Korrespondent, efter Pres tvunget til Afsked 1. 7. 40, hvorefter han fortsatte som Radiokommentator ved B. B. C. Indtil Maj 1945 Leder af den danske Political Intelligence Department of the Foreign Office, hvorfra han udsendtes paa Rejser til U. S. A. og Sverige. 1946 Berlingske Tidendes Chefredaktør.

Sven Tillge-Rasmussen (f. 1902) blev Student i 1920, cand. polit. i 1926 og begyndte s. A. som Medarbejder, delvis som Redaktionssekretær ved »Politikens«. Han var Bladets Korrespondent i U. S. A. og Canada 1928, i Canada tillige 1932, i Nordafrika 1930, Paris 1931—32, Abessinien 1935—36, Manchuriet, Japan og Kina 1936—37, før han 1938 slog sig ned i London — og blev der gennem hele den følgende Krigsperiode, idet hans Kræfter blev taget stærkt i Brug baa- de af Det danske Raad og af B. B. C.'s danske Udsendelser.

Af andre Publikationer af *Terkel M. Terkelsen* kan nævnes: »*Frontline in Denmark*« om Begivenhederne den 29. August. Den engelske Journalist *Eric Dancy* skrev Pjecen: »*Danes stand to for Zero*« om den voksende aktive Modstand i Danmark paa Basis af et Manuskript af Ole Kiilerich, der ikke selv kunde lægge Navn til Forfatterskabet, da hans Ophold i London paa det Tidspunkt, da Bogen udkom, var hemmeligt. Disse Pjecer udkom i stort Oplag; men med Hensyn til Oplag sattes Rekorden af Bogen om Folkestrejken 1944 »*Triumph in Disaster*« af *Hørsholt Hansen*, som det lykkedes at faa ud paa »His Majesty's Stationary Office« i et Oplag paa 80.000. Raadets Udgivervirksomhed var overdraget et af Raadet kontrolleret Aktieselskab »*Free Danish Publishing Company*«, idet man af Hensyn til den strenge engelske Injurielovgivning fandt det formaalstjenligt at begrænse det legale Ansvar. I 1942 udkom en Udgave af »*Frit Danmark*« paa Engelsk, men det maatte indgaa efter 8 Numre paa Grund af Papirmangel, og den trykte Informationsvirksomhed begrænsedes hovedsagelig til Pjecer og Bøger. Bladet »*Frit Danmark*« hvilede økonomisk i sig selv og samlede betydelige Beløb ind til Informationsarbejdet, idet Bladets Indsamling, der var begyndt for at sikre »*Frit Danmark*« som Ugeblad, bl. a. kunde afgive betydelige Beløb ogsaa til Informationsarbejdet. I alt indsamledes der

gennem »Frit Danmark« 3487 Pund Sterling. Den ugentlige Indsamlingsliste var ligesaa sikker som den ledende Artikel.

Paa Det Danske Raads Møde samme Dag (18. Juni) nedsattes en *Provinskreds-komité*, bestaaende af Magister *Henning Krabbe*, Fru *Estrid Bannister* og Frk. *Runa Rasmussen*, der sammen med Frk. *Gabriele Rohde* havde gjort et stort Arbejde for at skabe Interesse for Det danske Raad paa Møder i Provinsen og blandt Søfarende. Der nedsattes en *Socialkomité* eller *Damekomité*, bestaaende af Fru *E. Kærsten*, Fru *Peter Lind*, Frk. *E. Nielsen*, Fru *Ragna Palmér*, Fru *S. Sichel*, Frk. *Runa Rasmussen* og Fru *Ingerslev*. En *Informations- og Bladkomité* kom til at bestaa af: Hr. *E. Blytgen-Petersen*, Formand, Hr. *P. Palmér* og Hr. *Terkel M. Terkelsen*. Blytgen-Petersen bad om og fik Bemyndigelse til at udvide Komiteen med endnu et Par Medlemmer, og senere indtraadte Hr. *Sven Tillge-Rasmussen* og Hr. *P. Vejbye-Johansen* i Komiteen. En *Publicity Komité* oprettedes, bestaaende af: Hr. *Robert Jørgensen*, Formand, Fru *Bannister*, Hr. *Blytgen-Petersen* og Magister *Krabbe*.

VI

Efter Udbrudet af den tysk-russiske Krig var frie Danske naturligvis meget optaget af den danske Regerings Hjemkaldelse af den danske Minister i Moskva samt Oprettelsen af »Frikorps Danmark«. Det var klart, set fra London, at den nye Situation i Danmark og ikke mindst den tyske Propagandas Udnyttelse af den rummede store nationale Faremomenter. Det saa værre ud end Staunings Studenteforeningstale og Scavenius's Løfte til Tyskland den 8. Juli 1940 om aktivt Samarbejde. Hovedformaalet med de tyske Manøvrer var jo at bortlede Danmarks Opmærksomhed fra det tyske Overfald paa Danmark og Besættelsen og rette Projektøren mod Hitler som Europas Forsvarer mod Bolchevismen, at faa Danskerne til at glemme den 9. April og hellere tale om den »Røde Fare«. Det var naturligvis saa de danske Kommuniste, der beskyldtes for det ødelagte gode Forhold mellem Danmark og Tyskland. Oprettelsen af »Frikorps Danmark« med Regeringens Billigelse og saakaldte danske Frivillige kæmpende paa Tysklands Side mod England var en besk Pille at sluge. Heldigvis kunde man snart meddele den britiske Offentlighed, at Rekrutteringen til »Regiment Nordland« og »Frikorps Danmark« blev den Fiasko, den fortjente. Havde Danmark kunnet aabne for Frivillige til England, vilde Tyskerne have faaet det virkelige Udtryk for Stemningen i Danmark.

Den 15. Juli var Mr. *Attlee* Det Danske Raads Æresgæst ved en Middag i den danske Klub i London sammen med den amerikanske Ambassadør, Mr. *John G. Winant*. Gæsterne blev budt velkommen af Raadets Præsident, Hr. *F. Krøyer Kielberg*, der udbragte Skaaler for Kong George, Præsident Roosevelt og Kong Christian. De danske Deltagere i Middagen sluttede sig med kraftigt Bifald til Præsidentens Udtalelser.

Derefter fik Mr. *Attlee* Ordet. Han indledede med et »Venner og Frænder« og tænkte med Frændskabet paa de længst forsvundne Dage, da Danskerne var »ag-

Elli Karsten.

Gabriele Rohde.

gressive«. Men Danskerne nu var ikke som Tyskerne. De elskede Friheden.» Danskerne,« sagde Mr. Attlee, »var i højere Grad end nogen anden Nation i Europa Udtryk for den Levevis, den Maade at leve Livet paa, som vi nu kæmper for at bevare. Derfor var Danskerne det venskabeligste Folk i Verden, og det var en frygtelig Tragedie, da Tyskerne overfaldt Landet. Men,« sagde Mr. Attlee, »jeg nærer ikke ringeste Tvivl om, at, ligesom vi vil forhindre Tyskerne i at komme over her, vil vi befri Danmark for den tyske Besmittelse.«

Under sin Omtale af Genopbyggelsesarbejdet efter Krigen sagde Mr. Attlee, at der vilde blive Brug ogsaa for Danskernes Indsigt og Dygtighed. Hvad Danskerne var naaet frem til, var netop et civiliseret Liv. Danmark var i Sandhed et Land, hvor faa havde for meget og færre for lidt, og vi maatte bandlyse fra Verden Frygten for Krig saavel som Frygten for Fattigdom. »Der er stærkt Slægtskab mellem Folk, der benytter Havene i deres lovlige Ærinde ... Tyskerne har aldrig forstaaet Havenes Frihed og Broderskab.«

Attlee udtalte herefter Løftet om, at Danmark vilde faa sin Frihed tilbage, og som Eksempel paa Danmarks og Danskernes store Bidrag til Frihedens Sag anførte han de frie danske Søfolks straalende Indsats.

Jeg har dvælet meget udførligt ved Det Danske Raads Historie i de første Par Aar, dels fordi denne Del nu helt er Historie, dels fordi den efter min Mening giver et godt Billede af Stemningen blandt Danske ude i den første Tid efter Besættelsen, som man kender uendelig lidt til herhjemme, ligesom vi ude kun i meget store Træk var i Stand til at følge, hvad der skete hjemme. Endelig var det første Aar af den frie danske Bevægelse det vanskeligste, men efter min Mening tillige aldeles afgørende. At Raadet, da Forbindelsen blev knyttet hjem til, fik større praktisk Betydning, er givet; endnu er der mange Forhold fra de første Aar, der vil ligge

lidet belyste. samtidig med, at man hjemme kender mere til Raadets Virksomhed de sidste Aar, efter at Grev Reventlow blev Bevægelsens Ærespræsident og Hr. Christmas Møller kom over.

VII

I Sommeren 1941 fik vi det første friske Pust hjemmefra, da Redaktør *Sten Gudme* kom over og i »Frit Danmark« og senere i sin Bog paa Engelsk: »*Denmark — Hitler's Model Protectorate*«, fortalte om Udviklingen hjemme siden Besættelsen. I Sommerens Løb blev der udarbejdet Love for den frie danske Bevægelse, der herefter blev en Forening, hvor man meldte sig ind efter at have tilkendegivet (de første Par Aar skriftligt), at man gav Foreningens Formaal sin Tilslutning. Ved hemmelig og skriftlig Afstemning valgte Medlemmerne Ledelsen: Det Danske Raad. Lovene blev vedtaget paa et Møde i Raadet den 27. August 1941, og paa et Medlemsmøde den 4. Oktober erklærede Oppositionen, der havde rejst sig mod Raadet som »selvbestaltet« sig tilfreds, idet Raadet jo nu blev valgt paa fuldt ud demokratisk Vis.

Det hed i Foreningens Formaalparagraf:

»*De frie Danske i Storbritannien og Nord-Irland* (The free Danes in Great Britain and Northern Ireland) er en Sammenslutning af danske og danskfødte Mænd og Kvinder i Storbritannien og Nord-Irland. Sammenslutningens Formaal er:

Genoprettelsen af Danmarks Frihed og Selvstændighed.

Det søges opnaaet ved:

- I at fremme og styrke dansk Nationalfølelse;
- II aktivt at støtte det britiske Rige og dets Allierede — i Overbevisningen om, at Danmarks Befrielse vil afhænge af de Allieredes Sejr i Kampen for Nationernes Frihed;
- III at samarbejde med Organisationer i andre Lande, der har tilsvarende Formaal.«

Et særligt *Lovudvalg* havde siden Marts arbejdet med de nye Love, i Henhold til hvilke der blev »udskrevet« Valg den 3. November. Stemmeberettiget og valgbar til Raadet var Medlemmer, der var fyldt 21 Aar. Medlemmer, som var Frivillige, var stemmeberettigede og valgbare uanset Alder. Raadet bestod af ikke over 38 danske og danskfødte Mænd og Kvinder, af hvilke højst 8 maatte være britiske Statsborgere. Denne sidste Bestemmelse viser igen Ængstelsen for, at det skulde blive sagt, at det var »Englænderne«, der dirigerede Raadet. Landet var opdelt i 8 Valgkredse, hvoraf London og Sydøst-England udgjorde den største og valgte 15 Medlemmer. De Søfarende i allieret Tjeneste sikredes særlig Repræsentation med indtil 3 Repræsentanter for Skibsofficerer og 5 for Sømandene. Det valgte Raad havde Ret til at kooptere indtil 5 nye Medlemmer, naar særlige Forhold talte derfor. Denne Bestemmelse indsattes fortrinsvis for, at man til enhver Tid var i Stand til at indvælge mere fremtrædende Repræsentanter for Modstandsbevægelsen hjemme, der maatte komme over. Der er ingen Tvivl om, at det lovmæssige Grundlag for Bevægelsen betød et stort Fremskridt. Lovudvalgets seks Maaneders ihærdige Arbejde var resulteret i et Mønster paa en Foreningslov. Lovens Vedtagelse bidrog til at gøre det af med Paastanden om, at Raadet var selvbestaltet og bestod af nogle »vel-

havende Direktører og Grosserere«, der sad i London og dirigerede det hele; Sø-mændene i Newcastle tilkendegav tydeligt, at vel havde man ikke samme faglige Interesser som »Industriherrerne« nede i London, men nationalt var man enige, og det var det, der var det afgørende under den tyske Besættelse. Og Samarbejdet mellem London og Newcastle var efterhaanden helt i Orden.

Den Omstændighed, at Raadet i London gik ind for en *Spitfire-Indsamling*, øgede ogsaa Interessen for Raadet, ikke mindst for de Søfarende. Det var Arbejdsudvalgets Formand, Direktør *K. G. Anker-Petersen*, der under Besøget i Nord- og Sydamerika havde etableret Kontakt med de danske Sammenslutninger i de Forenede Stater, Canada og de sydamerikanske Republikker og under Rejsen havde faaet den Tanke, at det danske Raad i London skulde gaa i Spidsen for en Indsamling til Indkøb af Jagermaskiner til Royal Air Force. Paa et Møde i Raadet den 27. August redegjorde Hr. Anker-Petersen for Planen, hvorefter Danske i Storbritannien skulde bidrage med 12.500 Pund Sterling. Der nedsattes en særlig *Jagerfond-Komité*, og det bør nævnes, at de danske Fiskere i Storbritannien straks støttede Indsamlingen med 2.000 Pund Sterling.

Paa *Kongens Fodselsdag* holdtes der Nationalmøder i Newcastle, Glasgow, Manchester og Liverpool. I London var der Lunch i den danske Klub, hvorfra der sendtes Telegram til Kongen, og om Eftermiddagen var der Sammenkomst i Gesandtskabet. I sin Tale ved Frokosten i den danske Klub oplyste Grev Reventlow, at den engelske Konges Ceremonimester om Formiddagen havde aflagt Besøg i den danske Legation for at bede Gesandten viderebringe Kong George's hjertelige Lykønskning til Kong Christian paa 71 Aarsdagen. Under hele Krigen opretholdtes denne gamle Tradition, der var med til at fastslaa, at der intet var ændret i det gode Forhold mellem Danmark og Storbritannien. Til Mødet i Newcastle var der indløbet en Hilsen fra Krigstransportministeren Lord *Leathers*, der takkede de frie danske Søfarende for deres Indsats i Kampen for Europas endelige Befrielse for det nazistiske Tyranni. »Jeg kan forsikre Dem om,« sagde Lord *Leathers*, »at Deres Hjælp vil blive regnet Danmark til Fortjeneste, naar Sejren er vundet.«

Paa Aarsmødet i »De frie Danske« den 4. Oktober oplystes det, at Sammenlutningen nu havde 1.500 Medlemmer, Præsidenten Hr. *Krøyer Kielberg* redegjorde for det udrettede Arbejde og fastslog, at alle efterhaanden sluttede op bag Raadets Formaal, og Udsendelsen af en Delegation til Amerika med Ønsket om at søge nært Samarbejde med Danske i andre frie Lande havde kun været muligt med den engelske Regerings fulde Billigelse og diplomatiske Støtte. Hr. Anker-Petersen aflagde Beretning om Raadsdelegationens Rejse til Amerika efter Invitation fra Danske i Canada og U.S.A. Delegationen havde tilbagelagt omkring 40.000 miles, og Rejsen resulterede i *Spitfire-Indsamlingen*.

Næste Milepæl i det danske Raads Historie var Meddelelsen i Kalundborg Radio Mandag den 24. November, at Udenrigsminister *Scavenius* var paa Vej til *Berlin* for at tilkendegive Danmarks Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten, hvilket foranledigede, at den danske Gesandt i London besluttede sig til at bryde med Regeringen hjemme. Den 26. November afholdtes der Møde i det danske Raad, og i en *Udtalelse gennem B.B.C.* gaves der Udtryk for Harme og Sorg over Dan-

marks Tilslutning til den saakaldte Antikomintern-Pagt. Det hed i denne Udtalelse bl. a.:

»For Danske i det frie Udland staar det klart, at Danmarks Deltagelse paa Konferencen i Berlin i Verdens Øjne fremstiller Danmark ikke som et af Fjenden besat Land, men som et Land, der har akcepteret den af Hitler tilstræbte saakaldte nye Ordning i Europa. Den udenrigspolitiske Linie, der indledtes af Erik Scavenius's Tiltrædelse som Udenrigsminister, og som antog en aabenbar uneutral Karakter straks efter Udbrudet af den tysk-russiske Krig, har nu ført Danmark ud i en Tvangssituation, der er i skærende Modstrid med den dansk-tyske Besættelsesoverenskomst ... Vi ved, at den Politik, der nu er kulmineret med Danmarks Tilslutning til Antikomintern-Pagten, er i Strid med det danske Folks Vilje og Ønske.«

Frie Danske lovede Danske hjemme Troskab, og at man ude vilde tale deres Sag. Mandag den 1. December afsendte *Grev Reventlow* sit historiske Telegram via Gesandtskabet i Stockholm til Udenrigsministeriet i København, hvori han *brød med Regeringen* som Følge af dennes Tiltrædelse af Antikomintern-Pagten. Om Ministerens Stilling indtil da kan siges: »Vi ventede paa ham«, saa over Afgørelsen blev vi ikke overraskede. Hans Forhold til den frie danske Bevægelse, der var vokset frem, kan vel bedst illustreres ved, at det for alle i Raadet var selvindlysende, at nu gik han og hans Medarbejdere ind i Raadets Arbejde. Opgaven havde hidtil været noget forskellig, men Maalet var det samme for Raad som Legation. Om Virkningerne af *Grev Reventlows* Skridt blandt de andre danske Repræsentanter i det frie Udland redegøres andetsteds. Nytaarsdag sendte Minister *Kauffmann* sit alvorlige Radiobudskab til det danske Folk med Advarslen om, at Indrømmelsernes Tid maatte være forbi, og den 2. Januar udtrykte han det danske Folks Tro paa Principperne og Formaålet med Atlanterhavserklæringen af 14. August 1941 og erklærede, at Danske i den frie Verden sluttede sig til den Deklarations Principper, som den 1. og 2. Januar blev underskrevet af de Forenede Nationer. Det danske Raad vedtog paa sit Møde den 6. Januar *at tilsige Minister Kauffmann fuld Støtte* til hans Erklæring. Raadet godkendte endvidere enstemmigt et Telegram, som dets Arbejdsudvalg havde sendt til Minister *Kauffmann*, og hvori det erklærede sig fuldt enigt med den Linie, han havde trukket op i sin Redegørelse til det danske Folk Nytaarsdag. Efter *Grev Reventlows* Telegram til Regeringen hjemme den 1. December havde Minister *Kauffmann* i øvrigt straks den 2. December sendt Hilsen til *Grev Reventlow*: »Det Skridt, du har taget, vil sikre dig Fremtidens frie Danmarks Taknemmelighed.«

Som man vil se, gik den frie danske Bevægelse stærkt styrket ind i det nye Aar 1942. Den havde fanget Vind i Sejlene. Magsvejr var ikke at vente, men Rækkerne var sluttede blandt de Menige, og den Skare af Diplomater, der sluttede op bag *Kauffmann* og *Reventlow*, lovede godt for Fremtidens Arbejde. Det hele traadte nu langt mere »frit frem«. Valgene i November og *Grev Reventlows* Tilknytning til de Frie Danske gav Raadet en bredere Front og et større Ansvar. Stillet over for de store Opgaver, lagde Raadet et Budget paa £ 4000 og udsendte Opfordring til Sammenslutningens Medlemmer om at fremskaffe dette Beløb gennem frivillige Bidrag. Det Danske Raad havde bedt *Grev Reventlow* modtage Posten som Ærespræsident for Sammenslutningen »Frie Danske« og bedt Lega-

Den danske Sendemand i London, Greve *Eduard Reventlow*, siddende ved sit Skrivebord i Legationen.

tionsraad *Gustav Rasmussen* indtræde i Raadets Arbejdsudvalg. Grev Reventlows Telegram medførte imidlertid visse Overvejelser og Forhandlinger med det britiske Udenrigsdepartement, og først i et Brev af 3. Marts 1942 til Raadets Præsident, Hr. Krøyer Kielberg, kunde Grev Reventlow lade denne paa Mødet i Raadet den 5. Marts meddele, at han og Legationsraad *Gustav Rasmussen* modtog de to Poster.

Onsdag den 11. Marts blev der derefter i *det britiske Parlament fremsat en Udtalelse om den danske Gesandt Grev Reventlows og Det Danske Raads Status i Forhold til den britiske Regering.*

Ifølge den officielle Beretning om Parlamentsforhandlingerne lød Spørgsmaal og Svar saaledes:

»Mr. *Mander* spurgte Udenrigsministeren, om Grev Reventlow stadig er dansk Gesandt ved the Court of St. James, eller hvad hans Status er?

Understatssekretæren for Udenrigsministeriet (Mr. *Richard Law*): Efter den tyske Besættelse af Danmark ansaas Grev Reventlow for uofficielt at have faaet overdraget Varetagelsen af visse danske Interesser, der ikke befandt sig under fjendtlig Kontrol. I December i Fjor udsendte Grev Reventlow til Pressen et Communiqué om, at han havde meddelt det danske Udenrigsministerium, at han som Følge af Danmarks Tilslutning til Antikomintern-Pagten, ikke længere, med den Forbindelse han havde med den danske Regering, paa værdig og effektiv Maade kunde udøve sine Embedspligter som dansk Gesandt. Grev Reventlow har nu overtaget Ærespræsidiets i Sammenslutningen »De Frie Danske i Storbritannien og Nord-Island«. Under disse Omstændigheder har Hans Majestæts Regering besluttet at anerkende Grev Reventlow som fortsat ansvarlig for Varetagelsen af saadanne danske Interesser, som ikke befinder sig under fjendtlig Kontrol.

Mr. Mander: Er Sammenslutningen »De Frie Danske« anerkendt af Hans Majestæts Regering?

Mr. Law: Det er et andet Spørgsmaal. Hans Majestæts Regering har anerkendt Det Danske Raad.

Udtalelsen slog fast, at Gesandten anerkendtes som Gesandt, og at Det Danske Raad anerkendtes som Repræsentation for den frie danske Bevægelse, hvor Gesandten var Ærespræsident, og Gesandtens nærmeste Medarbejder, Legationsraad Gustav Rasmussen var Medlem af Raadet og dets Arbejdsudvalg. Gesandtskab og Raad arbejdede nu aabent Haand i Haand paa det store Maal: Danmarks Befrielse.

Saa kom Afskedigelsen hjemmefra af Gesandten og de Embedsmænd, der havde fulgt ham. Motiveringen var, at han havde sluttet sig til den frie danske Bevægelse, der »indtog en unneutral Holdning til Skade for Danmark«. »Unneutral« var rigtig. Allerede den 7. Marts var der hjemmefra truet med Afskedigelse, og det oplystes i Meddelelsen i Kalundborg Radio, at Grev Reventlow og hans Embedsmænd var tilbagekaldt, hvilket man paa Grund af Forholdene rigtignok kun tillagde formel Betydning. Kort Tid forinden var Legationsraad Gustav Rasmussen koopereret til Medlem af det danske Raad og havde deltaget i Raadets og Arbejdsudvalgets Møder.

Det danske Raad talte derefter 31 Medlemmer, og 1½ Aars Erfaring havde givet det en vis Arbejdspraksis. Det var valgt til at gennemføre Sammenslutningen »De frie Danske i Storbritannien og Nord-Irland«s Program. Raadet valgte et Arbejdsudvalg samt en Række Underudvalg til de særlige Opgaver. Der var for Raadets og Udvalgenes Arbejde vedtaget en *Organisationsplan den 5. Februar 1942*. Raadet holdt ordinært Møde en Gang om Maaneden. Indtil det danske Hus blev aabnet i Pont Street 67, holdtes de i den danske Klub i Knightsbridge. De begyndte om Formiddagen og varede som Regel til langt ud paa Eftermiddagen og lededes gerne af Præsidenten, Hr. *Krøyer Kielberg*. Arbejdsudvalgets Formand, Hr. *K. G. Anker-Petersen* aflagde Beretning om Arbejdet siden sidste Raadsmøde. Raadets Opgave var at drøfte og træffe Beslutning om alle Spørgsmaal, der tjente til Fremme af »Frie Danske«s Formaal, og ethvert Raadsmedlem var forpligtet til at bidrage til dette Formaal med eget Initiativ og egne Ideer. At Raadets Medlemmer tog deres Opgave højtidelig fremgaar af, at gennemsnitlig 90 pCt. af Raadets Medlemmer havde deltaget i det nyvalgte Raads Møder. Medlemmerne af Sammenslutningen havde Adgang til at overvære Møderne og saaledes lære Raadets Arbejde at kende paa nærmere Hold. Sammenslutningens daglige Ledelse var centraliseret i det danske Raads *Sekretariat*, hvor Sekretær *Leif Gundel*, Arbejdsudvalgets Medlemmer samt Medlemmerne af de nedsatte Underudvalg sørgede for, at Raadets Beslutninger gennemførtes. Sekretæren blev bistaaet af en Række dygtige danske og engelske Medarbejdere i Sekretariatets Bogholderi og Ekspedition. »Frit Danmark« og Raadets andre Publikationer, Flag, Emblemer etc. blev udgivet og forhandlet af »*Free Danish Publishing Company*«, der ejedes af Raadet, og hvor 4 af Raadets Medlemmer var Direktører, *C. F. Lunøe*, *K. G. Anker-Petersen*, *S. A. Dohm* og *E. Blytgen-Petersen*.

Arbejdsudvalget, der bestod af 7 Medlemmer, senere udvidet til 9, holdt paa

Gustav Rasmussen (f. 1895) blev Student i 1913 og havde allerede gjort Tjeneste ved Legationen i Petrograd, før han i 1921 blev cand. jur. Hans Vej gik nu gennem Udenrigsministeriet, hvor han blev Fuldmægtig i 1922, gjorde Tjeneste som Legationssekretær i Bern 1927, indlagde sig stor Fortjeneste som stedfortrædende Advokat under Grønlands-Processen i Haag 1932—33 og tiltraadte i 1934 som Legationsraad ved Danmarks faste Legation ved Folkeforbundet. I 1935 vendte han imidlertid tilbage som midlertidig Kontorchef i Udenrigsministeriet (udnævnt 1938) for i 1939 at gaa som Legationsraad til London. Hans nationale Holdning under Krigen førte til hans Afskedigelse i 1942; men ved Regeringen Knud Kristensens Dannelse 1945 udnævntes han til Udenrigsminister, mødt med Tillid fra alle Sider paa Grund af sin fremragende saglige Dygtighed.

dette Tidspunkt af Raadets Virksomhed som Regel Møde en Gang om Ugen og ofte to. Sekretæren og meget ofte Præsidenten deltog i Møderne. Alle politiske Spørgsmaal behandledes principielt af Arbejdsudvalget.

Underudvalgene holdt som Regel Møde en Gang om Maaneden, og de permanente Underudvalg var paa dette Tidspunkt: *Finansudvalget*, *Informationsudvalget*, *De Søfarendes Udvalg*, *Socialudvalget* og *Mødeudvalget*.

Finansudvalget varetog Sammenslutningens Finanser og bestod af følgende Medlemmer: *F. Krøyer Kielberg* (Formand), *H. T. Karsten*, *K. G. Anker-Petersen*, *Peter Lind*, *Gabriele Rohde* og *A. W. Pedersen*.

De Søfarendes Udvalg varetog de fri danske Søfarendes Interesser og bestod af særlige sagkyndige paa dette Omraade: *O. Holdthusen* (Formand), *Kaptajn W. Bendtsen*, *Pastor Viggo Jensen* og *Børge Møller*. Alle disse var tillige Medlemmer af »*The Danish Merchant Navy Advisory Committee*«, der var af mere officiel Karakter, og hvorigennem Forbindelsen med det britiske Krigstransportministerium opretholdtes. De Søfarendes Udvalg havde ogsaa Tilknytning til de danske Fiskere, der senere fik deres egen Komité. Udvalget samarbejdede med *Socialudvalget* ved Udsendelse af Julepakker til de danske Skibe og Søfarende. Julen 1941 drejede det sig om ca. 3000 Julepakker.

Socialudvalgets største Opgave var Indsamlingsen og Fordelingen af Julegaverne til de danske Fiskere og Frivillige. I danske Hjem strikkedes der Julegaver hele Aaret rundt. I Oktober medvirkede Udvalget ved Aabningen af et Feriehjem for Søfarende og Frivillige. Udvalget administrerede endvidere de Penge, der stilledes til Raadighed for Raadets Velfærdsarbejde blandt Landsmænd. Udvalget bestod af *Fru Elli Karsten* (Formand), *Fru Pastor Viggo Jensen*, *Fru Runø Krabbe*, *Fru Peter Lind*, *Frk. Dagmar Petersen* og *Fru Sichel*.

Møde i Det Danske Raads Arbejdsudvalg. Fra v. - h. omkring Bordet: Børge Møller, H. T. Karsten, O. Holdthusen, R. Geisler, E. Blytgen-Petersen, Elli Karsten, Gustav Rasmussen, J. Christmas Møller, Leif B. Gundel, S. Tillge-Rasmussen og (med Ryggen til) E. Knauer.

Mødeudvalget arrangerede nationale Møder og Underholdninger for at styrke Nationalfølelsen og skabe større Kontakt mellem de Danske. Der afholdtes ogsaa Møder med allierede Gæster som Talere. Dette Udvalg bestod af *Henning Krabbe* (Formand), Fru *Estrid Bannister*, Fru *Runa Krabbe*, *Gabriele Rohde* og Pastor *H. Mørch*.

Informationsudvalget bestod af *E. Blytgen-Petersen* (Formand), *Sten Gudme*, *Robert Jørgensen*, *Terkel M. Terkelsen* og Presseattaché *Aagaard*; for dette Arbejde er der redegjort i anden Sammenhæng. Den 9. April 1942 markeredes ved, at »Frie Danske« paa 2-Aars Dagen for Danmarks Besættelse overrakte *det danske Jagerfond* 38.300 Pund Sterling til den engelske Regering. Premierminister *Churchill* viste »Frie Danske« den store Ære personlig at modtage Checken paa dette Beløb i Downing Street 10. Checken overrakte af *K. G. Anker-Petersen*, der var ledsaget af Repræsentanter for de danske Frivillige og Søfarende som de Danske, der var med i den aktive Kamp mod Tyskerne. Mr. Churchill fremsatte en længere Udtalelse til den danske Delegation, som han forsikrede om, at England vilde fortsætte Kampen, og at alle de Nationer, der for Tiden laa i Lænker, kunde se hen til og haabe paa Befrielsens Dag for Europa.

Mr. Churchill sagde bl. a., at den Dag vilde komme, da Danmark vilde blive fri for det Greb, det var holdt i, og vilde »genindtage den uafhængige og ærefulde Plads, det fra gamle Tider havde haft blandt Europas frie Folk og Stater«. Mr. Churchill takkede for den Hjælp, Englænderne havde modtaget fra Dan-

Møde i Det Danske Raads Udvalg for de Søfarende. Fra v. - h. omkring Bordet: Kapt. E. Knauer, Leif B. Gundel, R. Geisler, O. Holdthusen, Børge Møller, Vicekonsul Carl Jacobsen, Pastor Viggo Jensen og Christmas Møller.

skerne. Fint Vejr skulde der til for at forvandle den storartede Check paa 38.000 Pund Sterling til de første tunge Tordendryp i den Storm, der skulde bryde ud over det hæslige Tyranni.

Dagen efter at Premierminister Churchill havde modtaget Checken, gik den første danske Flyvegruppe i RAF paa Vingerne med danske Frivillige som Piloter. De tre Spitfires fik Navnene »Niels Ebbesen«, »Valdemar Atterdag« og »Skagen ind« — det sidste som et Udtryk for Ønsket om, at RAF vilde fremskynde den Dag, da danske Skibe kunde staa Skagen ind paa Vej hjem til et frit Danmark.

Udtalelsen fra Churchill oplæstes paa 9. April-Mødet i London og modtoges med stort Bifald. Endvidere afholdtes der 9. April-Møde i Glasgow, Manchester, Liverpool og Cardiff. Et mærkeligt Sammentræf var det i øvrigt, at Spitfire »Niels Ebbesen« var gaaet paa Vingerne fra en Aerodrom *somewhere* i Sydengland, netop som Tyskerne hjemme konfiskerede Kaj Munks historiske Skuespil om den jydsk Væbner. Foruden den særlige Udtalelse den 9. April fra Mr. Churchill sendtes der paa denne Dag Hilsener fra Arbejdsminister *Bevin* og Krigstransportminister Lord *Leathers* til de danske Søfarende.

Mr. Bevin sagde bl. a.:

»Historien vil berette, at de danske Søfarendes Aand hævede Danmarks glørværdige Traditioner og berettigede dem til en Plads blandt Heltene i denne store Kamp.«

Møde i Det danske Raads Mødeudvalg. Fra v. - h. omkring Bordet: Runa Krabbe, E. Knuth, Gabrielle Rohde, J. Christmas Møller, T. Bayer, E. Bannister og Henning Krabbe.

Som et Udtryk for, hvor nær Danske ude var kommet Norske ude, kan nævnes, at Statsminister *Johan Nygaardsvold* sendte en Hilsen til Danmark gennem Bladet »Frit Danmark«.

Alle disse Hilsener var til stor Opmuntring for Danske ude, og de havde god Grund til at haabe, at man ogsaa hjemme værdsatte, at Danmark ikke var glemt, og at man havde fulgt den aktive og passive Kamp, som den voksede sig stærkere og stærkere under det tyske Tryk.

Som Udtryk for det nære Samarbejde, efter at nu ogsaa den danske Legation officielt var med i »Frie Danske«s Samarbejde, sendte Mr. Henrik Kauffmann i April Landsretssagfører *Poul Bang-Jensen* til London som sin personlige Repræsentant og Medarbejder.

Hr. Bang-Jensen talte bl. a. paa Mødet i London den 9. April og senere paa et Møde for de Søfarende i Newcastle. Kong Christians 30-Aars Regerings Jubilæum fejrede bl. a. ved en Gudstjeneste i London, som sluttedes med en Tale af Grev Reventlow, og der sendtes en Hyldest fra »Frie Danske« hjem gennem B.B.C., sluttende med Ønsket om, at Skæbnen snart vilde forunde Kong Christian at være Konge i et frit Land.

Møde i Det danske Raads Informationsudvalg. Fra v.—h. omkring Bordet: H. Moltesen, D. V. Aagaard, C. E. Aagaard, Christmas Møller, Leif B. Gundel, Iver Lunn, O. Holm Larsen, E. Hertel, Robert Jørgensen, E. Bannister, W. R. Prior, E. Blytgen-Petersen, Sven Ebbesen og Beyer-Pedersen. I Forgrunden (delvis med Ryggen til) fra v.—h.: H. Bang, T. M. Terkelsen og Emil Bech.

VIII

Torsdag den 14. Maj Kl. 15,15 blev det officielt bekendtgjort i London, at *Christmas Møller med Hustru og Søn*, den 17-aarige Gymnasiast fra Herlufsholm, var ankommet til London.

Kl. 18,15 holdt Christmas Møller i B.B.C.s danske Udsendelse sin første Radiotale fra London.

Christmas Møllers Ankomst til England var den hidtil største Begivenhed i den frie danske Bevægelses Historie, og han fik en hjertelig Velkomst. Kun meget faa vidste noget om, at han var paa Vej. Over den Forbindelse, der var med Danmark, hvilede der selvsagt den største Hemmelighedsfuldhed. Christmas Møllers Afrejse fra Danmark og Betydningen af hans Arbejde i London er et Kapitel for sig, og jeg skal her hovedsagelig indskrænke mig til Betydningen af hans Arbejde for Det Danske Raad. Det betød overordentlig meget for os frie Danske, at en Mand som Christmas Møller med den Baggrund, han havde i det politiske Danmark og den Modstandsbevægelse, der voksede frem, kom over og fortalte os, at den Linie, Det Danske Raad og de frie Danske havde holdt »med Storbritannien for Danmarks Frihed« ogsaa deltes af Danske hjemme, og at man var klar over Betydningen af den Stilling, Gesandterne i London og Washington havde taget. Og hvad

Leif Gundel (f. 1908) blev Student fra Aarhus Katedralskole 1927 og fortsatte derefter inden for Industri- og Handelsvirksomheder, mens han som Korrespondent skrev til Aarhusbladene. Under sine Rejser i Udlandet naaede han til London, da Krigen brød ud; han traadte ind i Det Danske Raad i 1940 og var under hele Besættelsestiden Speaker ved B.B.C.'s Udsendelser til Danmark. I øvrigt arbejdede han som Journalist, bl. a. ved Sømandenes Blad »Kurér«. Efter Befrielsen vendte Gundel hjem og blev Medarbejder ved »Land og Folk«.

betød det ikke for Danmarks Stilling i Udlandet, at en fremtrædende dansk Politiker i det britiske Informationsministerium over for den frie Verdenspresses Repræsentanter kunde komme hjemmefra og forsikre, at det *var* rigt'gt, som vi ude saa drist'gt havde hævdet, at 98 pCt. af det danske Folk hadede Nazismen, ligesaa stærkt som den store frie Verden gjorde det, og saa hen til den Dag, da Danmark var frit igen, da England og dets Allierede havde vundet Krigen.

Straks efter Christmas Møllers Ankomst indkaldtes Det Danske Raad til *ekstraordinært Møde*. Paa dette Møde den 20. Maj indvalgtes Christmas Møller i Raadet, hvor han foreløbig ikke ønskede at indtage nogen særlig Post udover Stillingen som »overordentligt Medlem« med Ret til at deltage i Arbejdsudvalgets og Underudvalgenes Møder. Han vilde i første Række arbejde som Raadgiver og vilde først lære Personer og Forhold at kende, før han paatog sig det officielle Ansvar for Ledelsen af den frie danske Bevægelse. I sin Tale i Raadet den 20. Maj, hvor Ærespræsidenten for »Frie Danske«, Grev E. Reventlow, for første Gang var til Stede i et Raadmøde siden sin Overtagelse af Hvervet som Ærespræsident, hilste Grev Reventlow Christmas Møller som »den demokratiske Landspolitiker, en af Danmarks største Sønner.« I sin Tale fremhævede Christmas Møller efter en Godkendelse af Arbejdet ude, at den Omstændighed, at der havde været Uoverensstem-

Straks den 14. Maj 1942, da *Christmas Møller* var kommet til London, søgte han Kontakt med de engelske Myndigheder. Her staar han - paa Dagen for sin Ankomst - uden for Informationsministeriet i Samtale med Ministeriets Parlamentssekretær, Mr. *Ernest Thurtle*.

melser mellem hans personlige Mening og andre udøvende Politikeres, ikke skulde forstaas saadan, at der var Forskel i Nationalfølelsen, men Forskel i Opfattelsen af Udøvelsen, Forskel i Temperament. Saa længe som det var muligt, skulde man *forklare og forsvare deres Stilling hjemme*, og *Christmas Møller* afviste enhver Tanke om at danne Regering uden for Landets Grænser. Hvad vi vil foretage os, vil vi altid gøre i Taknemmelighedsfølelse over for Kongen, som kun gaar med til Krav, naar det er tvingende nødvendigt, og det overvældende Flertal af Regeringen er enig med ham deri.

Fra hele den frie Verden indløb der Telegrammer til *Christmas Møller* i London med Lykønskninger til ham som fri Mand i et frit Land. Overalt i den frie Verden blev *Christmas Møller* hilst som Sendemand fra det sande Danmark. *Christmas Møller* begyndte en Række Møder England over. Det første holdtes paa *Dorchester Hotel* i London den 26. Maj og var en af de meget store Begivenheder i den frie danske Bevægelse og den danske Kolonis Historie. Derefter talte *Christmas Møller* i *Cardiff* og i *Whitehaven* og *Fleestwood* for Fiskerne. Paa Grundlovsdagen talte *Christmas Møller* paa et Friluftsmøde i London sammen med Forretningsføreren for De Sammensluttede Danske Sømandsorganisationer, Hr. *Børge Møller* og Det danske Raads Sekretær *Leif Gundel*, samt Landsretssagfører *Povl Bang-Jensen*, og paa *Valdemarsdagen* talte han for Sømændene i *Newcastle* sammen med den norske Stortingsmand *C. Wright*. »*Christmas Møllers* Rejse er en

af de mange opmuntrende Hændelser, der skete i det sidste Aar«, sagde den norske Stortingsmand, »vi staar nu sammen og arbejder sammen, for at begge Landes Frihed kan sikres.«

Christmas Møllers Ankomst, hans Energi og Forstaaelse af de forskellige Problemer, tilførte Raadet yderligere Kraft og Styrke. Den Omstændighed, at han kunde erklære, at Arbejdet ude blev paaskønnet hjemme, betød, at Offerviljen blev større blandt Sammenslutningens Medlemmer. Paa et Møde i Det Danske Raad den 1. Juli kunde Arbejdsudvalgets Formand, Hr. K. G. Anker-Petersen meddele, at Sammenslutningen havde faaet Tilbud om Brug af Ejendommen 67 Pont Street. huslejfrit under Krigens Varighed og $\frac{1}{2}$ Aar derefter. Ejendommen vilde blive kaldt »Det Danske Hus«, og der vilde blive rigelig Plads til Raadets Kontorer, til Konferencer og Møder. Raadet vedtog Tilbudet med Akklamation. Det var i øvrigt Hr. Anker-Petersens Firma, der havde stillet det til Raadighed. Et detailleret Arbejdsprogram for Raadet i den nærmeste Tid omfattede Intensivering af Oplysningsarbejdet, og Rekruttering af Frivillige og Stabilisering af Raadets Økonomi, hvor der sigtedes paa Oprettelsen af et Fond paa 20.000 Pund Sterling. Dette Arbejdsprogram forelagdes af Christmas Møller, der bl. a. gik stærkt ind for det nordiske Samarbejde med specielt Henblik paa Kontakten med Nordmændene. Raadet vedtog enstemmig en Resolution, hvor alle Danske i den frie Verden opfordredes til at betragte sig som moralsk værnepligtige. Dette skete med speciel Henviisning til en ny Lov i England, hvorefter der indførtes tvungen Værnepligt for alle Undersaatter af allierede Nationaliteter i England. Det følte kun rimeligt, at Danmark, der ønskede at deltage i denne Krig som allieret, tilkendegav, at denne Lov ogsaa omfattede Danske ude.

Det Danske Raads Kontor, der til at begynde med havde haft til Huse i Victoria Street hos Ingeniørfirmaet Holst & Co., flyttedes Vinteren 1941 til Bush House. Aldwich, hvor en Række af Kontorerne hos United Molasses (Krøyer Kielbergs Firma) blev stillet gratis til Raadighed. Herfra flyttede Kontoret i Foraaret 1942 til Africa House paa Kingsway. Fra August flyttedes det saa til Huset, 67 Pont Street, der Krigen ud og indtil Det Danske Raads Opløsning den 29. August 1945 var Hovedsædet for den frie danske Bevægelse.

Christmas Møller valgtes til Formand for Det Danske Raad paa Aarsmødet i »Frie Danske« Lørdag den 5. September. Dette betød, at Lovene maatte ændres saaledes, at Formanden for Raadet ikke samtidig behøvede at være Præsident for Sammenslutningen, hvilket hidtil havde været Tilfældet, idet Hr. Krøyer Kielberg havde beklædt begge Stillinger. Paa Mødet erklærede Hr. *Krøyer Kielberg*, at han havde erklæret sig villig til at lade sig genvælge som Præsident for Sammenslutningen, men at han i øvrigt mente, at alle administrative Poster burde være paa danske Hænder. Den Omstændighed, at han trak sig tilbage fra at være aktiv Leder, vilde imidlertid intet ændre i den Interesse, han stadig vilde nære for den frie danske Bevægelse. Grev *Reventlow*, der første Gang var til Stede ved »Frie Danske«s Møde som Ærespræsident, gav Udtryk for sin dybfølte Tak, fordi man havde vist ham den Tillid at vælge ham til Ærespræsident. Vel var Stillingen et Æreshverv, men Gesandten og Gesandtskabet havde været lykkelig over, at

Foreningen af frie Danske i Storbritannien og Nordirland afholder Aarsmøde den 5. September 1942 i Det danske Hus under Ledelse af Direktør Krøyer Kielberg.

der nu var etableret et saa nøje Samarbejde mellem Det Danske Raad og Gesandtskabet. Det var Greven en stor Glæde hver Morgen, naar han ankom til Legationen, at se Dannebrog vaje over Indgangen til »Det Danske Hus« i Pont Street. »Jeg ved, at Arbejdet, som udføres her, udføres under vort gamle Flags Inspiration«, sagde han. Christmas Møller var nu stadig »en hyggelig og rar Gæst« i Legationen.

Hr. K. G. Anker-Petersen aflagde som Formand for Arbejdsudvalget i Størstedelen af det forløbne Aar Aarsberetning. Han kunde oplyse, at den frie danske Bevægelse i England som i den øvrige Verden var blevet konsolideret i det forløbne Aar, og at alle Danske ude stod enige i Beslutningen om at tage saa stor Del i Byrden, som man kunde, i Kampen for Danmarks Befrielse gennem de forenede Nationers Sejr. Der vedtoges en Række Lovændringer, hvorefter foruden de danske Skibsofficerer og Sømænd ogsaa Fiskerne fra Danmark fik en særlig Repræsentation i Raadet. Der vedtoges yderligere et Forslag om, at der i Raadet med simpel Stemme flerhed kunde indvælges indtil 3 af den danske Gesandt udpegne i den kongelige Tjeneste ansatte Embedsmænd.

Kongens Fødselsdag fejredes bl. a. ved en Modtagelse i den danske Legation og med Møder i Newcastle, hvor man havde den Glæde at se det danske Flag vaje fra Townhall. Den 28. Oktober holdtes der et konstituerende Møde i det nyvalgte danske Raad, det andet danske Raad, der var valgt ved en fri og hemmelig Af-

stemning. De 3 Medlemmer, som den danske Gesandt ifølge Lovene havde Ret til at indstille meddeltes at være: Legationsraad *Gustav Rasmussen*, Presseattaché *C. E. Aagaard* og Statskonsulent *P. A. Moltesen*, der alle valgtes med Akklamation. Til Arbejdsudvalget genvalgtes herefter *Christmas Møller* (Formand), *K. G. Anker-Petersen* (Næstformand), Legationsraad *Gustav Rasmussen*, Redaktør *E. Blytgen-Petersen*, Direktør *O. Holdthusen*, Direktør *H. T. Karsten*, Forretningsfører *Børge Møller* og Redaktør *Sven Tillge-Rasmussen*.

Rekruteringskontorets Leder, Kaptajn *W. M. Iversen* attacheredes Arbejdsudvalget, der i den samme Sammensætning og senere med Indvælgelse af Styrmand *Geisler* fortsatte, indtil Raadet opløstes.

I November afrejste *Christmas Møller* til Amerika, og hjemmefra oplevede vi, at Buhl maatte vige som Statsminister for Scavenius. — Den 15. November fik den sovjetrussiske Ambassadør i London, *Maisky*, overrakt en Check paa 1.500 Pund Sterling fra Officerer og Sømænd i den danske Handelsflaade under britisk Flag og andre frie Danske i Storbritannien til Indkøb af en Røntgen Ambulance til Østfronten.

Christmas Møllers Rejse i Amerika blev fulgt med stor Interesse. Han opfattedes ikke alene som Talsmand for Danske hjemme, men ogsaa som politisk Leder for de frie Danske i Storbritannien. Den Omstændighed, at hans Rejse faldt sammen med de store Begivenheder hjemme, understregede Betydningen af en nøje Kontakt mellem Danske i London og Washington. Det var næsten to Aar siden, at Det Danske Raad sidst havde haft Repræsentanter i Amerika, og Besøget nu lagde Grundlag til udvidet Samarbejde mellem Danske overalt i den frie Verden.

Christmas Møllers Foredragsrejse gennem Kanada og De forenede Stater omfattede 12 Byer og var tilrettelagt af Præsidenten for »National America Denmark Association«, Hr. *John Hansen*, der ledsagede ham paa Turen gennem Staterne.

Christmas Møllers Udrejse til Amerika blev foretaget ad Luftvejen, Hjemrejsen med Konvoj. Rejsen varede et Par Maaneder, og Hjemkomsten fandt Sted mellem Jul og Nytaar. »Hovedforskellen mellem den danske Bevægelse i England og U.S.A. var den«, sagde *Christmas Møller* ved Hjemkomsten, »at mens »Frie Danske« fortrinsvis var en Bevægelse af danske Statsborgere, saa var Bevægelsen i U.S.A. en Bevægelse, der i høj Grad byggede paa de danske Broder- og Søster-Samfund, hvis Medlemmer fortrinsvis var amerikanske Statsborgere.« Han fremhævede det gode Propagandaarbejde, der udførtes først af »Friends of Denmark« og derefter af »National America Denmark Association«, og senere igen af »Friends of Denmark«, men hele Tiden med *C. W. Hasselriis* som Leder.

Onsdag den 3. Marts afholdtes der en Reception i »Det Danske Hus«, der fik sin særlige store Betydning derved, at Hendes kgl. Højhed *Hertuginde af Kent*, der ogsaa er Prinsesse af Danmark, bærede »Frie Danske« ved sin Nærværelse. Til Stede var endvidere Minister for Krigstransportministeriet Lord *Leathers*. I en Tale understregede *Christmas Møller*, at Danskerne til Trods for Danmarks Stilling som okkuperet Land var Allieret af Hjerte og Sind, men »det Arbejde, som gøres af vore Søfarende og Frivillige giver os Ret til at hævde, at vi ogsaa er Allieret af Gavn«. Blandt Repræsentanterne for den danske Hjemmefront, for frie danske Søfarende

De tre »Store« i Det Danske Raad havde ikke altid lige Let ved at træffe de nødvendige Afgørelser. Billedet viser det! Her ser man fra v. - h. : Grev Reventlow, Direktør Krøyer Kielberg og J. Christmas Møller.

og Frivillige, der i særlig Grad repræsenterede Danmark ved Receptionen i »Det Danske Hus«, var Redaktør Ole Kiilerich og andre, der havde været i London i nogen Tid, men hvis Navne ikke var »frigivne«.

Som »Frie Danske« i London ved Christmas Møllers Ankomst havde faaet et mere politisk Bindeled hjemad til, begyndte i Efteraaret 1942 den aktive Modstand hjemme i Danmark at tale sit tydelige Sprog til den frie og kæmpende Verden. I London havde de frie Danske faaet deres eget Hus, hvilket gav dem et Ansigt udadtil, og der var blevet en tom Plads i London mellem Rækken af allierede Regeringer og frie Bevægelser, hvis ikke Danmark var blevet placeret med Det Danske Raad og det danske Hus. Hjemme gik Danmark saa i Efteraaret 1942 fra den passive over til den aktive Modstand, og det blev fra allieret Side tilkendegivet, at dette nu virkelig betød noget for Krigsindsatsen, at Danmark var et Led i Rækken af tyskbesatte Lande, der kæmpede paa Sabotagefronten. Der var maaske delte Meninger om Sabotagen ogsaa i London, og nogle har vel ment ligesom hjemme, at Danmark kom for tidligt med, men hvordan vilde det have været, om Danmark var kommet for sent med? Statsministerskiftet i November tog vi som et Udtryk for, at Tyskerne maatte regne med Danmark som Sabotageland; og den frie Verden begyndte at forstaa, at Danmark som andre Nationer var rede til den store Offensiv mod det nazistiske Herredømme paa Kontinentet, som forberedtes af de Allieredes Generalstabe.

Under sit Besøg i Det danske Hus den 3. Marts 1943 taler *Hertuginde af Kent* med to unge Danske, som kort forud er kommet til London: Red. *Ole Kiillerich* (midt i Billedet) og Ritmester *Hansen-Møller*, faldet under Kampene i Italien.

Ogsaa *Valget den 23. Marts*, der viste, at det danske Vælgerfolk efter 3 Aars Besættelse kunde gøre Valgdagen til en Demonstrationsdag for Danskhed og Folkestyre mod Nazisterne — under 2 pCt. af det danske Vælgerkorps — blev bemærket ude. Den frie Verden blev givet at forstaa og forstod, at Valget hjemme ikke var et Valg for eller imod Regeringen Scavenius, men blev gjort til en Demonstration for Folkestyre mod det nazistiske Diktatur. »*Frit Danmark*« i London bragte den 9. April 1943 en Række Hilsener fra den frie Verden til Danmark. Der var Hilsener fra General *de Gaulle*, den norske Statsminister *Nygaardsvold*, den belgiske Premierminister *Pierlot*, Luxembourgs Udenrigsminister *J. Beck*, Præsidenten for Czekoslovakiet Dr. *Benes*, Jugoslaviens Premierminister *Yowanovitch*, den polske Premierminister *Sikorski*, Hollands Premierminister *Gerbrandy* samt Englands Vicepremierminister Mr. *Attlee*, der om Rigsdagsvalget bl. a. sagde:

»Rigsdagsvalgets overvældende Demonstration for Troen paa det demokratiske System har vi hørt med Glæde, og den styrker vor Overbevisning om, at I kun venter paa det rette Øjeblik for at slutte jer til os for at fejle den indtrængende Fjende ud.«

Møderne i Storbritannien den 9. April 1943 formede sig som blandt frie Danske Verden over i særlig Grad som en Hyldest til Hjemmefronten. I Tale og Sang gik Tankerne hjem til det besatte Danmark, og Mødedeltagelsen var meget større end nogen Sinde siden Besættelsen. Det Danske Raad havde vedtaget en 9. April-Udtalelse med Hyldest til den danske Hjemmefront og med Tilsagn om, at Det

FRIT DANMARK

„MED STORBRIANNIEN FOR DANMARKS FRIHED“

1. AARGANG Nr. II

LONDON, FREDAG, 9. APRIL 1943

Fra den kæmpende frie Verden til Danmark 9. APRIL 1943

ALLIEREDE SENDER BUDSKABER TIL DANSKE HJEMME OG UDE PAA AARSDAGEN FOR TYSKE OVERFALD

Mr. Attlee

I ANLEDNING af den 9. April har *Frit Danmark* fra den kæmpende frie Verden indhentet en Række Budskaber og Hilsener til Danmark og Danske hjemme og ude. Der gives i disse Budskaber og Hilsener Udtryk for Tillid og Tro paa Danmark i dets skjulte og aabne Modstand til det tredje Aar under den tyske Besættelse. Englands Vice-Premierminister, Mr. C. R. Attlee, siger om Rigsdagsvalget bl. a.: „Den overvældende Demonstration, som Rigsdagsvalget var Udtryk for, paa Tro paa det demokratiske System har vi bort om med Glæde, og den styrker vor Overbevisning om, at I kun venter paa det rette Øjeblik for at slutte jer til os for at fejre den indrængende Fjende ud.“

ATTLEE OG PIERLOT KOMMENTERER DE DANSKE VALG

Mr. Nygaardsvold

ENGLAND

Naar Fjenden skal ud

Vice-Premierminister Attlees Hilsen

Budskabet fra The Independent, Mr. C. R. Attlee, M.P. lyder:

JEG er overordentlig glad over at fra denne Tidighed til at sende en Hilsen til Danske hvide hjemme og i Fælt. Der har i lang Tid bestaaet et godt Venskab mellem vore to Folk. Måske af os i Britain tænker med Glæde paa Bessie i Dens dejlige Land og den smukke By København. For tre Aar siden blev Danmark tvungen til at bøje sig for den nazistiske Krigsmaskines grusomme Mægt, og for en Tid maas vi savne disse materielle Forholdelser mellem vore to Lande. Men vore to Nationer fortvivler fortsat formåede i de Friheds- og Frænkritiske idealer paa hvilke vi hver har bygget vore Nationers Institutioner, og som er fundamentale for vor Levevis.

Danmark har altid været i første Række paa sociale Omraader. Midt i Kampens Prøvelser bevidt vi at skænte Kaanturene af den Verden, som vi maas opbygge efter Krigens, og som skal have Frihed fra Savn og Frelst fra Frygt. Vi kan være sikre paa, at i denne nye Verden vil Danmark omsine Frænkritiske traditioner have sin Rolle at udfylde.

Danmark er ligesom Britain vekslen af demokratisk politiske Institutioners Iredelige Vækst. For disse kan intet Offer være for stort. I dem ligger vor største styrke, vor Garanti for Sejren over det Onde.

Deres og alle andre indrettede Folks Taalmodighed er ved at blive belønnet. De tyske russiske Hærs mægtige Slag, Sejren i det melleste Osten og i Nordafrika, Royal Air Force's stedse voksende Styrke, de britiske Styrkers mas-

selde Mægt sammen med vor amerikanske Allierede fra den anden Side Atlanterhavet — dette er alt sammen sikre. Bevist paa, at den fuldstændige Overvælsing med sikkerhed kan og vil blive afvunget Aggressionstatene.

Det er en stor Opmuntring for os i os helte Kamp ved vor Side at høre saa mange brave danske Sjalander og at vide, at i Danmark, skønt Diktatorens Disablater marchere gennem Jeres Gader, aldrig taber I Troen. Vores glædesfulde og at I, ledet af Jeres dristige Konge, standhaftigt og tappert afviser den indrængende Fjendes Fristelser til at vige fra Frihedens helte Sigt.

Den overvældende Demonstration, som Rigsdagsvalget var Udtryk for, paa Jeres Tro paa det demokratiske System, har vi bort om med Glæde, og den styrker vor Overbevisning om, at I kun venter paa det rette Øjeblik for at slutte jer til os for at fejre den indrængende Fjende ud af Jorden. Vi regner med at i begynde Jeres Tro og Mod, midt Sejren er endelig sandt, saaledes at alle Folk i alle Lande kan jøde Fred og Lykke paany.

C. R. ATTLEE

Den Belgiske Premierminister J. Pierlot skriver: Vi har kendt et lykkeligt Danmark, et Danmark, som havde gjort sit yderste for at glemme gamle, dybe Sår og for livet det var lykkedes at skabe et sjældent humanistisk Samfund. Det sidste Kongerige i Europa syntes at være berejst til Fred og sikkerhed gennem sin Besiddighed for Arbejde, sin fremragende Fuldkomningsmæssige og seriøse Lægevalgt og sit Onske om at have venskabsligt Samkvam med alle.

Den 9de April 1940 krævede baret dette Haand hos det danske Folk. Selvom Danmark er blevet forsvalet for Krigens Røvelst, har det dog lært den bitterhed at bære, som følger med fremtiden Besættelse.

Den smertefulde Ulykkelighed og den hådelfulde Besættelse, som den besættelsesmagten har gjort os

FRANKRIG

„Sejren vil samle“

General de Gaulles Hilsen

For Frances Gambardells vorder

DANMARK er best, men gør Danmark. Jeg hilser de danske Patrioter, som i deres egen Land og udenfor dets Grænser fremmer deres Frelster med Frankrig og dets Allierede for at omstømme det historiske Heirådning.

I det kommende Europa er det Sejren, der vil samle alle Folke- og bejret af den rette Aand og Vilje.

C. DE GAULLE

NORGE

Aanden fra 1864 lever

Norges Statsminister om den „mørke Dag“

Den 9. april er blit en mørk dag i alle Danmarks og Norges historie. For tre år siden i dag, ble vore to land genstand for et uprovsret overfald. Fremtidens udvikling omgik sig i nationalens midte og mikket man over vore grænser. De kom med brand og brunt, og fortalte at de var vore venner.

Vare to folk hadde levet og virket i fred. Vi hadde hos os selv søkt å fremme den sanne og sanne folkevelferd, å skape bedre mulige kar for alle vore landsmenn. Og vare hestrebte har-

de vore anerkjennelse fra hele den utviklede verden. Tyskerne hadde ikke noe å lære oss — tvært i mot.

Utviklingen i vare to land har ikke fulgt helt de samme baner i tiden etter. I Norge har tyskerne gaaenert en siviliserte, ferre, som man aldri tidligere har sett smaktet til i noe nordiske land. De har prøvet vare materielle og vart vartmæssige og fattigmaten fra bernes minni. Tyske og tyske ofre har det kostet å stå imot. Men det norske folket angre ikke. Det har valgt sin vel, og vil følge det.

Men også i Danmark tret etter hvert Tysklands sanne ønsket tydeligere fram. Også det er overgrepen mot folketts rettigheter blit stadig tyverre, og udmøkkelse ble tyverre å bare for hver dag som gær. Men jeg vet at heller ikke Danmarks folk vil ång krekke. Aanden fra 1864 lever, og den har gitt det danske folk en livskraft som under alle vilkår sikker bare er blit sterkere enn for.

Jeg vil gjerne sende en hilsen fra det norske broderfolk til alle danske som i denne tid, lever på sin mate, er med i kampen, eller de virket under vanskeligste forhold i Danmark eller de har sluttet seg til de styrker som kjemper for frihetsens sak ute i verden. Og jeg er overbevist om at det tettere kjempe vil har, trangen til frihet, trøsten på folkettsret, på fred og trøst i innen folket og mellom folkene, vil vise seg å være så sterkt at vi hver på vår måte kan bidra til at frihet i vort land blir kreist og lykkelig forhold kan bli grunnpreget både for våre to folk, og alle andre frihets-søkende mennesker.

JOHAN NYGAARDSVOLD

BELGIEN

EN BRODERHILSEN

Belgiske Premierminister om Valget og Danske ude

Den Belgiske Premierminister J. Pierlot skriver:

Vi har kendt et lykkeligt Danmark, et Danmark, som havde gjort sit yderste for at glemme gamle, dybe Sår og for livet det var lykkedes at skabe et sjældent humanistisk Samfund.

Det sidste Kongerige i Europa syntes at være berejst til Fred og sikkerhed gennem sin Besiddighed for Arbejde, sin fremragende Fuldkomningsmæssige og seriøse Lægevalgt og sit Onske om at have venskabsligt Samkvam med alle.

Den 9de April 1940 krævede baret dette Haand hos det danske Folk. Selvom Danmark er blevet forsvalet for Krigens Røvelst, har det dog lært den bitterhed at bære, som følger med fremtiden Besættelse.

Den smertefulde Ulykkelighed og den hådelfulde Besættelse, som den besættelsesmagten har gjort os

Blænd omstærkerke, som forener alle Danske. Dette har valgt deres nationale Aand, som er blevet hattet gennem Danmarks strøte Færd.

De almindelige Valg, der udfør har indfaldt Stal, viser den demokratiske Indstilling hos det danske Folk, dets Vilje til Modstand og den Tillid med hvilken det overvælsede Folk til at Nationsens set frem til en smertelig Erspækt.

I de Danske i det brede Land har sandelig uordenlyst forholdenes Landmænds Modstand i det fremmede. Frie Danske, Handlingsmands Beslutninger, Soldaternes i den englede Hør kamper alle stypper for den store færdige Sag.

Da Belgierne snart selv skal hestbelleholde sine sørgelige Arbidere for Livsaktionen af deres Fæderland, længes de deres danske Venner om broderligt Hilsen i Haabet om, at Beltrøsten er nær.

Gen. de Gaulle

Mr. Pierlot

Danske Raad paa enhver Maade vilde styrke og opmuntre alle, der hjemme og ude kæmpede mod den frie Verdens Fjende. Udtalelsen, der oplæstes paa alle Møderne i Storbritannien, sendtes telegrafisk til de danske Centraler i Udlandet, og paa Møderne her sluttede man sig til Det Danske Raads 9. April-Udtalelse, og der indløb telegrafisk Svar til Mødet i London, hvor 500 Danske var forsamlet paa Dorchester Hotel.

Som sædvanlig holdtes der Møde hos de Søfarende i Newcastle, hvor Krøyer Kielberg talte. I London talte Christmas Møller og Grev Reventlow, og der var Møder rundt om i Landet. Krigstransportminister Lord Leathers sendte en ny Hilsen til de danske Søfarende, hvori han sagde:

»For tre Aar siden, da alting syntes saa sort, besluttede I at tjene Danmark og Frihedens Sag. I viste os, at I kunde modstaa Fjendens Angreb, og skønt I har mistet baade Skibe og Mænd, har I aldrig svigtet denne Beslutning. Og det vil vi aldrig glemme. Det gamle Ven-skab mellem de to Lande er blevet næret og styrket som Følge af, hvad I har gjort og gør.«

Hvad der i høj Grad glædede de Danske i London var, da de den 9. April modtog 1550 Pund Sterling fra den frie danske Sammenslutning paa Færøerne, en betydelig Støtte for Arbejdet. Den 27. Maj var den czekoslovakiske Vicepremierminister og Udenrigsminister *Jan Mazaryk* Det Danske Raads Gæst, og det blev en meget vellykket Aften i »Det Danske Hus«s Historie. Jan Mazaryk holdt en af sine berømte politiske Causerier, og Aftenen indledte i øvrigt et nært Samarbejde med Czekerne i London, der resulterede i Dannelsen af et Dansk-Czekoslovakisk Selskab.

Paa et ordinært Møde i Det Danske Raad den 2. Juli fremsatte Christmas Møller som Formand nogle aktuelle Betragtninger om Situationen i Danmark og den frie danske Bevægelse. Han havde Indtryk af en vis Utilfredshed med, »at der ikke var en tilstrækkelig Indsats fra Raadets Side.«

»Vi har fulgt den Linie, at vi ikke vilde bringe den frie Danske Bevægelse ud i en Politik, saaledes at vi fik den danske Rigsdag og Folket hjemme mod os,« sagde han. »Vi har større Vanskeligheder at kæmpe med end andre okkuperede Lande, der har deres Regeringer her og Folket *hjemme*. Jeg vil derfor fraraade, at man gaar over til Angreb paa Regeringen som Helhed og Rigsdagen, som Forholdene nu ligger. Dette udelukker ikke, at Angreb kan komme i en ændret Situation, som hvis f. Eks. den danske Regering skulde erklære England Krig.«

Men i øvrigt troede Christmas Møller bestemt, at alle Danske hjemme, saafremt Tyskerne stillede saadanne Krav, vilde sige Nej.

IX

Grundlovsdagen 1943 fejredes paany i United Baltic Corporation's Have i London. Valdemarsdagen indhentede Det Danske Raad Hilsener fra Danske ude, der gennem B.B.C. rettedes til Hjemmefronten. Der var Hilsener fra Færøerne, Island, Afrika, Indien og Amerika, der alle udtalte Stolthed og Beundring for den danske Modstandsbevægelse. Gang paa Gang havde Christmas Møller under-

Ved »Frie Danske«s Møde den 27. Maj 1943 taler den czechoslovakiske Premier- og Udenrigsminister Jan Mazaryk til Forsamlingen.

streget, at det var Hjemmefronten, det kom an paa, og Hjemmefronten præstere jo i Sommerens Løb efterhaanden det helt utrolige. Den blev stillet over for Krav om, at danske Sabotører skulde stilles for tysk Domstol. Dette blev afvist, og vi ude blev Vidne til, at det danske Folk nu tog Forholdet til Tyskerne i egne Hænder. Det blev hele Folkets og hele Landets aabne Kamp mod Tyskerne, en aaben Modstand med Strejker og Sabotage som Vaaben. Den 29. August lød Danmarks sande Stemme saa stærk, som den aldrig før havde lydt til os ude under Besættelsen. *Begivenhederne omkring den 29. August gav med eet Slag Danmark en Plads i den frie Verdens Presse og Radio, som vist intet Land havde haft paa noget Tidspunkt siden Krigens Udbrud.* I næsten en hel Uge dominerede Begivenhederne i Danmark Bladenes Forsider i London, og det var »Frie Danske« og Venner af Danmark en Glæde nu at kunne lade Begivenhederne fastslaa, at det var rigtigt, naar de havde hævdet, at Danmark var en Allieret af Sind og ogsaa vilde være en Allieret, naar det gjaldt Handling.

Netop et Par Uger forinden var der indført *industriel Registrering af danske Statsborgere* sammen med græske og jugoslaviske. Registreringen omfattede alle Mænd mellem 16 og 65 og alle Kvinder mellem 16 og 50 med enkelte Undtagelser. Undtagen var naturligvis Mænd og Kvinder, der allerede gjorde Tjeneste i de væbnede Styrker eller i Handelsflaaden. Denne Foranstaltning var fuldstændig i Overensstemmelse med Det Danske Raads erklærede Politik lige fra den frie Bevæ-

gelses Start, og man ansaa det for en Anerkendelse af det danske Bidrag i Krigsindsatsen, at »Frie Danske« automatisk fik Adgang til de Former for national Tjeneste, som der sædvanligvis kun var Adgang til for officielt Allierede. Af de 7—8000, der opholdt sig i England, var Størstedelen Søfarende, og af alle Danske i Storbritannien regnede man med, at 80 pCt. allerede før Registreringen var aktive Deltagere i Krigsindsatsen, nemlig som Søfarende eller som Frivillige, Medlemmer af Hjemmeværnet eller i andre Former for national Tjeneste.

Ugerne og Dagene, der førte op til den 29. August, fulgtes med stor Interesse i London, og da Nejtet kom, følte det blandt »Frie Danske«, at vi var befriet for enhver Mistanke om at have ført den frie Verden bag Lyset med Hensyn til det sande Danmark.

Det strømmede i de Dage ind med Telegrammer fra de frie danske Sammenlutninger uden for Storbritannien, men glædest var vi vel ude som hjemme, da Nordmændene kaldte Danske Vaabenbrødre, saaledes som Dr. *Arne Ordning* gjorde det i et Radioforedrag, da han sluttede en Oversigt over Augustkrisen i Danmark med Ordene: »I disse Efteraarsdage blev det danske og norske Folk Vaabenbrødre.« Chefen for det kgl. norske Luftvaaben, Admiral *Riiser-Larsen* sagde i en Radiotale til Danmark den 4. September:

»Den 29. August 1943! Fra Danmark straaledede der i Mørket et Lys frem, som blændede os til at begynde med ... Hvilken Dag! Og hvilken Glæde vi alle følte! De frie Danske, jeg mødte, var med eet blevet rankere i Ryggen, Hovedet var løftet, Smilet ikke længere undskyldende, men stolt. Lyset fra Danmark var tændt. Dannebrog baaret ind i den nationale Flagborg«.

Hertil kom den allierede Presses Kommentarer med »Times«' Leder om »Frivilligt Offer for fælles Sag.«

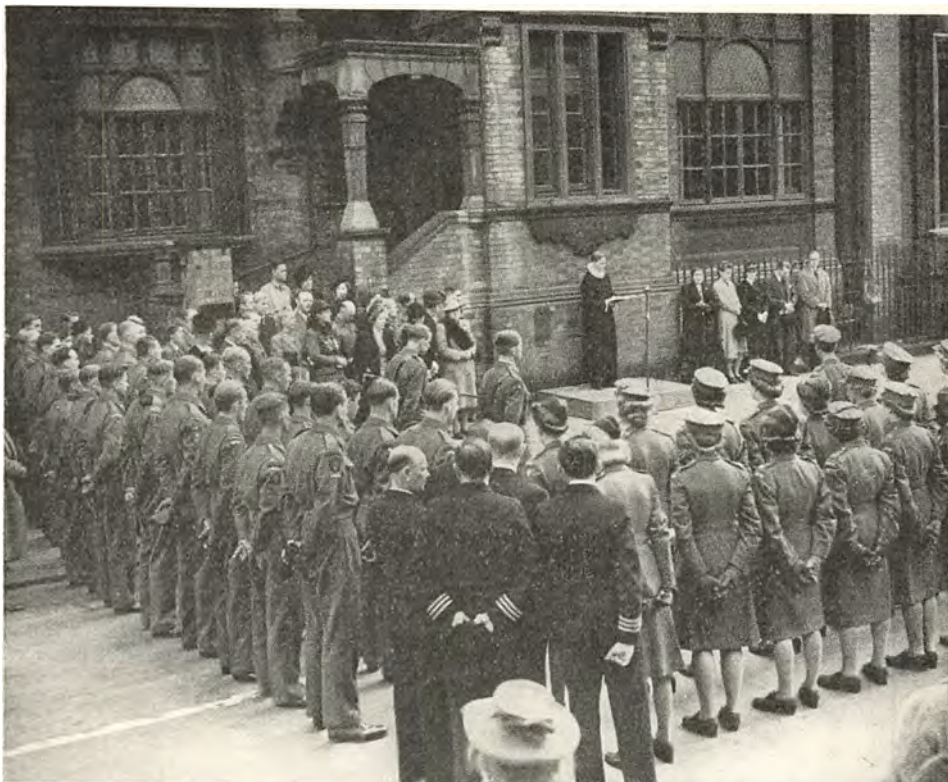
Gennem Udenrigsminister *Eden* hilste den britiske Regering Begivenheden i Danmark som et værdifuldt Bidrag til Krigsindsatsen. Onsdag den 1. September var der Aarsmøde i »Frie Danske«. Mødet var naturligvis præget af de alvorlige og dog glædelige Begivenheder hjemme. Det Danske Raads Præsident, Hr. *Krøyer Kielberg* sagde bl. a.:

»Vore Landsmænds fædrelandskærlige Handlinger og deres Foragt for personlig Livsfare og for de ukendte Lidelser, som de nu staar over for, har indskrevet et Kapitel i Danmarks Historie, som vil taale Sammenligning med de største Begivenheder i vort gamle Lands Historie. Det har fyldt ikke alene os, men hele den frie Verden med Beundring. Lad os ærligt og oprigtigt indrømme, at vi alle følte det som en Lettelse, at det ikke længere var nødvendigt at forklare og forsvare vort gamle Fædrelands Stilling.«

Ærespræsidenten, den danske Gesandt, Grev *Reventlow* udtalte:

»Vi Danske har Lov til med Stolthed at sige, at vore Landsmænds Indsats blev ydet, ikke fordi Krigen nærmede sig sin Afslutning — for hvad vidste de derom? — og den blev ikke ydet af Opportunisme — tværtimod, den blev ydet paa et Tidspunkt og paa en Maade, der udsatte alle hjemme for Dødsfare, og af idealistiske Grunde, fordi Danmarks Ære krævede det.«

Formanden, *Christmas Møller*, bad om Mødets Tilslutning til at takke alle allierede Nationer for deres Kamp og for deres Forstaaelse for Danmark i den mørke Tid fra 9. April til 29. August og at give Udtryk for Viljen til at hjælpe den fælles Sag. Mr. Edens før omtalte Hilsen var et Svar paa denne Tak, og der

Gudstjeneste foran Det danske Hus paa Kong Christians Fødselsdag den 26. September 1943. Pastor Viggo Jensen prædiker.

indløb Svar med Tak fra bl. a. den norske Statsminister *J. Nygaardsvold*, den amerikanske Ambassadør i London, *John G. Winant* og den russiske Ambassadør, *Ivan Maisky*.

Paa Englands nationale Bededag den 3. September, Aarsdagen for Krigens Udbrud, samledes Danske i London i Forbøn for Danmark ved en Gudstjeneste i St. Dunstan i Fleet Street, kun faa Skridt fra Ruinerne af St. Clement Danes i Strand.

Om selve »Frie Danske«s Stilling til Begivenhederne hjemme indskrænkede man sig hovedsagelig til at udtale, at man nu betragtede Tyskerne som Danmarks officielle Fjende, og at »Det Danske Raad« og Gesandtskabet i London vilde arbejde videre som hidtil. Kongens 73-Aars Fødselsdag markeredes i London ved en Frivillig-Parade og Festgudstjeneste foran »Det Danske Hus« i Pont Street. I Paraden deltog danske Frivillige fra alle Vaabenarter samt Repræsentanter fra de frie danske Søfarende og Fiskerne. Paa Fløjen stod Frivillige fra »The Buffs« og fra the Commandoes Fanevagten om Dannebrog, og Fanevagten var under Kommando af den danske Infanteriofficer Løjtnant *Juul*, der netop var kommet til London som Frivillig. De Frivillige fra R.A.F. var under Kommando af Flight Lieutenant *Morian Hansen*; der var unge danske W.A.A.F.s og A.T.S.s, den nyeste

danske Enhed inden for de britiske Styrker, de blaablusede Marinesoldater, og der var ældre Herrer fra Hjemmeværnet. Det var Det Danske Raads daværende Leder af Rekruteringskontoret, Major *E. Knauer*, der havde taget Initiativet til Frivillig-Paraden, og det vilde have været vanskeligt paa smukkere Maade at give Udtryk for det kæmpende Danmark ude og hjemme efter den 29. August. Den danske Præst i London, Pastor *Viggo Jensen*, holdt en kort og fyndig Tale over Dagens Tekst.

Ved Frokosten i den danske Klub talte Kong *Haakon* af Norge for Danmark, og han sagde bl. a.:

»For alle Danske udenfor Danmark maa den 29. August have været en Dag, som væltede en stor Byrde fra deres Hjerte. Den Dag fik enhver Dansk baade ude og hjemme Lov til at vise Kulør, vise hvad han vilde, og hvad han sloges for. For Grev Reventlow maa Dagen have været en stor Lettelse. Den viste, at han havde gjort rigtigt, da han tog sit Standpunkt. Det maatte komme før eller senere.«

Kong *Haakon* hyldede den gamle danske Marine, som han selv var opdraget i, men ogsaa den danske Hær havde vist, at den forstod sin Pligt, da Ordren kom. »Den danske Ungdom har vist.« sagde Kong *Haakon*, »at den holder de samme Idealer højt, som vi Ældre er opdraget til at holde i Ære og kæmpe for.« Efter Lunchen i den danske Klub, aflagde Kong *Haakon* et uformelt Besøg i »Det Danske Hus«, hvor han bl. a. underholdt sig med danske Søfarende og Frivillige, og besaa Huset fra Kælder til Kvist. Derefter deltog Kongen i Receptionen i det danske Gesandtskab, og overalt fik Kong *Christians* Broder en hjertelig Modtagelse. Om den 29. August udtalte Grev Reventlow ved Receptionen, at ved at sige Nej til Kravet, som det vilde have været en national Nedværdigelse at bøje sig for, havde vore Landsmænd hjemme paa en straalende Maade bevist Løgnagtigheden i den nazistiske Teori om, at et lille Land, een Gang tvunget til Indrømmelse, lidt efter lidt vilde lade sig lokke til at sælge sin Sjæl.

Newcastle havde som de frie danske Søfarendes By Dannebrog vajende fra mange offentlige Bygninger paa Kongens Fødselsdag, og der afholdtes et Møde for de Søfarende paa Royal Hotel, hvor bl. a. Legationsraad *Gustav Rasmussen*, Hr. *Krøyer Kielberg* og Hr. *Christmas Møller* talte. Der var Budskab til de danske Søfarende fra Marineminister *A. V. Alexander* og fra Ministeren for Krigstransportministeriet, Lord *Leathers*. Marineminister *Alexander* havde ogsaa været Gæst ved Den Danske Klubs Frokost i London paa Kongens Fødselsdag og havde her hyldet de frie danske Søfarendes og Fiskernes Indsats, og han gav til Slut Udtryk for sin Respekt og Beundring for Grev Reventlow og Det Danske Raad, som havde vist »Mod, Udholdenhed og Værdighed under den frygtelige Katastrofe og Undertrykkelse, som var overgaaet deres elskede Land.«

Et særligt Kapitel i Det Danske Raads Historie var *det hjertelige Forhold, der ogsaa i London opstod mellem Danske og Norske*, og som særlig udviklede sig efter *Christmas Møllers* Ankomst. Det skal ikke være nogen Hemmelighed, at Respekten for Danmark hjemme i særlig Gråd øgedes hos Nordmændene ude, efterhaanden som Modstanden hjemme antog aktive Former. Nordmændene var med blandt dem, der hjerteligst bød *Christmas Møller* velkommen som Repræsentant

Kong Christians Fødselsdag den 26. Septbr. 1943 fejredes paa traditionel Vis i The Danish Club, London. Ved Bordet ser man fra v. — h.: Kong Haakon af Norge, Fru Peter Lind og First Lord of the Admiralty A. V. Alexander.

for det demokratiske Danmark, og i ganske særlig Grad lykkedes det Christmas Møller at skabe Kontakt med Nordmændene og ikke mindst med Udenrigsminister Trygve Lie, med hvem han under Aarene i London ofte drøftede politiske Spørgsmaal. Den første dansk-norske Aften havde Det Danske Raad afholdt allerede før Christmas Møllers Ankomst, nemlig den 2. Maj 1942 paa Dorchester Hotel med Professor *Worm-Müller* som Taler.

Da Kong *Haakon* den 3. August 1942 fyldte 70 Aar, modtog Det Danske Raad en Indbydelse fra den norske Regering til at lade *danske Frivillige og frie Danske danne en særlig Afdeling i Folketoget til Kong Haakon i Hyde Park*. Den danske Del af Folketoget anførtes af Frivillige fra »The Buffs«, og Danskerne deltog ogsaa i det store Festmøde i Albert Hall, hvor Dannebrog, som de danske Frivillige bar i Spidsen for den danske Afdeling i Folketoget, fik sin Plads blandt de norske Flag, der indrammede Tribunen foran de kongeliges Pladser. Den 6. Februar 1943 talte Admiral *Rüser-Larsen* ved en dansk-norsk Aften i Det Danske Hus. Foredraget overværedes af den norske Statsminister *Johan Nygaardsvold*, Udenrigsminister *Trygve Lie*, Forsvarsminister *Oscar Torp*, Chefen for den norske Krigsflaade, Admiral *E. Corneliussen* og Ambassadør *E. Colban*. Raadets Formand bød Nordmændene velkommen:

»Vi Danske ser hen til og op til Norge og Norges Kamp paa en ganske særlig Maade. Jeg har selv levet to Aar under tysk Okkupation i Danmark, og jeg kan sige til Dem fra det

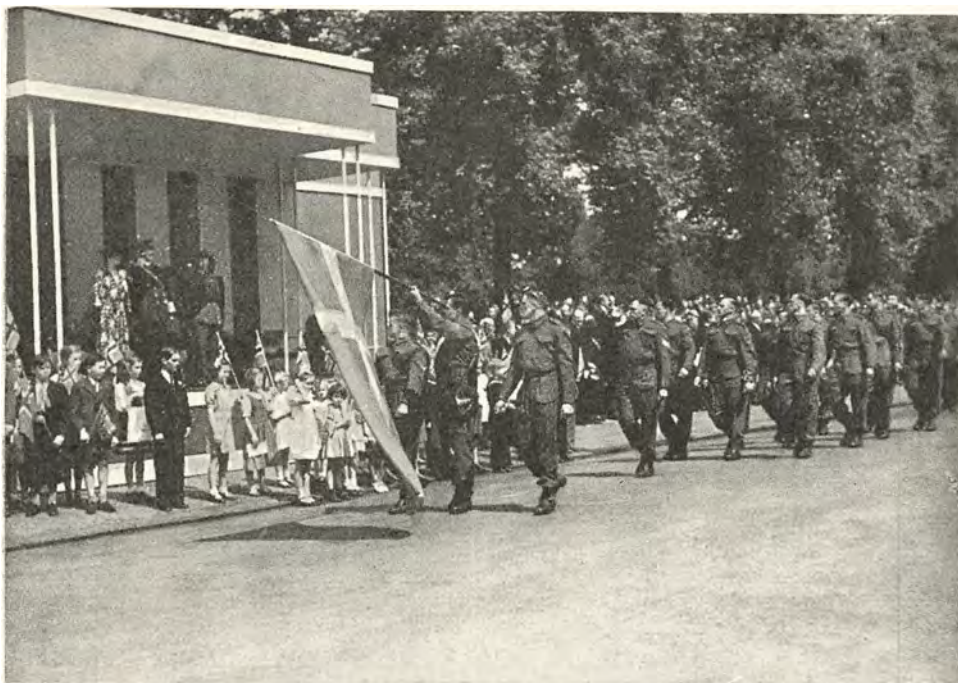
danske Folk, at Norge og det norske Folk og alt, hvad det har udrettet ude og hjemme, gav os en Tro paa Norden, som vi ikke vilde være foruden.«

Den 1. Marts samme Aar var Christmas Møller Foredragsgæst i norsk-britisk Institut, hvor Professor Worm-Müller bød ham velkommen med Ordene: »De er Danmarks Stemme, Dem vil vi høre,« og Foreningerne Dansk Ungdom og Norsk Ungdom afholdt flere vellykkede Sammenkomster.

Kong Haakon var en hyppig Gæst i Den Danske Klub, og da Den Danske Klub fyldte 80 Aar i December 1943, gav Majestæten Tilladelse til, at han udnævntes til Klubbens Protektor sammen med Kong Christian.

Efteraarets Begivenheder hjemme, derunder de vanvittige Jødeforfølgelser, blev en Spore for Raadets Arbejde; der kaldtes paany paa Medlemmernes økonomiske Offervilje, og Pengene kom ind. Det nye Raad var praktisk talt Genvalg af det gamle, hvilket toges som Udtryk for, at man godkendte Raadets hidtidige Politik og Arbejde. Det Danske Raad kunde med Stolthed henvise til, at »Frie Danske« havde kunnet mestre Opgaven økonomisk. Foruden til Røde Kors-Indsamlingen i 1940, Jagerindsamlingen 1942 og en Række andre Indsamlinger til de forenede Nationers Krigsindsats gennem 3 Aar var der sikret Det Danske Raad et Budget paa mange Tusinde Pund Sterling. Det Danske Raad modtog økonomisk Støtte fra »Frie Danske« i den øvrige frie Verden. Fra Ægypten, Brasilien, Færøerne, Iran, Columbia, Indien, Equador, Bolivia, U.S.A., Australien, New Zealand, Schweiz, Kina, Sydafrika, Island, Venezuela, Sierre Leone, Palæstina, Uruguay og Grønland var der kommet Bidrag. Den 29. August bevirkede ikke, at »Frie Danske« og Det Danske Raad nærrede Ønsker om Ændring i Raadets formelle Stilling, men man følte Nødvendigheden af at maatte udvide Arbejdet. De mange Frivillige fik jo Støtte af Raadet den første Tid, og dette gjaldt ogsaa de danske Fiskere, der nu i stigende Omfang gik over Nordsøen og som Regel skulde have økonomisk Hjælp, før de kunde komme ud at fiske igen eller paa anden Maade kom ind i Krigsindsatsen.

Det var ikke Pengene, der i første Række satte Gang i den frie danske Bevægelse; ogsaa her var Begyndelsen beskeden. Det første Finansaar fra 15. Juni 1940 til 13. Juni 1941 indsamledes der i alt 4846 Pund Sterling, hvoraf 2447 Pund brugtes til Røde Kors Pavillon i Basingstoke. I alt indsamledes der i de fem Aar gennem Det Danske Raad 147.285 Pund Sterling, hvoraf 92.456 Pund indsamledes blandt Bevægelsens Medlemmer i Storbritannien, og Resten — 54.829 — fra frie Danske uden for Storbritannien. Som tidligere nævnt indsamledes der i alt til Jagerfondet ca. 40.000 Pund Sterling. De største Udgiftsposter paa Raadets Budget var Administrationsudgifterne til Raadet og »Det Danske Hus«, hvilket dog kun repræsenterede ca. $\frac{1}{4}$ af Budgettet. Andre Beløb gik til Velfærd og Hjælp til Nyankomne fra Danmark og Frivillige; navnlig de sidste Par Aar medgik der store Beløb til de to sidste Poster. Endvidere var der Udgifter til selve Rekrutteringen af Frivillige, til Informationsarbejdet og Mødevirksomheden. Om Det Danske Raads Midler i øvrigt kan siges, at Raadet ikke har brugt een Øre af den danske Stats Midler og heller ikke har modtaget Laan eller Tilskud fra nogen Side. Bevægelsen hvilede paa de frivillige Bidrag fra Bevægelsens egne Medlemmer.

Danske Frivillige hylder Kong Haakon ved Paraden i Hyde Park paa Kongens Fødselsdag den 3. August 1942.

Paa det nyvalgte Raads følgende Møde vedtoges det, at man paa Indstilling af den danske Gesandt havde valgt Presseattaché *Aagaard*, Statskonsulent *P. A. Moltesen* og Legationsraad *Gustav Rasmussen* til Raadet. Endvidere valgtes *Ole Küllerich*. Redaktør Küllerich, der var kommet til London tidligt paa Aaret, var ved sin Ankomst koopteret til Medlem, men det havde ikke været muligt for ham at blive opstillet til det almindelige Valg til Raadet, da hans Navn ikke var frigivet af de britiske Myndigheder. Først nu var han »frigivet«, som det hed, og kunde træde frit frem. Fra den første Dag, han dukkede op i London, havde han straks stillet sig til Disposition for Christmas Møller og havde været Medarbejder ved Bladet »Frit Danmark« og dets Informationsarbejde. Raadet genvalgte Hr. *Krøyer Kielberg* til Præsident, Hr. *Christmas Møller* til Formand for Raad og Arbejdsudvalg og Hr. *K. G. Anker-Petersen* til Næstformand for Arbejdsudvalget, hvortil nyvalgtes Styrmand *R. Geisler*; i øvrigt genvalgtes hertil Hr. *Børge Møller* som Repræsentant for Sømændene og de Herrer *E. Blytgen-Petersen*, *O. Holdthusen*, *H. T. Karsten*, *Gustav Rasmussen* og *Tillge-Rasmusen*. Det Danske Raad bestod efter Valget af følgende Medlemmer: Direktør *K. G. Anker-Petersen*, Redaktør *E. Blytgen-Petersen*, Direktør *Dohm*, Sekretær *L. B. Gundel*, Direktør *Ove Holdthusen*, Pastor *Viggo Jensen*, Redaktør *Robert Jørgensen*, Direktør *H. T. Karsten*, Redaktør *Ole Küllerich*, Major *E. Knauer*, Fru *Runa Krabbe*, Direktør *F. Krøyer Kielberg*, Ingeniør *Peter Lind*, Hr. *J. Christmas Møller*, Redaktør *Terkel M. Terkelsen* og Redaktør *Tillge-Rasmussen*, der alle var valgte i første Valgkreds,

London og Sydøstengland. Fra Provinsen var valgt Direktør *Povl Frederiksen*, Bristol, Direktør *H. Kristensen*, Cardiff, Ingeniør *Th. Teisen* og Direktør *Sven Thomsen*, Birmingham, Direktør *Marius Bech* og Direktør *Niels Sejrup*, Manchester, Stationsbestyrer *E. G. V. Sørensen*, Newcastle, Ingeniør *H. Holtesen*, Glasgow, Konsul *Schacke*, Edinburgh. For Skibsofficererne var valgt Styrmand *Geisler*, Maskinmester *M. Pertho* og Kaptajn *S. A. Sigvard*. For Sømændene var valgt *D. V. Aagaard*, *Carlo H. Hansen*, *Harry Jørgensen*, *Harry Larsen*, *Børge Møller*. For Fiskerne *Andersen*, *G. Lisborg*, og for Gartnerne *Gartner V. Sørensen*.

Paa Raadets Møde Onsdag den 1. September omtalte Formanden. Hr. Christmas Møller, de nye voldsomme Forfølgelser i Danmark, Henrettelser, Dødsdomme og Overførsel til tyske Koncentrationslejre og udtalte:

»Vi ved, at dette ikke knægter vore Landsmænds Mod, og at de vil fortsætte deres Arbejde. Vi lover hverandre at gøre, hvad vi kan for at bøde paa dette Tyranni og raade Bod, hvor vi kan, senere hjemme.«

Derefter meddeltes det, at Udenrigsminister *Eden* havde modtaget Anglo-Danish Society's Indbydelse til Lunch i Januar. Den Plan, som Danmarks Frihedsraad havde udsendt om den første Periode efter Besættelsens Ophør, blev omtalt og drøftet. Der var almindelig Enighed om Planen, men den vigtigste Opgave for Danmark den Dag, Danmark blev frigivet, var i øvrigt efter Raadets Opfattelse, at Danmark tog Stilling paa de Allieredes Side, saaledes som Folkets Sind og Vilje var. I øvrigt kan nævnes, at Samarbejdet mellem Det Danske Raad og The British Council resulterede i *en Række dansk-engelske Møder* i »Det Danske Hus«, hvor engelske Venner kunde blive orienteret om danske Forhold.

I Løbet af Efteraaret var Redaktør *Sten Gudme*, der kom til London i For-sommeren 1941, blevet knyttet til Det Danske Raads Arbejde som Medarbejder ved »Frit Danmark« og Informationskontoret. Kort før Jul blev det besluttet, at han som Repræsentant for Raadet skulde rejse til Stockholm for at udbygge Kontakten mellem de Danske der og navnlig med Dansk Pressetjeneste. Af Be-givenhederne hjemme gjorde Mordet paa *Kaj Munk* ubetinget det dybeste Ind-tryk som Udtryk for det Vanvid, Tyskerne og deres Haandlangere slap løs.

Paa Det Danske Raads Møde Onsdag den 12. Januar udtaltes der Mindeord om *Kaj Munk* og Redaktør *Nicolai Blædel*, der var død 1. Dec. Den 12. Januar blev i øvrigt en Mærkedag i Forholdet mellem England og Danmark, idet Udenrigs-minister *Eden* i sin Tale ved Anglo-Danish Society's Lunch varmt hyldede den danske Hjemmefront. Udøverne af Modstanden hjemme betegnedes af Mr. Eden som kæm-pende i de forenede Nationers Rækker, og sammen med de frie danske Søfarende var de med til at hejse Dannebrog Side om Side med de Allieredes Flag. Netop *Julemorgen var der jo sket det, at de danske Skibe i britisk Tjeneste fik Tilladelse til at føre Dannebrog*. Mr. Eden hyldede Kong Christian:

»Faa konstituelle Monarker har haft en vanskeligere Rolle. Vi forstaa udmærket den Prø-velse, han har gennemgaaet sammen med sit Folk i Danmark og gennemgaar den Dag i Dag. Det har vundet ham dette Folks forøgede Beundring og Hengivenhed.«

I sin Hyldest til Sabotørerne sagde Mr. Eden:

C. E. Aagaard.

Peter Lind.

Emil Blylgen-Petersen.

Poul Frederiksen.

»Den ene dygtige og velorganiserede Sabotagehandling har fulgt den anden i hurtig Rækkefølge. Det er kløgtige og værdifulde Slag, der rettes paa De Forenede Nationers Vegne. Vi i dette Land vil gerne hylde de Ledere, der organiserer disse Handlinger, og de brave Mænd, der udfører dem.«

Den danske Gesandt Grev Reventlow takkede Mr. Eden for hans Venkab over for Danmark og hans Anerkendelse af Modstanden hjemme. Formanden for Det Dan-

ske Raad, Christmas Møller udtalte, at der nu ikke længere var nogen væsentlig Forskel mellem Stillingen i Danmark og Stillingen i de andre besatte Lande, og han erklærede, at Danmark i Dag fortjente at blive Allieret. Formelt kunde Danmark ikke erklære Krig, men faktisk var Danmark og det danske Folk i Krig med Tyskerne.

I den store repræsentative Forsamling, der deltog i Lunchen, hvor der kun kunde skaffes Plads til 300, medens flere Hundrede havde meldt sig forgæves, deltog Minister Eden og endnu 3 Medlemmer af den britiske Regering, Marineminister *Alexander*, Krigstransportminister Lord *Leathers* og Minister for økonomisk Krigsførelse, Jarlen af *Selborne*. Norge var repræsenteret ved Udenrigsminister *Trygve Lie*, for Sverige var mødt Gesandten i London, Hr. *Bjørn Prytz* og for Island Gesandten *Petur Benediktsson*.

X

Og nu begyndte der faktisk en Ventetid. Det gjaldt i London som hjemme, hvor man forstod, at Danmarks Ungdom med dødelig Alvor forberedte sig paa den Dag, da de haabede paa en Chance for at være med i den europæiske Frihedskamp med deres allierede Brødre.

Den 15. Februar holdt Christmas Møller en Tale i det britiske Parlaments interparlamentariske Union og krævede, at Danmark fik allieret Status, om ikke før, saa naar det var blevet et frit Land. Denne Tale vakte megen Opmærksomhed og Anerkendelse, særlig i Sverige, hvor den blev refereret meget udførligt. Danmarks Stilling efter 29. August optog »Frie Danske« paa den Maade, at man arbejdede paa, at det kæmpende Danmark placeredes bedst muligt reelt og formelt, saavel i Arbejdet med Genopbygningen efter Krigen, der allerede var paabegyndt, som i selve Krigsindsatsen.

I Marts kom den danske Gesandt i U.S.A., Minister *Henrik Kauffmann* paa Besøg i London, og den danske Gesandt i Island, Hr. *le Sage de Fontenay* kom ogsaa paa Besøg. De deltog begge i Det Danske Raads Møde den 29. Marts. Formanden, Christmas Møller, takkede paa Raadets Vegne Minister Kauffmann for hans Gerning og udtalte, at de Samtaler, man i London havde ført med Minister Kauffmann om den Stilling, Danmark og Danske skulde have, havde vist Overensstemmelse i Spørgsmaalet om Maal og Midler. Minister Kauffmann gav Udtryk for sin Glæde over at være Gæst i »Det Danske Hus« i London og erklærede, at alle Danske i Amerika nærrede de varmeste Følelser for, hvad den frie danske Bevægelse i Storbritannien havde udrettet og udrettede.

Minister Kauffmann aflagde Besøg i Newcastle, hvor han talte til de i Land værende Søfolk og fastboende Danske. Den 9. April havde Norge indbudt Danmark til at være med til at mindes Dagen paa et Paaskesøndag-Møde i Colosseum Teatret i London. 1500 norske og danske Tilhørere hyldede her Kong Haakon og Kronprins Olav og mindedes de to store Digtere, Norden havde mistet i Kampen i det forløbne Aar, *Kaj Munk* og *Nordahl Grieg*. Fra norsk Side talte Socialminister

Ved Mr. Anthony Edens Besøg i The Anglo-Danish Society den 12. Januar 1944 taler Dir. Krøyer Kielberg, medens Mr. Eden (t. h.) hilser hans Udtalelser med Bifald.

Ved samme Lejlighed faar Det Danske Raads Formand, Christmas Møller, en Samtale med den britiske Statsmand.

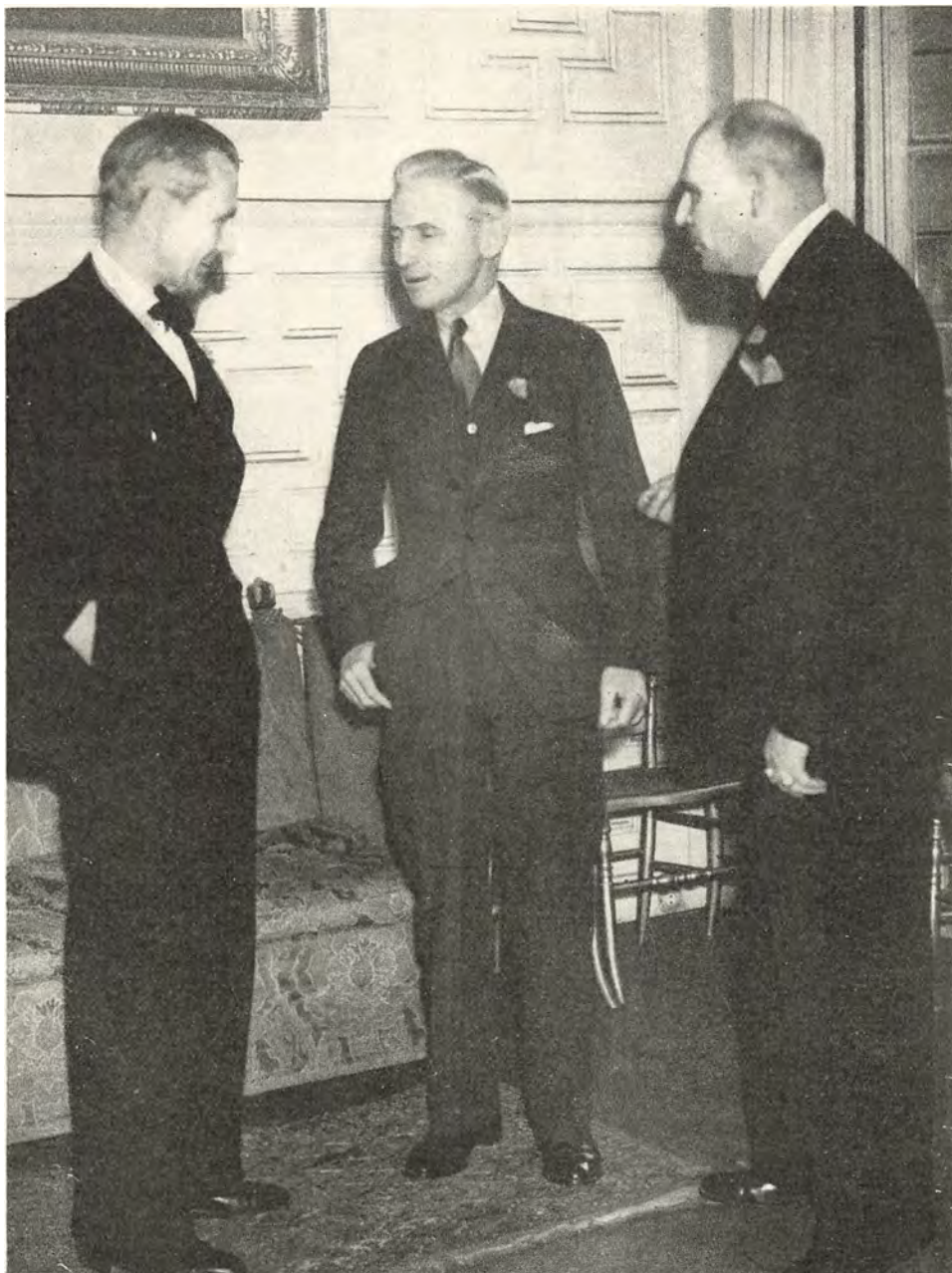
Den 28. Marts 1944 afholdt Det danske Raad i Forbindelse med The British Council en Reception for Minister Henrik Kauffmann, som faa Dage forud var kommet til London, hvor Forhandlinger skulde finde Sted mellem ham, Grev Reventlow og J. Christmas Møller. Her taler Minister Kauffmann ved Receptionen.

Sverre Støstad. Tyskerne havde forsøgt at drive en Kile ind mellem Norge og Danmark, sagde han. Det danske Folk havde maattet kæmpe sin Kamp med andre Metoder end Nordmændene, men ingen Nordmand var i Tvivl om, hvor det danske Folk stod. Vi kæmpede den samme Kamp og havde det samme Maal: Udryddelse af Nazismen og Sikring af Demokratiet. Fra dansk Side talte Christmas Møller, der udtalte, at han vidste, at Danske hjemme vilde være lykkelige ved Mødet, hvori de saa et Vidnesbyrd om det nære Slægtskab mellem vore to Folk, og et Vidnesbyrd om, hvorledes Norge og det norske Folk følte, at vi nu var helt paa Linie, paa den samme Vej mod det samme Maal. Han sluttede med et Leve for de to Kongebrødre, Kong Christian og Kong Haakon.

Efterhaanden havde vi i London Anelse om, at Invasionen stod for Døren, og netop som vi den 5. Juni fejrede Grundlovsdagen i London og var klar over, at alle Danske vilde yde deres Indsats, blev jo faktisk Invasionen startet, og næste Morgen vidste vi, at Befrielsen af det tyskbesatte Kontinent var begyndt udefra.

I sin Radiotale hjem om Aftenen den 6. Juni udtalte Det Danske Raads Formand bl. a.:

»Jeg ved, at den allierede Overkommando stoler paa det danske Folk, som den stoler paa alle de andre. Den danske Modstandsbevægelse har i det sidste Aar slaaet hele Verden med Beundring. Lad os love hverandre, at vi vil leve op til de Resultater Danmark har naaet siden 29. August.«

De tre danske Ministre: *Henrik Kauffmann, Eduard Reventlow og Fr. le Sage de Fontenay* ved deres Møde i London den 28. Marts 1944.

Efter Invasionen var vi stolte Vidner til Københavnernes straalende Sejr, da, efter 5 Dages Folkestrejke, der bredte sig til over 20 Byer, Tyskerne maatte bøje sig fra Frihedsraadets Krav. Det danske Folks Sejr og Tyskernes haarde Straffe gav Anledning til, at Minister *Eden* den 18. Juli i Underhuset fremkom med

Lykønskninger og Tak i Anledning af de velykkede Strejker. Og som Dannebrog og de allierede Flag hejstes over Barrikaderne i Københavns Gader, vagede Dannebrog fra danske Skibe mellem allierede Flag paa Invasionskysten. *Thomas Døssing* aflagde i Juli Besøg i London, hvorfra der udsendtes Meddelelse fra Sovjet-Regeringen og Danmarks Frihedsraad om, at Sovjet-Unionen vilde modtage Hr. Døssing i Moskva som Repræsentant for det kæmpende Danmark.

I August kom Redaktør *Ebbe Munck* paa Besøg i London, og Forbindelsen knyttes endnu mere intimt via Sverige med den danske Hjemmefront. Den 30. August holdt »Frie Danske« sit Aarsmøde i »Det Danske Hus«, og Formanden, Hr. Christmas Møller, kunde fastslaa, at det politiske Maal, som Bevægelsen og Raadet havde sat sig: At faa Danmark anerkendt som Allieret, var naaet, saa vidt som det under de givne Forhold var muligt. Men der var andre Opgaver at løse i den Tid, der var tilbage inden Danmarks Befrielse. Man maatte være dybt taknemmelig over den Anerkendelse, allierede Lande havde vist Danmarks Sag. Sovjet-Unionen havde anerkendt det. Storbritanniens og U.S.A.s ledende Statsmænd havde gjort det samme. Vort Broderland Norge havde givet os Hjælp og Støtte. Og Takken maatte først og fremmest uden for Danmark gaa til vore Søfarende, der gjorde det første haarde Arbejde, og til vore Frivillige. Det store Resultat var kommet først og fremmest gennem Hjemmefrontens Arbejde. Det var den 29. August, som dannede Baggrund for Danmarks Stilling, og det var vort inderligste Haab, at det befriede Danmark vilde vælge sin Politik i Konsekvens af den Gerning, som var øvet ude og hjemme i dette skelsættende Aar. Minister *Kauffmann*, der besøgte England i Marts og April, kom atter i September til London til Drøftelse af en Række danske Spørgsmaal. Ved Nyvalget til det Danske Raad viste det sig, at der for alle Kredses Vedkommende ikke var opstillet nye Kandidater. Den eneste Ændring var, at Rekruteringskontorets nye Leder, Flying Officer *E. Schalburg* indtraadte i Raadet i Stedet for Major Knauer, der var overgaaet til aktiv Tjeneste.

Til de 38.300 Pund Sterling, der i 1942 indkom til det danske Fighter-Fond, var der senere indbetalt yderligere 1700 Pund Sterling, saaledes at Indsamlingen kunde rundes op til 40.000 Pund Sterling, hvilket dækkede Indkøbet af 8 Spitfires. I Forventning om, at næste 26. September vilde Kong Christian blive fri i et frit Danmark, hyldede vi ude Kong Christian paa hans 74-Aars Fødselsdag som Symbolet paa det ukuelige Danmark. Marskalken for det diplomatiske Korps i London aflagde sit traditionelle Besøg hos den danske Gesandt for at overbringe den engelske Konges hjerteligste Lykønskning i Anledning af Kong Christians Fødselsdag. I Efteraarets Løb var der en Del Diskussioner om Det Danske Raads Fremtid. Der var nogle, der ønskede Raadet fortsat efter Krigen, mens andre var stemt for, at det skulde opløses. Resultatet blev, at man vilde afvente Befrielsen.

Onsdag den 16. November aabnedes Det Danske Raads Udstilling »Fighting Denmark« i Den kgl. Porcelainsfabriks Udsalg i Bond Street. Udstillingen aabnedes af Vicepremierminister *Attlee*, der hyldede Frihedens og Kampens Danmark og udtalte, at naar det frie Danmark med sin frie Konge, frie Regering og frie Rigsdag gav Udtryk for Danmarks Ønske om at slutte sig til De Forenede Nationer, var han sikker paa, »at vi alle vilde rette en Velkomst til Danmark, hvis Folk havde

Udstillingen »Fighting Denmark«, som Det Danske Raad arrangerede i London 16. - 25. Novbr. 1944, gav vore britiske Venner et klart Indtryk af den Kamp for Friheden, som ogsaa vort Folk omsider havde tvunget Danmark ud i.

kæmpet tappert mod Fjenden.« Udstillingen i London besøgte bl. a. af Kong *Haakon*. Samme Udstilling vises i Newcastle i December. I Marts afholdtes Udstillingen i Bristol, hvor den besøgte af Enkedronning *Mary* og Prinsesse *Royal*. Det var den senere danske Konsul i Bristol, *P. Frederiksen*, der arrangerede Ud-

Den 16. Novbr. 1944 aabnede Premierminister Attlee Udstillingen »Fighting Denmark«. Det danske Raads Formand bød ham og de øvrige Gæster Velkommen, og bagefter blev Udstillingen nøje beset. Her viser Red. *Sten Gudme* Ministeren den plastiske Model af Gestapos Hovedkvarter i Aarhus, som R. A. F. lod fremstille, inden det vellykkede Angreb fandt Sted.

stillingen her. I London var det Redaktør *Sten Gudme* og *Sven Ebbesen*, der havde forestaaet Arrangementerne. Udstillingen omfattede bl. a. den R.A.F. Model, der anvendtes ved Instruktion af Flyverne, før de rettede Angreb mod Gestapo-Hovedkvarteret i Aarhus. I Løbet af Efteraaret og Vinteren ankom der Danske over Stockholm, der iblandt Professor *Stephan Hurwitz* og Folketingsmand *Robert Stærmosé*, der begge indvalgte som Medlemmer af Det Danske Raad. Disse talte og skrev om Danmark og Modstanden hjemme rundt om i Landet.

Ved Juletid rejste Redaktør *Sten Gudme* til Stockholm for at lede dansk Presse-tjeneste. Under Redaktør *Blytgen-Petersens* Rejse som Krigskorrespondent havde han været Leder af Det Danske Raads Informationskontor og Bladet »Frit Danmark« sammen med Redaktør *Ebbesen*. I Redaktør *S. Gudmes* Sted knyttedes Redaktør *Holger Hørsholt Hansen* til Arbejdet. Blandt de Gæster, vi i Vinterens Løb saa i »Det Danske Hus« var Prins *Peter* af Grækenland og Danmark, der var Ærespræsident for den frie danske Bevægelse i det mellemste Østen, ligesom Prins *Georg* var det i Sydafrika.

I Februar rejste *Christmas Møller* til Sverige, hvor han havde et Møde med det kæmpende Danmarks Repræsentant i Moskva, Hr. *Døssing*. Før sin Afrejse var *Christmas Møller* blevet modtaget af *Attlee*, og han havde en Samtale med den norske Udenrigsminister *Trygve Lie*.

Efterhaanden som Befrielsen skred frem i Europa, dannedes der *frie danske*

Under Udstillingen »Fighting Denmark« (16.-25. Novbr. 1944) aflagde Kong Haakon af Norge Lokalerne et Besøg og viste stor Interesse for den instruktive Fremstilling af det frie Danmarks Krigsindsats. Her studerer Kongen - synligt oplivet - en Del af den danske Handelsflaades Stand.

Sammenslutninger i Frankrig og Belgien, hvorefter der fandtes frie danske Sammenslutninger i i alt 25 Lande.

Redaktør Tillge-Rasmussen havde været i Paris nogen Tid efter Befrielsen og medvirket ved Oprettelsen af de frie danske Sammenslutninger der og i Bryssel, og senere aflagde Redaktør Blytgen-Petersen som Krigskorrespondent Besøg hos de frie Danske i Paris og Bryssel.

Efter 6 Ugers Ophold i Sverige kom Christmas Møller tilbage og kunde fortælle os, at hele det danske Folk stod fast sammen i en sejrrig, enig og stærk Front. Onsdag den 21. Marts aflagde Prinsesse Margrethe af Bourbon-Parma Besøg i »Det Danske Hus«, og den sidste 9. April før Danmarks Befrielse havde Danmark og Norge sammen indbudt til en Forbøns- og Takkegudstjeneste for Danmark og Norge i Westminster Abbey, Imperiets historiske Kirke. Biskop Fjellbu udtalte i sin gribende Prædiken: »Efter 9. April 1940 blev vi broderfolk som aldri før.« Fra dansk Side talte Pastor Harald Sandbæk.

Saa kom *Befrielsen til Danmark*, og faa Timer efter Tyskernes officielle Kapitulation nedlagde Formanden for Det Danske Raad, Hr. Christmas Møller en Krans ved Cenotaphen i Whitehall. Kransen bar Inskriptionen »In deepest gratitude from Denmark«. Forbindelsen med Danmark var genoprettet, og tilbage for Det Danske Raad stod nu *Afviklingen af den frie danske Bevægelse*. Paa Det Danske Raads Møde Onsdag den 16. Maj oplyste Præsidenten Krøyer Kielberg, at Arbejdsudval-

get havde været samlet med Christmas Møller Dagen før hans Afrejse fra London, der skete saa hurtigt, at der ikke var Tid til Indkaldelse af Raadet. Arbejdsraadet havde bedt Formanden overbringe Kong Christian Raadets Hyldest og Tak. Krøyer Kielberg oplyste, at han nu fandt, at Tidspunktet var kommet, da det officielt kunde siges, at Christmas Møller var kommet til England paa indtrængende Opfordring fra højtstaaende britiske Kredse. Hr. Krøyer Kielberg havde skrevet et Brev til Christmas Møller, som han paa Forhaand havde drøftet med Grev Reventlow, der havde givet Brevet sin fulde Tilslutning. Da foruden Formanden, Legationsraad Gustav Rasmussen, Redaktør E. Blytgen-Petersen og Redaktør Tillge-Rasmussen nu opholdt sig i Danmark, besluttede Raadet at supplere Arbejdsudvalget med Direktør S. A. Dohm og Redaktør Terkel M. Terkelsen. Det vedtoges endvidere, at »Frit Danmark« skulde ophøre fra 1. Juli, og at der skulde indkaldes til Medlemsmøde den 29. August for at træffe endelig Beslutning om den frie danske Bevægelses Ophør. Bevægelsens Maal var naaet.

Den 29. August afholdtes saa det sidste Møde i Det Danske Raad, og paa Medlemsmødet opløstes den frie danske Bevægelse i Storbritannien. Hjemmefra havde man i Sommerens Løb haft Besøg af Ministrene Mogens Fog og Frode Jakobsen, der talte paa Grundlovsdagen i London, og Christmas Møller kom over og overværede Det Danske Raads sidste Møde.

Direktør Anker-Petersen, der fungerede som Formand efter Christmas Møllers Udnævnelse til Udenrigsminister, var i Juni i København, hvor han blev modtaget i Audiens hos Kongen, og Frie Danskes Præsident Krøyer Kielberg var hjemme og modtog hos Kongen Udnævnelse til Storkors af Dannebrog.

Historien maa dømme om Det Danske Raad og dets Betydning. Som jeg indledte, tror jeg, at dets store Betydning laa, dels i Tidspunktet for Bevægelsens Start, dels i den Tillid mellem England og Danmark, som den frie danske Bevægelse var og blev Udtryk for. Før Raadets officielle Stiftelse mødtes Arbejdsudvalget paa Redaktør Robert Jørgensens Initiativ med den britiske Presse, og her udtalte den designerede Præsident for Det Danske Raad Krøyer Kielberg, at hvor lang og torneyldt, trang og stejl Vejen end vilde blive, vilde Danmark være at finde paa Storbritanniens Side. Ved Bevægelsens Opløsning 5 Aar senere kunde Hr. Kielberg udtale som sin Opfattelse, at Danske ude og hjemme havde indfriet dette Løfte. Hvilket Løfte havde den frie danske Bevægelse og Danmark fra Englands Side? Ja, vi klyngede os til de to Ord: »Yes Sir«, der lød i det engelske Parlament, da Regeringen den 8. Maj 1940 blev spurgt, om det var et af de allieredes Krigsmaal at sikre Genoprettelsen af Danmarks Frihed og Selvstændighed. England holdt sit Ja-Ord. Tilliden til Løftet om Danmarks Befrielse blev indfriet. Storbritanniens Tillid til Danske ude og til det danske Folk hjemme blev ligeledes indfriet, — paa »triumferende Maade,« som Eden sagde den 9. April 1945. Og »Second to none« lød Montgomerys Dom om den danske Modstandsbevægelse, da han besøgte København efter Befrielsen.

Den sovjetrussiske Gesandtskabsbygning paa Frydendalsvej.

FORHOLDET TIL SOVJETUNIONEN

Af Civilingeniør ERLING FOSS

Hovedinteressen for Forholdet mellem Danmark og Sovjetunionen samler sig om en Belysning af Sovjetunionens Stillingtagen til os. For at danne det bedst mulige Billede er der Grund til korteligt at medtage Tidsrummet forud for Besættelsen.

Allerede i 1918 foretog Ingeniør *Hjalmar Lange* fra Industriraadet en Orienteringsrejse til U.S.S.R. for at lægge Grund til en Handelsforbindelse, — men først i 1923, da en fornyet Rejse af samme Karakter fandt Sted, naaede vi frem til et Resultat, idet *Peter Schou* og *Eigil Leth* fra det danske Udenrigsministerium samtidig blev modtaget i Moskva som officielle Repræsentanter for Danmark. En *de facto* Anerkendelse traadte saaledes i Kraft. Næste Aar blev den afløst af en *de jure* Anerkendelse med *Peter Schou* som Danmarks Gesandt.

I den følgende Aarrække helt op til Krigen kom det stadig ikke til nogen virkelig omfattende Handel mellem de to Lande. Fra U.S.S.R.s Side forlangte man kontant Betaling for sine Varer, men saa sig samtidig nødsaget til at kræve langstrakte Kreditter for Afregning af danske Varer. Herhjemme kunde Eksporten den Gang ikke faa fuld Risikodækning for disse Kreditter hos den danske Stats Eksportudvalg. Til Trods herfor kom der dog gennem Aarene noget dansk Salg i Gang, f. Eks. fra *F. L. Smidth & Co.*, *Burmeister & Wain*, *Atlas* etc.

Som Gesandt blev Peter Schou afløst af *O. Engel*, som senere blev erstattet af *L. Bolt-Jørgensen*. Denne var endnu Gesandt, da Verdenskrig II brød ud.

I Tidsrummet op til Krigen var *den kulturelle Forbindelse mellem Sovjetunionen og Danmark ikke stor*. Vi havde som Talsmænd dog to fremtrædende Mænd, hvis Navne var kendt i Sovjetunionen. Først og fremmest Forfatteren *Andersen Nexø*, hvis Bøger har vundet stor Udbredelse og vurderes højt i dette læsehungrige Land, hvor Kunstnere og Videnskabsmænd regnes til en privilegeret Overklasse og behandles derefter. Som Baggrund for Sovjetunionens senere Venlighed og Overbærenhed over for Danmark — hvor man paa afgørende Tidspunkter kunde have frygtet noget andet —, kan Andersen Nexø's Betydning for den russiske Bedømmelse af Danmark sikkert ikke overvurderes. Et stort Navn i Moskva har ogsaa *Niels Bohr*, som besøgte Moskva før Krigen og har Venner meget højt i Sovjetsamfundet.

Sit første og gode Indtryk af Danmark fik den opvoksende russiske Ungdom i Skolestuen. Her var paa Ophængningstavler til Efterligning illustreret, hvor meget mere den danske Bonde fik ud af sin Jord end den russiske.

En særlig Opmærksomhed blev vist Danmark over for Mindet om den danskfødte Vitus Bering. Der var endda paa et vist Tidspunkt Tale om at overgive Danmark nogle af de Kanoner, der hørte til hans Skib. Ogsaa paa andre Maader mødte Danmark og Danskerne kun Interesse og Venlighed fra Sovjetunionen.

Ved Krigens Begyndelse var Anstrengelserne fra dansk Side for at interessere U.S.S.R. for vore Leverancemuligheder i Produktionsmaskiner og -anlæg ved at bære Frugt. Samtidig fik vi selv under Afspærringen en virkelig forøget Interesse i at indføre Petroleum, Foderstoffer og Gødningstoffer østfra. Traktaten mellem U.S.S.R. og Tyskland havde tilsyneladende »sikret« Freden i Østeuropa, og Mulighederne var derfor til Stede for at gøre Alvor af at udvikle vor Handelsforbindelse til dette store Rige, og den 18. September 1940 blev *en Handelstraktat afsluttet*, som omfattede 7,2 Mill. Kr. til hver Side. I Begyndelsen af 1941 var større Forretninger afsluttet paa Grundlag af Aftalen, som endda yderligere blev udvidet i Maj 1941 til at omfatte 28,5 Mill. Kr. Indbetalingerne var paabegyndt, og i Danmark tog man fat paa at udføre Maskinordrerne, og paa russisk Side laa i alt Fald et større Parti Benzin parat til Udslibning mod Afsendelse af danske Varer, da alt blev bragt til Standsning ved Hitler-Tysklands nye Lynkrig, der atter hensynsløst slog ned paa en fredelig Nabo. Dette skete den 22. Juni 1941.

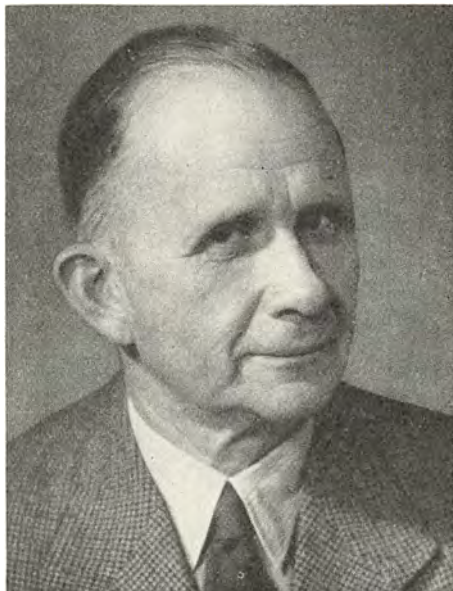
Sovjetunionen var paa dette Tidspunkt repræsenteret i København af sin Chargé d'Affaires *Plakhine*. Legationen holdt til i en Villa paa Frydendalsvej, medens Handelsdelegationen i en længere Tid havde arbejdet i en Fløj af Vesterport.

II

Den 22. Juni 1941 var *Erik Scavenius* Danmarks Udenrigsminister. Han vurderede stadig Danmarks Muligheder for at modsætte sig Tysklands Krav til at være lig Nul.

Kl. 3 om Morgenen blev Udenrigsministeriets Direktør *Nils Svenningsen* kaldt til den tyske Gesandt *Renthe-Fink*. Tyskland havde erklæret Sovjetunionen Krig.

Laurits Bolt Bolt-Jørgensen (f. 1882) blev Student 1900 og gik derefter Militærvejen, til han 1918 tog sin Afsked som Kaptajn. Efter nogen privat Forretningsvirksomhed knyttedes han til Udenrigsministeriet, blev Legationssekretær i Helsingfors 1921, vendte Aaret efter tilbage til Udenrigsministeriet og tiltraadte i 1927 Tjenesten som Legationsraad i Berlin. Endnu en Gang fungerede han i Udenrigsministeriet i København, indtil han i 1938 blev Sendemand i Moskva og 1941 i Budapest.

og af militære Grunde *forlangte Tyskland ikke alene Arrestation og Internering af alle Undersaatter fra Sovjetunionen, men ogsaa af alle førende danske Kommunistere indbefattet Rigsdagsmændene.* Endvidere skulde den russiske Gesandtskabsbygning afspærres fra Forbindelse med Omverdenen. Dette blev bekræftet skriftligt i en Note samme Dag. Det var klart for Danskerne, at hvis dette ikke blev gjort, vilde Tyskerne selv gøre det, saaledes som de den 9. April greb ind over for det engelske Gesandtskab. Udenrigsministeriet sendte en Embedsmand til Gesandtskabet og forklarede Situationen. Gesandtskabsvillaens Have blev omringet af civil dansk Politi. Der blev sørget godt for Russerne, og Chargé d’Affaires blev det stillet frit at forlade Gesandtskabet under Ledsagelse. Dette benyttede han sig af til at aflægge et Besøg hos Udenrigsminister Erik Scavenius. Den 24. Juni afgav han i en Note en *Protest mod det skete*, som gjorde hans fortsatte Ophold i Landet umuligt, og han *forlangte at blive hjemsendt.*

Det tyske Krav gik ud paa, at alle russiske Statsborgere skulde arresteres rundt omkring. Herved blev ogsaa enkelte fra Gesandtskabet, der befandt sig ude i Byen, ved en Fejltagelse bragt til Vestre Fængsel, hvor de maatte tilbringe fra 1 til 3 Dage, inden de blev ført tilbage til Villaen paa Frydendalsvej.

Fejlagtige Rygter naaede Moskva om, at Russerne blev mindre godt behandlet i København; dette redresserede Udenrigsministeriet med en indgaaende Forklaring den 29. Juni via Stockholm ved svensk Hjælp.

Samme Dag, som den russiske Note blev afleveret i København, telegraferede Udenrigsministeriet *en Note af lignende Indhold til det danske Gesandtskab i Moskva.* Den 4. Juli fandt Afrejsen Sted, og Udveksling skete over Tyrkiet den 17. Juli.

Fire Dage efter Krigsudbruddet *udsendte den danske Regering følgende Erklæring*, dateret den 26. Juni 1941:

»Ved den Krig, som nu er brudt ud mellem Tyskland og Sovjetunionen, er det store Vaabenopgør i Europa indtraadt i en ny Fase, som maa paakalde vor Opmærksomhed i en ganske særlig Grad; thi Tyskland har nu vendt sine Vaaben mod Øst i en Kamp mod en Magt, som gennem en Aarrække har betydet en Trusel mod nordiske Staters Velfærd og Trivsel.

At Frygten i Norden for Faren fra Øst ikke var ubegrundet, viste det Angreb, som Sovjetunionen i Slutningen af 1939 foretog paa Finland, hvis heltemodige Forsvar i en ulige Kamp her i Landet fremkaldte en Bølge af Sympati for vore kæmpende Brødre i Nord. Det danske Folk bevæges af de samme Følelser nu, da Kampen er genoptaget efter Ruslands fornyede Angreb paa Finland. Men denne Gang fører Finland ikke sin Kamp alene, men sammen med andre europæiske Lande kæmper det under Tysklands Førerskab for at bevare en Samfundsorden i Overensstemmelse med europæisk Kultur. Der er en fælles europæisk Interesse i dette Opgør, hvis Resultat paa afgørende Maade vil kunne bidrage til at bevare Europas Lande for indre Samfundsopløsning.

Nu som tidligere deltager Danmark ikke i dette krigeriske Opgør, men ud fra denne fælles europæiske Interesse kan Udviklingen ikke være ligegyldig for Danmark. Erkendelsen heraf har fundet Udtryk deri, at det danske Gesandtskab i Moskva er blevet kaldt tilbage, hvorefter Forbindelsen mellem Danmark og Sovjetunionen er afbrudt.«

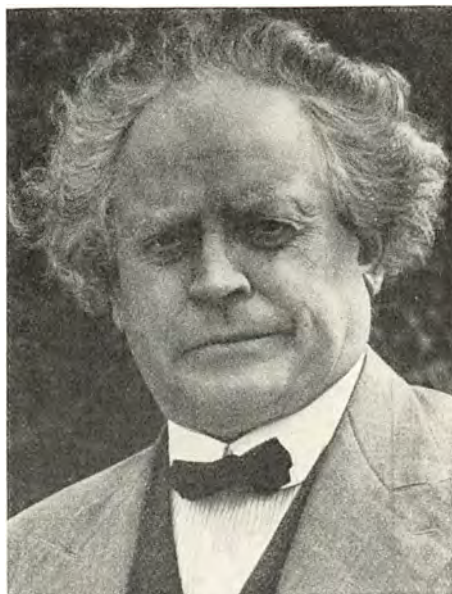
I Moskva blev den danske Gesandtskabsbygning den 26. Juni omringet af det russiske Politi. Alle af russisk Nationalitet blev fjernet fra Bygningen, og Telefonledningerne afbrudt. Først et Par Dage efter blev en Forbindelse etableret med Omverdenen, idet den svenske Gesandt aflagde et Besøg. Enkelte danske civile Forretningsfolk, der boede i Moskva paa dette Tidspunkt, blev straks internerede i en Lejr uden for Byen. Russernes Behandling var høflig og korrekt, men det var tydeligt, at Danmark rent logisk blev behandlet som et Fjendeland.

Spørgsmaalet ligger nær for, *om den danske Gesandt i Moskva i denne Situation burde have handlet paa samme Maade, som Kauffmann gjorde det den 9. April 1940 i Washington.* Kauffmann befandt sig endda i et neutralt, om end engelskvenligt, Land, men alligevel erklærede han sig fri over for de Ordre, der hjemmefra blev fremkaldt under Tyskernes Tryk. Det maa dog erindres, at endnu paa dette fremrykkede Tidspunkt i Juni 1941 havde selv Grev Eduard Reventlow endnu ikke erklæret sig fri i det krigsførende London. Endvidere at Tysklands militære Overlegenhed og aarelange Propaganda havde faaet mange uden for Rusland til at tro, at Tyskerne paa nogle Uger vilde marchere ind i Moskva. Der er al mulig Grund til at antage, at Minister Bolt-Jørgensen var af samme Opfattelse, og at han ikke var indstillet paa at følge den frie danske Bevægelse uden for Danmark.

Efter nogle Dages Internering blev Gesandtskabspersonalet ført til Toget, og til samme førte Russerne ogsaa de internerede danske Forretningsmænd, hvoriblandt fandtes den lokale Direktør for Det Store Nordiske Telegraf-Selskab. De danske Erhvervsfolk fik saaledes samme Behandling som Diplomaterne, hvilket var meget kulant fra Russernes Side. Toget gik til Tyrkiet; lige inden Grænsen blev det stoppet, fordi der ikke var tilfredsstillende Efterretninger om Passagen gennem Tyskland af det russiske Legationspersonale; men efter Standsning paa en Uges Tid, hvor Danskerne noget ubekvemt logerede i Toget, gik Rejsen videre uden Vanskeligheder.

Hermed gik Mørklægningsgardinet helt ned mellem de to Lande, og det varede længe, før den russiske Presse igen for Alvor brød Tavsheden om danske Forhold.

Martin Andersen Nexø (f. 1869) fødtes i et Fattigmandshjem paa Christianshavn og maatte allerede som lille hjælpe med til at sikre Familiens Udkomme. Fra hans 8. Aar voksede han op i Nexø, hjalp sin Fader i Stenbruddet, kom saa i Skomagerlære, gik over til Murerhaandværket, men var en stor Læsehest og blev saa dybt grebet af Tidens Strømninger inden for Højskolen og den socialistiske Verden, at han via Askov i 1893 tog fat paa en Friskolegering i Odense. Hans Forfatterskab blev nu mere og mere det centrale i hans Liv, Sygdom og Rejser øgede hans Erfaring og Indtryk, og i 1901 ophørte han helt med en skiftende Lærervirksomhed for at hellige sig Digtningen. Fra 1923—30 boede han i Tyskland, fik paa en Ruslandsrejse et uudslætteligt Indtryk af Sovjet, hvis kritikløse Tilhænger han siden blev. Som Kommunist tog han Sovjets Parti i den finske Vinterkrig 1939—40, hvilket vakte en levende Uvilje i vide Kredse og bevirkede, at hans Understøttelse paa Finansloven blev strøget. Under Besættelsen arresteredes han med de øvrige Kommuniste 1941, løslødes dog forholdsvis hurtigt og drog derpaa til Sverige, hvor han opholdt sig indtil Befrielsen.

III

I Mellemtiden fik Tyskerne trykket Danmark saa langt ned i Forholdet til Sovjetunionen, som det nogen Sinde har været.

Den umiddelbare Aarsag hertil var den *Fornyelse af Antikomintern-Pagten*, som var berammet til at foregaa i Berlin den 25. November 1941. Tyskland havde foruden sin effektive Tremagtspagt ogsaa en Skueret i Form af en »Overenskomst mod den Kommunistiske Internationale«. Denne skulde nu forlænges, og foruden af de to Parter i Tremagtspagten, Italien og Japan, skulde den ogsaa bekræftes i Berlin af Ungarn, Manchukuo, Spanien, Bulgarien, Kroatien, Rumænien og Slovakiet. Da Dagen nærmede sig, forsøgte Tyskland at faa Finland til at tiltræde som Medunderskriver, men Finnerne ønskede det ikke og henviste til, at intet andet nordisk Land var med. Dette blev vor Skæbne, fordi Ribbentrop pludselig fik travlt med at tvinge Danmark til at deltage i Pagten. Den oprindelige Pagt af 6. November 1937, som saaledes blev forlænget, gik ud paa, at den Kommunistiske Internationales Indblanding i Nationernes indre Forhold ikke kunde tolereres, og at Medunderskriverne derfor i Fællesskab skulde »samarbejde« for at afværge »den kommunistiske Nedbrydning«. Deltagerne skulde gensidig »underrette hinanden om den Kommunistiske Internationales Virksomhed,« raadslaa om »de nødvendige Afværgeforanstaltninger« og »gennemføre disse i snævert Samarbejde.«

Det første Fremstød satte *Renthe-Fink* ind ved at opsøge *Erik Scavenius* den 20. November Kl. 12 for at forespørge, om Danmark var villig til at tiltræde Antikomintern-Pagten. Han gav stærkt Udtryk for, hvad Tyskland »ønskede«. Ministeriet, der straks samledes bagefter, sagde nej til Forslaget. Den samme Aften fortsatte *Renthe-Fink* sit Tryk i en ny Samtale. Den 21. om Morgenen stillede *Renthe-Fink* paa ny

hos Scavenius og medbragte den første Note, dateret fra Dagen før. Indholdet var det samme, som derefter stadig blev gentaget, idet han samtidig truede og lokkede. Tyskland vilde »slet ikke kunne forstaa« et Afslag. Samtidig fremhævedes det, at andre ikke-krigsførende Lande som Spanien og Bulgarien ikke havde haft Betæneligheder over for Pagten. Den 21. forløb som den foregaaende Dag med endnu en Note fra Renthe-Fink om, at hans Regering ventede Svar samme Dag. Stauning fik tilmed et skarpt Brev.

Den 22. forsøgte man fra dansk Side at lave en anden Erklæring, og, hvis dette ikke lykkedes, dog at faa medtaget *et Tillæg med 4 Punkter*, som afgrænsede, hvad Danmark gik med til. Renthe-Fink meddelte, at han havde faaet telefonisk bekræftet fra Berlin, at de fire Punkter var accepterede, og at de kunde fastlægges i en Udveksling af Breve mellem ham og den danske Udenrigsminister.

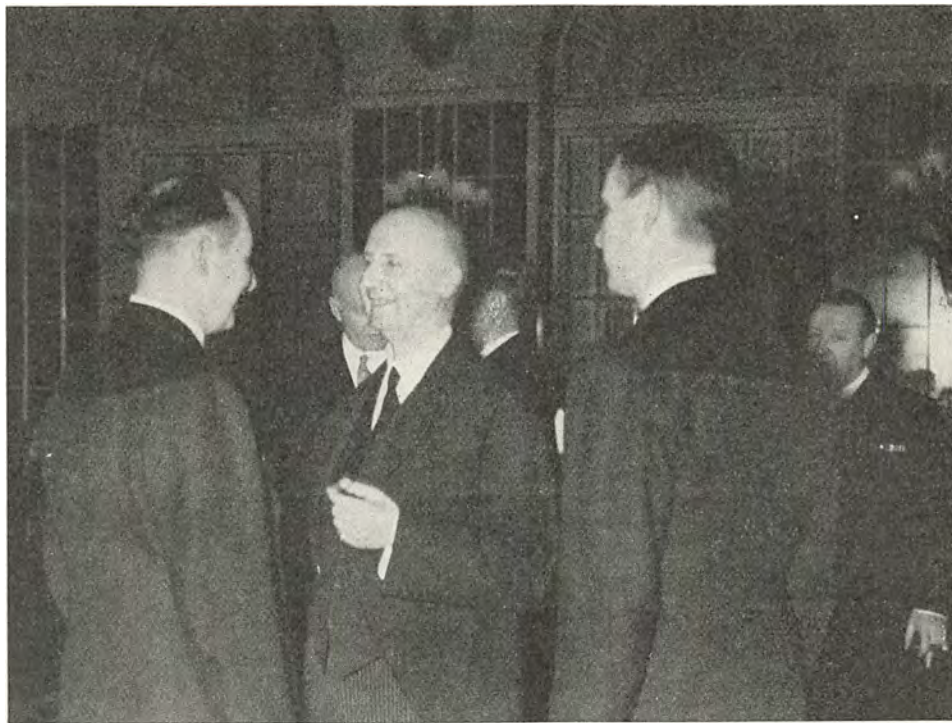
Efter nye Paatryk Døgnet rundt gik Ministeriet og Rigsdagsudvalget den 23. med til Pagten med det Forbehold, de fire Punkter indeholdt; de lød som følger:

1. »Ud over den Pligt til Samarbejde med Hensyn til Afværgeforanstaltninger mod Kommunismen, som udspringer af Pagten, medfører Tiltrædelsen af denne ingen politiske eller andre Forpligtelser for Danmark.
2. Ved Afværgeforanstaltninger forstaaes der udelukkende Foranstaltninger paa det politimæssige Omraade.
3. Pagtens Tiltrædelse medfører for Danmark udelukkende Forpligtelser for saa vidt angaar Danmarks eget Territorium.
4. Det i Pagten forudsete Samarbejde vil ikke omfatte Foranstaltninger, der maatte kunne ændre Danmarks Status som ikke krigsførende Stat.«

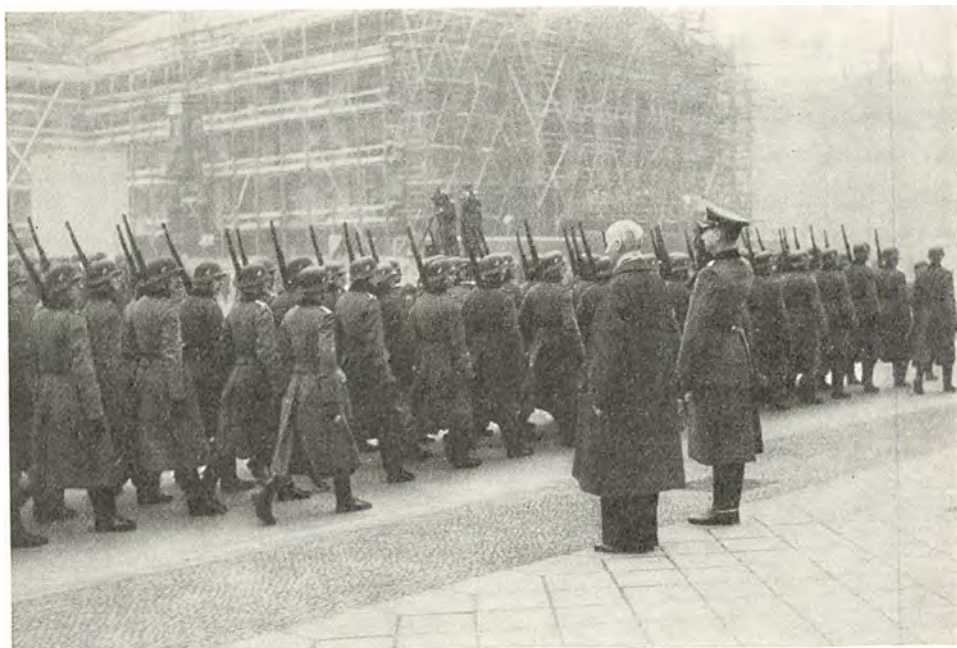
Disse Punkter blev nu, uden Nummerering, gentaget i en Pressemeddelelse, som Renthe-Fink godkendte, og som skulde udsendes næste Dag.

Men dette blev stoppet efter Ordre fra Berlin, hvor Erik Scavenius var rejst ned den 24., Dagen før Pagtunderskrivelsen. Nu, da Sagen var kommet saa langt, at det saa ud til, at Danmarks Underskrift var sikret, ønskede det tyske Udenrigsministerium ikke den Slags Pressemeddelelser Dagen før det store »show«. Under det latterlige formelle Paaskud, at Tyskland ikke alene kunde godkende Forbehold i en Pagt, der omfattede andre Stater, *vilde man endda heller ikke godkende de fire Punkter*. Man underkendte simpelt hen Renthe-Fink og lod ham returnere den Originalnote af den 23. med de fire Punkter, som han Ord til andet havde bekræftet samme Dag med en Note! Begge Noterne annulleredes. Scavenius, der var kommet til Berlin med et bundet Mandat, kunde under disse Forhold ikke gaa med til at skrive under den næste Dag. Ud paa Natten gik Tyskerne dog med til at erstatte Noteudvekslingen med en »*Notits til Akterne*«, som Danskerne saa kunde offentliggøre — i Danmark. Denne »Notits til Akterne« var en Omskrivning af de fire Punkter, der derved ikke kom til at staa helt saa klart og skarpt som før:

»Pagten gaar ud paa, at de kontraherende Stater gensidig vil underrette hverandre om den Kommunistiske Internationales Virksomhed, raadføre sig med hverandre om de nødvendige Afværgeforanstaltninger til Modvirken af saadan Virksomhed samt gennemføre disse Foranstaltninger i snævert Samarbejde. Derudover indeholder Pagten ingen politiske eller andre Forpligtelser. Heller ikke berører den Danmarks Stilling som ikke krigsførende Magt. Pagten befatter sig

Efter at have underskrevet Antikomintern-Pagten den 25. November 1941 deltog Udenrigsminister Erik Scavenius om Eftermiddagen i en Fest paa Hotel Adlon.

Dagen efter nedlagde han en Krans ved Æresmindet paa Unter den Linden og overværede Side om Side med Berlins Kommandant, Generalløjtnant Paul v. Hase, Forbidefileringen af et Æreskompagni.

Studenterdemonstrationerne mod vor Underskrift af Antikomintern-Pagten gav paa Amalienborg Plads Anledning til, at Politiet skred ind. Her ser man den unge stud. theol. *Flemming Møller* føres bort. I Haanden holder han den Resolution, som han oplæste, og som skulde have været overbragt til Kongen.

derimod paa den offentlige Sikkerheds Omraader med de kontraherende Parters Samvirken mod den Kommunistiske Internationales Oplosningsarbejde. Pagten tilsigter en Sammenfatning og Koordination af de Afværgelsesforanstaltninger mod Kommunismen, som hver af de deltagende Stater skal foretage paa eget Territorium.«

Statsminister Stauning tiltraadte Ændringen, og samme Aften den 25., efter at Underskriften af Pagten havde fundet Sted i Berlin, blev en Pressemeldelse, der endte med ovenstaaende Stykke (Notitsen), sendt ud i Aviserne for at berolige den ophidsede Stemning i København.

Medens alt dette stod paa, satte *den første alvorlige demonstrative Uro ind i den danske Befolkning* under Besættelsen. Den manifesterede sig ganske særlig i København.

I de første Maaneder efter den 9. April havde den danske Befolkning været som lammet af det ufattelige, der var sket for første Gang i Historien, at dens Hovedstad var blevet besat af fremmede Tropper — endda uden Kamp. Nu var man saa smaat begyndt at røre paa sig. Første Gang dette skete med Held, var den 17. November 1940 over for et dansk Nazisttog fra Forum til Den lille Hornblæser. Den haardhændede Behandling, som de danske Nazister kom ud for ved denne Lejlighed, berøvede dem Lysten til nogen Sinde igen at lave en saadan Demonstration.

Betydningen af Antikomintern-Pagten gik hurtigt op for *Studerterne*. Majoriteten

Da Demonстранterne havde naaet Amagertorv var deres Skare vokset ved stadig Tilstrømning af nye Skarer. De hvide Studenterhuer dominerede, men ogsaa Københavns Borgere var med, og Politiet forholdt sig paa dette Tidspunkt forholdsvis passivt.

blandt disse var national-konservativt indstillede og greb Chancen for at demonstrere mod »Landsforræderen Scavenius«. Naar denne Betegnelse var hæftet paa ham, skyldtes det, at han efter deres Mening underkastede sig Tyskernes Ønsker alt for beredvilligt og uden tilstrækkelig Modstand. Et Demonstrationstog drog til Amalienborg og Rigsdagen og vakte stort Røre i Befolkningen, som sluttede op om Toget. Det gik dog ikke ved denne Lejlighed endnu saa vidt, at Tyskerne greb ind. De vilde nødigt ødelægge det Propagandabillede af Danmarks »kloge« Underkastelse under Tyskernes »humane« Styre, som de havde fyldt Sverige med.

Det er værd at mindes disse Demonstrationer, der fandt Sted længe inden Stalin-gradsejren og paa et Tidspunkt, hvor Tyskerne stod paa deres højeste. Nogen Opportunitetspolitik kan man ikke beskyldte de danske Studenter og de københavnske Meddemonstranter for at føre paa dette Tidspunkt, hvor Ruslands tapre Forsvar — som allerede da lagde Spiren til den fremtidige Sejr — laa skjult for Danskerne bag det Sejrsbillede, som Tyskernes Propaganda holdt frem.

Rygterne gik højt i disse Dage, f. Eks. om, at alle Ruderne var knust i Scavenius's Villa. Folk glædede sig derover; men Ønskerne gik forud for Virkeligheden. Scavenius's Villa var urørt. Protester ude fra Landet strømmede ind, og heriblandt er der Grund til at fremdrage en *Adresse fra Fyn*, som en Deputation bragte til de fynske Rigsdagsmænd paa Christiansborg, før Antikomintern-Pagten var tiltraadt.

Folk af forskellig Farve fra Odense, Assens og Middelfart stod bag ved Resolutionen, som havde følgende Ordlyd:

»I Anledning af den seneste Tids Hændelser ønsker vi at udtale, at den danske Regering og Rigsdag efter vor faste Overbevisning kan være forvisset om, at den danske Befolkning vil staa bag Regeringen selv i det Tilfælde, at der som Følge heraf vil kunne forventes en afgørende Ændring i de Vilkaar, hvorunder Folket har levet siden den 9. April 1940, og at man hellere vil bære de Byrder, der maatte følge heraf, end at Hensynet til dansk Livssyn, Frihed og Ære til-sidesættes.«

Ordførerne var Landsretssagfører *Ernst Petersen*, Odense, Pastor *K. E. Løgstrup*, Assens og Provst *Fauerskov Laursen*, Middelfart. Bagved stod yderligere Folk som Overlærer *Henrik Hansen*, Bankdirektør *E. Hoffmann*, Direktør *E. Scheibel*, Biskop *H. Øllgaard* (senere Frihedsraadsmedlem), alle fra Odense, og Sognepræst *Johannes Monrad* fra Kølstrup.

Det kan slaas fast som en historisk Sandhed: At Underskriften paa Antikomintern-Pagten blev fremtvunget af Tyskerne, at største Delen af Politikerne meget modstræbende gav efter for Tyskernes Tryk, og endelig at de fleste af *Folket* var direkte imod denne Pagt.

Fra Moskva kom der ingen Kommentarer. Den russiske Presse var tavs.

IV

Da en dansk Stemme atter lød til Moskva, var det gennem den engelske Radio i London i Juni 1942, og Stemmen var *Christmas Møllers*. Knap en Maaned efter sin Ankomst sagde han bl. a.:

»Jeg kan — som tidligere Regeringsmedlem — her sige til Rusland, at ... da Danmark den 25. November tilsluttede sig Antikomintern-Pagten, skete det kun under Trykket af de voldsomste Trusler fra Tyskernes Side ...«

Han gentog dette ved senere Lejligheder, og Radioen bragte ogsaa Bud om, at han ved en personlig Samtale havde oplyst Sovjetunionens Minister *Maisky* i London om det danske Folks Stilling (August samme Aar).

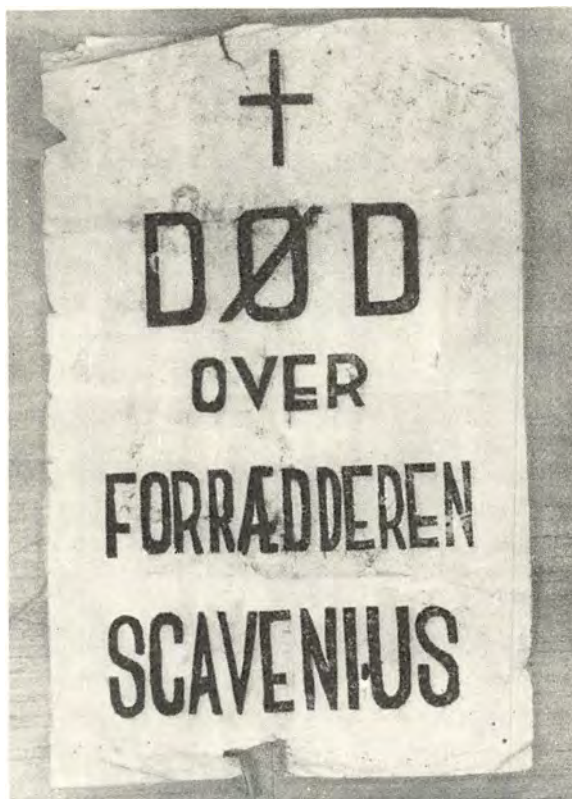
I Oktober 1943 sagde Christmas Møller fra London:

»Ligesom England frelste Verden i 1940—41, saaledes frelste Rusland Verden senere hen. Jeg ved ingen bedre Udenrigspolitik end den, der forudsætter saa meget Samarbejde med Rusland som muligt.«

Samtidig havde andre Kræfter sat sig i Gang for at tale til Sovjetunionen. Vor første Gesandt i Moskva *Peter Schou* kunde ikke finde sig til Rette som Embedsmand i Scavenius's Udenrigsministerium. Han lystrede ikke Scavenius's Parole og blev derfor afskediget i Januar 1943.

Efterhaanden modnedes Tanken hos Peter Schou om at tale Danskernes Sag over for Sovjetunionen. Han søgte Forbindelse med militære Modstandskredse, hvor han fandt Interesse for Tanken. Rejsen til Sverige blev udskudt af Begivenhederne om-

Der var nok af fromme — men ikke altid lige vel overvejede — Ønsker, som krævede Luft, naar Presset blev for stærkt. F. Eks. da vi underskrev Antikomintern-Pagten og marcherede op i Berlin Side om Side med Tysklands Drabantstater. Saa kunde man paa en Husmur finde en Plakat som denne. Et makabert Syn. Men et ikke usandt Vidnesbyrd om den almindelige Folkestemning.

kring den 29. August 1943, men blev gennemført som en illegal Flugt sammen med Hustruen i Slutningen af September samme Aar; han tog samtidig Navneforandring til Skov.

Fra Stockholm fik Peter Skov knyttet *Forbindelse med De frie Danske Vest paa*, som støttede Ideen om at *forsøge at faa en dansk Repræsentant til Moskva*, og — hvad der var meget afgørende — Minister *Kauffmann* stillede de fornødne Midler til Opholdet i Moskva til Raadighed fra Gesandtskabet i Washington.

Det tog sin Tid at vinde Øre hos Sovjetlegationen i Stockholm. Den voksende Modstandsbevægelse i Danmark gav dog den rette Baggrund, og efterhaanden lykkedes det Minister Skov at gøre et oplysende og forberedende Arbejde; han introducerede ogsaa Personligheder blandt de danske Flygtninge, som f. Eks. Redaktør *Erik Seidenfaden*, Kommandør *Kjølsten* og fl. a.

Selv om Russerne saaledes efterhaanden fik en vis Tillid, *var de formelle Vanskeligheder ganske aabenbare*. Henrik Kauffmann i Washington og Grev Reventlow i London var anerkendt hos de paagældende Landes Regeringer, fordi de i sin Tid havde været udpegede af det frie Danmarks Statsoverhoved, og de fortsatte nu at fungere, ogsaa efter at Danmark havde mistet sin Suverænitet, idet de havde erklæret sig frie og nægtede længere at modtage Ordre fra København. — Men hvem skulde hjemmefra udpege Peter Skov, og hvem skulde han repræsentere?

Peter Skov lancerede i sine Forhandlinger med Russerne Udtrykket: »*Det kæmpende Danmark*«, som skulde omfatte baade Modstandsbevægelsen hjemme og De frie Danske ude, d.v.s. Sømænd, der sejlede i allieret Tjeneste, og Gesandtskaberne, der havde erklæret sig frie.

Modstandsbevægelsen hjemme var netop da ved at finde sin Eksponent i *Danmarks Frihedsraad*. Raadet fik derfor ogsaa i Efteraaret 1943 en kortfattet Anmodning om at udpege Peter Skov som sin Repræsentant i Forholdet til Sovjetunionen, men den rette gensidige Kontakt hjemover kom ikke rigtig i Stand, og noget Svar naaede ikke frem til Minister Skov. Han fortsatte dog ufortrødent sit Arbejde i Forbindelse med Gesandtskaberne i London og Washington, og hans Forberedelser har uden Tvivl bevirket, at hele Problemet var blevet omhyggeligt gennemdrøftet og laa klart i Moskva, da en ny Henvendelse fra dansk Side fandt Sted i April 1944.

Inden for Danmarks Frihedsraad var der opstaaet et stærkt Ønske om at være med til *at bygge op, hvad der var slaaet i Stykker i Forbindelse med Sovjetunionen*; det gjaldt om at søge en saa direkte Kontakt som muligt. For at give Henvendelsen større Vægt blev det bestemt, at en Delegation bestaaende af 2 Medlemmer af Raadet, *Frode Jakobsen* og *Arne Sørensen*, skulde tage til Stockholm i samme Ærinde. Missionens Natur tillod ikke noget Varsel til Frihedsraadsmedlem *Erling Foss*, som var stationeret i Stockholm, og en skønne Dag stod Delegationen der med Opgaven.

Takket være *Ebbe Muncks* fleraarige Arbejde med de Vestallierede, særlig Engländerne, var der et intimt Samarbejde i Gang med Legationssekretær *R. Turnbull*, som i den givne Situation blev af stor Betydning. Det engelske Gesandtskab under Sir Victor Mallet var nemlig beredvilligt indstillet til at introducere de tre Medlemmer af Frihedsraadet til den russiske Legation. Uden en saadan anbefaling fra Engländerne vilde det sikkert have været overordentlig vanskeligt for de tre Danske, der pludselig dukkede op hos Russerne, at dokumentere sig som Medlemmer af Danmarks Frihedsraad.

Af Forsigtighedshensyn foregik Modtagelsen i en Privatlejlighed ude i Byen, hvor Delegationen blev stillet over for en meget interesseret og karakterfuld Personlighed: Minister *W. Semenov*. Han er en Mand med en slank, men ikke særlig anselig Skikkelse, men til Gengæld med store graablaa Øjne af megen Styrke. Ved denne Lejlighed og ogsaa senere smilede disse Øjne Danskerne i Møde med et Udtryk af Venlighed og Imødekommenhed, og man kunde kun ane, at de ogsaa kunde tale med et helt andet Udtryk.

Minister Semenov overtog Indledningen af Samtalen, før Delegationen kunde faa frembragt sit Ærinde, og dette i Form af et Spørgsmaal, som krævede et klart Svar: Kom Delegationen fra den gamle Regering — fra Buhl? Danskerne havde et umiskendeligt Indtryk af, at *kun den afgjorte Benægtelse af, at der fandtes nogen Forbindelse med de gamle Politikere, var Forudsætningen for, at deres Fremstilling kunde paahøres*. Med fuld Sandhed kunde det ogsaa paa dette tidlige Tidspunkt siges, at Frihedsraadet intet havde at gøre med de gamle Regeringskredse. Noget Samarbejde fandt ikke Sted, og blev først optaget senere hen.

Peter Skov (f. 1883) blev efter at have taget juridisk og statsvidenskabelig Eksamen ansat i Udenrigsministeriet (1910). Han var dansk Sendemand i U.S.S.R. 1924—31, i Tyrkiet og Grækenland i 1931—34, i Polen og Tjsekoslovakiet 1934—36 og i Polen fra 1937—39. Han var blandt de sidste Diplomater, der forlod Warszawa. Efter at være vendt hjem gjorde han i nogen Tid Tjeneste i Udenrigsministeriet, men billigede ikke Scavenius's Politik og afskedigedes 1943. Han rejste derpaa illegalt til Sverige, hvor han indlagde sig stor Fortjeneste ved de indledende Forhandlinger med Sovjet. Alligevel blev han ikke ved Befrielsen genansat i Udenrigsministeriet.

Da Svaret saaledes var tilfredsstillende, ønskede Minister Semenov derefter at høre Frode Jakobsens Indlæg.

Denne fremførte saa Delegationens Ærinde, Ønsket om at faa genoptaget Forbindelsen mellem Sovjetunionen og Danmark, idet han fremhævede, at denne Forbindelse var blevet afbrudt mod saa at sige hele det danske Folks Ønske og kun ved et stærkt Tryk paa den daværende ufri Regering. Han fremhævede det danske Folks Beundring og Taknemlighed for det russiske Folks store Indsats i Kampen mod den fælles Fjende, og som Bevis for det danske Folks sande Indstilling over for Rusland og den store Krig nævnedes han, at de første virkelige offentlige Demonstrationer af nogen Betydning i det besatte Danmark var fremkaldt af Danmarks senere Tilslutning til Antikomintern-Pagten, en Handling, der ligeledes kun var sket under stærke tyske Trusler.

Siden da havde det danske Folks Kamp mod den tyske Undertrykkelse antaget saadanne Former, at den havde gjort det umuligt, at en dansk Regering med nogen Autoritet i Folket kunde fungere. I Stedet havde alle de antifascistiske Kræfter, der gjorde en aktiv Indsats i Kampen mod Tyskland, samlet sig under en fælles Ledelse, Danmarks Frihedsraad, der efterhaanden havde antaget Karakter af en illegal dansk Regering.

I denne Situation var det da, at Frihedsraadet som Ledelsen af hele det kæmpende Danmark og som det eneste Organ, der for Tiden frit og uafhængigt kunde udtrykke det danske Folks Vilje, ønskede at gøre den Uret god igen, som en tidligere dansk Regering under Indtryk af tyske Trusler havde begaaet over for Rusland. Nogen normal diplomatisk Forbindelse kunde der ganske vist ikke etableres, da Danmark efter den 29. August 1943 ingen lovformelig Regering havde mere, og den danske Konge fra den Tid var Tyskernes Fange, men paa samme Maade som Christmas

Møller fungerede som en uofficiel Repræsentant for det kæmpende Danmark i London, vilde Danmarks Frihedsraad anse det af den allerstørste Betydning og for en stor Lykke for vort Land, om det kæmpende Danmark ogsaa kunde blive repræsenteret ved en fremtrædende dansk Personlighed i Moskva.

Med Hensyn til Personspørgsmaalet erklærede Frode Jakobsen, at Frihedsraadet gerne saa sig repræsenteret ved Peter Skov og af al Kraft vilde støtte hans Henvendelse, men hvis Sovjetunionen foretrak en Mand, der kom direkte fra Kampen i Danmark, kunde Frihedsraadet ogsaa stille en saadan. Frode Jakobsen nævnedes i denne Forbindelse Biblioteksdirektør Døssings Navn.

Minister Semenov lovede et hurtigt Svar og var meget interesseret i at høre yderligere Meddelelser fra Danmark.

Fire Dage efter anmeldtes Svaret, og den 23. April overbragte Minister Semenov følgende Verbalnote i Foss' Lejlighed i Brahegatan 51:

»Vi er indforstaaede med straks at optage Forbindelse med Danmarks Frihedsraad og at modtage en Repræsentant for det kæmpende Danmark i Moskva, ligesom Christmas Møller repræsenterer det i England.«

I Bevidsthed om Øjeblikkets Højtidelighed hævdede man staaende et Glas Vin og tømte det i Haab om en lykkelig fremtidig Forbindelse.

Personspørgsmaalet om, hvem Danmarks Frihedsraad vilde udpege, besvaredes derhen, at dette vilde Sovjetunionen ikke blande sig i. Delegationen forstod dog, at man fra russisk Side var interesseret i, at Valget faldt paa en Mand, »hvis Ord havde politisk Vægt i Danmark,« — et Udtryk, som Frode Jakobsen havde anvendt om Døssing.

Frihedsraadet bestemte sig derfor endeligt — efter at Frode Jakobsen og Arne Sørensen var vendt tilbage til København — for Biblioteksdirektør *Thomas Døssing*. Han havde tidligere været med i Arbejdet paa Bladet »Frit Danmark« og havde i samme Anledning afsonet Fængselsstraf i København.

Døssing var dog stærkt betænkelig ved at modtage Hvervet, fordi hans ene Søn med Hustru sad i Tugthus i Tyskland, og den anden Søn, der allerede en Gang havde været fængslet, arbejdede illegalt og derfor hver Dag kunde vente at blive efterstræbt af Gestapo. Tilmed blev Th. Døssing syg, hvilket trak Afgørelsen yderligere ud, men til Slut gik han ind paa at paatage sig den store Opgave, som han kom til at løse paa en saa udmærket Maade.

Th. Døssing var da en Mand paa 62 Aar, som havde været banebrydende i Arbejdet for at skaffe den jævne Mand frem og give det brede danske Folk Adgang til Læsning. Bibliotekerne var i Fortiden kun forbeholdt den akademiske Verden; nu skulde Folkebibliotekerne vække og styrke Læselysten ud over Landet. Døssing blev den første Biblioteksdirektør i Danmark. Hans Arbejde medførte ogsaa internationale Kontakter, og nogle Aar forud havde han været i U.S.A. baade for at lære, men ogsaa for at fortælle Amerikanerne, hvad der var udrettet hjemme i Danmark.

Thomas Døssings store Hjerte for de smaastillede i Samfundet førte ham stadig til venstre i Politik, i Haabet om, at her laa den rigtige Løsning. Endnu ved Krigens Udbrud erklærede han sig for at tilhøre Socialdemokratiet, men Ønsket om at sam-

Th. Døssing (f. 1882) havde næppe nogen Sinde drømt om at gaa ind i Diplomati. Efter at være blevet Student 1901, kom han 1906 til Det kgl. Bibliotek som Assistent og fortsatte ad denne Vej som Underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Aarhus (1908—12), Bibliotekar ved Statens Bogsamlingskomite (1912) og Biblioteksdirektør (fra 1920). Fra denne fredelige Syssel rev Modstandsbevægelsen ham ud under Okkupationen, han fængsledes, dømtes, løslodes — og gik i 1944 til U. S. S. R. som det kæmpende Danmarks diplomatiske Repræsentant hos Sovjet.

arbejde med Kommunisterne laa naturligt for ham. Hans Hustru, der havde stor Interesse for Børneopdragelse, delte helt ud hans Indstilling. Den Forsigtighed i Forholdet til Tyskerne, som Socialdemokratiet udviste under Besættelsen for at redde Partiets Organisation, huede ikke Døssings Karakter med hans udprægede Lyst til at tage et klart Standpunkt. Han er en Mand med personligt Mod, med et vekselvis blidt, elskværdigt og sarkastisk Væsen. Han forstaar som ingen anden at indflette i en Samtale morsomme Bemærkninger eller en træffende Anekdote, som har sin bestemte Adresse. Men han kan ogsaa slaa over i det helt skarpe, og hans ellers saa smilende Øjne kan tale med et hvast Glimt. Med sine store sociale Interesser og som Bogelsker havde han alle Betingelser for at vinde Russerne.

Den 10. Juni ankom han sammen med sin Hustru til Stockholm efter en meget anstrengende illegal natlig Rejse med Afgang med en lille Skude fra København Kl. 3 om Eftermiddagen og, efter at have skiftet Baad undervejs, Indsejling til Malmø Kl. 8 om Morgenen. Allerede den 19. Juni forelaa der Meddelelse i Stockholm om, at *Døssing var accepteret i Moskva som Repræsentant for det kæmpende Danmark*.

I Stockholm blev Døssing og Foss overmaade hjertelig modtaget af Ambassadør Madame *A. Kollontay*; det var under hendes Ledelse af Legationen, at Forbindelsen var bragt i Stand. Samtalen med Madame kunde foregaa paa Dansk, idet hun beherskede det norske Sprog fra langvarigt Ophold i Oslo. De mange Aar i Stock-

holm havde ganske naturligt flettet svenske Gloser ind i Sproget, og Th. Døssing, der nu bar Titlen af Minister — idet Russerne fra Moskva udtrykkeligt havde forsikret, at han vilde blive ligestillet med en Gesandt —, komplimenterede paa sin hyggelige Maade Madame Kollontay for hendes Sprog. Det skete ved en Frokost paa Sovjetlegationen, hvor Døssing i en Tale til Madame Kollontay blandt andet hyldede hende som den Person, der for Alvor havde virkeliggjort Brugen af et fælles skandinavisk Sprog.

Ved den samme festlige Lejlighed var ogsaa Legationsraad *Torp-Pedersen* fra det danske Gesandtskab og den engelske Legationssekretær *R. Turnbull* til Stede sammen med Professor *Husfeldt*, som tilfældigt var paa en anden Mission i Stockholm i Arbejde for Frihedsraadet. Madame Kollontay erindrede i en Tale om den Kendsgerning, at Rusland aldrig nogen Sinde havde været i Krig med Danmark, at vi havde de største Muligheder for at vedligeholde et godt Forhold, og endelig udtrykte hun sin store Sympati og Bæundring for den danske Modstandskamp. Dette sidste kom for øvrigt igen i de fortsatte senere Udtalelser fra Russerne. Det var øjensynligt, at *det var de danske Sabotører og »Partisaner«, som de kaldte dem, der havde opnaaet det bedste Renommé hos Russerne blandt de besatte Lande i Midt- og Nordeuropa*. Jo mere Afslutningen nærmede sig, jo mere Tillid fik Russerne til den danske Modstand.

Til denne Opfattelse medvirkede den udmærkede Nyhedsudsendelse, som daglig blev formidlet gennem *Dansk Pressetjeneste* i Stockholm under Ledelse af Ebbe Munck og Erik Seidenfaden, hjulpet af en Række danske Journalister. Det russiske Bureau »Tass«, der forsynede Moskvas Aviser med Nyheder, brugte meget af det danske Nyhedsstof, endda relativt mere end de andre udenlandske Bureauer.

Madame *A. Kollontay* var en udpræget Personlighed uden Sidestykke i Samtidens Historie. Hun udgik oprindeligt fra en aristokratisk Familie og deltog som ganske ung og aktiv Oprører i Revolutionen. Siden holdt hun sin Stilling i Sovjetunionens Diplomati under alle de Personskiftninger og Udrensninger, der fulgte efter og under det nye Samfunds Opbyggen. Madame fungerede som Ambassadør i Stockholm praktisk talt under hele Krigen i et Tidsrum, hvor afgørende Beslutninger blev taget i Sverige, særlig i Forbindelse med Finlands to Krige med Sovjetunionen. Det er selvfølgelig umuligt udefra at bedømme, hvilke Faktorer i Rusland der afgjorde, at Finland efter begge Nederlag skulde have en Chance for at reetablere et godt Forhold. Følgelig kan heller ikke Madamés Andel i disse Beslutninger fastslaaes, men det er givet, at den Rolle, hun formaaede at spille, gik i formidlende Retning. Da en af Danskerne i Stockholm ved en Reception kom med Udtalelser til Fordel for Finland og kunde berette om Mannerheims tysk fjendtlige Bemærkninger til den paagældende, svarede Madame Kollontay kun tilbage: »Jeg har altid villet Finland vel. Første Gang, jeg kom i Fængsel, var det for at forsvare en Finne.«

Der stod med Rette den største Respekt om Madame Kollontays Navn i Stockholm, og Historien vil nok vise, at hun har gjort en meget betydelig Indsats i Forsøg paa at skabe et godt Forhold mellem Sovjetunionen og Norden.

Inden Minister Døssing fløj videre via London-Cairo-Teheran til Moskva, blev der i Samarbejde med Minister Semenov udarbejdet *et Communiqué*. Udkastet sendtes

Aleksandra Michajlovna Kollontaj (f. 1872) er Datter af en liberalt indstillet General. Hendes Ægteskab opløstes 1898, da hun var kommet i Forbindelse med de revolutionære, og fra 1900—07 arbejdede hun i disses Tjeneste, bl. a. i Udlandet. Hendes eget politiske Standpunkt var underkastet Svingninger, men 1915 indtraadte hun i det bolchevikiske Parti og deltog i hele Omvæltningen i Rusland 1917. I 1922 traadte hun i Diplomatiets Tjeneste som Gesandt (Oslo, Mexico, atter Oslo, fra 1930 Stockholm). Hun fik i 1944 Rang som Ambassadør, men trak sig Aaret efter tilbage af Helbredshensyn. Hun har udfoldet et omfattende Forfatterskab.

til London (Christmas Møller og Grev Reventlow) og Washington (Henrik Kauffmann). Baade Russerne og Frihedsraadet ønskede en hurtig Offentliggørelse. Udenrigsminister *Günther*, som var blevet holdt underrettet om Resultatet af Forhandlingen, efter at dette forelaa, mente dog, at man burde vente, til Minister Døssing var vel ude af det neutrale Sverige.

Kort efter Døssings Ankomst til London udsendtes Communiquet samtidig fra Stockholm (Dansk Pressetjeneste) og Moskva. Paa Henstilling fra London var selve Christmas Møllers Navn, som havde været med i den russiske Verbalnote, ikke medtaget. Visse Kræfter i London havde tidligere ikke ønsket at give Christmas Møller officiel Anerkendelse med diplomatisk Rang som Repræsentant for den danske Modstandsbevægelse; Forslag herom var fremkommet fra den norske Regering (Udenrigsminister Lie). Communiquet udsendtes den 10. Juli 1944 med følgende Ordlyd:

»Danmarks Frihedsraad henvendte sig den 18. April 1944 til Sovjetregeringen og foreslog, at Forbindelse skulde knyttes mellem Sovjetunionen og Det kæmpende Danmark. Endvidere anmodede Raadet Sovjetunionen om at modtage en Repræsentant for Det kæmpende Danmark i Moskva. Et tilsvarende Ønske er ogsaa fremsat af Repræsentanter fra De frie Danske i London og Washington.

I Frihedsraadets Henvendelse blev det paapeget, at Danmarks Afbrydelse af den diplomatiske Forbindelse med Sovjetunionen i 1941 skete mod det danske Folks Vilje og under stærkt tysk Tryk. Det blev yderligere fremhævet, at Tilslutningen til Antikomintern-Pagten — som ogsaa var dikteret af Tyskerne — skabte en stærk Modvilje i Folkets brede Masser og fremkaldte de første Demonstrationer under Besættelsen. Efter at Regeringen og Rigsdagen den 29. August 1943 er ophørt at fungere, og efter at Kongen samtidig blev fange, er Danmarks Frihedsraad det eneste Organ i Danmark, som frit og uafhængigt kan give Udtryk for Folkets Vilje til at genoptage venskabelige Forbindelser med Sovjetunionen.

Den 23. April 1944 svarede Sovjetunionen, at den var indforstaaet med straks at knytte Forbindelse med Danmarks Frihedsraad og med at modtage en Repræsentant for Det kæmpende

Danmark i Moskva, ligesom der allerede fandtes en Repræsentant for Det kæmpende Danmark i London.

Som befuldmægtiget Repræsentant i U.S.S.R. for Det kæmpende Danmark og med Rettigheder som Envoyé er den i dansk socialt og kulturelt Liv fremtrædende Personlighed Thomas Døssing udnævnt efter Beslutning af Danmarks Frihedsraad.«

Følgende danske Kommentar blev samtidig udsendt og knyttet til Udsendelsen af ovenstaaende Communiqué:

»I Frihedsraadets Henvendelse havde man særlig fremhævet Christmas Møllers Stilling i London og den store Betydning, hans Tale der havde haft for Det kæmpende Danmark. Dette har Sovjetregeringen taget til Følge, og uden direkte at nævne hans Navn har den henvist til Christmas Møller som Repræsentant i London for Det kæmpende Danmark.

Th. Døssing, der er paa Vej til Moskva, vil arbejde i nøjeste Tilknytning til de frie Gesandter i Udlandet, af hvilke de mest fremtrædende er Minister Kauffmann i Washington og Minister Grev Eduard Reventlow i London.«

V

Døssings Opgaver i Moskva var i Forvejen gennemdrøftet og nedskrevet i nogle Instruktioner, der indledtes med at specificere Informationsopgaverne, og hvorledes der skulde arbejdes med disse. Herefter følger det sidste Afsnit, som her skal citeres i sin originale enkle Form:

IV FORHOLDET TIL DE ALLIEREDE

- a) Gaar ud fra, at Eisenhowers Erklæring om, at Danmark ved Besættelse under Invasion behandles som allieret, ogsaa gælder Sovjet.
- b) Tilstræbe Erklæring som »associated power«. (Vi er det allerede i Praksis militært).
- c) Tilstræbe Erklæring om, at Danmark ved Fredsbordet betragtes som allieret.

Stockholm, 11. til 30. Juni 1944.

sign. *Th. Døssing.*

sign. *Erling Foss.*

Det var helt usædvanlige og vanskelige Forhold, Th. Døssing kom til at arbejde under. Ikke saa meget, fordi Døssing gik lige ind i Diplomatiets fra det praktiske Erhverv, og heller ikke, fordi han ikke kunde russisk. — det samme gjaldt nemlig adskillige af Stormagternes Diplomater, som blev sendt til Moskva, — men medens disse havde et trænet Personale til Raadighed, stod Th. Døssing ganske uden Hjælp af nogen Art; det lykkedes ham saaledes ikke at faa en Legationssekretær med fra London. Forbindelserne hjemover og til Stockholm var meget vanskelige. Telegrammer gik ganske vist igennem uden Forsinkelser af nogen Art, men til Gengæld kunde Breve tage op til 2 Maaneder.

Med sin hurtige Opfattelse — og ogsaa hurtige Replikker — sin klare Intelligens og Sans for det væsentlige skabte Døssing sig hurtigt en Position. Han var ogsaa en Mand, der baade havde en Mening og ikke var bange for at udtrykke den! Russerne kom til at sætte Pris paa ham, og han vandt den Tillid hos dem, der var en helt nødvendig Forudsætning for, at hans Mission kunde bære Frugt.

Hvilken Indstilling forefandt han da hos de ledende Russere, som havde med

Danmark at gøre i Eftersommeren 1944? Man havde i Forvejen en ikke ringe Information om danske Forhold, og man var ikke meget villig til at acceptere Døssings Forklaring, at Regering og Rigsdag kun havde samarbejdet efter et meget stærkt tysk Tryk. Af den gamle Regerings Medlemmer saa man kun anderledes paa Christmas Møller, der var brudt ud af Samarbejdet. *Bruddet den 29. August 1943 tillagde man ikke Regeringen Ære for, men opfattede det som fremkaldt af Folket selv.* Folkestrejkerne var populære i Moskva, og man havde Respekt for Frihedsraadet. Allerede paa det Tidspunkt, da Døssing blev modtaget, spurgte Udenrigsminister Molotov: »Skal Frihedsraadet danne Regering, naar Danmark atter er frit?« Og Døssing — hvis fremtidige vigtigste Opgave jo laa i at faa Danmarks første Regering anerkendt i Moskva — gav følgende kloge Svar: »Regeringen vil utvivlsomt komme til at bestaa af Mænd af samme aktive Indstilling.«

En god Maaned efter Døssings Ankomst indløb der den 6. September følgende Budskab fra København via London til Døssing, med Anmodning om at faa det overrakt til den russiske Regering:

»Hans Majestæt Kong Christian af Danmark gennem Premierminister Buhl beder Hans Britiske Majestæts Regering om Hjælp til at bringe til Sovjetregeringens Kendskab de Grunde, som bevirkede Afbrudelsen af diplomatiske Forbindelser med Rusland og Danmarks Tilslutning til Antikomintern-Pagten, hvilken Tilslutning imidlertid blev foretaget med Forbehold.

Disse Akter repræsenterede ikke paa nogen Maade den danske Regerings og det danske Folks virkelige Stilling og Følelser, men de var dikterede af et voldeligt tysk Pres, som omfattede positive Trusler om Tysklands fuldstændige og endelige Tilbagetagelse af dets Løfter angaaende Danmarks Status, som blev givet, da Invasion af Landet fandt Sted den 9. April 1940. Dette vilde have resulteret i, at Danmark havde tabt ethvert Spor af national Uafhængighed.

Hans Majestæt anmoder Hans Britiske Majestæts Regering om muligt at udtrykke Kong Christians Tilfredshed med, at Sovjetregeringen har anerkendt en Repræsentant for danske Interesser, og at give Udtryk for Ønsket om, at normale venlige Forbindelser vil blive genoptaget, saa snart Danmark igen er frit.

Maaske Minister Døssing vilde blive i Stand til at overrække dette Budskab til Sovjetregeringen og paa samme Tid gøre opmærksom paa den Kendsgerning, at alle Love, som er indført under tysk Pres, som en Selvfølge vil blive ophævede, saa snart de konstitutionelle Former igen træder i Kraft.«

Denne Note stillede ikke noget Spørgsmaal til Sovjetunionen og bad følgelig heller ikke om noget Svar.

Reaktionen fra Regeringen i Moskva blev derimod *en Række Spørgsmaal til Døssing*. Man spurgte: Om Buhl var Premierminister, da Kommunistloven og Antikomintern-Pagten blev vedtaget? Om Politikerne havde diskuteret Kongens Budskab med Frihedsraadet? Om de samarbejdede med Frihedsraadet? Om Regering og Rigsdag altid enstemmigt var gaaet ind paa Tyskernes Krav? Hvorfor Christmas Møller forlod Danmark? Om Døssing troede, den nye Regering efter Krigen vilde repræsentere Modstandsbevægelsen? — Spørgsmaalene var i sig selv ret sigende, og man meddelte (meget diplomatisk), at Budskabet nu vilde blive behandlet i Udenrigsministeriet, og at Døssing muligt kunde finde en Vej til at lade Kongen vide den russiske Regerings Mening.

Man kom ikke fra russisk Side tilbage til Budskabet, som jo kun indirekte gennem

Anerkendelsen af Døssing var en Tilslutning til den danske Modstandskamp. Denne var ikke omtalt i Budskabet — det havde sikkert været klogere.

En Maaned efter kunde der meddeles Døssing pr. Kodetelegram fra Stockholm, — som lod Meddelelsen gaa videre: *At Frihedsraadet samarbejdede med Politikerne*, men uden at der skulde finde en Sammensmeltning Sted. At en Efterkrigsregering ikke vilde blive dannet uden om Frihedsraadet. At ledende Politikere som Buhl og Hedtoft havde givet flere Beviser paa praktisk Hjælp i Kampen.

Saaledes gik Udviklingen videre i Moskva, hvor man fra russisk Side naturligvis ingenlunde med eet Slag blev begejstret for de Politikere og den Rigsdag, som havde vedtaget Antikomintern-Pagten, og hvor man stadig kom med Spørgsmaal i denne Retning. Endnu i Midten af Januar 1945 kunde man ikke tiltro Politikerne en aktiv Holdning, naar Gestapo stadig lod dem i Fred! *Man havde kun rigtig Tillid til Frihedsraadet*, men lod allerede da skinne igennem, at man godt vilde forhandle med en kommende Regering, der indeholdt *ukompromitterede Folk* fra den gamle Rigsdag, som Frihedsraadet sagde god for. Det var ganske naturligt, at man i Moskva var særlig interesseret i at kende Frihedsraadets Opfattelse af de ledende Politikere, og Døssing meddelte derfor Sovjetregeringen, at han positivt kunde sige god for Buhl, der indtil da af Russerne betragtedes som en typisk Repræsentant for den eftergivende Politik.

Udviklingen i Danmark i det mellemliggende Tidsrum havde været til Gunst for Ruslands Bedømmelse af Danskernes Stilling. Man havde paa et tidligt Tidspunkt efterlyst aaben Kamp fra dansk Side. Heroverfor havde Døssing fremhævet Landets specielle geografiske Struktur, hvor Naturen ikke bød paa øde Egne til Partisanerne. Vi maatte føre Krig paa vor særlige Façon.

Af de mange Meddelelser om Sabotage, Strejker m. m. var Bortførelsen af Færgen »Storebælt« til Helsingborg maaske den, som gjorde stærkest Indtryk, — næst efter Storstrejken i København.

Fra Sovjetunionens Side havde man stadig betonet, at man *ikke vilde blande sig ind i indre danske Forhold*, men man havde blot forud gjort opmærksom paa, at Russerne *ikke vilde være venskabelig indstillet over for eller have Tillid til nogen Regering, der indeholdt Kollaborationister*. Kriteriet her var ganske øjensynligt for Russerne: Enten sort eller hvidt. Den eneste sikre Maade at bevise, man ikke var Kollaborationist, maatte være at bekæmpe Tyskerne.

Der arbejdedes stadig af De frie Danskes Repræsentanter derude i Verden i denne Tid paa at faa en *Anerkendelse for Danskerne, som hørende til de allierede Nationer*. I Praksis var dette Arbejde ogsaa naaet temmelig langt hos Vestmagterne. F. Eks. i U.S.A. var det danske Flag med ved de Allieredes offentlige Flagning under Propaganda for Forsvarslaanene; der blev udsendt et særligt Frimærke med Dannebrog i Farver. I Storbritannien bemandedes en Ministryger med dansk Besætning, og den fik Lov til at bære dansk Flag under det britiske; ligeledes Handelsskibene fik samme Ret. Videregaaende direkte Anerkendelse kunde dog ikke opnaas fra de tre store Allierede, og man tillagde almindeligvis Sovjetunionen at være den Magt, som holdt mest igen. Det er dog vist et stort Spørgsmaal, om de Vestallierede for Alvor rent formelt vilde strække sig til en Anerkendelse. Saaledes var der i U.S.A.

Udnævnelse af Moskva-Repræsentant for „Det kæmpende Danmark“

Denne Udnævnelse tages i Berlin som Udtryk for Sovjets Bestræbelser for at vinde Indflydelse overalt i Europa

Berlin, Tirsdag. R.B.

TIL London er der ifølge Reuter indløbet et af Sovjetregeringen og „Det danske Frihedsraad“ affattet Communiqué, hvori der gives Meddelelse om Udnævnelse af en Repræsentant i Sovjetunionen for det saakaldte „kæmpende Danmark“.

Denne Meddelelse bringes i herværende, politiske Kredse i Forbindelse med Sovjetruslands Bestræbelser for at vinde Indflydelse overalt i Europa. Ligesom i Baltikum, Finland, Østeuropa og Sydøsteuropa søger Sovjetrusserne, erklærer man i Wilhelmstrasse, nu ogsaa at fremme deres Aspirationer mod Nord ved at støtte en Bevægelse, der paastaar at arbejde for et nyt Danmark, men i Virkeligheden er den sovjetrusiske Imperialismes Forkæmper.

I denne Forbindelse henvises der i Berlin til den kendte Kendsgerning, at den sovjetrusiske Udenrigsminister Molotov under sit Besøg i Berlin i 1940 udtrykkeligt gjorde Rigsregeringen opmærksom paa den Interesse, Sovjetrusland havde i Problemet angaaende Bælterne og Kattegat.

Anerkendelsen af en Repræsentant i Sovjetunionen for det saakaldte „kæmpende Danmark“ bekræfter, efter hvad

man skønner her, at Moskva nu ogsaa forsøger at skaffe sig ganske bestemte politiske Positioner ogsaa i Nordvesteuropa.

Saaledes informeredes via Berlin den danske Presse om det Resultat, som Forhandlingerne mellem »Det danske Frihedsraad« og Sovjetregeringen havde ført til. Hvor latterligt virker det ikke nu at se Det kæmpende Danmark omtalt som »saakaldt«! De Herrer i Berlin lærte Realiteten at kende! Og de overlevende blandt dem kan maaske nu i deres Celler stilfærdigt indrømme for sig selv, at Det kæmpende Danmarks Indsats under Forhandlingerne med Moskva var en meget nødvendig Forudsætning for, at Danmarks Frihed kunde anerkendes efter Tysklands Sammenbrud.

Frygt for at udsætte Kongens Person for stærkt. Anstregelserne fra dansk Side kunde ikke fortsættes stadig paa samme Melodi uden at irritere. Man fandt derfor paa nye Former for at søge Anerkendelse. Til Slut fremkom Ønsket om *dansk Repræsentation i San Franciscos interallierede Møde*, hvor De forenede Nationers Fremtid skulde forberedes. En ny Henvendelse blev foretaget fra København. Denne Gang en Anmodning om, at Mogens Fog og Henrik Kauffmann kunde blive antaget som Repræsentanter for det danske Folk i San Francisco. Henvendelsen fra Frihedsraadet og de »gamle« Politikere blev sendt direkte pr. traadløs Telegraf til Vestmagterne, medens den i Stockholm blev overrakt Sovjetlegationen af Frihedsraadets derværende Medlem Erling Foss.

Det lykkedes ikke at føre Sagen igennem, men noget definitivt Afslag indløb dog ikke, før Tysklands Kapitulation indtraf og med eet Slag ændrede Billedet.

Det er forstaaeligt, at der nu opstod en ikke ringe Spænding over for Slutresultatet hos de Personer, der nærmere kendte til Forholdene og til Sovjetunionen, og som i Hvirvelen af Begivenhederne omkring Kapitulationen ikke glemte, hvor stor Betydning et fremtidigt godt Forhold vilde have for Danmark. Man havde Lov til at regne med en Anerkendelse i Moskva af den nye danske Regering, som var under Dannelse paa Basis af »fifty-fifty«. d.v.s. 50 % til Frihedsraadet med dets bedste Navne sammen med Christmas Møllers og 50 % til de gamle Politikere. Udelukkede var Medlemmer af det sidste Kabinet under Scavenius som Statsminister. Flere Efterretninger fra Døssing, ogsaa fra den tidligere Tid, gik ud paa, at Anerkendelsen vilde komme, — men hvor hurtigt og beredvilligt, kunde man ikke vide. Og vilde den blive af en saadan Karakter, at vi ogsaa blev modtaget i San Francisco som Allieret? Eller skulde Begivenhederne fra 1941 og 1942 endnu kaste deres Skygge over Forholdene? Det kunde frygtes, at Sovjetunionen foreløbig vilde sætte os i Venteklasse som tidligere Vasalstat, hvis de hævdede, at vi formelt havde været dette, naar man henholdt sig til 8. Juli-Erklæringen 1940, som var blevet fornyet af de senere Ministre og ogsaa under Hensyntagen til Begivenhederne omkring Bruddet i den diplomatiske Forbindelse og Antikomintern-Pagten. *Det staar uimodsgagt, at Modstandsbevægelsens Aktivitet, under Frihedsraadets Ledelse som et Udtryk for det danske Folks egentlige Vilje, var en ganske nødvendig Forudsætning for Døssings endelige Succes med den Opgave, han havde i Moskva.*

I København var Politikerne omkring *Buhl* ogsaa blevet ængstelige ved Situationen, og man spurgte sig selv, om det var bedst for Landet udadtil, at ikke alene de Mænd, som havde deltaget i selve Ministeriet Scavenius traadte tilbage (det var allerede sket), men ogsaa det yderligere Skridt blev taget, at ingen af Ministrene fra Besættelsestiden i det hele taget genindtraadte i det første Efterkrigstidsministerium. Følgende tre, havde Politikerne regnet med, skulde deltage i Regeringen, nemlig *Vilhelm Buhl, V. Fibiger* og *Knud Kristensen*. Politikerne ønskede fra København at naa med en Føler til Moskva *uden om Frihedsraadets Repræsentanter* og uden om Minister Kruse (som for øvrigt fra gammel Tid under sin Tjeneste i Oslo stod paa meget venskabelig Fod med Madame Kollontay). Der afsendtes i al Hemmelighed illegalt en Kurér til Stockholm, den tidligere Flyver *Botved*. Karakteristisk nok for Forholdene paa dette Tidspunkt kunde dette ikke ske, uden at Frihedsraadets

Repræsentant gennem en Rapportør af ikke-dansk Nationalitet blev bekendt med Missionen. Botved havde Forbindelse med en Mellemand til Sovjetlegationen, og efter at have ventet nogle faa Dage kunde han vende tilbage til København med en beroligende Erklæring fra Russernes Side — og Ministeriet Buhl blev dannet.

Spændingen var dog derfor ikke helt udløst. Kapitulationsdagen kom, men selv om en Ministerliste blev offentliggjort i de svenske Aviser, var alle Poster dog ikke endelig besat; der manglede Svar baade fra London og Washington. Først ved Christmas Møllers Hjemkomst fra London og hans Tiltrædelse som Udenrigsminister, kunde et Telegram afsendes fra den nye Regering i København via Minister Kruse i Stockholm til Minister Døssing med en Navneliste og Instruktioner om baade at sende Regeringens Anerkendelse og samtidig anmode om Døssings Anerkendelse som dansk Gesandt. Hertil føjede Frihedsraadet fra Stockholm et Telegram med en sideløbende Opfordring og en Tak til Døssing for vel udført Arbejde:

Minister Døssing,
Danish Legation, Moskva.

Eriks¹⁾ Opgaver maa regnes afsluttede samtidig med at den nye Regering dannes, som sket er, og Eriks mest fremtrædende Medlemmer er indtraadt. Den maa regnes at komme endelig til at bestaa af ni Medlemmer af Einars²⁾ og ni Medlemmer udpeget af Erik, idet dette sidste har opfordret Poul³⁾ at indtræde. Han vil akceptere, men den telegrafiske direkte Anmodning var bortkommet paa Vejen og ikke naaet frem.

Paa Frihedsraadets Vegne takker jeg Dem oprigtigt for Deres udmærkede Arbejde med at skaffe et hjerteligt Forhold til Sovjetunionen, som vi alle saa højt ønsker med Landet, vi beundrer, og uden hvis heltemodige Kamp vi ikke var blevet fri for Slaveriet.

Vi beder Dem arbejde paa at opnaa Regeringens Anerkendelse hos Sovjetunionen og modtage den nye Regerings Opfordring til at blive dens Gesandt.

Regeringen har sendt Dem Ministerliste og Opfordring telegrafisk.

I det inderlige Haab at det lykkes, vil jeg da betragte mit Hverv her som endt.

Erling Foss.

Da Sovjetregeringen udbad sig den nye danske Regerings Program, kunde Døssing henvise til Trontalen den 9. Maj, hvori der om Forholdet til Sovjetunionen siges:

»Den som Antikomintern-Pagt betegnede Akt betragter Regeringen som ikke længere bestaaende, og det erklæres herved højtideligt, at denne Pagt kun blev underskrevet under den haardeste Tvang, og at den derfor er ugyldig. — Andre af de under Tvang gennemførte Foranstaltninger er ophævede ved foreløbig Lov, som nu vil blive forelagt Rigsdagen til Godkendelse« — og senere: »Den danske Minister i Moskva er anmodet om at søge Anerkendelse som officiel dansk Minister.«

Det var Døssings Ønske at vende tilbage til Danmark, naar hans Hovedopgave var løst, nemlig at skaffe Danmark Anerkendelse. Han meddelte derfor telegrafisk Regeringen, at Anmodningen om Genoprettelsen af den diplomatiske Forbindelse kunde ventes at blive imødekommet, men at han ikke vilde tage Stilling til Spørgsmaalet om sin egen Forbliven som Minister, før han havde været i København og faaet Klarhed over, under hvilke Forudsætninger han skulde fortsætte. Denne Beslutning havde han ogsaa meddelt Sovjetregeringen. Udenrigsminister *Christmas Møller*

1) Frihedsraadet. 2) De gamle Politikere. 3) Henrik Kauffmann.

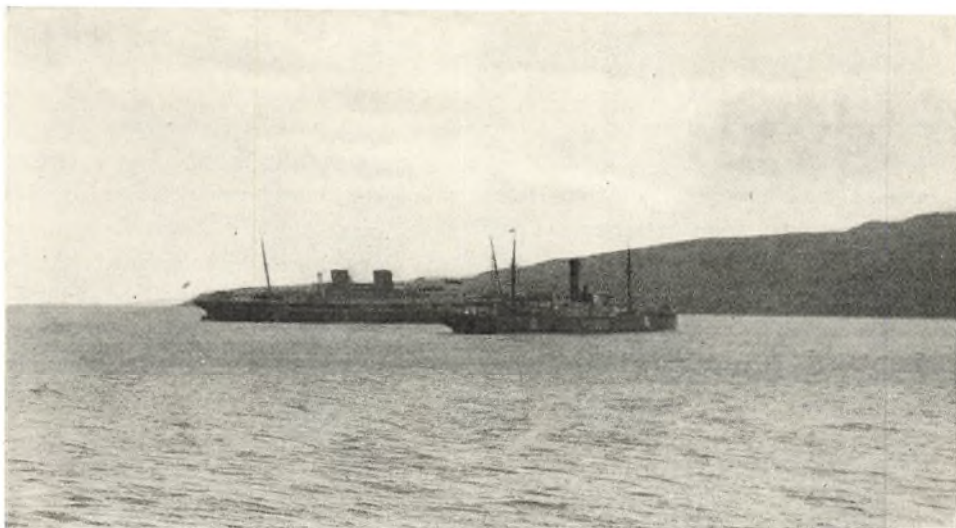
afslog imidlertid Minister Døssings Anmodning om Forhandling, og samtidig foregreb Sovjetregeringen alle Overvejelser ved allerede den 15. Maj at svare den danske Regering, at den diplomatiske Forbindelse vilde blive genoptaget, og at man anerkendte Døssing som kongelig Gesandt. Det siges udtrykkeligt i den russiske Svarskrivelse, at man betragter den danske Regerings Henvendelse som *en Fordømmelse af den tidligere Regerings mod Sovjetunionen rettede Handlinger*, og at man derfor kan genoprette den afbrudte Forbindelse. Sovjetregeringen siger hermed for sidste Gang, at *det tyske Tryk ikke kan betragtes som en Undskyldning* for den officielle danske Politik under Besættelsestiden.

Vi er nu ude af den tyske Besættelsestid; men under denne Regering hører ogsaa *Godkendelsen i San Francisco*.

Ikke længe efter at den russiske Anerkendelse af Danmark forelaa, udpegedes de danske Delegerede, som skulde søge at blive optaget paa San Francisco-Konferencen. Professor Mogens Fog var blevet erstattet af et andet Frihedsraadsmedlem, Professor *Erik Husfeldt*, som ledsagede Minister *Henrik Kauffmann*. En tredie Mand havde Socialdemokraterne udpeget, Folketingsmand *Hartvig Frisch*, der saaledes kom til at repræsentere den hjemlige antinazistiske, *men defaitistiske Fløj under Krigen*. Muligvis mente man, at denne Fløj netop igennem Hartvig Frisch's Mission vilde faa Øjnene op for, hvad den aktive Frihedskamp havde betydet udadtil for Danmarks internationale Placering.

Vilde de danske Delegerede blive modtaget paa San Francisco-Konferencen, og Danmark dermed blive anerkendt som Allieret? Den 18. Maj afrejste de Delegerede fra København for at afvente en Afgørelse i Washington, hvortil de kom elleve Dage efter, den 29. Maj. Samme Dag indløb til Washington telefonisk Meddelelse om Tilsagn fra Sovjetunionen. Efter at forskellige Formaliteter var blevet bragt i Orden, forelaa *den officielle Meddelelse om Danmarks Indbydelse til Konferencen* paa Grundlovsdagen den 5. Juni 1945.

Den Meddelelse, der indløb den 29. Maj, betød i Realiteten, at Sovjetunionen havde slaaet en Streg over Fortiden — over Scaveniusregimentet — og *gennem Det kæmpende Danmark havde anerkendt hele Danmark som Allieret*.

Ø. K.s »Amerika« og D. F. D. S.s »Tennessee« paa Thorshavns Red den 9. April 1940.

FÆRØERNE

Af Redaktør OLE KILERICH

Færøerne deltog i den anden Verdenskrigs civile Mobilisering paa allieret Side og ydede sit omend i Forhold til den allierede Totalindsats beskedne, saa dog aldeles ikke ubetydelige Bidrag til den britiske Krigsøkonomi, samtidig med at Færøerne skænkede den britiske Marine en nyttig Base paa vel nok Storbritanniens allervigtigste Transportrute.

Det var naturligvis paa Havet, den færøske Bistand til Storbritanniens Totalmobilisering af økonomiske og produktive Kræfter blev præsteret. Det kostede det færøske Samfund forholdsvis større Tab end nogen anden ikke-krigsførende Nation led i Skibe og Mandskab, og det var selv i Sammenligning med de krigsførende Magters Tab paa Havet en i Forhold til det lille færøske Folketal ganske anselig Aareladning, som bidrog til, at Briterne erhvervede og bevarede et stærkt Venskab og en betydelig Respekt for det lille færøske Folkesamfund, hvis menneskelige Egenskaber laa de beslægtede Beboere paa de skotske Øer ret nær. Som Færingernes Forfædre var norske Udvandrere, saaledes har Orkneyøernes og Shetlandsøernes, saavel som Hebridernes Befolkning nordisk Blod i Aarerne. En Kendsgerning, som britiske Officerer og Soldater under det ensformige Ophold paa Færøerne fik stor Interesse for. Der skabtes i det hele taget, baade aandeligt og økonomisk, under Okkupationsaarene *Relationer mellem Færøerne og Storbritannien*, som ikke blot midlertidigt gjorde Samværet paa Færøerne behageligt baade for Briter og Færing, men som tillige skabte Forudsætningerne for en varig intimere Forbindelse mellem Færøerne og det britiske Ørige, end der før har været.

Samtidig løsnedes *Forbindelsen med Danmark noget mere*, end selve den administrative og erhvervsøkonomiske Adskillelse, der var fremkaldt af Krigsbegivenhederne som noget rent midlertidigt, vilde have begrundet, hvis der ikke hos det færøske Folk allerede længe før den paatvungne Adskillelse havde været en latent Trang til en Frigørelse fra Afhængighedsforholdet til den danske Centraladministration. Den politiske Selvstyrebevægelse, som fik et Opsving under Krigen, og som var født af en færøsk Nationalbevidstheds Opvaagnen i Slutningen af forrige Aarhundrede, hentede sin Grokraft mere i et Modsætningsforhold mellem det danske Embedsmandsstyre og den færøske Folkerepræsentation end i nationale og kulturelle Uoverensstemmelser. De sidste har altid vist sig at være pustet i Vejret af den ulige politiske Strid mellem det mere skolede Embedsstyre og det ikke mindre snæversynede, men langt mere dilettantiske færøske Hjemmestyre.

I den aandelige Forbindelse med det større nordiske Fælleshjem forblev Færingerne trofaste, og Relationerne til *Island* og til Nordmændene uden for *Norge* — og dermed ogsaa indirekte til den norske Hjemmefront — blev udvidet ikke saa lidt. Ogsaa med *Sverige* lykkedes det at opretholde en spinkel Traad, som fik des større Betydning i det færøske Folks nordiske Bevidsthed, ganske som der allerede under den finske Vinterkrig var skabt Tilløb til en positiv nordisk Samfølelse, der sattes i Forbindelse med en nationalpolitisk Løsning af den færøske home rule Drøm inden for en nordisk Forbundsrealitet.

Men langt stærkere end de nordiske og nationale Spekulationer virkede *den totale Omstilling af det færøske Erhvervsliv*, som i en af Krigen skabt Højkonjunkturs blide Medvind gav færøske Erhvervsfolk Blod paa Tanden og skabte en større Selvtillid hos baade unge og ældre, der nu mente at have faaet Bekræftelsen paa, at Færøerne kunde klare sig ogsaa uden dansk Formynderskab, og Færinger, som befandt sig uden for Færøerne, saavel i Danmark, som i Island og i Storbritannien, øgede den Selvtillid, der groede frem hjemme.

I een Henseende virkede Okkupationen i Danmark og Okkupationen paa Færøerne, som ellers i eet og alt optraadte med modsatte Fortegn, i samme Retning: til en Frigørelse af nationale Egenskaber, som mere eller mindre havde slumret.

II

Den britiske Okkupation af Færøerne blev besluttet i et britisk Kabinetmøde sent om Aftenen den 9. April, eller muligvis tidligt den næste Formiddag, og det blev overdraget den daværende britiske Marineminister *Winston Churchill* at give de nærmere Ordre til Gennemførelsen af den britiske Regerings Beslutning. Inddragelsen af Færøerne i Krigsomraadet som britisk Base havde nemlig saa langt overvejende Værdi for den britiske Flaade, som der allerede inden Britterne var ankommet til Færøerne, herskede en vis Mistillid til, at Færøerne kunde anvendes som Luftbase. En Skepsis, som skulde vise sig særdeles velbegrundet, selv om Churchill i sin Henvendelse til det britiske Underhus den 11. April, da han gav Meddelelse om den forestaaende britiske Okkupation af Færøerne, meget male-

Carl Aage Hilbert (f. 1899) blev Student i 1916 og cand. jur. 1921. I de følgende Aar var han knyttet til Centraladministrationen. 1922 blev han fung. Sekretær i Indenrigsministeriet, 1923 i Justitsministeriet, hvor han 1929 fik Udnævnelse til Sekretær og 1933 til Fuldmægtig. Fra 1930—36 var han konstitueret som Dommer i Københavns Amts søndre Birk, men blev sidstnævnte Aar Amtmand paa Færøerne, hvor han med stor Dygtighed varetog den danske Stats Interesser under Besættelsen. Han stilledes 1946 til Raadighed for Regeringen under Forhandlingerne om Færøernes fremtidige Forhold.

risk skildrede, hvorledes man vilde indrette sig baade Sø-, Land- og Luftbaser paa Færøerne, som i øvrigt af Hans Majestæts britiske Regering skulde blive holdt til den danske Konges Haand, og uskadt tilbageleveres til et Danmark, som atter vil være udfriet af den tyske Trældom.

Da Churchill i Løbet af Dagen den 10. April gav sine Ordre til Forberedelsen af en britisk militær Okkupation af Færøerne, havde han først og fremmest det Formaal i sine Tanker at *afværge en tysk Besættelse af Øerne*, saaledes som den britiske Regering ogsaa officielt formulerede sine Grunde til at maatte foretage Okkupationen. Færøerne vilde i tysk Besiddelse blive en kolossal Trusel mod selve det britiske Øomraade, mens det i britiske Hænder næppe blev nogen følelig Byrde, hverken for Forsvaret eller for den civile Administrations Forsyningsdepartementer, saa meget mindre som Færøerne maatte formodes at kunne levere et endog betydeligt Tilskud til Storbritanniens Forbrug af Havnæringsmidler. Men for Briternes Krigsførelse og selv for Planerne om Undsætning til det mod Tyskerne kæmpende Norge skønnedes Færøerne i den britiske Krigsledelse kun at besidde meget beskedne Fordele. De kunde højst tjene som en brugbar, men udsat Udskebnings- og Nødhavn.

I Slaget om Atlanterhavet udvidede de færøske Øer Storbritanniens naturlige Stentrappe ved den nord- og nordvestgaaende Hovedvandvej. En Udkigspost og en Hvile for dem, der benyttede Vandvejene, baade førend de begav sig af Sted og trak Luft i Lungerne til de forestaaende Anstrengelser, og efter at de, mødige af udstaaede Strabadser, paa Hjemvejen søgte et Stoppested i Ly af britiske Kanoner. Det gjaldt baade Konvojernes Koffardiskibe og i endnu højere Grad Havets lette Kavalleri, Destroyerne og Konvojernes øvrige Eskortefartøjer, som undertiden fyldte hele *Skaalefjorden* paa Østerø — anset for en af Verdens bedste Naturhavne — med et Liv som aldrig før. De britiske Søofficerer karakteriserede *Skaalefjorden* som en god Havn, men ansaa den som Flaadebasis for at være ringere end *Scapa Flow*, der er et Sund, aabent i begge Ender.

For den britiske Marineminister krævede Okkupationen af Færøerne kun en kort Overvejelse. Han beordrede en Krydser gjort klar til Afsejling med kortest mulige Varsel og en Halvbataillon af *The Royal Marines*, det britiske Marineinfanteri, som udgjorde Kernetropperne i de første *Commandoes*, sammensat fra tre disponible Divisioner henholdsvis hjemmehørende i Plymouth, Portsmouth og Chatham. Til Chef valgtes Oberstløjtnant *Sandall*, som den 12. April kunde melde alt klart, hvorefter han med sin Styrke afsejlede om Bord paa Krydseren »*Suffolk*«, der 21 Timer senere laa for Anker ud for Thorshavn, Færøernes Hoved- og Residensstad.

I *Thorshavn* var den britiske Okkupationsbeslutning almindelig bekendt fra Radioens engelske Nyheder, og officielt bekræftet gennem et Besøg, som Churchill havde ladet den britiske Marine aflægge den 12. April hos Færøernes Amtmand, der af Briterne altid blev betegnet som Guvernør. To Destroyere, som fra *Thorshavns* Huse var iagttaget paa *Nolsø Fjorden*, og om hvilke man ikke straks vidste, hvorvidt de var tyske eller britiske, kom med den officielle engelske Deklaration, der af Amtmanden blev modtaget med en meget mild, men dog formel Protest, som de britiske Officerer stak i Lommen uden at blinke og i øvrigt i deres Rapport udlagde som en indirekte Velkomst til de britiske Marinere. Den britiske Marine-Intelligence søgte i den korte Stund, Opholdet i *Thorshavn* varede, at danne sig et Indtryk af Befolkningens Indstilling, og rapporterede »Indifferent, daarligt Engelsk, absolut ikke tyskvenlige«.

Den Intelligence-Rapport, som omtrent samtidig kom til at foreligge fra *Island*, var betydeligt mere skeptisk med Hensyn til den islandske Reaktion, der kunde ventes paa en britisk Landsætning, og Okkupationsbeslutningen krævede for den Del af Planens Vedkommende, der angik Okkupationen af *Island*, noget mere indgaaende Forberedelse end for Færøernes Vedkommende. Men eet vidste Churchill, at den tyske Flaade, uden hvilken hverken en Okkupation af *Island* eller Færøerne overhovedet kunde forsøges af Tyskerne, var haardt engageret i *Skagerrak* og allerede saa tilredt, at dens Chefer maatte betænke sig mere end to Gange paa foreløbigt at sende den ud i Nordhavet.

Om *Eftermiddagen* den 13. April fandt Okkupationen af Færøerne Sted under de fredeligste Former. Chefen for Okkupationsstyrken gik selv først i Land og spadserede op til »Guvernøren«s Bolig, hvor han modtoges af en smilende Amtmand og derefter — ved Hjælp af en Tolk — førte en ti Minutters højjofficiel Samtale med

The Royal Marines marcherer op paa Kajen i Thorshavn den 13. April 1940.

det danske Riges Repræsentant. *Amtmanden*, som Dagen før havde protesteret over for det britiske Riges første Udsendinge, udbad sig nu paa Dansk, som højtideligt oversattes Sætning for Sætning, nærmere Oplysninger om de Forholdsregler, som de britiske Okkupationsstyrker vilde forlange iværksat, samt om i hvilken Udstrækning man vilde respektere Øernes Suverænitet og lokale Administration. Herpaa fik han Svar og erklærede saa, at man jo ikke havde noget Valg i den Situation, som var opstaaet ved Besættelsen af Danmark og Krigens Udvidelse til de nordiske Lande, og Oberstløjtnanten fra The Royal Marines sluttede den officielle Samtale med at sige, at han havde sine Ordre til at blive paa Øerne med sine Styrker, indtil nye Ordre indløb fra hans Foresatte i London.

Og saa bød den danske »Guvernør« sin engelske Gæst paa en Drink, og nu talte han fejlfrit Engelsk, hvad der morede den britiske Officer lige saa meget, som den Whiskykaraffel, han hele Tiden havde staaet og stirret paa, mens de formelle Ordvekslinger fandt Sted. Og endelig rapporterede Oberstløjtnanten med sin specielle britiske Sans for Humor, hvorledes »Guvernøren« havde haft sine Raadgivere i et andet Værelse og maatte gaa frem og tilbage for at konferere med dem.

Amtmanden var jo imidlertid kun den ene Faktor i den færøske Administration. *Det færøske Lagting* var saa heldigt, at det paa Grund af en Konflikt mellem Fiskerinæringens forskellige Parter var samlet til en højst ekstraordinær Session i Thorshavn fra den 8. April, Dagen før Danmark blev besat.

Lagtinget havde ligesom Amtmanden udsendt *et Opraab til den færøske Befolkning* med Forsikring om at ville yde sit til at redde det færøske Samfund og dets Erhvervsmuligheder gennem de Vanskeligheder, som var kommet med Besættelsen

af Danmark og det danske Riges Hovedstad, og Lagtinget søgte nu Forbindelse med det britiske Riges Repræsentanter for at give til Kende den Selvtændighed, som Færøernes Lagting i dette Øjeblik følte lige over den fremmede Militærmagt.

Lagtinget udbad sig Besked om, hvorvidt Briterne havde til Hensigt at krænke Lagtingets ældgamle Rettigheder, som det færøske Folks lovlige politiske Repræsentation og administrative Øvrighed. Helt korrekt rettedes denne Henvendelse i skriftlig Form til den britiske Regerings civile Repræsentant, *den britiske udsendte Konsul*, som var sendt med de britiske Marinestyrker til Færøerne, og som snart skulde komme til at spille en ganske væsentlig Rolle i det færøske Samfunds Forbindelser med det britiske Rige.

Lagtingshenvendelsen, som indeholdt baade megen Selvfølelse og tillige ogsaa en vis reserveret Venlighed, lød i dansk Oversættelse — den var skrevet paa Færøsk — saaledes:

»Færøernes Lagting fik i Gaar Meddelelse om, at England vilde landsætte Tropper for at beskytte Landet. Det sker uden Anmodning fra Færinger.

Det er Lagtingets Ønske at holde Færøerne uden for Krigen og Stridighederne mellem Landene.

Lagtinget forbeholder sig sine Rettigheder og protesterer imod at en fremmed, selv om det er en venligtsindet Magt sætter Tropper i Land. De særlige Forhold bevirker imidlertid, at vi ikke har noget andet Valg.

Færøernes Lagting, som igennem Aarhundreder og med Hjemmel i dets skrevne og uskrevne Love repræsenterer det færøske Folk, regner med og ønsker, at intet bliver forandret vedrørende Færøernes Forhold uden efter Samraad med Lagtinget.«

Den britiske Konsul svarede meget høfligt og imødekommende paa denne Skrivelse og forsikrede Lagtinget, at de britiske Styrkers Forholdsregler til Færøernes Sikkerhed og Beskyttelse vilde indebære mindst mulig Forandring i Øernes daglige Liv, og at der ingen Begrænsning vilde finde Sted i deres interne Administrationsforhold.

Amtmandens og Lagtingets Udtryksmaade over for de britiske Myndigheder, civile som militære indeholdt *en Nuanceforskel*. Lagtinget var omhyggeligt med at understrege, at ingen havde bedt de britiske Tropper om at komme. Og det forsømte heller ikke at betone sin egen Myndighed paa Færøerne. Og de nævnte ikke gensidigt hinanden.

De britiske Tropper indrettede sig nu paa Færøerne, Marineinfanteriet dog ikke for at blive, men for at gøre alt klart til de egentlige Okkupationstroppers Ankomst halvanden Maanedes Tid senere.

Den britiske Marine forblev under hele Besættelsen Øernes egentlige militære Herrer og overtog straks som Kommandostation den gamle danske Fæstning »*Skansen*«, som var benyttet af Retsvæsenet paa Øerne til Kontorer og Fængsel, der maatte flyttes til andre Bygninger i Byen. Øernes britiske Øverstbefalende var fra nu af en pensioneret, men under Krigen genindtraadt britisk Kommandør, af hvilke tre i de fem Besættelsesaar efterfulgte hinanden, og alle blev meget afholdte af den lokale Befolkning saavel som af alle britiske undergivne.

Marinen oprettede en *Kontrolstation* for de neutrale Landes Lejdebaade, der hyppigt saas paa Thorshavns Red, og af hvilke særligt de svenske Baade tiltrak sig

Paa den gamle Fæstning »Skansen« ved Thorshavn er Dannebrog blevet strøget og »the White Ensign« hejst i Stedet, saa længe Besættelsen varer.

den færøske Befolknings Opmærksomhed. I Begyndelsen lykkedes det med dem at smugle Breve til Skandinavien, men Englænderne opdagede det og forbød derefter ethvert Forsøg paa at komme i Forbindelse med Lejdebaadenes Officerer eller Mandskab.

Til at forsvare Marinebasen var der til Stadighed et britisk Regiment, og desuden var der stationeret Ingeniørtropper og andre tekniske Hjælpevaaben. Det engelske Luftvaaben havde ogsaa Station paa Øerne, og paa Vaagø byggede de britiske Ingeniørsoldater efter Royal Air Forces tekniske Sagkyndiges Anvisning en *Flyveplads*. Fra den Dag Arbejdet blev paabegyndt og til sent paa Aaret 1944 blev Vaagø betragtet som strengt militært Omraade, og der forlangtes Pas for at betræde eller forlade Øen.

Flyvepladsen, der er bygget oven for Sørvaag, blev aldrig af nogen militær Betydning, dertil var Start- og Landingsvilkaarene alt for usikre og ligefrem risikable med de Kastevinde og Taagedannelser, som altid kunde optræde ganske pludseligt.

Paa Suderø oprettedes forskellige *Pejle- og Radarstationer*, og i de britiske Kommunikationsmidlers vidtforgrene Apparater spillede Færøerne en vis og ikke helt ubetydelig Rolle.

De Okkupationstropper, som kom til Øerne i Slutningen af Maj 1940, var Skotter. De tilhørte Højlandsregimentet »*Lovat Scouts*« og kom fra Egne i Skotland, hvor Livet til daglig formede sig ikke meget forskelligt fra Livet i en færøsk Bygd. De kom derfor glimrende ud af det med Færingerne og var meget afholdt.

Det samme kan siges om deres Afløser, et Lavlandsregiment »*The Cameronians*«, som endelig blev afløst af et engelsk Regiment, der i Mentalitet stod Færingerne noget fjernere.

De britiske Soldater blev aldrig indkvarteret hos Private, men opførte deres egne Hytter, de saakaldte »*Nissen huts*«, som paa et Fundament af Beton eller Sten havde en halvcirkelformet Tagkonstruktion, der udvendigt beklædtes med Bølgeblik og indvendigt med Træ eller Kunstplader. De kunde være kolde om Vinteren, men var behagelige om Sommeren. De opførtes paa aabne Steder inde i selve Byen Thors-havn og uden for den egentlige By, og de voksede frem paa alle de Øer og ved alle de Bygder, hvor Briterne fandt det formaalstjenligt at have stationeret Vagt og Luftværnskanoner eller Kontrolposter, ofte tæt ved Bygder, men lige saa tit fjernt fra beboede Steder.

I Fritiden søgte Skotterne imidlertid til Færingernes Huse og modtoges med hjertelig Gæstfrihed, og der opstod efterhaanden intime Venskaber mellem Trop-perne og Færingerne. Og der blev i Besættelsesaarene indgaaet mellem halvandet og to Hundrede Ægteskaber mellem færøske unge Piger og britiske Militærpersoner af alle forefundne Grader.

Den britiske Sikkerhedstjeneste havde Kontor i Thorshavn, og den engelske Security havde sine Øjne og Øren alle Vegne, men fremkaldte mere Smil end Æng-stelse og forestodes altid af meget forstaaende og venlige Officerer.

Foruden Briterne havde *Nordmændene en lille Militærstation* paa Øerne, og de norske Marinefartøjer saas hyppigt i Thorshavn. Nordmændene holdt mest til i Landsbyen *Arge* uden for Thorshavn, hvor de kom hos færøske Familier og ellers holdt sig for sig selv, undtagen naar de paa norske Højtidsdage fejrede disse med deres færøske Venner.

Af Hensyn dels til de norske Militære af Marinen og Luftvaabnet, som havde Station paa Øerne, og dels til de norske Flygtninge, der fra Vestlandet søgte over Havet til Færøerne, *udvidedes den norske Konsulatstjeneste* med en udsendt norsk Konsul foruden den stedlige honorære Konsul, der fik Titel af Generalkonsul. Denne af den norske Eksilregering i største Veneration over for Danmark foretagne Ud-nævnelse gav Anledning til en lige saa utilsigtet som latterlig diplomatisk Affære i 1943.

Den norske Vicekonsul, som blev udsendt til Færøerne, havde i sin Tid været Sekretær i et norrønt Selskab i Oslo og kendte en Del til den færøske Selvstyre-bevægelse. Han var stærkt paavirket af saavel den færøske Selvstyreleder, Kongs-bonde *Joannes Paturssons* fjendtlige Indstilling over for den officielle danske Holdning til Færøernes Selvstyretanker, som af den før Krigen eksisterende vestlandske norrøne Bevægelse, og han nægtede at aflevere de Akkreditiver, den norske Eksil-regering havde medgivet ham, til Færøernes stedlige Øvrighed, den *danske Amtmand*.

Bag Kulisserne inspireredes han af færøske Selvstyrepolitikere til at bringe sin Fremgangsmaade i Overensstemmelse med den oppositionelle færøske Selvstyre-bevægelses Taktik over for Amtmandens Samarbejde med Lagtingets Flertalspar-tier, og Vicekonsulen endte med at rejse til London for at prøve paa at faa sine

»The Cameronians« holder deres festlige Indtog i Thorshavn med Sækkepibeblæsere i Spidsen.

Akkreditiver afleveret til det danske Raad i England, som han mente kunde anses for at være ensbetydende med en dansk Eksilregering. *Christmas Møller* afslog som Formand for Raadet at modtage Akkreditiverne, og Vicekonsul *Vendelbo* blev afskediget af den norske Regering, og afløstes af den tidligere norske Konsul i Shanghai, *Kildal*, som var en anderledes smidig og realitetsbetonet Diplomat. Han vandt baade de danske og færøske Notabiliteters Venskab, og genoprettede i den Tid, han beklædte Embedet paa Færøerne, praktisk talt alt, hvad Vicekonsul *Vendelbo* havde naaet at rive i Stykker i det dansk-norske Forhold paa Færøerne.

Den skildrede Episode og dens Forløb giver ogsaa et lille Indtryk af det dansk-færøske Spændingsforhold, som eksisterede under hele Okkupationstiden, og har kun derved sin historiske Værdi.

Tyskerne var ventet paa Færøerne fra den Dag, Meddelelsen om Besættelsen af Danmark gennem Radioen blev sendt ud i de færøske Stuer. Først frygtede man en tysk Okkupation, som uvægerligt vilde have ført til en haardnakket Kamp med Briterne om Øerne, siden, da Briterne kom, ventedes der tyske Angreb paa de britiske Stillinger. Men Tyskerne nøjedes med at sende Rekognosceringsflyvemaskiner over Færøerne næsten daglig. Den 22. November oplevede Færøerne imidlertid *et Luftangreb*. Det var til Gengæld maaske det mest dramatiske under hele Okkupationstiden. Det var to tyske Torpedoplaner, som gik til Angreb mod Skibe i Havnen og paa Rheden ved Thorshavn. De kom meget lavt, og de dækkedes dels af Fjeldene over Thorshavn, dels af Nolsø Bygd paa Øen ud for Thorshavn, idet de fløj saa lavt over Bygden mellem de to Højderygge, der danner Øens Syd- og Nordende, at det britiske Luftværn paa Højderne oven for Thorshavn ikke kunde ramme dem uden ogsaa at risikere at skyde Nolsø Bygd i Grus. De tyske

Torpedoer forfejlede de for dem bestemte Maal og gik dels i Fjeldet paa Land, dels ind under Provstegaarden i Byens sydvestlige Udkant, kun nogle faa Meter fra Amtssygehuset; og Provstegaardens ene Længe blev revet op, et Udhus fuldstændigt splittet ad, og der anrettedes ogsaa anden Skade paa Bygningerne; men ingen af Provstegaardens Beboere led legemlig Overlast, en enkelt fik dog et sjæleligt Chok, som han ikke siden rigtig forvandt. Provst Dahl laa selv meget syg, men slap mirakuløst let over Begivenheden.

Forinden havde Færøerne i Juli Maaned modtaget Budskabet om *den første Torpedering af færøske Skibe*. I Juli var en Fiskerkutter, »Aldan«, sporløst forsvundet i godt Vejr. Kun en tysk Torpedo, eller eventuelt en Mine, kunde forklare Ulykken. Siden skulde den færøske Skibsflaade opleve nogle af Atlanterhavskrigens uhyggeligste og mest umenneskelige tyske Angreb. Til sidst overtalte Briterne de færøske Skibsejere til at lade deres Skibe bestykke med Antiluftskytu, og en færøsk Skipper havde Held til at nedskyde en tysk Flyvemaskine, og erhvervede den britiske Orden »Member of the British Empire«, en Orden, som tre Færinger modtog som Paa-skønnelse for deres modige Indsats paa Havet under den anden Verdenskrig.

I alt udsattes Færøerne for omtrent *en halv Snes Luftangreb* mod Maal paa Land eller lige under Kysten, foruden de talrige Bombenedkastninger mod Skibe, der laa for Anker i Skaalefjorden, hvor Briterne havde Konvojhavn. Ingen færøske eller danske Personer blev dræbt, men der omkom adskillige britiske Søfolk og ogsaa nogle Soldater. Paa ca. 300 Bygninger anrettedes der betydelig Skade, en Kaj i Klaksvig paa Bordø blev ødelagt, og i Penge beløb Skaderne sig skønsmæssigt til godt 300.000 Kr.

Af Skibe sænkedes med Torpedoer eller Bomber i alt 26, med tilsammen 131 Færinger om Bord, som satte Livet til. Men Angrebene mod Kutterne var langt, langt flere, og ofte nøjedes Tyskerne med en hensynsløs og lystmorderisk Maskingeværbeskydning af Kutternes paa Dækket værende Mandskab.

Minefaren medførte ogsaa talrige Ulykker og mange Døds ofre. Men der uddannedes et færøsk Minørhold, som i alt uskadelliggjorde smaa 1000 Miner.

Da Luftangrebene blev hyppigere og Overflyvningerne daglige Begivenheder, ofte flere Overflyvninger indenfor samme Døgn, blev der oprettet en særlig *civil Luftbeskyttelsestjeneste*, som først forestodes af Politimesteren (Landfogeden) og senere fik sin egen specielle Chef, en dansk Sekretær i Store Nordiskes Kontor i London, som midlertidigt paatog sig Opgaven paa Færøerne som Luftværnschef.

En af Krigens Ulemper, som man dog snart vænnede sig til, var *Post- og Telegrafcensuren* og den langsomme Postforbindelse med Omverdenen. Fra Danmark kom der med store Mellemløb Røde Kors-Post og, til Overraskelse for alle paa Øerne, ogsaa normale Brevforsendelser, mens det var forbudt at skrive andre end Røde Kors-Breve fra Færøerne til Danmark. En Del smugledes dog igennem, først med Lejdebaadene, senere paa andre helt ubegribelige Maader.

Med England opretholdtes en Troppekibsforbindelse hver tredie Uge, om Vinteren dog kun hver fjerde eller femte Uge, og desuden sejlede færøske Fragtbaade uregelmæssigt mellem Leith og forskellige færøske Pladser. Det var imidlertid

Da Kampene ophørte i Norge ud paa Sommeren 1940, kom bl. a. den norske Undervandsbaad B 1 til Thorshavn paa Vej til England. Her ser man den ligge fortojet i Havnen.

svært at opnaa britisk Visum til Storbritannien, hvorimod Forbindelsen med Island hemmedes knapt saa stærkt af Sikkerhedsbestemmelserne. Til Gengæld var der kun Chance for Skibsejlighed med Fiskerkuttere, som gik paa Fiskeri under Island eller skulde hente Fisk til Salg i England, en Sejlads, som var langt mere udsat for Bombetruslen fra Tyskerne end de britiske hurtigtgaaende og eskortebeskyttede Toppetransportskibe.

Den britiske Krigsførelse var jo i overordentlig Grad afhængig af, at der kunde være tilstrækkelig Tonnage til Raadighed for Varetransporter og militære Transporter, og Briterne saa meget nødtigt et Skib, som ikke udnyttedes indtil Topbelastning af Fragtrum og Maskinkapacitet. Alligevel tillod de britiske Myndigheder, at det færøske Dampskibsselskab i et godt Stykke Tid efter Okkupationen disponerede uhindret over dets Rutebaad »Tjaldur«, som netop var ankommet fra København til Thorshavn umiddelbart efter den 9. April, og »Tjaldur« blev saa sat ind i en Rute fart mellem Thorshavn og Skotland med Fragt og Passagerer. Begrænset, som Ud- og Indrejser blev, og spredt som Fragtdrørerne blev paa mange Smaaskibe, der kunde klare Turen frem og tilbage til Skotland, indskrænkedes Værdien af den større Rutebaads regelmæssige Sejlads mellem Skotland og Færøerne, og Rederiet besluttede derfor at indstille Farten i visse Perioder og lægge Baaden op i Skaalefjorden. Men Briterne, som flere Gange havde villet leje Skibet, saa ikke længe paa den uvirksomme Passagerbaad, førend de gjorde et nyt Tilbud, og da det blev afslaaet, rekvirerede de den som uundværlig for Krigsformaal og sendte en bevæbnet Styrke om Bord for at beslaglægge Skibet. Det førtes til Skotland og viste sig ikke mere under Okkupationstiden i færøsk Farvand; det sejlede nu i Stedet med britisk

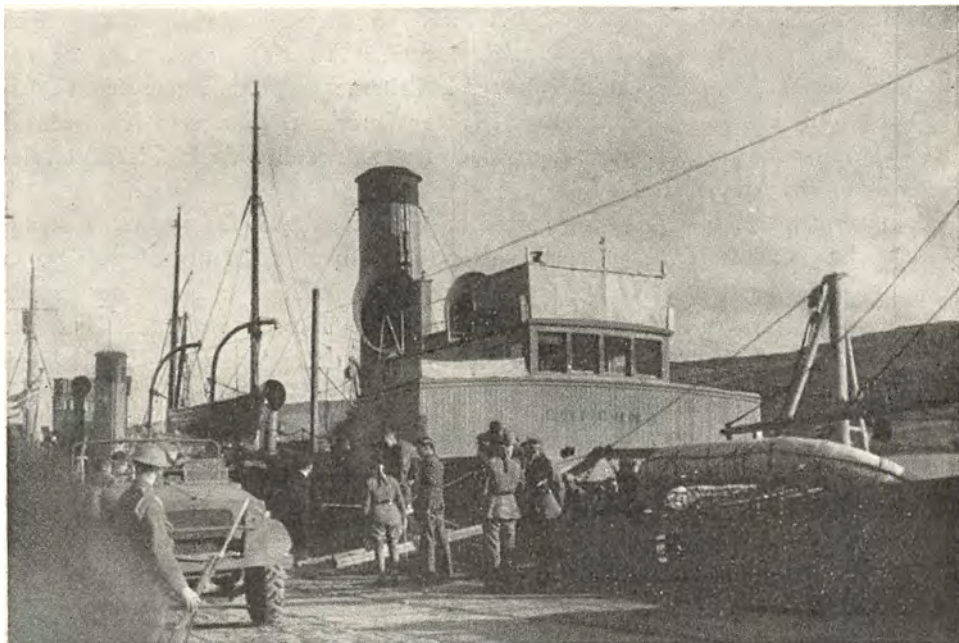
Besætning og britisk Kaptajn mellem skotske Havne og Hebriderne og Orkneyøerne som Troppeskib.

Kun et Aars Tid efter, at Briterne havde tilbagegivet Skibet, og Færingerne havde istandsat det efter den haardt krævende Krigstjeneste, gik Skibet i 1946 ned en stille Morgen i Taage med stærk Strøm ud for Mjovanés paa Østerøen.

Beslaglæggelsen af »Tjaldur« gav Færingerne det første Indtryk af, hvad Krigen førte med af Pligter til at bøje sig for den totale Mobiliserings Krav, og »Tjaldur«s Skæbne, som blev hyllet i den britiske Security's Diskretion, beskæftigede altid færøske Tanker, der Gang paa Gang foruroligedes af Rygter om det elskede Skibs Forlis.

Færingerne tog ellers Okkupationen med den Sindsro, som Aarhundreders Taalmodighed over for Naturelementernes Voldsomhed havde skænket deres Nationalkarakter; men de Indgreb i deres Ejendom, som fulgte med, fremkaldte næsten større Vrede end de Krigsskader, der skyldtes tyske Angreb eller Mineekspllosioner, som man ansaa for uundgaaelige Følger af Verdensbranden, og Spørgsmaalet om de britiske Erstatninger for rekvirerede Bygninger og andre faste Ejendomme, som naturligvis led under den militære Brug, der blev gjort af dem, var henimod Slutningen af Okkupationstiden lige ved at sætte det oparbejdede britisk-færøske Ven-skab over Styr.

Skulde man prøve paa at analysere den færøske Tankegang, som den kom til at afspejle Krigsbegivenhederne og den britiske Okkupation af deres Øer, kort sagt det Møde med Krigens Væsen, som Færingerne altsaa ikke undgik, selvom det blev helt anderledes mildnet ved den Karakter af Menneskelighed, der prægede de britiske Troppers Optræden over for Befolkningen, og af de ubestridelige økonomiske Fordele, som fulgte med den britiske Beskyttelse, kan man ikke undgaa at konstatere den Selvstændighed, som Færingerne forbeholdt sig i Bedømmelsen af deres Beskyttere og den officielle britiske Politik. Færingerne nægtede at lade sig udnytte til nogen Slags britisk Krigspropaganda. Krigen var en ufortjent Byrde, og Okkupationen egentlig en Krænkelse af færøsk Livsopfattelse. Omend en nødvendig Foreteelse, som bragte Befolkningen i Forbindelse med fremmede, hvem de udsøgte sig enkeltvis og trak ind i deres Liv som individuelle Venner eller Uvenner. De sidste fandtes nemlig ogsaa, omend de var forskellige for de enkelte — alt efter hver Færings politiske Indstilling. Og hos de britiske Officerer, mere end hos de menige selvfølgelig, eksisterede ogsaa Nuancer i Opfattelsen af den færøske Holdning over for deres af Regeringen i London anerkendte danske Øvrighed, lige fra Bekræftelse paa den officielle britiske Anerkendelse af Færøerne som Amt af Danmark, til en varm Sympati for de færøske Frihedsmaal. Og endelig ogsaa en britisk kommerciel Vurdering af Færøerne som fremtidig Kunde eller Leverandør i et britisk Sterlingomraade.

Den 13. Juni 1940 kom en norsk Damper ind til Thorshavn medbringende døde og saarede fra et sænket Hangarskib og to Destroyere, som havde deltaget i Kampen ud for Nordnorge. Paa Færøerne gjorde man alt, hvad man formaaede, for at hjælpe dem, der endnu havde Hjælp behov.

III

Erhvervsmæssigt omkalfatredes Færøerne under Okkupationstiden. Alle Indkøb af Varer foregik efter den britiske Besættelse i Storbritannien, og al Udførsel skete til Storbritannien. De Indkøb, der blev gjort i Island og U.S.A., var saa smaa og saa faa, at de kun blev Undtagelser, der bekræftede Reglen om den absolutte Afhængighed af det britiske Marked, en Regel, som en Del af de færøske Erhvervs-mænd fandt urimelig og søgte at faa sprængt, men uden Held.

Det færøske Fiskeri var før Krigen baseret paa Afsætningen af Klipfisk og Saltfisk, fortrinsvis til sydeuropæiske Markeder og til Danmark. Hele Eksporten androg før Krigen godt en halv Snes Million Kroner, hvoraf Klip- og Saltfisk indbragte de fem Sjettedele eller mere. Men Briterne vilde have fersk Fisk, og Klipfiskeproduktionen ophørte derfor fuldstændig i 1940. Fisken fangedes som før, med Line eller Snøre, men transporteredes direkte fra Fangstfelterne til Køberne i Storbritannien i iset Tilstand og betales i Afskibningshavnen, som Regel Aberdeen eller Leith, til fastsatte Priser, der vekslede efter den Kvalitet, hvori de blev bragt frem. En hurtig Rejse vilde saaledes betinge en lidt højere Pris. Trawl-fiskeriet blev, med de svækkede Krav til Størrelse af Fisken, mere anvendt, og Fiskeriet krævede langt færre om Bord i Fiskerkutterne, og slet ingen Arbejdere i Land, mens der tidligere altid var Brug for mange Hænder baade om Bord og paa Tørringspladserne til Behandlingen af Fisken under Processen fra fersk Fisk

til saltet og mere eller mindre soltørret Fisk. Der opstod altsaa under Krigen en efterhaanden *ret betydelig Arbejdsløshed* indenfor Fiskerinæringen, som kun opvejedes meget ujævnt af den Efterspørgsel, Briterne præsterede paa færøsk Arbejdskraft til britiske Militærarbejder. Der var færøske Bygder, som lukrede af Arbejdsefterspørgslen, og andre, som blot maatte bære Byrden af Fiskeriets ringere Behov for Arbejdskraft.

Storhvalfangsten, som i Førkrigsaaarene havde været drevet fra Færøerne, standede fuldstændigt. Dels var det en betydelig Risiko overhovedet at bevæge sig paa Havet under Søgen efter Hval, naar de tyske Langdistancebombemaskiner jagede efter Bytte i Havoverfladen, og dels ansaa man det for sandsynligt, at Tyskerne vilde forstærke deres Luftangreb paa Færøerne, hvis de opdagede, at Hvalfangsten muligt kunde skaffe Briterne Olie og andre krigsvigtige Raastoffer.

Først i 1943 og 1944, da Tyskernes Luftwaffe mistede Kræfterne, gjordes der et Forsøg paa at genoplive Hvalfangsten. Det var norske Hvalfangere og den britiske Levedsmiddeltrust »*Lever Brothers*«, som ansporede til dette Forsøg, de første for at komme i Træning efter Krigsaaarenes Uvirksomhed, og den sidste for at fremskaffe visse Biprodukter af Hvalen, der kunde anvendes i Medicinalindustrien. Det britiske Ernæringsministerium var villigt til at støtte Planen med Laan til Maskiner, hvis Hvalfangsten kunde spare de britiske Ernæringsmyndigheder nogle af deres Bekymringer med Hensyn til Kødforsyningen til Færøerne.

Planerne førte til Oprettelse af *et nyt Hvalselskab*, der dog først kom i Gang i 1945 efter Krigen Afslutning og uden Bistand fra de norske Hvalfangere, som da var kommet af Sted til deres første Skuffelser i Sydishavet.

Nogen *ny Industri opstod ikke* paa Færøerne, men Forberedelser blev gjort.

Priseniveauet steg ganske betragteligt, og Pristallet steg mere end halvandet Hundrede Procent, og Priserne for de Fisk, som Færingerne afsatte i England var helt fantastiske, til Dels presset i Vejret af Krigen almindelige Prisstigningstendens, til Dels yderligere forstærket af den islandsk-amerikanske Betalingsoverenskomst, hvorefter islandsk Fisk, landet i England, betaltes Islænderne i amerikanske Dollars efter Lend-lease-Planen. Enkelte færøske Baadlastere, som under normale Forhold vilde have indbragt knapt en halv Snes Tusinde Kr., kunde nu indbringe det ti-dobbelte, og de ombordværende tjente let paa een Rejse til England, hvad de før Krigen knapt kunde opnaa paa et helt Aar. Priserne paa Fisk svingede mellem 35 Øre og 70—80 Øre pr. Kilo.

Foruden at sælge den Fisk, som Færingerne selv fangede, *indkøbtes af Færing Fisk i Island*, som fragtedes til skotsk Havn, og efterhaanden blev det ogsaa almindeligt, at færøske Skibsejere blot fragtede den Fisk, som solgtes i Skotland for islandsk Regning. Fragterne var meget høje, og Tonnage var der saadan Knaphed paa, at Islænderne forsøgte at købe alle de Skibe, de kunde faa fat i; men paa Færøerne blev der udstedt Forbud mod at sælge Skibe ud af Landet.

Mod Slutningen af Krigen blev der imidlertid sluttet en Aftale om Udleje af færøske Skibe til Island, og da Færingerne løb Risikoen for at blive holdt helt udenfor den islandske Fiskeudførsel til Storbritannien, gik man ind paa at leje Skibene ud, for dog at sikre færøske Søfolk Beskæftigelse.

Ved en Festlighed i Thorshavn paa den engelske Konges Fødselsdag fandt der en Troppeparade Sted. Her hilser Amtmand *Hilbert* paa den engelske Konsul *F. C. Mason* (længst t. h.), medens de sammen med ledende britiske Militærmyndigheder venter paa Forbidefjeringen.

Paa Færøerne steg Arbejdslønningerne med *Pristallet*, fra ca. 90 Øre i Timen til 2,50 Kr. Men der var til Stadighed en Del Arbejdsløshed paa Øerne, og *adskillige Færinger drog hvert Aar til Island* for at faa Del i de overordentlig høje Arbejdsindtægter, som der var fremkaldt af den amerikanske Besættelse i Island. Ogsaa Kvinder fik Arbejde i Island, dels paa Sygehusene, dels i private Hjem. I Begyndelsen af Krigen blev der samlet omkring 1000 Færinger i Island, siden faldt Antallet til omkring 500. Der udsendtes et Par Gange Repræsentanter for de færøske Erhvervsorganisationer og Lagtinget for at tage sig af Færingernes Interesser i Island, og i øvrigt fik Færingerne god Støtte hos den danske Vicekonsul i Reykjavik, Fabrikant *Ludvig Storr*.

Færøernes Økonomi, som før Krigen for en Del var baseret paa Laan og Tilskud fra den danske Statskasse, foruden Lagtingets Skatteindtægter, blev straks efter den britiske Besættelse garanteret af den britiske Regering. En Delegation fra Færøerne forhandlede i Sommeren 1940 med de britiske Regeringsdepartementer og opnaaede Tilsagn dels om Vareforsyningerne, dels om den finansielle Støtte, som skønnedes nødvendig, men som skulde vise sig helt overflødig. Inden for en Margin paa 2 Millioner danske Kroner skulde Færø Amt kunne trække paa den britiske Statskasse til offentlige Formaal paa Færøerne. Pengevæsenet ordnedes paa den Maade, at de danske Sedler blev erklæret ugyldige, men overstemplede fortsatte de en Tid med at være Betalingsmiddel. Siden tryktes nye særlige færøske Pengesedler i Storbritannien. Seddelomløbet tredobledes. Med Storbritannien holdtes en Veksel-

kurs paa 22,40 Kr. for et Pund Sterling, og der var Afleveringspligt til Bankerne for udenlandsk Valuta. Der oprettedes et Valutakontor, som paasaa, at Valutabestemmelserne gennemførtes, og som kontrollerede Importens Omfang.

I Storbritannien opnaaede Færøerne et Tilgodehavende paa 50 Millioner Kroner.

Skatterne paa Øerne steg, og Skatteindtægterne blev tilstrækkelige til at finansiere betydeligt større offentlige Forpligtelser end tidligere, og endda var der i Lagtingets Kasse Midler nok til at tilbagebetale hele den Gæld, som Amtet havde til den danske Stat. Ogsaa private frigjorde sig i Krigsaarene for det meste af den Gæld, Kriseaarene i Trediverne havde bebyrdet dem med.

Der var i Thorshavn og paa de større Pladser et hektisk økonomisk Opsving, som hos besindige Folk fremkaldte en vis Ængstelse for Inflation. Men baade fra Amtets Side og fra Lagtinget blev der holdt igen, og Priserne kontrolleredes i det store og hele. Der indførtes kun *en minimal Rationering*. Udover Mel, Sukker, Kaffe og Te var kun Benzin og Sæbe rationeret hele Tiden.

For en Mængde Varer indførtes *Maksimalpriser*.

Det færøske Landbrug svigtede under denne Krig, som under den første Verdenskrig. Gennem Aarene er Kvægbestanden ikke blevet forøget, skønt Folketallet ustandseligt er steget, og Forsyningen med Mælk var derfor altfor lille. Smør var en sjælden Vare, men fra Storbritannien indførtes og paa Færøerne fremstilledes Margarine. Ægproduktionen var ringe, meget ringe, men dog var Æg knapt saa sjældne paa Færøerne som i England, og paa Grund af Færøernes ringe Folketal, kunde Briterne udføre Varer til Færøerne, som det var umuligt at opdrive i Storbritannien selv. Tøj blev saaledes aldrig rationeret paa Færøerne, og Tobaksbeholdningerne paa Færøerne var under hele Krigen aldeles kolossale. I Begyndelsen indførtes ogsaa af private betydelige Kvanta Spiritus; men da Briterne opdagede, at smaa færøske Kuttere gik fuldtlastede med Whisky og Gin ud fra skotske Havne, blev der indført en Slags Rationering af Spiritusudførslen til Færøerne.

Købmændene og Rederne tjente store Penge, og anbragte dem for en Del i Anlæg af Fabrikker og andre Industrivirksomheder med Tanke paa Færøernes Erhvervsliv efter Krigen. I Klaksvig blev der saaledes opført Uldspinderi, Frysehuse og flere andre Virksomheder. Og der fandt et livligt Havnebyggeri Sted paa flere Smaa-pladser. Ikke altid velovervejet, men uhyre lokalpatriotisk.

Lagtingets Budget steg til 3½ Million Kr., og hele den færøske Samfundshusholdning kostede 6 Millioner om Aaret.

En af de største Vanskeligheder for Færøerne var *Fremskaffelsen af tilstrækkeligt Brændsel*. Briterne havde ikke Skibe til Kuleksport, og det blev derfor yderst begrænset, hvad der kunde købes af Kul fra England. Der kom hvert Aar nogle Koks; men for Størstedelen maatte Færingerne basere Brændselsforbruget paa Tørv og de særlige Færøkul, som brydes paa Suderø, og som er en Slags højt udviklede Brunkul. I 1944 blev der brudt 9000 Tons Kul, men Planen havde ellers været at bryde 1000 Tons Kul om Maanednen.

Desuden savnedes *Bygningstømmer* det meste af Krigen, men der blev dog bygget en Del, baade Skolebygninger og andre offentlige Bygninger, samt Beboelseshuse. Gennemsnitsprisen for et Hus i Thorshavn steg fra 20.000 Kr. til 85.000 Kr.

En gribende Begivenhed fandt Sted i Thorshavn den 27. April 1943, da *ni faldne engelske Flyvere* begravedes.

Kartoffelavlens kunde saa omtrent tilfredsstillende Forbruget, men af Smagsgrunde indførtes alligevel en Del Kartoffler fra Storbritannien.

Der var *stor Papirmangel*, og Aviserne, med hvilke Thorshavn er rigeligt forsynet, maatte begrænse Sideantallet stærkt. Og Størrelsen af Aviserne blev ogsaa formindsket. En Overgang overvejede de stedlige britiske Myndigheder at rationere Antallet af Aviser, men Tanken blev opgivet. Papirmanglen gik ud over Forfatterne, som havde vanskeligt ved at faa deres Bøger trykt. Der udsendtes nogle Digtsamlinger, Skuespil og ved Juletid en Del Højtidslekturer.

Alt i alt klarede Færøerne sig økonomisk godt under Krigen, og ogsaa uden de Konjunkturskesser, som den pludselig Pengerigelighed kunde have givet Anledning til. Englænderne satte i 1943 Loft over Arbejdslønningerne og havde allerede forlængst stoppet den Prisskrue, som fra anden Side var forsøgt sat i evigt roterende Bevægelse paa Fiskemarkedet. Gældfrie, velklædte og mætte gik Færingerne ud af Krigen. Men i Nationalformuen havde Krigen gjort grove Indhug gennem Krigsforlisene paa Havet.

IV

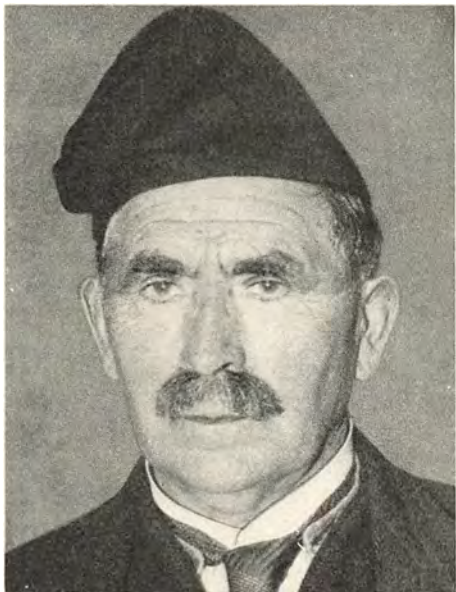
Politisk formede Begivenhederne sig under Krigen som en March paa Stedet. Umiddelbart efter den tyske Besættelse af Danmark, som medførte en total Afbrydelse af al Forbindelse mellem Danmark og Færøerne, traadte *Amtmanden* i Forhandling med *Lagtinget* for at faa dets Godkendelse af en midlertidig Ordning vedrørende de Administrationsafgørelser, der nu ikke kunde indhentes i København.

Færøerne var jo formelt et dansk Amt, som sorterede under Statsministeriet. Lagtinget havde en Del flere Beføjelser end et normalt Amsraad, men det havde ikke Lovgivningsmagt, og dets Afgørelser var underkastet en vis Indsigt fra Ministeriets Side.

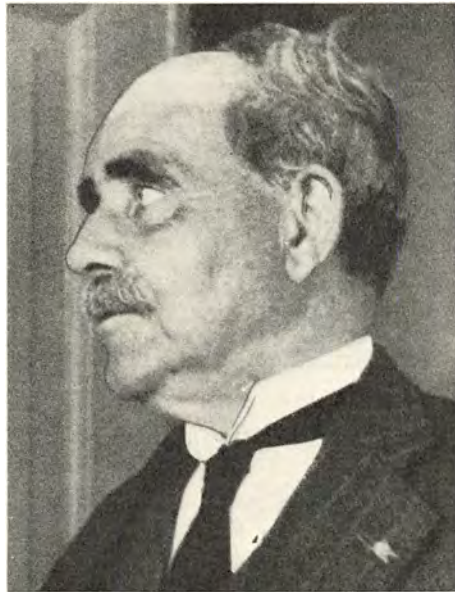
Nu var Centralstyret i København pludselig ikke-eksisterende, og Amtmanden foreslog, at han indgik i alle Ministeriets Rettigheder, men lovede at forelægge Lagtinget alle sine Beslutninger, førend han satte dem i Kraft, og han foreslog, at Lagtinget fik en til Lovgivningsmagt svarende Beføjelse, dog med Vetoret for ham selv i alle Spørgsmaal, der angik Øernes statslige Stilling, som ikke maatte ændres.

De tre Partier i Lagtinget, *Sambandspartiet*, der fastholdt den Rigsstilling, Færøerne havde, *Selvstyrepartiet*, der ønskede større Magt hos Lagtinget, og *Socialdemokratiet*, som havde baade Selvstyretilhængere og Sambandsfolk mellem sine Vælgere, accepterede Amtmandens principielle Standpunkt og indvilligede i at udarbejde en Styreform af rent midlertidig Karakter, som løste Vanskelighederne ved Adskillelsen, men ikke foregreb senere Forhandlinger med København om Selvstyrets Udvidelser.

Det fjerde Parti, *Folkepartiet*, som repræsenterede den radikaleste Selvstyrepolitik, og indenfor sine Rækker endog talte rene Løsrivelsestilhængere, nægtede at godkende Amtmandens principielle Standpunkt. Naar Kongen og Regeringen ikke kunde udøve sine Beføjelser paa Færøerne, maatte Suveræniteten efter Folke-

Joannes Patursson (1866—1946) var en fremtrædende færøsk Folkefører, Diger og Politiker, hvis Navn hyppigt stod i første Række, naar dansk-færøske Forhold var til Debat. Socialt uafhængig (han var Kongsbonde i Kirkebø) kunde han med al sin Styrke kaste sig ind i Kampen for Færøernes statsretlige Frigørelse — først som Leder af Selvstyremændene, senere som den drivende Kraft i Arbejdet for Øernes fuldstændige Løsrivelse fra Danmark. Som Lagtingsmand fra 1901 tog han heftigt til Orde mod Sambandspartiets Politik, som Medlem af Folketinget (1901-06) og Landstinget (1918-20 og 1928-36) var hans Indflydelse betydelig mindre.

Andreas Samuelsen (f. 1873) blev uddannet som Kontorist og knyttedes derefter i 1899 til Færøernes Landfogedkontor som Fuldmægtig. Her virkede han indtil 1910, var to Gange inden for denne Periode konstitueret som Landfoged og blev s. A. udnævnt til Sysselmand for Østerø Syssel, hvilken Stilling han først opgav 1941. Mest kendt er han dog p. Gr. af sin politiske Virksomhed og sin Ledelse af Sambandspartiet. I 1906 indvalgtes han i Lagtinget, og i 1913—15 repræsenterede han Færøerne i Folketinget, i 1917—18 i Landstinget. Fra 1939—45 sad han i Lagtingets Udvalg for Færøernes offentlige Vareforsyning, i 5 Aar som Udvalgets Formand.

partiets Mening falde tilbage til det færøske Folk, som alene repræsenteredes af Lagtinget. Den danske Regerings Repræsentant, der nu ikke længere havde Regeringens og Rigsdagens Beslutninger at gaa efter, vilde Folkepartiet ikke anerkende som nogen lovlig Øvrighed over Lagtinget.

Spørgsmaalet om Løsrivelse var ikke nævnet, men det var klart, at *Løsrivelsesfolk* vilde anse Situationen for inde til at proklamere det selvstændige Rige Færø. Og Lejligheden lod de heller ikke gaa forbi sig. Da den af Amtmanden og de tre færøske Partier i Fællesskab udarbejdede Administrationsforskrift kom til Behandling i Lagtinget, stillede Folkepartiets Formand, Kongsbonden *Joannes Patursson* pludselig Forslag om, at Færøerne løsev sig fra Danmark, at Lagtinget udarbejdede en Forfatning for Færøerne, som skulde sendes ud til Befolkningens Godkendelse ved Afstemning, og at Lagtinget skulde udnævne en foreløbig Regering. Endelig skulde *det færøske Flag* anerkendes som Nationalflag. Det færøske Flag, der skrev sig fra den færøske Studenterforening i København, der i 1919 indførte det som sit Forningsflag og førte det hjem til Færøerne som Nationsmærke, er hvidt med et

rødt Kors med blaa Kanter. Det var almindeligt anvendt paa Færøerne, omend dets Anvendelse ikke havde faaet lovlig Bekræftelse.

Det Paturssonske Forslag opnaaede kun Folkepartiets seks Stemmer, og derefter vedtog de tre Partier det Forslag, som kom til at gælde for hele Krigsperioden. Men mellem Folkepartiet og Amtet var der etableret en Krigstilstand, som til Tider kunde ophidse Sindene paa Færøerne langt mere end selve de vældige Krigsbegivenheder udenfor.

De tre Partier sluttede *en Slags politisk Borgfred* for Krigens Varighed og indgik i et snævert Samarbejde indbyrdes og med Amtmanden om alle de færøske Administrationsanliggender.

Folkepartiet holdt sig udenfor og kritiserede »Amtmandsvældet« i stadig skarpere og skarpere Vendinger. Og i den ansvarsfrie Position det havde, opnaaede Folkepartiet uvægerligt at faa en ganske anselig Tilslutning til Kritiken af Administrationen.

Da den danske Politiker *Christmas Møller* i 1942 besøgte Færøerne og siden skildrede sine Følelser ved atter at staa paa *dansk Grund*, blev han voldsomt angrebet af Folkepartiets Avis »*Dagblaðið*«, og da han endvidere opfordrede Folkepartiet og særlig Kongsbonden Joannes Patursson til at lægge Striden bort og forene sig med andre om de store Opgaver, Krigen paalagde os alle, der levede i den allierede Verden, udspandt der sig en Polemik af nok saa bitter Karakter. Christmas Møllers Forsøg paa at bilægge Stridighederne paa Færøerne mislykkedes helt.

Angrebene paa Amtmanden fortsattes, og de skærpedes, da han offentligt havde udtalt sig meget personligt om sit udmærkede Samarbejde med Sambandspartiets Leder, *Andreas Samuelsen*, der sikkert uden Sammenligning var den mest drevne politiske Begavelse paa Færøerne.

I Marts 1943 holdt Danmark Folketingsvalg, og samtidig vedtog Lagtinget at forlænge Lagtingsmand *Poul Niclasens* Landstingsmandat i endnu fire Aar.

Paa Færøerne vilde et Valg maaske kunde rense Luften, der efterhaanden var blevet uklar af den megen politisk Røg, der gik af tilsyneladende ingen Brand. Flertallet sad uanfægtet af Oppositionens voldsomme Stormløb. Og Amtmanden lod, med Briternes Billigelse, udskrive et *Folketingsvalg den 3. Maj, Krossmessudagen, 1943. Det bragte Folkepartiets Kandidat en overlegen Sejr*, nemlig godt 1100 Stemmer mere end Sambandskandidaten og omtrent lige saa meget, som Sambandspartiet og Socialdemokraterne tilsammen kunde mønstre i Stemmer.

Det var en Overraskelse, og det gjorde Oppositionen, Folkepartiet, meget lystent paa et *Lagtingsvalg*, som, hvis Folkepartiet her kunde slaa baade Sambandspartiet og Socialdemokratiet, vilde sætte det i Stand til med Lagtingets Flertalsbeslutning bag sig at sætte Amtmanden udenfor Administrationen af Færøerne. Der blev altsaa krævet Valg, og *Valget fandt Sted paa Bartelsmessudagen den 24. August*. Forud gik en usædvanlig haard Valgkamp, som var lige ved at gaa adskillige Danske paa Nerverne.

Den færøske Opposition havde allerede den 25. Aril 1940 haft den Triumf, at *Briterne havde anerkendt det færøske Flag*. Kun Oplevelsen af en Nationalitetskamp vil være i Stand til at give et Begreb om, hvad en saadan Symbolik kan betyde.

Efter at Danmark var besat, kunde Briterne ikke anerkende, at dansk Flag be-

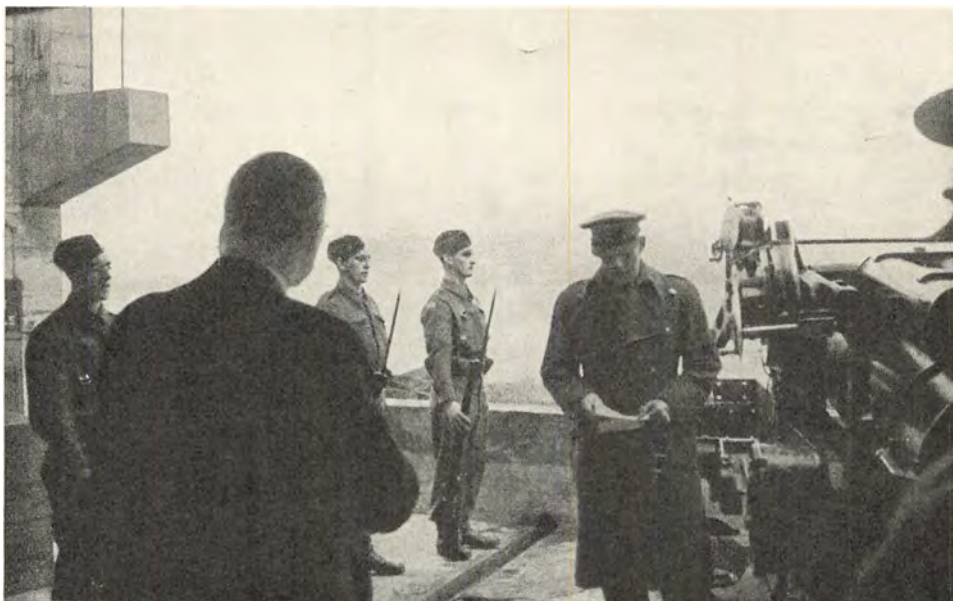

Ved Kujen i Thorshavn ligger en af de færøske Baade, som baade for og agter har faaet paamaalet *det færøske Flag*: en hvid Dug med et blaarandet rødt Kors.

nyttedes i allieret Farvand af de for de allierede, eller under allieret Kontrol sej-
lende Skibe. Tyske Blokadebrydere vilde ellers have faaet for let Spil, og man
gjorde fra britisk Side Amtmanden opmærksom herpaa. Der var egentlig ikke
noget Forslag til at løse denne Vanskelighed; men Færingerne forlangte ganske
naturligt deres eget Flag benyttet, og da den britiske Marinekommandant saa det
færøske Flag, erklærede han det for et aldeles udmærket Flag til Formaalet — for
det vilde jo altid ligne *det hvide Flag*, »the White Ensign«, som er den britiske
Marines Mærke. Forvekslinger vilde være udelukket fra nogen britisk Kommando-
bro. Og saa var det hvide færøske Flag anerkendt paa Havene uden for den fær-
øske Tremilegrænse.

Den færøske Opposition lagde maaske for meget i denne britiske Imødekommen-
hed, og ved Bartelsmessuvalget — Færingerne regner meget gerne deres Valg efter
den gamle endnu paa Færøerne gældende katolske Helligdagsinddeling af Aaret —
forventede Folkepartiet til en vis Grad Velvilje fra britisk Side; ikke mindst
»the Atlantic Charter« om Folkenes Frihed, spillede en Rolle i Agitationen, navnlig
over for de britiske Officerer.

Og i Valgkampen blev der med en kolossal Overdrivelse sat ind mod »Amtmands-
vældet«. Det kunde vel ikke undgaas, at der i Kampens Hede ogsaa faldt drøje
Hug til det i Virkeligheden temmeligt uskyldige Danmark, som sled sig frem til
sin Frihedsdag den 29. August samme Aar, og det virkede forstaaeligt nok som
Piskeslag paa de Danske, der med Uvished i Hjerterne tænkte paa deres Lands-

Ved en Højtidelighed den 17. Juli 1945 overdrager Lt. Colonel *Gouldney* det tunge Kystartilleri ved Thorshavn til Amtmand *Hilbert*, som paa Færøernes Vegne takker for Gaven og for den Tid, de britiske Styrker har været paa Øerne.

mænd, og af hver Beretning om den voksende Modstand mod Tyskerne fyldtes med Stolthed.

Men heller ikke hos det færøske Folk savnedes der *Sympati med Danskerne* der borte under det tyske Nazistvælde. Og i den afgørende Time omtrent, kun faa Dage før den 29. August, veg mange Færinger tilbage for en Løsrivelse som forskertseede Muligheden for at opnaa en anstændig Ordning med det danske Folk om en færøsk national Ligestilling inden for det fælles Kongerige. Folkeflokken opnaaede et Mandat mindre end Flertallet. Det gamle, moderate Selvstyreparti gled ved Valget ud af Lagtinget, skønt det fik 1001 Stemmer, og Socialdemokraterne og Sambandspartiet sad ene med Flertallet, hvis de to Partier da ellers nu kunde enes om det.

Folkepartiet kastede Løsrivelsesplanerne ned i Lasten, og nærmede sig Socialdemokraterne med Parlamentærflag under Staget. Det tilbød dette Parti et Forslag om en færøsk Administrationslov til Afløsning af »Amtmandsvældet«, som næsten Ord til andet var skrevet af efter Socialdemokraternes Selvstyreprogram, der var anvendt i Valgkampen — men da med den Klausul, at det først kunde opfyldes efter Krigen.

Forhandlingerne om dette Forslag trak ud i Lagtingets Udvalg, og først i Oktober-November blev det klart, at Socialdemokraterne forblev tro imod den i 1940 trufne Aftale om ikke under Krigen at ændre den færøske Administrationsforfatning principielt og at betragte Amtmanden som Regeringens lovlige Befuldmægtige i det af Briterne okkuperede Færø Amt.

De britiske Myndigheder fulgte de politiske Begivenheder med Interesse. Hvad

Og saa finder Indskibningen i Thorshavn af de britiske Besættelsestropper Sted, mens Færingerne samles paa Kajen og hilser dem ved Afskeden. Skønt Forholdet mellem Parterne har været det bedst tænkelige, er dog Glæden lige stor paa begge Sider: Soldaterne skal til det Hjem, de har længtes efter gennem lange Tider, og Færingerne er atter ubestridt Herrer i deres eget Hus.

de vilde have gjort, hvis Folkepartiet havde faaet Flertal, er ikke godt at sige. Der var Kredse nok inden for de britiske Okkupationsstyrker saavel som i London, som omfattede de færøske Separatistkredse med stor Sympati. Men i *Foreign Office*, der repræsenterede det officielle britiske Standpunkt, stod man urokkeligt ved »Gouvernøren« — og det vil sige ved den danske Suverænitetets Repræsentants — Side, og det var med en vis Lettelse, man erfarede Resultatet af Valget. Nu gik alt igen, som det havde gaaet. Flertalskoalitionen i Lagtinget fortsatte med at bestaa, og der var en kendelig politisk Afslappelse i det følgende Aar.

Til Gengæld *begyndte de økonomiske Betragtninger at presse sig frem* i de politiske Overvejelser, og det var tydeligt nok, at der inden for det færøske Erhvervsliv var Kræfter, som nødigt saa den Stilling inden for et Verdensriges Handelsbarrierer, som Færøerne havde opnaaet, gaa tabt. En Kamp om den økonomiske Orientering søgtes parallelliseret med den nationale Selvstændighedskamp.

I udenrigspolitisk Henseende var Færingerne alle sammen *nordisk orienterede*. Der var ved Krigens Begyndelse en Smule Tyskvenlighed, som dog mere beroede paa antisocialistiske Tilbøjeligheder end paa pronazistiske Sympatier, og i de Kredse, hvor man med nogen Ret havde kunnet paavise tyske Reflekser, var Begejstringen for det kæmpende Norge allerstærkest. Værre var Tyskvenligheden altsaa ikke. Men med Hensyn til Danmark tog det sin Tid, før Begivenhederne overvandt den skeptiske og til Tider endda nedladende Beklagelse af Danmarks Skæbne, som i de første Besættelsesaar hos Færingerne afspejlede Forskellen mellem Norge og Danmark, de to Lande, der laa deres Hjerter nærmest. *Den 29. August vendte med*

et Slag Stemningen, og en Bølge af Sympati og Beundring for Danmark skyldede frem. Spontant udgik Opfordringen til at flage paa halv til Ære for dem, der døde den 29. August i Danmark, og en levende Interesse for den danske Frihedskamp vedligeholdtes nu indtil Befrielsesdagen.

I sit Forhold til Krigen havde det færøske Folk været splittet — mellem den krænkede nationale Værdigheds Neutralitet og den politiske Egoisme, mellem den stærke nordiske Sympati og den kommercielle Behagelighed uden for Norden, mellem færøsk og dansk, men aldrig mellem de to modsatte Ideologier i selve Verdenskrigen, aldrig mellem Nazismen og Demokratiet. *Den færøske Befolkning var dybt rodfæstet i det nordiske Folkestyre*, der var Udgangspunkt og Slutmaal for al færøsk politisk Tankegang.

Men det færøske Folk var reserveret i sine Følelser, og ofte passiv i sine Sympatier. Da derfor den danske Koloni paa Færøerne, som traditionsmæssigt indtog en fremskudt Position, dannede en Organisation af frie Danske, »Frit Danmark«, paa Færøerne, fik den kun ringe Tilslutning fra færøsk Side. Man holdt sig uden for, naar man da ikke saa sin politiske Fordel i at holde sig tæt op ad de Danske.

Fra færøsk Side havde der været Mulighed for at tilslutte sig en nordisk Forening, som ligeligt kunde udtrykke Sympatier for Norge og Danmark og for det neutrale Sverige — thi ogsaa mange Færinger følte sig som en Slags neutrale, dog efterhaanden med Slagside til norsk-dansk Side. Den Mulighed for at samle Færinger og Danske i en stor og omfattende Organisation, der tværs gennem den paa Øerne eksisterende nationalpolitiske Strid kunde samle alle om den almene Sympati for de undertrykte og i Trangen til at hjælpe de nærmeste Venner før eller siden, blev forsømt. Men Offerviljen fandt saa sine Udtryk baade inden for og uden for »Frit Danmark«.

Allerede faa Dage efter Okkupationen meldte *de første Frivillige* sig til de allierede Styrker, og een ung Mand — Dansk — begav sig af Sted til Storbritannien. Han naaede til Lerwick paa Shetlandsøerne, hvor han nærmest blev interneret og efter lang Ventetid returneret via Island til Færøerne. Senere kom tre—fire Færinger og fem unge Danske fra Færøerne som Frivillige ind i de engelsk-norske Styrker, i Marinen, Luftvaabnet og Invasionsarmeen, som Læger, Radiotelegrafister og menige. Flere avancerede til Officersrang, og een blev senere Medlem af den »danske militære Mission hos S.H.A.E.F.«.

Fra Færøerne forsynedes de danske Sømænd og Frivillige gennem »Frit Danmark«-Organisationen med varme Trøjer og Vanter og mange andre nyttige Gaver, og mange færøske Kvinder sørgede paa lignende Maade for unge i de norske Styrker. Endvidere indsamledes der Pengemidler til Indkøb af Levertran og Børnetøj til norske og danske Børn efter Krigen.

Som et af de mindste Folk paa Jorden, isoleret af Havets Hundreder af Mile, føjede Færingerne deres Bidrag til de frie Folks store Opmark i Verdenskrigen. Dér, som overalt, vekslede Lys og Skygge, Modgang og Medgang. Store Ofre blev ogsaa ydet for Venners og Landsmænds Bedste, og store Forventninger skabtes i Sejrens Fødselstid til en Fremtid, som var mere betagende ved sine Forudsætninger end overbevisende ved sin Ankomst.

S/S »Hans Egede« staar ud fra Grønland.

GRØNLAND

Af Landsfoged ESKE BRUN

Da Grønland den 9. April 1940 om Morgenen modtog Budskabet via Alverdens Radiostationer om det tyske Overfald, vakte det overalt i Landet, hos Danske og Grønlændere, den største Harmе og Bestyrtelse. Grønland har altid betragtet Danmark som sit Moderland, og Afskæringen af Forbindelsen betød for Grønland en fuldstændig Revolution i alle Livets Forhold. Trods alt var man ganske uforberede paa, at noget saadant skulde ske i Danmark. Man havde haabet saa stærkt, at det næsten var blevet til en Tro, paa, at Danmark igen skulde komme igennem uden at blive inddraget i Striden.

Og saa stod man over for Spørgsmaalet: Hvad nu. Det blev meget hurtigt klart, at det vilde blive en langvarig Historie. Begivenhederne i Foraaret 1940 i Europa viste alle med tilstrækkelig Tydelighed, at Tyskland var langt stærkere og bedre forberedt, end man havde troet. Og om ikke før, saa var det, da Frankrig faldt, klart, at denne Krig først vilde ende, naar hele den frie Verden havde sluttet sig sammen og havde faaet alle Kræfter sat ind i Krigen. Den Tanke, at Krigen skulde slutte allerede i 1940 med Tysklands Sejr, viste alle fra sig. Det var klart, at dette vilde betyde Fædrelandets Udslettelse, og man holdt fast ved Troen paa, at Retten, om end først efter en lang Krig, maatte sejre.

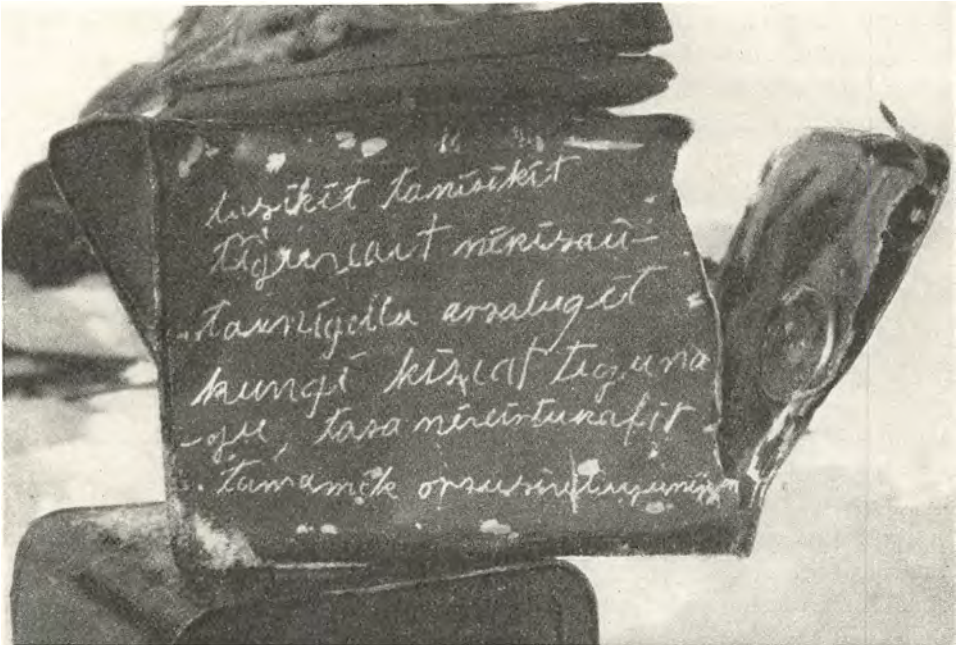
Men naar der saaledes maatte regnes med, at den tyske Besættelse af Danmark maatte blive langvarig, saa stod det samtidig klart, at Grønland i denne Tid maatte se at klare sig selv uden Hjælp hjemmefra. Det var givet, at direkte Skibsforbindelser mellem Danmark og Grønland vilde ophøre. Danske Skibe, hvor de viste sig paa Verdenshavene, vilde selvfølgelig blive sat ind i den allierede Krigstjeneste, og

grønlandsk Territorium vilde, ligesom Færøerne, efter Folkeretten kunne besættes og benyttes af de allierede Magter. Der maatte derfor med det samme søges Udveje, skabes Forbindelser ad nye Baner. Og da kunde der selvfølgelig kun være en praktisk Mulighed, nemlig at søge Forbindelse med Grønlands nordamerikanske Naboer.

Allerede faa Dage efter den 9. April kaldte Telegrafbestyreren i Godhavn en amerikansk Station og aftalte regelmæssige Forbindelser, idet det kunde paaregnes, at der hurtigt vilde blive Brug derfor. Og ganske kort efter at denne Forbindelse var etableret, kom der Telegram fra Gesandten i Washington, Henrik Kauffmann, hvori han underrettede Landsfogderne om sin Erklæring af 9. April. I denne Erklæring havde Kauffmann udtalt, at han ansaa det for sin Pligt mod sit Land at fortsætte med at betragte sig som Repræsentant for danske og *kun* danske Interesser, og at han følgelig ikke kunde anse sig for bundet til at følge Instruktionerne fra den danske Regering, som ikke mere med Sikkerhed kunde siges ikke at maatte handle efter tysk Tvang, hvoraf maatte følge, at saadanne Instruktioner kunde befrygtes at være i Modstrid med danske Interesser. Det var et stærkt og godt Standpunkt, og det gav Kauffmann en Position over for den amerikanske Regering, som muliggjorde, at der indlededes et Samarbejde med denne Regering til Beskyttelse af de danske Interesser inden for den amerikanske Sfære.

Den vigtigste danske Interesse i denne Forbindelse var jo netop Grønland. Amerika gjorde det hurtigt klart, at *det ansaa Grønland* som hørende til den vestlige Hemisfære og derved *omfattet af Monroedoktrinen*. Som Følge heraf ønskede Amerika, som dengang endnu var neutralt, ikke Grønland anvendt som Basis for krigsmæssige Handlinger eller Besættelse af nogen af de krigsførende Parter. Men en aabenbar Konsekvens heraf maatte det selvfølgelig være, at hvis de Allierede saaledes skulde undlade at benytte den folkeretligt set klare Ret til at besætte og benytte Grønland, maatte der ydes dem en absolut Garanti imod, at *Tyskland* gjorde det. Og dette vilde selvfølgelig under de i Danmark givne Forhold sige, at Administrationen af Grønland maatte udøves selvstændig fra Landet selv, hvis det overhovedet skulde være de hidtidige danske Autoriteter i Landet, som skulde gøre det.

Saaledes laa da Landet i April 1940, da de to Landsfogder, *Aksel Svane* og *Eske Brun* i henholdsvis Syd- og Nordgrønland, som er den danske Regerings øverste Repræsentanter i Grønland, *overtog Grønlands Administration paa eget Ansvar*. Og det var en Selvfølge, at der forelaa to Hovedopgaver for denne Administration. At videreføre det danske Arbejde for den grønlandske Befolknings Vel, og at yde den Sag, der kæmpede for Danmarks Befrielse, den Støtte, som det laa inden for Landets smaa Midler at yde. Landsfogdernes første Handling var at indkalde de folkevalgte grønlandske Landsraad til et fælles Møde ved Godhavn. for at Befolkningens egne Repræsentanter kunde blive sat ind i Situationen og faa Adgang til at give Udtryk for deres Syn paa Sagen. Den 3. Maj begyndte Mødet. Efter at Landsraadene havde drøftet Situationen, vedtog de for det første en Adresse til Kongen, hvori udtryktes Grønlands ubrydelige Troskab mod Moderlandet og den retmæssige Konge, den Troskab, som siden hen ved hvert af Landsraadmøderne under Krigen blev udtrykt paany. Endvidere vedtoges en Hilsen til De forenede Staters Præsident

Ved Depotet paa Bache Peninsula fandt Medlemmerne af »Den danske Thule- og Ellesmereland-Ekspedition« den 18. Maj 1940 denne Inskription, indridset paa en Pemmikandaase: »Tyskerne røver alt Kød fra Danskerne. Kongen er den eneste, som ikke har tabt Modet. Der er ingen Petroleum i Butikkerne«. Det var Ekspeditionens første Budskab om, hvad der havde ramt Danmark.

med Tak for den Sympati for Grønlands Sag og den Respekt for Grønlands Frihed, som den amerikanske Nation havde lagt for Dagen. Og endelig vedtoges en Hilsen og Tak til Minister Kauffmann for hans Virke.

II

Det mest presserende Problem, som nu forelaa, var *Grønlands Forsyninger*. Af Løsningen af dette Problem vilde det i det store og hele afhænge, om Opgaven at bevare Grønland for Danmark skulde blive løst. Danmarks Ret i Grønland hviler ikke paa et legalistisk Grundlag. Dens eneste Grundpiller er Danmarks Vilje og Evner til at fremme det grønlandske Folks Velfærd. Hvis det grønlandske Folks Tillid til, at Forbindelsen med Danmark betyder Lykke og Fremgang for Grønland, gaar tabt, er derved Grønland tabt for Danmark. Det var derfor af yderste Vigtighed, at Forudsætningen for, at det grønlandske Folks Levestandard kunde forblive paa det Niveau, den før Krigen var kommet op paa, kunde blive tilvejebragt, nemlig en regelmæssig Forsyning af de almindelige Forbrugsvarer og af de Varer, som var nødvendige til Opretholdelsen af de grønlandske Erhverv.

Grønlands Forsyningssituation i Foraaret 1940 var god. Grønlands Styrelse havde sørget for, at der udover den normale Forsyning i 1939 var blevet opsendt Reserve- lagre, dels et Aars ekstra Forsyning af Ammunition og Fiskeriredskaber, dels ekstra

Forsyninger af de almindelige Proviantssorter. Men i den foreliggende Situation gik det ikke an at løbe an paa disse Lagre. Det maatte paaregnes, at efterhaanden som Krigen trak ud, vilde det blive vanskeligere og vanskeligere og dyrere og dyrere at faa Varer ud. Hvis man først var kommet et Aar bagud, vilde det aldrig kunne indhentes igen. Alle Sejl maatte sættes til for at faa en ordinær Aarsforsyning ud i 1940. Med dette Formaal blev det bestemt *at sende en Delegation til New York*, og at denne Delegation skulde ledes af Landsfoged Brun, medens Landsfoged Svane skulde varetage hele Grønlands Administration, som derfor blev koncentreret ved Godthaab.

Den 9. Juli 1940 ankom Delegationen om Bord paa det amerikanske Coast Guard Skib »Campbell« til Boston. Denne bestod af 6—7 Eksperter paa forskellige grønlandske Felter, herunder ikke mindst Kryolitproduktionen. I New York blev Delegationen modtaget af en Komité, som Minister *Kauffmann* havde nedsat med det Formaal at hjælpe i Arbejdet. Denne Komité's Formand var Dansk-Amerikaneren *H. C. Sonne*, som blandt andet var Indehaver af det store Kommissionshandelshus *Gillespie & Co.*, som i det store og hele kom til at foretage Indkøbene til Grønland. Endvidere bestod Komiteen af Dr. *Paul Bentzen*, født ved Julianehaab, samt af et Antal Amerikanere med Interesse for Danmark, deriblandt gamle Grønlandskenninge som *Mrs. Bryan Rohde*, *Pearys Datter Mrs. Stafford* og *Captajn Bob Bartlett*. Senere paa Sommeren tiltraadtes Komiteen af nogle kanadiske Repræsentanter.

Opgaven, efter Ankomsten til New York, var altsaa at sørge for Udsendelsen af et helt Aars Forsyninger af de Tusinder af forskellige Fornødenheder, som Grønland maa have udefra for at kunne leve, og gøre det i Løbet af et Par Maaneder. Man saa ikke med alt for stor Optimisme paa Gennemførligheden af denne Opgave, men der blev taget fat med fuld Kraft, og det lykkedes ogsaa at komme igennem den. Selvfølgelig kunde alt ikke udføres saa omhyggeligt, som man var vant til det herhjemmefra, og meget gik selvfølgelig i Skudermudder. Der blev malet med en meget bred Pensel, og Detailler og Smaating blev der ikke afset megen Tid paa. Ingen af de nye Leverandører kunde jo paa Forhaand vide meget om de Opgaver, Grønland stillede, og forøvrigt begyndte Krigstidsrestriktionerne, som siden hen skulde volde saa store Vanskeligheder, allerede dengang at dukke op. Skibsafgangene var ganske uvisse, idet de afgang af Kryolitudskibningerne. Naar Opgaven alligevel blev løst, tilkommer Æren derfor i meget høj Grad Hr. Sonne og en anden Dansk-Amerikaner, Direktøren for Firmaet *Gillespie*, Hr. Carl Jensen.

III

I Efteraaret 1940, da Opgaven var løst, rejste de fleste af Delegationens Medlemmer hjem til Grønland. I Foraaret 1941 overtog Landsfoged Brun Administrationen ved Godthaab fra Landsfoged Svane, som rejste til New York, hvor han forblev som Medlem af Delegationen indtil Krigens Ophør. I Foraaret 1941 blev dernæst den endelige Ordning truffet, som til Maj 1945 var Grundlaget for Grønlands Administration.

Eske Brun (f. 1904) blev Student i 1922 og cand. jur. i 1929. Efter at have gjort Tjeneste i Skatte-departementet blev han 1934 Sekretær i Grønlands Styrelse, Fuldmægtig sammesteds 1937 og endelig Landsfoged over Nordgrønland 1939.

Akse Svane (f. 1898) blev Student i 1917, cand. jur. i 1924 og foretog derefter 1924—25 en Rejse Jorden rundt paa Motorcykle. Amtsfuldmægtig ved Færø Amt 1926, Sekretær i Landbrugsministeriet 1929 og Landsfoged over Sydgrønland 1933.

I Grønland blev *hele Administrationen koncentreret ved Godthaab*. Landsfogedkontoret ved Godhavn fik kun overladt nogle faa mindre vigtige Hverv. Ved Godthaab oprettedes et Centralkontor, som foruden for de almindelige Administrations-sager fik Afdelinger for Sundhedsvæsen, Handel, Regnskab og Revision. Provsten for Grønland, *Aage Bugge*, varetog Kirke- og Skolevæsenet, Kredslæge *M. S. Saxtorph* fra Jakobshavn flyttede til Godthaab og blev Kredslæge for hele Landet. Der oprettedes en ny Stilling som Handelsinspektør, og hertil beskikkedes Kolonibestyrer *Axel Malmquist* fra Egedesminde. Det i New York oprettede Kontor blev tilknyttet Generalkonsulatet der, og som Handelsagent blev antaget Østasiatisk Kompagni. Stillingen som Chef for Kontoret overtog Rederiet Lauritzens Førstemand i New York, Direktør *Tage Nielsen*, som under hele Krigen med stor Dygtighed forestod det meget vanskelige Arbejde der.

Udskibningen af de Varer, som kom op, maatte praktisk talt udelukkende ske med fragtede Skibe. Ganske vist var i Foraaret 1940 to af Styrelsens Skibe, »*Gertrud Rask*« og »*Hans Egede*«, kommet af Sted hjemmefra før 9. April, og det samme var Tilfældet med Kryolitselskabets Skib »*Julius Thomsen*«. Men disse Skibe kunde ikke paa langt nær udføre Besejlingen, og derfor blev »*Gertrud Rask*« og »*Hans Egede*« anvendt i Kystfart, medens »*Julius Thomsen*« væsentligst anvendtes til Besejlingen af Kryolitbrudet ved Ivigtut. Anvendelsen af fragtede Skibe betød imidlertid, at det straks maatte opgives at faa direkte Besejling til alle Kolonierne, saaledes som man var vant til i Fredstid. Fragtskibe var paa Grund af Krigssituationen undergivet meget strenge Restriktioner, og Muligheden af at faa dem

til at løbe til alle 15 Kolonier helt udenfor Diskussionen. I Stedet for organiseredes der derfor et Transithavnesystem, som efterhaanden kom til at virke godt. Hovedpunkterne i dette System blev:

Det sydligste og største Distrikt, *Julianehaab*, vedblev at faa sine Forsyninger ud direkte som hidtil, dels fordi dette Distrikt skal have saa forholdsvis en stor Andel i Forsyningerne, dels fordi det ikke fandtes rimeligt at slæbe Varer til denne Koloni langt nordpaa for atter at sende dem sydpaa igen.

Ved *Egedesminde* oprettedes en Transithavn, som ekspederede alle Varer til Nordgrønland. Ekspeditionen af Varer til Sydgrønland nordfor Julianehaabs Distrikt deltes imellem *Sukkertoppen* Transithavn, som fik alle Grovvarer, Sækkegods, Trælast og lignende, og *Godthaabs* Transithavn, som fik alle Smaatingene. Disse Transithavne modtog Varerne og fordelte dem til Kolonierne.

Selvfølgelig var det nødvendigt at forsyne Transithavnene med et passende Personal og med Pakhuse og andre Hjælpe midler. Dette gav Anledning til et betydeligt Byggeri ved disse Havne, og til trods for de store Vanskeligheder, Forholdene frembød for Fremskaffelse af Materialer og alt andet nødvendigt hertil, blev dette Problem dog tilfredsstillende løst.

IV

Naar de fragtede Skibe havde bragt Varerne til Transithavnene, blev de fordelt med Kystskibene. Disse Smaafartøjer udførte et aldeles udmærket Arbejde. Deres Opgave under Krigen blev forøget dels med hele Tjenesten fra Transithavnene til Kolonierne og dels med hele Kulforsyningen til Sydgrønland, og samtidig steg Mængden af udsendte Varer meget stærkt. Foruden af Kystskonnerterne blev dette Arbejde i Begyndelsen udført af de to Skibe »*Hans Egede*« og »*Gertrud Rask*«, men tidlig i 1942 gik begge disse Skibe tabt. »*Gertrud Rask*« strandede paa Kysten af Nova Scotia, men hele Besætningen blev reddet. »*Hans Egede*« afgik en af de sidste Dage af Februar 1942 fra Ivigtut til Amerika med fuld Last Kryolit, og siden er der intet hørt til den eller til de 23 Mand, der var ombord. Det vides, at Undervandsbaade har opereret meget paa den Rute, Skibet har fulgt, og der er i Grønland ingen Tvivl om Aarsagen. Blandt de 22, der fulgte Kaptajn N. O. Petersen, var der fire unge Grønlændere, som var forhyret ombord.

Efter disse Forlis blev »*Julius Thomsen*« sat ind paa Kystfarten i Grønland til Støtte for Skonnerterne. Af disse Skonnerter, som ved Krigen Begyndelse var elleve i Tal, mistedes i 1940 Frederikshaabs Skonnert »*Louise*« med hele dens Besætning paa Rejse fra Sukkertoppen til Holsteinsborg. De øvrige blev holdt i Gang uafbrudt under Krigen.

De fragtede Skibe var væsentligst danske og norske Baade paa 2500—3000 Tons i amerikansk Fart. En væsentlig Del af Varerne fra Kanada kom i kanadiske Baade paa op mod 4000 Tons, som var meget økonomiske. I 1943 blev en dansk Damper »*Linda*«, som havde ligget ved de Kanariske Øer, frigivet og overført til grønlandsk Register, for at den kunde sejle mellem Amerika og Grønland. Det vakte

Udsigt over den nyere Del af Kolonien *Godthaab*. I Forgrunden ligger Landsfogedboligen, bag den Centralsygehuset og bag den igen det amerikanske Konsulat.

stor Glæde i Grønland at se endnu et Skib under dansk Flag og med dansk Besætning. Særlig ved de to største Transithavne Egedesminde og Sukkertoppen opstod efterhaanden en lille Stab af virkelige Havnearbejdere, og alt blev gjort for at fremskynde Skibenes Ekspedition saa meget som muligt. Det gjaldt jo om at undgaa, at Grønland fik Ry af, at Skibene var for længe deroppe, idet et saadant Ry vilde have forøget Vanskelighederne ved at skaffe Skibe.

Ved Hjælp af dette System lykkedes det igennem de fire Krigsaar at holde Grønland forsynet. Vanskelighederne steg jævnt under Krigen, fordi Krigen i stedse stigende Grad lagde Beslag paa Varerne hos Leverandørerne, Amerika og Kanada. Men paa intet Tidspunkt, i intet af Krigsaarene led Grønland Mangler af virkelig alvorlig Konsekvens. For dette skyldes der de to Lande, fra hvilke omtrent lige store Dele af Forsyningerne kom, den allerstørste Tak.

V.

Men med Fremskaffelsen af Varer til Landet var jo kun den halve Opgave løst. Lige saa vigtigt var det at sørge for, at Befolkningens Evne til at forskaffe sig disse Varer blev opretholdt. For at løse denne Opgave var to Ting nødvendige: *De grønlandske Erhverv maatte opretholdes, og Prisniveauet maatte holdes i et Plan afbalanceret efter Førkrigstidens.*

Det er lykkedes at opretholde de grønlandske Erhverv og endog at fortsætte den stigende Linie, som har karakteriseret den sidste Menneskealder paa dette Felt. Gan-

»Gertrud Rask« er paa Besøg i den nordvestgrønlandske Koloni »Thule« i 1940 og har dermed besøgt hver eneste Koloni i Grønland.

ske særligt gik *Torskfiskeriet* meget stærkt frem under Krigen, et Forhold, som der er saa meget større Grund til at være tilfreds med, som det netop er dette Erhverv, hvis Opretholdelse man saa mest pessimistisk paa i 1940 paa Grund af dets Afhængighed af større Tilførsler udefra, specielt af Salt. Takket være rigelige Salttilførsler og ved efterhaanden at udvide Fiskehuspladserne, lykkedes det at holde Fiskeriet i en bestandig opadgaaende Kurve, saa det i de sidste Krigsaar var det dobbelte af, hvad det var i Aarene før Krigen. Fisken blev ligesom før Krigen afsat til sydeuropæiske Lande, mest direkte til Portugal, men ogsaa via Amerika.

Et andet Erhverv, som praktisk talt blev fordoblet under Krigen, var *Faareavlen* i Julianehaab Distrikt. De store Faareholdere dernede havde gode Kaar, og man mærkede her en stærk Fremdrift.

Med Hensyn til Priserne paa de importerede Varer valgte man at prøve paa at holde det Priseniveau, som var fastlagt ved den »Generaltakst«, som var gældende den 9. April 1940. Generaltaksten er en for et Aar ad Gangen fastsat Prisliste over alle de Varer, den grønlandske Handel sender til Grønland. Helt kunde man selvfølgelig ikke saaledes opretholde den sidste Fredstakst, dels fordi de amerikanske Varer hverken i Enheder eller Kvaliteter kunde købes nøjagtigt svarende til Takstens Karakterer, og dels fordi det næppe kunde siges at være helt formaalstjenligt ikke at lade Prisdannelsen indvirke paa Forholdet mellem Forbrugene af de forskellige Varer. Der anvendtes derfor en Fremgangsmaade, som kombinerede Takstens Priser og Indkøbspriserne i Amerika, og saadan at først naar de sidste kom op i en vis Højde over Takstpriserne, indvirkede de paa Udsalgsprisen i Grønland. Fremgangsmaaden gradueredes efter de forskellige Varesorters Betydning for den grønlandske Befolkning, og specielt blev Priserne paa Ammunition og Fiskeredskaber fastholdt

Graa af Krigsmaling og med afsavede Mastetoppe forlader S/S »Julius Thomsen« Godthaab paa en af de farefulde Rejser over Atlanten til Amerika.

paa Takstens Priser, uanset hvilke Priser der maatte betales for disse Varer i Amerika. Det lykkedes ved dette System at tøjle Prisniveauet, saaledes at der kun blev en lille Stigning. Det er vanskeligt at opstille eksakte Beregninger, fordi saa mange af Varerne skiftede Karakter, men tilnærmelsesvis rigtige Beregninger viser en Stigning paa ca. 15 pCt. over 1939 Niveauet. Heroverfor staar en Stigning i Lønninger og Priser paa de Varer, der afkøbes den grønlandske Befolkning (de saakaldte »Indhandlingspriser«) paa ca. 20 pCt., men da den stærkt stigende Produktion har givet meget forøgede Indtægter, baade direkte og ved forøgede Arbejdsmuligheder, er det opnaaet, at den stigende Kurve for Levestandarden, som karakteriserede Aarene før Krigen, kunde fortsættes under Krigen.

Denne forøgede Velstand medførte momentvis og lokalt, at der opstod Mangler paa enkelte Ting, men aldrig alvorlig eller langvarig Mangel. Selv saadanne Ting som Tobak, Kaffe, The, Chokolade havde man til Stadighed. En Rationering omfattende Sukker og alle Kornvarer undtagen Rugmel og Rugbrød blev gennemført. Det lykkedes ved denne Rationering at nedskære Førkrigsaarenes alt for store Forbrug af Sukker og Hvedemelsprodukter med ca. 35 pCt. til Fordel for en stærk Stigning i Forbruget af Rugmel og Mælk, en Udvikling, som betragtedes som sundhedsmæssigt meget heldig. Rugmelet blev fremstillet i Kanada i den sædvanlige grove Kvalitet.

Alt blev gjort for at fremme Selvforsyningen med grønlandsk Proviant, i første Række Tørfisken, den tørrede Torsk. En anden Fisk, der blev gjort en Del ud af, var Hellefisk, specielt Vinterhellefisken. Det har altid voldt Vanskeligheder at fremstille et godt Produkt til Rygning af den Hellefisk, der indhandles ved Jakobs-havn i frossen Stand om Vinteren. I Krigsaarene forbrugtes hele Produktionen.

Det var en stor Lykke, at Forholdene muliggjorde det at komme saa forholdsvis godt igennem de økonomiske Problemer, som disse Aar frembød. Dansk Styre i Grønland har kun den ene Grundpille, Fremmet af den grønlandske Befolknings Velfærd. Hvis det under Krigen havde vist sig, at Grønland under den danske Administration, som det lykkedes at fortsætte, var kommet ud for en væsentlig Sænkning i Befolkningens Levevilkaar, vilde Ulykken være faldet tilbage paa hele Forholdet mellem Grønland og Danmark. Tilliden vilde være blevet rystet, Grønlændernes Tillid til, at det danske Styre er til Lykke og Held for Grønland, den Tillid som alene betinger dansk Ret i Grønland. Som Forholdene udviklede sig, undgik man ikke blot en Sænkning. Den opadgaaende Kurve, som havde karakteriseret Aarene mellem Krigen, fortsattes.

En Hovedhjørnestein i Grønlands Økonomi har jo i mange Aar været *Kryoliten*. Og ganske specielt i disse Aar har det selvfølgelig været af den største Betydning at holde Kryolitbrudet i Gang. Ikke alene betød det jo nemlig de Indtægter i fremmed Valuta, der var nødvendige, særlig i Begyndelsen, for at kunne foretage Indkøbene. Men ganske særlig var der det Forhold at tage i Betragtning, at Kryolit var en krigsvigtig Vare. Det kolossale Opsving, som Aluminiumsindustrien i Amerika og Kanada tog under Krigen, krævede en rigelig og jævn Tilførsel af Kryolit. At holde denne Tilførsel i Gang var et af de Bidrag, Grønland kunde yde til Kampen imod Danmarks Fjende. Og der blev sat en Ære i, at det blev dansk Virke, som løste den Opgave paa en saadan Maade, at det ikke blev nødvendigt for andre at overtage Driften. Det var ikke altid let at holde denne Drift i Gang. Materiellet ved Brudet krævede egentlig en stadig Forbindelse med de europæiske Leverandører for Fremskaffelse af Reservedele og Fornyelser. Afskibningerne var paa Grund af Konvoj-tjenesten og Hemmeligholdelsen af Skibsbevægelserne meget usikre. Og Leveringskravene var til Tider meget store. Danmark skylder de Folk, som stod Tønnen igennem ved Brudet under Krigen Tak for et førsteklases Stykke Arbejde, og det gælder baade Driftslederen, Ingeniør Corp og alle danske Funktionærer og Arbejdere.

Brudets Forhold var ordnet paa den Maade, at Landsfogderne paa det grønlandske Samfunds Vegne overtog Brudet i April 1940. Der indsattes en midlertidig Bestyrelse, bestaaende af Landsfogderne, Driftsleder Ingeniør *S. O. Corp* og Statens Kontrollør ved Ivigtut Ingeniør *A. Fischer*. I 1942 modtog Minister Kauffmann Sæde i denne Bestyrelse og blev valgt til Formand. Straks efter den 5. Maj blev disse Foranstaltninger atter ophævet, og Kryolitselskabet Øresund optog atter sine Funktioner som Koncessionshaver.

Kulbrudet ved Kutdligssat blev holdt i Gang under hele Krigen, og trods store Vanskeligheder af samme Art som ved Ivigtut lykkedes det at bryde og udskibe ret store Kvanta Kul. Grønland kom derfor ikke til at lide Mangel paa Brændsel under Krigen.

VI

Et Spørgsmaal, som alle, der under Krigen har været i Grønland, efter Hjemkomsten Gang paa Gang er blevet stillet over for, er: *Vil Amerikanerne give os Grønland igen?* Sagen er imidlertid den, at for at Amerikanerne skal kunne »give os Grønland

Iviglut, et grønlandsk Klondyke, med rindende Vand — koldt og varmt —, med elektrisk Lys og Køkken, Dampbad og Tennisbane, Biograf og Lystbaadehavn — hvem drømmer hernede om det? Men Forklaringen ligger nær: under Krigen er der tjent Millionbeløb i Iviguts Kryolithbrud, fordi Kryoliten var saa vigtigt et Hjælpemiddel ved Fremstillingen af Aluminium, der benyttedes i stor Maalestok ved U. S. A. s og Canadas Krigsindustri.

igen«, maa de dog vel egentlig først tage det fra os, og det har de ikke gjort, og de har ej heller udtrykt det ringeste, som kunde tyde paa, at de har i Sinde at gøre det. Tværtimod, alle ansvarlige amerikanske Røster har under hele Krigen samstemmet i, at Amerika ikke nærer Planer i den Retning af at bestride eller ændre dansk Suverænitet i Grønland.

Amerikanerne sendte i Maj 1940 et Par *Kystbevogtningsskibe til Grønland*. Denne særlige amerikanske Institution, *The Coast Guard*, har som Hovedopgave Kystbevogtning, navnlig mod Smugling, hvorfor den i Fredstid ogsaa hører under Finansministeriet. I øvrigt har den en Mængde Opgaver, saasom Fyrvæsen, Opmaalingsvæsen, Redningsvæsen o. s. v. Den raader over et stort Antal ret store Skibe, og alt ombord gaar fuldstændig orlogsmæssigt til. I Krigstid indgaar disse Skibe i Krigsflaaden. I Maj 1940 kom to af disse Skibe til Grønland. Det gik fuldstændig efter Reglerne, Landsfogdernes Tilladelse til Besøgene blev først indhentet og meddelt paa de sædvanlige Betingelser, som blev nøje overholdt. Med det ene af disse Skibe fulgte en Repræsentant for det amerikanske Røde Kors, som kom for at se, hvad Grønland trængte til af Hjælp. Han kunde rejse hjem med den Besked, at alt stod vel til i Grønland, og hvis Landet blot fik den fornødne Assistance, skulde det nok klare sig uden Velgørenhed.

Med det samme Skib fulgte ogsaa den første amerikanske Konsul og hans Vicekonsul. De blev efter Aftale med Landsfogderne udsendt, for at der kunde være et Organ, hvorigennem Administrationen til Stadighed kunde holde sig i Kontakt med de amerikanske Myndigheder. Omtrent samtidig kom der to kanadiske Konsuler. Det var en meget stor Fordel at have disse Konsulater ved Godthaab og ganske særlig efter, at de amerikanske Tropper var ankommet til Landet. Alle Spørgsmaal,

som opstod i Tidens Løb, blev hurtigt og let løst ved Forhandling mellem Administrationen og Konsulatet, og det var da til stor Gavn at have nogle Folk siddende i Godthaab, som efterhaanden lærte Landet og dets særegne Problemer at kende, saa de vidste, hvad man talte om, naar Administrationen fremkom med dens Synspunkter. Takket være denne Ordning var det altid muligt at holde de skiftende militære Chefer, som ellers nødvendigvis maatte staa noget fremmede over for Grønlands særlige Problemer, rigtigt informerede.

I Løbet af Sommeren 1940 blev der aflagt adskillige Besøg af amerikanske Kystbevogtningsskibe i Grønland. Alle Besøgene var ansøgt i Forvejen, og Tilladelse blev givet paa sædvanlig Maade. Besøgene formede sig i det store og hele, ligesom naar danske Marineskibe var paa Besøg. Mandskabet fik Landlov for at strække Benene og se paa Byen. De opførte sig korrekt og overholdt de givne Bestemmelser og de særlige Aftaler, som blev truffet med den ekstraordinære Situation for Øje.

VII

Først i 1941 stiftede Grønland Bekendtskab med den amerikanske Hær, efter at *Forsvarsoverenskomsten af 9. April 1941* var blevet truffet. Forudsætningerne for denne Overenskomst er af den største Interesse ved Bedømmelsen af Danmarks og Amerikas indbyrdes Stilling i Grønland.

Forud for Amerikas Indtræden i Krigen var der en lang Periode, hvor Amerika, om end teknisk set et neutralt Land, saa dog saa afgjort havde gjort Verden klart, at dets Sympatier og Haab for Verdens Fremtid laa ved en allieret Sejr og et tysk Nederlag. Allerede i 1940 overdrog Amerika, paa et Tidspunkt hvor det saa mørkest ud for England, 50 Destroyere til England, netop for at hjælpe England med at sikre Forbindelsen paa Havet mod Amerika. Denne Linie udvikledes efterhaanden i Tiden indtil Amerikas aktuelle Indtræden i Krigen, og dens stærkeste Udtryk blev den »Lend-Lease Act«, som klart udtrykte Amerikas Vilje til at hjælpe Tysklands Fjender til det yderste af Amerikas Formaaen, idet Amerika ved Hjælp af denne Lov kunde blive, hvad Præsident Roosevelt kaldte »Demokratiernes Arsenal«.

Men hvis Amerikas Indsats skulde blive af Betydning, var det nødvendigt, at dets Forbindelse med Europa blev holdt vedlige. Selv om Amerika kunde producere aldrig saa meget, vilde det først blive af Betydning, hvis de Vaaben, der produceredes, kunde blive bragt til Anvendelse der, hvor Tyskerne var. Derfor kom Krigens mest forbitrede og mest afgørende Slag til at staa i Nordatlanten. Dette Slag begyndte paa Krigens første Dag, det rasede med stigende Heflighed og svingende Held under hele Krigen, og det var først vundet paa Krigens sidste Dag. Uhyre Kræfter blev fra begge Sider sat ind, og frygtelige Tab blev lidt. I dette Slag gjorde Danmark i det fremmede, det Danmark, som kæmpede udenfor Landets Grænser, sin største Indsats, og det gjorde det paa to Felter:

De danske Handelsskibes Indsats og Grønlands Indsats.

Grønland maatte under *Kampen om Ruterne over Nordatlanten* nødvendigvis

Kaptajn Bob Bartlett's Ishavsskonnert »Morrisey«, som under hele Krigen besejlede Grønlands Kyster, til sidst i den amerikanske Regerings Tjeneste.

komme til at spille en væsentlig Rolle. Dette Land laa i 1940 i Realiteten hen som et militær-geografisk Tomrum. Hvis Tyskland vilde det, kunde det samtidig med Besættelsen af Danmark eller umiddelbart derefter have etableret Baser deroppe, som siden hen kunde være blevet meget ubehagelige og vanskelige at udrydde igen. Grunden til, at Tyskerne ikke foretog sig noget som helst mod grønlandsk Territorium, var sikkert først og fremmest den, at de endnu i 1940 og 1941 ikke ønskede at give deres aktive Fjender i Amerika noget Vaaben i Hænde i Diskussionen med de Kredse i Amerika, som holdt paa, at Krigen var et fjernt Problem, som Amerika burde isolere sig imod. Ethvert tysk Skridt mod Grønland vilde have vakt en kolossal Opsigt i Amerika. Det vilde øjeblikkelig for Amerikanerne have betydet, at nu begyndte den tyske Invasion af deres Verdensdel, og det vilde have medført Reaktioner til afgjort Ugunst for Tyskland og til Støtte for de Kredse i Amerika, som ønskede en aktiv amerikansk Indsats for de Allierede. Man kan formentlig i dette Forhold se den væsentligste, hvis ikke den eneste Grund til, at Tyskland i 1940 og 1941 intet foretog sig mod Grønland.

Men efterhaanden som Tiden gik, og den amerikanske Indstilling i stedse stigende Grad viste, at det bar hen imod en aaben Konflikt med Tyskland, kom dette Forhold til at spille en stedse aftagende Rolle. Efterhaanden som det maatte blive Tyskland klart, at det aabne Brud var uundgaaeligt, maatte det ogsaa forventes, at dets Ønske om at undgaa at opirre den amerikanske offentlige Mening, f. Eks. ved Aktioner i Grønland, blev svækket, og at Ønsket om at manøvrere sig ind paa strategisk nyttige

Pladser over for Amerika kom i Forgrunden. Det blev derfor en stedse voksende Nødvendighed for Amerika at sørge for, at det grønlandske Tomrum blev sikret mod Tyskerne og sikret som Basis for allieret Aktivitet under Slaget om Nordatlanten.

Som en naturlig Konsekvens af denne Udvikling kom Overenskomsten af 9. April 1941 med De Forenede Stater om Grønlands Forsvar. I denne Overenskomst, som blev afsluttet mellem den amerikanske Statssekretær som Repræsentant for U.S.A. og Minister Kauffmann som Repræsentant for Danmark, bekræftede Amerika endnu engang, at det anerkendte og respekterede dansk Suverænitet i Grønland. Danmark indrømmede som et Led i dansk Indsats mod Danmarks og Amerikas fælles Fjende, Amerika Ret til at indrette Baser for militær Aktivitet mod denne fælles Fjende. Danmark bevarer ogsaa Suverænitet over disse Baseomraader, og ved Valget af deres Beliggenhed skal der tages videst muligt Hensyn til den grønlandske Befolknings Velfærd, Sundhed og økonomiske Erhvervsinteresser. Efter Krigens Ophør kan begge Parter opsige Overenskomsten med eet Aars Varsel. Forud for Overenskomstens Underskrift havde Landsfogderne været forespurgt og havde erklæret sig indforstaaede med dem. Grønland hilste ogsaa med Glæde det Forhold, at der nu blev givet det en virkelig Chance for at gøre en Indsats i Kampen mod Danmarks Undertrykkere, for det var i Virkeligheden, hvad Overenskomsten betød deroppe. Man regnede med, og det viste sig siden hen at stemme, at man paa mange Maader kunde være de amerikanske Militærmyndigheder til Hjælp, naar de skulde arbejde i Grønland.

VIII

Umiddelbart efter Overenskomstens Underskrift rejste de *første amerikanske Soldater til Grønland*, et lille Selskab af Officerer, som ankom til Godthaab omkring den 1. Maj. Landsfogderne drøftede med dem de Linier, hvorefter Arbejdet skulde tilrettelægges og de Forholdsregler, som skulde træffes med Hensyn til Befolkningens Velfærd. Det, de i første Række var interesserede i, var en egnet Plads for en Flyveplads i den sydligste Del af Landet, altsaa i Julianehaab Distrikt. Da de ikke selv havde Fartøjer, som kunde bruges til Rekognoscering dernede i Storisen, udrustede og bemandede Administrationen Marinens Skib »*Ternen*«, som laa ved Godthaab, og stillede det til deres Disposition. Med denne rejste de til Julianehaab, hvor Kolonibestyreren foreslog dem at se paa Pladsen Narssarssuak i den indre Del af Tunugdliarfikfjorden. De tog derind og saa paa Forholdene, som de fandt egnede, og derinde lagdes Amerikanernes vigtigste Base med Flyveplads og Hovedkvarter for de amerikanske Styrker i Grønland. Denne Base ligger lige over for Erik den Rødes gamle Gaard, »Brattahlid«, paa Tunugdliarfikfjorden, eller, som den hed i Middelalderen Eiriksfjord.

I Juli 1941 ankom de første amerikanske Troppetransporter til Stedet med Udrustning og Maskineri og begyndte Arbejdet. Pladsen er en meget vid trekantet Dal, letskraanende opefter fra Fjorden en halv Snes Kilometer op i Landet, og en 3—4 Kilometer bred ved Stranden, spidsende indefter, hvor den ender i en Bræ. Dalbunden er efter grønlandske Forhold flad, men et er, at Grunden er flad,

Da Minister *Henrik Kauffmann* den 9. April 1941 undertegnede Overenskomsten mellem U. S. A. og Danmark om Grønlands Forsvar.

noget helt andet er at gøre den jævn, saa jævn, at den kan anvendes som Flyveplads. Som næsten overalt i Grønland bestod Grunden mest af Sten i alle Størrelser, mest i de meget store Størrelser. Arbejdet viste sig vistnok vanskeligere, end man først havde paaregnet, men dette bragte kun Amerikanerne til at sætte alt ind paa at faa det udført hurtigt og godt. Opgaven blev løst ved, at Grus fra en stor Banke i Dalen blev sorteret og kørt ud over Dalbunden, og ovenpaa dette blev først lagt Jernmaatter, senere blev hele Flyvepladsen cementeret. Allerede inden et halvt Aar efter den første Ankomst, kunde Flyvemaskiner operere fra Pladsen.

For de faa, som fik Lejlighed til paa nært Hold at se Amerikanerne arbejde, blev det en meget stor Oplevelse. Da Amerika gik ind i Krigen, gjorde de det med et meget bestemt Formaal: at vinde den. De vidste, der laa et kolossalt Job foran dem, de vidste, hvor lidt de i Virkeligheden havde udført af dette Job, da de aktivt kom med i Krigen. Men den Tanke, at der kunde blive nogen som helst anden Udgang end en Sejr over Fjenden, havde de overhovedet ikke Tid til at tænke. De havde alt for travlt med Arbejdet for Sejren. Intet Mirakel har været større under denne Krig end den amerikanske Indsats. I 1940 havde de endnu ikke almindelig Værnepligt. Hæren bestod af nogle faa Hundrede Tusinde Mand, praktisk talt uden Udrustning, eller dog hvad de nu kalder Udrustning. I Efteraaret 1940 indkaldte

De vældige amerikanske Bombe- og Transportmaskiner strøg frem og tilbage mellem det store Land i SØ og de grønlandske Baser.

de deres frivillige National Guards til Manøvrer. Under disse Manøvrer kørte Lastbiler rundt med Skilte, hvorpaa der var malet »Let Tank« eller »Svær Tank«, og Mandskabet brugte i vid Udstrækning Træattrapper som Kanoner og Maskingeværer. Ud fra denne Begyndelse stillede Amerika paa fire Aar ti Millioner Mand paa Benene, veltrænede og udrustede med rigelige Vaaben af de bedste, som findes. Og samtidig forsynede Amerika sine Allierede med lige saa meget Udstyr, som de brugte til sig selv. Hvorledes dette Mirakel har kunnet opnaas, fik man i Grønland demonstreret i mindre Skala. Naar Amerikanerne i Grønland stødte paa Vanskeligheder, nægtede de hver eneste Gang at udnævne dem til Umuligheder. De anerkendte ikke, at der skulde være noget, der ikke skulde kunne gøres. Hvis Landets Natur og Indretning var kontrær, saa betød det kun en Ting: Det skulde overvindes! Og det blev overvundet. Ved Krigens Afslutning havde Amerikanerne to store Flyvepladser, en ved Narssarssuak og en i Bunden af Søndre Strømfjord. To mindre Flyvepladser ved Marrak Syd for Godthaab og ved Ikagtek inden for Angmagsalik paa Østkysten. En større Forsyningsbasis for Krigsskibe paa Arsukfjorden, og en halv Snes mindre Installationer for Vejrmeldingsstationer, Fyr og Radiobaaker o. s. v. Der var Boliger til Folkene, gode Sygehuse med alt moderne Udstyr, Biografer, Veje med Omnibus- og Biltrafik, Sportspladser, Radiofonistationer med lokale Programmer, og selvfølgelig først og fremmest med al nødvendig Udrustning til at imødegaa fjendtlige Angreb. Banerne paa Flyvepladserne kunde tage enhver Type af Flyvemaskiner, og de var indrettede med Plads og Materiel til at tage selv den mest intense Trafik paa enhver Aarstid.

Ved den nyanlagte Kaj ved Sydbasen »Bluie West One« har amerikanske Krigsskibe lagt til for at losse det Materiel, Tropperne skal benytte.

Den Rolle, disse Baser har spillet under Krigen, har været meget stor. En meget svær Trafik af Flyvemaskiner til England er gaaet ad denne Vej. Afstanden mellem Flyvepladserne langs Ruten over Nordatlanten har takket være disse Baser kunnet bringes saa langt ned, at selv Jagermaskiner har kunnet flyves over. Og fra disse Baser har en meget væsentlig Del af Skibsruten over Nordatlanten kunnet afpatrouilleres, saaledes at den Afpatrouillering af hele denne Rute fra Luften, som har spillet saa stor en Rolle i Anti-Ubaadskampen, har kunnet gennemføres.

Forholdet mellem de danske Myndigheder og de amerikanske Militærmyndigheder i Grønland var stædse godt. Landsfogden aflagde talrige Besøg ved Baserne, først og fremmest selvfølgelig Hovedbasen, hvor Chefen var. Han blev personlig altid mødt med den største Velvilje, og det var meget interessant at være Vidne til, hvorledes det amerikanske Væsen tilpassede sig til Grønland, og hvorledes de tekniske Problemer, som Grønland frembyder, blev løst. Naar vore egne Problemer blev fremsat, blev de altid paahørt med den største Opmærksomhed, og alle Forholds-

regler, som kunde træffes for at sikre, at den grønlandske Befolknings Velfærd ikke blev tilsidesat, blev truffet.

Først og fremmest blev det ordnet, at *alle Baserne blev afspærrede Omraader*. I den Henseende havde man Erfaringer fra Færingehavnene og andre lignende Omraader før Krigen. Ordningen blev den, at det militære Personel ikke skulde have Adgang udenfor Baseomraaderne uden i specielle Tilfælde, naar der skulde drøftes Sager af den ene eller den anden Art med de danske Myndigheder. Omvendt var al Adgang fra de øvrige Dele af Grønland forbudt for alle, som ikke komme i tjenstligt Ærinde efter særlig forud truffet Aftale. Selvfølgelig blev en saadan Ordning i Ny og Næ overtraadt fra begge Sider. Specielt paa de meget smaa Poster, hvor der f. Eks. sad mindre end en halv Snes Mand, faldt Tiden sikkert ofte lang og Afspærringen vanskelig at haandhæve. Amerikanere og Grønlændere har i det mindste den Ting til fælles, at rigoristisk Haandhævelse af Forbud er dem imod. Men i det store og hele løb Ordningen rundt, og det voldte mig aldrig det mindste Besvær at faa de overordnede amerikanske Myndigheder til at træffe de fornødne Skridt mod Overtrædelser.

Naar det derfor spørges: *Hvad synes Grønlænderne om Amerikanerne?* kan det dertil svares, at Grønlænderne praktisk talt intet har set til Amerikanerne. Kun ved de større Kolonier i Sydgrønland har de lejlighedsvis set dem ved Skibsbesøg, men selv de blev efter Amerikas aktive Indtræden i Krigen meget sjældne. Grønland er et stort Land, der er omtrent 100 Kvadratkilometer til hver Indbygger. Der har med Lethed kunnet indkapsles nogle amerikanske Enklaver, uden at det har været nødvendigt, at det greb ind i Grønlændernes Tilværelse.

Og naar det spørges: Vil Amerikanerne give os Grønland tilbage? kan kun svares, at *Amerikanerne har aldrig taget Grønland fra os*. Amerikanerne har ikke paa noget Tidspunkt blandet sig i det danske Arbejde i Grønland. Danmarks Arbejde for Grønlændernes Vel har været videreført uden Forstyrrelse eller Indgreb og ad de Linier, som førte op til Aarene før Krigen. Amerikanerne har været i Grønland som Gæster, de har passet deres egne Ting, de Arbejder, de udførte ogsaa i Danmarks Interesse og ladet den danske Administration passe sine egne Sager.

Og saa har de amerikanske Militærmyndigheder i Grønland for Resten paa mange Felter gjort Administrationen meget store Tjenester. Nogle meget vigtige Varer har de forsynet Landet med. Al Olie til Maskiner og Fartøjer og al Petroleum til Lamperne blev købt hos dem i Grønland. Hele Østkystens Besejling udførte de i de sidste tre Krigsaar. Efter at »Gertrud Rask« var forlist, og efter at Amerikas Indtræden i Krigen umuliggjorde det at sende uestkortede Fartøjer til Østkysten, var der her et Problem, som voldte den største Bekymring. Men de amerikanske Krigsskibe, som patrouillerede paa Østkysten, og de Forsyningskibe, som bragte Varer til deres Baser ved Angmassalik, og senere ved Scoresbysund, tog med, hvad der var nødvendigt til at forhindre, at disse Steder kom til at lide Savn. Og paa mangfoldige andre smaa og store Punkter ydedes der Hjælp paa lignende Maade.

Den amerikanske Base »Blue West One« med Startbane og med Hovedkvarter for U. S. A.s Styrker i Grønland. Den ligger ved Narssarssuak i Tunugdliarfikfjorden — lige over for Ruinerne af Eirik Raudes Gaard Brattahlid.

IX

Grønlands egen Krigsindsats kunde selvfølgelig kun blive lille. Grønlands Rigdomme og Ressourcer er kun smaa. Men hvad der kunde gøres, blev gjort.

Først og fremmest kan selvfølgelig nævnes Produktionen, og først og fremmest Produktionen af Kryolit, som var saa vigtig for Krigsindustrien. Ogsaa Koloniernes Produktion af Fisk og Olie har været et beskedent Bidrag fra Grønland.

Ofte har man kunnet give gode Raad til de amerikanske Myndigheder og hjælpe dem med specielle Vanskeligheder, hvis Overvindelse lettes, naar man er i Besiddelse af nogen Erfaring i Grønland. Det er ovenfor nævnt, at Pladsen for Hovedbasen blev valgt efter dansk Raad, og det samme gælder andre Pladser. Hyppigt har man kunnet hjælpe med Eftersøgning af forulykkede Flyvemaskiner og i lignende Situationer.

En af de vigtigste Eksportartikler fra Grønland er *meteorologiske Meldinger*. Og ganske specielt har dette selvfølgelig været Tilfældet under Krigen. Den stærke Lufttrafik, ikke blot over selve Grønland, men over hele Nordatlanten, kræver som et meget vigtigt Led i den uundværlige Vejrtjeneste netop paalidelige Observationer fra hele Grønland. Under Samarbejde med de amerikanske Vejrtropper oprettede Administrationen femten meteorologiske Stationer, bemandede med dens eget Mandskab. Ved Godthaab uddannedes unge Grønlændere til denne Tjeneste, først og fremmest selvfølgelig i Radiotjeneste. Det bragtes efterhaanden til, at nogle af disse Stationer, bemandede med to unge Grønlændere, kunde udføre en Tjeneste, som krævede otte daglige Observationsrækker over alle meteorologiske Fænomener foruden et Par Observationer med Opsendelse af Pilotballoner og Maaling med Theodolit. Alle disse Observationer omsattes i meteorologiske og hemmelige Koder og afsendtes over Radio gennem flere Led og samledes til Slut hos Amerikanerne. De amerikanske Vejrtjenesteofficerer var fulde af Anerkendelse over denne Tjeneste, og har ofte givet Udtryk for, hvor vigtig den var. Og de har ogsaa udtrykt deres Beundring for et System, som havde bragt de indfødte saa vidt, at noget saadant lod sig gøre.

X

Var Vejrmeldinger af Betydning for Amerikanerne, saa var de det selvfølgelig i omtrent lige saa høj Grad for Tyskerne. Dels var Tyskerne jo ogsaa stærkt interesserede i Forholdene paa Nordatlanten, dels betyder Vejrmeldinger fra Grønland meget for Vejrforudsigelser i Nordeuropa og over England. Specielt er dette Tilfældet for Vejrmeldinger fra Nordøstgrønland, den Del af Grønlands Kyst, som ligger Nord for Scoresbysund. Og det var derfor paa denne Kyst, man først ventede, at Tyskerne skulde forsøge at sætte sig fast.

Ved Handelsstedet Scoresbysund og ved Bopladserne i dets umiddelbare Nærhed bor der ca. 200 Grønlændere. Men Nord for denne Bebyggelse bor der ingen Grønlændere. I 1940 boede der paa denne Kyst kun en halv Snes danske og norske Fangstmænd og danske Politifolk ved de to Politistationer Ellø og Eskimonæs.

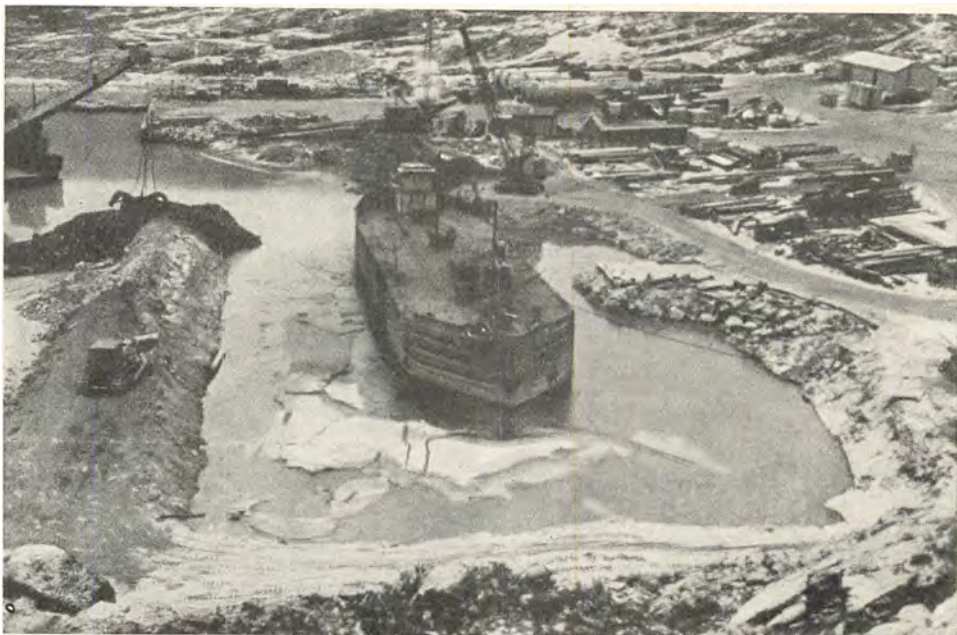

Skibsværftet i Holsteinsborg har spillet en meget betydelig Rolle under Krigen. Takket være det blev den grønlandske Motorbaads- og Skonnertflaade vedligeholdt. Danske og Grønlændere har her slidt Side om Side for at overvinde alle Vanskeligheder og holde Kystsejladsen gaaende.

I Sommeren 1941 organiserede Administrationen efter Aftale med Amerikanerne disse Folk i en *Slædepatrrouilletjeneste*, som fik til Opgave at afpatrrouillere Kysten og rapportere mulig fjendtlig Virksomhed. Endvidere fik denne Tjeneste til Opgave at sørge for meteorologiske Meldinger fra denne Kyst. Først var Tjenesten nærmest at betragte som en Udvidelse af det allerede bestaaende politimæssige Opsyn paa Kysten, senere, da det blev klart, at fjendtlig Aktivitet paa Kysten var aktuel, blev Slædepatrrouillen omdannet til en grønlandsk Hærstyrke, stadig under den danske Myndigheds Autoritet og Ansvar. Af de norske Fangstmænd blev først en, senere tre andre optaget i Styrken.

Denne lille Styrke, paa gennemsnitligt knapt en halv Snes Mand og med en 5—6 grønlandske Slædekørere fra Scoresbysund udførte et meget stort og dygtigt Arbejde, som har aftenget alle i Grønland, ogsaa og særlig Amerikanerne, den højeste Respekt og Beundring. Foruden at de har vedligeholdt en regelmæssig Meteorologitjeneste, har de med stor Effektivitet afpatrrouilleret hele den 1000 Kilometer lange Kyst fra Kap Dalton til Ile de France med alle dens talrige Indskæringer og Øer. Ifølge en efter Krigsafslutningen udarbejdet Sammentælling, har Patrrouillen tilbagelagt i alt ca. 40.000 Kilometer med Hundeslæde. I intet Tilfælde lykkedes det Tyskerne at etablere Stationer uden, at de blev fundet af Patrrouillerne og ødelagt under Samarbejde med de amerikanske Styrker.

Første Gang tysk Aktivitet blev konstateret, var i Marts 1943, da en *Patrrouille fandt tyske Genstande og iagttog uidentificerede Folk paa Vestkysten af Sabinøen*. Pa-

Ved den store amerikanske Hovedbase »Blue West One« indrettede Ingeniørerne ogsaa en Tørdok.

trouillen vendte tilbage til Stationen Eskimonæs, hvorfra det forefaldne blev rapporteret. Landsfogden gav Chefen paa Eskimonæs, Kaptajn *Ib Poulsen*, Ordre til at samle alle Folkene ved Eskimonæs og rekognoscere op mod Fjenden for at tilvejebringe Oplysninger om, hvor Fjendens Basis var, og hvilke Styrker han havde. Paa dette Tidspunkt var Poulsens Styrke meget spredt, og det blev nødvendigt at sende Bud op til Mønstedhus for at advare en Patrouille, som var deroppe, og altsaa paa Tilbagevejen kunde falde over den tyske Styrke, samt at sende en Patrouille ned til Ellæ for at hente Folkene der. Medens disse to Patrouiller var ude, det vil sige paa et Tidspunkt, hvor der kun var tre Mand paa Eskimonæs, blev Stationen om Natten angrebet af en større tysk Styrke. Det lykkedes de tre Mand at komme derfra dækket af Mørket, uanset Stationen var under heftig Beskydning med Maskingeværer, og gaende at komme ned til Ellæ.

Imens var Besked om Fjendens Tilstedeværelse naaet op til Mønstedhus, og de tre Mand, Patrouillen deroppe nu udgjorde, paa Vej sydover. Ved Sandodden løb den ind i et fjendtligt Baghold. Korporal *Eli Knudsen* faldt her, dræbt af Maskingeværid, og de to andre, Korporal *Peter Nielsen* og Korporal *Marius Jensen* blev taget til Fange og ført til den tyske Station paa Sabineø. Her tilbragte de Tiden med to Ting. For det første fyldte de Tyskerne med Røverhistorier om, hvor skrækkeligt det vilde gaa de stakkels Folk paa Eskimonæs i det vilde og ufremkommelige og vildtfattige Terræn sydpaa. Og for det andet brugte de deres Øjne. Efter ganske kort Tid lykkedes det Peter Nielsen at komme derfra, ganske vist kun med fire Hunde, men dog nok til, at han kom ned til Ellæ. De Rapporter, han medførte, var saa nøjagtige, at Landsfogden ansaa Patrouillens Hovedopgave som løst, og gav

Patrouilleslæder paa Vej op gennem Kuppelpasset.

Ordre til, at hele Styrken skulde trække ned til Scoresbysund til Forsvar for denne Plads.

Imens sad Marius Jensen oppe hos Tyskerne, og da han havde siddet der et Par Uger, fandt Tyskerne paa, at de vilde ned og se, hvad der skete ved Ellæø, og for at være sikre paa at kunne finde Vejen, tog de Marius med det første Stykke. Styrken kørte ned til Myggbukta, og her skulde Marius efterlades. Han blev spurgt, hvor Vejen gik, og han forklarede dem, at desværre kunde de jo ikke paa Grund af daarlig Jagt og andre Besværligheder køre den direkte Vej langs Kysten. Men der var en Vej igennem Moskusoksefjorden, som man regelmæssigt brugte. Naar man ser paa Moskusoksefjorden paa et Kort, er der to Ting, som enhver Slædekører straks vil faa Øje paa. For det første er det en lang snæver Fjord med høje Fjælde paa begge Sider. For det andet er den lukket ud mod Kysten. Dette er ensbetydende med, at det ikke blæser i denne Fjord, eller med andre Ord, at den Sne, der falder der, falder blidt og bliver liggende. Saadanne Fjorde er alle Slædekøreres Rædsel. Man arbejder i Timevis for at komme nogle faa Kilometer frem, og man ødelægger Hunde og Udrustning. Men med en saadan Ekspert som Marius til at give Raad, gik Tyskerne øjeblikkelig i Posen. Deres Chef, Løjtnant Ritter, blev tilbage for at bevogte Fangen og sendte hele sin Styrke af Sted. Det tog Marius mindre end en Dag at faa Tyskerne overbevist om, at det var lige saa godt, de byttede Roller. Han afvæbnede Tyskeren, og med alle Vaabnene paa Slæden og alle Hundene spændt for kørte han i Ilmarcher den direkte Vej til Ellæø, hvor han ganske rigtig ankom før den tyske Styrke. Ved Ellæø fandt han det aftalte Tegn for, at Kammeraterne var taget sydpaa, altsaa til Scoresbysund, og det mest naturlige for ham at gøre

var herefter selvfølgelig at følge efter dem. Men mens han stod og overvejede dette, fik han en god Idé. Det vilde være saa kedeligt at komme helt tomhændet hjem til dem, og han havde jo en førsteklasses Present siddende oppe paa Myggbukta. Og saa kørte Marius nordpaa igen. Tyskeren var han sikker paa, han sad tænderskærende ved Myggbukta og ventede paa, at hans Folk skulde komme tilbage fra Ellaø og hente ham. Da han ikke havde Vaaben eller Hunde, kunde han ikke begive sig af Sted derfra. Ankommet til Myggbukta erklærede Marius for anden Gang Tyskeren for sin Fange, og saa begav de sig sydpaa sammen. Det tog 19 Dage at tilbagelægge de ca. 500 Kilometer. Tyskeren gik paa Ski et Stykke fra Slæden. Som Regel overnattede de i Hytten, d. v. s. Tyskeren i Hytten og Marius udenfor. Naar der ingen Hytte var, laa Tyskeren i Teltet og Marius paa Slæden. Turen gik tæt forbi Ellaø, som da var besat af Tyskerne, og det ved højlys Dag, som det paa den Aarstid er hele Døgnet deroppe. Den 13. Maj ankom de til Scoresbysund.

De Oplysninger, Peter Nielsen og Marius Jensen kunde give om den tyske Station, hvilke Oplysninger forøvrigt efterhaanden suppleredes med, hvad Løjtnant Ritter fremkom med, muliggjorde det for det amerikanske Luftvaaben fra Island at udsende Maskiner, som bombede den tyske Station ud og sænkede et Skib, som laa i Isen foran den.

Tyskerne havde fuldstændig nedbrændt Eskimonæstationen, men i Løbet af Sommeren 1943 blev et nyt Hus sendt derop med et amerikansk Coastguard Skib. Kaptajn Ib Poulsen udnævntes til Kommandant ved Scoresbysund, og Kaptajn N. O. Jensen, som i Vinteren 1942—43 havde været i Vestgrønland, overtog den nye Station. I Foraaret 1944 konstaterede en Patrouille, at *Tyskerne havde oprettet en ny Station* ved Kap Susi paa Shannon Øen. En Rekognosceringsstyrke paa 4 Mand trængte helt frem til Stationen og skaffede nøjagtige Oplysninger om dens Beliggenhed og Bemanding, som for Resten var 15 Mand. Under en Skydefægtning, som udspandt sig under denne Rekognoscering, dræbtes et Par Tyskere, medens de danske ikke havde Tab. Den tyske Station blev senere paa Grundlag af de Oplysninger, Patrouillen hjembragte, ødelagt af Amerikanerne.

I Sommeren 1944 *prøvede Tyskerne at sende tre Skibe til Nordøstgrønland*. Nu havde Amerikanerne imidlertid faaet nye Skibe at afpatrouillere Kysten med, nemlig nogle armerede Isbrydere paa 5—6.000 Tons, paa 13.000 Hestekræfter og forsynet bl. a. med 5 Tommers Kanoner. Hele den tyske Aktivitet blev fuldstændig forhindret, et af Skibene blev opbragt, de to andre sænkede, og ca. 100 Fanger taget. Som Følge deraf forløb Foraarspatrouillesæsonen 1945 uden særlige Begivenheder.

Umiddelbart efter Korporal Marius Jensens Ankomst med sin Fange til Scoresbysund blev han forfremmet til Sergeant. Senere blev han af den engelske Konge dekoreret med The British Empire Medal, og han og Kaptajn Ib Poulsen, Kaptajn N. O. Jensen og den faldne Korporal Eli Knudsen fik alle tildelt den amerikanske Orden The Legion of Merit. Danmark har i den nordøstgrønlandske Slædepatrouille-tjeneste haft en Haandfuld Mænd, som alle har været besjælet af et brændende Ønske om at vise Tyskerne, hvad de var værd. Den udmærkede Maade, hvorpaa de løste Opgaverne, havde sit Grundlag i en omhyggelig Planlægning, og en Udførelse

Ib Poulsen.

Marius Jensen.

af Planerne baseret paa Mod, Udholdenhed og Koldblodighed under de vanskeligste Omstændigheder. Og de har i Henseende til arktisk Rejseteknik og Evne til at løse Opgaver af den Art, som Livet i arktiske Egne stiller, naaet et Stade, som ingen europæisk Ekspedition nogen Sinde har kunnet maale sig med. De vanskeligste Ekspeditioner blev for disse Folk ren og skær Rutine.

XI

De grønlandske Landsraad har i Krigsaarene været indkaldt til Møde i 1940, 1941 og 1943. Alle Møderne forløb i den smukkeste Stemning, og paa hvert Møde blev der vedtaget Hilsener og Loyalitetserklæringer til Kongen.

Der har været en *Del landsomfattende Indsamlinger i Gang i Grønland*. Først var der en Indsamling, som under Betegnelsen »For Danmark« indsamlede godt 40.000 Kr., som blev overrakt den engelske Regering til frit Brug i Englands Krigsindsats. Derefter startedes den 9. April 1943 en Indsamling kaldet »For Danmarks Genopbygning«, som, da den sluttede i Maj 1945, havde samlet ca. 85.000 Kr. En Indsamling til Fordel for danske Flygtninge i Sverige gav ca. 45.000 Kr. Sammen med Indsamlinger til Røde Kors og en til et Mindesmærke for »Hans Egede« blev der i alt indsamlet ca. 180.000 Kr. I Forhold til Folkemængden vilde det svare til omtrent 40 Millioner Kr. i Danmark, og i Grønland er der hverken velhavende Institutioner eller Privatpersoner, som kan give store Beløb. Alle Indsamlingsbeløbene er Resultater af mange smaa Bidrag.

Det grønlandske *Sundhedsvæsen* arbejdede uforstyrret under Krigen. Det lykkedes at holde Lægerne og Sygehusene forsynet med, hvad der skulde bruges af Me-

dicin og andet nødvendigt. Der var nogen Nervøsitet for, at de nye Ruter skulde betyde Farer for Indførelse af nye Sygdomme, men Grønland blev under Krigen næsten helt forskaanet for Epidemier. Kun i 1944 var der et ret alvorligt Udbrud af Tyfus i Holsteinsborg Distrikt. Ved en gennemført Vaccination i Distriktet og Naboomraaderne blev Sygdommen bragt under Kontrol. Dødeligheden i Femaaret 1940—1944 har været den laveste i noget Femaar i Grønlands Historie, og i 1943 passerede det grønlandske Folketal de 20.000.

Den grønlandske Kirke og Skole arbejdede støt og uforstyrret under Krigen. De danske Børns Skolegang voldte deres Forældre nogen Bekymring. 9 af de ældste Børn blev i 1941 sendt til Amerika og Kanada for at gaa i Skole, og for de øvrige danske Børn oprettedes særlige danske Skoler ved Julianehaab, Godthaab og Egedesminde, senere ogsaa ved Sukkertoppen. De danske Lærere og forskellige andre ved disse Steder paatog sig Undervisningen, som foregik fuldstændig paa normal Vis i Klasser, omend smaa Klasser, og efter de københavnske Kommuneskolers Undervisningsplan.

Til Godthaab Radio købtes i 1940 en ny Sender i Amerika. Den kunde høres over Størsteparten af det beboede Grønland, om Vinteren overalt, og over den udsendtes der daglig en Nyhedstjeneste paa grønlandsk og dansk. Redaktører og Speakere var Redaktør Kr. Lyngø ved det grønlandske Blad »Atuagagdliutit«, og Redaktør Chr. Vibe ved »Grønlandsposten«, og der var faste Korrespondenter ved alle Pladser, som sørgede for det lokale Stof, medens det danske og udenlandske væsentligst blev leveret af B.B.C. I øvrigt indførtes der ogsaa regelmæssige Udsendelser af Foredrag paa Dansk eller Grønlandsk, Musik, Reportage, Gudstjeneste o.s.v. Den grønlandske Befolkning var dybt interesseret i Radioen, og Radioen maa jo i det hele taget siges at være Løsningen paa en lang Række af de Problemer, som Grønlands Natur og Udstrækning stiller Oplysningsarbejdet deroppe. Ogsaa de Muligheder, som Radiotelegrafien frembyder, er gaaet op for Befolkningen. Den indenlandske Trafik over de 18 grønlandske Stationer blev under Krigen næsten tredoblet og passerede en Million Ord om Aaret.

For at skabe et Bindeled mellem de danske i Grønland, startedes der et dansk Blad deroppe. Oppe i Thule sad i 1940 en strandet Ekspedition, som blandt andet omfattede Ornitologen Chr. Vibe, som havde skrevet en udmærket Bog fra en tidligere Ekspedition. Han gik i Gang med Opgaven, og derved opstod »Grønlandsposten« som et Fjortendagsblad. Det blev en meget stor Succes, og ganske specielt viste det sig snart, at ogsaa de dansktalende Grønlandere var interesseret i Bladets Drøftelser af Forholdene og selv ydede Bidrag til disse Drøftelser.

XII

Den grønlandske Befolknings hele Indstilling har i Krigens Aar gennemgaaet en stærk Udvikling. Grønlanderne føler sig som aldrig før som Medlemmer af eet Samfund, som det paahviler dem at føre fremad. Dette er i og for sig ikke nogen Følge af de særlige Forhold, som Krigen har betinget. Allerede før Krigen gik Ud-

I Sommeren 1944 blev en tysk Ekspeditionsstyrke observeret paa Lille Koldenvey af en amerikansk Flyvemaskine. Amerikanerne satte Folk i Land, overrumplede Tyskerne og tog alle 12 Mand til Fange. Her staar de paa Billedet under skarp Bevogtning før Borttransporten.

viklingen med stærke Skridt bort fra det gamle primitive Jægersamfund, i Sammenhæng med Sælfangstens Afløsning af Fiskeriet som Hovederhverv. De Fremskridt, som Styrelsesloven af 1925 indledede paa Undervisningsvæsenets Omraade, og da først og fremmest den betydelige Udvikling af Ungdomsskolerne, begynder ogsaa at sætte sine Spor i det almindelige Uddannelsesnivea. Disse Forhold er i og for sig uden Forbindelse med Krigen og vilde ogsaa uden denne have gjort sig gældende. Men under Krigen er der kommet stærkere Skred i Udviklingen. Den forøgede Velstand og den forøgede Interesse for offentlige Forhold og for Verden omkring Grønland, som er næret ved Radio og Presse, har medført en Udvikling, som ellers vilde have taget meget længere Tid end de forløbne fem Aar. De Spirer, som saaledes er lagt i de grønlandske Sind, vil, naar de gives de rette Gromuligheder, betyde Fremgang og Gavn for det grønlandske Folk. Og de vil betyde *en nærmere Tilknytning mellem Danmark og Grønland* end nogen Sinde før. Grønland har aldrig følt denne Tilknytning saa intenst som i disse Aar, hvor den var i Fare. Og aldrig har den faaet saa stærkt Udtryk som den 4. Maj. Om Eftermiddagen den 4. Maj, da alle Radioer Klokken halv fire bragte det store Budskab om Danmarks Befrielse, var der intetsteds, hvor Glæden følte mere dybt og ægte end mellem Grønlænderne. Overalt gav denne Glæde sig de smukkeste Udslag, paa alle Husene blomstrede Dannebrog frem, overalt hvor de danske bevægede sig, blev de mødt af de hjertevarmeste Glædesudbrud og Lykønskninger fra alle Grønlændere, fattige og velhavende, unge og gamle.

For de Danske deroppe var det mørke Aar. Vel led man ingen materielle Savn, og da slet ikke, naar man sammenligner Kaarene med Verdens ude omkring os. Men Usikkerheden, Frygten for, hvad der kunde ske hjemme, bed. Der var en Medicin herimod, og det var Arbejdet. Indenfor alle Institutioner blev Arbejdet stærkt forøget, men selvfølgelig først og fremmest for Handelen. Omtrent en Trediedel af Kolonibestyrere og Assisterter gik ud af det normale Arbejde, enten ved Dødsfald eller ved Overgang til Arbejde ved Transithavne, i New York eller ved Centralkontoret. Erstatninger kunde ikke faas, saa de resterende to Trediedele maatte udføre Handelens normale Funktioner, som endda blev alt andet end mindre.

Den Tanke, som nagede mest, var: Hvorledes bliver det Danmark, vi skal gense en Gang? Kan det undgaas, at det danske Samfund smittes af Pesten sydfra. Man saa jo Gang paa Gang Folkene i befriede Lande i Desperation vende sig imod hinanden i sønderlidende Stridigheder, hvor netop Enighed var den eneste Vej frem i Arbejdet for Genopbygningen af det forødte. Alt, hvad der hørtes hjemmefra, var hyllet i Mørke og Taager, alt var Usikkerhed og Tvivl. En stor Dag oplevede man, det var den 29. August 1943. Selvom Efterretningerne herom var lige saa usikre som alt andet, man hørte hjemmefra, forstod man dog, at Danmark af de tyske Magthavere var blevet stillet over for et Krav, som var uforeneligt med vor Ære og vor Samvittighed, og at Danmarks Svar havde været Nej! Man forstod, at der i en af de alvorligste Skæbnestunder i Danmarks Historie var truffet en Afgørelse, som i Fremtiden vilde blive et af de store Minder.

Var alt herhjemme end skjult bag et Mørke, saa var der dog en Ting, som med en forunderlig Vedholdenhed altid skinnede klart igennem, og det var Skæret fra Kongens Personlighed og den Inspiration, som det danske Folk hentede derfra. Ingen anden Faktor har i saa høj Grad som dette bevaret Tilliden til Sundheden af Udviklingen i Fædrelandet. Man vidste alle usvigelig sikkert, at saalænge Kong Christian stod i Spidsen for det danske Folk, saalænge vilde Pligt troskab og Fædrelandskærlighed være det, som angav Vejen, der skulde følges, og saalænge vilde der intet ske, som man skulde skamme sig over, naar man kom hjem. Og aldrig er Tillid blevet saa skønt bekræftet, som da den 4. Maj og Dagene derpaa oprandt. Alle Haab gik i Opfyldelse, netop den maalbevidste og enige Opræden, som skulde til for at begynde det store Genopbygningsarbejde, udfoldede sig. De danske i Grønland kom hjem efter Krigen til Danmark med Hjerterne opfyldte af Glæde og Taknemmelighed herover, og de retter deres Tak herfor til Kongen, som ved sit Eksempel havde vist det danske Folk denne Vej.

Skibbrudne danske Søfolk. Se Billedteksten Side 708.

DANSKE SØFARENDE I DE FORENEDE NATIONERS TJENESTE

Af Forretningsfører BØRGE MØLLER

Den 9. April 1940 fandt de danske Søfarende, som enhver anden Dag vilde have fundet dem — spredt ud over de syv Verdenshave; men ikke des mindre er det sikkert rigtigt, at Tysklands gemene Overfald paa Danmark ikke i samme Grad som blandt den hjemlige Befolkning fremkaldte den saa ofte omtalte Lammelse blandt Søens Folk. Dertil havde de som Stand i langt højere Grad end noget andet Befolkningsudsnit været i for nær Berøring med Forholdene i de totalitære Stater. Deraf maa man imidlertid ikke drage den Slutning, at de Søfarende med hinanden eller hver for sig havde planlagt i Detailler eller i store Træk, hvorledes man vilde reagere i en saadan Situation. Den Søfarende er i Almindelighed indstillet paa at tage hver Dag med sine Opgaver og Problemer for sig; dette skyldes ikke Mangel paa Evne eller Vilje til Fremsynethed, men Vilkaarene, hvorunder Søens Erhverv i det store og hele udføres, gør denne Indstilling til en Nødvendighed.

Det var da ogsaa under vidt forskellige Forhold, Søfolkene maatte tage Stilling til den nye Situation. For den Del, som befandt sig i de hjemlige Farvande og Østersøen, var der intet Valg, de maatte dele Skæbne med den danske Befolkning. Og for den Del, som med deres Skibe laa i allierede Havne, var der for saa vidt heller ikke den 9. April noget Valg, idet disse Skibe jo straks blev beslaglagt af den paagældende allierede Magt. Her opstod Spørgsmaalet om at tage sin Stilling først, da Formaliteterne ved Priseret etc. var overstaaet, og Skibene skulde til Søs

under allieret Flag. Men det vil altid tjene hver enkelt af de paagældende, saavel som Sømandsstanden i det hele taget til uvisnelig Hæder, at *Fremmødet under de allierede Flag blev saa fuldtalligt*, som Tilfældet var. De Søfarende havde i de totalitære Stater set tilstrækkeligt til at vide, at deres Familie og Paarørende i Danmark ikke kunde anses for sikre mod eventuelle Repressalier fra Tyskernes Side — økonomiske eller af endnu værre Karakter. Heller ikke var det Udsigten til store Krigsfortjenester, som lokkede; i betalingsmæssig Henseende var det England, der som den betydeligste Sømagt blandt de Allierede gav Tonen an, og nogle af de Betragtninger, som gjorde sig gældende, var, at det vilde vække en for Danskerne selv ugunstig Stemning, saafremt man betalte dem højere Hyrer, end der betaltes til de engelske Søfolk; endvidere, at de danske Søfolk, som var villige til at sejle for en højere Hyre, men ikke vilde sejle for den engelske Betaling, sandsynligvis i det lange Løb næppe vilde vise sig at være en særlig værdifuld Tilvækst. Tilbudet til de danske Søfarende om Sejlads for de Allierede gik derfor i overvejende Grad ud paa hverken mere eller mindre end de britiske Betingelser, hvorved de danske Søfarende den Gang gik over 50 pCt. ned i Indtægt sammenlignet med de Hyrer og Tillæg, de oppebar den 9. April under dansk Flag.

Det var den fribaarne Sømands Had til Fascisme og Nazisme, til Svig og Bedrag, hans Værdsættelse af Demokrati og Frihed og hans Kærlighed til hans af Tyskerne skændede Fædreland, der for ham var den afgørende Faktor, for hvilken alle Hensyn til personligt Velvære og Sikkerhed og alt andet maatte vige.

En Del danske Skibe befandt sig i neutrale Farvande og Havne, og disse var afgjort i den vanskeligst tænkelige Stilling. Førerne af disse Skibe var i Stand til — og kunde vel vanskeligt undlade — at sætte sig i Forbindelse med deres Rederi i Danmark, som — nødtvungent eller med Glæde, alt efter de forskelliges Indstilling og Indsigt — sendte bestemte Ordre til at forblive i neutral Havn. Og for den Skibsfører, som igennem Aarene var opdraget til at betragte Rederiets Ordre som den højeste Instans i denne Verden, hører der overordentligt stort moralsk Mod til — uanset hans egen Indstilling — direkte at sætte sig ud over en saadan given Ordre, selv om han havde en nok saa begrundet Mistanke om, at den var fremkommet under direkte eller indirekte tysk Tryk. Og det var endda som antydnet ikke dem alle, der med god Grund kunde nære en saadan Mistanke, idet man vel erindrede sig visse Tilfælde af Sejlads for General Franco under den spanske Borgerkrig. Og for Besætningerne i disse Skibe i neutrale Havne, hvor saadanne Formaliteter som Udklarering etc. er nødvendige for at kunne sejle, var der ingen Muligheder for at øve nogen Indflydelse i den af dem saa selvfølgelig ønskede Retning. Det var derfor kun faa af de her omtalte Skibe, som straks tilsluttede sig Tjenesten for de Allierede; men der er dog Eksempler paa, at Skibe, som laa sejlklare i neutrale Havne, omgaaende, og inden Forbindelse kunde etableres fra Rederiet, stak til Søs, endda i et mig bekendt Tilfælde fra en spansk kontrolleret Havn.

Endelig befandt der sig naturligvis en Del Skibe i rum Sø. Disse modtog over Æteren Ordre fra Danmark om straks at søge neutral Havn, fortrinsvis spansk eller italiensk. Om denne Tilkendegivelse af, hvilke Lande der var at foretrække, skyldtes almindelig tysk Dumhed, eller om det var et tidligt Udslag af dansk Snedighed, vides

ikke; men Resultatet heraf var imidlertid, at næppe nogen kunde være i Tvivl om, at Ordren var *tyisk influeret*, hvilket sikkert har hjulpet adskillige til at tage den rigtige Kurs og følge de fra London udsendte Invitationer om at søge allieret Havn for at deltage i Kampen mod Danmarks Overfaldsmænd. Men der var selvsagt ogsaa Tilfælde, hvor Optugtelsen hos Skibsføreren holdt Naturen i Ave, og hvor Kursen sattes mod neutral Havn; men her havde Besætningerne deres Chance for at øve en Indflydelse, forskellig under de forskellige Forhold og forhaandenværende Omstændigheder. Som Illustration skal anføres et enkelt Eksempel. Det paagældende Skib befandt sig i den vestlige Ende af den engelske Kanal, omtrent lige langt fra nærmeste engelske og irske Havn; efter at man over Skibets Radio-station havde erfaret Begivenhederne i Danmark og modtaget Ordren om at søge neutral Havn, sattes Kursen mod nærmeste irske Havn. Da Besætningen opdagede dette, gik nogle Stykker straks til Føreren af Skibet og spurgte, hvor han agtede sig hen. Da Svaret lød: »Til Irland«, gjorde de ham bestemt, men saa lempeligt som muligt forstaaeligt, at han havde taget fejl, og at hans øjeblikkelige Bestemelsessted var Bestiklukafet, hvor han blev laaset inde. Derefter opsøgte Førstestyrmænd, som ikke kendte noget til sin Skippers Skæbne, men som paa Spørgsmaalet om, hvor han mente, Skibet skulde gaa hen, havde samme Svar som Skibsføreren; han blev saa sat til at holde denne med Selskab i det aflaaede Bestiklukaf. Turen kom nu til Andenstyrmænd, som straks erklærede sig for at efterkomme Londoninvitationen. Han fik derfor overdraget Kommandoen over Skibet og satte Kurs mod nærmeste engelske Havn. Saa snart man var kommet England saa nær, at der ikke mere kunde være Tale om at vende om igen, blev de to Fanger frigivet, saaledes at Skibsføreren selv kunde føre sit Skib i Havn. Han var imidlertid blevet saa opbragt over den udstaaede Krænkelser af hans Myndighed, at han i Stedet for at lade det blive ved at modtage den tilbudte Chance, satte Signalet »Mytteri om Bord«. Politi kom om Bord og tog sig af den »oprørske« Besætning, som omgaaende blev sat i Fængsel. Formentlig har der ikke iblandt dem været een, som paa dette Tidspunkt kunde tilstrækkeligt Engelsk til i Farten at faa Betjentene forklaret Sagens Sammenhæng; og disse har selvsagt — af gammel Vane — taget Skibsførerens Rapport om Mytteri for uangribelig. Fra Fængslet lykkedes det imidlertid Besætningen at komme i Forbindelse med en Repræsentant for det norske Sømandsforbund, som saa via det engelske Sømandsforbund fik underrettet Mr. Ernest Bevin, og inden 24 Timers Forløb var Besætningen paa fri Fod igen, men til Gengæld maatte Skibsføreren trække sig tilbage bag Tremmerne.

At der her var Tale om blind Adlyden af en given Ordre og *ikke* nazistisk Indstilling eller Mangel paa Vilje til at gøre en Indsats for Frihedens og Danmarks Sag, fremgaar af, at begge de omtalte Officerer senere paa fuldt tilfredsstillende Maade sejlede for de Allierede, ogsaa førend det endnu var klart for enhver, at der ikke mere bestod nogen Fare for, at Aksemagterne kunde vinde Krigen.

II

Straks efter den 9. April 1940 var de *Organisationer*, som omfatter den engelske Handelsflaades Officerer og menige Søfolk, klar over Ønskeligheden og Nødvendigheden af at opretholde og videreføre de udpræget gode Organisationstraditioner blandt de danske Søfarende, som ved Tyskernes Overfald paa Danmark blev afskaaret fra Hjemlandet. Danske Fagforeningers Arbejde og Traditioner var internationalt anerkendt, saa det var kun naturligt, at de internationale Sæmmenslutninger — *International Transportworkers' Federation* (I.T.F.) og *International Mercantile Marine Officers' Association* (I.M.M.O.A.) —, hvortil de fleste af de danske Søfarendes hjemlige Organisationer stod tilsluttet, ogsaa straks var klar til at yde Hjælp og Støtte. Ogsaa andre Landes Søfarende var eller kom snart praktisk taget i en lignende Situation, hvorimod de danske Søfarende, saaledes som Forholdene udviklede sig, politisk var i en Særklasse. For Officerernes Vedkommende kom disse med ind under de Foranstaltninger, som *The British Officers' Federation* igangsatte for »allierede og associerede Officerer«, og som senere blev underlagt I.M.M.O.A.

Der oprettedes her et glimrende Samarbejde mellem Officererne fra de engelske, norske, polske, hollandske, belgiske, frie franske, danske og senere græske Handelskibe. Det var af Hensyn til de frie franske og de danske Officerers Hjemlandes særlige politiske Stilling, at man fandt det nødvendigt at indføje »og associerede«. I en af I.M.M.O.A. udsendt Pièce, omhandlende Officerernes Forhold og Indsats i allieret Tjeneste, siges der i denne Forbindelse:

»Eftersom den danske Regering i København under Tvang er under tysk Kontrol, er det muligt, at Danmark under international Lovgivning anses for »teknisk« i Krig med de Allierede; vi ved imidlertid ganske bestemt, at danske Skibsførere, Officerer og Søfolk er antinazistiske og gør deres Tjeneste i de Allieredes Sag,«

og som en Note til Udtrykket »Allierede og associerede Handelsflaadeofficerer« siges:

»Herefter vil i denne Pièce Udtrykket »Allierede« inkludere de danske og frie franske og andre Officerer, som, om end ikke teknisk allierede, ganske givet tjener de Allieredes Sag.«

Ved et nøje Samarbejde mellem I.T.F. og *National Union of Seamen* (N.U.S.), som omfatter samtlige Grader af menige engelske Søfarende, lykkedes det ret hurtigt at oprette eller videreføre selvstændige Fagforbund for de Søfarende fra de fleste allierede, af Tyskland overrendte Lande, medens man for de danske Søfolks Vedkommende oprettede en ny Afdeling af N.U.S.: *Den danske Afdeling*. Dette var for saa vidt en naturlig Vej at gaa, idet de danske Søfolk jo sejlede under de Overenskomster, som N.U.S. havde med de engelske Redere, og havde yderligere den Fordel, at et fuldstændigt Organisationsapparat med Forgreninger over hele England kunde tage Arbejdet op med det samme.

Ledelsen af denne danske Afdeling af N.U.S. blev — paa Grund af min tidligere Tilknytning til det hjemlige Organisationsarbejde — betroet undertegnede, da jeg kom til England i Maj 1940 efter at have maattet forlade Antwerpen ved Tyskernes Overfald paa Belgien.

C. M. Rottbøll (f. 1880) blev Student 1899 og cand. jur. 1906, hvorpaa han Aaret efter gik i Udenrigsministeriets Tjeneste. Assistent 1908. Fuldmægtig 1912. Han virkede som Vicekonsul i Kristiania og London og fungerende Konsul i Chicago, til han i 1914 konstitueredes som Kontorchef i Udenrigsministeriet og i 1915 modtog kgl. Udnævnelse som saadan. Allerede 1916 slog han sig dog ned i London, blev dansk Generalkonsul her 1919 og afskedigedes i 1942, da han fulgte den danske Legations Linie over for Statsminister Scavenius. Personligt var hans Holdning dog underkastet adskillig Kritik, ikke mindst fra de Søfarendes Side, og det vakte Forbavselse, da han efter Befrielsen blev udnævnt til Gesandt i Canberra.

Foruden det rent selvfølgelige Arbejde med at sprede Oplysning om Afdelingen gennem Skibsbesøg, Taler og Samtaler, Cirkulærer og Skrift, var der Opgaver nok at tage fat paa. Overgangen fra danske til engelske Betingelser medførte selvsagt mange Tvivlsspørgsmaal og Misforstaaelser i Skibene, som maatte klares; for vort Vedkommende bestod ret strenge Regler med Hensyn til Landlov, Udgangsforbud o.s.v., som nødvendigvis maatte lempes — og Skridt for Skridt opnaaedes dette ogsaa. Syge- og Arbejdsløshedsforsikring var vi med eet Slag blevet afskaaret fra uden automatisk at komme under de engelske, selv om der sejledes paa engelske Betingelser; ogsaa her maatte der sættes ind og blev det, selv om nogen Tid hengik, førend de engelske Love og Bestemmelser kunde tilføres de Ændringer og Tilføjelser, som var nødvendige, for at danske — og franske — Søfarende kunde komme ind herunder. I Spørgsmaal som disse sidste kunde man vel med nogen Ret have forventet aktiv Hjælp og Støtte fra de danske Myndigheder, som forblev i England. Om saadan Hjælp og Støtte vilde have været opnaaelig, hvis vi eller andre havde anmodet derom, skal lades usagt; en saadan Anmodning blev nemlig mig bekendt ikke fremsat, til Dels vel paa Grund af, at den efter almindelig Opfattelse skulde synes unødvendig, men især fordi vi allerede paa et meget tidligt Tidspunkt indhentede *nedslaaende og sørgelige Erfaringer for, at Anmodninger om Raad og Støtte fra de i London værende danske Myndigheder og det danske Generalkonsulat i Særdeleshed var alt andet end velkomne*. Ikke alene hørte vi om, hvorledes unge danske Mænd og Kvinder, som søgte Vejledning for at melde sig som frivillige til de allierede væbnede Styrker, blev afvist eller endog direkte fraraadet at gøre noget saadant. Maaske var dette blot Rygter, men meget haardnakkede Rygter. Men det, som gjorde Udslaget til, at de fleste danske Søfarende under Resten af Krigen generelt afholdt sig fra at søge Generalkonsulatet, var følgende Tildragelse.

I.T.F. havde i Løbet af Maj Maaned 1940 modtaget adskillige Henvendelser fra saadanne danske Søfarende, som befandt sig i danske Skibe, der af en eller anden Grund var blevet hængende i neutral Havn; disse Henvendelser efterlyste Anvisninger paa, hvorledes man skulde bære sig ad for at faa Skibene over i allieret Tjeneste eller — hvis dette ikke lod sig gøre —, hvorledes man da kunde komme klar af Skibene og opnaa Ansættelse i Skibe under allieret Flag.

Disse Henvendelser blev, efter at den danske Afdeling af N.U.S. var kommet i Gang med Arbejdet, overgivet til os, hvorefter en Drøftelse fandt Sted med Hr. *J. Oldenbroek*, fungerende Generalsekretær for I.T.F., og Hr. *C. Jarman*, nuværende Formand for N.U.S. — og ingen hjalp under Krigen, men ganske særligt i den første vanskelige Tid, i højere Grad med Løsningen af de danske Søfarendes Problemer end disse to. Ved denne Drøftelse blev vi enige om, at selv om de danske Mynigheder i London ikke havde taget samme klare og utvetydige Stilling, som man havde kunnet glæde sig ved fra f. Eks. Washington, kunde der være os ubekendte Aarsager hertil, og man maatte derfor ikke paa Forhaand udelukke den Mulighed, at positiv Bistand til Løsningen af de Problemer, som vi søgte at udrede, kunde opnaas ved en Henvendelse til det danske Generalkonsulat. Følgelig henvendte jeg mig i Pont Street 29, hvor Legation og Generalkonsulat var beliggende, gjorde Rede for, hvem jeg var, og hvorfor jeg kom, og anmodede om en Samtale med Generalkonsulen, hvem jeg i øvrigt aldrig havde truffet, endsige kendte, før jeg kom til London. Jeg traf ham heller ikke ved denne Lejlighed; men via en Mellemand, Vicekonsulen, blev han gjort bekendt med mit Ærinde, hvorpaa han lod mig meddele, at det var Sager af en Art, som man ikke kunde have noget som helst at gøre med, og, tilføjedes der, man havde for Resten saa rigeligt med Arbejde inden for Englands Grænser, at man ikke fandt Anledning til at beskæftige sig med Spørgsmaal udefra.

At dette var en stor Skuffelse og et Resultat, som ingen vilde være glad ved at komme tilbage til de Søfarende og disses engelske og internationale Repræsentanter med, siger sig selv.

Denne triste Tildragelse fandt Sted den 5. Juni 1940 om Formiddagen, og Generalkonsulatets daværende Indstilling over for de Søfarende, som med Liv og Sjæl og uden at tænke paa Resultatet, hvis Tyskland skulde gaa hen og vinde Krigen, var gaaet ind i Kampen mod Nazivældet, understregedes til Overflod derved, at man ikke gav mig som Sømændenes Repræsentant Meddelelse om, at der samme Eftermiddag i Anledning af Grundlovsdagen afholdtes offentlig dansk Reception og Sammenkomst paa Legationen, og altsaa heller ikke fremkom med nogen Invitation til Søens Folk om at deltage.

Her maa dog i Helhedens og Sandhedens Interesse nævnes, at Generalkonsulatet gjorde et — vistnok stort og vanskeligt — Arbejde i Forbindelse med Sagerne for *de Danskere, som efter den 9. April 1940 blev interneret i England*. I alt Fald tyder den lange Tid, som medgik til at faa nogle af disse frigivet, i Retning af, at Arbejdet var vanskeligt. Saa vidt vides, blev det største Antal Interneringer af danske Søfolk foretaget i Dagene lige efter Dunkerque, hvor Sindene var opskræmte og lette til at fatte Mistanke. Paa den Tid siges der at have været over 100 danske

Statsborgere internerede. Det kan antages, at de fleste af disse blev sat ind paa ret løs Mistanke, idet der mindre end eet Aar efter angaves kun at være et Dusin internerede. Men for den, der med sig selv vidste, at Mistanken var ubegrundet, om end maaske forstaaelig, var selv en nok saa kort Internering selvsagt alt andet end behagelig. Disse Sager arbejdede som sagt Generalkonsulatet med, og kun i et enkelt Tilfælde blev der givet den danske Afdeling af N.U.S. Lejlighed til at træde til, og da paa Opfordring af de britiske Myndigheder.

Tilfældet, som er ret illustrerende, drejer sig om en Matros, der i sin tidligste Ungdom var blevet indmeldt i Sømændenes Forbund gennem dettes Leningrad-Afdeling. Efter at hans første Medlemsbog var udskrevet, fik han en ny udstedt hos Forbundets Inkassator i København; denne Tillidsmand kaldes endnu fra gammel Tid for »Agitator«, og dette Ord stemples i de Medlemsbøger, som han i Embeds Medfør udsteder. Matrosens Fagforeningsbog udviste altsaa paa Bogens første Side, foruden Navn, Fødselsdato o.s.v., Ordene *Leningrad-Afdeling* og *Agitator*. Man erindre sig nu Sovjetrepublikkernes Stilling som Følge af Venskabstraktaten med Tyskland og Kommunisternes anti-allierede Optræden i de forskellige Lande paa daværende Tidspunkt, og det er forstaaeligt, at dette var nok til, at Matrosen af en ung Officer i Sikkerhedsstyrkerne ansaas for en farlig kommunistisk Agent, saa han omgaaende sørgede for, at han blev interneret. Da vi fik Tilfældet til Behandling, havde Manden, som i øvrigt var en god og jævn Socialdemokrat, siddet interneret i et Fængsel i næsten fire Maaneder, men saa var denne hans Trængselstid ogsaa forbi; inden 24 Timer var han fri, og inden ret meget længere Tid var han atter aktivt med i Kampen. Det var nemlig kun meget faa af de frigivne internerede, som nærede Bitterhed; langt de fleste var tilstrækkeligt forstaaende til at anerkende, at man i et krigsførende Land maatte søge at være mest muligt paa den sikre Side og derfor hellere maatte internere nogle uskyldige end lade nogle skyldige løbe fri. I øvrigt var de næsten alle klar over, at havde de været under tilsvarende Mistanke i Tyskland, vilde de kort og godt være blevet skudt, hvis de var sluppet saa billigt.

Maaske var de danske Myndigheders ovenomtalte Stillingtagen, sammenholdt med Indtrykket af Begivenhederne i Danmark, medvirkende til, at store Dele af den almindelige brede Befolkning i England i Begyndelsen ofte ansaa Danskere for at være *en Slags Halvtyskere*, som man maatte være forsigtige med at omgaa; dette var til megen Irritation og Sorg for de danske Søfarende, som jo udrettede et for England stort og gavnligt Arbejde. Det var derfor bydende nødvendigt, at et *Oplysningsarbejde* blandt den engelske Befolkning blev foretaget — et Arbejde, som ogsaa af nationale Grunde var højst paakrævet; men dette var selvsagt en Opgave, som det for Afdelingen alene var uoverkommeligt at magte; det var derfor nødvendigt, at vi kom med i den Samling af Danske, som fandt Sted omkring de nationale Opgaver. Dette vort Ønske om at deltage heri mødte den Gang en Del Modstand i flere Kredse, men denne lykkedes det ved Hjælp af andre og mere forstaaende Kredse at overvinde, saaledes at jeg som de Søfarendes Repræsentant den 30. Sept. 1940 deltog i det konstituerende Møde af *Det danske Raad* og Sammenslutningen »*Frie Danske*«.

Straks fra første Færd var det, til Dels paa Grund af de forskellige Vanskelig-

heder, som det havde været nødvendigt at overvinde, førend dette Møde kunde løbe af Stabelen — Vanskeligheder, som det falder uden for disse Rammer at skildre, — fra de Søfarendes Synspunkt paakrævet at faa slaaet fast, paa hvilken Linie Raadet efter vor Opfattelse burde sætte ind. Et i alt Fald lige siden den 9. April 1940 næret Ønske blandt de Søfarende om at faa Lejlighed til en mere direkte Deltagelse i Krigsførelsen mod Nazismen blev derfor ved dette Raadets første Møde fremsat i Form af et *Forslag om, at Raadet søgte udvirket, at een af de fra U.S.A. til England netop overgivne 50 Destroyere blev overgivet til hel eller delvis dansk Bemanding.* Her som under hele Krigen udviste Raadets Præsident, Direktør *F. Krøyer Kielberg* den mest udprægede Sympati for og Forstaaelse af de Søfarendes Indstilling og Ønsker og gik helt og fuldt ind for Forslaget, som han personligt fremførte for rette vedkommende inden for den engelske Regering. Og selv om Forslaget og Raadets Flertals Støtte dertil medførte beklagelige og andre Frafald blandt den Del af Raadets Medlemmer, som helst saa Virkefeltet begrænset til en Samling om de officielle danske Myndigheder i London, tilsat noget Røde Kors- og Velfærdsarbejde, og selv om Resultatet ikke blev det eftertragtede, opnaaedes dog en kærkommen og tiltrængt Opmuntring, idet Svaret udgjorde *den første udtrykkelige Anerkendelse af den danske Indsats fra officiel engelsk Side.* Gennem Skibsfartsministeren blev det nemlig meddelt, at naar han og Admiralitetet efter omhyggelige Overvejelser var kommet til den Konklusion ikke at modtage det fremførte Tilbud, saa var det, fordi man fandt, »at de danske Sømænd foreløbig kunde gøre mere for Frihedens Sag ved at fortsætte med trofast at bemane de danske Handelsskibe, som sejlede for de Allieredes Sag, end ved at lade sig indrullere i den britiske Krigsflaade.« Og da denne Udtalelse med Forklaring og venligtsindede Kommentarer ogsaa fremkom i den engelske Presse, hjalp det kendetligt med til at forbedre den engelske Befolknings Syn paa og Indstilling over for Danskerne i det hele taget.

De mange forskellige Nationers Søfarende, som var kommet til England for at sejle for de Allierede, og som i deres Hvileperioder ind imellem Strabadserne til Søs jo var henvist til at opholde sig i dette Land, fandt de britiske Myndigheder det af praktiske og administrative Hensyn tilraadeligt at give en »Hjemby«, hver Nation for sig, og her blev *Newcastle on Tyne* anvist de danske Søfarende. Dette medførte ret hurtigt, at den danske Afdeling af N.U.S. flyttede sit Hovedsæde til samme By, som under hele Resten af Krigen blev Stedet, hvor langt den overvejende Del af de danske Søfarende samledes, naar de ikke var optaget af deres farefulde Hverv om Bord i Skibene.

Lokaleforholdene i Newcastle lod i Begyndelsen alt tilbage at ønske. De ledige Søfarende strømmede selvsagt til det Sted, hvor Hyrerne blev anvist. Dette foregik først i Byens danske Konsulat; men det var selvfølgelig ikke indrettet med en saadan Tilstrømning for Øje, hvilket i Forbindelse med det for Konsulatet helt uvante Arbejde da ogsaa medførte, at Hyreanvisningen til Trods for energiske og velmente Forsøg, ganske særligt fra den ved Konsulatet ansatte Frk. *Nielsens* Side, var paa Randen af Kaos, da denne Del af Arbejdet blev overtaget og sat i System straks ved det danske Afdelingskontors Overflytning til Byen. Men Lokaleforholdene var ikke dermed afhjulpet, idet vi fik til Huse hos den engelske For-

I Baltimore laa en Del danske Baade og ventede paa, at Myndighedernes formelle Undersøgelser skulde komme i Orden, saa de i allieret Tjeneste kunde være med til at vinde Slaget om Transportforsyningen til det kæmpende England. I Anledning af Kongens Fødselsdag (26. September 1940) er hele den store, farverige Flagdekoration ude, og Dannebrog vajer fra Flagspillene.

bundsafdeling i Newcastle, som heller aldrig havde været indstillet paa at have med saa mange og saa ivrige hyresøgende at gøre.

Altsaa maatte der gøres noget, og dette kom til at bestaa i en Henvendelse til »The Danish Merchant Navy Welfare Committee« om Bistand. Nævnte »Committee« var et Udvalg, som i Løbet af Sommeren 1940 blev nedsat af det engelske Søfartsministerium for at være dette behjælpeligt med Spørgsmaal vedrørende de danske Søfarende, og det gjorde særligt i Begyndelsen et stort og fortjenstfuldt Arbejde som Mellemed mellem de Søfarende og Ministeriets forskellige Afdelinger og Embedsmænd. Udvalget bestod af Repræsentanter for danske Rederiinteresser, Repræsentanter for de danske Officerer og Mandskaber, en Repræsentant for Sømandsmissionen og to danske Konsuler. Paa et senere Tidspunkt, da en mere direkte Kontakt mellem det engelske Søfartsministerium og de danske Søfarendes Organisationer var opnaaet, blev Udvalget omdøbt til »The Danish Merchant Navy Advisory Committee«, samtidig med at Ministeriet ogsaa blev repræsenteret i Udvalget.

Dette Udvalgs Formand, *Chr. Larsen*, og dets energiske Sekretær, *O. Holdthusen*, tog sig begge af vor Henvendelse om Lokaleproblemet paa en saa effektiv Maade, at der inden Aarets Udgang var lejet passende og *centralt beliggende Lokaler*, som blev indrettet dels til Kontor, men hovedsagelig til Opholds- og Klubrum. Endvidere indrettedes et Køkken, hvorfra der under Ledelse af danske Fagfolk kunde tilberedes og serveres Forfriskninger i Form af Te, Kaffe, Kakao, Smørrebrød og

O. Holdthusen.

Chr. Larsen.

Kager. Disse Lokaler blev taget i Brug straks efter Nytaar 1941 og afhjalp paa virkelig effektiv Maade et stærkt følt Savn.

Dog naaede disse Klublokaler ikke at blive færdige i Tide til Anvendelse i Forbindelse med Julen 1940, denne den første Jul, efter at Forbindelsen med Hjemlandet var blevet afbrudt; men fra alle Sider blev der gjort Forsøg paa i størst mulig Grad at afhjælpe Savnet. Saaledes sørgedes der gennem Det danske Raad dette Aar som alle de efterfølgende Aar af Krigen for, at hver enkelt Mand fik en Julepakke, et Arbejde, der — som meget andet Velfærdsarbejde — paa udmærket og dygtig Maade lededes af den energiske og sympatiske Fru *Ellen Karsten* under Medvirken af danske Damer i og uden for London. En ved hver Jul glædelig og opmuntrende Begivenhed var ogsaa det paa Initiativ af Fru *Estrid Bannister* udsendte nydelige Juleblad, som var en glimrende Erstatning for de Julehæfter, vi sædvanligvis i normale Tider modtog fra Slægt og Venner i Danmark.

Endvidere afholdt det danske Gesandtpar, Greve og Grevinde *Reventlow*, aarligt for de danske Søfarende i Newcastle en Julefest, som altid samlede stor Deltagelse og var medvirkende til at skabe noget af den Julestemning, som alle længtes efter at opleve sammen med deres kære i Danmark; samtidig medførte disse vellykkede Julefester, og da ganske særligt den første i 1940, at mange Søfarende, som særligt i Krigens første Aar ikke kunde forstaa Gesandtens tilsyneladende valne Stillingtagen, ikke des mindre følte sig overbeviste om, at Greveparret trods alt var varmtfølede, velmenende og gode Danske.

Endelig var det en stor og kærkommen Opmuntring, at *B.B.C. etablerede Afsendelsen af Julehilsener* over Radioen fra Danske ude til Danske hjemme, ligesom Julehilsenerne over den danske Radio blev omfattet med megen Spænding og Glæde.

Estrid Bannister.

Else Reventlow.

III

I Begyndelsen af Aaret 1941 afsluttedes et Arbejde, som under Udførelsen var omgivet af ikke ringe Mystik, Spænding og Dramatik. I den neutrale Del af Irland henlaa *tre danske Skibe*, hvorfra vi fra Tid til anden modtog Anmodninger fra Besætningerne om Bistand til at komme i allieret Tjeneste, efterhaanden ledsaget af mere og mere rystende Beretninger om, hvorledes Forholdene forværredes paa Grund af den Mangel paa Penge og Nødvendighedsartikler, som Skibenes Uvirksomhed medførte.

Forskellige Forsøg paa at fremskaffe midlertidig Hjælp forslog kun lidt, idet den engelske Regering var overordentlig forsigtig i Forholdet til Irland, da man vel var klar over, at der maaske ikke skulde saa meget til for at skabe sig en direkte fjendtlig indstillet Stat lige udenfor de allervigtigste af Landets Forsyningshavne. Det forlød ogsaa, at den tyske Legation i Dublin, som før Krigen omfattede ca. et Dusin Personer, allerede i Slutningen af 1940 omfattede en Stab paa over 200 Mennesker foruden den Skare ikke ansatte Folk, som arbejdede i det skjulte for Tyskerne.

Imidlertid besluttede man sig i Slutningen af 1940 til at gøre et Forsøg paa at skaffe effektiv Undsætning, og *en engelsk-dansk Delegation* paa tre Medlemmer blev sendt derover med det Formaal at prøve ethvert Middel for at faa Skibene ud fra de irske Havne og over under engelsk Flag. Delegationen bestod af en Englænder, der deltog som den engelske Regerings (uofficielle) Repræsentant, en danskfødt engelsk Statsborger, der var Delegationens Leder og Varetager af danske Rederiinteresser (selvsagt ogsaa uofficielt), og endelig en dansk Sømandsrepræsentant. Sidstnævnte

var i Dublin udsat for et morderisk, men heldigvis mislykket Overfald, formentlig foranstaltet af tyske Agenter, ligesom Delegationen i øvrigt i det hele taget oplevede lidt af hvert, aldrig blev ladet i Tvivl om tyske Agenters Tilstedeværelse næsten overalt og bl. a. et Par Gange fandt sig foranlediget til ret pludseligt at skifte Opholdssted.

Ved den første Rejse etableredes de nødvendige Kontakter, udveksledes Oplysninger o.s.v. Her viste det sig bl. a., at et saa stort Antal af de menige Besætninger ved egen Hjælp havde fundet en eller anden Vej tilbage til aktiv Tjeneste paa Søen, at det, hvis Rejsens Formaal skulde lykkes, vilde blive nødvendigt at fremskaffe en Del nyt Mandskab. I Begyndelsen af 1941 foretoges saa den anden og endelige Rejse med de bedste Forhaabninger om at faa alle tre Skibe over i allieret Tjeneste. De nødvendige Aftaler vedrørende Mødested uden for irske territoriale Farvande var med Henblik paa Konvojbeskyttelse og den tekniske Prisetagning i Orden, og overensstemmende hermed var visse Tilsagn, som i alt Fald een af Skibsførerne havde betinget sig. Imidlertid viste det sig desværre, at en anden af Skibsførerne — den, som i første Omgang var den mest ivrige efter at komme af Sted, — nu havde faaet Betæneligheder, og da det endelig blev til Alvor, efter at alle Formaliteter og Forberedelser i en vis Hemmelighedsfuldhed og de tyske Agenter til Trods var bragt i Orden, nægtede han blankt at sejle og var absolut urokkelig i denne sin Beslutning. De af hans Besætning, som ønskede det, fik saa Lejlighed til at skifte over i et af de andre Skibe, og dette gjorde de alle paa et Par Undtagelser nær. Det tilbageblevne Skib solgtes efter lange Tiders Uvirksomhed til Irland, medens de to øvrige i god Behold og uden Vanskeligheder af nævneværdig Art naaede britisk Havn.

I Februar 1941 fandt *den officielle Indvielse af de danske Søfarendes Klublokaler i Newcastle* Sted under Medvirken af fremstaaende Personligheder fra de engelske Myndigheder baade i London og Newcastle, hvad der i sig selv var en fornyet Anerkendelse af de danske Sømænds Indsats paa allieret Side. Endvidere fandt Sir *Arthur Salter*, Parlamentssekretær i det britiske Søfartsministerium, her Lejlighed til at udtale til de forsamlede danske Søfarende: »Danmark er ikke en allieret af Navn, men gennem den Indsats, som De yder, staar De paa nøjagtig samme Fod som allierede, og jeg kan ikke stærkt nok fremhæve Værdien af den Hjælp, De yder«. Denne og andre Udtalelser og Indvielsen i det hele taget foranledigede velkomne Udtalelser i den engelske Presse og ikke mindst i den lokale Newcastle-Presse, hvilket igen afspejlede sig i Befolkningens Holdning over for Danskerne.

Der er her Grund til at nævne, at Newcastleborgerne, bortset fra enkelte Misforstaaelser i Begyndelsen, tog overordentlig godt og gæstfrit imod den Befolkningstilvækst, som de danske Søfarende betød. Sympati og Forstaaelse for de Danskes særegne Stilling parret med Beundring for og Anerkendelse af Deltagelsen i Kampen mod Diktatur og Undertrykkelse kom paa mangfoldige Maader til Udtryk, saavel hos den almindelige, jævne og sympatiske Befolkning som hos de lokale Myndigheder; og i de mange Tilfælde, hvor denne eller hin allierede Begivenhed fejredes ved Flagning over hele England, var Dannebrog — stik imod de højtidelige, teoretisk korrekte Regeringsforskrifter for saadan Flagning — at finde paa promi-

nent Plads mellem alle de allierede Nationers Flag, som paa saadanne Dage smykkede Byens Raadhus. Alt i alt befandt de danske Søfarende, det kedelige Klima til Trods, sig efter Forholdene udmærket i deres »Hjem langt fra Hjemmet« i Newcastle, og mange af de unge og yngre fandt her deres Livsledsagerinde, som efter Krigen er fulgt med til Danmark, hvor man maa haabe, at de vil blive lige saa godt og gæstfrit modtaget og forstaaende behandlet, som de danske Søfarende blev det derovre.

Den 9. April 1941 gav Anledning til *den første større danske nationale Sammenkomst i Newcastle*, som afholdtes i Klubben og dels formede sig som en Mindehøjtidelighed over Danmarks tabte Frihed og over de Kammerater og Landsmænd, som allerede da var faldet i Kampen for at genvinde denne Frihed, og dels som en Manifestation af de danske Søfarendes ubetvingelige Vilje til at fortsætte Kampen paa de Allieredes Side, indtil den Sejr, som vi følte os sikre paa, var vundet, samt endelig som en Understregning af vor urokkelige Tro paa og Tillid til det danske Folk, en Tro og en Tillid, som vi paa intet Tidspunkt tillod noget som helst at rukke ved, uanset, hvor daarligt Indtrykket af det officielle Danmark end ofte maatte forekomme; en Tro og Tillid, som vi saa ofte som muligt og saa kraftigt som muligt søgte at faa meddelt vort »mørklagte« Fædreland. Ved denne Lejlighed, den 9. April 1941, udtryktes det bl. a. saaledes:

»Vi (danske Søfarende) er overbeviste om, at de Allierede vil vinde denne Krig, uanset, om vi hjælper med eller ikke, men vi tror ogsaa, at de Allierede vil vinde Krigen hurtigere, jo mere Hjælp de faar; det er derfor med Glæde og Stolthed, at vi hører om, hvorledes det danske Folk med Kongen i Spidsen ikke følger den ufine Politik, som gaar ud paa at stole paa Englands bekendte Ædelmodighed og regne med at kunne høste Fordel heraf efter Krigen, samtidig med at man forsøger at staa sig bedst muligt med Tyskerne i Øjeblikket, men at man ogsaa gør, hvad gøres kan under de forhaandenværende Omstændigheder, ligesom Søfolkene — som jo var de eneste Danskere i større Antal, der bevarede Muligheden for straks at gaa ind i Frihedskampen, — hjælper efter bedste Evne for saa hurtigt som muligt at kunne vende hjem med en ren Samvittighed ved ikke at have ladet Chancen ligge. Vi raaber et Leve, tre lange og tre korte, for et frit Danmark og raaber saadan til, at de kan høre det ovre paa den anden Side af Nordsøen! Lad det klinge for vore Landsmænds Øren som en Opfordring og en Støtte til at fortsætte Kampen, og lad det ringe for Tyskernes Øren som et Varsel om, at vi ikke giver op, førend hver eneste Nazist er drevet tilbage dertil, hvorfra de foretog deres lumske og fejge Overfald paa deres fredeligste og mest værgeløse Nabo!«

De store Tab, som Søkrigen paaførte de allierede Handelsflaader, medførte paa det Tidspunkt, hvor Nybygningsprogrammet endnu ikke var saa omfattende, som det senere blev, at et stedse stigende Antal Søfarende af alle de allierede Nationer ikke tilstrækkeligt hurtigt kunde finde Beskæftigelse paa Søen. Da man imidlertid forudsaa, at man senere vilde faa Brug for hver eneste Mand og derfor ønskede at forebygge, at de forsvandt over i anden Beskæftigelse, gennemførtes Bestemmelser, som hindrede noget saadant undtagen i ganske særlige Tilfælde. Disse Bestemmelser effektueredes paa den Maade, at de Søfarende alle blev *fast ansat i Handelsflaaden* og til Gengæld oppebar Hyre, uanset om de paa et eller andet givet Tidspunkt var uden Skib. Dette er det saakaldte *Pool-System*, som samtidig medførte en Pligt for den Søfarende til at modtage anvist Hyre. Systemet kom og-

saa de danske Søfarende ind under, idet der i Newcastle for engelsk Regning oprettedes *en dansk Pool*. Denne traadte i Funktion den 9. Juni 1941 under Ledelse af det britiske Krigstransportministeriums Repræsentant, *B. J. Farwell*, som herved for første Gang kom i direkte Kontakt med de danske Søfarende — en Kontakt, som blev af den største Betydning for os, idet Mr. Farwell gennem sine fire Maaneders Arbejde med Organiseringen af den danske Pool fattede en saadan Interesse og Beundring for de danske Søfarende, at han for hele Resten af Krigen var en utrættelig Talsmand og Forkæmper for dem og for Danmark i det hele taget. Det havde selvsagt overordentlig stor og gavnlige Betydning for os i Forholdet til Krigstransportministeriet og i øvrigt paa utallige andre Felter, idet Mr. Farwell ikke alene hjalp og støttede os paa virksom, effektiv og uselvsk Maade inden for det Ministerium, hvor han havde sit Arbejde, men ogsaa altid var parat til og ivrig efter at benytte sine mange og indflydelsesrige Forbindelser i alle mulige andre Retninger til Fordel for vore faglige saavel som nationale Interesser.

Poolens Oprettelse løste med eet Slag Problemet om de danske Søfarendes *Arbejdsløshedsforsikring*, idet den faste Ansættelse og uafbrudte Udbetaling af Hyre borteliminerede Begrebet Arbejdsløshed for Resten af Krigen.

Ganske vist havde Bestræbelserne for at opnaa en Ordning vedrørende de *socialle Forsikringer* ikke været helt uden Resultat, hvilket i ikke ringe Grad skyldtes den energiske og maalbevidste Mr. *F. Normann*, en anden af Krigstransportministeriets Embedsmænd, som fattede og udviste en særlig Interesse for os.

Den 1. Januar 1941 traadte Bestemmelser i Kraft, hvorved de danske Søfarende kom ind under de for engelske Løntagere *lovpligtige Forsikringer*. Dog maatte hver enkelt opfylde de gældende Regler for Medlemskab over en nærmere fastsat Periode, før han kunde blive nydende Medlem, og det opnaaede havde saaledes endnu ikke ved Pool'ens Oprettelse faaet nogen praktisk Betydning.

Paa omtrent samme Tid indtraf en anden for de Søfarende skelsættende Begivenhed, nemlig *Afholdelsen af det første nationale Møde, arrangeret af Det danske Raad*. Naar dette Møde havde saa stor Betydning, var Grunden den, at der blandt de Søfarende herskede ret stor Misforstaaelse af og Utilfredshed med Det danske Raad. De tidligere omtalte Skuffelser, foraarsaget af de officielle danske Myndigheder i London, blev i nogen Grad overført paa Raadet, idet langt det overvejende Flertal, da Raadet blev oprettet, og de Søfarende hørte om Dannelsen, men i de fleste Tilfælde uden at være i Stand til at sætte sig ind i de nøjere Enkeltheder, haabede, at der her var Tale om en Form for en Eksilregering, som vilde tage alle de Opgaver op, som de officielle danske Myndigheder havde ladet ligge. Da dette ikke var Tilfældet, led mange af de Søfarende paa ny en Skuffelse, som — uden at Raadet var Skyld deri — gjorde, at et stort Flertal af dem paa dette Tidspunkt var uvenligt stemte over for Raadet. Baade af Hensyn til de Søfarende og af Hensyn til Raadet og det nationale Arbejde var det derfor af enorm Betydning, at dette Forhold blev rettet og blev rettet hurtigere, end de Søfarendes egne Organisationers Former paa daværende Tidspunkt kunde magte at gøre det. Til dette Formaal arrangeredes det nævnte Møde, som altsaa faktisk havde den vidtrækkende Betydning at kunne blive afgørende for, om Raadet og de Søfarende kunde knytte

De, som dagligt havde med de danske Søfarende at gøre i Newcastle, fotograferet uden for Klubben. I bageste Række ses fra v.—h.: (Nr. 4) Kaptajn *H. Frederiksen*, Poolens Næstkommanderende, (Nr. 5) *C. L. Heel*, Poolens Chef, (Nr. 6) *Børge Møller*, Forretningsfører, (Nr. 7) *S. A. Rasmussen*, Kasserer, (Nr. 9) Maskinmester *H. Larsen* og (Nr. 10) Styrmand *R. Geisler*.

Traadene nærmere, eller de vilde se sig nødsagede til at gaa hver sin Vej. I Mødet, som afholdtes den 15. Juni 1941 — Valdemarsdagen —, deltog hele Raadets Mødeudvalg og Raadets Præsident, og det blev en afgjort Succes. Fra den Dag bedredes det indbyrdes Forhold, Raadet og de Søfarende imellem, mærkbart, og selv om der endnu længe efter var Folk, som misforstod Situationen og Raadets Arbejde og ansaa Raadet for at »slaa Plat« paa Søfolkenes Indsats under Krigen, var disse meget snart Undtagelserne i Stedet for Reglen.

Men ogsaa *de organisationsmæssige Forhold* undergik i Sommeren 1941 væsentlige Forandringer. For *Officerernes* Vedkommende blev Organisationskontoret, som var kommet under Ledelse af den danskfødte engelske Undersaat, Kaptajn *W. Bendtzen*, flyttet til Newcastle og fik, ligesom Pool'en havde faaet det, Lokaler i samme Bygning som Klublokalerne.

Hos det menige *Mandskab* gjorde det engelske Forbunds Sammensætning, Administration og Form for Ledelse, som er forskellig fra, hvad vi er vant til hjemme fra, at adskillig Kritik ret hurtigt kom til Orde, bl. a. over, at Medlemmerne aldrig havde Lejlighed til at tage direkte Del i og øve direkte Indflydelse paa Forbundets Beslutninger og Arbejde, saaledes som Tilfældet havde været det under deres Medlemskab i Organisationerne i Danmark gennem de regelmæssigt afholdte Generalforsamlinger og Urafstemninger. Endvidere medførte Dannelsen af hollandske,

franske, polske og belgiske Organisationer ved Siden af det fra Norge overførte norske Sjømannsforbund, at mange Danske følte det, som om vi — i Modsætning til ovennævnte — skulde behøve et »Formynderskab«. N.U.S. forstod saa udmærket dette og meddelte os beredvilligt, at man selvfølgelig var villig til at lade Afdelingen overgaa til at blive en selvstændig Organisation, hvis Flertallet af Medlemmerne ønskede det.

Da dette ved ikke mindre end tre forskellige Møder viste sig at være Tilfældet, overgik den danske Afdeling af N.U.S. den 1. Juli 1941 til at blive den selvstændige »De Sammensluttede Danske Sømandsorganisationer«. Ved samme Lejlighed fandt en Tilslutning Sted til en interallieret Sammenslutning af de belgiske, hollandske, franske og polske Sømandsorganisationer, som igen var affilieret til I.T.F., hvorved ogsaa opnaaedes en mere solid Baggrund for den ganske usædvanlige Ligestilling med de allierede Lande, som I.T.F. havde tildelt Danmark. Da nemlig Forbindelsen med de fleste europæiske Lande blev afbrudt, havde I.T.F. set sig nødsaget til at oprette en midlertidig Hovedbestyrelse, hvori Danmark blev repræsenteret ved mig paa fuldstændig lige Fod med de Medlemmer, som repræsenterede allierede Nationer. Endvidere nødvendiggjorde Selvstændigheden Ansættelsen af flere Tillidsmænd, idet der ved Afdelingen ikke havde været anden Medhjælp end en Kontordame, Frk. *Joan Bollom*, der til Gengæld var en særdeles dygtig, villig og sympatisk ung Dame, som til overordentlig stor Hjælp og Støtte fortsatte med Arbejdet for de danske Sømand lige til disses Organisationsvirksomhed afsluttedes ved Udgangen af 1945.

De nyvalgte Tillidsmænd blev: Donkeymand *Gorm J. J. Nielsen* som Repræsentant og Hovmester *Svend Aage Rasmussen* som Kasserer, saaledes at de tre Grupper — Dæks-, Maskin- og Restaurationspersonale — som Organisationen omfattede, alle blev repræsenteret i den daglige Ledelse.

Da Arbejdet hurtigt voksede i Omfang, blev yderligere valgt en Repræsentant, Matros *Aksel Møller*, som ved et senere Valg afløstes af Smører *Niels Emil Søndergaard*, medens Baadsmand *Arne M. Hansen* som Følge af Valg i 1944 afløste Gorm Nielsen. Endelig understregedes i de ved Overgang til Selvstændighed vedtagne Love Samhørigheden med det nationale Arbejde, som udførtes af Det danske Raad i London, idet der indflettedes en Bestemmelse om, at Organisationen hver Maaned skulde yde en symbolsk Kontingentbetaling paa 1 penny pr. Medlem til Raadets Arbejde. Dette kan sikkert betragtes som et direkte Resultat af det før omtalte vellykkede nationale Møde paa Valdemarsdagen.

At der her ikke havde været Tale om en midlertidig og forbigaaende Stemning, understregedes af, at praktisk talt enhver Lejlighed, som tilbød sig under Resten af Krigen, blev benyttet af Raadet til Afholdelse af Møder eller Festligheder for de Søfarende i Newcastle, og disse Arrangementer var altid usædvanlig godt besøgt. De krævede selvsagt et stort Arbejde, ikke mindst i Tilrettelæggelsen, hvori det før omtalte Mødeudvalg deltog, og i hvilket ganske særlig Frk. *Gabriele Rohde* tog ivrig Del; ogsaa adskillige af de i Newcastle boende Danske, som gennem hele Krigen udviste stor Forstaaelse og Interesse for deres fra Hjemlandet afskaarne Landsmænd, ydede vægtige Bidrag.

Gabriele Rohde (1902-46) havde forud for Krigen været knyttet til Folkeforbundet i Geneve, hvor hun til sidst blev Kontorchef i Finansdepartementet. Da det store Vanvid brød ud i 1940, tog hun til England, hvor hun fortsatte Folkeforbundsarbejdet. At der dog under de opstaaede Forhold kaldtes paa hendes Kræfter fra helt andet Hold, er ikke vanskeligt at forstaa. Hendes sjældne Evner til at organisere blev taget i Brug under det omfattende Hjelpearbejde, som »Blitz«en nødvendiggjorde. Men først og fremmest var hun en uvurderlig Støtte for al dansk Virksomhed i London. Hun havde Sæde i Det danske Raads Udvalg, hun var vore Søfolks uegennyttige Ven, hun hjalp vore Faldskærmsfolk — talte, ildnede, gav Raad, lagde til Rette, altid utrættet, altid smilende og tillidsfuld. Den 4. Maj 1945 ægtede hun Godsejer Flemming Juncker (»Mandarin«), som — haardt forfulgt — havde maattet give Ledelsen af den nordjydske Modstandsbevægelse fra sig og søge over Havet til England. Sammen oplevede de deres Fædrelands Lykke Dagen efter Brylluppet. Men inden et Aar var gaaet, indhentede Døden hende. Vi havde mistet en af dem, som vil blive mindet i Taknemmelighed.

Ganske særligt og vel naturligt tog man med stor Interesse Del i Forberedelserne til Afholdelsen af *Raadets Julefester*, hvoraf den første fandt Sted i Julen 1941, og i dette som i de efterfølgende Krigsaar afholdtes paa selve Juleaften.

Man bestræbte sig her for i saa vid Udstrækning som muligt at give de Søfarende en Juleaften af en saadan Art, at den i nogen Grad kunde være en Erstatning for en Jul i Hjemmet, og at ogsaa Myndighederne var behjælpelige, vil man forstaa deraf, at vi opnaaede Tilladelse til at tilberede og servere Gaas og Kalkun, hvilket ellers til Forebyggelse af Sortbørshandel var forbudt indtil den 25. December, som jo i England er den Dag, der først og fremmest højtideligholdes.

For dem af os, som deltog i disse Julefester, kan der ikke herske nogen Tvivl om, at de ligesom de nationale Møder, men dog i en højere Grad, var med til at holde de Søfarendes Humør oppe, og selv om der ikke paa noget Tidspunkt blandt disse var Antydning af Modløshed eller Opgivelse, er det forstaaeligt, at det kunde være nødvendigt at opmuntre ud over den Stimulering, som de fleste opnaaede gennem deres Hvilepauser i Newcastle. De farlige Vilkaar, hvorunder Arbejdet udførtes, og som kraftigt understregedes ved de store Tab af baade danske Skibe og Søfarende, som paaførtes i Slaget om Atlanterhavet i Særdeleshed, men i øvrigt paa snart sagt enhver Sejlads, sammenholdt med de Ængstelser, som en meget stor Del af de Søfarende led under paa Grund af manglende eller ufuldstændig Oplysning om deres Paarørende i Danmark, gjorde, at Humøret nok til Tider kunde være under middel. Dette gælder ikke mindst den Tid 1941—42, da Slaget om Atlanterhavet var paa sit højeste, og da de Opmuntringer, som Meddelelserne om Modstandsbevægelsen i Hjemlandet senere blev, endnu ikke var særlig talrige. I dette foruroligende Moment var for Familieforsørgerne det vigtigste Uvisheden om, hvorledes de Hjem, for hvis Opretholdelse de havde Ansvaret, efter Adskillelsen vilde

være i Stand til at klare sig økonomisk, og senere, da man havde hørt om Indførelsen af Statslaan til Sømandshustrerne, Spekulationen over, hvorledes man med de stærkt begrænsede Indtægtsmuligheder til sin Tid skulde blive i Stand til at klare de Forpligtelser over for Staten, som man ved Hjemkomsten kunde vente at blive stillet over for.

Man maa dog ikke her tro, at de Søfarende nærede Tvivl om Udfaldet af den Sag, de kæmpede for, eller Tvivl om, hvorvidt de havde Flertallet af den danske Befolknings Sympati og Tilslutning. Som allerede tidligere nævnt nærede de under hele Krigen ubegrænset Tillid til den danske Befolkning. I modsat Fald vilde det ogsaa have været haabløst at afholde nationale Møder og Julefester, idet saadanne ikke vilde have været i Stand til at udvirke de Søfarendes fortsatte Sejlads, saafremt disse ikke selv hele Tiden havde været indstillet paa at yde deres Bidrag til snarest muligt at se Nazivældets betingelsesløse Overgivelse og den deraf følgende Mulighed for at vende hjem til Danmark.

IV

Den 14. Maj 1942 indtraf saa den Begivenhed, som syntes at sætte Skel mellem Tiden, da vi hørte lidt eller intet om aktiv Modstand i Danmark, og Tiden, da Meldingerne om Sabotage og Modstandsbevægelsens mere og mere aktive Indsats blev stedse hyppigere.

Den 14. Maj 1942 var den Dag, da det blev offentligt bekendtgjort, at det var lykkedes Hr. *Christmas Møller* at slippe ud af Danmark og at komme til England. At noget saadant havde været muligt, blev for de Søfarende en usædvanlig Opmuntring, hvilket gjorde, at man hilste Christmas Møller med stor Begejstring til Trods for det ret usædvanlige, at Arbejderkredse hilser og hylder en konservativ Politiker. Den almindelige Indstilling var imidlertid, at vi ogsaa i dette Forhold skulde følge den Regel, som havde været fulgt hele Tiden siden 9. April 1940, nemlig under Krigen at se bort fra al Partipolitik og alene hellige os Krigens Op-gaver. Dette blev i det store og hele ogsaa fastholdt Resten af Krigen, og faa skænkede det vel nogen særlig Tanke, at Christmas Møller var konservativ. Dog kan det ikke nægtes, at de Søfarende fra Tid til anden i Diskussionen om og Anerkendelsen af Christmas Møllers Arbejde og Indsats var spændt paa, hvorledes han efter Krigen vilde være stillet, naar han skulde genoptage det politiske Arbejde i Danmark under fredelige Forhold.

Omtrent paa samme Tid havde det vist sig, at den Ordning vedrørende *Sygeforsikring*, som de danske Søfarende den 1. Januar 1941 var kommet ind under, var alt andet end tilfredsstillende, idet de Ydelser, som betaltes under Sygdomsperioder og efter udstaaet Karenstid, var saa smaa, at en Mand, som ikke havde sit Hjem eller anden Familie at ty til, var meget daarligt stillet. Det blev derfor besluttet, at Organisationen skulde tage dette Forhold op for at opnaa en Forbedring, hvilket resulterede i *Oprettelsen af en Syge- og Hjælpekasse* i Forbindelse med Organisationen. Herigennem tilsigtedes det at yde syge og andre vanskeligt stillede tilstræk-

D. Vilh. Aagaard.

H. O. M. Nielsen.

kelig økonomisk Hjælp til at kunne eksistere paa en nogenlunde menneskelig Maade.

Til Leder her blev valgt Hovmester *H. O. M. Nielsen*. Denne Syge- og Hjælpekasse fik en overordentlig vanskelig Opgave og den uheldigst mulige Start. Paa det Tidspunkt, da Planlægningen fandt Sted, fandtes der i Henhold til de tilgængelige Oplysninger gennemsnitlig fra 12—20 Søfarende ugentlig, som paa Grund af Sygdom var uarbejdsdygtige. Efter Sygekassens Oprettelse blev der ved Mandskabspool'en ansat en Læge, hvorved det viste sig, at Antallet af syge Søfarende var 6—7 Gange større end beregnet, hvilket selvsagt betød en langt større Udgift for Kassen, end det havde været muligt at forudse. Det blev derfor hurtigt nødvendigt at omorganisere Syge- og Hjælpekassen samt at forhøje Kontingentet, og til denne Omorganisation kom *Gabriele Rohde* atter til Hjælp, idet hun, paa Baggrund af sine praktiske Erfaringer i denne Forbindelse og sin Beredvillighed til at stille dem til Raadighed ved en omfattende Gennemgang af alle Papirer og Regnskaber, fik det hele lagt i et mere sundt Leje.

Saaledes deltog hun den 24. Januar 1943 i et af Organisationens officielle Møder, hvor hele Sagen blev behandlet; men foruden denne direkte Hjælp til Syge- og Hjælpekassen, ydede hun os ogsaa Støtte derigennem, at hun med saglig Vægt over for de paagældende engelske Myndigheder fremhævede de Punkter, hvor de Søfarende i denne Forbindelse trak et større Læs, end man med Rimelighed kunde vente af dem, og gjorde dette paa en saa overbevisende og dygtig Maade, at der opnaedes ret betydelige Lettelser, saa Kassen efterhaanden blev saaledes stillet, at den efter Omorganisation fortsatte uden yderligere nævneværdige Tab. Det er bemærkelsesværdigt, at Frk. *Gabriele Rohde* derigennem kom til at udrette en Del af det

Arbejde, som de Søfarende forgæves ventede at se udrettet fra de officielle danske Myndigheders Side i den første Tid efter Besættelsen.

I Løbet af Sommeren 1942 kom en anden dansk Person til England, som ogsaa blev af Betydning for de Søfarende. Det var *D. Vilhelm Aagaard*, som, indtil Amerika blev inddraget i Krigen, havde været Redaktør af et Sømandsblad i U.S.A. Ogsaa over for Aagaard, som ikke alene i bogstavelig Forstand kom fra en Side modsat den, hvorfra Christmas Møller kom, idet han var Kommunist, saa man bort fra al Partipolitik. Og selv om det Blad, hvorved Aagaard havde været Medredaktør, ikke havde været de danske Søfarende i allieret Krigstjeneste til nogen Støtte eller Glæde, benyttede man sig ikke des mindre af Lejligheden til at ansætte ham ved Organisationens for at paabegynde Udgivelsen af et længe savnet og stærkt tiltrængt *Medlemsblad*, idet man gik ud fra som givet, at naar Aagaard havde søgt til England, var det, fordi han nu var blevet klar over Nødvendigheden af at slutte op i de Allieredes Rækker, og heri skuffedes man heller ikke. Dette Blad udkom under Navnet »Kurér« første Gang den 1. Oktober 1942 og fortsatte med at udkomme til 15. Maj 1945 med nogenlunde regelmæssigt 14 Dages Mellemlum. Formaalet var ikke alene at være Medlemsblad for Organisationens, men ogsaa i den Udstrækning, som det lod sig gøre, at afhjælpe Savnet af den hjemlige Arbejderpresse, idet vi her lagde Vægt paa, at det ikke betød nogen Konkurrence med den af Det danske Raad udgivne ugentlige Avis »Frit Danmark«.

Da »Kurér« udkom umiddelbart efter Kongens 72-Aars Fødselsdag, benyttedes Lejligheden til at bringe en forsinket Fødselsdagshilsen, der lød saaledes:

»Det vilde sikkert være Hykleri at paastaa, at den danske Sømandsstand i vor Konges Regeringstid har været royalistisk indstillet; paa den anden Side vilde ingen med Rette kunne hævde, at Sømandsstanden har været uloyal mod eller Modstander af Kong Chr. X. Vi betragter vel nærmest Kongen som en Selvfølge paa samme Maade, som vi tog Friheden, Danmarks Selvstændighed og Demokrati som noget ganske selvfølgelig.

Men man kan med Rette paastaa, at Sømandsstanden altid har værdsat og respekterer virkelige Mandfolk, og derfor værdsætter og respekterer den frie danske Sømandsstand ogsaa i Dag Kongen i samme høje Grad som hele den danske Nation og ønsker hermed at føje vor hjertelige Lykønskning paa Fødselsdagen og vore Forhaabninger for Kongens Fremtid og Helbred til alle de Hilsener, han utvivlsomt vil modtage fra Tusinder og atter Tusinder taknemmelige Landsmænd i og uden for Danmark — vort Fædreland, som han ganske særlig gennem de sidste halvtredie Aars svære Tider har ledet paa en saa værdig og klog Maade.

Vi vil endelig ogsaa gerne benytte Lejligheden til over for alle vore Landsmænd atter at tilkendegive vor dybe Beundring for deres Kærlighed og Troskab til Konge, Flag og Land og at forsikre jer om, at vi — som I — stadig har en urokkelig Vilje til at vinde.«

Det var ogsaa i Aaret 1942, at Organisationens opnaaede at faa *sin egen Fane*. Dette skete kun ved stor Imødekommenhed fra en Række danske Damer i London, som tilbød at udføre det nødvendige Arbejde, naar blot Organisationens selv skaffede Materialet dertil. Ved Fanens Indvielse, som fandt Sted paa et Medlemsmøde i Newcastle den 4. Oktober 1942 under festlige Former, skrev Damerne: *Madeline Anker-Petersen, Tordis Ammentorp, E. Boeck-Hansen, Grethe Christiansen, Ellen Karsten, Elli Karsten, Lily Knuth, Alba Lind, A. Miller, Gertrud Christmas Møller, Else Reventlow, Kirsten Scott-Moncrieff, Karen Sonne-Kiaer og E. Terkelsen:*

Alle danske søfolk berede sig på at søge ind i Danmark... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Men De ikke har læst Kurér's piece... Løsslag Bence

Nummer 40

19 Juli, 1944

To Minutters Standning af alt Arbejde i Kbhvn. til Minde om de Faldne

THESESS Aften den 11. juli indtatte det kære danske Folk... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

MOSKVA MODTAGER EN DANSK GESANDT

DET KÆMPENDE DANMARK har modtaget den mest uforbeholdte anerkendelse fra Sovjetunionen... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

I ET Løst, kammergæstet fra Sovjetunionen og Danmark... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

THOMAS DISSING, Danmarks nye embedte i Moskva

Den nye danske minister i Moskva... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Naar Røtter forlader Skuden... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Årsget af skuden, der skal sættes i søen... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Et Tilbageblik over Forløbet af Strejken viser: det kan Nytte!

VI ER tilfældigt over den gamle generalstaben... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Samlet for 1940-43 Blad af København 1944

Den 11. juli 1944... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

International Søfanger-Konference samles om Frihedsbrevet

Den 28. og 29. juli 1944... D.S.D.S. OFFICIEL ORGÅN af DEN AMALGAMATED DANISH SEAMEN'S UNION

Sømændenes Billardbord i *de danske Sømænds Klub i Newcastle* anvendtes flittigt — ogsaa naar der spilles »Snooker« som paa Billedet her. Bagved ligger Organisationens Kontorer. Over Billardbordet hænger den Forbundsfaane, som danske Damer i London syede som en Gave til de Søfarende.

»Samtidig med, at dette Banner i Dag bliver afleveret til Deres Forening, vil vi, der har syet paa det, gerne have Lov at sige, at det har været os en stor Glæde at gøre det; vi vidste, det var et Ønske opstaaet i D.S.D.S.'s Medlemmer, der var ved at gaa i Opfyldelse, og der er ikke noget bedre her i Verden end at kunne gøre noget for at glæde andre — og ikke mindst vore Søfarende.

Vi sender D.S.D.S. vore varmeste Hilsener og ønsker Held og Lykke for Dem alle. Hvor længe Banneret skal vaje her i England, ved vi ikke, — vi kan kun ønske, den Dag ikke er for fjern, hvor det kan blafre i Vinden i et frit Danmark — og i kommende Tider minde Danmarks Sønner og Døtre om den danske Sømands stolte Indsats i den Krig, der sikrede kommende Slægter Retten til at tale og tænke frit.«

I Slutningen af 1942 blev *den tidligere omtalte Klub Genstand for en Udvidelse*. Den Søgning, Klubben havde kunnet glæde sig ved, sammenholdt med de stadig vanskelige Forhold vedrørende Rationering af Levnedsmidler, havde gjort, at et stærkt udtrykt Ønske om ogsaa at kunne købe varm Mad i Klubben, foruden Forfriskninger og Smørrebrød, var blevet fremsat, og de paagældende Myndigheder havde stillet sig velvilligt heroverfor. Klubben blev nu udvidet, saa den kom til at omfatte *et Køkken og to Spisestuer*, henholdsvis for Officerer og Mandskab, foruden de allerede eksisterende Opholdsrum, som dog ved denne Lejlighed bragtes i umiddelbar Forbindelse med hinanden. Endvidere blev der ved Udvidelsen ogsaa indrettet *Bibliotek*, som opnaaede at faa en ret stor Bogsamling, der udelukkende skyldtes Gaver fra de i England bosiddende Danske.

Et Hjørne af Køkkenet i de danske Søfarendes Klub i Newcastle. Her staar (til højre) Klubbens Bestyrer, Hovmester *Alfred Andersen*, og taler med Chefkokken, *Sø-Jensen*. I Forgrunden er *Preben Eriksen* i Færd med at anrette Fadene, medens de engelske Køkkenpiger har travlt i Baggrunden.

Ogsaa Udvidelsen blev markeret ved en højtidelig officiel Aabning, hvor det engelske Transportministerium var repræsenteret af ingen ringere end daværende Parlamentssekretær *Mr. Ph. Noel Baker*, som ved denne Lejlighed bl. a. udtalte:

»Hvem ved, om det ikke var den halve Million Tons af dansk Handelsflaade, som de danske Søfarende bragte til britiske og allierede Havne, der blev den afgørende Margin i Kampen om Atlanterhavet,«

og som sluttede sit Indlæg med at sige:

»Om end Danmark ikke sidder ved De forenede Nationers Raadsbord, saa er det frie Danmark dog med os i Kampen paa Verdenshavene som allieret i Kraft af de danske Søfarendes storslaede Indsats, og vi tænker paa dem som allieret nu og vil gøre det i Fremtiden.«

Ved Forandringen i Klubben var Udstyret ogsaa undergaaet en tiltrængt Fornyelse, og noget, der her vakte stor Beundring og fik særlig Omtale, var de nye Mørklægningsgardiner. Saadanne Gardiner er jo som Regel fælt kedelige at se paa, især naar det drejer sig om saa store Flader, som der her skulde til; men her havde Søfolkene gode Veninde Frk. *Gabriele Rohde* været paa Spil med sin kyndige Haand. De ellers saa kedelige Gardiner havde hun haandmalet med smukke Motiver fra det maritime Liv baade over og under Vandlinien, ligesom det heller ikke havde manglet paa Opfindsomhed, da det kom til Gardinerne for »Skylighterne« i Loftet. Her havde Frk. Rohde malet den nydeligste Stjernehimmel, som oven i

De danske Søofficerers hyggelige Spille- og Læsehjørne i Klubben i Newcastle. Her var baade Klaver, Radio og de nyeste Blade og Tidsskrifter af alle Kulører.

Købet efter Navigatørernes Udsagn omfattede Stjernebillederne i korrekt Stilling over for hinanden.

Den Form, Klubben havde faaet, udfyldte sine Missioner for Resten af Krigen. Indvielseshøjtideligheden fandt Sted den 6. November 1942, og allerede Dagen efter indtraf en anden Begivenhed, idet denne Dag, 25 Aars Dagen for den russiske Oktoberrevolution, benyttedes til at *overrække det russiske Folk en Gave fra de Danske i England*. Gaven, som bestod af en Check paa 1500 Pund Sterling til Indkøb af en Røntgenambulance til Østfronten, overraktes til Sovjetunionens Gesandt i London, Hr. *M. Maisky*, af Repræsentanter fra Raadet og de danske Søfarende. Gaven var tilvejebragt med Halvdelen fra Det danske Raad og Halvdelen samlet blandt de danske Søfarende.

Senere modtog vi til Offentliggørelse i »Kurér« et Fotografi af Ambulancen, som bar Inskription paa Russisk, hvoraf det fremgik, hvorfra Gaven stammede, og herigennem opnaaedes det, at et stort Antal af de kæmpende Sovjetborgere fik Kendskab til, at ogsaa Danmark deltog i den Kamp, hvor ikke mindst Sovjetunionen ydede saa store Ofre.

V

Inden for Organisationen for de menige Søfarende afholdtes *regelmæssige Medlemsmøder* for i videst muligt Omfang at bevare Kontakten mellem den daglige Ledelse og Medlemmerne. Ved et af disse Møder, som afholdtes den 24. Januar

Biblioteket i Klubben var ikke stort, men godt og velindrettet. I Baggrunden ser man et af Gabriele Rohdes malede Mørklægningsgardiner, som pyntede stærkt op i Lokalet.

1943, diskuteredes bl. a. med den for de Søfarende sædvanlige Optimisme Spørgsmaal og Problemer i Forbindelse med den Genopbygning, som man maatte forudse vilde blive nødvendig efter Krigens sejrige Afslutning. I denne Forbindelse fremsattes en Tanke, som vakte Interesse og Opsigt langt ud over de danske Søfarendes eget Omraade. Den bestod deri, at man endnu under Krigen burde undersøge Mulighederne for at drive *kooperativ Rederivirksomhed*, idet man henviste til den Udstrækning, hvormed Andelsbevægelsen var ført ud i Livet hjemme i Danmark, og slog til Lyd for, at ogsaa Søfolkene kunde eje og administrere deres egne Skibe. Planen herom blev i den nærmeste Tid efter Fremsættelsen gengivet og diskuteret i største Delen af den britiske Presse, og det paastodes at være første Gang i Andelsbevægelsens Historie, at Søfolk beskæftigede sig med den Tanke at drive Rederivirksomhed paa kooperativ Basis. I de efterfølgende Maaneder var Planen Genstand for en nøjere Undersøgelse inden for Organisationen, og man søgte at udrede Muligheder og Vanskeligheder, og samtidig formaaedes forskellige Eksperter til i Fagbladet »Kurér« at fremsætte tekniske og praktiske Betragtninger vedrørende Problemet.

Saaledes fremsatte en god og lærd Ven af de danske Søfolk, cand. polyt. *Kay Heckscher*, i tre udførlige Artikler fyldige Oplysninger om Privatøkonomi vis-a-vis Fællesøkonomi og gav herved endnu et Bevis paa den Interesse, han lige siden Besættelsen af Danmark havde vist de Søfarendes Problemer.

Ogsaa Præsidenten for Det danske Raad, Direktør *F. Krøyer Kielberg*, gav i en Artikel praktiske Vink, baseret paa aarelang Erfaring i Rederivirksomhed, og øgede

Den 7. November 1942 blev *de Søfarendes Klub* i Newcastle udvidet betydeligt, og Udvidelsen blev markeret ved en højtidelig Aabning, hvortil Repræsentanter for Det danske Raad og det engelske Krigsministerium var inviteret. Under Gennemgangen af Lokalerne naede man ogsaa til Billardbordet, og her prøver Parlamentssekretær i Krigstransportministeriet Mr. Ph. Noel Baker, om det er helt tilfredsstillende. Yderst t. v. ses Grev Reventlow, yderst t. h. Præsidenten for Det danske Raad, Hr. Krøyer Kielberg.

dermed væsentlig Kundskaben om det Emne, som var Genstand for en saa ivrig og indgaaende Diskussion. Efter nogle Maaneders Forløb maatte man imidlertid skrinlægge Tanken, idet man fandt det utilraadeligt paa Baggrund af de indhentede Oplysninger *under Krigen* at danne et Andelsrederi. Dog gjorde man Situationen saaledes op, at man holdende sig alle Advarsler og alle gode Raad for Øje ikke fandt nogen Grund til at afvise Tanken som uigennemførlig, men ogsaa, rent bortset fra de praktiske Vanskeligheder i Form af Restriktioner og Kontrol, vilde finde det ønskeligt efter Krigen og under mere rolige og stabile Forhold atter at fremføre Tanken, saaledes at alle danske Søfarende — ogsaa de, som paa daværende Tidspunkt var afskaaret fra at kunne faa Lejlighed til at tage Stilling til Spørgsmaalet — kunde deltage i Udførelsen, hvis en saadan skulde vise sig mulig. Man var naturligvis heller ikke blind for, at Udførelsen af en saadan Tanke vilde nødvendiggøre et Samarbejde med samtlige Grader af Skibsofficerer, men ogsaa hos disse, som man fra Mandskabernes Side havde Kontakt med, havde man samme Syn paa de øjeblikkelige Muligheder som ovenfor anført.

Blandt *Officererne* fandt der i Begyndelsen af 1943 en Omorganisering Sted. Siden Krigens Begyndelse havde I.M.M.O.A opretholdt et Afdelingskontor i Newcastle for danske Skibsofficerer. Efterhaanden kom man imidlertid til den Opfat-

R. Geisler.

J. Harald Larsen.

telse, at en større Selvstændighed i foreningsmæssig Henseende vilde være baade ønskelig og tilraadelig, og da samtidigt de sværeste Begyndelsesaar paa dette Omraade jo var vel overstaaet, laa det saa meget nærmere at tage Skridtet fuldt ud.

Man oprettede derfor pr. 1. Februar 1943 »De Sammenlukkede Danske Skibsofficerers Forening«, som omfattede Skibsførere, Styrmande, Maskinmestre og Radiotelegrafister. En Hovedbestyrelse blev valgt, hvori disse Kategorier alle blev repræsenteret i nogenlunde Overensstemmelse med deres Talmæssighed. Til den daglige Ledelse valgtes som Forretningsfører Maskinmester J. H. Larsen og som Sekretær Styrmand R. Geisler. Under disse to dygtige Officerers Ledelse lykkedes det i Løbet af kort Tid at komme ud af det økonomiske Uføre, som Afdelingen befandt sig i ved Overtagelsen, ligesom der opnaaedes en fyldig og mere retfærdig Repræsentation af de danske Officerer inden for Det danske Raad. Endvidere opnaaedes en Repræsentant i Raadets Arbejdsudvalg, hvor de menige Søfolk allerede længe havde været repræsenteret, og i det hele taget kom Skibsofficerernes Nærværelse og Synspunkter paa en mere retfærdig og fyldig Maade til Orde. Det var ikke helt uden Grund, at mange Officerer i de første Aar efter Adskillelsen følte sig noget tilside-sat over for Offentligheden, naar man sammenlignede dem med de menige Søfolk. Efter Sammenlutningens Oprettelse afholdt denne sin første lovlige Generalforsamling den 7. September 1943, og Lejligheden benyttedes til Vedtagelse af en Resolution, der lød saaledes:

»Danske Skibsofficerer, forsamlede til den første ordinære Generalforsamling i England, ønsker paa Baggrund af den sidste Tids alvorlige og vidtrækkende Begivenheder hjemme at sende vor Konge og det danske Folk en varm og hjertelig Tak for deres faste Standpunkt, da Tyskerne vilde krænke dansk Lov og Ret.

Vi herude føler, at det Arbejde, vi har udført for Danmark i den lange Besættelsesperiode, bliver for intet at regne mod de Begivenheder, der har fundet Sted hjemme, men vi vil fortsætte vort Arbejde og gøre vor Pligt, indtil Danmark er befriet for det tyske Aag, og vi atter kan mødes i et frit Danmark.

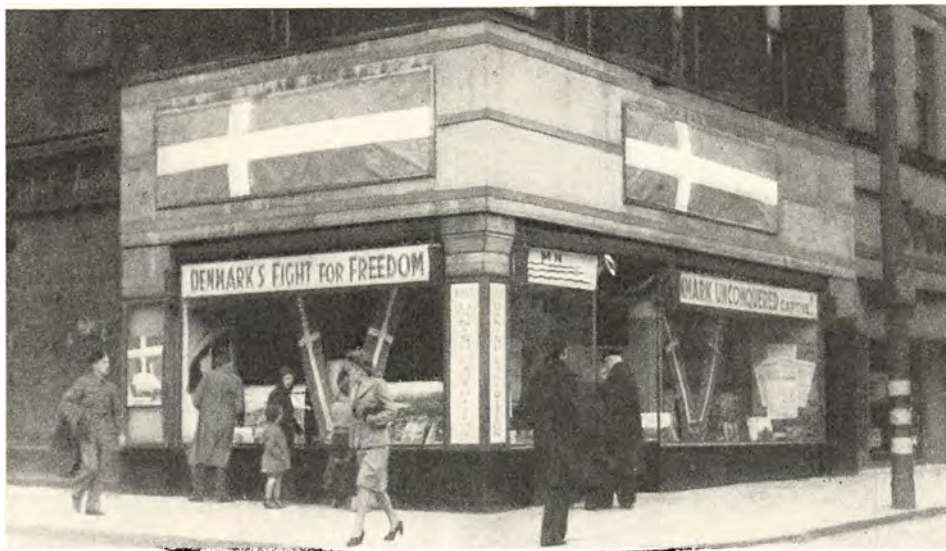
Leve Kongen. Leve Danmark«.

Med den 9. April 1940 som Udgangspunkt aabnedes 1943 en *dansk Udstilling i Newcastle*. Selv om det var langt fra at være en Verdensudstilling, lykkedes det ikke des mindre med beskedne Midler at skabe en ægte dansk Atmosfære om et af de travleste Forretningshjørner, hvor man havde skaffet sig Lokaler, og det lokale engelske Publikum var ikke sent til at lade sig indtage deraf. Tusinder af Newcastleborgere, som ikke før havde haft Kendskab til Danmark, fik her en personlig Kontakt med dette lille Land, som de havde tænkt sig helt anderledes, det lille Land, hvis Søfarendes Sønner man havde givet et midlertidigt Hjem i Newcastle. Det britiske Publikums Reaktion over for det, de saa paa vor danske Udstilling, var kun til Gunst for deres Bedømmelse af Danmark og dets Folk, hvortil jo en Del ventede at drage efter Krigen enten for at bosætte sig eller for at besøge deres Døtre, som havde giftet sig med danske Søfarende.

I Forbindelse med Udstillingen blev endvidere holdt en Række *Foredrag* om dansk Landbrug og Højskolevæsen, dansk Arbejderbevægelse, dansk Handel og Søfart m. m.

Naar det lykkedes for os at opnaa Succes paa denne Udstilling, skyldes dette i særlig Grad den Energi og Foretagsomhed, som Redaktør *D. V. Aagaard* som Leder af Udstillingen lagde for Dagen, og han fik værdifuld Hjælp fra Det danske Raads Informationskontor i London, fra de lokale Danske og ganske særlig fra *The British Council*. Sidstnævnte Institution udførte i det hele taget et bemærkelsesværdigt og uselvsk Arbejde for de danske Søfarende i Newcastle. Det var herigennem, at de unge danske Søfarende, som benyttede sig af den af det engelske Krigstransportministerium givne Lejlighed til at uddanne sig til midlertidig at fungere som Navigatører, fik den nødvendige sproglige Assistance til at dygtiggøre sig saa meget i Engelsk, at det blev muligt at klare de sprogtekniske Vanskeligheder ved at bestaa den teoretiske Afslutningsprøve. Ligeledes arrangerede The British Council i nært Samarbejde med Sømandsmissionen ofte Udflugter til Omegnen, hvor man besøgte Seværdigheder. Om Vinteren arrangeredes ugentlige Filmsforestillinger i Klubberne, eller der blev arrangeret Underholdningsaftener med Musik, Optræden og Dans, ligesom der i enkelte Tilfælde kaldtes sammen til en rigtig Balaften.

Det var ogsaa gennem The British Council, at *et Velfærdsudvalg* blev oprettet til at varetage de Interesser og løse de Opgaver, hvortil de Søfarende nok kunde have Assistance behov, men som faldt uden for Organisationernes og Pool'ens ellers saa rummelige Rammer. Efter Oprettelsen af dette Udvalg udøvede The British Council sin Indflydelse derigennem, hvilket bevirkede, at Udvalget kunde paatage sig saa omfattende et Velfærdsarbejde, som Tilfældet blev. Udvalget bestod af Repræsentanter fra The British Council, de engelske Velfærdsinstitutioner for Søfarende, de lokale danske Damer, den danske Sømandsmission og den danske Pool, samt begge de danske Søfarendes Organisationer og det danske Konsulat; det virkede

Paa et Hjørne i en af Newcastle's mest befærdede Gader aabnedes Udstillingen »*Denmark's fight for freedom*«. Byens Borgere fik her et levende Indtryk baade af den Indsats, som Danske i Storbritannien ydede de forenede Nationer, og af den Kamp, som førtes hjemme i Danmark mod den fælles Fjende.

imidlertid saa aktivt, at de danske Søfarende, hvor stor Pris de end satte paa det Arbejde, som udførtes, følte sig foranlediget til at fremsætte en Advarsel, som først og fremmest udtrykte:

»Anerkendelse af de Bestræbelser, der gøres for at arrangere Udflugter til Seværdigheder i Nabolaget, men med Tanken paa Krigsudbudet og Krigstransportministeriets Slagord: »Er Deres Rejse virkelig nødvendig?« ønsker vi at gøre det klart, at om end vi til fulde forstaaer og værdsætter de venlige Tanker, der ligger bag disse Bestræbelser, ser vi dog hellere, at de Brændstoffer, som ogsaa de danske Søfolk har været behjælpelige med at bringe her til Landet (England), der kan spares ved at afstaa fra disse Udflugter, bliver brugt til at skærpe om end aldrig saa lidt Bombarderingen af Fjenden, hvor han end befinder sig.«

Til denne Udtalelse sluttede sig *de norske Søfolk*, som befandt sig i Newcastle, og som sædvanligvis sammen med danske Søfarende deltog i Udflugterne. Med disse vore norske Kolleger havde vi i øvrigt det bedst mulige Samarbejde og en mægtig Forstaaelse, hvilket aarligt gav sig Udslag i, at vi i Fællesskab fejrede 1. Majdagen, og til disse Majfester sørgede man saa vidt muligt for at have baade norske og danske Talere.

Efter at de danske Søfarende i 1940 paa det konstituerende Møde inden for Det danske Raad havde fremsat det før omtalte *Ønske om at maatte deltage i Bemandingen af allierede Krigsfartøjer*, havde man baade i 1941 og 1942 vedtaget Resolutioner med Adresse til det britiske Admiralitet og Krigstransportministerium, hvori man henledte Opmærksomheden paa, at det dengang udtrykte *Ønske* stadig var levende.

I Begyndelsen af Maj 1943 bar Bestræbelserne endelig Frugt, idet det britiske Admiralitet besluttede at afse to mindre Krigsfartøjer til Bemænding med danske Marinegaster, hvorved det længe nærede Ønske om at faa Lejlighed til at være med i Ildlinien, hvor Aksemagterne og Fascismen bekæmpedes, opfyldtes. Det danske Raads Rekruteringskontor tog straks fat paa Opgaven at skaffe de bedst egnede unge Mennesker til at gaa i Træning, og allerede i August samme Aar havde Klubberne i Newcastle den glædelige Oplevelse at faa Besøg af gamle Kendinge i engelsk Marineuniform med det danske Flag og »Danmark« i rødt og hvidt paa Skulderen.

I Marts Maaned 1944 var de to Fartøjer, som der i første Omgang var Tale om, færdigbyggede og blev ved en Højtidelighed i Skotland overgivet til de danske, nu fuldt uddannede Officerer og Mandskaber. Ved denne Lejlighed blev Danmarks dybe Taknemmelighed mod det britiske Admiralitet udtrykt af Grev E. Reventlow, som bl. a. henviste til »Vor egen gamle Flaade, hvis stolte Traditioner det vil paa-hvile Dem at føre videre,« og som desuden udtalte:

»Alle Danske er jer unge Mænd dybt taknemmelige for frivilligt at have meldt jer til at kæmpe til Søs for Danmarks Fremtid, og af det, som vi herude overhovedet kan gøre, vil de frivilliges, Handelsflaadens og Fiskernes Indsats veje tungest.«

Det siger sig selv, at de Begivenheder, som fandt Sted paa Hjemmefronten omkring 29. August 1943, og som skabte Forsidestof overalt i Verdenspressen, ogsaa blev fulgt med den mest levende Interesse af de danske Søfarende, som var fuldstændig enige med Hr. Christmas Møller i, at man herved var naet til det nationalpolitiske Maal, som den danske Frihedsbevægelse og Det danske Raad i London havde styret imod. Til Illustration af de udeværende danske Søfarendes Stemning over for Situationen kan gengives en Udtalelse, som det faldt i min Lod paa Organisationens Vegne at udsende gennem B.B.C.'s danske Program, og som i sin Helhed lød saaledes.

»Jeg er overbevist om ikke at overdrive, naar jeg til Indledning forsikrer jer derhjemme om, at den danske Sømandsstand i disse Dage — maaske mere end nogen Sinde — følger jer og hele den spændte Situation meget, meget nøje, saa nøje, som det overhovedet er muligt efter de Oplysninger, der kommer frem.

Er det nemlig ikke saadan, at den danske Menigmand i Dag staar i næsten nøjagtig den samme Stilling, som de danske Søfarende befandt sig i i Dagene efter den 9. April 1940?

Den Gang blev de danske Søfarende, som ved Nazisternes Overfald paa Danmark befandt sig uden for Tyskernes Rækkevidde, af den tyskkontrollerede danske Regering anmodet om at gaa til neutrale Havne med de danske Skibe, noget, der selvsagt var stik imod vor hele Opfattelse af, hvad der var ret og rigtigt. Hver enkelt dansk Søfarende, som handlede i Overensstemmelse med sine demokratiske Principper og gik ind for at sejle for de Allierede, tog den Gang — paa Trods af sin Regerings tyskkontrollerede Ordre — det fulde Ansvar for sine Handlinger, paa samme Maade som Menigmand i Danmark gennem de sidste bevægede Dage tydeligt har vist, at han er klar over, at nu er Tiden kommet, da han selv maa tage Ansvaret for at gaa imod hans ham paatvungne Regerings tyskdikterede Ordre og ansvarsløse Eftergivelsespolitik.

Denne Kendsgerning — og at det er en Kendsgerning, kan hverken Best eller Hanneken, ja, end ikke Goebbels bortforklare siden Begivenhederne i f. Eks. Odense, Esbjerg og Aalborg — altsaa denne Kendsgerning, at den danske Befolkning tydeligt har givet Regeringen at forstaa, at det er hertil og ikke længere, er af overordentlig stor Betydning og Opmuntring for Sømandsstanden herude.

Endelig var det Øjeblik kommet, da de unge danske Søfarende kunde møde Fjenden med Vaaben i Haand. Der afholdtes i den Anledning en Parade, og paa Billedet ser man den danske Minister, Greve E. Reventlow, og Kommandørkaptajn Lembcke skridte Fronten af.

Jeg tror ikke, det kan siges, at Sømandsstanden paa noget Tidspunkt har været i Tvivl om, at den gjorde det helt rigtige den 9. April 1940 og i Tiden derefter, selv ikke, da det endnu kunde se ud til, at det maaske vilde tage Aarevis endnu, før Sejrens og Genforeningens Dag oprandt.

Heller næppe har vi paa noget Tidspunkt næret Tvivl om, at den danske Befolkning var klar til at rejse sig og bringe de Ofre, som maa til, for at vort Land kan indtage sin gamle, værdige Plads blandt Nationerne.

Paa den anden Side kan det ikke nægtes, at der indtil for kort Tid siden var begyndt at rejse sig en vis Angst for, at Danmark skulde komme for sent, en Angst for, at det skulde lykkes Tyskerne gennem Censur og Forvrængelse at faa den danske Befolkning til for længe at mene, at de mere spredte Tilfælde af Sabotage og passiv Modstand, ja ogsaa »den kolde Skulder«, som i sin Tid havde sin store Betydning, selv om den ikke kostede nogen noget, var alt, som behøvedes indtil videre.

Var det rette Tidspunkt blevet forpasset — og Tyskerne gjorde, hvad de kunde for at faa det forpasset —, vilde det antagelig have haft katastrofale Følger for vort Lands Fremtid som selvstændig og demokratisk Stat. Netop derfor er de sidste Dages Begivenheder, som understreger, at det danske Folks Selvrespekt saavel som dets Kærlighed til Retten, Friheden og Demokratiet er saa sand som nogen Sinde, den bedste og største Opmuntring, som den danske Sømandsstand herude har faaet under hele Krigen. Det har givet yderligere Mod og Lyst til det Arbejde, som er vor Part af de fælles Bestræbelser for at opnaa Nazismens og Aksemagternes fuldstændige Sønderknuselse saa hurtigt som muligt.«

Aaret 1943 sluttede med en velkommen og glædelig Julegave fra det britiske Krigstransportministerium til danske Søfarende. Den bestod i intet mindre end en *officiel Tilladelse til fra og med Juledag den 25. December 1943 atter at føre Dannebrog om Bord i de danske Skibe, der sejlede for De forenede Nationers Hær i Fart for Storbritannien*. Denne Indrømmelse betragtede vi som givet i Anerkendelse af de danske Søfarendes Indsats i Krigen mod Aksemagterne, men først og fremmest som et Bevis paa Englands Erkendelse af, at Danmarks Udefront og ganske særlig dets Hjemmefront hævdede sig stolt i den praktiske Alliance med De forenede Nationer. I Bekendtgørelsen om denne Tilladelse udtalte den engelske Minister for Krigstransport, Lord *Leathers*:

»Som et Bevis paa Anerkendelse af den store Indsats, som de danske Søfarende og det danske Folk har ydet De forenede Nationers Sag, er der nu blevet truffet et Arrangement, hvorefter danske Skibe er berettigede til til hver en Tid at føre deres gamle nationale Flag.«

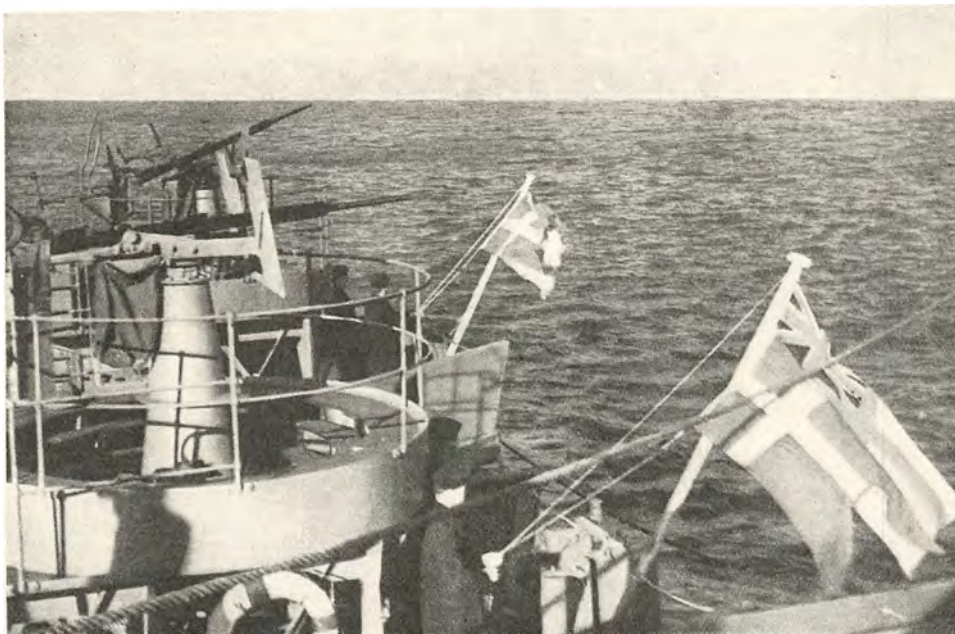
Det gjordes dog ved samme Lejlighed klart, at de danske Skibe af rent legale og praktiske Grunde fortsat vilde forblive i den engelske Regerings Besiddelse.

Denne Juledag blev selvsagt overalt i de danske Skibe af en ganske særegen Højtidelighed, og fra alle Sider indløb Taksigelser til den engelske Regering, ligesom de danske Søfarende fra Landsmænd i hele den frie Del af Verden modtog utallige hjertelige Lykønskninger; ligeledes blev Begivenheden selvfølgelig kommenteret i store Dele af Pressen og da ganske særligt i de danske Blade og Tidsskrifter uden for Danmark. Saaledes hed det i de »Meddelelser til Medlemmerne«, som danske Skibsofficerer i England udgav, kort, men udtryksfuldt:

»Tak, England for din Forstaaelse og Anerkendelse og Tak for dette Vennehaandtryk, der var baade varmt og fast, og det gjorde godt.«

VI

Da det efterhaanden blev tydeligt, at Krigen maatte være ved at nærme sig sin Afslutning, begyndte man paa mangfoldige Maader inden for De forenede Nationer at lægge *internationale saavel som nationale Planer for det kommende Genopbygningsarbejde*. Ogsaa de forskellige Nationers frie Søfarende lagde saadanne Planer paa international Basis, og det var selvsagt her de før omtalte internationale Organisationer I.T.F. og I.M.M.O.A., der tog Føringen; paa Baggrund af de mange under Krigen givne Forsikringer og Løfter til de Søfarende udarbejdede man det Program, som nu er kendt som *de Søfarendes internationale Frihedsbrev*. Heri fremsattes Forslag til de Betingelser, som den internationale Søfartsstand, omfattende saavel Officerer som menigt Mandskab, maatte anse for de Minimumshetingelser, der internationalt kunde forventes anerkendt som i rimelig Grad svarende til de Forventninger, de ovenfor omtalte Løfter havde rejst blandt de Søfarende. Dette Program blev meget omhyggeligt udarbejdet og drøftet blandt de flest mulige Repræsentanter fra de forskellige Nationers Søfarende, og det er hemaerkelsesværdigt, at da Frihedsbrevet blev vedtaget paa en international Søfartskonference, afholdt i London 28.—29. Juli 1944, var Vedtagelsen enstemmig, skønt tolv forskel-

De to første Minestrygere, som blev bemanded helt af Danske, overgives til os den 1. Marts 1944, og Dannebrog hejses i Stedet for the White Ensign.

lige Nationers Søfarende, omfattende baade Officerer og Mandskab, var repræsenteret. Frihedsbrevets Forord tilegnes det udførte Arbejde af de mange Tusinder af Handelsflaadens Folk, som under Krigen udviste den største Offervilje, for at Retfærdighed og Frihed skal raade over Tyranniet i en fredelig Verden, og det tilkendegiver, at det bedste Minde, der kan rejses for dem, som omkom i Kampen, er at sikre tilfredsstillende Arbejds- og Levevilkaar for alle, der følger efter i Faget.

Endelig udtrykkes der Tillid til, at Officerernes og Mandskabernes Beslutsomhed, forstærket af Velvilje fra den Offentlighed, som de Søfarende har tjent, vil sikre Frihedsbrevet en hurtig og fuldstændig Gennemførelse. Selve Frihedsbrevet omfatter de Søfarendes Gerning fra A til Ø, men ogsaa Skibsfartspolitikken var Genstand for de Søfarendes Opmærksomhed, hvilket blandt andet fandt sit Udtryk i en Resolution, enstemmigt vedtaget paa en international Søfartskonference, afholdt den 31. Marts 1944 i London, hvor 23 forskellige Organisationer fra 12 europæiske Lande var repræsenteret. Heri blev der slaaet til Lyd for, at den Kontrol, som det under Krigen havde været paakrævet at udøve over for Skibsfarten, ikke skulde ophæves af de forskellige Lande enkeltvis, men kun ved international Aftale. Endvidere ønskede man, at Skibsfarten i højere Grad end før Krigen burde drives til Samfundenes Bedste i Stedet for som et Middel til Spekulation og Udbytning, og man foreslog derfor Oprettelsen af et internationalt Organ til Sikring af, at Verdens-tonnagen blev anvendt paa den Maade, som tjener de forskellige Nationers fælles Interesser bedst og mest retfærdigt.

I det internationale Arbejde deltog selvsagt de danske Søfarende i videst muligt

Omfang og, som tidligere nævnt, paa fuldstændig lige Fod med Repræsentanter for de øvrige Søfarende fra De forenede Nationer.

Af dette Medarbejderskab paa international Basis fik vi i Foraaret 1944 en usædvanlig Anerkendelse derved, at undertegnede som Repræsentant for Danmarks paa det daværende Tidspunkt eneste frie Arbejderorganisation fik Invitation til at deltage som Minister *Kauffmann's* raadgivende Arbejderrepræsentant paa *den internationale Arbejdskonference*, som var sammenkaldt til den 20. April 1944. Til Konferencen var Minister Kauffmann indbudt som Observatør, idet det paa Grund af Danmarks Stilling ikke var muligt i Henhold til det internationale Arbejdsbureaus Regler at udpege stemmeberettigede Repræsentanter.

Konferencen afholdtes i *Philadelphia*, U.S.A., varede tre Uger og overværedes af tre Danskere, idet foruden de ovenfor allerede nævnte ogsaa Greve *B. Ahlefeldt-Laurvig* deltog. Han var Ministerens finansielle Raadgiver.

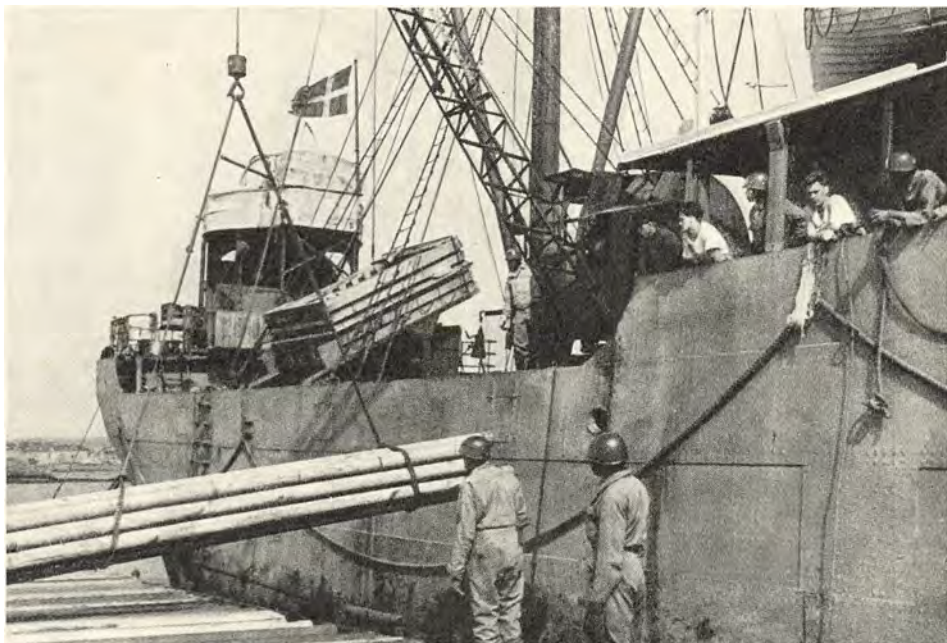
Under min Hjemrejse fra Konferencen indtraf den Dag, vi alle havde ventet og set frem til, nemlig den saakaldte *D-Dag*, da Invasionen af det europæiske Fastland blev begyndt. Ogsaa ved denne Invasion deltog danske Skibe og danske Søfarende og fortsatte med at deltage i den omfattende Transport af Mandskab og Materiel, som lige fra D-Dagen til Krigens Afslutning foregik over den engelske Kanal. Før den Tid havde de danske Skibe og danske Søfarende med Ære deltaget i enhver større Aktion eller Invasion, hvor der havde været Brug for Handelstonnage i nævneværdig Udstrækning. Vel var de Farer, som vore Søfarende havde udstaaet ved Deltagelsen i de forskellige Aktioner, ikke overvundne ved den heldige Gennemførelse af D-Dagen, men efter Invasionen og den nærmest følgende Tid var Maalet trods alt saa nær i Sigte, at de kommende Maaneder gled forbi uden nævneværdige, for de danske Søfarende særprægede Begivenheder, indtil den 5. Maj 1945, da Dagen oprandt, som havde været Kampens første og egentlige Maal. Herom skrev »*Kurér*« i sit sidste Nummer blandt andet:

»Paa denne Dag aandede Danmark frit igen. Mens tyske Besættelsestropper nedlagde Vaabnene, jublede det danske Folk over den genvundne Frihed trods Skuddene fra de sidste Gadekampe med desperate Nazister, der nu saa sig fanget i deres egen Fælde.

Fem lange Besættelsesaar under Nazismens Middelaldermørke, der satte frygtelige og blodige Spor i vort Land som overalt i Europa. Tre Dage efter kom saa Budskabet om Tysklands betingelsesløse Overgivelse. Blandt de sidste fandt ogsaa vort Broderfolk i Norge den længe eftertragtede Frihed.

Gennem Festrusen gik vore Tanker i Stilhed til dem, der ofrede Livet for Friheden: De faldne paa Danmarks Hjemmefront, Kammeraterne herude, der aldrig vendte tilbage fra en Handelsflaades Krigstogter, Soldaterne, Sømændene, Flyverne og Arbejderne i De forenede Nationers Rækker. Dem og de andre, der kæmpede og led med dem, skylder Danmark og hele Europa sin Frihed.«

Selvfølgelig kunde de danske Søfarende ikke alle straks komme hjem til det befriede Danmark; men alene derigennem, at der hurtigt kunde oprettes Forbindelse med de Paarørende i Danmark, var meget vundet. De *Røde Kors-Breve*, som det under Krigen havde været muligt at sende, havde ikke mange Oplysninger, og mange havde vel næret Tvivl om, hvor megen Tillid der kunde fæstes til Indholdet af de tilladte 25 Ord, hvori Familie og Paarørende som Regel udtrykte, at de havde

Her ligger ved Normandiets Kyst et af de danske Skibe, som havde været med ved Invasionen, Lastdamperen »Avance«, som fortsatte med at overføre Materiel til vore sejrende Allierede.

det godt. Man maa dog heraf ikke forledes til at tro, at de Søfarende var utilfredse eller havde kritiseret det overordentlig store og fortjenstfulde Arbejde, som Røde Kors havde udført ved at formidle denne Korrespondance; den havde i høj Grad bidraget sit til, at de Søfarende ikke helt mistede Kontakten med og Livstegn fra deres egne derhjemme.

Først hen paa Sommeren 1945 blev det muligt at faa Gang i *Hjemrejserne og Hjemsendelserne af de danske Søfarende*. I Mellemtiden var det lykkedes at faa gennemført den Lov, som sikrede de hjemvendte Søfarende 3 *Maaneders betalt Ferie paa Statens Regning*, saaledes at der blev givet Lejlighed til uden økonomisk Afsavn at være sammen med Familien i et rimeligt Tidsrum efter den lange Adskillelse.

Denne Lov blev der allerede truffet Forberedelse til baade i England og herhjemme før Krigen. I England nedsattes saaledes i Efteraaret et Udvalg, hvori alle de paagældende Interesser var repræsenteret, og som afsluttede sit Arbejde med et omfattende Forslag, der ad illegal Vej blev sendt hjem til Danmark, og straks efter Befrielsen blev dette Forslag samarbejdet med Resultaterne af det Arbejde, der havde været udført hjemme. Netop før denne Fremstilling afsluttes, har Rigsdagen vedtaget en *Lov om Hyreudligning*, hvorved der for de Laan til Søfarendes Hustruer, som havde været livsvigtige for disse, men ogsaa bragt de paagældende Søfarende en Del Hovedbrud under Krigen, blev skaffet nogenlunde Dækning.

VII

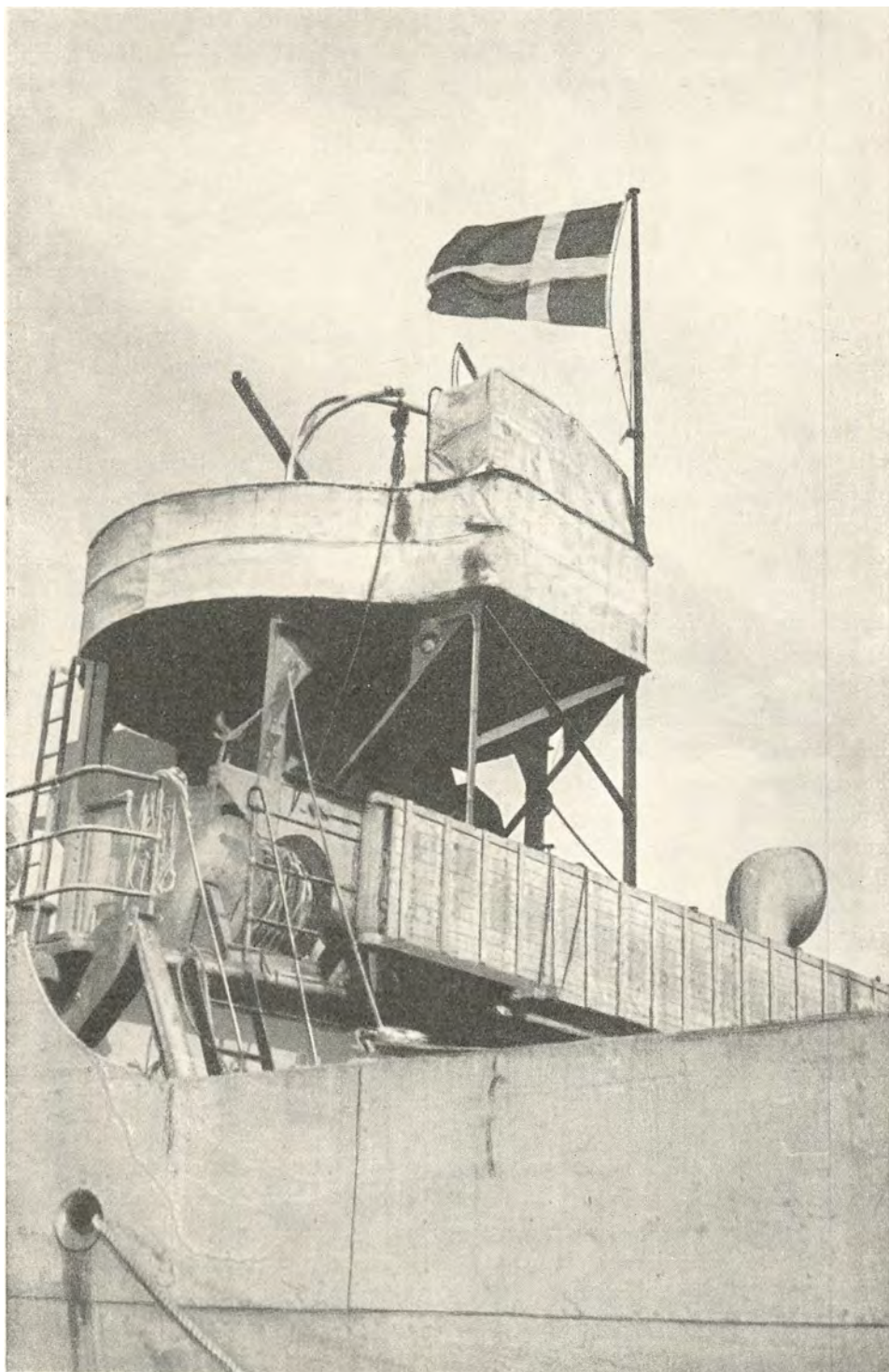
I det foregaaende er der udelukkende berettet om de Søfarende, hvis Virke og Sejlads foregik med England som Basis, idet det er disses Forhold, jeg særligt har haft med at gøre og derfor kender bedst. Imidlertid var der jo danske Søfarende spredt over hele den frie Del af Verdenen, og overalt deltog de i den fælles Kamp med en saadan Iver og Pligtopfyldelse, at de for dem selv og deres Land indhøstede stor Respekt og Beundring.

Saaledes sejlede et ikke ubetydeligt Antal *danske Søfarende med U.S.A. som Basis*, og efter Amerikas Indtræden i Krigen kom ogsaa de danske Skibe, som indtil da havde ligget oplagt i amerikanske Havne, med i Sejladsen for De forenede Nationer. Her er der ganske særlig Grund til at lægge Mærke til den Indsats, som blev gjort ved den danske Stats Skoleskib »*Danmark*«, idet dette Skib og dansk Sømandsskabs høje Standard blev anvendt til Uddannelse af amerikanske vordende Søofficerer; en Virksomhed som i øvrigt paabegyndtes allerede før Pearl Harbour.

Endvidere var danske Skibe, helt eller delvis bemanded med danske Søfarende, med i Kampen under canadisk, hollandsk, australsk, sydafrikansk og General de Gaulles frie franske Flag. Der var endog danske Skibe, som deltog under grønlandsk Flag, idet Grønlandske Handels Kontorflag, som er det danske Flag med 2 Harpuner lagt over Kors i det øverste mindste Felt, for Tilfældet fik Anerkendelse, saa længe Krigen varede, som grønlandsk Nationalflag.

Af de omkring 200 danske Skibe, som ved Besættelsen af Danmark blev afskaaret fra Hjemlandet, *mistedes indtil Befrielsen 74 Skibe paa godt 225.000 Br.R.T.* Dertil kommer, at nogle af de faa Skibe, som havde søgt neutral Havn efter den 9. April 1940, ikke fortsat kunde holdes i Uvirksomhed og derfor solgtes til de paagældende neutrale Lande, hvorved de jo som aktiv Tonnage mistedes for Landet, selv om de medvirkede til at skaffe nogen udenlandsk Valuta.

Nogen helt nøjagtig Opgørelse over Antallet af de danske Søfarende, som den 9. April 1940 blev afskaaret fra Danmark, har man selvsagt ikke. Tiderne den Gang var ikke særligt gunstige for Udarbejdelsen af nøjagtige Statistikker, og da især ikke, hvor det drejede sig om at tælle de Søfarende, som var spredt over det meste af Kloden; men naar Antallet under Krigen blev anslaaet til at være ca. 5000, er dette sikkert ikke ret meget forkert. Af disse faldt mange paa Havets Slagmark, men heller ikke her har man nøjagtige Tal, idet man ikke har været i Stand til at skaffe sig fuldstændige Oplysninger om alle de danske Søfarende, som er gaaet tabt under Tjeneste med fremmede Nationers Skibe. Endnu sker det fra Tid til anden, at der indløber Meddelelse om saadanne Tab, og der er stadig danske Familier, som ikke har været i Stand til at skaffe sig Underretning om søfarende Paarørende, som de den 9. April 1940 mistede Kontakten med; det er dog dermed ikke givet, at disse er forulykket, idet der ogsaa fra Tid til anden dukker savnede Søfolk op, som f. Eks. har været tilbageholdt af Stridighederne paa Java, og hvorom man har været uden Efterretninger, eller som har været beskæftiget i Fart mellem Stillehavsværne og ikke haft Held med sig i Forsøgene paa der udefra at sende Med-

Armeret dansk Handelsskib ved Normandiets Kyst, Sommeren 1944.

delelser hjem. Indtil nu har man kunnet opgøre *de Tab*, *hvorfor man har Sikkerhed*, til noget over 1400 Søfarende, men kommer man nogen Sinde til en fuldstændig Opgørelse, vil det endelige Tal desværre sikkert blive noget højere; heri er indbefattet de Tab af Menneskeliv, som foraarsagedes af Tyskernes skændige Sænkning af de neutrale danske Skibe før den 9. April 1940.

Omstændighederne, hvorunder disse Skibe gik tabt og saa mangen brav Sømand satte Livet til, er mangeartede og i intet Tilfælde udramatisk. Paa et tidligt Tidspunkt af Krigen forfærdedes vi ved Underretningen om, at et stort dansk Motorskib, delvis lastet med Ammunition fra Amerika til England, var blevet torpederet i Atlanterhavet og blevet ramt saa uheldigt, at Ammunitionen i Lasten øjeblikkelig antændtes, saa Skibet, som havde en halvt Hundrede Mand stor Besætning, paa faa Sekunder var fuldstændig bortsprængt. Som ved et Mirakel slap seks Mand fra dette med Livet i Behold.

Rystende var ogsaa Meddelelsen om et andet stort Motorskibs Krigsforlis i Nordatlanten. Dette Skib blev torpederet under en forrygende Snestorm, men ikke des mindre lykkedes det at faa næsten alle Mand i Baadene eller anbragt paa de aabne Flaader. Og her drejede det sig endda ikke alene om den store Besætning, men ogsaa om et stort Antal unge engelske Flyvere, som havde afsluttet deres Uddannelse i Canada og nu som Passagerer med Skibet var paa Vej hjem til England for at holde lidt Ferie, førend de sluttede sig til de Tusinder, som deltog i Luftkrigen. Desværre lykkedes det udmærkede Stykke Sømandsarbejde med at faa saa mange bjerget fra Skibet kun daarligt, idet Redningsmandskabet, som blev udsendt, fandt, at Kulden havde overmandet dem, som var gaaet i Baadene, saa de var frosset ihjel, længe før Redningen kunde naa frem; derimod kunde mange af dem, som havde maattet tage til Takke med de normalt mindre gode Omstændigheder ved et Ophold paa de aabne Flaader, reddes, omend i meget forkommen Tilstand, da det oprørte Hav til Stadighed havde overskyullet Flaaderne og Folkene og derved frelst dem fra at fryse ihjel.

Men det var ikke alene i Slaget om Atlanterhavet, at det ofte gik hedt til. En Del mindre danske Skibe deltog i *Kystfarten paa England*, og i disse Skibe var der ikke den Mulighed for en Afslappelse af Nerverne, som man i de større Skibe som oftest kunde opnaa, naar Skibet naaede en oversøisk Havn. I Kystfarten var man i Havn udsat for de tyske Luftangreb, som i stor Udstrækning havde de engelske Havne som Maal, og under Sejladsen var man stadig udsat for Faren fra de forskellige djævelske Sindrigheder i Miner ved Siden af Risikoen for at blive angrebet af Undervandsbaade eller Flyvemaskiner. Dertil kom saa om Natten og i usigtbart Vejr — hvoraf der er meget rundt de engelske Kyster — det enerverende ved at sejle mange Skibe i Konvoj i de smalle Farvande og den dermed forbundne Fare for Kollisioner. Endelig var der de meget hurtiggaende tyske Motortorpedobaade, som i Ly af Mørket laa paa Lur efter Konvojerne, og hvis Angreb kom som Lyn fra en klar Himmel — og som forsvandt fra Skuepladsen næsten lige saa hurtigt, ladende Død og Ødelæggelse i Kølvandet. Hertil kom yderligere Bevidstheden hos de Søfarende om, at man i Tilfælde af, at det lykkedes at komme i Baadene efter eventuelt »bad luck«, kunde ventes at blive beskudt ogsaa her; det var især ofte

Den 11. April 1945 mistede vi det danske Motorskib »Panama«, som gik i Konvoj fra England til Amerika. Det fik Maskinskade, kæntrede og sank. Af Besætningen druknede 45 Mand, hvoraf 24 var danske, og kun 6 bjærgedes. Tre af dem ses paa denne lille Flaade, der er ved at lægge bi, efter at Redningsaktionen er endt. Sammenlign Billedet S. 671.

Tilfældet efter Luftangreb, at Flyvemaskinerne efter at have opbrugt deres Bomber anvendte deres medbragte Maskingeværrammunion til Beskydning af Redningsbaade og disses Besætning. Herved har ogsaa mange danske Søfarende mistet Livet, og andre bærer den Dag i Dag Mên heraf. Denne særlig umenneskelige Form for Krigsførelse er sikkert ogsaa medvirkende til, at man i nogle Tilfælde aldrig vil faa nogen som helst Enkeltheder at vide om visse danske Skibes Forlis. Disse er simpelt hen aldrig kommet frem til deres Bestemmelsessted, og man har aldrig hørt noget til dem eller til overlevende eller Vraggoods fra dem; man kan antage, at de af en eller anden Grund har været nødt til at forlade deres Konvoj og derefter er blevet opsporet af tyske Undervandsbaade eller Overfladeskibe, som har gjort kort Proces med Skib og Mandskab for at hindre Oplysninger i at komme de Allierede til gode.

Men det mest dramatiske Skibstap var maaske *Sænkningen af et dansk Tank-skib under hollandsk Flag*. Ganske vist gik der ikke her Menneskeliv tabt, ej heller blev Skibet sænket ved Torpedering, Minesprængning eller Luftbomber, idet det dramatiske netop ligger i, at Besætningen af de hollandske Myndigheder paa Java blev beordret til selv at sænke Skibet i Soerabajas Havn for at undgaa, at det skulde falde i Hænderne paa den japanske Invasionshær, som man var klar over ikke at kunne hindre i at besætte Øen. De danske Søfarende maatte dermed afskære sig selv fra enhver Mulighed for at komme bort fra Øen og forrettede altsaa den

I Begyndelsen af 1912 blev en stor dansk Handelsdamper, der gik i britisk Fart, torpederet i Atlanterhavet, 400 Miles fra Land. Hele Besætningen reddedes, takket være R. A. F.s Kystkommandos Aarvaagenhed. Men før det lykkedes en Sunderland-Maskine at finde de Skibbrudne, havde de dog maattet drive i 40 Timer paa en Tømmerflaade. Intet Under, at de var lykkelige, da de blev taget op af en tilkaldt Damper og fotograferet paa dens Dæk!

smertefulde Pligt at sænke deres prægtige Skib med fuld Bevidsthed om inden længe at ville finde sig selv i de frygtede og forhadte Japaneres Vold.

Men her saavel som under hele Krigen kendetegnedes Medlemmerne af den danske Sømandsstand i det store og hele af Mod, Selvopofrelse, Pligttroskab og Lydighed over for givne Ordre.

Et stort Øjeblik var det, da vore Frivillige kunde anlægge dette Skuldermærke.

DANSKE FRIVILLIGE I DE ALLIEREDES STYRKER

Af Redaktør PAUL PALMÉR

Det tyske Overfald paa Danmark den 9. April 1940 fik pludselig alle Danske ude i den frie Verden til at forstaa, at ogsaa de var Del i det Kæmpeopgør, som udsplilledes. I England, Sydafrika, Australien, men maaske navnlig i Kanada var der et meget stort Antal Danske eller i hvert Fald danskfødte, som ved Meddelelsen om, at *deres* Land nu var blevet Offer for Nazismens Udvidelsestrang, straks meldte sig til Krigstjeneste. Der fandtes selvsagt endnu ikke nogen fri dansk Organisation, intet dansk Raad i London til at koordinere alle disse Bestræbelser, og der var derfor ikke andet at gøre end at søge Optagelse i de militære Styrker, som nu fandtes i de paagældende Lande. Men de fleste Steder stod Myndighederne imidlertid over for den Vanskelighed, at de ikke vidste, hvad de skulde stille op med danske Borgere — normalt var der den Gang ikke almindelig Adgang for Udlændinge til at søge Optagelse i britiske eller Dominions-Styrker.

Da man inden for danske Kredse i England i Løbet af de følgende Maaneder begyndte at beskæftige sig med Tanken om at oprette en særlig dansk Organisation, som over for de Allierede skulde give Udtryk for, hvad man allerede den Gang kaldte en *fri dansk Indstilling*, var netop Ønsket om en aktiv dansk Indsats i Krigen en af Drivfjedrene. En af dem, der var ivrigst i dette første forberedende Arbejde, hvor man endnu famlede sig frem uden rigtigt at kende det officielle Englands Stilling til en saadan Tanke, var en hjemvendt dansk Planter fra Malaya, Direktør *W. Michael Iversen*. Han var Officer i den danske Hær fra den første Verdenskrigs Tid, og omkring ham samledes en Række af de ikke alt for mange

unge, som befandt sig i England, og som alle var besjælet af det ene Ønske: at faa Lejlighed til aktivt at være med i Kampen mod Nazismen. Det skulde imidlertid hurtigt vise sig, at man i England ikke kunde ride samme Dag, som man sadlede. Det var noget, der tog Tid. En anden Ting var, at det Sommeren 1940 heller ikke altid var saa let at være Udlænding i England. Frygten for en tysk Invasion var overhængende, og for mange Englændere var enhver fremmed en potentiel Fjende eller Femtekolonnemand. *Det var i særlig Grad den danske Regerings Holdning, der var Skyld i, at Danske simpelt hen ikke kunde blive optagne i de britiske Styrker, førend danske Borgere i England nærmest krævede at maatte komme til at kæmpe for at vise de Allierede, at de frie kæmpende Danske kun udførte den Pligt, alle Danske hjemme ønskede at udføre, hvis der blev givet dem Lejlighed dertil.* Netop paa Grund af Danmarks Holdning blev ogsaa Danske i England Genstand for de samme Vanskeligheder, fordi de var fremmede, som mange andre Udlændinge, man i England ikke havde fuld Tillid til.

Den Organisation, man havde ønsket, blev til sidst til Virkelighed, og *Det Danske Raad* traadte ud i Livet som en fuldbyrdet Kendsgerning den 6. Oktober 1940. Hele Det Danske Raads Program koncentrerede sig om Tanken, at der herigennem skulde gives Danske Lejlighed til i Ord og navnlig i Handling at arbejde for Danmarks Frihed og Selvstændighed ved at støtte Storbritannien i dets Kamp. Men den første Omtale af en egentlig direkte dansk militær Indsats finder man i Det Danske Raads Arbejdsprogram, saadan som det udformedes paa et Møde den 4. December 1940; nemlig: »at være unge Danske, der ønsker at indtræde i britisk Militærtjeneste, behjælpelig hermed«.

Allerede den 27. November samme Aar var det paa et Møde i Raadet blevet oplyst, at der fra *danske Søfolk* havde været udtrykt Ønske om at faa den *engelske Regerings Tilladelse til at bemane en britisk Destroyer eller Krydser*. De danske Søfolk, som allerede den Gang sejlede for Storbritannien og saaledes i Virkeligheden var med i yderste Frontlinie, understregede dermed yderligere Samhørigheden med det kæmpende England. Ministry of Shipping og Marineministeriet havde imidlertid *ikke kunnet modtage de danske Søfolks Tilbud*, for, som det hed i Ministry of Shippings Svar til Raadet: De danske Søfolk gjorde mere for Frihedens Sag ved trofast at bemane danske Handelsskibe, der sejlede for de Allieredes Sag, end ved at lade sig indrullere i den britiske Krigsflaade. Det kneb i øvrigt med at skaffe tilstrækkeligt med Søfolk til Handelsmarinen. Som en særlig Anerkendelse af de danske Søfarendes Indsats paa De forenede Nationers Side blev det ved en særlig »Order in Council« tilladt de danske Handelsskibe, der sejlede for Storbritannien, fra og med Juledag 1943 at føre Dannebrog som Nationalitetsflag i Stedet for som hidtil det britiske Handelsflag, The red ensign. Denne Rer gjaldt ogsaa de danske Fiskefartøjer. Men hermed var i Virkeligheden Udsigterne for en dansk marinemæssig Indsats som en Del af den britiske Flaade udelukket for en lang Tid fremover. Først i Marts 1944 lykkedes det at faa etableret en dansk Enhed bestaaende af nogle Ministrygere under dansk Marineflag og med hel dansk Besætning inden for The Royal Navy.

J. W. Michael Iversen (f. 1893) tog Studentereksamen i 1911 og studerede Jura, indtil han i 1915 indkaldtes til Militærtjeneste. 1919 rejste han til Malaya, hvor han for et fransk Firma anlagde og bestyrede udstrakte Plantager. Paa Vejen hjem til Danmark blev Iversen standset i England af Krigen, og efter Danmarks Overrumpling besluttede han at organisere en dansk militær Enhed til aktiv Kamp for Danmarks Frihed. Den 1. Januar 1941 udnævntes han til Kaptajn i den engelske Hær, og den 11. Januar mødte han med de første 15 danske Frivillige, der blev Grundstammen i Faldskærmsjæger-Korpset. Utrætteligt og energisk arbejdede Iversen videre, han fik »Danmark« anerkendt som Skuldermærke, han knyttede Forbindelser i de forskellige britiske Departementer, indtil han i Juni 1943 trak sig tilbage fra Arbejdet som Rekruteringschef og om Efteraaret overgik til aktiv Tjeneste. Deltog i 21. Gruppes Fremrykning gennem Frankrig og Belgien og demobiliseredes i August 1945. Ved Eksemplets Magt og en aldrig svigtende Tro paa Danmarks Genrejsning ved egen Indsats var han en uvurderlig Støtte i Nødens Tid.

II

Samtidig med, at Det Danske Raad i Løbet af Efteraarsmaanederne 1940 var ved at antage fastere og mere og mere officielle Former, førtes der uafbrudt *Forhandlinger om Oprettelse af en virkelig dansk Enhed inden for den britiske Hær*. Adskillige unge Danske havde ikke kunnet vente og var gennem egne Forbindelser blevet optaget individuelt, enkelte i Hæren, andre i Royal Air Force. Sjælen i det Arbejde, som blev udført paa det militære Omraade, var føromtalt Direktør Iversen med Støtte af Lægen *Carl Johan Bruhn*, der ligeledes kom ude fra Østen. I de første Dage i Januar 1941 begyndte man at se Resultater af de mange og lange Forhandlinger, der var blevet ført med forskellige af Krigsministeriets Departementer. En skønne Dag dukkede Iversen op i Uniform; han var blevet udnævnt til Rekruteringschef med Rang af Captain og samtidig Forbindelsesofficer med de forskellige britiske Departementer, og Dr. Bruhn blev Premierløjtnant, men blev kort efter flyttet bort fra London med ganske særlige Opgaver for Øje.

Den 11. Januar 1941 blev de danske Frivilliges Fødselsdag. Det var nemlig paa denne Dag, at de første, som havde meldt sig, trak i engelsk Uniform og begyndte deres militære Uddannelse. Der var i alt 15 Mand — de to Officerer medregnet. Men var Begyndelsen maaske ikke imponerende ved sin Størrelse, saa var det en god og en solid Kærne, der her var skabt. Blandt disse første 15 danske Frivillige var saaledes den senere Major *Anders Lassen*, som faldt i Italien den 9. April 1945 og belønnedes med Victoriakorset foruden med ikke mindre end tre Military Cross. To andre, som senere satte Livet til, var den ovenfor nævnte Læge, Captain *Carl Johan Bruhn*, og Captain *Mogens Hammer*, der som de to første danske Faldskærmsfolk blev sendt ned i Danmark den 28. December 1941 ved Haslev. Captain Bruhns Fald-

skærm aabnede sig ikke, og han dræbtes i Nedspringet. Captain Hammer kom af Dage i Hamburg Januar 1946.

Det lille Hold Frivillige blev straks sendt op paa en særlig Uddannelsesskole, der havde til Huse paa et Herresæde i Nærheden af Nottingham, og som Militæret havde overtaget. Det maa ikke glemmes, at selv om de fleste af disse første 15 nok talte Engelsk, er der Forskel paa at kunne klare sig og paa at kunne gaa lige ind i Rækkerne sammen med engelske Rekrutter. Der var ogsaa en anden Ting: de engelske Myndigheder ønskede at se lidt nærmere paa det Menneskemateriale, man fra dansk Side stillede til Raadighed, idet der skulde udvælges Folk, som egnede sig til »særlige Opgaver«.

Efter Ankomsten til Skolen ved Nottingham rejste sig Spørgsmaalet om Aflægelse af Faneed, et Spørgsmaal, som for disse første danske Soldater i engelsk Uniform betød overmaade meget. De var danske Borgere, og de følte sig som *danske Soldater* og fandt det derfor lidt vanskeligt at skulle aflægge Faneed til den engelske Konge. Englænderne stillede sig meget forstaaende. Under Udførelse af et ganske enkelt, men stilfuldt Ceremoniel og med Dannebrog vajende, aflagde hver enkelt af disse første 15 Frivillige en højtidelig dansk Faneed til Kong Christian af Danmark paa Biblen, der overgaves Legationspræsten, Pastor *Jensen* til Opbevaring.

Under Ledelse af en engelsk Major i The Irish Guard, et Par Løjtnanter og Underofficerer begyndte nu en meget grundig og alsidig Militæruddannelse. Det lille Hold voksede støt gennem Nyrekrutteringer, og da Holdet i Juli Maaned blev anset for tilstrækkelig velbevandret i engelsk Militærterminologi og havde faaet et vist militært Grundlag, blev de Frivillige officielt overflyttet og indrulleret i *The Buffs* — det berømte Royal East Kent Regiment, hvor Kong Christian af Danmark var Æresoberst.

Allerede en Maaned Tid forinden var der imidlertid sket noget overordentlig glædeligt: de danske Frivillige havde efter lange Forhandlinger med Krigsministeriet opnaaet *Ret til at bære Navnet »Danmark«*, broderet hvidt paa rød Bund, paa den ene Skulder og et Dannebrogflag paa den anden, svarende til, hvad de forskellige andre allierede Tropper i engelsk Tjeneste — som f. Eks. Polakkerne. Belgierne, Czekerne og andre — havde. Grundlovsdag 1941 viste de danske Frivillige sig for første Gang offentligt i London ved det store højtidelige Grundlovs møde i den sønderskudte Kirke St. Clement Danes i Strand med »Danmark« paa Skulderen. Dette betød i Virkeligheden en officiel Anerkendelse af de danske Frivillige som aktive allierede i Kampen for Nationernes Frihed. I en Tale ved Mødet i Kirkeruinen takkede en af de Frivillige for, hvad der nu var opnaaet, saaledes at de danske Soldater ikke længere behøvede »at dølgge Aasyn og Navn«. Ved dette danske Grundlovs møde saa man i øvrigt foruden danske Frivillige i Hæren tillige *Danske i Royal Air Force* og unge *danske Piger i A. T. S.*, den kvindelige Auxiliary Territorial Service. Ved Juletid samme Aar kunde op mod 100 danske Frivillige fra The Buffs under Ledelse af Mogens Steincke, (en Søn af den tidl. Justits- og Socialminister), deltage i en Kirkeparade med March gennem Londons Gader til Julegudstjeneste i Marlborough Chapel — Enkedronningens

Carl Johan Bruhn (1904-41) gik efter Studentereksamen Handelsvejen, men gled snart over til Forstvæsenet. Efter fire Aars Uddannelse ved Bregentved tog han Eksamen og blev sendt til Østen, hvor han arbejdede i 4 Aar ved Gummiplantagerne i Malaya. 1928 vendte han hjem til Danmark, men rejste snart efter til England sammen med sin engelskfødte Hustru og begyndte at studere til Læge. Den 9. April betød en Omvæltning i Bruhns Liv. Han følte, at han *maatte* gøre noget for at befri sit Land fra Tyrannens Aag, og i den danske Klub kom han i Forbindelse med Hollingworth, som førte ham ind i de rette Kredse. Bruhn begyndte Uddannelsen som Faldskærmsspringer, blev udnævnt til Captain og Læge i den engelske Hær og i November 1941 var han parat til den første Rejse til Danmark. Paa Grund af hans Pioneraand, hans fremragende Egenskaber og Karakter nærrede man de største Forventninger til hans Arbejde i Danmark. Den 28. December 1941 sprang han ud ved Haslev, ved de kendte Skove, men Skærmen foldede sig ikke ud, og Døden satte et Punktum for et Liv, der var viet til Danmarks Befrielse.

private Kapel, som var stillet til Raadighed for den danske Menighed, efter at St. Clement Danes var blevet ødelagt under de tyske Luftangreb i 1940.

Selv om det officielle Danmarks Stilling endnu var lidt vanskelig, var det lykkedes Det Danske Raad og dets militære Udvalg gennem Forhandlinger med de britiske Myndigheder at faa Danskernes Stilling i England mere og mere paa lige Fod med de »rigtigt« allierede Nationers. Saaledes udstedte det engelske Krigsministerium i Juni Maaned 1941 *særlige Bestemmelser for Rekrutering af danske Statsborgere*, som herved blev ligestillet med britiske Statsborgere, naar de søgte Optagelse i de væbnede Styrker.

III

I Løbet af Foraaret og Sommeren 1941 fremkom der tillige talrige Anmodninger fra Danske, som ikke var i den militærpligtige Alder, om at blive optaget i *The Home Guard*, Hjemmeværnet. Denne særlige Styrke, der i væsentlig Grad bestod af tidligere Frontsoldater, Officerer, der var faldet for Aldersgrænsen, samt en Del unge Mennesker, der endnu ikke havde naaet Værnepligtsalderen, eller Folk i specielt værnepligtsfrie Stillinger, var blevet oprettet i Sommeren 1940, da man mente, en tysk Invasion stod for Døren. Udlændinge havde i lang Tid været komplet udelukket fra at søge Optagelse her. Men i Sommeren 1941 indførtes der netop visse Ændringer, saa allierede Nationers Borgere kunde optages, og det lykkedes da ogsaa at faa Danske anerkendt paa lige Fod med de øvrige Allierede. dog at hver enkelt Ansøgning skulde behandles særskilt. Et ret stort Antal af de Danske i England meldte sig til denne særlige Tjeneste.

Jens Henning Fisker Hansen (f. 1905) havde allerede som Motorkører under Navnet »Morian« Hansen vundet international Anerkendelse; under sit Ophold i England brød Krigen ud, og »Morian« meldte sig straks og fik tildelt Plads i R. A. F. Han blev uddannet som Luftskytte og deltog i mange raids over Tyskland, bl. a. i Aug. 1940 over Berlin. Kort Tid herefter fik han Distinguished Flying Cross for sin Indsats. 1941 tildeltes »Morian« som den første R. A. F.-Officer St. George Medaljen for en heltmodig Redningsaktion Juleaften 1940. Med Dødsforagt trængte han frem til en nedstyrtet engelsk Maskine og reddede 2 Piloter ud af Flammehavet, mens Bombelasten hvert Øjeblik kunde forventes at eksplodere. »Morian« blev opfordret til at aflægge Prøve som Pilot, og han blev nu Instruktør for Navigatorer og Jagerpiloter, samtidig med at han prøvfløj alle Maskiner, der havde været til Reparation. I Januar 1944 kom Marchordren til Indien. Han var en Tid Prøveflyver i Calcutta, men Sygdom tvang ham til et langvarigt Hospitalsophold med Rekreation i England. Februar 1945 lød Ordren paa Bryssel og den 6. Maj landede han paa Kastrup Flyveplads i et frit Land.

Af forskellige Grunde havde Englænderne i lang Tid ikke ønsket, at der blev talt særlig meget hjemover gennem B.B.C.'s danske Udsendelser om de danske Frivillige i de britiske Styrker. Men i Juli 1941, da man virkelig kunde tale om en dansk Enhed inden for The Buffs, kom Skaberen af den danske Frivilligbevægelse, Rekruteringsofficeren Captain *Iversen*, til Mikrofonen i B.B.C. og fortalte om de danske Frivillige i England. Han sluttede sin Radiotale med Ordene:

»Vi kæmper sammen med det Land, hvis Krigsmaal er de smaa og undertrykte Nationers Frihed — og dermed ogsaa Danmarks Frihed. Vi er ikke overtalte eller misbrugte af en fremmed Nation for at tjene et Formaal, som er Danmark uvedkommende i dets nuværende ufrige Stilling. Vi melder os frivilligt i denne Kamp for — som Danske — selv at være med til at befri vort Land.«

Og i en Nytaarstale i Radioen Januar 1942 kunde Captain *Iversen* sige hjemover:

»1941 gav os Lejlighed til at være med, gav os Lejlighed til det, der i en Krig til syvende og sidst er det vigtigste: at kæmpe som Soldater, som uendeligt mange af vore Landsmænd hjemme ønskede og ønsker at gøre det. Det er Danmarks Befrielse, det gælder.«

Efterhaanden som Antallet af Frivillige voksede, opstod der ogsaa et Spørgsmaal om, at der maatte gøres noget for at *afhjælpe Savnet af et Hjem for dem i England*. Fra Det Danske Raads Rekruteringskontor opfordredes de danske Familier i England til at skænke Cigaretter og Bøger, og de Frivillige vilde ogsaa gerne inviteres ud i danske Hjem i deres Ferier. Dette medførte, at mange begyndte at korrespondere med enkelte af de Frivillige og tog sig af dem og saaledes skabte en personlig Kontakt mellem Soldaterne og de i England bosatte Danskere. Denne Følelse af, at de unge — hvoraf en Del var kommet til England som Flygtninge

Jørgen Thalbitzer (f. 1921), der oprindelig var gaaet Kontorvejen, men ved Siden af dyrkede sin hobby: Flyvning, rejste i December 1940 til England for i R. A. F. at kæmpe mod Nazismen. Efter en lang Rejse via Tyrkiet, Suez og Kapstaden naaede han endelig til London, hvor han indrulleredes i de kæmpende Styrker. Det blev Jørgen, som kom til at føre »Niels Ebbesen«, en af de tre Spitfires, Danske i Udlandet havde skænket England. I Juli 1942 blev han skudt ned i en heftig Luftkamp over Frankrig og taget til Fange. Men det lykkedes ham at undslippe sammen med en Del engelske Kammerater gennem en underjordisk Gang, der førte ud forbi den forhadte Pigtraad. I Marts 1943 dukkede han op i Svendborg efter en farefuld Færd gennem Tyskland, og allerede 11 Dage efter stod han parat til Afrejse. Pligten kaldte ham, han kunde ikke gaa herhjemme, mens hans Kammerater hvert Døgn var paa Togt over Fjendens Land. Den 28. Marts om Aftenen gik han sammen med en engelsk Ven ombord i en Topersoners Kano, men man saa aldrig mere de to i levende Live. En Flamme, der brændte for Frihed, Sandhed og Ret, var blevet slukket ved Jørgens Død.

hjemmefra, andre var kommet fra Kolonierne — »hørte til« også i England og havde Landsmænd, som interesserede sig for dem, fik enorm moralsk Betydning for de Frivillige.

I Sommeren 1941 var en *Delegation fra Det Danske Raad i London rejst til Amerika* for saavel i Kanada, U.S.A. som i Sydamerika at knytte personlig Forbindelse med de frie danske Sammenslutninger, der var ved at vokse frem her. Under Delegationens Ophold i Kanada undersøgte man tillige Mulighederne for Rekrutering af danske Statsborgere. I en af de østlige Stater i U.S.A. var en dansk Komité i Gang med at samle Penge ind til et *Fighterfond*, saa der kunde oprettes en særlig squadron af Jagermaskiner, som skulde flyves af danske Piloter. Indsamlingsideen havde allerede spredt sig til Kanada, og det vedtoges nu, at det skulde være en Verdensindsamling blandt Danske, og det overdroges Det Danske Raad i London at organisere den. Ideen vandt øjeblikkelig almindelig Tilslutning, og snart strømmede det ind med store og smaa Bidrag.

Mange Danske gjorde allerede Tjeneste baade i det engelske og det norske Luftvaaben og vandt i næsten alle Tilfælde almindelig Anerkendelse for deres Indsats. En af de første Danskere — om ikke den første Dansker i de britiske Styrker, som blev dekoreret, var daværende Pilotofficer *J. H. Fisker Hansen*, bedre kendt som Dirt-Track-Rytteren *Morian Hansen*, der allerede i Februar 1941 fik et D.F.C. (Distinguished Flying Cross) og kun en Maaned senere St. George Medal for at have sat Livet paa Spil for at redde sine Kammerater i en brændende Flyve-maskine paa Vej hjem fra et Luftangreb.

Det var en stor Dag for den frie danske Bevægelse, da man paa Toaarsdagen for Danmarks Besættelse — den 9. April 1942 — kunde overrække den engelske Premierminister *Winston Churchill* Resultatet af Fighterfondsindsamlingen: et

Paa Kong Christians Fødselsdag i 1943 var Kong *Haakon* Gæst ved en Fest i Den danske Klub, og han fik her Lejlighed til at hilse paa flere af de unge Danske, der havde meldt sig som Frivillige til de engelske Styrker. Billedet viser Majestæten i Samtale med Flyverløjtnant *J. H. Fisker Hansen* («Morian» Hansen). Yderst t. h. ses den danske Sendemand i London, Greve *Eduard Reventlow*.

Beløb paa £ 38.300, hvilket endog senere blev forøget med adskillige Tusind Pund. Deputationen, som blev modtaget af Churchill i Nr. 10, Downing Street, bestod foruden af Repræsentanter for Det Danske Raad ogsaa af Repræsentanter for de Frivillige, saaledes Rekruteringskontorets Leder *Captain Iversen*, en af de danske Flyvere, Pilotofficer *Jørgen Thalbitzer*, Maskinmester *P. H. Skov* samt Matros *Helge Christensen*, de to sidste fra den frie danske Handelsmarine. I sin Tale til Churchill sagde Deputationens Formand bl. a.:

»Storbritanniens storslaaede Kamp for Frihed, Ret og Retfærdighed har været en Inspiration for alle frihedselkende Folk og har givet vore Landsmænd hjemme nyt Haab om at blive befriet fra den tyske Undertrykkelse. Overalt haaber og beder Danske for en britisk Sejr, og hvor som helst de kan, deltager de i Kampen paa Storbritanniens Side.«

Premierminister Churchill takkede for dette Bidrag til det britiske Krigsopbud og udtrykte sin Glæde over, at det netop var skænket til Luftstyrken, for, som Churchill sagde det, »det er den Del af vort væbnede Angreb, der mere end nogen anden til Stadighed er i Føling med Fjenden.« Med specielt Henblik paa Danmarks Haab om Befrielse gennem de sejrriige allierede Styrker udtalte Churchill:

»Jeg nærer kun meget ringe Tvivl om, at maaske hurtigere, end det vil være klogt eller rimeligt at haabe, vil den Dag komme, da Danmark vil blive fri fra det Greb, det er blevet holdt i, og vil genindtage den uafhængige og ærefulde Plads, det fra gamle Tider har haft blandt Europas frie Folk og Stater.«

Den 9. April 1942 fik Premierminister Winston Churchill overrakt et Gavebrev paa tre Spitfires, som Danske i den frie Verden havde indkøbt til Brug for Englands Krigsførelse. Dagen efter blev de overdraget til R. A. F. Med dem fløj Dannebrog ind over de fjendtlige Linier og viste, at ogsaa vi tog Del i Frihedskampen. Paa Billedet ser man en dansk Pilot, som den 10. April smilende peger paa den ene Spitfires Navn: »SKAGEN ind« — en Indbydelse til at faa aabnet den brede, blaa Landevej til et befriet, lykkeligt Danmark.

Og Churchill tilføjede:

»Vi vil altid være ganske særligt taknemmelige for den Hjælp, vi har modtaget fra Danskerne, og for den moralske Støtte, vi faar fra den danske Nation. Vi har aldrig glemt de Dage, og vi har heller ikke glemt de længere Perioder i Fortiden, da vore Hære kæmpede sammen*). Vi vil gøre vort yderste for at betale dette tilbage til Deres Land med gode Resultater.«

Den følgende Dag blev de første tre Spitfiremaskiner, der var indkøbt for de danske Penge, afleveret til R.A.F. og gik straks paa Vingerne med danske Piloter ved Styrepinden. De tre Maskiner fik Navnene: »Niels Ebbesen«, »Valdemar Atterdag« og »Skagen ind« — det sidste Navn efter særligt Ønske fra den danske Handelsmarine. Paa Maskinernes Skrog var der malet det danske Splitflag, som sammen med Navnene i store, hvide Bogstaver lyste festligt op paa den graagrønne Bund. Ved Afleveringshøjtideligheden ude paa Flyvepladsen udtalte Raadets Formand:

*) Churchill hentyder her til, at Frederik d. IV under den spanske Arvefølgekrig 1701—13 havde stillet 20—30.000 veltrænede danske Soldater til den engelske Konges Raadighed. Og det var uden Tvivl det danske Kavalleri, der ved et dristigt Flankeangreb gav Churchills Forfader, den store Hærfører Hertugen af Marlborough, Sejren ved Ramillies i et af de største Slag i denne Krig. Winston Churchill taler selv i sit fire Bindes Værk om sin Forfader Marlborough flere Gange om »the gallant Danes«, »these good soldiers never failed on any battlefield«.

Straks efter Afleveringen af de tre Spitfires den 10. April 1942 gik de paa Vingerne for at vise de mange indbudte, at *nu* var Danmark med ogsaa i Luften.

»Vi er stolte over, at unge Danske opnaar den store Ære i Maskiner med dansk Flag at kæmpe Side om Side med britiske Piloter mod vort Lands Fjender.«

Det blev, efterhaanden som Krigen udviklede sig, et temmelig stort Antal af de danske Flyvere i R.A.F., som kom til at figurere paa Tabslisterne. En af dem, der fik den korteste Karriere som aktiv Krigsflyver, var Londonjournalisternes Benjamin, den unge lovende Forfatter Redaktør *Jens Gielstrup* fra Politiken, der som Pilotofficer blev skudt ned paa en af sin første Ture med sin Spitfire ved Brest. Han var den eneste af de danske Londonjournalister, der gik i aktiv Militærtjeneste.

Det var ikke uden Stolthed, at man under Krigen kunde sige, at den berømteste Flyver i det norske Luftvaaben var en Dansker, den kun 28-aarige Oberstløjtnant *Kaj Birksted*, som, da han traadte tilbage som Chef for den norske Afdeling i R.A.F., modtog den sjældne Ære af Englænderne at blive forsat til at gøre Stabstjeneste i selve det saakaldte Combined Control Council — R.A.F.s øverste Generalstab. Han var bekendt som en organisatorisk og strategisk Kapacitet og med udprægede Lederegenskaber. Pudsigt nok er han af Englænderne engang blevet sammenlignet med ingen ringere end Lawrence af Arabien, med hvem han skal have en hel Del fælles — noget i Blikket, i Skyheden og i Fastheden bag ved den. Det var derfor intet Under, at de danske Myndigheder efter Krigen gjorde, hvad de kunde, for at faa Birksted som Raadgiver ved Opbygningen af det nye danske Flyvevaaben, og han blev som saadan Chef for det luftmilitære Udvalg.

Da Ceremonien var endt efter de tre Spitfires Aflevering den 10. April 1942, og Piloterne ved en Præsentationsflyvning havde vist Maskinerne i Luften, fik Flyverløjtnanterne *Jørgen Thalbitzer* og *Svendsen* sig en munter Passiar med Presseattachéen ved den danske Legation, *C. E. Aagaard*. Et stort Maal var naaet. Nu gjaldt det om at udnytte enhver Mulighed for at faa brugt Maskinerne i den fælles Kamp mod Fjenden!

Efter den sørgelige Tilbagetrækning ved Dunkerque og Frankrigs Fald var det jo væsentlig Luftstyrkerne og Flaaden, som var i direkte Kontakt med Fjenden. Men man vidste, at den Dag maatte og skulde komme, da Hæren igen fik Lejlighed til at sætte Fod paa det europæiske Kontinent — og der blev truffet omfattende Forberedelser. Da det engelske Krigsministerium en Dag kaldte paa Frivillige til Oprettelse af de saakaldte *Commandostyrker*, der efter en haard og alsidig Uddannelse skulde bruges dels til specielle Angreb paa Kontinentet og dels som Stødtropper den Dag, Hovedangrebet skulde foretages, meldte Danskerne sig i stort Tal. I en enkelt Afdeling meldte samtlige Danskere sig øjeblikkelig. Danske Commandos fik saaledes Lejlighed til at deltage i flere af de mange vellykkede *raids*, der blev gennemført paa Hitlers »Jernring« omkring det besatte Europa.

Allerede fra den første Dag, danske Frivillige blev optaget i de britiske Styrker, var der blevet udvalgt særligt egnede Folk til, hvad man kaldte »specielle Opgaver«. Det vil sige, at de uddannedes til *Faldskærmsjægere* for senere at blive sendt ned i Danmark for i Samarbejde med den danske Undergrundsbevægelse at deltage i Kampen paa vor Hjemmefront. Dette var uden Tvivl det farligste Arbejde, danske Frivillige kunde blive sat til, og adskillige ofrede da ogsaa Livet for vor Ret. Overalt i Danmark opererede Faldskærmsfolkene i Samarbejde med

de lokale Modstandsgrupper og senere, da Danmarks Frihedsraad kom til, i nær Tilknytning til dette. I alt har *ca. 60 danske Faldskærmsjægere* fra England opereret i Danmark, nogle i længere, andre i kortere Tid. Flere af Lederne var endog gentagne Gange tilbage i England og blev saa paa ny sendt ned med Faldskærm over Danmark.

Da de danske Frivillige saaledes kom til at gøre Tjeneste i mange forskellige Afdelinger inden for den britiske Hær, af hvilke særligt *Special Forces* — som Faldskærmsjægerne tilhørte — blev omgivet med den allerstørste Hemmelighedsfuldhed, var det under Krigen meget vanskeligt at faa noget som helst Overblik over, hvor mange danske Frivillige der i Virkeligheden var blevet indrulleret i de britiske og allierede Styrker. Den Kærne af Frivillige, som blev tilbage i den danske Unit inden for The Buffs, var derfor aldrig særlig stor, og den Tanke, man oprindelig havde haft, at faa oprettet en virkelig Afdeling, en Unit, inden for Hæren, som rent talmæssigt kunde vise en dansk Indsats i Krigsopbudet, kunde saaledes ikke realiseres. Men til Gengæld kan det siges — og siges med Stolthed — at Danskerne overalt, hvor de blev sat ind, gjorde en ypperlig Indsats og forstod at hævde Danmarks ærefulde Traditioner gennem deres Kærlighed til Fædrelandet og deres Vilje til at være med til dets Befrielse.

IV

Da Storbritannien i 1942 gik over i Offensiven med Feltoget i den nordafrikanske Ørken, var der adskillige Danske med, dels sendt ud med Regimenter fra England og dels i de sydafrikanske, australske og nyzealandske Enheder, som deltog der. I den historiske Landgang i Nordafrika deltog mange *danske Handelsskibe*, transporterende allierede Tropper. Saa kom Invasionen af Sicilien og de lange haarde Kampe i Italien, hvor man i det engelske Krigsministeriums Despatcher Gang paa Gang saa danske Frivillige omtalt meget fordelagtigt for deres modige og tapre Indsats, og mange blev ogsaa dekoreret for Tapperhed. Desværre kom adskillige Danske ogsaa til at figurere paa de officielle Tabslistor over faldne »on active service«.

Det er umuligt at nævne Navne, for de fortjente alle at blive nævnt. Men alligevel er der eet Navn, man ikke kan komme uden om i denne Forbindelse, fordi det i den Grad tiltrak sig Offentlighedens Opmærksomhed: den 28-aarige Major *Anders Lassen*, der faldt den 9. April 1945 ved Commacchio-Søens Nordbred, og som posthumt fik tildelt den højeste Orden for Tapperhed i det britiske Imperium: Victoriakorset, efter forinden at have modtaget ikke mindre end tre Military Cross — noget i sig selv ret enestaaende. Anders Lassen var den eneste Udlænding i denne Krig, som opnaaede Victoriakorset.*)

»Andy«, som han kaldtes af Kammeraterne, havde meldt sig til Commandostyrkerne, deltog som Officer i flere af Commandoraidene paa den franske Atlanterhavskyst og vandt her sit første Military Cross. Han var med i Kampene i Ørkenen, var derefter i Saloniki, Athen og i Kampene paa flere af de græske Øer, hvor han

*) Den eneste Udlænding, der under forrige Verdenskrig fik Victoriakorset, var ligeledes en Dansker, *Thomas Dinesen*.

Kaj Birksted (f. 1915) blev Flyverofficer ved Marinens Flyevæsen i 1937. Umiddelbart efter den 9. April slap han via Sverige til Norge, hvor han kæmpede paa engelsk Side indtil Evakueringen fra Namsos. Senere paa Sommeren sluttede han sig til de norske Luftstyrker, der formeredes i Canada. Han blev hurtigt Instruktør, og i 1941 Jagerflyver med Base i England. Paa Grund af sin Dygtighed og Erfaring avancerede han hurtigt, fra flight commander til squadron commander og videre til wing commander med Kommando over 100 Maskiner. Hans Afdeling var med i mange raids over Tyskland og nedkød ved en enkelt Lejlighed i alt 85 tyske Maskiner uden nævneværdigt eget Tab. For sin Indsats tildeltes Birksted D. F. S. (Distinguished Flight Service) og D. S. O. (Distinguished Service Order). I de sidste Aar af Krigen var han Chef for Combined Control, hvor han til Tider havde den direkte Kommando over samtlige britiske Luftstyrker, der overfløj Tyskland. Men Stabsarbejdet var ham ikke nok. Han deltog i Raiden mod Dieppe, hvor han sled 3 Spitfires op. De maatte udskiftes, fordi de var perforeret med Maskingeværkugler. Personligt nedskød Birksted under Krigen i alt 10 Maskiner med Sikkerhed og formodentlig yderligere endnu 10. — Billedet viser det højtidelige Øjeblik, da Birksted tildeles D. S. O. af Air Chief Marshal Sir Trafford Leigh-Mallory.

vandt de to næste Military Cross. Han kom saa til Italien og deltog i Kampene op gennem hele den italienske Halvø, indtil han til sidst fandt Døden under en offensiv Patrouille ved Commacchio-Søen i Spidsen for sine Folk, som elskede og beundrede denne lyshaarede, ukuelige Dansker, for hvem Frygt var et ukendt Begreb.

I Forsommeren eller rettere i Slutningen af Maj Maaned 1944 kunde man i England tydeligt mærke, at der var noget i Gære — der forestod et eller andet stort, ja man anede i Virkeligheden, at der var ved at blive truffet Forberedelser til den store Begivenhed, som alle med usigelig Længsel havde set hen til lige siden den sørgeligt berømte militære Tilbagetrækning fra Dunkirk. Man stod foran *selve den store allierede Invasion af det europæiske Kontinent!* Næsten al Orlov var suspenderet, Tropperne fik en sidste Afpudsning — alt skulde være i Topform. Det store Spørgsmaal var blot, *hvor* denne Invasion vilde finde Sted. Naturligt gav dette Spørgsmaal Anledning til megen Spekulation i danske Kredse. Vilde der ske en Landsætning i Danmark? Vilde Danmark blive gjort til Krigsskueplads? For de danske Frivillige var det spændende Dage. Vilde deres højeste Ønske blive opfyldt? Det saa ikke meget ud til det.

Paa det danske Grundlovsmøde i London om Eftermiddagen den 5. Juni udtalte Christmas Møller, at han var overbevist om, at man i det Aar, der vilde komme, vilde se Resultatet af de Anstrengelser, der var gjort, og at man vilde fejre Grundlovsdagen 1945 hjemme i Danmark. — Faa Timer senere gik de første Tropper i Land paa Frankrigs Kyst. Og blandt dem var der flere med »Danmark« paa Skulderen.

Men endnu mere iøjnefaldende var det, at Dannebrog var med saa at sige fra Invasionens første Øjeblik. *Dannebrog vajede fra mange af de Skibe, som bragte Invasionstropperne over Kanalen*, og som senere bragte de uanede Mængder af Forsyninger over til de kæmpende Tropper. Og paa hvert eneste Handelsskib, som var med i dette Kæmpeopbud, stod en Del af Besætningerne ved Maskinkanonerne rede til at afværge Angreb fra tyske Jagermaskiner. Handelsskibene og deres Besætninger var igen — ligesom under Slaget om Atlanterhavet — Frontsoldater og det endda i første Række.

For de fleste af de danske Skibe, som var med her, var det ikke noget nyt; de havde alle tidligere været i Kamp med tyske Flyvere eller U-Baade. Da de første Korrespondenter kom over til Invasionskysten, saa de Dannebrog vaje fra Skibe som »Fanø«, »Fyllå«, »Tomsk«, »Avance«, »Feddy« og »Vendila« og flere andre, som alle laa og udlossede deres kostbare Last af Benzin, Olie, Ammunition og Vaaben. Alle Skibe viste deres Navne, der stod med store Bogstaver malet paa Siderne eller paa udhængte Skilte.

De danske frivillige Soldater deltog ikke som nogen særskilt Enhed, de var med overalt, i alle Afdelinger og næsten inden for alle Grene af Hæren. Flere udmærkede sig og belønnedes med Dekorationer eller rosende Omtale i Despatcher.

En ung dansk Løjtnant i Grenadergarden, som senere faldt under Fremrykningen inde i Nordtyskland, skrev hjem om sit Indtog i Bruxelles:

»Jeg kan nu fortælle, at min Platoon bortset fra fire Tanks var de første i Bruxelles. Vi ankom netop ved Mørkets Frembrud. Alle Folk var paa Gaderne; de gik rent amok af Glæde. Jeg h:r

Anders Lassen (f. 1920), der siden 1939 havde været ude at sejle, befandt sig den 9. April paa et Handelsskib i den persiske Havbugt. Han vendte omgaaende tilbage til England og meldte sig gennem det danske Rekruteringskontor til Kampen mod Nazismen. Han hørte til »Raiding Forces«, der uddannedes hemmeligt efter Dunkerque, og blev indsat i det mellemste Østen. Hans Vej gik over Saloniki, Athen og de græske Øer, og ved sin fremragende Tapperhed og Resoluthed fik han for veludførte Bedrifter 3 Gange tildelt Military Cross. Ved Invasionen paa Italiens Sydkyst under General Alexanders Ledelse var »Andy« med. Under Kampene ved Comacchio-Søen førte han Natten mellem den 8. og 9. April 1945 sine 18 Mand til Angreb mod en Række Blokposter, der een for een blev nedkæmpet. Fra den sidste blev der raabt »Kamerad!« hvorefter »Andy« lod Skydningen standse og gik frem til Posten. I 3—4 Meters Afstand blev der aabnet Ild imod ham, og han saaredes alvorligt. Ved Opbydelsen af alle sine Kræfter fik han dog kastet en Haandgranat mod Fjenden, som derved blev gjort ukampdygtige. — Den 18. Decbr. 1945 fik han post mortem tildelt Victoriakorset, den eneste Udlænding, der i Krigen 1939—45 opnaaede denne højeste Udmærkelse.

aldrig set noget lignende; det var fantastisk. Champagne, Vin, Kager, Blomster, Kød, Æbler, selv Cigaretter, som de ikke havde mange af, blev kastet ind i Vognene til os. Folk dansede i Gaderne, og der skinnede Lys fra praktisk talt alle Vinduer. Da vi naaede vort Holdsted, en Bro, trak Folk os ud af Vognene og kyskede os. Ord kan ikke beskrive den Velkomst, vi fik. Jeg tænkte paa Beskrivelsen af Enden paa forrige Krig i »Forsynte Saga«; men alt, hvad jeg kan sige, er, at denne Gang var det meget stærkere. Den Dag havde vi kørt over 100 km, den hurtigste Fremrykning i Historien, som De maaske har hørt i Radioen. Paa mindre end 7 Timer tilbagelagde vi over 70 km. Det slaar alt.«

Den unge Løjtnant blev kun 19 Aar.

Efter de fremrykkende Enheder kommer *Forsyningstropperne*, som skal holde Linierne bagud klare. Her er en dansk Kaptajn i R.A.S.C., en tidligere Faldskærmsmand i Danmark, som ved Juletid 1944 i et Brev til mig gav en meget malende Skildring af Forholdene i Holland:

»Efter et Par Uger i Belgien sidder jeg nu somewhere i Holland. For nogle Maaneder siden stod der nogle gevaldige Slag heromkring. Alt er ødelagt — og jeg mener ALT. RAF begyndte at smadre Omegnen her for nogle Aar siden og har været her ret regelmæssigt ever since. De smed saagar tolv tusindpunds Bomber, saa du kan sige dig selv, at allerede før Kampene fandt Sted, maa dette Sted ha' set lidt medtaget ud. For ca. 2 Maaneder siden har canadiske Tropper kæmpet sig Vej herop. Slaget om denne Egn var langvarigt og haardt. Tyskerne var meget stærkt befæstet, og for at gøre Fremgangen endnu vanskeligere sprængte de Digerne paa flere Punkter. De faa Veje var mere eller mindre under Vand og var hurtigt reduceret til Mudder. Man skal se saadan en Vej for at forstaa den Hindring, det er for en avancerende Hær. The poor bloody infantry maa vade i en halv Meter Grød af Ælte, og det hænder ofte, at et Granathul er fyldt op, saa man ikke kan se det. Og Fodtuden plumper i. Motoriseret Transport er ikke meget bedre stillet. Inden Tyskerne trak sig tilbage, sprængte de alt, hvad de Allierede maaske kunde bruge: Broer, Havneanlæg, Gas- og Vandværker, større Bygninger, alt blev sprængt i Luften. Resultatet er komplet og fuldstændig Ødelæggelse. Jeg haaber inderligt, at Danmark vil undgaa en lignende Skæbne. Befolkningen var for største Delen evakueret, men maa trods det have haft store Tab.

I denne By er der ikke eet Hus, der ikke er beskadiget. I Guder, hvor ser her ud! Jeg haaber, Berlin og alle andre tyske Byer vil komme til at se tilsvarende ud! En enkelt Undtagelse fra den komplette Ødelæggelse er lige saa uforstaaelig, som den er enestaaende. Og paa en Maade belyser den tysk Moral. Ikke langt fra, hvor jeg sidder nu, er der et meget stort Skibsværft med mægtige Kraner og saa videre. Paa to af Beddingerne staar der et Par gevaldige Nybygninger paa 15—20.000 Tons. De er omtrent klar til at løbe af Stabelen. Well, dette Skibsværft og disse Nybygninger er fuldstændig urørt fra Tyskernes Side. Og Baggrunden er følgende. Den stedlige tyske Kommandant gav kort før Tilbagegangen Ordre til at anbringe Sprængladninger overalt i Værftet og i Skibene. Arbejdet begyndte øjeblikkelig. Pludselig kom der Kontraordre. Fjern alle Sprængladninger. Det skete. Den tyske Kommandant trak sig ikke tilbage med de andre Svin. Han er ikke dræbt, og han er ikke taget til Fange. Sagde du Bestikkelse? Fuldstændig rigtigt: men er det ikke kun et yderligere Eksempel paa Nazisternes korrupte Moral? Naar de ser, at Slaget er tabt, gælder det om at faa saa meget personligt Udbytte ud af det som muligt. Hvornaar kommer vi hjem? Udsigterne er lyse, men jeg tror, Russerne stopper, før de begynder det endelige Slag mod Berlin. De maa antagelig samle et større Lager af Krigsmateriel op, før den røde Fane vajer over det, der engang vil ha' været Berlin.«

V

Det var dog langt fra alene paa de europæiske og nordafrikanske Krigsskuepladser, at danske Frivillige var med. Ude i det fjerne Østen har talrige Danske gjort en storartet Indsats, bl. a. ved Forsvaret af *Singapore*, *Hongkong* og senere ogsaa under Felttoget i *Birma*, hvor bl. a. den danske Major *Erik Petersen*, M. C., deltog i General Wingates berømte Ekspedition i 1943 ind i Birmas Indre. Allerede i 1940 meldte mange af de Danske, der var ansat ude i Østen, sig til de britiske Militærmyndigheder, og en Del blev optaget i The Royal Indian Navy, andre i Royal Air Force derude. I Efteraaret 1941 fandt der en ganske enestaaende Episode Sted i *Singapore*. Inde i Kina kæmpede talrige kinesiske Guerillagrupper en fortvivlet og temmelig haabløs Kamp mod Japanerne; fra engelsk Side vilde man gerne yde Hjælp, navnlig med at organisere og uddanne disse Grupper efter moderne Commandomønster; men da Japan paa dette Tidspunkt endnu ikke var i Krig med England og Amerika, kunde en saadan Hjælp ikke arrangeres officielt fra allieret Side, men Udlændinge kunde benyttes. Danske Officerer i den britiske Hær i Østen dannede saa ganske uofficielt og i stor Hemmelighed den saakaldte *China Commando-Group*. Den omfattede i alt en Snes Mand, der blev uddannet som Instruktører i Commando-Træning og Sabotage og derefter med alt deres Sabotageudstyr blev sendt ad Birmavejen op til Chungking, hvor de ved Hjælp af Tolke begyndte at uddanne kinesiske Guerillastykker i den mest moderne Krigsteknik. Det var en ganske eventyrlig Forestilling. Deltagerne kunde ikke bære engelske Uniformer, men anskaffede sig saa nogle fuldstændig hjemmelavede Feltuniformer med meget fine Distinktioner. At Operationen langt fra var ufarlig, var alle klar over, og var de faldet i Japanernes Hænder, var ingen af dem sluppet levende fra det.

Den Afdeling inden for det engelske Krigsministerium, som stod bag ved og organiserede Oprettelsen af the *China Commando-Group* var i Virkeligheden akkurat den samme, der i England organiserede og uddannede de danske og andre Nationers Faldskærmsjægere, som blev sendt ned i deres respektive Lande for at samarbejde

»Tomske« hørte til de danske Baade, der var med paa D-Dagen, og som Sommeren igennem førte Forsyninger over til de kæmpende Hære i Frankrig. Her staar den ved Ebbetid inde paa Normandiets Kyst. Naar Floden kommer, vil den atter blive flot og gaa tilbage over Kanalen for at hente ny Last.

med Modstandsgrupperne dér. Det var maaske en af de fineste Organisationer inden for de britiske Styrker — *Special Forces*, som de kaldtes, og havde, som det fremgaar af det nævnte, Afdelinger over hele Verden og opererede i alle besatte Lande. Det var gennem denne Organisation, at Modstandsfolk f. Eks. fra Danmark blev hentet til England for at være med ved Planlæggelsen af Aktioner i Danmark, saaledes R.A.F.-Angrebene paa Gestapohovedkvartererne. Der bestod naturligvis en intim Forbindelse mellem den danske Afdeling inden for denne Organisation og Det Danske Raads Ledelse i London, om end Arbejdet inden for Organisationen var af saa hemmelig Art, at det kun var ganske faa inden for Det Danske Raad, som havde noget nærmere Kendskab til det. Ligesom Tilfældet var inden for Modstandsbevægelsen i Danmark, maatte ogsaa her mange af Organisationens Medlemmer gaa under »Dæknavne«. Man kunde saaledes udmærket træffe en engelsk Officer uden at vide, at han var identisk med en Officer med helt anden Rang og Navn inden for *Special Forces Organisation*. En Række danske Officerer gjorde Tjeneste inden for *Special Forces*.

VI

Som allerede nævnt var der paa et meget tidligt Tidspunkt inden for De frie Danske i Storbritannien en Bevægelse i Gang for at faa Lejlighed til ogsaa til Søs at deltage officielt i Kampen med Nazismen. Det var den Gang de danske Søfa-

Erik Petersen (f. 1912) blev Løjtnant af Reserven 1937 og var derefter fra Jan. 1938 Planter ved Ø. K.s Plantager i Johore og Malaya. Han gjorde Tjeneste i det britiske frivillige Korps »Johore Volunteer Engineers« i Staten Johore fra Febr. 1938, indtraadte i den regulære britiske Hær 1941, udnævntes til Sekondløjtnant i The Buffs Decbr. 1941, til Premierløjtnant i Aug. 1942, til Captain i Septbr. s. A. og til Major i Marts 1944. Erik Petersen var med i »China Commando Group« 1941-42 i Malaya, Birma og Kina, tjenstgjorde derefter i Generalmajor Wingate's berømte »Spøgelseshær« i Forindien, Birma og Kina 1942-43 og blev herunder dekoreret med Military Cross for Tapperhed under Ekspeditionen ind i Birma Indre. Han var Generalstabsofficer i Indien 1943-45 og fra Aug. 1945 ansat ved det danske Rekruteringskontor i London. I Jan. 1946 tiltraadte han som Hjelpe-Militærattaché ved den danske Legation i London med Rang af Kaptajn i den danske Hær.

rende fra Handelsmarinen, som havde rettet en direkte Henvendelse til det britiske Admiralitet, men fik Afslag som Følge af Mangelen paa Skibsbesætninger inden for den allierede Handelsmarine. De danske Søfolks Ønske om at komme til at bemane en Destroyer eller andre Enheder inden for The Royal Navy var imidlertid ikke blevet glemt, og i Foraaret 1943 blev Tanken taget op til fornyet Drøftelse, og der var da først Tale om, at Danskerne skulde bemane en Korvet. Forhandlingerne endte dog med, at der dannedes *en særlig dansk Flaadeafdeling*, der skulde føjes til de 7 andre allierede Flaadestyrker, som allerede opererede sammen med den britiske Flaade. Den engelske Viceadmiral *E. L. S. King*, der var Principal Naval Liaison Officer til de allierede Flaadestyrker, betegnede i en Tale engang den danske Flaadeenhed, som nu var i sin Vorden, som »den ottende Baby, der blev født«, og som han fik til Opgave at skulle opdrage. Før dette Tidspunkt havde et mindre Antal danske Skibe allerede deltaget i forskellig Havnetjeneste, men nu blev der Tale om *aktive Kampstyrker*. Men alting tager sin Tid, og det blev derfor først i Marts Maaned 1944, at man i en skotsk Havn i Overværelse af den danske Gesandt, Greve *E. Reventlow*, og Repræsentanter for Det Danske Raad i London kunde hejse Dannebrog paa de første to helt igennem danske Ministrygere med fuld dansk Besætning fra Chafen om Bord ned til Kokken. Styrken af danske Marineskibe steg senere til fire, og adskillige af Officererne paa disse Fartøjer var Marineofficerer fra Den kgl. danske Flaade, som var flygtet til England for at være med i Kampen mod Tyskland; andre var Officerer fra Handelsmarinen, som nu var gaaet over til at gøre Tjeneste i Flaaden efter at have gennemgaaet et særligt Uddannelseskursus.

Hermed var danske Frivillige med inden for alle Grene af det allierede Krigsopbud: i *Hæren* lige fra Home Guard og Pionerkorps til Commandostyrker og Faldskærmsjægere, i *Royal Air Force* fra Transportflyvere til Jager- og Bomberpiloter,

Da de første to Ministrygere, som helt bemandedes med Danske, blev overdraget til os ved Udgangen af Marts 1944, skete det ved en Højtidelighed i en skotsk Havn. Her ser man en Situation fra denne Begivenhed. Foran Mikrofonen og talende i den staar den britiske Forbindelsesofficer, Vice-admiral *E. L. King*, C. B., M. V. O. Nærmest ham staar den danske Sendemand, Greve *Eduard Reventlow*, og yderst t. h. Kaptajn *A. M. Bingemann* fra H. M. S. »Lochinvar«.

i *Marinen* som selvstændig Unit inden for The Royal Navy og endelig inden for *Handelsmarinen*, hvor Danskerne med deres godt og vel halve Million Tons Skibsrum ydede en meget værdifuld Indsats lige fra den 9. April 1940.

Der er i det foregaaende imidlertid udelukkende blevet talt om *mandlige* Frivillige. Der var dog ogsaa ikke saa helt faa *kvindelige danske Frivillige* i de britiske Styrker — i alt omkring et Hundrede Stykker. Tallet maa siges at være meget stort i Betragtning af, at det var et saa begrænset Antal unge danske Kvinder, som opholdt sig i England, da Krigen brød ud, og om Flygtninge fra Danmark var der ikke Tale. De kvindelige Frivillige gik først og fremmest ind i A. T. S. (*The Auxiliary Territorial Service*) og W.A.A.F. (*Women's Auxiliary Air Force*). Fra Flaadens kvindelige Korps, *The Wrens*, var Danske udelukket, idet det her krævedes, at man skulde være ikke blot britisk Borger, men oven i Købet britisk født. Derimod var der adskillige Danske i de forskellige Grene inden for *Sygeplejetjenesten*. Da mange af de unge danske Piger, som opholdt sig i England, var beskæftiget ved Husgerning, og som Regel ogsaa var dygtige inden for deres Felt, viste det sig snart, at Danskerne inden for baade A.T.S. og W.A.A.F. blev meget populære som Køkkenchefer. Engang da det engelske Kongepar besøgte en W.A.A.F.-operational Station, ønskede Dronningen ogsaa at hilse paa Køkkenpersonalet for at takke for den fortræffelige Mad, man havde faaet. Det viste sig, at det var en dansk W.A.A.F.-Sergeant, der stod

Kaptajn Vera Strodl fra Bogense, den eneste danske, kvindelige Pilot, som under Krigen gjorde Tjeneste i A. T. S. — og den synes ikke at kede hende.

for Madlavningen i Officersmessen. Dronningen blev ret overrasket og bad den unge Pige fortælle om sig selv, og hvad hun syntes om Livet i W.A.A.F. Dronningen lyttede interesseret og tilkaldte saa Kongen, for at han ogsaa kunde hilse paa den unge danske Frivillige.

Et andet Felt, hvor de danske kvindelige Frivillige ydede en storartet Indsats, var som *Gymnastikinstruktører*. Flere af dem opnaaede endda Officersrang paa denne Konto. Det var dog ikke alene paa disse mere kvindelige Omraader, at Danskerne gjorde sig gældende, adskillige kom ogsaa til at gøre aktiv Krigstjeneste og deltog i Bemanning af Antiluftskytset rundt om i England, især langs med Syd- og Østkysten. Den første danske Pige, der blev Officer i A.T.S., var Anlægsgartner af Profession. Hun gjorde Tjeneste i et Luftværnsbatteri paa Sydkysten, først som menig i 13 Maaneder og derefter som Officer.

En af de danske A.T.S.-Sergeanter blev udnævnt til Kokkeinstruktør og skulde uddanne A.T.S.-Kokke; hun var en Gaardmandsdatter fra Jylland. I et Interview til et engelsk Blad i 1942 fortalte hun, at hun sagtens kunde være fløjet hjem til Danmark, dengang Krigen brød ud, men — tilføjede hun — »jeg vilde ikke have undværet de sidste 2 Aar herovre for alt i Verden. Jeg haaber at komme hjem sammen med de engelske Soldater og være med til at smide Tyskerne ud af Danmark.« — Det var Aanden blandt de danske Piger i Styrkerne.

I Tilslutning til Royal Air Force, men med en nærmest halvcivil Karakter, fandtes

I Anledning af Kong Christians Fødselsdag i 1943 holdtes der foran Det danske Hus i London en Parade over vore Frivillige. Paa Billedet ser man den danske Sendemand, Greve Eduard Reventlow skridte de kvindelige Styrkers — A. T. S.'s og W. A. A. F.'s — Front af.

det saakaldte *Air Transport Auxiliary*, A.T.A. Medlemmer af dette Korps, som Regel tidligere R.A.F.-Officerer og andre Flyvere, som ikke var egnet til aktiv Krigstjeneste, ydede under Krigen en meget værdifuld Indsats med at transportere nye Flyvemaskiner fra Fabrikkerne til de forskellige R.A.F.-Stationer rundt om i England, bringe Maskiner tilbage til Fabrikkerne eller endog deltage i Transporten af de svære amerikanske Bombemaskiner, som skulde flyves over Atlanten til Royal Air Force. Blandt Piloterne inden for A.T.A. var adskillige kvindelige Flyvere og deriblandt ogsaa den danske Kaptajn *Vera Strodl*, som stammer fra Bogense. Hun havde faaet sit engelske Flyvercertifikat allerede før Krigen og havde en Tid Stilling som Indflyver for forskellige Aeroplanfabrikker. Da der ikke var nogen Plads for kvindelige Flyvere i aktiv Krigstjeneste, blev det inden for A.T.A., at Frk. Strodl som eneste Dansker sammen med andre kvindelige Piloter kom til at gøre sin Krigsindsats.

Til Slut kan der være Grund til at nævne *det danske Rekruteringskontor* lidt nærmere, oprettet i Forbindelse med det engelske Krigsministerium og attachedet Det Danske Raad. Al Rekrutering af danske Borgere foregik herigennem, og Kontoret stod i Kontakt med de Frivillige, hvor de end befandt sig, og hjalp dem med Raad og Bistand, hvor saadant tiltrængtes.

Naar de Frivillige kom paa Orlov, fik de af Det Danske Raad, men gennem Rekruteringskontoret, udbetalt et vist Beløb pr. Aar i Feriepenge, ligesom der regel-

E. Knauer.

Ernst Schalburg.

mæssigt sendtes hver eneste af de Frivillige Cigaretter og danske Aviser. I Tilknytning til Rekruteringskontoret havde Det Danske Raad nedsat et saakaldt *Velfærdsudvalg*, hvor en Række af Damerne inden for den frie danske Bevægelse gjorde et stort og meget paaskønnet Arbejde for de Frivillige. Forsendelsen af Tobak, Julepakker og strikkede Ting til Sømændene og Soldater, der maatte trænge til saadant, skete gennem dette Velfærdsudvalg. Chef for Rekruteringskontoret var indtil Juni 1943 Capt. *W. M. Iversen*, som meldte sig til aktiv Tjeneste og derefter afløstes af Major *E. Knauer*. Da denne i Maj 1944 ogsaa gik over i aktiv Tjeneste overtoges Ledelsen af Kontoret af Flyingofficer *Ernst Schalburg* fra R.A.F. Saa snart Krigen var forbi, blev Rekruteringskontoret og det ikke ubetydelige Afviklingsarbejde, som nu forestod, underlagt den danske Legations Militærattaché.

VII

Det samlede Antal danske Frivillige, som under Krigen har gjort Tjeneste i de britiske eller Dominions-Styrker, beløber sig til omkring 1.000 — heraf som allerede nævnt de ca. 100 kvindelige Frivillige. *Antallet af faldne er 110*, hvad der maa siges at være en meget stor Procentdel i Betragtning af, at det langt fra blev alle de Frivillige, som opnaaede at komme i Kamplinien.

Foruden disse danske Frivillige i de britiske Styrker har et endog meget stort Antal gjort Tjeneste i de *amerikanske* eller *kanadiske*. Man har dog ikke noget rigtigt Tal paa disse, idet de dels omfattede en Del danske Borgere, som opholdt sig i Staterne og meldte sig frivilligt, dels Dansk-Amerikanere eller Dansk-Kanadiere.

Paa Vagt mod tyske Flyvere, Invasionen 1944.

som i Virkeligheden kun var danske i anden Generation, og som oftest var enten amerikanske eller kanadiske Borgere, om end de som Regel følte, at de med meget stærke Baand er knyttede til det gamle Land. De fleste af dem talte da ogsaa Dansk. Gribende i al sin Enkelhed, men typisk for den Kærlighed til det gamle Land, som besjæler de danske Udvandrerere, er Beretningen om den 53-aarige danske Farmer

Fritz Andersen fra Old Alberta i Kanada, som deltog i Krigen sammen med sine tre Sønner. Fritz Andersen havde som Frivillig været med i den første Verdenskrig paa amerikansk Side. Hele Familien sad samlet om Radioen den 9. April om Aftenen, da Meddelelsen kom om Tyskernes Invasjon af Danmark. Da de havde hørt Meddelelsen til Ende, sad de alle lidt og stirrede paa hinanden, da pludselig den ældste af Sønerne rejste sig og sagde stille: »Saa Far, nu maa vi af Sted«. Samme Aften var de alle fire indrullet i den kanadiske Hær. Tilbage paa Farmen var kun Hustruen, en voksen Datter og en 11-aarig Søn. To af Sønerne deltog i Landgangen i Nordfrankrig paa D-Dag, den ene var Infanterist, den anden Kanonskytte paa en Lancasterbomber.

Det konstateredes fra autoritativ dansk Side i Amerika, at den Indsats, Dansk-Amerikanerne har ydet i det amerikanske Krigsopbud, yderligere har forøget Respekten saa vel for dem selv som for Danmark. Allerede i Begyndelsen af 1943 regnede man med, at 5—10.000 Dansk-Amerikanere gjorde Tjeneste i U.S.A.'s væbnede Styrker, og da den amerikanske Hær og Luftstyrke i 1944 naaede op paa fuld Styrke, anslog man, at omkring 30.000 Danskere eller Amerikanere af dansk Afstamning og med Tilknytning til Danmark gjorde Tjeneste i Onkel Sams Styrker.

VIII

Den 20. September 1946 modtog Statsministeren fra den engelske Gesandt i København følgende Note fra den engelske Regering:

Hans Majestæts Regering i Det forenede Kongerige har overvejet, paa hvilken Maade den kan fremføre sin og det britiske Folks Tak til alle de danske Mænd og Kvinder, som af egen fri Vilje under Krigen begav sig til Storbritannien og indtraadte i de forskellige Vaabenarter af de kongelige britiske væbnede Styrker, eller paatog sig vigtigt civilt Krigsarbejde. Disse danske Venners uforfærdede Indsats vil ikke blive glemt af mine Landsmænd, og jeg vilde være taknemmelig, om jeg turde lægge Beslag paa Deres Ekscellences gode Bistand til at give Udtryk for denne Paaskønnelse.

Vi vil huske de tapre danske Officerer og Menige, som stod Side om Side med deres britiske Vaabenbrødre, om Bord paa den kongelige Flaades Skibe, i den britiske Hær og i den kongelige Luftstyrke. Vi vil særlig erindre de danske Soldater, der kæmpede i deres Konges eget Regiment, The Buffs, og i Særdeleshed Major Anders Lassen, som ved sin uforlignelige Tapperhed og Selvopofrelse opnaaede den højeste britiske Udmærkelse for Tapperhed, Victoriakorset. Blandt dem, der ikke gjorde Tjeneste i de kæmpende Styrker, maa jeg særlig nævne den danske Handelsflaades Mandskab og Skibe, som frivilligt afslog at vende tilbage til deres Land efter den tyske Besættelse den 9. April 1940, gik i britisk Tjeneste og førte deres Flag under Krigens Farer over Verdenshavene for at bringe Forsyninger frem til det britiske Folk og vore oversøiske Kampstyrker.

Det er naturligvis ikke muligt i hvert enkelt Tilfælde at nævne den Indsats, som saa mange andre har ydet paa forskellige Omraader, i de civile Forsvarsgrene, i Ammunitionsfabrikkerne og overalt hvor en personlig Gerning skulde øves med Sejren som Maal — da min Regering ikke er i Stand til at takke hver især, har jeg den Ære at bede Deres Ekscellence om paa hver enkelts Vegne at modtage dette Udtryk for vor varige Taknemmelighed.

»Her er London. B. B. C. sender til Danmark. De hører os i 19 Meter-Baandet, paa to Bølgelængder i 31 Meter-Baandet, i 41 Meter-Baandet og paa 1500 Meter.«

DANSKE RADIOUDSENDELSER FRA STOCKHOLM OG LONDON

Af Chefredaktør NIELS GRUNNET

Nogle faa Dage før Tyskernes Terrorregimente brød sammen ogsaa hos os, skrev det kæmpende Danmarks underjordiske Ritzaus Bureau — »Information« — denne Hyldest til den frie danske Radio i Udlandet:

»I disse Timer før det store Sammenbrud er Radioen blevet Midtpunktet i den daglige Tilværelse. Der lyttes rundt om paa Kontorer og Arbejdspladser og derhjemme i Stuen om Aftenen, naar Arbejdet er Slut, med aabne Øren og Sind.

Danske ude i Verden, som arbejder ved Presse og Radio, har forstaaet at skabe Respekt om deres Lands Navn. Vi herhjemme er dem taknemlige for godt og samvittighedsfuldt Arbejde. Trods aandelig Mørklægning, trods Støjsendere og ensrettet Presse og Radio har det været muligt i disse Aar at holde Vinduet paa Klem, saa den friske Vind fra den store Verden har kunnet komme ind. Skønt praktiske Vanskeligheder har forhindret en intim og personlig Udveksling af Synspunkter, er det alligevel i forbavsende Grad lykkedes at finde den Tone, som vi herhjemme kender igen og sætter Pris paa. Navnlig tillader den halve Times Aftenudsendelse fra London Ideerne og Fantasien et vist Spillerum.

Ved Hjælp af de danske Radioudsendelser udefra har det ogsaa været muligt for Modstandsbevægelsen hjemme at komme i Kontakt med Kredse i det danske Folk, som det ellers vilde have været svært at faa i Tale, fordi det hele har været saa ganske anderledes end det, vi er vant til. Det var frygtet, at Modstandsbevægelsen ikke helt vilde være i Stand til at holde Disciplin i Rækkerne paa det sidste. Dens Mænd repræsenterer jo vidt forskellige politiske Opfattelser og Livsanskuelser. Samtidig har Gestapos og Hipos Brutalitet og Sadisme ikke just virket dæmpende paa

Lysten til at bruge de samme Metoder. Frygten har vist sig ganske ubegrundet, og her har de danske Radioudsendelser fra Udlandet haft deres store Betydning.

Vi har ogsaa faaet en Del at høre om, hvordan man ude i den frie Verden ser paa Danmark. Det var ikke opløftende i Begyndelsen. Senere varmede det Hjerterne, naar vi fik at vide, at ogsaa vor Modstand talte med. Mange har i Stunder, hvor Humøret var sløjt, hentet Fornøjelse og Inspiration gennem de danske Radioudsendelser ude fra den frie Verden.«

Det var den 28. April 1945, at denne Vurdering blev sendt ud til »Information«s Læsere i Danmarks »Undergrund«. Snart efter skyllede Sammenbruddets Styrtebølger uimodstaaeligt hen over Besættelsestidens Nyhedsspærringer, Pressen og Radioen kunde igen gaa i Arbejde uhemmet af tyske Censurforbud. Dermed var det ogsaa Slut med de frie danske Radioudsendelser fra Udlandet. Den danske Radioavis fra Sverige standsede allerede Lørdag Formiddag 5. Maj; Londons danske Udsendelser fortsatte i en formindsket Udgave efter en forud taget Bestemmelse, stærkt tilskyndet hertil af danske Lystere paa oversøiske Pladser.

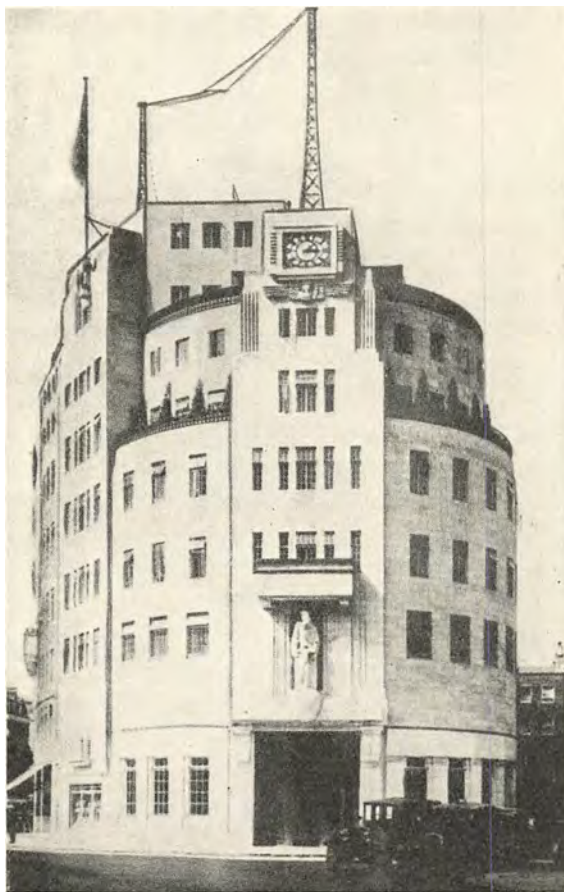
Det vil næppe blive bestridt af nogen, der medoplevede Besættelsen i Danmark, at de frie Radioudsendelser fra Udlandet virkelig havde den Betydning for den nyhedsmæssigt set indespærrede danske Befolkning, som »Information« gav Udtryk for i sin Udtalelse. I Hundredvis af Lytterbreve vidnede derom i den første Tid efter Befrielsen. Længe inden den lykkelige 5. Maj tilstod ogsaa Tyskerne og de danske Nazister Gang paa Gang, hvor stærkt de frygtede den Sandhed, som Radioen udefra trængte igennem med, trods Støjsenderspektakel og Dobbeltprogrammer med amerikansk Dansemusik, som den ene af de danske Radiostationer maatte sende i B.B.C.s danske Programtid. Nazibladet »Fædrelandet« gav 27. Januar 1945 Udtryk for sit Raseri. Bladet skildrede i en ledende Artikel det ejendommelige i, at medens den øvrige danske Presse overhovedet ikke kommenterede de store Begivenheder i Udlandet, saa *talte* Folk overhovedet ikke om andet. »Hovedparten af al den Interesse og denne Viden kommer« — skrev »Fædrelandet« — »ganske vist fra de udenlandske Radiosendere i Sverige og i London, og Meningerne er derfor temmelig ens, enten man taler med et Bybud eller en Professor, men netop paa den Maade er de blevet noget i Retning af en offentlig Mening, som man ikke bør negligere«.

II

I den længste Tid under Krigen var det *London*radioens danske Medarbejdere, der udførte Arbejdet alene uden for Danmarks Grænser. Hjemmenes Spisetidsvaner indrettedes efter Udsendelsernes Klokkeslet. Det blev direkte uhøfligt at ringe Folk op, naar London talte til Danmark. Over B.B.C. kom de Nyheder, som Befolkningen ellers havde maattet undvære. Pressens Radioavis var blevet censur-stækket fra den 9. April. Den svenske T.T. vænnede Folk sig hurtigt til, men alt for rigelige var de svenske Nyhedsudsendelser aldrig, og det kneb alligevel — trods alle Forsikringer om det modsatte — for de fleste helt at faa fat paa alle Enkeltheder og Betoninger i Svenskernes Fremstilling af Krigsbegivenhederne.

Denne Fremstilling af den frie danske Radio under Krigen og dens Arbejde for at orientere og opmuntre den danske Befolkning i Hjemlandet maa da ogsaa i over-

British Broadcasting Corporation (B. B. C.) stiftedes i 1922 som et privat Aktieselskab, men omdannedes 1927 [til et offentligt Selskab med særlige Rettigheder. Størst Betydning for Danmark fik B. B. C. efter den 9. April 1940. Som et Led i European Service blev der udsendt Pressemeldelser paa Dansk, i Begyndelsen kun 10—15 Minutter daglig, men senere udvidet til i alt at omfatte 75 Minutter, fordelt paa forskellige Tider af Døgnet. Efter den inciterende Kendingsmelodi: »Prins Jørgens March« fik den danske Speaker Ordet til Nyhederne fra alle Fronter, og til Slut kom forskellige Personligheder med Kommentarer til danske Forhold. Snart var det »the man in the street« eller »a friend of Denmark«, snart var det Repræsentanter for den danske Udefront, som talte, men fælles for dem alle var et glødende Had til den nazistiske Svøbe og en klippefast Tro paa Demokratiets endelige Sejr. B. B. C. blev Midtpunktet for det forfulgte Europas Frihedskæmpere og gav dem Opmuntring og Styrke til at fortsætte Kampen mod Tyranniet.

vejende Grad bygge paa en Redegørelse for, hvordan Londons danske Udsendelser udformedes inden for Rammen af fremmedsprogede Nyhedsudsendelser fra British Broadcasting Corporation.

Den første Redaktør af de danske Londonudsendelser var den tidligere Presseattaché ved den engelske Legation i København, Ronald Turnbull. Det var kun en kort Periode. Turnbull blev tidligt dirigeret til Stockholm, hvor han under hele Krigen gjorde Tjeneste som Forbindelsesmand mellem de danske Modstandsstyrker og de britiske Myndigheder. Da Tyskerne i 1945 maatte trække sig tilbage fra København, flyttede Turnbull igen og kom atter til at gøre Tjeneste ved sit Lands Legation i København.

Hans Efterfølger som Redaktør af de dansksprogede Udsendelser i B.B.C. blev den Mand, der ledede dem under Resten af Krigsperioden og indtil et Par Maaneder efter Kapitulationen, den danskfødte engelske Statsborger, Filmsskuespilleren Carl Brissons Svoger, *Robert Jørgensen*, som før Krigen arbejdede med en Reklamevirksomhed i Londons Teaterbydel, Haymarket. Det var Robert Jørgensen, der i sin Tid havde arrangeret de engelske Gæstespil paa Kronborg Slot.

Jørgensen, mellem Venner kaldet »Bob«, lukkede sit Kontor, da Krigen kom og meldte sig, sammen med sin engelske Hustru, til Forsvaret. Han blev Officer i den Styrke, der skulde til Norge i 1940, men kom ikke af Sted. Han blev hentet tilbage og gjort til Redaktør af Radioudsendelserne til Danmark.

Robert Jørgensen var Modstandsbevægelsens Mand af Sind og Vilje. Han evnede at præge sine Udsendelser saaledes, at de danske Nyheder ikke druknede i det meget Krigsstof og engelske Stof. Han skildres af sine Medarbejdere nærmest som en Plageaand for dem. Naar de mødte dødtrette efter en lang og haard Bombenat, var Redaktøren allerede i fuld Gang med Arbejdet, og han udførte det altid veloplagt. Arbejdsvilkaarene i B.B.C.s Redaktionskontorer var ingenlunde gode. Pladsforholdene var temmelig indskrænkede. Der blev slidt haardt paa Medarbejdernes Nerver, og efterhaanden blev Stolene ledige, nye Kræfter maatte drages til. Robert Jørgensen blev selv i Redaktørstolen og bevarede sin Opfindsomhed trods Aarenes Gang. Saaledes var Vilkaarene i dette Krigsarbejde — de kunde næppe være anderledes —, at det i overvejende Grad var Bevidstheden hos Medarbejderne om den Nytte, Lytterne hjemme havde af de danske Udsendelser fra London, som fik dem til at holde ud i det daglige krævende Slid. Den danske Radioavis i London opnaaede det Ry, at den var blandt de bedst redigerede.

Der er et Forhold, som bør understreges i denne Forbindelse. Udsendelserne fra London blev aldrig brugt til Overfald paa Folk, der var politisk uenige med Redaktøren. Naar Scavenius og Gunnar Larsen udsattes for skarp Kritik, var det, fordi disse Mænd stod som Symboler for Eftergivelses- og Samarbejdspolitikken. Andre Danske blev ikke angrebet. Hovedsynspunktet for Redaktionen af den danske Radioavis i London var, at det gjaldt om at holde sammen over for Tyskerne, ikke at sprede Kræfterne.

Det er i øvrigt blevet fremhævet, at B.B.C.s Hovedledelse ikke var særlig modstands-krigersk, om man kan udtrykke dens Indstilling saaledes. Den ønskede *ikke*, at de besatte Landes Befolkninger skulde rejses til aaben Modstand, før Storbritannien *selv* var naaet saa langt frem med sine egne Forberedelser, at der militært set blev Rimelighed i Tingene ved at gaa til Aktion.

Dernæst nogle Ord om de danske Nyheder, Efterretningerne, der fra Danmark naaede over Nordsøen. Hvordan kom de over? Det kan nu bagefter ikke skade, at det nævnes, at i de første Aar af Besættelsestiden havde B.B.C. ingenlunde det omfattende Efterretningssystem til sin Raadighed, som Lytterne sikkert tænkte sig. Det var langt mere en fin Fornemmelse af, hvad der maatte ligge bag ved det, som hjemmefra meddeltes i de censurerede Meddelelser i Radio og Presse, end det var den hurtige Efterretning. For en stor Del fik London Radio sine danske Nyheder fra Kalundborg Radio! En af Londonredaktionens Medarbejdere har berettet herom:

»De maskerede tyske Meddelelser, som røbedes af de danske Speakeres Betoninger og diskrete Hosten under Oplæsningen, gav B.B.C. det Varsko, som fik dem til at vende og dreje Nyheden, naar den kom i den engelske »Monitor« (det stenograferede Referat af alle Udsendelser fra Kontinentet). Med den Nøjagtighed, som det overhovedet var muligt at præstere, fik Nyheden den rigtige Udlægning og sendtes saa tilbage i Hovedet paa Tyskerne, til Oplysning for den danske Lytterhær.«

Robert Jørgensen (f. 1903) forlod Danmark som ganske ung og rejste en Del i Verden, inden han slog sig ned i London, hvor han startede et Teater-Presse-Bureau. I Begyndelsen arbejdede han en Del som Sekretær for sin Svoger, Skuespilleren Carl Brisson. Da Krigen kom, meldte »Bob«, som i Mellemtiden var blevet engelsk Statsborger, sig til Hæren, og blev udnævnt til Presseofficer, men efter 9. April blev han knyttet til B. B. C.'s Udsendelser til Danmark. Det blev »Bob«, der kom til at præge Udsendelserne, han var Modstandsbevægelsens Mand, og den Betydning, B. B. C. fik for Danmark skyldes hans utrættelige Energi og Humør. Han var blandt Medstifterne af Det danske Raad, og arbejdede med al sin Kraft paa at oprette et godt Forhold mellem England og Danmark under Adskillelsen. I Sommeren 1945 trak han sig tilbage fra B. B. C. og overgik til anden Forretningsvirksomhed.

Naturligvis, Billedet vilde være fortegnet, hvis der ikke straks efter denne Oplysning blev gjort Rede for den underjordiske Nyhedstjeneste, som *efterhaanden* byggedes mellem Danmark og England. Mange Efterretninger er naaet ud af Danmark i Tandpastatuber og indsyede mellem Skulderforet og Stoffet i agtværdige rejsendes blankslidte Habitter — og paa mange andre Maader. Det tog lang Tid, før der kom rigtig Orden og Organisation i denne Nyhedstjeneste. Mod Slutningen af Besættelsestiden blev det »Information«, der samlede og sendte Nyhederne fra hele Landet over Sundet til Sverige. Herfra telegraferedes Efterretningerne om Modstandskampen videre til London. Flere Gange daglig gik der Pressetelegrammer fra Stockholm med de hastigt indsamlede, de endnu hurtigere redigerede og med saa stor Dygtighed illegalt fra Danmark til Sverige overførte Nyheder. Det hændte — og det var uundgaeligt, naar der tænkes paa, hvor mange Om- og Afskrivninger Nyhederne maatte igennem undervejs —, at en Melding, der oplæstes, havde svært ved at blive genkendt af dens oprindelige Rapportør til »Information«.

Stor var Virkningen hos Lytterne, naar det helt korrekte og beherskede Referat kom hurtigt frem i Londonradioen; det gav uvilkaarligt Mod og Styrke i Kampen saadan at fornemme, hvor god Organisationen *efterhaanden* var blevet. Hver enkelt Lytter kunde føle sig selv som Medvider i en sejrrig Aktion; det gav Tillid og opfordrede til endnu fastere Sammenhold i Kampen.

Redaktør Robert Jørgensens første Medhjælpere i Radioarbejdet var *Paul* og *Ragna Palmér*. Han var ved Krigsudbruddet London-Korrespondent for et dansk Nyhedsbureau. Hun var udgaaet fra en dansk Provinsavis. De to tilhørte begge B.B.C.'s danske Stab længere end nogen andre. Fru Palmér blev ogsaa Sekretær for Christmas Møller, da han kom over, og fortsatte at være dette i Udenrigsministeriet paa Christiansborg. Hendes Mand gik tilbage til Pressen, da han efter Befrielsen

Ragna Palmér.

Paul Palmér.

fratraadte Radioarbejdet. Ragna Palmér vendte ogsaa »hjem« til Bladarbejdet i London efter nogle Maaneders Forløb.

En tredje af Medarbejderne var *Jørgen Edsberg*, som havde begyndt Journalistik ved Dagbladet »B.T.« og paa Pressens Radioavis. Edsberg havde ønsket større Spænding og flere Muligheder for at tage aktiv Del i Kampen, og derfor søgte han ind i Royal Air Force. Han kom efter Krigen til København med Kaptajnsdistinktionerne paa Skulderstropperne. I Foraaret 1946 indhentede Døden ham under en fredelig, men for dristig Demonstrationsflyvning herhjemme.

Ole Mauritsen fra Slagelse havde den samme Trang som Edsberg; han var paa Bankuddannelsesophold i England, da Krigen kom og forhindrede ham i at vende hjem. Han gik straks til B.B.C., rejste senere over Atlanten for at blive Flyver som Edsberg, men maatte opgive det paa Grund af et Fald under Uddannelsen; han kom tilbage til Radioen.

Blandt de Medarbejdere, der gik ind i Redaktionen paa et tidligt Tidspunkt, var *Leif Gundel* fra Aarhus. Alle Lyttere kendte og huskede hans Stemme, særpræget og viril som den var. Han blev den Oplæser, som vistnok de fleste satte Pris paa. Ofte gik Gundel ogsaa til Mikrofonen som Kommentator. De faste danske Kommentatorer var *Sven Tillge-Rasmussen* (Politiken), *Terkel M. Terkelsen* (Berlingske Tidende) og *Blytgen-Petersen* (Nationaltidende). Sidstnævnte blev den eneste af disse tre, som tog Afsked med Journalistikken. Efter Befrielsen kom han hjem og blev Kontorchef i Udenrigsministeriet. De talte henholdsvis Onsdag, Mandag og Fredag Aften. Efterhaanden kom nye Navne til. Der var *Krabbe*, *Anker Svart*, *Sten Gudme*, *Ole Külerich*, *Erling Bjøl*, *Kiertzner*, *Hørsholt Hansen* og *Flemming Barfoed*. Det var Folk, som enten allerede var i London, da Krigen brød ud, eller som sivede

Leif Gundel taler til Danmark fra London.

ud fra Danmark under Besættelsen og havde Held til at komme igennem til London.

Størst Virkning fik det for de danske Radioudsendelser fra London, da *Johs. G. Sørensen* fra Pressens Radioavis kom fri i København, stak over til Sverige og kaldtes fra Stockholm til London som den første danske Radioavismedarbejder af Fag og stemmekvalitetsmæssig Tilstrækkelighed, B.B.C. fik under Krigen.

Den Dag Sørensen første Gang præsenteredes for Lytterne foran B.B.C.s danske Mikrofon og veloplagt og veltrænet begyndte Oplæsningen af Nyhedsstoffet, hvis Udformning han efterhaanden prægede, og hvis politiske Linie han — frisk ankommet hjemmefra — kunde være med til at trække op, forstod mange Lyttere helt ud, hvad det havde betydet, at Pressens Radioavis var blevet lukket for Næsen af Nazisterne og dens Stemmer unddraget en fortsat Udnyttelse fra tysk Side.

Det faldt i Sørensens Lod at blive den første, der udefra fortalte Danmarks Befolkning, at Tyskland kapitulerede i Danmark. Det højtidelige Øjeblik vil aldrig blive glemt af nogen, der hørte Meddelelsen blive sagt.

Efter Kapitulationen blev Sørensen en kort Tid i London, afventende Udviklingen hjemme og fløj derpaa tilbage til den danske Radioavis.

Saa flittige Lyttere vi alle havde været til de danske Radioudsendelser fra Ulandet — saa længe den hjemlige Radio blev udnyttet af Tyskerne —, saa aldeles omgaaende tabtes ogsaa Interessen for de udefra kommende Radioaviser, i samme Øjeblik Kalundborgstationen igen var fri. Anderledes kunde det heller ikke være.

Men vi havde lært at lytte i disse Aar, lytte som aldrig før. »Fædrelandet«s ovenfor citerede Fremhæven af Radioens Betydning var ingen Overdrivelse. Gennem Radioen fik Befolkningen de Oplysninger, hvorover den udformede sin Vurdering af Krigsudsigterne. Propaganda-Indslaget var ikke det, de satte særlig Pris paa. Ofte gik der Advarsler af Sted hjemmefra til London. Man ønskede Sandheden sagt, hellere — næsten — den knugende, nedslaaende Sandhed fremfor den opmuntrende, der jo kunde være overdrevet og derfor farlig.

Ingen Radio-Narkotika, det var det Raad, der oftest gik til London, og som man i den danske Redaktion derovre ogsaa tog vidtgaaende Hensyn til.

III

Den næste af de frie danske Udsendelser, der under Krigen kom til os fra Ulandet, eller rettere: de Udsendelser, vi fik paa Dansk fra udenlandske Stationer, var *de amerikanske, som fra 1943 retransmitteredes over London*. De kom først udelukkende fra New York.

Lod Afstanden over Havet sig overvinde af Kortbølgerne, saa blev den dog stedse for stor til, at Informationerne hjemmefra — uden hvilke der ikke ude i Verden kunde redigeres en dansk Radioavis, som Lytterne følte sig »dus« med — kunde naa frem i god Stand. De danske Radioudsendelser fra New York prægedes stærkt af mangelfuld Orientering om Begivenhederne i Danmark. Redaktionen maa have lidt derunder og i Virkeligheden have følt Opgaven som overordentlig vanskelig at løse.

I Arbejdet i New York deltog Forfatteren *Gunnar Leistikow*, Tegneren *Hans Bendix* og i en Periode ogsaa den føromtalte *Jørgen Edsberg*, sammen med flere Dansk-Amerikanere, der havde taget et Arbejde op i Forbindelse med Minister Henrik Kauffmann, for at underrette den amerikanske Offentlighed om Forholdenes Udvikling i Danmark. Foruden de tre nævnte var der *Niels Bonnesen* og *Ida Beckmann*. Bonnesen har efter Krigen fortsat disse danske Udsendelser fra New York.

Johs. G. Sørensen (f. 1908) blev efter Studentereksamen i 1927 uddannet som Journalist ved Provinspressen, og i 1933 kom han til København som »Jyllandsposten«s Korrespondent og Rigsdagsmedarbejder. Fra 1938 var han knyttet til Pressens Radioavis, men 19. September 1944 blev Skæringsdagen for hans Arbejde. Han rejste til Sverige, hvor han deltog i de danske Udsendelser, og fra Slutningen af 1944 var han Medarbejder ved B. B. C.s Udsendelser til Danmark. Den 4. Maj 1945 fik *Johs. G. Sørensen* den forunderlige Oplevelse at læse Kapitulationsbudskabet op for det danske Folk. Han vendte tilbage til Pressens Radioavis, men gik i 1946 over til anden journalistisk Virksomhed.

De første af disse amerikanske Udsendelser kom som nævnt fra New York. Senere opdeltes de i en amerikansk Udsendelse og en Udsendelse over en særlig Radiostation i London, som Amerikanerne tog i Brug efter den amerikanske Hærs Ankomst til Europa. Det var denne sidste Afdeling, der hed A.B.S.I.E. (Forkortelse for »American Broadcasting Station in Europe«). Redaktøren for Londonafdelingen af den dansk-amerikanske Radio var den tidligere Redaktionssekretær ved »Aalborg Amtstidende« og derefter London-Korrespondent til en Række danske Blade, *Poul Vejbye Johansen*. *Harry Agerbak* var hans Medredaktør. *Agerbak* havde i nogle Aar været ansat ved Pressens Radioavis, flyttede derefter til Stockholm som Korrespondent til »Socialdemokraten« og blev en skønne Dag hentet over til London. Af London-Redaktionens øvrige danske Medarbejdere var der Fru *Marie Hansen* og fra New York *Johannes Larsen* og *Niels Blok*.

A.B.S.I.E. havde ofte Besøg af danske krigsfrivillige, der gik til Mikrofonen i Udsendelserne til Danmark. Naturligvis gjorde disse Udsendelser god Gavn og Nytte som et ekstra Bidrag til at orientere danske Lyttere i Hjemlandet og ude omkring. B.B.C. laa dog stedse i Spidsen som den mest aflyttede af de danske Udsendelser, der kom fra England.

IV

Midt under Krigen dukkede der en hemmelig dansk Sender op i Kortbølgebaandet. »Danmarks Frihedssender« kaldte den sig. Den kom utvivlsomt til at spille en stor Rolle i de danske Lytteres Fantasi, maaske ikke saa meget paa Grund af de Programmer, den bragte, som paa Grund af den Mystik, den omgav sig med. Alle gættede paa, hvor denne hemmelige nye Sender kunde ligge. Alle mulige

Steder blev nævnt, fra Skagen til Krusaa, fra Blaavandshuk til Øland i Østersøen.

»Danmarks Frihedssender« blev omfattet med stor Sympati. Naar Stationen en Aften udeblev eller i hvert Fald ikke kunde høres, tænkte mange af Lytterne: »Nu har Tyskerne fundet den og har nok taget Frihedssenderens Personale til Fange«.

Det var rigtigt, at Tyskerne til sidst pejlede Stationen, men Folkene, der arbejdede i »Danmarks Frihedssender« fangede Tyskerne alligevel ikke. Kun meget faa vidste noget virkeligt om Frihedssenderens Organisation. Den var paa sin Vis et meget spændende Kapitel af Krigens særlige Æterkrig.

V

I Maj 1940 forespurgte de danske Myndigheder i Grønland, om der muligvis over Reykjavik Radio kunde etableres en daglig Nyhedstjeneste til Danske og dansk-talende i Grønland og danske søfarende i Nordatlanten. En saadan Udsendelse skulde først og fremmest omfatte danske Nyheder, men naturligvis ogsaa en kort Oversigt over de militære og politiske Verdensnyheder.

Det danske Gesandtskab indledte straks Forhandlinger med de islandske Myndigheder, der stillede sig imødekommende, saaledes at Reykjavik Radio hver Dag i en 15 Minutters Periode Klokken 18 eller 18,15 islandsk Tid, alt efter de skiftende Forhold, blev overladt Gesandtskabet til Udsendelser paa Dansk.

Det viste sig straks, at Befolkningen i Grønland følte, at et Savn var blevet afhjulpet og et godt Bindeled med den ydre Verden etableret derved, at disse Udsendelser var kommet i Gang.

Redaktionen af Radioavisen foretoges i de første Aar af den danske Gesandt, Minister *de Fontenay* eller Legationsraad *Brun*, Speakertjenesten af en af Gesandtskabets Damer, Kancellist Frk. *Edith Nielsen*, samt af en af de øvrige danske Damer i Reykjavik, Frøken *Karen Truelson*. De to Damers Stemmer blev hurtig godt kendt baade i Grønland og blandt danske søfarende.

Det almindelige Verdensstof til disse Udsendelser skaffedes paa den Maade, at den islandske Statsradiofoni dagligt stillede sit Nyhedsmateriale til Raadighed for Gesandtskabet, som oversatte og redigerede et passende Sammen drag. De danske Nyheder fik man fra danske Blade, der udkom i U.S.A., og fra andre Informationskilder sammesteds, men først og fremmest gennem det danske Ugeblad i London »Frit Danmark«.

I Foraaret 1944 knyttedes Redaktør *Kiilerich*, en af »Information«s senere Redaktører, til Gesandtskabet som Attaché og overtog Arbejdet med Grønlandsradioen. Paa det Tidspunkt var Begivenhederne i Danmark — og i den allierede Krigsverden i det hele taget — saa vidt fremskredne, at den daglige Tilrettelæggelse af Stoffet krævede en ret betydelig Indsats, saaledes at det blev nødvendigt at skaffe ekstra Arbejdskraft. Desuden var Kiilerich med sit personlige Kendskab til den danske Frihedsbevægelse i Stand til at beskrive og fortolke denne over for Befolkningen i Grønland, der jo ellers paa Grund af den store Afsondrethed ikke vilde være i Stand til at følge med i, hvad der foregik i Danmark.

Det stod ogsaa Gesandtskabet klart, at hvis man vilde være helt à jour med Begivenhederne, var det med Hensyn til det danske Stof paa Grund af den langsomme Postgang ikke længere tilstrækkeligt at holde sig til Blade og Tidsskrifter og tilfældige Informationskilder. Man etablerede derfor en regelmæssig Aflytning af alle B.B.C.s Udsendelser til Danmark.

I Efteraaret 1944 rejste Redaktør Kiilerich tilbage til London og genoptog sit Arbejde ved Det danske Raad der. I December Maaned s. A. forlod Anker Svart sin Stilling som Speaker i B.B.C.s Udsendelser til Danmark og rejste til Reykjavik for bl. a. at overtage Arbejdet med Grønlandsradioen. I de sidste Maaneder før Danmarks Befrielse kunde B.B.C. udsende saa meget dansk Stof, at det var muligt at lade 75 pCt. af den daglige Udsendelse fra Reykjavik bestaa af danske Nyheder og Meddelelser.

For Gesandtskabet, der altsaa blandt danske Repræsentationer i Udlandet gennem fem Aar havde haft den enestaaende Stilling at kunne raade over en Radio, var de danske Radioudsendelser en ekstra Festivitas til Stemningen omkring Danmarks Befrielse. Men samtidig voldte selve Kapitulationsmeddelelsen den største Ærgrelse for Gesandtskabsradioen i Reykjavik, idet Nyheden kom i B.B.C.s Aftenudsendelse, der høres Klokken 18.30 paa Island, kun 15 Minutter efter at Udsendelsen fra Reykjavik var sluttet. Det gik den altsaa Glip af!

Straks efter Tyskernes Kapitulation gik Flagene til Tops i Reykjavik, først foran Altingshuset. Man mærkede den Aften og de næste Dage, at Danmarks Befrielse som ingen anden Begivenhed greb det islandske Folk. Med overstrømmende Glæde startedes den store Islandsindsamling til Danmark og Norge, og hele Island gav sit Bidrag af et ærligt Hjerte.

Den 19. Maj, fem Aar efter at Grønlandsradioen var blevet hørt for første Gang, holdtes den sidste Udsendelse. Grønlands Styrelse havde da genoptaget sin gamle Nyhedstjeneste, B.B.C. havde radikalt ændret Politik og var efter en kort Overgangstid ophørt med at bringe Nyheder fra Danmark. Desuden begyndte Gesandtskabets daglige Arbejde at antage saa stort et Omfang, at det var vanskeligt at fortsætte med Radioudsendelserne.

Det er vist sjældent, at en Radiotjeneste har været vedligeholdt med saa smaa Midler og saa ringe Arbejdskraft som den danske fra Reykjavik. Arbejdet havde ikke været forgæves. Der sluttedes af i Bevidstheden om, at ogsaa deroppe mod Nord havde Danske faaet Lov til at lade en dansk Stemme høre i Æteren i de lange, vanskelige Aar.

VI

I denne Fremstilling af den frie danske Radio under Krigen er vi nu naaet hen mod Afslutningsperioden, som for de danske Lyttere i Hjemlandet blev den vanskeligste, den Periode, hvori Betydningen af at modtage hurtige og paalidelige Meddelelser *udefra* blev en aldeles afgørende Faktor i den enkeltes daglige Tilværelse. Truslen laa stadig i Luften om, at Radioapparaterne skulde blive inddraget som i Norge. Vel blev det ikke forbudt Befolkningen at lytte til udenlandsk Radio, men

Støjsenderne blev efterhaanden saa stærkt udbyggede, at det i Hovedstaden og vist ogsaa i de fleste større Provinsbyer blev gjort næsten umuligt at faa fat paa de danske Radioudsendelser udefra. Det voldsomme Spektakel, Tyskerne sendte ud, ødelagde enhver fuldstændig Aflytning; selv for de tyske Radiofolk i Statsradiofonien blev det efterhaanden et dagligt Problem at kontrolaflytte de danske Udsendelser fra London.

Med Baggrund i denne Kendsgerning var det, at *de frie danske Udsendelser fra Sverige* fik deres Betydning i det sidste halve Aar inden 5. Maj 1945. Disse Udsendelser indeholdt Meddelelser om Krigens Gang i kort, knap Udformning, dertil hurtig Efterretning om Tyskernes Voldsregimente i Danmark og den svenske Presses Kommentarer til Nazismens hastigt fremadskridende Sammenbrud.

I Danmark kunde alle uden Vanskelighed lytte til disse Oplysninger og hente ny Opmuntring fra den sidst tilkommende frie danske Radioavis. Fra den 9. Oktober 1944 var det ikke længere nødvendigt at bakse med Finindstilling paa Kortbølgebaandene eller at eksperimentere med Rammeantennen for at holde Støjsendere ude! Alle, selv de billigste Radioapparater kunde tage en af de svenske Stationer. De tekniske Aflytningsvanskeligheder var simplificeret til et Tryk paa Lyskontakten Kl. 18.50 — netop naar Tyskernes Radioavis over Kalundborg og København udsendte sine løgnagtige og forvrængede Nyheder, der aldrig fortalte, hvad der virkelig gik for sig uden for Lytternes egne Døre i det terroriserede Danmark.

Det var en Risiko, de danske Lyttere blev udsat for, da Pressens Radioavis's Redaktør — efter at have lukket Virksomheden i Rosenørns Allé den 19. September 1944 — rejste til Stockholm og benyttede sit Venskabsforhold til Radiotjänst som Basis for en Henvendelse om at faa Lov til at laane de svenske Stationer i daglig 10 Minutter. Han mødte i Stockholm paa egne Vegne, uden Bemyndigelse fra nogen Institution eller Myndighed i Danmark. Og hvis hans Initiativ havde ført til, at Tyskerne havde besvaret det med, at ikke blot de nye danske Udsendelser fra Sverige, men ogsaa T.T.-Nyhederne var blevet støjlagt, vilde den Fordel, der laa i at faa en Udsendelse paa Dansk over de svenske Stationer — som alle hidtil havde kunnet høre forstyrrelsesfrit —, være blevet forvandlet til det modsatte: til en Forringelse af de danske Lytteres Muligheder for at blive underrettet om Krigens Gang.

Set paa denne Baggrund var det derfor et Vovespil at drille Tyskerne.

Besyderligt nok blev der ikke gjort Forsøg paa at bremse for Aflytningen, og de danske Udsendelser fra Sverige kunde derfor aflyttes til og med 5. Maj 1945 om Formiddagen, da de afsluttedes, samtidig med at Den danske Brigade sejlede over Sundet fra Helsingborg.

Straks da de danske Udsendelser kom i Gang i Stockholm i Efteraaret 1944, var det Tanken, ogsaa fra den svenske Radios Side, at der burde udsendes Nyheder og Kommentarer paa Dansk een Gang om Dagen. Politiske og tekniske Vanskeligheder lagde sig dog hindrende i Vejen herfor. Radioavisens Redaktør maatte i Tiden fra den 9. Oktober til 14. November nøjes med 7½ Minuts Udsendelse tre Gange om Ugen. Fra 14. November udvidedes disse Udsendelser til at blive af 10 Minutters Varighed. Fra 5. Marts 1945 til 16. Marts sendtes der danske Nyheder fem Gange om Ugen, og endelig fra 16. Marts alle Ugens Dage. Udsendelserne blev i Oktober og

I Stockholm som overalt ellers arbejdede under Krigen Danske og Nordmænd fortræffeligt sammen. Dette gjaldt ogsaa *den frie Radiotjeneste*. Her konfererer før en Udsendelse den norske Radiochef, Red. *Arne Østvedt* (t. v.) med sin danske Kollega, Chefred. *Niels Grunnet*.

November tilrettelagt af *Niels Grunnet* og *Johannes G. Sørensen* i Forening, indtil Sørensen, der tog til Sverige for siden at naa til London, omsider fik Plads i den engelske Kurermaskine og fra og med den 24. December indtraadte i B.B.C.s danske Redaktion. I Foraarsmaanederne 1945 blev *Bent Demer* Medarbejder i den danske Redaktion i Radiotjänst og medvirkede indtil den 4. Maj. Udsendelserne foregik indtil den 20. April fra Radiotjänsts Studier i Kungsgatan 8, Stockholm, og derefter i Malmöstudiet. Malmö laa nu engang Danmark nærmere end Stockholm, og Nyhederne hjemmefra, der i de sidste Uger før Kapitulationen spillede en saa overordentlig stor Rolle, kunde naturligvis hurtigere naa frem til Mikrofonen i Malmö end til Studiet i Stockholm. I den Tid, de danske Udsendelser foregik i Kungsgatan 8. var Frøken *Delia Nilsson* en dygtig og pligtopfyldende Sekretær og Medarbejder.

VII

Der var ganske særlige Grunde til, at Redaktionen af de danske Udsendelser over de svenske Stationer flyttede fra Stockholm til Malmö.

Den 19. April undertegnedes ved et Møde i Radiotjänst *en Overenskomst*, hvis

Indhold er eet Bidrag af mange til Belysning af de svenske Myndigheders positive Indstilling over for Danmarks Frihedskamp. Om denne Overenskomst maa indledningsvis først nævnes, at allerede i Efteraaret 1944, da Pressens Radioavis's Redaktør i Stockholm optog Forhandling med Radiotjänst om Udsendelser paa Dansk over de svenske Stationer, rettede han det Spørgsmaal til Radiotjänsts Ledelse, hvorvidt der i Tilfælde af Krigshandlinger i Danmark som Følge af, at Frihedsbevægelsen gik ud i aaben Kamp med Tyskerne, kunde regnes med, at de svenske Radiofonistationer aabenlyst vilde blive stillet til Disposition for danske Interesser. Hertil var Svaret blevet et Ja i Princippet, og ved en officiel Forhandling mellem det svenske Udenrigsdepartement og Danmarks Gesandt i Stockholm blev denne Aftale yderligere stadfæstet. Da Direktør *F. E. Jensen* fra Statsradiofonien ved Juletid kom paa legalt Tjenestebesøg til Stockholm, indtraadte Direktøren i al Hemmelighed i disse Forhandlinger. Man havde fra ledende politisk Side i København meddelt Direktøren Bemyndigelse til at give Radiotjänst en Garanti for, at de Omkostninger, der var forbundet med de danske Udsendelser, til sin Tid vilde blive betalt. Forhandlingerne afsluttedes under et nyt Besøg, som Direktør *Jensen* aflagde i Stockholm i April Maaned, og i et Protokollat fra et Møde, hvori fra svensk Side deltog Generaldirektør *Sterky* og Overingeniør *Ljungqvist* — begge fra den svenske Telegrafstyrelse — samt fra Radiotjänst Direktør *Yngve Hugo*, Økonomichef *Erik Mattson*, Dr. phil. *Ingvar Andersson* og Intendent *Henrik Hahr*, medens Kontorchef *Bagge* repræsenterede Udenrigsdepartementet, og fra dansk Side Direktør *F. E. Jensen*, Telegrafingeniør *Heegaard*, Chefredaktør *Grunnet* og Legationsraad *Torp-Pedersen* fra den danske Legation i Stockholm, blev det fastslaaet, at i Forbindelse med den danske Regerings Overtagelse af Magten i Danmark, naar Krigen ophørte, og saafremt de danske Radiofonistationer var sat ud af Funktion, skulde Radiostationerne i Göteborg, Helsingborg, Malmö og Hörby og Motala staa til Raadighed for:

A. Udsendelse af den danske Regerings Proklamation til Befolkningen.

B. Udsendelser af Oplysninger, Informationer osv.

Regeringsproklamationen skulde udsendes uopholdeligt, saa snart den forelaa, og uanset Tidspunktet paa Døgnet hver hele Time i det første derefter følgende Døgn. Nyhedsudsendelserne paa Dansk skulde foregaa Kl. 7 — 11,50 — 15 — 19,15 og 22,25, hver Gang i 5 à 10 Minutter.

Det blev endvidere fastslaaet i Protokollatet, at Udsendelserne om muligt skulde foregaa direkte fra Danmark ved Anvendelse af Telefonledninger mellem København og Malmö. Saafremt disse Ledninger ikke var brugbare, skulde Meddelelserne overføres traadløst fra en Ultra-Kortbølgesender i København eller fra en Kortbølgesender, ligeledes i København. Kunde en saadan Overførelse ikke finde Sted, forudsaa det, at Proklamationen til den danske Befolkning maatte indtales paa Radioplade og med Hurtigbaad sendes over Sundet til Malmö. Det bestemtes i denne Forbindelse, at der mellem Radiostationen i Malmö og Ultra-Kortbølgesenderen i København skulde oprettes en uafbrudt Aflyttetjeneste — hvilket ogsaa skete i de sidste Dage før Kapitulationen. Tyskerne i København opdagede ikke, at Statsradiofoniens Teknikere igen satte Ultra-Kortbølgestationen paa Radiohusets Tag i Drift og lod det ordinære Radioprogram udsende over denne Sender, saaledes at de svenske

Bent Demer (f. 1916) blev Student i 1935 og begyndte Aaret efter som Journalist. Fra 1936—38 foretog han Rejser i Europa og det nære Østen, men slog sig derefter ned i København, hvor han var ansat ved »Nationaltidende« og fra 1941 ved »B. T.«. I 1942 arresteredes han af Tyskerne, men blev løsladt igen Aaret efter. Han tog til Sverige, hvor han arbejdede som Journalist og fra Marts 1945 som Medarbejder ved de danske Radioudsendelser. Demer vendte hjem med Brigaden den 5. Maj og tiltraadte derefter Stillingen som Telegramredaktør ved »B. T.«. Af hans litterære Produktion vil Modstandsbogen »— men ikke forgæves« blive staaende for sit klare Vidnesbyrd om den illegale Bevægelses Nødvendighed.

Aflyttecentraler i Landskrona og paa Hven til Stadighed var orienteret. Desuden dirigeredes en Radiovogn med Ultra-Kortbølgeudrustning til Malmö parat til at kunne sendes over Sundet for eventuelt at etablere en ekstra Radioforbindelse med de svenske Stationer.

VIII

Disse Forberedelser paa svensk Side, der blev omfattet med den største Interesse af de ledende Mænd i Telegrafstyrelsen og af alle de Teknikere og Programfolk fra Radiotjänst, som specielt blev sat ind paa at sikre, at det tekniske Apparat kunde løse de Opgaver, der blev stillet, *havde i København deres Modstykke i Forberedelser af lige saa omfattende Karakter*, og de bør nævnes her, om end en Omtale af dette Initiativ falder lidt uden for Rammen af Beretningen om den frie danske Radio under Krigen.

I Statsradiofonien havde i 1943 *fire af Radiohusets Teknikere oprettet en Gruppe*, der havde til Hensigt at søge Forbindelse og Samarbejde med de militære Myndigheder, som i givet Fald skulde tage sig af Radiohuset, d. v. s. søge at forhindre, at Tyskerne sprængte de tekniske Installationer. Senere blev Gruppen udvidet til syv Mand, hvis Opgave det var at holde Militæret underrettet om Tyskernes og deres danske Hjælperes Færd i Radiohuset. Gruppen skulde fastslaa de fremmedes Antal, deres Bevæbning og tillige undersøge Muligheden for at afbryde den tyske Radioafdelings Telefoner og øvrige Alarminstallationer. I Tilfælde af Krigshandlinger skulde Gruppen indgaa som en Deling i den udefra kommende bevæbnede Styrke, der skulde hjælpes ind i Huset og vises Vej. Til dette sidste Formaal blev der til Militæret afleveret Skitser over Radiohuset med Angivelse af de mest hen-

sigtsmæssige Indfaldsveje. Desuden blev der indbragt og skjult i Huset en Del Vaaben og Ammunition. Ved Undersøgelserne i den tyske Afdeling, fik Radiogruppen betydelig Hjælp af en østrigsk Radiotekniker, der var Medlem af den tyske Vagtstyrke. Man maatte regne med, at saavel Radiohuset som Radiofonistationerne vilde blive sprængt, og derfor forberedtes der — foruden Forbindelsen med de svenske Stationer —, at der forskellige Steder i København kunde benyttes Mikrofon, Forstærkeranlæg og Optagelsesapparater for Indtaling af den Regeringsproklamation, der skulde befordres videre til Sverige m. m., og ligeledes var alt klart til, at Teknikerne kunde »gaa ind paa« Telefonkablet til Malmö, for derigennem at oprette Forbindelsen med den svenske Radiofoni.

Alt var saaledes gjort klart til, at Regeringen og ansvarlige Myndigheder kunde faa deres Proklamationer, Ordre og Meddelelser til den danske Befolkning udsendt over de svenske Radiofonistationer i Tilfælde af, at det i Sammenbruddets Øjeblik kom til organiserede eller uorganiserede tyske Kamphandlinger. Fra Radiostudiet i Malmö vilde disse Proklamationer være blevet udsendt og præsenteret for Lytterne af en Stemme, som de alle kendte. Den vilde have været Garanti for, at Meddelelserne var ægte, at de kom fra en lovlig dansk Regering, om end denne Regering muligvis var afskaaret fra personlig at træde offentligt frem.

Ved Billedudvalget har Forfatterinden Karin v. der Recke udlaant Billederne S. 211, 249 og 257 fra sin Bog »Dagbogsblade fra Vestre Fængsel«, for Billederne S. 218, 455, 456 og 457 har Redaktør H. Kaiser Copyright, fra Chr. Vibes Bog »Ene ligger Grønland«, stammer Billederne S. 643, 645, 649, 650, 651, 653, 655, 665 og 667. Fotograf Varvara Hasselbalch har Copyright for Billederne S. 658, 661 og 663, Fotograf Jette Bang for Billedet S. 659.

Rettelse:

S. 474: i Fodnoten: i Stedet for »Gutter« læs »Mod«.